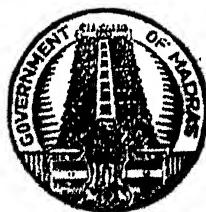

Tanjore Saraswathi Mahal Series No. 15.

ANANDAKANDAM

A TREATISE ON MERCURY AND
OTHER HEAVY METALS — AND
THEIR USES IN MEDICINE AND
ALCHEMY (ATOMIC PHENOMENA)

VOL. I - SANSKRIT TEXT.

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES
NO. LIX.

आनन्दकन्दः

1952

MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES.

Published Under The Authority of
The Government Of Madras.

General Editor:

T. CHANDRASEKHARAN, M. A., L. T.,
Curator, Govt. Oriental Manuscripts Library,
MADRAS.

LIX :

ଆନନ୍ଦକନ୍ଦ:

Printed at the
SRI VILASAM PRESS,
SRIRANGAM.

TANJORE SARASWATHI MAHAL SERIES No. 15.

ANANDAKANDAM

Edited with Translation in Tamil, and Introduction
in Tamil and Sanskrit

BY

SRI. S. V. RADHAKRISHNA SASTRI,
VAIDYAVISARADA, AYURVEDA SIROMANI,
Bharat Ayurveda Sala, Trichinopoly.

Published by :

S. GOPALAN, B.A., B.L.,
Honorary Secretary, for the Administrative Committee,
T. M. S. S. M. LIBRARY, TANJORE.

1952 [Price Rs. 15.
Also in 2 Parts. Text 10—8—0
Tamil Summary 5—8—0

आनन्दकन्दः

(रसवादग्रन्थः)

विशिरःपुरस्थ भारत आयुर्वेदशालाध्यक्षेण
वैद्यविशारद आयुर्वेदशिरोमणि
एसू. वि. राधाकृष्णशास्त्रिणा
संशोधितः
द्राविडानुवाद-संस्कृतद्राविडोपेद्वातादियोजनेन
परिष्कृतश्च ।

तज्जापुर सरस्वतीमहाल्यग्रन्थालयनिवाहकसमितेः कृते,
गौरवकार्यदर्शिभिः,
एस. गोपालन्, वी. ए. वी. एल. एतैः
प्रकाशितः

தஞ்சை ஸரஸ்வதிமஹால் வெளியீடு எண்— கடு.

ஆனந்தகந்தம்

(ஓரு இரணவாதநூல்)

திருச்சிராப்பள்ளி “பாரத ஆயுர்வேதசாஸீ” அத்யக்ஷர்,
‘வைத்யவிசாரத’ ‘ஆயுர்வேதசிரோமணி’
எஸ். வி. ராதாகிருஷ்ண சாஸ்திரி அவர்களால்,
தமிழ் மொழிபெயர்ப்புடன் பதிப்பிக்கப்பெற்றது.

தஞ்சாவூர், ஸரஸ்வதிமஹால் நூல்நிலையத்து
நிருவாகக் குழுனினருக்காக, கெளரவ காரியதரிசி,
எஸ். கோபாலன், பி. ஏ., பி. எல், அவர்களால்
வெளியிடப் பெற்றது.

1952 [விலை ரூ. 15
மூலம் மாத்திரம் 10—8—0.
தமிழ் மொழிபெயர்ப்பு 5—8—0.

P R E F A C E

This publication "ANANDAKANDAM" is a very exhaustive treatise on Chemistry and Atomic Science which had been developed in our country from earliest times. The British rulers in their early days of the Empire were keenly aware of the greatness and value of our Cultural treasures and started the Asiatic Society, in which great Orientlists like Jones revealed to amazed Englishmen the achievements of Indians in the field of Arts and Sciences. But they gradually lost their respect for the greatness of the conquered country, and the encouragement to the pursuit of Eastern knowledge which began under Warren Hastings, gradually limited itself to a study of Literature and Philosophy.

Now, after the advent of Independence, we naturally turn to our own priceless heritage in arts and science. The publication of this work with an abridged translation in Tamil and an introduction in English, is a step in the resuscitation of our neglected lore. It is for the scientists to study this work carefully and verify the chemical and atomic reactions described in detail herein. Though we have a number of works on the various rare properties of mercury in medicine and alchemy, none is so clear or so full as this, our present publication. We hope that this publication will inspire students of research to new fields of discovery and help in the

முன் னுடை.

—•—•—

‘ஆனந்தகந்தம்’ என்ற பெயருடைய இவ்வெளியீட்டில் ஓர் ரஸவாத நூல் அடங்கியுள்ளது. இதுவரையில் வெளிவந்திருக்கும் நூல்களைக்காட்டிலும் இது மிகவும் விரிவாகவும், தெளிவாகவும், உபதேசிக்கப்பட்ட ஒர் அரிய நூலாகும். நமது முன் னேர்கள் ரஸாயன சாஸ்திரத்திலும், ரஸவாதத்திலும் பழையகாலங்தொட்டு பல நூற்றுண்டுகளாக அரிய பாடுபட்டுத் தங்கள் அனுபவங்களைத் தாரியிலும் எம்ஸ்கிருதத்திலும் அநேக நூல்களில் எழுதி வைத்திருக்கிறார்கள். ஆனால் கமது விஞ்ஞான முன்னேற்றம், நம் நாட்டில் ஏற்பட்ட அமைதிக்குறைவால் சென்ற சில நூற்றுண்டுகளாகத் தடைப்பட்டு; போயிற்று. ஆங்கிலேயர் ஆட்சியின் கீழ் நாடு ஒன்றுபட்டு, நாட்டில் சமாதானம் நிலவியது. அவ்வாட்சியின் முதற்பகுதியில் ஆங்கிலேயர் நமது கலை, விஞ்ஞானம் முதலியவைகளைக் கண்டு வியந்து அதை வளர்க்க ஏற்பாடு செய்தன ரெனினும், நாளைடைவில் ஆனால் மனப்பான்னை மேலிட்டு நம் நாட்டுக் கலை விஞ்ஞானங்களில் அவர்களுக்கிறுந்த மதிப்புக்குறைந்துவிட்டது. அதனால் நம் நாட்டினருக்கே நமது கலை விஞ்ஞானங்களில் பற்றுதல் குறைந்து அவற்றின் முன்னேற்றம் அறவே நின்று விட்டது என்னாம். இப்பொழுது நல்காலம் பிறந்துவிட்டது. நம்நாடு சுதந்திரம் அடைந்ததன் பொருத்தம் நம் நாட்டுக் கலைச் செல்வங்களுக்குப் புத்துயிரிக்க வேண்டும் என்ற பேரவா நமக்கு எழுங்கிறுக்கிறது. அதற்காக வேண்டிய ஆராய்ச்சியும் துவக்கப் பட்டிருக்கிறது. அவ்வித சேவையில், மொழிபெயர்ப்புடனும், முகவரைகளுடனும் வெளிவந்துள்ள வெளியீட்டு முதற்படியாகும்.

growth of science as a means of making man more happy.

This work has been edited with great care by *Sri S. V. Radhakrishnan, Ayurveda Vishwavidala* who has spared no pains in getting at the correct text and making its meaning clear in his translation and introduction. Our thanks are due to him for his valuable services. The English introduction by *Sri K. Vasudeva Sastri* will, it is hoped, help modern students of science to appreciate the worth of our ancient achievements in science. We are thankful to *Sri K. Vasudeva Sastri* for his valuable services in this direction.

We thank the Government of Madras for their timely grants that have enabled us to publish this and other valuable manuscripts of our Library.

Saraswathi Mahal,
Tanjore,
25—7—1952 }

S. G O P A L A N ,
Honorary Secretary.

முன் னுடை.

—०१५०—

‘ஆனந்தகந்தம்’ என்ற பெயருடைய இவ்வெளியீட்டு ஸ் ஓர் ரஸவாத நூல் அடங்கியுள்ளது. இதுவரையில் வெளிவாங்கிருக்கும் நூல்களைக்காட்டிலும் இது மிகவும் விரிவாகவும், தெளிவாகவும், உபதேசிக்கப்பட்ட ஒர் அரிய நூலாகும். நமது முன்னோர்கள் ரஸாயன சாஸ்திரத்தி இும், ரஸவாதத்திலும் பழையகாலங்தொட்டு பல நூற்றுண்டுகளாக அரிய பாடுபட்டுத் தங்கள் அனுபவங்களைத் தாரியிலும் ஸம்பளிக்கிருதத்திலும் அநேக நூல்களில் எழுதி வைத்திருக்கிறார்கள். ஆனால் நமது விஞ்ஞான முன்னேற்றம், நம் நாட்டில் ஏற்பட்ட அமைதிக்குறைவால் சென்ற சில நூற்றுண்டுகளாகத் தடைப்பட்டுப் போயிற்று. ஆங்கிலேயர் ஆட்சியின் கீழ் நாடு ஒன்றுபட்டு, நாட்டில் சமாதானம் நிலையியது. அவ்வாட்சியின் முதற்பகுதியில் ஆங்கிலேயர் நமது கலை, விஞ்ஞானம் முதலியவைகளைக் கண்டு வியந்து அதை வளர்க்க ஏற்பாடு செய்தன ரெணினும், நாளைடைவில் ஆஞ்சும் மனப்பான்றை மேலிட்டு நம் நாட்டுக் கலை விஞ்ஞானங்களில் அவர்களுக்கிருந்த மதிப்புக்கு குறைந்துவிட்டது. அதனால் நம் நாட்டினருக்கே நமது கலை விஞ்ஞானங்களில் பற்றுதல் குறைந்து அவற்றின் முன்னேற்றம் அறதே சின்று விட்டது எனலாம். இப்பொழுது நல்லாகாலம் பிறந்துவிட்டது. நம்நாடு சுதாந்திரம் அடைந்ததன் பொன்ற நம் நாட்டுக் கலைச் செல்வங்களுக்குப் புத்துயிரளிக்க வேண்டும் என்ற பேரவா நமக்கு எழுங்கிருக்கிறது. அதற்காக வேண்டிய ஆராய்ச்சியும் துவக்கப் பட்டிருக்கிறது. அவ்வித சேவையில், மொழிபெயர்ப்புடனும், முசுவரைகளுடனும் வெளிவாங்குள்ள இவ்வரிய வெளியீடு முதற்படியாகும்.

இதில் அடங்கியிருக்கும் ரஸாயன, ரவுராத்ரி போன்ற கங்களைச் செய்து பார்த்து அதன் முழு போன்ற ஜனத்தீர்மும் நம் நாட்டினர் அடையும்படி செய்வது நம்ரு விழுஞ்சான ஆராய்ச்சியாளரின் கடமையாகும்.

இந்நாலை வெகு பாடுபட்டுத் தெளிவான தார்மத்தொழிலைப் பெயர்ப்பட்டனும், முகவுறையுடனும் பறிடப்பட்டது நத்திய ஆயுர்வேதவிசாரத யீ எஸ். வி. ராதாவிஞ்சன சாஸ்திரி அவர்களுக்கு எங்கள் உண்றி உரித்தாகும், ஆங்கிளத்தில் பிரேகே. வாண்தேவ சாஸ்திரி எழுதியதவியிருக்கும் முகவை நம்ரு தற்கால விஞ்ஞான ஆராய்ச்சியாளர்களின் கவனத்தை இந்நாலைன் சார்பாகத் திருப்பும் என்று நம்புகின்றோம்.

இந்நாலையும் இதுபோன்ற பல அரிய நால்களையும் பதிப்பிப்பதற்காகத் தகுங்க நிதியுதவி செய்து வரும் நம்ரு சென்னை அரசாங்கத்தாருக்கு நாங்கள் என்றும் கடனமாகப் பட்டுள்ளோம்.

ஸ்ரவங்கிமஹால் நால்நிலையம் }
தஞ்சை. 20-7-1952,

S. கோபாலன்,
கவுரவ காரியத்தினி.

GENERAL INTRODUCTION
TO THE
Madras Government Oriental Series.

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important manuscript libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10 Education, dated 4-4-1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

இதில் அடங்கியிருக்கும் ரஸாயன, ரஸவாதர் பீரபோகாலங்களைச் செய்து பார்த்து அதன் முழு பீரபோஜனத்தை யும் நம் நாட்டினர் அடையும்படி செய்வது நமது விணு ஞான ஆராய்ச்சியாளரின் கடமையாகும்.

இந்நாலை வெகு பாடுபட்டுத் தெளிவான தமிழ் மொழி பெயர்ப்பட்டனும், முகவரையடங்கும் பதிப்பின்றி நாதவிய ஆயுரவேதவிசாரத ஸ்ரீ எஸ். வி. ராதாகிருஷ்ண ராம்நிடி. அவர்களுக்கு எங்கள் நன்றி உரித்தாகும். ஆங்கிளத்தில் பார்க்கே. வாலூதேவ சாலத்தி எழுதியதவிபரியுக்கும் முசுகுரை தற்கால விஞ்ஞான ஆராய்ச்சியாளர்களின் கவனத்தை இந்நாலைன் சார்பாகத் திருப்பும் என்று நம்புகிறேன்.

இந்நாலையும் இதுபோன்ற பல அரிய நூல்களையும் பதிப்பிப்பதற்காகத் தகுந்த சிதியுதவி செய்து வரும் நமது சென்னை அரசாங்கத்தாருக்கு நாங்கள் என்றும் கடமைப் பட்டுள்ளோம்.

ஸ்ரீஸ்வத்தியஹால் நூல்களையும் }
தஞ்சை. 20—7—1952, }

S. கோபாலன்,
கவுரவ காரியதாளின்.

GENERAL INTRODUCTION
TO THE
Madras Government Oriental Series.

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, Science, etc., early in May 1948. Important manuscript libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10 Education, dated 4-4-1949, constituted an Expert Committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary, for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publication.

The following are members of the Committee:

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.I.,
2. " R. P. Sethu Pillai, B.A., B.L.,
3. " C. M. Ramachandra Chettiar, B.A., B.L.,
4. Sri R. Krishnamoorthy, (Kalki)
5. Dr. N. Venkataramanayya, M.A., PH.D.,
6. Sri M. Ramanuja Rao Naidu, M.A., L.T.,
7. " V. Prabhakara Sastri,
8. " N. Venkata Rao, M.A.,
9. " H. Sesha Ayyangar,
10. " Masthi Venkatesa Ayyangar, M.A.,
11. " M. Mariappa Bhat, M.A., L.T.,
12. Dr. C. Achyuta Menon, B.A., PH.D.,
13. " C. Kunhan Raja, M.A., D.PHIL.,
14. " A. Sankaran, M.A., PH.D., L.T.,
15. Sri P. S. Rama Sastri,
16. " S. K. Ramanatha Sastri,
17. Dr. M. Abdul Haq, M.A., D. Phil. (Oxon),
18. Afzul-ul-Ulma Hakim Khader Ahamed,
19. Sri P. D. Joshi,
20. " S. Gopalan. B.A., B.L.,
21. " T. Chandrasekharan, M.A., L.T.

The members of the Committee formed into Sub-Committees for the various languages, Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannada, Malayalam, Marathi and Islamic Languages. They met during the month of May, 1949, at Madras and Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government in G.O. No. Mis. 2745 Education, dated

31--8--1949 and they decided to call these publications as the "**Madras Government Oriental Series,**" and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the General Editor of the publications.

The following manuscripts have been taken up for publication during the current year:

“A” From the Government Oriental Manuscripts Library, Madras.

TAMIL

1. Kappal Sattiram
2. Anubhava Vaidya Murai
3. Attanakolahalam
4. Upadesa Kandam
5. Colan Purva Pattayam
6. Konga Desa Rajakkal
7. Sivajnana Dipam
8. Sadasiwa Rupam, with commentary.

TELUGU.

1. Sangitaratnakaramu
2. Aushadha Yogamulu
3. Vaidya Nighantuvu
4. Dhanurvidya Vilasamu
5. Yoga Darsana Vishayamu
6. Khadga Lakshana Siromani.

SANSKRIT.

1. Vishanarayaniyam
2. Bhargaya Nadika
3. Hariharacaturangam
4. Brahmasutravrtti—Mitaksara
5. Nyayasiddhanta Thattvamrtani.

MALAYALAM.

1. Garbha Cikitsa
2. a. Vastulakshanam
b. Silpasastram
c. Silpavishayam
3. Mahasaram
4. Kanakkusaram
5. Kriyakramam

KANNADA.

1. Lokopakara
2. Rattamata
3. Asvasastram
4. a. Aushadthagalu
b. Vaidyavishaya
5. Sangitaratnakara
6. Supasastra.

ISLAMIC LANGUAGES.

1. Jamil-Al-Ashya
 2. Tibb-E-Faridi
 3. Tahqiq-Al-Buhran
 4. Safinat-Al-Najat.
-

"B" From the Tanjore Maharaja Serfoji's Sarasvathi Mahal Library, Tanjore.

TAMIL.

1. Sarabhendravaidya Murai (Diabetes)
2. Do. (E N. & T.)
3. Konkanarsarakku Vaippu
4. Tiruccirrambalakovaiyar with Padavurai
5. Sarabhendra Vaidya Murai—
(Anæmia & Jaundice)
6. Talasamudram
7. Bharatam
- 8 a. Pandikeli Vilasa Natakam
b Pururava Cakravarti Natakam
c Madana Sundara Vilasa Natakam
- 9 Percy Macqueen's Collection in the Madras
University Library on Folklore
10. Ramaiyan Ammanai
11. Sarabhendra Vaidya Murai — (Asthma,
Cough and other lung diseases)

TELUGU.

1. Kamandakanitisaramu
2. Taladasapranapradipika
3. Raghunatha Nayakabhyudayamu
4. Rajagopalā Vilasamu
5. Ramayanamu by Katta Vāradaraju

MAHRATHI.

1. Natyasastrasangraha
2. a. Folk Songs

- b. Dora Dharun Veni Paddhati
- c. Asvasa Catula Dumani
- 3. Pratapasimhendra Vijaya Prabandha
- 4. a. Sarabhendra Tirthavali
- b. Lavani
- 5. Devendra Kuravanji
- 6. Bhakta Vilasa
- 7. Sloka Baddha Ramayana

SANSKRIT.

- 1. Asvasastra with Tricolour Illustrations
- 2. Rajamrganka
- 3. Ananda Kandam
- 4. Ayurvedamahodadhi
- 5. Gita Govinda Abhinaya
- 6. a. Colacampu
- b. Sahendra Vilasam
- 7. Dharmakutam-Sundara Kanda
- 8. Jatakasara
- 9. Vishnutattvanirnaya Vyakhya
- 10. Sangita Darpanam
- 11. Bijapallavam

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next four years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the Library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing them

with other copies. The editors have however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets and correct readings have been suggested in square brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-notes except in the case of a few books, in which the correct readings have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in Selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the press. The various presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

MADRAS, }
1951. }

T. CHANDRASEKHARAN,
General Editor.

INTRODUCTION.

"ANANDAKANDAM" or the 'ROOT of BLISS' as the present work is called, is a part of Tantric literature. Tantras cover not only the modes of worship of deities, but also several arts and sciences. These are Architecture, Sculpture, Painting, Music and Dance, which are necessary adjuncts of worship, as also Medicine, Anatomy, Chemistry and Atomic Science, Science of Breath, and Higher Psychology, for producing rare powers of protecting and prolonging life, and acquiring superhuman powers called Siddhis. The main object in view is of course spiritual progress which all these powers subserve. The present treatise has for its object the promotion of health and longevity with the help of medical recipes chiefly metallic preparations, and treatment with atomic energy from mercury. The transmutation of baser metals into gold and various chemical processes dealing with metals are by-products in the processes.

Appropriately to the name "*Anandakandam*", this work is divided into two "Visranties" or places of restful peace. Peace, as every one knows, is a preliminary requisite of Ananda or Bliss.

The first part is called "AMRITEEKARANA VISRANTI". and deals with "Amriteekarana", or the art of defying old age, disease and death. This is sought to be achieved by what is known as Rasa Vedha or tapping atomic energy from mercury.

energy who are familiar with the process known 'boring of the atom'. "*Deha Vedha*" is unknown to modern Science which has directed its attention in the first instance to the means of destruction, instead of to the means of protection of the human body. "*Deha Vedha*" can appropriately be called boring of the cell.

Mercury in the state of *Vedha* or 'boring state' is thus capable of boring into the atom and boring into the cell. The 18 *Samskaras* or processes to which mercury is subjected before it reaches the '*Vedha*' state, yields mercury with different properties, at the end of each process. The names of the processes suggest that in the different processes, mercury is treated as if it were a living entity. The names are:—

1. *Swedana* or causing it to perspire by exposing it to medicated steam.
2. *Mardana*: Giving it blows.
3. *Murchhana*: Making it lose consciousness and stop breath.
4. *Utthapanam*: Reviving it.
5. *Patana*: Making it fall down.
6. *Nirodhana*: Confining it.
7. *Niyamana*: Bringing it under discipline.
8. *Deepana*: Increasing its appetite.
9. *Anuvasana*: Making it more energetic.
10. *Charana*: Feeding it with morsels (of mica).
11. *Jarana*: Helping it to digest the morsels.

12. Garbhadruti: Causing the food to become part and parcel of its body by liquifying it.
13. Bahyadruti: Feeding it with chemically digested food (of mica).
14. Ranjana: Adding to it colour and lustre.
15. Sarana: Preparing it for moving at will in all directions by providing a vehicle of Diamond).
16. Anusarana: Further repetition of Sarana.
17. Pratisarana: Further repetition of Sarana.
18. Vedha: Helping it to bore through atoms and cells.

Special Chemical apparatus called Yantras for carrying out the several processes are also described in detail, as also the methods of preparing oils, decoctions and other ingredients for the several processes.

An extraordinary provision in this treatise is the disciplined life and propitiation of deities prescribed as a preliminary to the undertaking of the chemical and atomic processes described in this work. Their relevance and necessity are a matter for investigation. It must be mentioned that the subject of using mercury for tapping atomic energy is dealt with by numerous ancient treatises both in Sanskrit and Tamil, and in all these treatises, the preliminary discipline and propitiation called "*Rasa Deeksha*" is uniformly prescribed. Transmutation of metals is carried out by modern science by a process involving the use of electricity. And it must be expected that if such transmutation

should be possible by means of mercury in the Vedha state, electricity must play a necessary part in the process. And how did the ancients get this electricity ? As in everything else undertaken by the men of the East, the process has been subjective rather than objective. Electric energy is to be found in the human body, and the discipline prescribed, it may be safely guessed, has been intended to increase the quantity and power of human electricity so that anything touched by those who have undergone the discipline may be charged sufficiently for starting the atomic process that is involved in the process resulting in the Vedha state.

This explains the failure of many alchemists who have taken the trouble to get the details of the processes from books and men of the ascetic order who are known to have succeeded in the transmutation, but have not cared to observe the discipline necessary for storing up the electric energy for starting the process. Celibacy is the first requisite in the discipline for storing up electric energy, and it is no wonder that those who are known to have succeeded in alchemy have all lived an ascetic life.

Although the processes and the books containing them in more or less detail have been public property all along, in our country, Alchemy has in most cases proved a dangerous speculation resulting in the ruin of many a rich man. The reason is to be found in the neglect of the subjective process for storing up electricity which is uniformly prescribed in all the books. It is just possible that if either the discipline is undergone as a preliminary to the performance of the experiments resulting in

च । एतन्मातृकाक्षयसंवादेन मुद्रितार्गुडिगः सामाजिक विवरण ना प्रसाधन
मिदं प्रस्तुतम् ॥

चिराय पाञ्चाल्यैः संपल्लोभेन प्रवर्तनं गायत्री गायत्री गायत्री स्तु
रजताद्युत्तमधातुरुपतया परिणामनेन भेष्यत्राव पूर्वांगो या । गायत्री क्रमा
हिचकित्सायां कलासु चान्यासु लक्ष्यत्वम् । अनुग्रा पर्वतांगो भौति । गायत्री
निकविज्ञानानामातिष्ठकरणे प्राभवदिति पाञ्चाल्या । गायत्री विवरण
प्रत्यक्षम् । भारतीय रसायनविवरणं यद्यु गत्यते—
भारते रसशास्त्रस्य स्पष्टमिदं यद्युग्मने गायत्री गायत्री गत्यते प्रवर्तने
उत्पत्तिः ।

सन्ध्यदेव रिक्षिद्वानुवार्तादिति । भारतीय गायत्रीं हि
शास्त्रवें साक्षात्परं पथा वा—आत्मदर्जनोर्पात्तयन निःःसन्नि । तरीय रस-
शास्त्रमपि प्रकृतमात्मनः शास्त्रवे भारतीयते च तदेव प्रयत्ना भगवान्तकारं
देत्कृत्य प्रतितिष्ठिति । तत एव चाल्य रसेभगवद्विनयेन न रहस्यम् ॥

भारते शैवाः पाशुपता भैरवा अन्ये च रिविभगार्णीयार्थिनः सामा-
न्यतो माहेश्वरसामियका इति व्यपदित्यन्ते । जगमगर्णीयो रीतिकालस्थायि
शरीरं संपादा,— अर्थत्पिण्डस्थैर्यं संपादा, ततो योगाद्याद्याद्याद्या तन्त्रान-
संपादनेन इहैव जीवत एव मुक्तिलाभो भोक्ता इति रुनांगमो मुखियः
पिण्डस्थैर्यलाभे रसमेकमेव शरणमुपलब्धवत्त्वमो रसेन पिण्डस्थैर्यनांगनाति-
लाभाय प्रायतन्ता । रसस्य वेदवधादित्यन्तकागणां पिण्डस्थैर्यग्राहनानां भिद्धि-
सौष्ठवं परीक्षितुमेव लोहवेदे तेषामानुपक्रिया प्रशुर्निगमीत् । न पुश्यार्थ-
बुद्ध्या । न हि लोहवेदधिक्षिद्वा तन्त्रिष्पन्नभूतादिलाभाभ्युक्तं प्रयोजयेन् । इनि ।
मभिसन्धिः । यथा च रसार्णवे—

लोहवेद इति स्वातो विस्तरेण सुरेभ्यः ।

यथा लोहे तथा देहे कर्तव्यः सूतकः मदा ॥

समानं कुरुते देवि ! प्रविशन् देहलोहयोः ।

पूर्वं लोहे परीक्षेत ततो देहे प्रयोजयेन् ॥ इनि ।

[पटल २५.]

यदि सिद्धिमाकांक्षमणेन लोहवेदे चापलं प्रददर्थेते तर्हि रिक्षिनातः इत्यते-
पलभ्यते प्रमाणशः प्रसिद्धेष्वसंख्यानां भारतदेशीयानां सिद्धानां चरित्रेतु ।

अत एव रसतन्त्राविष्टकारकाः सर्वे सिद्धा विरक्ता योगिनो व्याडिनाणा। गुन-
गोविन्दभगवत्पादादिमप्रभृतयः^१। तैरेतद्रसशास्त्रं जीवन्मुक्तिसाधनोपायतया
प्रणीतं प्रमाणितं प्रचारितञ्च ।

दृश्य ज्ञानसामान्य इति पाणिनीयो धातुपाठः। तत उत्पन्नो दर्शनशब्द-
इचेतनानामचेतनानां च पदार्थानां मूलतत्त्वानुसन्धाने शक्तः। मूलतत्त्वानु-
सन्धाने चामुष्मिकं मोक्षसाधनं सर्वेषामिष्टम्। न त्वै-
दर्शनानि तल्लक्षणं हिकमात्रम्। शास्त्रेष्वैहिकतत्त्वानुसन्धानमपि प्रासङ्गिकं
सेदाश्च परोक्षात्मसाक्षात्कारपर्यवसायेव। तत्त्वानुसन्धानं च
प्रमाणैकसाध्यं; प्रमाणं च प्रलक्षादिभिदाभिन्नं संस्कौर-
रात्मगुणे ऋचिभित्र द्रष्टारो भिन्ना इति दर्शनान्यपि भिन्नानि। अत एव हि
कथ्यचित्कचिद्दर्शने पञ्चपातः, दर्शनान्तरे चाप्रामाणिकताबुद्धिर्वोपजायते।
केचिदध्यक्षं (प्रत्यक्षं) अन्येऽनुमतं (तर्कं) अपरे च शब्दं (श्रुतिं) प्रमाणमा-
मनन्ति। प्रमाणानुसारेण दर्शनीकानां वर्गीकरणमप्येवं सम्भवति। यथा—
अध्यक्षिकाः चार्वाकाः, तार्किका रसेश्वरवादिप्रभृतयः, श्रौता अद्वैतिनश्चेति।

तार्किका द्विविधा नास्तिका आस्तिकाश्च। नास्तिका
रसेश्वरदर्शनस्य द्विविधा वौद्वा जैनाश्च। आस्तिकाश्च द्विविधाः स-
दर्शनगोप्यां गुणात्मवादिनो निर्गुणात्मवादिनश्च। सगुणात्मवादिनः
स्थानम्। प्रच्छन्नतार्किकाः स्पष्टतार्किकाश्चेति द्विप्रकाराः।
स्पष्टतार्किका भोगसाधनाहृष्टवादिन उत्पत्तिसाधनाहृष्ट-
वादिनश्चेति द्विविधाभवन्ति। भोगसाधनाहृष्टवादिनश्च जीवन्मुक्तिवादिनो
विद्वेष्मुक्तिवादिनश्चेति द्वेष्मा भवन्ति। विद्वेष्वादिनश्च त्रिविधाः—

१. कर्मनिरपेक्षेश्वरवादिनः आत्मभेदवादिनो नकुलीशपाशुपताः;
२. कर्मसापेक्षेश्वरवादिनः आत्मभेदवादिनः शैवाः।
३. आत्मैक्यवादिनः प्रत्यभिज्ञादर्शिन इति ।

जीवन्मुक्तिवादिनो रसेश्वरदर्शनानुयायिनः। सर्वेऽप्यमी भोगसाधना-
हृष्टवादिनः शैवसामयिकाः। तत्र प्रत्यभिज्ञावादिनो जीवेश्वरयोरैक्यमभि-

-
१. आदिमो हि द्रविडदेशे तिरुमूलरिति श्री मूरुनाथ इति च
प्रसिद्धो नन्दिशिष्यः सिद्ध इति केचित् ।

मन्वत इति असंभावितमुदाहरन्तो जघन्याः । जीवेश्वरभेदगार्भाग्निवन्तोऽपि
ईश्वरस्य जगत्सूष्टौ कर्मानपेक्षितामङ्गीकुर्वाणा न तथा युन्नदर्शनाः, यत
ईश्वरस्य वैषम्यनैर्वृण्यदोपरिहाराय कर्मसापेक्षित्वमवश्यमध्यगुपगननव्यम् ।
शैवास्तु कर्मसापेक्षित्ववादिनो देहपानात्परं मुक्तिमाभिमन्वने, यस्मानुभवो
दुरुपादः । जीवन्मुक्तिवादिनां रसेश्वरवादिनां तु दर्शनं निर्देपिं भोपर्पानां,
चेति दर्शनेभ्योऽन्येभ्यो ज्यायस्त्वमपि रसेश्वरदर्शनम्य निर्दर्शनायतो निर्पात्ति-
द्विमाहेश्वरैस्तीर्थकौरैः । माहेश्वरसामर्यिका द्रानिडाः गिराः प्राणो रमेभ्रा-
दर्शनमनुसरन्तीत्येतदपि चिन्तनीयमत्र । दूर्णि रसेश्वरदर्शनम् दर्शनारोप्यां
स्थानं सङ्ग्रहेण प्रदर्शितम् ॥

अथ रसेश्वरदर्शनस्त्रूपमीपद्वितरामः । केचन माहेश्वराः पिण्डमध्येभ्यं
सर्वाभिमता जीवन्मुक्तिः सेत्प्रतीति मतमास्थाय पिण्डमध्येभ्यापि धारादान-
पदवेदनीयं रसमेव सर्वाङ्गरन्ते । अव्यगमन्तर्गत्वा निर्माण-
रसेश्वरदर्शन सनादिनाऽवधारितात्मतत्त्वम् अभ्यामानांशयापद्वन-
स्त्रूपम् । मिथ्याज्ञानस्य जीवतः मत एव या मुक्तिम्भा ज्ञाय-
न्मुक्तिः । दर्शनेष्वन्येषु देहपानानन्तरभेदं गुरुन्भः
प्रतिपाद्यमाना न प्रत्ययाय साधकानाम् । अत्र तु न तर्थोनि निर्विचर्त्वकिम्बा
प्रवृत्तिरिति मतमिदमभ्युपेयं मन्यन्ते । यदुक्तं आनन्दमन्दः—

“देहान्तेषु तु मुक्तिर्या प्राणिनां साऽप्रयोजना ।
देहान्ते देहिनस्सर्वे मुक्ति यान्ति न संशयः ॥”

“ सर्वस्मिन्समये शास्त्रे मुक्तिरस्यान्तकालजा ।
न दृश्यते करान्तस्थमणिवत् सा च शांभवि ! ॥”

[अमृतीकरणविश्रान्तौ उद्घास २०, इत्योऽन्तः ३४ ३८.]

पिण्डस्थैर्यसंपादनं जीवन्मुक्तौ नान्तरीयकभित्यपि तत्र प्रपञ्चतं यथा—

देहं विना न किञ्चित्खाद् देहोऽयं सर्वसाधनम् ।
तस्माद् देहं प्रयत्नेन रक्षयेत्सर्वतः सदा ॥

देह पाते धर्मनाशो धर्मनाशे क्रियाच्युतिः ।

क्रियाच्युतौ कुतो योगो योगभ्रंशे क्वचिद्वेत् ।

चिदभावे कुतो मोक्षो मोक्षे भ्रष्टे न किञ्चन ॥”

[अमृतीकरणविश्रान्तौ उल्लास २०. इलो ३०-३२.)

जीवन्मुक्तिसाधनतया संपिपाद्यथिपिते देहस्थैर्ये देहस्त्र रसरक्तादिमयत्वेन
यन्नश्रवत्वं तत्त्वं रसाभ्रकगन्धाख्यहरगौरीसृष्टिसंयोगादपोहनं दिव्यत्वप्राप्ति-
नित्यत्वं चेत्यवसीयते । तादृशहरगौरीसृष्टिसिद्धिं रसस्याष्टाविधसंस्कारा-
धानेन संपद्यते । सच्चिदानन्दपरतत्त्वस्फुरणेनैव मुक्तिसिद्धौ किमनेन
दिव्यदेहसंपादनप्रयासेन ? नैवम् । नित्यशरीरालाभे मुक्तिवार्तैव नोपपद्यते ।
यथाहुगोविन्दभगवत्पादाचार्याः—

न हि देहेन कथश्चिद्व्याधिजरामरणदुःखविधुरेण ।

क्षणभड्गुरेण सूक्ष्मं तद्वद्वोपासितुं शक्यम् ॥

गलितानल्पविकल्पः सर्वाध्यविवक्षितश्चिदानन्दः ।

स्फुरितोऽप्यस्फुरिततनोः करोति किं जन्तुवर्गस्य ॥

यज्जरया जर्जरितं कासश्वासादिदुःखविशदं च ।

योग्यं तत्र समाधौ प्रतिहतवुद्धीन्द्रियप्रसरम् ॥

[रसहृदये प्रथमेऽवबोधे]

जीवन्मुक्तिस्वरूपव्यवच्छेदश्चेत्थमानन्दकदे प्रतिपाद्यते पिण्डस्थैर्येण
अमरत्वं, प्रत्यगात्मसाक्षात्कारेण पूर्णज्ञानवत्त्वं च जीवन्मुक्तिरिति । यदुक्तं-

“ न केवलामरत्वाश्च न दिवत्वाद्ववेत्तथा ।

तद्वद्योर्मेलनाश्च खाज्जीवन्मुक्तिरियं स्मृता ॥ ” इति ।

[अमृतीकरणविश्रान्तौ उल्लास २०. इलो २७.]

अस्तु । यदि जीवत एव मुक्तिरभिप्रेयते तर्हि कथं जीवत्व (संसारित्व) मुक्त-
त्वयोः परस्परविरुद्धयोर्धर्मयोरेकत्र समावेशः । अतो जीवन्मुक्तिशब्दः शश-
श्रृङ्गादिवदसंभवदर्थक एवेति केचिदाशङ्केरन् । तत्रोच्यते— मुक्तिस्ताव-
त्सर्वतीर्थकरसंमताः । सा किं ज्ञानविषया स्वीकृयत उत न ? मुक्तेऽन्यत्वे
ज्ञेयत्वश्च ज्ञातुसापेक्षत्वान्मुक्तस्य ज्ञातृत्वमवर्जनीयम् । तत्र हि जीवत एव
संभवंति । अत एव जीवन्मुक्तिरेव मुक्तिर्न तु विदेहमुक्तिरित्यभ्युपेयमिति ।
यथा चोक्तं रसेश्वरसिद्धान्ते—

“ रसाङ्कमेयमार्गोक्तो जीवमोक्षोऽन्यथा न तु ।
 प्रमाणान्तरवादेषु युक्तिभेदावलम्बितु ॥
 ज्ञातुज्ञेयमिदं विद्धि सर्वतन्त्रेषु मन्मनप् ।
 नाजीवञ्चज्ञास्ति ज्ञेयं यदतोऽस्येव जीवितम् ॥ ” इति ।

तस्मादेतद्वर्णनोक्तया रीत्या पिण्डस्थैर्यसंपादनेन योगाभ्यासवशास्त्रगत्ये इष्टे
 पुरुषार्थग्राहित्वात्तिति सिद्धम् । यथाहुर्गोविन्दभगवन्याद्य ।

“ भ्रूयुगमध्यगतं यच्छिलिविद्युत्मूर्यवज्गद्वाभिः ।
 केषाञ्चित्पुण्यदशाऽन्मीलति चिन्मयं ज्योतिः ॥
 परमानन्दैकरसं परमं ज्योतिः स्वभावर्मावकल्पप ।
 विगलितसकलकलेशं ज्ञेयं शान्तं स्वयं वेदम् ॥
 तस्मिन्नाधाय मनः स्फुरद्विलं चिन्मयं जगत्पश्यन् ।
 उत्सन्नकर्मबन्धो ब्रह्मत्वमिहेव चाप्नोति ॥
 अस्तं हि यान्ति विषयाः प्राणान्तःकरणमयोगान ।
 स्फुरणं नेन्द्रियतम(मन)सां नातः स्फुरतश्च मुखदृश्य ॥
 रागद्वेषविमुक्ताः सत्याचारा नरा मृपार्दहताः ।
 सर्वं त्र निर्विशेषा भवन्ति चिद्रूपसंपर्शान् ॥
 तिष्ठन्त्यणिमादियुता विलसदेहाः सदानन्दाः ।
 ये ब्रह्मभावमसृतं संप्राप्नात्यैव कृतकृत्याः ॥ ”

[रसहृदये प्रथमेऽवतोवे उल्लो. २१-२६.]

इति प्रतितन्त्रसिद्धान्तस्वरूपेण आत्मस्वरूपं मोक्षस्वरूपं मोक्षमाध्यनोपायः
 शरीरात्मसंबन्धश्चेत्यादीनि दर्शनौपयिकानि तत्त्वानि विवृत्वादिदं रसंश्वर-
 दर्शनं दार्शनिकेषु लब्धादरम् ॥

एतावदुपर्याणं रसेश्वरदर्शनमुपजीव्य रसतन्त्रम् प्रवृत्तिसद्भूद्वारते
 वर्ते । देशान्तरेषु पुनरैहिकसुखाभाससाधनमात्रोपयुक्तातुचादैकलक्ष्यतया
 तन्त्रमिदं प्रवृत्तम् । धातुवादश्च लोहवेधप्रयोजकः पिण्ड-
 रसतन्त्रप्रवृत्तिः । स्थैर्यसाधने देहवेषे सिद्धि परीक्षमाणेन योगिनोप-
 करणत्वेनोपर्वृहितः— यथा जीवच्छरीरगतनत्वान्वेष-
 कैः परीक्षार्थं मृतशरीरे तत्त्वविवेचनं उपकारकतया उपर्वृहते । अतो रस-

तन्वाविष्करणे प्रचारे उपयोगे च त एव सिद्धिमन्तो बभूवुः, ये नित्यानित्य-
विवेकिनो निगृहीतान्तःकरणः कामक्रोधाद्याधिग्निर्मुक्ता योगिनो जीव-
न्मुक्ताः । ते सिद्धाख्यया नाथाख्यया च प्रसिद्धिमापुः । एष रसेश्वरदर्शनानुगः
रसतन्त्रमार्गो प्रथमं कदा केन कुव वाऽऽरब्धो हृष्टस्मृतो वेति एतन्न नो
युक्तिस्मृतिगोचरम् । परमेष रसप्रदायः प्रायः सर्वत्र
रसतन्त्रप्रवर्तनकाः शिवपार्वतीनन्दीशमुखादवगत इति तन्वान्तरसामान्य-
सिद्धा नाथाश्च । तया अस्या अप्युत्पत्तिर्वर्णयते । एवं बोद्धैरपि मतमेन-
मवलंब्य कृतानि तन्वाण्युपलभ्यन्ते प्रज्ञापारमिताऽ-
भयङ्करादितीर्थङ्करमुखादवगतया प्रसिद्धानि ॥

अत्र केपाञ्चिद्विदुपामयमभिसन्धिः । ऋगादित्रयां प्रतिपादितानां
कर्मणां विषयाणां च सत्त्वदमश्रद्धाद्यात्मगुणसंपन्नेन ऋजुमार्गावलंबिना
अनुष्टुपेयत्वेन अलसानामर्थ वैदेहोपदिष्टो मार्गो लबुः क्षिप्रफलद ऐहिकमुख-
संपादकः कवचित्संसारिकशब्दमथन-स्त्रीवशीकरणाद्यभीप्सितसंपादनोपाय-
भूयिष्ठ इति तत्र रक्तिरधिकाऽभूत् । तदभिचिन्त्य विद्वद्विवेदिकैः क्रमेणा-
र्थवैष्णवादरोऽभिनिवेशः प्रचारश्च क्षपितो येनाथर्वणः प्रचारो लुपः । पुनः
कालवशाद्वाग्निष्ठपि भक्तो हीयमानायां भैरवादिभावादेवमार्गावलंबिनः,
वश्यानशाखावलंयिनो वौद्धाश्च रूपान्तरेणाथर्वणी तामेव सिद्धिपद्धतिं
गृहीत्वा भक्त्युपरज्ञितां तां जनेषु प्रचारयामासुः । स्वस्तख्यापनाय खेचरी,
तिरस्करिणी, विष्णूवसङ्गेनाधमलोहस्योत्तमलोहतपाद्वन्द्वं इत्यादि सिद्धिप्रकारैः
तन्वैर्लोकं स्व वशे च कुशं । त एव गोरक्षनाथादयो नाथपथानुसारिणः, मन्थान-
भैरवादयः सिद्धाः, नामार्जुनादयो वौद्धाश्च । तेषां च न कश्चित्क्रमबद्ध
इतिहासः क्वाप्युपलभ्यते । यद्यपि वौद्धा न वैदिकाः, अथापि सिद्धगोष्ठीषु
तेषां समकक्षता वर्ण्यते । उत्तरपथे च वौद्धमतश्च व न यानीयशत्खयां
चतुरशीतिसिद्धमण्डलं गण्यते, तदन्तर्गतश्च गोरक्षनाथः नाथपथप्रवर्तक
इति । परं नामावलीपरिशीलने केपाञ्चिच्छैवत्वेनाभिमतानामपि सिद्धानां
तन्वान्तर्भाव इति तत्त्वं प्रामाणिकत्वं संशयप्रलत् । दक्षिणापथे च शैवपाशु-
पतादितन्वानुयायिनो माइश्वरारिसद्वा रसप्रन्थेषु भिन्नभिन्नयाऽऽनुपूर्व्या
तत्र तत्र प्रतिपादिता इति तेषामपि इतिहासो नूनं दुरवगमः । यथाऽनन्द-
कन्दे नव नाथा नव सिद्धाश्चोदिष्टाः ॥

“ आदिनाथं मीननाथं गोरक्षं दोङ्कणभगम् ।
जालन्धेशं कन्थनीशमोर्तीं चिर्चक्रणीभरम् ॥
चौरङ्गिमेतान्नाशाख्यान्नव मन्त्रपूर्वेन्नतः ।
चौरङ्गि चर्पटं घोडाचूलिं रामद्वयं नतः ॥
भोलगोविन्दसिद्धं च व्याडिं नागार्जुनं नथा ।
कोरण्डं शूर्पकर्णं च मुक्तार्चीं रेवणं नथा ॥
सिद्धं कुक्कुरपादं च शूर्पपादं कण्ठिकम् ।
सिद्धं किङ्गणिकाख्यं च सिद्धान्योदशं तर्पयेन् ॥ ”

[अ. वि. उद्धा. ३, इन्द्रो ५३-५१.]

अन्ये च केचन रसरल्समुच्चये पठथन्ते ।

आदिमश्चन्द्रसेनश्च लङ्केशश्च विश्वारदः ।
कपाली मत्तमाणहृष्यो भास्करः शूरमेनकः ॥
रत्नघोषश्च शंभुरच तथाऽकर्णे नरवाहनः ।
इन्द्रदो गोमुखश्चैव कंबलिव्याडिरेव च ॥
नागार्जुनसुरानन्दो नागबुद्धियशोधनः ।
चण्डः कापालिको ब्रह्मा गोविन्दो लंपको हृषिः ॥
सप्तविंशतिसंख्याका रससिद्धिप्रदायकाः ।
रसाङ्कुशो भैरवश्च नन्दी स्वच्छन्दभैरवः ॥
मन्थानभैरवश्चैव काकचण्डीश्वरस्तथा ।
कामदेव ऋद्यशृङ्खः क्रियातन्त्रसमुच्चयी ।
रसेन्द्रतिलिको योगो भालुकिर्मलयाह्वयः ॥
महादेवो नरेन्द्रश्च वासुदेवो इरीश्वरः ।

[प्रथमेऽध्याये ।]

द्रविडेषु चागस्त्यादयोऽष्टादश सिद्धाः प्रकीर्त्यन्ते ।

१. नन्दी ।	४. भौगः ।
२. श्रीमूलनाथः ।	५. कोङ्कणः ।
३. कालाङ्गनाथः ।	६. अगस्त्यः ।

७. पुलस्त्यः ।	१३. कण्वः ।
८. भुशुण्डः ।	१४. पिङ्गिनाककीशः ।
९. रोमसुनिः ।	१५. गोरक्षः ।
१०. धन्वन्तरिः ।	१६. तेरयर् ।
११. शट्टेसुनिः (घोडाचूलिः ?) १७. यूहिसुनिः ।	
१२. मत्स्यसुनिः ।	१८. इडैवकाढर् ।

तब शिवात्पार्वती सिद्धसंप्रदायमधिजगे पार्वत्या नन्दी नन्दिनश्चाश्रिनी, अश्विन्या विश्विनी, विश्विन्या धन्वन्तरिः, धन्वन्तरेरगस्तः, अगस्त्यात्पुलस्त्यः, पुलस्त्यात्तेरयर्, तेरयात् यूहिरित्येनां संप्रदायानुवृत्तिं यूहिसुनिः स्वीये वाद-साहस्राणां (५५७ का. का. ३३-३४) स्मरति । नन्दिनसाक्षादधिगत विद्यमात्मानं स्मरति श्रीमूलनाथः । इथं सिद्धसंप्रदायाविष्कर्तृणां मध्ये न कथापि कालो निश्चयेन वक्तुं शक्यते । शूयन्ते ह्यनेके नागार्जुनाः प्राचीनेति-हासप्रसिद्धाः । चक्रपाणिः स्वकीये चक्रदत्ते रसायनाध्याये—

“ नागार्जुनो मुनीन्द्रः शशास यल्लोहशश्चमतिगहनम् । ”

इति स्मरति । अन्यः कश्चिद्दौद्धनरपतिः काङ्गमीरीयो राजतरङ्गिण्यां कल्हणे न कीर्त्यते । अपरश्च बौद्धभिकुर्महायानाख्यबौद्धमतप्रतिष्ठापको माध्यमिको बौद्धतिहासप्रसिद्धः । अन्यश्च सिद्धनागार्जुनः कक्षपुटरसरल्नाकरादिग्रन्थकर्ता प्रज्ञापारभितेति बौद्धमतप्रसिद्धदेवीनामस्मरणाच्च बौद्धत्वेन गण्यमानः । इतरश्च “ प्रतिसंस्कर्ताऽपीह नागार्जुन एवे ” ति डल्हणेन सुश्रुतसंहिताप्रति-संस्कर्त्वेन व्यवहियमाणः । अत्र को वा नागार्जुनः सिद्धसंप्रदायानुवर्ती ? किमु सर्वे एकामेव व्यक्तिं परिचाययन्ति इतीदं खोदक्षमम् । अत एतसंप्रदा-यस्य संप्रदायद्रष्टृणां वा कालनिर्णये न प्रभवाम इत्येव वक्तुमर्हामः ।

चरकसुश्रुतयोः काले प्रायः सर्वेषां रसोपरसम्भारसादीनां मुख्यतः— पारदश्य, गन्धक-मात्रिकाभ्रक-मळ-ताल-शिलानां महारसानां, गैरिक-कासीस-तुत्थ-स्रोतोऽञ्जन-सौवीराञ्जन-पुष्पाञ्जन-शिलाजातु- सि-रसतन्त्रस्य परि- च्छूर- सौराष्ट्रो-कडकुष्ठानामुपरसानां, वज्र-मुक्ता-प्रवा-निष्ठितिः कदा ? ल-सफटिक-वैद्युत-मरकत-कर्केतन-गोमेदकानां, रत्नानां, सुवर्ण-रजत-ताम्र-क्षेत्र-सीस-रीत्ययो-मण्डुराणां लोहानां शङ्खसमुद्रफेनादीनां च बाह्य आभ्यन्तरइच्छोपयोगविधिचित्तसायां लब्ध-

दत्तमनया प्रत्यनग्य ग्रन्थग्रन्थ्ये प्रणेना काचो वा न मुनचः । उल्लभोपसंहा-
रं पु भैरवकुन शून स्मरणगुपत्यभ्येन । कोऽसौ भैरव इत्यव न किमपि हृष्टतरं
प्रगाणगुपत्यभ्येन । 'र्द्दिताङ्गादयो वहयो भैरवाः शृयन्ते "भैरवानस्ति-
ज्ञार्दिनि" न्यायिना (आ. क. पृ. ३६) प्रत्याप्यमानाः । रसरत्नसमुच्चय
उद्धिक्षयमानेषु पित्रेष्वन्यतमो भैरव एव आनन्दकन्दख कर्ता शादित्यपि न
निश्चयेन वर्त्तु पर्यन्ते । अगो रचनायां स्वाक्षरे च रमणीयाख्यं मुप्रसिद्धमाकर-
तव्यपञ्चमनुसरननन्दकन्दोऽपि भैरवकानुयायिना केनपि तान्त्रिक्या
शेल्या निर्भित इत्येतावदेवानुग्रानं शक्यते ॥

ग्रन्थरुद्गत्तर्निज्ञानं ग्रन्थनिर्माणशालव्यापि निश्चयो न मुकरः । परं
ग्रन्थनिर्माणवस्तुपरायां ग्रन्थतत्त्वादनुपत्यनिधिसवलंच्य पौर्वापर्य-
थिगर्हा वा ग्रन्थनिर्माणशालनिर्गिये वृद्धपक्षरोति । तत्र प्रतिपाद्यवस्तुपरामर्शः
प्रथमं संक्षेपेण निर्दिष्यते ।

१) रमणीयवरसरत्नाकराद्याकरत्यन्तेषु विशकलिततयोपलभ्यमानानां
विषयाणां क्रमं कञ्च गावलंच्य प्रतिपादने, तत्रात्रतिपादितरसोपरसादि-
शोधनमारणादित्रिविधनव्यविषयप्रमाणवश्च ॥

२) प्राचीनतमया लंबतिपन्नाद्रमार्णवादेकादशं पटलमारभ्य पञ्चदश-
पटलर्थन्ते प्रतिपादितो रसस्य विशेषजाग्रणाकमो मूलिकोदकरत्नादिवन्ध-
विशेषश्च आनन्दकन्देऽपृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चमोऽसत्वेन लक्ष्योविशचतु-
र्भिंशोऽसत्वेन शब्दतोऽप्यनश्च स्वीकृत्य सङ्ग्रहितः ॥

३) विजयाहिकेनादीनामुपयोगविधिः, यदैतिहासिकैरतिप्राचीने काले
प्रचारे नसीदिति आमन्यते ॥

४) पेरोजसावुणील्यादीनां रसार्णवादिष्वद्यानां प्राकृतपदानां अक्षोप-
लविधिः ॥

इतीमानि चत्वारि प्रमाणानि भवन्ति आनन्दकन्दस्य रसार्णवादिभ्य
अर्वाक्षकालिकत्वे । रसरत्नसमुच्चय-रसप्रकाशमुधाकर- रसस इकेतकलिकादि-

1. किरणमेव कलाङ्ग इति द्रविडसंभायप्रसिद्ध इति विमर्शनीश्वर् ।

भ्यो निबन्धग्रन्थेभ्य आयुर्वेदप्रकाश-रसकामधेन्वार्दिभ्यम्भृयहग्रन्थेभ्य-
इचाखानवाचीनता चाधोनिर्दिष्टे: प्रसाणैरुपवृंहर्यिंतु शक्यते ।

१) द्वुतीनां शास्त्रोपदिष्टानां दुष्करत्वं, तत्प्रयोगाणामनभिज्ञेयत्वं च
कारणत्वेनोपजीव्य तन्निरूपणमेव ल्यकं रसरल्नमगुञ्जग्रकारेणायुर्वेदप्रकाश-
कारेणान्वैश्च । तत्र तत्काले द्वृतिप्रकाशाणां लुप्तप्रचारात्मा कारणं ल्यान् । आन-
न्दकन्दे च तेषां प्रयोगा नैके प्रकीर्त्यन्ते ॥

२) रसरल्नसमुच्चयादाधिवात्र महाग्रसोपरमभेदानिर्णयः ।

३) अर्वाचीनग्रथेषु लोहतया परिगणितम्य यशादम्य पगामर्थाभावः ।
यद्यपि खर्परात्सत्वाकर्षणं निरूप्यते, खर्परसत्वमेव यशाद इनि नदयाऽचाशे-
रते, अथापि खर्परसत्वमेव यशाद इति, खर्परसत्वं लोहः इति वा न प्रतिपा-
दितं कुतश्चित् । अन्यथाऽध्रकसत्वस्यापि लोहेऽप्यनन्तर्गणना कृता भवेत् ॥

अतश्च रसार्णवादिभ्य आकरग्रन्थेभ्योऽर्वाचीनो गमरल्नमगुञ्जयादिभ्यो
निबन्धग्रन्थेभ्यः, आयुर्वेदप्रकाशादिभ्यस्सद्ग्रहग्रन्थेभ्यउत्त्र प्राज्ञन आनन्द-
कन्द इति सिद्धयति । यद्यप्यायुर्वेदप्रकाशे रसकामधेन्वी च ग्रन्थान्तरवदम्भो-
द्धारो न क्वचिदप्युपलभ्यते । तौ हि सङ्ग्रहग्रन्थायन्वाचीनौ ग्रिपथमेवंक-
मवलंब्य तत्र तत्रान्येषामाचार्याणां ग्रन्थान्तराणां चाशयानुपवृंहणतया एकत्र
सङ्ग्रह्य प्रस्तवीतः । तथाऽपि तत्र तद्ग्रन्थकर्त्तोर्गनन्दकन्दकार्पणज्ञानमेव कारणं
स्यात् । अतोऽस्य कालो वैकमदशमत्रयोदशशतान्द्योर्मध्यपानां भवेदिति
विश्वसिमः ॥

अथ ग्रन्थान्तरसंवादमीपत्परामृशामः । आनन्दकन्दे उपनिवद्धा वहको
विषया रसरल्नाकरादिषु बहुषु ग्रन्थेषु क्वचित्तेत्वे पदमन्दभेण व्यवचित्त-
दर्थक्लसदृक्षपदसन्दभेण च निरूप्यन्ते । आनन्दकन्देन तत्र के दना के
गृहीता इति तु न निर्णेतुं शक्नुमः—केचन च भागा ग्रन्थान्तरभ्यः स्त्रीकृत्य
पश्चात्प्रक्षिप्ता इत्यप्यभ्युहितुं शक्नुमः । आनन्दकन्दे निवद्धानां विषयाणां
पर्वतीपुत्रनित्यनाथसिद्धविरचितस्य रसरल्नाकरस्य रस-रसायन-वार्दिखण्डेषु
क्वचिच्छब्दतः क्वचिदर्थतश्च कमपि भेदं विनेव निवन्धो दृश्यते ।
तदश्या :—

विषयः ।	आनन्दकन्दे ।	रसरत्नाकरे ।	पृ.	
चारणयोग्यस्याभ्रकस्याभिपेकः	५३	वादिखण्डे	१२	उपदेशे
अभ्रकजारणं भंस्त्वाराः	६०	"	"	"
लोहसंस्कारमन्वोपदेशः	१२८	रसखण्डे	९	"
भूतकालान्तकरणः	१७३	रसायनखण्डे	३	"
श्रीशेले देहभिर्गद्वः	१७६	"	८	"
ब्रह्मवृक्षादीनां कल्पः	२०४	"	४	"
उद्वर्तनकशरञ्जनकल्पः	२६८	"	५	"
हिंगुलात्पारदारपैर्णन्तिः	३८६	वादिखण्डे	२	"
पारदमारणप्रकाराः	३८८	रसायनखण्डे	२	"
गन्धकपिण्डी	४६८	वादिखण्डे	४	"
जट्टीकायोगाः	४७९	रसायनखण्डे	७	"
गन्धकशोधनं	५२३	रसखण्डे	५	"
तालकशोधनभस्मविधिः	५२७	"	७	"
माक्षिकशोधनभस्मविधिः	५३२	"	७	"
अभ्रकभस्मविधिः	५३८	"	६	"
स्वर्णशोधनभस्मविधिः	५६२	"	८	"
रजतशोधनभस्मविधिः	५६८	"	"	"
ताम्रशोधनभस्मविधिः	५७२	"	"	"
लोहशोधनभस्मविधिः	५८१	"	९	"
वड्नागशोधनभस्मविधिः	५८७	"	८	"
वज्रमारणविधिः	६०९	"	५	"
"		वादिखण्डे	३	"

रसार्णवस्था एकादशं पटलमारभ्य पञ्चदशं पटल यावत्प्रायः ७४०
इलोकास्तथैवानुपूर्वार्डित्वा पि पठ्यन्त इति इदं पूर्वमेवोक्तम् । मध्ये
मध्येऽस्माद्रसार्णीवे केचन बन्धा अधिका इति त्वकिञ्चित्करम् । एवं
कान्तग्रहणविधिर्यन्विशेषाः, जीवन्मुक्तिहस्तये, रसपूजाविशेषः, वज्रादि-
मारणद्वुतिप्रकारादयश्च यथायथमर्थतोऽनूदिता भिन्नैः पदसन्दभैः । लोह-

संस्कारविविस्तदुपयोगी मन्वभागश्च चक्रदने तोपापम्ब्यो । एवं संवादनिरीक्षणेनेदमत्र निर्भेतुं शक्यते यज्ञनन्दकन्दो रगा निर्गादभ्योऽर्थाचीन इति ।

ग्रन्थस्य मौलिकत्वमाभिज्ञापयितुं चान्यवानुपलब्धाः किंनिदंशा आनन्दकन्दे विशिष्य वर्णयन्ते । यथा :—

१. आचार्यशिष्ययोर्दीक्षाविधिः ।

२. रससन्ध्याविधिः ।

३. अमरीकल्पः ।

४. आरोटरससेवाक्रमः, तदर्थं क्षेवीरणाय रसायनोपयोगश्च

५. पञ्चदशघुटिकापकाराः ।

६. विजयादिदिव्यमूर्तिकाकल्पाः ।

७. उषःपानरसायनकल्पः ।

८. वन्दाककल्पः ।

९. दिनचर्या ऋतुचर्या च ।

१०. योगरसायनम् ।

११. कुटीनिर्माणम् ।

अत्र चाचार्यदीक्षाविधिः, रससन्ध्याविधिः, अमरीकल्पः, वन्दाककल्पश्च द्रविडसंप्रदाये भूयसा परिदृश्यन्ते । दिनचर्या कठान्चर्या च चरकसुश्रुतादिसंहितानुसारिण्यौ भवतः ॥

धन्वन्तरिनिघण्टौ राजनिघण्टौ च तव नव पश्चमानो हिमज्ञादिमहैषविवरणात्मको भाग आनन्दकन्दे क्रियाकरणाविश्रान्तौ दशमाध्यायत्वेनैकत्र सङ्कलितस्तेनैव पदसन्दर्भेण ; यत्र नोपलभ्यते मैसूर

प्रक्षिप्तवेन शिते चानन्दकन्दे । अतः प्रक्षिप्त एषोऽन्याय इति

संभाव्यमानाः वक्तुं शक्यते । एवमेव क्रियाकरणाविश्रान्तर्नवमांडध्यायः, दिव्यौषधिवर्णनपरः तत्पाद्यार्यात्प्रशिप्त

इति भाति, यतस्स पूर्णतः स्त्रीकृतो रमेन्द्रचूडामणितः । एवमेव अमृतीकरणविश्रान्तेरन्तिमावध्यायौ— परिभाषाध्यायः

यन्कादिवर्णनाध्यायश्च प्रक्षिप्तविनि शङ्खयते, यतस्तावध्यायौ सोमदेवस्य रमेन्द्रचूडामणावृपलभ्यते । तस्मात्परिगृहीतविति प्रतिज्ञाय रसरत्नसमुच्चये कीर्तयते । परं रमरत्नसमुच्चय इव तयोः सोमदेवोपज्ञता न स्मर्यते आनन्दकन्दे । प्रक्षिप्तत्वे चोपवृद्धणतया कारणान्तराणि चाधो दीयन्ते ।

१) स्वप्रन्थेऽनुपगुक्तानामपि परिभाषाणां यन्कमूपादीनां चोददेशो लक्षणं च निर्दिश्यते । यथा— ग्रासमानोऽपाटनपिङ्गरीप्रभृतीनां आन्तरालिकतापिकाग्रस्नादिग्रन्थाणां च ।

२) ग्रन्थे समुच्चितानां परिभाषाणां यन्त्राणां च तत्रानुद्देशोऽनिर्वर्णनश्च । यथा— उनुवग्नि-वासनामुखचारणस्त्वर्ग-इवेतपीतकृष्णवर्ग-नियामकग्रन्त्रमारणायन्त्रादीनाम् ॥

३) निरूपणीयार्थविग्रहेनापि क्वचित्परिभाषणं हृश्यते । यथा मूर्च्छनाम्यः संस्कारो “मर्दनादिष्टभेषज्यैः कर्तव्य” इति (पृ. ४९०) परिभाषाध्याये पठ्यते, तद्विरुद्धं च संस्काराध्याये मूर्च्छनार्थं राजिकादीनि पृथगेव द्रव्याण्युपदिष्टानि हृश्यन्ते (पृ. ४६) । परिभाषाध्याये च जारणम् प्रपञ्चिनौ हौ समुखनिर्मुखात्मकौ भेदौ । वीजप्रदानेन जारणं समुखमिति, वीजस्थादानेन जारणं निर्दुखमिति तयोः स्वरूपं च व्याख्यातम् । संस्काराध्याये तु जारणम् समुखनिर्मुखात्मना भेद एव नोङ्गिहितः । नाप्येतद्द्वयं जारणाचान्तरसंस्कारत्वं चारणस्य भेदतया-उभ्युपगन्तुं शक्तुमः । यतश्चारणे रसमुखकरणाय गन्धकस्यैव दानमनुमतं, न तु वीजभूतयोः स्वर्णरजतयोः ।

४) मैसूरलब्धमातृकायां यन्त्राध्याय एव नोपलभ्यते ।

अतः संभाव्यते केनापि भैषज्ययोगाचार्येण स्वज्ञानवैशिष्ठ्यापादनाय कारिकासमुच्चयवद्वन्थान्तरेभ्यः समुच्चितो भागः पुनर्गच्छता कालेन ग्रन्थान्तर्भूततया केनापि संभावित इति ।

इतः परं ग्रन्थान्तरोक्तेभ्यो विषयेभ्य एतद्वन्थप्रतिपादितानां विषयाणां वैशिष्ठ्यमस्ति वा ? अस्ति चेत्कीदृशम् ? इतीषद्विमृश्यते । इदमेकमादाववधेयं यद्रसहृदयादिभ्यो ग्रन्थान्तरेभ्यः सङ्कलिता दुरुहा अपि विषयाः केचन विन्यासविशेषेणात्र सुलभावगाहा भवन्ति ।

ग्रन्थस्य मुख्यं हि प्रतिपाद्य रमस्वरूपं, तन्मन्माराः, रमभाग्नोजनं, तत्कलं देहवेधां, जीवन्मुक्तिमः पर्मापिण्डुर्यर्थर्माद्व-
अन्थान्तरेभ्यो- इचेत्येतत् । तत्रादौ रमोर्पान्तः प्रथमे चिन्तना-
इत्य वैशिष्ठ्यम् । सहति । शिवपार्वतोः गृहते वर्दिर्मानभावेन विगते
रसोत्पत्तिः । विलक्षणाच्छ्वान्त्युत्तरश्चरम्भो धानुर्मित्ताना, तम्भा-
द्रुङ्गया च नीतः पञ्चमु कृपेषु न्यगनग, पञ्चाग यात्रा-
भजद्वृण्णस्वरूपभेदेनेत्यमितिहासः सर्वत्र रमतन्मेषु भग्नान एतोपद्धत्यते ।
द्रविडसंप्रदायप्रवकृभिरप्यथमाद्वित एव । द्रविडाम्भले, निल शिव-
गणगुप्तेभ्यो देशेभ्यस्तत्प्रसादेनेव रसः प्राप्य इत्यमकुरुदीयते । परं,
इतिहासोऽयं नवैरन्यथा संभव्यते- यत् रमम्योर्पान्तर्म तिर्का प्रकृति-
सिद्धा । तथात्र रूपणिधियाऽऽव्याधिकादाग्र प्रकाशनं तारांप्रकाणां
निसर्गसिद्धम् । आध्यात्मिका अपि वहत्रांत्रा एवमेव कार्मापि न्याय-
हारिकीं कथामन्तरा कृत्वा प्रतिपाद्यत इति प्रगद्धत । तपात्रं वाग्नभिको
रसोत्पत्तिक्रमो भवितुमहति । यथा- शब्दममग्नप्रचारं क्रमाद्व-
मवन्तमतिक्रम्य चीन-तिक्ष्वत-त्रिव्यादेश-ईशानादेशानार्दितनर्थाद्विः, तत्र तव
देशान्तरदुर्लभान् दुरवगाहानधेयान्वदृच्छिपयानार्थगतव्यद्विः अर्पनात्यवत-
देशादिषु पारद उपलब्ध उण्ठोदकमोत्तमां मधीरे । ततम दृप्तिनिम्बलं
निरूपयद्विः ज्वालामुख्याः प्रकोपाद्विप्रिताया भूमेमध्यान्तरगता । ज्वाला-
मुख्या उत्पत्ते: प्राक् प्रथमं भूकंपः ततो विद्यरणः, विर्दीर्घाया भुजो
मध्याद्वमोत्पत्तिस्ततो भूकंपशमनं, धूमार्चिर्भावानन्तरं गिर्यन्तःस्थद्रुतगन्ध-
कादिद्रव्यैसाकं वहेरुज्जंभणं, द्रुतानां धानूनां शीतेषु नदीमुखेषु
मिलितानां कुत्रचित्खाते संभरणं, इत्यादि वन्तुन्त्वं क्रमाद्वगतं तः ।
तदनुसृत्य रसोत्पत्तौ शिवपार्वतीसुरतकल्पना कृता तेः इति । वन्तुनः
कथायास्तस्या एवं समन्वयो रुचिर एव । सेव्य रमम्योर्पान्तर्भास्ताना ।

रसः स्वाभाविकैरौपाधिकैर्यागिकैश्च दोषैर्दुष्टो भवत्तानि दोषापाकर-
णाय संस्काराः क्रियन्ते । संस्कारैर्दोषापनयने सत्येव शुद्धो रगो योगेषु
रसगता दोषाः । वेदेषु च योज्यो भवति । अतो दापस्थृपविज्ञाने
नान्तरीयकम् । पार्थिवाद्यो नेसर्गिका दोषाः पञ्च-
दश सप्रपञ्चं निरूपिताः (पृ. ४) । सर्वस्यापि चेपज्ञोपयोगिनो द्रव्य-

जातस्य वैयक्तिकतया गुणदोपपरामर्शे द्रव्यगुणविज्ञानेन अंशांशतो दोष-
वर्त्त्वं निर्सर्वाभिष्ठं ज्ञायन्ते । ते च दोषा द्विविधाः सहजाः कृत्रिमाश्च ।
सहजा हि नैसर्वार्थिकाग्न्यया पृथक्कीर्त्यन्ते । कृत्रिमाश्चौपाधिका यौगिका-
इचेति पृथक्कीर्त्यन्ते । एते नैसर्वार्थिकाः पञ्चदश रसस्था दोषाः कुप्रादिना
फलेनानुमीयन्ते । रसपद्धतौ तु विप-वहि-चापल्य-मलाख्याश्चत्वारः,
रसद्वद्ये विपवद्विमलचापल्याग्न्याश्चत्वारः, रससङ्केतकलिकायां रसेन्द्र-
मङ्गले च विपवद्विचपलतामलगौरवाख्याः पञ्च, रसप्रकाशसुधाकरे
मलविषयवद्विमद्वर्परयाः पञ्च, रसमङ्गर्यमायुर्वेदप्रकाशे च वहिचाश्च-
ल्यासशाग्निविपवमलग्न्याः पञ्च चेति दोषा आम्नायन्ते । वस्तुतः पञ्च-
दशमु आनन्दकन्दोक्तेषु दोषेषु एपामन्तर्भावः सुकरः । विपदोषस्वा-
नन्दकन्दे यौगिकपु गण्यन्ते इनि विशेषः । यौगिका औपाधिकाश्च
दोषास्ते भवन्ति, ये विरिपापाणजलवज्जनागताश्रलवणादीनां योगेनोपाधिना
जायन्ते । आनन्दकन्दे औपाधिका इति सप्त यौगिका इति त्रयश्च दोषाः
पृथगम्नायन्तेऽन्यव मन्थेषु न तथा, यतो यौगिका इति क्वचिदौ-
पाधिका इति क्वचिच्च ते पश्यन्ते । एपामुद्देशः स्वरूपं निरुक्तिश्च रस-
मन्थेषु वहुविधं प्रपञ्चयत इति तन्निरूपणे मतिमीपद्वितरामः ।

रसस्यौपाधिका दोषाः सप्त कालिका मलिनी कपोती रत्ककञ्चुका
सलोमी गिरिजा पिङ्गलेति च कञ्चुकाख्यामौपाधिकाख्यां च भजन्ते ।
कञ्चुकानां भेदविनिर्णयोऽन्यविध उपलभ्यते परि-
कञ्चुकाः । भाषाध्याये (प्र. ४९०-४९१) ‘वार्यद्रिभूजकञ्चुकम्
नाशनं’ इति ‘वज्ञाहसंपर्कजकञ्चुकम्’ मिति च
कञ्चुकानां वार्यद्रिभूनागवज्ञौपाधिकतां व्यावृण्यन्निव । कञ्चुकाख्या
कञ्चुकवत्पटलवत् पारदमातृणोतीति स्वरूपविकृतिज्ञापकतया, औपाधिका-
ख्या च वार्यद्रिभूनागवज्ञापाधिज्ञापकतया च प्रवृत्तेत्यध्यवसेय-
माभाति । रसपद्धतौ तु—

... सप्ताल दोषा अमी
नागो वज्ञविपौ मलश्चपलता वहिगिरेजन्मजाः ।

गण्डश्चित्कम्त्युवान्तिचलतासन्तापजाङ्घादयः
चैतेभ्यः क्रमशो भवन्ति विविधा रोगा दुराराधनाः ॥

इति सप्तदोषस्वरूपप्रतिपादकं इलोकं व्याग्न्यातवता श्रीगदादेवेन रसा-
चार्येण इयं कल्पना कृता, “नागवज्ञौ यौगिनौ दोषोऽनुवाच विष-
वहिमलजाश्च नैसर्गिका दोषाः गिरिभूमिजाग्न्योपाधिका” इति । पश्चात्स्म
दोषं वारिजमध्यौपाधिकं पठति । रमद्वये तु नागवज्ञौ द्वावेव
यौगिकौ दोषौ कथितौ । रसेन्द्रमङ्गले रससङ्केतकर्णिकायां च भूर्गिरि-
जलनागवज्ञासस्त कञ्चुकाः कीर्त्यन्ते । रमप्रकाशमुधाकरे तु—मृच्छे-
लजलशुलब्योनागवज्ञसमुद्भवाः सत् कञ्चुकाः पठन्ते । रमेन्द्रचूडा-
मणौ तु त एव सप्तौपाधिका दोषा मृणमयः पापाणमयो जलज इति
मृदादिसंपर्कं, कापाली कालीति वज्ञौपाधिकं वर्णभेदं, इयामा कपालि-
केति नागौपाधिकं वर्णभेदद्वच निमित्तीकृत्योद्दित्यन्ते । दोगणां कञ्चु-
काख्यसाधारणनाम्ना व्यपदेशश्च कृतः । इयामाग्न्यदोषम्य पञ्चवर्णत्वं
कापाल्याख्यस्य सप्तवर्णत्वं च निर्दित्यते । “पयमो याहुरी सरा
विज्ञातव्या कपालिका” इति कपालिकामात्रे च कञ्चुकम्भूत्यं निग-
मितं हृश्यते । तत्रैव सकञ्चुकस्य मठिनम्य रमम्य सेवने दोषाश्च
निरूपिताः । रसरत्नसमुच्चये तु नागवज्ञाग्न्यौ द्वौ यौगिकौ दोषोऽनु-
कञ्चुकाख्याश्च सत्—पर्णी पाटिनी भेदिनीति वर्त्म भूर्गिरिवारिम्भूत्यं
द्रावी मलकारीति द्रव्यं नागसंपर्कं, अन्धकारी ध्वांश्वीति द्रव्यं वज्ञम्भूत्यं,
चोपाधीकृत्याम्नायन्ते । अत्र कञ्चुकानां व्यपदेशो दोषान्ति निर्मिनी-
कृत्य प्रवृत्त इति विशेषः । तथा च कञ्चुकदुष्ट्य रमम्य सेवने दोषाः
क्रमात्—पर्णीवच्छेषः, विदारणं, मलभेदः, धानूनां द्रनीरुणं, दोष-
वर्धनं, अन्धत्वजननं, काकवत्कर्णिशस्यरोत्पादनं (कृष्णवर्णना च) चेति
नाम्नैवाम्नातं दोषस्वरूपमित्यभिप्रयन्ति केचन व्याग्न्यातारम्लव । नवीन-
तमो रसतरङ्गिणीनामको ग्रन्थो दोपाणनायां रमगत्नसमुच्चयं रम-
सङ्केतकलिकाञ्चनुसरति । परं कञ्चुकवयपदेशमेवं व्याग्न्यानि—

“धातवो रससंश्लिष्टा यदा विष्णुपदामृतम्¹ ।

गृह्णन्ति हि तदा तेषां कश्चिद्गोऽवशीर्यते ।

ततश्चूर्णत्वमापन्ना रसमाच्छादयन्ति ते ।

तेनावरणसाम्येन धातवः सूतसङ्गताः ।

1. Oxygen.

कञ्जुकाम्बरां भजन्तीति प्राच्यपाञ्चालसंमितिः¹ ।

केश्विदेते कञ्जुकाम्बरा दोपा औपाधिकाः स्मृताः” इति ।

ैौपाधिकशब्दं च तत्रैव विवृगोनि तद्वाच्यता हरदत्तः— औपाधिका णिग्मिष्ठलतार्थं मिश्रितैर्थानुभिः समुत्पन्ना पैवैते दोपा इति ।

अत्र मामञ्चस्यं समन्वयो वा विदुपां गंभीरां गवेषणां प्रतीक्षते । गनन्दकन्दोक्ते नैसर्गिक्यौगितैपाधिकत्वात्य दोपभेदकमुपाधित्रयमपि अन्थान्तरोक्तेस्माकं समन्वयितुं दुष्करं प्रनिभाति । एनदोपजत्वेन निरुपेता विकाराश फिमु अन्थान्तरोपदिष्टेभ्यस्माना इत्यापि विचारणीय-रैवैतत् । परमेतावन्मावत्वं समन्वयितुं शक्यते यत्- रसख नैसर्गिक-तैपर्याऽभिदिँतु पश्चात्प्रत्यु अस्मिन्मेतद्दृश्य प्रथानौ । अत्र यौगिकत्वेनाभेदितो विपद्रवययोगोन्पन्नो विपदोपश्च ताप्रवज्ञादिवत्पृथग्वस्तुत्वेनापृथक्करणीयत्वान्, नैसर्गिकत्याऽन्यत्र कथितः । वज्ञनागताप्रायःपापा-गादियोगजन्यदोपश्चत्वं सेव कञ्जुरुत्वेनोपाधिभेदाद्विन्नं कीर्त्यते बहुधा । कालिका मणिनीगायात्रन्दकन्दोक्तं नामजातं संपृक्तदोपानुरूपवर्णभेद-मभिलक्ष्यति । पातिनी भेदिनीन्यादि तु दोपशक्तिमभिव्यज्ञयति । सृष्टमयपापाणजेन्यादि तु दोपापापिं व्यञ्जयति ॥

अयच्छ विषयो भूयो भूयोऽनुसन्धेयस्त्वान्वेषणाय ।

संस्काराः ॥

संस्कारा द्विविधाः ओधनार्था वेधार्थाद्दृश्य । शोधनार्थाः संस्कारा नव आनन्दकन्देऽभिन्नीयन्ते ।

स्वेदनं	उत्थापनं	नियमनं
मर्दन	पातनं	दीपनं
मूर्च्छनं	निरोधनं	अनुवासनं चेति ।

1. Impure mercury, when shaken with air yields a black powder caused by the oxidation of the metallic impurities, and the film of the oxide incloses a small globule of the liquid metal.

(Chemistry by H. E. Rose and C. Schorlemmer, F. R. S.)

रसरत्ताकरे (वादिखण्डे) रमेन्द्रचूडामणावरीमें नर्यन निर्दिश्यन्ते। रसहृदये रसपद्धतौ चानुवामनमेकमुर्द्धिन्या परिगा अष्ट्रो मंस्कारः। रसहृदये च पातनमूर्ध्वपातनाग्न्यमेकविभ्यमेव। रमाण्ये रमेन्द्रने मर्देन् भिति द्वावेव संस्कारावभिहितौ। पातनं नियमनं चार्यभास्त्रिग्न्यापि न तथोः शोधनाङ्गतया निरूपणमुपलभ्यते। रमसारे तु द्वादशं संभागः कश्यन्ते—

पट्टसारणं	मर्देनं	वीर्यानयनं
मर्देनं	मूर्च्छनं	दीपनं
धावनं	उत्थापनं	नियमन
स्वेदनं	पातनं	निरोधनर्माणं।

मर्देनश्च द्विविधं; पातनमूर्ध्वपातनाग्न्यमेकविभ्यमेव। वीर्यानयनं च वोधं नमित्यपि व्यवहित्यते। नियमनानन्दं निरोधनर्माणं तु निर्देशः। रम-मार्तण्डे सप्तदशं संस्काराः कश्यन्ते—

पट्टसारणं	मूर्च्छनं	वीर्यानयनं
मलापकर्षणं	उत्थापनं	नियमन
स्वेदः	तिर्यकपातनं	निरोधनं
शुद्धिः	ऊर्ध्वपातनं	दीपनं
मर्दनं	अधःपातनं	मुख्याकरणर्माणं।
धावनं	शुचिः	

एवं ग्रन्थकाराणां संस्कारोद्देशे मनशोद्दो भूयान्दृश्यन्ते। आनन्दकन्दस्य प्रकृतत्वात्तद्विर्णितातिरिक्तानां संस्काराणां ग्रन्थान्तरोद्दिष्टानां तद्विर्णितैश्चरितार्थतानिरूपणमात्रमस्माकं कर्तव्यं भवति। तद्यथा— पट्टसारणं मलापकर्षणं च स्वेदनात्प्राकर्तव्यत्वेन स्वेदाङ्गे भवतः। पट्टसारणं वस्त्रगालनापरपर्यायं स्थूलद्रव्यसंपर्कपृथक्करणाय क्रियते। मलापकर्षणं च धूमसारादिद्रव्यैस्साकं रसख्ये पेपणेन संपादयते— नैमर्यिकमलशिरिलतापादनाय, यच्चोद्दिष्टमानन्दकन्द एव स्वेदपूर्वज्ञनया (पृ. ४४-४५) न तु पृथक्कया। धावनशुचिशुद्धयाग्न्यास्तु स्वेदनमर्दनाद्यत्विक्लिप्तानां विशिथिलितानां दोषाणां काञ्जिकोषणोदकादिना प्रक्षालनमेवतिं तेषामपि मलापोहनार्थकतया स्वेदनमर्दनाद्युत्तराङ्गत्वेन निर्देशः कृत एव। (पृ. ४५)

तिर्थगूर्ध्वाभ्यः पातनार्णि तु पातनभेदाः पातनपकारत्वेन निर्दिश्यन्त एवात्र ।
 (पृ. ४६-५८) वोधनापरपर्यायं वीर्यान्तयनं स्वेदभेदो निरोधनेऽन्तर्भवति ।
 मुखीकरणं च दीपनस्यैवावान्तरभेदश्चागणसंस्कारोपयोगी । इति नव-
 भिरेव नदनिर्गत्तानां चरितार्थता संपन्ना । अनुवासनं चातपस्वेदात्मको
 दीपनभेद एवेति कर्वाचन्नं पृथग्लक्षितं तत् । यत्तु परिभाषाध्याये स्वेदनं
 सन्न्यास इति संस्कारात्मन्यदेव निरहं, तन्नियमनस्यैव रूपभेदः ॥

बन्तुतः भंस्कारणामभीयां स्वरूपं विधा परिगणयितुं शक्यते—
 स्वेदनं मर्दनं पातनं चेति । अन्ये मर्वे जंदा अत्रैवान्तर्भवन्ति । संस्कार-
 व्यापारस्यैकस्तप्त्वेऽपि कल्पनितसंस्कारस्य पूर्वभावितां पश्चाद्वावितां च,
 संस्कारोपयोगिद्वयभेदश्चोपजीव्य नामभेदः सुवचः । इतीयान्दोधनाङ्गसं-
 स्कारपरामर्थः ।

अथ वेशार्थाः संस्काराः । ते च नवधा कल्यन्त आनन्दकन्दे ।

चारणं	वाह्यद्रुतिः	अनुसारणं
जारणं	रञ्जनं	प्रतिसारणं
गर्भद्रुतिः	सारणं	वेध इति ।

रसरत्नाकरे चैवमेव । रसार्णवे तु—

चारणं	द्रावणं	सारणं
जारणं	रञ्जनं	क्रामणं इति

वेधस्तु लक्ष्यं फलमिति न संस्कारकोटौ गणना कृता तत् । रस-
 हृदये रसेन्द्रनितामणौ च दश निर्दिश्यन्ते—

गगनग्रासप्रमाणं	वाह्यद्रुतिः	रञ्जनं
चारणं	जारणं	क्रामणं
गर्भद्रुतिः	सारणं	वेधः भक्षणमिति ।

रसपद्धतौ तु चारणा जारणा सारणा मुखवन्धो वेधश्चेति पञ्चैव ।
 रससारे जारणं रञ्जनं सारणं चेति चत्वारः संस्काराः । अत्रेदमवधेयं सम-
 न्वये । अत्रकल्प चतुषषष्ठितमांशादारभ्य चतुषषिणपर्यन्तं क्रमेण चा-
 रणाक्रम एव गगनग्रासप्रमाणमिति व्यपदिश्यते यश्च संस्कारश्चारणस्वरूप
 □ □

एव। क्रामणं मुखबन्धश्च वेधाङ्गे। भक्षणं तु रसम्य भवनप्रकारः, न तु पृथक्संस्कारः। मारणं त्वन्यः कोऽपि संस्कारो रसायनोपयोगी क्वचिच्च वेधोपयोगी।

वस्तुतस्तु जारणसारणवेधाख्यास्त्रय एव संस्कारः प्रधानाः। चारणगर्भद्रुतिबाह्यद्रुतिरञ्जनाख्या जारणावान्तरप्रक्रियाभेदाः, अनुमारणप्रतिसारणे सारणाख्यावृत्त्या संपद्यमाने, क्रामणं वेधप्राक्षयान्तरगतमिति समाप्तः।

अथेतेषां संस्काराणां पृथग्वेचना क्रियते। तत्त्वे त्वन्वे चृणगृहधूमादीन्पृथग्वसषोडशांशान् दत्त्वा रसं च शोध्यं तव त्रिष्ट्रा धान्याम्लेन दिनत्रयं मर्दयेदुष्णारनालेन प्रधालयेच, येन स्वेदनं मर्दनं च। स्थूला मला अपयान्ति। ततः प्रत्येकं रसपोडशांशान् पट्टुराजी-विंकटुकादी-धान्याम्लपिण्डान्वन्ने-ड़ण्डुलिमात्रं प्रलिप्य, तत्त्वम्ये रसं त्रिक्षिप्य दोलामावृत्य धान्याम्लपूरिते ताम्रजे पात्रे स्वेदयेत्पूर्णं दिनमेकं; तत उद्धत्य रसं शरावेकं निक्षिप्य उष्णारनालेन प्रक्षालयेत्। पुनः पूर्ववन्येदयेऽभालयेच। एवं एकविंशतिवारकरणेन स्वेदनोऽथः संस्कारः कृतो भवति। अतेन यौगिको विषाख्यो नैसर्गिकाश्चान्ये दोपाः शिथिलतामुपयान्ति। [पृ. ४४-४५]

शिपिलितस बहिर्मलख प्रणाशाय मर्दनाख्यो द्वितीयः संस्कारः क्रियते। स्थूलमलापोहनायोपदिष्टैश्चूर्णादिभिः सारं विश्रालारजगृजादीनां प्रत्येकं रसषोडशांशानां योगेन रसस्य तप्तवल्वे मर्दनं; दिवारावं, तत उष्णारनालेन क्षालनञ्चेत्येतत्कर्म एकविंशतिवरं करणान्मर्दनाख्यः संस्कारः संपादितो भवति। अयमेव च संस्कारः पश्चान् रसे स्वर्णरजता-भ्रकादीनां जारणात्परं जीर्णग्रासख रसमयतासिद्धैव रसस्य पुनर्ग्रामप्रहणपाटवसिद्धै चोपदिश्यते। [पृ. ४५-४६]

मूर्छ्णेनमपि मर्दनस्वरूपमेव। तथाऽपि मूर्छ्णेन सहोपयोउग्यानि राजिकादीनि द्रव्याणि भिन्नानि। मर्दने सामान्येन मर्दनं, मूर्छ्णेन हुरसो नष्टपिष्ठः—नष्टस्वरूप औषधतुल्यो—यथा भवति तथा खल्वे पेषगमिति विशेषः। एवं नष्टपिष्ठामापादितं रसं, मूषायां त्रिप्रिष्ठ्य मुं

निरुद्य, भूधरयन्वे निधिपोपरि कुकुरुकपोतान्यतरपुटविधानेन स्वेच्छानं तदान् पुनः रमम्य स्वन्वल्पप्राप्तिः भवति । ततः मूर्च्छनं पुनः राजिकायोपर्यधिभिरेवं मर्दनं भूधरे पाकशैक-उत्थापनं च विशिष्टवारं क्रियते येन मूर्च्छनाल्यः संस्कारः संपादितो भवति । भूधरयन्वे पाकश्च उत्थापनाल्यः मंकारो भवति मूर्च्छनाल्य नष्टव्यप्रभ्युपुनः स्वल्पप्राप्तावुपकरी । उत्थापितं च रमं काङ्गिरुक्तोष्णोदर्शन वा क्षालयेन् । [पृ. ४६]

कर्त्तन्मर्दनादिष्टभैवर्यैरपि मूर्च्छनोपदिश्यते [पृ. ४९] । कवचिच्च-विपर्वाद्विमलादीनां पृथक्पृथग्नोपर्यविनाशाय चित्रक-विकला-कुमर्यादिभिः पृथक्मूर्च्छना अभिर्यापते [पृ. ३५] । रमद्वादाववि भूतांसः प्रकाराः मूर्च्छनाविधावभिर्यीयन्ते । अत्र च विशेषः कश्चिद्रससारे हृश्यते यथा—

विर्यास्त्रकलया पूर्वं त्रिविपोपविष्टथा ।
कर्केटीश्वीरकन्दाभ्यां चित्रकैर्गृहकन्यया ॥
एकेकनापि संमर्च्य यामर्मकं तु पारदम् ।
किन्नरं यन्त्रमादाय ओपथ्या लेपश्चत्तलम् ॥
नवसारयुतं तोयं यन्त्रमध्यगतं न्यसेत् ।
दशाद्रसोपरि श्रावं सन्धिलेपं हृष्टं सृदा ॥
लघणेन च संपूर्य द्वारं संहृष्य यत्ततः ।
चुलिलकोपरि संस्थाप्य दीपाग्निं ज्वालयेद्युधः ॥
यामैकाश्च समुनार्थं कर्तव्यः शीतलो रसः । इति ।

[पञ्चमे पठले]

अद्वसीयकिन्नरयन्वत्त्रहृष्टं स्पष्टतया न कुत्ताप्युपलभ्यते । अतः स्तदधिकृत्य भूयो गवेषणा कर्तव्या भवति ।

मूर्च्छना त्वन्योपदिश्यते ‘मूर्च्छित्वा हरति हज’मित्यादिना प्रघुण्यमाणा । सा तु रसे विशिष्टाग्नस्वल्पराधानार्था न तु शोधनार्था । [पृ. ४०५] यस्याः स्वल्पं पृथक्प्रश्नाद्विवेचयामः । उत्थापनं अनन्तरमेवाभिधात्य-

मानेन पातनाविधानेनापि संपादितुं शक्यते, यदा न तग्रं पृथक् संस्कार-
कोटौ गणना ।

स्वेदनावाच्चेमे संस्कारः केषुचिद्बन्धेषु विवारं, कर्वाच्छविमपवारं
च करणीया इत्यभिधीयते । तद्विधानं तु भेषजयोगेषु योजनाय रममात्रेन
प्रयुज्यते प्रायः । वेधान्तसंस्काराङ्गत्वेन विवारं मपवारं वा नक्षणं गोद्विष्ट-
फलदं भवेदिति ध्येयम् ।

आभ्यां संस्काराभ्यां, रसस्य स्वरूपनाऽयावन्मर्देन अप्यः । अति-
सूक्ष्मतया रसस्वरूपविशेदेन, तद्रत्नोपाणां ओर्पाधिकन्तेषु योगे भेषजे
स्वेदातेषां पृथक्करणं संपद्यते । वार्गिरिभूमित्तकञ्जनुकनाथाने फल-
मनयोरभिधीयते ।

पातनं त्रिविधमभिधीयते ऊर्ध्वाधार्निर्यक्षपातनाग्रप्रकारभेदेन ।
ऊर्ध्वपातनं च— पाठादीनां रसैः पिण्डं पादांशुद्वान्मास्रं जोयुन्तं रममूर्ध-
पातनयन्त्रे दत्त्वा द्विनमेकं विपच्चेन । ततः स्थाङ्ग-
पातनम् । शीते यन्त्रे ऊर्ध्वलग्नं रममादाय पुनश्चनुर्थांशनाम्र-
रजोयोगेन पाठादीनां स्वरम्भः पिण्डवा ऊर्ध्वपातन-
विधानेन विपचेत् । एवं सप्तधा ऊर्ध्वपातनेन मर्देनेन च नागवङ्गाल्य-
यौगिकदोषापकरणं क्रियते । यतः नागवङ्गाद्या लोहा रसे र्मिश्रिताः, ताम्र-
संपर्केण रसात्पृथक्कृताः, अधः पातनायन्त्रे तिष्ठन्ति, रमश्चाग्नितापमसह-
मानः ऊर्ध्वमुत्पत्तिं शीते चौर्ध्वतले लगते इति यौगिकदोषापपृथक्करणं
सम्यग्जायते । [पृ. ४७] । क्वचिदधार्णशताभ्ररजोयोगेनोर्ध्वपातनमुपदित्यते,
क्वचिच्छायोरजोयोगेनेति विशेषः । क्वचिच्छ विवाघरे द्वमस्यन्ते चक्र-
यन्त्रे दीपिकायन्ते वा पातनमुपदित्यते ।

अधःपातनं च च्यूषणादीन् पृथक् सूतसमांशान् तप्ते खल्वे पिण्डवा
रसस्य दत्त्वा मर्देयेत् । तं कल्कमधःपातनयन्त्रम्भोर्ध्वतले प्रलिप्य ऊर्ध्व-
भाण्डोपरि लघुपुटं दद्यात्, यत उत्थितं तापमसहमानो रसः शीतमला-
न्वेषी यन्त्राधो लगति । सप्तवारं चैवं पातनं कुर्यात् ।

तिर्यक्पातनं च समधान्याभ्रयोगेन नष्टपिष्टां यावन् धान्याम्लेन
मर्दिं तथारसस्य तिर्यक्पातनयन्तवगतस्य चण्डाग्निना पाकः क्रियते । पानि-

तत्र रसस्य पुनरेवं अध्रकमेलनेन पातनं त्रिवारं क्रियते । अनेन रसस्या-
गिन्महता संपद्यते । (पृ. ४६-४८) । एवं पातनेषु ताम्राभ्रकस्थाने
शुद्धानां माश्चिकविमलस्वर्णरजतकान्तीक्षणानामन्यतमस्य पादोशेन योगा-
त्पातनं संयुक्ततत्तद्रव्यविशेषणाधायकत्वेन विशेषतया कीर्त्यते आनन्द-
कन्दे । रसदृढये रससारं च पातनमेवविधमेव पठ्यते ऊर्ध्वपातनाख्यम् ।
क्वचिच्च ऊर्ध्वपातनं त्रिवारं अधःपातनं सप्तवारं च करणीयमिति
विशेषो दृश्यते । भेषजयोगोपयुक्ता अन्ये च पातनाप्रकारा बहव
आनन्दकन्दे (पृ. ३८९) पठ्यन्तेऽन्यत्र च ॥ जयोगग्रन्थेषु ।

स्वेदनान्मर्दनात्पातनाच्च कदर्थितस्य नष्टवीर्यस्य अत एव षण्डस्य
रसस्य वीर्यानयनाय निरोधनं क्रियते । तच्च घटयन्वे आप्यायनाख्ये
सलवणजलमध्ये रसं निक्षिप्य घटमुखं निरुद्धो-
निरोधनम् । धर्व लघुपुटनेन स्वेदासंपाद्यते । तच्च सप्तवारं
करणीयम् । सृष्टशंबुजाख्यवस्तुद्ययोगेन रोधनं
रसहृदयेऽभिधीयते । तत्र सुष्ठुर्नाम गोडजाविमूर्त्रं नरशुक्रं नारीशोणित-
वचेति त्रयं वा स्त्रीपुंसोः शुक्रयुग्मप्रसूतारजस्था वेति मतद्विविध्यं
वतते । स्त्रीशुक्रस्य पृथग्नुपलभ्यत्वा संपादनं तु चिन्तयेव । अत एव
सृष्टशंबुजशब्दस्य लघुणार्थकत्वं चूडामणिरभिद्वाति । रसपद्धतौ तु
काच्छुक्ष्यां नारिकेलान्तर्वा सलवणजलं रसं निरुद्ध्य भूमौ त्रिदिनं रोधन
मेव निरोधनाख्ययाऽभिधीयते । सौषधस्य भाण्डस्य भूमौ निखनितस्योपरि
स्वेदः स्वेदनाख्यया, मन्दाग्नियुतचुल्यन्तक्षेपेण स्वेदः सन्यासाख्यया च
निरोधनस्यान्यौ प्रकाराविमावभिधीयेते परिभाषाभ्याये । रससारे चाश्च
वीर्यानयं बोधनमिति च सार्थकं नाम दीयते । तत्र च काच्छुक्ष्यां
सटहृष्णस्य रसस्य निरोधः, भूर्गमे निधानमूर्धर्वं करीषाग्निना पाकः इति
विधानं पठ्यते ; यच्च रसहृदयव्याख्याता चतुर्भुजमिश्रो नियमनाख्यया
वदति । वस्तुतश्चतुर्भुजमिश्रोक्तिश्चिन्त्यैवात्र । नियमनं च निरोधभेद एव ।

स्वेदनद्रवस्य स्वेदने सहोपयोजयत्वा ओषधिकलक्ष्य च
नियमनम् । भिन्नता विशेषः । नियमकं यन्वं न यन्वाध्याये
विवियते । परं परिभाषाध्याये 'क्रियते यो घटे
स्वेदः प्रोक्तं नियमनं हि तत्' इति निर्देशेन घटयन्वमेव नियमकयन्त्र
B—7.

तयाऽभिप्रेतं स्यादिति भाति । रसपद्मनावन्यव च पद्मयन्वे स्वेदनमेव
नियमनं इति निर्दिश्यते । यथा—

“ यद्वा मृण्मयभाजनान्तरगतं पूर्वोक्तवागा रसं
रुद्धा भूवलये तुषानलपुटेष्ठृधर्वं नियच्छेद्रमम् ।
भूगे पूरितपूर्ववारिणि रसं निक्षिप्य वस्त्रावृतं
भाष्टे योजितलोहखर्परमुखे चोर्धर्वं पुटे रोधयेत् ॥ ” इति ।
रससारे तु नियमनमन्यविधमुपदिश्यते । यथा—

रक्तसैन्धवखोटेन (व्योषैश्च) मूपाद्वन्द्वं प्रकल्पयेत् ।
तत्संपुटे रसं क्षिप्त्वा नवसारं सनिवृक्षम् ॥

संपुटस्य प्रयत्नेन लेपयेत्सन्धिमुन्तमाम् ।
वज्रमृत्स्तां समादाय वेष्टयेत्तत्रयत्नः ॥

छायाशुष्कं च तक्षत्वा भूगर्भं स्थापयेत्ततः ।
अष्टाङ्गुलप्रमाणेन मूपोर्धर्वं तत्र पूरणम् ॥
विसप्तदिनपर्यन्तं करीषामिनि च कारयेत् ।
दिने दिने प्रकर्तव्या मूपा संन्धक्षनूतना ॥

स्वेदयेत्तत्रयत्नेन भूगर्भे स्थापयेत्ततः ।
अथवा कूपिकामध्ये सूर्तं सैन्धवसंयुतम् ॥
भूगर्भे च ततः स्थाप्यमेकविंशतिनावधि ।
अयं नियामको नाम्ना महामुखकरो रसे ॥ इति ।

अत्रापि प्रकारमसुं निरोधकाख्यया व्यवहरति चतुर्भुजमिश्रो रस-
हृदयव्याख्याता इमानेव इलोकान्यठित्वाऽन्तिममर्थं ‘अयं निरोधको
नाम्ना’ इति भिन्नेन पाठेनोदाहरन् । चिन्त्य एव पाठभेदः । रसार्णवे तु
रसे स्वर्ण दत्त्वा मर्दयित्वा नियामकगणेन पिष्ट्वा स्वेदनमुपदिश्यते ।

पातनेन रोधनेन च रसे सञ्जायमातं तारल्यं, स्वाभाविकीं वहय-
सहतां धूमगर्ति कणिकाबुद्धबुद्धाभतां चायमपाकरोति संस्कारः ।

दीपनमनुवासनं च संस्कारद्वयं जारणकर्मणि बहूपकुरुतः । रसस्य
जारणीयग्रासभ्रहणपाटवं, तज्जरणाय दीपनञ्चाभ्यां संपद्यते । एवं संस्कृतो
रसो दीपितो ग्रासं प्रतीक्षते । स्वर्णपुष्पयादिद्रव्य-
दीपनम् । कल्केनाम्लगणपिष्ठेन साकं मर्दितस्य पारदस्य दोला-
यन्त्रे स्वर्णपुष्पयादिद्रवे स्वेदो रसदीपनाय प्रभवति ।
क्वचिच्च दीपनद्रवे स्वेदमाद्यं, क्वचिच्च दीपनद्रवैमर्दनमाक्षमिति संस्कार-
व्यापारेषु विदोषोऽभिधीयते । चारणसंस्कारमध्योपदिष्टो मुखीकरण-
संस्कारश्च दीपनभेद एव । दीपितस्य रसस्य मृत्पात्रस्थस्य
अनुवासनम् । सजंबीररसस्य सप्तदिनानि यावद्गुर्भे भावनाऽनुवासना
भवति । अथं च दीपन एवान्तर्भवति । क्वचिच्च
दीपनाख्ययाऽस्यैव व्यवहारः । अत एव रसहृदये रसपद्धतौ चास्य
पृथग्गणना न क्रियते । प्रतिदिनं भावनाद्रवस्य नूतनस्य दानमावश्यकम् ।

इत्येते नव संस्काराः शोधनार्थाः कीर्त्यन्ते । अथ चैतान्व संस्कारा-
न्कर्तुमशक्तः स्वेदनमर्दनपातनाख्यैस्त्रिविभिः संस्कारैः, अथवा मर्दनपातना-
भ्यमेव रसं रसायनयोगेषुपयोगार्हतया शोधयितुं शक्नोति इति प्रकाश-
यितुमेव, पञ्चान्त् रसायनाहरससंस्कारविधानकाले (पृ. १३८) विशिष्टरस-
संस्कारोपदेशकाले (पृ. ३८५) च रसशोधनाय बहवः प्रकारा उपदि-
श्यन्ते ।

अत्र केचिदेवं संशेरते । उक्ते संस्कारनवके, ग्रासभ्रहणपाटवसाधकं
दीपनमनुवासनं च विनाऽन्ये सप्त रसगतनैसर्गिकौपाधिकयौगिकादिबहु-
विधदोषापसारणाय क्रियन्ते । तेषां करणे
विधान्तसंस्कार- यद्यशक्तिस्तर्हि संस्कारविकेणापि इष्टापूर्तिरभि-
सिद्धौ स्वेदादिसंस्कार- मतेति प्रागनुमतञ्च । एवमेव क्वचिद्धिङुला-
नवकस्य नान्तरीयकत- क्रृष्टं रसं संस्कारनवकसंस्कृतादप्युत्तमतयाऽ-
विमर्शः । भिप्रथन्ति केचित् । यथा चानन्दकन्द एव
हिंगुलाद्रसाकर्षणविधौ (पृ. ३८६) लघुनैव
प्रकारेण रसस्य दोषकञ्चुकवर्जनं उपदिश्यते । रसेन्द्रसारसङ्घ्रहे च—
“अथ वा हिंगुलात्सूतं ग्राहयेत्तनिनगद्यते ।”

“ कञ्चुकैर्नागवज्ञायैनिर्मुको रस्तर्मणि ॥

विना कर्मष्टकेनैव सूतोऽयं सर्वकर्मकृत् । ”

इति कर्मष्टकेन समकक्षतामारोपितं हिंगुलाद्रसाकर्पणविभानम् । परं हिंगुलादाकृष्टस्य शुद्धौ योगवाहित्वे च मतभेदोऽपि दीर्घश्वयते । यदि हिंगुले कृत्रिमं अशुद्धरसगन्धकयोगमूर्छिनात्संपादयते, तहि रसगन्धकगतदोषानामपसारणमशक्यसंपादनमिति, कृत्रिमहिंगुलाकृष्टस्य दोषकञ्चुकवर्जितता न निश्चिता इति केचनाभिप्रयन्ति । ते हि तदुत्थस्य रसाण्य पुराः ओधनमधिमन्वते । खनिजहिंगुलादुस्थितस्यैव रसस्य सर्वत्रांकृत्यं शुद्धन्वं चोपदिश्यते न तु कृतकहिंगुलादिति च केचिदल्प समादृथते । अन्ये तु रसगतान्सर्वान्दोषानपनेतुं गौरीतेजो गन्धक एक एव शक्तनोर्न इति तत्मयोगेन मूर्छितात्वनिजाकृत्रिमाद्वा हिंगुलादाकृष्टो रसः सर्वथा शुद्ध एवेति विवदन्ति । अपरे तु प्राज्ञमानिनः, उपलभ्यमानमशुद्धभेदं रसं शुद्धेन गन्धकेन मूर्छित्वा रससिन्दूरविधानेन मिन्दूरितं हिंगुलं संपाद्य पुनस्तस्मात्पात्यन्ति रसं अधिकशुद्धिसंपादनसंभावनया । अपरे च नव्यैवैज्ञानिकरीत्या लिधा सप्तधा वा तिथक्रपातनेन ओधिनं, ते: केवल रसपरमाणुमालघटिततयोदृश्यमाणं पारदं दोषकञ्चुकवर्जितं स्वीकृत्वान्ति, गुणाधानाय योगानुसारेण दीपनमनुवासनं वा समाचर्तन्ति । कुवचिष्ठभेषजयोगग्रन्थेषु रसपुष्पात्तथा रसकर्पूराच्च हिंगुलाकृष्टविधानेनोद्दियमाणो रसोऽनल्पवीर्यतया तीक्ष्णतया च कवचनोत्तमभेषजयोगेषु प्राणतयोपदिश्यते ।

अत्र चिन्त्यमेतत् । एवं बहुभिः ग्रकारैः साध्यमानो रसः किमु एकशुण एव? किमु तत्र दोषशुद्धिरेकप्रकारिका? किमु ते सर्वे रसाः समानाः वीर्ये दोषराहित्वे वेधरसायनवन्धाद्यपयोगित्वे च? अल्पसंख्याकै रससंस्कारैः सिद्धे रसे सर्वफलदे सर्वकर्मकरणयोरये च कुनो वा बहुसाधनसंपदेकसाध्ये वहुतश्रमदे संस्कारनवेऽभिमानः? इति ।

अत्र ब्रूमः । विषयमिमं द्वेधा विभजामः । रसशोधनं रसमंस्कार इति च । उभावपि भिन्नप्रस्थानौ । रसशोधनं तु अन्यलोहोपरसादिव-द्रसत्य तद्रूतदोषापनुस्त्यर्थं क्रियते । तदधिकृत्य भूयानुपदेशग्रामो नव्य-

ग्रन्थेषु कर्चित् प्राचींगोपु ग्रन्थेषु पूलभ्यते । सुलभासुकराश्च मार्गा उप-
दिदिश्यन्ते । रसमध्यमारम्भनु प्रस्थानमन्यदेव । संस्कारशब्दश्च तवैवोपयुज्यते
यत्र न केन्द्रं वाच्या शुद्धिरिष्यते, परमन्तरामनि गुणाधानमपि चौलो-
पनयनादिवत् । अत्र न केवलया वाह्यशुद्धया अभीसितोऽर्थः सेत्स्ति ।
अनः संस्कारणां वहृष्टिभानां आचार्योपदिश्यमार्गेणैवानुष्ठानं फलदं खात्,
यत्र विचिकित्सा निर्गर्थका । यिद्वा ग्रन्थेषु हण्टतैव हि तत्र गवेषणा फलं
दश्यत । यत्र योगे शुद्धस्य रसम्य दानमुपदिश्यते, तत्र पूर्वोक्तेन लघुना
प्रकारेण झोर्णितम्य रसम्य दानं न दोषाय । यदि तवैव संस्कृतो रसो
दीयत, गुणानन्पता मिद्वयेत् । यत्र संस्कृतस्यैव दानमिष्यते, तत्र लघु-
प्रकाराणाभिनरमदाने न मिमार्शर्यापितार्थमिद्धिः । अत एव वेधान्तसंस्कार
प्रतिपादेषु तन्त्रेषु संस्कारनवकमधिकृत्योपदेशः पूर्णो हृश्यते । यत्र
केवलं भेषजयोगा उपदित्यन्ते, तत्र शोधनप्रकाशः कतिच्चैवोपदिश्यन्ते-
इत्यश्रममाध्याः । इति समाधिः । वस्तुतः स्वेदादीनाममीपां नवानां
संस्काराणामुत्तमगुणाधारकता युक्तियुक्तैरेति तत्त्वविदोऽभ्युपगच्छेयुरेव ।

हिङ्गुलोद्धनश्चापि रसस्य यदि वेधान्तकर्मण्युपयोग इष्यते तर्हि
स्वेदाद्या तत्र संस्काराः करणीया एवेत्यव न सन्देहः । केवलपातनेन
तादृशस्य गुणाधानम्यासंभाव्यमानत्वात् । कृते संस्कारनवके स रसो न
केवलं वेदे, योगेषु चाचन्त्यप्रभावो विलसेदेव । नव्यैवैज्ञानिकैः पातनेन
सर्वशुद्धतयाऽभिमते पारदेषपि कामं रसतन्वख्याता नागवज्जौपाधिका
दोषाः नश्यन्तु नाम; नैसर्गिकास्तु नैवापेयुरिति तस्य स्वेदाद्याः शुद्धि-
प्रकाराः करणीया एव । हिङ्गुलोत्थिते रसेऽपि समानोऽर्थं न्यायः । अन्यच्च,
रसर्कृपान्, रसगुणात्, हिंगुलाद्वा संपन्नो रसो नैकगुणो भवितुर्महति ।
गन्धकलवणादिर्विविधमूर्च्छनोपयोगिद्रव्यसंपर्कवशादाहितानां गुणभेदाना-
मनिवार्थत्वात् । कदाचिन्निवृत्यवैज्ञानिकरीला विविधविभिन्नखनिजेष्यो
युक्त्या पातितो रसो रसाणुमात्रघटित इति न तद्रीत्या भूयान्विभेदो द्रव्ये
संभाव्येत । परं संपर्कवशादाधीयमानो गुणभेदो रसगतो नापलपितुं शक्यते ।
योगानुसारेण तेषामुपयोगनिर्देशो, न तु सर्वत्र सर्वस्य । अत एव रस-
तन्त्रेषु मुख्यतया रसप्रहणाय, केवलरसखनिं दर्ढुराख्यं रससिन्दूरं हिंगुलं
च श्रेष्ठु उपदिशन्ति । अथवा यदि रसमूख्यनिपरिज्ञानमसंभवि, तर्हि

संस्काराष्ट्रकरणं विना वेधोपयोगिता, स्वेदनपाननमर्दनाग्राहान्विना योगो-
पयोगितया रसशुद्धिर्वा न संभवेदित्यध्यवसेयम् ।

अथानुवासनान्तसंस्कारसंसिद्धे रसेऽध्रकाद्या भानुयोहोपरमादयः
चार्यन्ते जायन्ते च ग्रासात्मकतया । तेषां ग्रामात्मकानामध्रकारीनां ग्रहणाय
रसे मुखमुत्पादते । तज्ज मुर्वाकरणं दीपनमेदः
चारणं जारणं च । संस्कारः, गन्धकस्येष्टकायन्त्रे रसे जारणेन, रसेन
साकं भूनागस्य पुटनेन, दीपनतया दोलान्वेदेन,
गन्धकाध्रक्योरिष्टकायन्त्रेण जारणेन वा संपादते । एवं मुर्वीकृते रसे
चारणं समुखचारणमित्यभिधीयते । गन्धकस्य तुलायन्ते जारणेन रसे
वासनामुखता संपदते, यर्मिश्चारणं वासनामुखचारणमित्यभिधीयते विशेषेण ।
विनाऽपि मुखीकरणं वज्रैक्रान्तभम्मसहितस्य रसम्य दिग्ग्रीषीपर्वीभिः
पेषणेन ग्रासग्रहणपाटवं संपादते । एवं निर्मुखे चारणं निर्मुखचारणमित्यभिधीयते । एवं समुखनिर्मुखवासनामुखात्मना चारणीयो रसम्बेधाऽभिधीयते ।
[पृ. ५०, ५२] रसे गन्धकस्य तुलायन्ते जारणेन जायमाना वासनामुख-
ताऽपि समुखताया अभिन्ना इति प्रायोऽन्येषु ग्रन्थेषु नाम्याः पृथगुपदेशः ।
एवं रसे मुखीकरणाय च बहवः प्रकारभेदा उपर्दिष्टा अन्यत्रोपलभ्यन्ते ।

रसे अध्रकं, गन्धकः कान्तसत्त्वं तीक्ष्णं, दृन्द्रानि, वीजानि, पक्ष-
बीजानि, रज्जकवीजानि, सारणवीजानि— इत्येतानि जायन्ते रसम्य
बलाधानाय रागग्रहणाय वेधपाटवसिद्धै च । एतेषु कम्राचितुलाधाने,
कल्पचित्सिररागग्रहणे, कल्पचिद्वेष इत्येवं विशिष्य प्रतिद्रव्यं शक्ति निर्द-
शन्त्याचार्याः । तेषां चारणे जारणे च क्रम एतेऽनुसन्धीयते । तत्र प्रथम-
मध्रकचारणा निर्दिश्यते ।

चारणीयोऽध्रको प्रथममभिषेकाल्येन संस्कारेण संस्कार्यः । [पृ. ५३]
संशुद्धे द्रुते च गन्धके शुद्धमध्रकं समांशं दत्त्वा विमर्शं पिण्डाकुर्यात्
दशनिष्कके चारणीये रसे दिनिष्कमितां गन्धका-
चारणकमः । भ्रकपिष्ठं दत्त्वा मर्दयित्वा, तदुपरि हेमकर्मणि
लक्ष्ये नागपिष्टया, रजतकर्मणि वङ्गपिष्टया, देह-
सिद्धौ ताप्रपिष्टया च वेष्टयेत् । तां पिण्ठे त्रिद्रुते गन्धे दिवसत्रयं विपत्तेन्

एष तु गर्भकमनामकः प्रकारः । दीपिकायन्वेण पुनरधः पातितं पित्रीगतं
रसं पूर्ववद्भावकपिष्ठया सह विमर्श विद्रुते गन्वे दिनत्रयं विपचेत् ।
एष तु पिटोकमनामकः प्रकारः । ततो दीपिकायन्वे पुनरधः पातितं रसं,
चारणीयमर्भार्गिकं रसाज्ञतुष्प्रितमांशं अभ्रकं च दिनं दिव्यौपैर्विमर्शं
चारणायन्वे च्यक्षकस्त्वये जंबीरसान्वितं निधाय दिनमेकमातपे तीव्रे
स्थापयेत् । अथं च ग्रामक्रमः । एवं गर्भपिटीग्रासक्रमात्मकावस्थात्रय-
निवेत्यं चारणम् ।

एव चारिताभ्रकं मूर्तं विश्वारपञ्चलवणभूखगाम्लवेतसैः रसपोडशांशैः
सह जंबीरवार्गणा यामभात्रं विमर्श विडान्विते कच्छपयन्वे निश्चिप्य
दिनमेकं विपचेत् । तेन रसो जीर्णग्रासो भवति ।

जारणम् । जीर्णद्वामान्त्रिष्ठं मलभूतं किटमपाकर्तुं, इष्टिकागृहधूमं
मन्धवान् रसपोडशांशान् दत्तवाऽम्लवर्गेण मर्दयित्वा
प्रश्नान्त्य वस्त्रेण शोपयेत् । एवं जीर्णं ग्रासे, पुनर्ग्रासप्रहणाय पिण्डीभूतं
तं रसं वस्त्रे पोट्टीकृत्याम्लवर्गेण भरिते भाष्टे दोलायन्वे स्वेदयेत् । यदि
वस्त्रेण गालिनेऽजीर्णो ग्रासो दृश्यते, पुनः कच्छपयन्वे रसस्य पाक इज्यते ।
एवं चारितस्याभ्रकस्य जारणं संपद्यते ।

एवं चतुष्प्रितमांशेऽभ्रकं जीर्णं, पुनर्द्वाक्षिणतांशेनाभ्रकप्रासश्चार्यते
जार्यते च । एवं पुनः पोडशांशेनाष्टमांशेन चतुर्थशेनाधार्थशेन च ग्रासन्वा
चारणा जारणा निर्वैत्यते । ततश्च क्रमेण रसात्
अभ्रकप्रास- द्विगुणं चतुर्गुणाष्टगुणं पोडशगुणं द्वात्रिंशद्वगुणं चतु-
प्रमाणम् । षष्ठिगुणाभ्रकस्य चारणा जारणा च निर्वैत्यते । चतु-
ष्प्रितमांशेऽभ्रके जीर्णे रसो दण्डधरो भवति,
वस्त्रान्त ध्वरति च । द्वात्रिंशांशे तु जलौकाभः, पोडशांशे काकविष्टातुल्यः,
अष्टमांशे दधितुल्यः, चतुर्थांशे नवनीतसमः. द्वितीयांशे गोलाभश्च भवति ।
जीर्णस्याभ्रकस्य सितपीतासितादिवर्णभेदे रसेऽपि तद्वर्णसङ्क्रान्तिर्भवति ।

एवं गन्धकस्याभ्रकस्य चारणेन जारणेन च रसस्य उत्पतनशीलता
अजिनितापासहिष्णुता गौरवं चापाक्रियते । रसो रागप्राही लघुर्निर्दुष्टश्च
जायते । जारणीयेषु अभ्रकादभ्रकसत्वं वरीयः. तद्भावे कान्तसत्वं तीक्ष्णं

वा जारणीयम् । तदपेक्षया द्वन्द्वानि ततः पक्ववीजानि वीजानि च ।
जारणाक्रमस्तु पूर्वोक्तं एव ।

एवं जीर्णे ग्रासे प्रतिग्रासं शिलारुचकमार्किकादिना मह चणका-
म्लेन मर्दितं रसं अपामार्गादिकलेन लिपायां मृपायां निर्मित्य सत्वा
स्वेदयेत्, येन गर्भाथो ग्रासो द्रुतो विनीनां रसगयां
गर्भद्रुतिः भवति । य एष गर्भद्रुतिनामकमंस्कारः । (पृ. ६६)
वाह्यद्रुतिश्च । अथवा जारणीयानां वीजानां — यथा गर्भद्रुतिः
सुकरा भवेत्तथा जारणापूर्वमेव मंस्कारः कर्तुं शक्यते ।
[पृ. ८३-८४] अथवा जारणीयानभूतस्वर्णरत्नादीन्वाहिरेव द्रव्याकृत्य द्रुता-
नामेव तेषां जारणा कर्तुं शक्यते । पृथग्वा द्रुतीनां मन्त्रेन द्वन्द्वाकृत्य
वा । [पृ. ८७-८८] ।

एवं चारणं जारणं गर्भद्रुतिः वाह्यद्रुतिः चेति चन्द्रारां मंस्कार
व्याख्याताः ।

विशेषश्वाक् । जारणा द्विविधाऽभिधीयते वालजारणा वृङ्गजारणा
चेति । वृङ्गजारणा च बद्धजारणेत्यभिधीयते यतो बद्धमेव रसस्य
जारणा तत्र प्रकीर्त्यते । बालजारणा चावद्धस्येव रसस्य क्रियते । जारणे
च द्वेषा क्रमोऽनुसन्धीयते ।

“ गगनं जारयेत्पूर्वं सर्वसत्वान्यतः परम् ।

द्वन्द्वानि सर्वलोहानि पक्ववीजानि भैरविः । ।

पद्मारणादि रत्नानि जारयेच यथाक्रमम् ॥ ” [पृ. ६८]

इति कश्चन क्रमोऽनुसन्धीयते । पञ्चाच्च

“ गन्धकं जारयेदादौ सर्वसत्वान्यतः परम् ।

ततः सर्वाणि लोहानि द्वन्द्वानि विविधानि च ।

पक्ववीजानि रत्नानि द्रुतिसत्त्वे च जारयेत् ॥ ” [पृ. १०४]

इति च कश्चन क्रमो विधीयते । पूर्वब्र गगनजारणा प्रथमं क्रियते
उत्तरत्र तु गन्धकजारणा प्रथममित्यनयोभेदः । अल च रसकामधेनुकारो

इमुंव गन्दर्भमुदाहरन्, पूर्वतनस्य कमङ्ग बालजारणापरत्वेन उत्तरतनस्य
च वृद्धजारणापरत्वेन च ममन्वयमभिलपति । विमर्शयोग्योऽयं विषयः ।

जारणाया अन्यन् भेदकमुपाधिद्वयमपि वर्णयते— अभ्रकादिवीजानां
जारणेन वीजेः रस्त्रनेन च साध्या जारणा भूचरीति, रस्तजारणया
रस्तकरत्वीजजारणेन च साध्या वेचरीति च ।

रमेऽभ्रकादीनां ग्रामचारणात्परं चार्गितमभ्रकादिकं गालनेन न पृथ-
कर्तुं शक्यते । परं पातनेन पृथक्करणं शक्यसंपादसेव । जारणे च
संपन्नं ग्रस्तं वस्तुं पातनेनापि न पृथक्कर्तुं शक्यते । गर्भद्रुता द्रुते
ग्रासे जीर्णग्रामप्रयुक्तमानाधिक्यमपि न संभवति ।

जारणम्य चेदं लक्षणं रमेन्द्रचिन्तामणौ पठयते । ‘जारणा नाम
गालनपातनव्यर्थतिरेकणं घनहेमादिग्रामपूर्वकपूर्वावस्थाप्रतिपन्नत्वं’ इति ।
आयुर्वेदप्रकाशकारेण तदेव लक्षणं व्याकुवेता च जारणस्त्वपुमित्थमभि-
धीयते— जारणा हि नाम गालनपातनव्यर्थतिरेकेण ग्रस्तघनहेमादिरसस्य
पूर्वावस्थाप्रतिपन्नत्वं’ इति । अर्थात् वस्त्रपावनेन, ऊर्ध्वाधस्तिर्थक्पातनेन
वा जीर्णस्याभ्रकादः पृथक्करणं न शक्यते । न तावताऽपि समीहितार्थलाभः ।
जीर्णस्य द्रव्यस्य मानमपि नाधिकतयोपलभ्यते । अत एवोच्यते आयुर्वेद-
प्रकाशो—

“ अधिकस्तोलितश्चेत्स्यापुनः स्वेदः समावधि ” रिति ।

यथा वहु भिन्नं भुक्तवतो भुक्ते जीर्णे न स्वाभाविकमानवृद्धिरुपलभ्यते ।
परिभाषाभ्याये च—

‘ग्रासः पिण्डः परिणामस्तिस्त्रश्चाख्याः पराः पुनः’

इति प्रतिपादितात्र वयो भेदाः— ग्रासश्चारणं, पिण्डः गर्भद्रुता रस-
मयतापादनं, परिणामः ग्रस्तघनहेमादीनां पृथक्करणानहतया रसात्म-
कतापादनं— इत्यर्थं रुतया व्याख्येयाः ।

जारणा च पुनर्द्विविधा भेषजयोगोपयोगिनी, वेधोपयोगिनी चेति ।
भेषजयोगोपयोगिनी च मूर्द्धित्वा हरति रुजमित्यादिन्यायानुसारेण केवल-
रोगहननेच्छया, कवचिच्च रसायनेच्छया गन्धतालमल्लिशिलास्वर्णरजतादीनां
B-9.

जारणेन संपाद्यते । सा च मूर्छनाधिकारे (पृ. ५०१) जग्निगममारण-विधानाधिकारे (पृ. १४१) च प्रपञ्चन्ते । वेदोपयोर्गीनो तु पूर्वसेव प्रपञ्चिता ।

चारणीया जारणीयाश्राव्र महारमोपरमादयः शुद्धा एव मीकार्याः, अन्यथाऽठ्यापकः पतङ्गो रसो रसायनं वेदे वा नोपयोगी भवति । अभ्रकादभ्रकसत्वस्य तस्मादभ्रकद्वये, ततो द्वन्द्वय वीजानां चोत्तमता स्मर्यन् । अभ्रकादीनां चतुष्प्रष्टिमांशादारभ्य ममांशपयेन्तं चारणं जारणं च वेधपाटवसिद्धयै चावश्यकत्वेन कीर्त्यते । ततो यथेह अनमहस्तलक्ष-नियुतकोटिवेदादिसमीहितफलानुसारेण द्विगुणार्दि चनुपर्याप्तगुणावर्थ चारणं जारणं चोपदित्यते । (पृ. १०३)

अभ्रकसत्वस्य च रसेन मेलनार्थं माक्षिकरमयोगोन्तीयोपकारयो भवति । अत एव केवलाभ्रकजारणाद्वद्वन्द्वजारणाया वर्णयमवं प्रग्राह्यते । यतो द्वन्द्वानि अभ्रकश्च हेम-रजन-बङ्ग-नाग-नाम्र-तीक्ष्णा-यन्त्रोह-षट्केन साकं, ताष्ण-रसक-सख्यक-शिला-तालक्षार्दि- विर्विभार्वर्गमेलना द्रूधमानेन संपाद्यते । माक्षिकाद्यर्वर्गमेलनाद्रसे गम्भ्रज्ञानः सुकरा भवति । (पृ. ६२) ।

द्वन्द्वीभूतानां चाभियेको हेमकर्मणि नागद्रवे, रजतकर्मणि वद्वद्रवे च विधीयते । देहवेदे च नायं अभियेको युक्तः शुद्ध रसे पुनर्नाग-बङ्गजौपाधिकदोषसंपर्कभयात् इति रसदृद्यकार आशेते ।

अथ वीजानां स्वरूपतिवरणं क्रियते । वीजेपु विभिष्य हेमवीजं रजत-बीजं च प्रधाने । अत्र च स्वर्णेन रजतेन वा मंगोर्जतानामन्येषां महारसोपरसादीनां माक्षिकरसकादियोगेन धमानात्वर्णरजनावशेषं यथा-इतरेषां क्षयापादन संपाद्यते । द्वन्द्वेषु तु कंवलं मेलनमावय । अनो द्वन्द्वपेक्षया वीजानामुत्तमता शास्त्रेषु निरूप्यते । पतानि वीजानि हेमवीजं रजतबीजं बङ्गबीजं नागबीजं चेति चतुर्धा कल्पन्ते । तत्र वद्वनागवीजे तारकनकबीजयोरन्तर्हित एव । यतो नागे बङ्गे वाऽन्तरगमकार्दीनां निर्वहणेन धमानान्नागे बङ्गे वाऽवशिष्टे तयोः स्वर्णं रजते वा यथाशेषं निर्वहणं स्वर्णरजतावशेषतया क्रियते । पर नागवद्वसंयोगान्त तथोर्वीजयोः

रमायनोपयोगिता, एवं लोहवेभावावे उपयोगः इति विशेषदर्शनार्थं
नामं ददः । [पृ. ७६]

काष्ठोपश्चो नारो वक्षेऽथ वङ्गमपि शुल्वे ।

शुन्धं तारं नारं कनकं कनकं च लीयते सूते ॥

इति गोपिन्दभगवत्पादोपर्दिष्टरीत्या सर्वेषां धातूपधातूनां हेम्नि निर्वहणेन
खिलयनं संपादयन्तेऽनेन वाजविधानेन । तात्रशं च हेमवीजं रसे जार्यते इति
महान्गुणोऽनेन रमस्य संपवनं ।

रमस्य भूम-चिरिचिरि-मण्डूकगति-संकंपाख्याश्रितस्त्रोऽवस्थाः बीज-
जारणान्तेन रमस्य करेणापयान्ति । रसो निष्कम्पो भवति ।

रमद्वदये जारणाकर्मस्थवन्थं वर्णयते । चारितग्रासं रसं लवणक्षाराम्ल-
मुरभिमृतकृतलंभे वर्त्त्वे भूर्जपदान्तर्निनिष्पत्य दोलां वध्वा सौबीरक्षारजल-
मुत्रान्यतमद्रवैरापूर्गिते कंभे दोलायन्ते पचेत्, येन
जारणे प्रन्थान्तर- चागितो ग्रासो जीर्यते । तत उद्धत्योष्णेन काञ्जिकेन
संचादः । प्रक्षाल्य, वस्त्रेण गालयित्वा तद्रूतजलांशशोपणायोष्णे
लोहपात्रे दत्त्वा मर्दयेत् । पञ्चाच चतुरुणेन वस्त्रेण
पीडयेद्वालयेत् । यच्चजीर्णो ग्रासो वस्त्रगालनेन पृथग्भूतोऽप्रस्तो
लक्ष्येत, तद्वा जीर्णग्रासप्रमाणाज्ञानातपातनायन्त्रे पातयेत् । येनाजीर्णो ग्रासः
पृथक्क्रियेत ।

अनेन क्रमेण चतुष्पष्टितम-चत्वारिंशत्तम-त्रिंशत्तम-विंशतितमांशान्
यावक्षतुरो ग्रामान् दोलायन्ते जारयेत् । ततः पोडशांशप्रभृति अर्धाशपर्यन्तं
ग्रासं कच्छेष्य यन्ते जारयेत् । पोडशांशादारम्भ विना गर्भद्रुतिं ग्रास-
चारणं न साधयितुं शक्यते । यतः पोडशांशे जीर्णमात्र एव कठिनो रसः
छुरिकया विच्छिन्न युथकर्तव्यो भवति । गर्भद्रुत्या द्रुते द्रव्ये वस्त्रगालने-
नानवशिष्टे, ग्रासं समरसतां यातमवगच्छेदिति ।

रससारे तु जारणाक्रमोऽन्यविध उपदिश्यते । रसे चतुष्पष्टितमांशं
ग्रासं, द्वाक्षिंशांशं क्षाराम्लविडादिकं च दत्त्वा, टङ्गणहयलालादिद्रावकद्रव्य-
सहितं तं रसं यामद्वयं तप्ते खल्वे विमर्दयेत् । येन ग्रासो द्रुतो रसेन

संमिलितो भवेत् । ततः सोमानले यन्त्रे र्मेद्यन्ते वा शयन्ते वा स्वेदनेन ग्रासो जीर्यते ।

एवं चतुष्प्रितमांशतो द्वौ ग्रामोः चन्द्रारिधांशेन चन्द्रांगो ग्रामः विशांशकेन षट्, विशांशकेनाष्टौ इति चन्तुर्विधा ग्रामाः र्मेद्यन्ते ज्ञायन्ते: षोडशांशेन दश ग्रासाश्चक्रयन्ते कल्पत्रे वा: द्वादशांशेन दश अथवकल्पये चक्रयन्ते वालुकायन्ते कूपीयन्ते वा: अष्टमांशेन तत्र ज्ञातकूर्मे अथवकूर्मे वा: पादांशेन षोडश मूषायन्ते पुटनेन च इन्द्रेयं ग्रामगानाऽमारणं जारण-प्रकारेषु भेदो निरूप्यते रससारे । अनेन क्रमेणाभ्रकार्दानां ज्ञातणा याव-न्मानेनापेक्ष्यते तावत्साधयितुं शक्यते ।

जारणायामुपयुज्यमानानां धातूपूधानुरक्तार्दानां जारणवदाद्यमे हृदय-माना विभिन्ना विशेषा निरूप्यन्ते रससारे । नागजारणाद्यमे अनेहो ज्ञायते, अन्नकजारणाद्रसख्य बलं पक्षच्छेदश्च, तीक्ष्णजारणेन शागः, नाम्रजारणेन स्नेहबलरागाद्यचेति । एवं नागेन जारितः सूतः ग्योटभावं द्रवं वृजनि-लोहतां च परित्यजति ।

जारितबीजवशाद्वेषे च विशेष पर्वं लक्ष्यते । यदि क्रित्तानि दीजनि जार्यन्ते तर्हि नागं वङ्गं च वेधयितुं प्रभवति रसः । मृदुपु दीजेषु जीर्णेषु आरं शुल्बं च विध्यति । रागाधिकेषु दीजेषु जीर्णेषु तारं विध्यनि स्फूर्णनया परिणमयति च । रसोपरसादयो भौक्तिकवज्ञादीनि रत्नानि इवेनानि यदि जार्यन्ते तर्हि तस्य रसस्य तारकर्मण्युपयोग उपर्दिद्यन्ते । पर्वं तत्र तस्य खोटबन्धरञ्जनादिवहुविधसंस्कारविशेषोपकारका जारणभेदा उपर्दिद्यन्ते ।

द्वैधां रञ्जनमुपादिद्यते रक्तरञ्जनं इवेतररञ्जनं चेति । रक्तरञ्जनं हेम-कर्मणि, इवेतररञ्जनं रजतकर्मणि चोपयुज्यते । हेमकर्मणि नागवीजं, रजत-कर्मणि वङ्गवीजं च रञ्जनविधानेन रञ्जयित्वा, रञ्जनम् । रञ्जितस्य वीजस्य रसे चतुष्प्रितमांशमारभ्य पड्गुणं यावजारणेन रसे राग आधीयते । रसरञ्जक-वीजयोगा नैकेऽभिधीयन्ते ।

रससारे तु रंगाकृष्णिविधानं नाम पृथक् रञ्जकवस्तुनिर्माणविधि-रभिधीयते—यज्ञावैव परिशिष्टे [पृ. ६५६] प्रदीयते । रञ्जाकृष्णिविधानेन

गन्धकविद्वामादीनां गगमाकृष्ण, तेन रगोण शतवारं सहस्रवारं वा यथा-
योगं जारणेन रमम्य नियतरागतासिद्धिर्भवतीति प्रपञ्चयते रससारे ।
रागस्वरूपविज्ञानं, व्यनिजेभ्यो वस्तुभ्यः स्थिराणां रागाणां प्राप्तिः, अख-
निजेभ्यः खनिजानां रज्जुनसाधनानां रागस्थिरीभावे श्रेष्ठता इत्यादि विषय-
जातं हिमवत्पर्यन्तवासिभ्यो वौद्वेभ्योऽवगतं प्रथमत इत्यत्र रससारगतो
रज्जुकुष्टिविर्भिः प्रमाणीभवति । आयुनिकाइचैतिहासिका भारते स्थिर-
रज्जुनसाधनपरिचये वौद्वानेवाग्रण्यानभिमन्वते ।

अभ्रकादीनां रज्जितशीजानां जारणेन रसे जायमाना गुणभेदा एवं
निरूप्यन्ते । कृष्णाभ्रके जीर्णे कृष्णां छायां प्राप्नोति रसः । एवं सिताभ्रके
सितां, पीतं पीतां, रक्तं रक्तां चेति जारितवस्त्वनुरूपिणी छाया रसे संपद्यते ।
ताम्रजारणे तीक्ष्णजारणे च रसरक्तिः स्थिरा भवति । रसश्च रागं शीघ्रं
गृह्णाति । अनः तीक्ष्णगताम्रयोरेकत्र मिलितयोः पृथग्वा रक्तरज्जुनविधिना
रज्जितयोः जारणे रसे स्थिररागसिद्धैर्ये प्रभवति । उपरसेषु च, रज्जिते
गन्धके जीर्णे रागो वहिःप्रदेशमावृत्यापी भवति; मनःशिलातालकजस्तु
रागश्चल्लो भवति; मार्क्षिकसत्वेन रसकसत्वेन वा जायमानो रागः
स्थिररत्वाच्छेष्टप्रतया गण्यते ।

एवं जारणेन बन्धं प्राप्ते रसे, देहलोहवेधसिद्धैर्ये सर्वत्र प्रसुभरजक्ति-
संपादनाय सारणा क्रियते । सारणायै साधनतया विशिष्टं वज्रबीजविधानं
सारणोपयोगितैलविधानब्रोपदिश्यते । [पृ. ९२.]

सारणा । गोस्तन्याकारान्धमूषा अन्या च नालमूषेति मूषाद्वयं
सारणायन्वारूप्यया व्यवह्रियते । (पृ. ५१५)

गोस्तन्याकारायां मूषायां रसं ससारणातैलं निश्चिष्य, नालमूषायां
बीजं द्रावयित्वाऽस्मिन् ढालयेत् । ततइचोद्धत्य जारणाविधानेन पुनर्जारयेत्
इति सारणायाः क्रमः । अत्र बीजस्य रसाच्छुष्टिमांशदारभ्य षड्गुणं
यावत्प्रक्षेपः क्रमेण विधीयते ।

रसहृदये तु विशेष एवमभिधीयते सारणाविधौ । सतैले रसे द्रुतस्या-
स्युष्णस्य बीजस्य सद्य एव निवापादुच्छलनं भवेदिति भिया सद्य एव
B—10.

सारणातैलसिक्केन पटेन रसस्योपर्याच्छादनं विधीयते । प्रकारान्तरमपि सुकरं तत्रैवोपदिश्यते— यत् धत्तूरकुमुमाकागायां मूषायां मर्तेलं रसं निक्षिप्य, तस्या मूषाया अन्तरन्यां तादृशीं तन्वीं मूषां माथृशिलद्रां सुपिषेयां निक्षिप्य, तस्या मध्ये^० द्रुतं वीजं ढालयेन्, तेवाद्रिपटेनाच्छादयेच्चेति ।

रससारे तु सारणायन्विधानमेव मुपदिश्यते—

“ मूषोर्ध्वं संपुटं दत्त्वा सन्धिलेपं च कारयेन् ।

सच्छिद्रे संपुटे नालमुन्मत्कुमुमप्रभम् ॥

अतियत्लेन तां मूषां करीषाग्नौ निधापयेन् ।

हेमरक्ससमं नांगं गालयित्वा विचक्षणः ॥

मूषानाले विनिक्षिप्तं इत्थं सरति सूतकः ।

सप्तवारं प्रकर्तव्यं सारणं च महारसे ॥ ” इति ।

कवचिच्च वीजजारणकालेऽरुणसितरञ्जनोपयोगितया नागवङ्ग्योरपि दानमुपदिश्यते ।

सारणस्यैव द्विवारं करणं प्रतिसारणं इति, त्रिवारं करणं अनुग्रामणमिति च व्यपदेश आनन्दकन्दे दृश्यते । अन्यत्र रसहृदयादौ द्विरुण-वीजजारणेन प्रतिसारणमिति, त्रिरुणवीजजारणेनानु-प्रतिसारणं सारणमिति च व्यपदेशो भूयसा हृश्यते । प्रति-कुसारणं च । सारणेऽनुसारणे च कृते कच्छपयन्त्रादौ जारणं कार्यमेव । सारणाकाले सारणायन्वस्य सप्तारणातैल-रसस्य वीजप्रक्षेपात्पूर्वं करीषाग्नौ तापः कार्यः सारणायासुकरतासिद्धये ।

शृङ्खलिका नाम कश्चन व्यपदेशः— एकवारं सारणं, सारितवीजस्य जारणमिति सारणजारणाख्यक्रियासमुच्चयस्य निर्देशकः प्रयुज्यते तत्र तत्र ।

अनेन क्रमेण दशशृङ्खलिकाविधानमिति [पृ. ४४५] शृङ्खलिकाक्रमः । सप्तशृङ्खलिकाविधानमिति च प्रयोगा बहवो रस-तन्त्रेषु हृश्यन्ते । शृङ्खलिकाया अपरं नाम सङ्कलिकैति । शृङ्खलिकाविधाने कश्चन रुचिः प्रकारभेदो रसहृदये हृश्यते ।

तत्र प्रथमं मारणा तनः प्रानिमारणा ततोऽनुमारणा एवं पुनरुत्सारितस्य सारणा प्रतिमारणा अग्निमारणा च, एवं पुनः मारणा प्रतिसारणाऽनुसारणा वेति विः मारणाग्नय कल्पनान्तरं शूद्रालिकाविधिः वेदे शतसहस्रायुत-कोटशान्दिवेद्योपयोगा विधीयते मारणावद्योधे । प्रतिसारणभेदं च जारणा करणीया । शूद्रालिकात्र रसम् वेदे सामर्थ्यमभिवर्धयन्ति ।

मारणानन्तरं मृगवन्धः रसम् खोटवन्धश्च विधीयते । [पृ. ९३]
आलजारणात्रां खोटवन्धः मारणानन्तरं क्रियते, बृद्ध (बद्ध) जारणायां
तु जारणातः पूर्वमेवेत्यं विद्येषः । [पृ. ४४३] बृद्ध-
वन्धः । जारणापयोगिनां वन्धविदेषापास्तु अमृतीकरणविश्रान्तौ
वयोविश्वचर्णविद्योऽवासयोः कीर्त्यन्ते । रसस्य खोटत्व-
सिद्धौ वेदोपयोगिता भर्वन्ति ॥

वेधश्च द्विनिधो द्योद्येषो देहवेधइन्ते । तत्र लोहवेधः देहवेधार्थं
सिद्धत्वं रसम् गिर्वाङ्मौष्ठियं परीक्षितं प्रवर्तितोऽपि, देहवेधानुपयोगितया
लोहवेधमात्रमात्रकतया च रसतन्त्रप्रवर्तकैः बहुधा-
वेधः । ५७विष्णुतः । आनन्दकन्दे तु तस्य लोहवेधमात्रोपयो-
गिनयोपदेशोऽन्यत्वं एव । उपदिष्टाश्च लोहवेधोपयो-
गिनो योगाः देहवेधमिक्षिपरीक्षार्थका एव ।

प्रतिक्षणं शीर्थं न इयनि हनि शरीरमिनि पदविदः । शरीरगताः
अणुशो विभिन्नाम्बर्वं भावा नश्यतः, प्रतिक्षणं न इयन्ति । आपूर्यते च
शरीरं प्रतिक्षणं नवनवतयोत्पद्यमानैर्भविः । तदेत-
वेधसिद्धिस्वरूपम् उजीवनं नाम । तदिदं न स्थूलदशां प्रत्यक्षम् । यदा
शरीरभावनादा आपूर्यमाणापेक्ष्याऽधिको भवति तदा
जरा भरणं चान्ततः; यदा न्यूनो भवति तदा पुष्टिर्थैर्वनं च भवति ।
अजरामरणं हि शरीरं सपाद्यं जीवन्मुक्तिसभीप्सता । ततः शरीराणां अणु-
मात्राणां सर्वेषां भावानां विशरणं यथा न भवति तथा प्रवृत्तिः कार्या
सुमुक्षुणा । ततश्च प्रत्यग्य विशरणविघटनं कर्तव्यमापतति । न हि
कवचिच्छरीरैकदेशे विशरणविघटने विण्डरैर्यं संपद्येत । प्रत्यग्यविशरण-
विघटनं च तर्हैव संरथते, यदा शरीरघटकानामगूतां स्वमावनियतो

पिशरणस्त्रभावो विहन्येत् स्वभाव एव चिपरिणम्येत् । तादृशाणु-
स्त्रभावविपर्यास एव वेधान्तानां संस्काराणां परमं लक्ष्यम् ।

लोहवेदे च सिद्धिरीदृश्येव । प्रतिलोहं लोहस्त्रपगुणघटकानां लोह-
परमाणूनां स्त्रभावो नियतसिद्धः । अतो लोहस्त्र लोहान्तरतापन्तः न संभा-
व्यते । जघन्यात्ताप्रवङ्गनागादयो लोहाः स्वर्णपीक्ष्या नश्वरम्बभावाः । अत
एव स्वर्णमनर्थं भवति । ताप्रवङ्गादीनां स्वर्णाद्यत्तमलोहाना तदैव संभवेन्
यदैतल्लोहघटकानां परमाणूनां स्त्रपगुणपरिवर्तनं संपत्येत् । अस्तपपरिवर्तनं
च क्वचिदेकदेशे संपद्यमाने न फलाय कल्पेत् । अतः सेवनकाल एव
सर्वं लोहावयवं शरीरावयवं वाऽऽकम्य तत्स्त्रपगुणपरिवर्तनं संपाद्यते-
ज्ञेन वेधाख्येन संस्कारेण ।

लोहवेदे देहवेदे वा वेधिरसस्य प्रत्यवयवं क्रामणाय क्रामणयोगाः उप-
दिश्यन्ते । तत्र देहवेदे दिव्यौषधयो गन्धकं वा मुख्यतया क्रामणायोपगुञ्यन्ते
[पृ. ९४] लोहवेदे तु कर्कटमण्डुकादीनां वसा,
क्रामणम् । भेकमहिष्यादीनां मलं स्त्रीस्तन्यं रक्तं चान्यदन्यदेवं-

विधमुपदिश्यते इति विशेषः [पृ. ९५] । वेहवेधार्थं
शरीरशुद्ध्यर्थं दोषशोधका योगाः [पृ. १०६] शरीरस्य क्षेत्रीकरणायाभ्रक-
कान्तहेमवज्जरससिद्धरसायनोपयोगाः [पृ. १३७] पश्यापश्यविधानं च
[पृ. ११३] उपदिश्यन्ते यथाक्रमम् ।

दिव्यदेहसिद्धौ वेधिरसोपयोगमन्तरा प्रकारान्तराण्यप्युपदिश्यन्ते;
यत्र प्राथम्यमावहति भूतकालान्तकरसोपदेशः [पृ. १७२.] । यत्स्त्रपं
तु न विविच्य वर्तु शक्यते । सर्वसिद्धिप्रदाश्च घुटिकाः पञ्चदश कान्तहेम-
वज्जाभ्रकरसानां यथायोगं मेलनेन सिद्धाः उपदिश्यन्ते । [पृ. १६०]
श्रीशैले सिद्धिलाभ इत्यधिकारे [पृ. १७६] तोर्थक्षेत्रमाहात्म्यान्तिद्विलाभ
ब्रह्मवृक्षनिर्गुण्डथादिव्यौषधिरसायनानि च दिव्यदेहसाधकानि यहूनि
सिद्धिग्रन्थैर्मन्त्रैरसाकमात्यायन्ते । [पृ. २०४] ।

सत्स्वपि प्रशस्तेषु रसायनेषु, धर्मस्य आचारस्य देहसिद्धावतुल
प्रभावो हृष्ट आचार्यैः । तदर्थमेव दिनचर्यायाः ऋतुचर्यायाः योगाचार-

रसायनम् च तावता विस्तरेण प्रतिपादनमुपलभ्यतेऽत्र । उषःपान-
रसायनं चात्र विशिष्ट्य दोपशोधकतया रसायनतयोपदित्यते ।

प्रतावता वेधान्तानां संस्काराणामानन्दकन्दे प्रतिपादितानां ग्रन्थान्तर-
संवादसमालोचनपूर्वकं स्वरूपपर्यालोचना कृता । वेधान्ताश्चादशसंस्कारकरणे-
ऽशक्तस्य, अथवा दिव्यदेहत्वपर्यन्तां सिद्धिभ्रतीक्षमाणस्य वा रोगहनन-
मात्रोपयोगिनो रसशुद्धि-मारण-वन्ध-मूर्ढ्यप्रकाराः कर्तिच्चन सविशेष-
मभिधीयन्ते त्रयोविशेषासे । असृतीकरणविश्रान्तावन्ते च द्वावध्यायौ
परिभाषा-यन्त्र-मूपा-स्फूर्पादिवर्णनपरौ प्रक्षिप्तौ भवत इतीदमुक्तं प्रागेव ।

क्रियाकरणविश्रान्तौ च उपरसाः लोहा रसान्युपरत्तानि च स्वरूप-
शुद्धिमारणसत्त्वपातनादिप्रक्रियाप्रदर्शनपूर्वकं वर्णयन्ते । दिव्यौषधि-महौ-
षधिवर्णनपरौ च द्वावध्यायायावन्ते प्रक्षिप्तौ । तत्र महारमा उपरसा इति च
ग्रन्थान्तरेषु वर्गकृतानां समेपामलोपरसा इत्येव गणना कृता । तत्रापि
च्छगणवालुकाकाचाम्लवेतस-गोरोचन-सर्जगुगुलु-लाक्षादीनां अन्यत्र रसोप-
रसमहारसत्रमेष्वगणितानां परामर्जीऽन्न विशेषः । लोहेषु अन्नकसत्त्वस्य
गणना तत्त्वे लोहतापरिच्यमन्यत्राद्युष्टं प्रख्यापयति । सद्यकविमलयोर्ग्रन्था-
न्तरेषुपरसतया प्रख्यातयोरत्त्वे उपरत्तया गणनं तु तयोः स्वरूपविनिर्णये
भूयो विभ्रममावहति ।

इत्येतावता आनन्दकन्दे प्रतिपादिताः सर्वेऽप्यशा ग्रन्थान्तरसंवाद-
पूर्वकं सङ्ग्रहेण समालोचिताः ।

अथ रसशास्त्रे गवेषणा कथं कर्तव्या इत्यत्र किञ्चित्प्रस्तूयते । अत्र
नव्यैरनेके मार्गाः प्रस्तूयन्ते । परं प्राच्यैः रसशास्त्रे विस्तारमाकल्यद्विः
कीदृशः पन्थाः आद्यत इति समीक्षणं प्राप्तकालम् ।
रसशास्त्रे गवेषणा । सर्वरोगनिहन्तत्वं देहदार्थप्रदत्त्वमेवमन्यान्यं च
रसोपरसादिगतं प्रभावमाकलयन्तः प्राचीनाः तत्र
द्रव्यगत-रस-वीर्य-विपाक-प्रभावानेव नियामकानि कारणानि ददृशुः;
रसवीर्यादिभिरेव दोषदूष्यविकाराभिनिर्वृत्तिं चाभ्युपागमन् । अतश्चायु-
र्वेदस्य त्रिदोपरस-वीर्य-विपाक-प्रभाव-सिद्धान्तमाधारीकृत्यैव सर्वत्र विस्तारः

समाकलित आचार्यैः । अतो द्रव्यगतग्रन्थ-वीर्य-विषाक्त-प्रभावनिर्णयं तु कथं संपाद्यमित्यत्र प्रथमं गवेषणा कर्तव्या भवात् । वित्ता धिदोपरमादि-समन्वयं, कृता गवेषणाऽऽग्निर्वेददृशा निष्पक्षेत्रे भवेत् ।

रसशास्त्रविषयकान्वेषणारंभात्पूर्वं, अन्योपग्रन्थमानं गर्वं रसशास्त्र-विषयकं साहित्यं एकत्र संपादनीयं भवति । तद्विद्विधा संपाद्यम् । प्रथमं तत्र तत्रोपपलब्धमाना रसग्रन्थास्तथैव शोध्यत्वा मुद्रार्पणतत्त्वाः । अपरं च तथा संपादितानां ग्रन्थानां एकत्र विषयानुभावं सम-वयम् इन्द्रियाभ्यां प्रसिद्धिः । रसग्रन्थगता विषयास्त्रेष्ठा विभक्तं शक्यन्ते ।

- १) रसोपरसलोहादीनां स्वास्पवर्णनं शोधनमारणाद्विद्विधा च ।
- २) वेधान्तसंस्कार-घुटिका-वेचर्याद्विमिहिप्रानिपादनो भागः ।
- ३) रसोपरसादिभेषजयोगप्रतिपादको भागः ।

तत्र द्वितीयभागगतो विषयः प्रायस्मङ्कलित एव महार्माहम्ना श्रीहरि-प्रपलशर्मणा स्वकीये रसयोगसामग्रे । तत्त्वासङ्कलितानां भेषजयोगानामन्यवो-पलभ्यमानानां परिशिष्टतया प्रकाशनं सुकरमेव । आच्यौ द्वौ विभागा-विदानीं विषयानुसारं सङ्कलनामहतः प्रथमम् । एष शास्त्रे गवेषणास्तुपः प्रथमः प्रकारः ।

द्वितीयस्तु कर्मपरिचयस्तुः । द्रव्यसङ्क्रहे, द्रव्यनिर्णये, शोधन-मारणादिविविधसंस्कारेषु शास्त्रोक्तमार्गेण परिचयस्य संपादनं, प्रक्रिया-निर्धारणं चेति गवेषणामार्गोऽयं श्रमसंधिकमनुभावयेदेव । यथा वा—

१) द्रव्यनिर्णये— शोधनाद्यर्थे आदेयस्य द्रव्यस्य, स्वरूप-निर्णये, कृतिमाकृतिमता-उत्तमाधमता-संकर्यादि निर्णये च आगुरुदेष देशस्य परीक्षा, तत्प्रयोगपरिचयस्य । तत्र नव्यविज्ञानोपदिष्टानां प्रकाराणां चोपयोगितानुपयोगितानिधीरणं च ।

२) द्रव्यशोधने— पूर्वोक्तप्रकारेण श्रेष्ठतया निश्चितत्वं यौगिक-नैसर्गिकदोषापाकरणाय शास्त्रोक्तविधानेन शोधने क्रियमाणे, तत्रोपयुज्य-मानानां विविधानामोषधीनां, शोधनप्रक्रियाणां वा परस्परं तारतम्यविभर्तः ।

शोधने चलनि, मध्ये मध्ये द्रव्यगतकाठिन्यसार्देवादिस्वरूपे वर्णकाठिन्यादौ चान्तरावेक्षणां, भिन्नभिन्नार्थः प्रक्रियाभिः शोधने जायमानः स्वरूपगुणभेदविमर्शः शोधनानन्तरं भूषिपादयितानां मारणादिसंस्काराणां सौष्ठवापादने सौकर्ये श्रेष्ठत्वापादने चात्यन्तमुपयोगिनः शोधनप्रकारस्य विनिर्णयः, तत्र च नव्यपद्धत्या परीक्ष्य स्वरूपगुणभेदपरामर्शः इत्येतावान्विपयविमर्शोऽपेक्ष्यते ।

३) मारणविषये— ग्रन्थोक्तैर्भिन्नैः प्रकारैः, भिन्नभिन्नाख्य-
भिन्नमावाग्नु भिन्नभिन्नैः पुराविशेषमारितानां, तत्र तत्रोहितिभिः परी-
क्षभिः, सुमारितामारितस्वार्दिनिर्धारणं फलदाने विशेषाः, मारणेन मूल-
द्रव्ये जायमानपरिणामस्य विमर्शः, तस्य शरीरस्यान्तर्बहिर्वां परिमार्जने
जायमानः शारीरं द्रव्यगतश्च परिणामः, नव्यपद्धत्या मारितामारितस्वरूप-
परामर्शश्चेत्येते विचार्याः ।

४) सन्वपातनद्रुतिविषये— परीक्षितोत्तमखनिजद्रव्यादानेन-
भिन्नभिन्नविधानैः सत्त्वपातने कृते कस्य वा प्रकारस्य अधिकोत्तमसत्त्व-
पातनशक्तिः सुकर्ना चेति निर्धारणं, पतितस्य सत्त्वस्य स्वरूपनिश्चयः,
द्रुतस्य सर्वदा द्रव्यतासंपादनं, नव्यपद्धत्या द्रुतस्य सत्त्वस्य च स्वरूप-
विनिश्चयः,

५) द्रिघ्योपधिविनिर्णये— विनायरिवर्तसंपर्कं रसादिमारणे
प्रसिद्धानां द्रिघ्योपशीनां स्वरूपशक्तिविनिर्णयः,

६) देहवेधधानुवेधविषये— तत्र लघूलम्लघूनां बहु प्रका-
रणां वेधविधानानां स्वरूपविमर्शः, देहवेधानुपयोगिनां धातुवेधप्रकाराणां
विशेषाः, तत्र द्रिघ्योपशीनां प्रभावपर्यालोचना, वेधेन संपाद्यमानस्य स्वभाव-
नियतस्वरूपपरिवर्तनस्य वस्त्वन्तरेऽपि प्रयोगौचितीविनिर्णयः, नव्य-
विज्ञानप्रसिद्धस्य अणुविभेदस्य समन्वयविचिन्ता इत्येते विचार्याः ।

इत्येवं कर्मपरिचये गवेषणैव रसशास्त्रस्य गवेषणायां सुख्यं स्थान-
मावहेत् । भौतिक-रसायनविज्ञानयोः भारतीयं स्वरूपमाविष्कर्तुमियं
गवेषणा बहूपकुर्यात् ।

दक्षिणभारते चास्त्रायुर्वेदस्य कथनं संप्रदायः अगस्त्य-श्रीमूलनाथ-यूहि-भोग-तेरयर्-कालाङ्गादिभिः सिद्धैराविष्ट्वा द्रविडभापामयेषु ग्रन्थेषु प्रतिपादितः। सर्वे चैते सिद्धाः शैवसामयिकाः। नान्त्रिकम्मुदाचारा-विशिष्टतया च तत्संप्रदायस्य किया-चर्या-योग-रसशास्त्रगवेषणा-ज्ञानाभिधच्चतुर्विधसोपानाधिकृद्देहेतैः, माश्कान्तनिंदियां द्रविडसंप्रदा-भगवन्मुखादवगतः संप्रदाय एष इति जोघुण्यते यस्य मुख्यं स्थानम् तैः। लिदोष-पञ्चभूत-रस-वीर्य-विपाकादिमिद्धा-न्तान्, लोकोत्पत्तिव्याध्युत्पत्तिर्निवृत्तिविपर्येषु सर्वात्मनाऽनुसरन्तते सिद्धाः, द्रविडदेशमाक्षमुलभानां बहूनां द्रव्यैषधीनां साहाय्येन वेधान्तस्य रससंस्कारणस्य करणे लक्ष्मन्मुलभांश्र प्रकारान्दहशुः।

अथ च किञ्चिद्द्रविडसंप्रदायस्य स्वरूपं पर्यालोचयामः। सहग्नीमश्च तद्वत्तान्विशेषान्। धातु-मूल-जीवात्मना विधा भिद्यते कृत्वा हि लोकः। धातवो हि द्वादशोत्तरद्विशति (२१२) संख्याकाः ये द्रविडसंप्रदाय-घोटा वर्गाक्षियन्ते, लबणानि पापाणा उपरसाः लोहाः समीक्षा। रसो गन्धकक्षचेति। लबणानि नाम ते ये जले विलीयन्ते, अग्नावुत्पत्तिं, स्फुटन्ति धूमायन्ते दह्यन्ते च। पापाणा नाम ते येऽग्नौ धूमायन्ते, जले न विलीयन्ते। उपरसाश्च न जले विलयनशीला न वाऽग्नौ दह्यन्ते धूमायन्ते उत्पत्तिं वा। लोहाद्वय अग्नौ द्रवन्ति स्थिरीभवन्ति च ततः, न जले विलीयन्ते वा। रसश्च मूदावग्नावप्युत्पत्तनशीलः। अण्वाकारतया विभजनशीलः। सप्रभिः कञ्चुकैरावृतः पौरुषसत्वसमेतश्च। गन्धकस्तु वहौ धूमायते, दह्यते, उदुपतति च, जले न विलीयते, स्खीसत्वसंयुक्तश्च भवति। लबणानि पञ्चविशितिः पापाणाद्वचतुष्णिः, उपरसा द्वादशोत्तरशतं, लोहा नव, रस एको, गन्धक एक इत्याहत्य ते द्वादशोत्तरद्विशतसंख्याका भवन्ति। मूल-वर्गस्तु ओषधिवर्गाभिधः—घोटा विभिन्नो मधुरादिपद्रूसाधारतया, पुन-घोटा, वृक्ष-गुल्म-लता-रस-नीरस-सक्षीर भेदेन। ते च विशतोत्तरत्रिसहस्रसंख्याका उत्पत्तिवैचित्रयेण। जीववर्गस्तु उत्पत्तिवैचित्रयेण चतुरशीति-लक्ष्मसंख्याकस्वरूपभेदयुक्तः योनिभेदेषु चतुर्षु, षड्भिर्वर्जविशेषैरुत्पन्नः।

अर्माणां धानुनां प्रत्येकं स्वभावनियतो गुणविशेषः पूर्थक् जागत्येव ।
मिद्द्रस्तु तादृशा भाविकगुणस्वरूपपरियन्ते प्रयतते । यथा वा— लबण-
वर्गो जलं विलयनशीलोऽग्नानुपतनशीलश्च, यस्य जलेऽविलयोऽग्नौ
विद्रुत्य जलाकारता च संपादते । पापाणाश्चामौ क्षयिष्णवः जलेऽविल-
यनशीलश्च, ये पापाग्निमहत्वा जले विलयनं च संपादते । उपरसाश्च स्वभा-
वतो नामौ क्षीणन्ते न वा जले विलीयन्ते, अतस्तेषां लवणस्वरूपविनिमयः
कर्तव्यः । एवं स्वाभाविकस्वस्वरूपविनिमय एव सिद्धैः क्रियते ।
बद्धस्य धानोः पुनर्मारणं क्षारिकरणं वा क्रियते देहोपयोगसिद्धैः ॥

धानुनां वन्धे नतो मारणे च ओपवीनामुपयोग उपदिश्यते । तासां
चौपर्धीनां ग्रहनश्चवसंपर्कवशादुनमगुणाधारकता विद्विष्टा हृश्यते । एवं
स्वभावनिद्रगुणपरियन्तेनाधारमानां धानुनामुक्तमता संपदते, तथैव शीर्यतः
शरीरस्य धारणं च । अभावविनिमयेन शरीरे तेषां धानुनां क्रामणं सुकरं
भर्वाति । नश्वरग्य कायस्य स्थैर्यं कामयन् सिद्धपुरुषो वेधान्तां सिद्धिं तत्रो-
पयोगिनीं विज्ञाय, तर्माद्विपरीक्षाये धानुवेषे (वादे) प्रावर्तत । स्वर्ण-
करणं च नेन, विनेय याच्चां, धनसंपादने श्रमं वा, शरीरधारणो-
पयोगयाहाराद्वस्तुमन्पादनाय स्वीकृतमेव । ताल-मनःशिला-माक्षिक-स्वर्ण-
रसादीनामन्योन्यवन्धमामर्य, नेन रसे वेधशक्तयुतपत्तिं च ज्ञातवद्भिः
सिद्धैः शर्वा-नाडीवेधपर्यन्ता मिद्दिः प्राप्ता । वेधिरससंपन्ना गुटिका
आस्ये मणिवन्धे कण्ठे च धरतां तेषां मनोधिजितिः, सर्वैसिद्धिप्राप्तिश्च
मुलभा मुकराऽभृत् । येन सिद्धिचानन्दात्मकशिवतत्त्वस्फुरणं च जातं
तंपाम् ।

धानु-नदाकरणवेपणपराः मिद्दाः, क्वचिच्च देशविशेषे जलरूपैषधि-
विशेषस्य वा धानुसंपर्कद्वेषोपयोगितां पश्यन्तः, कृत्रिमधानुनिर्मणेऽपि
प्रयतनमत्सत्त्वापि मिद्दिमापुः । धानुपु कस्यचिद्द्रावस्य संश्लेषणेन विश्लेषणेन
वा जायमानान्भेदानसकृदालोकयन्तः, कृत्रिमानेव धानु, युक्तया स्वाभीष्ट-
सिद्धिसाधकान्संपादयामानुः । क्वचिच्च कृत्रिमाद्वातोरकृत्रिमस्य ज्यायस्व
सिद्धशा परीक्ष्य, नदाकरान्वेषणे प्रयतनमकुर्वन्त ।

तान्विकसमुदाचारसहजपरिभाषाजटिलतया, उपदेशपरंपराया लुप्त-
त्वेन चाक्षत्वे तेषां बहवो ग्रन्था दुर्लहार्था भवन्ति, अत एव लुप्तप्रचारा अपि ।

सन्ति चाहुलिगणनीयाः कतिपये तत्संप्रदायविदः । 'यूरेनिय' प्रभूनीनान् नव्यवैज्ञानिकावगतानां बहूनां धातूनां स्वस्त्रपत्रिच्याः, तन्मूलकधातुंदेह-वेधाणुविभेदादिप्रक्रियाजातोपदेशश्च सिद्धग्रन्थेषु तत्र तत्र प्रतिपाद्यते, यत्र भूयान्विर्मशश्चोपलभ्यते । परं क्रिया-चर्या-ज्ञानयोगादिवद्विर्धार्थविपर्यान्तरसाहर्वव्यवान्न तेषां विषयाणां सुकरोडवगमः । अतम्भवापि विपर्यानुसारं ग्रन्थसङ्कलनेन मार्गशोधनं भूयसा कर्तव्यमापत्ति ।

द्राविडसंप्रदाये गवेषणायां कृतायां, तल्लधक्षानाभारेण रमजाम्बन्ध
प्रतिसंस्कारश्च संपादनीयः। ताहशे प्रतिसंस्कारे कृत एव गवेषणाऽपि
पूर्णा भवेत्। तच शैवसंप्रदायविद्विरायुर्वेदविद्विद्विः आयुर्वेदायर्द्विवेद-
संप्रदायविद्विश्च संभूय बहु श्रान्तव्यमासिद्विलाभम्।

एतादृशे गवेषणाप्रसङ्गे, प्रथमसंपाद्ये रसद्वात्क्रियपयक्रमादित्यस्य प्रकाशने बहुपक्षियते सरस्तीमहालयग्रन्थागारनिर्वाहाधिकृतैः मद्रामरात्याधिकृतैश्चाखानन्दकन्दस्य प्रकाशनेन । सन्त्यन्ये च वह्यो ग्रन्थाः मग्न्यनी-महालयग्रन्थागारे रसतन्त्रप्रस्थाने प्रकाशनीयाः, येपामचिरेण प्रकाशने तदधिकारिणामतुलं उत्साहो दिने दिने समेत्वत एव ।

अस्य ग्रन्थस्य संपादनेनायुर्वेदस्य परमां सेवामाचरितुमवकाशं दत्तवने
सरस्तीमहालयमाननीयसचिवाय श्रीगोपालार्थमहोदयाय, गवेषणाचार्याय
श्रीवासुदेवशस्त्रिमहोदयाय, समये समये पर्यालोचनाय स्फीयन्धा-
गारगतस्प्रन्थजातप्रदानेन, अनर्घेणोपदेशजातेन च बहूपकृतवने भग्न
प्रयोगाचार्याय श्री वा. बा. नटराजशास्त्रिमहोदयाय, मर्हानि दुर्वदेशस्त्रिम-
न्थसंपादने द्रविडभाषानुवादे (पृष्ठ) पत्रशोधने च श्रमलवृक्खरणेन
महां बहूपकृतवते श्रीरङ्गस्थ श्रीविलासमुद्रणालयाधिपतये पण्डित श्री सुन्दर-
राजाचार्यमहोदयाय च मदीयां हार्दीं कृतज्ञतां निवेदयन्, मर्वगतं
धिषणोन्मेषभमनारतमाशंसद्भयो गुरुचरणेभ्यो मदीया अनन्ताः मविननि-
नतिततीः समर्पये ।

भारत आयुर्वेदशाला
तेपकुलं, तिरुचिरापल्ली }
१६-३-१९५२ }

इत्थं
भिपजां विधेयः
श्री. वे. राधाकृष्णनशास्त्री ।

॥ श्रीः ॥

॥ आग्नेयकल्पस्य विपयानुकूमणिका ॥

— ← — → —

अमृतीकरणविश्रान्तिः ।

पृष्ठसंख्या

प्रथम उल्लासः ।

रसोत्पन्नः, तत्पर्यायाः, रसदोपाः, रसावस्थाः, रस-
गतयश्च

१-६

द्वितीय उल्लासः ।

रसोपदेशक-शिष्यलक्षणं, काकिनीलक्षणं, रसशाला-
निर्माणं, रसमन्त्र्याविद्यः, रसपूजाफलं, रस-
स्तोत्रं च ।

७-३१

तृतीय उल्लासः ।

रसदीक्षाक्रमः, दीक्षाभेदाश्च ।

३२-४३

चतुर्थ उल्लासः ।

रसस्य स्वेदन-मर्दन-मूर्च्छन-उत्थापन-पातन-निरोधन-
निश्चामन-दीपनानुवासन-चारण-जारण-गर्भदुति-
बाह्यद्रुति-रक्षन-सारण-प्रतिसारणानुसारण-वेधा-
स्वाष्टादशसंस्कारविवरणं, तदर्थकवीजद्रुतिसत्त्व-
पातनाद्यपदेशश्च ।

४३-५६

पञ्चम उल्लासः ।

भूचरी-सेच्यर्याद्विविशेषजारणाप्रकाराः ।

९७-१०५

षष्ठ उल्लासः ।

देहवेधक्रमः, तदर्थे शरीरशुद्धिः क्षेत्रीकरणं, रसमेवा-
यां पथ्यापथ्यं, अपध्यजनितविकागप्रशमनोपायः,
सप्तधातुवेधस्वरूपं च ।

१०३-११७

सप्तम उल्लासः ।

पद्मरागादिरत्नोत्पत्तिः, वज्रभेद-संस्कार-रसायनद्रुति-
भस्मादिप्रकाराः, स्वर्णकान्ताश्रकानां स्वस्फृपगुण-
शोधनमारणद्रुत्यादिप्रकाराभ्य

११७-१३५

अष्टम उल्लासः ।

रसायनसेवाक्रमः ।

१३६-१३८

नवम उल्लासः ।

रसायनार्हरससंस्कारः, क्षेत्रीकरणाय रसायनप्रकाराभ्य ।

१३८-१९७

दशम उल्लासः ।

पञ्चदशशुटिकानिर्माणविधिसुदुपयोगविधिश्च ।

१९८-११७

एकादश उल्लासः ।

जीवत एव दिव्यदेहसिद्धै भूतकालान्तकरसः ।

१७२-१७१

द्वादश उल्लासः ।

श्रीशैले सिद्धिलाभप्रकाराः ।

१७६-१५४

त्र्योदश उल्लासः ।

गन्धकः, तत्संस्कारा गुणाद्यच

१५३-१५८

चतुर्दश उल्लासः ।

विषं, तत्संस्कारा गुणाद्यच ।

१५९-२०३

पञ्चदश उल्लासः ।

दिव्यौषधिरसायनानि । ब्रह्मवृक्ष-मुण्डी-देवदाली-
थेतार्क-हरितकर्णी-रुद्रन्ती-निर्गुण्डी-शुनकशालमली-

पृष्ठसंख्या

पश्या- धात्री- विफला- शुण्ठी- पिप्पली- चित्रक- भ-
लातक-भूकदंब-पुर्वनवा-भृङ्गराज-कुमारी- नीली- मु-
सली-इन्द्रवल्ली-ज्योतिर्द्रुम-अश्वगन्धा-ज्योतिष्मती-
गुरुगुरु-विजया-कञ्चुकी-कुकुटी- सोमलता- गुद्ध-
ची-तुवरक-सोमराजी-वृद्धदारक-वञ्चवल्ली-तिल-
श्रीरिणिका-त्रास्त्रीकल्पा: ।

२०४-२६३

पोडश उल्लासः ।

अङ्कोलकल्पः, अन्ये मूलिकाकल्पाः, अभ्यङ्ग-
रसायनं, उद्वर्तनरसायनं, केशरञ्जनकल्पः, दिव्यौ-
पविप्रहणयोग्यस्थलनिर्देशः तद्वहणविधिश्च ।

२६३-२७५

सप्तदश उल्लासः ।

उपःपानरसायनं, तत्र पश्यापश्यं जलाजीर्णलक्षणं
तत्परिहारः, नासजलपानरसायनं च ।

२७६-२८४

अष्टादश उल्लासः ।

सदाचाररसायनम् । प्रबोध-विष्णुत्रोत्सर्जन-शौचा-
चमन-दन्तशोधन-जिङ्गाविलेखनाञ्जन-नस्य-गण्डूष-
भूमपान-तांवूल-चर्वण-नेत्रप्रशालन-व्यायामोद्वर्तना-
भ्यङ्गस्त्वान-नियकर्म- देहकेशवूपन- गन्धानुलेपन-
पुष्परत्नकञ्चुकोष्णीपपादव्याधारण- भोजनानुपान-
शश्या-कामसेवा-निद्रा-सेवनप्रकाराः ।

२८५-२२८

एकोनविंश उल्लासः ।

ऋतुचर्या । कालविभागः-हैमन्तशिशिरवसन्तग्रीष्मवर्षा
शरदाख्यनुपट्टकस्य खलूपं तत्र चर्या, अननपाक
क्रमो धातुमलाशुत्पत्तिक्रमः पाचकाग्निलखूपं च ।

३२८-३४८

पृष्ठमंख्या

विंश उल्लासः ।

योगरसायनं जीवन्मुक्तलक्षणं, योगसिद्धिः-आमन-
प्राणायाम-प्रशाहार-ध्यान-धारण-समाध्याग्न्यपत्र-
विधयोगाङ्गस्वरूपम्, योगाभ्यासफलश्च ।

३४८-३६६

एकविंश उल्लासः ।

योगसिद्धिद्रक्षुटीनिर्माणविधिः-अमरीकस्तथा ।

३६६-३७५

द्वाविंश उल्लासः ।

वन्दाकक्लपः । अश्विन्यादिषु नक्षत्रेषु वन्दाकविशो-
षाहरणस्य फलश्च ।

३७६-३८३

त्रयोर्विंश उल्लासः ।

विशिष्टा रससंस्काराः । रसव्य शोधनविधिः, भस्म-
विधिः, गन्धपिष्ठी—तत्त्वभन-जारण-मारणाति,
रसबन्धाः- वैक्रान्त- गन्धक- मूलिकाबन्धाः, रस-
मूर्च्छना, मूलिकाबन्धाः, उदकबन्धाः, रसमूर्च्छना,
मूलिकाबन्धाः, घुटिकायोगाः, रसायनकल्पाः, वद्ध-
जारणाविधिः द्रुतिबन्धः, अन्ये वेदोपयोगिनो
बन्धाः, वश्रहेमद्वद्वमेलापनं च ।

३८३-४५५

चतुर्विंश उल्लासः ।

वैक्रान्त-कान्त-चपल-गन्धक-तालकार्यै रसबन्धः,
निगलबन्धः, जल्काबन्धश्च ।

४५५-४८०

पञ्चविंश उल्लासः ।

परिभाषाः । वैद्यभाग-कजली-पङ्करस-पिष्ठी-कृष्टी-वर-
लोह-रक्ती-दल-अयोनाग-शुलबनाग-पिञ्जरी-चन्द्रार्क-
निर्वापण-भस्मलक्षण-बीज-उत्तारण-ताडन-धान्याभ्र-
सत्त्व-एककोलीसक-कोकिल-हिंगुलाकृष्णरस-घोषाकृष्ण-

पृष्ठसंख्या

ब्रह्म-गुह्यगांग-वरगांग-उत्थापन-दाळन-चपल-धौत-
दूलाग-भा॒र्ती-पूर्विका-पत्नीराग-आवाप-अभि-
पेक-गीर्भाग-दृढ़ावर्त-रेखावर्त-स्वाङ्गशीत-वहिःशीत-
स्वेदन- गैरि- गृच्छृङ्- नष्टपिष्ठि- उत्थापन- पातन-
निरोन्म नियमन-दीपन आम-जारणा- चारणा- गर्भ-
द्विनि-वायद्विनि-विद रथन- मारणा- वेध- उत्पाटन-
स्वेदन सम्बन्धासमानां पर्याप्तापार्विवरणम् ।

४८१-४९४

पड़ियिंश उल्लासः ।

यन्वाणि । गन्ध्य-ववन्नर्भा-पातन-कल्पपा-न्तरालिक-
नार्पका-गर्भ-पार्षिका-घटी-दृष्टिका विद्यावर-डमरुक-
नार्भ-ग्रमा-गुणा-स्थाली-कौपिका-चान्दुका-लवण-धूप-
क-मरुक-टेक्की भोमानल-नालिका-पाताल-दीपिका-गंगा-
मागम-भट्टी छोला कोष्ठी-गर्भ हृषपाक-मूपा-स्तन-नाग-
मयूर-चक्र-स्वचर-कापान्ति- वालुका- लवण- भूवर-
गन्धिका पुट पानाल- धूपान्तःपातनाग्नियन्त्र विशे-
षाणां, वस्त्र- योग- वज्रद्रावण- गार- स्वर्ण-हृष्ट-
विद्व- वृत्ताक- गोमनी- मल- पक्व- गोल- मञ्जु-
मञ्जूपा-गुमल-प्रकाशान्ध- भस्माख्य मूपाविशेषाणां, महा-गज-
आकर-पानाल-गाराख्यकोष्ठीविशेषाणां, महा-गज-
वागाह-कुमकुट-कपोत-गोर्वर-भाण्ड-वालुका- भूध-
गाराख्यपुटविशेषाणां कूपिकादीनां व्यरूपम् ।

४९५-५२१

क्रियाकरणविश्रान्तिः ।

प्रथम उल्लासः ।

उपरसाः । गन्धक-तालक-शिला-माद्धिक-अश्रक-हिंगुल-
गैरिक-चपल-शिलाजतु-भूनाग-हरिद्राशम-अग्निजार-

आनन्दकन्दखा

पृष्ठसंख्या

खर्पी-तुथ- कड्कुष्ट- गिरिसिन्दूर- टङ्कण- कंपिलक-
वत्सनामि- कासीस- गौरीपाषाणक- तुवरी- फटवी-
पोदारशृङ्खी-सिन्दूर-रसाञ्जन-नीलाञ्जन-सौवीरा-त्रन-
स्रोतोऽञ्जन- अहिफेन- पुष्पाञ्जन- शङ्ख- शुक्ति-कपदं-
साबुणि- नवसार- सौराधी- आमुपापाण- सर्जगस-
गुगुलु- यवक्षार- सर्जक्षार- लवणक्षार- वऋक्षार-
सामुद्रलवण- सैन्धव- काचलवण- विडलवण- सौव-
र्चल- अम्लवेतस- काच- छलगणाङ्गारसिकताख्याः ।

५२२-५६२

द्वितीय उल्लासः ।

स्वर्णस्य शोधन-मारणप्रकाराः

५६२-५६७

तृतीय उल्लासः ।

रजतस्य शोधनमारणप्रकाराः ।

५६८-५७१

चतुर्थ उल्लासः ।

ताम्रस्य शोधनमारणप्रकाराः ।

५७२-५७८

पञ्चम उल्लासः ।

कान्तीक्षणमुण्डलोहानां शोधनमारणप्रकाराः ।

५७८-५८६

षष्ठ उल्लासः ।

वज्रनागयोः शोधनमारणप्रकाराः ।

५८७-५९१

सप्तम उल्लासः ।

पित्तल-कास्य-वर्तभ्रकसत्व-मण्डूराणां शोधनमारणं ।

५९१-६०३

अष्टम उल्लासः ।

माणिक्य-मुक्ता-प्रवाल-मरकत-पुष्पराग-वज्र- नील-गोमे-
दक- वैद्यर्याणां- सूर्यकान्त- चन्द्रकान्त- स्फटिक-
वैक्रान्त- राजावर्त- गरुडोद्वार- विमल- पेरोजाख्योप-
रलानां च शोधनमारणप्रकाराः ।

६०३-६२७

विषयानुक्रमणिका ।

पृष्ठसंख्या

नवम उद्घासः ।

दिव्योपरिधिप्रशंसा । सोमवल्ली-महिपवल्ली-स्थल-
 पर्गिनी गोनमा-उच्चटा-ईश्वरी-भूतकेशी- कृष्णलता-
 लग्नुनवलनी सदन्ती- वाराही- सप्तपत्री- नागिनी-
 मर्मिणी छत्रिणी-गोशृङ्खी-ज्योतिरिता-रक्तवल्ली- पद्म-
 वन्नी- काकिनी- चाणडाली- ताम्रवल्ली- पीतवल्ली-
 विजया-महोपधी-देवदाली- नवनीतकगन्धी- गरुड-
 वन्नी तं विनी- भूतं विनी- गन्धवर्णा- व्याघ्रपादी- महौ-
 पधी गोमारी- त्रिशूली- रुतसी- विदण्डी- भृङ्गवल्ली-
 चमणिका- करवीरलता- व ऋवल्ली- वारवल्ली- रोहिणी-
 विलिवनी- गोरोचनलता- करीरी- अक्षरा- अपत्रा- कुट-
 जवादि- मूलकन्दा- ब्राह्मणी- मुनिवल्ली- निववल्ली-
 तिलकन्दा- अतसीवल्ली- वोधिलता- मद्यगन्धा-
 कूर्मलता- माधवी- विशाला- महानागा- मण्डूकलता-
 उदुवरलता- चित्रवल्लीस्तरपवर्णनम् ।

६२८-६४१

दशम उद्घासः ।

महौपध्यः । हिमजा- कारवी- कटुं वि- ज्योतिष्मती- लिङ्गि-
 नी- पातालगरुडी- गिरिकर्णी- आखुकर्णी- वाराही- देव-
 दाली- एन्द्री- गोजिंदा- काकतुण्डी- रक्तपादी- पुर्ननवा-
 अत्यस्तुपर्णी- कर्कटकी- शरपुङ्गा- भृङ्गराज- गुडूची-
 मूर्वा- शङ्खपुणी- काकजङ्गा- शतावरी- गोक्खुर- काकमाची-
 अदित्यभक्ता- नाकुली- क्षीरकन्द- सिन्दुवार- अर-
 ण्यकार्पासी- कोकिलाक्ष- वृहती- कण्टकारी- गुञ्जा- वृद्ध-
 दारक- बाकुची- अपामार्ग- प्रपुन्नाट- विषमुष्टि- काण्डीर-
 हस्तिकन्द- समुद्रशोपी- गोरक्षदुर्गधी- भूपाटली- अष्ट-
 वर्ग- आदित्यपुत्र- हस्तिकर्णी- कपिकच्छू- कर्णस्फोटा-
 स्त्रजटा- नीलिका- कोशातकी- जीवन्ती- जतुका- मुण्डी-

आनन्दकन्दस्य विप्रयानुक्रमणिका ।

पृष्ठमंख्या

विष्णुकान्ता- कुमारी- भूम्यामली- वहिचृदा- वासी
तण्डुलीयक- पाषाणभेद- हस्तिशुण्डी- क्षुद्रार्जितका- प्रशा-
दण्डी- ताली- खबल्ली- सहदेवी- लक्ष्मणा- भूकर्दय- नैल-
कन्द- विष्णुकन्द- विकर्णिका- नागदन्ती- द्रोणपुणी-
अमृतस्त्रवा- पुत्रदात्री- शास्त्रमलीकन्द- आवर्तनी अम्ल-
पञ्चात्याष्टाशीतिस्मृतैपधीनां स्त्रूपगुणवर्णनम् ।

३५१ ६६७

परिशिष्टम् ।

रसनियामिका:, निर्जीवकर्थः रसमारिका:, (दिव्यो-
षधिवीजानि) रसवन्धकर्थे रसद्राविका: रसक्रामिका:
रासायनिकाऽचौषध्यः । पञ्चरत्नं, क्षीरवर्गः, क्षार-
वर्गः, तैलवर्गः, अम्लवर्गः, अम्लवेतससन्धान-
क्रमः, मलवर्गः, मूत्रवर्गः, रक्तवर्गः, इत्येतत्वर्गः:
पीतवर्गः, कृष्णवर्गः, वसावर्गः, पित्तवर्गः, शोधन-
त्रयम्, मधुरवयम् भित्रपञ्चकम्, लोहपर्पटी, तुल्य-
यन्त्रं, नियामकयन्त्रं, विद्याधरयन्त्रं, सारणायन्त्रं,
आवर्तितलोहादिस्त्रूपं, आवर्तितलोहादिशुद्धिरूप-
लक्षणं, प्रतीवापनिवापाभिषेकसमयनिर्देशः, मृत-
रसपरीक्षा, रसवन्धप्रकाराः, सृष्टिः, वासनामुख-
चारणाप्रकाराः, ग्राह्याप्राह्यरसलक्षणं, सिद्धसाम-
गर्भसार-परमानन्दमूर्ति-पाताल-आकाश-रञ्जक-कम-
णाकर-वारुणी-ज्योतिस्साध्य- स्थलकूर्म- जलवृभ-
यन्त्रलक्षणं, पञ्चमृतिकाः हठमुद्रा, महामुद्रा, कृष्ण-
कापाकविधिः, चुल्लीविधानं, भावनामाला, विड-
माला, स्नेहाम्लादीनां गुणाः, तैलपातनविधिः,
शुक्त, अम्लकाञ्जिकवर्गः, लवणवर्गः लिङ्गन्धकं,
रञ्जकाष्टिः, तारारिष्टं, कपालीयोगाः, मूर्तिवद्ध-पट्ट-
वद्ध-खोटबद्ध-नागजीर्णशुद्ध-आरजीर्णशुद्ध-रसक-
जीर्णशुद्ध-रसलक्षणं च ।

६६९ ७०१

॥ श्रीः ॥

महाभैरवोक्तः

॥ आनन्दकन्दः ॥

अमृतीकरणं नाम प्रथमा विश्रग्निः ।

कैलासशिखरासीबं कालकन्दर्पनाशनम् ।
 प्रसन्नं परमेशानं जगदानन्दकारणम् ॥ १ ॥
 प्रणस्य परया भक्त्या भैरवी सुतिमात्मेत् ।

देव्युवाच—

देवदेव महादेव जन्मदारिद्यनाशन ॥ २ ॥
 प्रसीद करुणामूर्ते प्रसन्नं परमेश्वर ।
 दिव्याशमरहस्यानि कुलकौलादिकानि च ॥ ३ ॥
 जाने तव प्रसादेन मायामङ्गलविग्रह ।
 श्रेत्रुमिच्छामि सर्वेष तव दिव्यरसायनम् ॥ ४ ॥
 जराजन्मामयनं च स्वेच्छत्वादिसिद्धिम् ।
 दारिद्र्यदुःखशमनं ब्रह्मत्वादिवरप्रदम् ॥ ५ ॥

ईश्वर उवाच—

साधु साधु महाभागे सर्वलोकोपकारिणि ।
 तत्सर्वं जायते सूताञ्छुद्धाभाव्याणचलमै ॥ ६ ॥
 सर्वलोकोपकारार्थं गुणत्वं गुणत्वं हितम् ।
 रसेन्द्रस्य समुत्पत्तिं लक्षणं च सुराचितो ॥ ७ ॥
 तत्सर्वं संप्रवद्यामि शृणु भैरवि सम्प्रति ।

A-1.

आनन्दकन्दै

रसोत्पत्तिः ॥

सुरेन्द्रमुनिभिर्दिव्यैः गन्धर्वोरगकिन्नरैः ॥ ८ ॥
प्रार्थितोऽहं भवत्यां तु कुमारोत्पत्तिमिच्छुभिः ।
तारकासुरनाशाय लोकानां रक्षणाय च ॥ ९ ॥
तदा हिम्बलयगिरे: गुहायां सुचिरं प्रिये ।
संक्रीडमानयोः काले गतो नः पुत्रलिप्सया ॥ १० ॥
त्रिजगत्क्षोभि सुरतं त्याजितुं प्रेषितः सुरैः ।
कपोतस्तपमास्याय वहिः प्रागाद्रवाक्षतः ॥ ११ ॥
तं दृष्टा लज्जया देवि विसृष्टं सुरतं मया ।
निक्षिप्तं वदने बहेरावयोस्तेज उज्ज्वलम् ॥ १२ ॥
तेन दन्दशमानोऽग्निर्गङ्गायां तन्यमज्जयत् ।
तेन गङ्गाऽपि संतसा तद्विर्विससर्ज च ॥ १३ ॥
तत् द्विघाऽभूद्वहिः प्राप्य चैकं स्कन्दप्रसूतये ।
अन्यच्छुद्धरसो जातो द्वापदं बुधिपारदः ॥ १४ ॥
शतयोजननिम्नेषु पञ्चकूपेषु संस्थितः ।
तन्मला धातवो जाता मणयो द्विवस्तु च ॥ १५ ॥
तत्तत्क्षेत्रविशेषेण नामवर्णादिकान् गुणान् ।
भिन्नः प्राप्तो रसेन्द्रोऽयं जन्मदारित्रमंजनः ॥ १६ ॥
ते कूपाः प्रलये पञ्च संज्ञा जातादि वै मुखाः(?) ।
संसच्चवर्णां निवृत्या निक्षिपा नियुतानि हि(?) ॥ १७ ॥
पञ्चवर्णानि देवेषां सर्वसत्ययुतानि च ।
पूर्वसां पारदः इवेतो नानावर्णीदापहः ॥ १८ ॥
चञ्चलो दक्षिणस्यां तु रसेन्द्रो नीलवर्णवान् ।
दोषहीनोऽतिरुक्षश्च सुतरां चपलः प्रिये ॥ १९ ॥
तेन जाता मुजङ्गेन्द्रा जराजन्मगदोऽज्ञितमः ।

पश्चिमस्थां तु सूतास्त्वः पीतवर्णोऽतिरुक्षकः ॥ २० ॥
 सर्वदोषयुतोऽसौ तु शुद्धोऽष्टादशकर्मभिः ।
 सर्वसिद्धिप्रदो देवि देहलोहादिसिद्धिः ॥ २१ ॥
 उत्तरस्था दिशो रक्तः सर्वदोषविवर्जितः ।
 रसायनं तु तेनैव देवा जन्मजरोजिताः ॥ २२ ॥
 मध्ये तु मित्रको ज्ञेयः सर्ववर्णसमन्वितः ।
 बहिश्वन्द्रार्कसच्छायो रसो दोषसमन्वितः ॥ २३ ॥
 स चाष्टादशसंस्कारैः शुद्धसिद्धिप्रदो भवेत् ।
 अमराणां स्वरूपं तु रसेन्द्रो हि महेश्वरः ॥ २४ ॥
 पूर्यामासतुस्तौ च स्तोकतो श्वतिरुल्मौ ।
 अन्येषु सर्वकार्येषु सिद्धिदोऽपि हि कर्मभिः ॥ २५ ॥
 अष्टादशभिरत्यन्तं शुद्धः सिद्धिप्रदो द्रुतम् ।
 रसावतारं यो वेति स तु धार्मिकसत्तमः ॥ २६ ॥
 आयुष्यसुखसंतानश्चनरोग्यमवाप्नुयात् ।

रसपर्यायाः—तन्निरुक्तिश्च ॥

जन्मरेगजरामृत्युदारिद्वांभोनिधेः परम् ॥ २७ ॥
 पारं ददाति तेनैव पारदः परिकीर्तिः ।
 रसोपरसलोहादिकर्तृत्वाच्च रसेन्द्रकः ॥ २८ ॥
 मम प्रत्यक्षसूतत्वात् सूत इत्यभिधीयते ।
 सूते यस्मात्सर्वसिद्धिं तस्मात्सूत इति स्मृतः ॥ २९ ॥
 मम द्रेहरसो यस्मात् रसस्तस्मात्पर्कीर्तिः ।
 जरामरणदारिद्वरोगनाशाय शस्यते ॥ ३० ॥
 तस्माद्रस इति प्रोक्तो धातुत्वाच्च वरानने ।
 सर्वधातुन्रसत्येषः तस्माच्च रस ईरितः ॥ ३१ ॥
 मित्रकारी सर्ववर्णत्वात्सर्वसिद्धिप्रदायकः ।

पारद्वौ व्याधिसंहर्ता रसेन्द्रो रसकर्मणि ॥ ३२ ॥

धातुकर्मसु स्त्रस्त्यात् रसेन्द्रो रससाधने ।

सर्वकर्महत्तया सर्वरूपतया प्रिये ॥ ३३ ॥

सर्वसिद्धिप्रदो देवि मिश्रकोऽयमुदाहृतः ।

रसगता दोषाः ॥

अमोघसिद्धिमलं सर्वसिद्धिग्रदं रसभ् ॥ ३४ ॥

आलोक्य त्रिदशासर्वे ब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ।

मामभिर्पार्थयामासुः स्तोत्रैश्च विविधैः प्रिये ॥ ३५ ॥

“ रसेन्द्रदर्शनादेव. नरपक्षिमृगादयः ।

सिद्धिं नानाविधां यांति तन्निवारय शंकर ” ॥ ३६ ॥

तसात् त्रिधा कञ्जुकाभिर्दोषैश्चासौ नियोजितः ।

तदा प्रभृति दोषैश्च कञ्जुकाभिश्च वर्जितः ॥ ३७ ॥

शुद्धोऽष्टादशसंस्कैरससूतो भवति सिद्धिदः ।

रसावस्थाः ॥

धूमशिरचिटिश्चैव मण्डूकप्लुतिरेव च ॥ ३८ ॥

सकंपश्च विकंपश्च पञ्चावस्था रसस्म तु ।

रसगतयः ॥

रसस्य गतशः पञ्च जले स्याज्जलवद्वतिः ॥ ३९ ॥

धूमे धूमगतिस्सूतः स्तरणे हंसवद्वतिः ।

किञ्चु किञ्चिभा देवि पञ्चमी जीवद्वतिः ॥ ४० ॥

चतस्रो गतयो दृश्याः अदृश्या पञ्चमी गतिः ।

यन्त्रौषधादै रोद्धृत्याश्रतस्त्रो गतयः प्रिये ॥ ४१ ॥

ध्यानमन्त्रौषधादैश्च रोद्धृत्या पञ्चमी गतिः ।

बैसर्गिका दोषाः ॥

पार्थिवश्च तथैवाप्य अमन्येयश्चाप्तिलक्षणा ॥ ४२ ॥

नाभसो गजचर्माद्यः पुण्डरीको विसर्पकृत् ।
हाग्निंदो रक्तचर्माद्यो नारङ्गो रक्तबिन्दुकः ॥ ४३ ॥
असद्याग्निश्च मण्डूको मला नैसर्गिकाः स्मृताः ।

औषधिका दोषाः ॥

कालिका मलिनी चैव कपोती रक्तकञ्जुका ॥ ४४ ॥
सलोमी गिरिजा चैव पिङ्गली सप्त कञ्जुकाः ।
आंपाधिका इमा ज्येष्ठाः पारदे कीर्तिताः प्रिये ! ॥ ४५ ॥

यौगिका दोषाः ॥

विषं नागश्च वज्रश्च यौगिकश्च त्रयः स्मृताः ।

दोषाणां स्वरूपम् ॥

भौमः कुष्ठकरश्चाप्यो दोषोद्रेकं करोति सः ॥ ४६ ॥
आग्नेयः कुरुते दाहं वायव्यशशूलकुद्धवेत् ।
वार्धिंयं नाभसो दोषो गजत्वग्गजचर्मकृत् ॥ ४७ ॥
पुण्डरीको दद्धकरो विसर्पश्च विसर्पकृत् ।
हारिद्रः पाण्डुकृत् प्रोक्तो रक्तचर्माद्यिपाठ्लम् ॥ ४८ ॥
नारङ्गो दुम्बरं कुष्ठं रक्तबीजो मसूरिकाः ।
असद्याग्निर्माहकारी मण्डूकश्चर्मकीलकृत् ॥ ४९ ॥
मलो मूच्छीकरो देवि ! स्थाता दोषोद्धवास्तथा ।
कालिका कृष्णवर्णं च मलिनी मलसंग्रहम् ॥ ५० ॥
कपोती स्वरसादं च विस्फोटं रक्तकञ्जुका ।
सलोमी वमनं कुर्यात् गिरिजा जाड्यकारिणी ॥ ५१ ॥
पिङ्गली नेत्ररूपनी दोषाः कंचुकजास्मृताः ।
विषं मृत्युप्रदो नागो जाड्यं वज्रसुरार्चिते ! ॥ ५२ ॥

कुरुते पूतिगन्धत्वं गदा यौगिकसम्भवाः ।

रसस्य स्थानान्तरगतिः ॥

प्रथमार्तवसुस्नाता सुरूपा शुभलक्षणा ॥ ५३ ॥

शुद्धाम्बरधरा माल्यगन्धलिपा शुभूषिता ।

उत्तमाश्वसमारुढा रतिसङ्गविवर्जिता ॥ ५४ ॥

अभ्यच्यं गणनार्थं च मैरवं च शुरुं पुरा ।

रसेन्द्रमैरवं ध्यात्वा कूपस्थं पारदं प्रिये ! ॥ ५५ ॥

पश्येन्ठीशं ततो गच्छेत् न पुनः पृष्ठमीक्षयेत् ।

एकयोजनमात्रेण कुमारी हयसाधना ॥ ५६ ॥

तदनीमाहरेत्ततु कुमारी संजिवृक्षया ।

कूपमध्यात्समुत्पत्य सोऽनुधावति तां प्रति ॥ ५७ ॥

यादयोजनमागत्य पुनः कूपे विशेषक्षणात् ।

परितः कृतगर्त्तेषु तेषु तेषु च संस्थितम् ॥ ५८ ॥

तं रसेन्द्रं शुचिर्भूत्वा गृहीयाद्वसदेशिकः ।

गैरवादग्निवदनात् पतितो दरदाहये ॥ ५९ ॥

देशे स सूतो भूलीनः तन्त्रज्ञैः रसकोविदः ।

निक्षिप्य मृत्तिकायन्त्रे पातनास्त्वये समागतः ॥ ६० ॥

पारदो गृह्णते देवि ! दोषहीनस्तु उच्यते ।

एवमेवं तत्र तत्र सिद्धविद्याधरैस्सदा ॥ ६१ ॥

निक्षेपितः पारदेन्द्रो विद्यते देवि ! सिद्धिदः ॥

॥ इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ प्रथमोङ्गासः ॥

॥ द्वितीयोल्लासः ॥

श्रीभगवी—

रसोपदेशानारं तच्छिष्यं काकिनीस्त्रियम् ।
रसपूजां तु पृच्छामि यथावत् कथयस्व मे ॥ १ ॥

श्रीभगवः—

रसोपदेशकलक्षणम् ।

शृणु भरवि ! न त्सर्वमपूर्वं कथयामि ते ।
आन्यार्थं ज्ञानवान्दक्षः शीलवान्गुणवान्शुचिः ॥ २ ॥
धर्मज्ञसत्यसन्धश्च रसशास्त्रविशारदः ।
वेदवेदान्ततत्त्वज्ञो निर्मलशिशवत्सलः ॥ ३ ॥
देवीभक्तसदा शान्तो रसमण्डपकोविदः ।
मन्त्रमित्रो महावीरो देवतायागतत्परः ॥ ४ ॥
रसदीक्षाविधानज्ञो मन्त्रोषधमहरसान् ।
रागमंसल्यां बीजकर्त्त्वं द्वन्द्वमेलापनं विडम् ॥ ५ ॥
रञ्जनं सारणां तैलं दलानि क्रामणानि च ।
वर्णांकर्त्त्वं मृदुत्वं च जारणं बालवृद्धयोः ॥ ६ ॥
खेचरीं भूचरीं चैव यो वेति स गुरुर्भवेत् ।

शिष्यलक्षणम् ।

गुरुभक्तसदाचारो लोभमायाविवर्जितः ॥ ७ ॥
निस्पृहो निरहङ्कारो सत्यवाङ् नियमस्थितः ।
निरालस्यस्वर्घमज्ञः षट्कर्मनिरतसुधीः ॥ ८ ॥
हम्भहिंसादिनिर्दुक्तः शिवाचारेषु दीक्षितः ।
अत्यन्तसाधकशान्तो मन्त्रानुष्ठानतत्परः ॥ ९ ॥

दान्तशिश्यस्स विजेयः शक्तिमान् गतमत्सरः ।

काकिनीलक्षणम् ।

आकुञ्चितस्त्रिनग्धकेशा पद्मपत्तायतेक्षणा ॥ १० ॥
 दीर्घोत्तुङ्गध्राणकेशा विद्मुभाधरशोभिता ।
 दाढिमीबीजदशना कम्बुग्रीवोन्नतस्तनी ॥ ११ ॥
 शिरीषमालामृदुलबाहुपाशविराजिता ।
 सङ्कीर्णोरस्थला निम्ननाभिः सूक्ष्मा चलाङ्गका ॥ १२ ॥
 तलोदरी रोमराजिवलित्रयविभूषिता ।
 विशालजघनोपेता रम्भोरुः सुभगा प्रिया ॥ १३ ॥
 कादलोपमज्ज्वा च पाटलांत्रिसरोरुहा ।
 शोणामलनखोपेता राजहंसगतिक्षुभा ॥ १४ ॥
 कल्कोकिलनिध्वानकलकण्ठादिमंजुला ।
 पिप्पलच्छदसङ्काशसरमन्दिरमण्डिता ॥ १५ ॥
 युवती श्यामला स्त्रिनग्धा सुरूपा शुभलक्षणा ।
 चुम्बनस्पर्शनाश्लेषरतिकर्मविचक्षणा ॥ १६ ॥
 बहुले या पुष्पवती पक्षे सा काकिनी स्मृता ।
 खस्त्रवर्णसमुद्भूता ग्राहा वाऽप्यन्यवर्णजा ॥ १७ ॥
 रसकर्मणि दीक्षायां प्रयोगे च रसायने ।

काकिनीत्वापादनम् ।

काकिन्यभावे तरुणी सुरूपाऽन्याऽथवा भवेत् ॥ १८ ॥
 गन्धकं गोदृतोपेतं निष्कं त्रिस्सप्तवासरम् ।
 प्रातर्दद्यातु सा नारी काकिनीसदृशा भवेत् ॥ १९ ॥
 धार्मिकः पापभीरुश्च बलवान् ज्ञानवित्तमः ।

अमृतीकरणविश्रान्ती—द्वितीयोल्लासः ।

न्यायेषु सर्वसमो रसागमविशारदः ॥ २० ॥

भूपतिश्चास्य मन्त्री च सर्वशास्त्रविशारदः ।

सर्वभरतः श्रेष्ठो न्यायमार्गप्रवर्तकः ॥ २१ ॥

रसशालानिर्मणम् ।

रसशालां प्रवद्यामि रसेन्द्रस्य वरानने ।

निर्णयेच्च निरातंके देशे च चिरुपप्लवे ॥ २२ ॥

आम्तिकप्राणिमुभगे घबधान्यसमाकृते ।

सौराज्ञे पूर्णविभवे निरपाये ह्यनिन्दके ॥ २३ ॥

नगर सर्ववर्णाद्वये महामाहेश्वरवृत्ते ।

तत्रापि विजये स्थाने पवित्रे च सुरक्षिते ॥ २४ ॥

सत्याल्पशुपद्यादिसंचाधयरिचिर्जिते ।

समस्यले च प्राकारपरिधार्गलभूषिते ॥ २५ ॥

नारङ्गदाढिमठह(?)जंबीरफलपूरके ।

तालहिन्तालघकुलनारिकेलाम्लपाटले ॥ २६ ॥

अशोकजंबूपनससालपुद्धागमण्डिते ।

कपितथपूरासरलदेवदारसुविल्वके ॥ २७ ॥

धात्रीन्यग्रोष्वरणमधूकाम्रात्मणिडिते ।

केतकीमस्तिलकाजातीयूथिकामालतीयुते ॥ २८ ॥

मागधीकुन्दकुरवतिलके शतपत्रके ।

कुमुदोत्पलकल्दारपुण्डरीकांद्वुजोत्स्तैः ॥ २९ ॥

हंससारसकारण्डचक्रदाकविराजितैः ।

सरोभिनशीतलजले परितः परिषेष्टिते ॥ ३० ॥

शीतानिलामिलुठितललितप्रसवाविचते ।

चित्रोद्धानेऽतिरुचिरे रसशालां प्रकल्पयेत् ॥ ३१ ॥

बोडशस्तम्भस्त्रिरां चतुरश्रां समायताम् ।

आनन्दकन्दे

मनोजां देवदेवेशि ! मत्तव्यरणसंयुताम् ॥ ३२ ॥
 वातायनस्मोपेतां कवटार्गलरक्षिताम् ।
 कक्षापताकासंयुक्तां सर्वोपकरणोज्जवलाम् ॥ ३३ ॥
 सम्भालितिवित्तिविक्षणालां समर्चितविजायकाम् ।
 प्रतिष्ठितोमामाहेशां द्वारपालैश्च रक्षिताम् ॥ ३४ ॥
 भेरीकाहलघण्टादिदिव्यवाच्यविनादिताम् ।
 वास्तुलक्षणसंयुक्तां रसशालां प्रकल्पयेत् ॥ ३५ ॥
 शालायां वेदिका कार्या सुषुद्धा दर्पणोपमा ।
 हृष्टकैः स्वचिता रम्या संसोपाना सलक्षणा ॥ ३६ ॥
 कपिलागोम्यालिपा हिरण्यकलशावृता ।

रसेन्द्रपूजाविधिः ।
 वेदिकायां रसेन्द्रस्य भद्रपीठं प्रकल्पयेत् ॥ ३७ ॥
 भद्रपीठे लिखेत्सम्यक् सिन्धूरेण द्विहस्तकम् ।
 षट्कोणं वसुपत्रं च तद्विश्वाषपत्रकम् ॥ ३८ ॥
 कमलं चतुरश्रं च चतुर्द्वारोपशेषमितम् ।
 सप्तलिङ्गं न्यसेद्यन्ते पुण्यादैश्च समर्चयेत् ॥ ३९ ॥

रससन्ध्या ॥

अथ सन्ध्यां प्रवक्ष्यामि रसकर्मफलपदाम् ।
 प्रविशेद्रसशालां च स्नातशुद्धोऽनुलेपितः ॥ ४० ॥
 शुक्लमाल्याम्बस्थरः संग्रहात्मा जितेन्द्रियः ।
 वतवामुखमत्तश्च सत्यवादी दृढत्रतः ॥ ४१ ॥
 उपविश्य समाच्छम्भेत् भृदुङ्गे चित्रकम्बले ।
 वाञ्छयाश्रीयुतं तेयमात्मविद्याशिवात्मकम् ॥ ४२ ॥
 तत्वं च शोधयामीति निवारं विधिवित्यवेत् ।
 अथेद्वरदगायत्रीं त्रिवारं प्रजपेत्यिये ॥ ४३ ॥

अमूर्तीकरणविशान्तो—हिनीयोद्धामः ।

रसभैरवगायत्रीं शृणु भैरवि ! तत्वतः ।

“ गं रमेश्वराय विद्वहे रसाङ्कुशाय धीमहि ।
नवम्बूतः प्रचोदयात् ॥ ”

कोटिसूर्यप्रतीकाशं दशकोटीन्दुसन्निभम् ॥ ४४ ॥

शुभं पञ्चमुखं देवं त्रिणेत्रं चन्द्रशेषम् ।

अष्टादशभुजं शान्तं पञ्चकृत्यपरायणम् ॥ ४५ ॥

शुक्रमाल्यांवरधरं नागयज्ञोपवीतिनभ् ।

शुद्धस्फटिकसङ्काशं प्रेतारुढं रसेश्वरम् ॥ ४६ ॥

नीलकण्ठं च सर्वज्ञं सर्वभरणभूषितम् ।

वरदं रसशास्त्रं च पारदं भुजं शुधाम् ॥ ४७ ॥

शङ्खभैपञ्चकोदण्डशूलशङ्खासायकम् ।

डमहं करवालं च गदां पावकनीश्वरि ! ॥ ४८ ॥

आरोम्यं दिव्यमालां च छमयं द्विनवैः करैः ।

रसाङ्कुशीं निजोत्सङ्गे विभ्राणं शृपवाहनम् ॥ ४९ ॥

कर्पदभारश्चिरं मन्दहासाननं शिवम् ।

रसभैरवमाचिन्त्य तस्योत्सङ्गे रसाङ्कुशीम् ॥ ५० ॥

अङ्कुशां चाक्षमालां च दघर्तीं दक्षहस्तयोः ।

पाशामयं च विभ्राणां दक्षिणेतरहस्तयोः ॥ ५१ ॥

चतुर्भुजां रक्तवर्णां त्रिणेत्रामिन्दुशेषराम् ।

रक्ताम्बरधरां देवीं कम्बुशीवां कृपामयीम् ॥ ५२ ॥

रत्नालङ्कारश्चिरां मन्दहासविराजिताम् ।

ध्यायेद्रसाङ्कुशीं देवीं देवस्याभिमुखीं शिवाम् ॥ ५३ ॥

ततो भस्त्रं समादाय बामहस्तेन धारयेत् ।

नैवाधःपतितं पात्रे गृहीत्वा गोमयं सुधीः ॥ ५४ ॥

विशेष्य प्रदहेलुण्डे क्रमेण धारयेत्प्रिये ! ।
 पुनरुद्धारणं चैव सद्योजातादिभिर्भवेत् ॥ ५५ ॥
 निरीक्षणं प्रोक्षणं च ताडनाभ्युक्षणं तथा ।
 सद्योजातादिभिर्भवेत् भिमन्त्य च तत्पुनः ॥ ५६ ॥
 मूर्ध्नि वस्त्रे च हृदये गुहये चरणयोः क्रमात् ।
 ईशानायैः पञ्चमन्त्रैस्तत्त्वानेषु निक्षिपेत् ॥ ५७ ॥
 सर्वाङ्गोद्भूलनं कुर्यात् भस्मना पञ्चभिश्च हैः ।
 संकल्पं विधिवत्कुर्यात् रसाचार्यो महेश्वरः ॥ ५८ ॥
 प्राणायामत्रयं कुल्वा मूलमन्त्रेण पार्वति ! ।
 प्रोक्षयेन्मन्त्रितं तोयं मूर्ध्नि वामकरस्थितम् ॥ ५९ ॥
 आचम्य च पुनस्तोयं मूलमन्त्रेण मन्त्रितम् ।
 त्रिधा दक्षिणहस्तस्थं पिबेदाचमनं ततः ॥ ६० ॥
 अर्थं मूलेन दत्वा त्रिः पुनराचम्य पार्वति ! ।
 अष्टोत्तरशतं जप्त्वा मूलमन्त्रमुदारधीः ॥ ६१ ॥
 समर्पयेच्च सूताय रससन्ध्येयमीश्वरि । ।
 त्रिकालमेवं कुर्वीत सन्ध्यां सर्वाघ्रनाशिनीम् ॥ ६२ ॥

रसांकुशरसांकुशी—मूलमन्त्रोद्धारः ॥
 वक्ष्येऽहं मूलमन्त्रस्य शृणुद्धारकमुं प्रिये ! ।
 वाञ्छाया कमला चाथ चतुर्थ्यन्तो रसेश्वरः ॥ ६३ ॥
 ततो महाकालपदं महाबलपदं ततः ।
 अघोरसैरवपदं वज्रवीरपदं ततः ॥ ६४ ॥
 क्रोधकालपदं चैतसर्वं स्पंडुद्धिसंयुतम् ।
 कषष्ठवर्गांत्युत्साहो(स्त्यादौ) दन्तस्सर्वितुकः ॥ ६५ ॥
 इदं पञ्चाक्षरं कूटं ततः कर्ष्णपासंयुतः ।
 सविसर्गोऽप्ययं कृतश्चतर्वर्षात्सकः प्रिये ॥ ६६ ॥

रसेन्द्रभैरवस्यायं मन्त्रो द्वात्रिंशदर्णकः ।
गोपितसर्वतन्त्रेषु रहस्योऽत्यन्तदुर्लभः ॥ ६७ ॥
रशांकुशामन्तमहं वक्ष्यामि शृणु भैरवि । ।
वाङ्माया भुववेशी च रमा मकरकेतनः ॥ ६८ ॥
रसांकुशा चतुर्थ्या च नमोन्ते द्वादशर्णकः ।
मन्त्रो रसाङ्कुशायाश्च तव देव्याः प्रकीर्तिः ॥ ६९ ॥
रसभैरवमन्तस्य छन्दोऽनुष्ठप् प्रकीर्तिः ।
नन्दिकेश ऋषिः प्रोक्तो देवः श्रीरसभैरवः ॥ ७० ॥
रं बीजं लं भवेत्कीलं अन्त्यार्णशक्तिरीरितः ।
रसांकुशायास्तकन्दस्याद्रं बीजं कीलकं रसः ॥ ७१ ॥
नमशक्तिरितिं स्थाते रहस्यं मन्त्रमुत्तमम् ।

रसलिङ्गार्चना ।

रसलिङ्गार्चनं वक्ष्ये भैरवि ! शृणु तत्त्वतः ॥ ७२ ॥
वामपादं पुरस्फृत्य प्रविशेद्यागामनन्दिस्म् ।
आसने मृदुले स्थित्वा शुचिसंयतमानसः ॥ ७३ ॥
प्राणानायम्य संकल्प्य श्रीगुरुं शिरसि स्थितम् ।
शुद्धस्फटिकसंकाशं प्रशान्तं वरदामयम् ॥ ७४ ॥
सरेत्तत्त्वाम पूर्वं च तदनुशासवाप्य च ।
दिवि स्थिताश्च ये भूताः भूमिश्च विघ्नकारिणः ॥
पाताळे ये महाभूताः ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ।
अनेनैव च मन्त्रेण दिग्बिदित्वक्षतान् क्षिपेत् ॥ ७६ ॥
पुष्पमस्त्राय फडिति निक्षिपेदन्तरिक्षके ।
सर्वशत्रुप्रमथनी चेति दक्षिणपार्षिणकाण् ॥ ७७ ॥
त्रिवारं धातयेद्गौ प्राणायामो भवेत्पुनः ।
रसेन्द्रभद्रपीठस्य दक्षिणे चतुरश्रक्षम् ॥ ७८ ॥

आनन्दकर्णः

मण्डलं हस्तमानं च सार्वं कुर्यात्सुशोभनम् ।
 त्रिकोणवृत्तपट्टकोणचतुरश्रं भवेत्कमात् ॥ ७९ ॥

इन्द्रादिलोकपालांश्च तत्त्वामपुरस्सरम् ।
 प्रणवादिनमोऽन्तैश्च पूजयेत्कुसुमाक्षतैः ॥ ८० ॥

बाह्यायाकमलाबीजैर्हृदयादीन्प्रणूजयेत् ।
 प्राच्यामवाच्यां क्रमशः प्रतीच्योत्तरयोशिश्ववे ! ॥ ८१ ॥

ईशानलासुरमरुत्कोणे नेत्रे प्रपूजयेत् ।
 अस्त्रं सर्वासु काषासु चतुर्थ्यन्तं फडन्तकम् ॥ ८२ ॥

छोटिका दर्शयेदष्ट पश्चादाधासमाहरेत् ।
 तत्रैवावाहयेदग्निमण्डलं वीजमूलकम् ॥ ८३ ॥

अग्नेर्दश कलास्तत्र पूज्या गन्धाक्षतैः क्रमात् ।
 ततः पात्रं समादाय भावयेत्तर्यमण्डलम् ॥ ८४ ॥

मर्त्तिण्डद्वादशकलास्तत्राच्याश्चन्दनाक्षतैः ।
 मन्दोत्तमान्वितं तोयं पूरयेदर्थपत्रकम् ॥ ८५ ॥

चिन्तयेदैन्द्रवं विष्णं तत्कलास्तत्र पूजयेत् ।
 मध्ये त्रिकोणमालिल्य शक्तिवीजं समुल्लिखेत् ॥ ८६ ॥

तत्र क्षिपेत् गन्धपुण्डं मूलमन्त्रं विघ्नं जपेत् ।
 पूर्वादिदिषु चतस्रषु चतुष्पाताणि धारयेत् ॥ ८७ ॥

पूरयेत्तर्वक्त्वानि गन्धपुण्डपाक्षतैर्यजेत् ।
 प्रोक्षयेन्मूलमन्त्रेण मध्यात्रोदकेन च ॥ ८८ ॥

षाताणि निजगात्राणि पूजाद्रव्याणि सर्वतः ।
 स्वागतश्चतुरश्रं च मण्डलं परिकल्पयेत् ॥ ८९ ॥

पूर्ववत्यच्छपाताणि पूरयेच्छुद्वयारिणा ।
 निक्षिपेन्मध्यमे सूतं रत्नं द्रविणके क्षिपेत् ॥ ९० ॥

स्वर्ण लद्धागपात्रे च नत्समीपे कुशं न्यसेत् ।
 रक्षपात्रसमीपस्थे पात्रे स्यादप्यगन्धकम् ॥ ९.१ ॥
 प्रतिपात्रे त्रिकोणं च लिङ्गेन्मायासमन्वितम् ।
 न्यैमद्भूत्याक्षनं पृष्ठं त्रिथा मूलेन मन्त्रयेत् ॥ ९.२ ॥
 मसधा रमपात्रं च मूलमन्त्रेण मन्त्रयेत् ।
 रसपात्रोदकेनव पृजाद्रक्षाणि चात्मनः ॥ ९.३ ॥
 शरीरमुत्तमाङ्गं च प्रोक्षप्रेत्याठदीपकम् ।
 आसनम्य कठिपर्मरुः मुतलं लग्नं इरितम् ॥ ९.४ ॥
 कूर्मरूपा तु भगवान् देवता परिकीर्तिता ।
 “ पृथिव ! त्वया धृता लोका देवि ! त्वं विष्णुना धृता ॥
 त्वं च धारय मां देवि ! पवित्रं कुरु चासनम् ” ।
 अनेनैव तु मन्त्रेण चासने कुमुमं क्षिपेत् ॥ ९.६ ॥

॥ भूतग्रुद्धिः ॥

भूतग्रुद्धिं प्रवद्यामि पृथ्वी पीता सवज्ज्रका ।
 कठिना लंबीजयुना जान्वन्ताङ्गमूलतः ॥ १०.७ ॥
 ल्येया जान्वादिकटग्रन्तं उपर्यस्याधिचन्द्रका(गा) ।
 शुआ वं वीजसहिता विचिन्त्या द्रवरूपिका ॥ १०.८ ॥
 कटचादि द्वदयान्तं च वहिष्येयस्तिकोणगः ।
 रं वीजं रक्तवर्णश्च स्वस्तिकेन विभूषितः ॥ १०.९ ॥
 हृदादिकण्ठपर्यन्तं वायुः स्मर्योऽज्ञनप्रभः ।
 यं वीजसहितो देवि ! पद्मविन्दुपरिभूषितः ॥ १०० ॥
 पट्टकोणः कण्ठेशाच्च ब्रह्मरन्त्रानुतमीश्वरि ! ।
 वर्तुलं हंवीजयुतं महाकृष्णं वियत्स्मरेत् ॥ १०१ ॥
 पृथिवीमप्यु च तास्त्वम्नौ स च वायी स सोऽम्बरे ।
 मेलायित्वा द्वादशान्ते स्थापयेत्परमेश्वरि ! ॥ १०२ ॥

आनन्दकन्दे

यं वीजेनात्मनो देहं मूलाधाराद्विशोषयेत् ।
 षडाधारणि निर्भिद्य यावत् ब्रह्मविलं प्रिये ! ॥ १०३ ॥

रं वीजेन दहेदेहं सर्वमाप्लावयेततः ।
 वंवीजेन द्रवीभूतं ब्रह्मरन्ध्रेन्दुमण्डलात् ॥ १०४ ॥

स्थन्दमानामृतेनैव तनुमाप्लावयेच्छिवे !
 आकाशाद्वायुमादद्यात्समाद्विं समाहरेत् ॥ १०५ ॥

वहेरापस्मादेयात्ताभ्यो भूमिं समाहरेत् ।
 एवं पञ्च च भूतानि स्वस्थाने नियोजयेत् ॥ १०६ ॥

वामकुक्षिस्थितं पापपुरुषं कृष्णपिङ्गलं ।
 ध्ययेत्तं निर्गतं देवि ! खड्गचर्मधरं परम् ॥ १०७ ॥

न्यासं रसांकुशोनैव कृत्वा इन्दुलिहदादिषु ।

“ ऐं हीं श्रीं क्षमौं क्षमं हां हीं हुं हैं हौं हः फट् रमेश्वराय महा-
 कालभैरवाय शिखायै वषट् । रौद्ररूपाय कृष्णपिङ्गलोचनाय अवतर (२)
 अवताराय (२) जल्प (२) जल्पय (२) शुभाशुभं कथय (२) कथापय (२)
 मम महारक्षां कुरु कुरु कारय (२) मम रससिद्धि देहि देहि ॥८८८॥

महाकालभैरवाय हृदयाय नमः । पूर्ववन्महाबलभैरवाय शिरमे स्वाहा ।
 पूर्ववत् अवोधैरवाय शिखायै वषट् । पूर्ववत् वज्रवीरभैरवाय कवचाय हुं ।
 पूर्ववत् क्रोधभैरवाय नेत्रत्रयाय वौषट् । पूर्ववत् कालभैरवाय अस्त्राय फट् ।
 इवमङ्गुलिन्यासः ॥

प्रतिबीजैस्समुच्चार्यं चतुर्थ्यन्तं रसांकुशम् ॥ १०८ ॥

हृदादिपञ्चस्थानेषु विन्यसेद्वीजपञ्चकम् ।

ततश्चास्त्राय फटिति चोटिकां दिक्षु दर्शयेत् ॥ १०९ ॥

मातृकां च कलान्यासं पाज्यो(बीज ?)न्यासं च कोळंकम् ।

प्रकुर्वीत ततो देवि ! चान्तर्यजनमाचरेत् ॥ ११० ॥

गुप्ताकेन इत्यभोजं संकुच्यं विद्वाति हि ।
उत्पश्चकर्णिं कायां च रसमूर्ति च चिन्तयेत् ॥ १११ ॥

मानर्मनिथपुष्पांश्चेसुपचारैः प्रपूजयेत् ।
भवेत् गन्धपुष्पांश्चेसुकुमीदधासुखम् ॥ ११२ ॥

अन्तर्यजनगेवं स्थापु विहितजनमाचरेत् ।
अन्त्रेण शिङ्गे भिषेदय लिङ्गशुद्धिं विधाय च ॥

वस्त्रपूर्तनं तोयेन पूरितां वर्षनीं प्रिये ! ।
इत्याश्वर्यं गन्धिवेदव पूजयेत्तां विधानतः ॥ ११३ ॥

पाठ्य भिन्नभूतवभा विद्ययाच्छतुरश्चकम् ।
पट्टकोणं विलिङ्गवत्प्रसिन् ऋजुं स्वर्णशलाक्या ॥

वसुपत्रं चाप्तपत्रं सच्चतुद्विरभूगृहम् ।
वगुग्रं वाहिभागं दिवयालान्यूभयेत्प्रिये ! ॥ ११५ ॥

र्वान्दनं च भद्राकालं भृङ्गं रिटिं महावलम् ।
पूर्णपर्का॑ च गुर्वादं भृङ्गकं च वदायुधम् ॥ ११७ ॥

चगुद्विरं तु विन्यस्य द्वाँ द्वौ प्रागादिपूजितौ ।
स्वयं राघ्यं ताम्रसीसं वज्रकान्तशठं ह्यतः ॥ ११८ ॥

प्रागादिद्वापुं संपूज्य क्रमादेव महेश्वरि ।
भृगृहाभ्यन्तरं प्राच्यां शुक्रमस्त्रौ ग्रहं यजेत् ॥ ११९ ॥

दक्षिणस्थां यजेत्तुद्रमासुरे च समीरणम् ।
पश्चिमस्थां शिवं वहिं वायव्यामुत्तरे हथुमाम् ॥ १२० ॥

यजेत्पावकमैशान्यां ततश्चाप्तदलाग्रके ।
प्रागादौ गन्धकं ताळं कासीसं च मनश्चिशलाम् ॥

कंकुष्ठं माद्विकं चैव नृपावर्तं च गैरिकम् ।
लेपिका श्वेपिका नैव क्रामिका रंजिका तथा ॥ १२२ ॥

यं वीजेनामनो देहं मूलाधाराद्विशोषयेत् ।
 षडाधाराणि निर्भिद्य यावत् ब्रह्मविलं प्रिये ! ॥ १०३ ॥
 रं वीजेन दहेदेहं सर्वमाप्लावयेत्ततः ।
 वंबीजेन द्रवीभूतं ब्रह्मरन्धेन्दुमण्डलात् ॥ १०४ ॥
 स्यन्दमानामृतेनैव तनुमाप्लावयेच्छिवे ! ।
 आकाशाद्वायुमादद्यात्स्माद्विंहि समाहरेत् ॥ १०५ ॥
 वहेरापस्समादेयात्साभ्यो भूमिं समाहरेत् ।
 एवं पञ्च च भूतानि स्तस्याने नियोजयेत् ॥ १०६ ॥
 वामकुशिस्थितं पापपुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ।
 ध्यायेत्तं निर्गतं देवि ! खड्गचर्मधरं परम् ॥ १०७ ॥
 न्यासं रसांकुशेनैव कृत्वाऽङ्गुलिहृदादिपु ।

“ ऐं हीं श्रीं क्षमौं क्षमं हां हीं हुं हैं हौं हः फट् रमेश्वराय महा-
 कालभैरवाय शिखायै वषट् । रौद्रखूपाय कृष्णपिङ्गलोचनाय अवनर (२)
 अवताराय (२) जल्य (२) जल्य (२) शुमाशुभं कथय (२) कथापय (२)
 मम महारक्षां कुरु कुरु कारय (२) मम रससिद्धिं देहि देहि ॥ ८८८ ॥

महाकालभैरवाय हृदयाय नमः । पूर्ववन्महाबलभैरवाय शिरमे स्वाहा ।
 पूर्ववत् अदोरभैरवाय शिखायै वषट् । पूर्ववत् वज्रवीरभैरवाय कवचाय हुं ।
 पूर्ववत् क्रोधभैरवाय नेत्रत्रयाय वौषट् । पूर्ववत् कालभैरवाय अख्याय फट् ।
 एवमङ्गुलिन्यासः ॥

प्रतिबैजैस्समुच्चार्य चतुर्थ्यन्तं रसांकुशम् ॥ १०८ ॥
 हृदादिपञ्चस्थानेषु विन्यसेद्वीजपञ्चकम् ।
 ततश्चाक्षाय फडिति चोटिकां दिक्षु दर्शयेत् ॥ १०९ ॥
 मातुर्कां च कलान्यासं पाज्ञो(वीज ?)न्यासं च कोळंकम् ।
 प्रकुर्वीत ततो देवि ! चान्तर्यजनमाचरेत् ॥ ११० ॥

कुप्तकन लदभ्योजं संकुलं विद्धाति हि ।
न्त्यशक्तिं कायां च रसमूर्ति च चिन्तयेत् ॥ १११ ॥

गान्धर्वन्यपुण्यचेषुपत्तारैः प्रपूजयेत् ।
भद्रं गन्पत्यपुण्यस्तंकुर्याद्यथायुतम् ॥ ११२ ॥

अन्तर्ब्रह्मगेवं स्यात् वहित्यजनमाचरत् ।
अन्येण द्विं भंगोदय लिङ्गयुद्धं विभास च ॥

वक्षपूतनं तोयेन पूरिनां वर्धनीं प्रिये । ।
प्रसार्यं गन्तिष्ठ य पृथ्येतां विवानतः ॥ ११४ ॥

पाटं मिन्युग्रजमा विद्युत्याच्चतुरश्कम् ।
पद्मोणं विलयेतस्मिन् ऋजुं स्वर्णशलाक्या ॥

वसुपत्रं चाषपत्रं सचतुद्गरिभृगहम् ।
वग्रुद्धं वहिभिः दिवालामूर्तयेतिष्ठे ! ॥ ११६ ॥

नन्दिनं च महाकालं भृङ्गिं रिटि महावलम् ।
कुमार्यं च मृगीवं भृत्यं च वृद्धायुधम् ॥ ११७ ॥

चगुद्गरि तु विन्यस्य द्वौ द्वौ प्रागादिपूजितौ ।
क्षमं रौप्यं नाशसीसं वङ्कान्तशठं ह्ययः ॥ ११८ ॥

प्रागादिद्रापुं संपूज्य क्रमादृद्वे महेश्वरि ।
भृगुहाभ्यन्तरं प्राच्यां शुक्रमनो ग्रहं यजेत् ॥ ११९ ॥

दक्षिणस्यां यजेद्वद्भासुरे च समीरणम् ।
पश्चिमस्यां शिवं वहिं वायव्यामुत्तरे हथुमास् ॥ १२० ॥

यजेत्पावकमैशान्यां ततश्चाष्टदलाग्रके ।
प्रागादौ गन्धकं ताळं कासीसं च मनश्चिलाम् ॥

कंकुष्टं माक्षिकं चैव नृपावर्तं च गैरिकम् ।
लेपिका क्षेपिका नैव क्रामिका रंजिका तथा ॥ १२२ ॥

आनन्दकन्दे

लोहटी वन्धकारी च भूचरी मृत्युनाशिनी ।
 विमूर्तिः स्वेचरी चैव दश दूयः क्रमेण च ॥ १२३ ॥
 पूज्यास्त्वष्टदले पद्मे हयूध्वधस्तादलेषु च ।
 माणिक्यमुक्तावैदूर्यनीलगारुडविदुमाः ॥ १२४ ॥
 गोमेदः पुष्परागश्च मणयस्सर्वसिद्धिदाः ।
 द्वितीयवसुपत्रस्य दलाग्रेषु प्रपूजयेत् ॥ १२५ ॥
 अष्टादशभुजा रुद्राः पञ्चवक्त्रास्त्रियम्बकाः ।
 चन्द्रार्धशेषमिमुकुटाः नीलश्रीवा वृषध्वजाः ॥ १२६ ॥
 सप्तस्त्वर्णधरास्सर्वे ल्लष्टविद्येश्वरास्तु ते ।
 पूजनीया महेशानि ! द्वितीयेऽष्टदलाम्बुजे ॥ १२७ ॥
 रसकं विमलं ताप्यं चपलं तुथमङ्गनम् ।
 षट्कोणस्य दलाग्रेषु सप्त्यस्त्युस्सर्वसिद्धिदाः ॥ १२८ ॥
 वज्रैवैकान्तवज्राश्रक्षान्तपाषाणटङ्कणम् ।
 मूनागशक्तदर्शैताः षडश्रेष्ठु प्रपूजयेत् ॥ १२९ ॥
 हिंगुलं सस्यकं चैव शिलाजत्वग्निजारकम् ।
 तत्कर्णिकायां पूर्वदौर्मिपराशक्तिचतुष्टयम् ॥ १३० ॥
 हिंगुलं मालिनी शक्तिः परा शक्तिश्च सप्त्यकम् ।
 शिलाजत्वपरा शक्तिरग्निजारः परापरा ॥ १३१ ॥
 प्रणवादिनमोऽन्तेश्च तत्त्वामपुरस्सरम् ।
 सचतुर्थ्या यजेदेतान् रसावरणर्सस्थितान् ॥ १३२ ॥
 मध्ये तु दिव्यशक्तीनां पूजयेद्वस्मैरवम् ।
 सप्तविशतिनिष्के तु द्राविते शुद्धहाटके ॥ १३३ ॥
 नवनिष्कर्त सूतराज्ञ विन्यसेच्चैकमानसः ।
 मध्युच्छिष्ठकृते यन्त्रे लिङ्गाकारे सुलक्षणे ॥ १३४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—द्वितीयोङ्गासः ।

निष्पत्ते हाटके सूतं प्रतप्ते प्रक्षिपेच्छिवे ! ।
मुहूर्तात्स्वाङ्गशीतं तं रसलिङ्गं पयोऽन्तरे ॥ १३५ ॥

स्थापयेत् पुनरादाय हथुपरिस्थं मलं हरेत् ।
संतृप्य च समीकृत्य लिङ्गं संप्रोक्षयेत्ततः ॥ १३६ ॥

एवं रौप्यादिलोहैर्वा व्यस्तैर्वाऽथ समस्तकैः ।
अत्रकादिमसत्वैर्वा लिङ्गं कुर्यात्स्वशक्तिः ॥ १३७ ॥

रसलिङ्गं द्विधा प्रोक्तं सकलं निष्कलं प्रिये ! ।
पूर्वोक्तं सकलं लिङ्गं निष्कलं केवलो रसः ॥ १३८ ॥

बुमुश्शूणां हि सकलं निष्कलं मोक्षमिच्छताम् ।
रसलिङ्गं हेमवद्धं ब्रह्मविष्णवीशवहयः ॥ १३९ ॥

अपूजयन् रूप्यवद्धं गणेशस्कन्दनन्दिनः ।
त्वयाऽप्रसत्वसंबद्धं रसलिङ्गं प्रपूजितम् ॥ १४० ॥

ताम्रवद्धं रमावाणीकुवेरेन्द्रजलाधिपाः ।
कान्तवद्धं यममरुनैऋतास्समपूजयन् ॥ १४१ ॥

वज्ञवद्धं सिद्धसाध्यविद्याधरमर्हयः ।
नागवद्धं नागवसुगन्धर्वोरगकिन्नराः ॥ १४२ ॥

तीक्ष्णवद्धं भद्रकाळीयक्षमूतपिशाचकाः ।
मुण्डवद्धं च दुर्गाम्बा चाप्सरोगुद्यकासुराः ॥ १४३ ॥

निष्कलं रसलिङ्गं तु भूम्याद्या योगिनोऽचर्चयन् ।
उक्तानि रसलिङ्गानि मानवा फलकांक्षिणः ॥ १४४ ॥

पूजयेयुः प्रयत्नेन नित्यं सर्वार्थसिद्धये ।
उक्तानां रसलिङ्गानां प्राणसंस्थापनं शृणु ॥ १४५ ॥

प्राणानायम्य विधिवत् प्राणशक्तिं सरेच्छिवे ! ।
शोणिताभ्योधिमध्यस्थरक्ताभ्योजासनां पराम ॥ १४६ ॥

रक्तांबरधरं रक्तां नानारत्नकिरीटिनीम् ।
 विनलेन्दुकलाजूटां रविवही चुलोचनाम् ॥ १४७ ॥

कर्णताटङ्ककिरणारुणीकृतकपोलकाम् ।
 श्रीपर्णीकुसुमाकारनासावंशविराजिताम् ॥ १४८ ॥

प्रवालपद्मरगामविम्बाधरविराजिताम् ।
 कुरुविन्ददलाकारश्लक्षणदन्ताभिशोभिताम् ॥ १४९ ॥

शङ्खभिरामकण्ठस्थमुक्ताहारविराजिताम् ।
 अङ्गुलीयकेयूरकटकादिविभूषिताम् ॥ १५० ॥

पाशांकुशेषुकोदण्डपुष्पवाणाभयप्रदाम् ।
 रुधिरापूर्णपत्रेण शोभमानकराम्बुजाम् ॥ १५१ ॥

पीनस्तनतटोद्घासिहारकुड्कुममण्डिताम् ।
 काञ्चीमञ्जीरकटकपादाङ्गुलिविभूषिताम् ॥ १५२ ॥

प्राणप्रतिष्ठां लिङ्गस्य कुर्वतैकाग्रमानसः ।
 सृणि म(णि ?)ञ्च पाशश्च हंसः सोहमिति प्रिये ! ॥

अमुष्य लिङ्गस्य प्राण इह प्राणः । अमुष्य लिङ्गस्य जीव इह स्थितः ।
 अमुष्य लिङ्गस्य सर्वेन्द्रियाणि वाच्चनश्छुःशोतंजिहाद्राणा इहागत्य मुखं चिरं
 तिष्ठन्तु सोऽहं हंसः स्वाहा । यरलवशथसहों ॥ को हीं आं ॥

एतन्मन्त्रं समुच्चार्य प्राणानावाहयेत्प्रिये ! ।

“ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः । क्र-
 म्यजुससामानि छन्दांसि । श्रीपराशक्तिर्देवता । आं वीजम् । हीं शक्तिः ।
 क्रों कीलकम् । अमुष्य लिङ्गस्य!प्राणप्रतिष्ठायां विनियोगः ॥

आसनं पूजयैतर्वै गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ १५४ ॥

हां आधारशक्तै नमः । हीं कूर्माय नमः । हूं अनेताय नमः ।
 हैं पृथिव्यै नमः । हौं कन्दाय नमः । अङ्कुरय नालाय कर्णि(न्द)केभ्यः
 दलेभ्यः केसरेभ्यः कर्णिकायै तन्मध्ये धर्माय ज्ञानाय वैराग्याय ऐश्वर्याय
 अधर्माय अज्ञानाय अवैराग्याय अनैश्वर्याय नमः ।

हृदभोजस्थितं देवं सह देव्या महेश्वरि ! ।

आवाहयेत्सावरणं स्वाङ्गशक्तिसमन्वितम् ॥ १५५ ॥

पीठे संस्थापयेलिङ्गं मूलेनार्थं कुशोदकैः ।

पादं गन्धोदकैर्दद्यात् हैमेनाचमनं भवेत् ॥ १५६ ॥

रत्नोदकैर्भवेत्स्त्रानं सर्वं मूलेन शांभवि ! ।

एकादशेन रुद्रेण पवमानेन पार्वति ॥ १५७ ॥

चमकैः पुरुषसूक्तैश्च फलैः पञ्चामृतैरपि ।

नालिकेरेक्षुसलिलैः सुगन्धोदकवारिणा ॥ १५८

संस्थाप्य च ततो लिङ्गं पीठे संस्थापयेच्छिवे ! ॥

लिङ्गस्य परितः— उ३० वामदेवाय नमः, ज्येष्ठाय, रुद्राय, कालाय,
 कलविकरणाय, बलाय, बलविकरणाय, बलप्रमथनाय, सर्वभूतदमनाय इत्य-
 एषामुद्दिक्षु मनोन्मनाय इति शिवसन्निधौ पुष्पैरभ्यर्थ्य । उ३० हां हृदयाय
 नमः । उ३० हीं शिरसे स्वाहा । उ३० हूं शिखायै वषट् । उ३० हैं कवचाय हुं ॥
 उ३० हौं नेत्रवयाय वौषट् । उ३० हः अस्त्राय फट् । हां ईशानाय नमः ।
 हीं तत्पुरुषाय नमः । हूं अघोराय नमः । हैं वामदेवाय नमः । हैं सद्यो
 जाताय नमः ॥

मूलमन्त्रेण देवाय दद्यात्पुष्पांजलिं प्रिये ! ॥ १५९ ॥

मूलमन्त्रषड्ङ्गेन न्यासं कुर्याच्छिवस्य च ।

लिङ्गस्य दक्षिणे भागे ऋगादीन्निगमानपि ॥ १६० ॥

ब्रह्माणं पृथिवीं तोयं विष्णुं रुद्रं हुताशनम् ।

ईश्वरं पवनं चैवमाकाशं च सदाशिवम् ॥ १६१ ॥

रक्तांवरधरां रक्तां नानारत्नकिरीटिनीम् ।
 विनलेन्दुकलाजूटां रविवहीन्दुलोचनाम् ॥ १४७ ॥

कर्णताटङ्किरणास्त्रीकृतकपोलकाम् ।
 श्रीपर्णीकुसुमाकारनासावंशविराजिताम् ॥ १४८ ॥

प्रवालपद्मरगाभविष्माधरविराजिताम् ।
 कुरुविन्ददलाकारश्लक्षणदन्तभिशोभिताम् ॥ १४९ ॥

शङ्खाभिरामकण्ठस्थमुक्ताहारविराजिताम् ।
 अङ्गुलीयकेयूरकटकादिविभूषिताम् ॥ १५० ॥

पाशांकुशेष्कोदण्डपुष्पबाणाभयप्रदाम् ।
 सधिरपूर्णपत्रेण शोभमानकराम्बुजाम् ॥ १५१ ॥

पीनस्तनतोद्घासिहारकुड्कुममण्डिताम् ।
 काञ्चीमञ्जीरकटकपादाङ्गुलिविभूषिताम् ॥ १५२ ॥

प्राणप्रतिष्ठां लिङ्गस्य कुर्वतैकाग्रमानसः ।
 स्तुं म(णि ?)ञ्च पाशश्च हंसः सोहमिति प्रिये ! ॥

अमुष्य लिङ्गस्य प्राण इह प्राणः । अमुष्य लिङ्गस्य जाव इह स्थितः ।
 अमुष्य लिङ्गस्य सर्वेन्द्रियाणि वाञ्छनश्चक्षुःश्रोत्रैऽज्ञानप्राणा इहागत्य मुखं निरं
 तिष्ठन्तु सोऽहं हंसः स्वाहा । यरलवशष्टसहों ॥ कों हीं आं ॥

एतन्मन्त्रं समुच्चार्य प्राणानावाहयेत्प्रिये ! ।

“ अस्य श्रीप्राणप्रतिष्ठामन्त्रस्य ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा ऋषयः । ऋ-
 ग्यजुरसामानि छन्दांसि । श्रीपराशक्तिर्देवता । आं बीजम् । हीं शक्तिः ।
 कों कीलकम् । अमुष्य लिङ्गस्य प्राणप्रतिष्ठायां विनियोगः ॥

आसनं पूजयैत्पूर्वं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ १५४ ॥

हां आधारशक्त्यै नमः । हीं कूर्माय नमः । हुं अनेताय नमः ।
 हैं पृथिव्यै नमः । हौं कन्दाय नमः । अङ्कुराय नालाय कर्णि(न्द्र)केभ्यः
 दलेभ्यः केसरेभ्यः कर्णिकायै तन्मध्ये धर्माय ज्ञानाय वैराग्याय ऐश्वर्याय
 अधर्माय अज्ञानाय अवैराग्याय अनैश्वर्याय नमः ।

हृदभोजस्थितं देवं सह देव्या महेश्वरि ! ।
 आवाहयेत्सावरणं स्वाङ्गशक्तिसमन्वितम् ॥ १५५ ॥
 पीठे संस्थापयेलिङ्गं मूलेनार्घ्यं दुशोदकैः ।
 पादं गन्धोदकैदद्यात् हैमेनाचमनं भवेत् ॥ १५६ ॥
 रत्नोदकैर्मवेत्सानं सर्वं मूलेन शांभवि ! ।
 एकादशोच रुद्रेण पवमानेन पार्वति ॥ १५७ ॥
 चमकैः पुरुषसूक्तैश्च फलैः पञ्चामृतैरपि ।
 नालिकेरेक्षुसल्लैः सुगन्धोदकवारिणा ॥ १५८
 संस्थाप्य च ततो लिङ्गं पीठे संस्थापयेच्छिवे ! ।

लिङ्गस्य परितः— उ३ वामदेवाय नमः, ज्येष्ठाय, रुद्राय, कालाय,
 कलविकरणाय, बलाय, बलविकरणाय, बलप्रमथनाय, सर्वभूतदमनाय इत्य-
 ष्टामुदिक्षु मनोन्मनाय इति शिवसन्निधौं पुष्पैरभ्यर्च्य । उ३ हां हृदयाय
 नमः । उ३ हीं शिरसे स्वाहा । उ३ हूं शिखायै वषट् । उ३ हैं कवचाय हुं ॥
 उ३ हौं नेत्रक्याय वौषट् । उ३ हः अस्त्राय फट् । हां ईशानाय नमः ।
 हीं तत्पुरुषाय नमः । हूं अघोराय नमः । हैं वामदेवाय नमः । हौं सद्यो
 जाताय नमः ॥

मूलमन्त्रेण देवाय दद्यात्पुष्पांजलिं प्रिये ! ॥ १५९ ॥
 मूलमन्त्रपठेन न्यासं कुर्याच्छिवस्य च ।
 लिङ्गस्य दक्षिणे भागे ऋगादीन्निगमानपि ॥ १६० ॥
 ब्रह्माणं पृथिवीं तोयं विष्णुं रुद्रं हुताशनम् ।
 ईश्वरं पवनं चैवमाकाशं च सदाशिवम् ॥ १६१ ॥

श्रीकण्ठमृतांशुं च भैरवं भास्करं तथा ।
 परं शिवं परामानं पूजयेन्मतिमान् क्रमात् ॥ १६२ ॥
 लिङ्गस्य वामपाश्वें तु ब्राह्मणादीस्सत मातरः ।
 महालक्ष्मीं महाकाळीं दुर्गां स्कन्दविनायकौ ॥ १६३ ॥
 योगिन्यः क्षेत्रपालाश्च शक्तयश्चादिपीठकाः ।
 ओडयाणशक्तिर्जालन्धी तथा पूर्णी गिरिः प्रिये ! ॥
 कामेश्वरीति संपूज्या रुद्रशक्तिसुरर्चिते ! ।
 लोपामुद्रा कुञ्जिका च कालसंकर्षणी तथा ॥ १६५ ॥
 मधुरादिरसा गन्धा; सर्वधान्यानि पर्वति ! ।
 दिव्यौषधसुधा हाला विषं चर्मादिधातवः ॥ १६६ ॥
 इन्द्रियाणि मनो बुद्धिरहङ्कारश्च चेतनः ।
 शब्दाद्या विषयाः पूज्या देहाङ्गानि च शाम्भवि ! ॥
 लिङ्गस्य पश्चिमे भागे समुद्रास्सरितो नदाः ।
 पर्वता मेरसुख्याश्च भास्कराच्चा नव ग्रहाः ॥ १६८ ॥
 ज्योतिश्चकं ध्रुवश्चैव शिशुमारः प्रजापतिः ।
 कलाः काष्ठाश्च घटिका मुहूर्ताः प्रहरा दिनम् ॥ १६९ ॥
 रात्रिः पक्षश्च मासश्च ऋतुकलायनानि च ।
 संवत्सरा युगाः कल्पा दिशस्तारस्तिथिश्चिवे ! ॥
 पातालानि च नागेन्द्रास्तथा कालानिरुद्रकाः ।
 यक्षाः पिशाचभूताश्च राक्षसा दनुजास्तथा ॥ १७१ ॥
 गुह्यका दुष्टवेताला राजयक्षमादयो गदाः ।
 मन्त्राशशक्षाणि चास्त्राणि संपूज्य क्रमशः प्रिये ! ॥
 लिङ्गस्य पूर्वभागे तु संपूज्या गुरुपंक्तयः ।
 सिद्धास्साध्याश्च मुनयो योगिन्यो ब्रह्मचारिनः ॥ १७३ ॥

विद्याधरा: किञ्चराश्च गन्धर्वश्चाश्विनौ तथा ।
 वसवोऽप्सरसां मुख्या शृङ्गारादिरसा नव ॥ १७४ ॥

गीतं नृचानि तद्देवाः काश्यपाद्यास्तथा दश ।
 रुद्राः समनवः पूज्या भास्करा वहयस्यः ॥ १७५ ॥

विश्वे देवाश्च पितरो मातरः पितृदेवताः ।
 कुलाचार्या रसाचार्या: पूर्वाचार्या: शिवाचर्चकाः ॥ १७६ ॥

मत्स्यादिदशजन्मानि जिनो लोकायतस्तथा ।
 नरकाद्यास्तर्वलोका गरुडा गरुडाण्डकाः ॥ १७७ ॥

ब्रह्माण्डाः खेचरास्सर्वे भूचराश्च जलेचराः ।
 सम्पूज्य देवतास्सर्वाः प्रणवादिनमोऽन्तकैः ॥ १७८ ॥

तत्त्वामचतुर्थ्यतैः पुष्पगन्धाक्षतैः प्रिये ! ।
 देवाय वस्त्रयुगलं उपवीतद्वयं तथा ॥ १७९ ॥

मधुपर्कं दिव्यगन्धमक्षतान् कुसुमानि च ।
 सदा कैतकवर्ज्यानि दिव्यानि विद्लानि च ॥ १८० ॥

तत्पुष्पाणि च कहारकमलोत्पलकैरवम् ।
 जातीचंपकमुद्वागपूर्णनारङ्गचूतकैः ॥ १८१ ॥

मागधीमाघवीमल्लीयूथिकाप्रभृतीनि च ।
 दमनी मरुवं चैव रसेन्द्राय समर्पयेत् ॥ १८२ ॥

धूपं दशाङ्गं दीपञ्चापूपान्नं वृतपायसम् ।
 सषड्सानि शाकानि शुद्धगन्धोत्तमान्वितम् ॥ १८३ ॥

लेहयं चोप्यादि नैवेद्यं पारदेन्द्राय दर्शयेत् ।
 हस्तप्रक्षालनं देवि ! दद्याद्वन्धोदकेन च ॥ १८४ ॥

सुवासितानि पूरानि घनसारयुतानि च ।
 अवदातानि साग्राणि नागवल्लीदलानि च ॥ १८५ ॥

मुक्ताफलोद्धवं चूर्णं ताम्बूलं च सर्पयेत् ।
 दर्पणं चामरद्वन्द्वं छत्रं नृतं च गीतकम् ॥ १८६ ॥

उपचारेषु सर्वेषु दद्यादाचमनं प्रिये ! ।
 सर्वेषचारान्मूलेन दद्यात्स्तोत्रं जपेच्छिवे ! ॥ १८७ ॥

रसेन्द्रमैरवं देवं ध्यात्वा देवीं रसांकुशाम् ।
 माहेश्वरांश्च विनतां गन्धपुष्पादिभिर्यजेत् ॥ १८८ ॥

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च दद्याद्वन्द्वोत्तमान्वितम् ।
 बिन्दुमूलेन देवाय देव्यै च गुरुपंक्तये ॥ १८९ ॥

क्रमादावरणस्थभ्यो देवीभ्योऽपि च तर्पयेत् ।

“हीं आनन्दशिवमूर्तिमाराधयामि । हीं परानन्दशिवमूर्तिमारधयामि । हीं परापरानन्दशिवमूर्तिमाराधयामि । श्रीं आनन्दसिद्धमूर्तिमारधयामि । श्रीं परापरानन्दसिद्धमूर्तिमाराधयामि । श्रीं परापरानन्दसिद्धमूर्तिमाराधयामि । कलीं आनन्दगुरुमूर्तिमाराधयामि । कलीं परानन्दगुरुमूर्तिमाराधयामि । कलीं परापरानन्दगुरुमूर्तिमाराधयामि ॥”

तेभ्यो दत्ता प्रसादं च तैरनुज्ञापितस्त्वयम् ॥ १९० ॥
 कुण्डल्यामात्मतत्वं च विद्यातत्वं च नाभिगम् ।
 हृदये शिवतत्वं च सर्वतत्वं हि ताल्पगम् ॥ १९१ ॥
 त्रितत्वमेवं सञ्चिन्त्य प्रसादं च समन्नकम् ।
 ततः प्रज्ज्वलितं स्मृत्वा ज्योतिरन्तर्गतं प्रिये ! ॥ १९२ ॥
 स्वीकुर्वीत प्रसादं च यथेष्टु सुरसेविते । ।
 प्रीणन्ति पितरो, हर्षान्मूर्छया सर्वदेवताः ॥ १९३ ॥
 अज्ञाना वै वप्रीतिः स एवाहं न संशयः ।

॥ रसेन्द्रबलिक्रमः ॥
 गन्धोत्तमौदृनं शुद्ध(१)क्षतजं च घृतं मधु ॥ १९४ ॥

संयोज्य पञ्चस्त्रणं च कृत्वा दद्यात्कर्मेण च ।
दक्षिणोत्तरपूर्वासु पश्चिमायां च मध्यमे ॥ १९५ ॥
तांस्तान्मन्त्रान्समुच्चार्यं बलिं दद्यात्ततो नरः ।
प्रणवं मायां कमलां देवीं पुत्रप्रदं ततः ॥ १९६ ॥

ततो बटुकनाथास्त्वं, कपिलं जटाभारभासुरं च, ततः पिंगलं त्रिणेन्नं बलिं पूजां गृहं गृहं स्वाहा । उ३ हीं श्रीं सिद्धयोगिनीभ्यस्सर्वमातृ-रो नमः । उ३ हीं श्रीं सर्वभूतेभ्यस्सर्वभूतपतिभ्यो नमः । उ३ हीं श्रीं नक्षेत्रपालं इमां बलिं पूजां गृहं गृहं स्वाहा । उ३ हीं श्रीं रसेन्द्र श्वेतपालं नराजेश्वरं इमां बलिं पूजां गृहं गृहं स्वाहा ॥

बलिं दद्यादिति शिवे सर्वविघ्नोपशान्तये ।
ततश्चाष्टोत्तरशतं जपेन्मूलं रसाग्रतः ॥ १९७ ॥
ततः स्तोत्रं जपेदेवि रसमैरचतुष्टये ।
संतुष्टाः सर्वदेवाः स्युः तु तु रसमैरवे ॥ १९८ ॥
अयं नित्याचर्चनविधिः श्रोक्तसर्वत्र दुर्लभः ।

पारदपूजाफलम् ।

विद्धि मां पारदं देवि तत्समर्ता मत्समः प्रिये ॥
यारदस्त्वधिको मत्तो मदीयत्वाच्च सारतः ।
रसस्य स्मरणं पुण्यं दर्शनं स्पर्शनं तथा ॥ २०० ॥
पूजनं भक्षणं दानं षोडा पुण्यमुदीरितम् ।
सात्त्विकं राजसं चैव तामसं त्रिविधं वपुः ॥ २०१ ॥
सात्त्विकं मुक्तिदं शुभ्रं बालं द्विभुजमण्डितम् ।
पूर्णात्रं सूक्ष्मदण्डं द्विनेन्नं किंकिरीक्षजम् ॥ २०२ ॥
राजसं भुक्तिदं रक्तं किरीटशक्तिशेखरम् ।
चतुर्भुजं च तस्रणं तीलकण्ठं त्रिलोचनम् ॥ २०३ ॥

सर्वेश्वर्यग्रदं ध्यायेत् शूलपात्रवराभयम् ।
 तामसं कृष्णवर्णं च ज्वलद्वर्वशिरोरुहम् ॥ २०४ ॥
 अष्टादशभुजं व्यक्षं पूर्वोक्तं चिन्तयेद्रसम् ।
 सर्वसिद्धिग्रदं देवि सर्वकामफलप्रदम् ॥ २०५ ॥
 स्मरणं रसराजस्य सर्वोपद्रवनाशनम् ।
 हृदम्भोजस्थितं ध्यायेत्वश्यन्तेनांसि भैरवि ॥ २०६ ॥
 दर्शनं पारदेन्द्रस्य हृन्ति पापं त्रिकालजम् ।
 सेतुकेदारर्पणतदिव्यलिंगौवदर्शने ॥ २०७ ॥
 यत्पुण्यं लभते मर्यः तत्कोटिगुणितं भवेत् ।
 पृथिव्यां सर्वतीर्थेषु सागरान्तेषु दर्शनात् ॥ २०८ ॥
 स्खानपानादिभिः पुण्यं तत्कोटिगुणितं भवेत् ।
 गोहत्यानियुतं देवि अूणहत्याशतानि च ॥ २०९ ॥
 ब्रह्महत्यासहस्राणि नश्यन्ति रसदर्शनात् ।
 गवां कोटिप्रदानेन स्वर्णकोटिशतेन च ॥ २१० ॥
 अधमेधसहस्रेण यत्पुण्यं तच्च दर्शनात् ।
 रसस्य स्पर्शनं हन्यादगम्यागमनं श्रिये ॥ २११ ॥
 परद्रव्यापहारं च पापं प्राणिवधार्जितम् ।
 सप्तद्वीपे धरण्यां चं पाताळे गगने दिवि ॥ २१२ ॥
 यान्वचयंति लिंगानि तत्पुण्यं रसपूजया ।
 स्वायंसुवेषु लिङ्गेषु दिव्येषु कृतपूजया ॥ २१३ ॥
 यत्पुण्यं रसलिङ्गस्य पूजया तत्कलं भवेत् ।
 योगिनोऽष्टाङ्गनिरता यत्पदं ब्रह्मवादिनः ॥ २१४ ॥
 तत्पदं समवाप्नोति रसलिङ्गस्य पूजया ।
 कुरुकुमागस्कस्तूरीकर्पूरान्तर्गतं रसम् ॥ २१५ ॥

मूर्छितं रसलिङ्गाय दद्यादिष्टार्थसिद्धये ।
भक्षणाद्रसराजस्य सर्वपार्प विनश्यति ॥ २१६ ॥

अनादिमायामिलिनमात्मानं च विशेषयेत् ।
भवरेगं हरेच्छीत्रं त्रितार्पं च विनाशयेत् ॥ २१७ ॥

रसराजस्य दानेन चतुरब्ध्यंतमेदिनीभ् ।
महामेरुसमं स्वर्णं दत्त्वा यत्तत् फलं भवेत् ॥ २१८ ॥

ब्रह्मरूपी शुद्धरसो विष्णुरूपी स मूर्छितः ।
भस्मीकृतो रुद्ररूपी बद्धस्तुतसदाशिवः ॥ २१९ ॥

कामरूपी जलकामः कालरूपी च दोषवान् ।
मूर्छितो भस्मितो बद्धः पारदेन्द्रो महेश्वरि ॥ २२० ॥

व्याधिमृत्युदरिद्रिलं हरतेऽसौ कृपाकरः ।

रसेन्द्रस्तोत्रम् ।

ददासि त्वं रसेन्द्राशु शब्दस्पर्शनधूमतः ॥ २२१ ॥

स्वर्णमर्बुदकोट्यन्तं लाहि खेचरसिद्धिद ।
नमस्ते कालकालाय नमस्सर्वगुणात्मने ॥ २२२ ॥

वलीपलितनाशाय महावीर्यप्रदायिने ।
नमशशस्त्राश्चहन्त्रे च मायांभोनिधिपारद ॥ २२३ ॥

पारदेन्द्र नमस्तुभ्यं कामिनीकेलिमन्मथ ।
सुघारूप त्रिदोषघ्न नमस्ते षड्सात्मने ॥ २२४ ॥

घनत्वात्पृथिवीरूप द्रवत्वाज्जलरूपिणे ।
तेजोऽधिकत्वात्तेजस्विन् चाञ्चल्याद्वायुरूपिणे ॥

सूक्ष्मत्वाद्रसरूपाय नमस्ते भूतरूपिणे ।
नमस्ते योगयोग्याय प्रसीदामरवन्दित ॥ २२६ ॥

वेदगोद्विजराजेन्द्रगुरुवीरादिहिंसया ।
 समूतक्षयकुष्ठादीन् रोगान् हरसि पावन ॥ २२७ ॥
 नष्टेन्द्रियार्थानज्ञानान् त्राता त्वमसि पारद ।
 सर्वैषधीभ्योऽप्यधिको शृणुमात्रोपयोगतः ॥ २२८ ॥
 एकोऽपि सर्वदोषप्लोऽरुचिनाशन ते नमः ।
 त्वया सृष्टा महेन्द्राद्या सुरा ब्रह्मादयः कलाः ॥
 चन्द्रार्कग्रहनक्षत्रशिवमैरवशक्तयः ।
 ज्ञानाज्ञानगुणा लोका गुन्धर्वोरगराक्षसाः ॥ २३० ॥
 दिव्यौषधानि सर्वाणि सर्वसिद्धिकराण्यपि ।
 सूतेन्द्र भवतः श्रीमन् कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥
 प्रत्यक्षशंभो सूतेन्द्र किमन्यैर्भवति स्थिते ।
 अणिमादिगुणोपते नानासिद्धिप्रदायके ॥ २३२ ॥
 योगिनो हेममुख्यानि लोहान्यक्षयतां सदा ।
 अमृतत्वं प्राप्नुवन्ति सेवया तत्र कोज्वल(?) ॥
 दृश्यादृश्यस्वरूपं त्वां भोगमोक्षप्रदं परम् ।
 यो न जानाति सूतेन्द्र स मां वेति कथं नरः ॥
 गुरुर्माता पिता त्राता धनं विद्या गतिसुहृत् ।
 रस त्वमेव भूतानां त्वतः कोऽन्यो हितंकरः ॥
 रसेन्द्र तव योगे च शास्त्रे स्तोत्रे रसायने ।
 यस्तु भक्तियुतो लोके स एवाहं न संशयः ॥ २३६ ॥
 ब्रह्मज्ञानेऽपि निष्णातो यस्त्वां निन्दति पारद ।
 त्याज्योऽसौ सर्वलोकेषु नैवाहं रक्षितुं क्षमः ॥ २३७ ॥
 यस्त्वां नास्तीति च वदेत् तत्य सिद्धिं कुत्रचित् ।
 यस्त्वामस्तीति च वदेत्तत्य सिद्धिर्भवेत्सदा ॥ २३८ ॥

रसेन्द्रं यस्तु लोकेऽस्मिन्कुलीनो वाऽधमान्वयः ।
 संस्कृतं कुरुते सूत त्वामष्टादशकर्मभिः ॥ २३९ ॥

स पुण्यस्स व्रती धन्यः स क्षाध्यस्स च बुद्धिमान् ।
 स पुमान्स च सर्वज्ञः स सिद्धस्स च दैवतम् ॥

तत्कुलं पावनं भूमिः पुण्या राजा जयान्वितः ।
 तत्पुरं सोत्सवं चित्यं कृतार्था च तदम्बिका ॥ २४१ ॥

तस्य सन्दर्शनं पुण्यं स्पर्शनं भाषणं तथा ।
 प्रत्यक्षादिप्रमाणेन पारद त्वं सदाशिवः ॥ २४२ ॥

त्वत्तो देहादि लोहानि वज्रतं यान्ति हेमताम् ।
 रसेन्द्र त्वत्प्रसादेन मानिन्यो मृगलोचनाः ॥ २४३ ॥

चक्रवाकसमोत्तु ज्ञपीनवृत्तस्तनोज्ज्वलाः ।
 चञ्चला मन्मथासक्ता विद्वुमाधरशोभिताः ॥ २४४ ॥

शुक्तुण्डप्रतीकाशवकतीक्षणनखांकुराः ।
 शिरीषमालासुभुजाः चम्पकसूक्ष्मप्रभाः ॥ २४५ ॥

निम्ननामिसमुद्भूतरोमराजिविराजिताः ।
 सर्वांगसौष्ठवाः कान्ताः स्तिंग्धा वश्या भवन्ति च ॥

सूतेन्द्र शुष्ककाष्ठानां राशिमग्निर्यथा दहेत् ।
 तथैव जन्मदारिद्यमृत्युदुःखमहामयान् ॥ २४७ ॥

जारणार्थेऽग्निमध्ये त्वां धारयेत्कृति वासरान् ।
 तावत्कल्पसहस्राणि शिवलोके सुखं वसेत् ॥ २४८ ॥

तत्र कार्येषु सूतेन्द्र किंचिह्व्यं व्ययेवरः ।
 तेषां ददासि तद्वितं कोटिकोटिगुणाधिकम् ॥ २४९ ॥

परमा पारदी विद्या सर्वलोकेषु दुर्लभा ।
 भोगमोक्षप्रदा पुण्या पुत्रारोग्यप्रवर्धनी ॥ २५० ॥

फलगन्धोत्तमोपेतैर्नैवेद्यैः पूजयेत्क्रमात् ।
 गुरुः कुम्भजलैः कुर्यात्योक्षणं पञ्चपल्लवैः ॥ ९.० ॥
 मूलस्मृत्येण शतधा शिवपंक्तच्या त्रिसप्तधा ।
 तथैव सिद्धपंक्तच्या च गुरुपंक्तच्या तथैव च ॥ ९.१ ॥
 शिष्याय गुरुमत्ताय शक्तियुक्ताय धीमते ।
 हारकेयूरकटकमुद्रिकामकुटानि च ॥ ९.२ ॥
 वाहनासनसच्छत्त्वचामरब्यजनानि च ।
 मणिकुण्डलयुम्बं च भूत्यादद्यं पात्रमक्षयम् ॥ ९.३ ॥
 सशिरस्त्राणमुष्णीषं पट्टकूर्पासमुत्तमम् ।
 योगपट्टं योगदण्डं तथैवोल्च्याणबन्धनम् ॥ ९.४ ॥
 दद्यात्तस्मै तथैवाज्ञां त्वमाचार्योऽसि संप्रति ।
 ईश्वरोऽस्यद्य धन्योऽसि सर्वेषां देशिको भव ॥ ९.५ ॥
 रसागमानां दिव्यानां व्यास्त्याता भव तत्त्ववित् ।
 इत्यादिशेद्गुरुशिशाष्यं प्रणतं गुरुवत्सलम् ॥ ९.६ ॥
 इति चाचार्यदीक्षियं

सिद्धदीक्षा ।

सिद्धदीक्षाद्य कथ्यते ।

नवाहं सप्तरात्रं वा पञ्चरात्रं त्रिरात्रकम् ॥ ९.७ ॥
 वीरा: शक्तियुताः पूज्याः एकविंशति चान्वहम् ।
 तत्संख्या योगिनः पूज्याः कुमाराः कन्यकाः स्त्रियः ॥
 गन्धपुप्पाक्षतैः पुष्पैः फलगन्धोत्तमार्पणैः ।
 तोषयित्वा प्रदद्याच्च वस्त्राभरणदक्षिणा ॥ ९.९ ॥
 अथासनसमाप्तीनं शिष्यं भक्तियुतं शुचिम् ।
 स्पृष्टा कराभ्यां तच्छीर्षं दक्षिणे श्रवणे मनुम् ॥ १०० ॥

चहि सबीजं शीतांशुं सविसर्गं च दीक्षयेत् ।
 मूलाधारात्समुद्भूतं रेफं वहिशिखोपमम् ॥ १०१ ॥

षडाधाराम्बुजं तीर्त्वा ब्रह्मरन्ध्रान्तगं सरेत् ।
 ब्रह्मरन्ध्रादद्रवीभूतं सकारं सोमरूपिणम् ॥ १०२ ॥

आप्लावयन्तं सर्वाङ्गं सिद्धसञ्चिन्तयेनमनुम् ।
 उच्छ्वासनिश्चासमवं संहारस्थितिकारणम् ॥ १०३ ॥

ज्ञात्वेत्यं मनसा नित्यं सर्वमन्तात्मकं सदा ।
 सर्वदेवमयं पुण्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १०४ ॥

जीवतो मुक्तिदं शुद्धं शिवशक्तयात्मकं परम् ।
 रसमन्त्रमिमं विद्धि चान्नीषेमात्मकं भज ॥ १०५ ॥

एकविशतिसाहस्रषट्शताधिकसंख्यकम् ।
 प्रवर्तितं दिवारात्रं मनस्तत्र निघेहि च ॥ १०६ ॥

मन्त्रस्थास्य ऋषिर्जीवश्छन्देत्युक्ताः(?)प्रकीर्तिः ।
 रसो देवस्तु रं बीजं सं शक्तिस्तु प्रकीर्तिः ॥

रेफदीर्घयुतं कुर्यात्कराङ्गन्यासमाचरेत् ।
 ध्यायेष्टदम्बुजे देवि कोटिसूर्येन्दुसन्निभम् ॥ १०८ ॥

शुद्धस्फटिकसंकाशं रसं संसारपात्मम् ।
 एवं निष्कल्पूपं तं ध्यात्वा तन्मयतां ब्रजेत् ॥ १०९ ॥

निष्कल्पस्तोत्रम् ॥

त्वं रसस्त्वं शिवस्त्वं हि शक्तिस्त्वं भैरवेश्वरः ।
 त्वं ब्रह्मा त्वं हि रुद्रश्च सूर्यस्त्वं शीतदीक्षितिः ॥

त्वं भूत्वं सलिलस्त्वं च वहिस्त्वं च सदा गतिः ।
 त्वं व्योम त्वं पराकाशः त्वं जीवस्त्वं परा गतिः ॥

त्वं सिद्धस्त्वं प्रबुद्धस्त्वं सुगन्धस्त्वं च मन्मथः ।
 त्वं लोकपालस्त्वं तारा मातृकास्त्वं गजाननः ॥ ११२ ॥
 त्वं स्कन्दस्त्वं गुरुस्त्वं च त्वं सर्वजनकः शुचिः ।
 त्वं यज्वा त्वं हरिस्त्वं च त्रेताग्निस्त्वं च ऋत्विजः ॥
 येन त्वमर्थ्यसे तेन पूजितास्सर्वदेवताः ।
 त्वयि तुष्टे च सन्तुष्टा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ११४ ॥
 त्वत्पादोदकपानेन सर्वतीर्थफलं लभेत् ।
 यस्त्वां पश्यति सद्भक्त्या तमालोकयते शिवः ॥
 यस्त्वां संकीर्तयेत्तस्य सर्वमन्त्रफलं भवेत् ।
 यत्र त्वं क्षणनात्रै च पुण्यक्षेत्रं तदुच्यते ॥ ११६ ॥
 त्वं यं पश्यति सिद्धेन्द्र ! स ब्रह्मा विष्णुरीश्वरः ।
 यत्र सुंक्षेऽन्नक्रब्ल तत्र त्रैलोक्यमति हिं ॥ ११७ ॥
 येन त्वं स्त्रि(ग्रिः)यसे नाथ त्वयायं स्त्रि(ग्रिः)यतेक्षणम् ।
 स एव चित्सदानन्दः परमात्मा ध्रुवं भवेत् ॥ ११८ ॥
 एवं निश्चितचित्तस्य सिद्धस्य तव योगिनः ।
 वर्णश्रीमसदाचाराः कृत्याकृत्यविवेकतः ॥ ११९ ॥
 पापं पुण्यं सुखं दुःखं शीतसुष्ठं प्रियाप्रिये ।
 खानाखान हनिवृद्धी शुद्धाशुद्धं भयाभयम् ॥
 ग्राह्याग्राह्यं क्षुधा तृष्णा न किञ्चिदिह विद्यते ।
 स्वेच्छाहारविहारश्च सुखी संहष्टमानसः ॥ १२१ ॥
 निर्ममसर्वकार्येषु कलत्रादिषु बन्धुषु ।
 एवमाचार्यवच्चनमङ्गीकृत्य च दीक्षितः ॥ १२२ ॥
 अद्य प्रभृति वन्द्यस्त्वं मा कुरु प्रणतिं क्वचित् ।
 मत्समानोऽसि सिद्धोऽसि जीवन्मुक्तोऽसि संप्रति ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोल्लासः ।

४३

इत्युक्ताऽचार्यवर्णोऽपि सिद्धमालिङ्गं च क्षणम् ।
सिद्धदीक्षेयमास्याता शिवसायुज्यदायिनी ॥ १२४ ॥
दुर्लभा सर्वतन्त्रेषु तव प्रीत्या प्रकाशिता ।
देवीत्थमेव मन्तव्यं दुर्लभं समयेषु च ॥ १२५ ॥

॥ इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ तृतीयोल्लासः ॥

॥ चतुर्थोल्लासः ॥

रससंस्काराः ॥

श्री भैरवी—

रससंस्कारमीश त्वं यथावत्कथयत्वं मे ।

श्री भैरवः—

अष्टादश स्युसंस्कारा रसस्य परमेश्वरि ॥ १ ॥
तान्सिद्धसाधकाभ्यर्थे यथावत्कथयामि ते ।
अथादौ स्वेदनं कर्म द्वितीयं मर्दनं प्रिये ॥ २ ॥
मूर्छा तृतीयसुत्थानं चतुर्थं पातनं शिवे ।
पञ्चमं रोधनं षष्ठं नियामं सप्तमं स्मृतम् ॥ ३ ॥
दीपनं चाष्टमं देवि नवमं चानुवासनम् ।
दशमं चारणं देवि जारणं रुद्रसंख्यकम् ॥ ४ ॥
गर्भद्वुतिर्द्वादशी स्यात् बाष्पद्वुतिस्त्रयोदशी ।
चतुर्दशं स्याद्रागास्यं सारणा दशपञ्चमी ॥ ५ ॥
अनुसारणा षोडशी च विस्त्रयाता प्रतिसारणा ।
सप्तदशी चाष्टदशं वेघनं देहलोहयोः ॥ ६ ॥

रससंस्कारप्रकारः ।

अथ वक्ष्यामि संस्कारान् रसराजस्य पर्वति ।
 लिङ्गस्य दक्षिणे भागे लिखेत् पट्टकोणमण्डले ॥ ७ ॥

तद्विश्वाष्टपत्रं च कमलं चतुरश्चकम् ।
 दिग्द्वारशोभितं तस्य कर्णिकायां न्यसेच्छिवे ॥ ८ ॥

ताम्रजं कान्तजं वाऽपि खल्वं तु स्वर्णरेखितम् ।
 तन्मध्ये रसराजं तु पलानां शतमालकम् ॥ ९ ॥

तदर्धं वा तदर्धं वा क्षिप्त्वा भक्त्या प्रपूजयेत् ।
 साधको रसराजस्य तत्संस्कारमाचरेत् ॥ १० ॥

१. स्वेदनम् ।

धान्याम्लसन्धानप्रकारः ।

यवगोधूमकलमभाष्मसुदृचणादिभिः ।
 इयामाककोद्रवादैश्च नाशाधान्तैश्च निस्तुष्टैः ॥ ११ ॥

धान्यं चतुर्गुणजले भृद्धटे लिक्षिपेतिपये ।
 प्राप्नोति यावद्भूत्वं तावद्यत्नेन रक्षयेत् ॥ १२ ॥

तन्मध्ये हंसपादीं च मीनाक्षीं द्विपुनर्वास् ।
 चित्रकं भृद्धराजज्व विष्णुकान्तां शतावरीम् ॥ १३ ॥

सप्तकीं गिरिकर्णीं च मुण्डीज्ञा सहदेविकाम् ।
 त्रिफलां खण्डवः कृत्वा सर्वानेतान्विक्षिपेत् ॥ १४ ॥

धान्यस्य च चतुर्थीशान् धान्याम्लमिदमुत्तमम् ।
 स्वेदनादिषु कार्येषु पारदस्य विशिष्यते ॥ १५ ॥

आतप्ते कान्तजे खल्वे रसराजं विनिक्षिपेत् ।
 चूर्णं च गृहघूमं च चित्रकं त्रिफलां मुडम् ॥ १६ ॥

दग्धोर्णमिष्टकां कन्यां लघणं वृहतीद्वयम् ।
 मागधीं राजिकां चैव वन्ध्यां कर्कोटकीं तथा ॥ १७ ॥

एतान्कलांशान्सूतस्य तस्मिन्निक्षेप्त्वा विमर्दयेत् ।
 दत्त्वा दत्त्वाऽथ धान्याम्लमेवं कृत्वा दिनन्त्रयम् ॥ १८ ॥

सम्यक् सोष्णारनालेन रसं प्रक्षालयेत्प्रिये ।
 पटुं राजीं त्रिकटुकं मूलकं चित्रकं वरम् ॥ १९ ॥

पुनर्नवां मेषशृङ्गीं मेघनादं दुरालभास् ।
 आर्द्रकं रजनीं नागबलां च नवसारकम् ॥ २० ॥

समं धान्याम्लकैः पिष्ठा श्लक्षणं वस्त्रे प्रलेपयेत् ।
 यावदङ्गुलिमात्रं च तस्मिन्पूर्वरसं क्षिपेत् ॥ २१ ॥

तद्वध्वा ताम्रजे पात्रे क्षिप्त्वा धान्याम्लपूरिते ।
 घटे दोलाख्ययन्त्रे च स्वेदयेत्तमहर्निशम् ॥ २२ ॥

तमुद्धृत्य पुनस्सोणैरगरनालैशशरावके ।
 प्रक्षालयेत्सूतराजमेवं कुर्यात्विसप्तधा ॥ २३ ॥

प्रस्वेदितं सूतराजं ततसंभर्दयेत्प्रिये । ।

२. मर्दनम् ।

अथातो मर्देनं कर्म वक्ष्यामि शृणु भैरवि ! ॥ २४ ॥

चूर्णादिपूर्ववद्द्रव्यं विशालां राजवृक्षकम् ।
 अङ्गोलं कृष्णयुत्तूरं त्रिकटुं च समं समम् ॥ २५ ॥

सर्वं सूतकलांशं च तस्वल्वे रसं क्षिपेत् ।
 मर्दयेत्पूर्वधान्याम्लदिवारात्रं पुनश्च तम् ॥ २६ ॥

क्षालयेन्मृणये पात्रे ततः सोष्णारनालकैः ।
 मनेन क्षूलनं चैवमेकविंशतिवासरम् ॥ २७ ॥

एवं विमर्दितं सूतं समादायाथ मूर्छयेत् ।
अभ्रजीर्णोऽथवा वीजजीर्णस्सूतोऽपि मर्दते ॥ २८ ॥

चूर्णादिपूर्वद्रव्यैश्च रागान् गृह्णाति निर्मलः ।

३. मूर्छा ।

अथ मूर्छा प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं सावधानतः ॥ २९ ॥

राजिका मेषशृङ्खी च चितकं च फलतयम् ।
क्षीरकन्दे सूरणं च सर्पीक्षी काकमाचिका ॥ ३० ॥

नीला वचा बला कन्या कृष्णोन्मत्स्तथाकुली ।

श्वेताऽपराजिताङ्कोलं गोजिहा गरुडी तथा ॥ ३१ ॥

एतेषां स्वरैर्मर्द्यो रविक्षीरेण पारदः ।

व्यस्तानां वा समस्तानां रसैरेषां दिनावधि ॥ ३२ ॥

मर्दयेत्तस्तस्त्वे च मूषायां तं रसं क्षिपेत् ।

निरुद्ध्य भूधरे यन्त्रे विपचेत्तं पुनः प्रिये ॥ ३३ ॥

राजिकाद्यौषधभवै रसैस्त्वस्सवासरम् ।

मर्दनं भूधरे पार्कं कुर्यात्संमूर्छितो रसः ॥ ३४ ॥

भवेत्तदुत्थानविर्धिं प्रकुर्वीत सुरार्चिते ।

४. उत्थापनविधिः ।

एवं संमूर्छितं सूतं क्षालयेक्कांजिकेन च ॥ ३५ ॥

सोणोन वारिणा वाऽपि सूतमुत्थापयेत्तिये ।

पातनायन्त्रयोगे वा रसस्योत्थापनं भवेत् ॥ ३६ ॥

५. पातनम् ॥

पातनं त्रिविधं प्रोक्तं रसराजस्य पार्वति । ।

ऊर्ध्वपातमधःपातं तिर्यक्पातनमुच्यते ॥ ३७ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽसाः ।

४

ऊर्ध्वपातनविधिः ।

रसस्य पातनं वक्ष्ये पाठा ब्राह्मी च चितकम् ।
शाङ्करी काकमाची च मण्डूकी गिरिकर्णिका ॥ ३८ ॥

कुमारी च जया भृङ्गी गोजिहा शङ्खपुष्पिका ।
भूपाटली च निर्गुण्डी काकजङ्घा शतावरी ॥ ३९ ॥

आद्रिकं देवदाली च तिलपर्णी च नीलिका ।
आरग्वधः क्षीरकन्दमङ्गोलो देवदारु च ॥ ४० ॥

एषां रसैस्समस्तानां व्यस्तानां वा दिनं रसम् ।
मर्दयेत्तस्तस्वल्वे तत् शुल्वं सूतचतुर्थकम् ॥ ४१ ॥

तं पिष्टा पातयेद्यन्ते ह्यूर्ध्वपातनके दिनम् ।
ऊर्ध्वलग्नं रसं शुद्धं तमादायाथ मर्दयेत् ॥ ४२ ॥

पूर्वोदितौषधरसैः पूर्ववत् शुल्वसंयुतम् ।
पातयेन्मर्दयेदेवं सप्तधैवं पुनः पुनः ॥ ४३ ॥

ऊर्ध्वपातनसंशुद्धं पारदं पातयेदधः ।

अथःपातनविधिः ।

अथाधःपातनं वक्ष्ये व्यूषणं लवणं वराम् ॥ ४४ ॥

चित्रकं राजिकां शिशुं सर्वं सूतसमं क्षिपेत् ।
मर्दयेत्तस्तस्वल्वे च रसं धान्याम्लकेन च ॥ ४५ ॥

तत्कर्केन लिपेदूर्ध्वं भाण्डं सम्यक् निरोधयेत् ।
ऊर्ध्वमाण्डस्य पृष्ठे तु दद्यालघुपुटं ततः ॥ ४६ ॥

इत्यधःपातनं कुर्यात्सस्वारं पुनः पुनः ।
अधःपातनशुद्धस्य तिर्यक्पातनमाचरेत् ॥ ४७ ॥

तिर्यक्षपातनविधिः ।

वक्ष्यामि तिर्यक्षपतनं सूतं धान्याभ्रकं समम् ।
धान्याम्लमद्येद्याम् तिर्यक्षपातनयन्वके ॥ ४८ ॥

चण्डाग्निना पचेदेवं सप्तवारं पुनः पुनः ।
एवं त्रिधा पातितं च ततस्सूतं निरोधयेत् ॥ ४९ ॥

अभ्रकं वाऽथ गन्धं वा माक्षिकं विमलामपि ।
सर्णं वा रजतं वाऽपि कान्तं वा तीक्ष्णमेव वा ॥ ५० ॥

प्रत्येकं शोधितं देयं ताम्रवत्पादमात्रकम् ।
पाठादिकररसैः कुर्यान्मर्दनं पातनं क्रमात् ॥ ५१ ॥

यद्यद्द्रव्यान्वितस्सूतस्तत्तद्द्रव्यगुणप्रदः ।
पातने ताम्रयोगेन नागवङ्गौ त्यजेद्रसः ॥ ५२ ॥

अथवा दीपिकायन्त्रे शुद्धः स्यात्पातितो रसः ।

६. निरोधनम् ।

कदर्त्थितो भवेत्सूतः स्वेदादैः पञ्चकर्ममिः ॥ ५३ ॥

आप्यायनार्थं सूतस्य कर्म कुर्यान्निरोधनम् ।
अथ कर्म निरोधाख्यं पेषयेत्त्वाणं जलैः ॥ ५४ ॥

स्थालीमध्ये रसं क्षिप्त्वा तदूर्ध्वं लवणं क्षिपेत् ।
किंचिज्जलं च निवर्पेत्तं शरावेण रोधयेत् ॥ ५५ ॥

कुर्यात्सम्यक् सन्धिलेपं तदूर्ध्वं तुटेलघु ।
एवं निरोधनं कर्म विद्यथात्सप्तधा प्रिये ॥ ५६ ॥

आप्यायितो भवेत्सूतोऽनेन षडत्वर्जितः ।
निरोधकर्मसिद्धोऽसौ वीर्यवान्सुनियम्यते ॥ ५७ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽहासः ।

४९

७. नियामनम् ।

अथो नियामनं कर्म कथयामि वरानने ।
यवचिन्ना क्षीरकन्दं सर्पक्षी पटु भूजराट् ॥ ५८ ॥
बन्ध्या कर्कोटीकी चिबः सर्वं धान्याम्लपेषितम् ।
कृत्वा ॐ लोड्यारनाठेव तद्द्रवैः स्वेदयेहिनम् ॥ ५९ ॥
यन्त्रे नियामके सप्तवासरं तत्र दीपयेत् ।

८. दीपनम् ।

अथातो दीपनं कर्म बदामि तत्र पार्वति ॥ ६० ॥
स्वर्णपुष्पी च मरीचं त्रिक्षारं पञ्चपुष्पिका¹ ।
भूखगः पञ्चलवणं राज्ञिका शिशुमूलकम् ॥ ६१ ॥
कासीसं विजया कन्या पाताळगरुडी कणा ।
क्षीरकन्दं च कर्कोटी गिरिकर्णी जया मधु ॥ ६२ ॥
चित्रकं काकजंघा च सर्वमम्लगणेन च ।
कल्कयेत्पारदं तेन मर्दयेत्तद्वैरपि ॥ ६३ ॥
द्वोलायन्त्रे पचेदेकदिनमेवं च सप्तधा ।
मर्दनं पाचनं कुर्यात् ग्रासार्थी दीपितो रसः ॥ ६४ ॥
एवं प्रदीपितं सूतं शुद्धं तमनुवासयेत् ।

९. अनुवासनम् ।

अथानुवासनं कर्म मृत्याव्रे दीपितं रसम् ॥ ६५ ॥
क्षिप्त्वा जघ्नीरजद्रावैस्तीवधर्मेऽनुवासयेत् ।
एवं सप्तदिनं कुर्यात्तत्त्वारणमाचरेत् ॥ ६६ ॥

1. 'जाती जयन्ती श्रीदेवी भूकदम्बः कुसुममकः' इति पञ्चपुष्पाशि ।
कुमुष्पीति क्वचित्पठ्यते ।

नवभिस्त्वेदनायैश्च शुद्धः स्यात्कर्मभिः प्रिये ।
पारदस्सर्वोगम्बः सप्तकंचुकवर्जितः ॥ ६७ ॥

श्रीमैरवी—

स्वेदनादीनि कर्मणि श्रुतानि वद शङ्कर ।
त्वत्प्रसदादादसन्देहं संशृण्वे चारणादिकम् ॥ ६८ ॥

श्री भैरवः—

साधु पृष्ठं महाभागे ! शृणु तच्चारणादिकम् ।

१०. चारणविधिः ।

अथाभ्रचारणं कर्म वक्ष्यामि परमेश्वरि ! ॥ ६९ ॥

समुखे वा निर्मुखे वा रसे वा वासनामुखे ।

गगनं चारयेद्भर्मपिष्टिग्रासकमैः क्रमात् ॥ ७० ॥

समुखचारणम् ।

अत्रादौ कथ्यते देवि ! समुखं चारणं स्फुटम् ।

समुखो ग्रसति ग्रासं निर्मुखो ग्रसनाक्षमः ॥ ७१ ॥

तस्मात्परं रसेन्द्रस्य मुखीकरणमाचरेत् ।

[प्रथमो मुखीकरणप्रकारः ।]

इष्टकामध्यभागे तु गम्भीरं कर्तुलं समम् ॥ ७२ ॥

गर्तु कृत्वा तत्र सूतं प्रक्षिपेदनुवासितम् ।

निरुन्ध्यात्सच्छवस्त्रेण रसस्य दशमांशकम् ॥ ७३ ॥

गन्धं तदूर्ध्वं निक्षिप्य शरावेण निरोधयेत् ।

तत्पृष्ठेऽत्यपुर्टं दद्यात् गन्धे जीर्णे पुनः पुनः ॥ ७४ ॥

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा शतगुणं चारयेत्पात्प्रेदिति ।

चतुर्गुणे सान्द्रवस्त्रे गालयेत्तं रसेश्वरम् ॥ ७५ ॥

वेणौ क्षिप्त्वा निरुद्धयास्यं पचेद्गोमूत्रपूरिते ।
 भाण्डे त्रिसप्तदिवसं पुनस्तं तस्खल्वके ॥ ७६ ॥
 जम्बीरमातुलङ्गाम्लवेतसैभूखगैस्त्यहम् ।
 भूनागैश्च व्यहं मर्द्यं तं पश्चादिष्टकोदरे ॥ ७७ ॥
 एकैकं गर्तमाद्याद्वान्याऽग्नं गन्धकं तथा ।
 प्रत्येकं दशनिष्कं च यामं जम्बीरमर्दितम् ॥ ७८ ॥
 अनेन लेपयेद्वत्तद्वयमेकेष्टकान्तरे ।
 गर्ते क्षिप्त्वाऽथ तं सूतं विशन्निष्कं तदूर्ध्वतः ॥ ७९ ॥
 अपरामिष्टकान्दद्यात्तसनिंधं लोणमृत्खया ।
 हृदं लिप्त्वाऽथ दीपान्नौ पचेत्सप्तदिनावधि ॥ ८० ॥
 इष्टकां स्वाङ्गशीतां तां अवतार्य हरेद्वसम् ।
 किछ्वीनं पुनरपि कुर्यादित्यं त्रिवारकम् ॥ ८१ ॥
 एवं कृते रसेन्द्रस्य मुखं स्याद्देवसंज्ञकम् ।

[द्वितीयो मुखीकरणप्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मुखीकरणमुच्चमम् ॥ ८२ ॥
 रसेन्द्रं जीविभूनां समं संमर्दयेत्यहम् ।
 तत्क्षिपेत् भूलतालिसमूषायां सन्निवेशयेत् ॥ ८३ ॥
 तदूर्ध्वं भूलताकल्कं क्षिप्त्वा रुच्चा विशोषयेत् ।
 आर्द्गोमयलिसां तां पादममां निवेशयेत् ॥ ८४ ॥
 तद्दर्ते च पुटं देयं तुषकारीषवह्निं ।
 दिनान्ते तत्समुच्छृत्य पूर्ववन्मर्दयेत्पचेत् ॥ ८५ ॥
 त्रिशंद्वारं पुनः कुर्यादित्यं वह्निमुखो रसः ।
 ग्रसते गुद्धसूतोऽयं सर्वसिद्धिपदो भवेत् ॥ ८६ ॥

[तृतीयो मुखीकरणप्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मुखीकरणमुत्तमम् ।
गोमूलपूरिते भाष्डे ढोलायन्ते पचेद्रसम् ॥ ८७ ॥
त्रिसप्तवारं सम्यक्च रन्ध्रितं वेणुनाळके ।
मुखं भवति सूतस्य चारणाहं वरङ्गने ॥ ८८ ॥

[चतुर्थो मुखीकरणप्रकारः ।]

इष्टकाद्वयमध्ये च गर्तु चतुरङ्गलम् ।
दशनिष्कं शुद्धगन्धं धान्याभ्रं दशनिष्ककम् ॥ ८९ ॥
जम्बीरनीरसेसंर्भं यामं कल्केन तेन च ।
गर्तद्वयं समांशेन लिप्त्वा गर्ते विनिक्षिपेत् ॥ ९० ॥
वासितं रसराजं तं विशनिष्कं तदूर्ध्वतः ।
इष्टकामपरां न्यस्य क्षक्षणमूलवैर्णदम् ॥ ९१ ॥
लेपयेदथ दीपामिनमधः प्रज्वालयेत्प्रिये ।
अनुस्यूतं सप्तरात्रं स्वाक्षशीतं समुद्धरेत् ॥ ९२ ॥
किञ्च विहाय तं सूतं पूर्ववच्च त्रिवारकम् ।
कुर्यादेवं हि सूतस्य मुखं भवति शोभनम् ॥ ९३ ॥

निर्मुखचारणाप्रकारः ।

दिव्यौषधिप्रभावेन रसश्चरति निर्मुखः ।
अथवा वज्रवैकान्तस्पर्शाद्भ्रादिकं चरेत् ॥ ९४ ॥
पारदस्य चतुष्प्रष्ठिनिष्कं वैकान्तभस्म च ।
चतुर्निष्कं वज्रभस्म निष्कं दिव्यौषधिद्रवैः ॥ ९५ ॥
सर्वं सप्तदिनं मध्य स रसोऽभ्रादिकं चरेत् ।

चासनामुखचारणम् ।
 गम्भकं जारयेत्सूते दोलाख्ये पूर्वभाषिते ॥ ९६ ॥
 अन्ते च घोडशगुणं रसः स्याद्वासनामुखः ।
 ॥ अध्रकाभिषेकः— चारणीयाभ्रकस्य संस्कारः ॥
 चारणार्हाभ्रकस्याहमभिषेकं वदामि ते ॥ ९७ ॥

[प्रथमः प्रकारः]

मृतमञ्चं तु रुधिरैः क्षरैजलकणैरपि ।
 सृष्टित्रैस्तुंबुरुभिर्मर्द्देदम्लवर्गकैः ॥ ९८ ॥
 सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ।

[द्वितीयः प्रकारः]

मृतमञ्चं च कदली मूलकञ्च शतावरी ॥ ९९ ॥
 पुनर्नवा मेघनादो यवचिञ्चा च शिशुकः ।
 सूराणं च रसैरेषां मर्द्देद्वावयेत्प्रिये ॥ १०० ॥
 सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ।

[तृतीयः प्रकारः]

शुल्वपात्रे तु लवणसर्जितकणभूखगान् ॥ १०१ ॥
 क्षिप्त्वाऽऽरनाठं त्रिदिनं कुर्यात्पर्युषितं यथा ।
 तस्मिन्नागं तु विद्वान्य ढालयेच्छतधा प्रिये ॥ १०२ ॥
 रौप्यकर्मणि वज्रस्य तदूद्रैर्मावयेद्वन्नम् ।
 सप्ताहं तच्चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ॥ १०३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः]

धान्याभ्रमक्षीरेण मर्द्देदेकनासरम् ।

निरुच्य संपुटे पच्यात्कपोतास्ये पुटे पुनः ॥ १०६ ॥

चतुर्वर्णं पुटेदेवं मर्दयेच्च पुनस्तथा ।
रम्भाद्रवैस्तिधा मर्द्य मूलकस्य द्रवैस्तिधा ॥ १०५ ॥

काकमाची मेघनादो मत्स्याक्षी च पुनर्नवा ।
अपामार्गश्चितकं च विदारी भृज्ञराष्ट्रुनिः ॥ १०६ ॥

चतुर्वर्णं पच्येदेवं मर्दयेच्च पुनस्तथा ।
एतैरेकैकधा मर्द्य पुटपाकं पृथक् पृथक् ॥ १०७ ॥

तदग्रकं भावयेच्च मुसली यवचिक्किकाः ।
तण्डुली कदली शिश्रुवरी चार्कः पुनर्नवा ॥ १०८ ॥

एकैकैश्च द्रवैर्भाव्यमेकैकं दिवसं पृथक् ।
तदग्रकं पारदेन्द्रधरत्यवेष सुरार्चिते ॥ १०९ ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

धान्याङ्गं रविदुग्धेन मर्दयेद्याममात्रकम् ।
तदभ्रं संपुटे रुच्चा कपोतास्यपुटे पचेत् ॥ ११० ॥

वारांश्चतुर्दशैवं स्यात्तो रम्भार्कपीछुकाः ।
नागवर्ली च मुसली कुवेराक्षी च शिश्रुकः ॥ १११ ॥

तुम्बी तुंबुरुंकोलबलापामार्गकाः प्रिये ।
गृहीत्वैषामेकरसं सत्योर्षं च सकांजिकम् ॥ ११२ ॥

भाण्डमध्ये विनिक्षिप्य डोलायन्ते पचेत्यहम् ।
पूर्वाङ्गं च ततस्तम्भात्समुद्भृत्याथ साध(शोष ?)येत् ॥

टङ्कणं उवरी सिन्धु कासीसं च समं समम् ।
अश्वकस्य दशांशं तु सर्वमेतद्विमर्दयेत् ॥ ११४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽलासः ।

५५

तदञ्चकं चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ।

[षष्ठः प्रकारः]

मुण्डीद्रवे तु शतधा द्रुतं नागं प्रढालयेत् ॥ ११५ ॥

तदद्रवेण च धान्याञ्च मर्दयेत्संपुटे क्षिपेत् ।

सूधा पचेत्कपोताख्ये पुटे चैवं तु सप्तधा ॥ ११६ ॥

आर्द्रकस्य द्रवैरेवं सप्तधा चिलकद्रवैः ।

तत्समं गन्धकं दत्वा मर्दयेद्भावयेत्कमात् ॥ ११७ ॥

प्रागुक्तमुण्डीस्वरसैर्बीजपूरसेन च ।

स्तन्नैरेकदिनं भाव्यं तदञ्चं च चरेद्रसः ॥ ११८ ॥

एवं सर्वाणिबीजानि सत्व(ज)ञ्चाश्रकस्य च ।

स्वर्णादिसर्वलोहानि सत्वानि विविधानि च ॥ ११९ ॥

द्रून्द्रानि सर्वरत्नानि यद्यत्स्याच्चारणार्हकम् ।

तत्तत्पिण्णाऽभ्रवत्कार्यं तत्त्वरति पारदः ॥ १२० ॥

[सप्तमः प्रकारः]

तिलपर्णीरसैः पिष्टा धान्याञ्च पुटयेत् त्रिधा ।

सप्तधा भावयेदस्य मर्दनेन च पारदः ॥ १२१ ॥

पिष्टतां याति सहसा गगनं चरति क्षणात् ।

[अष्टमः प्रकारः]

त्रिक्षारं पञ्चलवणं कांक्षी कासीसटङ्गम् ॥ १२२ ॥

भूखगं हेममाक्षीकं सौराष्ट्री वत्सनाभकम् ।

तुवरी वेतसाम्लं च सर्वमेतत्समांशकम् ॥ १२३ ॥

तत्समांशं तु धान्याञ्च धान्याम्लैर्मर्दयेद्विनम् ।

अर्कक्षीरं भृङ्गराजो मेघनादः पुनर्नवा ॥ १२४ ॥

मूलकं चित्रकं रंभा काकमाची शतावरी ।
 अपामार्गस्तालमूली विदारी तण्डुली मुनिः ॥ १२५ ॥
 मीनाक्षी शिशु वृहती कुमारी यवचित्रिका ।
 बला तुम्ही कुवेराक्षी व्योरं तुंबुरपीडुनी ॥ १२६ ॥
 अङ्गोलः फणिवल्ली च सर्वमेतत्समांशकम् ।
 संपेष्य कल्कयेदैवि धान्याम्ले तच्चतुर्गुणे ॥ १२७ ॥
 द्रुतं नागं शतं वारान्निक्षेपेत्स्मिन्पुनः पुनः ।
 कल्कद्रवेण पूर्वान्नं यामं संमर्दयेद्दृढम् ॥ १२८ ॥
 कपोतास्त्वे पुटे पच्यादेवं विशतिवारकम् ।
 ततुल्यं गन्धकं दत्वा पूर्वोक्तैषधद्रवैः ॥ १२९ ॥
 सस्तन्यैर्बांजपूरोत्थैद्रवैभर्व्यं त्रिवासरम् ।
 एतदश्रुं तु सूतस्य चारणे परमं हितम् ॥ १३० ॥
 द्वन्द्वितं व्योमसत्यं च बीजानि विविधानि च ।
 हेमादिसर्वलोहानि रत्नानि विविधानि च ॥ १३१ ॥
 द्वन्द्वितं वज्रबीजं च चारणायां विधीयते ।
 समस्तमेतत्पूर्वोक्तप्रकारेणैव कारयेत् ॥ १३२ ॥
 तदा रसेन्द्रश्वरति तत्सर्वं चारणोचितः ।

[नवमः प्रकारः]

शुल्बपात्रे तु कासीसं कांक्षी माक्षीकगन्धकम् ॥ १३३ ॥
 क्षारतयं पञ्चलोणमम्लयुक्तं क्षाणं क्षिपेत् ।
 दिव्याभिषेकयोगोक्तं शतधा ढालयेदहिम् ॥ १३४ ॥
 वङ्गं वानेन वस्त्रूनि चारणार्हाणि भावयेत् ।
 वरी पुरनंवा रंभा गवाक्षी यवचित्रिका ॥ १३५ ॥

शिश्रुका मेघनादश्च रसैरेषां विभावयेत् ।
 वज्राभ्रं क्रमेणैव सप्ताहं सुरवन्दिते ॥ १३६ ॥
 तदभ्रकं नामवल्या कोवेर्या शिश्रुकस्य वा ।
 बाणाङ्गोल्लब्धलरंभास्फोतानां पीलुकस्य वा ॥ १३७ ॥
 अलम्बुषाहिमरु(लमु ?)चासुसलीदुम्बुरोरपि ।
 अथवा खरमञ्जर्यास्तिक्तशाकस्य वा प्रिये ॥ १३८ ॥
 एकैनैषां रसैनैव व्योषसर्षपसंयुतम् ।
 पस्त्वन्व विदिवसं कुर्यात्सिमन् टङ्गसैन्धवम् ॥ १३९ ॥
 कासीसं तुवर्णं क्षिप्त्वा पूर्वाभिषवयोगतः ।
 एतद्भ्रं चरेत्सूतः समुखो निर्मुखोऽथवा ॥ १४० ॥
 तदभ्रकप्रभावेन गोलकस्सिद्धिदो भवेत् ।

[दशमः प्रकारः]

आन्यामौरम्लवर्गैश्च स्वेदयेदभ्रकं दिनम् ॥ १४१ ॥
 ततस्सुवक्षीरतो मर्द्य कपोतास्त्वये पुटे दहेत् ।
 मुनित्रयं मेघनादं रम्भाकन्दं च मूलकम् ॥ १४२ ॥
 मत्स्याक्षी शृङ्गिवेरं च काकमाची पुनर्नवा ।
 अपामार्गस्त्वरूपूराशैतेषां तु रसेन च ॥ १४३ ॥
 एकैकेन पुनर्देवादेकैकं पूर्वमभ्रकम् ।
 डोलायन्वे सुहीक्षीयुक्तमेकदिनं पचेत् ॥ १४४ ॥
 ततश्छायागते शुष्के धनेऽस्मिन्नवसारकम् ।
 निंबं वचाश्च कासीसं चण्काम्लं पृथक्पृथक् ॥ १४५ ॥
 अभ्रस्य षोडशांशं च निश्चिपेत्ताभ्रभाजने ।
 वर्षयेत्तच्चरेत्सूतो लोहपात्रस्य योगतः ॥ १४६ ॥

[एकादशः प्रकारः]

धान्यार्थं मर्दयेत्सोमवलीतोयैर्दिनं दृढम् ।
पुटेदेवं त्रिधा पश्चात् सोमवल्ल्या रसेन च ॥ १४७ ॥
भावयेत्सप्तधा देवि रसश्चरति तद्वन्म् ।

[द्वादशः प्रकारः]

सारनाले तु शतधा निषिद्धं तप्तनेन च ॥ १४८ ॥
शतधा एलाक्येदग्रं ताप्रवासनया सह ।
स्तुलल्यां तच्चरेत्सूतो नाव कार्या विचारणा ॥ १४९ ॥

गन्धकभावना ॥

चारणर्थस्य गन्धस्य भावनां शृणु पर्वति ।
सौराश्रूं चाजमोदं च सज्जीं कासीस्मेव च ॥ १५० ॥
मर्दयेच्छिग्रुतोयेन गन्धकं तेन भावयेत् ।
सप्ताहं मर्दितं गन्धं चारयेत्प्रददस्य च ॥ १५१ ॥
रागं धत्ते रसेन्द्रस्य बीजानां पाकजारणे ।
पक्षच्छेदे रसेन्द्रस्य श्रेष्ठस्यात्सर्वकर्मणि ॥ १५२ ॥
षलाशपुष्पस्तरसैः शाकवृक्षच्छदद्रौः ।
विष्णुक्रान्तादवैर्गन्धं भावयेत्सप्तवासरम् ॥ १५३ ॥
तं गन्धं चारयेत्सूतो इष्टक्यन्तयोगातः ।

अन्नचारणे श्रेष्ठा दिव्यमूल्यः ॥

अथांश्चारणे श्रेष्ठा दिव्यमूलीर्वदामि ते ॥ १५४ ॥

बज्री रंभा हंसपदी चिकिका व्याघ्रपादिका ।

मण्डकी बृहती पुङ्गा कुमारी लाङ्गली तथा ॥ १५५ ॥

सर्पाक्षी चाग्निधमनी शङ्खपुष्पीन्द्रवारुणी ।
षण्ड(खण्ड)जारी च कार्कोटी विस्त्याता दिव्यमूलिका ॥

गन्धकाब्रकचारणम् ।

अथातश्वारणं कर्म प्रवक्ष्यामि समासतः ।
धान्याभ्रकं द्रुते गन्धे समं क्षिप्त्वा नियोजयेत् ॥
स्व्यातो गन्धाभ्रयोगोऽयं श्रेष्ठश्वारणकर्मणि ।
समुखं निर्मुखं वापि पारदं दशनिष्ककम् ॥ १५८ ॥
गन्धाभ्रयोगनिष्के द्वे पिण्ठं कुर्यादथा तथा ।
तं पिण्ठं नागपिष्ठचाऽथ समया परिवेष्येत् ॥ १५९ ॥

हेमकर्मणि वङ्गस्य पिष्ठ्या रजतकर्मणि ।
ताम्रपिष्ठ्या देहसिद्धौ वेष्टयेत्परमेश्वरि ॥ १६० ॥

तां पिण्ठं विद्रुते गन्धे विपचेद्विसत्रयम् ।
तां पिण्ठं दीपिकायन्त्रे पाचयेत्पातयेदधः ॥ १६१ ॥
तं रसं पूर्ववत्पिण्ठं कुर्याद्वेष्टनवर्जिताम् ।
त्रिदिनं विद्रुते गन्धे विपचेत्पातयेदधः ॥ १६२ ॥

तं रसं तसखल्वे तु चतुष्पष्टिगुणं क्षिपेत् ।
भागैकमभिष्क्ताभ्रं मर्द्य दिव्योषधैर्दिनम् ॥ १६३ ॥
तत्क्षेपेचारणायन्त्रे जम्बीरससंयुते ।
तीव्रातपे दिनं स्थाप्य सूतश्वरति तद्धनम् ॥ १६४ ॥

एवं पुनः पुनर्गम्भिष्टीग्रासक्रमात्मकम् ।
पत्ताभ्रचारणं प्रोक्तमेवं सत्वाभ्रचारणम् ॥ १६५ ॥
एवं कुर्यादथाशक्यं चारणं परमेश्वरि । ।
रसेऽत्रं चारयेत्पूर्वं चतुष्पष्टितमांशकम् ॥ १६६ ॥

द्वात्रिंशतमभागं स्यात्तदेतत्पोडशांशकम् ।
अष्टमांशं चतुर्थीशं द्वितीयांशं समं क्रमात् ॥ १६७ ॥

द्विशुणं चतुर्गुणं चाष्टगुणं षोडशकं गुणम् ।
द्वात्रिंशद्वृगुणमेवं स्यात् चतुष्प्रष्टिशुणं क्रमात् ॥ १६८ ॥

पक्षच्छेदस्त्वदोषत्वं लघुता ग्रासयोग्यता ।
मुखिताग्निसहत्वं च व्यापित्वं गतिहीनता ॥ १६९ ॥

रसेन्द्रस्यानवस्थत्वं च भवेदभ्रकचारणात् ।

जारणा ॥

यस्याहमपि तुष्टः स्यां तस्य सूतेन्द्रजारणे ॥ १७० ॥

मतिर्भवेत्त्र सन्देहो जारणा भुक्तिमुक्तिदा ।
दुर्लभा जारणा देवि विना भास्यं न लभ्यते ॥ १७१ ॥

जारणा द्विविधा बालजारणा वृद्धजारणा ।

जारणे क्रमः ॥

गगनं जारयेत्पूर्वं सर्वसत्त्वान्यतः परम् ॥ १७२ ॥

द्रून्द्वानि सर्वलोहानि पक्वबीजानि भैरवि ! ।

पद्मरागादिरक्तानि जारयेच यथाक्रमम् ॥ १७३ ॥

जारणाय अभ्रकसत्त्वनिर्माण प्रकारः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

जारणाहौं व्योमसत्त्वं रसराजस्य वक्ष्यते ।
धान्याभ्रकं च विधिवन्मारयेद्वज्रसंज्ञकम् ॥ १७४ ॥

अभिषेकं पूर्ववस्त्यात्त्रिंसिमस्ताप्यं दशांशकम् ।
पञ्चमाहिषगव्यैश्च मर्दयेत्कर्षसन्निभाः ॥ १७५ ॥

कुर्वीत वटिकाः कोष्ठीयन्वे सत्वं निपातयेत् ।
सत्वस्य च चतुर्थांशं ताप्यं मूषागतं धमेत् ॥ १७६ ॥
एवं कृत्वा चतुर्वर्ँं तत्सत्वं रसजारणे ।
रसायने च भैयज्ये अद्यं सकलकर्मणि ॥ १७७ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

मृताञ्चं तच्चतुर्थांशं नागं तत्पादमाक्षिकम् ।
पञ्चमिर्माहिषगव्यैः यातयेत्सत्वमुज्ज्वलम् ॥ १७८ ॥
तत्सत्वं तच्चतुर्थांशं माक्षिकं तत्समां शिलाम् ।
धमेत्वलिसमूषायां सत्वं साद्वेमसन्निभम् ॥ १७९ ॥
एवं कुर्याच्चतुर्वर्ँं तत्सत्वं ग्रसते रसः ।

[तृतीयः प्रकारः]

मृताङ्कं पोडज्ञांशो तच्चतुर्थांशकं त्रिपु ॥ १८० ॥
तत्समं तालकं क्षिप्त्वा पञ्चगाहिषगव्यतः ।
सत्वं निपातयेत्तच्च चतुर्थं हरितालकम् ॥ १८१ ॥
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा चतुर्वर्ँं तत्सत्वं ग्रसते रसः ।

[चतुर्थः प्रकारः । अभ्रकसत्वमृदूकरणम्]

बज्जमूपागतं कृत्वा धनसत्वं च तत्समम् ॥ १८२ ॥
काचं च टड्डूणं क्षिप्त्वा रुच्या तीत्राग्निना धमेत् ।
तत्क्षिपेदम्लवर्गेण चिन्नावीजं सुहीदलम् ॥ १८३ ॥
पिष्टा तस्मिन्पुनरत्तद्वत्काचटङ्गप्योगतः ।
धमेदेवं सप्तवारं सेचनं च युनः युचः ॥ १८४ ॥
तदभ्रसत्वं शुभं स्यान्मदु स्याचारणोदितम् ।

[पञ्चमः प्रकारः]

रसेन्द्रं टङ्गणं ताष्णे भागैकैकं पृथक्पृथक् ॥ १८३ ॥
त्रिभागं शोधितं नागं मृतात्रं दशभागकम् ।
यवक्षारं च दग्धोर्णा सर्जक्षारं च गुमुलम् ॥ १८६ ॥
अजापञ्चाङ्गसंयुक्तं अम्लमूत्रगौर्युतम् ।
मर्दयेत्यूर्ववत्सत्वे पातयेनमृदु निमिलम् ॥ १८७ ॥

द्वन्द्वमेलापनाय मूषालेपः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

द्वन्द्वमेलापने मूषा लेपं वक्ष्यामि र्थावति ! ॥ १८८ ॥
मेषशृङ्गं खुरं गुञ्जा टङ्गणं च विषं समम् ।
स्थूलमेकस्य वसया पिष्टा मूषां प्रलेपयेत् ॥ १८९ ॥
मिलन्ति सर्वसत्वानि मूषायां चूर्णितानि च ।
गुमुलं धातकीपुर्पं गुडं क्षारत्रयं समम् ॥ १९० ॥
स्तन्यैः पिष्टाऽथ मूषायां लेपनं द्वन्द्वमेलनम् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

अश्ममेदी लाङ्गली च भूलता च मरीचकः ॥ १९१ ॥
कार्पासस्य फलं शक्रगोपश्चैतांश्च मर्दयेत् ।
नारीस्तन्येन तेनैव मूषामन्तः प्रलेपयेत् ॥ १९२ ॥
तस्यां मिलन्ति सत्वानि सर्वाणि च महारसाः ।
हेममुख्यानि लोहानि चण्डाग्निधमनेन च ॥ १९३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

चुचुन्दर्याश्च पिशिं टङ्गणं च विषं समम् ।
मर्दयित्वा च मूषान्तर्लेपयेत्तत्र निक्षिपेत् ॥ १९४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽलासः ।

६३

द्वन्द्योयं तु यद्यस्यात्तसर्वं धमनान्मिलेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः]

भस्मीकृतमपामार्गं कङ्गुणीतैलमर्दितम् ॥ १९५ ॥

मूषायां लेपयेतेन द्वन्द्वद्रव्यं विनिक्षिपेत् ।
मिलेत्तीव्राग्निधमनात्तरन्मारकवापनात् ॥ १९६ ॥

द्वन्द्वमेलापनम् ॥

अत एव प्रवक्ष्यामि द्वन्द्वमेलापनं श्रूणु ।

वर्षा॑भूकदलीकन्दकाकमाचीपुर्नवम् ॥ १९७ ॥

खर्णं नरकपालं च गुज्जा टङ्गणमप्रकम् ।
सत्वं मूषागतं धातं हेमाञ्चं मिलति॒ क्षणात् ॥ १९८ ॥

अभ्रकं चूर्णयित्वा तु काकमांचीरसप्लुतम् ।
कपिथ्थोयसंयुक्तं सूतटङ्गणसंयुतम् ॥ १९९ ॥

वज्जपत्रान्तरे न्यस्तं धातं वज्जाश्रकं मिलेत् ।
आवर्त्य कटुतैलेन भस्मापामार्गजं क्षिपेत् ॥ २०० ॥

हेमाञ्चं नागताप्येन ताराञ्चं हरितालकात् ।
गन्धकेन तु शुल्बाञ्चं तीक्ष्णाञ्चं सिन्धुहिङ्गुलात् ॥

वज्जाञ्चं हरितालेन नागाञ्चं शिलया मिलेत् ।
लाङ्गली चमरीकेशाः कार्पासास्थि कुलत्थकम् ॥

भूलता चाश्मदमनी स्त्रीस्तन्यं सुरगोपकः ।
द्वन्द्वे प्रलिप्तमूषायां सुधमातास्तीवद्विहिना ॥ २०३ ॥

कान्ताञ्चशैलविमलाः मिलन्ति सकलाः क्षणात् ।
अथ चुच्छुन्दरीमांसं विषटङ्गणयोजितम् ॥ २०४ ॥

मूषाप्रलेपात्कुरुते सर्वद्वन्द्वेषु मेलनम् ।
जौर(?)भ्रमरशृङ्गं च मण्डकस्य वसामिपभ् ॥ २०५ ॥

गुज्जाटङ्गलेपेन सर्वसत्वेषु मेलनम् ।
टङ्गणोर्णागिरिजतुकर्णाक्षीमलकर्कटैः ॥ २०६ ॥

मिलन्ति सर्वद्रव्याणि स्त्रीस्तन्यपरिपेषितैः ।
धातकीगुगुलगुडसर्जयावकटङ्गैः ॥ २०७ ॥

स्त्रीस्तन्यपेषितं शास्तं द्वन्द्वं स्थातु रसायने ।
सूक्ष्मचूर्णं तु यत्किञ्चित्पूर्वकल्केन संयुतम् ॥ २०८ ॥

अन्धमूषागतं धातं संकरं मिलति क्षणात् ।
वापितं ताप्यरसकसस्यकैर्दरदेन च ॥ २०९ ॥

स सत्वं स्यादनिविंड हृष्टं धातं मिलेत्ततः ।
रसोपरसलोहानि सर्वाण्येकत्र मेलयेत् ॥ २१० ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अन्योन्यं द्वन्द्वतां यान्ति द्रवन्ति सलिलं यथा ।
वज्जाग्रसत्वचूर्णं तु यत्किञ्चिल्लोहचूर्णकम् ॥ २११ ॥

द्रव्यं समं तयोस्तुत्यमरिवर्गं विनिक्षिपेत् ।
द्वन्द्वमेलनमूषायां धमनान्मेलनं भवेत् ॥ २१२ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

मर्दयेष्टङ्गणं रभाकन्दतोयेन लेपयेत् ।
मूषां इवेताग्रकं वङ्गं धमनान्मिलति प्रिये ॥ २१३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

वनशिशुष्टङ्गश्च गुज्जा च नृकपालकम् ।
पिष्टा योषित्स्तन्यनौरैस्तेन मूषां प्रलेपयेत् ॥ २१४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोलासः ।

६५

चङ्ग इवेताभ्रसत्वं च चूर्णयित्वा क्षिपेद्धमेत् ।
असंशयंः मिलन्त्येव श्रेष्ठं रजतकर्मणि ॥ २१५ ॥

[चतुर्थः प्रकारः]

इवेताभ्रसत्वं सचूर्ण्य तच्चतुर्थाशपारदम् ।
सूततुल्यं टङ्कणं च मर्दयेत्काकमाच्चिजैः ॥ २१६ ॥
द्रवैस्तद्गोळकं कृत्वा वज्ञपत्रेण वेष्टयेत् ।
इवेताभ्रसत्वतुल्येन लिसमूषागतं धमेत् ॥ २१७ ॥
भवेत्संमेलनं सम्यक् सुख्यः स्याद्गूप्यकर्मणि ।

बज्रहेममेलापने मूषालेपः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथातो बज्रकनकद्वन्द्वमेलाप्रलेपनम् ॥ २१८ ॥
गुञ्जा कान्तमुखं तुल्यं द्वन्द्वयोद्दिगुणं चलिम् ।
स्तन्येन योपितां पिष्टा मूषायामन्तरे तथा ॥ २१९ ॥
मेलयेद्वज्रमेलापलेपोऽयं कथितो मया ।

[द्वितीयः प्रकारः]

शिलाधातुः कान्तमुखं शशदन्ताश्च गन्धकः ॥ २२० ॥
अम्लवेतसकं तुल्यं पिष्टा मूषां प्रलेपयेत् ।
हेमचंडं मिलन्त्येव मूषायां नात संशयः ॥ २२१ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

कुलीरस्थि शिलाधातु महिषीकणद्वज्ञलम् ।
टङ्कणोर्णासिमं सर्वं कान्तास्तन्येन मर्दयेत् ॥ २२२ ॥
अनेन लेपयेन्मूषां हेमचंडं मिलत्यलम् ।

[चतुर्थः प्रकारः]

कान्तास्यं टङ्कणं वालवसविंश्चमरास्थि च ॥
मनुष्यचिकुरास्थीनि स्त्रीस्तन्येन विर्दयेत् ।
अनेन लिप्मूषायां हेमवज्रं मिळेद्धवम् ॥ २२४ ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

ताप्यटङ्कणभूनागकान्तकाच्चमधूनि च ।
कुलीरारिथ स्तुहीक्षीरमर्कक्षीरं समं समस् ॥ २२५ ॥
स्तन्येन मर्दयेत्सर्वं मूषालेपं तु कारयेत् ।
मूषालेपो भवेदेष वज्रहाटकमेलनः ॥ ॥ २२६ ॥
वज्रं भस्मीभवेद्यस्त्वैर्मूषामन्तविलेपयेत् ।
धर्मेत्तीव्राग्निना हेमवज्रमेलापनं भवेत् ॥ २२७ ॥

वज्रहेममेलापनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथातो मेलनं वक्ष्ये वज्रहेम्नोस्तुरेश्वरि ! ।
सर्वं द्वादशभागे स्यात्तदर्थं शुद्धपरदम् ॥ २२८ ॥
रसेन्द्रार्थं नागभस्म नागार्थं मृतवज्रकम् ।
एतच्चतुष्टयं चार्म्मर्दयेत्सखल्वके ॥ २२९ ॥
उद्धृत्य द्वन्द्वमेलापे मूषायां रोधयेद्धमेत् ।
हठात्तच्च मिलयेतन्नात् कार्या विचारणा ॥ २३० ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

भावयेच्छारिबाक्षीरे मुतं वज्रं दिनं ततः ।
मर्दयेदगोलकं कृत्वा शोषयेच्छैकमागकम् ॥ २३१ ॥
त्रिभागं रसराजं च चतुर्भागं सुवर्णकम् ।
अम्लेन मर्दयेत्पिण्ठि कृत्वा तद्वज्रगोलकम् ॥ २३२ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽस्मासः ।

तत्पिष्ठा वेष्टयेत्तच्च भूजपत्रेण वेष्टयेत् ।
पक्षं न्यसेद्गान्धराशौ तदुद्घृत्य पुनः पुनः ॥ २३३ ॥
धमेद्धठान्मिलत्येव नात्र कार्या विचारणा ।

[तृतीयः प्रकारः]

वज्रं षोडशभागेन हेमपत्रेण वेष्टयेत् ॥ २३४ ॥
तत्क्षिपेल्लिलस्मूषायां स्वर्णाशं श्वेतकाञ्जम् ।
चूर्णं वा नृकपालं वा चूर्णं कृत्वा विनिक्षिपेत् ॥
निरुच्य च धमेतीत्रमेवं कुर्यात्पुनः पुनः ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा श्वेतकाञ्च नृकपालमथापि वा ॥ २३५ ॥
सप्तधैवं मिलत्येव पुनरेवं विधीयते ।
अस्य हेत्पः षोडशांशं सृतं वज्रं विनिक्षिपेत् ॥
पूर्ववल्लिलस्मूषायां काञ्च वा नृकपालकम् ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमेतीवं सप्तवारं मिलत्यलम् ॥
एवं तृतीयवारं च कुर्यादेवं चतुर्थकम् ।

द्वन्द्वितानामभिषेकः ॥

अथातो द्वन्द्वितानां च प्रवक्ष्याम्यभिषेचनम् ॥ २३६ ॥
कासीसं पञ्चलवणं माक्षीकं गन्धकं तथा ।
कांक्षी क्षारक्लयं तुल्यमारनाळेन मर्दयेत् ॥ २३७ ॥
तत्कल्कमातपे ताम्रपात्रे संस्थापयेत्त्वयहम् ।
तस्मिन्क्षिपेद्दुतं नागं शतधा तदुद्धुतं द्रुतम् ॥ २३८ ॥
ताम्रपात्रस्थसौवीरैर्भावयेच्छतवारकम् ।
द्वन्द्वितं तच्चरेत्सूतो यर्तिकचिज्जारणार्हकम् ॥ २३९ ॥
स्फूर्यकर्मणि वज्रं स्यान्नागं स्याद्वेमकर्मणि ।

पक्ववीजविधानम् ॥
अथातसंप्रवक्ष्यामि पक्ववीजं सुराचिंते ॥ २४३ ॥

[प्रथमं विधानम्]
सुवर्णे विद्वुते तुल्यं नागाभ्रं द्वन्द्वितं प्रिये ।
वाहयेदद्वादशगुणं स्वर्णशेषं यथा धमेत् ॥ २४४ ॥
पक्ववीजमिदं स्व्यातं जारयेत्पारदे क्रमात् ।

[द्वितीयं विधानम्]
पीताभ्रसत्वं स्वर्णं च समांशं द्वन्द्वितं धमेत् ॥ २४५ ॥
वाहयेदद्वादशगुणं स्वर्णशेषं यथा धमेत् ।
पुनः पीताभ्रसत्वं च वहेदशगुणं शानैः ॥ २४६ ॥
स्वर्णशेषं भवेद्यावत्पक्ववीजमिदं भवेत् ।

[तृतीयं विधानम्]
नागार्कव्योमरसकं चतुस्त्विर्वेकभागिकम् ॥ २४७ ॥
चूर्णयेल्लिसमूषायामन्धयेच्च धमेहृदम् ।
माक्षिकेण च तत्खोटं संपैष्याम्लैः पुटे पचेत् ॥
पुनस्तस्माक्षीकमम्लैः पिष्टा पुटे पचेत् ।
एवं पञ्चपुटं दत्वा तद्द्रुते हेम्नि वाहयेत् ॥ २४९ ॥
धमेदशगुणं यावत्तावत्स्यात्पक्ववीजकम् ।

चतुर्बीजकमः ॥
अथातसंप्रवक्ष्यामि चतुर्बीजं चरानने ॥ २५० ॥
हेमताराहिकुटिलबीजान्येतानि तत्वतः ।
हेमबीजं नागबीजं शस्यते हेमकर्मणि ॥ २५१ ॥

तारबीजं वज्जबीजं कथिते रूप्यकर्मणि ।
हेमबीजं तारबीजं भवेत्पं च रसायने ॥ २५२ ॥
नागबीजं वज्जबीजं च रसायनकर्मणि ।
चत्वार्थेतानि वीजानि भवेयू रोगशान्तये ॥ २५३ ॥
अन्यथा नैव योज्याति वीजान्येताति शाम्भवि ।

हेमबीजविधानम् । [प्रथमं हेमबीजम्]
गन्धकं सस्यकं चाऽपि माक्षीकं वाऽथ तालकम् ॥
शिलां च विमलां वापि चैकान्तं चाङ्गनं च चा ।
खर्परं वा कान्तमुखं वा चूर्जयित्वा समांशकम् ॥
शतवारान्दुते हेम्नि चाहयेत्त पुनः पुनः ।

[द्वितीयं नागभस्मसिद्धं हेमबीजम्]
सूतहिंगुलकंकुष्ठलोहर्पर्षटिकाश्रकम् ॥ २५६ ॥
मृतार्कमाक्षीकशिलाविमलांश्च समांशकम् ।
एतानागकलभागान् स्तुद्वर्कपयसा विये ॥ २५७ ॥
मर्दयेत्तेन पत्वाणि शुद्धनागस्य लेपयेत् ।
सुटेद्वान्तिशतिपुटे नागो भस्मति तद्वहेत् ॥ २५८ ॥
समं समं च शतधा निद्रुते पूर्ववाहिते ।
सुवर्णं च तथा हेमशेषं तावद्वसेद्वद्वदम् ॥ २५९ ॥

[तृतीयं वज्जभस्मसिद्धं हेमबीजम्]
अथवा भस्मयेद्वज्जं तालशङ्खाश्रपारदैः ।
चिंचाक्षारैस्त्वपुस्ताप्य !)समैः स्तुद्वर्कक्षीरमदितैः ॥
सुटेखोडशभिस्तत्त्वं शतधा हेम्नि चाहयेत् ।

[चतुर्थं ताम्रभस्मसिद्धं हेमबीजम् ।]

अथवा मारयेच्छुल्लभूर्वाधो गन्धकं समस् ॥ २६१ ॥

क्षिप्त्वा पुटेदष्टवारं तत्तात्रां हेम्नि वाहयेत् ।

[पञ्चमं तीक्ष्णभस्मसिद्धं हेमबीजम् ।]

अथवा मारयेत्तीक्ष्णं तीक्ष्णतुल्यं च हिंगुलम् ॥

स्त्रीस्तन्यैर्मर्दयित्वा तु पुटेदथ कलांशकम् ।

तीक्ष्णस्य हिंगुलं दला मर्दयेत्पुटयेकमात् ॥ २६२ ॥

एवं तत् षोडशपुटैः तत्तीक्ष्णं हेम्नि वाहयेत् ।

शतधा हेम तदिशाऽपि विद्रुते हेम्नि वाहयेत् ॥

[षष्ठं हेमबीजम् ।]

तद्वेम्नि द्विगुणं ताप्यं चूर्णितं तद्भमेद्वद्भम् ।

तच्चूर्णयेद्वित्रिपुटैः पञ्चभिर्मारितं भवेत् ॥ २६५ ॥

तद्वाहयेदशगुणं द्रुते हेम्नि धमन्धमन् ।

तदेव जयते दिव्यं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ २६६ ॥

हेमबीजमिदं स्थ्यातं हितं स्याद्रसजारणे ।

[सप्तमं हेमबीजम् ।]

सस्यकाञ्चकैकांतसत्वं स्वर्णमहिं रविम् ॥ २६७ ॥

तीक्ष्णं च चूर्णयेल्लिसमूषायां चांग्रितं धमेत् ।

पुनः प्रकटमूषायां धमेत्तस्मिन्द्रुते सति ॥ २६८ ॥

माक्षिकं निक्षिपेत्किञ्चित्किञ्चिद्विदल्वा पुनः पुनः ।

यावत्स्वर्णवशेषं स्यात्तस्मिन्विनिक्षिपेत् ॥ २६९ ॥

स्वर्णं नागं रविं तीक्ष्णं पूर्ववच्च धमेत्कमात् ।

वाहयेनमाक्षिकं तद्वद्भमेत्स्वर्णवशेषकम् ॥ २७० ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोङ्लासः ।

७१

हेमबीजमिदं स्वयातं हितं स्याद्रसजारणे ।

[अष्टमं हेमबीजम्]

समांशं चूर्णयेदञ्चं सत्वं ताप्रमयं शुभम् ॥ २७१ ॥

अप्रकादद्विगुणं धौतं ताप्यं सर्वं धमेद्धठात् ।

मूषायां द्वन्द्वलिप्तायां तत्खोटं चूर्णयेत्ततः ॥ २७२ ॥

मर्दं दिव्यौषधिरसैः संपुटे रोधयेद्वृद्धम् ।

पचेद्वजपुटे तद्वच्चूर्णयेन्मर्दयेत्पुटेत् ॥ २७३ ॥

एवं पञ्चपुटैः पकवं तद्वहेकनके द्रुते ।

यावदशगुणं तावन्मूषायां प्रकटे धमेत् ॥ २७४ ॥

ततस्तस्मिन्शुद्धताप्यं क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमेद्धमेत् ।

यावत्स्वर्णावशेषं स्यात्स्वर्णवीजमिदं प्रिये ॥ २७५ ॥

[नवमं हेमबीजम्]

तीक्ष्णार्कनागभस्मानि ताप्यचूर्णं समं समम् ।

एतद्वते वहेद्वेम्नि यावदशगुणं भवेत् ॥ २७६ ॥

तावत्स्वर्णावशेषं स्यात्स्वर्णवीजमिदं प्रिये ।

[दशमं हेमबीजम्]

सृततारार्कतीक्ष्णायः समं सर्वं धमेद्वृद्धम् ॥ २७७ ॥

मूषायां द्वन्द्वलिप्तायां तत्खोटं चूर्णयेत्ततः ।

तच्चूर्णं द्राविते स्वर्णे वाहयेच्च शनैश्चनैः ॥ २७८ ॥

यावदशगुणं पञ्चात्पच्चूर्णं क्षिपन्क्षिपन् ।

धमेत्स्वर्णावशेषं स्याद्वेमबीजमिदं प्रिये ॥ २७९ ॥

[एकादशं हेमबीजम्]

नागमेकं चतुस्तामूँ सत्वं रसकसम्बवम् ।
मूषायां द्रन्दलिसायां सर्वं धमातं विचूर्णयेत् ॥ २८० ॥
तच्चूर्णं वाहयेत्स्वर्णे विद्रुते षड्गुणं शनैः ।
स्वर्णशेषं भवेद्यावत्तावत्स्यात्स्वर्णबीजकम् ॥ २८१ ॥

[द्वादशं हेमबीजम्]

ताप्येन मारयेत्तामूँ तन्नागे वाहयेच्छनैः ।
यावच्छत(दश ?)गुणं ताप्यं चूर्णं क्षिप्त्वा धमन्धमन् ॥
तद्वाहयेद्वमेद्वेनि क्रमाद् द्वात्रिंशतं गुणम् ।
स्वर्णशेषं भवेद्यावत् तावत्स्याद्वेमबीजकम् ॥ २८३ ॥

[त्रयोदशं हेमबीजम्]

भागैकं खर्परीसत्वं द्विभागं चाप्रसत्वकम् ।
त्रिभागं ताप्रचूर्णं च लिङ्गमूषायां धवेत् ॥ २८४ ॥
तत्खोटं चूर्णयेत्ताप्यं तुल्यमम्लैर्विर्मदयेत् ।
तत्क्षिप्तेत्संपुटे रुधा पुटेलघुषुटे पुनः ॥ २८५ ॥
एवं पञ्चपुटैः पक्वं तच्चूर्णं वाहयेद्वद्रुते ।
सहस्रगुणितं हेन्नि यावत्स्वर्णावशेषितम् ॥ २८६ ॥
तावत्ताप्यं वहेद्युत्तम्या सादिदं हेमबीजकम् ।

[चतुर्दशं हेमबीजम्]

भसौकमभ्रसत्वं च द्विभागं शुद्धताप्रकम् ॥ २८७ ॥
चूर्णयेलिङ्गमूषायां क्षिप्त्वा रुधा धमेद्वद्वद्वम् ।
ततस्तं चूर्णयेत्ताप्यं तुल्यमम्लेन मर्दयेत् ॥ २८८ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोङ्गासः ।

तदुध्वा संपुटे पच्यात्पुटे तच्चूर्णयेत्पुनः ।
पूर्ववन्माक्षिके क्षिप्त्वा मर्दयेत्पातयेत्प्रिये ॥ २८९ ॥

एवं पञ्चपुटे कार्ये तच्चूर्णं वाहयेत्प्रिये ।।
खण्डं शतगुणं यावत्तावत्प्राद्येमबीजकम् ॥ २९० ॥

[पञ्चदशं हेमबीजम्]

माक्षिकं गन्धपाषाणं हरितालं मनश्शलाम् ।
वैकान्तकं कांतमुखं सस्यकं विमलांजने ॥ २९१ ॥

रसकं चापि शतशश्चूर्णिं हेम्नि वाहयेत् ।
लोहपर्पटिकाताप्यकंकुष्ठविमलाङ्कैः ॥ २९२ ॥

मृतशुल्वशिलासूतस्तुर्कर्क्षीरहिमुलैः ।
नागो निर्जीवतां आति पुट्योगैः पुनः पुनः ॥ २९३ ॥

रसतालकशुद्धात्रचिचाक्षौरसतथा लपु ।
मृतं नागं मृतं वज्रं शुल्वं तीक्ष्णं च वा मृतम् ॥
एकैकमुत्तमे हेम्नि वाहयेत्पुरुचन्दिते ।।
निरुद्धे पद्मगो हेम्नि निर्वृद्धे शतसंगुणैः ॥ २९५ ॥

हेम्नि नागादिर्निर्वहणेन वर्णव्यत्यासः ॥
नागजीर्णं रोचनामं हारीतं ताम्रवाहितम् ।
तीक्ष्णजीर्णं रविसमं वज्रजीर्णं जपानिभम् ॥ २९६ ॥

[प्रथमं तारवीजम्]

श्वेताभ्रसत्वं तीक्ष्णं च ताप्यं च विमलां तथा ।
खर्परं च समं सर्वं कुटिलं च चतुर्गुणम् ॥ २९७ ॥

धमेत्सर्वं चूर्णयेच्च भस्मयेत्पुटपञ्चकैः ।
तारे द्रुते शतगुणं वाहयेच्च शानैश्चानैः ॥ २९८ ॥

तारबीजमिदं स्थ्यातं जारणे परमं हितम् ।

[द्वितीयं तारबीजम्]

यथा ताप्येन कुटिलं तथा ताप्येन मारयेत् ॥ २९९ ॥
 तद्वागं च समं तालं तत्समं रजते द्रुते ।
 निशद्गृणं भवेद्यावत् तावद्वाहर्यं क्रमेण च ॥
 तारबीजमिदं स्थ्यातं पारदे तच्च जारयेत् ।

[तृतीयं तारबीजम्]

तीक्ष्णं वज्रं च विमलं समांशं चूर्णयेत्प्रिये ॥
 द्रन्द्रमेलोपलिसायां धमेत्तत्त्वोटकं भवेत् ।
 तत्त्वोटं चूर्णयेदम्लैर्मद्येत्युटयेदिति ॥ ३०२ ॥
 पञ्चवारं प्रकुर्बीतं भस्म तज्जायते प्रिये । ।
 तद्वस्म विद्रुते तारे वाहयेच्च समं समम् ॥ ३०३ ॥
 धमन्धमन्दशगुणं यावद्ववति भैरवि । ।
 तारबीजमिदं श्रेष्ठं रसराजस्य जारणे ॥ ३०४ ॥

[चतुर्थं तारबीजम्]

श्वेताङ्गसत्यं कुटिलं तारमाक्षीकसत्यकम् ।
 लयं समांशं संचूर्ण्य लिप्समूषागतं धमेत् ॥ ३०५ ॥
 तच्चूर्णं वाहयेत्तारे तारतुल्यं विनि(ष ?)क्षिपेत् ।
 यावद्वशगुणं तावत्तारमाक्षीकवापत; ॥ ३०६ ॥
 तारबीजमिदं प्रोक्तं जारणे परमं हितम् ।

[पञ्चमं तारबीजम्]

त्रिव्येकभागान्देशेशि तीक्ष्णतालामलान्कमात् ॥ ३०७ ॥

चूर्णितान् लिप्तमूषायां क्षिप्त्वा तीत्रान्निना धमेत् ।
तत्खोटं चूर्णयेदम्लैर्मर्दयेत्पुट्येदिति ॥ ३०८ ॥

सप्तधा तद्दुते तारे वाहयं दशगुणं ततः ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा ताळचूर्णं तारशेषं यथा धमेत् ॥

तारबीजमिदं श्रेष्ठं जारणे परमं हितम् ।

[षष्ठं तारबीजम्]

खर्परी ताळशुआप्रसत्वकं तारमाक्षिकम् ॥ ३१० ॥

तुल्यं सर्वसमं वज्ञं सर्वं मूषागतं धमेत् ।
चूर्णयेन्मद्येदम्लैः पुटेदेवं तु सप्तधा ॥ ३११ ॥

तच्चूर्णं वाहयेत्तारे द्रुते दशगुणं धमन् ।
तारशेषं भवेद्यावत्तावत्स्यातारबीजकम् ॥ ३१२ ॥

[सप्तमं तारबीजम्]

इवेताप्रसत्वं वज्ञं च द्रुन्द्रुं कुर्याच्च पूर्ववत् ।
तच्चूर्णं ताळकं दत्वा पादमम्लैर्विमर्दयेत् ॥ ३१३ ॥

पुटेत्तस्मिन्क्षिपेत्ताळं पूर्ववन्मदेनं पुटम् ।
एवं पञ्चपुटं कुर्यात्तच्चूर्णं वाहयेद्द्रुते ॥ ३१४ ॥

रजते द्वादशगुणं तद्वेत्तारबीजकम् ।

[अष्टमं तारबीजम्]

इवेताप्रसत्वं वज्ञश्च वज्ञार्थं तीक्ष्णचूर्णकम् ॥ ३१५ ॥

तीक्ष्णांशा तारविमला सर्वं मूषागतं धमेत् ।
ततस्तच्चूर्णयेदम्लैः पिष्टा रुध्वा पुटेत्वचेत् ॥ ३१६ ॥

पञ्चवारं पुनरत्तच्च वाहयेद्रजते द्रुते ।
यावच्छतगुणं तावत्तालकं च क्षिपन् धमेत् ॥ ३१७ ॥

तारबीजमिदं स्व्यातं जारणे परमं हितम् ।

[द्वितीयं तारबीजम्]

यथा ताप्येन कुटिलं तथा ताप्येन मारयेत् ॥ २९९ ॥

तद्वागं च समं तालं तत्समं रजते द्रुते ।

निशद्गुणं भवेद्यावत् तावद्वाहयं क्रमेण च ॥

तारबीजमिदं स्व्यातं पारदे तच्च जारयेत् ।

[तृतीयं तारबीजम्]

तीक्ष्णं वङ्गं च चिमलां समांशं चूर्णयेत्पिये । ॥

द्रुन्दमेलोपलिसायां धमेत्तत्खोटकं भवेत् ।

तत्खोटं चूर्णयेदम्लैर्मद्येत्पुटयेदिति ॥ ३०२ ॥

पञ्चवारं प्रकुर्बांत भस्म तज्जायते प्रिये । ।

तद्वस्म विद्रुते तारे वाहयेच्च समं समम् ॥ ३०३ ॥

धमन्धमन्दशगुणं यावद्ववति भैरवि । ।

तारबीजमिदं श्रेष्ठं रसराजस्य जारणे ॥ ३०४ ॥

[चतुर्थं तारबीजम्]

श्वेताश्रसत्वं कुटिलं तारमाक्षीकसत्वकम् ।

लयं समांशं संचूर्ण्य लिप्समूषागतं धमेत् ॥ ३०५ ॥

तच्चूर्णं वाहयेत्तारे तारतुल्यं विनि(षं ?)क्षिपेत् ।

यावद्वशगुणं तावत्तारमाक्षीकवापतः ॥ ३०६ ॥

तारबीजमिदं प्रोक्तं जारणे परमं हितम् ।

[पञ्चमं तारबीजम्]

निव्येकभागान्देवेशि तीक्ष्णतालामलान्क्रमात् ॥ ३०७ ॥

चूर्णितान् लिप्तमूपायां क्षिप्त्वा तीव्राग्निना धमेत् ।
तत्क्षोटं चूर्णयेदम्लैर्मर्दयेत्पुटयेदिति ॥ ३०८ ॥

सप्तधा तद्दुते तारे वाह्यं दशगुणं ततः ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा ताळचूर्णं तारशेषं यथा धमेत् ॥

तारबीजमिदं श्रेष्ठं जारणे परमं हितम् ।

[षष्ठं तारबीजम्]

खर्परी ताळशुभ्राप्रसत्वकं तारमाक्षिकम् ॥ ३१० ॥

तुल्यं सर्वसमं वज्ञं सर्वं मूषागतं धमेत् ।
चूर्णयेन्मर्दयेदम्लैः पुटेदेवं तु सप्तधा ॥ ३११ ॥

तच्चूर्णं वाहयेत्तारे द्रुते दशगुणं धमन् ।
तारशेषं भवेद्यावत्तावत्स्यात्तारबीजकम् ॥ ३१२ ॥

[सप्तमं तारबीजम्]

इवेताप्रसत्वं वज्ञं च द्रन्द्वं कुर्याच्च पूर्ववत् ।
तच्चूर्णं ताळकं दत्त्वा पादमम्लैर्विमर्दयेत् ॥ ३१३ ॥

पुटेतस्मिन्निशपेत्ताळं पूर्ववन्मर्दनं पुटम् ।
एवं पञ्चपुटं कुर्यात्तच्चूर्णं वाहयेदद्रुते ॥ ३१४ ॥

रजते द्वादशगुणं तद्वेत्तारबीजकम् ।

[अष्टमं तारबीजम्]

इवेताप्रसत्वं वज्ञाच्च वज्ञार्थं तीक्ष्णचूर्णकम् ॥ ३१५ ॥

तीक्ष्णांशा तारविमला सर्वं मूषागतं धमेत् ।
ततस्तच्चूर्णयेदम्लैः पिष्ठा रुध्वा पुटेत्यचेत् ॥ ३१६ ॥

पञ्चवारं पुनस्तच्च वाहयेद्रजते द्रुते ।
यावच्छत्तगुणं तावत्तालकं च क्षिप्त्वा धमेत् ॥ ३१७ ॥

तारशेषं भवेद्यावत् तावत्स्यात्तारबीजम् ।

ताम्रबीजम् ॥

ताम्रबीजं प्रवक्ष्यामि जारणार्थं रसस्य तु ॥ ३१८ ॥

खण्ठं ताम्रं समं देवि तयोस्तुल्यं च माक्षिकम् ।

अधर्वांघो निक्षिपेल्लिस्मूषायां तद्भमेद्दृढम् ॥

धमेदेवं च दश(शत ?)धा दत्त्वा दत्त्वाऽथ माक्षिकम् ।

ताम्रबीजमिदं स्त्यात् भास्त्रस्त्रिकरणसंनिभम् ॥ ३२० ॥

प्रथमं नागबीजम् ॥

अभ्रकं रसकं तुल्यं नागभस्म चतुर्गुणम् ।

धमयेच्चूर्णयेत्तच्च माक्षिकेण च मारयेत् ॥ ३२१ ॥

एतत्समं शिलाचूर्णमेकीकृत्याथ वापयेत् ।

तद्भमेत्सद्वशे हेम्नि विदुतैः शतधा प्रिये ॥ ३२२ ॥

नागबीजमिदं प्रोक्तमेतत्सूते तु जारयेत् ।

द्वितीयं नागबीजम् ॥

नागबीजं प्रवक्ष्यामि श्रेष्ठं तद्रसजारणे ॥ ३२३ ॥

रसकाश्रकताश्रेष्ठं हिं भागघृद्धशा धमेत्तः ।

माक्षिकेण हतं तच्च बीजं निर्वाहयेत्प्रिये ॥ ३२४ ॥

द्वार्णिशांशगुणं हेम्नि वज्रं ताप्यहतं वहेत् ।

प्रिंशद्गुणं शिलावायां नागबीजमुदाहृतम् ॥ ३२५ ॥

वज्रबीजकमः ॥

वज्रबीजं प्रवक्ष्यामि वज्रं तालं च ताप्यकम् ।

समं धमेच्चूर्णयेच्च तत्समं ताप्यतालकम् ॥ ३२६ ॥

अमृतोकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽसाः ।

३७

र्दयेत्पुटयेदम्लैभस्म स्यासोडशैः पुटैः ।
त्वारे दुते शतगुणं बाहयेद्वज्जभस्म च ॥ ३२७ ॥
त्वारे ताळकं देवि द्वान्तिंशद्गुणमावहेत् ।
चज्जवीजमिदं ज्ञेयमेतत्सूते तु जारयेत् ॥ ३२८ ॥

जारणे विडयोगाः ॥

विडयोगान्प्रवक्ष्यामि जास्याहान्सुरार्चिते । ।

[१. बडबानरविडः]

सौचीरं गन्धकं कांक्षी कासीसं व्योषसैन्धवम् ॥
सौवर्चलं सर्जिका च मालतीतीरसम्भवम् ।
शिश्रुमूलरसैसर्वं भावयेत्सप्तवाससम् ॥ ३३० ॥
विडोऽयं जारणे श्रेष्ठो नाम्ना च बडबानरः ।

[२. वैश्वानरविडः]

अर्कक्षीरैर्दग्धशङ्खं भावयेत्पुटयेत्पिये । ॥ ३३१ ॥
शतधाऽयं विडः प्रोक्तो नाम्ना वैश्वानरो महान् ।

[३. ज्वालामुखविडः]

गन्धकं शङ्खचूर्णं च सैन्धवं च विंशं समम् ॥ ३३२ ॥
शतवारं गच्छ मूत्रैः शिश्रुमूलरसैस्तथा ।
भावितोऽयं विडः प्रोक्तो नाम्ना ज्वालामुखस्मृतः ॥

[४. अग्निजिहकविडः]

पलाशस्य सैर्मान्यं टङ्कणं शतधा प्रिये । ।
लोहाचां जारणे श्रेष्ठो विडो नाम्नाऽग्निजिहकः ॥

[५. बडबामुखविडः]

कान्तास्य गन्धकं चूली चैकैकं ल्येहजारकम् ।
चूलीगन्धकसिन्धूथतालभूत्काटङ्कणम् ॥ ३३५ ॥

सक्षारमूर्तिर्विपचेन्नाऽयं बडवासुखः ।

[६. महावैश्वानरो बिडः]

देवदार्लिं मोक्षकं च निचुलं च पुनर्नवाम् ॥ ३३६ ॥

यलाश्च काञ्चनं वासामेरण्डं वास्तुकं तिलम् ।

कदलीमपि सर्वाङ्गं खण्डितं नाति शोषयेत् ॥ ३३७ ॥

मूलवर्गे चाष्टगुणे प्रक्षिपेत्तदनन्तरम् ।

समूलं मूलकं दग्ध्वा तिलकाण्डं च तत्समम् ॥

क्षारद्वयं पूर्वसे क्षिप्त्वा स्थाप्य व्यहं खरे ।

आतपे तद्रुखपूतं लोहपत्रे द्रवं पचेत् ॥ ३३९ ॥

बहवो बुद्बुदा आप्या उद्भवन्ति यदा यदा ।

त्रिक्षारं त्रिकटुं गन्धं कासीसं लोणपञ्चकम् ॥ ३४० ॥

सौराष्ट्रीं रामठं चूलिं समं चूर्णिकृतं क्षिपेत् ।

प्रचालयेल्लोहदर्व्या गुडपाको यथा भवेत् ॥ ३४१ ॥

समुत्तार्य क्षिपेल्लोहसंपुटे सप्तवासरम् ।

भूर्मे धान्यराशौ च सप्ताहं धारयेत्युनः ॥ ३४२ ॥

सप्ताहं धारयेद्दर्मे महावैश्वानरो बिडः ।

[७. वहिबिडः]

जम्बीरम्लेन शतधा वनशिग्नुरसेन च ॥ ३४३ ॥

गन्धकं भावयेदेष बिडस्याद्विसंजकः ।

नवसारोपि च तथा गन्धवत्स बिडो भवेत् ॥ ३४४ ॥

[८. चित्रभानुबिडः]

गन्धकं निचुलक्षारं गुजाबीजं च टङ्गणम् ।

मूलबीजं देवदाल्यास्समं सर्वं च भावयेत् ॥ ३४५ ॥

तिक्तकोशातकीनीरसैसप्तधाऽम्लगणैतथा ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽग्नासः ।

७९

विडोऽयं चितभानुस्यात्पदानं हेमजारणे ॥ ३४६ ॥

[९. महाविडः]

मूलकं शृङ्गिवेरं च वहिं दग्ध्वा त्रयं समम् ।
गोमूत्रे निक्षिपेत्तच्च वस्त्रपूतं च कारयेत् ॥ ३४७ ॥

अनेन भावितो गन्धः शतधा स्यान्महाविडः ।

[१०. अन्यो महाविडः]

ताळं शिला टङ्कणं च शङ्खं लवणशुक्तिके ॥ ३४८ ॥
मूत्राम्लैर्विपचेन्मन्दं वहावेष बिडो महान् ।

[११. वज्रानलविडः]

अर्कक्षीरैर्दग्धशङ्खं शतधा भावयेत्ततः ॥ ३४९ ॥
मर्दयित्वाऽम्लवर्गेण रुध्वा पञ्चपुटैः पचेत् ।
तत्समं टङ्कणक्षारं क्षिप्त्वाऽम्लगणभावितम् ॥ ३५० ॥

कृत्वा मनशिशलां गन्धं दरदं विदुमं ततः ।
नृपावर्त्तं तु पञ्चानां शंखचूर्णं समं प्रिये ! ॥ ३५१ ॥

भावयेन्म्लवर्गेण त्रिदिनं स्यान्महाविडः ।
नाम्ना वज्रानलः प्रोक्तः खोटस्यूतस्य जारणे ॥
द्वन्द्वमेळापमूषायां सारणे योजयेत्सदा ।
पारदस्तु क्षणादेव वज्रादीन्यपि जारयेत् ॥ ३५३ ॥

[१२. अन्यो विडः]

निर्दग्धशङ्खचूर्णं च रविक्षीरशताप्लुतम् ।
पुटिं षडुशो देवि ! प्रशस्तो जारणे विडः ॥ ३५४ ॥

[१३. बडबामुखो विडः]

शतशो वा प्लुतं चूर्णं गन्धकस्य गवां जलेः ।

निर्दधशङ्कुर्ण तु शिश्रुमूलाम्बुभावितम् ॥ ३५५ ॥

शतशो विषसिंधूथसंयुतं बडबासुखः ।

[१४. सर्वजारकविडः]

गन्धकं भावयेत्कन्याधुत्तूरकरवीरजैः ॥ ३५६ ॥

द्रवैस्तु शतधा घर्मे बिडोऽसौ सर्वजारकः ।

[१५. अन्यो विडः]

ताम्रवल्लीदलरसैः प्लावयेद्दन्धसैन्धवम् ॥ ३५७ ॥

सप्ताहेन भवेदेन नियुञ्ज्याञ्चेमजारणे ।

[१६. सिद्धविडः]

सैन्धवं कुनटी गन्धं प्रत्येकं च पलं पलम् ॥ ३५८ ॥

भूलता त्रिपलं सर्वं मर्दयेच्छोषयेत्पचेत् ।

एवं कुर्यादृष्टवारं अयं सिद्धविडस्मृतः ॥ ३५९ ॥

अन्नकजारणम् ॥

अथाग्रजारणं कर्म वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ।

तसरखलवे चतुष्प्रष्टिनिष्कसूतं सुचारितम् ॥ ३६० ॥

भावितं गगनं चैकं निष्कं तत्र विनिक्षिपेत् ।

निक्षारं पञ्चलवणं भूखणाम्लजवेत्सान् ॥ ३६१ ॥

घोडशांशान् रसेन्द्रस्य क्षिपेज्जन्मीरवारिणा ।

मर्दयेद्याममात्रं तु कूर्मयन्त्रे बिडान्विते ॥ ३६२ ॥

पचेहिनं विनिक्षिप्य जीर्णग्रासो भवेद्रसः ।

एतत्सूतं तसरखलवे क्षिप्त्वा राजीगुर्दोर्णकम् ॥ ३६३ ॥

इष्टिकां गृहधूमं च सैन्धवं पारदस्य तु ।

एतत्सर्वं घोडशांशं मर्दयम्लगणैर्दत्तम् ॥ ३६४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थैङ्गासः ।

चण्डातपे पिण्डतं तद्रसे बद्धाऽथ पोटलम् ।
अम्लवर्गेण भृते डोलायन्वे पचेहिनम् ॥ ३६५ ॥
अतिग्रासे त्विदं कुर्यात्पुनर्ग्रासमपेक्षते ।
आसोऽजीर्णे यदि भवेत्पाच्यः कच्छपयन्वके ॥ ३६६ ॥
यदं आसक्रमेणैव जारयेदगच्छादिकम् ।
चतुष्पष्टितमांशादि चतुष्पष्टिगुणवधि ॥ ३६७ ॥
रसेन्द्रे जारयेदग्रासं दत्ता दत्ता पुनः पुनः ।

जीर्णभक्तरसलक्षणम् ॥

चतुष्पष्टित्यशके सूतो व्योमसत्त्वे तु जारिते ॥ ३६८ ॥
दण्डधारी जलकाभो वैष द्वार्तिशदंशके ।
चोडशांशे वायस्स्य विष्ठतुल्योऽष्टमांशके ॥ ३६९ ॥
दधिमण्डसमो देवि ! चतुर्थश्चे तु जारिते ।
नवनीतसमो व्यंशे गोलाभो जारिते भवेत् ॥ ३७० ॥
अओके समजीर्णे तु शतवेधी भवेद्रसः ।
अने द्विगुणजीर्णे तु सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ ३७१ ॥
चतुर्गुणोऽओके जीर्णे लयुतायुर्भवेत्प्रये । ।
गगनेऽष्टगुणे जीर्णे ब्रह्मायुर्लक्षवेषकः ॥ ३७२ ॥
विष्वायुषोऽशगुणे जीर्णोऽभ्रे कोटिवेषकः ।
द्वार्तिशद्गुणिते जीर्णे रुद्रयुर्दशकोटिभिः ॥ ३७३ ॥
चतुष्पष्टिगुणे जीर्णे नित्यायुः शतकोटिभिः ।
अओके समजीर्णे तु रसो दोषान्विमुच्चति ॥ ३७४ ॥
जहाति सगतान्सर्वान् सर्वलोहानि भक्षयेत् ।
यन्नादधो च पतति वैवोत्पतति चोर्वतः ॥ ३७५ ॥

आनन्दकल्पे

नोद्धारी कपिलो वर्णे वहौ तिष्ठति निथलः ।
विष्णो मुच्छते देवि । छिक्षपक्षो भवेद्रसः ॥ ३७६ ॥

समजीर्णे तु बालस्याद्युवा जीर्णचतुर्गुणः ।
व्योमष्ट्रगुणजीर्णस्तु वृद्धसंज्ञो भवेद्रसः ॥ ३७७ ॥

बालो विघ्नति कल्केन युवा पत्रप्रलेपतः ।
जारितस्तु रसेन्द्रोऽयं वृद्धो लोहानि विघ्नति ॥

बालस्तूतो रुजं हन्ति न समर्थो रसायने ।
युवा रसायने दक्षो वृद्धस्यादेहस्येहयोः ॥ ३७९ ॥

अन्यजारणाश्रकारः ॥

अभावे धनसत्त्वस्य कान्तसत्त्वं श्रद्धीयते ।
तदभावे भवेत्तीक्षणमेवं द्रन्द्रानि जारयेत् ॥ ३८० ॥

धनजीर्णस्य सूतस्य ततो द्रन्द्रानि जारयेत् ।
रसेन्द्रो द्रन्द्राहितं न चरेदश्रसत्वकम् ॥ ३८१ ॥

तस्माद्वेमादिलोहेन युक्तमअर्ण चरेद्वधम् ।
नागाश्रं वाऽपि वज्ञाश्रं ताम्राश्रं वा सुरार्चिते ! ॥ ३८२ ॥

ताराश्रं वापि हेमाश्रं ताप्याश्रं वापि जास्येत् ।
धनसत्त्वं यथा जीर्णं तथा द्रन्द्रानि जारयेत् ॥

द्रन्द्रीजररसायाश पक्षीजानि जारयेत् ।

जारणाश्रकल्पम् ॥

सल्लवन्तु पीठिका देविः । रसेन्द्रो लिङ्गं उच्यते ॥

मर्दनं चन्दनं तस्य ग्रासः पूजा विधीयते ।
क्षीयमाणे पातकैवे शुलभा रसजारणा ॥ ३८५ ॥

जारणायां च लब्धायां ज्ञानं कैवल्यदं भवेत् ।

तावन्मुक्तिः कुतः कान्ते ! यावन्नो वेति जारणाम् ॥

जारणा साधकेन्द्रस्य मुक्तिव्यक्तिकरा प्रिये । ।

जारणार्थं रसो यावदिनं वह्नौ तु धार्यते ॥ ३८७ ॥

शिवलोके सुखं भुङ्गते तावत्कल्पसहस्रकम् ।

धारयेद्यो रसं वह्नावेकाहं च तदर्धकम् ॥ ३८८ ॥

क्षीयन्ते तस्य पापानि बहुजन्मार्जितानि च ।

सुवर्णरेतसो मित्रं स्वर्णदेहस्तथा रसः ॥ ३८९ ॥

असहत्वं सूतवह्नौ तोये मैत्रं सुवर्णतः ।

चतुर्गुणेन वस्त्रेण पीडितो निर्मलश्च सः ॥ ३९० ॥

गाढनक्रियया ग्रासे सति निश्चेषनिर्गते ।

स भवेदपृथिवी च जीर्णश्रासस्तदा स्सः ॥ ३९१ ॥

हाँ हीं हूँ हैं हौं हः फट् रसेश्वराय सर्वसत्त्वोपहाराय ग्रासे
गृह्ण गृह्ण हीं स्वाहा ॥

१२. गर्भद्रुतिः ॥

गर्भद्रावणयोग्यवीजसिद्धिः ।

[प्रथमः प्रकारः]

गर्भद्रुतिं प्रवक्ष्यामि जारितस्य रसस्य च ।

गर्भद्रावणयोग्यानि वीजानि शृणु भैरवि ! ॥ ३९२ ॥

नागभस्म च माक्षीकं गन्धकं च समं समम् ।

चूर्णितं वाहयेत्वर्णं त्रिगुणं द्राविते धमन् ॥ ३९३ ॥

पूतिवीजमिदं सूतगर्भे द्रवति तत्खणात् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

स्वर्णे नागं समावर्त्य शिलाचूर्णं क्षिपन्त्सप्तम् ॥

नागक्षये पुनर्नार्गं दत्वा दत्वा त्रिवारकम् ।
खर्णशेषं भवेद्यावत्तावद्धाम्यं पुनः पुनः ॥ ३९५ ॥
एतद्बीजं द्रवत्येव रसगर्भे तु मर्दनात् ।

[दृतीयः प्रकारः]

सुवर्णं ताप्यसत्वं तु समं मूषागतं धमेत् ॥ ३९६ ॥
तस्मिन्दुते ताप्यचूर्णं तुल्यं तुल्यं क्षिपन्क्षिपन् ।
माक्षीकसत्वं त्रिशुणमेवं वाहयं पुनः पुनः ॥ ३९७ ॥
एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ।

[चतुर्थः प्रकारः]

सुवर्णस्त्रं समं ताप्यसत्वमावर्तयेत्तः ॥ ३९८ ॥
कुर्यात्कण्टकवेद्यानि पत्राणि च विलेपयेत् ।
लवणेनाम्लपिष्ठेन गन्धतुल्येन पार्वति ! ॥ ३९९ ॥
तानि पत्राणि च पुटे पच्यात्पुनसंमर्दयेत्सुटेत् ।
एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४०० ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

ताप्यतुल्यं च सिन्धूर्थं मर्दयेदम्लकेन च ।
तस्मिन्पुटे पुटे पच्यात्पुनसंमर्दयेत्सुटेत् ॥ ४०१ ॥
पुनः पुनर्द्विषड्वारमस्य तुल्यं च नागजम् ।
भस्म संमर्दयेदम्लैरनेन स्वर्णपत्रकम् ॥ ४०२ ॥
लिप्त्वा लिप्त्वा धमेत्सप्तवारं तद्वाहयेत्तः ।
द्रुतं तं वापयेत्पूर्वं कल्कितैस्सप्तवारकम् ॥ ४०३ ॥
एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ।

[षष्ठः प्रकारः]

कासींसं टक्कणं गन्धं ताप्यं सौवर्चलं शिलाम् ॥

अमृतीकरणविशान्तौ—चतुर्थोङ्गासः ।

तुल्यं संमर्दयेत्सर्वाश्चणकाम्लैर्दिनावधि ।
एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४०५ ॥

गर्भद्रावणे मूषायन्वसिद्धिः ॥

सुवर्चलं च कासीसं यवक्षारं च टङ्कणम् ।
माक्षिकं सैन्धवं चुल्ली सामुद्रं राजिका तथा ॥
तुल्यं कांक्षीं च कर्पूरमर्कस्तुवक्षीरमर्दितम् ।
अनेन लेपयन्मूषां बिडेनांगुलमातकम् ॥ ४०७ ॥
मूषायन्वमिदं श्रेष्ठं गर्भद्रावणकर्मणि ।

गर्भद्रुतिं प्रकाराः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

खर्णं ताम्रं मृतं तीक्ष्णं रजितं पक्वबीजकम् ॥ ४०८ ॥
गर्भद्रावणबीजं च सर्वमार्वतयेद्वृद्धम् ।
द्रुतेऽस्मिस्ताध्यचूर्णं च क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा धमन्धमन् ॥
यावत्क्षयं गते ताप्रतीक्षणे तावत्सुरेश्वरि ! ।
एतद्बीजं रसेन्द्रस्य गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४१० ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

हेम गन्धहतं नागं पक्वबीजस्य साधनम् ।
तद्वृद्धयं लिप्तमूषायां अन्त्रयित्वा धमेहृदम् ॥ ४११ ॥
तच्चूर्णमभिविक्तं च रसगर्भे द्रवत्यरुम् ।

[तृतीयः प्रकारः]

सुवर्णे विद्रुते शुल्वं मृतं तीक्ष्णं शनैश्चनैः ॥
वाहयेत् षड्गुणं यावत्तद्रसे द्रवति प्रिये ! ।

[चतुर्थः प्रकारः]

महारसानुरसान्धीणलोहानि चाक्षये ॥ ४१३ ॥

समांशं सममाक्षीकगन्धकावापयोगतः ।

शतशो वाहयेदेतदक्षीणांशवशेषितम् ॥ ४१४ ॥

समांशं रसराजस्य गर्भे द्रवति निश्चितम् ।

[पञ्चमः प्रकारः]

जारितस्य रसेन्द्रस्य चतुष्प्रष्टिमांशकम् ॥ ४१५ ॥

गर्भद्रावणबीजं च तस्सख्लवे विनिक्षिपेत् ।

शिलारुचकमाक्षीकगन्धकासीसठङ्गैः ॥ ४१६ ॥

मर्दयेच्छणकाम्लेन सर्वमेतदिनावधि ।

रसस्यैतत्प्रोडशांशं दत्त्वा बीजं च दापयेत् ॥ ४१७ ॥

मुच्यते यत यत्रैव तत्तद्रवति तत्क्षणात् ।

[षष्ठः प्रकारः]

अपामार्गपलाशोत्थभस्मक्षारं समाहरेत् ॥ ४१८ ॥

टङ्गणं सयवक्षारं कासीसं च सुवर्चलभ् ।

सामुद्रं सैन्धवं राजीं माक्षिकं नवसारकम् ॥ ४१९ ॥

कर्पूरं माक्षिकं तुल्यं स्तुवर्कक्षीरमर्दितम् ।

मूषालेपमनेनैव कृत्वा कुर्याद्विडेन च ॥ ४२० ॥

लेपमङ्गुलमानेन प्राक्त्वूतं चात्र निक्षिपेत् ।

रुद्धा स्वेदं दिनैकं तु करीषाग्नौ द्रवत्यलम् ॥

इत्येवं द्रावितं जार्यं यावद्बीजन्तु षड्गुणम् ।

१३. बाह्यद्रुतिः ॥

शिवे ! वक्ष्यामि ते बाह्यद्रुतिर्कर्म यथाक्रमम् ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थोऽलासः ।

८७

येनोपायेनाभ्रकादिद्रुतिर्भवति तच्छृणु ।

अभ्रकद्रुतिः ॥

अथाभ्रकद्रुतिं वक्ष्ये कंचुकीकन्दमेव च ॥ ४२३ ॥

कपितिन्दौ केशतैले प्रत्येकं तु त्रिधा वपेत् ।

मूषायां द्रावयित्वा तदभ्रसत्वं द्रुतिर्भवेत् ॥ ४२४ ॥

स्वर्णद्रुतिः ॥

फलपांशुर्देवदाल्याः शक्रगोपोऽश्वलालकाः ।

टङ्गणं जालिनीनैर्भावयेहुवाप्ति ! ॥ ४२५ ॥

द्रावयेत्काञ्चनं तत्र वपेत्सूतसमा द्रुतिः ।

सर्वरत्नद्रुतिः ॥

त्रिक्षारं चणकाम्लं च रामठं चाम्लवेत्सम् ॥ ४२६ ॥

तथा ज्वालामुखीक्षारं स्थलकुम्भीरसेन च ।

पिष्टा स्तुष्ट्वर्कयोः क्षीरम्तद्गोळे मृदु हीरकम् ॥

निक्षिपेत्तच्च जम्बीरे डोलायन्ने व्यहं पचेत् ।

एवं कृते हीरकस्य द्रुतिर्भवति सूतवत् ॥ ४२८ ॥

पद्मरागादिरत्नानां द्रुतिरेवं कृते भवेत् ।

द्रुतिमेलापनम् ॥

द्रुतीनां मेळनं वक्ष्ये शृणु मैरवि ! तत्वतः ॥ ४२९ ॥

कृष्णागरुद्धि कस्तूरी ब्रह्मबीजं च माक्षिकम् ।

नारीपुष्पं विषं हिंगु लशुनं टङ्गणं निशा ॥ ४३० ॥

एतैस्समं द्रुतिं सूतं तपस्वल्पे विर्मद्येत् ।

पाठा वन्ध्या तालमूली नीली त्रिविधचित्रकम् ॥

पद्मकन्दं क्षीरकन्दं बला गुज्जामृताद्रिकम् ।
 अश्वलाला निम्बपत्रं स्त्रीस्तन्यं च समं समम् ॥
 एतेषां ग्राहयेत्पञ्चं रसं वस्त्रेण गालितम् ।
 एतदद्वुतियुते सूते क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा विमर्दयेत् ॥ ४३३ ॥
 मिलन्ति द्रुतयस्सर्वाः पारदे नात्र संशयः ।
 द्रुतयो मिलिता येन यन्त्रं तेनैव कच्छपम् ॥ ४३४ ॥
 लिम्पेच्च विडयोगेन मेलयेज्जारयेकमात् ।
 इत्येवं रसराजस्य षड्गुणां जारयेद्दुतिम् ॥ ४३५ ॥

१४. रञ्जनम् ॥

द्रुतिजीर्णस्य सूतस्य रञ्जनं शृणु पार्वति ! ।
 तस्माद्रञ्जकबीजानां रञ्जनं च वदामि ते ॥ ४३६ ॥

रञ्जनतैलविधिः ॥

पलाशपुष्पं मञ्जिष्ठा लोहितं करवीरजम् ।
 पुष्पं च खदिरं रक्तचन्दनं कुकुटी तथा ॥ ४३७ ॥
 निशाद्रयं च सरलं देवदारुं जपासुमम् ।
 अन्यानि रक्तपुष्पाणि लाक्षातोयेन मर्दयेत् ॥ ४३८ ॥
 एतच्चतुर्गुणं तैलं तैलाद्रक्तप्रसूनजम् ।
 द्रवं चतुर्गुणं देयं तैलशोषं यथा भवेत् ॥ ४३९ ॥
 तस्मिन्निषेचयेद्वीजं एकविंशतिवारकम् ।
 रञ्जयेत्पक्वबीजानि सर्वाणयेवं सुरार्चिते ! ॥ ४४० ॥

नागवीजरञ्जनम् ॥

खप्ते नागमादाय चण्डामिन ज्वालयेदधः ।
 पलाशपर्णवीजानि क्षिपेतस्मिन्प्रचालयेत् ॥ ४४१ ॥

पलाशदण्डेनामर्द्य चतुर्थमेन भस्मति ।
 तद्वस्म गन्धकं तुल्यमस्ले यामं प्रपेषयेत् ॥ ४४२ ॥
 रुद्रज्वा पुटेद्वजपुटे साङ्गशीतं तदुद्धरेत् ।
 तच्चतुर्थशकं गन्धं दत्त्वा पिष्टा पुटे पचेत् ॥ ४४३ ॥
 एवं द्विसप्तवारेण नागं स्याद्रक्तवर्णकम् ।
 चाशापञ्चाङ्गचूर्णं च तच्चूर्णं ककुभस्य च ॥ ४४४ ॥
 शिशुकिंशुककोरण्डशाकपुष्पाणि नागिनीम् ।
 अहिमारं कुमारीं च नागकन्यां च चूर्णयेत् ॥ ४४५ ॥
 एतत्सर्वं चैकभागं द्विभागं च मनश्शिशलम् ।
 भाण्डे सर्वं विनिक्षिप्य गवां मूत्रे चतुर्गुणे ॥ ४४६ ॥
 पचेत्पादावशेषं तु पूर्वबागे क्षिपनिक्षिपन् ।
 चुल्यां पचेद्वहस्तण्डैश्चालयेत्सप्तवासरम् ॥ ४४७ ॥
 इदं नागं पक्वबीजे द्रुते निर्वाहयेत्त्रिधा ।
 रज्जितं जायते बीजं मुख्यं स्याद्रसरज्जने ॥ ४४८ ॥

बीजरञ्जनप्रकारः ।

ताप्यसत्वं च कृष्णाभ्रसत्वचूर्णं धमेत्समम् ।
 तस्मिन्द्वुते ताप्यचूर्णं मृतशुल्बं क्रमाद्वहेत् ॥
 त्रिगुणं तद्वेद्बीजं रञ्जकं परमेश्वरि ! ।

[अन्यः प्रकारः]

कुनटी माक्षिकं गन्धं दरदं पेषयेत्समम् ॥ ४५० ॥
 रक्तवर्गस्य गोमूत्रे पेषितस्य रसे प्रिये ! ।
 पेषयेच्छोषयेत्सप्तवारं तच्चूर्णयेत्त्रिपेत् ॥ ४५१ ॥
 द्रग्निद्विते तीक्ष्णताङ्गे च तुल्यं क्षिप्त्वा धमेद्वृद्धम् ।
 ज्योतिष्मतीतैलयुक्ते रक्तवर्गं निषेचयेत् ॥ ४५२ ॥

पुनश्च पूर्वचूर्णं तु तुल्यं क्षिप्त्वा धमेत्प्रये ! ।
सेचयेत्सप्तधा त्वेवं स्याद्बीजं रसरञ्जकम् ॥ ४५३ ॥

[अन्यः प्रकारः]

तारं च विमलासत्वं समांशं द्रावयेत्ततः ।
सरक्तवर्गे गोमूत्रे भावितं दरदं त्रिधा ॥ ४५४ ॥
ततुल्यं निक्षिपेत्सिमन्धमेदेवं तु सप्तधा ।
क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा च दरदं स्याद्बीजं रसरञ्जकम् ॥

[अन्यः प्रकारः]

घनसत्वमहि॑ स्वर्णं समांशं द्रुन्द्रितं धमेत् ।
खर्पेरे रक्तवर्गं च माक्षिकं गैरिकं शिलाम् ॥
समं संचूर्णयेत्सिमन्धापयेच समं समम् ।
दशवारं भवेदेतद्बीजं सूतेन्द्ररञ्जकम् ॥ ४५७ ॥

[अन्यः प्रकारः]

यवचिङ्गारसैर्भाव्या रक्तवर्णा मनश्शिला ।
विशद्वारं प्रयत्नेन तेन कल्केन लेपयेत् ॥ ४५८ ॥
नागपत्रं पुटे पच्याद्यावच्चूर्णमुपागतम् ।
रसकस्य तु भागांस्त्रीन्मागैर्कं दरदस्य च ॥ ४५९ ॥
शिलगन्धविषाणां च त्रयाणामैकभागकम् ।
सेचयेन्मातुलुङ्गाम्लैः तेन कल्केन लेपयेत् ॥ ४६० ॥
मूषागर्भे क्षिपेत्तत्पूर्वनागं धमेत्प्रये ।
द्वुर्तं यावत्समुद्भूत्य लिप्त्वा मूषां पुनर्धमेत् ॥ ४६१ ॥
इत्येवं सप्तधा धाम्य नागं स्वर्णनिभं भवेत् ।

द्वन्द्वितं पूर्वयोगेन द्विभिर्क्तं च कारयेत् ।
अनेन द्वन्द्वयोगेन वापो देयो द्रुतस्य च ॥ ४६३ ॥
पक्वबीजस्य वारांस्त्रीन् तद्वीजं रञ्जितं शुभम् ।

तारबीजरञ्जनम् ॥

अथातस्तारबीजानां रञ्जनं शृणु पार्वति ! ॥ ४६४ ॥
नानाभूहसंभूतश्वेतपुप्परसे प्रिये ! ।
चतुर्भागे चैकभागं कङ्गुणीतैलकं क्षिपेत् ॥ ४६५ ॥
तैलावशेषं विपचेत्तारबीजानि तत्र वै ।
भूयो भूयो द्रावयित्वा सेचयेदेकविंशतिम् ॥ ४६६ ॥
बीजानि रञ्जितान्येवं भवेयूँ रसरञ्जने ।
एवं वज्रस्य बीजानि रञ्जयेत्परमेश्वरि ! ॥ ४६७ ॥

रञ्जनक्रमः ॥

दुनिजीर्णस्य सूतस्य चतुष्पष्टितमांशकम् ।
निक्षिपेद्रञ्जकं बीजं तस्यखल्वे दिनावधि ॥ ४६८ ॥
मर्दयेत्तस्यखल्वे तु पचेत्कच्छप्यन्त्रके ।
एवं ग्रासकमेणैव षड्गुणं जारयेत्प्रिये ! ॥ ४६९ ॥

१५-१७. सारणात्रयम् ॥

सारणार्थे वज्रबीजसाधनम् ।

[प्रथमः प्रकारः]

रञ्जितस्य रसेन्द्रस्य प्रवक्ष्ये सारणात्रयम् ।
सारणा योग्यबीजानि दिव्यानि च सुरार्चिते । ॥
खण्ड द्वादशभागं स्यातदर्धं शुद्धपारदम् ।
रसेन्द्रार्धं नागभस्म चतुर्भागं मृतं पविम् ॥ ४७१ ॥

एतच्छुष्टयं चाम्लैर्दयेत्सखल्वके ।
उद्धृत्य द्वन्द्वमेळापमूषायां रोधयेद्वमेत् ॥ ४७२ ॥
हठात्तच्च मिळत्येव वज्रबीजमिदं प्रिये ! ।

[द्वितीयः प्रकारः]

भावयेच्छारिबाक्षीरैर्मृतं वज्रं दिनं ततः ॥ ४७३ ॥

मर्दयेद्गोलकं कृत्वा शोषयेच्चैकभागकम् ।
त्रिभागं रसराजं च चतुर्भागं सुवर्णकम् ॥ ४७४ ॥

अम्लेन मर्दयेत्पिण्ठि कृत्वा तद्वज्र(च)गोलकम् ।
तत्पिण्ठ्या वेष्टयेत्तच्च भूर्जपत्रेण वेष्टयेत् ॥ ४७५ ॥

पक्षं न्यसेद्वान्यराशौ तदुद्धृत्य पुनः प्रिये ! ।
घमेद्वठान्मिळत्येव वज्रबीजमिदं भवेत् ॥ ४७६ ॥

वज्रशोडशभागेन स्वर्णपत्रेण वेष्टयेत् ।
तत्क्षिप्त्वा लिप्तमूषायां स्वर्णशं श्वेतकाच्चजम् ॥

चूर्णं वा नृकपालं वा चूर्णं कृत्वा विनिक्षिपेत् ।
निरुद्ध्य च धमेतीत्रमेवं कुर्यात्पुनः पुनः ॥ ४७८ ॥

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा श्वेतकाच्च नृकपालमथापि वा ।
सप्तधैवं मिलत्येव वज्रबीजमिदं भवेत् ॥ ४७९ ॥

[सारणातैलम्]

अतः परं सारणायां प्रवक्ष्ये तैलसाधनम् ।
ज्योतिष्मतीकरेजाक्षकदुर्जीसमुद्धवम् ॥ ४८० ॥
तैलं कूर्मवरग्राहादिमेषमत्स्पसमुद्धवम् ।
जलकामेकजाता च वसा ग्राहा विधानतः ॥ ४८१ ॥

रक्तवर्गः पीतवर्गः काथ्यः क्षीरैत्तुरुणैः ।
पुष्पाणां रक्तपीतानामनेकानां द्रवं हरेत् ॥ ४८२ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्थेलासः ।

पाटलीकाकतुण्डयुत्थमहाराष्ट्रीद्रवं तथा ।
एकांशं तैलमेकांशा वसा काथश्वतुर्गुणः ॥ ४८३ ॥

अंशौः पुष्पद्रवैर्व्यशान्पाटल्यादिद्रवानपि ।
सर्वं ताप्रमये पात्रे मृदुना वहिना पचेत् ॥ ४८४ ॥

तम्भिनिक्षेपेत्वोडशांशं भूलतामलताप्यकम् ।
विरुद्धातं सारणातैलं रसराजस्य जारणे ॥ ४८५ ॥

रज्जितं रसराजं तु सारणातैलसयुतम् ।
निक्षिपेत्सारणायन्त्रे नाळमूषां गतं द्रुतम् ॥ ४८६ ॥

बीजं तु ढालयेत्सूते चतुष्पष्ठितमांशकम् ।
उद्धृत्य तपतखल्वे तु पट्टमैर्मदेहिनम् ॥ ४८७ ॥

ततः कच्छपयन्त्रे तु सविव्ये(?)पाचयेद्दिनम् ।
इत्येवं षड्गुणं सार्यं सारितो जायते रसः ॥ ४८८ ॥

एवं द्वितीयवारे तु कृते सूतोऽनुसारितः ।
तथा तृतीयवारे तु रसस्यात्प्रतिसारितः ॥ ४८९ ॥

१८. वैधः ॥

सारितस्य रसेन्द्रस्य हरितालं समांशकम् ।
मर्दयेद्धृततैलैश्च दिनं दिव्यौषधिद्रवैः ॥ ४९० ॥

ततोद्धृत्य क्षिपेद्धृत्रमूषायां विपचेहिनम् ।
करीषामाविति पुनर्मर्द्यं पाच्यं त्रिधा ग्रिये ॥ ४९१ ॥

अनेन कर्मणा देवि ! सूतो बद्धमुखो भवेत् ।
बद्धवक्त्रस्य सूतस्य भागमेकं सुरार्चिते ॥ ४९२ ॥

सुतारताम्रतीक्षणानां चूर्णनामेकभागकम् ।
सर्वं संमर्दयेद्देवदालीनीर्दिनं ततः ॥ ४९३ ॥

मध्वाज्यैश्च दिनं मर्द्य तेन कुर्यात्सुगोळकम् ।
 निश्चिपैद्रवज्ञमूषायां रुचा तीव्रानिना धर्मेत् ॥ ४९४ ॥
 स रसः खोटबद्धस्यातत्खोटं काचटङ्कणैः ।
 नेजः पुञ्जो भवेद्यावतावत्कुर्याद्भमन्धमन् ॥ ४९५ ॥
 तं रसं योजयेद्देहे लोहे रोगे च पार्वति ! ।

देहवेधकमः ॥

देहवेधं प्रवक्ष्यामि सावधानं शृणु प्रिये ! ॥ ४९६ ॥
 पाचनग्नेहनस्वेदवमनोरेच्वनैः क्रमात् ।
 शरीरं शोधयेल्लोणक्षाराम्लादिविर्जितः ॥ ४९७ ॥
 ततस्त्वारोटकं सूतं भक्षयेत्परमेश्वरि ! ।
 क्षेत्रं कृत्वा शरीरं तु ततस्सिद्धरसं क्षिपेत् ॥ ४९८ ॥
 शतवेधिरसं पूर्वं ततस्साहस्रवेधकम् ।
 दशसाहस्रवेधं च लक्षवेधकरं रसम् ॥ ४९९ ॥
 वेधकं दशलक्षस्य कोटिवेधं सुरार्चिते ! ।
 गन्धकेन युतं सूतं क्रमेणानेन सुत्रते ! ॥ ५०० ॥
 स रसः क्रमते देहे सिद्धयस्तस्म्भवन्ति हि ।
 रसायने तु याः प्रोक्ता भूलिका देहसिद्धिदाः ॥
 ताभियुक्तो रसेन्द्रस्तु देहे संडक्कमते प्रिये ! ।
 क्रामति तनौ हि सूतो जनयति पुत्रांश्च देवतागर्भान् ॥
 खे गमनेन च नित्यं सञ्चरणं सकलभुवनेषु ।
 धाता भुवनन्त्रितये सष्टाऽऽद्यो ब्रह्मयोग्निरिव ॥ ५०३ ॥
 विष्णुरिव पालनार्थं संहर्ता रुद्रदेववत्सकलम् ।

लोहवेधकमः ॥

क्रामणं लोहवेधस्य वक्ष्यामि शृणु भैरवि । ॥ ५०४ ॥

दरदं माक्षिकं कान्तं शिलां गन्धं विषं घनम् ।

रसकं भूलतां हिङ्गु कांतास्यं टङ्कणं प्रिये । ॥ ५०५ ॥

गन्धकेन हतं ताम् भुजङ्गं शिलया हतम् ।

दरदेन हतं तीक्ष्णं महिषीकर्णसम्बवम् ॥ ५०६ ॥

मलं वायसविष्टां च प्रथमार्तवरक्ततः ।

अनेन वेष्टयेत्सिद्धसूतं लोहेषु वेधयेत् ॥ ५०७ ॥

तारकृष्टघटनवतिः स्वर्णमेकं तथा रसः ।

शतवेधी तु विस्त्रितस्त्वेवं साहस्रवेधकः ॥ ५०८ ॥

वेधयेदशसाहस्रं लक्षं कोटिमर्थार्दुदम् ।

जारणायां बलं यावत्तावल्लोहानि वेधयेत् ॥ ५०९ ॥

[१. क्रामणयोगः]

माक्षिकं भूलतां सूतं कुनर्टीं टङ्कणं तथा ।

स्त्रीस्तन्यरक्तं संपिण्ठं क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ ५१० ॥

[२. क्रामणयोगः]

हिङ्गुलं रसकं कान्तं इन्द्रगोपं विषं तथा ।

मर्दयेत्तैलरक्ताभ्यां क्रामणं क्षेपलेपयोः ॥ ५११ ॥

[३. क्रामणयोगः]

गण्डोलविषभेकास्यमहिषीनेतजं मलम् ।

रुधिरेण समायुक्तं रससङ्कामणे हितम् ॥ ५१२ ॥

[४. क्रामणयोगः]

रोचनं गुग्गुलुं स्तन्यं इन्द्रगोपं विषं तथा ।

आनन्दकन्दे

सर्वं संमर्द्येदैवि ! रससङ्गामणे हितम् ॥ ५१३ ॥

[५. क्रामणयोगः]

विष्णुक्रान्ता मधूच्छिष्टं माहिषं कर्णजं मलम् ।
भूलता काकविष्टा च लाङ्गली द्विपदी रजः ॥ ५१४ ॥
नररकं ब्रह्मसोमा सुरसा शैलजं प्रिये ! ।
शृङ्गी च लक्ष्मणा गृष्मकर्णी च क्रामणं परम् ॥

[६. क्रामणयोगः]

श्रीवेष्टनिविनिर्यासस्त्रीस्तन्यविषट्कणैः ।
गोद्युतेन समायुक्तो लोहे सङ्गामते रसः ॥ ५१६ ॥

[७. क्रामणयोगः]

परमं क्रामणं वङ्गं मृगनामं च पार्वति ! ।
मातृवाहः कुलीरश्च शङ्खं भ्यन्तरजो मलः ॥ ५१७ ॥
तथा कपित्थनिर्यासो रससङ्गामणं परम् ।
क्रामणं रसराजस्य वेधकाले प्रदापयेत् ॥ ५१८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ चतुर्थोङ्लासः ॥

॥ पञ्चम उल्लासः ॥

॥ विशेषजारणाक्रमः ॥

श्रीभैरवी—

समान्यजारणा प्रोक्ता त्वया पूर्वं सदाशिव ! ।
विशेषजारणं ब्रूहि यथा जानाम्यहं प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

शृणु^१ देवि ! प्रवक्ष्यामि भूचरास्यं तु जारणम् ।

भूचरी जारण ॥

कृष्णं पीतं तथा^२ रक्तं शुल्वे तीक्ष्णे च मेळयेत् ॥

शुल्वं^३ शुद्धं यदा जीर्णं द्वाविंशतिगुणं मते^४ ।

गन्धनागं ततोऽर्थं तु क्रमेषैव तु मेळयेत् ॥ ३ ॥

हेम्ना तु सह दातव्यं सूतकैकेन घोडश ।

गन्धनागं यदा जीर्णं तदा बछो भवेद्रसः ॥ ४ ॥

हेम्नि जीर्णे ततोऽर्थेन मृतलोहेन रक्षयेत् ।

गन्धकेन हतं शुल्वं माक्षिकं दरन्दायसम् ॥ ५ ॥

पुटेन मारयेच्छुद्धं हेम दद्यातु षड्गुणम् ।

सूतके हेमबीजं च यदा जीर्णं चतुर्गुणम् ॥ ६ ॥

बद्धरागं विजानीयाद्वमोभो जायते रसः ।

सारणायन्दमध्यस्थं तेनैव सह सारयेत् ॥ ७ ॥

त्रिभागं सारितं कृत्वा पुनस्तत्रैव जारयेत् ।

जारितः सारितश्चैव पुनर्जारितसारितः ॥ ८ ॥

1. रसार्णवे एकादशे पटले एते जारणाप्रकाराः अमुनैव पाठेन
पठन्ते । तत्रोपलभ्यमानाः पाठभेदाः इमे ।

2. रक्तमध्रं । 3. शुल्वे तीक्ष्णं । 4. प्रिये ।

सपश्चलिकायोगात्कोटिवेदी भवेद्रसः ।

भूचरी जारणा प्रोक्ता खेचरीं जारणं शृणु ॥ ९ ॥

खेचरी जारणा ॥

हीनं रागानि रत्नानि रसोच्छिष्टानि कारयेत् ।

कटुतुंबस्य वीजानि तस्यार्थेन तु दापयेत् ॥ १० ॥

महाजारसमायुक्तं कलकं कुर्याद्विचक्षणः ।

वज्रमूषामुखे चैव तन्मध्ये स्थापयेद्रसम् ॥ ११ ॥

कतकं कनकं चैव मेकीकृत्य त्रिमर्दयेत् ।

पद्मारागप्रलेपं तु^२ रसे ग्रासं तु दापयेत्^३ ॥ १२ ॥

भक्षितव्यं प्रयत्नेन नत्वा च गुरुदेवयोः ।

सर्वसिद्धान्नमस्तृत्य देवताश्च विशेषतः ॥ १३ ॥

मूर्च्छाऽङ्गदाहश्च ततो जायते नात् संशयः ।

आत्मानमुस्थिरं पश्येद् दिव्यदेहो महाबलः ॥ १४ ॥

शङ्खकाहलनिर्घोर्षैस्सद्विद्याधौरस्मह ।

इच्छया विचरेल्लोकान् कामरूपी विमानगः ॥ १५ ॥

देवा वै यत्र लीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ।

अन्यो जारणप्रकारः ॥

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि जारणायोगमुत्तमम् ॥ १६ ॥

सुघृष्टं पातिर्णं सूतं सर्वदोषोज्जितं ततः ।

शक्तपलवसारेण विष्णुक्रान्तारसेन च ॥ १७ ॥

1. हीरमुख्यानि रत्नानि । 2. पद्मारां प्रयत्नेन ।

3. इतः परमयमंशोऽधिकः । एकादशगुणं यावत्पद्मारां तु सूतके रागजीर्णस्तु देवेशि ! लिङ्गाकारो भवेद्रसः । रक्षितव्यं प्रयत्नेन लोकपालाष्टकेन च । षड्भागं सूतं केन्द्रस्य तेषु सर्वेषु दापयेत् ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चमोळासः ।

पालाशयुष्पतोयेन भावितं गन्धकं समस् ।
 समं कृष्णाभ्रसत्वं च रसकं चाष्टकं गुणम् ॥ १८ ॥

तीक्ष्णशुल्घोरं चैव कूर्मयन्त्रेण जारयेत् ।
 काञ्चनं जारयेत्पश्चाद्बिडयोगेन पार्वति ! ॥ १९ ॥

ततस्सद्धं विजानीयाद्वैर्धं शुल्घस्य दापयेत् ।
 कर्मसंस्थाप्रमाणेन नागो भवति काञ्चनम् ॥ २० ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि जारणाक्रममुत्तमम् ।
 वीजचूर्णानि तैलेन भावयित्वा पुनः पुनः ॥ २१ ॥

षोडशांशेन तं ग्रासमङ्गुल्या मर्दयेच्छनैः ।
 आर्द्रकादि ततो योगाद्वातव्यं षोडशांशतः ॥ २२ ॥

भूर्जे दत्वा ततो देयं ढोलायन्त्रे विनिक्षिपेत् ।
 अहोरात्रेण तद्बीजं सूतको ग्रसति ग्रिये ! ॥ २३ ॥

समुद्धृत्य रसं देवि ! खल्वे संमर्दयेत्ततः ।
 ततो यन्त्रे विनिक्षिप्य दिवारात्रं दृढाग्निना^१ ॥ २४ ॥

तप्तं समुद्धृतं यन्त्रात्तसखल्वे विमर्दयेत् ।
 मर्दयित्वाऽद्विके पिण्डे क्षिप्त्वाऽथ^२ त्रिपुटं दहेत् ॥

ततो गर्भे पत्तत्वाशु जरते तत्सुखेन तु ।
 ढोक्रायन्त्रे ततो दद्यादार्द्रपिण्डेन संयुतम् ॥ २६ ॥

तृतीयदिवसे सूतो जरते ग्रसते ततः ।
 समजीर्णं ततो यावत् ढोलायन्त्रे विचक्षणः ॥ २७ ॥

पश्चात्कच्छपयन्त्रेण समजीर्णं तु पार्वति ! ।
 ताप्रांशं द्वादशांशेन कच्छपेन तु जारयेत् ॥ २८ ॥

1. तुषाग्निना ।

2. तत्र पुटं ददेत् ।

3. तं ग्रासद्वादशांशेन ।

प्राग्वदाद्रिक्षयोगं च गर्भद्रावणमेव च ।
 पश्चात् देवि ! निक्षिप्य पुटं दद्याद्विनक्षणः ॥ २९ ॥
 अष्टांशेन ततो ग्रासं गर्भद्रावं च पूर्ववत् ।
 कन्दोदरे सूरणस्य तं विनिक्षिप्य सूतकम् ॥ ३० ॥
 पुटयेद्वार्तिक^१स्तावत् यावत्कन्दो न दद्यते ।
 पादांशेन तु मूषायां ग्रासस्सूते विधीयते ॥ ३१ ॥
 पूर्ववच्च बिंदं दद्यादर्भद्रावणमेव च ।
 एवं चतुर्गुणे जीर्णे सूतको बलवान् भवेत् ॥ ३२ ॥
 ततश्शलाकया ग्रासमनिस्थो ग्रसते रसः ।
 ततो रलानि जार्याणि वक्ष्यमाणकमेण तु ॥ ३३ ॥
 अग्रकं ग्रामकं चैव शङ्खनामि तथैव च ।
 रसानुपरसान्दल्या महाजारसमन्वितम् ॥ ३४ ॥
 २वज्ञकन्दलतां ब्राह्मीषैषशृङ्घ्यमृतायसम् ।
 कद्गुप्तस्य बीजानि मृतलोहानि पाचयेत् ॥ ३५ ॥
 सर्वाणि समभागानि शिखिशोणितमर्दितम् ।
 तावत् मर्दयेत्प्राज्ञो यावत्कर्म हृष्टं भवेत् ॥ ३६ ॥
 मूषा मलाकृतिश्चैव कर्तव्याऽच्छादनैस्सह ।
 तन्मध्ये स्थापयेत्सूतमधोवातेन धामयेत् ॥ ३७ ॥
 आदौ तावत्पर्कर्तव्यं वज्रमौषधलेपितम् ।
 गृह्णते नात्र सन्देहो यथा तीव्रहुताशने ॥ ३८ ॥
 ३कुलिशादि भवेद्गंधं करीषा तेन मर्दयेत् ।
 यावदेकादशगुणं कुलिशं जारयेद्गुधः ॥ ३९ ॥

-
1. जारितस्तावत् ।
 2. वज्ञकन्दं वज्ञलता ।
 3. कुलिशेन पुटे दग्धे कर्वन्नौ तेन मर्दयेत् ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चमोल्लासः ।

सन्दग्धा शङ्खनाभिश्च मातुलङ्गरसप्लुता ।
मुक्ताफलं ततो देयं वज्रजीर्णं तु सूतके ॥ ४० ॥
अनेन क्रमयोगेन ह्येकादशगुणं भवेत् ।
केवलं शिखिपितं च नीलीनिर्यासमित्रितम् ॥ ४१ ॥
नीलोत्पलानि लिसानि निक्षिप्तानि तु सूतके ।
रसः पिवेन्महारागान्हीनरागान्परित्यजेत् ॥ ४२ ॥
रक्ता(ता)नि शिखिपितं च महारक्त(त)समन्वितम् ।
सद्रलं लेपयेत्तेन प्रक्षिपेद्रसमध्यतः ॥ ४३ ॥
रजनीं चैव कंकुष्ठं ब्रह्मनिर्यासभावितम् ।
जारणं पुष्परागस्य तेनैव सह दापयेत् ॥ ४४ ॥
बहुरत्नेषु जीर्णेषु भृङ्गराजेषु सुव्रते । ।
रसेन्द्रो दृश्यतां देवि ! नीलपीतासुणच्छविः ॥ ४५ ॥

धूमवेधीरसः ॥

शुद्धानि हेमपत्ताणि शतांशेनानुलेपयेत् ।
पुटेन मारयेदेतदिन्द्रगोपनिर्मं भवेत् ॥ ४६ ॥
संस्पश्चिद्धयेत्सर्वं इदं हेम मृतं प्रिये । ।
त्रिभागं सूतकेन्द्रस्य तेनैव सह का(सा ?)रयेत् ॥
मूषामध्ये स्थिते तस्मिन्पुनस्तेनैव जासयेत् ।
धूमवेधी भवेद् देवि ! पुनः¹ पुनः प्रसारितः ॥ ४८ ॥
अनेन क्रमयोगेन यदि जीर्णा त्रिशृङ्खला ।
वेधयेत्तात् सन्देहो गिरिपाषाणभूतलम् ॥ ४९ ॥
पाश्वे ज्योतिः प्रदृशयेत् ऊर्ध्वं दृश्येत तेन(नैव)वै ।
भूचरं तं विजानीयाद्रसेन्द्रं नात्र संशयः ॥ ५० ॥

1. पुनः सारितजारितः ।

तेनाश्रान्तगतिर्देवि ! योजनानां शतं व्रजेत् ।
 दिव्यतेजा महाकायो दिव्यदृष्टिर्महावलः ॥ ५१ ॥
 सर्वोगविनिर्मुक्तो जीवेच्छन्दर्कितारकम् ।
 तस्य मूलपुरीषं तु सर्वलोहानि विघ्यति ॥ ५२ ॥

अन्ये वेधप्रकाराः ॥

समजीर्णेन वज्रेण हेम्ना च सहितेन च ।
 अग्निस्थो जारयेलोहान् बन्धमायाति सूतकः ॥ ५३ ॥
 सारयेतेन बीजेन सहस्रमणि वेधयेत् ।
 सारितं जारयेत्यश्चात् लेप्यं क्षेप्यं सहस्रतः ॥ ५४ ॥
 सारयेतेन बीजेन लक्षवेधमवाप्नुयात् ।
 अनेन क्रमयोगेन कोटिवेदी भवेद्रसः ॥ ५५ ॥
 केवलं तु यदा वर्ज् समजीर्णं तु कारयेत् ।
 बद्धस्सूतसदा ज्येयो निष्क्रियो निरूपद्रवः ॥ ५६ ॥
 अग्निस्थो जायते सूतः शलाकां ग्रसते क्षणात् ।
 हठापिनिना धाम्यमानो ग्रसते सर्वमादरात् ॥ ५७ ॥
 ग्रसते जरते सूतं आयुर्द्वयप्रदायकः ।
 मूषास्थं धमयेत्सूतं हठानौ नैव कंपयेत् ॥ ५८ ॥
 जारयेत्सर्वरत्नानि बद्धः स्वेच्छतां नयेत् ।
 अष्टलोहेऽष्टगुणिते जीर्णे स्याद्रसबन्धनम् ॥ ५९ ॥
 लोहानि सर्वास्त्रिगुणं^१ त्रिगुणं कनकं तथा ।
 धूमांवलोके वेदी स्यात् भवेन्निर्वाणदोऽन्वरः ॥ ६० ॥
 आदावष्टगुणं जार्यं व्योमसत्त्वं महारसे ।
 समं हेमदशाशेन वज्ररत्नानि जारयेत् ॥ ६१ ॥

1. सत्त्वं त्रिगुणं ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चमोलासः ।

समं च जारयेद्वज्ञं तदासौ खेच्चरो रसः ।
क्रमे प्रदक्षिणावर्तः कोटिवेधी च जायते ॥ ६२ ॥

जीर्णद्रव्यमानभेदात् वेधे विशेषः ॥

समे तु पन्नगे जीर्णे दशवेधी भवेद्रसः ।
द्विगुणे शतवेधी स्यात्सहस्रं त्रिगुणे भवेत् ॥ ६३ ॥
चतुर्गुणोऽयुतं देवि ! क्रमेणानेन वर्धयेत् ।
उत्तरोत्तरवृद्ध्या तु जारयेत्तत्र पन्नगम् ॥ ६४ ॥

कुटिलं पन्नगं जार्यं नवसंख्याक्रमेण तु ।
दत्त्वा क्रमेण देवेशि ! कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ६५ ॥

गन्धकादिमपाषाणे षड्गुणे जीर्णतां गते ।
रोगहर्ता रसः स्यात् समुखे तवदा(?) भवेत् ॥ ६६ ॥
तस्मिन् शतगुणे जीर्णे रुजरामृत्युहा भवेत् ।
अग्रकादिमपाषाणसत्त्वान्याम्बसमं ग्रसन् ॥ ६७ ॥

रुजरा मरणं जित्वा शतवेधी रसो भवेत् ।
शतायुद्धिगुणे जीर्णे सूतसाहस्रवेधकः ॥ ६८ ॥
चतुर्गुणे सहस्रायुः पारदोऽयुतवेधकः ।
रसश्चाष्टगुणे जीर्णे लक्षायुर्लक्षवेधकः ॥ ६९ ॥

ब्रह्मायुष्ठोडशगुणे कोटिवेधी भवेद्रसः ।
द्वात्रिंशद्वगुणिते जीर्णे खेच्चरत्वादिसिद्धिदः ॥ ७० ॥
विष्णोरायुर्बलं दत्ते पारदस्पर्शवेधकः ।
चतुषष्ठिगुणे जीर्णे शिवायुशशब्दवेधकः ॥ ७१ ॥

षड्गुणाभ्रकजारणेन सर्वदोषनाशः ॥
रसस्य सर्वदोषास्तु षड्गुणेनाभ्रकेण तु ।
जीर्णेन नाशमायान्ति नात्र कार्या विचारणा ॥ ७२ ॥

तदा ग्रसति लोहानि त्यजेच्च गतिमात्मनः ।
धूमश्चिटिचिटिश्चैव मण्डूकप्लुतिरेव च ॥ ७३ ॥
सकंपश्च विकंपश्च पञ्चावस्था रसस्य तु ।
समजीर्णो भवेद्वालो यौवनस्थश्चतुर्गुणः ॥ ७४ ॥
वृद्धप्षड्गुणजीर्णस्तु सर्वकर्मकरश्चुभः ।

जाएणे क्रमः ॥

गन्धकं जारयेदादौ सर्वसत्त्वान्यतः परम् ॥ ७५ ॥
ततस्सर्वाणि लोहानि द्रन्द्वानि विविधानि च ।
पक्बीजानि रत्नानि द्रुतिसत्वे च जारयेत् ॥ ७६ ॥
चतुष्पृथ्यंसके पूर्वं द्वात्रिंशांशे द्वितीयकः ।
तृतीयष्ठोडशांशे तु चतुर्थश्चाष्टमेन च ॥ ७७ ॥
पञ्चमोऽथ चतुर्थांशे षष्ठो द्व्यांशे प्रकीर्तिः ।
शतांशे सप्तमो ज्ञेयो ग्रासमानं रसस्य तु ॥ ७८ ॥

ग्रासमानभेदैन स्वरूपभेदः ॥

चतुष्पृथ्यंशके ग्रासे दण्डधारी भवेद्दसः ।
जलकाभो द्वितीये तु ग्रासयोगे सुरेश्वरिं ॥ ७९ ॥
ग्रासे रसात्मृतीये च काकविष्टासमो भवेत् ।
चतुर्थो गोलकाकारः पञ्चमे दहनप्रभः ॥ ८० ॥
षष्ठे सूर्यप्रभस्त्रृतस्तेजः पुंजश्च सप्तमे ।
रसराजस्य देवेशि ! क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ८१ ॥
समांशं द्विगुणं ग्रासं ततम्सृते चतुर्गुणम् ।
तथा चाष्टगुणं देवि ! जारयेच्च कलागुणम् ॥ ८२ ॥
द्वात्रिंशद्गुणितं देवि ! चतुष्पृथ्यगुणं क्रमात् ।

संस्कारैर्जयमाना गुणाः ॥

कीव्रत्वं जनयेत्स्वेदादभलत्वं च मर्दनात् ॥ ८३ ॥

मूर्च्छनाद् दोषराहित्यमुत्थानात्पूतिनाशनम् ।

रसायनं पातनेन रोधादात्यायनं भवेत् ॥ ८४ ॥

अचापत्वं नियमचाहीपनात्समुखो ज्वलेत् ।

वासनाद्योगसांगत्यं चारणाद्वलचारिता ॥ ८५ ॥

जारणाद्वन्धनं सम्यगोकत्वं द्रावणद्वयात् ।

रक्तत्वं रुक्तवात्तस्य व्यापित्वं सारणात्रयात् ॥ ८६ ॥

कामित्वं कामणाद् देहलोहेष्वपि च वेधनात् ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चमोल्लासः ॥

॥ षष्ठ उल्लासः ॥

॥ देहवेधकमः ॥

प्रणम्य शिरसा शम्भुं प्रश्नच्छ गिरिजामजा ।

श्रीभैरवी—

देहवेधस्त्वया पूर्वं संक्षेपात्कथितः प्रभो ! ॥ १ ॥

तं देहवेधमाचक्षव सम्यक् जानाम्यहं यथा ।

श्रीभैरवः—

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि देवानामपि दुर्लभम् ॥ २ ॥

योगिनां भोगयुक्तानां देहवेदं सुरेश्वरि ! ।

पाचनादि प्रकुर्वीत पञ्चकर्मविधानतः ॥ ३ ॥

पञ्चकर्माणि ॥

[१. पाचनम्]

लवणादिसमुत्कृष्टान्दोषान्संशोधयेकमात् ।

ततो जीर्णरसं चायाक्रमादेवं सुरेश्वरि ! ॥ ४ ॥

लघाहारो दिवा भूत्वा क्षुद्राधान्याकनागरम् ।

एतत्त्वं पलोन्मेयं उद्देष्यवलोऽयेत् ॥ ५ ॥

अष्टावशिष्टं संक्रान्त्य प्रतिसात्रं पिबेत्यहम् ।

अनन्तरं क्राकार्थं पूर्ववत्रिदिनं पिबेत् ॥ ६ ॥

इति पाचनमात्रान्यादथ स्नेहनमाचरेत् ।

[२. स्नेहनम्]

घृतोदनं छागरसं दिवा भुज्जीत माकया ॥ ७ ॥

आज्ञाननं वा मुद्ररसं लघाशी स्याहिने सुधीः ।

रात्रो पिबेद्घृतं गव्यं सैन्धवेन समन्वितम् ॥ ८ ॥

निष्कमेकं सैन्धवं च घृतं निष्कचतुष्टयम् ।

भृङ्गामलकत्तेलेन सर्वाङ्गमभिषेचयेत् ॥ ९ ॥

एवं सप्तदिनं कुर्यात्स्नेहर्न परमं हितम् ।

[३. स्वेदनम्]

मत्स्यमांसं माषतिलयवजामलसक्तवः ॥ १० ॥

सर्वमेतद्धवेत्यस्थमेकाष्ठीलागरुबला ।

राखा व्याधी घनापत्रं कौशिकातिंविषा निशा ॥ ११ ॥

सर्वमेतद्धृयपलं तकक्षीरांबुकांजिकम् ।

ग्यादके निक्षिपेत्सर्वं मृत्यात्रै क्वाशयेत्सुधीः ॥ १२ ॥

कुर्यात्स्योष्मणा गात्रं स्विन्नं द्विघटिकावधि ।

एवं सप्तदिनं कुर्यात्स्वेदनं परमं हितम् ॥ १३ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—घटोङ्गासः ।

[४. वमनम्]

मदनस्य फलं चैकं पाठा षोडशिकं जलम् ।
पादावशिष्टं संक्वाथ्य तज्जले वस्त्रशोधिते ॥ १४ ॥
पिप्पलीन्द्रयवा यष्टिलवणं कर्षमात्रकम् ।
निक्षिपेच विवेत्यात्वार्णनितस्यात्सर्वरोगहा ॥ १५ ॥

[५. विरेचनम्]

सूतटङ्गणगन्धाश्म त्रिकटुं त्रिफलां समम् ।
एतैस्समं तु जेपालं शुक्षणं तत्परिमद्येत् ॥ १६ ॥
गुञ्जाद्वितयमात्रं तु गुडेन सह भक्षयेत् ।
विरेचनमिति प्रोक्तं सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ १७ ॥
पञ्चकर्मेति कथितं क्रमात्कुर्याद्विरेचने ।

दोषशोधकयोगाः ॥

केतकीस्तनजम्बीरं प्रत्यहं कुड्बं पिवेत् ॥ १८ ॥
सप्तवासरपर्यन्तं प्रातर्लवणदोषहृत् ।
सलिले षोडशपले त्रिफलैकपलं क्षिपेत् ॥ १९ ॥
क्वाथयेत्यादशेषं तत्रस्मिन् शीते मधोः पलम् ।
पिवेत्प्रभाते त्रिदिनं क्षारदोषहरं परम् ॥ २० ॥
विडङ्गं सवचाकुष्ठं केतकीस्तनसंयुतम् ।
क्वथितं त्रिदिनं पीतम्लदोषहरं पिवेत् ॥ २१ ॥
अथवा तिन्निणीक्षारसलिलं पलमात्रकम् ।
यवक्षारसिताकर्षं संयोज्य त्रिदिनं पिवेत् ॥ २२ ॥
अम्लदोषविनाशोऽर्थं कथितश्च रसायने ।
वचाविडङ्गपालाशबीजजन्तुप्रकर्षकम् ॥ २३ ॥

कर्ष गुडं च तत्सर्वं भक्षयेदुष्णावारि च ।
पिबेत्प्रातस्त्रिदिवसं भवेत्तत्किमिपातनम् ॥ २४ ॥

श्यामावहिविडङ्गानि वाशा व्यूषं फलत्रयम् ।
सैन्धवं देवदारुं च मुस्ता चैतत्समं समम् ॥ २५ ॥

वृत्तैः कर्ष लिहेत्प्रातः सप्ताहात्सरोगजित् ।
एवं कृत्वा देहशुद्धिं शास्यन्नं क्षीरभोजनम् ॥ २६ ॥

सम्यग्जातबलो भूत्वा ततः कुर्यादसायनम् ।

रसायनोपयोगः ॥

क्षीराज्यामलकरसक्षेद्विसुरतरुद्धवम् ॥ २७ ॥

तैलं निर्मथ्य तत्सर्वं द्विपलं प्रत्यहं पिबेत् ।
मासेन कान्तिर्मेधा च भवत्येव न संशयः ॥ २८ ॥

द्वितीयमासि पूर्वोक्तं तत्पिबेतच्चतुःपलम् ।
तेन शास्यन्ति दोषाश्च विकारा नेत्रसम्भवाः ॥ २९ ॥

पुनस्तृतीये मासे तु सेव्यं षट्पलमात्रकम् ।
तेनामरवपुर्मूयान्महातेजा भवेद्धुवम् ॥ ३० ॥

आरोटरससेवाक्रमः ॥

अथारोटरससेव्यः क्रमेण परमेश्वरि ! ।

अयश्चुल्वाप्रताप्येभ्यः पातितो मारितः क्रमात् ॥

अयमारोटकरसो देहसिद्धिकरः परः ।

स्वेदनादैश्च संस्कारैस्सप्तमिसंस्कृतो रसः ॥ ३२ ॥

मूर्च्छितो रंजितो देवि ! सूतस्त्वारोटकः स्मृतः ।

रसायने रोगशान्त्यां श्रेष्ठसर्वगुणप्रदः ॥ ३३ ॥

कान्ताभ्रसत्वारेटाश्च समं गुज्जाद्वयोनिमितम् ।
मध्वाज्यत्रिफलाभिश्च मासमेकं भजेदिति ॥ ३४ ॥

एवं क्रमेण संसेव्य द्वित्रिवेदेषुष्टकमात् ।
एवं षोडशमासान्ते गुज्जाषोडशमात्रकम् ॥ ३५ ॥

आरोटकरसे चेत्थं कुर्यान्मत्प्राणवल्लभे । ।
वर्लीपलितनिर्मुक्तो जीवेच्च शसदशतम् ॥ ३६ ॥

आरोटरसः ॥

कान्तसत्वाभ्रसत्वं च स्वर्णजीर्णरसस्तथा ।
सर्वमेतत्समीकृत्य भजेदारोटकं तथा ॥ ३७ ॥

शेत्रीकरणमेतद्दि सहस्रायुष्यकारकम् ।
अभ्रमौ योजितस्सूतो न प्रोहति कुलचित् ॥ ३८ ॥

तस्मात्क्षेत्रमकृत्वैव योजयेदस्तु सूतकम् ।
न प्रोहेदशुद्धस्य शुभं बीजमिवोषरे ॥ ३९ ॥

खोटबद्धरससेवाक्रमः ॥

पूर्वोक्तखोटबद्धस्य सूतस्य विधिमुच्चमम् ।
क्रामणं च क्रमाद्वक्ष्ये तथा विधिनिषेधनम् ॥ ४० ॥

शृणु पार्वति ! यत्नेन त्वयीत्या कथयाम्यहम् ।
कान्ताभ्रस्वर्णवज्राणि रसस्य क्रामणं परम् ॥ ४१ ॥

क्रामणेन विना सूतो न सिद्धयेद्देहलोहयोः ।
गुज्जामात्रं खोटबद्धं क्रामणक्षौद्रसंयुतम् ॥ ४२ ॥

मासमेकं भजेदित्थं पुनर्विधिक्रमेण वै ।
मासषोडशपर्यन्तं यथाऽरोटरसस्तथा ॥ ४३ ॥

स शतायुष्यमाप्नोति सर्वरोगविवर्जितः ।

पलमात्रोपयोगेन व्याघ्रभिर्नाऽभिभूयते ॥ ४४ ॥
 द्वितीये शुक्रवृद्धिस्यात्तीये बलवान् भवेत् ।
 चतुर्थे पलितं हन्ति वर्लिं जयति पञ्चमे ॥ ४५ ॥
 षष्ठे श्रुतिधरो वामी सप्तमे नेत्रोगहत् ।
 अष्टमे तार्क्ष्यद्विष्टस्याद्वायार्द्विष्टविक्रमः ॥ ४६ ॥
 उपयुज्यान्नवपलं सिद्धिमेलापकं भवेत् ।
 विनियुज्यादशपलं द्वितीयशशङ्करो भवेत् ॥ ४७ ॥
 सहस्रायुष्यकरं सूतं माषमात्रं भजेत्वरः ।
 अयुतायुष्करं सूतं यवमात्रं भजेत्पिये ! ॥ ४८ ॥
 लक्ष्यायुष्यकरं सूतं वीहिमात्रं भजेत्सुधीः ।
 कोट्यायुष्यं भजेत्सूतं खदयन्मुद्गमात्रकम् ॥ ४९ ॥
 एतत्सर्वं रसानां तु क्रामणं पूर्ववद्वेत् ।
 सहस्रायुषप्रदस्सूतो ब्रह्मत्वं विद्याति सः ॥ ५० ॥
 अयुतायुष्करस्सूतो विष्णुतां प्रददाति च ।
 लक्ष्यायुष्यकरस्सूतो रुद्रत्वमुपपादयेत् ॥ ५१ ॥
 कोट्यायुष्यप्रदस्सूतशिवत्वं विद्याति च ।
 माक्षीकर्जीर्णसूतस्तु धनदत्तं ददाति वै ॥ ५२ ॥
 इन्द्रत्वं विमलाजीर्णस्त्वप्रजीर्णोऽर्कतां ददेत् ।
 ब्रह्मतां शुल्कर्जीर्णश्च विष्णुतां तारजारितः ॥ ५३ ॥
 रुद्रता हेमजीर्णे स्यादीशत्वं वज्रजारिते ।
 सदाशिवत्वं च ददेत्पारदो द्रुतिजारितः ॥ ५४ ॥
 सच्चिदानन्दरूपत्वं सूतको वीजजारितः ।
 सामान्येन तु तीक्ष्णेन रुद्रत्वं प्राप्नुयान्नरः ॥ ५५ ॥

एवं यो लोहजीर्णं तु भक्षयेद्द्वस्सूतकम् ।
 जलेन जलरूपी स्यात्स्थलेन स्थलतां ब्रजेत् ॥ ५६ ॥

तेजस्त्वं तेजसा देवि ! वायुना वायुरूपभाक् ।
 कर्ता हर्ता स्वयं साक्षाच्छापानुग्रहकारकः ॥ ५७ ॥

यत मूलपुरीषं तु साधकस्तु परित्यजेत् ।
 पाषाणं मृप्मर्यं तत्र स्पृष्टं भवति कांचनम् ॥ ५८ ॥

प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।
 तत्सर्वं कनकं दिव्यं भक्षिते द्वादशे पले ॥ ५९ ॥

अथवां तारजीर्णं तु भक्षयेद्द्वस्सूतकम् ।
 शुल्बारं वज्ञघोषं च तत्स्वेदात्तारता भवेत् ॥ ६० ॥

अथवा तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेद्द्वस्सूतकम् ।
 मूत्रेण तस्य स्पृष्टं तु वज्ञं ब्रजति तारताम् ॥ ६१ ॥

एकैकेन निषेकेन स्तम्भनं नागवज्ञयोः ।
 गुञ्जामात्रं रसं देवि ! हेमजीर्णं तु भक्षयेत् ॥ ६२ ॥

द्विगुञ्जं तारजीर्णस्य रविजीर्णस्य च त्रयम् ।
 तीक्ष्णाग्रकांतमाषैकं गुर्जैका द्वेऽथवा भवेत् ॥ ६३ ॥

बन्नवैक्रांतजीर्णं तु भक्षयेत्सर्षोपोनिमतम् ।
 नागवज्ञवसाकीटविषोपविषसंयुतम् ॥ ६४ ॥

मूलयुक्तं हठाद्वज्ञं त्यजेकल्कं रसायने ।
 हेमतारप्रवेशेन जातो योऽग्निसहः क्रमात् ॥ ६५ ॥

बद्धश्च रसराजोऽयं देहसिद्धिप्रदो भवेत् ।
 वज्ञायस्कांतमाक्षीकवैक्रान्ताग्रककांचनम् ॥ ६६ ॥

एतैर्जीर्णोऽयथालाभं रसस्त्रास्तो रसायने ।
 षड्डेवोपरसाश्चैव भक्षणार्थं रसायने ॥ ६७ ॥

आनन्दकन्दे

भस्मनत्तीक्ष्णजीर्णस्य पलमेकं तु भक्षयेत् ।
 दशवर्षसहस्राणि वज्रकायस्स जीवति ॥ ६८ ॥
 एवच्च द्वादशपलं तीक्ष्णजीर्णस्य भक्षयेत् ।
 एवं जीवन्महाकल्पं प्रल्यान्ते शिवं त्रजेत् ॥ ६९ ॥
 भस्मनश्चुल्वजीर्णस्य पलेन ब्राह्मायुषम् ।
 द्विपले वैष्णवायुष्यं रुद्रायुस्त्रिपलेन तु ॥ ७० ॥
 चतुर्थे तु पले देवि ! शिवत्वं प्राप्नुयाच्चरः ।
 हेमजीर्णे भस्मसूते त्रिपले भक्षिते क्रमात् ॥ ७१ ॥
 अष्टाशीतिसहस्राणि योगिन्यो मददर्पिताः ।
 तस्य तिष्ठन्ति किंकर्यः कामरूपी भवेच्चरः ॥ ७२ ॥
 यद्द्वावयते रूपं तत्तद्रूपधरो भवेत् ।
 यत यत विलीयन्ते सिद्धिस्त्रैव लीयते ॥ ७३ ॥
 मिते पले द्वादशभिर्हेमभस्मनि भक्षिते ।
 गुञ्जैकमात्रं देवेशि ! ज्ञात्वा चानिबलं निजम् ॥ ७४ ॥
 घृतेन मधुना चाद्यात्माभूलं कामिनीं भजेत् ।
 एको हि दोषस्त्वृक्ष्मोऽपि भक्षिते भस्मसूतके ॥ ७५ ॥
 त्रिससाहाद्वारोहे कामान्धो जायते नरः ।
 कामिनीनां सहस्रं तु क्षोभयेद्दिवसान्तरे ॥ ७६ ॥
 नारीसङ्गाद्वारोहे देहे क्रामति सूतकः ।
 नारीसङ्गाद्विना देवि ! द्व्यजीर्णं तत्त्वं जीर्यते ॥ ७७ ॥
 मैथुनाच्चलिते शुक्ले त्रिससाहादधः कृतात् ।
 जायते प्राणसन्देहसावत्तन्मैथुनं त्यजेत् ॥ ७८ ॥
 युवत्या जल्पनं कार्यं युवत्या चाङ्गमर्दनम् ।
 यस्यास्पर्शनमात्रेण रसः क्रामति विग्रहे ॥ ७९ ॥]

यथा तथा ह्रदयते सुस्त्रीरूपनिरीक्षणम् ।
 तथा क्रामति देवेशि ! सूतकोऽसौ ततः क्षणात् ॥ ८० ॥

अधृत्यसदृशो यस्या आधारश्च समशुभः ।
 तादृशस्तु भगो देवि ! भाजनं तु रसायने ॥ ८१ ॥

निर्मासश्चैव दीर्घश्च भगदशुष्काशिरस्तथा ।
 दुखदारिद्यकर्तरं वर्जयेत्तं रसायने ॥ ८२ ॥

पक्षे शुक्ले शुभदिने चन्द्रताराबलान्विते ।
 सुमुहूर्ते चिन्त्यं शिवानलविप्रगुरुन्दिजः ॥ ८३ ॥

सनुष्टसुमना भूत्वा रसं सेवेत सिद्धिम् ।
 पयसा हेमशुष्ठीभ्यां नस्यं क्रामणमुत्तमम् ॥ ८४ ॥

हेमादि घड्लोहकृतमञ्जवं क्रामणं परम् ।

रससेवायां पथ्यापथ्यम् ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि रससेवाहिताहितम् ॥ ८५ ॥

रक्तशाल्यब्धगोधूरं गव्यं क्षीरं छृतं दधि ।
 जांगलं पललं मुद्दूरं शर्करा मधु सैन्धवम् ॥ ८६ ॥

हंसोदकं वास्तुकं च मेघनादः पुर्णनवा ।
 पटोलालाबुकदलीधान्यकेक्षुकदाढिमम् ॥ ८७ ॥

नालिकेरांबु विश्वं च सदा ताम्बूलचर्वणम् ।
 गन्धसारं कुड्कुमं च मृगनाभिं विलेपयेत् ॥ ८८ ॥

सुरभीणि सुपुण्णाणि मृदुशर्येष्टकामिनीः ।
 शिवात्मजानकथनं मृदुभाषा सुखासिका ॥ ८९ ॥

दिव्याम्बराणि शुद्धानि छाया चाल्पविपर्यटम् ।
 मृत्युज्ञयजपो हर्षो मन्दहासश्च शुद्धता ॥ ९० ॥

आनन्दकन्दे

नर्तनालोकनं गीतश्रवणं शिवपूजनम् ।
 देवानिगुरुविप्राणां वन्दनं श्रुतिपालनम् ॥ ९१ ॥
 समाधिः प्राणिकरुणा सत्यवाक्यं हितं प्रियम् ।
 वाग्देहमनसां चेष्टा यथा दुःखनिरोधिनी ॥ ९२ ॥
 इतस्वर्वं रसेन्द्रस्य क्रामणं कथितं प्रिये ! ।
 अहितं रससेवायाः कथयांमि शृणु प्रिये ! ॥ ९३ ॥
 अत्यशनं चातिपानमतिनिद्राऽतिजागरम् ।
 अकाले भोजनं स्त्रीणामतिसङ्घेऽप्यसङ्गिता ॥ ९४ ॥
 अस्थानमद्हासाश्च हर्षः कोपेऽधिकस्पृहा ।
 बहुजल्यो जलकीडा दुःखमत्यन्तचिन्तनम् ॥ ९५ ॥
 कलिङ्गं कारवेल्लं च कूशमाण्डः कर्कटी तथा ।
 काकमाची कुलुत्थं च कार्कोटी च कुसुम्भिका ॥ ९६ ॥
 त्रिलातसीतैलमाषकपोतकमसूरका: ।
 तकभक्तं च सौवीरं तिक्ककट्टुम्ललावणम् ॥ ९७ ॥
 क्षारं क्षौद्रं पिच्छिलं च पित्तलं च परूषकम् ।
 माहिषीः क्षीरविकृतीर्विदर्दं सहकारकम् ॥ ९८ ॥
 नारङ्गविल्वलिकुचशिश्रूनैवेद्यभोजनम् ।
 अग्निस्पर्शनमंघ्रिभ्यां ताडनं गोद्विजनमनोः ॥ ९९ ॥
 कुमारीबालतुरगपथादीनां च ताडनम् ।
 पातकं प्राणिहिंसा च छेदनं भूरहामपि ॥ १०० ॥
 अक्षादिसप्तव्यसनं छायाश्वत्थकपित्थयोः ।
 लिङ्गस्त्रीनरखट्टानां तथा द्वीपिविभीतयोः ॥ १०१ ॥
 चतुष्पथातिनिर्विक्षस्थाने विष्मूत्रमोचनम् ।
 शिवद्विजगुरुस्त्रीणां वीरयोनियतात्मनाम् ॥ १०२ ॥

समयश्रुतिसूतानां नदीतीर्थम्भसां नृणाम् ।
 पलाष्टुहिंगुलशुनराजिकावृहतीद्वयम् ॥ १०३ ॥

निष्पावलङ्घनोद्वर्तिनिशाशाभरणनिदिता(?) ।
 सुपृत्तर्मद्यासवौ ताम्रचूडश्च जलजामिषम् ॥ १०४ ॥

तीक्ष्णोष्णगुरुविष्टभिरुक्षशुष्कामिषं मधु ।
 कदलीपत्रकांस्येषु भोजनं धर्मसेवनम् ॥ १०५ ॥

एतानि द्रव्यजालानि निषिद्धानि रसायने ।

अपश्यजनिता रोगाः ॥

सेवेत चेत्प्रमादेन विकृतिर्जायिते क्षणात् ॥ १०६ ॥

रसाजीर्णं भवेत्कान्ते ! शोषो मूर्च्छा अपो ज्वरः ।
 कूमः कंपः शकृन्मूत्ररोधनं शूलवेपथुः ॥ १०७ ॥

अनिद्रालस्यहिका च कासश्वासविजृम्भिका; ।
 अरोचकातिसारश्च लिंगस्तम्भोऽक्षिकुक्षिषु ॥ १०८ ॥

वक्षःकर्णोदरांघौ च मेद्रे शिरसि सन्धिषु ।
 दाहोऽज्ञभज्ञस्वेऽन्ये व्याधयस्संभवन्ति वै ॥ १०९ ॥

रसाजीणप्रशान्त्यर्थं योगोऽयं कथ्यते मया ।
 राजकोशातकी पुङ्गा गरुडी कारवलिका ॥ ११० ॥

कार्कोटी काकमाची च देवदाली पराजिता ।
 सर्वमेतत्चैकपलं गोमूत्रे तु चतुष्पले ॥ १११ ॥

क्वाथयेत्पादशेषं तु कार्षिकं सच्छसैन्धवम् ।
 निक्षिपेत्तरिपवेत्प्रवाथं रसाजीर्णं हितंकरम् ॥ ११२ ॥

सुखीभवेत्त्रिदिवसे रसस्य क्रामणं भवेत् ।
 रसो व्यथयते तत्तदङ्गं संपरिमर्दयेत् ॥ ११३ ॥

वा स्तनेन च तन्वङ्गया निर्व्यथः क्रमते रसः ।

सप्तधातुवेधः ॥

त्वग्वेधः प्रथमं देवि ! रक्तवेधो द्वितीयकः ॥ ११४ ॥

तृतीयो मांसवेधस्यान्मेदोवेधश्चतुर्थकः ।

अस्थिवेधः पञ्चमः सातष्ठो मज्जात्मको भवेत् ॥

सप्तमशुक्रवेधस्यात् नाडीवेधस्तथाऽष्टमः ।

नवमश्चक्षुषो वेधो दशमस्सर्ववेधकः ॥ ११६ ॥

रसवेधेन भुजगः स्वर्ण स्याद्रक्तवेधतः ।

त्रिपु स्वर्ण भवेन्मांसवेधातीक्षणं च कांचनम् ॥ ११७ ॥

मेदोवेधेन शुल्बं तु स्वर्ण स्यादस्थिवेधतः ।

रूप्यं स्वर्णं भवेन्मज्जवेधाल्लोहानि कांचनम् ॥ ११८ ॥

शुक्रवेधेन मृत्यात्रं काञ्चनं भवति प्रिये ! ।

वज्रजीर्णो वीर्यवेधी मज्जामअकजारितः ॥ ११९ ॥

हेमजीर्णस्त्वस्थिवेधी रूप्यजीर्णो रसं प्रिये ! ।

मेदोवेधी ताप्यजीर्णो मांसवेधी तु पारदः ॥ १२० ॥

शुल्बजीर्णो रक्तवेधी कान्तजीर्णो रसात्मकः । -

तीक्ष्णबद्धेन नीलाभस्तान्नेणारुणसप्रभः ॥ १२१ ॥

रजतेनन्दुसंकाशो हेम्ना काञ्चनसप्रभः ।

धूमावलोकी वक्तृस्थो मासात्खेचरतां नयेत् ॥ १२२ ॥

स्पर्शवेधी तु वक्त्रस्थो द्विमासात्सिद्धिदायकः ।

शतकोटिस्त्वभिमासैश्चतुर्भिर्देशकोटिकृत् ॥ १२३ ॥

पञ्चमिः कोटिवेधी स्यादष्टमिश्चायुतं पुनः ।

साहस्रं नवभिमासैर्देशमासे शतं पुनः ॥ १२४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—सप्तमोऽन्नासः ।

तस्य मूत्रपुरीषैस्तु इलेप्मणाङ्गमलैस्तथा ।
लेपाञ्चेमत्वमायान्ति यानि लोहानि भूतले ॥ १२५ ॥

चतुष्पष्ट्यंशतो वेधी मासमेकादशस्य तु ।
द्वान्तिंशकवेधी तु वर्षाद्वृद्देहं तु वेधयेत् ॥ १२६ ॥

सर्वरोगैर्विनिर्मुक्तो वलीपलितवर्जितः ।
नासौ छियेत शस्त्रैश्च पावकेन न दद्यन्ते ॥ १२७ ॥

चायुवेगी महातेजाः कामदेव इवापरः ।
इच्छ्या जायते दृश्योऽप्यदृश्यचैव जायते ॥ १२८ ॥

यस्य संस्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि काञ्चनम् ।
तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टे स्थावरजङ्गमे ॥ १२९ ॥

देवा यत्र विलीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ षष्ठ उल्लासः

॥ सप्तमोऽन्नासः ॥

पद्मरागादिरत्नोत्पत्तिः ॥

धुरा कैलासशिखरे गहरेऽद्रिसुतेधरौ ।
चिरमास्तां कीडमानौ जिगूषू तौ परस्परम् ॥ १ ॥

तदा रेतस्सूतरूपप्रवाहोऽभूतयोर्महान् ।
तस्मवाहप्रभावेन वेधिता दृषदोऽभवन् ॥ २ ॥

पद्मरागादिमण्यो लोहा हेमादयस्तथा ।
 गन्धकाद्याश्च पाषाणा दिव्या ओषधयो लताः ॥ ३ ॥
 नानार्था बहुविद्वा नानासिद्धिप्रदायकाः ।
 पूर्वोक्तानां समस्तानां वज्रं श्रेष्ठतम् महत् ॥ ४ ॥
 तज्जातिलक्षणं देवि ! संस्कारं भजने फलम् ।
 क्रमाद्वक्ष्यमि ते देवि ! सावधानं शृणु प्रिये ! ॥ ५ ॥

वज्रलक्षणं वज्रमेदाश्च ॥

द्विजन्मानश्च राजन्या ऊरव्या वृषलाः क्रमात् ।
 शुभ्रशोणहरिद्राभाः काला नानाविधास्तथा ॥ ६ ॥
 खीपुन्नपुंसकाश्चैव ज्ञातव्यास्ते क्रमात्प्रिये ! ।
 शुक्लाः फलकर्पूर्णा ज्योतिष्मन्तो महत्तराः ॥ ७ ॥
 पुमांसस्ते तु विज्ञेया रेखाबीजविवर्जिताः ।
 बलाद्यास्त्वसहिता लोहकमणहेतवः ॥ ८ ॥
 रसबन्धकराः क्षिप्रं सर्वेषां सिद्धिप्रदायकाः ।
 रसायनकरास्थूला शृष्टिसिद्धिप्रदायकाः ॥ ९ ॥
 पट्टकोणबीजरेखामिरुज्जवलास्तास्तिक्ष्यः स्मृताः ।
 देहज्योतिः प्रजनना भेगकान्तिसुखप्रदाः ॥ १० ॥
 दीर्घास्त्र्यश्च तनयो निबोद्धव्या नपुंसकाः ।
 क्षीणसत्त्वास्त्वल्पवीर्याः क्रामकास्त्वरनायिके ! ॥ ११ ॥
 कलीबा नपुंसके स्त्रीणां स्त्रियस्सर्वहिता नराः ।
 जात्यानुरूपाश्चोत्साहं यथा सत्वं तथा गुणम् ॥ १२ ॥
 यथा कान्तिस्तथा शीलं कुर्वन्त्येवं द्विजातयः ।
 वलीपलितरेगम्भाः क्षत्रिया भृत्युहारिणः ॥ १३ ॥

देहस्थैर्यकरा वैश्या लोहानां वेधकारिणः ।
वयस्तंभकराशृद्वा नानामयविनाशनाः ॥ १४ ॥

वज्रसंस्कारः ॥

वज्रसंस्कारमधुना कथयामि शृणु प्रिये ! ।
श्यामा शमी मेघनादा वर्षा॑भूर्धूर्तकोद्रवाः ॥ १५ ॥
मेषशृङ्गचाखुकर्णी च कुलुत्थं चाम्लवेतसः ।
मदनागस्त्यनिर्गुण्डी चैतेषां सरसैर्युते ॥ १६ ॥
डोलायन्ते पाचयेच्च व्याधीकन्दगतं दिनम् ।
उद्भूत्य माहिषशकृलिप्तं कारीषवहिना ॥ १७ ॥
दहेद्रात्रौ चतुर्यां रात्र्यन्ते परिषेचयेत् ।
हयमूत्रस्तुहीक्षीरकुलत्थकरसैतथा ॥ १८ ॥
पाचयेद्वाहयेदेवं सेचयेत्सप्तवारकम् ।
एवं द्विजातिजातीयाशशोधितास्युश्च सिद्धिदाः ॥ १९ ॥

वज्रसायनम् ॥

सायनार्हं वक्ष्यामि वज्रभस्स सुरेश्वरि ! ।
वैकान्तताप्यगन्धाशमशिलामाक्षिकतालकम् ॥ २० ।
कान्तास्यट्टणक्षारकुलीरास्थीनि पेषयेत् ।
स्तयेन गोलके क्षिप्त्वा मूषायां निक्षिपेत्ततः ॥ २१ ॥
धमेद्वृद्वतरं पूर्वं पश्चाद्गजपुटे पचेत् ।
तदेव वज्रमादाय तस्मिन्षोडशमात्रके ॥ २२ ॥
एकांशं पारदं तस्मिन्पक्वीजेन जारितम् ।
स्तन्येन मर्दयेत्तौ द्वौ पुरार्जपुटे पचेत् ॥ २३ ॥

आनन्दकन्दे

एवं तत्त्वोडशपुटादूबीजजीर्णरसान्वितम् ।

दृढं कुर्वीत तद्बूजं भवेद्वस्म रसायनम् ॥ २४ ॥

शृणु रुद्राणि ! वक्ष्यामि दिव्यं वज्ररसायनम् ।

पूर्वोक्तवत्यकुर्वीत देहशुद्ध्यादिकं विधिम् ॥ २५ ॥

शुभक्षें सुमुहूर्ते च चन्द्रताराबलान्विते ।

शिवानिगुणोविप्रभिषजः पूजयेत्पुरा ॥ २६ ॥

तत्स्सेवेत तद्वस्म यवमात्रं वरानने ! ।

कान्ताश्रसत्वं सौवर्णभस्म गुञ्जैकमात्रकम् ॥ २७ ॥

त्रिफलामधुसर्पिभिः प्रातशुद्धवपुर्लिंहेत् ।

एवं षोडशमासान्तं एकद्वित्रिचतुष्टयम् ॥ २८ ॥

प्रतिमासं वर्धयित्वा यावद्यावकषोडशम् ।

कान्तादिभस्त्रितयं गुञ्जावृद्धिक्रमे तथा ॥ २९ ॥

द्विनिष्कं त्रिफलाचूर्णं सर्पिर्घु यथा सुखम् ।

पूर्वोक्तवद्विधिं त्याज्यं प्रकुर्यान्मम वल्लभे ! ॥ ३० ॥

सेवितं पलमात्रं तु वज्रभस्म दिनं क्रमात् ।

कलीपलितरोगधनं शतायुष्यं ददाति च ॥ ३१ ॥

द्विपलं च सहस्रायुरयुतं त्रिपलं तथा ।

चतुष्पलं लक्ष्मायुर्दशलक्षं च पञ्चमम् ॥ ३२ ॥

कोट्यायुष्यं पट्यलं च सुरेन्द्रायुश्च सप्तमम् ।

ब्रह्मायुष्यं चाष्टपलं विष्णुत्वं नवमं पलम् ॥ ३३ ॥

रुद्रत्वं दशमं देवि ! ईश्वरत्वं ततः परम् ।

सदाशिवत्वं द्वादशयां वज्रभस्म ददात्यलम् ॥ ३४ ॥

सर्वज्ञत्वं सर्वगत्वं स्वेच्छाविहरणं तथा ।

वज्रौदनम् ॥

वज्रौदनं प्रवक्ष्यामि रसायनहितं परम् ॥ ३५ ॥

पूर्ववच्छोधिते वज्रे मृदुकर्म समारभेत् ।
मानृताहकमध्यस्थं तितिरीमांसवेष्टितम् ॥ ३६ ॥

तीक्ष्णकान्ताननरसैः पुनस्तत्परिवेष्टयेत् ।
कुलस्थनिफलानीरकोद्रवेषु पृथक्पृथक् ॥ ३७ ॥

त्रिदिनं पाचयेदेवं तद्वज्रं वेष्टयेद्वैः ।
त्रिवर्षासूर्वतांबूल्यास्तथा कार्पासिकस्य वा ॥ ३८ ॥

चेष्टितं जानुमध्यस्थं वज्रं यामद्वयान्मृदु ।
वज्रौदनमिदं प्रोक्तं वज्रद्वुतिरथोच्यते ॥ ३९ ॥

वज्रद्वुतिः ॥

त्रिक्षारं चणकाम्लं च रामठं चाम्लवेतसम् ।
ज्वालामुखी चेष्टुरकं स्थलकुम्भीरसेन च ॥ ४० ॥

पिण्डा स्तुष्टुर्क्योः क्षीरस्तदूगोले मृदु हीरकं ।
निक्षिपेत्तच जम्बीरे दोलायन्त्रे व्यहं पचेत् ॥ ४१ ॥

एवं कृते हीरकस्य द्वुतिर्भवति सूतवत् ।

अन्यद्वुत्यतिदेशः ॥

पञ्चरागादिरत्नानां द्वुतिरेवं कृते भवेत् ॥ ४२ ॥

अग्रकादिमपाषाणा द्रवन्त्येवं कृते ध्रुवम् ।
द्रवन्ति रसरत्नानि मौक्किकं चाम्लवेतसम् ॥ ४३ ॥

सप्ताहं भावयेद्वर्मे क्षिपेजम्बीरके ततः ।

धान्यराशौ त्रिसप्ताहं पुटपाके द्रवत्यलम् ॥ ४४ ॥

आनन्दकन्दे

वज्रभस्मगुणः ॥

वज्रभस्म यथा तद्वद्वृतिमार्दवयोरपि ।

भवेद्वस्म वरारेहे जरादारिद्यमुत्युजित् ॥ ४५ ॥

रसायने भवेत्सौख्यं भस्म द्रुतिमृद्वद्वस्म् ।

रसायने तु स्त्रीपुंसौ क्रामणे तु नपुंसकः ॥ ४६ ॥

षड्ग्रां हिमवीर्यं च सर्वामयविनाशनम् ।

सर्वदोषप्रशमनं सर्वसौख्यं रसायनम् ॥ ४७ ॥

विद्युत्सभां देहदार्द्यं खच्छं स्तिथं च लेसनम् ।

सौन्दर्यं बलमायुष्यं ग्रहालक्ष्मीविनाशनम् ॥ ४८ ॥

शुचिर्मृदुदुतीभस्म वैकान्तस्य तु वज्रवत् ।

स्वर्णम्— तद्वेदः ॥

अथ वक्ष्ये श्रेष्ठतर्म शृणु हेमरसायनम् ॥ ४९ ॥

हेमोत्पत्तिः पुरा प्रोक्ता तथाऽपि त्रिविधा भवेत् ।

रसवेधाद्ववेच्छैकं इतरत्क्षेत्रसम्भवम् ॥ ५० ॥

लोहसङ्करजं चान्यच्छ्रूष्टमध्यकनीयसः ।

क्रमेण पीतरक्ते च पीतरक्तं च वर्णतः ॥ ५१ ॥

निर्कर्षच्छेदोहेषु कुड्कुमवेतशोणितम् ।

स्वर्णशुद्धिः ॥

दिव्यमेवविधं स्वर्णं पट्टकं कणशः कृतम् ॥ ५२ ॥

हलिनीकंतुकीकन्दस्तुष्टकानिकरञ्जकम् ।

घूर्तगुञ्जेषुदीचीरमूलतालाध्वगन्धिकाः ॥ ५३ ॥

पिष्टन्द्रवारुणी चैषां मूलानि मथितेन वै ।

लेपयेत्स्वर्णपट्टानि तापयेज्ञातवेदसि ॥ ५४ ॥

गोमूत्रे मथिते तैले कुलुत्थाम्भसि काञ्जिके ।
जम्बीरार्कपयोमध्ये प्रत्येकं सप्तधा क्षिपेत् ॥ ५५ ॥

लेपयेत्तापयेत्सञ्च्यादूभूयो भूयोऽपि सप्तधा ।
वल्मीकिमृद्धमसारमिष्टकापटुगैरिकम् ॥ ५६ ॥

पिष्ठा जम्बीरनीरेण लिप्त्वा पत्रं पुटीकृतम् ।
चतुर्वर्णान्निकं ताप्यं दरदं तालकं शिलाम् ॥ ५७ ॥

कान्तकड्कुष्ठरसकविमलासूतमूलताः ।
पिष्ठाऽम्लेन वटीः कुर्यान्निष्कमातास्सुरेश्वरि ! ॥ ५८ ॥

पलादूनं न कर्तव्यमधिकं च चतुष्पलात् ।
पुटिं हेम शुल्बं च द्रावयेच्च समीकृतम् ॥ ५९ ॥

तन्मध्ये तद्द्रवीभूते चैकैकां वटिकां क्षिपेत् ।
स्वर्णाद्विशगुणा वाद्या वटिकाः शोषिताः क्रमात् ॥

यावच्छेषं भवेत्सर्वं तावदेवं धमेच्छनैः ।
शुद्धं तज्जायते दिव्यं जरामरणरोगहृत् ॥ ६१ ॥

स्वर्णभस्म ॥

चिञ्चापत्रनिभं स्वर्णं पत्रं शुद्धं च पारदम् ।
एकान्तं मर्दयेदद्वैतस्त्रिपिष्ठिमपि लेपयेत् ॥ ६२ ॥

समगन्धकताप्याभ्यां पिष्ठि मूषागतां धमेत् ।
घोडशांशं सूतभस्म हेमचूर्णे विनिक्षिपेत् ॥ ६३ ॥

अम्लेन मर्दयेद्वाढं पचेत्तद्भूधरे पुटे ।
एवं घोडशापर्यन्तं रसं प्रतिपुटं क्षिपेत् ॥ ६४ ॥

निरुत्थं हेमभस्मेदं जायते सर्वसिद्धिदम् ।

हेमरसायनम् ॥

विरेकवमनादैश्च शुद्धदेहश्युमे दिने ॥ ६५ ॥

आनन्दकन्दे

अर्चयेदीशविमानिगुरैद्यपुरस्सरान् ।
सेवेत शुद्धहृदयो दिव्यं हेमरसायनम् ॥ ६६ ॥

कान्ताप्रयोस्सत्वमस्म चैकगुज्जाप्रमाणकम् ।
माषोन्मितं हेमभस्म वरामध्वाज्ययुग्मिहेत् ॥ ६७ ॥

पूर्वोक्तवद्वज्ञ(विधौ ?)मासवेडशिकावधि ।
पूर्वोक्तवद्विधिन्त्याज्यं प्रकुर्वात रसायनी ॥ ६८ ॥

श्रृणु चितां गिरिसुते ! सेवां हेमरसायने ।
पलमात्रोपयोगेन सर्वरोगविवर्जितः ॥ ६९ ॥

ततो द्विपलयोगेन वलीपलितवर्जितः ।
वाक्सिद्विद्विव्यवष्टिश्च त्रिपलेन भवेत्स्थिये ! ॥ ७० ॥

चतुष्पलयोगेन विषव्याघ्राहिभीर्न हि ।
तथा पञ्चपलेनैव दिव्यात्मज्ञानिता भवेत् ॥ ७१ ॥

देवि ! षट्पलयोगेन सिद्धसाध्यपदं भवेत् ।
तथा सप्तपलेनापि विद्याधरपदं भवेत् ॥ ७२ ॥

तथाऽष्टपलयोगेन स्वेच्छाविहरणे पट्ठः ।
पलेन नवमेनापि चाष्टश्वर्यगुणान्वितः ॥ ७३ ॥

तथा दशपलेनापि महेन्द्रत्वमवाप्नुयात् ।
एकादशपलैर्देवि ! ब्रह्मत्वं नात्र संशयः ॥ ७४ ॥

द्वादशभिः पलैः कान्ते ! विष्णुत्वं समुपैति च ।
लयोदशपलेनापि रौद्रं पदमवाप्नुयात् ॥ ७५ ॥

तथा चतुर्दशपलैरैवरं लभते पदम् ।
पलैः पञ्चदशैरेति सदाशिवपदं परम् ॥ ७६ ॥

तथा स्यात्षोडशपलैः सच्चदानन्दविग्रहः ।
सर्वज्ञसर्वकर्ता च हर्ता गोप्ता स सर्वगः ॥ ७७ ॥

हेमद्रुतिः ॥

हेमद्रुतिं प्रवक्ष्यामि शृणु संप्रति पार्वति ! ।
फलपांशुर्देवदाल्याइशकगोपोऽश्वलालिका ॥ ७८ ॥

रङ्गणं जालिनीनीरैर्मावयेहुधा मिये ! ।
द्रावयेत्काञ्चनं तत्र वपेत्सूतसमा द्रुतिः ॥ ७९ ॥

इमां द्रुतिं काञ्चनवद्धस्स सेवाञ्च कल्पयेत् ।
स्थादु तिक्तं कषायं च शीतमुष्णं रसायनम् ॥ ८० ॥

हृदयं कान्तिप्रदं शुद्धं चक्षुष्णं गुरु लेखनम् ।
धृतिस्मृत्यायुरारोग्यनयवाक्षिसद्विदायकम् ॥ ८१ ॥

क्षयोन्मादादिरोगाणां नाशनं दोषशान्तिकृत् ।
स्तिं रुच्यं दीप्तिकरं वीर्यकुड्डलवर्धनम् ॥ ८२ ॥

कान्तम्— तद्भेदा लक्षणञ्च ॥

अर्थं कान्ते ! प्रवक्ष्यामि कान्तं कान्तरसायनम् ।
दिव्या औषधयस्सन्तु सर्वसिद्धिप्रदायिकाः ॥ ८३ ॥

तेभ्यः कान्तं श्रेष्ठतमं बलीस्तकपलितापहम् ।
कल्पान्ते ताण्डवं शंभुशर्वाणीसहितस्वयम् ॥ ८४ ॥

उच्चण्डं व्यतनोत्तत सज्जातास्त्वेदविन्दवः ।
तत्र तत्र गतास्तेऽपि ह्यस्कान्तत्वमायुद्युः ॥ ८५ ॥

जाङ्गले बहवो जाता देशे साधारणे कचित् ।
जलप्रायेऽस्ति वा नास्ति जात्या पञ्चविधास्मृताः ।

आमकं चुम्बकं देवि ! कर्षकं द्रावकं तथा ।
रोमकं च तथैकद्वित्रिचतुर्सर्वतोमुखाः ॥ ८७ ॥

तेषां पञ्चविधानां तु पीतं कृष्णं च शोणितम् ।
मिश्रं पृथक्पृथक्तेषां क्रमात्स्युरधिदेवताः ॥ ८८ ॥

ब्रह्मविष्णवीशभूतात्ममातृकाः परिकीर्तिताः ।
पीतवर्णं स्पर्शवेधि कृष्णं श्रेष्ठं रसायने ॥ ८९ ॥

रसवन्धकरं रक्तं मिश्रं सर्वरुजापहम् ।
रोमकं ग्रहभीतिं द्रावकं चोत्तमोत्तमम् ॥ ९० ॥

उत्तमं मध्यमं नीचं कर्षकं चुम्बकं क्रमात् ।
आमकं लक्षणं वन्मि लोहन्तु आमयेत्ततः ॥ ९१ ॥

तस्माद्ग्रामकमित्युक्तं चुम्बकं लोहतुम्बकम् ।
कर्षकं कर्षयेल्लोहं द्रावकं द्रावयेद्यतः ॥ ९२ ॥

स्फुटनाद्रोमजननं तद्रोमकसुदाहृतम् ।
अत्युत्तमं बहुमुखं चतुःपञ्चास्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥

मध्यमं स्याद्द्वित्रिमुखं नीचमेकमुखं भवेत् ।
आमकं चुम्बकं सर्वरोगाणां नाशने हितम् ॥ ९४ ॥

कर्षकं द्रावकं श्रेष्ठं रसयोगे रसायने ।
रसद्विपांकुशमिदं कान्तं पञ्चविर्धं प्रिये ! ॥ ९५ ॥

समीरणातपस्पृष्टं न ग्राहयं तत्कदाचन ।
हस्तद्वयं समुत्खाय कान्तं ग्राहयं वरानने ! ॥ ९६ ॥

कान्तसत्त्वपातनम् ॥

आदौ संपूज्य दुर्गा॑ च गणेशं भैरवं प्रिये ! ।
तीव्रापिनना दहेकान्तं सेचयेत्तिफलांबुना ॥ ९७ ॥

तत्कान्तं चूर्णयेत्सूक्ष्मं काचसामुद्रटक्षैः ।
लक्षागुम्बुलुगुञ्जाभिरूर्णाज्यमधुसिकथैः ॥ ९८ ॥

शशास्थिक्षुद्रमीनैश्च भल्लाततिलकल्ककैः ।
सर्जक्षारयवक्षाररालैश्वरगुलै(१)स्तथां ॥ ९९ ॥

न्यङ्कुसैरभदन्तीनां विषाणैश्च समांशकैः ।
 एतत्समांशं तत्कान्तमजाक्षीरेण मर्दयेत् ॥ १०० ॥

मेलयेत्पञ्चमाहिर्घैर्दध्याद्यगोमयान्तकैः ।
 क्षेषणं पिष्टा वटीः कुर्यात्कर्षमातासुरेश्वरि ! ॥ १०१ ॥

कोष्ठीयन्ते वङ्गनाले खदिराङ्गारकैर्वर्ढम् ।
 पञ्च पञ्च वटीस्तत्र निक्षिपेच्च शनैश्चनैः ॥ १०२ ॥

त्रियाममथनादेव कान्तात्सत्वं पतेच्छुच्चि ।
 तत्सर्वं कणशः कृत्वा काचाद्यैरौषधैस्समैः ॥ १०३ ॥

मूषागतं धमेत्तीव्रमेवं धाम्यं त्रिधा प्रिये ! ।
 एवं कृतं तु तत्कान्तसत्वं सत्वतमं भवेत् ॥ १०४ ॥

कान्तस्वरूपम् ॥

कान्तलोहस्य पात्रशजले तैर्लस्य बिन्दवः ।
 न सर्पनित चणास्त्वेताः कृष्णास्त्युनीति संशयः ॥ १०५ ॥

वृष्टहिंगोर्न गन्धस्यात्क्षीरोर्मिशिशवराकृतिः ।
 न कदाचिद्भुवि पतेच्छिवा मुञ्चति तिक्तताम् ॥ १०६ ॥

तल्लोहक्षिसमुष्णांबु शीतलं भवति क्षणात् ।

लोहशुद्धिः ॥

उनं पञ्चपलान्नैव नोर्ध्वं पञ्चदशात्पलात् ॥ १०७ ॥

त्रिफला षोडशपला तच्चतुर्गुणमन्तु च ।
 काथयेत्यादशोर्धं तु तस्मिन्यत्राणि ढालयेत् ॥ १०८ ॥

शशरक्तप्रलिप्तानि शोषयेदातपे पुनः ।
 तापितानि पुनस्तक्रौलसौवीरसर्पिषि ॥ १०९ ॥

क्षौद्रार्कक्षीरजम्बीर कुलथकरसेष्वपि ।
लेपनं शोषणं दाहं सेचनं च क्रमात्प्रिये ! ॥ ११० ॥
प्रत्येकं सप्तधा कुर्याद् गिरिदोषं त्यजेदयः ।

लोहसंस्कारमन्दाः ॥

आदौ मन्त्रस्ततः कर्म कर्तव्यो मन्त्र उच्यते ॥ १११ ॥

उद्भवोद्भवशब्दस्याच्छुर्थ्यन्तोऽमृतात्परः ।
स्वाहान्तः प्रणवश्चादौ मन्त्रोऽयं मर्दने स्थितः ॥ ११२ ॥

ॐ अमृतोद्भवोद्भवाय स्वाहा ।

रक्षायै लोहनरयोरयमेकोद्भवो मनुः ।
विना स्वाहापदं स्थाने फडन्तं यस्समुच्चरेत् ॥ ११३ ॥

“ ॐ अमृतोद्भवाय फट् ”

प्रणवोर्ध्वमन्त्रश्चण्डवज्रपाणय इत्यपि ।
ततः परं महायक्षसेनाधिपतये नमः ॥ ११४ ॥
द्विरुक्तं सुरुशब्दस्य महाविद्याबलाय च ।
ततस्साहेति मन्त्रोऽयं बलिकर्मणि कीर्तिः ॥ ११५ ॥

ॐ नमश्चण्डवज्रपाणये महायक्षसेनाधिपतये नमः
सुरु सुरु महाविद्याबलाय स्वाहा ॥

लोहभस्म ॥

एतानि लोहपत्ताणि सूक्ष्मं सञ्चूर्णयेत्ततः ।
अयःपत्रे कान्तचूर्णं निक्षिप्य त्रिफला रसैः ॥ ११६ ॥
सेचयेत्तदयोदर्व्या चालयन्पाचयेदिति ।
पिण्डीभूतं तदादाय मृत्तिकापटले शुभे ॥ ११७ ॥

संपुटे निक्षिपेत्सम्यक् षोडशाङ्गुलगर्तके ।
निधायारण्यकारीषमध्यमां कारिषं दहेत् ॥ ११८ ॥

अहोरात्रं प्रकुर्वीत वातावपविवर्जितम् ।
पुनः प्रातस्समादाय चरकायेन मर्दयेत् ॥ ११९ ॥

स्थालीसंपुटयोरेवं कुर्यात्पाकपूटैः क्रमात् ।
एवं किंदम्बात्सप्ताहं तस्मिन्क्षेप्य च हिंगुलम् ॥ १२० ॥

लोहस्य षोडशांशं च नारीस्तन्येन मर्दयेत् ।
स्थाल्यां पाकं संपुटे च पुटं कुर्वीत षोडश ॥ १२१ ॥

निरुत्थं तद्वेद्वस्म देवि ! योज्य रसायने ।

लोहंभस्मनोऽमृतीकरणम् ॥
यावत्स्यात्रिफला तस्माद्वैद्वारि चतुर्गुणम् ॥ १२२ ॥

अष्टावैशेषं क्वथयेत्क्वाश्रस्य सदृशं घृतम् ।
घृततुल्यं कान्तभस्म ताम्रपात्रे पचेत्प्रिये ! ॥ १२३ ॥

लोहदर्घा प्रचलयन्याचच्छुष्यति तद्रसः ।
तावन्मृद्विनिना पाच्य लोहतुल्यां सितां क्षिपेत् ॥

अमृतीकरणमित्युक्तं सर्वयोग्यवहं परम् ।

लोहपाकमेदाः ॥
लोहपाकं प्रवक्ष्यामि तद्वेत्रिविधं प्रिये ! ॥ १२५ ॥

मृदुमध्यरवाः प्रोक्तां जप्त्वीरसदंशो मृदुः ।
मध्यमः पिण्डसदृशो चालुकासदृशः खरः ॥ १२६ ॥

कान्तलोहरसायनसेवांक्रमः ॥
अथ सेवा प्रवक्ष्यामि कान्तलोहस्य भस्मनः ।
सुमुहूर्ते शुभदिने पूजितेशादिदेवतः ॥ १२७ ॥

— 33.

सेवेत सिद्धिदं दिव्यं कान्तभस्म रसायनम् ।
 शुद्धदेहो विरेकाद्यैरभ्रमस्म पुरा प्रिये ! ॥ १२८ ॥
 मासमेकं तु सेवेत तस्मच्छुद्धवर्पुर्भवेत् ।
 माषमात्रं कान्तभस्म गुज्जामात्राभ्रमस्म च ॥ १२९ ॥
 द्विनिष्कं त्रिफलाचूर्णं मधुसर्पिस्समन्वितम् ।
 लिहेत्यातर्विशुद्धात्मा खानदानादिर्कर्मभिः ॥ १३० ॥
 अनुपेयं ततो लोहाद्वयं षष्ठिषुणं पयः ।
 धारोष्णं तदभावे तु कृत्वा क्षीरं समांबुकम् ॥ १३१ ॥
 यावत्क्षीणजलं काश्यं क्षीरं चानुपित्रेतिप्रिये ! ।
 तदसात्म्ये वरकवाशं गुडूच्या वा कषायकम् ॥ १३२ ॥
 इत्येकमासं सेवेत क्रमाद्द्वित्रिचतुष्टयम् ।
 प्रतिमासं माषगुज्जावृद्धिः कान्ताभ्रमस्मनोः ॥ १३३ ॥
 एवं षोडशमासान्तं वृद्धिष्पेडशमात्मकाः ।
 पूर्वोक्तवद्विधिं त्याज्यं कुर्यात्सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १३४ ॥
 अस्य वत्सरयोगेन क्षुद्रामयविनाशनम् ।
 एतद्विवर्धयोगेन महारोगप्रणाशनम् ॥ १३५ ॥
 त्रिवर्षात्यलितं हन्ति चतुर्वर्षद्वालिं हरेत् ।
 पञ्चमादपमृत्युनं षष्ठे स्यादायुषशतम् ॥ १३६ ॥
 सप्तशब्दे सूर्यवहीर्पित दशमे सिद्धिमेलनम् ।
 वैद्याधरं समाप्नोति वर्षे चैकादशे प्रिये ! ॥ १३७ ॥
 त्रयोदशाब्दे देवत्वमिन्द्रत्वं च चतुर्दशे ।
 तथा पञ्चदशाब्दे च सर्वलोकप्रियो भवेत् ॥ १३८ ॥
 षोडशाब्देऽष्टसिद्धिस्यात्सत्यं सत्यं महेश्वरि ! ।

कान्तदुतिक्रमः ॥
सुवर्णदुतिवत्कान्तदुतिस्पात्पूर्ववत्प्रिये ! ॥ १३९ ॥
कान्तदुतिभवेद्वस्म कान्तलोहस्य भस्मवत् ।

लोहभेदास्तद्गुणाश्च ॥
किञ्च मुण्डं तथा तीक्ष्णं कान्तं पूर्वोत्तरोत्तरम् ॥ १४० ॥
गुणाब्यासस्युद्दशशतसहस्रं लक्षकं क्रमात् ।
शताधिको भवेत्कान्तस्त्वैषधानां रसायनम् ॥ १४१ ॥
त्रिदोषशमनं दिव्यं सर्वरोगापहारकम् ।
कान्ति रुच्यं च चक्षुष्यं हृदयमायुष्यदं शुचि ॥ १४२ ॥
स्थैर्यं दाढँचं च धातूनां बलवच्च रसायनम् ।

अभ्रकोत्पत्तिः—तद्वेदा लक्षणञ्च ॥
अथाग्रं प्रवक्ष्यामि तदुत्पत्त्यादिकं क्रमात् ॥ १४३ ॥
पुराऽऽदिशक्तिर्भवती श्वेतद्वीपे मनोरमे ।
हृद्वाणीकमलावाणीगायत्रीप्रसुखैस्सह ॥ १४४ ॥
अरुन्धतीमुखैर्दिव्यमुनिदौश्च संयुता ।
संचिक्रीडे महामाया चित्सदानन्दरूपिणी ॥ १४५ ॥
आनन्दाश्रुकणा क्षौमे न्यपतन्बहवो दृशोः ।
तदा ऋतुमती जाता ततस्वादु सरित्पतेः ॥ १४६ ॥
तीरे त्यक्ता च तद्वस्त्रं स्नात्वा कैलासमाययौ ।
वात्यावशेन तद्वस्त्रं क्षीराब्धौ न्यपतत्तदा ॥ १४७ ॥
देवासुरैर्मर्थमानात्स्मात्क्षीराम्बुधेतदा ।
समभूतद्रजोवस्त्रं चतुर्थाऽभ्रकसंज्ञकम् ॥ १४८ ॥

कृष्णाभ्रकं साङ्गनामं पीतं देव्यङ्गलेपनात् ।
 रक्तं तस्य रजोरूपं क्षौमं इवेतमभूदिति ॥ १४९ ॥
 चतुर्विधं तदालोक्य रसबन्धनकारणम् ।
 रसायनं रोगहरं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १५० ॥
 इत्यूचिरे सुरास्तर्वे साक्षाद्मृतसंमितम् ।
 इवेतं रजतकार्येषु त्रयमन्यत्सुवर्णके ॥ १५१ ॥
 सर्वं रसायने योज्यं रक्तपीतसितासितम् ।
 इवेताच्छतगुणं रक्तं रक्तात्मीतं सहस्रकम् ॥ १५२ ॥
 पीतालक्षणुणं कृष्णं ज्ञेयं लोहे रसायने ।
 प्रत्येकं तानि जायन्ते चतुर्थी जातिः क्रमात् ॥ १५३ ॥
 पिनाकं दर्दुरं नागं वंजं चेति चतुर्विधम् ।
 वंजं समाहरेन्मुख्यं त्रीण्यन्यानि विवर्जयेत् ॥ १५४ ॥
 पिनाकमनिक्षिप्तं मुञ्चते दलसञ्चयम् ।
 तत्सेवितं मंलं बद्ध्वा मारयेद्रोगकारणम् ॥ १५५ ॥
 दर्दुरं वहिनिक्षिप्तं कुरुते भेकनिस्खनम् ।
 तदुत्पादयते रोगमझर्याल्यमसाध्यकम् ॥ १५६ ॥
 नागमनौ विनिक्षिप्तं फूक्कारं वित्तनोंति यत् ।
 तत्सेवया महाकुष्ठं मण्डलाल्यं भवेद्ववम् ॥ १५७ ॥

ग्राहलक्षणात् ॥

एतत्तिवतयसेवाभिर्जायते रोगसञ्चयः ।
 वहिस्थिकं तु वज्राभं विकाशशाचरेत्समिति ॥ १५८ ॥
 तस्माद्वज्राभ्रकं सेव्यं क्लीप्रलितामृत्युजित् ।
 राजहस्तात्परं ग्राहचं खनिष्येत् तदाकरात् ॥ १५९ ॥

भारयुक्तं पृथुदलं स्तिग्यं मोच्यदलं सुखम् ।
काचचन्द्रककिङ्गामं न योज्यं तत्कदाचन ॥ १६० ॥

धान्याभ्रकम् ॥

पूर्वोक्तलक्षणयुतं वज्राभ्रं धमयेद्वृदम् ।
अर्कक्षीरारनाले च गोमूत्रे त्रिफलारसे ॥ १६१ ॥
मेघनादरसे चेत्थं निक्षिपत्तेषु तत्त्विधा ।
सम्यग्दलं मोचयित्वा मेघनादाम्लयोद्दैः ॥ १६२ ॥
भावयेदातपे तीव्रे श्लक्षणं पिष्टाऽथ वस्त्रके ।
निक्षिप्य धान्यसहितं बद्ध्वा तत्काञ्जिके पुनः ॥ १६३ ॥
कराभ्यां घटयेद्वाढं सूक्ष्मं तत्काञ्जिके स्ववेत् ।
तत्कुर्यादातपे शुष्कमेतद्वान्याश्रकं स्फृतम् ॥ १६४ ॥

अभ्रकसत्त्वपातनम् ॥

कान्तवत्सत्वपतनमश्रकस्य भवेत्प्रिये । ।
हेम रूप्यं माक्षिकं च वैकान्तं मधु टङ्कणम् ॥ १६५ ॥
गुड्गा गुडं वृतं भल्ल(बिल्व)मेकैकं दशनिष्ककम् ।
पिष्टाऽर्कपयसा कार्या वटिकाः कर्षमातकाः ॥ १६६ ॥
शतनिष्केऽभ्रसत्वेऽस्मिन्वद्गुते वटिकाः क्षिपेत् ।
एकैकघटिकामात्रं वट्यः क्षेप्याश्वानैश्वानैः ॥ १६७ ॥
यावत्तस्त्वरेषं स्यात्तावद्वाम्यमतन्द्रितैः ।
इदमश्रकसत्वं तु देवयोग्यं रसायनम् ॥ १६८ ॥

अभ्रकसत्त्वभस्म ॥

चूर्णीकृत्याश्रसत्वं तन्मेघनादः पुनर्नवा ।
सूरणोऽर्कदलं सुखा जम्बीरस्तालमूलिका ॥ १६९ ॥

आनन्दकन्दे

त्रिफला वज्रवल्ली च शाङ्करी मरिचं तथा ।
अम्लवर्गो वटजटा कार्पासमुनिश्चित्रकम् ॥ १७० ॥

एकवीरा कोकिलाक्षी सर्पाक्षी तुलसी वचा ।
पेटारी बाकुची कन्या चैकैकस्य रसैः पृथक् ॥ १७१ ॥

मर्दनं घर्मपाकं च स्थालीपाकं पुटं क्रमात् ।
एकैकाहं प्रकुर्वीत ततो दरदमाक्षिके ॥ १७२ ॥

सत्खोडशभागेन योज्यं पेष्यं वरारसैः ।
पुटघोडशपर्यन्तं कुर्यादेवं हि भैरवि ! ॥ १७३ ॥

पूर्वोक्तवस्त्यादमृतीकरणं कान्तसत्खवत् ।
निरुथं भस्म भवति चायुरारोग्यदायकम् ॥ १७४ ॥

अध्रकसत्खसेवाक्रमः ॥

अथ सेवां प्रवक्ष्यामि घनसत्खरसायने ।
वमनादिविशुद्धात्मा पूजितस्वेष्टदेवतः ॥ १७५ ॥

गुञ्जामात्रात्रसत्खं च द्विनिष्कं त्रिफलारजः ।
मध्वाज्याभ्यां लिहेत्प्रतरेकमासं भजेदिति ॥ १७६ ॥

एवं षोडशमासान्तं मासवृद्धिकमेण वै ।
गुञ्जावृद्धिर्भवेदेवि ! सेवेतेत्यं रसायनम् ॥ १७७ ॥

पूर्वोक्तवद्विधिं त्याज्यं प्रकुर्वीत सुरेश्वरि ! ।
वर्षेण देहशुद्धिस्त्यादद्विवर्षादामयाच्छ्युतः ॥ १७८ ॥

त्रिवत्सरान्महारोगनाशनं भवति ध्रुवम् ।
चतुर्वर्षान्महाकान्तिबलवीर्यप्रवर्धनम् ॥ १७९ ॥

पञ्चवर्षादूदेहदाढर्चं षष्ठे वान्मिसद्धिमेति हि ।
सप्तमे दिव्यदृष्टिस्त्यादष्टमे विषनाशनम् ॥ १८० ॥

नवाब्दे सिद्धतामेति ततो विद्याधरो भवेत् ।
 एकादशाब्दे त्विन्द्रत्वं द्वादशो ब्रह्मता भवेत् ॥ १८१ ॥
 लयोदशाब्दे विष्णुत्वं रुद्रत्वं च चतुर्दशो ।
 ईशत्वं पञ्चदशके षोडशाब्दे सदाशिवः ॥ १८२ ॥
 अणिमादियुतस्त्वैरी सर्वज्ञस्सर्वकुद्धवेत् ।

अभ्रकद्रुतिः ॥

अथाभ्रकद्रुतिं वक्ष्ये कञ्जुकीकन्द एव च ॥ १८३ ॥
 कपितिन्दौ केशतैले प्रत्येकं तु त्रिधा वपेत् ।
 मूषायां द्रावयित्वा तदभ्रसत्वद्रुतिर्भवेत् ॥ १८४ ॥
 भस्मीकुर्यात्प्रयत्नेन द्रुतिमभ्रकसत्ववत् ।

अभ्रकगुणाः ॥

षड्सप्तसर्वरोगज्ञस्त्रिदोषशमनः परः ॥ १८५ ॥
 वीर्यायुष्यबलप्रज्ञाकान्तिरूपविवर्धनः ।
 वपुर्दार्ढर्थस्थैर्ययुक्तो वलीपलितमृत्युहा ॥ १८६ ॥
 रुच्यो वृष्यो लघुशशीतो मेघस्खिंधो रसायनम् ।
 अभ्रकं दीपनं ग्राहि श्रेष्ठं पारदवन्धनम् ॥ १८७ ॥
 पक्षजित्सूतराजस्य भस्मीमूत्राभ्रसत्वकः ।
 अभ्रस्य पत्रं रोगधनं तच्च सत्वं दृढङ्गरम् ॥ १८८ ॥
 चेतसत्वं(?) मृदु हरेदद्रुतिसांश्च दरिद्रिताम् ।

॥ इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ सप्तमोल्लासः ॥

॥ अष्टम उल्लासः ॥

रसायनसेवा ॥

सूतो वज्रं सुवर्णं च कान्तलोहं तथाऽप्रकम् ।
पञ्चैतान्यमृतानि स्युः कल्पितानि नृणां मया ॥ १ ॥

मत्तकाशिनि ! यो वेति सेपि साक्षान्महेश्वरः ।
अहं रसो रसशाहमावयोरन्तरं न हि ॥ २ ॥

तेन युक्तस्तु वज्राद्यासिद्धिदासस्युर्न संशयः ।
पुरुषं रससेवार्हं वदामि शृणु पार्वति ॥ ३ ॥

स्त्रीकलीबवालकानां च न हि योज्यं रसायनम् ।
बालाः पञ्चदशाब्दा ये कुमारास्त्रिशशदब्दकाः ॥ ४ ॥

पञ्चाशद्र्घदेशीया युवानः परिकीर्तिताः ।
अतः परं च श्विराः भवेयुस्ते रसायने ॥ ५ ॥

यथोक्तकाले सिद्धिस्यात्कुमारस्य रसायनात् ।
तस्माद्द्विगुणकालेन यूनस्सिद्धिर्भवेद्ववम् ॥ ६ ॥

तस्मात्तिगुणकालेन वृद्धस्सिद्धिमवाप्नुयात् ।
ज्ञातव्याः क्रमशो देवि ! ह्युत्तमो मध्यमोऽधमः ॥ ७ ॥

रसायनसेवाक्रमः ॥

पूर्वमप्रकमश्नीयात्ततः कान्तरसायनम् ।
अथ कान्ताश्रकं देवि ! पञ्चाद्वयरसायनम् ॥ ८ ॥

अथाश्रकं खण्डयोगं कान्तहेमरसायनम् ।
घनकान्तखण्डयोगं ततो वज्ररसायनम् ॥ ९ ॥

अथात्रवज्रसेवां च कान्तवज्रमतः परम् ।
 अनायस्कान्तहीरं च हेमवज्रं ततो भवेत् ॥ १० ॥

पश्चादभ्रस्वर्णवज्रं कान्ताष्टापदवज्रकम् ।
 अनकान्तं हेमवज्रमतः पारदमक्षणम् ॥ ११ ॥

तथाऽन्नरसयोगं स्यात्तः कान्तरसं भवेत् ।
 अनकान्तरसं देवि ! पश्चाद्वेमरसं भवेत् ॥ १२ ॥

अनहेमरसे पश्चात्कान्तहेमरसे ततः ।
 अनकान्तं हेमसूतमतो वज्ररसं भवेत् ॥ १३ ॥

अनवज्ररसं देवि ! कान्तवज्ररसं ततः ।
 अनकान्तं वज्रसूतं हेमवज्ररसं ततः ॥ १४ ॥

अनहेमपवीसूतं कान्तहेमपवीरसम् ।
 अनकान्तस्वर्णवज्ररसमस्मात्परं न हि ॥ १५ ॥

उच्चरोत्तरतस्सर्वे चैते सर्वगुणोत्तराः ।
 इसायनानि पञ्च स्युरेकैकानि वरानने ! ॥ १६ ॥

रसाद्विष्वैषधभवास्त्रिव्यैषधभवा दक्ष ।
 चतुश्चतुर्भवाः पञ्च त्वेकः पञ्चैषधेद्वः ॥ १७ ॥

एकनिंशद्वारारोहे ! इसायनमिति प्रिये । ।
 अनं कान्तं हेम वज्रं पारदश्चेत्तरेतरम् ॥ १८ ॥

पूर्वोत्तरगुणा भवन्ति प्राणवल्लभे । ।
 रसस्य क्रामणं च ज्ञं हेमकान्तश्चनं भवेत् ॥ १९ ॥

वज्रसंक्रामणं हेम कान्तं व्योम भवेत्प्रिये । ।
 हेमः कान्तभवं योजयं कान्तस्य क्रामणं घनम् ॥ २० ॥

अप्रस्य क्रामणं चाअसत्त्वे सिद्धिप्रदं यतः ।
 एकैकैषधसेवायां यथोक्तं क्रामणं भवेत् ॥ २१ ॥

युक्तो द्विनिचतुःपञ्चमैषज्यैः क्रामणं न हि ।
त्रिफलामधुसर्पीषि सामान्यक्रामणं भवेत् ॥ २२ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ अष्टमोल्लासः ।

॥ नवम उल्लासः ॥

रसायनार्हरससंस्कारः ॥

[ग्रथमः प्रकारः]

श्रीभैरवी—

रसायनार्हं सूतस्य संस्कृतिं वद मे विभो । ।

श्रीभैरवः—

शृणु पार्वति ! यत्नेन संस्कारं शोधनादिकम् ॥ १ ॥

पुनर्नवारसैः पेष्यं धान्यामूँ पारदं समस् ।

तस्खल्वे दिनं देवि ! वज्रमूषागतं रसम् ॥ २ ॥

पचेद्भूधरयन्त्रे च पुनरसंर्मदयेच्च तम् ।

पूर्वद्रवैर्थथापूर्वं मर्दनं पाचनं पुनः ॥ ३ ॥

कृत्वैवं दशवारं तं पात्यं पातनयन्तके ।

शुद्धस्यात्पारदो देवि ! योज्यो योगे रसायने ॥ ४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

दशमांशं रसाद्बन्धं तस्खल्वे विनिक्षिपेत् ।

वराजन्मीरकन्याग्निद्रवैर्यामं विमर्दयेत् ॥ ५ ॥

पातयेत्पातनायन्त्रे कुर्यादेवं तु सप्तधा ।
सगन्धकं मर्दनं च पातनं भवति प्रिये ! ॥ ६ ॥
शुद्धस्यात्पारदो देवि ! योग्यो योगे रसायने ।

[तृतीयः प्रकारः]

तिलतैलमॉहिषैकैमूत्रैर्मर्द्याम्लकेन च ॥ ७ ॥
गोमासैर्हिङ्गुलं पाच्यं लोहपात्रे क्रमाग्निना ।
सप्ताहं लोहदण्डेन चालयन्सद्रवं मुहुः ॥ ८ ॥
सर्वमायूरपित्तेन भावयेदातपे दिनम् ।
पाचयेत्पातनायन्त्रे दरदं स्वरवहिना ॥ ९ ॥
शुद्धो भवेच्छतुर्यामात्पारदस्याद्रसायने ।

रसभस्मकमः ॥

[प्रथमः प्रकारः]

ऊर्ध्वाधस्तात्वजीर्णस्य सूतस्य समगन्धकम् ॥ १० ॥
निक्षिपेत्पक्मूषायां गर्ते द्वाभ्यां चतुर्गुणम् ।
काकमाचीद्रवं दत्वा निरुद्धैनां क्रमाग्निना ॥ ११ ॥
पचेद्गुणं(कन्दु)कयन्त्रस्यां मूषां यामचतुष्टयम् ।
भस्मसाज्जायते सूतो योजयेत् रसायने ॥ १२ ॥

[द्वितीयः प्रकारः]

खजीर्णसूतं स्तुक्षीरसैसमं गन्धं विर्मद्येत् ।
दिनं ततो गर्भयन्त्रे पुटे भसति पूर्ववत् ॥ १३ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

खजीर्णसूतं तुल्यांशं लाक्षोर्णामधुटङ्गम् ।
मुज्जां भृङ्गरसैस्सर्वं दिनमेकं विर्मद्येत् ॥ १४ ॥

अनित्रं वज्रमूषायां धमेद्वस्मति पारदः ।

[चतुर्थः प्रकारः]

घनजीर्ण रसं गन्धं व्यहं तुल्यं विमर्दयेत् ॥ १५ ॥

अहिमार्या रसैर्वाऽथ हजामार्या रसेन वा ।
रसेन कीटमारिष्या: श्वेतांकोलरसेन वा ॥ १६ ॥

दिवारात्रं करीषान्नौ मृण्ये संपुटे दहेत् ।
तुषानिना वा त्रिदिनाद्वस्मीभवति पारदः ॥ १७ ॥

[पञ्चमः प्रकारः]

तस्सख्लवे वज्रभस्म जीर्णे सूते समं व्यहम् ।
हंसपादीरसैर्मर्द्य बीजैर्दिव्यौषधोद्भवैः ॥ १८ ॥

लेपयेद्वज्रमूषायां तत्र पूर्वं रसं क्षिपेत् ।
व्यहं तुषानिना पाच्यं हंसपादीद्वैः पुनः ॥ १९ ॥

मर्दयेलिदिनं गाढं तद्गोलं पूर्ववत्पचेत् ।
भस्मीभवति सूतेन्द्रः शङ्खकुन्देन्दुसन्निभः ॥ २० ॥

जारितरसमारणम् ॥

[प्रथमः प्रकारः]

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! जारितं रसमारणम् ।
प्रथमं जारणं कुर्यात्सबीजं सुरनायिके ! ॥ २१ ॥

अजारितं रसं मूढः प्रमादान्मारयेद्वदि ।
मम द्रोही स पापिष्ठो महापातकवान् भवेत् ॥ २२ ॥

शूणहा गुरुघाती च गोमस्त्रीबालघातकः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुर्याज्ञारणपूर्वकम् ॥ २३ ॥

भारणं रसराजस्य मम वीजस्य पार्वति ।
 घरायां गोमयं देवि ! स्थापयित्वा ततोपरि ॥

पक्षमूषां विनिक्षिप्य तन्मध्ये कदुतुम्बिजम् ।
 तैलं निधाय सूतं च निक्षिपेच्च ततोपरि ॥ २५ ॥

काकमाचीरसो देयस्तैलतुल्यो वरानने । ।
 शुद्धं गन्धं वृहिभात्रं दत्वा मूषां निरोधयेत् ॥ २६ ॥

तदूर्ध्वं खादिराङ्गारपूरितं आवकं न्यसेत् ।
 ज्ञात्वा तत्खाङ्गशीतत्वं पुनर्गन्धं च तैलकम् ॥ २७ ॥

काकमाचीद्रवं दत्वा वह्निमेवं पुनः पुनः ।
 अधस्तादूगोमयं सान्द्रमुपरिष्ठाच्च पाचकम् ॥ २८ ॥

काकमाचीद्रवस्सूतस्तैलं चैतत्त्वयं समम् ।
 जारयेत्खड्गुणं गन्धं रसस्येत्थं मुखीकृतिः ॥ २९ ॥

दिनं जम्बीरनीरेण मर्दयेत्तं रसं पुनः ।
 चतुप्षष्टचंशकं हेम्नः पत्रं कण्टकमेदनम् ॥ ३० ॥

मयूरपितं तैलं च लिपेत्सर्षपसंभवम् ।
 अमावे तैलपित्तस्य चूलिकालब्धं बलिम् ॥ ३१ ॥

जम्बीरस्य रसमर्द्यं तं रसं हेमपत्रकम् ।
 पाचयेत्पूर्ववद्धाहौ जम्बीरस्य रसैः पुनः ॥ ३२ ॥

संपूर्णा रोधयेन्मूषां पूर्ववज्जारयेत्पुनः ।
 द्वात्रिंशदंशकं हेम पोडशांशं ततोपरि ॥ ३३ ॥

मर्दयेज्जारयेदेवं ततस्सूतस्य मारणम् ।
 समूलां कुम्भमादाय गवां मूत्रेण पेषयेत् ॥ ३४ ॥

दिनमेकं तद्रसेन मर्दयेत्पारदं सुधीः ।
 संपुटे कान्त्वजे क्षिप्त्वा चोर्ध्वाधश्च नियामकान् ॥

रसस्त्रिसप्तवाराणि मर्दयेद्वावयेत्कमात् ।
 क्षौद्राज्याभ्यां लिहेत्मातर्निलं गुज्जाद्वयोन्मितम् ॥४६॥

अनु भक्ष्यं सिन्दुवारवरभृङ्गभवं रजः ।
 मध्वाज्याभ्यां कर्षमात्रं शुद्धाङ्गो वमनादिभिः ॥ ४७ ॥

द्वात्रिंशद्गुज्जिका वृद्धिः परमावधिरीथरि ! ।
 भवेत्खोडशमासान्ताज्जराव्याधिभिरुच्छितः ॥ ४८ ॥

कान्तस्य सेवया पश्चाद्वेत्कान्तात्रकार्हकः ।

[कान्तात्ररसायनम्]

मृतं कान्तं घनं तुल्यं धात्रीभृङ्गपुर्ननवाः ॥ ४९ ॥

द्वैरेषां पृथग्यर्थं कल्ये गुज्जाद्वयं लिहेत् ।
 शर्करामंधुसर्पिर्भिश्शुद्धात्मा वमनादिभिः ॥ ५० ॥

भृङ्गामलकवर्षाभूचूर्णं क्रामणमुत्तमम् ।
 मध्वाज्यैरनु लेहयं तद्वात्रिंशद्गुज्जकावधि ॥ ५१ ॥

मासषोडशयोगेन वलीपलितजिह्वली ।
 कान्तात्रसल्वभजनाद्वेमसेवार्हको भवेत् ॥ ५२ ॥

[खण्डरसायनम्]

पूर्ववद्वस्मयेत्कर्णं दशमूलकषायतः ।
 एकविंशतिवारं तं मर्दयेद्वावयेत्प्रिये ! ॥ ५३ ॥

मध्वाज्याभ्यां सुहमानं लिहेत्मातर्विशुद्धधीः ।
 गुड्चीत्रिफलंकाशं पलं चानुपिवेत्सुधीः ॥ ५४ ॥

अष्टगुज्जावधिर्वृद्धिर्भवेत्खोडशमासतः ।
 तेजस्वी बलवान्धीमांश्चक्षुष्मानोगवर्जितः ॥ ५५ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तस्त्रिकालत्रिषजिद्धवेत् ।

[स्वर्णध्रकरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्खर्णं तस्माद्दिगुणमप्रकम् ॥ ५६ ॥

दशमूलवरभृङ्गीकवार्थभाव्यं त्रिसप्तथा ।

प्रातर्माषत्रयं लेहधं मध्याज्यैः क्रामणं लिहेत् ॥ ५७ ॥

पलं गुड्ढचीत्रिफलाकवाथं तदनु पार्वति !

चतुर्विंशतिगुञ्जाऽस्य वृद्धिस्यात्परमावधिः ॥ ५८ ॥

मासषोडशयोगेन दिव्यतेजा महाबलः ।

घनकाञ्चनयोगेन स्वर्णकान्तार्हको भवेत् ॥ ५९ ॥

[स्वर्णकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्खर्णं कान्तं स्वर्णद्विभागकम् ।

धात्रीफलैर्द्विसप्तैव भावयेन्मर्दयेत्कमात् ॥ ६० ॥

सशर्करं भजेत्प्रातस्त्रिमाषं च पिबेदनु ।

धात्रीसत्वं घृतं क्षौद्रं कर्षमात्रं सुरेश्वरि ! ६१ ॥

चतुर्विंशतिका गुञ्जा वृद्धिस्यात्परमावधिः ।

मासषोडशयोगेन वलीपलितवर्जितः ॥ ६२ ॥

तसकाञ्चनसञ्चायः पञ्चबाण इवापरः ।

हेमकान्तास्वादनेन कान्ताप्रकनकार्हकः ॥ ६३ ॥

[स्वर्णध्रकान्तरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेत्खर्णं कान्तसत्वाप्रसत्वकम् ।

समानि त्रीणि चैतानि भूवयेच्च त्रिसप्तकम् ॥ ६४ ॥

मुण्डनिर्गुण्डिकाभृङ्गवरानीरेण पार्वति ! ।

माषत्रयेन्मितं प्रातर्लिहेत्क्षौद्रवृत्ताप्लुतम् ॥ ६५ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—नवमोल्लासः ।

१४५ .

सुण्डीचूर्णं कर्षमात्रं मध्वाज्याभ्यां लिहेदनु ।
गोक्षीरं पलमात्रं च पिवेत्तदनु पार्बति ! ॥ ६६ ॥
बलद्वादशसंख्याता परा वृद्धिर्भवेत्प्रिये ! ।
मासषोडशयोगेन दिव्यकायो भवेत्तरः ॥ ६७ ॥
हेमाभ्रकान्तभजनाद्योम्यस्याद्वज्रभक्षणे ।

[वज्रसायनम्]

पूर्ववद्वस्येद्वज्रं धात्रीनीरेण मर्दयेत् ॥ ६८ ॥
भावयेत्सप्तधा धीमान्वीहिमात्रं लिहेत्प्रिये ॥ ॥
वृतक्षौद्रयुतं चानुपिबेद्वात्रीरसं पलम् ॥ ६९ ॥
बलावधिर्भवेद्वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
चिरजीवी वज्रकायो दिव्यदृष्टिर्महाबलः ॥ ७० ॥
वज्रस्य सेवया योग्यो भवेद्वज्राभ्रभक्षणे ।

[वज्राभ्रसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्योम वज्रं वज्राच्चतुर्गुणम् ॥ ७१ ॥
घनं धात्याशशतावर्या रसैर्भव्यं त्रिसप्तधा ।
यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां लिहेदनु ॥ ७२ ॥
धात्रीशतावरीनीरं क्रामणं पलमात्रकम् ।
चतुर्गुड्जा परा वृद्धिर्भवेत्पोडशमासतः ॥ ७३ ॥
वाक्सिद्धिर्दिव्यदृष्टिस्यादेवतासद्वशप्रभः ।
सेवया घनवज्रस्य कान्तवज्रार्हको भवेत् ॥ ७४ ॥

[कान्तवज्रसायनम्]

पूर्ववद्वस्येद्वज्रं कान्तं वज्राच्चतुर्गुणम् ।
कान्तं त्रिसप्तधा भाव्यमध्वग्नधावरारसैः ॥ ७५ ॥

यवमात्रं क्षौद्रदृतैर्युक्तं लेहयं दिनोदये ।
 अश्वगन्धावराचूर्णं कर्वं गोपयसा पिबेत् ॥ ७६ ॥
 चतुर्गुज्जावधिर्ज्ञेया वृद्धिस्यात्परमावधिः ।
 मासघोडशयोगेन बालसूर्यसमद्युतिः ॥ ७७ ॥
 महाबलो महातेजा वाक्षिसद्विसद्वतां व्रजेत् ।
 सेवया वज्रकान्तस्य वज्रकान्ताभ्रकर्घकः ॥ ७८ ॥

[वज्राभ्रकरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं कान्ताप्राणि च हीरकात् ।
 चतुर्गुणे च कान्ताभ्रे वराभृङ्गकुरण्डजैः ॥ ७९ ॥
 रसैस्त्रिसप्तधा भाव्यं यवमात्रं लिहेत्प्रिये । ।
 समधाज्यं भृङ्गवराकुरण्डकरजोयुतम् ॥ ८० ॥
 पलं पिबेच्च गोक्षीरं चतुर्गुज्जापरावधिः ।
 मासघोडशयोगेन गृष्टदृष्टिर्महावलः ॥ ८१ ॥
 अव्याहतगतिर्धीरस्तद्वसंधेन वर्तते ।
 कान्ताभ्रवज्रभजनाद्योप्यस्याद्वेषमवज्रयोः ॥ ८२ ॥

[स्वर्णवज्ररसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं स्वर्णं वज्राद्विभागकम् ।
 सुवर्णवज्रं वर्षमूरसैर्भाव्यं त्रिसप्तधा ॥ ८३ ॥
 वृहिमेयं लिहेत्क्षौद्रदृताभ्यां च पुनर्नवाम् ।
 कर्वं पलं च गोक्षीरमनुपेयं सुरेश्वरि ! ॥ ८४ ॥
 द्विगुज्जावधि वृद्धिस्यान्मासघोडशयोगतः ।
 चिरकालं भवेजजीवी वलीपलितवर्जितः ॥ ८५ ॥
 वज्रहेमोपयोगेन स्वर्णाभ्रकुलिशार्हकः ।

अमृतोकरणविश्रान्तौ—नवमोङ्गलसः ।

[स्वर्णाभ्रवज्ररसायनम्]

पूर्ववद्धस्मयेष्ठेमघनवज्ञाणि पार्वति ! ॥ ८६ ॥

हीरकाद्विगुणं स्वर्णं स्वर्णादभ्रं द्विभागकम् ।
मुसलीकन्दसारेण भावनीयं त्रिसप्तधा ॥ ८७ ॥

यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ।
कर्षं स्यान्मुसलीचूर्णं गोक्षीरं पलमात्रकम् ॥ ८८ ॥
चतुर्गुञ्जावधिर्वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
मृत्युं जयेज्जराहीनो वज्रकायो महाबलः ॥ ८९ ॥
एतस्य सेवया वज्रहेमकान्तार्हको भवेत् ।

[स्वर्णवज्रकान्तरसायनम्]

वज्रान्तसुवर्णानि पूर्ववन्मारितानि च ॥ ९० ॥

वज्रात्पुर्वणं द्विगुणं स्वर्णात्कान्तं द्विभागकम् ।
धात्रीभृङ्गरसैर्सर्वमध्यमेकविंशतिवारकम् ॥ ९१ ॥
यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ।
धात्रीभृङ्गभवं चूर्णं कर्षं गोदुग्धकं पलम् ॥ ९२ ॥
गुञ्जाचतुष्टयी वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
बलीपलितर्निर्मुक्तो दिव्यतेजा महाबलः ॥ ९३ ॥
एतस्य सेवया कान्तसर्ववज्राभ्रकार्हकः ।

[स्वर्णकान्तवज्राभ्रकरसायनम्]

भसयेत्स्वर्णकान्ताभ्रवज्राणि च यथोक्तवत् ॥ ९४ ॥
ज्योतिष्मतीरसैर्भाव्यमेकविंशतिवारकम् ।
यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ॥ ९५ ॥

यवमात्रं क्षौद्रदृष्टैर्युक्तं लेहयं दिनोदये ।
 अश्वगन्धावराचूर्णं कर्वं गोपयसा पिवेत् ॥ ७६ ॥
 चतुर्गुज्जावधिर्ज्ञेया वृद्धिस्यात्परमावधिः ।
 मासघोडशयोगेन बालसूर्यसमद्युतिः ॥ ७७ ॥
 महाबलो महातेजा वाक्षिसद्विसद्वतां व्रजेत् ।
 सेवया वज्रकान्तस्य वज्रकान्ताश्रकर्गहकः ॥ ७८ ॥

[वज्राभ्रकरसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं कान्ताप्राणि च हीरकात् ।
 चतुर्गुणे च कान्ताप्रे वराभृज्जकुरण्डजैः ॥ ७९ ॥
 रसैस्त्रिसप्तधा भाव्यं यवमात्रं लिहेत्पिये । ।
 समधायं भृज्जवराकुरण्डकरजोयुतम् ॥ ८० ॥
 पलं पिवेच्च गोक्षीरं चतुर्गुज्जापरावधिः ।
 मासघोडशयोगेन गृध्रदृष्टिर्महाबलः ॥ ८१ ॥
 अव्याहतगतिर्धीरस्तद्वसंधेन वर्तते ।
 कान्ताश्रवज्रभजनाद्योग्यस्याद्वेषमवज्रयोः ॥ ८२ ॥

[स्वर्णवज्ररसायनम्]

पूर्ववन्मारयेद्वज्रं खर्णं वज्राद्विभागकम् ।
 सुवर्णवज्रं वर्षाभूरसैर्भाव्यं त्रिसप्तधा ॥ ८३ ॥
 व्रीहिमेयं लिहेत्स्कौद्रदृष्टाभ्यां च पुनर्नवाम् ।
 कर्वं पलं च गोक्षीरमनुपेयं सुरेश्वरि ! ॥ ८४ ॥
 द्विगुज्जावधि वृद्धिस्यान्मासघोडशयोगतः ।
 चिरकालं भवेजजीवी वलीपलितवर्जितः ॥ ८५ ॥
 वज्रहेमोपयोगेन स्वर्णश्रकुलिशार्हकः ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—नवमोळासः ।

[स्वर्णाभ्रवज्ररसायनम्]

पूर्ववद्धसयेष्वेमधनवज्राणि पार्वति ! ॥ ८६ ॥

हीरकादूद्विगुणं स्वर्णं स्वर्णादभ्रं द्विभागकम् ।
मुसलीकन्दसारेण भावनीयं त्रिसप्तथा ॥ ८७ ॥

यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ।
कर्षं स्यान्मुसलीचूर्णं गोक्षीरं पलमात्रकम् ॥ ८८ ॥
चतुर्गुज्जावधिर्वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
मृत्युं जयेज्जराहीनो वज्रकायो महाबलः ॥ ८९ ॥
एतस्य सेवया वज्रहेमकान्तार्हको भवेत् ।

[स्वर्णवज्रकान्तरसायनम्]

वज्राकान्तसुवर्णानि पूर्ववन्मारितानि च ॥ ९० ॥

वज्रात्सुवर्णं द्विगुणं स्वर्णात्कान्तं द्विभागकम् ।
धात्रीभृङ्गरसैर्मर्यमेकविंशतिवारकम् ॥ ९१ ॥
यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ।
धात्रीभृङ्गभवं चूर्णं कर्षं गोदुग्धकं पलम् ॥ ९२ ॥
गुज्जाचतुष्टयी वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
वलीपलितर्निर्मुक्तो दिव्यतेजा महाबलः ॥ ९३ ॥
एतस्य सेवया कान्तस्वर्णवज्राभ्रकार्हकः ।

[स्वर्णकान्तवज्राभ्रकरसायनम्]

भसयेत्स्वर्णकान्ताभ्रवज्राणि च यथोक्तवत् ॥ ९४ ॥
ज्योतिष्मतीरसैर्मर्यमेकविंशतिवारकम् ।
यवमात्रं लिहेत्प्रातर्मध्वाज्याभ्यां पिवेदनु ॥ ९५ ॥

अश्वगन्धाकन्दचूर्णं कर्ष गोदुधकं पलम् ।
गुज्जाचतुष्टयी वृद्धिः परमावधिरीश्वरि ! ॥ ९६ ॥
मासबोडशयोगेन साक्षादिन्द्रसमो भवेत् ।
एतस्य सेवया देवि ! रसं सेवितुमहति ॥ ९७ ॥

रसभस्म ॥

धान्यात्रं पारदं मर्द्य तसखल्वे दिनतयम् ।
त्रिफलाऽरवधनिशाकुमारीकृष्णधूतजैः ॥ ९८ ॥
पुनर्नवाग्निजंवीरभैर्वैनाँ रैर्विमर्दयेत् ।
पातयेत्पातनायन्त्रे त्वेवं मर्दनपातनम् ॥ ९९ ॥
कुर्यात्त्रिवारं शुद्धस्यात्पारदो दोषवर्जितः ।
नियामकैर्मर्दयेत्तं मूषालेपं नियामकैः ॥ १०० ॥
कृत्वा तं मर्दितं सूतं मूषायां निक्षिपेत्सुधीः ।
अन्तर्यित्वा भूधरात्प्ल्ये यन्त्रे पाच्यं सुरेश्वरि ! ॥ १०१ ॥
एवं च सप्तधा कुर्यान्मर्दनं पुटपाचनम् ।
रसभस्स भवेच्छुत्रं योज्यं योगे रसायने ॥ १०२ ॥

आरोटकरत्साः ॥

अभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

अथ चारोटकरत्सं देहसिद्धचेककारणम् ।
माषमात्रं लिहेत्पातर्मध्याज्यत्रिफलैस्सह ॥ १०३ ॥
धारोष्णं गोपय; पेयं पलमात्रमनु प्रिये ! ।
अष्टगुज्जावर्धि वृद्धिं कृत्वा षोडशमासकम् ॥ १०४ ॥
वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
एतस्य सेवया देवि ! ह्यभ्रस्तूर्धको भवेत् ॥ १०५ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—नवमोङ्गासः ।

मुखीकृते रसे देवि ! चतुष्पष्टिकनिष्कके ।
अब्रसत्वं निष्कमात्रं क्षिप्त्वा जम्बीरजैद्रवैः ॥ १०६ ॥

तस्यवल्वे मर्दयेच्च दिनं कच्छपयन्त्रके ।
सविडं च पचेत्पश्चात्मादाय विमर्दयेत् ॥ १०७ ॥

अब्रसत्वं द्विनिष्कं च जम्बीराम्लेन पार्वति ! ।
तस्यवल्वे कच्छपारव्ये यन्त्रे पचनकर्म च ॥ १०८ ॥

तृतीये च चतुर्निष्कं चतुर्थे पञ्चमे क्रमात् ।
आषनिष्काभ्रसत्वं च दद्यात्पञ्चमपातने ॥ १०९ ॥

घनघोडशनिष्कं च षष्ठे द्वात्रिशदंशकम् ।
घनसत्वं सप्तमे स्यात्सममेव हि पार्वति ! ॥ ११० ॥

पारदेऽप्रकसत्वस्य जास्णा भवति प्रिये । ।
एवं जारितसूतेन्द्रं भस्मीकुर्याच्च पूर्वकृत् ॥ १११ ॥

पलं चैतत्सूतभस्स व्योमसत्वं चतुष्पलम् ।
भृज्ञराजद्रवैर्मर्द्य मूषायामन्धयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥

कुकुटारव्ये पुटे पच्यात्स्वाङ्गशीतं समाहरेत् ।
त्रिफलाभृज्ञजैर्नीरभैवयेतत्तिलसप्तधा ॥ ११३ ॥

मध्वाज्याभ्यां गुञ्जमात्रं लिहेत्यातर्विशुद्धधीः ।
पिबेदनु वराकाथं पलं नियतमानसः ॥ ११४ ॥

गुञ्जघोडशिका वृद्धिः सेव्यं घोडशमासतः ।
आचन्द्रतारकं जीवेद्वलीपलितवर्जितः ॥ ११५ ॥

एतस्य सेवया कान्तसूतसेवार्हको भवेत् ।

कान्तजीर्णरसभस्म ॥

मुखीकृते सूतराजे यथाऽभूदभ्रजारणा ॥ ११६ ॥

तथैव कान्तसत्वस्य जारणा भवति प्रिये ! ।
 मारयेत्पूर्ववत्सूतं कान्तसत्वेन जारितम् ॥ ११७ ॥
 एवंविधं सूतमस्म भागमेकं भवेत्पुनः ।
 चतुर्भागं कान्तमस्म मर्दयेत्रिफलाभ्युना ॥ ११८ ॥
 मूषायामन्त्रयेत्पश्चात्पचेत्कौकुटिके पुटे ।
 तमादाय वरानीरैर्भावयेच्च त्रिसप्तधा ॥ ११९ ॥
 मध्याज्याभ्यां लिहेद्गुञ्जामात्रं प्रातरतन्द्रितः ।
 अनुपेयं च गोक्षीरं पलमात्रं सुरेश्वरि ! ॥ १२० ॥
 गुञ्जाषोडशिका वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
 दिव्यदृष्टि खेचरत्वं प्राप्नुयादैन्द्रकं पदम् ॥ १२१ ॥
 एतस्य सेवया सूतधनकान्तार्हको भवेत् ।
 मुखीकृतरसे कुर्यात्पूर्ववद्योमजारणम् ॥ १२२ ॥

कान्ताभ्रकजीर्णरसमस्म ॥

समं सूतस्य देवेशि ! पश्चात्कार्यं विचक्षणैः ।
 पूर्ववत्कान्तसत्वस्य जारणा सूतराट्समा ॥ १२३ ॥
 कान्तसत्वाभ्रसत्वाभ्यां जारितः पारदो यदि ।
 स रसः पक्षहीनस्याच्छल्यरहितशिवः ॥ १२४ ॥
 तं रसं पूर्वदिव्यैरौषधैर्मारितं रसम् ।
 पलं तद्द्विगुणं व्योमसत्वस्म च तत्समम् ॥ १२५ ॥
 भस्म वैकान्तसत्वस्य मर्द्यमेवं त्रयं त्रिधा ।
 भृङ्गधात्रीफलरसैश्छायायां भावयेद्रसम् ।
 त्रिफलामधुसर्पिर्भिर्गुञ्जामात्रं लिहेदनु ॥ १२७ ॥

पलमात्रं वराकाथं वृद्धिषोडशगुञ्जिका ।
मासषोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १३८ ॥
एतस्य सेवया कान्तहेमसूर्तार्हको भवेत् ।

स्वर्णकान्तजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे कान्तसत्वं जार्यं यथोक्तवत् ॥ १३९ ॥
जारयेच्च तथा स्वर्णं द्वाभ्यां जीर्णं समं समम् ।
विधिना भस्येत्सूतं कान्तहाटकजारितम् ॥ १४० ॥
तं रसं पलमेकं च हेमभस्म पलद्रव्यम् ।
चतुष्पलं कान्तसत्वभस्म युज्ज्याद्यथाविधि ॥ १४१ ॥
शतावरीवरानीरै दिनं संमर्द्दं संपुटे ।
रुध्वा तं कुकुटपुटे पचेदगदाय तं रसम् ॥ १४२ ॥
त्रिस्सप्तधा शतावर्या रसैर्भाव्यं वरारसैः ।
गुज्जामात्रं वृतक्षौद्रयुक्तं लेहन्तं पिवेदनु ॥ १४३ ॥
शतावरीरसः पेयः पलमात्रं सुरेश्वरि ! ।
गुज्जाषोडशिका वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ॥ १४४ ॥
वलीपलितनिर्मुक्तः प्रलयान्तं च जीवति ।
एतस्य सेवया स्वर्णकान्ताभ्ररसमुभवेत् ॥ १४५ ॥

स्वर्णकान्ताभ्रजीर्णरसभस्म ॥

घनकान्तसुवर्णानि चैककानि समानि वै ।
मुखीकृतस्य सूतस्य जारयेकमशः प्रिये ! ॥ १४६ ॥
घनादिजारितं सूतं मारयेत्पूर्ववत्सुधीः ।
तस्माद्ग्रस्मीकृतात्सूताद्वृद्धिगुणं हेमभस्म च ॥ १४७ ॥

हेमतुल्यं सूतं कान्तं कान्तहुल्यं सूतं घनम् ।
एतत्सर्वं वराक्वाथसुण्डीभृज्ञरसैर्दिनम् ॥ १४८ ॥

मर्दयेत्संपुटे रुचा पचेत्कौकुटिके पुटे ।
तदादाय वराभृज्ञमुण्डनीरैश्च भावयेत् ॥ १४९ ॥

त्रिस्सवारं छायायां प्रार्तगुञ्जोन्मितं लिहेत् ।
शर्करामधुसर्पिर्भिरनुपेयं च गोपयः ॥ १५० ॥

गुञ्जाषोडशिका वृद्धिर्मासषोडशयोगतः ।
बलीपलितनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १५१ ॥

एतस्य सेवया सूतवज्रसेवार्हको भवेत् ।

वज्रजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे कुर्यात्पूर्ववद्वज्रजारणाम् ॥ १५२ ॥

वज्रजीर्णं रसं देवि ! भस्मीकुर्याच्च पूर्वकृ ।
भस्मीभूतरसाद्वज्रभस्म च द्विगुणं प्रिये ! ॥ १५३ ॥

कन्याभृज्ञवरानीरैर्दिनं मर्द्य च संपुटे ।
कुकुटार्थे पुटे पच्यात्मादायाथ भावयेत् ॥ १५४ ॥

कन्याभृज्ञवरानीरैर्भावयेच त्रिसपथा ।
यचमात्रं लिहेत्यात्मं ब्याज्याभ्यां पिबेदनु ॥ १५५ ॥

गोक्षीरं पलमात्रं तु वृद्धिर्गुञ्जाचतुष्टयम् ।
मासषोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १५६ ॥

एतस्य सेवया वज्रसूतव्योमर्हको भवेत् ।

वज्राभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

घनजीर्णं वज्रजीर्णं भस्मीकुर्याद्रसं सुधीः ॥ १५७ ॥

A—39.

समानि जारयेत्यश्चाज्जीर्णं तं मारयेद्रसम् ।
 पूर्ववत्पारदाद्वज् समं वज्रचतुर्गुणम् ॥ १६८ ॥
 कान्तं कान्तसमं व्योमसत्वं चैतानि मर्दयेत् ।
 त्रिफलामृङ्गजरसै सूच्चा संपुटके पचेत् ॥ १६९ ॥
 लघुनाऽग्निपुटेनैव तमादायाथ भावयेत् ।
 वराभृङ्गरसैरेकविंशतिं वारमातपे ॥ १७० ॥
 माषमात्रं समध्वाज्यं लिहेत्प्रातर्विशुद्धधीः ।
 अनुपेयं च गोक्षीरं वृद्धिर्गुञ्जाष्टकं भवेत् ॥ १७१ ॥
 मासषोडशयोगेन जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 एतस्य सेवया हेमवज्रसूतार्हको भवेत् ॥ १७२ ॥

स्वर्णवज्रजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे तुल्ये हेम वज्रं च जारयेत् ।
 तं रसं भस्मयेदूदेवि ! रसं वज्रं समं समम् ॥ १७३ ॥
 तयोरस्समं मृतं हेम वराक्वायेन मर्दयेत् ।
 तत्सर्वं संपुटे क्षिप्त्वा भूधराल्ये पुटे पचेत् ॥ १७४ ॥
 तमादाय वराक्वायैर्भावयेच्च त्रिसप्तधा ।
 माषमात्रं लिहेत्प्रातस्तिलाज्यमधुसंयुतम् ॥ १७५ ॥
 गोक्षीरमनुपेयं स्यादष्टगुञ्जावधि क्रमात् ।
 मासषोडशर्पयन्तं जीयादाचन्द्रतारकम् ॥ १७६ ॥
 एतस्य सेवया व्योमहेमवज्ररसार्हकः ।

स्वर्णवज्राभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

समुखे पारदे व्योमहेमवज्राणि जारयेत् ॥ १७७ ॥

पारदस्य समांशानि ततस्सूतं विगारयेत् ।
रसतुल्यं मृतं वज्रं तथोस्तुल्यं च हाटकम् ॥ १७८ ॥

सर्वतुल्यं रसं व्योम तत्सर्वं ब्रह्मबीजकैः ।
तैलैस्त्व्यहं पेषयित्वा संपुटेदभूधरे पुटे ॥ १७९ ॥

तं पलाशकषायेण भावनाऽचैकविंशतिः ।
तं रसं माषमात्रं च तैलं ब्रह्मद्रुबीजकम् ॥ १८० ॥

कर्षमात्रं पिबेच्चानु यावद्गुञ्जाष्टकावधि ।
मासघोडशयोगेन सिद्धो भवति शाश्रतः ॥ १८१ ॥

एतस्य सेवया कान्तहेमवज्ररसाहंकः ।

स्वर्णकान्तवज्रजीर्णरसभस्म ॥

मुखीकृते सूतराजे कान्तं स्वर्णं समं समम् ॥ १८२ ॥

जारयेद्द्वस्येतं च तत्समं वज्रभस्म च ।
तथोस्तुल्यं मृतं हेम कान्तं सर्वसमं प्रिये ॥ १८३ ॥

वराभूजरसे पिण्डा भूधरे संपुटे पचेत् ।
ततो भूजवरानीरैरेकविंशतिभावनाः ॥ १८४ ॥

वराक्षोदैर्लिहेत्यात्माषमात्रं रसं सुधीः ।
गव्यं पयः पलं पेयं वृद्धिष्वोडशमाषिका ॥ १८५ ॥

मासघोडशयोगेन भवेत्सिद्धसमः प्रभुः ।
एतस्य सेवया व्योमकान्तहेमपवीरसम् ॥ १८६ ॥

सेवितुं जायतेऽर्होऽसौ संयतात्मा महेश्वरः ।

स्वर्णकान्तवज्राभ्रकजीर्णरसभस्म ॥

धनकान्तस्वर्णवज्रं जारयेत्समुखे रसे ॥ १८७ ॥

प्रत्येकं पारदसमभेदं कार्यं सुरेश्वरि । ।
ततस्तं मारयेद्युक्तच्चा रसतुल्यं मृतं पविष्ट् ॥ १८८ ॥

तयोस्तुल्यं मृतं हेमं सर्वतुल्यं मृतं घनम् ।
घनतुल्यमयस्कान्तं सर्वतुल्यं सुरद्वजैः ॥ १८९ ॥

तैलैक्ततसंपुटे च क्षिप्त्वा भूधरके पचेत् ।
गुज्जामात्रं रसं चैतं लिहेत्प्रातशुशुचिसुषुषीः ॥ १९० ॥

देवदारुजतैलेन कर्षमात्रं तु पार्वति । ।
आरोणं गोपयः पेयं पलमात्रमनु प्रिये ! ॥ १९१ ॥

गुज्जाषोडशपर्यन्तं मासषोडशयोगतः ।
य इमं पारदं द्विष्यं सेवते पथ्यमुक्तसदा ॥ १९२ ॥

च्याधिजन्मजरामृत्युचर्जिक्तसर्वसिद्धिभाक् ।
सर्वज्ञसर्वगस्मिन्द्वस्यृजतीव पितामहः ॥ १९३ ॥

चिष्णुवत्त्वायते चिश्वं हरतीव हरस्त्वयम् ।
वाङ्छितार्थान्त्वयं दत्ते कल्पद्रुमं इवापरः ॥ १९४ ॥

कन्दर्पं इव कामाक्षीस्सहस्रं रमयेत्प्रणात् ।
सच्चिदानन्दख्योऽयं रससेवी भवेद्वत्त्वम् ॥ १९५ ॥

घनादिपञ्चयोगोत्थमेकत्रिंशद्रसायनम् ।
भवत्स्नेहेन कथितं रहस्यं देवदुर्लभम् ॥ १९६ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ नवमोळासः ॥

॥ दशम उत्त्वासः ॥

धुटिकासिद्धिः ॥

प्रणम्य परया भक्तया भैरवं भैरवी शिवम् ।
उवाच विनयेनेदं लोकानां हितकांक्षिणी ॥ १ ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव कृपामूर्ते ! सर्वानुग्राहक प्रभो ! ।
त्वत्सादान्मया ज्ञातं रहस्यमतिरुल्लभम् ॥ २ ॥
कान्ताश्रहेमकुलिशरसमस्म रसायनम् ।
अतः परं महादेव ! श्रोतुमिच्छामि भैरव ! ॥ ३ ॥
एतेऽर्थनावै रचितधुटिकानां रसायनम् ।
श्रुत्वा सविनयं वाक्यं भैरव्यास्त्वादिभैरवः ॥ ४ ॥
स्थित्वेत्युवाच वचर्न तद्वक्ष्यामि रसायनम् ।

श्रीभैरवः—

१. मृतसञ्जीवनी धुटिका ॥
शृणु पार्वति ! यत्नेन सावधानेन साम्प्रतम् ॥ ५ ॥
प्रथमं जारणं कार्यं पश्यात्पारदबन्धनम् ।
तस्माज्जारणवीजानि घनादीनां वदामि ते ॥ ६ ॥

गन्धतालशिलातुत्थर्परीहिङ्गुलामलाः ।
भूनागताप्यकासीसनृपावर्ताप्रगैरिकम् ॥ ७ ॥
कान्तत्रिक्षारवैकान्तास्त्वेते चूर्णसमांशकाः ।
सिद्धचूर्णमिदं ख्यातं श्रेष्ठं स्याद्गीजर्कर्मणि ॥ ८ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—दशमोळासः ।

द्रन्द्रमेलोपलिसायां मूषायां निक्षिपेत्यि ! ।
कृष्णसत्वाभ्रसत्वं च द्रावयेत्समशुल्बकम् ॥ ९ ॥
समितपञ्चकं तस्मिन्सिद्धचूर्णं मुहुर्मुहुः ।
घनाहशगुणं क्षेप्य घमेद्गाढं वरानने ! ॥ १० ॥
घनसत्वावशिष्टं स्याद्भमनीयं च तावता ।
कालेनेदं व्योमसत्वबीजं जार्यं रसायने ॥ ११ ॥
समुखे पारदे बीजं चतुष्षष्ठ्यचंशके क्षिपेत् ।
तस्सखल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्विसत्रयम् ॥ १२ ॥
तं सूतं कच्छपे यन्त्रे सविडे जारयेत्यि ! ।
ततो द्वाक्षिंशदंशं च पोडशांशं रसस्य तु ॥ १३ ॥
अष्टमांशं चतुर्थीशं द्वंशं चैव समांशकम् ।
पारदे जारयेदेवं क्रमाद्बीजं सुरेश्वरि ! ॥ १४ ॥
सूतमेवंविधं व्योमसत्वं बीजसमं प्रिये ! ।
तस्सखल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेदेकवासरम् ॥ १५ ॥
पिण्ठि पारदराजं तं जम्बीरान्तर्विनिक्षिपेत् ।
दोलायन्त्रेऽम्लयुक्ते तं विपचेत्सप्तवासरम् ॥ १६ ॥
तमादाय बलिं क्षिप्त्वा सिद्धचूर्णेन पार्वति ! ।
ततस्तं भूधरे यन्त्रे पचेल्लघुपुटेन च ॥ १७ ॥
यावत्कठिनतां याति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।
दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरके पुटम् ॥ १८ ॥
मृतसञ्जीवनी नामा घुटिका सर्वसिद्धिदा ।
वक्त्रान्तरे गले मूर्ध्नि बाहौ कर्णेऽथवा वहेत् ॥ १९ ॥
हेम्ना सुवेष्टिता सम्यग्वलीपलितनाशिनी ।
वक्त्रस्था मृत्युहा वर्षाद्विषविग्रहनाशिनी ॥ २० ॥

शुद्धं गन्धं कर्षमात्रं गव्यं क्षीरं पलं पिवेत् ।
अनेन क्रमणैव सूतसंक्रमते तनुम् ॥ २१ ॥

२. दिव्या शुटिका ॥

कान्तम्लेच्छमुखं रूप्यं लिसमूषान्तरे समम् ।
द्रावयित्वा सिद्धचूर्णं कान्तादशगुणं शनैः ॥ २२ ॥

वहेन्मुहुर्मुहुर्दाव्यं यावत्कान्तोऽवशिष्यते ।
कान्तबीजमिदं प्रोक्तं श्रेष्ठं जार्यं रसायने ॥ २३ ॥

समुखे पारदे चेदं बीजं चार्यञ्च पूर्ववत् ।
चतुष्पृष्ठंशकं पूर्वं समांशं तं क्रमेण दै ॥ २४ ॥

एवंविधं सूतराजं कान्तबीजं द्रव्यं समम् ।
मर्दयेत्सखल्वे च साम्लवर्गे दिनतयम् ॥ २५ ॥

पिण्डीभूतं च जंबीरे क्षिप्त्वाऽम्लगणपूरिते ।
दोलायन्त्रे पचेत्सम्यगेवमाससवारक्लम् ॥ २६ ॥

तमादाय लिहेद्वाहन्ते सिद्धचूर्णेन भैरवि ! ।
ततो दिव्यौषधैर्लिप्ते संपुटे भूधरे पचेत् ॥ २७ ॥

यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यात्क्रमेण च ।
दोलायाकं सिद्धचूर्णलिपं भूधरपाचनम् ॥ २८ ॥

पुटे तौ जारयेहिव्यनाम्नाऽथ परमेश्वरि ! ।
वक्त्रान्तरे गले मूर्विं बाहौ कर्णेऽथवा वहत् ॥ २९ ॥

हेम्ना सुवेष्टिं धार्यं वलीपलितनाशनम् ।
पूर्ववत्फलदा पुण्या धार्या यत्नेन मानवैः ॥ ३० ॥

पूर्ववत्क्रमणं कार्यं देहे सङ्क्रमते रसः ।

३. कामेश्वरी घुटिका ॥

समुखे पारदे व्योमकान्तबीजं च मारयेत् ॥ ३१ ॥

प्रत्येकं पारदसमं पूर्ववच्च शनैश्चनैः ।
चतुष्पष्टच्छंशकं चादौ समांशं तं क्रमाद्रसे ॥ ३२ ॥

अस्य सूतस्य तुल्यांशं कान्तवीजाग्रवीजकम् ।
तस्मात्वल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्वासरत्रयम् ॥ ३३ ॥

पिण्डीकृतं च जंबरि क्षिप्त्वा दोलगातं पचेत् ।
पुनरादाय तां पिण्डि सिद्धचूर्णेन लेपयेत् ॥ ३४ ॥

दिव्यौषधिगणैर्लिप्ते संपुटे भूधरे पचेत् ।
यदा कठिनतां याति द्विधा कुर्यात्कमेण तु ॥ ३५ ॥

दोलास्वेदं चूर्णलेपं कृत्वा भूधरपाचनम् ।
कामेश्वरीयं घुटिका वक्तव्या सर्वसिद्धिदा ॥ ३६ ॥

पूर्ववत्कामणं कार्यं रसेन्द्रः क्रामते तनुम् ।

४. हेमसुन्दरी घुटिका ॥

स्वर्णं रुप्यं म्लेच्छमुखं कान्तसत्वाग्रसत्वकम् ॥ ३७ ॥

द्रन्द्रमेलोपलिसायां मूषायां तद्विनिक्षिपेत् ।
तस्मिन्दुते सिद्धचूर्णं स्वर्णद्विशगुणं क्षिपेत् ॥ ३८ ॥

यावत्खण्णावशेषं स्यात्तावद्वाव्यं शनैश्चनैः ।
हेमबीजमिदं रुद्यातं श्रेष्ठं रसरसायने ॥ ३९ ॥

समुखे पारदे देवि ! बीजं रससमं क्रमात् ।
जारयेत्पूर्ववद्देवि ! चतुष्पष्टच्छंशकादिकम् ॥ ४० ॥

एतद्रसं हेमबीजं समं खल्वे च तापिते ।
मर्दयेद्म्लवर्गेण व्यहात्पिण्डिर्भवेद्रसः ॥ ४१ ॥

पिष्ठि जंबीरजां कृत्वा दोलायन्त्रेऽम्लपूरिते ।
षडहं पाचयेदूदेवि ! सिद्धचूर्णप्रलेपनम् ॥ ४२ ॥

तथा संपुटलेपं च तथा भूधरपाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्याच्च पूर्ववत् ॥ ४३ ॥

इयं तु घुटिका दिव्या विस्थाता हैमसुन्दरी ।
वक्त्रस्था सिद्धिदा नृणां जरामृत्युविषापहा ॥ ४४ ॥
पूर्ववत्कामणं कार्यं सूतसंक्रमते पुनः ।

५. मदनसुन्दरी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे व्योमबीजं हाटकबीजकम् ॥ ४५ ॥

समं समं क्रमाज्ञार्थं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
इत्येवं जारितं सूतं बीजं गगनरुक्मयोः ॥ ४६ ॥

मर्दयेत्पारदसमं तस्खल्वेऽम्लवर्गतः ।
त्रिदिनाज्ञायते पिष्ठिः पुनर्जीवीरगां कुरु ॥ ४७ ॥

दोलायन्त्रेऽम्लभरिते पचेतां सप्तवासरम् ।
लेपनं सिद्धचूर्णस्य तथा संपुटलेपनम् ॥ ४८ ॥

तथा भूधरपाकश्च यावत्कठिनतां त्रजेत् ।
सिद्धिदा घुटिका हृचेषा नामा मदनसुन्दरी ॥ ४९ ॥
आस्यान्तरस्थिता कुर्यात्सर्वसिद्धीश्चिरायुषः ।
व्यालब्याग्रगजादीनां राज्ञां वशं स्त्रियामपि ॥ ५० ॥
पूर्ववत्कामणं कार्यं कायमाक्रमते रसः ।

६. खेचरी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तहैमबीजं समं सप्तम् ॥ ५१ ॥

रसोन्मिते पृथकजार्यं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
इत्थं जीर्णं रसं वीजं कान्तहेम्नो रसोन्मितम् ॥ ५२ ॥

पूर्ववत्पिष्ठिकां कृत्वा दोलायन्ते च पाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ॥ ५३ ॥

घुटिका जायने नाम्ना खेचरी सर्वसिद्धिदा ।
पूर्ववत्कामणं कार्यं सुगन्धं गोपयः विवेत् ॥ ५४ ॥

तेन संक्रमते देहं घुटिकान्तर्गतो रसः ।

७. वज्रेश्वरी घुटिका ॥

समुखे पारदे व्योमकान्तहेम्नां समं समम् ॥ ५५ ॥

बीजं पृथकपृथकजार्यं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
इत्थंभूतस्य सूतस्य समं व्योमादिबीजकम् ॥ ५६ ॥

त्रयं तापितखल्वेन व्यहम्भ्लेन मर्दयेत् ।
स सूतः पिष्ठिमाप्नोति तां पिष्ठि पूर्ववत्प्रिये ! ॥ ५७ ॥

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावत्कार्यमतन्द्रितैः ॥ ५८ ॥

वज्रेश्वरीति घुटिका वक्त्रस्था सर्वसिद्धिदा ।
पूर्ववत्कामणं कार्यं गात्रं व्याप्नोति पारदः ॥ ५९ ॥

८. महावज्रेश्वरी घुटिका ॥

शुद्धं सर्णं वज्रमस्य लोहचूर्णात्रसत्वकम् ।
एतच्चतुस्समं नारं मूषायां चान्तिर्ग्रुतं धमेत् ॥ ६० ॥

द्वन्द्वमेलोपलिसायां पुनरादाय तं प्रिये ! ।
एकीभूतं च मूषायां प्रकटं च धमेत्पुनः ॥ ६१ ॥

धौतसत्वं माक्षिकं च खल्यं स्वल्यं सुहुः क्षिपेत् ।
 वज्रहेमावशेषं तु यावत्स्यात्त उद्धरेत् ॥ ६२ ॥

एतस्मिन्योमसत्वायश्चूर्णनागांश्च पूर्ववत् ।
 द्वन्द्वमेलोपलिप्तायामन्त्रयित्वा द्वं धमेत् ॥ ६३ ॥

एकीभूतं समादाय मूषायां प्रकटं धमेत् ।
 हेमवज्रावशेषं स्याद्यावत्तपुनराहरेत् ॥ ६४ ॥

व्योमसत्वमयश्चूर्णं नागं वाहयं पुनः पुनः ।
 पूर्ववक्तमयोगेन माक्षिकं धौतसत्वकम् ॥ ६५ ॥

सुहुः क्षिप्य धमेत्तं तु वाह्यमेवं तु षड्गुणम् ।
 वज्रबीजमिदं श्रेष्ठं जार्यं रसरसायने ॥ ६६ ॥

समुखे पारदे जार्यं वज्रबीजं रसोन्मितम् ।
 चतुष्पष्टघंशकाद्यं च क्रमात्सङ्कामयेत्प्रिये ! ॥ ६७ ॥

इथं जारितसूतस्य समं कुलिशबीजकम् ।
 तस्मखल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्विवसवयम् ॥ ६८ ॥

स पिष्ठिर्जायते सूतसां पिष्ठीं च समाहरेत् ।
 दोलापाकस्मिद्धचूर्णलेपस्सम्पुटभूधरम् ॥ ६९ ॥

कुर्वीत पूर्ववत्सर्वं यावत्कठिनतां त्रजेत् ।
 महावज्रेश्वरी नाम्ना घुटिका सिद्धिदायिनी ॥ ७० ॥

वक्तूस्था कामणं कार्यं पूर्ववक्तामते रसः ।

९. वज्रखेचरी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे व्योमवज्रबीजं रसोन्मितम् ॥ ७१ ॥

पृथक् पृथक्जारणीयं चतुष्पष्टघंशकादिकम् ।
 असुष्य जीर्णसूतस्य समं वज्राभ्रबीजकम् ॥ ७२ ॥

तस्यव्यवेऽम्लवर्गेण त्रिदिनं मर्दयेद्वृद्धम् ।
स रसो जायते पिष्ठिस्तां पुनः पूर्ववस्थिये ॥ ७३ ॥

दोलास्वेदं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावदेवं मुहुर्मुहुः ॥ ७४ ॥

घुटिका जायते दिव्या नाम्नेयं वज्रखेचरी ।
वक्तूस्था सिद्धिदा नृणां पूर्ववत्कामणं प्रिये ॥ ७५ ॥

१०. कालविध्वंसिनी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्रबीजं रसोन्मितम् ।
पृथक्पृथक्जारणीयं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ॥ ७६ ॥

अस्य जीर्णस्य सूतस्य समं कुलिशकान्तयोः ।
बीजं सन्तस्यव्यवेऽम्लवर्गे मर्दी दिनत्रयम् ॥ ७७ ॥

पिष्ठिर्मवत्येष सूतः पिष्ठि तां पुनराहरेत् ।
दोलास्वेदसिद्धचूर्णलेपसंपुटभूधरम् ॥ ७८ ॥

यावत्कठिनतां याति तावदेवं मुहुर्मुहुः ।
कालविध्वंसिनी नाम्ना घुटिका जायते शुभा ॥ ७९ ॥

मुखस्था सिद्धिदा दिव्या पूर्ववत्कामणं पिवेत् ।

११. गगनेश्वरी घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे वज्रकान्ताभ्रबीजकम् ॥ ८० ॥

पृथक्पृथक्सूतराजे चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
रसस्य तस्य सदृशं वज्रबीजाभ्रबीजकम् ॥ ८१ ॥

तस्यव्यवेऽम्लवर्गेण व्यहारिपिष्ठिसुर्मदनात् ।
दोलापाकसिद्धचूर्णलेपसंपुटभूधरम् ॥ ८२ ॥

यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ।
गगनेश्वरीयं घुटिका वक्तृस्था सर्वसिद्धिदा ॥ ८३ ॥
पूर्ववल्कामणं कार्यं देहे क्रामति सूतकः ।

१२. वज्रधण्टेश्वरी घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे बीजं वज्रसुवर्णयोः ॥ ८४ ॥
पृथक्पृथक्समं जार्यं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ।
अस्य सूतस्य सदृशं हेमो वज्रस्य बीजकम् ॥ ८५ ॥
तस्खल्वेऽम्लवर्गेण व्यहात्पिष्ठभवेद्दसः ।
तां पिण्डि पुनरादाय पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ८६ ॥
दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ॥ ८७ ॥
वज्रधण्टेश्वरी हच्चेष्टा घुटिका सिद्धिदायिनी ।
मुखस्था सिद्धिदा दिव्या पूर्वोक्तं क्रामणं पिबेत् ॥ ८८ ॥

१३. वज्रमैरची घुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे हेमवज्राश्रबीजकम् ।
पृथक्पृथक्समं जार्यं चतुष्पष्टचंशकादिकम् ॥ ८९ ॥
अस्य सूतस्य सदृशं हेमवज्राश्रबीजकम् ।
मर्दयेदम्लवर्गेण तस्खल्वे दिनकल्पम् ॥ ९० ॥
पिष्ठभवेत्सुनस्तां च समादाय ततः पिण्डे । ।
दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ॥ ९१ ॥
यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।
घुटिका जायते दिव्या नाम्नेयं वज्रमैरची ॥ ९२ ॥

मुखस्थिता सिद्धकरी क्रामणं पूर्ववत्प्रिये ! ।

१४. त्रिपुरमैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्रहाटकबीजकम् ॥ ९३ ॥

जार्यं पृथक्सूतसमं चतुष्षष्ठ्यंशकादिकम् ।

जीर्णसूतसमं कान्तवज्रकाञ्चनबीजकम् ॥ ९४ ॥

तसखलवेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्विसत्रयम् ।

जायते पारदः पिष्ठः पूर्ववत्तां समाहरेत् ॥ ९५ ॥

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ॥ ९६ ॥

घुटिका जायते दिव्यानाम्ना त्रिपुरमैरवी ।

मुखस्था सिद्धिदा हयेषा पूर्ववत्क्रामणं प्रिये ! ॥९७॥

१५. महामैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्राश्रसर्णबीजकम् ।

पृथक्सूतसमं जार्यं चतुष्षष्ठ्यंशकादिकम् ॥ ९८ ॥

अस्य सूतस्य जीर्णस्य समं व्योमादिबीजकम् ।

मर्दयेद्म्लवर्गेण तसखलवे दिनत्रयम् ॥ ९९ ॥

पिष्ठिर्भवति सूतेन्द्रस्तां पिष्ठि पुनराहरेत् ।

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं संपुटभूधरे ॥ १०० ॥

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।

नाम्ना महामैरवीयं घुटिका सर्वसिद्धिदा ॥ १०१ ॥

धारयेन्मुखमध्ये तत्पूर्ववत्क्रामणं पिवेत् ।

क्रामणानि ॥

त्रिफला मुसली मुण्डी भृङ्गराजश्च बाकुची ॥ १०२ ॥

यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ।
गगनेश्वरीयं शुटिका वक्तृशा सर्वसिद्धिदा ॥ ८३ ॥
पूर्ववल्कामणं कार्यं देहे क्रामति सूतकः ।

१२. वज्रघण्टेश्वरी शुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे वीजं वज्रसुवर्णयोः ॥ ८४ ॥
पृथक्पृथक्समं जार्यं चतुष्षष्टचंशकादिकम् ।
अस्य सूतस्य सदृशं हेम्नो वज्रस्य वीजकम् ॥ ८५ ॥
तस्यल्लवेऽम्लवर्गेण व्यहातिपिष्ठिर्भवेद्रसः ।
तां पिष्ठि पुनरादाय पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ८६ ॥
दोलापां सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।
यावत्कठिनतां याति तावत्कुर्यान्मुहुर्मुहुः ॥ ८७ ॥
वज्रघण्टेश्वरी हन्तेषा शुटिका सिद्धिदायिनी ।
मुखशा सिद्धिदा दिव्या पूर्वोक्तं क्रामणं पिबेत् ॥ ८८ ॥

१३. वज्रभैरवी शुटिका ॥

मुखीकृते सूतराजे हेमवज्राभ्रवीजकम् ।
पृथक्पृथक्समं जार्यं चतुष्षष्टचंशकादिकम् ॥ ८९ ॥
अस्य सूतस्य सदृशं हेमवज्राभ्रवीजकम् ।
मर्दयेदम्लवर्गेण तस्यल्लवे दिनकयम् ॥ ९० ॥
पिष्ठिर्भवेत्पुनस्तां च समादाय ततः प्रिये ! ।
दोलापां सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ॥ ९१ ॥
यावत्कठिनताभेति तावत्कार्यं मुहुर्मुहुः ।
शुटिका जायते दिव्या नामनेयं वज्रभैरवी ॥ ९२ ॥

मुखस्थिता सिद्धकरी क्रामणं पूर्वतिये । ।

१४. त्रिपुरभैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्रहाटकबीजकम् ॥ ९३ ॥

जार्यं पृथक्सूतसमं चतुष्षष्टचंशकादिकम् ।

जीर्णसूतसमं कान्तवज्रकाञ्चनबीजकम् ॥ ९४ ॥

तसखल्वेऽम्लवर्गेण मर्दयेद्विवसत्रयम् ।

जायते पारदः पिण्ठः पूर्ववर्तां समाहरेत् ॥ ९५ ॥

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं भूधरपाचनम् ।

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं सुहर्मुहुः ॥ ९६ ॥

घुटिका जायते दिव्यानाम्ना त्रिपुरभैरवी ।

मुखस्था सिद्धिदा हचेषा पूर्ववत्कामणं प्रिये ! ॥९७॥

१५. महाभैरवी घुटिका ॥

मुखीकृते रसे कान्तवज्राप्रसर्णबीजकम् ।

पृथक्सूतसमं जार्यं चतुष्षष्टचंशकादिकम् ॥ ९८ ॥

अस्य सूतस्य जीर्णस्य समं व्योमादिबीजकम् ।

मर्दयेद्म्लवर्गेण तसखल्वे दिनत्रयम् ॥ ९९ ॥

पिण्ठिर्वति सूतेन्द्रस्तां पिण्ठं पुनराहरेत् ।

दोलापाकं सिद्धचूर्णलेपं संपुटभूरे ॥ १०० ॥

यावत्कठिनतामेति तावत्कार्यं सुहर्मुहुः ।

नाम्ना महाभैरवीयं घुटिका सर्वसिद्धिदा ॥ १०१ ॥

धारयेन्मुखमध्ये तत्पूर्ववत्कामणं पिवेत् ।

क्रामणानि ॥

त्रिफला मुसली मुण्डी भृङ्गराजश्च बाकुची ॥ १०२ ॥

नीली कन्या काकमाची हयगन्धा शतावरी ।
 उत्तरा वारुणी देवदाली चित्रा पुनर्वा ॥ १०३ ॥
 निर्गुण्डी सहदेवी च रुदन्ती गजकर्णिका ।
 भूतावरातभलातकाकुण्डाघृतालताः ॥ १०४ ॥
 पलाशः कुकुरूटश्च धात्रीफलसः पयः ।
 पलाशबीजकं तैलं धृतं मधु शिवाम्बु च ॥ १०५ ॥
 बिल्वमज्जा च तैलं च तैलं ज्योतिष्मतीभवम् ।
 एतानि क्रामणार्हाणि चौषधानि भवन्ति हि ॥ १०६ ॥
 एते चाष्टर्धगदिताः क्रामणार्थे प्रयोगतः ।
 रसमस्प्रयोगे च घुटिकानां रसायने ॥ १०७ ॥

पञ्चदशघुटिकाफलम् ॥

प्रिये ! पञ्चदशानां च घुटिकानां फलः शृणु ।
 अप्रबीजेन रचितघुटिका रससंयुता ॥ १०८ ॥
 मुखस्थिता द्वादशाब्दं सर्वरोगविनाशनी ।
 स जीवेद्वत्सरशतं पुमांश्च परमेश्वरि ॥ १०९ ॥
 कान्तबीजेन रचिता घुटिका रससंयुता ।
 आस्थस्था सर्वरोगध्नी द्वादशाब्दं वरानने ॥ ११० ॥
 धातुदाढर्चप्रजननी सहस्रायुष्यदायिनी ।
 कान्ताप्रबीजरचिता रसयुक्तघुटिका शुभा ॥ १११ ॥
 द्वादशाब्दं मुखान्तस्था जरामयविनाशनी ।
 अयुतायुष्यदा दिव्या महाबलविवर्धिनी ॥ ११२ ॥
 हेमबीजयुता सूतघुटिका मुखमध्यगा ।
 आद्वादशाब्दं देहस्थ वलीपलितरोगहा ॥ ११३ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—दशमोळासः ।

लक्षायुष्यप्रदा पुण्या नागायुतवलप्रदा ।
हेमाभ्रबीजघटिता शुटिका युक्तपारदा ॥ ११४ ॥

वक्तृस्थिताऽक्संख्याब्दं दशलक्षाब्दजीवदा ।
दिव्यबुद्धिप्रजननी दिव्यसत्त्वप्रदायिनी ॥ ११५ ॥

कान्तकाञ्चनबीजाभ्यां ससूता शुटिका कृता ।
द्वादशाब्दं मुखान्तस्था कोट्यायुष्यविवर्धिनी ॥

महातेजःप्रजननी विलनिध्यादिर्दर्शिनी ।
कान्ताभ्रेमघटिता शुटिका रससंयुता ॥ ११७ ॥

मुखस्था द्वादशाब्दान्तादशकोट्यब्दजीवदा ।
हांलाहलादिसंवर्तरेचरत्वप्रदायिनी ॥ ११८ ॥

निर्मुक्तवज्रबीजेन रसयुग्मशुटिका शुभा ।
मुखस्था द्वादशाब्दान्तं सर्वलोकगतिप्रदा ॥ ११९ ॥

यावद्भूमिः स्थिरतरा तावदायुःप्रवर्धिनी ।
तरुणसर्वदा कामः कान्तानां सुरतक्षमः ॥ १२० ॥

वज्राभ्रबीजरचिता शुटिका रसगर्भिता ।
शुटिका रससंख्याब्दं मुखस्था सर्वसिद्धिदा ॥ १२१ ॥

ब्रह्मायुष्यप्रदा पुंसां जगत्सृष्टुं क्रमाल्यसुः ।
पूज्यते ब्रह्मवद्देवैर्वैर्देवेदाङ्गपारगः ॥ १२२ ॥

सरस्वत्या च सावित्र्या सेव्यते सर्वलोकगः ।
अष्टाभिस्तिद्विभिर्युक्तो खणिमादिभिरीश्वरि ! ॥ १२३ ॥

वज्राभ्रबीजेन ससूता शुटिका कृता ।
मुखस्था द्वादशाब्दान्तं विष्णवायुष्यप्रदा वृणाम् ॥

स च विष्णुलमाप्नोति विष्णुवत्पालितुं क्षमः ।
सेव्यते सनकादैश्च श्रिया युक्तो महाबलः ॥ १२५ ॥

स्वेच्छागतिर्महेन्द्रादैर्निर्जरैसेव्यते सदा ।
 हेमाश्रवज्ञबीजेन रचिता धुटिका प्रिये ! ॥ १२६ ॥
 सपारदा मुखान्तस्था द्वादशाब्दं वरानने ! ।
 रुद्रायुष्मदा नृणां रुद्रत्वं सा ददाति हि ॥ १२७ ॥
 संहर्ता रुद्रवल्लोकं विध्यन्द्रादैश्च सेव्यते ।
 अणिमादैश्च सहितसंसर्वज्ञसर्वलोकगः ॥ १२८ ॥
 सेव्यते प्रमथश्रेष्ठदिव्यशक्तन्या समन्वितः ।
 योगीन्द्रैव्यायते धीरो महातेजा महाबलः ॥ १२९ ॥
 कान्तकाद्वनवज्ञाणां बीजैस्सूतयुता कृता ।
 धुटिका भानुसंख्याब्दं मुखस्था सिद्धिदा नृणाम् ॥
 ईश्वरायुष्माप्नोति खेचरत्वं च मानवः ।
 तिरोधते स्यं लोकाङ्गेन्द्राद्यभिवन्दितः ॥ १३१ ॥
 कोटिसूर्यप्रतीकाशो महामारुतसत्क्वान् ।
 महाकल्पान्तकालेऽपि विनाशं न ब्रजेद्वृवम् ॥ १३२ ॥
 योगक्रीडाऽनुषक्तात्मा ध्यायते योगवित्तमैः ।
 कान्ताश्रहेमवज्ञाणां कृता बीजै रसात्मिका ॥ १३३ ॥
 धुटिका रविसंख्याब्दवक्तस्था यस्य भैरवि । ।
 सदाशिवायुस्स भवेत्सर्वानुग्राहकः प्रभुः ॥ १३४ ॥
 सदाशिवत्वमाप्नोति देवानामधिपत्तथा ।
 वहौ वहिर्जुले वारि मारुते मारुतात्मकः ॥ १३५ ॥
 पृथिव्यां पृथिवीरूपः शून्ये कृत्यात्मको भवेत् ।
 तस्याक्षिणीन्दुवह्यर्को ब्रह्मेन्द्राद्याश्च सेवकाः ॥ १३६ ॥
 गायका नारदाद्याश्च नर्तक्यश्चाप्सरोऽङ्गनाः ।
 तदाज्ञयैव ब्रह्मेन्द्रास्त्वद्विस्थितिविनाशकाः ॥ १३७ ॥

सच्चिदानन्दकशक्तस्सर्वगसर्वविच्छिवः ।
पराशक्तियुतः पुण्यो निर्मयो निष्कलः परम् ॥१३८॥

एवं गुणाः प्रकथिता ब्रुटिकानां मया प्रिये ! ।
शक्तस्तम्भकरश्चासां सर्वासामपि विद्यते ॥ १३९ ॥
रसायनस्य सर्वस्य सिद्धिदोऽयं महेश्वरि ! ।

ब्रुटिकासिद्धौ मन्त्रप्रयोगः ॥
वक्ष्यते मन्त्रराजोऽयं सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ १४० ॥

ऐ हीं श्रीं कर्लीं सौः अमृतेश्वरभैरव अमृतं कुरु अमृतेश्वरभैरवाय
सौः कर्लीं श्रीं हीं ऐं हुं फट् स्वाहा । सौः कर्लीं श्रीं हीं ऐं ।

पुमाननेन मन्त्रेण शीघ्रं सिद्धिमवाप्नुयात् ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ दशमोळासः ॥

॥ एकादश उल्लासः ॥

जीवत एव दिव्यदेहसिद्धिः ॥

भूतकालान्तरसः ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव महादेव ! कथितानि त्वयाऽधुना ।
रसायनानि दिव्यानि सिद्धिदानि महेश्वर ! ॥ १ ॥

चिरकालेन देहानां कल्पानां सिद्धिदानि हि ।
सद्यस्मिंद्विर्यथा देव ! जायते परमेश्वर ! ॥ २ ॥

तद्बूहि न्यूनाभ्यधिकहीनक्षीणाङ्गिनामपि ।
अथ गद्ददमूकानां कुञ्जानामथ कुष्ठिनाम् ॥ ३ ॥

अन्धपंगबलानां च जराजर्जरितामनाम् ।
सदा रोगार्तषण्डानां कृशानां आन्तचेतसाम् ॥ ४ ॥

भूतप्रेतपिशाचापसारोन्मत्तयुजामपि ।
प्रमादाज्जीवशेषाणां देहसिद्धिप्रदं नृणाम् ॥ ५ ॥

श्रीभैरवः—

श्रुत्वा तद्भैरवी वाक्यं साधु पृष्ठं त्वया प्रिये ! ।
तथाविधां प्रवक्ष्यामि देहसिद्धिं वरानने ! ॥ ६ ॥

पञ्चभूतात्मिकाः पञ्च कर्तव्या धुटिकाः प्रिये ! ।
जीवात्मिका भवेत्पष्ठी धुटिका पिण्डकोष्टयुक् (?) ॥

ऋतुकाले तु या कन्या कुर्यात्संभोगमायतम् ।
तद्वराङ्गस्थितं रक्तं शुक्रं स्याद्बोगसत्त्वकम् ॥ ८ ॥

तस्यास्सद्यः प्रसूतस्य विष्णा पुत्रस्य मारुतम् ।
 तत्त्वं स्यात्केचलं तस्या रजस्तेजात्मसत्त्वकम् ॥ ९ ॥

तदपत्यस्य रुधिरं जलतत्त्वं प्रकीर्तिम् ।
 तत्सूतस्य वपुस्सर्वं पार्थिवं तत्त्वमुच्यते ॥ १० ॥

सूतसेवकशुक्लं च जीवतत्त्वं भवेत्प्रिये ॥ ।
 कोटिवेष्टकरं सूतं कर्ष कर्ष नियोजयेत् ॥ ११ ॥

एकैकतत्त्वमध्ये तु प्रत्येकं तानि मर्दयेत् ।
 तेषां च गोलकान्कृत्या षड्ग्रां स्थापयेत्पृथक् ॥ १२ ॥

नृमानमुन्नतं कायमायाम् तु तदर्घकम् ।
 कटाहं ताप्रधटितं पिण्डस्थौल्यं षड्गुलम् ॥ १३ ॥

चतुर्मुखमयं कोष्ठं तस्येपरि कटाहकम् ।
 धारयेनिश्चलं सम्यक्तदन्तः पूरयेत्प्रिये ॥ १४ ॥

गोघृतं च महातैलं समभागमिदं द्रव्यम् ।
 अर्चयेद्विदिकपालान्योगिनीश्च कुमारिकाम् ॥ १५ ॥

श्रीगुरुं सिद्धचक्रं च भैरवं भैरवीं तथा ।
 गणाधिपं क्षेत्रपालं निजेष्टदैवतं तथा ॥ १६ ॥

नवग्रहाग्निविप्रांश्च दैवज्ञानं भिषगुरुत्मान् ।
 तथाऽन्तरायकर्तृश्च भूतप्रेतपिशाचकान् ॥ १७ ॥

यक्षराक्षसगन्धर्वान्मन्त्रज्ञानसजनानपि ।
 तर्पयेन्मद्यमसैश्च चक्रभूषणकाञ्चनैः ॥ १८ ॥

तत्त्वियकरैर्दिव्यैर्बर्णिं दिक्षु विनिश्चिपेत् ।
 चतुर्भिर्वर्ङ्गनालैश्च धमयेत्वदिरामिनिवा ॥ १९ ॥

फेनहीनमधूमञ्च सन्तप्तं च यदा भवेत् ।
 श्रीगुरुं निजदेवं च चन्द्रसूर्याग्नितारकाः ॥ २० ॥

भुवनानि नमस्कृत्य कटाहे निक्षिपेत्तुम् ।
 ज्ञात्वा सम्यग्दुर्तं देहं पार्थिवास्यं रसं क्षिपेत् ॥ २१ ॥
 धर्मेद्वाढं प्रयत्नेन तत्कल्पं च यदा भवेत् ।
 ततोऽप्त्वास्यरसकं निक्षिपेद्रक्ततां नयेत् ॥ २२ ॥
 तेजस्तत्वरसं पश्यत्क्षिपेत्तन्मांसतां व्रजेत् ।
 निक्षिपेद्रायुतत्वास्यं रसं तत्र विनिक्षिपेत् ॥ २३ ॥
 शुश्रवर्णत्वमाप्नोति ततश्चाकाशतत्वकम् ।
 निक्षिपेज्जीवतत्वास्यं रसतत्त्वं च पार्वति ! ॥ २४ ॥
 रसं क्षिपेत्तन्धूतस्य स्वर्णस्य तत्समं भवेत् ।
 सजीवो जायते सिद्धो हुंकारत्रयमुच्चरेत् ॥ २५ ॥
 यथोदितो भानुविम्बो महाबुद्धिपराक्रमः ।
 महावपुर्महातेजा नागायुतमहाबलः ॥ २६ ॥
 मन्मथोपमरुपाद्यो वाचा वागीश्वरीसमः ।
 बुद्ध्या जीवसमश्श्रीमान्विष्णुवद्वन्दोपमः ॥ २७ ॥
 त्यागे रोषे च कालाग्निर्गम्भीर्येण महोदधिः ।
 सृष्टा हृता च गोसा च सर्वानुग्राहकः प्रभुः ॥ २८ ॥
 दिव्यदृष्टिर्वज्रदेहः स साक्षात् भैरवस्वयम् ।
 अर्धयोजनविस्तीर्णहेमकिंकिणिमण्डितम् ॥ २९ ॥
 चलद्वामरसंशोभं नानामाणिक्यमण्डितम् ।
 हेममालापरिष्वक्तं घटानादमनोहरम् ॥ ३० ॥
 दिव्यदीप्तमहानादिशङ्खकाहलसङ्कुलम् ।
 वीणावेणुमृदङ्गाद्यर्वादित्रैर्मुखैस्समम् ॥ ३१ ॥
 तार्लैब्दुविघैश्चान्यैदिव्यघोषैस्समाकुलम् ।
 गायत्किंवरगन्धवैस्तथा किञ्चुरैर्युतम् ॥ ३२ ॥

लसन्माणिक्यकेयूरहारकङ्गणमुद्रकाः ।
 काचनूपुरसंयुक्ता दिव्याभरणमूषिताः ॥ ३३ ॥

दिव्यमालापरिष्कारा दिव्यगन्धानुलेपनाः ।
 दिव्याम्बराश्चारुरूपा मत्तमन्मथविहृलाः ॥ ३४ ॥

दिव्याङ्गनास्तदा चैनं समाश्रित्य ब्रुवन्ति च ।
 किं कर्म सिद्धसंखेदास्त्वादेशो देव ! दीयताम् ॥

उपासते सिद्धकन्याः परश्शतसहस्रकम् ।
 यत्र यास्यति तत्रैव चानुयामो वयं वृत्ताः ॥ ३६ ॥

दिव्यालयांश्च विविधान्हेममाणिक्यमण्डतान् ।
 दिव्यानि स्थानपाननि स्वीकुर्वाणो मुहुर्मुहुः ॥ ३७ ॥

वज्रचादिसर्वलोकेषु स्वेच्छया विहरत्यसौ ।
 पूज्यते देवसिद्धौघैः यथाऽयं भैरवस्तथा ॥ ३८ ॥

भुज्ञानस्सर्वभोगांश्च क्षुतिपासाविवर्जितः ।
 योगिनीशतसाहस्रं भोक्ता सञ्चन्तयन्मुखम् ॥ ३९ ॥

महाकल्पान्तकालेऽपि प्रक्षीणेऽस्मिन्वरानने ! ।
 लीयते परमे व्योम्नि लीयन्ते यत्र देवताः ॥ ४० ॥

भूतकालान्तको नाम रसस्यास्य प्रभावतः ।
 अभैद्योऽयमखण्डयश्च त्वदाहृतो भवति प्रिये ! ॥ ४१ ॥

रसायनस्य सर्वस्य सिद्धिदोऽयं महेधरि ! ।
 वक्ष्यते मन्त्रराजोऽयं रससिद्धिप्रदायकः ॥ ४२ ॥

ऐं हीं श्रीं कर्लीं सौः श्रीभैरव ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ एकादशोल्लासः ॥

॥ द्वादश उत्त्वासः ॥

श्रीशैले सिद्धिलाभः ॥

श्रीमैरवी—

श्रीशैले विविधा सिद्धिस्सद्यः प्रत्ययकारिणी ।
सुलभा श्रूयते देव ! तां ब्रूहि विविधां प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीमैरवः—

वक्ष्यामि शृणु तत्सर्वं सद्यसिद्धिकरं प्रिये ! ।
कैलासान्मन्दरान्मेरोर्विन्ध्याद्रेश्च हिमालयात् ॥ २ ॥

महेन्द्रान्मलयाद्रेश्च सद्याहृश्यगिरेरपि ।
श्रेष्ठश्रीर्पवतो दिव्यो सिद्धियोगीन्द्रसेवितः ॥ ३ ॥

तत्र तीर्थानि सर्वाणि सरांसि सरितः प्रिये ! ।
सिद्धिप्रदानि लिङ्गानि लतापाषाणपादपाः ॥ ४ ॥

मृतिकाकन्दतोयानि पतपुष्पफलानि च ।
एवमादीनि विद्यन्ते सर्वसिद्धिकराणि च ॥ ५ ॥

श्रीर्पवतोऽहमीशानि ! त्वं साक्षात्स पर्वतः ।
स्थावरं मामकं रूपं विद्धि तं सुरसेवितम् ॥ ६ ॥

अस्मिन्यदस्ति नान्यत्र यदन्यत्र स्थितं च तत् ।
दिव्यलिङ्गस्पर्शनीयं ज्योतिर्लिङ्गमनामयम् ॥ ७ ॥

श्रीमल्लिकार्जुनमिति प्रख्यातं परमेश्वरि ! ।
वामपाश्वेऽस्य लिङ्गस्य घण्टासिद्धेश्वरस्थितः ॥ ८ ॥

घण्टा विलम्बते द्वारे तीर्थकुण्डं च विद्यते : ।
उपोषितैस्त्रिभिः कार्यं जागरूकैरतन्द्रितैः ॥ ९ ॥

निशि कृष्णचतुर्दश्यामजस्यं स्नापयेच्छिवम् ।
 एकस्समानयेत्तोयं कुण्डस्यमपरः प्रिये ! ॥ १० ॥

घट्टां निनादयेदन्यश्चतुर्यामावधि प्रिये ! ।
 घट्टासिद्धेश्वरस्तुष्टे दद्यात्तेभ्योऽपि खेगतिम् ॥ ११ ॥

घट्टासिद्धेश्वरस्यास्य दक्षिणे निखनेत्प्रिये ! ।
 जानुदब्जं तु तत्रैव हृश्यते रोचनप्रभा ॥ १२ ॥

मृतिका तां समाहृत्य कर्षमात्रं प्रिवेत्प्रिये ! ।
 क्षीरयुक्तां च सप्ताहं स साक्षादमरो भवेत् ॥ १३ ॥

श्रीगिरीशस्य पुरतो गजाकारा महाशिला ।
 स्वत्येव द्विवारात्रं दिव्यगन्धं सुगुणुलम् ॥ १४ ॥

तं गृह्णीयात्पलाशस्य दर्व्याऽलाभुकपातके ।
 प्रक्षिपेद्दन्धकयुतं भक्षयेत्कर्षमात्रकम् ॥ १५ ॥

प्रत्यहं मासपर्यन्तं ततस्सिद्धिमवाप्नुयात् ।
 सदानन्दो युवा धीरो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १६ ॥

विद्रुते म्लेच्छवदने गुगुलुं तं विनिक्षिपेत् ।
 कोटिमंशं ततस्ताम् दिव्यं भवति काञ्चनम् ॥ १७ ॥

मलिलकार्जुनदेवस्य चन्द्रवाप्यस्ति पश्चिमे ।
 वैशाखपूर्णिमायां तु साधयेत्साधकोत्तमः ॥ १८ ॥

निर्भयो निर्विकल्पश्च वसंस्तोयसमीपतः ।
 जपेन्मृत्युज्यं मन्त्रं रात्रौ वासीविवर्जितः ॥ १९ ॥

निशीथे चन्द्रसर्लिलं चन्द्रस्पृष्टं भवेद्यदा ।
 तत्त्वीर्थच्छिद्रदेशो च साङ्गलिं प्रक्षिपेदतः ॥ २० ॥

स्पृष्टा चन्द्रो यदा गच्छेत्तदा तत्त्वोयमाहरेत् ।
 प्रिवेच्च सहसा धीरो जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ २१ ॥

वज्रकायस्सौम्यरूपश्शान्तात्मा स भवेत्वरः ।
 पूर्वद्वारे श्रीगिरेसु विद्यते त्रिपुरान्तकः ॥ २२ ॥
 देवस्य निकटे देशे चोत्तरे तिन्त्रिणीतरः ।
 दृश्यते तत्र मूले तु स्वयं श्रीभैरवः प्रसुः ॥ २३ ॥
 नृमातां निखनेद्भूमिं तदग्रे दृश्यते तदा ।
 तस्मुण्डं नीलजलं द्विव्यसिद्धिप्रदायकम् ॥ २४ ॥
 ततिन्त्रिणीकपताणि वस्त्रे बद्धा विनिक्षिपेत् ।
 कुण्डे तस्मिस्तदा तानि स्थूलमीना भवन्ति च ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा तिन्त्रिणीकाष्ठैः पचेदेवं क्रमात्सुधीः ।
 तेषां शिरःकण्टकानि पुच्छानि च विवर्जयेत् ॥ २६ ॥
 भक्षयेच्छेषमस्विलं साधकस्सिद्धिकांक्षया ।
 क्षणमात्रं भवेन्मूर्च्छा तेन पश्चाद्विवृथ्यते ॥ २७ ॥
 वसुधायां बिलं पश्येज्जीवेद्व्यायुताब्दकम् ।
 पश्चिमे त्रिपुरान्तस्य गव्यूतिद्वयमात्रके ॥ २८ ॥
 मणिपल्लिरिति ग्रामस्तस्य पश्चिमभागतः ।
 विद्यते कश्चन गिरिस्तत्पश्चादेकवाटकम् ॥ २९ ॥
 दृश्यते प्रविशेत्तत्र पूर्वस्यश्च ततो ब्रजेत् ।
 दक्षिणाभिसुखः पञ्चादशचापान्तमात्रकम् ॥ ३० ॥
 तत्र चाम्रफलाकारान्पाषाणाङ्गवलनप्रभान् ।
 गृहीत्वा बन्धयेद्वस्त्रे तद्वस्त्रं रक्ततां ब्रजेत् ॥ ३१ ॥
 पाषाणयुक्तं तद्वस्त्रं क्षीरमध्ये विनिक्षिपेत् ।
 ततः क्षीरं रक्तवर्णं खात्यिबेत्साधकोत्तमः ॥ ३२ ॥
 सप्तसाहाज्ञायते सिद्धिर्वज्रकायो महाबलः ।
 जीवेदाचन्द्रतारं च आकल्प्यमविल्पकम् ॥ ३३ ॥

त्रिपुरान्तस्योदगभागे कोकिलाबिलमुत्तमम् ।
 जगत्प्रकाशं तत्रास्ते कृत्वा देहविशेषनम् ॥ ३४ ॥

साधको वमनादैश्च तद्विलं प्रविशेत्सुधीः ।
 दशचापावधिस्तत्र पाषाणाः कोकिलोपमाः ॥ ३५ ॥

सन्ति गृहीत्वा तत्पृष्ठे तिलाः क्षिप्तास्त्फुटन्ति च ।
 इत्येतत्पत्ययं हृष्टा ताश्च वृष्ट्य परस्परम् ॥ ३६ ॥

दुग्धान्तः प्रक्षिपेत्तांश्च तत्क्षीरं कृष्णतां व्रजेत् ।
 तत्क्षीरं मासमात्रं च पिवेद्विष्टतनुर्भवेत् ॥ ३७ ॥

ब्रह्मणस्त्रिदिनं जीवेद्वलीपलितवर्जितः ।
 वेगे समीरसदशशिल्द्रं पश्यति भूतले ॥ ३८ ॥

त्रिपुरान्तस्य पूर्वस्यां दिशि योजनमात्रके ।
 अस्ति सर्वपुरीनाथो देवस्तस्याग्रतः सनेत् ॥ ३९ ॥

जानुमात्रं च वसुधां तत्र सर्पफणोपमाः ।
 स्पर्शसंज्ञास्तु पाषाणा निर्गच्छन्ति वरानने ! ॥ ४० ॥

त्रिपुरान्तकदेवस्य पश्चिमेऽर्धार्धयोजने ।
 अस्ति दिव्यबिलद्वारं तत्र चापत्रयान्तरम् ॥ ४१ ॥

ब्रजेत्खर्जूरवृक्षोऽस्ति कृष्णवर्णः फलान्वितः ।
 तत्कलानां रसं पीत्वा तेन मूर्च्छा भवेत्क्षणम् ॥ ४२ ॥

प्रबुद्धोऽसौ भवेत्सिद्धो जीवेदाचन्द्रभास्करम् ।
 श्रीगिरेर्दक्षिणद्वारे वज्रोधरसुरेश्वरौ ॥ ४३ ॥

तिष्ठतो निखनेद्भूमिं तत्र श्रीफलसन्निभाः ।
 पाषाणास्पर्शभेदास्युसंग्राहास्ते सुरेश्वरि ! ॥ ४४ ॥

तत्र रामेश्वराख्योऽस्ति निखनेतस्य सन्निधौ ।
 रुद्राक्षाकारपाषाणास्पर्शभेदा भवन्ति ते ॥ ४५ ॥

ज्योतिसिद्धवटस्थाने दक्षिणे चैकपादपः ।
 तिष्ठत्यावर्तको नाम तदासन्ने तु पश्चिमे ॥ ४६ ॥
 पर्वतो विद्यते तत्र खनेतालफलोपमाः ।
 पाषाणास्तान्यमेद्वादं तत्सर्वं काञ्चनं भवेत् ॥ ४७ ॥
 तस्यैव दक्षिणे द्वारे विद्यते कुण्डलेश्वरः ।
 तन्निकृष्टे जानुमात्रं खनेदभूमि समुद्धरेत् ॥ ४८ ॥
 रक्ताभाः श्रीफलाकाराः पाषाणास्पर्शवेधकाः ।
 पुरुषेश्वरदेवस्य समीपे कुण्डमस्ति हि ॥ ४९ ॥
 गुज्जारिड्ढौ च विद्यते वृक्षौ तत्पतमश्नियात् ।
 सप्ताहाज्ञायते सिद्धो जरामरणवर्जितः ॥ ५० ॥
 तत्र हस्तिशिला दक्षे खनेद्वस्त्रप्रमाणतः ।
 तत्र जंबुफलाकारा आद्यास्ते स्पर्शसंज्ञकाः ॥ ५१ ॥
 रुयाता हस्तिशिरोनाम्ना रुयाता हस्तिशिलेति सा ।
 एकयोजनमात्रे तु तस्या दक्षिणभागतः ॥ ५२ ॥
 शिवरूपं शिवप्रोक्तं छायाच्छत्रं तु विद्यते ।
 वर्तुलं शतहस्तं तु छिद्रं तस्याप्यथो व्रजेत् ॥ ५३ ॥
 न कैश्चिहृश्यते सोऽपि सिद्धो भवति तत्क्षणात् ।
 यद्यच्छया रुद्रतुल्यः क्रीडत्येव जगत्ये ॥ ५४ ॥
 सिद्धयष्टकं साधयेद्वा सर्वसिद्धिपदायकः ।
 कान्ताभ्रसत्वकनकसूताः क्रमगुणोत्तराः ॥ ५५ ॥
 अम्लेन मर्दयेद्वादं गोलं कृत्वा तु वेष्टयेत् ।
 तद्वगोलं दीर्घवंशाये बद्धा श्रीकालिकामनुम् ॥ ५६ ॥
 जपेन्निवेशयेत्तत्र छायाच्छत्रेण तेन च ।
 वंशाग्रबद्धगोलान्तर्जायते बृटिका शुभा ॥ ५७ ॥

वक्त्रान्तर्धारयेत्तां तु तत्क्षणात्खेचरे भवेत् ।
शिलां तप्तं वस्त्रबद्धं कृत्वा वंशाग्रवेष्टिम् ॥ ५८ ॥

छायाच्छन्ने निवस्यैतत्ताभ्यां नेत्रे समझयेत् ।
निधि पश्यति भूमिस्थं नात्र कार्या विचारणा ॥ ५९ ॥

वंशाग्रवद्धखड्गं च छायाच्छन्ने विनिक्षिपेत् ।
मन्त्रयेत्कालिकामन्त्रं तं खड्गं धारयेत्करे ॥ ६० ॥

त्रैलोक्यविजयी धीरो भवेद्वीरो जगत्तये ।
वंशाग्रे रोचनं बद्धा छायाच्छन्ने निवेशयेत् ॥ ६१ ॥

ललाटे तिलकं तेन कृत्वा लोकं वशं नयेत् ।
सूरोऽङ्गनाञ्जने तद्वच्छायाच्छन्ने निवेशयेत् ॥ ६२ ॥

तेनाञ्जनेनाञ्जितोऽसौ देवैरपि न दृश्यते ।
पादुके पूर्ववद्धदूध्वा छायाच्छन्ने निधापयेत् ॥ ६३ ॥

पादाभ्यां पादुके धृत्वा यत्र यत्राभिवाङ्गति ।
प्रयातुं तत्र तत्रैव नयतस्तं च पादुके ॥ ६४ ॥

पूर्ववद्गक्तवस्त्रं च छायाच्छन्ने निवेशयेत् ।
आवेष्टयेत्तं च पटमदृश्यो भवति क्षणात् ॥ ६५ ॥

समुज्जिते पटे पश्चाद्दृश्यतेऽसौ न संशयः ।
कान्तं व्योम हेम सूतमेकीकृत्य विमर्दयेत् ॥ ६६ ॥

गोलीभूतं तु वस्त्रेण वंशाग्रे बन्धयेत्सुधीः ।
छायाच्छन्ने स्थापयेत्कालीमन्त्रेण मन्त्रयेत् ॥ ६७ ॥

स्पर्शवेधी भवेदेतत्सत्यं सत्यं वराचने ! ।
श्रीशैलपश्चिमद्वारे देवो ब्रह्मेश्वरस्थितः ॥ ६८ ॥

दुर्गा देवी च तत्वस्था सोपानं ववमं च यत् ।
तुङ्गभद्रायां च वद्यां ततो ब्रह्मेश्वरस्य च ॥ ६९ ॥

द्वारदेशे मुद्रवर्णं चत्वारस्पर्शका अमी ।
 चिञ्चावनं च नैऋत्ये स्थितं ब्रह्मेश्वरस्य हि ॥ ७० ॥
 कुण्डं च विद्यते तत्र चिञ्चाधश्चणिडका स्थिता ।
 एकपादेन सततं तच्चिञ्चापत्तमाहरेत् ॥ ७१ ॥
 बस्त्रेण बन्धयेत्कुण्डे क्षिप्त्वा स्थानं समाचरेत् ।
 स्थानान्ते तानि गृहीयात्तावन्मत्स्या भवन्ति हि ॥ ७२ ॥
 तदिन्धनैः पचेत्तांश्च ह्यस्थिपुच्छशिरस्त्यजेत् ।
 द्व्यादूदेवायैकमंशमतिथीनां द्वितीयकम् ॥ ७३ ॥
 तृतीयांशं स्वयं भक्षेन्मूर्च्छितो भवति क्षणात् ।
 दिव्यो भवति सिद्धोऽयं बिलं पश्यति भूतले ॥ ७४ ॥
 जरामरणनिर्मुक्तो ह्यवध्यो निर्जरैरपि ।
 अलंपुरोत्तरे ग्रामो विद्यते भीमपादुकः ॥ ७५ ॥
 पाश्वे तु तस्य ग्रामस्य हस्तमात्रं धरां खनेत् ।
 पाषाणा हि फणाकारास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ॥ ७६ ॥
 योगीश्वरीति देव्यस्ति तत्त्वालंपुरदेवता ।
 तस्याग्रतो रम्यगुहा तस्या मध्ये खनेद्वभुवम् ॥ ७७ ॥
 पाषाणा भेद(क)सङ्काशा ग्राह्णा मार्जालविघ्न्या ।
 संमिश्र्य निक्षिपेद्वज्ञे द्रुते तत्त्वारतां ब्रजेत् ॥ ७८ ॥
 मध्वाज्याभ्यां पिवेत्तांश्च पाषाणान्साधकोत्तमः ।
 दिव्यो भवति सिद्धोऽयं वरीपलितमृत्युजित् ॥ ७९ ॥
 श्रीपर्वतोत्तरद्वारे देवो नाम्ना महेश्वरः ।
 तिष्ठति अमराग्रथं तत्र तत्कलमाहरेत् ॥ ८० ॥
 स्फोटयेच्च तदन्तस्या निर्यान्ति अमरास्तथा ।
 सजीवा अथ तान्सर्वान्न्मरांस्तान्विवर्जयेत् ॥ ८१ ॥

तत्कलानि पचेत्क्षीरे यावच्छवयं पयः पिवेत् ।
 क्षणं मूर्च्छा भवेतेन मूर्च्छान्ते च पयः पिवेत् ॥ ८२ ॥

एवं कुर्यात्प्रयनेन चैकविंशतिवासरम् ।
 तेन वज्रशरीरस्याद्वलीपलितवर्जितः ॥ ८३ ॥

वेदवेदाङ्गतत्वज्ञो जीवेदादित्यतारकम् ।
 तरसा वायुना तुल्यस्तत्क्षणाद्वति प्रिये ! ॥ ८४ ॥

तदाग्रस्य फलेनैव त्यक्तभ्रमरकेन च ।
 वज्रस्य पलसाहस्रं द्रावितं रजतं भवेत् ॥ ८५ ॥

रन्ध्रमापादयेदाग्रफले भृङ्गं विवर्जयेत् ।
 तन्मध्ये निक्षिपेत्सूतं कर्षं कृष्णाग्रसत्वकम् ॥ ८६ ॥

निरुद्धय वक्त्रं समृद्धा गोमयेन च लेपयेत् ।
 छायायां शोषयेत्काष्टैस्तर्दीयैः प्रहरं पचेत् ॥ ८७ ॥

स्वभावशीतलं कृत्वा वक्त्रस्थां कारयेत्सुधीः ।
 खेचरत्वमवाप्नोति वलीपलितवर्जितः ॥ ८८ ॥

जीवेच्चन्द्रार्कपर्यन्तं वाग्मित्वं ब्रह्मणा समम् ।
 सूतं कृष्णाग्रसत्वं चाग्रफले पूर्वविक्षिपेत् ॥ ८९ ॥

प्रलिप्य गोशकृन्मृद्यां पुटेदारण्यकोपलैः ।
 स्वशीतं पारदं ग्राहयं मधुसर्पिर्युतं लिहेत् ॥ ९० ॥

गुज्जामात्रं च मासान्तं बालो भवति मानवः ।
 नवनागोपमस्त्वे जीवेद्वैकवासरम् ॥ ९१ ॥

उत्तरे श्रीगिरीशस्य विद्यते शुक्रपर्वते ।
 पञ्चोपचारैसंपूज्य त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ ९२ ॥

ॐ हुं फट्कारमन्त्रेण निर्विकल्पेन साधकः ।
 पद्येत्पश्चिमदिग्मागमन्तरिक्षे विमानकम् ॥ ९३ ॥

दिव्यं ह्यनेकरुचिरं सद्यः प्रत्ययकारकम् ।
 ततः पश्चिमदिग्भागे ब्रजेत्तीर्त्वा महानदीम् ॥ ९३ ॥

 दृश्यते च गुहा तत्र प्रविशेत्पश्चिमाननः ।
 त्रियोजनं ब्रजेत्तत्र विमीरेकोऽविकल्पकः ॥ ९५ ॥

 कदलीकाननं तत्र दृश्यते पञ्चयोजनम् ।
 अच्छोदपूर्णा सरसी तन्मध्ये भद्रपीठकम् ॥ ९६ ॥

 तत्स्थिठं तु महाद्विव्यं पश्येत्स्फटिकसन्निभम् ।
 उच्चारयेन्मन्त्रमिमं दण्डवत्प्रणतिं भजेत् ॥ ९७ ॥

 “ॐ ह्रीं विद्यावागीश्वराधिपतये ह्रीं ॐ साहा”

 तत्र ह्यात्मा जपेन्मन्त्रं लक्ष्मेकं वरानने ! ।
 कन्दमूलाशनो भूत्वा यथेष्टु साधकः प्रिये ! ॥ ९८ ॥

 सिंहासनान्तरे देवं पश्येत्स्फटिकसन्निभम् ।
 चतुर्सुजं त्रिंगोत्रं च विशदेन्दुकलाधरम् ॥ ९९ ॥

 नीलग्रीवं नागभूषं परश्वथमृगायुधम् ।
 वराभयं वरेष्यं तं विशिष्टविवृधार्चितम् ॥ १०० ॥

 नमस्कुर्याच्च साष्टाङ्गं मन्त्रैस्तोत्रैरुहुर्मुहुः ।
 ततः प्रसन्नस्स शिवो वरं दत्ते यथोप्सितम् ॥ १०१ ॥

 शतमायतनं तत्र कूपं नवशतं यथा ।
 आरामाश्रापि तावन्ति नन्दनानि वनानि च ॥ १०२ ॥

 वाप्यो नवशतं सन्ति विवरं चैव तत्समम् ।
 कल्पवृक्षाश्च तावन्ति एते सर्वेऽपि सिद्धिशः ॥ १०३ ॥

 तत्रास्ते मोहली नाम्ना प्रथिता यक्षिणीष्टदा ।
 ब्रूते सा देहि मे भुक्ति सिद्धिं त्वं यदि वाञ्छसि ॥

देवि ! दास्याभ्यहं भुक्ति वक्तव्यमिह चासुचा ।
कन्दमूलं फलं तस्यै पायसं वा समर्पयेत् ॥ १०५ ॥

सा यक्षिणी पुनर्वक्ति यावद्भुज्जे सुतं मम ।
धारयेवक्षसा तावद्वरं दास्यामि ते महत् ॥ १०६ ॥

विसृजेस्त्वं यदि तदा भवन्तं हन्मि निर्देया ।
एवं गतभयो चीरः कुर्याच्चेत्सिद्धिभास्मवेत् ॥ १०७ ॥

अजेदुदीचीदिग्भागे तत्सरो योजनार्धके ।
तत्रास्ते नन्दनं दिव्यं पुष्पपूर्णं महेश्वरि ! ॥ १०८ ॥

तत्पुष्पाभ्राणमात्रेण क्षुतिपिण्डा न वाधते ।
भक्षयेदथवा तस्य फलमेकं यथोचितम् ॥ १०९ ॥

चत्रकायो भवेत्स्य भक्षणादेव माचवः ।
सरोदक्षिणदिग्भागे गच्छेद्योजनपादकम् ॥ ११० ॥

नन्दनं दृश्यते तत्र दाढिमीश्वक्षसङ्कुलम् ।
तत्फलं भक्षयेद्यस्तु जीवेद्युगसहस्रकम् ॥ १११ ॥

तस्यैव सरसः पूर्वभागे क्रोशार्थमात्रकम् ।
गच्छेद्वात्रीफलैर्युक्तं विद्यते नन्दनं वनम् ॥ ११२ ॥

अश्नीयात्तस्फलं धीरो जीवेत्संवर्तकत्रयम् ।
सरसस्तस्य भागे च पश्चिमे योजनं ब्रजेत् ॥ ११३ ॥

तत्र श्रीफलसम्पूर्णं नन्दनं विद्यते वनम् ।
अद्यते तत्फलं येन जीवत्याचन्द्रतारकम् ॥ ११४ ॥

तत्रैव नन्दनवने लिङ्गं स्यान्नीलवर्णकम् ।
तस्योद्भ्वारमर्गेण विशेषागो महाबलः ॥ ११५ ॥

तत्र सप्तफणोपेतस्तूग्रभीतिकरो महान् ।
एवंविधं महानागं हुङ्कारं वदन्मुहुः ॥ ११६ ॥

नमस्कुर्यात्ययलेन साधकसिद्धिकांक्षया ।
 वदत्येवं महानागास्त्वद्यत्वं ददामि ते ॥ ११७ ॥
 याहि स्वं पश्चिमद्वारं दिव्या कन्याऽस्ति तत्र वै ।
 समुच्चरन्महामन्त्रं ब्रजेत्तत्रैव साधकः ॥ ११८ ॥
 ददाति हारं सा कन्या प्रवेशं न ददाति च ।
 हारं गले धारयेत् तेन सारखतं भवेत् ॥ ११९ ॥
 तस्माद्विष्णुदिग्द्वारे ब्रजेद्भीतिकरं परम् ।
 तत्र पश्येन्मुक्तकेशं जिह्वानेत्रं दिग्म्बरम् ॥ १२० ॥
 गदाहस्तं नीलवर्णं दृष्टा श्रीक्षेत्रपालकम् ।
 वन्देत मन्त्रमुच्चार्यं स्तोत्रैर्विघ्ननिवारणम् ॥ १२१ ॥
 हाहाहेहेहुंहुंकारं फट् हुं साहान्तमेव च ।
 क्षेत्रपालोऽप्यनेत्रैव मन्त्रेणाशु प्रसीदति ॥ १२२ ॥
 खगत्वं वितरत्येष प्रवेशं न ददाति हि ।
 अथ ब्रजेत्पूर्वदिशो द्वारं तत्र गणाधिपम् ॥ १२३ ॥
 स्थितं प्रपूजयेत्तत्र प्रविशेत्साधकोत्तमः ।
 दृश्यते दिव्यलिङ्गं च चापत्तत्र मनोहरः ॥ १२४ ॥
 ॐ हुङ्कारेण मन्त्रेण पूजयेच तमीश्वरम् ।
 उपवासेन तत्रैव दिवारात्रं जपेत्सुधीः ॥ १२५ ॥
 प्रत्यक्षो भवतीशानो ददाति हि वरं परम् ।
 इत्येवमादयस्सन्ति सिद्धयः कदलीवने ॥ १२६ ॥
 तत्रैव सरसः पूर्वभागे योजनमात्रके ।
 अक्षरैर्लिखितं द्वारि तत्र पद्मावतीबिलम् ॥ १२७ ॥
 वमनादैर्विशुद्धात्मा प्रविशेत्तत्र साधकः ।
 तत्र चापान्तरशतं गच्छेत्तत्र मृदुङ्गकम् ॥ १२८ ॥

आलोक्य वादयेत्चं च तदूधनिश्रवणात्तदा ।
 पद्मावती स्थयं याति ह्यमृतं च ददाति च ॥ १२९ ॥

तस्य पानेन सिद्धोऽयममूरत्वं लभेत च ।
 ततस्सैनं समागम्य प्रार्थयेत्त्वं ममान्तिकम् ॥ १३० ॥

समागच्छालये दिव्ये कन्यापञ्चशताकुले ।
 स्थित्वा मम पतिर्भूया ब्रह्मयुष्यावधि प्रयो ! ॥ १३१ ॥

तदन्ते शाश्वतं स्थानं गमिष्यसि न संशयः ।
 तस्य पूर्वतटाकस्य चाग्नेयां दिशि विद्यते ॥ १३२ ॥

कदम्बेश्वरदेवोऽपि वृक्षः कादम्बकोऽग्रतः ।
 तत्र पत्राणि चादाय कटुतैलेन लेपयेत् ॥ १३३ ॥

तद्बीजसंभैस्तैलिंपेद्वाऽथ पचेत्युधीः ।
 तत्काष्ठैस्तानि मत्स्यास्युत्ताम्रपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ १३४ ॥

बर्जमस्थि शिरः पुच्छं क्षौद्रसर्पिर्युतं भजेत् ।
 तत्सेवया भवेत्सज्जो रुद्रतुल्यो महाबलः ॥ १३५ ॥

तद्वृक्षश्च नदीतीरे कुण्डलेशस्य सन्निधौ ।
 विद्यते पूर्ववृद्धक्षया सिद्धिर्भवति नान्यथा ॥ १३६ ॥

अस्त्युत्तरे पुष्पगिरिः कपोतेशश्च विद्यते ।
 त्रिः प्रदक्षिणमातन्यात्तस्य मूर्धानमात्रजेत् ॥ १३७ ॥

खेचरत्वं भवेत्स्य साधकस्य न संशयः ।
 तस्य पूर्वोत्तरे भागे छेदिकीद्वारकं स्थितम् ॥ १३८ ॥

उद्घमुखं विशेषत त्रिचापान्तरमादरात् ।
 मूषिकाकारपाषाणं तके पिष्टा पित्रेन्नरः ॥ १३९ ॥

क्षिप्य मूर्च्छा भवेत्स्य जीवेद्ब्रह्मदिनत्रयम् ।
 वेघयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमालान्नं संशयः ॥ १४० ॥

उपोष्य च दिवा नक्तं देवाग्रे सिद्धिमाप्नुयात् ।
विद्यते देवतायुग्मं कपोतेश्वरदक्षिणे ॥ १४१ ॥

आनाभिमात्रं निखनेद्वताद्रयमध्यतः ।
गोरोचनोपमास्त्र पाषाणास्सन्ति तान्हरेत् ॥ १४२ ॥

पिष्टा क्षौद्रद्वृताभ्यां च पिबेद्वस्तोऽमरो भवेत् ।
कपोतेशस्य वायव्ये निखनेद्वत्तमात्रकम् ॥ १४३ ॥

तत्र पारावताकारपाषाणास्पर्शसंज्ञकाः ।
देवताराधनं कृत्वा तेषामेकं समाहरेत् ॥ १४४ ॥

ऐशान्यां श्रीगिरीशस्य हस्त्येव भृगुपातनम् ।
तत्समीपे दिव्यकुण्डं मृदं तस्मात्समाहरेत् ॥ १४५ ॥

गव्यपञ्चकयुक्तां तां धमेत्वदिरवहिना ।
तस्माल्लोहं पतेन्नीलं मध्वाज्याभ्यां प्रतापितम् ॥ १४६ ॥

तत्सेचयेत्सप्तधौते तद्गोलं निक्षिपेन्मुखे ।
विष्णुतुर्यो भवेत्सिद्धसर्वज्ञसर्वगसुखी ॥ १४७ ॥

भृगुपातनशैलाश्राकोशो दधिकवाटकम् ।
अच्छतैलगिरिनीमा तदग्रे विद्यते सदा ॥ १४८ ॥

बिलं तत्पश्चिमे हस्ति तन्मध्ये चापपञ्चके ।
गते पश्येतत्र कुण्डं तत्र लाक्षासमं रसम् ॥ १४९ ॥

अलाबुपत्रे गृह्णीयात्सप्तसूतः कोटिवेदकः ।
प्राकारश्वन्द्रगुपस्य श्रीगिरीशस्य पश्चिमे ॥ १५० ॥

तन्मध्ये विद्यते वेशम् चैत्यं तत्पूर्वतस्थितम् ।
चैत्यात्स्यूर्वे शिला दिव्या मुद्ग्राभा स्पर्शसंज्ञका ॥ १५१ ॥

तत्रास्ते मोहनो दन्ती तमाख्य समाहितः ।
पृष्ठाचस्य तृणं ग्राहचं तत्सर्वं काञ्चनं भवेत् ॥ १५२ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—द्वादशोल्लासः ।

तद्वजस्योचरे पाश्वे जानुदधनं खनेद्धराम् ।
जम्बुफलाभाः पाषाणास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ॥ १५३ ॥

क्षिर्ति खनेद्धजस्याद्वो जानुमात्रं लभेतः ।
लक्ष्मेवधकरा सिद्धा त्रिकोणे धुटिका परा ॥ १५४ ॥

मलिल्लब्धस्य वायव्ये नाम्ना देवहृदः परः ।
तीर्थं तत्रास्ति पाषाणा मुद्राभास्पर्शसंज्ञकाः ॥ १५५ ॥

लिङ्गं कूर्मोपमं तत्र स्पर्शसंज्ञं शुभं प्रिये ! ।
पूर्णिमायां कृचिकायां पूजयित्वा समाहरेत् ॥ १५६ ॥

तस्माद्व्यूतियुगलात्मृता नीलवनी परा ।
तस्या लिङ्गं च सलिलं नीलवर्णं प्रक्षस्यते ॥ १५७ ॥

अश्वाम्रकाकसङ्काशाः पाषाणास्पर्शवेधकाः ।
देवलयान्तर्निखनेज्जानुमात्रान्तरद्धराम् ॥ १५८ ॥

मूषिकाकारपाषाणास्पर्शसंज्ञा भवन्ति ते ।
श्रीगिरीशस्य नैऋत्यां रुद्यता गुण्डीपभास्त्रया ॥ १५९ ॥

तस्याग्रगते पीताभां मृचिकां च पुटे दहेत् ।
तस्यान्निस्सरति स्वर्णं शुद्धदेवार्हकं परम् ॥ १६० ॥

तत्रास्ते भृङ्गचूतोऽपि पूर्वत्सिद्धिदायकः ।
तथा तंबीपुरे चास्ति तीर्थं च विपुले शुभम् ॥ १६१ ॥

सदाफलं तु विख्यातं तस्याः पूर्वोचरे सुधीः ।
श्रीगिरेनैर्ऋते भागे महानन्देति विश्रुतः ॥ १६२ ॥

ब्रजेद्धण्टापथेनैव तस्य पूर्वोचरे सुधीः ।
तत्रास्ते क्षलकण्ठेशो नाम्नाऽप्ये तस्य कुण्डकम् ॥ १६३ ॥

तत्रेन्द्रगोपसङ्काशं सिद्धिस्सूतस्य विद्यते ।
भवन्ति सप्त लोहानि स्वर्णं तसानि सेकतः ॥ १६४ ॥

ईशान्ये श्रीगिरीशस्य चास्ति श्रीमालिनीधरः ।
 तस्योत्तरदिशि स्थातस्तूमापर्वतसंज्ञकः ॥ १६५ ॥
 तस्याग्रे च त्रिशूलभास्सन्ति दर्भाशुभङ्कराः ।
 तदधो निखनेनामिमात्रं नीलां मृदं हरेत् ॥ १६६ ॥
 अक्षकाष्ठैः पचेत्तां च देवातिथ्यमये क्रमात् ।
 एकैकमारं कल्पेत चतुर्थांशं स्वयं भजेत् ॥ १६७ ॥
 जीवेत्कल्पायुतं सिद्धो महाबलप्रकामः ।
 इलेश्वरखा निकटे तत्र कोटीधरः स्थितः ॥ १६८ ॥
 पुष्पं पत्रं तदग्रेऽस्ति स्पर्शवेधकरं भवेत् ।
 तत्राचलेश्वरो देवस्पर्शवेधकरः परः ॥ १६९ ॥
 तथ योजनमात्रे च दक्षिणे चामरेश्वरः ।
 ततस्सर्वांशिला चास्ति तदूर्ध्वं नरमांसकम् ॥ १७० ॥
 गोमांसं वा क्षिपेत्काष्ठैर्वादैर्ज्वालयेत्सुधीः ।
 प्रातः काञ्छनसङ्काशा दृश्यते सा शिला तदा ॥ १७१ ॥
 प्रत्यग्रपुष्पवत्याश्च रजसा भावितांशुकम् ।
 लोडयेत्तच्छिलायां च क्षिपेदल्पाम्बुपात्रके ॥ १७२ ॥
 तस्य संस्पर्शमात्रेण लोहस्यात्काञ्चनं परम् ।
 श्रीगुरौ यत्र तत्तापि पिण्डभूमिस्थितोपलः ॥ १७३ ॥
 कर्षमात्रं तु तच्चूर्णं भक्षयेत्तिफला समम् ।
 वलीपलितजिन्मासाज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १७४ ॥
 श्रीगिरीन्द्रस्य नैर्झर्त्यां पटहकर्ण ईश्वरः ।
 तस्य पूर्वोत्तरे भागे पञ्चविंशतिचापके ॥ १७५ ॥
 द्विहस्तमात्रोर्च्छिला खनेत्तत्र द्विहस्तकम् ।
 शरावसंपुटाकारान्वषदस्तान्समाहरेत् ॥ १७६ ॥

कुर्वन्त तानग्निवर्णान्सिच्यात्कूशमाण्डजैद्र्घ्यैः ।
 तन्मध्यान्वनीतं तु दद्यादेवाय भागकम् ॥ १७७ ॥

भागैकमतिथेर्देयं भागमेकं स्यं लिहेत् ।
 दिवा नक्तं भवेन्मूर्च्छा विनिद्रो भवति स्यम् ॥ १७८ ॥

बलीपलितसंवर्जो जीवेद्वर्षायुतं नरः ।
 स्पर्शकान्तस्य सोपानं द्वितीयं भवति प्रिये ! ॥ १७९ ॥

तदेवपार्श्वयोस्सर्वे पाषाणाश्वेतपीतकाः ।
 स्पर्शस्सर्वा भवन्त्येते तेषु चैकं समाहरेत् ॥ १८० ॥

प्राच्यां हि तस्य देवस्य समीपे कूपमस्ति च ।
 मण्डकाभाश्च पाषाणास्सन्ति च स्पर्शसंज्ञकाः ॥ १८१ ॥

तस्येश्वरस्य चोदीच्यां लिङ्गाद्विर्विद्यते महान् ।
 तदुत्तरस्यां दिश्यस्ति तटिनी पूर्ववाहिनी ॥ १८२ ॥

तटिन्याः पश्चिमाशायां पिङ्गामं लिङ्गमस्ति हि ।
 पूर्णशैलोदकं कुण्डं तत्र स्यात्क्षणवेदकम् ॥ १८३ ॥

द्वियोजने महेशस्य दक्षिणे, चण्डिका स्थिता ।
 पिण्डिकास्या सुविस्त्याता तस्या वायव्यकोणतः ॥

अन्धुरस्ति हि तन्मध्ये मुद्रवर्णस्तथोपलाः ।
 केचित्पथ्यानिभास्सन्ति ते सर्वे स्पर्शसंज्ञकाः ॥ १८५ ॥

अतत्यानां च सर्वेषां स्पर्शानां विधिरुच्यते ।
 यदि स्थूलं पेषयेत्तं क्षुक्षणं मूषान्तरेण हि ॥ १८६ ॥

कुर्यात्सर्वाणि लोहानि तस्यामावर्तयेत्यिये ! ।
 तस्वर्वं जायते सर्वं कुर्यादेवं यथेष्टकम् ॥ १८७ ॥

सूक्ष्मश्रेत्सर्वलोहानां द्रुतानामन्तरे क्षिपेत् ।
 तस्पर्शात्सर्वलोहानि काञ्चनत्वं प्रयान्ति हि ॥ १८८ ॥

वायव्यां मलिलनाथस्य तीर्थे सर्वेश्वरास्वयकम् ।
 तस्य दक्षिणादिम्भागे राजमार्गे द्वियोजने ॥ १८९ ॥
 गते डोगलिका तत्र दृश्यते तस्य मूर्धनि ।
 कृष्णधानीफलान्येव सन्ति तानि च भक्षयेत् ॥ १९० ॥
 सप्तवासरपर्यन्तमातृप्तिं बज्रविग्रहः ।
 जरामरणनिर्मुक्तो जीवेत्कल्पशतत्रयम् ॥ १९१ ॥
 तस्माच्च दक्षिणे भागे काकलारीमहावने ।
 ततास्ते स्तम्बकदली प्रविशेत्तत्र साधकः ॥ १९२ ॥
 क्रोशार्धमात्रं गच्छेच्च रसकुण्डं च दृश्यते ।
 अलाङुपात्रे संख्याप्य कोटिवेदी भवेत्तु सः ॥ १९३ ॥
 शिलामयो नीलवर्णशिशखण्डी तत्र दृश्यते ।
 तन्मुखाग्रेऽस्ति कुण्डं वितस्तिमात्रातिनीलकम् ॥ १९४ ॥
 शुष्कवंशं च तन्मध्ये क्षणं क्षिप्तं नवं भवेत् ।
 पत्रं पुष्पं दिनैकेन भवत्येव न संशयः ॥ १९५ ॥
 तत्र प्रस्थं रसं क्षिप्त्वा तावन्मात्रं जलं हरेत् ।
 मधुतुल्यं पिवेत्तं च मूर्च्छी भवति तत्क्षणात् ॥ १९६ ॥
 क्षणेन लब्धज्ञानस्याज्जीवेद्युगसहस्रकम् ।
 श्रीगिरेवहिदिम्भागे घटिकसिद्धखेचरः ॥ १९७ ॥
 अस्ति तस्य पुरो भूमौ पञ्चहस्तं खनेत्सुधीः ।
 बदराकारपाषाणा विचन्ते खगतिप्रदाः ॥ १९८ ॥
 एकं वक्त्रे सदा धार्यं सिद्धैः खेगतिलिप्युभिः ।

सिद्धिक्रमः ॥

श्रीशैले सर्वसिद्धीनामुक्तानां विघ्नस्त्वयते ॥ १९९ ॥

मन्त्रन्यासं पुरा कृत्वा पश्चालक्ष्मं जपेन्मनुम् ।
अघोरान्तेन वै शीघ्रं तत्त्वसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ २०० ॥

अथ न्यासः ॥

ॐ ह्रीं महार्पवतवासिन्यै हृदयाय नमः । ॐ ह्रीं ज्येष्ठायै शिरसे
स्वाहा । ॐ ह्रीं रौद्रै शिखायै वषट् । ॐ ह्रीं कनककुण्डलिन्यै कवचाय
हुम् । ॐ ह्रीं सञ्जीविन्यै नेत्रेभ्यो वौषट् । ॐ ह्रीं मालिन्यै अस्त्राय फट् ॥
इत्यङ्गषट्कं कुर्यात् ॥

ॐ हुं शिवाय नमः - पादयोन्यसेत् । ॐ वं वामदेवाय नमः - जङ्घ-
योः । ॐ पं पद्मिन्यै नमः - गुह्ये । ॐ कां कन्याकुमार्यै नमः - नाभौ ।
ॐ ग्लौं नमः - कुक्षी । ॐ द्रां ह्रीं द्वुर्गायै नमः - उरसि । ॐ हुं विन्ध्य-
वासिन्यै नमः - कण्ठमूले । ॐ लं नमः - ग्रीवायां । ॐ ह्रीं श्रीं अष्ट-
भुजायै नमः - भुजयोः । ॐ हुं सर्वतोमुखिन्यै नमः - मुखे । ॐ
प्रकाशिकायै नमः - नेत्रयोः । ॐ महिषमर्दिन्यै नमः - कर्णयोः । ॐ हां
सर्वाङ्गसुन्दर्यै नमः - मूर्धिनि न्यसेत् ॥

एवं अङ्गरक्षां कृत्वा क्षेत्रं पूजयेत् ॥

ॐ ह्रीं श्रीं नमो भगवति सर्वेश्वरि देवि नमो मण्डलवासिनि क्रां
क्रीं क्रूं हन हन पच पच मथ मथ शीघ्रमावेशय शीघ्रमावेशय एहोहि भुवन
वन्दिते स्वाहा । अनेन मन्त्रेण देवतामावाहयेत् ॥

ॐ हां ह्रीं हुं त्रिभुवनेश्वर्यै नमः सानिध्यं कुरु कुरु स्वाहा । अनेन
मन्त्रेण तत्क्षेत्रदेवतां पूजयेत् ॥

ॐ कृष्णवर्णिनि अपरामुख्यै नमः - पूर्वस्मिन् । ॐ सुधावर्षिष्यै
नमः - आग्नेये । ॐ पर्वतकृष्णवर्णिनीरौद्रमुख्यै नमः - दक्षिणे । ॐ
बालार्कवर्णिनीमहालक्ष्म्यै नमः - नैऋत्ये । ओं खं रक्तपर्वतवर्णिनी

महामहिषासुरमर्दिन्यै नमः । पश्चिमे । ओं मां सर्ववर्णिनीहुक्कारवाम
नमः - वायन्ये । ओं सिंहवाहिन्यै नमः - उत्तरे । ओं शिवाशिवा
त्रिशूलहस्तायै नमः - ऐशान्ये । ओं हाँ हीं कलीं मनोन्मन्यै नमः - आका
ओं हाँ हीं महामोहिन्यै नमः - पाताले । ओं हाँ हीं हं हौं हूं हैं
महाविद्ये जंभय जंभय मोहय मोहय दर्शय दर्शय मूर्च्छ्य मूर्च्छ्य
मथ मथ आर्कष्यार्कष्य हुं फट् साहा । मध्ये च पूजयेत् ॥

एवं न्यासं रक्षां पूजां कृत्वा तत्कर्मणि लक्ष्मेकमधोरं जपे
ततः सिद्धिमवाप्नोति ॥

मन्त्रं यथा—

ओं हाँ हीं हूं अघोरतर प्रस्फुर प्रस्फुर प्रकट प्रकट कह कह
शम ज्ञात ज्ञात दह दह पातय पातय ओं हैं हाँ हूं अघोरास्त्राय
असुं मन्त्रं लक्ष्म जपेत् ॥

ततः स्वप्ने प्रत्यक्षीभूय देवता वरं ददाति ॥

॥ इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ द्वादशोल्लासः

॥ त्योदश उल्लासः ॥

गन्धकः ॥

श्रीभैरवी—

प्रणम्य शिरसा शम्भुमस्तौषीत्परमेश्वरी ।
 श्रुतं तव प्रसादेन दिव्यं सर्वरसायनम् ॥ १ ॥
 उत्पत्तिं गन्धकस्यापि जातिं संशोधनं तथा ।
 सेवां रसायनफलं क्रमाद्बूहि महेश्वर ! ॥ २ ॥

श्रीभैरवः—

देवि ! शृणु प्रवक्ष्यामि गन्धकस्य रसायनम् ।
 श्वेतद्वीपे पुरा देवि ! लताकल्पद्रुमोज्ज्वले ॥ ३ ॥
 नानामणिगणाकीर्णे नानापुष्पफलाकुले ।
 सिद्धविद्याधरस्त्रीभिः किञ्चर्यप्सरसां गणैः ॥ ४ ॥
 अनेकनिर्जरस्त्रीभिः क्रीडन्ती त्वं मदोल्लसा ।
 वेणुवीणाविनोदेन वाघनार्दमनोहरैः ॥ ५ ॥
 तालैर्जलरिकाढक्कानिनादैः करतालकैः ।
 अत्यानन्देन देवेशि ! नृत्यन्ती त्वं सुरार्चिते ! ॥ ६ ॥
 तदा ऋतुमती जाता सुखाव च रजो महत् ।
 सुगन्धिना तद्रजसा त्वद्वस्त्रं रक्ततां यथौ ॥ ७ ॥
 विहाय तद्रक्तवस्त्रं खात्वा क्षीरमहोदधौ ।
 अनेकामरकान्ताभिर्वृता कैलासमात्रजः ॥ ८ ॥

वायुना तद्रजो वस्त्रं क्षिप्तं क्षीरमहोदधौ ।
 मग्नं तत्रैव तद्रस्त्रं चिरकालं सुरेश्वरि ! ॥ ९ ॥
 मथ्यमानान्महांभोधेरमृतेन सहोद्रवम् ।
 श्लाघ्येन निजगन्धेन मोदयन्नसुरान्सुरान् ॥ १० ॥
 तेनैव नाम्ना ऊचुस्ते शक्राद्यास्सुरपुङ्गवाः ।
 गन्धकोऽयं भवत्वस्य नाम्ना जातं तु मत्प्रिये ! ॥ ११ ॥
 चतुर्विंशं शोणितं ते दिव्यं बलकरं परम् ।
 समर्थोऽयं गन्धकस्तु रसबन्धे च जारणे ॥ १२ ॥
 रसेन्द्रे ये गुणास्सन्ति ते गुणास्सन्ति गन्धके ।
 इत्यूचुरिन्द्रप्रसुखा हृष्टा गन्धकगन्धतः ॥ १३ ॥
 तदा प्रभृति लोकेऽस्मिन्द्यतोऽयं गन्धकः प्रिये ! ।
 जपाकुसुमसङ्काशः क्षत्रियश्चोत्तमः प्रिये ! ॥ १४ ॥
 पीतो वैश्यो मध्यमस्याच्छवेतो विप्रोऽधमस्सृतः ।
 कृष्णवर्णो भवेच्छूद्रः प्रिये ! स्यादधमाधमः ॥ १५ ॥
 रक्तवर्णं लोहवेधि पीतवर्णं रसायनम् ।
 इवेतवर्णं च भैषज्ये कृष्णं कुष्ठादिलेपने ॥ १६ ॥

गन्धकशुद्धिः ॥

अथ वक्ष्ये गन्धकस्य शोधनं सिद्धिदायकम् ।
 तिलपर्यजमोदाश्च ब्राह्मी भूङ्गी च धुतुरः ॥ १७ ॥
 एतेषां च रसैर्भाव्यं चूर्णितं गन्धकं दिनम् ।
 कान्तपात्रे विनिक्षिप्य समांशाज्येन पाचयेत् ॥ १८ ॥
 मृद्घग्निना तु तत्पक्षा द्वजाक्षीरे विनिक्षिपेत् ।
 गोक्षीराज्यैः किञ्चिद्दूनं स्थाल्या वक्त्रं 'तु बन्धयेत् ॥

खच्छांशुकेन बद्रस्य चूर्णं तदुपरि क्षिपेत् ।
तदूर्ध्वं श्रावकं रुद्धा तत्स्थान्यं गर्तकान्तरे ॥ २० ॥

वनोत्पलैर्मृदुपुटं दत्त्वा द्रवति गन्धकम् ।
पुनश्च तिलपण्यादैर्मावयेच्छोषयेत्रिविधा ॥ २१ ॥

द्रावयेत्तस्मादाय मत्स्यपित्तेन सप्तधा ।
भावयेज्जालिनीबीजचूर्णेस्तत्परिपेषयेत् ॥ २२ ॥

ततो भृङ्गद्रवैर्भव्यं सप्तकृत्वस्तपे खरे ।
जलैः प्रक्षाल्य तत्सम्यक्छोषयेत्तपुनः पचेत् ॥ २३ ॥

मृद्रग्निना कान्तपात्रे वृत्ताक्ते तु क्षणं ततः ।
भृङ्गराजद्रवे क्षिप्त्वा शुद्धं तदन्धकं भवेत् ॥ २४ ॥

रसे रसायने योगे योज्यं सुखकरं भवेत् ।

गन्धकरसायनम् ॥

पूर्वोक्तवदेहशुद्धिं कुर्याद्वान्तिविरेचनैः ॥ २५ ॥

सुमुहूर्ते सुनक्षत्रे पूजयित्वा परं शिवम् ।
गणाधिपं क्षेत्रपालं श्रीगुरुं भिषजं क्रमात् ॥ २६ ॥

निष्कैकं त्रिफलाचूर्णं निष्कमेकं च गुगुलम् ।
गुञ्जोन्मेयं शुद्धगन्धं लिहेदेष्टत्तेलतः ॥ २७ ॥

गुञ्जावृद्धिकमेयैव सेव्यं तत्पतिवासरम् ।
दिनघोडशपर्यन्तं गुञ्जाघोडशमात्रकम् ॥ २८ ॥

तदा घोडशघसान्ते सेव्यं तत्पतिवासरम् ।
गुञ्जाघोडशिकोन्मेयमपूर्वं त्रिफलां परम् ॥ २९ ॥

एतस्मादधिका वृद्धिर्न कार्या सिद्धिलिप्सुना ।
एवं मासप्रयोगेण कुष्ठमष्टादशं हरेत् ॥ ३० ॥

तथा प्रमेहान्गुलमानि कासधासक्षयज्वरान् ।
ब्रणान्भगन्दरादीश्चाशीतिवातोद्वान्गदान् ॥ ३१ ॥

मासद्वयप्रयोगेण बहुकान्ति प्रयच्छति ।
सर्वव्याधिप्रशमनं भवेन्मासत्रयात्प्रिये ! ॥ ३२ ॥

ततष्पण्मासयोगेन वृद्धो यौवनमाप्नुयात् ।
एवमब्दप्रयोगेण सिद्धो भवति शांभवि ! ॥ ३३ ॥

तन्मूलमल्योगेन ताम् काञ्चनतां त्रजेत् ।
विधिं च प्रतिषेधं च कुर्यात्पूर्वोक्तवत्सुधीः ॥ ३४ ॥

रसादि पुण्यममलं यस्सेवेत रसायनम् ।
स एव कृतकृत्यस्यादैवतैरपि पूज्यते ॥ ३५ ॥

सर्वतीर्थेषु संसातः सर्वतपलान्वितः ।
अश्वमेघादियज्ञानां सर्वेषां फलमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥

धन्यः पुण्यतमश्चेष्टश्लाघनीयो मनीषिभिः ।
स योगविज्ञस्सर्वज्ञस्सर्वानुग्राहकः प्रभुः ॥ ३७ ॥

शुद्धसर्वगतशशान्तशशूरससत्त्वगुणोज्ज्वलः ।
तस्य देहल्यो नास्ति श्वस्यशिशवतां त्रजेत् ॥ ३८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ त्रयोदशोल्लासः ॥

॥ चतुर्दश उल्लासः ॥

—♦—
विषम् ॥

[विषोत्पत्तिः ।]

श्रीभैरवी—

श्रुतं सर्वं मया देव ! दिव्यं सर्वसायनम् ।
विषोत्पत्तिं च जातिं च सेवां वद च तत्कलम् ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

क्षीरोदधौ मथ्यमाने मन्थनीकृतमन्दरैः ।
सिद्धकिन्नरगुहचेन्द्रपिशाचोरगराक्षसैः ॥ २ ॥

ब्रह्माद्यरसिलैर्देवैरेकतो दनुजाधिपैः ।
दैत्यरन्यत्र विपुलैर्महावलपराक्रमैः ॥ ३ ॥

ततो जातानि रत्नानि कौस्तुभादीनि कामगौः ।
कल्पवृक्षो महालक्ष्मीरैरावतमहागजः ॥ ४ ॥

उच्चैःश्रवास्तथा चेन्दुर्धन्वन्तरिभिषग्वरः ।
अमृतं च लता दिव्या दिव्यसिद्धिप्रदायकाः ॥ ५ ॥

मन्दरप्रमणश्रान्तनागराजमुखात्ततः ।
विषज्वाला समुत्पन्ना तीत्रा लोकभयङ्करी ॥ ६ ॥

ममज्ज क्षीरजलधावत्यन्तमथनात्पुनः ।
कालकूटं महाक्षवेलं कल्पान्तयमसन्निभम् ॥ ७ ॥

संवर्तापिनप्रतीकाशं वीक्ष्य भीताम्सुरासदा ।
ममान्तिकं समाजमुस्तुवन्तो दीनमानसाः ॥ ८ ॥

स्वामिन्सर्वोत्तम ! त्राहि शरणागतपालक ! ।
 इत्यादि बहुधा स्तोत्रं कुर्वाणास्ते सुरासुराः ॥ ९ ॥
 अहं स्मितसुखं कृत्वा कालकूटं तदाऽपिबम् ।
 तत्र तत्वावशिष्टं तदूबहुधा समभूद्भुवि ॥ १० ॥
 कवचिन्मूलस्वरूपेण कवापि त्वग्रूपतः प्रिये ! ।
 कुत्रापि पर्णस्वरूपेण तोयस्वरूपेण कुत्रचित् ॥ ११ ॥
 एवं बहुविधिं जातं तत्र तत्र विषं गतम् ।
 तेषां श्रेष्ठं कन्दविषमष्टादशविषं प्रिये ! ॥ १२ ॥

[विषभेदाः ।]

क्रमाद्भेदं प्रवक्ष्यामि कालकूटं च दर्दुरम् ।
 हालाहलं मेषशृङ्गं मोहदं ग्रन्थि कर्कटम् ॥ १३ ॥
 रक्तशृङ्गि हरिद्रिं च केसरं दशमं स्मृतम् ।
 एते दशविधाः छ्वेला न प्रयोज्या रसायने ॥ १४ ॥
 श्वेतशृङ्गी वत्सनाभं सर्षपं शृङ्गि वालुकम् ।
 मुस्तकं सक्तुकं देवि ! चाषमं कर्दमं भवेत् ॥ १५ ॥
 रसायने योजनीयास्त्वष्टौ भेदाः प्रकीर्तिः ।
 कालकूटं काकचञ्चुप्रभं दर्दुरसन्निभम् ॥ १६ ॥
 दर्दुरं नीलवर्णं च हालाहलविषं समम् ।
 मेषशृङ्गी तु मेषस्य शृङ्गाभं मोहदं पुनः ॥ १७ ॥
 रक्तनीलप्रभं देवि ! ग्रन्थिकं ग्रन्थिसंयुतम् ।
 कर्कटं कपिलाभं च रक्तशृङ्गि महाविषम् ॥ १८ ॥
 कृष्णपिङ्गं च रक्ताभं हरिद्राभं हरिद्रिकम् ।
 केसरं पद्मकिंजल्कप्रभं दशविधन्त्वति ॥ १९ ॥

इवेतशृङ्गीभदन्ताभं वत्सनाभं च पाण्डुरम् ।
 सर्षपाकृतिभिर्युक्तं बिन्दुभिसर्षपं भवेत् ॥ २० ॥

शृङ्गी शृङ्गाकृतिर्जयो वालुकं वालुकाकृति ।
 मुस्ताकृतिर्मुस्तकं स्याच्छ्रूतवर्णं तु सकुकम् ॥ २१ ॥

मधूच्छिष्टाकृतिर्देवि ! कर्दमे विषमुतमम् ।
 विषखण्डेषु भानेषु दश्यन्ते येषु विन्दवः ॥ २२ ॥

इवेतरक्तपीतवर्णाः कृष्णा विप्रादयः क्रमात् ।
 इवेता रसायने रक्ता वश्ये पास्त्कर्मणि ॥ २३ ॥

शुद्रकर्मणि पीतास्त्युः कृष्णवर्णास्तु मारणे ।
 विषं युक्त्याऽमृतं देवि ! तदयुक्त्या विषं भवेत् ॥

तस्माद्युक्त्या विषं सेव्यमयुक्त्या न कदाचन ।
 रसाभ्रहेमकान्तानां वीर्येण सदृशं विषम् ॥ २५ ॥

[विषशुद्धिः ।]

रक्तसर्षपतैलेन लिप्ते वस्त्रे च बन्धयेत् ।
 त्रिदिनान्ते समुद्धृत्य टङ्गेन समं विषम् ॥ २६ ॥

मर्दयेच्छूक्षणचूर्णं तत्कारयेच विशुद्धयति ।
 रोगे रसायने योज्यं सिद्धिदं स्याद्वरानने ॥ २७ ॥

[विषरसायनम् ।]

शुद्धदेहो विरेकाद्यैः पथ्याशी विषभुग्भवेत् ।
 कर्मण सेवनीयं तत्सर्वं राजसर्षपम् ॥ २८ ॥

मुद्रवीहियवा माषा गुञ्जामात्रं परावधिः ।
 शर्करासहितं सेव्यं क्षेलं तदमृतं भवेत् ॥ २९ ॥

कटम्ललवणास्त्याज्या व्यायामोप्णातपादयः ।
तैलसर्षपखाद्याश्च वर्जा विघ्रसायने ॥ ३० ॥

गव्यं क्षीरं धृतं तकं स्निग्धं दधि च शर्करा ।
सेव्या स्वादुरसद्व्या नोचेद्विकृतिकारणम् ॥ ३१ ॥

विषेपद्वास्तच्चकित्सा च ॥

मात्रया सेवितं ध्वेलमसृतं भवति प्रिये ! ।
अतिमात्रं यदि भवेदसृतं च विषायते ॥ ३२ ॥

प्रमादादतिमात्रं चेत्तदा वेगा भवन्ति च ।
कष्टं प्रथमवेगे स्याद्वेष्युश्च द्वितीयके ॥ ३३ ॥

तृतीये च रुषा दाहो चतुर्थे गतिभजनम् ।
फेनिलास्यः पञ्चमे स्यात्वष्टे कन्धरभजनम् ॥ ३४ ॥

सप्तमे च निरस्यानं मरणं चाष्टमे भवेत् ।
तस्माच्छीधूं प्रतीकारः करणीयो वरानने ! ॥ ३५ ॥

किञ्चिन्नात्राधिकं ध्वेलं नानारोगान्करोति तत् ।
आन्तिविस्मृतिशूलानि वान्ततीसारकं परम् ॥ ३६ ॥

सरसादं गदादत्वं दाहं दृष्टिप्रमं तथा ।
कर्णस्त्रक्षासकासादीनन्यान्वातोद्वानादान् ॥ ३७ ॥

यदाऽतिमात्रं चिह्नानि दृश्यन्ते वपुषि प्रिये ! ।
तदा तु टक्कणं निष्क्रमाज्यं चापि चतुर्गुणम् ॥ ३८ ॥

ऐयं तत्परिहारार्थं जलैर्वा तण्डुलीयकम् ।
मज्जां वा पुत्रजीवस्य फलान्निकं जलान्वितम् ॥ ३९ ॥

तुत्यं पण्डयोन्मेयं नृमूत्रैर्वा हरिद्रकम् ।
वचां वा देवदालीं वा सर्पाक्षीं वाऽथ सार्वजीम् ॥ ४० ॥

पटोलीं गिरिपर्णि वा नमूनैर्विषजितपृथक् ।
लांयांवांहांचतुर्वर्णेर्गारुदं संपुटीकृतम् ॥ ४१ ॥

संभस्तोभननिर्वाहनिर्विषीकरणं तथा ।

“ लां प्रों लां ” अनेन मन्त्रेण स्तम्भनम् । शीतजलघटं अभिमन्त्र्य विषातुरस्य मस्तके जलं ढालयेत् । विषं नाकामति ।

“ यां प्रों यां ” अनेन स्तोभनमन्त्रेण विषातुरस्य शिखिनमन्त्ययेत् ।

“ वां प्रों वां ” अनेन निर्वाहमन्त्रेणार्कदण्डं वा धुतूरकाष्ठदण्डं वाऽभिमन्त्र्य विषातुरस्य सर्वाङ्गं स्पष्ट्वा विषं निर्वाहयेत् ॥

“ हां प्रों हां ” अनेन निर्विषीकरणमन्त्रेण निर्विषीकरणार्थं विषातुरस्य सर्वांगं दण्डेनापामार्जयेत्, स्वस्थो भवति ॥

जीर्णं क्षवेलं शरीरे चेत्पित्तान्तं वमनं प्रिये ! ॥ ४२ ॥

आमान्तं रेचनं कार्यं तण्डुलीयकमूलभुक् ।
सेवेत मांसं सघृतं विषदोषहरं भवेत् ॥ ४३ ॥

पूर्वोक्तमात्रासेवी यो महाब्याधेर्विमुच्यते ।
देवि ! षष्ठ्यासयोगेन जरापलितखण्डनम् ॥ ४४ ॥

संवत्सरोपयोगेन जीवेच्छन्द्रार्कतारकम् ।
हिमशीतवसन्तेषु योज्यं विषरसायनम् ॥ ४५ ॥

श्रीष्मवर्षशरस्त्वेतत्र प्रयोज्यं कदाचन ।
वातस्यविरगर्भिण्यः क्षुतृदूधर्माद्वपीडिताः ॥ ४६ ॥

नपुंसका गदक्षीणाः पितक्रोधाधिकास्तथा ।
यक्षिमणो नैव योग्यास्युस्सदा विषरसायने ॥ ४७ ॥

॥ इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ चतुर्दशोल्लासः ॥

॥ पञ्चदश उल्लासः ॥

दिव्यौषधिरसायनानि ॥

श्रीभैरवी—

मलमायाविहीनेश ! जराजन्मगदापह ! ।
त्वत्सादेन विदितं रसादीनां रसायनम् ॥ १ ॥

इतःपरमपि स्वामिन् ! शुश्रूषे किमपि प्रभो ! ।
सुखोपायोपयोग्यं च दिव्यौषधिरसायनम् ॥ २ ॥

ब्रूहि मे तद्विधं दिव्यं सर्वसिद्धिं प्रदायकम् ।

श्रीभैरवः—

१. ब्रह्मकल्पः ॥

[ब्रह्मवृक्षतैलकल्पः]

वक्ष्यामि ब्रह्मवृक्षादि दिव्यौषधिरसायनम् ॥ ३ ॥

तत्रादौ ब्रह्मवृक्षस्य शृणु देवि ! रसायनम् ।
ब्रह्मवृक्षस्य वीजानि विद्यान्निस्तुषाणि च ॥ ४ ॥

परिशोष्यातपे तीव्रे सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत् ।
धात्रीफलेन ससाहं भावयेत्यसाऽथवा ॥ ५ ॥

चकयन्ते क्षिपेत्तानि ततस्ततैलमाहरेत् ।
इथमुत्थापितं तैलं दोषध्नं च रसायनम् ॥ ६ ॥

ब्रह्मबीजजतैलस्य प्रस्थमाज्यं च तत्समम् ।
निक्षिप्तं द्विनाधभाण्डे च धान्यराशौ विनिक्षि-
मासार्धमासं देवेशि ! तसातैलं समाहरेत् ।
शुद्धदेहो विरेकादैरर्चिताग्निगुरुद्विजः ॥ ८ ॥

द्विपलं च गवां क्षीरं तचैलं निष्कमात्रकम् ।
संमिश्र्य च पिबेत्मात्; पथ्याशी स्याजितेन्द्रियः ॥

एवं द्वितीयेऽपि दिने ह्येकाहान्तरिते क्रमात् ।
निष्कवृद्धिर्भवेदेवं यावत्खोडशनिष्ककम् ॥ १० ॥

एतत्तैलस्य परमा माता ह्यस्यैवमीरिता ।
पीतमात्रे क्षणं मूर्च्छी जायते सिञ्चयेन्मुखम् ॥ ११ ॥

प्रबुद्धे सघृतं दद्याद्याधानं शर्करान्वितम् ।
एवं तैलोपयोगेन मासाज्ज्ञानी भवेत्वरः ॥ १२ ॥

सकृदग्राही सुकान्तश्च षोडशाब्द इव स्थितः ।
द्वितीये नागबलवान् सर्वव्याधिविवर्जितः ॥ १३ ॥

इन्द्रोपमबले धीरश्चतुर्थे मासि च क्रमात् ।
वज्रदेहो दिव्यदृष्टिः पञ्चमे खेचरो भवेत् ॥ १४ ॥

अणिमादिगुणोपेतस्सर्वगस्सर्वकालिकः ।
षष्ठे मासि स्वयं सष्टा भोक्ता हर्ता त्रिमूर्तिवत् ॥ १५ ॥

वर्षैकसेवनाहेवि ! भवेत्साक्षात्सदाशिवः ।
यावत्तैलोपजीवी स्यात्तावत्क्षीरौदनाशनः ॥ १६ ॥

वमनादिविशुद्धाङ्गः कृत्वा वैद्यद्विजार्चनम् ।
प्रातर्गोक्षीरकुडुं तैलं किंशुकबीजजम् ॥ १७ ॥

कुडुं पूर्ववज्जातमेकीकृत्य द्रवं पिबेत् ।
तत्पानमात्रे मूर्च्छी स्यात्कुर्यात्तं भस्मशायिनम् ॥ १८ ॥

सप्तरात्रे प्रबुद्धस्याद्वद्वच्छयने स्थितः ।
नाङ्गानि चालयेदेष जायते विचलेक्षणः ॥ १९ ॥

तैले जीर्णे समापन्ने संज्ञा भवति भैरवि ! ।
गोक्षीरं तस्य दातव्यं प्रत्यहं दशवासरम् ॥ २० ॥

स त्वं च त्यजेहैहात्कञ्चुकं भुजगो यथा ।
 क्षीराहारी भवेनित्यमेकविंशतिवासरम् ॥ २१ ॥
 वाचां पतिर्भवेद्वीरश्चतुर्तं धारयते क्षणात् ।
 दूरश्रावी दिव्यदृष्टिर्जीवद्विष्णुदिनं सुधीः ॥ २२ ॥

[ब्रह्मवृक्षपुष्पकल्पः ।]

पुण्यक्षेष्व ब्रह्मवृक्षस्य पल्लवानि समाहरेत् ।
 क्रिमिकीटविहीनानि कोमलानि शुभानि च ॥ २३ ॥
 आतपे शोषयेत्तीवै चूर्णितं वस्त्रगालितम् ।
 कुर्यान्मूतनभाष्टे च निक्षिपेच्च प्रयत्नतः ॥ २४ ॥
 वमनादैर्विशुद्धाङ्गे ब्रह्मचारी जिनेन्द्रियः ।
 क्षाराम्लवर्जिताहारः क्षीरशास्यन्धमोजनः ॥ २५ ॥
 कोष्ठां जलं पिवेनित्यं निवाते शयनं भजेत् ।
 कर्षमात्रं च सेवेत मासं गोत्रकसंयुतम् ॥ २६ ॥
 द्वितीये च तृतीये च वृद्धिः कर्षाधिका क्रपात् ।
 एवं षोडशमासान्तं सतकं कुछुबं पिवेत् ॥ २७ ॥
 एवं नित्योपसेवी यः कुञ्जितस्तिथकुन्तलः ।
 मत्तमातङ्गवलवान् जीवेद्ब्रह्मादिनं नरः ॥ २८ ॥

[ब्रह्मवृक्षपुष्पकल्पः ।]

ब्रह्मवृक्षस्य पुण्याणि छायायां शोषयेत्सुधीः ।
 चूर्णयेद्वालयेद्वस्त्रे नवभाष्टे विनिक्षिपेत् ॥ २९ ॥
 विशत्पलं पुण्यचूर्णं चतुर्विंशति गोष्ठतम् ।
 पलमेकतं संमिश्रं धान्यराशौ निवेशयेत् ॥ ३० ॥
 तदुद्धरेच मासान्ते कृत्वा भागांश्चतुर्दशा ।
 प्रकैकं प्रत्ययं सेव्यमेवं मासत्रयं भवेत् ॥ ३१ ॥

अमृतोकरणविश्रान्तौ—पञ्चदशोलासः ।

भुज्जीत शुल्वपात्रे च लवणाम्लादिवर्जितम् ।
पायसाशी कषायं च तृष्णार्तः खादिरं पिबेत् ॥ ३२ ॥
त्रिमासाज्ञायते गात्रं वज्रवन्नात्र संशयः ।
नागायुतबलो धीरो वायुवेगगतिर्भवेत् ॥ ३३ ॥
अस्य वर्षोपयोगेन पुरीषमपि मूलकम् ।
वेधयेत्सर्वलोहानि काञ्चनानि च कारयेत् ॥ ३४ ॥
जीवेद्ब्रह्मदिनं साक्षाइवतैस्सह मोदते ।

[ब्रह्मवृक्षबीजकल्पः ।]

ब्रह्मवृक्षस्य बीजानि चूर्णयेनिक्षिपेद्धटे ॥ ३५ ॥
मध्वाज्यशक्तिरायुक्तं धान्यराशौ विनिक्षिपेत् ।
मासादूर्ध्वं समाहृत्य प्रत्यहं कर्षमात्रकम् ॥ ३६ ॥
उपयुज्जीत शुद्धात्मा गोक्षीरं च पिबेदनु ।
यावत्पलं भवेद्वृद्धिस्तावदेवाधिकं न हि ॥ ३७ ॥
एवं संवत्सरात्सिद्धिर्जायते मृत्युवर्जिता ।
जीवेद्ब्रह्मदिनं शुद्धो मतङ्गजबलोपमः ॥ ३८ ॥

[ब्रह्मवृक्षवत्कल्पः ।]

सूक्ष्मचूर्णं प्रकुर्वीत ब्रह्मवृक्षस्य वल्कलम् ।
भावयेद्वृद्ध्यपयसा पलं चानुदिनं पिबेत् ॥ ३९ ॥
जितेन्द्रियश्च पथ्याशी भवेदावत्सरं सुधीः ।
दशवर्षसहस्राणि जीवेत्सिद्धो भवेद्वतम् ॥ ४० ॥

[ब्रह्मवृक्षनिर्यासकल्पः ।]

ब्राह्मी च मधुकं साज्यं निर्यासं ब्रह्मवृक्षजम् ।
समभागानि सेवेत पलं चानुपिबेत्पथः ॥ ४१ ॥

एवमेकाब्दयोगेन शुभंयुदर्शनश्युचिः ।
जीवेद्वाहादिनं ज्ञानी वलीपलितवर्जितः ॥ ४२ ॥

[ब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः ।]

पञ्चाङ्गं ब्रह्मवृक्षस्य विधिवत्तसमाहरेत् ।
छायाशुष्कं प्रकुर्वीत चूर्णितं पटशोधितम् ॥ ४३ ॥
कर्षमात्रं लिहेच्छुद्धः क्षौद्राज्याभ्यां दिनोदये ।
वलीपलितर्मुक्तो वत्सराज्यायते नरः ॥ ४४ ॥

[ब्रह्मवृक्षमूलगुप्तधात्रीकल्पः ।]

अतिस्थूलतरं दीर्घं भेदयेद्वाहमूरुहम् ।
मूले त्रिहस्तशेषं च तदग्रे गर्तमारचेत् ॥ ४५ ॥
धात्रीफलानि पक्वानि तत्र संपूरयेत्प्रिये । ।
तच्छत्रकाष्ठशेषेण तद्दर्तं च निरोधयेत् ॥ ४६ ॥

कुशैसंवेष्टयेत्सम्यगमूलाङ्गं च लेपयेत् ।
मृदूगोमयाभ्यां मतिमांसतो वस्त्रेण वेष्टयेत् ॥ ४७ ॥
पुनर्मृदूगोमयाभ्यां च लेपयेच्छोषयेत्सुधीः ।
सम्यक्कुष्के च परितः करीषैः परिपूरयेत् ॥ ४८ ॥

दहेतं शीतलीभूते सान्द्रं तत्पलमाहरेत् ।
भाष्डे क्षौद्राज्यमरिते क्षिपेद्वात्रीफलं च तत् ॥ ४९ ॥

भूगृहे वा निवाते वा प्रदेशो च वसन्सुखी ।
यथेष्टं भक्षयेनित्यं क्षीराहारी जितेन्द्रियः ॥ ५० ॥
षष्मासात्पश्यति छिद्रं निधानानि च भूतले ।
त्यजेत्वचं सर्पं इव जीवेद्वाहायुगं नरः ॥ ५१ ॥

२. श्वेतब्रह्मवृक्षकल्पः ॥

[इवेतब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः ।]

चूणयेच्छवेतपालश्चपञ्चाङ्गं शोषयेत्प्रिये । ।

छायायां वस्त्रगलितं मधुवा च लिहेत्प्रिये । ॥ ५२ ॥

र्क्षमात्रं त्रिमासान्तर्जरामृत्युं जयेत्तरः ।

संवत्सराच्च ब्रह्मायुसिद्धः सर्वगते भवेत् ॥ ५३ ॥

[श्वेतब्रह्मबीजकल्पः ।]

इवेतपालाशब्दीजानि चैकैकानि समाहरेत् ।

अजाघृतेनानुदिनं मासान्मृत्युं जरां जयेत् ॥ ५४ ॥

संवत्सराङ्गद्वयुगं जीवेत्सिद्धिपुरोगमः ।

ये प्रोक्ता रक्तपालाशतैलत्वक्पर्णकादिषु ॥ ५५ ॥

ते गुणाश्वेतपालाशो सन्ति साधकसिद्धिदाः ।

[ब्रह्मवृक्षकल्पसिद्धिः ।]

ब्रह्मामि ब्रह्मवृक्षस्य कल्पसिद्धिपदं मनुम् ॥ ५६ ॥

ॐ ह्यं अमृतं कुरु कुरु अमृतमालिन्यै नमः ॥

पूर्वं विशतिसाहस्रं पुरश्चरणमाचरेत् ।

सुधाकुम्भवराक्षसञ्जानमुद्रां करांबुजैः ॥ ५७ ॥

विश्राणां मौक्तिकं पाशं ध्यायेदमृतमालिनीम् ।

अहणेऽष्टोत्तरशतं भक्षयेत्सप्तवारकम् ॥ ५८ ॥

चन्द्रसूर्योपरागादिकालेष्वष्टसहस्रकम् ।

मन्त्रं विना न सिद्धिस्यात्कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५९ ॥

समन्वे शीघ्रसिद्धिस्याच्चरेन्मन्त्रपुरस्सरः ।

३. मुण्डीकल्पः ॥

अथ मुण्डीं प्रवक्ष्यामि साधकेष्टार्थदायिनीम् ॥ ६० ॥

चतुर्विंशा भवेत्सा च रक्षा पैता सिताऽसिता ।

पुष्याकं पूर्णमास्यां वा रेवत्यां श्रवणोऽपि वा ॥ ६१ ॥

उपरागादिकाले वा सिद्धयोगेषु वा हरेत् ।

कैदार्दीं मुण्डिनीं तां च बलिपूजनपूर्वकम् ॥ ६२ ॥

समाहरेत्कृतखानो मौनी मन्त्रं समुच्चरन् ।

ॐ अमृतोऽह्वाय अमृतं कुरु कुरु खाहा ह्रीं सः ॥

मन्त्रं द्वादशसाहस्रं पुरश्चर्या समाचरेत् ॥ ६३ ॥

मूलं नालं फलं पुष्पं पत्रं पञ्चाङ्गभीरितम् ।

स पञ्चाङ्गं हरेन्मुण्डीं सम्यकछीतेन वारिणा ॥ ६४ ॥

पक्षाल्यं शोषयेतां च छायायां चूर्णयेत्ततः ।

वस्त्रेण शोषयेत्कुम्भे नूतने स्थापयेत्कमात् ॥ ६५ ॥

विशुद्धदेहस्तच्चूर्णं कर्षं गोपयसा सह ।

पिबेज्जीर्णं च भैषज्ये धृतमादौ पिबेत्तरः ॥ ६६ ॥

ततो भुज्जीत लवणैलाभ्लादिविवर्जितम् ।

धृतपवनं समधुरं षष्ठिकानन्पयोऽधिकम् ॥ ६७ ॥

षण्मासाज्ञायते सिद्धिस्त्वचं सर्पं इव त्यजेत् ।

पलितादिविनिर्मुक्तो दिव्यदृष्टिरूढं वपुः ॥ ६८ ॥

मत्तनोगबलो धीरो युवा कन्दर्पविग्रहः ।

संवत्सरात्सर्वसिद्धिर्भवेद्ब्रह्मायुषो नरः ॥ ६९ ॥

धृतोपयुक्ता सा मुण्डी पूर्ववत्फलदा भवेत् ।

४. देवदालीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! देवदालीरसायनम् ॥ ७० ॥

इवेता कृष्णा च पीता च देवदाली त्रिधा मता ।

इवेता रोगप्रशमनी कृष्णा पीता विशेषतः ॥ ७१ ॥

रसायने च फलदा लोहकर्मणि पार्वति ! ।

चन्द्रसूर्योपरागेषु पूर्णिमायां सुरार्चिते ! ॥ ७२ ॥

त्रयोदश्यां कृष्णपक्षे पञ्चम्यां वा यथादिधि ।

शुभाहे शुभनक्षत्रे चाहरेन्मन्त्रपूर्वकम् ॥ ७३ ॥

ॐ अमृतगणरुद्रगणान्ताय स्वाहा ।

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा बलिपूर्वं समाहरेत् ।

ॐ नमो भगवते रुद्राय फट् स्वाहा ॥

साधकस्य शिखावन्धनमन्त्रः ।

देवदाल्याश्च पञ्चाङ्गं छायायां शोषयेत्सुधीः ॥ ७४ ॥

वस्त्रेण शोधयेत्सम्यग्नव्यक्षीरेण भक्षयेत् ।

पचेत्तां लोहपात्रेण ततो मन्दारिना सुधीः ॥ ७५ ॥

मध्वाज्याभ्यां लिहेत्कर्षं शुद्धात्मा सप्तवासरम् ।

तस्य दिव्या भवेत्यज्ञा रोगहृन्माससेवया ॥ ७६ ॥

द्विमासभक्षणैव निष्यादिं पश्यति धुवम् ।

धात्रीफलरसं श्लौदं देवदालीरसं धृतम् ॥ ७७ ॥

प्रत्येकं कर्षमात्रं स्यात्पत्यहं च पिबेल्लघु ।

एकविंशत्तिनादूर्ध्वं मेधावी श्रुतधारकः ॥ ७८ ॥

पञ्चाङ्गं चूर्णयेद् देवदाल्या वस्त्रेण शोधयेत् ।

शिवाम्बुना वा पयसा गोमूत्रैर्वा पिबेत्सदा ॥ ७९ ॥

पूर्ववत्सिद्धिदा सा स्यात्सर्वदुष्टपहारिणी ।
 कामिलाप्लीहपवनशूलं हन्ति भगन्दरान् ॥ ८० ॥
 तद्रसो गन्धकोपेतो सर्वलोहं विलापयेत् ।
 बधाति च रसं सम्यक् समं मूर्च्छति तत्क्षणात् ॥
 गन्धर्वलज्जागान्धारीदेवदालीरसस्तथा ।
 लेपनं मेषतैलेन स्तम्भयेदग्निमुज्ज्वलम् ॥ ८२ ॥
 बीजानि देवदाल्याश्च सगुडानि च मर्दयेत् ।
 तेन वर्ति प्रकुर्वीत अर्शोऽन्धी स्यादगुदाङ्गुरे ॥ ८३ ॥
 रसेन देवदाल्याश्च नयनं त्वचयेत्तरः ।
 पश्यत्यसौ भूतजालं तस्मै सर्वं प्रयच्छति ॥ ८४ ॥
 वृतं धात्रीफलरसं देवदालीरसं मधु ।
 रसं च लक्ष्मणायाश्च सर्वमेकपलं पिवेत् ॥ ८५ ॥
 त्रिदिनं ऋतुकाले तु स्त्रीणां पुत्रप्रदायकम् ।
 देवदालीरसं क्षीरं मध्वाज्याभ्यां समं लिहेत् ॥ ८६ ॥
 पुंसां कोमलबीजानां बीजं गर्भपदं भवेत् ।
 भूङ्गाङ् वाकुची वहिस्सर्पक्षी देवदालिकम् ॥ ८७ ॥
 शिवांबुना चानुदिनं पिवेत्कर्षं महेश्वरि ! ।
 घरित्याः पश्यति छिद्रं वर्षान्मृत्युं जरां जयेत् ॥ ८८ ॥
 पुनर्नवादेवदाल्योः पलं क्षीरयुतं पिवेत् ।
 शिवांबुना देवदालीं ससर्पक्षीपलं पिवेत् ॥ ८९ ॥
 पूर्वज्ञायते सिद्धिः शीघ्रमेव वरानने ! ।
 शिवांबुना देवदाल्या निर्गुण्डयाश्च पलं पिवेत् ! ॥
 संवत्सराज्जरां हन्याज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 “ ॐ अमृतं कुरु कुरु अमृतेश्वराय साहा ”

एतन्मनं जपेदादौ देवदात्युपयोगके ॥ ९१ ॥

५. श्वेतार्ककल्पः ॥

[श्वेतार्कमूलकल्पः ।]

अथ श्वेतार्कमूलस्य कल्पे वक्ष्याम्यहं शूणु ।

श्वेतार्कमूलं पुष्यार्के गृहीत्वा काष्ठवर्जितम् ॥ ९२ ॥

शुद्धां त्वचं च छायायां शोषयेत्पटशोधितम् ।

चूर्णं कृत्वा कर्षमेकं सेव्यं गोपयसा सह ॥ ९३ ॥

पलद्वयेन षण्मासात्सर्वव्याधीज्ञरां हरेत् ।

संवत्सराद्ब्रह्मदिनत्रयं जीवेत्र संशयः ॥ ९४ ॥

[श्वेतार्कपर्णकल्पः ।]

श्वेतार्कपर्णस्वरसं भूङ्गराजरसं समम् ।

एकीकृत्यातपे शोष्यं यावच्चूर्णत्वमाप्नुयात् ॥ ९५ ॥

चतुर्गुणे गवां क्षीरे तत्पचेन्मृदुवहिना ।

यावत्पिण्डं भवेत्तावसेव्यं तत्कर्षमात्रकम् ॥ ९६ ॥

गवां क्षीरं पलं पेयं पूर्ववत्कल्माप्नुयात् ।

“ॐ आं हंसमालिनि स्वाहा” अयं भक्षण मन्त्रः ॥

६. हस्तिकर्णीकल्पः ॥

[हस्तिकर्णीपलकल्पः]

अथेन्दुवारसंयुक्तत्रयोदश्यां समाहरेत् ॥ ९७ ॥

हस्तिकर्णीपलाशानि छायाशुष्काणि चूर्जयेत् ।

पलं सेव्यं गवां क्षीरं वर्षान्मृत्युं जरां जयेत् ॥ ९८ ॥

जीवेद्ब्रह्मायुषं मर्त्यस्तिद्वासाध्यादि सेवितः ।

एषां समांशं संयोज्य निर्गुणीमूलचूर्णतः ॥ ११७ ॥

क्षौद्राज्याभ्यां लिहेद्वस्तादन्वहं पलमात्रकम् ।

आयुर्विरच्चित्रिदिनं भवेन्मृत्युजरेजिज्ञतम् ॥ ११८ ॥

निर्गुणीमूलचूर्णं तु क्रिमिन्द्रकट्टैस्समम् ।

पलमात्रमजाक्षीरैर्नित्यं शुद्धः पिवेद्वबुधः ॥ ११९ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तो निर्गदस्यात्रिमासतः ।

[निर्गुणीपत्रकल्पः ।]

निर्गुणीपत्रजद्रावं भाण्डे मृद्वग्निना पचेत् ॥ १२० ॥

गुडवत्याकमापन्नं तं पिवेनिष्कमात्रकम् ।

दिने दिने निष्कवृद्धिर्यावद् द्विपलिकं भवेत् ॥ १२१ ॥

तेनवान्तिविरेकस्यान्निर्यान्ति क्रियः परम् ।

अथानतो देहगता मुखनासाक्षिकर्णतः ॥ १२२ ॥

क्षयकुष्ठादिरोगाश्च नश्यन्ति मुनिवासरात् ।

मासत्रये जरां हन्ति जीवेद्वृद्धशतत्रयम् ॥ १२३ ॥

[निर्गुणीपञ्चाङ्गकल्पः ।]

पञ्चाङ्गचूर्णं निर्गुणद्यास्तिलैलेन सेवितम् ।

निष्कादिपलपर्यन्तं त्रिमासेन जरां जयेत् ॥ १२४ ॥

अशीर्ति वातजानोरोगान् कुष्ठानपि गलामयान् ।

आस्यार्युपकुशादीश्च जयेत्त्यर्णचर्वणात् ॥ १२५ ॥

सिन्धुवारकपञ्चाङ्गचूर्णं मधुघृतप्लुतम् ।

पलमात्रं लिहेत्प्रातस्तो जीर्णे गवां पयः ॥ १२६ ॥

पिवेद्यथाऽनलबलं भुजीतामनौ क्रमेण च ।

निर्वाते निवसेद्वीमान्सिद्धिमाप्नोति वत्सरात् ॥ १२७ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चदशोङ्गासः ।

सिद्धदेहस्य मूलेण भ्रियेते विषपारदौ ।
काले काले यथा प्राप्तं पञ्चाङ्गं सिन्धुवारकात् ॥
छायायां शोषितं चूर्णं त्रिमधुत्रिफलयुतम् ।
स्निधभाण्डे धान्यराशौ त्रिमासं स्थापयेत्तः ॥ १२९ ॥
निष्कादिपलर्घन्तं सेवेताकर्षकं सुधीः ।
सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो जरामरणवर्जितः ॥ १३० ॥
“ॐ नमो मायगणपतये कुबेराय स्वाहा”
अयं भक्षणमन्त्रः ॥

९. शुनकशालमलीकल्पः ॥
अथ वक्ष्यामि देवेशि ! कर्त्तव्यं शुनकशालमलेः ।
अष्टम्यां कृष्णपक्षस्य स्तात्वा रात्रौ समाहितः ॥ १३१ ॥
आवेष्टय कृष्णसूत्रैश्च वृक्षं शुनकशालमलिम् ।
तत्राघोरं जपेद्वीरसहस्रवसुसंमितम् ॥ १३२ ॥

[शुनकशालमलीमूलकल्पः ।]
तन्मूलवल्कलं ग्राह्य छायायां शोषयेत्तः ।
चूर्णं कृत्वा तु मध्वाज्यै खादेत्पातः पलं पलम् ।
वर्षाद्विलिजरामुक्तस्स जीवेद्विष्णो दिनम् ।

[शुनकशालमलीपुष्पकल्पः ।]
तस्याष्टादशा पुष्पाणि गोक्षीरेऽष्टपले पचेत् ॥ १३४ ॥
पुष्पवर्ज्यं पिवेत्क्षीरमेवं च प्रतिवासरम् ।
मासेन दिव्यदेहस्याज्जीवेद्विष्णवदिनतयम् ॥ १३५ ॥

[शुनकशालमलीफलकल्पः ।]
तत्फलं तु गवां क्षीरे पाचयेत्कान्तपात्रके ।
फलं त्यक्त्वा पिवेत्क्षीरं दीप्तेऽग्नौ क्षीरभोजनम् ॥

कर्षं जलेन वाऽऽज्येन मधुना वा फलं निशि ।
वर्धयेज्जाठरं बहिमिन्द्रियाणां प्रसादकृत् ॥ १५८ ॥

धात्रीचूर्णं लोहभस्त्रं क्षौद्राज्यालुलितं लिहेत् ।
वलीपलितमृत्युधनं वत्सरात्पूर्ववद्विधिः ॥ १५९ ॥

क्षीरपक्वं च तद्दश्यं पूर्ववत्सद्विदायकः ।
धात्रीचूर्णं भृङ्गचूर्णं मध्वाज्यसहितं लिहेत् ॥ १६० ॥

वलीपलितनिरुक्तो वत्सराद्ववति भ्रुवम् ।
निबामलकयोश्चूर्णं मध्वाज्यसहितं लिहेत् ॥ १६१ ॥

पूर्ववच्च फलं देवि ! नात्र कार्या विचारणा ।

१२. त्रिफलाकल्पः ॥

अथ ब्रवीमि ते देवि ! त्रिफलाया रसायनम् ॥ १६२ ॥

एकं हरीतकीभागं द्विभागं च विभीतकम् ।
चतुर्भागं तथा धात्री सर्वमेकत्र चूर्णयेत् ॥ १६३ ॥

पिप्पल्या वा तुगाक्षीर्या सैन्धवैर्मधुकेन वा ।
क्षौद्रेण वा सर्पिषा वा वच्या सितयाऽथवा ॥ १६४ ॥

सुवर्णं रजतैश्चुल्लब्हैर्वैर्नार्गैस्तथाऽऽयसैः ।
संयुक्ता त्रिफला लीढा जरामरणनाशिनी ॥ १६५ ॥

त्रिफलायास्समांशास्तु योज्याश्चैककशस्तु ताः ।
पिप्पल्याद्यास्तु सौवर्णभस्मादीनां च कथ्यते ॥ १६६ ॥

सौवर्णं पणमात्रं च द्विपणं राजतं भवेत् ।
पणार्धं शुल्बचूर्णं च द्विपणं नागवङ्गजम् ॥ १६७ ॥

चूर्णं तथाऽऽयसं प्रोक्तं पणपञ्चकमात्रकम् ।
एवं यस्त्रिफलासेवी जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ १६८ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चदशोलासः ।

एकां हरीतकीं प्रातर्मुके: प्राग् द्विविभीतकम् ।
चतुरामलकं रस्त्रौ सर्वे ते धृतपाचिताः ॥ १६९ ॥
सेवेतावत्सरं धीमान् वलीपलितवर्जितः ।
अन्नेदकेन संपेष्य कान्तपात्रे लिहेन्निशि ॥ १७० ॥
सक्षौद्रं तल्लिहेत्प्रातरायुरारोग्यवर्धनम् ।
त्रिफलां भावयेत्पूर्वं खदिरासनयूषतः ॥ १७१ ॥
त्रिस्सप्तवारं देवेशि ! ततः क्षौद्रधृताप्लुताम् ।
सेवेतानुदिनं कर्षं वर्षादिन्द्रायुषो भवेत् ॥ १७२ ॥
विडज्जभृज्जखदिरब्रह्मवृक्षरसैः पृथक् ।
पृथक्सप्तदिनं धर्मे भावयेत्प्रिफलां प्रिये ! ॥ १७३ ॥
भक्षयेदगुडसर्पिभ्यां कर्षं वर्षात्सुरोपमः ।
त्रिफलायाशशतफलं चूर्णं भृज्जरसैः पुरा ॥ १७४ ॥
त्रिस्सप्तवासरं भाव्यं लिहेन्मधुधृतान्वितम् ।
पलार्थैः प्रस्यहं प्रातर्जीर्णद्याद्विभक्तकम् ॥ १७५ ॥
वर्षात्प्रसन्नदृष्टिश्च जीवेत्प्रदृष्टवत्सरम् ।
महाबलः कृष्णकेशस्मृतिबुद्धिसमन्वितः ॥ १७६ ॥
युवा शतस्त्रीरन्ता च धीरस्स सुभगो भवेत् ।

१३. शुण्ठीकरणः ॥

अथ वक्ष्यामि गिरिजे ! दिव्यं शुण्ठीरसायनम् ॥
श्रेष्ठं नागरमादाय चूर्णयेत्पटगालितम् ।
गुडं चास्य समं योज्यं मधुना गोधृतेन च ॥ १७८ ॥
स्निघभाष्टे विनिक्षिप्य धान्यराशौ सुयन्त्रितम् ।
द्विमण्डलसमाहृत्य शुद्धाङ्गः पुण्यवासरे ॥ १७९ ॥

कर्षं कर्षं लिहेन्नित्यं ससाहाद्रोगवर्जितः ।
 षष्ठ्मासमुपमुज्जानो जीवेद्र्वशतद्वयम् ॥ १८० ॥
 बुद्ध्या वाचस्पतिसमः पुराणागमशास्त्रवित् ।
 मयाऽनुभूतं देवेशि ! कथितं तव सौहृदात् ॥ १८१ ॥

१४. पिप्पलीकल्पः ॥

अथ प्रिये ! प्रवक्ष्यामि पिप्पलीनां रसायनम् ।
 पिप्पलीं शोधयेत्पूर्वं किञ्चुकक्षारत्वारिणा ॥ १८२ ॥
 ससधा च ततः कुर्यात्तासां च घृतमर्जनम् ।
 ततस्सेवेत शुद्धाङ्गः पञ्चाष्टौ दश ससधा ॥ १८३ ॥
 वर्षमेकं तु मध्याज्यै रोगास्तस्य न सन्ति च ।
 वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेच्च शरदशशतम् ॥ १८४ ॥
 प्रातः प्राभोजनात्पश्चाद्द्रक्षयेत्तिनिपिप्पलीः ।
 वर्षाद्वार्थं जरां हन्ति शतायुष्मवाप्नयात् ॥ १८५ ॥
 एकद्वित्रिकमेणैव वर्धयेदशवासरम् ।
 हासयेत्पिप्पलीस्तद्वासवृद्धी पुनः पुनः ॥ १८६ ॥
 गोक्षीरेण युतं यावतिप्पलीनां सहस्रकम् ।
 तावत्सेवेत शुद्धाङ्गो जरारोगविवर्जितः ॥ १८७ ॥
 अजाक्षीरेण संपेष्य पिबेद्युक्ता बलाधिका ।
 क्षीरशृता मध्यफला पूर्वद्वासवृद्धयः ॥ १८८ ॥
 यावत्सहस्रद्वितयं तावत्सेव्यं रसायनम् ।
 कासश्चासक्षयाः पाण्डुप्लीहशोणितमारुताः ॥ १८९ ॥
 मेहाशोग्रहणीशोफहिघमवसिगलग्रहाः ।
 रसायनेन पिप्पल्या नश्यन्ति विषमज्वराः ॥ १९० ॥

जीवेद्वर्षशतं पूर्णं वलीपलितवर्जितः ।

१५. चित्रकक्ष्यः ॥

अथ चित्रकक्ष्यं ते वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ॥१९१॥

चित्रकस्त्रिविधो ज्ञेयः कृष्णो रक्तस्तितशिश्वे ! ।

कृष्णो रसायने रक्तो लोहे रोगे सितो भवेत् ॥१९२॥

श्रेष्ठमध्यकनीयांसो न हेमन्ते समाहरेत् ।

वसन्ते कृष्णपञ्चम्यां कृष्णाम्बरधरक्षुचिः ॥ १९३ ॥

कृष्णगन्धाक्षतैः पुष्पैः पूजयेत्कृष्णसूत्रकैः ।

परिवेष्ट्य च पूर्वेद्युर्द्यात्कृष्णोदनं बलिम् ॥ १९४ ॥

प्रातमैनी खनेच्छुद्धस्तमूलं चित्रकं हरेत् ।

न गोत्रातं पदा स्पृष्टं शुचौ देशो विनिक्षिपेत् ॥१९५॥

क्षिप्तं क्षीरान्तरे कृष्णं वहौ क्षीरं तु कृष्णति ।

रक्तचित्रं परीक्षैवं क्षीरं रक्तत्वमाप्नुयात् ॥ १९६ ॥

एवं च रक्तचित्रस्य रक्तपुष्पाक्षतादिभिः ।

कृष्णं वा लोहितं वाऽपि समूलमपि खण्डयेत् ॥१९७॥

सप्तधाऽऽमलकांभोभिर्मावयेच्छोषयेत्कमात् ।

सञ्चूर्ण्य ताक्षींतालत्वकूचित्रकत्रिफलास्समाः ॥१९८॥

एषां समं चाग्निचूर्णं सर्वं भाण्डे नवे क्षिपेत् ।

ततशुद्धशुभदिने निष्कं निष्कं वृताप्लुतम् ॥१९९॥

भक्षयेन्मासमात्रेण ब्रणकुष्ठादिकृन्तनम् ।

दन्तकेशनखा यान्ति पतनं च पुनर्भवम् ॥ २०० ॥

वलीपलितनिरुक्तो जीवेच्च शरदशशतम् ।

एवं च रक्तचित्रस्य योजना च फलं तथा ॥ २०१ ॥

१६. भलातकीकल्पः ॥

अथ भलातकीकल्पं शूणु वक्ष्यामि पार्वति ! ।
 पवर्वं नवं सुतीक्ष्णं च भलातकफलं हरेत् ॥ २०२ ॥
 गोक्षिरे फलमेकं तु सूचीभिन्नं पचेत्सुधीः ।
 मध्वाज्यशर्करायुक्तं फलं त्यक्त्वा पयः पिवेत् ॥ २०३ ॥
 एकद्वित्रिकमेषौवं वर्धयेदेकर्विंशतिम् ।
 फलानि च दिनान्येकर्विंशतिः क्रमशः प्रिये ! ॥ २०४ ॥
 सर्वे रोगा विनश्यन्ति षष्ठ्मासाहित्यविग्रहः ।

१७. भूमिकदम्बवकल्पः ॥

अथ भूमिकदम्बस्य कल्पं वक्ष्यामि पार्वति ! ॥ २०५ ॥
 त्रिविधस्स तु विज्ञेयशश्वेतो रक्तश्च मेचकः ।
 शुक्रपक्षे च पुष्यार्के विधिवतं समांहरेत् ॥ २०६ ॥
 समूलं शोषयेत्ते च छायायां चूर्णयेत्ततः ।
 तच्चूर्णं कर्षमाल्येन लिहेच्छुद्धवपुः प्रिये ! ॥ २०७ ॥
 तस्मिङ्गार्णे प्रकुर्वीत क्षीरानन्नं विजितेन्द्रियः ।
 नश्यन्ति वल्यस्तस्य षष्ठ्मासात्पलितानि च ॥ २०८ ॥
 संवत्सरप्रयोगेण जीवेद्वृष्टशतत्रयम् ।

१८. पुनर्नवाकल्पः ॥

दिव्यं पुनर्नवाकल्पं वक्ष्यामि शूणु पार्वति ! ॥ २०९ ॥
 पुनर्नवास्थ्या द्विविधा लोहिता धवला तथा ।
 रसे रसायने इवेता रोगे रक्ता प्रशस्यते ॥ २१० ॥
 पुष्यार्के इवेतशोफच्छन्नीं समूलामाहरेत्सुधीः ।
 छायाशुष्कं चूर्णयित्वा गोक्षिरेण पलाधकम् ॥ २११ ॥

यर्लं वाऽथ पिबेत्यातश्युद्धाङ्गे वत्सरावधि ।
 युवा भवति वृद्धोऽपि स जीवेच्छरदशतम् ॥ २१२ ॥

गोक्षीरेण च तन्मूलं क्षीरक्षीणं पचेत्प्रिये । ।
 चूर्णीकृत्य च तन्मूलं पक्वीकृतगुडे समम् ॥ २१३ ॥

गोघृतं च क्षिपेत्तत्र त्वेकीकृत्यावतारयेत् ।
 पलं चानुदिनं लेह्यं क्षीरान्नाशी जितेन्द्रियः ॥ २१४ ॥

संवत्सरप्रयोगेण कलीपलितवर्जितः ।
 तत्सेवकस्य नश्यन्ति विषाणि विविधानि च ॥ २१५ ॥

त्वग्दोषः कफपाण्डुद्या औदरा गुल्मपायुजाः ।
 नश्यन्ति सकला रोगाश्चर्दिहिक्काक्षिकर्णजाः ॥

पुष्पितां फलितां पक्वामादाय च पुनर्नवास् ।
 खण्डितां वागरकाथसुस्विन्नां क्षीरपेषिताम् ॥ २१७ ॥

पिबेहिवा च चूर्णान्ते निशि क्षीरघृताशनः ।
 षष्मासात्सिद्धिमाप्नोति योषिच्छतरतो भवेत् ॥ २१८ ॥

१९. भृङ्गराजकल्पः ॥

अथ श्रीभृङ्गराजस्य कल्पं वच्च महेश्वरि । ।
 समूलं तच्च पुष्यार्के समाहत्याथ शोषयेत् ॥ २१९ ॥

छायायां चूर्णितं कृत्वा कर्ष सौवीरलोडितम् ।
 प्रातः पिबेच्छुद्धदेहो मासाद्वोगान्त्यपोहति ॥ २२० ॥

ततप्षण्मासयोगेन वलीपलितखण्डनम् ।
 घृतक्षीराशनो नित्यं जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ २२१ ॥

युक्तः कृष्णतिलैर्धैर्भृङ्गराजस्य पल्लवम् ।
 उपयुज्जीत षष्मासं वलीपलितकृत्तनम् ॥ २२२ ॥

भुज्जराजफलं पुष्पं पत्रं मूलं च चूर्णयेत् ।
 एतच्चूर्णस्य सदशांश्चित्रादान्परिकल्पयेत् ॥ २२३ ॥

चितविश्वकणाविलवपथ्याधात्रीविडङ्गकम् ।
 मरीचं व्याधिदातं च चक्रमर्दस्य बीजकम् ॥ २२४ ॥

लोध्रसर्षपराज्यश्च चूर्णिताश्च समाहृताः ।
 एकीकृत्यैव भुज्जस्य रसेन परिभावयेत् ॥ २२५ ॥

सप्तधा च ततस्सर्वं चूर्णिकृत्य पुनः प्रिये ! ।
 कर्षं गोप्यसा सार्धं शुद्धकोष्ठो लिहेत्प्रिये ! ॥ २२६ ॥

षष्ठ्यासाज्जायते सिद्धिवर्लीपलितवर्जितः ।
 पूर्वोक्तवद्विधिः प्रोक्तस्वर्णभुज्जस्य पार्वति ! ॥ २२७ ॥

“ॐ नमो भगवते रुद्राय तिष्ठ तिष्ठ संगृहाण स्वाहा ॥”
 अयं ग्रहणमन्त्रः ॥

“ॐ नमो रुद्राय अमृतात्मने स्वाहा ”
 अयं आलोडनमन्त्रः ॥

ॐ उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कल्याणि स्वाहा ” ॥
 अयं भक्षणमन्त्रः ॥

२०. कुमारीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! कुमारीकल्पमुत्तमम् ।
 नदीतिरेऽथवा ग्रामे नगरेऽवित्तटेऽथवा ॥ २२८ ॥

मृदुकर्णिकपत्ताणि पीतान्यहिसमानि च ।
 प्रवालसमपुष्पाणि सकलेदहरितानि च ॥ २२९ ॥

यस्याः पत्ताणि तिष्ठन्ति सा कुमारीति कल्पयते ।
 शुचिः पुण्यदिने कन्यां सोपवासस्समाहरेत् ॥ २३० ॥

अर्चवित्वा वर्ति दत्त्वा कुमारीं सिद्धिदायिनीम् ।

शुद्धकोष्ठः प्रगे सादेच्चतुरझुलमालतः ॥ २३१ ॥

एवं मासं ततः खाद्यं यथा वृद्धिश्शनैश्शनैः ।

अत्यन्तं वर्जयेन्मध्यं खाद्यं भवति सर्वदा ॥ २३२ ॥

स्वशक्तयनुगुणं सेव्यं स्वेच्छाहारविहारवान् ।

स्निग्धैर्मासरसक्षीर्युक्तया सेव्या कुमारिका ॥ २३३ ॥

हरत्यखिलरोगांश्च राजयक्षमादिकान्प्रिये । ।

किञ्चरैस्सदृशं गायेदृग्ब्रह्मिमहाबलः ॥ २३४ ॥

स्निग्धकेशश्च मतिमान्बलादित्यसमप्रभः ।

दशनागबलोपेतस्समीरसदृशो गतौ ॥ २३५ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तो षोडशाब्दवया भवेत् ।

एवं वर्षप्रयोगेण भवत्येत्युर्जुर्युतः ॥ २३६ ॥

यस्तु द्वादशवर्षान्तं सेवेत स सुरासुरैः ।

महोरगैरवध्यश्च त्रिशक्तागबलान्वितः ॥ २३७ ॥

मयूरदृष्टिस्सर्वज्ञस्सर्वशास्त्रविशारदः ।

विद्याधरो भवेन्मत्यो नात्र कार्या विचारणा ॥ २३८ ॥

कुमार्या दलमादाय हस्तक्षें साधकेऽहनि ।

प्रातः प्रत्यहमास्वाद्य शुचिरग्निवलं यथा ॥ २३९ ॥

तन्मज्जां वा लिहेद्यस्तु मध्वाज्यव्योषसंयुताम् ।

मासं सेवेत नियमात्सर्वरोगैः प्रसुच्यते ॥ २४० ॥

घण्मासमुपयुज्जानो वलीपलितवर्जितः ।

तस्याः क्लेदं समानीय व्योषक्षौद्राज्यसंयुतम् ॥ २४१ ॥

स्विन्नं मृद्वग्निना सेव्यं क्षीराहारो जितेन्द्रियः ।

मासाद्रोगा विनश्यन्ति द्विमासादृढविग्रहः ॥ २४२ ॥

दिव्यदृष्टिश्च तेजस्वी द्विमासाद्विष्फृद्धवेत् ।
 षण्मासयोगाद्बृद्धोऽपि युवा सात्सत्यमीधरि ! ॥ २४३ ॥
 एवं वर्षोपयोगेन जीवेद्द्विशतवत्सरम् ॥
 तस्या दलं युग्मसार्थं भक्षयेच्छुद्धकोष्ठवान् ॥ २४४ ॥
 वलीपलितनाशस्याद्वत्सरात्रात्र संशयः ।

२१. नीलीकल्पः ॥

अथ देवि ! प्रवक्ष्यामि महानीलीरसायनम् ॥ २४५ ॥
 पुष्यार्के शुचिराद्वान्महानीलीं विधानतः ।
 मूलपुष्पफलोपेतां छायायां शोषयेत्प्रिये ! ॥ २४६ ॥
 पटचूर्णं द्विनिष्कं स्यान्निष्कमभ्रं च योजयेत् ।
 सर्वं च मधुनाऽऽलोड्य स्निग्धभाण्डे विनिक्षिपेत् ॥
 धान्यराशौ न्यसेन्मासं उद्धत्य च ततः प्रिये ! ।
 शुद्धकोष्ठो लिहेत्प्रातर्बिंडालपदमात्रकम् ॥ २४८ ॥
 षण्मासाज्ञायते मर्त्यो वलीपलितवर्जितः ।
 महानीलीं च कृष्णाभ्रं मुसलीमृतालताम् ॥ २४९ ॥
 समांशं चूर्णितान्कृत्वा मधुना कर्षमालिहेत् ।
 एवं वर्षोपयोगेन जीर्णोऽपि तरुणायते ॥ २५० ॥
 वलवान्मतिमान्वीरो जीवेद्रूषशतद्रव्यम् ।
 अभ्रकं च कुमारीं च काकजङ्घां शतावरीम् ॥ २५१ ॥
 एतत्समां महानीलीं चूर्णयेत्स्निग्धभाण्डके ।
 मधुना सहितं सप्तरात्यन्ते च समुद्धरेत् ॥ २५२ ॥
 कर्षं लिहेत्क्षीरमोजी वर्षाद्विलिजरां जयेत् ।

२२. मुसलीकल्पः ॥

अथ ब्रवीमि देवेशि ! मुसलीकल्पमुत्तमम् ॥ २५३ ॥

स्वर्णपुष्पी च स्वर्जुरपत्रवत्पत्रशोभिता ।
अन्तश्शवेता च नाराचमूला सा मुसली स्मृता ॥ २५४ ॥

तन्मूलं च समुद्धृत्य छायाशुष्कं च चूर्णयेत् ।
कर्ष मध्वाज्यलुलितं प्रातशुद्धतनुलिहेत् ॥ २५५ ॥

जीर्णे दुग्धान्नभोजी स्यादूक्षानं वर्जयेत्प्रिये ।
षष्ठे मासि भवेद्वालो वृद्धोऽपि ब्रलवुद्धिमान् ॥ २५६ ॥

पयसा मुसलीचूर्णं दध्ना वाऽपि पिबेच्छुचिः ।
वर्षाद्यौकनमाप्नोति अतस्त्रीगमने पटु; ॥ २५७ ॥

२३. इन्द्रवल्लीकल्पः ॥

अथेन्द्रवल्लीकल्पं च व्याख्यामि शूणु पार्वति ! ।
मयोदिता सुरेन्द्रस्य दैत्यानां विजयाय च ॥ २५८ ॥

तदा प्रभृति लोकेषु रुग्याता सा चेन्द्रवल्लिका ।
तामिमां भजतां पुंसां देहसिद्धिर्भवेद्धुवम् ॥ २५९ ॥

समूलां तां समुद्धृत्य छायाशुष्कां विचूर्णयेत् ।
तच्चूर्णं द्वादशपलं वचाचूर्णं च तत्समम् ॥ २६० ॥

ब्रणधनीचूर्णमेतस्य समांशं त्रिकदूद्धवम् ।
षट्पलं सर्वमेकत्र कृत्वा भाष्डे विनिक्षिपेत् ॥ २६१ ॥

कर्ष कर्ष मधुयुतं प्रातः प्रातर्लिहेत्सदा ।
षण्मासात्सर्वरोगधनं वत्सरादेहसिद्धिदम् ॥ २६२ ॥

भूयो भूयश्च षण्मासान्नवं चूर्णं प्रकल्पयेत् ।

२४. ज्योतिर्द्विमकल्पः ॥

अथ ज्योतिर्द्विमस्यापि पञ्चाङ्गान्याहरेत्प्रिये ! ॥ २६३ ॥

त्रिस्सरात्रं सक्षोद्राण्याश्रयेद्वान्यराशिके ।
भक्षयेद्वेगनिरुक्तस्तेजस्वी देहसिद्धिभाक् ॥ २६४ ॥

२५. अश्वगन्धाकल्पः ॥

अथाश्वगन्धाकन्दं च पौत्रीकोरण्टयोस्समम् ।
चूर्णितं मधुसर्पिम्यां कर्षं प्रातर्लिंहेच्छुचिः ॥ २६५ ॥
संवत्सरप्रयोगेण त्रिशतायुर्वेच्चरः ।

२६. ज्योतिष्मतीकल्पः ॥

अथ ज्योतिष्मतीकल्पं वक्ष्यामि शृणु पार्वति ! ॥ २६६ ॥
दिव्या ज्योतिष्मती वल्ली तसकाञ्चनसन्निभा ।
बहुप्रताना स्थर्णभा फलबीजा शुभप्रदा ॥ २६७ ॥
आषाढे शुक्लपक्षे च शुमक्षे शुभवासरे ।
कुड्कुमाक्तेन सूत्रेण तां वल्लीं परिवेष्टयेत् ॥ २६८ ॥
रक्तगन्धाक्षौः पुष्पैरर्चयित्वा प्रणम्य च ।
रक्तमाल्याम्बरधरः कुड्कुमागरुचर्चितः ॥ २६९ ॥
तांबूलचर्वणं कुर्वन्हृष्टे नियतमानसः ।
अभीष्टदेवतामन्त्रैस्तारामन्त्रेण वार्जयेत् ॥ २७० ॥
अभीष्टदेवतां ध्यात्वा ततश्चोदड्मुखः प्रिये ! ।
पक्कबीजानि गृहीयादातपे शोषयेत्ततः ॥ २७१ ॥
त्वग्जर्यानि निधायादौ चूर्णितानि विशेषतः । *
तेभ्यस्तैलं समाहृत्य ततैलसदृशं पयः ॥ २७२ ॥
पादांशं मधु संयोज्य तैलशोषं पचेच्छन्नैः ।
तस्मिन्कर्पूरतककोलत्वग्जातीफलमेव च ॥ २७३ ॥

एतानि समभागानि चूर्णयित्वा च कोविदः ।
तत्तैलं षोडशपलं तच्चूर्णं पलमात्रकम् ॥ २७४ ॥

एकीकृत्यावलोङ्गाथ स्नेहभाष्टे विनिक्षिपेत् ।
त्रिस्सपवासरं धान्यराशौ भाष्टे विनिक्षिपेत् ॥ २७५ ॥

दशाहमथवा त्रिंशत्पष्टिर्वा नवतिस्तथा ।
अधिकं वा यथायोगं पश्चात्तैलं समाहरेत् ॥ २७६ ॥

शुद्धकोष्ठशुभदिने कृतदेवद्विजार्चनः ।
सूर्योदये पिबेद्धीरो बिन्दुवृद्धया क्रमात्प्रिये ! ॥२७७॥

पलान्तं साधकस्तेन निसंज्ञत्वमवाप्यते ।
मन्दं मन्दं लघुसंज्ञो मुहुः क्रन्दति नन्दति ॥ २७८ ॥

रोदित्येव मुहुः कृच्छाल्लब्धसंज्ञो भवेन्नरः ।
गोक्षीरं पाययेत्पश्चात्सक्षाद्दं श्रान्तचेतसे ॥ २७९ ॥

क्रमादेवं भवेत्त्वस्थस्साधकोऽसौ न संशयः ।
षष्ठिकान्नं सगोक्षीरं तैले जीर्णं च भोजनम् ॥ २८० ॥

एवं कुर्यात्प्रतिदिनं मासमेकं निरन्तरम् ।
मासात्सूर्यसमस्साक्षात्तेजसा मन्त्रशास्त्रवित् ॥ २८१ ॥

साङ्गोपाङ्गश्रुतिं वेत्ति त्वनधीतोऽपि मानवः ।
मध्याहे भास्करं पश्येत्पूर्णचन्द्रमिवापरम् ॥ २८२ ॥

वैनतेयसमा दृष्टिर्दिवा पश्यति तारकाः ।
अन्नवज्जीर्यते क्षेवेलं सुप्तोऽप्याकर्णयेद्वनिम् ॥ २८३ ॥

अष्टादशविंशं कुष्ठं सर्वरोगान्विनाशयेत् ।
फलं द्वितीयमासस्य शृणु वक्ष्यामि भैरवि ! ॥ २८४ ॥

गन्धवर्णोरगरक्षोभिस्सेव्यते तैलसेवकः ।
महापातककर्तरो देवतापितृनिन्दकाः ॥ २८५ ॥

समयाचाररहितास्त एते मुक्तकिल्विषाः ।
 अमुष्य सेवया मुक्ताः प्रयान्ति परमां गतिम् ॥ २८६ ॥
 फलं तृतीयमासस्य शृणु पार्वति ! वक्ष्यते ।
 देवाश्च दिव्या ऋषयो वसवोऽष्टौ महोरंगाः ॥ २८७ ॥
 अमुष्य सेवां कुर्वन्ति प्रियं नित्यहितं तथा ।
 तस्य मूर्त्रं ताम्रघटे पूर्यित्वा खनेदभुवम् ॥ २८८ ॥
 तद्रूपे विहितं कृत्वा षण्मासात्कनकं भवेत् ।
 चतुर्थमासस्य फलं शर्वाणि ! शृणु सांप्रतम् ॥ २८९ ॥
 अदृश्योऽसौ भवेन्मर्त्यस्सर्वेश्वर्ययुतो वली ।
 दशब्रह्मदिनं जीवेत्सर्वलोकगतौ पद्मः ॥ २९० ॥
 तन्मूलमलधर्माबूद्धर्तनैस्ताप्रलेपनम् ।
 कुर्याद्वह्नौ प्रतपनं तच्छुल्वं काञ्चनं भवेत् ॥ २९१ ॥
 अथ पञ्चममासे तु सदेहः खेचरो भवेत् ।
 साक्षाद्वासा भवेदेवि ! शृणु षाण्मासिकं फलम् ॥ २९२ ॥
 महासिद्धैः परिवृतः सर्वलोकान्यद्वच्छया ।
 विचरेच्छिवतुल्यस्यान्महातेजा महायशाः ॥ २९३ ॥
 अथ सप्तममासस्य फलं कल्याणि ! वक्ष्यते ।
 जितारिषिङ्गमनाः सर्वभूतहिते रतः ॥ २९४ ॥
 विष्णवायुष्यमवाप्नोति पुण्यापुण्यविवर्जितः ।
 विचरेच्च महावीर्यश्श्रीमान्विष्णुरिवापरः ॥ २९५ ॥
 अष्टममासफलं वच्चिम शृणु त्वं सर्वमङ्गले ! ।
 मतिप्रयो दिव्यकर्मा च सर्वज्ञो मुक्तिमाप्नुयात् ॥ २९६ ॥
 फलं नवममासस्य शृणु कात्यायनि प्रिये ! ।
 द्वितीयचिन्तामणिवद्वीरोऽसौ कामरूपवान् ॥ २९७ ॥

अह्विष्वन्द्रचन्द्रणां रूपं सुजति साधकः ।
 मनसा चिनितं यद्यत्तत्कर्तुं स्थयं प्रभुः ॥ २९८ ॥

एतद्रसायनं दिव्यं सुकरं क्षेक्षसाधनम् ।
 पुण्यं परमगुह्यं च गोपनीयं त्वया विद्ये ॥ २९९ ॥

एतस्य सद्वशं नास्ति देवानामपि दुर्लभम् ।
 बहुनाऽत किमुकेन त्वप्रियार्थं मयोदितम् ॥ ३०० ॥

रसायनमिदं दिव्यं न कुर्वन्ति च मानवाः ।
 अज्ञानोपहताः केचित्केचिन्नास्तीति शङ्कया ॥

अन्तरायेण केचिच्च तदलाभेन केचन ।
 तत्कल्पाज्ञानतः केचित्केचिद्गुरुविवर्जिताः ॥ ३०२ ॥

केचिद्गोगाकुला देवि ! त्विथं तैरपि विधिनातः ।
 यत ज्योतिष्मती वल्ली सा भूमिः पुण्यभूमिका ॥ ३०३ ॥

तत्रैव सर्वतीर्थानि सिद्धयो विविधा अपि ।
 ज्योतिष्मतीफलभवं सेव्यं दिव्यरसायनम् ॥ ३०४ ॥

२७. गुगुलुकल्पः ॥

अथ गुगुलुकल्पं च शृणु त्वं चण्डिकेऽधुना ।
 चतुर्विधो गुगुलुस्यात्कुमुदः पञ्चकस्तथा ॥ ३०५ ॥

महिषाक्षं च हेमास्यस्तत्तद्र्वणसमुज्ज्वलः ।
 हेमास्यं च मनुष्याणां रसायनमुदाहृतम् ॥ ३०६ ॥

कणशो गुगुलुं कृत्वा गोदृतेन शनैः पचेत् ।
 ढोलायन्त्रे युक्तिपरो धृतमर्जितमांसवत् ॥ ३०७ ॥

पथ्याविभीतकौ धात्री गन्धकश्च पृथकपृथक् ।
 समांशं तान्विचूर्ण्यैव एतत्सर्वसमं पुरम् ॥ ३०८ ॥

शुद्धकोष्ठो लिहेत्यातस्तैलं होरण्डसंभवम् ।
 लोलयित्वा निष्कमात्रं वृद्धिः कर्षवधिर्भवेत् ॥ ३०९ ॥

एवं वर्षप्रयोगेण शीतवातत्रिणास्तथा ।
 पिंडकागण्डमालाद्या विनश्यन्ति महारुजः ॥ ३१० ॥

द्वादशाब्दप्रयोगेण वज्रकायो भवेत्तरः ।
 यद्यद्द्रव्यं च सात्म्यं स्यात्तर्दद्वयेण वा भजेत् ॥

यस्य यस्य च रोगस्य यद्यद्भेषजमीरितम् ।
 तैस्तैस्सहैव सेवेत तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ ३१२ ॥

२८. विजयाकल्पः ॥

[विजयोत्पत्तिः ।]

श्रीभैरवी—

देवदेव जगन्नाथं सुरासुरनमस्कृत ! ।
 पञ्चकृत्यप्रधानेशं नमस्तुभ्यं परात्पर ! ॥ ३१३ ॥

सर्वेऽप्यौषधकल्पार्थं मत्तीत्या कथितास्त्वया ।
 आश्वर्यं भूतदेवेश ! सद्यस्सिद्धिप्रदायकम् ॥ ३१४ ॥

सुखसेव्यं सुखकरं ज्ञानदं भुक्तिदं शुचिम् ।
 अस्मत्सायुज्यदं ब्रूहि प्रीत्या मम रसायनम् ॥ ३१५ ॥

तत्सिस्तमुखो भूत्वा शङ्करो लोकशङ्करः ।

श्रीभैरवः—

देवि ! वक्ष्याम्यहं कल्पं स्पृहणीयं सुरासौरः ॥ ३१६ ॥

सिद्धैश्च मुनिभिस्त्रीभिस्त्रीभिस्त्रीभिस्त्री योगिभिः ।
 बालैर्वैश्च रुणैश्च षण्डैश्च बहुयोषितैः ॥ ३१७ ॥

शृणु त्वममृतोद्भूतं सावधानेन चेतसा ।
 आग्नेयो मामकोऽशस्यात्सौम्यांशस्तावकः प्रिये ! ॥

अग्नीषोमात्मकं सर्वमौषधं जलधौ सुराः ।
 असुराः प्राक्षिपंश्चकुर्मथनं मन्दराद्रिणा ॥ ३१९ ॥

अतीव मथनात्तत्र देव्यागेनेयो ममांशकः ।
 ज्वलन्महाविषं घोरं जातं हालाहलाख्यकम् ॥ ३२० ॥

तेन व्याकुलिता म्लाना गतवेगासुरासुराः ।
 कृपया तन्मया सर्वं विषं च कवलीकृतम् ॥ ३२१ ॥

ततो देवा दितिसुता ममन्थुर्ष्मानसाः ।
 ततो लक्ष्मीप्रभृतयः प्रादुरासंस्तोऽमृतम् ॥ ३२२ ॥

तदुद्भूतं परं दिव्यं जरामरणकृत्तनम् ।
 तदा तदा महाविष्णुर्मम हस्ताम्बुजेऽर्पयत् ॥ ३२३ ॥

त्रिवारं बिन्दवो दत्ताः परस्मै परमात्मने ।
 पराशक्तियुजे पश्चात्तुभ्यं दत्ते मया प्रिये ! ॥ ३२४ ॥

पीतं त्वया च मे दत्तं मधुसूक्तमुदीर्यं च ।
 स्वीकृतं च मया कान्ते ! चिदानन्दात्मकामृतम् ॥

सान्द्रानन्देन च मया स्फूल्कतिर्लज्जया कृता ।
 पतिता बिन्दवस्तूक्ष्मास्तेभ्यो जाता महौषधिः ॥

तामालोक्य शुभां दिव्यां मुदिताः पर्यपालयन् ।
 मत्करांबुजनीतेन पीयूषेण विवर्धितम् ॥ ३२७ ॥

तस्मात्त्रिशूलसद्वशपर्णं च पटलं बहु ।
 तस्मान्महौषधिर्जिता मदादिष्टुर्णीर्वृता ॥ ३२८ ॥

कदाचिद्भैरवो दृष्टा हृष्टस्तां प्रार्थयन्मया ।
 दत्ता तस्मै भैरवोऽपि योगिनीभ्यः समर्पित् ॥

ताश्च प्रीतास्त्वभक्तेभ्यो भक्तेभ्यः प्रददुश्च ते ।
 निन्युश्च भूतलं दिव्यामौषधिं सर्वसिद्धिदाम् ॥ ३२० ॥

[विजयाभेदाः ।]

श्रीभैरवी—

किञ्चान्मी सा कथंवीर्या सेवनीया कथं प्रभो ! ।
कीदृग्वर्णा कियद्भेदा कीदृग्पुणुणा च सा ॥ ३३१ ॥

कथं वा सिद्धिदा सा स्यात्कमान्मे ब्रूहि वल्लभ ! ।

श्रीभैरवः—

अथ तस्याश्चतुर्वर्णा युगधर्माश्रिताः प्रिये ! ॥ ३३२ ॥

शुक्लवर्णा कृतयुगे त्रेतायां शोणितप्रभा ।
द्वापरे पीतवर्णा च नीलवर्णा कलौ युगे ॥ ३३३ ॥

एकपर्णा त्रिपर्णा च पञ्चपर्णा मुनिच्छदा ।
दशपर्णा रुद्रपर्णा त्रयोदशदलान्विता ॥ ३३४ ॥

नवपर्णेति विज्ञेया भेदा हयेते सुरेश्वरि ! ।

[विजया लक्षणम् ।]

स्त्रीदृष्टा सफला वल्ली पुंख्या च द्वुमाङ्कितिः ॥ ३३५ ॥

सफला तु मदं मूर्च्छा सुखं सत्वं करोति च ।
योगवाहा तिक्तरसा सा कदुरच्चूयगन्विनी ॥ ३३६ ॥

शिवमूली च विजया भज्ञी गङ्गा विमर्दिनी ।
दिव्या सिद्धा सिद्धिदा च सिद्धमूली मनोन्मनी ॥

मधुद्रवा चिदाहादा पशुपाशविनाशिनी ।
कालधनी सर्वरेगधनी नामान्येतानि पार्वति ! ॥ ३३८ ॥

शिवो मूलं भवेद्यस्याशिश्वमूलीति कथ्यते ।
त्रिलोकानरिष्टुवर्गान्विजर्यास्या जयेदिति ॥ ३३९ ॥

तापत्रयादिदुःखानां भज्ञनाद्वज्जिनी स्तृता ।
गङ्गेति मादयत्येषा मदिराश्यानकाशिणी ॥ ३४० ॥

सदृशं मर्शनं यस्यास्तैव प्रोक्ता विमर्शिनी ।
 क्रीडामोदद्युतिमदकान्तिदत्त्वाच्च दिव्यका ॥ ३४१ ॥
 स्वतस्मिष्ठेति सिद्धार्थ्या दिष्टसिद्धिप्रदायिका ।
 सिद्धिदेति महासिद्धैस्ता नीता सिद्धमूलिका ॥ ३४२ ॥
 मनश्चिन्तितकार्याणां साधनाच्च मनोन्मना ।
 संविदानन्ददत्त्वाच्च चिदाह्नादेति कीर्तिता ॥ ३४३ ॥
 ब्रह्मरन्प्रस्थितसुधाद्रावणाच्च मधुद्रवा ।
 जन्तूनां पाशनाशत्वात्यशुपाशविलाशिनी ॥ ३४४ ॥
 मृत्युज्ञयत्वात्कालब्धी रोगध्नी सार्थनामिका ।

[विजयावर्धनक्रमः ।]

वर्धनक्रममाचक्षे श्रणु लोकशिवङ्गरि ! ॥ ३४५ ॥
 शिलालोष्टादितो वर्ज्या वालुकाशर्करादितः ।
 भूमिः कृष्णा पांसुला च मृदुला सकरीषका ॥ ३४६ ॥
 मुजङ्गमांससहिता तत्र बीजानि वापयेत् ।
 अहिवक्त्रेषु सत्वविच्च स्निग्धानि च गुरुणि च ॥
 युष्याके सिद्धयोगे वा श्रवणे शुक्लपक्षके ।
 खातो लिसतनुर्गन्धैः कृतन्यासजपार्चनः ॥ ३४८ ॥
 उद्भूमुखः प्राङ्मुखो वा ध्यात्वा च गुरुपादुकाम् ।
 सक्षीराङ्कोलतैलेन जलेन परिषेचयेत् ॥ ३४९ ॥
 अङ्कुरे च समुत्पन्ने सिङ्गवेत्सवृतवारिणा ।
 पर्णे कीटे समुत्पन्ने सामुद्रं वारि सेचयेत् ॥ ३५० ॥
 ततोऽस्यां विततायां च शिरश्छित्वा च रन्ध्रयेत् ।
 तत्र सूतं क्षिपेन्निष्कं निष्कं प्रत्येकमादरात् ॥ ३५१ ॥

निरोघयेत्तमुखानि कौशिकेन प्रयत्नतः ।
 पुष्पिते फलिते मध्यमांसांबु च निषेचयेत् ॥ ३५२ ॥
 एकैकपक्षपर्यन्तं क्षीरादि परिषेचयेत् ।
 अस्यां बध्वा जटामासां सक्षाद्रिं वारि सेचयेत् ॥
 शेषं मध्येन वा वारा वर्द्धनीया महौषधिः ।
 आदौ वा परमं मन्त्रं पश्चात्सेवनमन्त्रकम् ॥ ३५४ ॥

“ॐ क्षां क्षीं क्षूं क्षेत्रपालाय नमः सवीर्यं कुरु
 कुरु सिद्धिं देहि देहि स्वाहा ॥”
 अयं स्थापनमन्त्रः ॥

“ॐ श्रीं ह्रीं कलीं यरलवशशसह अमृतेश्वरि
 अमृतं कुरु कुरु आं हां क्रों स्वाहा ॥”
 अयं सेवनमन्त्रः ॥

फाल्गुने कृष्णपक्षस्य चतुर्दश्यां च साधकः ।
 रक्षातशुद्धाम्बरो गन्धपुष्पभूषणसंयुतः ॥ ३५५ ॥
 अर्चयेद्भैरवं तत्र नन्दीशं च क्रमेण च ।
 मध्यमांसोपहारेण रक्तपीतसितासितैः ॥ ३५६ ॥
 तनुभिर्वैष्ट्येहेवि ! तन्मन्त्रं च निगद्यते ।

“ॐ गलौं सौं ह्रीं खेचरभूचरदिव्ययोगिनि इमां
 रक्षा रक्षा सर्वशत्रुप्रमथिनि स्वाहा ॥”
 अयं तनुबन्धनमन्त्रः ॥

सहस्रं प्रत्यहं जप्यमधोरं मन्त्रनायकम् ॥ ३५७ ॥
 एवं सप्तदिनं कार्यं पञ्चम्याममृतेश्वरीम् ।
 ध्यात्वा कुन्देन्दुकर्पूरसङ्काशां ध्वलांबराम् ॥ ३५८ ॥

सितमाल्यानुलेपाद्र्वा मुक्ताभरणमण्डिताम् ।
दक्षिणेऽक्षगुणं वामे सुधापूर्णघटं ततः ॥ ३५९ ॥

तदधो दक्षिणे वामे संवित्युत्कधारिणीम् ।
तत्र स्थितां ततः कुर्याल्लिवनं च समन्वकम् ॥ ३६० ॥

स्त्रिग्धानि च सबीजानि सपर्णानि समाहरेत् ।

“ ॐ कर्णि वं सं क्रौ शिवानन्दामृतोद्भवे त्रिभुवन
विजये विजयं प्रथच्छ स्वाहा ॥ ”

अयं लावनमन्तः ॥

मन्दातपे शुद्धदेशे शोषयेत्सप्तवासरम् ॥ ३६१ ॥

निक्षिपेन्नूतने भाण्डे तत्पर्णानि सुचूर्णयेत् ।
स्थालीद्वयं प्रताप्यादावेकस्यां प्रथमं पुटेत् ॥ ३६२ ॥

ततोऽपरस्यां पुटयेदेवं कार्यं सुहुमुहुः ।
यावत्सुपाकतां याति तज्जस्तावद्विपाचयेत् ॥ ३६३ ॥

गुञ्जोन्मत्तश्च वल्ली च तासां पर्णरसैर्मुहुः ।
स्थाल्यौ पृथक्पृथक् देवि ! सप्तधा सप्तधा प्रिये ! ॥

मुण्डी ब्राह्मी कुमारी च वरी धात्री कदुद्यम् ।
सुगन्धिका क्रमाज्ञेया चैकैकपलमानतः ॥ ३६५ ॥

योजनीयाश्चूर्णिताश्च तत्सर्वसद्वशा जयाः ।
सिता सर्वसमा योज्या तत्समं गोपयः क्षिपेत् ॥

क्षीरमध्ये सितां क्षिप्त्वा तनुपाकं भवेद्भिषक् ।
मुण्डादिविजयान्तं च तच्चूर्णं तत्र निक्षिपेत् ॥

लोलयित्वावतार्थैवं शैत्ये क्षौद्रं सितार्थकम् ।
निक्षिप्य गोद्युतं तुल्यं क्षौद्रस्य परिमेलयेत् ॥ ३६८ ॥

पक्षद्वयं धान्यराशौ निधाय प्रत्यहं जपेत् ।

सहस्रं वा यथाशक्त्या महावटुकमन्त्रकम् ॥ ३६९ ॥

“ हीं श्रीं महाकालगिन्मैरवाय सर्वसिद्धिमातृब्रह्मा
लिङ्गितविग्रहाय सर्वापदां शोषकाय हुं फट् ठम् ॥ ”

अयं अग्निपाक मन्त्रः ॥

मासादुद्धृत्य विधिवद्यग्रसेदामलकोपमम् ।

निवातमन्दिरे स्थायी क्षीराचाशी जितेन्द्रियः ॥ ३७० ॥

गुरुपदिष्टदेवं वा तत्त्वं वा परमं स्मरेत् ।

द्विकालं वा त्रिकालं वा यथा सेवाबलं क्रमात् ॥ ३७१ ॥

एवं त्रिवर्षाज्जरथा वलीभिश्च विवर्जितः ।

भूचरीसिद्धिमाप्नोति जीवेत्त्रिशतवत्सरम् ॥ ३७२ ॥

वाराही त्रिफला चित्रमध्यगन्धा क्रमेण च ।

एवं द्विनिच्छुर्मार्गमध्यगन्धादि योजयेत् ॥ ३७३ ॥

एतत्समा च विजया मधुना लोलयेत्सुखम् ।

आतपे पक्षपर्यन्तं स्थापयेत्पतितापयेत् ॥ ३७४ ॥

धात्रीफलोपमं सेव्यं सूर्यमध्याष्टमासतः ।

साधको जायते वर्षाज्जरामरणवर्जितः ॥ ३७५ ॥

जपन्मन्त्रमिमं भक्त्या देहसिद्धं चै सुरेश्वरि ! ।

“ हीं श्रीं महाब्योमभास्कराय दीपिमातृकालिङ्गित-
विग्रहाय तेजसां निधिं कुरु कुरु ठम् ॥ ”

इति सूर्यपाकमन्त्रः ॥

पलत्रयं जयायाश्च यष्टीचूर्णं पलद्वयम् ॥ ३७६ ॥

पलमेलाभद्रचूर्णं चित्रमूलं पलार्धकम् ।

श्रीखण्डचूर्णं च पलं चैतत्सर्वसमा सिता ॥ ३७७ ॥

स्वर्णचूर्पं च निष्कार्धं चिप्कं च हिमवालुकम् ।
सर्वमाज्येन लुलितं ज्योत्स्नायां निक्षिपेत्सुधीः ॥ ३७८ ॥
शुक्लपञ्चमिमारभ्य पक्षानन्तं शशिभावना ।
विधिवत्पूजयित्वा तु शुद्धकोष्ठो लिहेत्प्रिये ॥ ३७९ ॥
अस्य मन्त्रं पुनर्वच्चि सर्वसिद्धिपदायकम् ।

“ ह्लीं श्रीं महाशशाङ्किरणविस्फारभैरवाय असृतेश्वरी
मातृकालिंगितविग्रहाय विस्फुरणं कुरु कुरु हुं फट्
ठम् ॥ ”

इति चन्द्रपाकमन्त्रः ॥

एवंविधस्य कल्पस्य त्रिविधं मन्त्रमीरितम् ॥ ३८० ॥

एकैकमन्त्रमयुतं पुरश्चरणमाचरेत् ।
चहिपाकं चतुर्मासेष्वाषाढादिषु तन्यते ॥ ३८१ ॥

फाल्पुनादौ प्रकुर्वीत रविपाकं सुरेश्वरि । ।

कार्तिकादिषु चन्द्रस्य पाकस्यात्सिद्धिदायकः ॥ ३८२ ॥

मुण्डीचित्रकनिर्गुण्डीसहिता कुष्ठनाशिनी ।

आद्वी कुमार्या युक्ता चेदपस्मारविनाशिनी ॥ ३८३ ॥

जया वराव्योषयुता क्षयस्य क्षयकारिणी ।

जया कार्पासमत्स्याक्षीपत्रयुक्ता च पित्तनुत् ॥ ३८४ ॥

स्नुद्धर्कपलक्षारेण संयुता गुल्मशूलहृत् ।

चचादूर्वारजोयुक्ता ज्ञानवृद्धिप्रदायिनी ॥ ३८५ ॥

यष्टीगन्धकसंयुक्ता कुष्ठनुत्पुष्टिदायिनी ।

शाल्मली पिच्छसंयुक्ता ससिता वीर्यवर्धिनी ॥ ३८६ ॥

पाठातिक्तात्रिकदुर्युक्ता कफगदापहा ।

शुक्लगुञ्जायुता नूणां महाविषविनाशिनी ॥ ३८७ ॥

- व्याघातचूर्णसहिता कुष्ठरोगविनाशिनी ।
 आरण्यमरिचैरण्डयुक्ता वातविनाशिनी ॥ ३८८ ॥
 एते द्वादशयोगश्च मासेषु द्वादशेषु च ।
 मन्त्रवर्यं च प्रजपेत्यतिमासेषु साधकः ॥ ३८९ ॥
 साधकोऽनेन योगेन जरामरणवर्जितः ।
 भवत्येव न सन्देहस्सत्यं सत्यं वरानन्ते ! ॥ ३९० ॥
 रसत्रिगन्धकृष्णाभ्रुद्राक्षस्वर्णभस्म च ।
 जयारसेन संमर्द्य पक्षमेकं तु भावयेत् ॥ ३९१ ॥
 भूधरे संपुटे यन्ते पुटयेच्चूर्णयेत्ततः ।
 एतच्चतुरुणजया शर्कराद्वृतसंयुता ॥ ३९२ ॥
 सेव्या निष्कप्रमाणेन प्रातस्सायन्तनेऽथवा ।
 महावटुकमन्त्र च जपेलक्षावधि प्रिये ! ॥ ३९३ ॥
 षष्ठ्यमासे भवेत्सिद्धिरामरणवर्जितः ।
 वर्षान्मनोजवगतिर्णगायुतबलो भवेत् ॥ ३९४ ॥
 वज्रकायश्च सिद्धोऽसौ जीवेदाचन्द्रतारकम् ।
 वटाङ्गकुरस्य चूर्णेन सितामध्वाज्यसंयुता ॥ ३९५ ॥
 त्रिपक्षात्सेवितजया सर्वलोकवशङ्करी ।
 अपामार्गरजोयुक्ता जया द्वृतसमन्विता ॥ ३९६ ॥
 मन्त्रजापी भवेन्नित्यं षण्मासादमरो भवेत् ।
 वरा सितजया चित्रस्त्रिवृता त्रिकटुर्वृषा ॥ ३९७ ॥
 दूर्वा भृङ्गो मरीचश्च मधुकाजाजिसैन्धवम् ।
 कर्पूरं च कचोरं च सर्वतुल्यं जयारजः ॥ ३९८ ॥
 मधुत्रयेण लुलितं स्तिंगधभाष्टे विनिक्षिपेत् ।
 कर्वी प्रभाते सेवेत मण्डलात्सिद्धिभाग्मवेत् ॥ ३९९ ॥

स्याद्वर्षीहेवसद्वशो जीवेहेवदिनन्त्रयम् ।
 अश्वगन्धा वचा व्योषं जयाचूर्णं च तत्समम् ॥ ४०० ॥

लिहेत्तिमधुर्युक्तं त्रिवर्षीहेवतासमः ।
 गज्ञाचूर्णं चाष्टभागं चतुर्भागं च मुण्डिका ॥ ४०१ ॥

ब्राह्मीरजो द्विभागं स्याद्वाजिगन्धैकभागिका ।
 द्विभागस्त्वयूषणस्यापि वराभागद्वयं तथा ॥ ४०२ ॥

भागमेकं शिलायाश्च भागैकं गन्धकस्य च ।
 रसराङ्गेकभागस्यात्तदर्थं सर्वभस्म च ॥ ४०३ ॥

तत्समं मौक्तिकं योज्यं मुक्तातुलयं प्रवालकम् ।
 मध्वाज्याभ्यां विलुलितं स्निधभाण्डे विनिक्षिपेत् ॥

सप्तरात्रं धान्यपाकं कृत्वा लक्ष्मतयं जपम् ।
 निष्कमात्रवटी सेव्या क्षीरहारो जिनेन्द्रियः ॥ ४०५ ॥

मण्डलात्सर्वरोगधनं त्वन्दात्पुण्पवदग्निभाक् ।
 अर्धवर्षाद्यैरवस्याज्जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ ४०६ ॥

त्रिसुगन्धिवराव्योषैस्समांशा शिवमूलिका ।
 मध्वाज्याभ्यां युता लेण्ठा कासद्धनी वह्निवर्धनी ॥ ४०७ ॥

मधुरप्रायभोजी चेत्सकासश्वासरोगजित् ।
 हरिद्रिया च सहिता सर्वमेहविनाशिनी ॥ ४०८ ॥

मण्डूकपर्ण्या सहिता वचया वाञ्छतिप्रदा ।
 द्राक्षा सिता वल्की च सर्जूरी दुग्धपिण्डिका ॥

सहिता कन्दलीनीरैसर्वस्वादुरिति स्मृतः ।
 नारिकेलोदकैर्युक्ता कर्पूरसुरभीकृता ॥ ४१० ॥

सर्वस्वादुयुता सिद्धा पित्तधनी वीर्यवर्धनी ।
 स्वादोश्चतुर्गुणं क्षीरं मधुपाकं यथा भवेत् ॥ ४११ ॥

तद्वस्त्रालितं कृत्वा कर्पूरं तत्र निक्षिपेत् ।
 एलं च सर्वमधुरं जयां च पिवतस्ततः ॥ ४१२ ॥
 शतस्त्रीगमने शक्तिः पित्रहृत्पुष्टिवर्धनम् ।
 समांबुपयसि क्षिप्त्वा जयावीजं सवस्त्रकम् ॥ ४१३ ॥
 अवशिष्टं चतुर्थां पचेन्मृद्गमिना प्रिये ! ।
 तद्वधीकृत्वं विधिवन्मन्थयेत्तत उद्धरेत् ॥ ४१४ ॥
 नवनीतं क्षिपेत्तत्र कर्पूरैला सिता मधु ।
 पुष्ट्यायुष्यद्युतिकरं बलरोग्यविवर्धनम् ॥ ४१५ ॥
 शतधा स्तन्यधौतं तच्छतधौतमितीरितम् ।
 नागकेसरकच्छूरलवज्जलागरं तथा ॥ ४१६ ॥
 कर्पूरचन्दनमृगनाभितककोलकुड्कुमम् ।
 एतत्समं जयावीजं गोक्षीरेण च मर्दयेत् ॥ ४१७ ॥
 निष्कनिष्कप्रमाणेन विद्याद्विकाससुधीः ।
 सुपुष्यवासिताः कृत्वा सताम्बूलं मुखे क्षिपेत् ॥ ४१८ ॥
 प्रसेकमुखवैरस्यमलपूतिहरी शुचिः ।
 सौगन्ध्यवैशद्यकरी चित्तहर्षप्रदायिनी ॥ ४१९ ॥
 गोक्षीरे चार्धसलिले धातकीकुसुमं क्षिपेत् ।
 जातीफलं नागरं च तत्सर्वसद्वशां जयाम् ॥ ४२० ॥
 क्षीरावशिष्टं वन्नेण गालयेत्त्रिमधुप्लुतम् ।
 सिद्धयोग इति ख्याते वृष्ट्यायुष्यबलप्रदः ॥ ४२१ ॥
 अजमोदयुता वापि निशारजोयुताऽथवा ।
 तन्मात्रसेविता चूर्णा पामाकिद्विभनाशिनी ॥ ४२२ ॥
 जया तालयुता हन्याव्यदरं श्वयशुं तथा ।
 कण्डूप्रशमनी ज्ञेया विजया शिलया युता ॥ ४२३ ॥

तैलेन भावयेत्सथाल्यां जयां पश्चाच्च फाणिते ।
 सान्दपाकं भवेद्धीमान्सधृतं भक्षयेत्सदा ॥ ४२४ ॥

साक्षात्पर्यायमदनोऽनेकयोषित्सुखप्रदः ।
 पथ्या भल्लातकगुडं तिलाशैते समांशिनः ॥ ४२५ ॥

तत्समा विजया हन्ति गुदकीलांश्च षड्बिधान् ।
 यवानी जीरकयुगमजमोदा समांशिनः ॥ ४२६ ॥

एतत्समा च विजया सर्पिषा सेव्यतां बुधैः ।
 सन्निधिवातं ऋमं छर्दिमुन्मादं मस्तकव्यथाम् ॥ ४२७ ॥

शर्करां मधु विश्वं च मागधीं तत्समां जयाम् ।
 कृत्वाऽऽज्यगलितां गोलीमिमां पञ्चागदं विदुः ॥ ४२८ ॥

हृदोगप्लीहजठरमगन्दरनिकृन्तनीम् ।
 सचितका वहिकरी सवरा शूलभञ्जिनी ॥ ४२९ ॥

सव्योषा वातसंहर्त्री पित्तधनी शर्करायुता ।
 श्वेताद्रिकर्णिकाबीजं विजयां खरमूत्रतः ॥ ४३० ॥

नस्येनापस्मृतिहरा भूतप्रेतादिभञ्जनी ।
 जयाचूर्णं समध्वाज्यं भजेदामलकोपमम् ॥ ४३१ ॥

वाक्पाटवं वीर्यवृद्धिं कुरुते विजया परम् ।
 मधुनाऽऽज्येन वा धात्र्या मुस्तया खरसेन वा ॥ ४३२ ॥

उपयुक्ता जया रात्रौ दृक्प्रसादकरी नृणाम् ।
 यौवनस्थैर्यमातन्यादायुष्ये परमं भवेत् ॥ ४३३ ॥

गुडोऽभया च विजया दुर्नामिकुलभञ्जनी ।
 जयाकाष्ठेन दन्तानां शोधनं दन्तदाढर्चकृत् ॥ ४३४ ॥

तैलाक्तविजयाकाष्ठाद्रसज्जाशोधनं यदि ।
 जिह्वापूरिमलगन्त्यादथार्था स्याद्रसज्जता ॥ ४३५ ॥

नालिकेरभवक्षीरे पचेन्मृद्गमिना जयाम् ।
 त्रिमध्वक्तां पिवेद्रात्रौ ततो रामाशां भजेत् ॥ ४३६ ॥
 शुण्ठी हरीतकी तुल्ये तत्समा च जया तथा ।
 सर्वतुल्या सिता योज्या योगस्त्रैक्यमोहनम् ॥
 अ॒य॒षं मधुकं चव्यं चातुर्जीतं फलं वरा ।
 गोस्तनी पिष्पलीमूले समांशं परिकल्पयेत् ॥ ४३८ ॥
 प्रियालमज्जा तैस्तुल्या चैतत्सर्वसमा जया ।
 त्रिगुणेन गुडे पक्वे तेषां चूर्णं द्विपेच्छिवे ! ॥४३९॥
 आलोड़च मोदकान्कुर्यात्कामी कन्दप्मोदकान् ।
 सर्वरोगोपशमनांस्त्रिदोषघान्वलप्रदान् ॥ ४४० ॥
 वृष्णानुष्टिकरान्धीमांस्त्रिसन्ध्यमनुवासरम् ।
 भक्षयेच्छुद्धकोष्ठे तु त्रिवर्षात्सिद्धिरीदशी ॥ ४४१ ॥
 सदैवमुप्युज्ञानो जरामरणवर्जितः ।
 मरीचं पिप्पली शुण्ठी त्वगेलां पत्रकं समम् ॥४४२॥
 एतैश्च विजया तुल्या समगोधूमिष्टकैः ।
 द्विगुणेन गुडेनैव मोदकान्परिकल्पयेत् ॥ ४४३ ॥
 कर्षमात्मान्प्रतिदिनं भक्षयेन्नियतेन्द्रियः ।
 बलपुष्टियुतो वर्षाद्वृलीपलितवर्जितः ॥ ४४४ ॥
 चणकैर्माषकैर्मुद्गैरादकैर्वा तिलैस्तथा ।
 निष्पावैर्वितुषैराज्यभर्जितर्गुडसंयुतैः ॥ ४४५ ॥
 सत्रिजातैश्च सव्योषैस्सजीर्स्समभागतः ।
 संयोज्य विजयां कुर्यान्मोदकान्कर्षमात्माकान् ॥ ४४६ ॥
 एकैकं प्रत्यहं खादेत्सायं प्रातर्विशुद्धधीः ।
 सर्वरोगहरान्वृष्णान्वुद्धीन्द्रियबलप्रदान् ॥ ४४७ ॥

तक्कोलं चन्दनं सेव्यं कर्पूरं नागकेसरम् ।
 पलालवङ्गमधुकं पिष्पली मरिचं तथा ॥ ४४८ ॥

सर्वैस्समांशा विजया सिता सर्वसमा शुभा ।
 पञ्चबाणाभिधानोऽयं चूर्णं सर्वरुजापहम् ॥ ४४९ ॥

द्वादशाब्दोपयोगेन वलीपलितहा भवेत् ।
 वरा त्रिजातकश्चन्द्रस्पष्टबीजं कटुत्रयम् ॥ ४५० ॥

एतैस्समा सिद्धमूली सर्वतुल्या च शर्करा ।
 मधुना लोकिता लीढा दीपनी देहसिञ्चिदा ॥ ४५१ ॥

शतावर्युतमाव्योषमुसलीद्विगुणान्वितः ।
 जया समा समसिता वृष्यायुष्यबलप्रदा ॥ ४५२ ॥

आयुर्वृतयुता धरे प्रातश्शुण्ठीसितायुता ।
 क्षीरसिद्धा जया वृष्या बल्या च निशि सेविता ॥

मधुना सेविता भुक्तेः पूर्वं सा वाजिगन्धया ।
 बलपुष्टिकरा सिद्धा रसायनमिदं परम् ॥ ४५४ ॥

निस्त्वच्चर्कटिकाबीजं माषचूर्णं समा जया ।
 क्षीरे च माहिषे पक्त्वा रात्रौ सेव्याऽतिवृष्यकृत् ॥

विधिवच्छालमलीपिच्छवरीभुङ्गामृतारसैः ।
 कान्तपात्रे प्रतिरसैस्सप्त्वा सप्तधाऽऽतपे ॥ ४५६ ॥

कुर्वीत भावनां पश्चाच्चूर्णयेत्तसमां जयाम् ।
 मधुना च लिहेत्कर्षं जरामरणनाशिनी ॥ ४५७ ॥

पञ्चाङ्गं शालमलेर्गाहं तत्समं विजयारजः ।
 मध्वाज्याभ्यां लिहेत्कर्षं वलीपलितखण्डनम् ॥ ४५८ ॥

अथ पुष्यरवौ हस्तिकन्दं ग्राहयं समूलकम् ।
 अनातपे च संशोष्य चूर्णयेत्तसमां जयाम् ॥ ४५९ ॥

मधुनाऽऽलोडयेत्यश्चातिखण्ठमाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 एकविशद्दिनं धान्यराशौ स्थाप्य ततोद्धरेत् ॥ ४६० ॥
 प्रत्यहं पलमेकं तु भक्षयेन्मण्डलद्वयम् ।
 कट्टम्लौ वर्जयेत्तावन्मृदु यूषान्मोजनम् ॥ ४६१ ॥
 मधुरं लघु पित्तधनं पललं जाङ्गलं हितम् ।
 बालार्काभश्च मतिमान्पिकालापो बलान्वितः ॥ ४६२ ॥
 शतयोजनपर्यन्तं दिनेनैकेन गच्छति ।
 मुण्डीचूर्णं जयाचूर्णं समं मधुधृतान्वितम् ॥ ४६३ ॥
 कर्षं प्रातः प्रतिदिनं लिहेदायुष्यपुष्टिकृत् ।
 द्वादशाब्दं तु सेवेत भुज्जीत धृतसंयुतम् ॥ ४६४ ॥
 गोक्षीरं षष्ठिकानं च लोणाम्लक्षारहीनकम् ।
 भवेद्वलिजराहीनो दृश्यस्यालघुदेहवान् ॥ ४६५ ॥
 पत्रं पुष्पं फलं श्वेतब्रह्मवृक्षस्य चाहरेत् ।
 छायायां शोषयेच्चूर्णं तत्समं विजयारजः ॥ ४६६ ॥
 मध्वाज्याभ्यां लिहेत्कर्षमब्दाद्यैवनमाप्नुयात् ।
 जयावीजानि च तिलान्मर्जयेत्सगुडान्प्रये ! ॥ ४६७ ॥
 विधाय लड्डुकान्प्रातर्भक्षयेदूगोधृताप्लुतान् ।
 मनसंसंमोहनकरान्कान्तासङ्गमसाधकान् ॥ ४६८ ॥
 पाकार्हव्यञ्जनैस्सार्धं जयापत्राणि पाचयेत् ।
 भर्जयेदूगोधृतेनैव गुडैलातीक्षणजीरकैः ॥ ४६९ ॥
 संस्कृतस्सुखसेव्योऽयं नामा व्यञ्जनयोगराट् ।
 तप्डुलान्विजयावीजं मुद्रगं च विगतत्वचः ॥ ४७० ॥
 सुरन्धनालिकेरान्तः क्षिपेद्रन्धं निरोधयेत् ।
 बहिगर्णेमयमृलिपतं शोषयेन्मृदुवहिना ॥ ४७१ ॥

पाचयेवालिकेरस्थं समज्जं तत्समाहरेत् ।
 मधुन्रयेण सहितं भुज्जीत् च यथाब्रह्म् ॥ ४७२ ॥

महावृष्ट्यकरो योगषष्ठानामपि पुंस्त्वदः ।
 गौक्षीरे विजयादीजं चक्रवर्जं विनिक्षिपेत् ॥ ४७३ ॥

अर्धावश्चिष्टे तत्क्षीरे व्यजनानिलशीतले ।
 वाराहीमर्कटीबीजपूर्वैरालवङ्गकम् ॥ ४७४ ॥

त्रिमधु त्रिलुगन्धं च निक्षिपेच्च समांशतः ।
 एकीकृत्य पिवेद्रात्रौ महावृष्ट्यकरः परः ॥ ४७५ ॥

वाराहीयोग एषोऽयं षण्डत्वादिनिकृन्तनः ।
 क्षीरशृतं च तद्बीजं पेषयेच्छिलया तनु ॥ ४७६ ॥

रसेनोत्तमकन्यायाः कांस्यपत्रे प्रलेपयेत् ।
 तीव्रातपे धारयेत्तं तसात्स्नेहं समाहरेत् ॥ ४७७ ॥

स्नेहान्तरयुजा तेन नस्यकर्म समाचरेत् ।
 जन्रूधर्वगतरोगांश्च कासध्यासादिकान्हरेत् ॥ ४७८ ॥

यस्य यस्य च रोगस्य विहितं यद्यदौषधम् ।
 तेन तेन युता सिद्धा तत्तद्रोगहरा भवेत् ॥ ४७९ ॥

गुणा मया च कथ्यन्ते तान्शृणुष्व महेश्वरि । ।
 जिह्वाद्रिता भनस्सौख्यं चृप्तिस्सङ्कल्पसिद्धता ॥ ४८० ॥

वाक्पदुत्वं मुखोल्लासो भवेद्यायामपेशलः ।
 खानध्यानार्चनपरो मधुरासादलोलुपः ॥ ४८१ ॥

मृष्टान्नाशी शीतवारि पिवत्रालापतत्परः ।
 यथेष्टालोकनपरः कामिनीसङ्गलोलुपः ॥ ४८२ ॥

सर्वभूतन्दयाविष्टस्तत्वज्ञानविलीनधीः ।
 कवितास्वयानविज्ञानोपन्यासैकपरायणः ॥ ४८३ ॥

वादेषु विजयं कुर्यात्सङ्गामे मल्लसङ्गरे ।
अन्येऽपि बहवस्त्रन्ति गुणस्त्रन्यत्र दुर्लभाः ॥ ४८४ ॥

[विजयाव्यापत्सद्धी ।]

षुतस्यास्त्रिद्विमूल्याश्च भक्षणे त्वधिके सति ।
जायन्ते हि विक्राश्च शृणु तान्परमेश्वरि ॥ ४८५ ॥

आरक्षलोचनशुष्कजिह्वौष्ठपुटतालुकः ।
पथमे शुष्कनासाग्र उष्णाकृच्छासपार्श्वयोः ॥ ४८६ ॥

द्वितीयेऽक्षिनिमीलत्वं पटलीकृतविग्रहः ।
तृतीये पादहस्ताक्षिदाहक्षदद्वन्द्वनिः ॥ ४८७ ॥

चतुर्थे क्षुत्पिपासार्तो निद्राघूर्णितलोचनः ।
पञ्चमे गददा वाणी सप्तोक्तं विस्मरेत्क्षणात् ॥ ४८८ ॥

षष्ठे विकारे सज्जाते कित्ताप्स्मृतिकारणम् ।
सप्तमे करस्पदश्च देहेण च रुचिरायते ॥ ४८९ ॥

महोर्मय इवोळासा जायन्ते च पुनः पुनः ।
अष्टमे दिश्ममशान्तिर्ग्रूभज्ज्ञातिरोदनम् ॥ ४९० ॥

नवमे श्रोत्रहुङ्करो मूर्च्छापस्मृतिकातरः ।
उद्धारः कूजनं भूमौ लुठनं दैन्यभाषणम् ॥ ४९१ ॥

अन्यथा भाषणं गुह्यं ब्रवन्सौख्यं न वेति च ।
दुःखं च मृदुकल्पोऽयं स्विनाङ्गश्च भवेत्यिये ! ॥

अन्ये विकारा बहवस्त्रन्ति तेषां चिकित्सनम् ।
विरेकोऽम्लरसशरीर्षस्यानं शीतांबुना ततः ॥ ४९३ ॥

चन्दनोशीरकर्पूरहिमांबुपरिलेपनम् ।
सुगन्धिशीतलीभूतमालालङ्कृतविग्रहः ॥ ४९४ ॥

मस्तिष्काजातिचांपेयकमलोत्पलधारिणा ।
 मृणालवलयोद्भासिशश्या च कदलीदलम् ॥ ४९५ ॥
 कर्पूरैलालवङ्गाश्च तक्कोलं कटुकीफलम् ।·
 चर्वयेत्सहताम्बूलं तालवृन्तेन वीजनम् ॥ ४९६ ॥
 सूक्ष्मकाषायवस्थाणि सुगन्धीनि च धारयेत् ।
 कङ्कणे चन्द्रमापश्यञ्ज्योत्सायां द्विमुहूर्तकम् ॥ ४९७ ॥
 पीनोत्तुङ्गकुचद्वन्द्वगाढालिङ्गनतत्परः ।
 शयीत शर्कराक्षीरघृतमांसरसादिकम् ॥ ४९८ ॥
 पानकं मुद्रयूषं वा पेयं वा शार्करं मधु ।
 केवलं शयनं कुर्याद्यद्यच्छीतं भजेच्च तत् ॥ ४९९ ॥

२९. कञ्चुकीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! कञ्चुकीकल्पमुत्तमम् ।
 सप्ताष्टच्छदसंयुक्ता मूलकोपमकन्दुका ॥ ५०० ॥
 क्षीरान्विता मेषशब्दाज्ञायन्ते पल्लवान्यपि ।
 सा ज्ञेया पीतरक्ताभकाण्डा श्वेततनुः प्रिये ! ॥ ५०१ ॥
 आषाढे कार्तिके मासे चैत्यदेशे प्ररोहति ।
 पिण्डां पलाष्टके क्षीरे त्वङ्गुष्ठद्वयमात्रकम् ॥ ५०२ ॥
 कुटीप्रवेशं कृत्वाऽऽदौ पीत्वा पश्चात्ययः पिवेत् ।
 जीर्णे क्षीरं पुनः पेयं पेयां वा स्नेहवर्जिताम् ॥ ५०३ ॥
 स्तोकोण्णलवणाम्लां तां न स्पृशेच्छीतलं जलम् ।
 एवं सप्तदिनं सेव्यं खिलकुष्ठं विनाशयेत् ॥ ५०४ ॥
 द्वितीये सप्तरात्रेण नश्यन्ति निखिला गदाः ।
 तृतीये सप्तरात्रेण भुजङ्गः कञ्चुकं तथा ॥ ५०५ ॥

त्वक्केशनखदन्ताश्च स त्यजेत्स्वयमेव हि ।
 जीवेत्पञ्चशतं वर्षं रूपमेघाबलान्वितः ॥ ५०६ ॥

चूर्णितं कञ्चुकीकन्दं तत्क्षीरेण विभावितम् ।
 कर्षं गोक्षीरकुड्डैः पिष्टा खण्डं पलं क्षिपेत् ॥ ५०७ ॥

नखकेशास्थिदन्तस्थान् रोगान्पानेन नाशयेत् ।
 कञ्चुकव्यास्तु पलं चूर्णं प्रस्त्रगोक्षीरवापितम् ॥ ५०८ ॥

चूर्णशेषं पचेत्तावद्गोघृतेन च भर्जयेत् ।
 सितया मधुना लिङ्गात्क्षीरान्नो मण्डलावधि ॥ ५०९ ॥

महागजबलोपेतो द्विरष्टवयसोज्जवलः ।
 जीवेत्पञ्चशतं वर्षान्कामिनीकेलिमन्मथः ॥ ५१० ॥

३०. कुकुटीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि ते देवि ! कुकुटीकल्पमुत्तमम् ।
 सुरसुर्मर्यमानादभ्येरभृतविन्दवः ॥ ५११ ॥

पतितास्तेभ्य उत्पद्मा कुकुटी निर्जरत्वदा ।
 पत्रैर्मरतकच्छायैर्वर्जूरीदलसन्निधैः ॥ ५१२ ॥

कन्दैश्च कुकुटास्यामैरीषत्कटुकपिच्छिलैः ।
 लक्षिता कुकुटी ज्ञेया महारोगहसा परा ॥ ५१३ ॥

विशेषाद्वातरोगांश्च गुदकीलविषाणि च ।
 घृतेन भर्जयेत्कन्दं शुद्धकोष्ठः कुटीं त्रजेत् ॥ ५१४ ॥

गुञ्जामात्रं प्रगे सेव्यं धारोष्णं गोपयः पिबेत् ।
 जीर्णे क्षीराच्चमशनीयाजलान्नं वा विचक्षणः ॥ ५१५ ॥

यथाबलं प्रतिदिनं वर्धयेन्मण्डलावधि ।
 जत्रूर्ध्वरोगान्पाण्डुदीन्क्षयकुष्ठादिकान्हरेत् ॥ ५१६ ॥

स्थिरकेशद्विजनखो वलीपलितवर्जितः ।
जीवेद्विशतवर्षं च मेधाधैर्यबलान्वितः ॥ ५१७ ॥

शुक्लप्रतिपदारभ्य चैकैकं घृतवर्जितम् ।
कन्दं प्राशनीय पर्वान्तं वर्धयेत्तद्यथाबलम् ॥ ५१८ ॥

तथैवासितपक्षादि नूनं कुर्याद्विनादिनम् ।
भुक्तेः प्रागुपयुजीत पश्चात्क्षीराशनो भवेत् ॥ ५१९ ॥

दर्शान्तमेवं सेवेत प्रतिमासं पुनः पुनः ।
त्रिवर्षाहिसद्विमाप्नोति जीवेद्वर्षायुतत्रयम् ॥ ५२० ॥

कुकुटीकन्दचूर्णं च गोक्षरिण यथा बलम् ।
जीर्णं पिवेद्यवागृश्च मासात्सिद्धिः प्रजायते ॥ ५२१ ॥

नानाविधगदान्हन्ति जीवेद्वर्षशतद्वयम् ।

३१. सोमलताकल्पः ॥

अथ सोमलताकल्पं दिव्यं वक्ष्यामि शङ्करि ॥ ५२२ ॥

सोमस्स्वयं मनुष्याणां हितायावनिमण्डलम् ।
प्रतिपेदे च तत्त्वान्ना ख्याता सोमलता भुवि ॥ ५२३ ॥

चतुर्विंशतिधा प्रोक्ता स्थाननामादिभेदतः ।
पूर्वप्रतिपदारभ्य पूर्णान्तं प्रतिवासरम् ॥ ५२४ ॥

एकैकं जायते पर्णं तथैवापरपक्षके ।
पतति क्रमशः पर्णं दर्शे सैकावशिष्यते ॥ ५२५ ॥

पूर्णमास्यां पञ्चदशष्ठोपेता सदा भवेत् ।
नानाविधदलोपेताशङ्कदपञ्चदशात्सिकाः ॥ ५२६ ॥

क्षीरयुक्तलताकन्दाः सर्वास्सोमलतास्मृताः ।
तुषाराद्रावर्बुदे च सहै देवगिरौ तथा ॥ ५२७ ॥

श्रीपर्वते च मलये महेन्द्रे पारियत्रके ।
 विन्ध्ये देवसहेऽद्रौ च देवसूतहृदे तथा ॥ ५२८ ॥
 वितस्तोत्तरीरेऽस्ति प्रभासास्त्वयो महीधरः ।
 सिन्धुहृदोऽस्ति पाञ्चाले चन्द्रमाः प्लवतेऽत्र च ॥
 तत्पदेशे च वाप्यस्ति तंशुमानथ मुञ्जवान् ।
 दिव्यं सरोऽस्ति काश्मरि रुयातं क्षुद्रकमानसम् ॥
 औषिण्क् त्रैषुभगायत्रो जागतस्त्रैषुभस्तथा ।
 अन्याश्च पञ्च सन्त्यत्र सृगाङ्गाभासवल्लिकाः ॥ ५३१ ॥
 भाग्यहीना न पश्यन्ति देवाग्निद्विजनिन्दकाः ।
 सर्वसोमलतानां च विधिरेक उपासने ॥ ५३२ ॥
 चन्द्रमा खर्णसच्छायो विशदो रजतप्रभः ।
 तौ रंमाकृतिकन्दौ तु चन्द्रमास्तु जलेचरः ॥ ५३३ ॥
 लशुनच्छदनः पुण्यो मुञ्जवान्गारुडाहृतः ।
 श्येनच्छदनिमः पाण्डुस्सर्पनिर्मोक्षत्सदा ॥ ५३४ ॥
 लम्बते पादपाग्रेषु विशेषं लक्षणं स्मृतम् ।
 अंशुमांश्चन्द्रमाश्चैव शोनकी कर्णकोपमः ॥ ५३५ ॥
 दूर्वासोमौ जाग्रतश्च कन्याभासश्च शाकरः ।
 करवीरस्तालवृन्तः प्रतानश्च गर्वीनसः ॥ ५३६ ॥
 पश्यस्सोमप्रदश्चैव गरुडाहृतनामकः ।
 अयःप्रभोऽग्निष्ठोमस्यादौवथ्यो रेवतकस्तथा ॥ ५३७ ॥
 अंशुमानसर्वसुस्त्वस्यादस्य सेवां प्रचक्षते ।
 एतद्रसायनज्ञैश्च प्रीतमन्त्रविदुत्तमैः ॥ ५३८ ॥
 भिषग्वरैस्तुहृदभिश्च संयुक्तश्शुद्धकोष्ठवान् ।
 कुटीं प्रविश्य निवृतां पुण्यक्षें शुभवासरे ॥ ५३९ ॥

पूर्वेद्युर्देवि ! विप्रानिसिद्धसामायिकानगुह्न् ।
 योगिनीश्च कुमारीश्च बालकानिसिद्धसन्ततिम् ॥ ५४० ॥

गन्धपुष्पाक्षताद्यैश्च धूपैर्दैपैश्च पूजयेत् ।
 भोजनैर्दक्षिणामिश्र तोषयेच्च विधानतः ॥ ५४१ ॥

क्षीरसंशुभतः कन्दात्स्वर्णसूच्या विभेदितात् ।
 हेमपात्रे समादाय तत्क्षीरं कुडुबं पिवेत् ॥ ५४२ ॥

सकृदेव पिवेत्सर्वं पीतशेषं जले क्षिपेत् ।
 दिवा सुहृद्भिर्विहरेद्वाग्यतश्च वशी भवेत् ॥ ५४३ ॥

द्रव्यदेहोपदेशज्ञैः कुट्टामास्तिकबुद्धिभिः ।
 उपवासी जपरतस्सायं सन्ध्यार्चनापरः ॥ ५४४ ॥

प्रसुप्याद्वर्भशयने कृष्णाजिनतिरोहिते ।
 पिपासितोऽपि पानीयं शीतलं मात्रया पिवेत् ॥ ५४५ ॥

प्रभाते च समुत्थाय कृतप्रागेतनक्रमः ।
 विना सोमं तथाऽसीत जीर्णे क्षीरे सशोणितम् ॥

पित्तावसानं सकृमि वमनं भवति प्रिये ! ।
 शृतशीतं च गोक्षीरं सायं पेयं सुसाधकैः ॥ ५४७ ॥

विरेको जायते तस्य तृतीयदिवसे महान् ।
 तेन प्रमुच्यते मर्त्यः पूर्वकैर्दुष्टभोजनैः ॥ ५४८ ॥

खानं कुर्याद्विनान्ते स शृतशीतं पिवेत्प्रयः ।
 दर्भशयां सुमक्षौमछादितायां शयीत सः ॥ ५४९ ॥

ततश्चतुर्थे दिवसे श्वयशुस्तस्य जायते ।
 अङ्गेभ्यः क्रिमयो वह्यस्सूक्ष्मा निर्यान्ति तद्विने ॥

गोविडभस्मयीं शयां शोधितां मृदुलां सुधीः ।
 अधिशेत पिप्पासा चेच्छृतशीतं जलं पिवेत् ॥ ५५१ ॥

सायं गव्यं शृतं क्षीरं पीत्वा शिष्यसुहृद्वतः ।
 यथासुखं प्रसुप्त्याच्च निशि पञ्चमपष्ठयोः ॥ ५५२ ॥
 अहो विधिरयं कार्यो द्विकालं पाययेत्पयः ।
 सप्तमे दिवसे देहस्त्वगस्थिरायुशोषितः ॥ ५५३ ॥
 मांसरक्तविहीनस्यात्सोमपः प्राणशोषितः ।
 सुखोष्णौसिङ्गयेत्क्षीरं विग्रहम् ॥ ५५४ ॥
 श्रीखण्डतिलयष्टाहैः पिष्टसं परिलेपयेत् ।
 क्षीराशी कटशायी च क्षौममग्नां शयीत सः ॥ ५५५ ॥
 अष्टमेऽहिनसं इमश्रु त्वक्केशा रदना अपि ।
 पतन्ति सद्योजातस्य देहवज्जायते वपुः ॥ ५५६ ॥
 क्षीराशी स्यात्तु नवमेऽणुतैलाभ्यङ्गमाचरेत् ।
 स्नायात्सोमलताकल्पं वयथितेन जलेन च ॥ ५५७ ॥
 ततस्तु नवमे त्वक्च स्थिरतां प्रतियाति च ।
 तथैवैकादशदिने प्रारभ्य षोडशं दिनम् ॥ ५५८ ॥
 अभ्यङ्गं नाचरेत्खानं सोमवल्ककषायजम् ।
 दिनात्सप्तदशादूर्ध्वं चतुर्विंशतिकावधि ॥ ५५९ ॥
 स्थिरत्वं त्वगवाप्नोति दन्ता वज्रनिभोज्जवलाः ।
 स्थिरा हृदतरा स्निग्धा जायन्ते समपङ्क्तयः ॥ ५६० ॥
 पञ्चविंशतमे घस्ते षष्ठ्यन्नं गोपयोऽन्वितम् ।
 भुज्जीत नखरास्तस्य शुकचञ्चुनिभोज्जवलाः ॥ ५६१ ॥
 त्वगस्य जायते स्निग्धा नीलोत्पलसमद्युतिः ।
 सुलक्षणातसीपुष्पवैदूर्याबुद्सन्निमा ॥ ५६२ ॥
 मासादनन्तरं कुर्यात्तिलोशीरकचन्दनैः ।
 पिष्टैः प्रलेपनं पश्चात्पयसा स्वपनक्रिया ॥ ५६३ ॥

रोहन्ति चिकुरास्तस्य अमराञ्जनसन्निभाः ।
 माससप्तदिनाद्वूर्धं द्वितीयावरणस्थितिः ॥ ५६४ ॥

पुनमृतीयावरणे तिष्ठेत्सिद्धो मुहूर्तकम् ।
 कुर्द्धं विशेषथापूर्वं बलातैलाज्यलेपनम् ॥ ५६५ ॥

कुर्याहिनत्रयं पश्चाच्चत्वारिंशहिनात्परम् ।
 करीषभस्मनोद्भूत्य देहं कर्लकैर्विलेपयत् ॥ ५६६ ॥

अजशृङ्गीत्वगुद्भूतैस्त्वानं कोणजलेन च ।
 चन्दनोशीरकपूरैर्लिङ्गो मुहूर्धात्रिजैः ॥ ५६७ ॥

यूषैष्पष्ट्यच्चमश्नीयात्क्षीरैस्त्रिमधुसंयुतैः ।
 वृतेन वा द्वितीये तु वसेदावरणे सुधीः ॥ ५६८ ॥

दिवसं पञ्चकं तत्र किञ्चिद्वातातपे सुधीः ।
 मध्ये मध्ये च सेवेत तथैव दशवासरम् ॥ ५६९ ॥

सोढवातातपस्तसातृतीयावरणं भजेत् ।
 एकविंशहिनं तिष्ठन् स्थिरीकृतमनास्समुत् ॥ ५७० ॥

ततो द्वाविंशतिदिने देहसिद्धिः प्रजायते ।
 बहिर्निर्गत्य च तदा पूजयेद्भैरवं पुरा ॥ ५७१ ॥

गुर्वग्निद्विजसिद्धानां चेतांसि परिमोदयन् ।
 सर्वत्र स्वेच्छया नित्यं विहरेद्दुःखवर्जितः ॥ ५७२ ॥

वर्षायुतं नवं दिव्यं वपुर्धर्ते सुकान्तिमत् ।
 बलं गजसहस्राणां भवेदस्य न संशयः ॥ ५७३ ॥

विषागिनितोयशस्त्रास्त्रमृगादिभ्यो भयं न हि ।
 ब्रह्मलोकादिलोकेषु विचरेत्स्वेच्छया सदा ॥ ५७४ ॥

कान्त्या द्वितीयश्चन्द्रस्पाद्यपेण मकरध्वजः ।
 सर्वहादकरश्चान्तस्सप्तड्ड्यन्दकमान् ॥ ५७५ ॥

वेदान्वेति च शास्त्राणि भूलोकगतिनिर्जरः ।
हस्तशाखाप्रतानायास्सोमवल्ल्यास्समाहरेत् ॥ ५७६ ॥

काण्डान्दात्रिंशतिं स्वर्णपत्रे पुण्ये यथाविधि ।
रौप्ये पात्रेऽथवा योज्यं द्विपलं गोपयस्तथा ॥ ५७७ ॥

सोमवल्लीरसं तद्वन्मेलयित्वा पिवेत्ततः ।
कुटीप्रवेशः पश्यं च पूर्ववत्समुदाहृतम् ॥ ५७८ ॥

अणिमाद्यष्टसिद्धिस्यात्स साक्षादमरो भवेत् ।

३२. गुड्घचीकल्पः ॥

अथामृतलताकल्पं वक्ष्यामि श्रुणु भैरवि ! ॥ ५७९ ॥

साक्षात्सुधामृतलता व्याधिजन्मजरापहा ।
अमृतायाश्शतपलं त्रिप्रस्थं मधुरत्रयम् ॥ ५८० ॥

चूर्णं लिहेत्कर्षमात्रमेवं संवत्सरावधि ।
सर्वव्याधिप्रशमनं जीवेच्च शरदश्शतम् ॥ ५८१ ॥

अथ छिन्नरुहाचूर्णं पञ्चविंशत्पलं सिता ।
द्विगुणा च तवक्षीरी चात्मगुप्ताऽश्वगन्धिका ॥ ५८२ ॥

पुनर्नवाज्यं प्रत्येकं युज्ज्याहशपलं प्रिये ! ।
मृद्धीकाष्ठपला यष्टी ततः पञ्चपला तथा ॥ ५८३ ॥

एकीकृत्य च तत्सर्वं स्त्रिघमाण्डे विनिक्षिपेत् ।
पक्षमेकं धान्यराशौ निधाय प्रतिवासरम् ॥ ५८४ ॥

पलं पलं प्रयुज्जीत मासं स्याद्याधिवर्जितः ।
षष्ठ्मासाद्गृध्रद्विष्ट्याद्वृष्टं जीवेच्छतायुषम् ॥ ५८५ ॥

अमृतायाश्शतपलं चूर्णं षष्ठिपलं मधु ।
चत्वारिंशत्पलं सर्पिंद्रिमासं धान्यराशिगम् ॥ ५८६ ॥

प्रत्यहं पलमात्राशी मासात्सर्वगदान्हरेत् ।
दिव्यदृष्टिशतं जीवेन्मेधावलमहाद्युतिः ॥ ५८७ ॥

३३. तुवरककल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! कल्पं तुवरकस्य च ।
वृक्षाः पश्चिमवारीशतटे तिष्ठन्ति सन्ततम् ॥ ५८८ ॥

तरङ्गानिलसंक्षुब्धशीकाराद्रिंतपल्लवाः ।
वर्षतर्तैँ च सुपक्वानि तंफलानि समाहरेत् ॥ ५८९ ॥

शोषयित्वाऽथ सञ्चूर्ण्य तिलवैलमाहरेत् ।
अथवैरण्डवैलं प्रयत्नेन समाहरेत् ॥ ५९० ॥

पुनर्वह्नौ पचेत्तैलं यावदंभःक्षयं भवेत् ।
तत्कर्षं निक्षिपेत्यक्षं ततोऽनुद्युत्य प्रयत्नतः ॥ ५९१ ॥

चतुर्भक्तविहीनस्सन् शुद्धः कर्षं पिबेत्प्रिये ! ।
शङ्खचक्रगदापाणिस्त्वामाज्ञापयदच्युतः ॥ ५९२ ॥

मन्त्रेणानेन सेवेत् सर्वो दोषो विनश्यति ।
एवं पञ्चदिनं सेव्यमहितानि च वर्जयेत् ॥ ५९३ ॥

मासं मुद्ररसाशी स्यात्सर्वकुष्ठविर्जितः ।
ततः क्षौद्रघृताम्यां च लिहेत्वाष्मासिकावधि ॥ ५९४ ॥

वलीपलितहीनश्च जीवेद्रूषशतद्वयम् ।
ततैलं दिनपञ्चाशं नस्येद्वीरकवद्द्विजः ॥ ५९५ ॥

वलीपलितनिर्मुक्तश्रुतधारी हृडाङ्गवान् ।
जीवेद्विशतवर्षं च मेधावी गृग्रलोचनः ॥ ५९६ ॥

३४. सोमराजीकल्पः ॥

अथ वक्ष्याम्यहं देवि ! सोमराजीरसायनम् ।

संग्रहेतां पुष्परवावातपे शोषयेत्ततः ॥ ५९७ ॥

चूर्णितां कोण्णसलिलैः पिवेत्पातर्विशुद्धये
त्रिदिवं च ततः क्षौद्रैः कर्षमात्रं लिहेत्पर्गे ॥ ५९८ ॥
मासेन रोगा नश्यन्ति षण्मासात्सिद्धिमाप्नुयात् ।

३५. वृद्धदारुककल्पः ॥

अथ ब्रूमि देवेशि ! वृद्धदारुककल्पकम् ॥ ५९९ ॥

नागवल्लीदलक्ष्मैः सदुर्घैर्मृदुरोमकैः ।
पत्रैर्युतापि सफला रक्तपुष्पा प्रतानिका ॥ ६०० ॥

तिक्कोषणं कांबुतेति महिषास्यलता स्मृता ।
तुलोन्मितं च तन्मूलं चूर्णितं सर्षपायुतम् ॥ ६०१ ॥

धान्यराशौ न्यसेत्पक्षं उद्धृत्योन्मितकर्षकम् ।
अनुपेयं च गोक्षीरं जीर्णं क्षीरान्नभोजनम् ॥ ६०२ ॥

वृद्धोऽपि तरुणो भूयाद्वर्षात्सर्वगद्रोजिज्ञतः ।
एवं द्वादशवर्षाणि सेवेतालस्यवर्जितः ॥ ६०३ ॥

जीवेत्पद्मशतवर्षं च वलीपलितवर्जितः ।
वृद्धदारुकचूर्णं च शुद्धं शतपलोन्मितम् ॥ ६०४ ॥
वाजिगन्धाकन्दचूर्णं शतत्रयपलं वृत्तैः ।
आलोड्य भक्षयेत्कर्वि स जीवेच्छरदां शतम् ॥ ६०५ ॥

तुरङ्गमसमो वेगे बले दन्तावलोपमः ।
कान्त्या हिमांशुसद्वशस्तेजसा भास्करोपमः ॥ ६०६ ॥
शतावर्याश्विगन्धा च गोक्षुरो वृद्धदारुकः ।
सपांशमस्तिलं सर्पिर्युक्तं कर्षं च खादयेत् ॥ ६०७ ॥
सपांशमस्तिलं सर्पिर्युक्तं कर्षं च खादयेत् ।

अमृतीकरणविशान्तौ—पञ्चदशोल्लासः ।

२६३

बृद्धदारुकमूलं च वरीस्वरसपेषितम् ॥ ६०८ ॥

कर्ष पिवेद्भृत्सरं यत्स जीवेच्छरदशतम् ।

बृद्धदारुकचूर्णं च धात्रीस्वरसभावितम् ॥ ६०९ ॥

एकविंशतिधा प्रातर्मध्याज्याभ्यां तु कर्षकम् ।

लिहेदब्दं स जीवेच्च वर्धाणि च शतद्रव्यम् ॥ ६१० ॥

योवसापस्तधा(?)जीवेन्नीरुजस्स महान्मवेत् ।

गोदुग्धेन च तन्मूलं रसं धात्र्याश्च संमितम् ॥ ६११ ॥

पिवेत्संवत्सरं यस्तु स जीवेच्छरदशतम् ।

तत्सिद्धं सर्पिरश्नीयात्पूर्वतक्फलमाप्नुयात् ॥ ६१२ ॥

पुनर्नवा वरी शुण्ठी मागधी रजनीद्रव्यम् ।

एतत्सर्वं समं बृद्धदारुकं काञ्जिकान्वितम् ॥ ६१३ ॥

पलं प्रातः पिबेद्भीमान् दच्छिदाद्धारमाचरेत् (?) ।

मासात्सर्वामयान्हन्ति वर्षादायुशशतं भवेत् ॥ ६१४ ॥

द्वीपी शौण्डी वरा विश्वं मुस्तमेला समांशकम् ।

एतत्संयोज्य सिद्धं तच्चूर्णं वेलरिकं भवेत् ॥ ६१५ ॥

क्षौद्राज्यलुलितं खादेत्कर्षं वर्षेण सिद्ध्यति ।

तत्फलं स्वरसं कर्षं वृत्तं क्षौद्रं च तत्समम् ॥ ६१६ ॥

पिवेदनु गवां क्षीरं माहिषं वा पलोन्मितम् ।

मासेन सर्वरोगव्यं वर्षाज्जीवेच्छतायुषम् ॥ ६१७ ॥

चूर्णं वेलरिकामूलं फलं पित्पलिकाभवम् ।

समवेलरिकामूलफलजैश्च रसैस्तथा ॥ ६१८ ॥

गुड्ढचीस्वरसेनापि भावयेदेकविंशतिम् ।

शुष्कं वृतप्लुतं भाण्डे स्निघे धान्यचये स्थितः ॥

विसाहाचदुद्धृत्य कर्ष प्रातर्लिहेजरः ।
वर्षाद्वृष्टसहस्रायुसर्वरोगविवर्जितः ॥ ६२० ॥

३६. वज्रवल्लीकल्पः ॥

अथ व्याख्याभ्यहं देवि ! वज्रवल्लीरसायनम् ।
वज्रवल्लीं समूलं च छायाशुप्कां विचूर्णयेत् ॥ ६२१ ॥
वरा त्रणारिमूर्ळं च प्रत्येकं भास्करं पलम् ।
रोगानशेषान्षण्मासाद्वन्यात्संवत्सराद्वयेत् ॥ ६२२ ॥
देहसिद्धिश्च षण्मासाच्चूर्णमन्यत्पकल्पयेत् ।

३७. तिलक्षीरिणिकाकल्पः ॥

तिलक्षीरिणिकाकल्पं कथयिष्यामि शांभवि ! ॥ ६२३ ॥
तिलक्षीरिणिकामूलं मौनेनोत्पाठ्य साधकः ।
कोणेन वारिणा पिष्टा प्राङ्मुखोदड्मुखः पिष्टेत् ॥
गिलेद्वा गुलिकां कृत्वा क्षीराज्यानाशयेच्छुचिः ।
क्रमेणार्धद्वित्रिनिष्ठं सेवेतावदं स सिद्धिभाक् ॥ ६२५ ॥
दशाहाच्छुकवृद्धिस्यालिमासात्सर्वरोगजित् ।
षण्मासात्सिद्धिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ६२६ ॥

३८. ब्राह्मीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! ब्राह्मीकल्पमनुत्तमम् ।
समूलसुद्धरेष्टाद्वाँ प्रक्षाल्य सलिलेन च ॥ ६२७ ॥
उखखले कुट्टित्वा पात्रे तत्रै समाहरेत् ।
जुहुयाच्छारदामन्त्रैतद्रैश्च सहस्रकम् ॥ ६२८ ॥
अर्चयित्वा गुरुन्विप्रान्प्राशनीत हुतशेषकम् ।
पलमात्रं तद्रसं च जीर्णे क्षीराच्चभोजनम् ॥ ६२९ ॥

निससाहाचुदुचूत्य कर्ष प्रातर्लिहेवरः ।
वर्षाद्वृष्टसहस्रायुस्सर्वरोगविवर्जितः ॥ ६२० ॥

३६. वज्रवल्लीकल्पः ॥

अथ व्याख्याम्यहं देवि ! वज्रवल्लीरसायनम् ।
वज्रवल्लीं समूलं च छायाशुप्तं विचूण्येत् ॥ ६२१ ॥
वरा व्रणारिमूलं च प्रत्येकं भास्करं पलम् ।
रोगानशेषान्यण्मासाद्वन्यासंवत्सराद्ववेत् ॥ ६२२ ॥
देहसिद्धिश्च षण्मासाच्चूर्णमन्यत्यकल्पयेत् ।

३७. तिलक्षीरिणिकाकल्पः ॥

तिलक्षीरिणिकाकल्पं कथयिष्यामि शांभवि ! ॥ ६२३ ॥
तिलक्षीरिणिकामूलं मौनेनोत्पाट्य साधकः ।
कोणेन वारिणा पिष्टा प्राङ्गमुखोदड्मुखः पिवेत् ॥
गिलेद्वा गुलिकां कृत्वा क्षीराज्यानाशयेच्छुचिः ।
कमेणार्धद्विनिष्कं सेवेताब्दं स सिद्धिभाक् ॥ ६२५ ॥
दशाहाच्छुक्रवृद्धिस्यात्निमासात्सर्वरोगजित् ।
षष्मासात्सिद्धिमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ ६२६ ॥

३८. ब्राह्मीकल्पः ॥

अथ वक्ष्यामि देवेशि ! ब्राह्मीकल्पमनुत्तमम् ।
समूलामुद्धरेद्वार्हीं प्रक्षाल्य सलिलेन च ॥ ६२७ ॥
उल्खले कुट्टित्वा पात्रे तत्रै समाहरेत् ।
जुहुयाच्छारदामन्त्रैस्तद्रैश्च सहस्रकम् ॥ ६२८ ॥
अर्चयित्वा गुरुन्विप्रान्प्राश्नीत हुतशेषकम् ।
पलमात्रं तद्रसं च जीर्णं क्षीराचमोजनम् ॥ ६२९ ॥

एवं सप्तदिनं सेव्यं ब्रह्मचारी जपे रतः ।
 मेधावी ब्रह्मवर्चस्वी वाग्विशुद्धः प्रजायते ॥ ६३० ॥

ऊर्ध्वं सप्तदिनात्सेव्यं प्रबन्धनातीच्छ्या अपि ।
 विस्मृतानपि वेत्तयेव श्रुतं शीघ्रं च धारयेत् ॥ ६३१ ॥

द्वितीये सप्तमादूर्ध्वं पूर्ववत्तद्रसं पिवेत् ।
 सकृच्छुतं श्लोकशतं सहस्रमपि धारयेत् ॥ ६३२ ॥

एवं त्रिसप्तदिवसं पिवेद्वाहीरसं शुचिः ।
 देहादलक्ष्मीर्निर्याति वाणी विशति शाश्वती ॥ ६३३ ॥

भवेत्पुंरुपवाग्देवी सर्वशास्त्रार्थवेदिनी ।
 वेदवेदान्तविद्वीमाङ्गीवेत्पञ्चशताब्दकम् ॥ ६३४ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चदशोल्लासः ॥

॥ षोडश उल्लासः ॥

१. अङ्गकोलकल्पः ॥

अथ ब्रवीम्यहं देवि ! कल्पमङ्गकोलबीजकम् ।
 चतुर्भिस्साधकैर्धीरैर्विशुद्धैशुद्धिकांक्षिभिः ॥ १ ॥

समवेत्साधकेन्द्रैः पुण्यर्क्षेष्वारभेत्वा तत् ।
 अङ्गकोलमूलं वितृणं कृत्वा संमार्ज्वं शोधनम् ॥ २ ॥

तत्र लिङ्गं च संस्थाप्य तदग्रे स्थापयेद्वटम् ।
 एकसूत्रेण बध्नीयालिङ्गाङ्गकोलघटान्त्रिये ! ॥ ३ ॥

गन्धपुष्पादिभिः पूजामधोरेण प्रकल्पयेत् ।
 प्रतिमासं दिवा नक्तं पुष्पादि फलितावधि ॥ ४ ॥

गुहीत्वा तत्कलं पक्षवं पूर्येत्तद्धटं फलैः ।
 योगिनीमैरवीप्रीत्यै महापूजां विधाय च ॥ ५ ॥

आनीय तद्धटं गेहे शोषयेदातपे फलम् ।
 वितुषाणि च वीजानि कुर्यात्तन्मुखवर्षणम् ॥ ६ ॥

कुर्यात्तो विशालास्ये पात्रे मृच्छूर्णलेपनम् ।
 एकैकशश्चोर्ध्वमुखं रोपयेद्भुजगाकृति ॥ ७ ॥

ततस्तु टक्कणं तद्वत्तद्वक्तेषु लेपयेत् ।
 तत्पात्रं कांस्यपात्रे च स्थापयेत्तदधोमुखम् ॥ ८ ॥

आतपे धारयेद्धीमान्यलैश्च तिरोदधेत् ।
 दिने दिने च्युतं तैलं गृहीयाद्विनपञ्चकम् ॥ ९ ॥

तत्तैलं काचकुप्यन्तस्यापयेच्च समन्तकम् ।
 अर्धमात्राङ्कोलतैलं द्विगुणं तिलतैलकम् ॥ १० ॥

नासारन्धद्वये नस्यं जरामृत्युविनाशनम् ।
 स जीवेत्तिशतं वर्षं सर्वामयविवर्जितः ॥ ११ ॥

रोगादिजलपाशाद्यैर्मादैश्च विषेण च ।
 गतासूनां नृणां नस्यं कुर्यात्पुण्यकलमिश्रितम् ॥ १२ ॥

मृतसूतं च तैलं ते जीवन्ति च न संशयः ।
 मृतसञ्जीवनी विद्या पूर्वोक्ता कथिताऽनवे ! ॥ १३ ॥

अन्ये रसायनकल्पाः ॥

एलाऽभया वचा काकतुण्डीकलमरुष्करः ।
 सहदेवी निम्बपत्रं लङ्घलीकन्दभेव च ॥ १४ ॥

समांशं शोषयेद्यन्ते पाताले तैलमाहरेत् ।
 ततैलं नस्यमादद्यात्ससाहान्तरितं प्रिये ! ॥ १५ ॥

स्थं वर्षे कृते नस्ये सहस्रायुभवेवरः ।
 नीलिकामूलसंयुक्तं तैलं चार्धपलं पिवेत् ॥ १६ ॥

वत्सराज्ञायते सिद्धो वलीपलितवर्जितः ।
 जीवेद्वद्विदिनं व्यबद्वाद्वायुवेगो महावलः ॥ १७ ॥

भृजीरसं कृष्णजीरं प्रस्थं प्रस्थं प्रकल्पयेत् ।
 नीलोत्पलञ्च मधुकं प्रस्थार्थं च पृथमवेत् ॥ १८ ॥

तिलतैलं पञ्चपलं पाचयेत्सर्वमेकतः ।
 तैलावशिष्टं तत्तैलं जरा मृत्युश्च चश्यति ॥ १९ ॥

अर्धनिष्ठं चैकनिष्ठं सार्धनिष्ठं क्रमेण च ।
 तैलप्रमाणमित्युक्तमन्दाज्ञीवेच्छतत्रयम् ॥ २० ॥

इष्टि(षी)काक्षिपलं क्षिप्त्वा कर्षेकमुदकैः पिवेत् ।
 वत्सरात्पलितं हन्ति सहस्रायुभवेवरः ॥ २१ ॥

सर्पाक्षी काकमाची च सहदेवी च भृजराट् ।
 काकतुण्डीफलं निष्वं पर्णं बाकुचिद्विजकम् ॥ २२ ॥

समूलां देवदार्लीं च ब्राह्मीमूलं फलतयम् ।
 मूलं च वाजिगन्धाया नीलकोरण्डपत्रकम् ॥ २३ ॥

समं समं कन्यकाया द्रचैश्च परिभावयेत् ।
 सप्ताहं शोषयेच्चूर्णं छायायां त्रिमधुप्लुतम् ॥ २४ ॥

द्विकर्षं प्रत्यहं सेव्यं वत्सरेण जरां जयेत् ।
 आचन्द्रतारकं जीवेन्महावलयुतस्तुखम् ॥ २५ ॥

महाकामेश्वरकल्पः ॥

चातुर्जातकचोरचन्दनजलद्राक्षातुगारेणुकं
 कस्त्रीतगरेन्दुकुड्कुमजटाकुष्ठाश्वगन्धान्दकम् ।

कङ्गोलामरदारुचित्रकविषं द्वे जीरके सैन्धवं
भार्ज्ञगोक्षुरदेवपुष्पमुसलीयष्टीवलाफेनकम् ॥ २६ ॥

रंभाकन्दफलतयं त्रिकटुकं जातीफलं वाशकं
तालीशं कटुकीफलं गजकणा माषामृताशर्करा ।
पिच्छाभूजविदारिकामदनकं बीजं च कच्छुद्धवं
शालमल्यंधिपुनर्नवागरुशतावर्यप्यथो दीप्यकम् ॥

पादांशं मृतमऋकं च किजया तुल्यौषधानां समा
सर्वेषां सहशा सिता च मधुना चाज्येन संयोजिता ।
जातीचम्पककेतकादिकुसौम्सेवेत संवासितं
कर्षार्थं निशि देहसिद्धिदमहाकामेश्वरः कामदः ॥

पुंसां शुक्रविवृद्धिदाढर्चकरणे क्षीरानुपानं हितं
शालमल्यंधिजलानुपानमथवाऽप्यन्यच्च यच्छुक्रलम् ।
प्रौढानां सुदृशां सुखातिसुखदो वश्यो महाद्रावकः
सङ्गे भञ्जुरकामकौतुकरसः क्रीडाकलामोददः ॥

संभोगे स्थविरागिनयोषिति मदे यूनां सरे दर्पहा
नित्यानन्दनिदानमादिपुरुषैरप्याहितासादनः ।
वाचां सिद्धिकरः प्रकृष्टकवितासन्दर्भसंपादनः;
सौख्यारोग्यविशेषयौवनकलासामग्रचसन्धायकः ॥

वृद्धत्वं हरते बलं च कुरुते मृत्युं निरस्येत्परं
व्याघ्रिवातमपाकरोति कुरुते कार्णित नयत्यार्जिवम् ।
योगाभ्यासविधौ रतस्य सुलभां सिद्धिं विधत्तेतरां
अंहस्सन्ततिसंहर्ति कलयते स्त्रीणामपत्यप्रदः ॥

रोगाणां निचयं क्षयं क्षपयति क्षिप्रं महारुद्धणं
व्याहन्ति श्वसनं लयं गमयते छिन्ते च क्रसोदयम् ।
दुर्नीमानि च षड्भिन्ति हरते सर्वार्तिरोगोल्बणं
मेहौघं च लुनाति शोणितदरं विधवंसते सेवनात् ॥

क्षीणे पोषमुपादधाति विपुलं पूर्णातिजीर्णोज्ज्वलं
मन्दमिन्न ग्रहणीं निकृन्ततितरां दोषानशेषानपि ।
श्रेष्ठसर्वरसायनेषु विदुषां भोगार्थिनां योगिनां
सिद्धिं सम्यगिहातनोति वपुषस्सेवनादन्वहम् ॥

मूलिकाकल्पेषु रसाभ्रकादिमेलनातिदेशः ॥
महावृक्षादिकल्पेषु प्रोक्तेष्वेषु साधकैः ।
एष साधारणो योगः कर्तव्यस्सिद्धिकांक्षिभिः ॥ ३४ ॥
गुञ्जामात्रं शुद्धसूतं वाऽभ्रकं वा पण्ड्रयम् ।
कान्तलोहं तथैवोपयोजयेद्भक्षयेन्नरः ॥ ३५ ॥
रसाभ्रलोहयोगेन सद्यसिद्धिमवाप्नुयात् ।
जीवहीनो यथा देहो गन्धहीनं प्रसूनकम् ॥ ३६ ॥
तथैव मूलिकाकल्पा रसहीना न सिद्धिदाः ।
तसमाद्रसेन सहितासद्यसिद्धिप्रदायकाः ॥ ३७ ॥

अभ्यङ्गरसायनम् ॥

[महानीलीतैलम् ।]

महानीलीरसं प्रस्थं प्रस्थं भृङ्गरसं प्रिये ! ।
धात्रीफलरसं प्रस्थं काकतुण्डीफलोद्भवम् ॥ ३८ ॥
प्रस्थं कषायतिलजं तैलप्रस्थं च गोपयः ।
आढकं योजयेत्सर्वं काकतुण्डीफलं पलम् ॥ ३९ ॥
त्रिपलं चामलं भृङ्गनीलीपत्ररजः पलम् ।
पिष्टा तस्मिन्निक्षेपेत्सर्वं पचेन्मन्दामिना प्रिये ! ॥ ४० ॥
तैलावशिष्टं विपचेत्ततो वस्त्रेण शोधयेत् ।
तैलेनानेन चाभ्यज्य शिरोऽभ्यङ्गं समाचरेत् ॥ ४१ ॥

प्रत्यहं कर्णपूरं च एवं कुर्याद्सायनम् ।
केशा अमरसङ्काशश्रोत्रं दिग्न्तपाटवम् ॥ ४२ ॥
जन्रूधर्वरोगा नश्यन्ति तथा पादहितं भवेत् ।

[चन्दनाद्यं तैलम् ।]

चन्दनागरुकर्पूरकस्तूरीकुड्कुमं तथा ॥ ४३ ॥
उशीरद्वयकड्कोलजातीफललब्जकम् ।
नलिकानलदास्पृष्ककातुरुष्कथाणुलोचनम् ॥ ४४ ॥
हरेणुस्तगरं लाक्षा नखं स्थौणेयकं मुरा ।
नलदामलंकं कुष्ठं चोरंकं कटुकीफलम् ॥ ४५ ॥
प्रपौण्डरीकं खर्जूरं पद्मकं जातिपत्रिका ।
शैलेयं धातकीपुष्पं सरलं चैलवालुकम् ॥ ४६ ॥
पूरीफलं सप्तपर्णं तथा तामलंकं शिये ॥ ॥
एकैकं कर्षमात्रं स्यात्प्रस्थं तैलं च गोपयः ॥ ४७ ॥
आढकं तत्पचेत्सर्वं तैलशेषं समाहरेत् ।
तस्मिन्मृगाण्डं कस्तूरीं कर्पूरं कुड्कुमं क्षिपेत् ॥ ४८ ॥
पृथक्र्षष्टं च जात्यादिकुसुमैर्वासयेद्वुधः ।
तेनाभ्यङ्गमधःकाये कुर्यादौर्गन्ध्यनाशनम् ॥ ४९ ॥
अशीतिवर्षदेशीयोऽप्यसौ स्यात्पोडशाब्दकः ।
कामिनीलोककन्दर्पस्तुभगद्युक्तवृष्टिमान् ॥ ५० ॥
योषिच्छतं च रमते स जीवेच्छरदशतम् ।

[उद्वर्तनरसायनम् ।]

अथोद्वर्तनमारुयामि वलीपलितमञ्जनम् ॥ ५१ ॥
सूतं गन्धं समं मर्द्य स्तनदुग्धेन योषितः ।

मुण्डका भेदनादश्च विष्णुकान्ता मुनिस्तथा ॥ ५२ ॥
 सर्पाक्षी च द्रवैरासां दिनमेकं विमर्दयेत् ।
 एतद्वशगुणं क्षारस्तिलस्य च यवस्य च ॥ ५३ ॥
 एतत्सर्वं समध्वाज्यमनेनोद्धृतनं वपुः ।
 वलीपलितनाशस्याद्वर्षात्तिशतवत्सरः ॥ ५४ ॥
 जीवेहिद्व्यवपुर्भूत्वा साथको नात्र संशयः ।
 सनालमुत्पलं सूर्तं सप्ताहं परिमर्दयेत् ॥ ५५ ॥
 आत्मीयशिवतोयेन ततश्चाङ्गं विमर्दयेत् ।
 चत्सराज्ञायते सिद्धिः पूर्ववद्विद्यविग्रहः ॥ ५६ ॥
 शिवांभसा च सूर्तेन्द्रं ब्रह्मदण्डीयमूलकम् ।
 मर्दयेत्सप्तदिवसं सम्यग्देवि ! विमर्दयेत् ॥ ५७ ॥
 चत्सराज्ञायते सिद्धिः पूर्ववद्विद्यविग्रहः ।
 कट्टौत्तेन सुरभिं भावयेद्विनसप्तकम् ॥ ५८ ॥
 पलार्घं भक्षयेन्नित्यं वर्षाद्वज्रवपुर्भवेत् ।
 त्रिशतायुस्सर्वणो वलीपलितवजितः ॥ ५९ ॥
 समध्वाज्यं कुष्ठचूर्णं कर्षं प्रातर्लिहेत्वरः ।
 शतपुष्पसुगन्धाङ्गो जीवेद्वलिविवर्जितः ॥ ६० ॥

केशरञ्जनकल्पाः ॥

काकतुण्डीफलं कान्तचूर्णमाम्राण्डतैलकम् ॥
 आलोल्च्य भाष्डे निक्षिप्य मासं धान्यमये क्षिपेत् ॥
 उद्धृत्य लेपयेच्छीर्षं नस्यकर्मामुना भवेत् ।
 अयहत्केशस्तुनीलास्युष्णमासात्केशरञ्जनम् ॥ ६२ ॥
 हरीतकी निष्कमेकं द्विपलं कान्तचूर्णकम् ।
 पलमेकं नागचूर्णमम्लदध्ना प्रमर्दयेत् ॥ ६३ ॥

अभ्यक्तो निक्षिपेन्मूर्धिनि मर्दयेन्नाडिकार्धकम् ।
 एरण्डपत्रैसंवेष्टय पुनर्वस्त्रेण बन्धयेत् ॥ ६४ ॥
 खायात्पुनश्च त्रिदिनं पूर्ववत्केशरञ्जनम् ।
 समूलौ नीलिकाभृजावयवचूर्णं वरासमम् ॥ ६५ ॥
 चूर्णमेडकमूलेण दिनमेकं च भावयेत् ।
 खानादि पूर्ववत्कृत्वा पूर्ववत्केशरञ्जनम् ॥ ६६ ॥
 निस्त्वगुञ्जाफलं चैला देवदारु च कुष्ठकम् ।
 समं चूर्णं भृजरसैर्माव्यमेकदिनं प्रिये ! ॥ ६७ ॥
 अन्यच्छतुर्गुणं तैलं पचेन्मृद्धिनिना बुधः ।
 यस्य तैलघृताभ्यङ्गात्केशा ऋमरसन्निभाः ॥ ६८ ॥
 हस्तिदन्तस्य दग्धस्य समभागं रसाञ्जनम् ।
 छागीदुधेन संपेष्य लेपनात्केशरञ्जनम् ॥ ६९ ॥
 कृष्णमृतिकफलाभृजरसायश्चूर्णकं समम् ।
 आलोडचैनं समं भाण्डे मासमेकं निरोधयेत् ॥ ७० ॥
 तल्लेपाच्चिकुराः कृष्णा भवेयुः पञ्चमासतः ।
 धात्रीफलं जपापुण्डं किंदुं पिण्डा च मूर्धनि ॥ ७१ ॥
 लेपयेत्त्रिदिनं तेन केशस्युर्मरोपमाः ।
 चूर्णं सिन्दूरसद्वशं तयोस्तुल्या च सांब्रणिः ॥ ७२ ॥
 पिण्डांभसा प्रलेपेन तत्क्षणात्केशरञ्जनम् ।
 गोरोचनं कृष्णतिलान्शतपुण्डां शिवांबुना ॥ ७३ ॥
 काकमाचीमिदं सर्वमयःपात्रे विर्मदयेत् ।
 तेनैव दिवसादूर्ध्वं केशरञ्जनमुत्तमम् ॥ ७४ ॥
 चूर्णं सिद्धार्थकं सर्जो यवक्षारं च काञ्जिकैः ।
 नागपुष्परसैः पैष्यं लेपनं केशरञ्जनम् ॥ ७५ ॥

कदलीकन्दचूर्णं च सिन्दूराङ्गारकौ तथा ।
 रसैर्जम्बीरजैर्लोहमुष्ट्यायःपात्रके पिषेत् ॥ ७६ ॥

दिनैकलेपनातेन केशानां रञ्जनं भवेत् ।
 कासीसं नीलिकापत्रं दधिमृग्गरसस्तथा ॥ ७७ ॥

समांशं लोहचूर्णं च लेपनात्केशरञ्जनम् ।
 नागदण्डेन पत्राणि कोरण्टस्य च मर्दयेत् ॥ ७८ ॥

दिनत्रयं च तत्त्वेपात्केशास्त्युर्मरोपमाः ।
 वरा भृङ्गी चूतवीजं मृणालं च प्रियङ्गुकम् ॥ ७९ ॥

नीली निशा लोहनागौ चूर्णिता निवैलकैः ।
 कान्तपत्रे लोडयित्वा मासमेकं विभावयेत् ॥ ८० ॥

तेन लिसाः कच्चाः कृष्णा रङ्गिता अमरोपमाः ।
 तिलाः कृष्णाः काकमाचीबीजानि समभागतः ॥ ८१ ॥

तत्तैलयन्त्रतो ग्राहयं तेन स्यात्केशरञ्जनम् ।
 कर्षं जपारसः क्षौद्रं सप्ताहं नस्यमाचरेत् ॥ ८२ ॥

तदूर्ध्वं रञ्जयेत्केशान्सर्वनस्योत्तमो ह्ययम् ।
 भृङ्गराजरसैः पिष्ठा त्रिफलां लोहचूर्णकम् ॥ ८३ ॥

तैलमेतत्समं योज्यं तथा भृङ्गरसैः पुनः ।
 सूद्धग्निना पचेत्सर्वं तैलशोषं यथा भवेत् ॥ ८४ ॥

स्त्रियधमाण्डे च तत्तैलं मासं भूमौ विनिक्षिपेत् ।
 तैलेन लेपयेच्छीर्षं कारबल्लीदलैः पुरा ॥ ८५ ॥

वेष्टयेत्ततु वस्त्रेण निवाते क्षीरमोजनम् ।
 क्षालयेत्त्रूफलाकवाथैः कुर्यात्सप्तदिनं प्रिये ! ॥ ८६ ॥

कपालरञ्जनं कुर्याद्यावज्जीवं न संशयः ।
 श्रियालीकाकतुष्ट्याश्च वीजं निर्गुण्डिकारसैः ॥ ८७ ॥

जपापुष्परसैर्मात्रं पृथक् दिनचतुष्टयम् ।
 पातालयन्त्रे तत्त्वेण पातयेतेन लेपनम् ॥ ८६ ॥
 कुर्यान्मूर्ध्नि च गन्धवंपत्रैश्च परिवेष्येत् ।
 वस्त्रेण च ततो वातशून्यदेशो वसन्सुधीः ॥ ८७ ॥
 क्षीराशी काञ्जिके स्थानं कुर्यात्सप्तदिनं विवति ।
 केशा अमरसङ्काशा यावज्जीवं न संशयः ॥ ९० ॥
 जलमण्डनिकाकाकमाचीभृङ्गास्समास्समाः ।
 पिष्ठा तैलं पचेत्सूर्पं पुनर्त्तैलेन लेपयेत् ॥ ९१ ॥
 मूर्धनं लेपयेतेन सप्ताहं केशरञ्जनम् ।
 स्थानभोजनशश्यां च पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ ९२ ॥
 वराभृङ्गरसैः पिष्ठा कान्तपात्रे विलेपयेत् ।
 अवाङ्मुखं विनिष्ठाप्य प्रातस्तं भृङ्गराङ्गूसैः ॥ ९३ ॥
 पुनः पिष्ठा लिहेच्छीर्षं क्षारयेत्त्रिफलांबुना ।
 एकविंशहिनं कुर्यात्पूर्ववत्पक्फलमाप्नुयात् ॥ ९४ ॥
 गरलं कृष्णजीरं च पिष्ठा रुद्रध्वा च तनुखम् ।
 गृहाङ्गणे पङ्किले च सनित्वा स्थापयेत्सुधीः ॥ ९५ ॥
 षष्ठ्मासात्तद्वायीभूतं कृष्णं साधु समुद्धरेत् ।
 शिरोमध्ये क्षिपेत्कर्षं पूर्ववद्वेष्टनादिकम् ॥ ९६ ॥
 आजन्म रञ्जयेत्केशांस्तच्च कापालरञ्जनम् ।
 भृङ्गी नीली वरा कृष्णायसं मदनबीजकम् ॥ ९७ ॥
 कोरण्टकुसुमं चूर्णमर्जुनस्य तचोद्भवम् ।
 अंभोजमूलं जम्बवाश्च तत्सर्वं च समांशकम् ॥ ९८ ॥
 लोहभाण्डगतं कुर्यात्पक्षं भूमौ विनिश्चिपेत् ।
 हरेद्वाण्डगतं कल्कं कल्कातैलं चतुर्गुणम् ॥ ९९ ॥

तैलचतुर्गुणं भूङ्गसस्तसाच्चतुर्गुणः ।
वराकवाथस्सर्वमिदं मन्दवह्नौ विपाचयेत् ॥ १०० ॥

तैलावशिष्टं विपचेत्तत्पिष्ठाऽयसपातके ।
निक्षिपेच्च परीक्षार्थं काकपक्षं विलेपयेत् ॥ १०१ ॥

तैलेन यदि कृष्णं तदौषधं सिद्धिदं भवेत् ।
साधको मासमेकन्तु तस्मिन्प्रात्रे विपाचितम् ॥ १०२ ॥

तेन लिपाः कचास्तस्य षष्मासादूभ्रमरोपमाः ।
चिञ्चाध्यथपलाशानां वासायाश्च द्रवैर्मुहुः ॥ १०३ ॥

द्रुतं पात्रगतं नागं चालयेद्भूसातां ब्रजेत् ।
तावत्सचेन्नागभस्म पलं लोहस्य चूर्णकम् ॥ १०४ ॥

द्विपलं च वराचूर्णं त्रिपलं दाढिमत्वचः ।
पलं चैतत्सर्वसमं काञ्जिकं लोहभाजने ॥ १०५ ॥

लोडयेत्पाचयेत्किञ्चित्क्षणं तत्त्वोऽपातके ।
आतपे धारयेद्भूङ्गकोण्टरसभावितम् ॥ १०६ ॥

एकविंशहिनं भाव्यं भूयो भूयो द्रवं द्रवम् ।
तेनैव लिपाश्चिकुराः पिङ्छतापिङ्छसन्निभाः ॥ १०७ ॥

कचरञ्जनयोगेषु कथिताकथितेषु च ।
निशि लेपं तथैरण्डपत्रैश्च परिवेष्टनम् ॥ १०८ ॥

प्रातस्खानमिदं कर्म सर्वसाधारणं स्मृतम् ।

दिव्यौषधिग्रहणयोग्यस्थलनिर्देशः ।
इमशाने सलिले मार्गे गृहे देवालये तथा ॥ १०९ ॥

मलमूत्रयुतस्थाने आमे गोष्ठे तरोधः ।
छायायां च विषप्राये कुशीते चान्प्रबधिते ॥ ११० ।

एवं प्रायेषु देशेषु न ग्राह्या सिद्धमूलिका ।
अरण्ये पर्वते तीरे नद्या तपवने शुचौ ॥ १११ ॥
शिलासङ्गिशुचिक्षेत्रे सिद्धक्षेत्रेऽब्धिरोधसि ।
श्रीपर्वते हिमगिरौ तटाके विजने हृदे ॥ ११२ ॥
गृहीयान्मूलिका जाता देहसिद्धिप्रदायिका : ।

दिव्यौषधिग्रहणविधिः ॥

सर्वेषां सिद्धमूलानां रक्षाबन्धनकर्मणि ॥ ११३ ॥
स्वनेषूत्याटनेषु ग्रहणेषु क्रमेण वै ।
कथ्यन्ते मनवो दिव्यास्सर्वसाधारणास्मृताः ॥ ११४ ॥
पूर्वेद्युरेव सुखातः कृतदन्तविशेषधनः ।
अनुलिपश्चुद्ववस्त्रो हृष्टसंयतमानसः ॥ ११५ ॥
मौनी गन्धाक्षतोपेतो रक्षाबन्धनसूत्रिताम् ।
पूर्वमन्वेषितां गत्वा मूलिकां स्वेष्टदायिकाम् ॥ ११६ ॥
वितृणं परितः कृत्वा खात्वाऽब्दु परिषेचयेत् ।
गन्धपुष्पाक्षतैः पूजां कृत्वा सूत्रेण बन्धयेत् ॥ ११७ ॥
समन्तकं साधकेन्द्रसोपवासो जितेन्द्रियः ।
अवैव तिष्ठ कल्याणि ! मम कार्यकरी भव ॥ ११८ ॥
मम कार्यकरी सिद्धा तत्स्सर्वं गमिष्यसि ।

“ ओं ह्रीं नमस्तेऽमृतसंभूते बलवीर्यविवर्धिनि !
बलमायुश्च मे देहि पापं मे जहि दूरतः । ह्रीं फट् ॥ ”
अनेनैव तु मन्त्रेण त्रिधा सूत्रेण वेष्टितम् ॥ ११९ ॥
रक्षां बधीत तां स्पृष्टा जपेदष्टोतरं शतम् ।
ततः प्रातस्समुत्थाय कृत्वा नित्यविधि शुचिः ॥ १२० ॥

मूलिकां तां समासाद्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
 सर्वेषचारैसंसंपूज्य बलिं दद्यात्सहेतुकाम् १२१ ॥
 समन्वकं खनेद्धीमान्मन्त्रोऽयमपि कथ्यते ।
 येन त्वां खनते ब्रह्मा येन त्वां खनते भृगुः ॥१२२॥
 येनेन्द्रो वरुणो विष्णुस्तेन त्वासुपचक्रमे ।
 त्वामेवाहं खनिष्यामि मन्त्रपूतेन पाणिना ॥ १२३ ॥
 एवं संप्रार्थयित्वाऽऽदौ पश्चान्मन्त्रं समुच्चरेत् ।

ओं श्री ह्रीं तं अमृतेश्वरि एहि एहि मम सकल-
 सिद्धिं कुरु हुं फट् ।

अनेनैव तु मन्त्रेण निखनेत्सिद्धिमूलिकाम् ॥ १२४ ॥
 अथ तृप्ताटयेत्तां तु प्राङ्गजलिः प्रार्थयेदिति ।
 मा उत्पते मा निपते मा च ते चान्यथा भवेत् ॥

ओं ह्रीं चण्ड हुं फट् स्वाहा ।

उत्पाटयेदनेनैव मन्त्रेण परमेश्वरि ! ।
 अच्छिन्नमूलामादाय शुद्धवस्त्राभिवेष्टिताम् ॥ १२६ ॥
 क्षिप्त्वा पटलिकायां च स्वेशमनि शुचिस्थले ।
 निचये हृष्टमनसा निदध्यात्पारणं ततः ॥ १२७ ॥

ओं नमो भैरवाय महासिद्धिप्रदायकाय आपदुत्त-
 रणाय हुं फट् ।

अनेनैव तु मन्त्रेण गृहीत्वा गृहमानयेत् ।

॥ इति श्रीभैरवोत्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ घोडशोल्लासः ॥

॥ सप्तदश उत्क्षासः ॥

उषःपानरसायनम् ॥

अथ प्रीतमना देवी प्रच्छ परमेश्वरी ।

श्रीभैरवी—

आदिभैरव देवेश सृष्टिस्थित्यन्तकारण ! ॥ १ ॥

सर्वज्ञ शिव लोकेश त्वत्प्रसादान्मया विभो ! ।

रसायनानि दिव्यानि श्रुतानि विविधानि च ॥ २ ॥

सुसाध्यं सुलभं दिव्यं सद्यः प्रत्ययकारणम् ।

बालस्त्रीषण्डवृद्धानां रोगार्तानां विशेषतः ॥ ३ ॥

योग्यं रसायनार्हाणां ब्रूहि देव कृपानिधे ! ।

ततस्मेराननाभ्योजो भैरवो भवभैरवः ॥ ४ ॥

श्रीभैरवः—

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि सर्वयोग्यं सुखक्षरम् ।

पावनं सुलभं चान्तर्बहिरंहोविनाशनम् ॥ ५ ॥

यसाज्जगन्ति जातानि प्राणाः प्राणभृतामपि ।

तायते विश्वमखिलं सर्वदेवात्मकं प्रिये ! ॥ ६ ॥

त्रिदोषशमनं सौख्यं पथ्यं सर्वरसाधिकम् ।

षड्जीवनादिगुणयुप्रसयुक्तं बलप्रदम् ॥ ७ ॥

जीवनं च बलं प्रायः प्राणिनामर्जिनमूलकम् ।

तस्यानिरिन्धनं तोयं तस्मात्तोयं पिवेद्युधः ॥ ८ ॥

वैद्युतो बाढवो वहिर्जाठरश्च त्रयोऽमयः ।

अविन्धनास्त्युरन्येषां काष्ठादीनीन्धनानि हि ॥ ९ ॥

तस्मादेवि ! शिवं वच्चि शृणु तोयरसायनम् ।
 पूरयेन्नूतनघटे प्रातशशोध्यैश्च वारिभिः ॥ १० ॥

गांगेयैर्वाऽथ नादेयैस्ताटाकैर्वापि सारसैः ।
 कौपैर्वा चापि वै धर्मैर्वार्षिकैर्वा यथाभवैः ॥ ११ ॥

तद्धटं स्थापयेन्नन्वन्ने दिव्यभास्कररश्मिभिः ।
 नष्टदोषं निशायां च चन्द्रामृतकराप्लुतम् ॥ १२ ॥

एलोशीरकर्पूरचन्दनैरधिवासितम् ।
 पाटलीकेतकीजातिमल्लिकोत्पलवासितम् ॥ १३ ॥

उशीरतालधृत्नेन तोयसिक्तेन मन्दतः ।
 मुहुर्मुहुर्वीजितं तु हंसोदकमुदाहृतम् ॥ १४ ॥

अनुराघोदयात्पूर्वं नास्पृष्टमलमूत्रकम् ।
 पिबेत्तोयं ततः कुर्यान्मलमूत्रविसर्जनम् ॥ १५ ॥

सन्ध्यावन्दनकर्मादि कुर्वन्स्वेच्छाशनो भवेत् ।
 एकाव्यावालको नित्यं पिबेत्तोयं पलं पलम् ॥ १६ ॥

एवं षोडशवर्षान्तं प्रत्यब्दं च पलं पलम् ।
 वर्धयेत्कमशो धीमान्पलषोडशिकावधि ॥ १७ ॥

षोडशाब्दात्परं सेव्यं षोडशप्रस्तुं जलम् ।
 एवं विशतिवर्षान्तं नित्यं सेवेत सादरम् ॥ १८ ॥

अनेन व्याधयस्सर्वे विनश्यन्ति न संशयः ।
 जीवेद्र्विषशतं बुद्धिवलेन्द्रियसुखान्वितः ॥ १९ ॥

प्रसृतं च पिबेदप्लं दीर्घयुषाय च ।
 यथा वह्निलं तोयं व्यहाद्वा पञ्चासरात् ॥ २० ॥

सप्ताहाद्वा क्रमात्याज्ञः प्रसृतं प्रसृतं तथा ।
 पुनस्तु कुडवं वाऽपि वर्धयेत्तच्छनैश्चर्णैः ॥ २१ ॥

षोडशप्रसृतं यावत्तावत्सेव्यं ततः परम् ।
 यथा यथांबुनो वृद्धिस्तथा दोषः प्रशास्यति ॥ २२ ॥

 षष्ठ्यासं वा वत्सरं वा वाद्यन्तं वा पिबेजलम् ।
 यथा वृद्धिस्तथा हासो यावच्चवुल्कमालकम् ॥ २३ ॥

 उपवासं दिवा रात्रौ पथ्याशी तत्परित्यजेत् ।
 आत्यन्तिके च व्यायामे सति वाञ्छिलिमात्रकम् ॥ २४ ॥

 पादमर्धं त्रिपादं वा यथा सेवाव्यज्ञलिं पिबेत् ।
 मध्वाज्यतैलदुग्धाज्यजलाद्यन्यतमैर्युतम् ॥ २५ ॥

 हन्त्याच्छीधूं वातरोगमथवाऽस्यथेषजैः ।
 तत्तद्रोगोपशमनं भक्षयित्वा च भेषजम् ॥ २६ ॥

 ततो जलं वा प्रपिबेन्मुहूर्ते वा गते सति ।
 जीर्णे वा सलिले सेव्यं भोजनान्तेऽथवा निशि ॥

 ज्वरादिरोगे सञ्जात उपवासो भवेद्यदि ।
 पिबेदर्धघ्नं पूर्वस्माल्लघ्वाहारी यथा सुखम् ॥ २८ ॥

 उपवासो व्रतार्थं चेत्तस्कीरं वा पलं निशि ।
 रात्रावभोजनं देवि ! जठरे वारि शुष्यति ॥ २९ ॥

 अर्धं वा प्राञ्जलिं वारि पिबेन्नित्यं प्रयत्नतः ।
 सर्वताहारसत्वाग्निसाम्यं वारि पिबेत्सुधीः ॥ ३० ॥

 विष्मूत्रोत्सर्जनं ब्राह्मान्मुहूर्तार्थ्यवृतो यदि ।
 ततः वीत्वैव सलिलं विष्मूत्रं च विसर्जयेत् ॥ ३१ ॥

 वारि पूतं विषं त्वल्पं विष्मूत्रोत्सर्जनात्परम् ।
 अज्ञातवेले रात्रौ चेत्पिबेत्तोयं पुनः प्रगो ॥ ३२ ॥

 पादं वाश चतुर्थीशमञ्जलिं वा पिबेजलम् ।

जलपानकल्पे पथ्यमपथ्यञ्च ॥

गोधूमघष्टिशास्यन्नं यवजाङ्गलजाभिषम् ॥ ३३ ॥

गव्यं सर्पिदधि क्षीरमुदश्विनवनीतकम् ।

मध्विक्षुदाडिमद्राक्षमोचखर्जूरशक्राः ॥ ३४ ॥

सहकारफलं धात्री नालिकेरजर्लं नवम् ।

कूज्ञाण्डालालबु(कोर्वा)रुनिम्बपत्रफलानि च ॥ ३५ ॥

पत्रपुष्पफलं शिग्रोमुद्दयूषरसौ कृतौ ।

सुनिषण्णकगोरण्टी जीवन्तीद्वयकं तथा ॥ ३६ ॥

राजवृक्षकशोथज्ञी चिरली वाऽपि लघुच्छदा ।

शतावरी तण्डुली च मत्स्याक्षी च विदारिका ॥ ३७ ॥

उपोदकी च वार्ताकी कारवल्लीफलानि च ।

लघुकोशातकी लक्ष्मी पटोलं तालमूलकम् ॥ ३८ ॥

मोचायाः कुसुमं दण्डफलानि क्षुद्रदन्तिका ।

सदाफलं च मत्स्याण्डी शृङ्गबेरञ्च सैन्यवम् ॥ ३९ ॥

फलपूराम्लकं पवधात्रीफलमर्ककः ।

वायसी कुन्तली चैव वसुकन्यालिका तथा ॥ ४० ॥

कुस्तुंबरी च सरसी शार्ङ्गेरी चक्रमर्दकः ।

मण्डूकपर्णी पालव्याः पत्रं गाङ्गेरुकं तथा ॥ ४१ ॥

आखुकर्णी कासमर्दपत्रं गांगेरुकं तथा ।

संस्कारार्थं च कैर्डथसैन्धवोषणजारकाः ॥ ४२ ॥

सर्वेऽपि मधुरप्रायाम्ब्लादुशीतास्सुखप्रदाः ।

कतकस्य च पथ्यायाश्शलादुं लवणाक्तकम् ॥ ४३ ॥

नीलोत्पलाभ्ययोर्नालपुष्पशाल्ककेसराः ।

स्नेहयुक्तं भजेत्स्वानं श्वेताम्बरधरशशुचिः ॥ ४४ ॥

कस्तूरीचन्दनहिमकर्पूरैरनुलेपनम् ।
 मन्दानिलं पुष्पमाल्यं कौमुदीरतभूषणम् ॥ ४५ ॥
 पश्यं रुच्यं जलीयं च स्नादुप्रायं च सद्रवम् ।
 वृतक्षीरसुतं भक्तं भुज्ञीतोदकसैवकः ॥ ४६ ॥
 ताम्बूलचर्वणं कुर्यात्सकर्पूरं सुखासनम् ।
 नारिकेलजलं सायं निशि क्षीरं सशर्करम् ॥ ४७ ॥
 शाल्मली तूलशश्या च निशि निद्रा यथासुखम् ।
 ऊनातिमालविष्टभिविवन्ध्युष्णाखराणि च ॥ ४८ ॥
 रुक्षाहृष्टस्थिरगुरुपिञ्छलाकालभोजनम् ।
 कुलमाषबृहतीचोषद्वयालाबुनिरुद्धकम् ॥ ४९ ॥
 कुल्तथयूषकालिङ्गगुज्जावृक्षफलं तथा ।
 पलाण्डु लशुनं सर्वकन्दं सिद्धार्थकं तथा ॥ ५० ॥
 अजाङ्गलं पलं मत्स्यं किंचित्क्षीराक्षभोजनम् ।
 अनुक्तशाकमन्नं च फलं क्षीरसुतं पलम् ॥ ५१ ॥
 सर्वक्षीरसुतान्सर्वान्नसानमधुरानपि ।
 तिलतैलं च तत्कस्कमेतैस्संयुक्तमौषधम् ॥ ५२ ॥
 बहुभाष्यातपच्छायासमचिन्ताध्वरोषणम् ।
 शोकवाहनभीतश्चालयात्यन्तरं तथा ॥ ५३ ॥
 मूर्ध्नि भारवहश्चांभस्तरणं चोषवासकम् ।
 व्यायमेष्वादिवास्वापो निशि जागरणं तथा ॥ ५४ ॥
 पुरोवातो हिमं धूलिर्वितप्रायस्त्रलं तथा ।
 धूमग्रायगृहं तत्पं कार्पासपरिकल्पितम् ॥ ५५ ॥
 अग्निश्चमांबुजननं तशोष्णाम्बरधारणम् ।
 कौशेयधारणं तुर्वोस्ताडनं कठिनासनम् ॥ ५६ ॥

उष्णालयक्षारकूपसलिलं कटुतिक्तकौ ।
 अन्लः कषायतिक्तश्च रामठं च विरुक्षकम् ॥ ५७ ॥
 मदिरा च वसा मज्जा मूत्रं दुष्टजलानि च ।
 मदं शीतमनारोग्यं भोजनं तैलवर्जितम् ॥ ५८ ॥
 अभ्यङ्गं काञ्जिकं शीतं रोगाभावे कषायकम् ।
 विदाहि शोषणं मूर्ध्नि स्नानमप्युष्णवारिभिः ॥ ५९ ॥
 कारणं दोषकोपानां निन्द्यमन्यद्विवर्जयेत् ।

पीतजलजीर्णलक्षणम् ॥

स्वस्थः पीत्वा सुखासीबसलिलं बाघ्यतश्शुचिः ॥ ६० ॥
 विसर्जयेन्मलं मूत्रं ताम्बूलादीश्च वर्जयेत् ।
 यावज्जलं पिबेत्तावन्मूत्रं निर्याति चेत्तदा ॥ ६१ ॥
 जलं जीर्णं विजानीयादौषधेन विना यदा ।
 निर्गच्छेत्सलिलं पीतं तदा स्वस्थतरो भतः ॥ ६२ ॥
 निर्गते पीतसलिले निश्चेषे क्षुत्यजायते ।
 तैलाभ्यङ्गं ततः कुर्याद्विहितं पथ्यमाचरेत् ॥ ६३ ॥

जलाजीर्णलक्षणं तत्परिहारश्च ॥

परिहारं विना रोगा जायन्ते नाविचारतः ।
 श्रमः क्लृपश्च चमनं शिरस्तोदविशरोश्रमः ॥ ६४ ॥
 सलिलस्तम्भशोषौ चाभिष्यन्दो वेगरोधनम् ।
 गुल्मोदावर्तकौ वह्विसदनं गात्रमञ्जनम् ॥ ६५ ॥
 तोदो बस्तौ मेहने च वंक्षणे हृदि लोचने ।
 जड्डोद्वेष्टनकं श्वासो भुक्तिद्वेषस्त्वरोचकः ॥ ६६ ॥

अश्मरी पीनसः कासस्त्वतिसारश्च दुखरः ।
 सकृदम्भोविशेषश्चेदूक्षायासादिकर्मभिः ॥ ६७ ॥
 स दोषो न तु विज्ञेयो दोषस्तंगोऽसकृद्यदि ।
 प्रपीते सलिले स्तब्धे चिकित्साऽत विधीयते ॥ ६८ ॥
 कूशमाण्डपत्रैरुदरं वस्ति चाच्छादयेत्सुधीः ।
 मूलमोचनकूललेपं विदध्याजलमुक्तये ॥ ६९ ॥
 यद्वाऽऽज्यधात्रीलिसाङ्गसानं कुर्याद्रसायनम् ।
 सगुडं वा पिबेत्क्षीरं तकं वा शर्करान्वितम् ॥ ७० ॥
 नालिकेरोदकैर्वापि ससितोर्वारुबीजकम् ।
 कष्टाज्जीर्णं जरं यस्य भुक्तेः प्राक्सर्विराददेत् ॥ ७१ ॥
 यद्वा तिष्ठिच्चिरं चाप्सु स्नायाद्वात्यादिभिर्हिमैः ।
 यद्वा स्तब्धे जले पीते स्नादुशीतैर्विशेषयेत् ॥ ७२ ॥
 कृष्णामदनसिन्धूथैः कल्कैर्वधुयुतैर्वमेत् ।
 पश्याचूर्णं नालिकेरञ्जलैः पीत्वा विरेचयेत् ॥ ७३ ॥
 यद्वा त्रिजातकल्पोषक्रिमिन्नामलकाब्दकैः ।
 त्रिवृत्सर्वसमा योज्या हच्येतत्सर्वसमा सिता ॥ ७४ ॥
 सक्षोद्रगुलिकां कृत्वा लिहेदम्भोविमुक्तये ।
 रात्रौ वरा सेविता चेत्सर्वदोषविनाशिनी ॥ ७५ ॥
 नामेरघश्चार्द्धपटं क्षणमात्रं निधापयेत् ।
 अवगाहेन शीताम्भो मूर्धिन वा शीतवारि च ॥ ७६ ॥
 निक्षिपेदथवा सार्वसिकतातस्यशोभिते ।
 धारागृहे वा चासीत त्रपुसोर्वारुबीजकम् ॥ ७७ ॥
 वरीद्राक्षाम्बुना पेयं वा तु काश्मीरजं वृषम् ।
 द्राक्षारसेन वा पेयं कर्कटीबीजकानि च ॥ ७८ ॥

तण्डुलक्षालनजलैर्मधुकं वाऽथ शर्कराम् ।
 सद्राक्षं च गुडं दार्चिं तण्डुलोदकयोगतः ॥ ७९ ॥

यद्वा धात्रीफलसैर्गोस्तनीं शर्करान्विताम् ।
 वरीं वा शर्करायुक्तां द्राक्षां वा मस्तुना सह ॥ ८० ॥

जलेन वा गुडं पेयं नालिकेरजलेन वा ।
 तुगाक्षीरीभवं कल्कं वापि कर्कारखीजकम् ॥ ८१ ॥

कल्पं वा तामलक्याश्च मूलं वा यष्टिकलुककम् ।
 पिशाचकदलीपकफलं क्षौद्रसितान्वितम् ॥ ८२ ॥

नालिकेरजलैर्वापि तक्रैर्वा मस्तुनापि वा ।
 रम्भाकन्दजलैर्वापि क्षीरैर्वाऽमलकीरसैः ॥ ८३ ॥

यद्वाऽमृतारसैर्वाऽपि कूशमाण्डस्वरसेन वा ।
 दाढिमस्य रसैर्वाऽपि त्वभीरोश्च रसैस्तथा ॥ ८४ ॥

अलाबोश्च रसैर्वाऽपि पिबेदेलां सशर्कराम् ।
 कदलीकन्दयष्टचाहृश्वदंष्ट्रश्वं कशेरुकाः ॥ ८५ ॥

तृणपञ्चकमूलानि शुका चैव शतावरी ।
 एतेषां कदलीकन्दप्रसुखानां कषायकम् ॥ ८६ ॥

सक्षौद्रं ससितं वापि पेयं जलविमुक्तये ।

उषःपानगुणाः ॥

एवं ब्राह्मे मुहूर्ते यतीतं वारि रसायनम् ॥ ८७ ॥

दोषानशेषानशमयेद्रोगानपि विनाशयेत् ।
 रक्तवातं च वातांश्च हृद्रोगं श्वासकासकम् ॥ ८८ ॥

रक्तपित्तं च पित्तानि ग्रहणीछर्घरोचकान् ।
 क्षयमूर्छाकुष्ठमेहमोहगण्डार्बुदानादान् ॥ ८९ ॥

गुल्मप्लीहाश्मरीशूलानाहाजीर्णविषूचिकाः ।
 क्रिमि पाण्डुं कामिलां च हलीमकविसर्पकाः ॥ ९० ॥
 ब्रणं च श्वयथुं श्वित्रमग्निसादं त्रिधा विषम् ।
 जत्रूर्ध्वगुद्यकानरोगानपसारं च विभ्रमम् ॥ ९१ ॥
 ज्वरानाध्मानजठरमूलाधातगुदाङ्कुरान् ।
 वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेत्तिशतवत्सरम् ॥ ९२ ॥
 स्थिरधीर्बलवान्धीरः कान्तः कान्तामनोभवः ।

नासापानरसायनम् ॥
 नासापुटाभ्यां सलिलं यस्तु प्रातः पिबेत्तरः ॥ ९३ ॥
 शुक्तिमात्रं प्रतिदिनं पद्याशी विजितेन्द्रियः ।
 इन्द्रियाणां पटुत्वं च वलीपलितनाशनम् ॥ ९४ ॥
 शतायुष्यमवाप्नोति नासारन्ध्ररसायनम् ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ सप्तदशोलासः ॥

॥ अष्टादश उत्सासः ॥

सदाचाररसायनम् ॥
दिनचर्या ।

श्रीमैरवी—

देवदेव चिदानन्द सदाचारपरायण ! ।
परात्परतरं ब्रूहि सदाचारक्रमं प्रभो ! ॥ १ ॥

श्रीमैरवः—

साधु पृष्ठं त्वया देवि ! लोकानां हितकारिणि ! ।
समासतस्सदाचारं ब्रवीमि श्रुणु पार्वति ! ॥ २ ॥
आचाराज्ञायते धर्मो धर्मदर्थश्च वर्धते ।
तस्मात्पर्वते कामस्तेन खर्गफलं भवेत् ॥ ३ ॥
आचारात्पापनाशस्यादयुर्बृद्धिर्दिने दिने ।
अधीता निगमास्सर्वे मन्त्राश्शास्त्राणि जातयः ॥ ४ ॥
समया देवतास्सर्वस्त्वाचारफलदाशशुभाः ।
आचारहीनास्सर्वे ते न फलन्ति न संशयः ॥ ५ ॥

[प्रबोधविधिः ।]

अरुणोदयवेलायां खस्थशशय्यातलस्थितः ।
गीर्तैर्मङ्गलवादैश्च बोधितस्तुप्रसन्नधीः ॥ ६ ॥
गुरुं तं नामपूर्वं च द्विभुजं वरदाभयम् ।
शान्तं शुद्धस्मितं ध्यात्वा मूर्ध्नि स्वेष्टां च देवताम् ॥ ७ ॥

वारस्वरसञ्चरणचूडराणिवानमः(?) ॥
रविमौमार्किवारेषु सूर्यसौम्येन्दुभार्गवे ।
चन्द्रे गुरौ यथालाभं पश्यन्त्वारस्वरं प्रिये ! ॥ ८ ॥

आप्ये भौमे सुखं तत्वे दुःखमन्येषु चोस्थितः ।
 तत्तद्वारस्त्रभावे पूर्णा नाडी पदं क्षिपेत् ॥ ९ ॥
 जीर्णाजीर्णं विचिन्त्यादौ पुमान्पाणितलं निजम् ।
 दक्षिणं विनतं वामे दीपं वहिं च दर्पणम् ॥ १० ॥

 सवत्सधेनुं धरणिमाकाशं रक्षसुत्तमम् ।
 अन्यच्च मङ्गलं यद्यत्तर्त्यंश्येत्संमुस्थितः ॥ ११ ॥
 न पश्येन्मुण्डिनं धण्डं जटिलं हीनविश्रहम् ।
 नग्नं पाषण्डिनं रुणं मुक्तकेशं च नास्तिकम् ॥ १२ ॥
 सशृङ्खलमतिकूरं मलिनाङ्गाम्बरं खलम् ।
 अभ्यक्तं कुष्ठिनं मत्तं सुप्तं कुञ्जं च नापितम् ॥ १३ ॥
 अनेडमूकं दांशं च जडं भूतादिपीडितम् ।
 चकितं च सुशोकार्तं रुदन्तीं भिक्षुकाँ तथा ॥ १४ ॥
 रजस्वलां च विधवामपत्नीकमपुत्रकम् ।
 वेदाग्निगुरुदेवानां समयानां च निन्दकम् ॥ १५ ॥
 रजकं च तथा कारुं खराजाविभुजङ्गमम् ।
 श्वानमार्जालमहिषान्मुसलोखलं तृणम् ॥ १६ ॥
 काष्ठं संमार्जनीं शूर्पं पाशं कषणकादिमान् ।

[विष्णुत्रौत्सज्जनविधिः ।]

उत्थायावश्यकं कर्म कुर्यादेशं यथोचितम् ॥ १७ ॥
 देवांल्ये पैथि कुची देशे कूपनदीतटे ।
 चैत्यवृक्षे गवां गोष्ठे छायायां भस्मवारिणि ॥ १८ ॥
 कृष्टे क्षेत्रे ससस्ये च देवताभिमुखं तथा ।
 प्रत्यनिसूर्यचन्द्रस्त्रीमौद्विजांबुमभर्त्वति ॥ १९ ॥

नोत्सुजेन्मलभूत्राणि मौची वस्त्रावकुण्ठितः ।
उद्भूत्सुखो दिवा भूत्वा दक्षिणास्यस्सदा निशि ॥२०॥
समुत्सुजेज्जातवेगो व तु कृच्छ्रादुदीरयेत् ।

[शैचविधिः ।]

गन्धलेपापहं शौचं मृदूभिरद्भिस्समुद्धृतैः ॥ २१ ॥
कुर्याद्यत्नेन विधिवदलक्ष्मीकलिनाशनम् ।
शौचहीनाः क्रियास्सर्वा चिष्फलास्ता महेश्वरि ! ॥२२॥
हस्तौ पादौ जलैर्मृदूभिस्सम्यकप्रक्षालयेत्सुधीः ।
पादरोगप्रशमनं चक्षुष्यं शुचि वृष्यकृत् ॥ २३ ॥
श्रमापहं च रक्षोधनं हर्षणं शुद्धिकारणम् ।

[आचमनविधिः ।]

अथाचमनमादध्यात्माउद्भूत्सुखो वाऽप्युद्भूत्सुखः ॥ २४ ॥
अन्तर्जानुस्समाश्याय मूलेऽङ्गुष्ठस्य वारि च ।
त्रिः पिबेद्द्विः प्रमृज्यादूभिरिन्द्रियाणि च संस्पृशेत् ॥
प्रच्युताद्वक्षकेशस्थिमलधातुवसादिकान् ।
उच्छिष्टं पुरुषं चाशु स्पृश्य देतान्निमानपि ॥ २६ ॥
रथ्यादिगमनं कृत्वा भुक्त्वा क्षुत्वा च मज्जनम् ।
कृत्वा पीत्वा च निष्ठीवगङ्घात्मान्तभाषणम् ॥ २७ ॥
पतितैस्सह संलापं पादप्रक्षालनं तथा ।
चाससी परिघायैव जपसन्ध्याभिवन्दनम् ॥ २८ ॥
दानहोमार्चनं कृत्यं कुर्मादात्रमनं सुधीः ।
एतेष्वात्रमनाशक्तश्चेत्प्रचमतम्भुचरेत् ॥ २९ ॥

क्षीरबुद्भुदफेनैश्च युक्तं सोणं सपूतिकम् ।
 जलं सशब्दं नाचामेदन्यहस्तार्पितं प्रिये ! ॥ ३० ॥
 अक्षालितांघ्रिहस्तश्च मुक्तकच्छकच्चस्थितः ।

[दन्तशोधनावाधः ।]

ततश्चुद्धतनुर्भूत्वा दन्तकाष्ठं समाचरेत् ॥ ३१ ॥
 “ आयुर्धकीर्तिवर्चासि प्रजापशुधनानि च ।
 ब्रह्मज्ञताबलरोग्यं देहि महर्यं वनस्पते ! ॥ ३२ ॥
 दन्तानां शोधनार्थाय हरामि त्वां पुनीहि माम् । ”
 मन्त्रेणानेन गृहीयाद्यथार्हं दन्तकाष्ठकम् ॥ ३३ ॥
 अर्कापामार्गखदिरकरञ्जप्लक्षनम्पकम् ।
 न्यग्रोधार्जुनवासन्तीजात्याग्रातकजांबवाः ॥ ३४ ॥
 आमूशोकार्जुनोदुंबरपालाशकर्निबकम् ।
 सर्जदाडिमकादन्धदारूणि हयमारकः ॥ ३५ ॥
 अस्मिदेदाश्च सरलशिशरीषाङ्कोलकासनम् ।
 व्याघ्रीमधूकश्रीपर्णीबदरीवृषभादिकम् ॥ ३६ ॥
 एतेषामेकमादाय यथालामं च वाग्यतः ।
 अथवा शुद्धसृजातं काढंबं मूलमेव वा ॥ ३७ ॥
 कटुतिक्तकधायाणामन्येषां भूरहामषि ।
 कनिष्ठिकाग्रकस्थौल्यं द्वादशाङ्गुलमायतम् ॥ ३८ ॥
 सत्वकसान्द्रसृजुं शुद्धं समच्छेदमपर्वकम् ।
 दन्तैर्वा शकलेनाथ शङ्खुना वाऽथ कूर्चितम् ॥ ३९ ॥
 क्षुण्णाङ्गं मृदुलं कार्यं दन्तकाष्ठं सुरेश्वरि ! ।
 अयं विप्रोचितो धर्मो नृपादीनां तु योषिताम् ॥ ४० ॥

क्रमान्वाष्ट सप्ताथ चत्वारोऽङ्गुलकास्तस्तुताः ।
 अथ द्विजानामेकैकं (अङ्गुलं ?) ग्रासतः क्रमात् ॥ ४१ ॥

दशाङ्गुलं समुहिष्ठं नारीणां चतुरङ्गुलम् ।
 प्रातश्च भोजनान्ते च द्वौ कालौ दन्तधावनम् ॥ ४२ ॥

वराव्योषत्रिजातैश्च सक्षैद्वैयुक्तकूर्चिकान् ।
 वामाघोदन्तपङ्किं च पूर्वं मन्दं च घर्षयेत् ॥ ४३ ॥

ततोर्धदन्तपङ्किं च दन्तमांसमग्राधयन् ।
 आयुष्कामस्तु पूर्वास्यश्चासनस्थश्च वाग्यतः ॥ ४४ ॥

धनार्थी दक्षिणास्यस्सन्कीर्तिकामस्तु पण्डितः ।
 पश्चिमास्यो दन्तशुद्धिं कुर्यान्नोदड्मुखस्सदा ॥ ४५ ॥

अष्टाङ्गुलं सुमुक्षूणामङ्गोलस्तु प्रशस्यते ।
 अर्केण दीप्तिजननं वशं स्यादन्तशूलहृत् ॥ ४६ ॥

अपामर्गेण तुष्टिस्यादृद्धिश्च क्रिणमोचनम् ।
 खदिरेणार्थलाभश्च भवेदन्तास्यरोगहृत् ॥ ४७ ॥

करञ्जेनास्यपूतिधनं लक्ष्मीं कुर्याद्रणे जयम् ।
 प्लक्षेण कान्तिजननं चम्पकेनास्यपूतिहृत् ॥ ४८ ॥

न्यग्रोधेन त्रणम्बस्यादभ्यक्तदन्तदाढर्चक्तु ।
 अर्जुनेनाधिकं भाग्यं दन्तानां शोधनं भवेत् ॥ ४९ ॥

वासन्त्या वाञ्छितार्थस्याजातिसर्ववशङ्करी ।
 आग्रातको धन्यवृद्धिं जम्बूस्त्रीवश्यक्तव्येत् ॥ ५० ॥

चूतस्सौभाग्यदात्री स्यादशोकशोकनाशनः ।
 इन्द्राणी दन्तशूलधनी यज्ञाङ्गो वक्त्रशुद्धिदः ॥ ५१ ॥

पलाशो वश्यक्तव्यो निंवस्तु रुचिवित्तदः ।
 सर्जः पापहरो भाग्यं शत्रुघ्नो गुरुभक्तिदः ॥ ५२ ॥

दाढिमी प्रीतिकृहेवदारुस्त्रीवश्यदश्युभः ।
दन्तहर्षहो हृद्यो हयमारोऽग्निवृद्धिदः ॥ ५३ ॥

अरिमेदो दन्तकान्ति सरलो दन्तदाढ्यकृत् ।
स्त्रीवश्यदशिशरीषस्तु लक्ष्मीं च स्थिरतां नयेत् ॥ ५४ ॥

अङ्गोलो दीप्तिजनको दन्तानां भाग्यदायकः ।
असनस्त्रीवश्यकारी व्याघ्री चायुष्यवर्धनी ॥ ५५ ॥

मधूकः पुत्रपौत्राणां वृद्धि श्रीपर्णिका द्युतिम् ।
करोति बदरी वश्य वाशा राजवशङ्करी ॥ ५६ ॥

कृताधिवासं प्रागेव दन्तकाष्ठ महोत्तमम् ।
पथ्याचूर्णयुते क्षिप्त्वा गोमूत्रे सप्तवासरम् ॥ ५७ ॥

त्रिजातकुष्ठमरिचमध्यजनयुतेऽम्मसि ।
सनागकेसरे क्षिप्त्वा दन्तकाष्ठं क्षणं पुनः ॥ ५८ ॥

उद्धृत्य शोधयेहन्तान्धर्षणद्रव्यसंयुतान् ।
दन्तदाढ्यप्रजननं सुखकान्तिकरं शुभम् ॥ ५९ ॥

आस्यवैश्यासौर्गन्ध्यजनेन इलैष्वनाशनम् ।
रुच्यं पित्तहरं श्रोत्रनाडीशोधनकारणम् ॥ ६० ॥

पावनं पुण्यजनेन सभवेहन्तधावनम् ।

[विशिष्टरोगेषु दन्तकाष्ठधावनवर्जनातिदेशः ।]

ज्वरस्त्वर्दिधासकासाऽजीर्णार्दितमद्रमाः ॥ ६१ ॥

मूर्च्छाऽस्यपाकहन्तेत्त्रौतमूर्धरुजस्तथा ।
त्रणक्लेदयुता ये च बलहीनातिसारिणः ॥ ६२ ॥

एतैश्च दन्तकाष्ठानि वर्जनीयानि पार्वतिः ।

[वर्ज्यानि दन्तकाष्ठानि ।]

धन्वयासो धवेऽक्षश्च तिन्त्रिणी शिशुकाद्यम् ॥ ६३ ॥
 शेलशशाल्मलिकाधृत्यो निचुलो विश्वतिन्दुकौ ।
 पीलुशशमी गुग्गुलुच्छ मॉलिका तिलचंगुदी ॥ ६४ ॥
 पलाशः कोविदारश्च नारुलिंशिचतकाकुली ।
 मोचा च तिन्दुकशशाकः फेनिलः कटूण्णस्तथा ॥
 तक्सारशणखर्जूरपूर्गतालाश्च केतकी ।
 महावटो नालिकेरो हिन्तालैरण्डको डहु� ॥ ६५ ॥
 शीर्ण सपिञ्चिलं छिद्रं सपर्णं पूतिगन्धिकम् ।
 निस्त्वककं च तथा शुष्कमज्जातं कण्टकान्वितम् ॥
 मधुरं लवणं चाम्लं वकं च किंमिदूषितम् ।
 एतानि दन्तकाष्ठानि हितीर्था परिवर्जयेत् ॥ ६८ ॥

[विशिष्टे काले दन्तकाष्ठधावननिषेधः ।]

जन्मक्षे च विपत्तारे प्रत्यये च वधक्षके ।
 चन्द्रेऽष्टमे तु प्रतिपत्तवर्मीद्वदशश्रीषु च ॥ ६९ ॥
 पर्वषष्ठ्योः प्रजान्वेषी वर्जयेद्वन्तभ्यवनम् ।
 अकीर्तिर्भास्करे राजमान्यं सोमे श्कितिः कुजे ॥ ७० ॥
 कान्तिर्बुधे सुखं जीवे भाग्यं शुक्रे शनौ शुचिः ।
 निषिद्धवास्नक्षत्रे तिथौ वा दन्तधावनम् ॥ ७१ ॥
 अलब्धे सति शुद्ध्यर्थमङ्गुल्या परिवर्षयेत् ।
 सूक्ष्मं ज्योतिर्भतीचूर्णं वरभिर्वा कटुत्रयैः ॥ ७२ ॥
 युक्तं क्षौद्रद्युतं वाऽपि सतैलं वा संसैन्धवम् ।
 अङ्गुल्या च समादाय शनैर्दन्तान्विर्घर्षयेत् ॥ ७३ ॥

तदलाभे शुद्धपर्णैः कटुतिक्ककषायकैः ।
 कर्षयेहन्तपूर्णिं च ततः कोणजलेन च ॥ ७४ ॥
 कुर्यादद्वादशगण्डवं सुखशुद्धिर्भवेत्प्रिये । ।
 उपदेहास्यदौर्गन्ध्यश्लेषमधनं दन्तदोषहृत् ॥ ७५ ॥
 दृढत्वं दन्तपक्षेश्च भवेदङ्गुलिघणात् ।
 हैमया वा रौप्यया वा नैम्बया वा शलाकया ॥ ७६ ॥
 शर्करादन्तशल्यानि मेदस्कन्नं हरेच्छनैः ।

[जिह्वाविलेखनविधिः ।]

दशाङ्गुलायतं सम्यक्तर्जन्यप्रमाणकम् ॥ ७७ ॥
 हैमं रौप्यं तथा ताक्षीर्य शाखां वा पाटितामपि ।
 तालपत्रभवं वाऽपि श्लक्षणं जिह्वाविलेखनम् ॥ ७८ ॥
 तेन जिह्वामलं कर्वेन्मन्दं मन्दं मुहुर्मुहुः ।
 जिह्वास्ययोर्मलं हन्याद्वैरस्यं च प्रसेकहृत् ॥ ७९ ॥
 पूतिगन्धहरं रुच्यं वैशर्द्धं च प्रजायते ।
 उन्मादमूर्च्छाहिकार्तिच्छर्दिशोषक्षयैर्युताः ॥ ८० ॥
 श्वासकासाजीर्णयुताः पानाहारविवर्जिताः ।
 न कुर्युस्ते नरा नित्यं जिह्वालेखनकर्म च ॥ ८१ ॥

—८२—

ततोऽज्ञयेद्वामद्वशमादौ पश्चाच्च दक्षिणाम् ।
 वामाक्षि वामहस्तेन दक्षहस्तेन दक्षिणम् ॥ ८२ ॥
 मुद्धप्रमाणं सौवीरमञ्जनं नित्यशो हितम् ।
 तेनाक्षिणी निर्मले च व्यक्तवर्णं तथोज्ज्वले ॥ ८३ ॥

स्यातां घनतरस्त्रिव्यपक्षमणी सूक्ष्मदर्शने ।
नेतयोश्लेष्मणो भीतिर्विशेषात्मावणं हितम् ॥ ८४ ॥
सप्ताहाच्छलेष्मकृद्वारिक्षावकं चाञ्जनं निशि ।
अञ्जनोत्कलेशितश्लेष्मा नासानाडीगतो भवेत् ॥ ८५ ॥
तस्य निर्हरणार्थाय नावनं नित्यमाचरेत् ।

नस्यविधिः ॥

सर्वर्तुज्वणैलेन नस्यं श्रेष्ठतमं प्रिये ! ॥ ८६ ॥
अभावे त्वणुतैलस्य नस्यं शुण्ठ्यादिकैर्हितम् ।
हेमन्ते शिशिरे शुण्ठीपिप्पलीगुडसंयुतम् ॥ ८७ ॥
कोष्णेन वारिणा घृष्टमादौ वामपुटान्तरे ।
षड्गिन्दूनिनक्षिपेदन्यन्त्रासारन्धं पिघाय च ॥ ८८ ॥
पश्चादितररन्धे च क्षिपेद्वामं पिघाय च ।
मधौ विश्वगुडस्तन्यघृष्टं नस्यमुदाहृतम् ॥ ८९ ॥
श्रीष्मे स्तन्ययुता शुण्ठी नस्यं वृष्टौ तिलोद्धवम् ।
तैलं शरदि सस्तन्यं शुण्ठी कर्पूरनावनम् ॥ ९० ॥
जत्रूर्ध्वरोगा नश्यन्ति नावनेन न संशयः ।
सप्तवर्षात्परं नस्यं हितमाशीतिवत्सरम् ॥ ९१ ॥
आजन्म मरणान्तं स्यादणुतैलं हितङ्गरम् ।
मन्यास्तंभो हनुस्तम्भशिशरोरुकंपनादिकम् ॥ ९२ ॥
अग्राणसुतिरोधौ च वैखर्यं पीनसं तथा ।
केशच्युतिश्च खलतिर्जरा नस्येन नश्यति ॥ ९३ ॥
खायुसन्धिशिरोऽस्थानां च बलदाढर्चकरं प्रिये ! ।
वृद्धिकार्यप्रदं केशश्मशूणां सकलेन्द्रिये ॥ ९४ ॥

ओजस्करं विषहरं त्रिकालं नस्यमिष्यते ।

अणुतैलम् ॥

अथाणुतैलं वक्ष्यामि जीवन्त्यंबुद्वारि च ॥ ९५ ॥

सेव्यत्वं देवदारूणि दार्वीं त्वगोपयष्टिका ।

हिमप्लवागरूपरीपुण्डेक्षूत्पलविलवकम् ॥ ९६ ॥

सुरभिस्थिरधावन्यौ रेणूकैले च पत्रकम् ।

बलाकमलकिञ्जल्कौ क्रिमिधं च सुरेश्वरि ! ॥ ९७ ॥

षड्विंशत्यौषधं चैतत्प्रत्येकं तु चतुष्पलम् ।

तत्सर्वं खण्डशः कृत्वा दिव्येऽयुतपलेऽभसि ॥ ९८ ॥

पचेद्वांशशेषं च दशधा विपचेत्समम् ।

तस्माद्विभक्त एकांशे काथे तैलं च तत्समम् ॥ ९९ ॥

पचेद्यावैलशेषं पचेत्तच्च द्वितीयके ।

भागे पुनः पचेदेवं तृतीयेऽपि चतुर्थके ॥ १०० ॥

क्षिप्त्वा क्षिप्त्वा तैलशेषं भूयो भूयः पचेदिति ।

एवं नवमभागान्तं कुर्याच्च दशमे पुनः ॥ १०१ ॥

आजं पयस्तैलसमं काथे क्षिप्त्वा पचेच्छन्नैः ।

तैलशेषं नवे वस्त्रे द्विगुणे पीडयेद्वृद्धम् ॥ १०२ ॥

अणुतैलमिदं श्रेष्ठं नस्यकर्मणि सर्वदा ।

अतिसूक्ष्मसिरामार्गव्यापकत्वाच्च सन्ततम् ॥ १०३ ॥

इन्द्रियस्थैर्यदायित्वादणुतैलमिति स्मृतम् ।

‘मण्डूषंविदिः’ ॥

ततो गण्डूषमादध्यान्मातुलुञ्जस्य केसरम् ॥ १०४ ॥

पलं निष्क्रत्रयं व्योषं कर्षं सैन्धवजं रजः ।

क्षीद्रं कर्षं सिता कर्षमिति द्विपलमात्रकम् ॥ १०५ ॥

कर्षं चान्तसुखं क्षिप्त्वा यावच्छलेष्मावृतं मुखम् ।
बहिः क्षिपेच्च कवलं पुनस्तद्वच्च पूरयेत् ॥ १०६ ॥

एवं षड्वारमाकल्प्यं कासश्वासास्यरोगहृत् ।
दीपनं सचिकुद्धृद्यं भवेद्गृष्णधारणम् ॥ १०७ ॥

अथ स्नेहस्य गण्डूषं कुर्याद्वयं वृतं पलम् ।
मुखे क्षिप्त्वा पिधायास्यं निश्चलः किञ्चिद्दुन्मुखः ॥

यावच्छलेष्मावृतस्वान्तः पश्चान्निष्ठीवयेत्रिये ॥ १०८ ॥

यूषाद्वाहयुते पाके द्वन्द्वस्यागन्तुके क्षते ॥ १०९ ॥

अग्निक्षारविषप्लुषे वृतगण्डूषमुत्तमम् ।
पञ्चवर्षात्परं कार्यं गण्डूषं सततं हितम् ॥ ११० ॥

धूमपानविधिः ॥

निशाकर्षूरशुण्ठीभिर्धूमसर्वतुषु प्रिये ॥ १११ ॥

पीतः कासश्वासजित्स्याच्छुष्ठो वक्त्रपूतिहा ॥ ११२ ॥

कालदोषानुगुण्येन भैषजेन प्रयोजितम् ।
धूमं पिवेत्सदा प्राज्ञे नरो रोगविवर्जितः ॥ ११३ ॥

वामनासापुटेनादौ दक्षिणं च निरोधयन् ।
यथासुखं पिवेद्धूमं तथा दक्षिणरन्त्रतः ॥ ११४ ॥

नासापानोत्कलेशितश्च दोषः कण्ठं संमाश्रयेत् ।
तन्निराहरणार्थं च पिवेद्वक्त्रेण धूमकम् ॥ ११५ ॥

वक्त्रपीतं तु वक्त्रेण नोत्पृजेत्तं च नासया ।
नासोपीतं नसोत्सर्ज्य वक्त्रेण च न नासया ॥ ११६ ॥

उत्पृजेद्यदशक्येन गलहग्रोगमाभवेत् ।
सम्यड्निषेवितो धूमः कफवातोचरान्पदान् ॥ ११७ ॥

जत्रूर्ध्वजान्निर्हरंश्च तानजातान्करोति च ।
मोहातिसारासृक्पिततिमिरोर्ध्वानिलामयान् ॥ ११७ ॥

रोहिण्याधमानरिक्ताङ्गविरिक्तोदरपाण्डुकाः ।
जागरूकशिरस्तोदकृतवस्तिमदात्ययाः ॥ ११८ ॥

मध्यमत्यपयःक्षौद्रदधिक्षेवलपिपासिताः ।
त्यजेयुते धूमपानं तथैव स्नेहभोजनाः ॥ ११९ ॥

अष्टादशाब्दतिपर्तो धूमपानं हितं स्मृतम् ।
धूमपानात्परं कुर्यादुपृष्ठं तिळकलकजम् ॥ १२० ॥

सुखोषणसलिलैर्युक्तमामवातामयापहम् ।

ताम्बूलचर्वणविधिः ॥

हर्षणं चलनं हन्यादन्तानां दाढ्यकारणम् ॥ १२१ ॥

चर्वयेदथ तांबूलं चिक्कणादिगुणान्वितम् ।
क्रमुकं नागवल्ल्याश्च पक्वं शुग्रदलानि च ॥ १२२ ॥

चूर्णं पाषाणजं श्रेष्ठं कर्पूरकटकीफलैः ।
तक्कोलदेवकुसुमजातीखदिरसारकैः ॥ १२३ ॥

मूलाग्रमच्यमशिरा नागवल्ल्या विवर्जयेत् ।
द्विपर्णं चूर्णमुक्तं च सार्द्दे बालमशोधितम् ॥ १२४ ॥

संयुक्तं च क्षणं धृत्वा वक्त्रे तच्च विवर्जयेत् ।
कलेशिता वक्त्रदनजिह्वास्युर्निर्वृणास्सुखाः ॥ १२५ ॥

नेत्रप्रक्षालनविधिः ॥

अथ प्रक्षालनं नेत्रं उन्मील्यास्यं प्रपूरयेत् ।
अवसृज्याङ्गलिङ्गलैर्निष्ठीवेन्मुखवारि च ॥ १२६ ॥

अनृतीकरणविशान्तौ—अष्टादशोऽलासः ।

२५७

एवं त्रिधा विधायैतद्वक्षुषोरमृतं हितम् ।

द्वक्षण्णवतिरोगवने सचिवैशदायि च ॥ १२७ ॥

हेमन्ते शिशिरतौ तु द्वादशाङ्गलिमिर्दुशौ ।

वसन्तप्रावृषोरद्भिर्विशत्यज्जलिमिल्लुधीः ॥ १२८ ॥

पञ्चविंशतिभिर्दीप्ते द्वाविंशच्छरदि प्रिये ! ।

पिटकाशोषपितास्त्रनाडिकाव्यज्ञहृद्वेत् ॥ १२९ ॥

नेत्रप्रक्षाळनादेवि ! द्वक्षसादकरं हितम् ।

व्यायामविधिः ॥

व्यायाममाचरेन्नित्यं यथासात्म्यं सुखावहम् ॥ १३० ॥

जातिशतम्यानुकूल्येन द्विन्याशी बलवान्भवेत् ।

कार्यं शीते वसन्ते च स्वशक्तयाऽर्थं यथा मृदु ॥ १३१ ॥

अन्यदा मन्दमादध्यादन्यथा रोगभागभवेत् ।

कर्मक्षमः क्षीणमेदा लघ्वज्ञो दीपितानलः ॥ १३२ ॥

विमर्कधनकायस्यादुक्तव्यायामकर्मणा ।

बालो वृद्धो वातपित्तकोपी चाजीर्णितस्त्यजेत् ॥ १३३ ॥

अतिव्यायामतस्तुष्णा क्षयः कासो ज्वरो अमः ।

रक्तपित्तं भ्रमश्च्छर्दिस्तमकश्च प्रजायते ॥ १३४ ॥

उद्धर्तनविधिः ॥

कृतव्यायामकं देहं मर्दयेच्च यथासुखम् ।

सुगन्धद्रव्यकर्केन कुर्यादुद्रतनं सुखम् ॥ १३५ ॥

वलिघ्वं कान्तिजननं मेदःकफविनाशनम् ।

अङ्गस्थिरीकर्मकारि भवेदुद्रतनं प्रिये ! ॥ १३६ ॥

अभ्यङ्गविधिः ॥

अथाभ्यङ्गविधिं कुर्यात्पूर्वाम्यश्चासनस्थितः ।
रसायनोक्तौलेन शिरः कर्णौ च पूरयेत् ॥ १३७ ॥
शिरोऽहेणैव मूर्धनं शरीराहेण विग्रहम् ।
विशेषेण शिरं कर्णानासापादेषु लेपयेत् ॥ १३८ ॥
बलातैलेन वाऽन्येन सिद्धेनाभ्यङ्गमाचरेत् ।

[बलातैलम् ।]

अथ वक्ष्ये बलातैलं चतुर्विंशत्पलानि च ॥ १३९ ॥
बलमूलानि कणशः कृत्वा तत्पोडशो गुणे ।
जले क्षिप्त्वा पादशेषं पचेत्तसमभागिकम् ॥ १४० ॥
गव्यं पयश्च देवेशि ! तकरी पाटली तथा ।
काश्मरीविलवृहतीद्वयगोक्षुरटुण्डुकाः ॥ १४१ ॥
कोलमंशुमती गुमकुलुत्थवकाः पृथक् ।
चतुर्निष्पक्षमाणास्त्युथतुष्पष्टिपले जले ॥ १४२ ॥
पादशेषं पचेत्सर्वं तिलैलं च षोडश ।
पलमेतत्समस्तं च तत्क्षेपेत्ताम्रभाजने ॥ १४३ ॥
मेदाकाकोलिकासूप्यपर्णीयुग्मानि जीवकः ।
ऋषभो दारुमञ्जिष्ठाचन्दनागरुसैन्धवम् ॥ १४४ ॥
शैलेयशारिवाकुष्ठतगरोत्पलशारिवाः ।
वचापुनर्नवाचोरत्रिफलात्रिसुगन्धिकम् ॥ १४५ ॥
शतावरीविदार्यश्वगन्धायष्टिशताह्वयाः ।
प्रयेकमधकर्षं च श्लक्षणं संपेष्य कल्कयेत् ॥ १४६ ॥
सर्वं पचेत्तैलशेषं मृद्घनौ सावधानतः ।
नवद्विगुणवस्त्रेण पीडयेत्सुदृढं सुधीः ॥ १४७ ॥

सर्ववातप्रशमनं गुल्मोन्मादग्रहापहम् ।
 मूत्राघातान्तवृद्धिर्घनं ज्वरघ्ने सूतिकाहितम् ॥ १४८ ॥
 बालानां च हितं चास्थिमर्मक्षतयुजामपि ।
 यक्षिमणः क्षीणसत्वस्य सन्निपाते विशेषतः ॥ १४९ ॥
 पाने बस्तौ तथाऽभ्यङ्गे नस्यधारावगाहने ।
 गण्डूषधारणे देवि ! हितं स्यात्पादलेपने ॥ १५० ॥
 बलातैलमिदं श्रेष्ठं सर्वेषां सर्वदा हितम् ।

स्नानविधिः ॥

तैलापहारिकल्कैश्च कषायैर्हतैलकः ॥ १५१ ॥
 कोण्णेन वारिणा शीर्षं क्षालयेदथ विप्रहम् ।
 यथा सुखोप्पासलिल्लैरभिसर्वस्वानि च ॥ १५२ ॥
 जरावातश्रमहरः पुष्ट्यायुर्दक्षप्रसादकः ।
 दाढन्तनिद्रासुचर्मत्वकारी वृ॑ष्यो द्युतिप्रदः ॥ १५३ ॥
 उप्पांबुना शिरस्तानादृदक्षकेशबलहृच्छ्रुमः ।
 वपुषे कोणसलिलं बलकुद्रातशूलहृत ॥ १५४ ॥
 नेत्रादितास्यकर्णत्यजीर्णतीसाररोगिणाम् ।
 आध्मानपीनसश्लेष्मयुजां भुक्तवतामपि ॥ १५५ ॥
 कृतसंशुद्धिदेहानां प्रातस्खानं तु गर्हितम् ।
 पूर्वोत्तराद्विश्रवणत्रिजन्मरविस्तम् ॥ १५६ ॥
 पर्वणी प्रतिपत्वष्टीं चाष्टमीं दशमीं तथा ।
 चतुर्दशीं व्यतीपातं वैधृतिं ग्रहणद्वयम् ॥ १५७ ॥
 कुजार्कगुरुशुक्राणां वारानभ्यङ्गने त्यजेत् ।
 बालस्विरवृद्धानां न दोषस्सर्वदा भवेत् ॥ १५८ ॥

सौम्ये मरकतं जीवे पुण्यरागं भृगौ पविम् ।
 शनौ नीलं पर्वणोस्तु राहुकेतुप्रियाय च ॥ १७९ ॥
 धार्यै गोमेदवैद्यूर्यै ससुवर्णं सुनिर्मितम् ।
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं धन्यं दुखापहं सुखम् ॥ १८० ॥
 काम्यमोजस्करं पुष्टितुष्टिकृद्विषनाशनम् ।
 पापधं च भवेन्नित्यं रत्नाभरणधारणम् ॥ १८१ ॥
 माणिक्यमायुर्विजयमोजो वित्तं करोति तत् ।
 मौक्तिकं रक्तपित्तधनं दाहमूर्छाविषप्रहम् ॥ १८२ ॥
 वज्रं भाग्यायुरोजश्श्रीकीर्तिं विषपापहत् ।
 घोरव्यालाग्निचोराभिचारवारिमयापहत् ॥ १८३ ॥
 नीलं लक्ष्म्यायुरारोग्यपुण्यकीर्तिवलप्रदम् ।
 स्निग्धं मरकतं सर्वदोषधनं विषभूतहत् ॥ १८४ ॥
 गोमेदं कान्तिकीर्तिश्रीमङ्गल्यं विषजिद्वेत् ।
 पुण्यरागं सुखं कीर्ति वाक्पटुत्वं ददाति च ॥ १८५ ॥
 वैद्यूर्यं स्निग्धमोजस्यं मङ्गल्यं विषनाशनम् ।
 प्रवालं श्रीकरं धान्यकान्तिदं विषनाशनम् ॥ १८६ ॥
 सर्वभरणसंयुक्तो दर्पणं देवमानुषम् ।
 आलोकयेच्छुर्चिं देवि ! पुण्यं पापविनाशनम् ॥ १८७ ॥
 काम्यमागन्तुदोषधनं श्रीकरं हर्षकृत्परम् ।

[कञ्चुकोष्णीषपाददत्रधारणविधिः ।]

कार्पासयुगलच्छन्तो मध्ये पट्टांशुकावृतः ॥ १८८ ॥
 कञ्चुकोष्णीषधारी स्यात्ससन्धान(या)सुखासनः ।
 त्वक्प्रसादकरं वृष्णं रजश्शीततपापहम् ॥ १८९ ॥

केशं वातप्रशमनं कन्तुकोष्णीषधारणम् ।
 मृदुचर्मकृतं स्निग्धं पादताणं भजेत्सदा ॥ १९० ॥
 वृष्यमोजस्यमायुष्यं चक्षुष्यं बलवर्धनम् ।
 सुखप्रचारकृच्छल्यक्रिमिकपटकनाशनम् ॥ १९१ ॥
 हृतशार्करपाषाणदुखं सर्वजनोचितम् ।
 मृद्वासने समासीनसुहृदभिर्बन्धुभिसुतैः ॥ १९२ ॥
 आर्यैः पूज्यैः परिवृत्ससल्लापामृतमाचरेत् ।

[भोजनविधिः ।]

ततो मध्याह्वेलायां पूजयेदिष्टदेवताम् ॥ १९३ ॥
 पञ्चयज्ञांश्च कुर्वीत दैवं पित्र्यं च मानुषम् ।
 ब्राह्मं भैतं बलिं दद्यात्ततो भुञ्जीत मानवः ॥ १९४ ॥
 उत्सृष्टमल्मूलश्च विशुद्धोद्दारकोष्ठवान् ।
 स्वर्मार्गगतदोषश्च क्षुद्रद्वारानुगतानिलः ॥ १९५ ॥
 उत्पन्नजाठरामिश्च लघ्वङ्गो विजितेन्द्रियः ।
 मृदुलासनमासीनः प्राङ्मुखो दीर्घिमायुषे ॥ १९६ ॥
 यशसे दक्षिणास्यस्याच्छ्रौयै प्रत्यड्मुखस्सदा ।
 नोदड्मुखः कदाचित्स्यात्पातीठं पुरस्थितम् ॥
 आच्छाद्य शुद्धवस्त्रेण पात्रं तदुपरि न्यसेत् ।
 रौकमं वा राजतं कांस्यं यथालाभं सुशोवितम् ॥ १९८ ॥
 रौकमं पथ्यं पुष्टिकरं सौभाग्यं बृहणं परम् ।
 वातपित्तहरं वृष्यं गरव्यं विषनाशनम् ॥ १९९ ॥
 मङ्गल्यमपि रौप्यं तु वातव्यं शुचि शीतलम् ।
 कफपित्तहरं रुच्यं लेखनं भाग्यकान्तिकृतं ॥ २०० ॥

कांस्यं च रक्तपित्तधनं चक्षुष्यं लेखनं रुचि ।
 हृदयं श्लेष्महरं देवि ! रुक्षं वैशद्यकारि तत् ॥ २०१ ॥
 आयसं सिद्धिदं पाण्डुकामिलाऽरुचिनाशनम् ।
 हैमे सर्पिश्च रौट्ये तु चोष्याणि प्रद्रवाणि च ॥ २०२ ॥
 कृताकृतान् सान्नरौक्यपात्रे सोष्णं पयः क्षिपेत् ।
 द्रव्याणि शुष्कद्रथानि कांस्ये तु कलबांबलौ ॥ २०३ ॥
 रागषाढबसद्वांश्च वज्रवैदूर्यनिर्मिते ।
 मृत्तिकाकाचकनकै रचिते पानकं जलम् ॥ २०४ ॥
 दक्षिणे भक्षपिशितशाककन्दफलानि च ।
 पर्पटान्वटकान्वामे चूषपानीयपानकम् ॥ २०५ ॥
 लेहं पयः प्रद्रवाणि रसान्पेयान्वलान्यसेत् ।
 पुरस्ताद्विमच्छुविकृतिं सकुविकियाम् ॥ २०६ ॥
 रागषाढबसद्वांश्च स्थापयेत्परमेश्वरि । ।
 गोधूमयवशाल्यन्नं जाङ्गलं पिशितं नवम् ॥ २०७ ॥
 मुद्दसैन्धवमृद्रीकापथ्यामलकशर्कराः ।
 पटोलं क्षौद्रमुदकं दिव्यं गव्यं घृतं नवम् ॥ २०८ ॥
 दाढिमं गोपयस्सिद्धं दधि तक्रादिकं हितम् ।
 यद्यत्सस्थहितं रुच्यं रोगव्यं तत्तदाहरेत् ॥ २०९ ॥
 मोचेक्षुचोचाग्रविसत्रकर्तरीमोदकं हितम् ।
 भक्ष्यं भोज्यं लेहाचोष्यं सषड्समनोहरम् ॥ २१० ॥
 स्निग्धोष्णं लघुं पथ्यं च शुद्धं मात्रानियन्वितम् ।
 अतिमात्रं हीनमात्रं न भुज्जीत सुखाय च ॥ २११ ॥
 यथाऽर्धतृप्तिं गुरुभिर्लघुभिश्चाऽत्रिपातथा ।
 यथामात्रं समशनीयाच्छीघ्रं जीर्यति सौख्यकृत् ॥

अतिमात्राशनाहोषा वाताद्याः पीडिताः परम् ।
 कुप्यन्ति हीनमात्रा या भुक्तिरोजोबलापहा ॥ २१३ ॥

वातहन्मात्रया भोजी मात्रा स्यादग्निवर्धनी ।
 गुरुशिष्टातिथीन्बन्धून्पूज्यानन्यांश्च दक्षिणे ॥ २१४ ॥

पुलपैलादिकान्वामे दौहित्रान्सकलान्पुनः ।
 स्थापयेत्तांश्च शाकाद्यैः पंक्तिभेदमकारयन् ॥ २१५ ॥

इतिहासपुराणानि शृणवन्नापोऽशनं ततः ।
 कुर्याच्च परिविष्टान्नं सर्वं सर्वेश्वरार्पितम् ॥ २१६ ॥

भावयन्नमृतं चास्तु ब्रुवन्मुञ्जीत हृष्टधीः ।
 जठराग्निप्रतापेन वातपिते विजृभिते ॥ २१७ ॥

स्यातां तयोः प्रशान्त्यर्थमादौ मधुरमाहरेत् ।
 मध्येऽम्लं लवणं चाद्याज्जठरानलवर्धनम् ॥ २१८ ॥

कटुतिक्तकषायांश्च भुज्जीतान्ते च मात्रया ।
 पानीयममृतं शीतं त्रिचतुर्वारमापिवेत् ॥ २१९ ॥

अग्न्यज्ञयोः कार्श्यमादौ मध्ये साम्यं तयोर्भवेत् ।
 अन्ते स्थूलवपुर्वारि पीतं यद्भोजनस्य च ॥ २२० ॥

जलातिपानापीताभ्यां भुक्तमन्नं न पच्यते ।
 तस्मादग्निविवृद्धदर्थं मात्रया सलिलं मुहुः ॥ २२१ ॥

जाठराम्नौ प्रदीप्ते च यो न भुक्तेऽन्यकार्यतः ।
 क्षीयते जाठरानिश्च यथाऽनाहुतिपावकः ॥ २२२ ॥

जठरस्य द्विभागौ च पूर्यमन्नेन चांभसा ।
 तृतीयभागं संपूर्य चतुर्थं परिशिष्यते ॥ २२३ ॥

वातादीनां प्रचारार्थमित्यं भोजनमाचरेत् ।
 पर्वागोऽर्कवारे च पितृपिण्डप्रदे दिने ॥ २२४ ॥

व्यतीपातेऽवरे चैव वर्जयेद्राग्रिभोजनम् ।
 उपोष्यादथवा रात्रौ पानेनापि विशेषतः ॥ २२५ ॥
 द्विधा भुक्ति न कुर्याच्च चतुर्दश्यष्टमीषु च ।
 द्विवारं भोजनं पर्यं द्विजातीनां बलं हितम् ॥ २२६ ॥
 स्त्रीबालवृद्धाशक्तानां भवेदन्नं यथासुखम् ।
 आरोग्यमेकभुक्तेन बल्यं वृप्यं द्विभोजनम् ॥ २२७ ॥
 त्रिवारभुक्तया रोगास्त्युर्मुच्जीताऽरोग्यरूपतः ।
 असाक्षिणैकवस्त्रेण न तिष्ठन्थ न निद्रितः ॥ २२८ ॥
 अतिमात्रं न भोक्तव्यमामदोषप्रदायकम् ।
 अमित्रक्रीतगणिकासङ्कीर्णगणकाशनम् ॥ २२९ ॥
 अपकदुग्धविष्टमि शीतलाशुचिरूक्षकम् ।
 विदाहिगुरुशुप्कान्नप्लावितं च पुरातनम् ॥ २३० ॥
 विहगोच्छिष्टगोप्रातमार्जारादिविदूषितम् ।
 उदक्या स्पृष्टसंकिल्ष्टभुक्तशेषांघृदूषितम् ॥ २३१ ॥
 सीमन्तसूतिकाचादि पथ्याय परिवर्जयेत् ।
 समानं विषमानं यदधिकान्नं च वर्जयेत् ॥ २३२ ॥
 क्रोधशोकशुधातापयुक्तं पथ्यमपथ्यकम् ।
 मिश्रं भुक्तं तदन्ने तु समन्वयिति कीर्तितम् ॥ २३३ ॥
 अर्ल्प वा बहुभुक्तं यदकाले विषमाशनम् ।
 भुक्तज्ञन्ते भोजनं सद्यश्चाधिकान्नं तदुच्यते ॥ २३४ ॥
 एतत्त्वयान्नं नयति मृत्युं वा तीव्रमामयम् ।
 सदोषमतिमात्रं वा गुरु भुक्तं च यत्क्षणात् ॥ २३५ ॥
 प्रजीर्यते तदन्नं च यथोक्तादनुपानतः ।

अनुपानविधिः ॥

अनुपानं हितं ज्ञेयं देहदाढचं मनोज्ञताम् ॥ २३६ ॥

व्याप्तिं वृप्तिं च कुरुते भुक्तान्नस्य विशेषतः ।

संघातमपि शैथिल्यं विक्रितिं जरणं तथा ॥ २३७ ॥

पीनसोरः क्षतश्चासकासज्ज्रुधरोगहृत् ।

गीताध्ययनसंभाष्यस्वरसादे च तद्वितम् ॥ २३८ ॥

षोढानुपानमन्नस्य सात्म्यं वीर्यमङ्कं ततः ।

अनुलोमं वैपरीत्यं शोधनीयं च जीर्णकम् ॥ २३९ ॥

सात्म्यं तु शीतलं वारि स्वादुरुष्णं घृतस्य च ।

वीर्यमजमांसस्य खादिरोदकमिष्यते ॥ २४० ॥

अनुलोमं सौकरस्य मांसस्याम्लकलावणे ।

तज्जातविकृतेश्शान्तिं नयत्येवानुलोमतः ॥ २४१ ॥

वैपरीत्यं तु पुष्टिस्याल्लवणाम्भः प्रकीर्तिम् ।

वैपरीत्येन यत्स्य हितं तद्विपरीतकम् ॥ २४२ ॥

शोधनीयं तु भुक्तान्नं मांसवच्छोधयेदतः ।

तेन शोधनमिष्युकं जीर्णकं तेन जीर्यते ॥ २४३ ॥

मांसं यतो जीर्णकं तदूविल्यातं भुवनेश्वरि ! ।

यवगोधूमयोश्शीतमनुपानं जलं हितम् ॥ २४४ ॥

विषमद्यदधिक्षौद्रपिष्ठकेषु कदुष्णकम् ।

मुद्रशाकादिविकृतौ तक्रमस्त्वम्लकाञ्जिकम् ॥ २४५ ॥

कृशानां पुष्टिकृन्मयं स्थूलानां सोदकं मधु ।

पुष्टिकृत्क्षयरेगे च कोणमांसरसो हितः ॥ २४६ ॥

धात्वग्निबलहीनेषु मध्यं मांसे हितं बलम् ।

रत्यध्वभासरोगार्त्तिं भेषजानशनातपैः ॥ २४७ ॥

कलेशितानां क्षये बालवृद्धानामसृतं पयः ।
व्रणाक्षिगलमेहार्तास्यजेयुः क्लिन्नविग्रहाः ॥ २४८ ॥

अनुपानं च निद्राध्वभाषणानि च सङ्गमम् ।
भुक्त्वा क्षत्वा च पीत्वा च वाहनाग्न्यातपाथसम् ॥
व्यायामयानप्लवनकर्माणि परिवर्जयेत् ।
विषयुक्तं भक्ष्यमोज्यलेहाच्चोष्याति वर्जयेत् ॥ २५० ॥

विषयुक्तौदैनलक्षणम् ॥:

विषयुक्तौदैने चिह्नं साव्यविसाव्यतोऽङ्गितम् ।
प्राकश्चिरेण भवति पक्षः पर्युषितोपमः ॥ २५१ ॥
केकिग्रीवोपमोष्मा स्यादून्धर्वर्णविवर्जितः ।
विलवश्च चन्द्रिकायुक्तो मूर्छाऽज्ञानप्रसेकदः ॥
श्यावक्षितशुष्कोर्चरराजीसीमन्तमाङ्गि च ।
फेनबुद्बुदतन्तुनि व्यञ्जनानि भवन्ति च ॥ २५३ ॥
रागषाडबमांसानि विच्छिन्नविरसानि च ।
कृष्णा राजी मांसरसेऽरुणा क्षीरे महेश्वरि ॥ २५४ ॥
श्यावा दध्न्यसिता पीता तके नीरनिभा घृते ।
कपोताभस्तु सूपे स्यात्कृष्णा राजी तुषोदके ॥ २५५ ॥
काली मध्ये च सलिलेऽरुणा तैले प्रशस्यते ।
हरिद्वर्णा भवेत्क्षौद्रै त्वामं पक्वं भवेत्कलम् ॥ २५६ ॥
पक्वं तु कुथितं वापि सवद्ववति भैरवि ! ।
आद्रीणि म्लानतां यान्ति शुष्कग्राणि च विवर्णताम् ॥
मृदूनि यान्ति काठिन्यं कठिनानि च मार्दकम् ।
विषान्मग्नौ निक्षिप्तं चैकावर्त्तं स्पुटत्यति ॥ २५८ ॥

धूमार्चिषी मयूरस्य कण्ठभावुग्रगन्धवान् ।
 गतार्चिर्वा भवेदग्निर्जिवाः प्राश्य मक्षिकाः ॥ २५९ ॥
 भक्षणादेव काकश्च वैखर्यं यान्ति तत्क्षणात् ।
 शारिकाश्शुकदात्यूहाः कुर्वन्त्युक्तोशमुच्चकैः ॥ २६० ॥
 हंसस्स्वालित्यमाप्नोति क्रौञ्चस्य स्यान्मदोदयः ।
 जीवज्ञीवस्य च ग्लानिश्चकोराक्षणोर्विरागिता ॥ २६१ ॥
 प्राणांस्त्यजन्ति परभृद्वक्षचक्कपोतकाः ।
 उद्भिन्नतां बिडालाश्च यान्ति मुच्चन्ति वानराः ॥
 कपोताश्शुकसारज्ञाशशारिका भीषिताः क्रमात् ।
 मत्ता मयूरा नृत्यन्ति विषान्नस्य विलोकनात् ॥ २६३ ॥
 एतेषां दृष्टिपातेन भवेदन्नादि निर्विषम् ।

विरुद्धान्नस्वरूपम्, तद्वर्जनोपदेशाश्च ॥
 विरुद्धान्नं न मुञ्जीत तत्स्याद्दरविषोपमम् ॥ २६४ ॥
 विषं क्षौद्रं विरुद्धैश्च माषक्षीरैरनूपजम् ।
 मांसं विषोपमं सद्यः प्राणानपहरेत्क्षणात् ॥ २६५ ॥
 गुडेन पयसा वाऽपि मूलकैर्मत्यभक्षणम् ।
 तस्मिंचिलिचिमा वर्ज्या; क्षीरेणाम्लं फलं सह ॥
 सर्वं शाकं कुलत्थं च कोद्रवो वरकस्तथा ।
 वेल्लो मकुष्टकश्चैते विवर्ज्या: पयसा सह ॥ २६७ ॥
 गुडमूलकटुग्वैश्च वर्ज्यं हरितकं सह ।
 श्वाविधा कोलमांसं च दध्ना पृष्ठदकुककुरौ ॥ २६८ ॥
 पित्तेनापकपिशिं मूलकैर्मधसूपकम् ।
 अविमांसं च कौसुमैर्विसैस्सह विरुद्धकम् ॥ २६९ ॥

मध्वाज्यमाषसौपैश्च दध्ना सिद्धगुडेन च ।
 लकुचं वर्जयेतत्र दधि तालफलैस्सइ ॥ २७० ॥
 रंभापकफलं वर्ज्य गुडक्षौद्रकणोषणैः ।
 काकमाची विषसमा सुरथा सह पायसम् ॥ २७१ ॥
 कृसरान्नं घृतक्षौद्रं वसातैलजलानि च ।
 द्विशस्त्रिशो वा चैकत्र समभागगतानि चेत् ॥ २७२ ॥
 अन्योन्यं विषतुल्यानि तिळकलैकरुपोदकी ।
 वारुण्या बककुलमाषौ वर्ज्यौ कौलवसा कृता ॥ २७३ ॥
 बलाका तु हरेल्माणान् लावतित्तिरिगोधिकाः ।
 कपिञ्चलश्च पताढय एरण्डेन्वनपाचिताः ॥ २७४ ॥
 एरण्डतैलसंभृष्टास्सद्यः प्राणान्हरन्ति ते ।
 हारिदामनौ विषव्यं चेत्येतं हारिद्रशूलके ॥ २७५ ॥
 हारीतमांसं प्राणधनं सविषाणि विवर्जयेत् ।
 कुमिकेशतर्णैर्युक्तं पुनरुष्णीकृतं त्यजेत् ॥ २७६ ॥
 अस्युष्णावरशाकानि निन्दैकरसनीरसम् ।
 शुक्ताममूलकदधिक्षारकीलाटकूर्चिकाः ॥ २७७ ॥
 गोवराहविमहिषमत्स्यांश्च परिवर्जयेत् ।
 पूतिशुष्ककूशव्याधिविषवार्यादिभिर्हितम् ॥ २७८ ॥
 शाल्कविसनिष्पावपिष्टमाषविरुद्धकम् ।
 फाणितं यवकान्शुष्कशाकानि च विवर्जयेत् ॥ २७९ ॥
 अत्यन्तकटुतिक्ताम्लकषायलवणान्वितम् ।
 अज्ञातदोषजननं कुत्स्यं शास्त्रविगर्हितम् ॥ २८० ॥
 असंस्कृतमदेवार्हं स्पृष्टं च पशुरोमभिः ।
 हस्तदत्तं लेह्वपेयपायसं लवण घृतम् ॥ २८१ ॥

तैलं च समशाकानि व्यज्जनानि च वर्जयेत् ।
स्त्रैणं चैकशफं चौद्धूं मांसं वन्याविकं त्यजेत् ॥२८२॥
अकालजानि पुष्पाणि प्रसूढानि फलानि च ।
संधिन्यवत्साऽसंपूर्णदशाहायाश्च गोः पयः ॥ २८३ ॥

[भोजने वज्याः प्रकाराः ।]

न प्रातरेव भुजीत सायं सन्ध्याऽर्धरात्रके ।
अन्धकारातपञ्जो खाव्योमपादपमूलके ॥ २८४ ॥
शथ्यायां द्वारि मार्गेषु कोणे धूसरितस्थले ।
न भुजीत क्रियादुष्टे भिन्ने भावादिदूषिते ॥ २८५ ॥
खल्पे पात्रेऽन्यभोज्ये च पात्रभोजनगाहिते ।
उन्नम्य तर्जनीं राजदेवतागुरुसन्निधौ ॥ २८६ ॥
अन्यचेता न भुजीत न शीघ्रं न चिरेण च ।
बुभुक्षितोऽम्बु न पिवेत्पिपासुर्नाशनं भजेत् ॥ २८७ ॥
गुल्मी भवेत्पिपासार्तो बुभुक्षुश्च भगन्दरी ।
पशुवद्वामहस्तेन तोयमञ्जलिना न च ॥ २८८ ॥
परहस्तेन वा पीतशेषं च लवणोदकम् ।

[भोजनानन्तरकर्तव्यम् ।]

एवं सुक्ता ततः कुर्यादमृतस्य पिधानकम् ॥ २८९ ॥
उत्थायासनमस्थायूक्षालयेदाननं करम् ।
सुखोष्णवारिणा शश्वद्पूषं ष्टीवयन्मुहुः ॥ २९० ॥
दन्तशोधनतः कार्यं दन्तसन्धिविशोधनम् ।
प्रातरेव बुभुक्षूणां दन्तशोधनमुच्यते ॥ २९१ ॥

प्रातर्भुक्ता च कर्तव्यं बुभुक्षूणां विधानतः ।
 ततो विधिवदाचम्य मृद्गासनमुपेयिवान् ॥ २९२ ॥

 आलोलहृष्टचेताश्च संस्मरन्स्वेष्टदेवताम् ।
 प्राणादीनां च वायुनां धातूनां पुष्टिकृतसदा ॥ २९३ ॥

 तवान्नामृतमेवास्तु बलमारोग्यमुज्ज्वलम् ।
 पीताभिवतोयो वातापिभक्षितः खादितं मया ॥ २९४ ॥

 पीतं संजरयेत्सर्वं लोपामुद्रापतिर्मुनिः ।
 बडबार्ङिन दिनाधीशं नासत्यौ सप्तजिह्वकम् ॥ २९५ ॥

 कुम्भकर्णं शनिं स्मृत्वा शीघ्रमाहारजीर्णकृत् ।
 अनेनैव तु मन्त्रेण स्तनाभिं पाणिना स्पृशेत् ॥ २९६ ॥

 भुक्तोत्तरोद्भवकर्णं धूमेन शमयेत्प्रिये ! ।
 अथवा कटुकैस्तिकैः कषायैर्वा मनोहरैः ॥ २९७ ॥

 ततश्चर्वितांबूलो मन्दं शतपदं चरेत् ।
 वामे च दक्षिणे पाश्वे मध्ये तु क्रमशः स्मृतम् ॥

 द्वार्त्रिशत्पञ्चविंशत्च मांत्रा स्थाद्वादंशं क्रमात् ।
 शयीतापि च नो कुर्याद्यायामं चासनं सुधीः ॥ २९९ ॥

 भुक्ता दिनोत्तरं भूरि खानुकूलं समाचरेत् ।
 भुक्तोपविष्टस्थूलस्यातिष्ठंस्तु बलवान् भवेत् ॥ ३०० ॥

 सञ्चरन्सुखमायुष्यं स्वपन्धावन्मृतिं व्रजेत् ।
 भुक्ताऽऽतपाग्नियानांबुझावनं च परित्यजेत् ॥ ३०१ ॥

 स्पर्शं शब्दं रसं गन्धं रूपं चानुभवेत्तुखम् ।
 तेनान्नं जीर्यते क्षिप्रमौद्र्यं कर्म नाचरेत् ॥ ३०२ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—अष्टादशोङ्कासः ।

३१३

अन्ये स्वस्थहिता धर्म्या आचाराः ॥

कथा धर्मोत्तराः पुण्याशृणवन्पुण्यपरायैः ।

परोपकारनिरतैरास्तिकैस्त्विनग्धमानसैः ॥ ३०३ ॥

रागादिरहितैश्शान्तैर्वेदशास्त्रार्थवेदिभिः ।

स्वजनैस्सहितो नित्यं लोकश्रान्तानुसारिभिः ॥ ३०४ ॥

क्षणं तदितरैस्सार्धं न बदेत्त वसेत्कन्चित् ॥ ।

न स्तिं धेन द्विषेतिकश्चिन्द दद्यात्त समाचरेत् ॥ ३०५ ॥

वेगान्निरुद्ध्यात्तान्नैव बलान्नोदीरयेत्सदा ।

सति वेगे नान्यकारी साध्यरोगाननाशयन् ॥ ३०६ ॥

ऐहिकामुष्मिकसुखं विना धर्मं न लभ्यते ।

सर्वेषां प्राणिनां सर्वं कार्यं सुखनिमित्तकम् ॥ ३०७ ॥

भवेद्वर्मरतस्तसात्सुखार्थीं सततं नरः ।

पूज्यैस्सद्भिस्सहासीत न नरैर्दुष्टकर्मभिः ॥ ३०८ ॥

कायेन मनसा वाचा न कुर्यात्पापलेशकम् ।

अगम्यागमनं स्तेयं हिंसाताङ्गधातनम् ॥ ३०९ ॥

पाणिपद्मां दृशा स्त्रीणामन्येषां च विलोकनम् ।

श्रुतिं पापकथानां च वृक्षादीनां च भञ्जनम् ॥ ३१० ॥

आदा(धा)नं सर्वकाले च समादा(धा)नं च सर्वतः ।

द्रोहचिन्तां पापचिन्तां परद्रव्याभिलाषिताम् ॥ ३११ ॥

शास्त्रहृष्टे वैपरीत्यं महावाक्यान्यथाकृतिम् ।

नास्तिक्यचिन्तामज्ञानमसतामादरं तथा ॥ ३१२ ॥

असंबद्धप्रलापं च पारुष्यमनृतं तथा ।

निष्ठुरोक्तिं च पैशुन्यमर्मोद्घाटनकं तथा ॥ ३१३ ॥

विरोधशोकजननमहितं बहुभाषणम् ।

सन्त्यजेत्सततं विद्वान् देवि ! त्रिपुरभैरवि ! ॥ ३१४ ॥

शोकदारिद्वयोगार्तान्तोषयेच्च यथावलम् ।

ब्रह्मादिकीटपर्यन्तं पश्येदात्मवदीश्वरि ! ॥ ३१५ ॥

मानयेहेवताविप्रगोभिषग्वृद्धभूमिपान् ।

गुरुनभ्यागतान्बन्धूनतिथीन्त्रतिनो यतीन् ॥ ३१६ ॥

याचकान्नावमन्येत नाक्षिपेतान्कदाचन ।

अहितार्थपरे शत्रावुपकारपरस्सदा ॥ ३१७ ॥

सुखे दुःखे चैकमनाश्श्रुतत्यागादिहेतुके ।

रूपाभरणवस्त्रादैः फले चेष्ट्या न कारयेत् ॥ ३१८ ॥

प्राप्तकाले हितं स्वल्पं सत्यं मृदु मनोरमम् ।

सदाचारः कृपालुश्च स्मितास्यः पूर्वभाषकः ॥ ३१९ ॥

न सर्वत्रापि विश्वस्तो न च सर्वत शंकितः ।

नैक एव सुखार्थी स्यात्किञ्चिन्च्छल्यं न कारयेत् ॥

स्वयं पराहितो न स्यात्पर्मोर्निस्तेहतामपि ।

अपमानं न प्रकाशं स्वकृतं धर्ममीश्वरि ! ॥ ३२१ ॥

पराराधनदक्षस्तु यस्य चित्तं यथा भवेत् ।

तथैव तमनुब्रूयात् तस्य सन्तोषहेतवे ॥ ३२२ ॥

धर्मार्थकामहीनं च कर्म नैव भजेत्सदा ।

तथा परस्परैव विरोधं न समाचरेत् ॥ ३२३ ॥

लालनं पीडनं नित्यमिन्द्रियाणां न चाचरेत् ।

सर्वधर्मेषु सामान्यं कर्म नित्यं समाचरेत् ॥ ३२४ ॥

अदीर्घनखरश्चुद्धहस्तपादेन्द्रियस्सदा ।

स्त्रियकेशशमश्रुवर्णस्ससौभाग्यमनुद्धतः ॥ ३२५ ॥

सुवेपखाननिरतश्छत्रोपानटूसमन्वितः ।
 युगप्रमाणमापश्यन्धारयेद्रत्नभूषणम् ॥ ३२६ ॥

दिव्यौषधं विषहरं सिद्धमन्त्रसुयन्त्रकम् ।
 रात्रावात्यन्तिके कार्ये नैको गच्छेन्न दण्डभृत् ॥ ३२७ ॥

न वेष्ठितशिरा नैव तमिस्रे शङ्कितस्थले ।
 तुषोच्छिष्ठाशुचिस्नानशकराबलिभूमयः ॥ ३२८ ॥

लोष्टभस्मध्वजाशस्तचैत्यार्थवनिताश्रिताः ।
 छाया नाकमणीया स्यान्न दोभ्यां तटिनीं तरेत् ॥

उरसा स्यन्दनगजशिविकान्नैमहीरुहान् ।
 नारोहेन्न च वहिं च दुष्टसत्वान्प्रति व्रजेत् ॥ ३२० ॥

श्रुतं विजृम्भास्यं च न कुर्याद्विवृताननः ।
 न पीडयेद्विष्णुरन्धं लिखेद्भूमिमकारणम् ॥ ३२१ ॥

अङ्गानि न विचेष्टेत विपरीतानि भैरवि ! ।
 नोर्वजानुशिरं तिषेत्तथा नोत्कटकासनः ॥ ३२२ ॥

श्रमो वा यदि वाक्यामनसां च प्रजायते ।
 तस्मात्पूर्वं त्यजेत्कर्म वृक्षच्छायां त्यजेनिशि ॥ ३२३ ॥

दिवा कपित्थच्छायायां रात्रौ बोधिद्विमस्य च ।
 दिवानिशं विभीतस्य छायां च परिवर्जयेत् ॥ ३२४ ॥

चैत्यान्तश्चत्वरं देवभवनं च चतुष्पथम् ।
 नक्तं न सेवेत दिवा वध्यशून्यगृहाटवीम् ॥ ३२५ ॥

पितृभूमिं चण्डरश्मिं न संपश्येत्कदाचन ।
 सूक्ष्ममप्रियमादीसमेष्यं न विलोकयेत् ॥ ३२६ ॥

न धार्यशिशरसा भारो विक्रीयं नासवं कंचित् ।
 तथा रसांश्च पुरुषवात्वात्यापुरोऽनिलान् ॥ ३२७ ॥

रजोहिमातपान्वादं महद्भिश्च विवर्जयेत् ।
 मैथुनक्षवथूद्वारकासनिद्रावपानकम् ॥ ३३८ ॥
 वक्ताङ्गो न च सेवेत दंश्रूहिव्यालशृङ्खिणाम् ।
 तटच्छायानीचुष्टानार्थराजद्विषामपि ॥ ३३९ ॥
 बालातिचतुराणां च स्त्रीणां सेवां विवर्जयेत् ।
 निद्राध्ययनसम्भोगसोजनानि न सन्ध्ययोः ॥ ३४० ॥
 नखाङ्गास्यैशशब्दवादं केशानां धूनं कौैः ।
 पूज्यांब्वग्न्यन्तरायानं सवधूनं च वर्जयेत् ॥ ३४१ ॥
 स्त्रीषु वैरस्यविश्वासस्यातन्त्र्याधिकसक्तताम् ।
 व्यसनेषु च सर्वेषु वर्जयेदतिसक्तताम् ॥ ३४२ ॥
 दैवाग्निगुरुराजानामनृताप्रियकोपनम् ।
 लीलालापविनोदस्त्रीभाषणं शयनान्तरम् ॥ ३४३ ॥
 वाणिज्यद्वयवादानि हासोच्छिष्टाशुचित्वकम् ।
 आकुण्ठनं च शपथं सदा वासं विवर्जयेत् ॥ ३४४ ॥
 स्नायन्न नमः कर्माणि निष्फलानि न चाचरेत् ।
 न बोधयेच्छयालुं च नार्द्रावियुगलस्सपेत् ॥ ३४५ ॥
 सकलेशो नार्जयेद्वित्तं मर्मस्पृडनैव कस्यचित् ।
 दैवाग्निगुरुद्वद्वानां पूज्यानां योषितामपि ॥ ३४६ ॥
 वेदशास्त्रकुमारीणां वाममार्गानुसारिणाम् ।
 उन्नातिरिक्तदेहानां विद्याहीनकुरुपिणाम् ॥ ३४७ ॥
 दरिद्राणां च हीनानां निन्दां कुर्यात्कदापि न ।
 न स्त्रीपरयुतोऽशनीयाजृभ्माणां समानताम् ॥ ३४८ ॥
 नमामन्ययुतां हीणां स्ववर्तीं च रजस्वलाम् ।
 यद्वच्छया समासीर्नां न पश्येत्क्षुद्रतीं स्त्रियम् ॥

न कण्ड्येदद्विहस्ताभ्यां मूर्धानं निजमीथरि ।
स्खं जन्मक्षलभ्यं च गृहच्छिद्रं धनं वयः ॥ ३५० ॥

जप्यं मन्त्रं न कथयेच्छुतान्वयधनस्य च ।
वयोवाग्वेषबुद्धीनां कर्मणां सदृशीं प्रिये ! ॥ ३५१ ॥

शङ्काकौटिल्यरहितां शुभां वृत्तिं समाचरेत् ।
वृद्ध्याजीवै रोगिभिश्च स्तेनैः पातकिभिस्सह ॥ ३५२ ॥

न विट्ठैर्वसेऽडंभैर्न जीवेत्क्षात्रकर्मणा ।
विट्ठशूद्रकर्मणा वाऽपि हीनवृत्त्या द्विजस्सदा ॥ ३५३ ॥

आयुरारोग्यवित्तेषु यौवनेष्वस्थिरं स्मरेत् ।
अवैद्ये व्याधिबहुले दुर्बले जलवर्जिते ॥ ३५४ ॥

अधर्मिलोकेऽद्वितटे वने नायकवर्जिते ।
बहुनाथेऽबलानाथे बालनाथे श्वदातृके ॥ ३५५ ॥

उपद्रुते देवविप्रवन्धुभिश्च विवर्जिते ।
ऋणदातृविहीने च विद्याधनविवर्जिते ॥ ३५६ ॥

प्रियसंमानरहिते देशोऽस्मिन्न वसेहिनम् ।
स्वयं न कुर्यात्पुष्पस्कृक्षैरचन्दनर्घणम् ॥ ३५७ ॥

पादाभ्यङ्गोद्धर्तनानि केशशुच्छि च पादयोः ।
क्षालनं च स्वयं कुर्यान्मुखप्रक्षालनं तथा ॥ ३५८ ॥

शौचं नवमलद्वारशोधनं दानमोजनम् ।
अवरोधं कोशगृहं गच्छेतिष्ठच्चिवरं न च ॥ ३५९ ॥

अल्पलाभे तुष्टचेता बहुलमेऽपि नोद्धतः ।
राजानिस्त्रीगुरुणां च शत्यासन्नातिदूरताम् ॥ ३६० ॥

वर्जयेदभुजगकीडां लील्या विषभक्षणम् ।
आतपं पृष्ठभागेन सर्वलोकानृजुत्वतः ॥ ३६१ ॥

नेष्ठालुः परवृद्धो च संयोगी बन्धुमिस्सह ।
 उदग्रस्मृतिमान्वाग्मी बली हीमांशु बुद्धिमान् ॥
 अरिष्ठुर्गरहितो वृद्धसेवापरायणः ।
 पितृपिण्डप्रदाता स्यात्कृपालुर्यागहोमकृत् ॥ ३६३ ॥
 क्रुद्धानुनेता भीतानामाधासी शान्तलोचनः ।
 विमृश्यकारी दक्षश्च क्षमी दाक्षिण्यतत्परः ॥ ३६४ ॥
 कुलविद्यार्थ्यशौर्यशिल्पविज्ञानतत्परः ।
 इन्द्रियद्विरदान्स्त्वे तीक्ष्णज्ञानाङ्कुशेन च ॥ ३६५ ॥
 येरकं चेन्द्रियाणां यत्तनिरुन्धान्पनस्सदा ।
 तस्मिन्बद्धे तु बद्धानि भवन्त्येवेन्द्रियाणि च ॥ ३६६ ॥
 सेवेत काले विषयान्न भजेत्तदधीनताम् ।
 इच्छेचित्तुयं च मरणं विद्याज्ञानार्जनं तथा ॥ ३६७ ॥
 प्रियवाक्येन लोकानां चित्तमाहादयेत्युवीः ।
 विश्राणितार्थोऽप्यसकृदुग्रवाक्यज्यते भयात् ॥ ३६८ ॥
 आत्मनोऽप्यहिते याते परेषां हितभाग्भवेत् ।
 धर्मं सर्वप्रियं तथ्यं हितमर्थं वचो वदेत् ॥ ३६९ ॥
 अश्राव्यमुग्रमसहमप्रत्यक्षं न तद्वदेत् ।
 नारीं भृत्यं सुतं प्रीतिदानैर्लुब्धं च दानतः ॥ ३७० ॥
 अन्यान्दाक्षिण्ययोगेन मूर्खश्छन्दानुभाषणात् ।
 प्रणत्या स्तब्धहृदयान्विद्वांसं सत्यभाषणात् ॥ ३७१ ॥
 विद्यावयोवन्धुवित्युक्ताः पूज्या यथाक्रमम् ।
 न कुर्यात्स्पर्धया वैरं महद्भिश्च प्रधानकैः ॥ ३७२ ॥
 सुखे सुखाधिकान्दृष्टा दुःखे दुःखाधिकांस्तथा ।
 अहिताभ्यामिवोभाभ्यां न दद्यादात्मजीवितम् ॥ ३७३ ॥

धर्मज्ञानदुखसंभार्यन् बन्धुंश्च सुहृदः प्रियान् ।
दासानकुपितान्कुर्यात्तेषां दोषान्व च सरेत् ॥ ३७४ ॥

परस्परं न कण्डूयेत्क्षालनीये पदे न च ।
पादं पदेन नाकम्य जुहुयान्नाशुचिसदा ॥ ३७५ ॥

अनर्चिंषं हव्यवाहं नैकशश्यस्त्रिया सह ।
परासनगृहारामश्यायानांशुकं त्यजेत् ॥ ३७६ ॥

कोऽयं कालः कश्च देशः सहायः को व्यागमौ ।
कोऽन्वहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं क्षणे क्षणे ॥

सदाचारप्रवृत्तानां महतां शीलवर्तनम् ।
समाचरेत्परीक्ष्यैव शिष्टास्त्वाचार्यका नृणाम् ॥ ३७८ ॥

दानीं कृपार्दचितश्च वाग्यतः कामविश्रहः ।
परकार्योद्यतो नित्यं भवेन्मुक्तिपरायणः ॥ ३७९ ॥

दिनानि मे किं सुकृतैः दुष्कृतैर्वा प्रयान्ति किम् ।
दिवा नक्तमिति ज्ञात्वा न भवेत्स तु दुखमाक् ॥

एवं संक्षेपतः प्रोक्तमाचरन्यो भवेन्नरः ।
कीर्त्यरोग्यधनायूषि मुक्तिमन्ते च गच्छति ॥ ३८१ ॥

रात्रिचर्या ॥

एवमशेषं दिवसं क्षपयेच्च पितृप्रसूम् ।
प्रणम्याद्यञ्जलिं दत्त्वा कल्ये वास्तमिते रवौ ॥ ३८२ ॥

गायत्रीं च जपेच्चैव वह्यौपासनमाचरेत् ।
गुरुन्प्रणम्य विप्रांश्च तैः कृताशीस्ततः परम् ॥ ३८३ ॥

भजेन्नीराजनं दीपं दिव्यांभस्तुरपार्श्वयोः ।
कृत्वा पिष्टमयं दीपराजनं वृतपूरितम् ॥ ३८४ ॥

अच्छवर्तियुतं स्थाल्यां पुप्पदूर्वातिलानपि ।
 सुरसां सहदेवीं च विष्णुक्रान्तां च सर्षपम् ॥
 स्थापयित्वोद्दीपयेत दिनं नीराजनं प्रिये ! ।
 सशङ्खघोषं कान्ताभिर्जयशब्दपुरस्सरम् ॥ ३८६ ॥
 सुवासिनीभिस्सस्त्रीकः कृतनीराजनक्रमः ।
 इतयस्सकला रोगाः शाम्यन्तु दुरितानि च ॥ ३८७ ॥
 दुर्दृष्टिदोषाश्चेयांसि चारोग्यायूषि सन्तु ते ।
 एवं समुच्चरन्तीभिर्ब्रह्मणैश्च शुभं कृतम् ॥ ३८८ ॥
 घृताक्तवर्तिसान्दश्च दीर्घे काग्रो विनिश्चलः ।
 प्रदक्षिणार्चिरुचिरस्तसहाटकदीप्तिमान् ॥ ३८९ ॥
 वैद्यर्याभ्रमयो दीपो ज्ञेयो मङ्गल्यदः परम् ।
 निष्टसतनिया(?)यज्ञे दीप्तिमाननलो यदि ॥ ३९० ॥
 प्रदक्षिणार्चिर्वद्यां च तस्यैश्वर्यमखण्डितम् ।
 यथोक्तलक्षणाद्धीना दीपहोमाभयो यदि ॥ ३९१ ॥
 लक्ष्यै तदशुभं ज्ञेयं शलभानिलनाशितम् ।
 सङ्गीतशास्त्रचतुरैस्त्सर्वशास्त्रविशारदैः ॥ ३९२ ॥
 धर्मज्ञैर्योगिभिर्युक्तः पुराणार्थप्रवर्तकैः ।
 एवं षण्णाडिका नीत्वाऽश्नीयात्पक्षालितांप्रिकः ॥

रात्रिभोजननियमाः ॥
 प्रातर्भुक्तिरजीर्णा चेद्रात्रिभुक्तिं विवर्जयेत् ।
 रात्रिभुक्तिरजीर्णा चेहिवासुक्तिं विवर्जयेत् ॥ ३९४ ॥
 अर्कोदये तु हृदयं बुध्यते कमलं यथा ।
 तस्मात्सोतांसि सर्वाणि विवतानि भवन्ति च ॥

इन्द्रियाणां विकासाच्च व्यायामाच्च विशेषतः ।
 चित्तविशेषतो यान्ति धातवः क्लेदहीनताम् ॥ ३९६ ॥

तस्मान्निशि कृता भुक्तिरधिकाऽपि हि पच्यते ।
 दिवाभुक्तिविदाहे तु पित्तकोपः प्रजायते ॥ ३९७ ॥

तस्मात्पयो हितं रात्रौ नान्यद्भुज्जीत पित्तकृत् ।
 रवावस्तमिते तेजो विशति ज्वलनं निशि ॥ ३९८ ॥

प्रकाशन्तेऽग्न्यस्सर्वे जाठरश्च विशेषतः ।
 तस्माद्रात्रौ हि भुज्जीत न कुर्यात् निरिन्धनम् ॥ ३९९ ॥

न लंघयेन्नाडिकां च दशमीं रात्रिमोजने ।
 अष्टनाडग्न्यन्तरे चैव निशि भोजनमुत्तमम् ॥ ४०० ॥

दिवा द्वादशनाडयास्तु पूर्वं भुक्ति न चाचरेत् ।
 नातिकमेत धटिकां षोडशीं चाच्छवं पिये ! ॥ ४०१ ॥

निस्तालितैस्समरिचैस्सनेहपक्वैहि तैर्मितैः ।
 व्यञ्जनैश्चोपयुज्जीत क्षीरान्नं मधुसितायुतम् ॥ ४०२ ॥

क्षीरप्राया निशा भुक्ती स्म्भास्रपनसैः फलैः ।
 हितं भुक्ता लघुतं हस्तास्ये क्षालयेन्नरः ॥ ४०३ ॥

आचम्य विधिवत्तुष्टचेता भूत्वा सुखासनः ।
 मुहूर्तमात्रेऽतीते तु कुर्यात्चाम्बूलचर्वणम् ॥ ४०४ ॥

सकर्पूरं च सूक्ष्माच्छ्वस्त्रैश्च परिशोधितः ।
 यक्षकर्दमलिसाङ्गसुगन्धिकुसुमोज्जलः ॥ ४०५ ॥

कामसेवाप्रकारः ॥

खातां शुद्धांबरधरामङ्गरागविलेपिताम् ।
 सुगन्धिं पुण्पुरभिं तांबूलापूरिताननाम् ॥ ४०६ ॥

हृष्टां गुद्धान्वयां कान्तां युवर्तीं चतुरां रतौ ।
 सङ्गच्छेत प्रियां हृष्टो विस्त्रिवः कामलोलुपः ॥ ४०७ ॥
 प्रियवाक्यैस्तादुचितैस्तां च सन्तोषयेद्युवा ।
 ऋज्वङ्गो मुक्तमूत्रादिरक्रोधोऽनन्यचिन्तनः ॥ ४०८ ॥
 अखातां मलिनामातां मलिनाम्बरधारिणीम् ।
 उदक्यां चेटिकां कुद्धामप्रियां मर्ममेदिनीम् ॥ ४०९ ॥
 वयोऽतीतां कृशां स्थूलां पिङ्गाक्षीं मधुपिङ्गलाम् ।
 अतिकृष्णां च विधवां कन्यकां व्रतचारिणीम् ॥ ४१० ॥
 तपस्त्विनीं कुरुपां च दुर्गन्धामशुचिं शठाम् ।
 परस्त्रियं स्वैरिणीं च दाक्षिण्यां च सगोत्रजाम् ॥
 वर्णाधिकां गुरुआतृमातुलानीस्तस्तुताम् ।
 मित्रबन्धुस्यालकानां नृपादीनां च योवितः ॥ ४१२ ॥
 वर्जयेत्पार्श्वशयनामनुत्तानामधोमुखीम् ।
 अनुजां पुलकामीयो न गच्छेत्कामिनीं प्रिये ! ॥ ४१३ ॥
 पशुयोनावयोनौ च न कुर्याच्छुकमोचनम् ।
 उद्याने सलिले रस्ये गिरौ पर्यसि चाघरे ॥ ४१४ ॥
 चतुष्पथे च चैत्ये च पितृभूमौ नदीतटे ।
 देवद्विजगुरुक्षमापभोगेषु परिवर्जयेत् ॥ ४१५ ॥
 अहि सन्ध्यासु जन्मक्षेत्रे व्यतीपाते च सङ्क्रमे ।
 पर्वत्सकल्पसङ्कल्पो वृष्यसेषजवर्जितः ॥ ४१६ ॥
 क्षुधार्तश्चातिमुक्तश्च श्रान्तस्तृष्णायुतो नरः ।
 अतिबालोऽतिवृद्धश्च न रमेत वधूं प्रिये ! ॥ ४१७ ॥
 अत्युग्रा प्राणसंहर्त्री विधवा रोगमृत्युदा ।
 पराङ्गना हरेदायुरैहिकामुष्मिकं फळम् ॥ ४१८ ॥

दुःखञ्चाधोगतिर्वच्यमुदक्या द्विविनाशनम् ।
पुण्यायुष्यक्षयं कुर्यादतिसारं च दुस्तरम् ॥ ४१९ ॥

बलवान्वृष्यभैषज्यं भक्षयित्वाऽनुवासरम् ।
हेमन्ते शिशिरे चैव स्त्रियं गच्छेद्वरसदा ॥ ४२० ॥

त्रिवासराद्वसन्ते च शरदि स्याच्च पक्षतः ।
ग्रीष्मे वर्षासु सेवेत नाभुक्तं च कदाचन ॥ ४२१ ॥

पतनाभिमुखं शुक्रं न रुद्ध्यात्सुखकाङ्क्षया ।
पूर्वं घोडशवर्षाच्च परं सप्ततिवत्सरात् ॥ ४२२ ॥

स्त्रियं न गच्छेद्वलवाचपि रोगयुतोऽन्यथा ।
अपूर्णधातुर्बालस्तु यदि गच्छेत्स्थियं प्रिये ! ॥ ४२३ ॥

शुभ्यन्ति धातवो धर्मचटाकोऽव्यजलो यथा ।
क्रिमिदृष्टं जर्जरितं काष्ठं शुष्कं च रूक्षितम् ॥ ४२४ ॥

स्पृष्टमाताद्विशीर्णस्यादत्या वृद्धस्तथा भवेत् ।
शुक्रं तनोः प्रसन्नोऽच्छस्त्वन्वसारात्सुसारकम् ॥ ४२५ ॥

तस्मिन्सुरक्षिते देहे दाढ्यं सात्सततं तथा ।
रतान्ते सेवनीयानि श्रमविच्छिन्नये नरैः ॥ ४२६ ॥

खानं विलेपनं तालवृन्तं शीतं ज़लं प्रयः ।
मध्यं मांसं तथा ज्योत्क्षामिक्षुं भक्षयान्सर्वरात् ॥ ४२७ ॥

रसालां मधुरप्रायरसां निद्रां च भैरवि । ।

शयनीयप्रकाराः शयनविधिद्वच ॥
खद्वां सुरज्जितां तनुनिर्मितायतपट्टकैः ॥ ४२८ ॥

संवीतां तूलसंघातशयनीयविशज्जिताम् ।
स्वच्छोत्तरच्छदयुतामुपधानयुगोज्ज्वलाम् ॥ ४२९ ॥

शश्यामासाद्य निद्रां च भजेत्स्मृत्वेष्टदेवताम् ।
 पूर्वस्यां दक्षिणस्यां वा दिशि संस्थापयेच्छरः ॥४३०॥
 मेघावी पूर्वमूर्धा स्यादायुष्मान्यमगटदिशि ।
 मनस्तापश्च वारुण्यामुदीच्यां मरणं भवेत् ॥ ४३१ ॥
 प्रवासे पश्चिमशिरा न कदाचिदुदकिछराः ।
 हंसपुच्छोदरोदभूतमृदुपक्षविनिर्मिता ॥ ४३२ ॥
 चर्मणा मृदुना बद्धा सा श्रेष्ठा हंसतूलिका ।
 त्रिदोषशमनी राज्ञां मृद्धी सौभाग्यवर्धनी ॥ ४३३ ॥
 अवीजैश्शालमलीतूलैसुपकफलजैः कृता ।
 सान्द्रवस्त्रैः पिष्टयता शालमलीतूलिका मता ॥४३४॥
 सर्वदोषप्रशमनी वृष्णा रक्तप्रदायिका ।
 मृद्धी च शीतला लघ्वीं सौकुमार्यप्रदायिनी ॥ ४३५ ॥
 बीजवर्जं च सहितं कार्पासं गुणताडितम् ।
 सवस्त्रं सीवयेतत्त्वं रुयाता कार्पासतूलिका ॥ ४३६ ॥
 सोष्णा वातकफन्नी स्याद्दुखदोदकसेविनाम् ।
 केसरैः पद्मजैर्वाऽपि नागपुण्यसमुद्भवैः ॥ ४३७ ॥
 सुगन्धिपुण्यजनितैर्यद्वा कुड्कुमसम्भवैः ।
 चक्रितं पट्टवस्त्रेण रुयाता केसरतूलिका ॥ ४३८ ॥
 चक्षुष्णा वृष्णदा राज्ञसुखसौगन्ध्यदा शुभा ।
 कलहारेत्पद्मानां कड्केलिकदलीभवैः ॥ ४३९ ॥
 कल्पिता पल्लवैस्सा तु रुयाता पल्लवतूलिका ।
 शीतला दाहपित्रनी ग्लानितृङ्गवरनाशिनी ॥ ४४० ॥
 पाटलीमल्लिकाजातियूथीचम्पककेसरैः ।
 केतकीकोमलदलैः कलहारैर्वा सुगन्धिभिः ॥ ४४१ ॥

अवृन्तैरन्यपुष्पैर्वा रचिता पुष्पतूलिका ।
 स्यूता निर्मलवस्त्रेण वृष्यदा कामकेलिषु ॥ ४४२ ॥

कलमश्रमज्ञी शैत्यं च कामज्वरनिर्बहृणी ।
 सान्द्रश्लद्धाजिने पूर्णा वारुणी तोयतूलिका ॥ ४४३ ॥

रक्तपित्रप्रशमनी निदाघेऽहि सुखपदा ।
 हेमन्ते शिशिरप्रावृद्धकाले कार्पासतूलिका ॥ ४४४ ॥

वसन्ते हंसतूली स्याद्ग्रीष्मे मध्येऽहि तोयजा ।
 शाल्मलीतूलिका ग्रीष्मरात्रौ शरदि सर्वदा ॥ ४४५ ॥

क्रीडायां पुष्पजा सेव्या तथा पल्लवतूलिका ।
 भूमिशय्याऽनिलहरा वृष्या बृद्धणदायिनी ॥ ४४६ ॥

जानुदग्नं च मृदुलं समास्तीर्णसुवस्त्रकम् ।
 भजेत शयनं वातश्रमग्नं बलपुष्टिदम् ॥ ४४७ ॥

निद्रासुखपदं वृष्यं तत्तद्वृन्यगुणावहम् ।
 असपामविशालां चानायतां किमिदूषिताम् ॥ ४४८ ॥

भग्नां च मलिनां शय्यां नास्तुतां न भजेत्कचित् ।
 सर्पेतपिशाचे भ्यस्त्वात्तुमात्मानमीश्वरि ! ॥ ४४९ ॥

वैदिकान्स्खग्नमन्त्रांश्च जपित्वा गारुडान्मनून् ।
 धौतशुष्कपदोऽगस्त्यं मुचुकुन्दं च माधवम् ॥ ४५० ॥

आस्तिकं च श्वफलकं च हनूमन्तं षडाननम् ।
 गरुडं नर्मदां देवं भैरवं भैरवीं तथा ॥ ४५१ ॥

दुर्गां च लरितां वीरमधोरं नरसिंहकम् ।
 वीरमद्रं स्मरेन्नित्यं षोडशैतान्सदा निशि ॥ ४५२ ॥

भूतप्रेतपिशाचादिवृश्चिकादिभयापहान् ।
 यक्षराक्षसकूप्माण्डग्रहज्वरविनाशकान् ॥ ४५३ ॥

स्मृत्वा स्वप्यात्सुखं यस्मान्निन्द्रालुश्चाप्रबोधितः ।

निन्द्रास्वरूपम् ॥

निन्द्रा हि लोके सृष्टाऽऽदौ प्रकृतिश्चादिमा स्मृता ॥
 सा मूलं तमसो देवि ! तमोरूपा च सा भवेत् ।
 सर्वप्राणिशरीरेषु प्रकृतिस्साऽभिधीयते ॥ ४५५ ॥
 प्रकृतिः पुरुषं यायाद्यदा निन्द्रेति सा स्मृता ।
 सैव स्थितं स्थितं न शं सूचयत्यनुवासरम् ॥ ४५६ ॥
 प्रातर्ब्रह्मी सृजत्येषा मध्याह्ने वैष्णवी जगत् ।
 त्राति चास्तमये रौद्रीं सदा संहरति क्रमात् ॥ ४५७ ॥
 एतया मोहिता देवा बोधिताश्चानया सदा ।
 तस्मात्प्रायेण सा निन्द्रा मोहयेत्सर्वजीविनः ॥ ४५८ ॥
 श्रमात्स्वर्कर्मविरतेष्वनिन्द्रयेष्वस्तुलेषु च ।
 इलेष्मापूर्णेऽखिले द्वारे निन्द्रा प्राणिषु वर्तते ॥ ४५९ ॥
 क्लान्ते चित्ते स्वविषयान्मुक्ते कर्मनिन्द्रये यदा ।
 क्लमान्विते तदा निन्द्रा जायते प्राणिनां सती ॥ ४६० ॥
 सर्वेन्द्रियक्रियाशून्ये मनोविषयवर्जिते ।
 पश्येद्द्वुविधानस्वग्रान्सर्वेन्द्रियगुणान् ॥ ४६१ ॥

निन्द्रासेवने नियमाः ॥

बलाबलं पुष्टिकार्यं सुखदुःखे च षण्डता ।
 वृष्यमज्ञानिता ज्ञानमायुष्यं मरणं भवेत् ॥ ४६२ ॥
 निन्द्रायास्सर्वमेतच्च युक्तायुक्तनिषेवणात् ।
 योषिद्वाहनगीताभ्यमद्याध्ययनकर्मसु ॥ ४६३ ॥
 भारव्यायामयोस्तकाश्चिशुश्रृद्धाबलाः कृशाः ।
 उपोषिताः क्षीणकफा दिवानिन्द्रेचिता नराः ॥ ४६४ ॥

एते सर्वे स्वपन्त्यहि पूर्वं भुक्तेर्यथासुखम् ।
दिवास्वापोचिता ये च न स्वप्न्युस्ते दिवा यदि ॥

वातादयः प्रकुपितास्तेषामेव भवन्ति हि ।
दिवास्वप्नोचितानां च धातुसाम्ये बलं भवेत् ॥ ४ ६६ ॥

इलेष्मा पुष्टिस्थिरयुश्च दिवास्वापेन पर्वति । ।
आदानत्वादूक्षता स्याद्ग्रीष्मो वाताधिको यतः ॥

अल्पत्वाच्च त्रियामाया दिवास्वापस्तो भवेत् ।
स्नेहनित्याश्च कफिनो मेदोयुक्ता विषादिताः ॥ ४ ६८ ॥

इलेष्मलाहारनिरता न स्वप्न्युस्ते दिवा कचित् ।
अङ्गमर्दो गुरुत्वं च शिरस्तोदो हलीमकः ॥ ४ ६९ ॥

स्तैर्मित्यमनिसादश्च हृलासोऽर्धशिरोव्यथा ।
पीनसं हृत्वलेपश्च शोफः कर्णरुजाऽरुची ॥ ४ ७० ॥

गलामयः कासकोठपिडकास्मृतिवैकृतम् ।
तन्द्रा ज्वरः प्रमेहाश्च सूतोरोधो विषोद्धतिः ॥ ४ ७१ ॥

अपाटवं चेन्द्रियाणां दिवास्वापात्प्रजायते ।
निशि जागरणादूक्षो वातकोपश्च जायते ॥ ४ ७२ ॥

दिवास्वापात्तया स्निग्धश्लेष्मा पितं च कुप्यति ।
निषणोच्चलनस्वापादृच्छणास्यन्दिता भवेत् ॥ ४ ७३ ॥

निद्रानाशे जूँभिकाङ्गमर्दगौरवतन्द्रिताः ।
आलस्यं वातकोपश्च श्रमरूपनिजडत्वकम् ॥ ४ ७४ ॥

पक्षिशूलं भवत्येव वक्तृशोषस्वरक्षयः ।
स्वात्मानुरूपं स्वप्न्याच्च दिवा च निशि वा सदा ॥

रात्रिप्रजागरात्कालादर्धं स्वप्न्यादिवा नरः ।
नित्याचारस्समासेन प्रोक्तस्त्रिपुरमैरवि ! ॥ ४ ७६ ॥

य इत्थमाचरेन्नित्यमावयोर्भक्तिमान्स हि ।

॥ इति श्रीभैरवोर्त्मे आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ अष्टादशोऽसासः ॥

॥ एकोनविंश उल्लासः ॥

ऋतुचर्चार्या ।
कालविभागः ॥

श्रीभैरवी—

भगवन् ! त्वमसादेन नित्याचारक्रमश्श्रुतः ।
स्वामिन्नैपितिकाचारं श्रोतुं वाञ्छाऽस्ति मे वद ॥ १ ॥

श्रीभैरवः—

तच्छृणु त्वं महादेवि ! ब्रूमि नैभितिर्कीर्ण विधिम् ।
कालाधीनस्स तु भवेदनपायोऽमितस्सदा ॥ २ ॥
अनादिनिधनस्सूक्ष्मस्स्थूले व्याप्तस्सदातनः ।
ब्रह्मादयश्च सूर्याद्या महाभूतादयः परे ॥ ३ ॥
कालानुसारिणस्सर्वे प्रयत्ने कालरूपिणः ।
कालादेव हि जायन्ते लीयन्ते तत्र सर्वदा ॥ ४ ॥
यःकालस्सोऽहमेवेति त्वं च कालप्रवर्तिनी ।
तस्माज्जन्मभृतां जन्मनिधनाय निवेद्यते ॥ ५ ॥
अविभाज्यो हि कालोऽयं तथाऽपि प्रविभज्यते ।
तीक्ष्णसूच्याऽबद्धपत्रं तु यावत्कालेन मिद्यते ॥ ६ ॥
स कालो लव इत्युक्तस्त्रुटी त्रिंशल्लवैर्भवेत् ।
तद्योऽयं स्यात्तुटिःकालो मात्रा स्यात्तद्ग्रुयान्विता ॥ ७ ॥

दृक्पक्षमणोः परिक्षेपस्स तु मात्रा प्रशस्यते ।
 मात्राष्ट्रादशभिः काष्ठा काष्ठात्रिंशत्युता कला ॥ ८ ॥
 कलात्रिंशत्क्षणः प्रोक्तः क्षणैष्णडभिश्च नाडिका ।
 नाडीद्वयं मुहूर्तस्यात्तैश्चतुर्भिश्च यामकः ॥ ९ ॥
 यामैश्चतुर्भिर्दिवसस्तथा रात्रिर्भवेत्यिये । ।
 एवं दिवाऽनिशं किं तु पूर्वाङ्गो दश नाडिकाः ॥ १० ॥
 मध्याहे दश नाडी स्यादपराह्नस्तथैव च ।
 पूर्वरात्रं चार्धरात्रं तथैवापररात्रकम् ॥ ११ ॥
 दिवसैः पञ्चदशभिः पक्षस्याच्छुक्लसंज्ञकः ।
 द्वितीयः कृष्णपक्षस्याद्द्वाभ्यां मासस्तु जायते ॥ १२ ॥
 मासाभ्यामृतुसंज्ञा स्याद्वत्तुभ्यां कालसंज्ञकः ।
 ऋतुवयं स्यादयनं द्वाभ्यां संवत्सरो भवेत् ॥ १३ ॥
 अष्टादशप्रकारेण कालस्तस्माद्विभज्यते ।
 माघादिमासाः कमशो भवन्ति शिशिरादयः ॥ १४ ॥
 शिशिरश्च वसन्तश्च ग्रीष्मो वर्षा शरद्विमः ।
 ऋतवो दक्षिणं तेषां कथयामि शृणु यिये ! ॥ १५ ॥

हेमन्तर्तुस्वरूपम् ॥

तत्र सूर्यो दिशश्चैव हिमानीकलुषीकृताः ।
 धूमधूम्ररजोमन्दो वायुश्शीतप्रबोधनः ॥ १६ ॥
 रोमाञ्चकारी कौबेरो लवल्यः पुष्पितास्तदा ।
 पुन्नागलोभ्रफलिनीपुष्पामोदितषट्पदाः ॥ १७ ॥
 गजवार्जीगोमहिषीकाकाजाद्याश्च गर्विताः ।
 सरित्पालेयपट्टलसञ्छवशकुनादयः ॥ १८ ॥

सोष्णवाष्पजलाः कूपाः पश्य हैमन्तिके ऋतौ ।

शिशिर्तुस्वरूपम् ॥

एवं हि शिशिरे काले चयं याति कफस्खतः ॥ १९ ॥

वसन्तर्तुस्वरूपम् ॥

वसन्ते विमला दिक्काससूर्यश्चारुणदीधितः ।

मलयानिलसञ्चारो नवपल्लवशोभिताः ॥ २० ॥

नवीनत्वक्पलाशाद्या वृक्षाम्सवैत्र पुष्पिताः ।

सहकाशोकवकुलमाधवीचम्पकोद्भूवैः ॥ २१ ॥

पलाशकादिमैः पुष्पैः प्रविभाति वनस्थली ।

भ्रमद्भूमरनिध्वानकोकिलालापसङ्कुला ॥ २२ ॥

श्लेष्मकोपश्च भवति कालस्सर्वेत्तमो ह्यम् ।

ग्रीष्मर्तुस्वरूपम् ॥

ग्रीष्मे तीक्ष्णकरश्चण्डोऽतसीकुसुमसन्निभः ॥ २३ ॥

सन्तापितमहीदिकश्शोषिताशेषभूरसः ।

दावाग्निनाऽतिज्ज्वलिता दिशो भूमिश्च धूसराः ॥ २४ ॥

नैर्झतो वायुरत्युग्रो वात्या चोग्राऽसुखा भवेत् ।

आतपस्वेदपवनैः प्राणिनो ज्वरिता इव ॥ २५ ॥

सन्तसकोडमहिषमातङ्गैराकुलीकृताः ।

चण्डांशुकिरणोत्सशुष्कस्वरूपजलान्विताः ॥ २६ ॥

कल्लोलितास्तटाकाद्यास्सन्तसजलजन्तवः ।

जीर्णशुष्कविशीर्णश्च पर्णैश्च पतिर्द्विमाः ॥ २७ ॥

सोष्माश्लायाविहीनाश्च वायुव्याकुलिता भृशम् ।

शुष्कपतलतागुलमाश्चिरीषाः कुसुमोज्ज्वलाः ॥ २८ ॥

इलेपमक्षयश्चानुदिनं तस्माद्वायोश्चयो भवेत् ।

वर्षतुर्स्वरूपम् ॥

वर्षते पश्चिमो वायुर्मही नवतृष्णावृता ॥ २९ ॥
 मिन्नैस्तथाऽज्ञनामैश्च जलदैश्छादिताऽखिला ।
 शक्रगोपावृता पृथ्वी सर्वसस्यमनोहरा ॥ ३० ॥
 भूलतानिवहच्छत्रा जलविलन्ना च पड़किला ।
 मत्तकेकिकुलकीडानृतविस्तीर्णपिञ्छका ॥ ३१ ॥
 भेकभीकरनिध्वानबधिरीकृतदिङ्गमुखा ।
 कदम्बकदलीजातिकुटजामोदमेदुरा ॥ ३२ ॥
 धाराधराम्बुधाराभिघातनष्टसरोरुहा ।
 प्रभूतसलिलापूर्णसोपाना दीर्घिका भृशम् ॥ ३३ ॥
 पतिसंयोगसद्वशमहाकारा महाजलाः ।
 पूर्णभयतटान्ताश्च नद्यस्सकलुषोदकाः ॥ ३४ ॥
 नभस्तनितजीमूतप्रोद्धिद्वित्रदीपितम् ।
 अन्योन्याम्बुदसंघट्जातनिवर्षभीकरम् ॥ ३५ ॥
 इन्द्रचापलसन्मेघच्छादिताकेन्दुमण्डलम् ।
 वनं हृष्टाजमहिषकिटिचातकसङ्कुलम् ॥ ३६ ॥
 इलेष्मा क्षीणतरो वायोः कोपः पित्तचयस्तंदा ।

शरदतुर्स्वरूपम् ॥

शरदि स्फुरिताभाश्च भानोस्तीक्ष्णा मरीचयः ॥ ३७ ॥
 प्रक्षीणवारिविमलवारिदोन्मुक्तमार्णकाः ।
 ज्योत्स्नामृतरसासित्तमोदितास्खिलजन्तवः ॥ ३८ ॥

स्फुरितोङ्कुलाकीर्णा रातयश्च मनोहराः ।
 विमलाकाशारुचिराः कामलीलोत्सवप्रदाः ॥ ३९ ॥
 मही चाश्यानपङ्का च कणिकापूर्णशालिका ।
 सदस्यः फुलंकमलकुमुदोत्पलमण्डिताः ॥ ४० ॥
 प्रहृष्टमीनहंसालीलालोलतरङ्गिकाः ।
 अमलांबुसराकीर्णस्खानपानहितप्रदाः ॥ ४१ ॥
 दिशः प्रफुल्लरुचिरकाशचामरशोभिताः ।
 विमलामोदितकोञ्चमलिकापरिमण्डिताः ॥ ४२ ॥
 ससच्छद्रजोयोगद्वसदन्तिकुलं वनम् ।
 प्रक्षीयते तदा वायुः पितं कुप्यति पार्वति ! ॥ ४३ ॥

आदानविसर्गकालस्वरूपम् ॥

दिवानिशादिमध्यान्ते इलेष्मपित्तसमीरणाः ।
 कुप्यन्ति ऋतवस्सर्वे प्रवर्तन्ते क्रमाच्छिवे ! ॥ ४४ ॥
 दिनमाग्नेयरूपं स्याद्रात्रिस्सौम्यमयी भवेत् ।
 द्वौ च पक्षौ तदा देवि ! ऋतु हेमन्तशैशिरौ ॥ ४५ ॥
 तौ ऋतु हिमकालस्यादुष्णौ मधुनिदाघकौ ।
 प्रावृद्धरक्षतु ज्ञेयौ वर्षाकालस्स उच्यते ॥ ४६ ॥
 ऋतुभिशिशिराद्यैस्तत्त्विभिस्यादुत्तरायणम् ।
 तदा ज्ञेयमिति ज्ञेयमादानं तद्वेतिप्रिये ! ॥ ४७ ॥
 सूर्यनिलौ समावेन भूमिसौम्यरसापहौ ।
 किन्तु मार्गवशादेतावत्युष्णखररक्षकौ ॥ ४८ ॥
 आददाते बलं तेजः प्राणिनां प्रतिवासरम् ।
 तिक्तः कषायकटुकौ प्रबलास्युर्यथोत्तरम् ॥ ४९ ॥

प्रावृडाद्यैश्च ऋद्धुभिस्विभिस्याद्विक्षिणायनम् ।
एतत्सोमात्मकं विद्धि विसर्गाख्यमिति स्मृतम् ॥ ५० ॥

प्रकृत्या शीतला वृष्टया वायुसोमांबुदाः परम् ।
बलिनस्युर्यतस्यात्सूर्यः क्षीणरुचिर्भवेत् ॥ ५१ ॥

गते भूतलतापेऽभिन् प्राणिनां प्रतिवासरम् ।
कालो बलं विसृजति प्रबलास्युर्यथोत्तरम् ॥ ५२ ॥

अताम्ललवणौ स्वादू रसास्मिन्नग्धा भवन्ति हि ।
हेमन्ते शिशिरे पूर्ण मधौ शरदि मध्यमम् ॥ ५३ ॥

ग्रीष्मे प्रावृष्णि शीतं स्यात्सर्वेषां प्राणिनां बलम् ।

हेमन्तर्तुचर्या ॥

रसस्य बलिनश्शीतसंवृतत्वाद्विमागमे ॥ ५४ ॥

कोष्ठाग्नेश्चाविकीर्णत्वात्पिण्डितो जठरे यतः ।
ततो बलीयान्कोष्ठाग्निस्तस्मिन्स्वल्पाशनो यदि ॥ ५५ ॥

बायुना दीप्यते वह्निः पचेद्धातूनरसादिकान् ।
तसाद्विमागमे सेव्यो मधुरो लवणाम्लकः ॥ ५६ ॥

अथ दैर्घ्यान्निशानां तु क्षुधा प्रातस्तरां भवेत् ।
दिनचर्याप्रकारेण विसृजन्मलमूत्रकम् ॥ ५७ ॥

दन्तकाष्ठादिकं सर्वं विदध्यात्परमेश्वरि ! ।
ततो मूर्धाहृवातप्रतैलेनाभ्यङ्गमाचरेत् ॥ ५८ ॥

गात्राभ्यङ्गं मर्दनं च यावच्छक्यं च यथा सुखम् ।
कुशलैबहुयुद्धं च यावच्छक्यं भजेत्ततः ॥ ५९ ॥

गोधूमचणकैर्मुद्गैर्हृतैलो यथाविधि ।
स्वात्वा कौशेयेके रक्ते लघुन्युष्णे सुसान्द्रके ॥ ६० ॥

वाससी परिधायैव कस्तुर्या कुड्कुमेन च ।
 कालागरुद्रवैष्णवं चर्चां कुर्वात् विग्रहे ॥ ६१ ॥
 धूपयेहेहचिकुरान्कालागरुजधूपतः ।
 चम्पकं वकुलं पुण्यं शतपत्रं च कैतकम् ॥ ६२ ॥
 जवाद्यैरुपलिसानि कृत्वा शिरसि धारयेत् ।
 गुडासवं मद्यमण्डं मद्यं मांसं च मेदुरम् ॥ ६३ ॥
 स्निग्धं मांसरसं सोण्ठं माषगोधूमपिष्टजान् ।
 इशुक्षीरविकारांश्च सोण्ठमन्नं तिलोद्भवम् ॥ ६४ ॥
 शौचे सुखोण्ठं सलिलं सोपमलं चारु मन्दिरम् ।
 शयनं कौशकश्लक्षणमृदुलाजिनकम्बलैः ॥ ६५ ॥
 प्रावौरशशुभकौशेयैः क्रमेणास्तृतमुज्ज्वलम् ।
 भजेदवृद्धसूर्याशृन्पृष्ठभागेन शांभवि ! ॥ ६६ ॥
 स्वेदं चोपानहं नित्यं हसन्तीतीत्रतापिते ।
 गर्भं रहे निवासं च वृत्तपीनोन्नतस्तनीः ॥ ६७ ॥
 रथाङ्गवृत्तसुश्रोण्यो रम्भास्तम्भोरुमण्डिताः ।
 मद्यपानमदोन्मत्ता वस्त्रस्मगन्धशोभिताः ॥ ६८ ॥
 प्रियाः प्रीतास्समाश्लिष्येन्न वाधा शीतदोषजा ।
 कस्तुरी कुड्कुमं चन्द्रं लवङ्गं जातिकाफलम् ॥ ६९ ॥
 प्रत्येकं निष्कमेकं स्यात्सारः खदिरसम्भवः ।
 युञ्ज्यात्पोदशनिष्कं च सर्वं पेण्यं हिमांबुना ॥ ७० ॥
 गुलिकां मरिचाकारां कुर्याद्वैर्गन्ध्यनाशिनीम् ।
 वातश्लेष्महरा रुच्या गुट्टिकैषा प्रकीर्तिता ॥ ७१ ॥
 गुट्टन्वितं च ताम्बूलं यथेष्ट भक्षयेत्सदा ।
 एवं हेमन्तचर्या सात्

शिशिरर्तुचर्या ॥

शिशिरेष्यमुचरेत् ॥ ७२ ॥

इलेष्मा चितस्यान्नितरां भजेद्वैमन्तिकं विधिम् ।
अतादाचमवं रुक्षं भवेच्छीतो महत्तरः ॥ ७३ ॥

वसन्तर्तुचर्या ॥

शिशिरे तु चितश्श्लेष्मा वसन्तेऽकांशुविद्वुतः ।
नाशयेज्ञाठरं वहिं स्यं तोयस्वभावतः ॥ ७४ ॥
जनयेद्रोगमविलं तस्माच्छीत्रैं कफं जयेत् ।
अथ वासन्तिकां चर्या कथयामि मम प्रिये ! ॥ ७५ ॥
तीक्ष्णाञ्जनच्छर्दिनस्यैव्यायामोद्वर्तनैरपि ।
पादाभ्यां मर्दनेनोष्मवारिस्थानेन तं हरेत् ॥ ७६ ॥
काषायरक्तकौसुम्भकौशेयवसनानि च ।
परिधाय सर्कर्पूरागरुणाऽङ्गानि धूपयेत् ॥ ७७ ॥
कस्तूरीकुड्कुमहैश्चन्दनैर्लेपयेचनुस् ।
चूतचम्पकपुन्नागपूराकेसरपाटलम् ॥ ७८ ॥
माधवीकेतकीमल्लिकाशोकनवमालिकाः ।
जवादैर्लेपिताः कृत्वा वहेत्कलहारमुत्पलम् ॥ ७९ ॥
मध्यं पञ्चविधं प्रोक्तं सर्वव्याधिहरें परम् ।
माधवारिष्टमाद्वीकासवशीयुरितीरिताः ॥ ८० ॥
क्षौद्रैमदकरद्रव्यै रचितो माधवस्मृतः ।
चिरं मदकरद्रव्यं खनित्वा स्थापितं भुवि ॥ ८१ ॥
अरिष्टोऽयमिति ज्ञेयो माद्वीको गोस्तनीभवः ।
आसवो मदकृद्रव्यसवनाद्वा ससुद्धवः ॥ ८२ ॥

शीथुरिष्टुरसाज्जातसेव्या: पञ्च मया मताः ।
 कामिनीवदनाभोजवासिताश्चित्तहारिणः ॥ ८३ ॥
 पुष्पादिवासिता हृद्याः कान्तानयनरञ्जिताः ।
 पुराणाः कटुकास्तकाः कषायाश्लेषमहारिणः ॥ ८४ ॥
 मातुलुक्काम्रजम्बूनां पत्रपुष्पफलान्विताः ।
 सुहृदभिस्सह जंबीररसाद्रकपलाण्डुकम् ॥ ८५ ॥
 जाङ्गलं पललं शूलयं तद्रसं च कृतं नवम् ।
 पुराणक्षौद्रगोधूमयवषष्टिकशालिकान् ॥ ८६ ॥
 भजेत्कफश्च शाकं च व्यञ्जनं पानकं तथा ।
 अमद्यपस्तु शुण्ठ्यम्बु मुस्ताम्बु क्षौद्रवारि वा ॥ ८७ ॥
 खदिरासनसारोत्थकथितं वारि वा पिबेत् ।
 उद्याने सौधकाचार्यमणिनीकाशरोचिभिः ॥ ८८ ॥
 कुट्टिमैर्मणिष्ठते चारुमण्डपे सुरतोचिते ।
 कोकिलालपरुचिरे सुगन्धिकुसुमोज्जवले ॥ ८९ ॥
 बहुपादपसच्छायावारितोष्णांशुदीधितौ ।
 समन्तात्सलिलापूर्णकुल्याभिशशीतलीकृते ॥ ९० ॥
 मलयानिलसञ्चारशमितश्रमवारिणि ।
 नानाप्रसूनसुमगशास्त्रिनीनालनन्दिते ॥ ९१ ॥
 लम्बमानसुगन्धसञ्चकरन्दाभिषेचिते ।
 उशीरपाटलीर्पक्तिशोभिते बिसविस्तृते ॥ ९२ ॥
 पुष्पैराकीर्णिते मन्दतलवृन्तानिलोज्जवले ।
 समादीनः प्रियालापचतुरा: कामलोल्लुपाः ॥ ९३ ॥
 कन्दपर्दपर्सर्वस्वास्सूक्ष्मसञ्चांबराः प्रियाः ।
 तरुणी रमयन् गोष्ठीः कुर्वस्ताभिर्मनोहराः ॥ ९४ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—एकोनविंशोऽसाः ।

३३७

सुहृदभिराप्तैस्सहितो मध्याहं गमयेत्सुखी ।
अतिशीतगुरुस्तिग्राम्याद्वाम्ललवणाति च ॥ ९५ ॥
तिलेषुक्षीरविकृतिदिवास्वप्नातिपिच्छिलम् ।
मत्यं क्षारोदकं पूर्ण इलेष्मलं वर्जयेन्मध्यौ ॥ ९६ ॥

श्रीष्मर्तुचर्या ॥

श्रीष्मे ह्यत्यर्थतीक्षणस्याद्वर्मभानुभुवो रसान् ।
स्तिग्राम्यानुणांश्च क्षपयेत्कफ्स्तसात्क्षयं ब्रजेत् ॥ ९७ ॥
तेन वायुश्चितस्याच्च पूरितैश्शीतलैर्जलैः ।
चन्दनागरुकस्तूरीकुड्कुमैश्च सुगन्धिभिः ॥ ९८ ॥
प्रसूनैर्विविधैः फुलैर्वासिते मलिलकादिभिः ।
कामिनीपीनवक्षोजदन्वांबुनि सुशोधिते ॥ ९९ ॥
हृदे वा दीर्घिकायां वा संस्कृतायां यथाविधि ।
आकर्णपूर्णनयनविराजितमुखेन्दुभिः ॥ १०० ॥
मृणालभूषणोद्भासिशिरीषमृदुबाहुभिः ।
कर्पूरमुक्ताकुरुममालामलयजोज्जवलैः ॥ १०१ ॥
सूक्ष्मकौसुम्भवसनवद्धमध्यनितम्बिभिः ।
स्वनुपुररचाकृष्टसारसारावरजितैः ॥ १०२ ॥
जलक्रीडातिचतुरैस्संयुक्तः कामिनीजनैः ।
संक्रीडेत करोन्मुक्तवारिसिन्काङ्गनामुखः ॥ १०३ ॥
द्वुतिशृङ्गमुखोत्सृष्टवारिसेचितविग्रहः ।
ताभिर्भुजान्तरं शिलष्यन्कुर्वन् लीलां मुहुर्मुहुः ॥ १०४ ॥
उत्तीर्थं च वर्पुवस्त्रैरुद्वर्थं चिकुरान्तुखम् ।
स्वच्छे सूक्ष्मे कषाये च वसने धारयैततः ॥ १०५ ॥

चन्दनागरुकर्पौर्धूपयेत्केशविग्रहौ ।

श्रीखण्डचन्द्रकस्तूरीपङ्कचर्चितविग्रहः ॥ १०६ ॥

नेपालमालतीमल्लीपाटलीशतपतकाः ।

सौगन्धिकं मरुवकं हीवर्णं च मृगाण्डजैः ॥ १०७ ॥

सुगन्धतैलैर्लिसानि धारयेकुसुमानि च ।

अत्र मद्यं न पेयं स्यादथवा मद्यसात्म्यकैः ॥ १०८ ॥

स्वल्पं पेयं तु तेनेषच्च तृष्णितश्चेत्तदा जलैः ।

सादुभिर्बहुभिर्युक्तं पिवेन्मद्यं यथासुखम् ॥ १०९ ॥

तथा नोचेद्वेद्वातुशोषोऽन्तर्दाहमोहभाक् ।

शिथिलावयवक्षीणप्राणबुद्धिवलः प्रिये ! ॥ ११० ॥

मधुरं शीतलं स्निग्धं द्रवं लघुं हितं भजेत् ।

सद्यस्सर्शकरं लिघ्नाच्छालेयं जाङ्गलं पलम् ॥ १११ ॥

अमेदुरं मांसरसं रसालां पानकं पिवेत् ।

पञ्चसारं च रागं च घाडवं चाऽथवा हितम् ॥ ११२ ॥

[रसालापनके ।]

शर्करामरिचोपेतं दधि हस्तविलोडितम् ।

एतद्रसाला विस्याता रम्भापनसचूतजैः ॥ ११३ ॥

फलैस्सर्शकराम्भोभिर्भिर्नवमृत्याक्षगं कृतम् ।

ईषदम्लमिति रुयातं पानकं तच्छितङ्गस्म् ॥ ११४ ॥

[पञ्चसारः ।]

मृद्धीकाराजखर्जूरमधूककुसुमानि च ।

श्रीपर्णीसुद्रखर्जूरीपरिपक्फलानि च ॥ ११५ ॥

सशर्कराम्बु निक्षिप्य दृढं हस्तेन पेषयेत् ।
संस्थाप्य नवमृद्धाण्डे श्वन्येद्युव्रक्षशोधितम् ॥ ११६ ॥
पञ्चसार इति रुग्यातो हृद्यो वातकफापहः ।

[रागषाढवौ ।]

सिताक्षौद्रादिमधुरद्रव्ययुक्तं फलं च यत् ॥ ११७ ॥
सच्छं राग इति ज्ञेयसर्वसन्तापनाशनः ।
अयमेव तु सान्द्रश्चेल्लेहं घाडव ईरितः ॥ ११८ ॥
स च वस्त्रेण संशुद्धः पेयषाढव उच्यते ।
एतत्पञ्चविधिं पानं पाटलीचम्पकादिभिः ॥ ११९ ॥
एलया वासितं शुद्धं मृद्धाण्डे स्थापिते नवे ।
उशीरतालवृन्तस्य वायुना शीतलीकृतम् ॥ १२० ॥
मोचचोचदलोपेतमेषा सामान्यसंस्कृतिः ।
अथ नूतनभाण्डान्तः पूरितं खादु निर्मलम् ॥ १२१ ॥
पाटलीकेतकीपुष्पकर्पूरसुरभीकृतम् ।
सान्द्रांबरेण संवीतं तालवृन्तैस्तुशीतलम् ॥ १२२ ॥
पिवेजलं तालसालपूगखर्जूरपादपैः ।
नालिकेराम्रपनसज्म्बूपुन्नागचम्पकैः ॥ १२३ ॥
करप्रचेयव्यालम्बिफलपुष्पकगुच्छकैः ।
द्राक्षासत्रकसञ्छन्नशावान्तरितराजितैः ॥ १२४ ॥
माधवीस्तवकालीनभृजगीताभिनन्दितैः ।
नानासुगन्धितरुभिर्वर्धमाणार्कदीघितौ ॥ १२५ ॥
हंससारसकारण्डशोभमानसरोवरे ।
परितः प्रवहत्कुल्यातरङ्गानिलशीतले ॥ १२६ ॥

नृत्यकेकिकलाकीर्णकोकिलालापशोभिते ।
शारिकाशुकसंल्लापमुहान्मानवतीजने ॥ १२७ ॥

उद्याने वालकोशीरवृतौ सलिलसेचिते ।
मृणालपद्मकल्हरोत्पलपल्लवनिर्मिते ॥ १२८ ॥

सुगन्धिपुष्पमालाभिर्घमाने सुशीतले ।
आद्राम्बरैश्च रचितच्छायानवपटालिके ॥ १२९ ॥

माधवीमण्डपे रम्ये सर्वसन्तापहारिणि ।
कदलीमृणालकुसुमपल्लवैः परिकल्पिताम् ॥ १३० ॥

चारुतमच्छदपां हिमांबुपरिषेचिताम् ।
शश्यामत्यन्तमृदुलां सन्तापश्रमहारिणीम् ॥ १३१ ॥

तुषारशीतलतरैश्चर्मवस्त्राभिपूरितैः ।
सूक्ष्मैर्जलवैसिक्तस्सवयोभिस्समन्वितः ॥ १३२ ॥

मध्याह गमयेदेवं तथा धारागृहेऽथवा ।
दीव्यन्पुलमयीकान्तास्तनहस्तमुखच्युतैः ॥ १३३ ॥

वालोशीराम्बुभिश्शीते सच्छस्फटिकपद्मके ।
कर्पूरचन्दनालिते लुठंस्तापपशान्तये ॥ १३४ ॥

प्रत्यग्रस्त्रानशीतांग्यो मुक्ताभरणभूषिताः ।
मृणालचन्दनालेपा मृणालवलयान्विताः ॥ १३५ ॥

सच्छाम्बराऽतिरुचिराः प्रमदास्तापहारिणीः ।
चुम्बनालिङ्गनस्पर्शस्तोषयन्परिहासयन् ॥ १३६ ॥

पुष्पमालाविरचितवितानपरिशोभिते ।
शीतांशुकिरणस्पर्शद्रवच्छन्दोपलोज्ज्वले ॥ १३७ ॥

चन्द्रिकाकान्तिलसिते मन्दानिलविराजिते ।
सौधस्थले समासीनशशाङ्ककिरणाह्वयान् ॥ १३८ ॥

भक्षानश्नीत तारेन्दुकिरणैश्शीतलीकृतम् ।
 सर्शकरं पिबेत्क्षीरं माहिषं बलकृद्धितम् ॥ १३९ ॥
 निदाघहं शरीरस्य मालाचन्दनधारिणः ।
 स्वच्छांशुकावृताङ्गस्य समासरतिकर्मणः ॥ १४० ॥
 जलाद्र्वशुकवातेन तालवृन्तानिलेन च ।
 विस्तारिताब्जपत्रस्य वीजनैश्चाम्बुर्विषभिः ॥ १४१ ॥
 मयूरतालवृन्तैश्च तथा च हरिचन्दनैः ।
 कर्पूरमल्लिकासुर्कामालाभिमधुरैः प्रिये ! ॥ १४२ ॥
 शारिकाशुकवालानामालापैर्बिसभूषणैः ।
 फुलकलहारकमलनीलोत्पलविराजितैः ॥ १४३ ॥
 कर्पूरचन्दनालेपैः कान्तैश्च प्रमदाजनैः ।
 तापस्संहियते चास्य चादानोष्णाभितापिनः ॥ १४४ ॥
 सकुकट्टम्ललवणरुक्षायासातपांस्त्यजेत् ।

वर्षतुच्चर्या ॥

अश्रातो वार्षिकीं चर्या शृणु वक्ष्यामि भैरवि ! ॥ १४५ ॥
 आदानक्षीणधातूनां नराणां जठरानलः ।
 क्षीणोऽपि वर्षासमये दोषैस्सीदति सत्वरम् ॥ १४६ ॥
 सवारिवारिद्वाततिरेहितदिवाकरे ।
 व्योम्नि झंझासमीरेण शीतलेन तुषारिणा ॥ १४७ ॥
 वातस्यात्कुपितोऽत्यन्तं प्रतसाया निदाघतः ।
 भूमेर्मेघादिसिक्ताया वाष्पैः कालस्वभावतः ॥ १४८ ॥
 अम्लपाकैश्च लतादिमल्लैस्सल्लैस्तथा ।
 पितं कुप्यति चात्यर्थं दुर्दिनत्वाच्च जाठरः ॥ १४९ ॥

वहिस्सीदति तेनैव श्लेष्मा कुप्यति दुस्तरः ।
 एवमन्योन्यदुष्टास्युर्दोषास्साधारणं ततः ॥ १५० ॥
 मर्दनं च शिरोऽभ्यङ्गं तैर्लैर्नारायणैर्भजेत् ।
 उष्णोदकैश्च बहुभिस्त्वा सम्मार्जयेत्तनुम् ॥ १५१ ॥
 रक्तं चाप्यथवा शुक्रं माञ्छिष्ठं वाऽथ धारयेत् ।
 सान्द्रेणागरुधूपेन शरीरं धूपयेच्छिवे ! ॥ १५२ ॥
 कस्तूरीं कुड्कुमं चारु भजेत्कालागरुद्रवम् ।
 कुट्टं केतकीं जार्तिं मरुवं करवीरकम् ॥ १५३ ॥
 स्निग्धजाङ्गलमांसानि संस्कृतांस्तद्रसानपि ।
 मुद्घादककुलुत्थानां पिवेद्यूषं च संस्कृतम् ॥ १५४ ॥
 अरिष्टास्यं च मैरेयं पुराणमथवा पिवेत् ।
 सौवर्चलयुतं मस्तु पञ्चकोलरजोयुतम् ॥ १५५ ॥
 भजेदुष्णकरं सर्वं शुद्धकोष्ठो भवेत्तरः ।
 कुर्यात्कषायबस्ति च जीर्णधान्याशनं भजेत् ॥ १५६ ॥
 दिव्यं वा कौपमुदकं शृतं पेयं सुखावहम् ।
 अस्यन्तवातवर्षेऽहि प्रायेण लवणाम्लकम् ॥ १५७ ॥
 मधुरं लघु सक्षौद्रं शुष्कनिस्तालितानि च ।
 व्यञ्जनानि च तैलं च वटकान्पटान्मजेत् ॥ १५८ ॥
 यथासुखं च ताम्बूलं कस्तूरीफलसंयुतम् ।
 नेतेवनी(?)स्यादगरुधूपितांबरमावहेत ॥ १५९ ॥
 सुगन्धावयवस्तिष्ठेत्सौधे भूबाष्पवर्जिते ।
 तुषारशीतरहिते सुरम्येऽगरुधूपिते ॥ १६० ॥
 दिवासुर्पित नदीतोयं सक्तुं जलघृताप्लुतम् ।
 व्याशामर्ककिरणान्संगमात्यन्तिकं त्यजेत् ॥ १६१ ॥

शरद्वतुचयर्य ॥

अथातशारदीं चर्या वक्ष्यामि शृणु वाच्यमि ! ।
 वर्षतीं शीतवृष्टिभ्यां सहस्रैव रवेः करैः ॥ १६२ ॥

तपाङ्गानां नृणां पिचं चितं वृष्टौ तु शारदे ।
 सुतरां कुप्यति तदा तस्मात्पत्तापनुत्तये ॥ १६३ ॥

पित्तन्नतैलेनाभ्यङ्गं मर्दनं मृदु कल्पयेत् ।
 सुखोष्णवारिणा खानं शुक्लकाषायम्बरम् ॥ १६४ ॥

धृत्वा चागरुकपूरधूमेनाङ्गानि लेपयेत् ।
 भद्रश्रीहिमलिसाङ्गः केतकीभल्कानि च ॥ १६५ ॥

चम्पकाम्बुजपत्राणि वहेन्मृगमदान्वितम् ।
 विरेचनं शिरामोक्षं तिक्ताज्यासादनं भजेत् ॥ १६६ ॥

शालिंगोधूममुद्गं च पटोलक्ष्मौद्रशर्कराः ।
 जाङ्गलं पिशिं तिक्तं कषायं मधुरान्मजेत् ॥ १६७ ॥

बुमुक्षितस्तु लघ्वनं धात्रीं शीरुं वृतं पथः ।
 पानकं यावसं चेक्षुनालिकेरोदकं नवम् ॥ १६८ ॥

अगस्त्योदयसंशुद्धनिर्विषं लघु शीतलम् ।
 अर्केन्दुकिरणोत्तसशीतं हंसोदकं पित्रेत् ॥ १६९ ॥

मौद्गल्यूषं प्रदोषे तु हिमचन्दनचर्चितः ।
 सुगन्धमालानिर्धीतवसनालङ्कृतसुखी ॥ १७० ॥

मुक्तामालापरिष्कारसुगन्धोशीरलेपितः ।
 रम्यारामापरिवृते हर्म्ये ज्योत्स्नातिसुन्दरे ॥ १७१ ॥

समासीनश्चन्दपादान् सेवेत तरुणीयुतः ।
 स्वादन्स्वादंश्चेक्षुदण्डान्पित्तन्नमदिरामपि ॥ १७२ ॥

पार्यं पार्यं सुखं तिष्ठन्कीडयन्कामिनीजनम् ।
यवक्षारादिकान्क्षारान्हिमातृष्टि भोजनम् ॥ १७३ ॥

तिलतैर्लं रविकरान्दिवा निद्रां वसां दधि ।
तीक्ष्णं मद्यं त्यजेद्वस्तु प्राचीवायुं च पितकृत् ॥ १७४ ॥

सर्वतुसाधारणी चर्या ॥

अथ साधारणी चर्या संक्षेपाद्वक्ष्यते शिवे ! ।
स्वाद्वम्ललवणान्प्रायो हिमवर्षागमे भजेत् ॥ १७५ ॥

तिक्तोषणकषायांश्च वसन्ते नितरां भजेत् ।
निदावे मधुरप्रायं भजेद्वर्षात्यये पुनः ॥ १७६ ॥

तिक्तखादुकषायांश्च वर्षतौं च भजेत्कमात् ।
मधौ रुक्षोषणमशनीयादूग्रीष्मे स्निग्धं च शीतलम् ॥

प्रावृद्धशिशिरहेमन्ते स्निग्धं चोष्णतरं भजेत् ।
मेघात्यये रुक्षशीतं विधिनानेन सेवयेत् ॥ १७८ ॥

तत्तद्वतुक्तानधिकानुसान्सेवेत चान्वहम् ।
अन्यानपि रसान्सर्वानल्पमात्रं यथारुचि ॥ १७९ ॥

एकस्यान्त्यं च सप्ताहमन्यस्य दिनसंसकम् ।
एवं चतुर्दशदिनमृतुसन्धिरिति स्मृतः ॥ १८० ॥

वर्तमानामृतोश्चर्या मन्दं मन्दं समुत्सजेत् ।
आगामिन ऋतोश्चर्यामृतुसन्धौ भजेत्कमात् ॥ १८१ ॥

सात्प्यद्रव्यविसर्गाच्च ह्यसात्प्यद्रव्यसेवनात् ।
रोगा भवन्ति तस्मात्च्छीलत्यागौ शनैर्भजेत् ॥ १८२ ॥

ऋतुचर्यामिति भजन्नायुर्सरोग्यमाप्नुयात् ।

अन्नपाकक्रमो धातुमलाद्युत्पत्तिक्रमश्च ॥
 अन्नपाकक्रमं वक्ष्ये समासेन सुरार्चिते ! ॥ १८३ ॥

भुक्तमन्नं च सकलं कोष्ठकं प्राणवायुना ।
 आहृतं तद् द्रवैर्भिन्नसंघातं मार्दवं पुनः ॥ १८४ ॥

स्नेहेन नीतं कोष्ठामिनरामाशयगतं पचेत् ।
 समानवायुनोदीप्तो जाठरस्तु यथा बहिः ॥ १८५ ॥

स्थालीस्थं तण्डुलं तोयं पचेदन्नं च पावकः ।
 भुक्तमात्रेण तत्सर्वं षड्सं मधुरायते ॥ १८६ ॥

पच्यमानं कफोत्पाद्यैः फेनस्यान्मधुरादिभिः ।
 फेनस्तु कफतत्त्वं यात्यस्तुतां च विदाहतः ॥ १८७ ॥

आमाशयाच्चयुतं तच्च पित्तं भवति निर्मलम् ।
 पक्वाशयमनुग्रासमनिना परिशोषितम् ॥ १८८ ॥

पिण्डितं परिपक्वं स्यान्महतः पाकतः कटुः ।
 पार्थिवश्चाप्य आग्नेयो वायव्यश्चेति नाभसः ॥ १८९ ॥

पञ्चोष्माणः पार्थिवादीननाननु पचन्ति च ।
 पञ्चाहारगुणान्पक्वांस्तथा भूतगुणानपि ॥ १९० ॥

पृथक् पृथक् यथास्वं च पुण्णन्त्येते यथासुखम् ।
 भौमो भौमांस्तथैवान्यानन्ये देहगतान्कमात् ॥ १९१ ॥

पक्वं तदन्नं द्विविधं किछुसारप्रभेदतः ।
 किछुं तु द्विविधं चाच्छं मूत्रं सान्द्रं शङ्खद्वेत् ॥

पुनस्सारं पचन्त्येव यथास्वं सप्त वह्यः ।
 धातुगास्तु ततो देवि ! रसाद्रकं भवेत्ततः ॥ १९३ ॥

मांसं मांसाद्वेनमेदस्तसादस्थि प्रजायते ।
 अस्थनो मज्जा ततश्शुक्रं शुक्रद्वार्भे भवेत्त्विये ॥ १९४ ॥

प्रसादशेषजान्वक्ष्ये रसात्स्तन्यमसृक्ततः ।
 सिरश्च कण्डरा मांसात्पृथ्वचश्च वसा भवेत् ॥ १९५ ॥
 मेदसस्खायुसन्धी च शेषं नश्यत्यतः परम् ।
 रसस्य किञ्चं श्लेष्मा स्यादसृजः पित्तमेव च ॥ १९६ ॥
 मांसस्य किञ्चं खमला मेदसो घर्मवारि च ।
 अस्थनो रोमाणि केशास्सुर्मजायास्त्वक्षिविट्वचाम् ॥
 स्नेहशुक्लस्य चौजस्याक्तमाद्वातुमलास्मृताः ।
 किञ्चं प्रसादो भवति धातूनां परिपाकतः ॥ १९८ ॥
 इतरेतरसंस्तम्भा धातुस्नेहपरम्परा ।
 आहारात्साधु जीर्णाद्यो जातस्सारो रसो हि सः ॥
 तस्माद्रसस्तु धातूनां रक्तादीनां च वर्धनः ।
 नराणां धातवस्सस सन्ति स्त्रीणां यथा तथा ॥ २०० ॥
 पुंसां शुक्लं च शिरसि नारीणां हृष्टमानसे ।
 पतिसङ्गे तु तच्छुक्लं स्ववन्ति सरमन्दिरे ॥ २०१ ॥
 तच्चाम्बुसद्वशं स्वच्छं सौम्यं गर्भय नो भवेत् ।
 सुक्तमन्नं दिवारात्रं शुक्लवृद्धिं करोति तत् ॥ २०२ ॥
 सप्ताहादच्छुक्लं स्यान्मासाद्वर्भक्षमं हि तत् ।
 एवं पाककमेणैव भवेत्पाण्मातुरांबिके ! ॥ २०३ ॥
 वृष्यौषधप्रभावेण सद्यशुक्लादि जायते ।
 चड्कमद्भोज्यधातूनां परिवृत्तिस्सदा भवेत् ॥ २०४ ॥

पाचकाग्निस्त्वरूपम् ॥

जाठरो भौतिकश्चैव धातवीयोऽनयस्मृताः ।
 एनेषु जाठरश्श्रेष्ठो येनान्नं परिपच्यते ॥ २०५ ॥

स एव मूलं सर्वेषामग्नीनां तत्क्षये क्षयः ।
 तद्वृद्धौ च भवेद्वृद्धिस्तन्मूलं जीवितं बलम् ॥२०६॥

देवि ! तसाद्वितैसात्मैरन्नपानाख्यदारुभिः ।
 पालयेत्तं प्रयत्नेन तदायता हरोगता ॥ २०७ ॥

चतुर्विधस्त एवाग्निस्तीक्ष्णो मन्दस्तमोऽसमः ।
 पित्ताभिमूर्च्छिते वायौ समाने तीक्ष्णपावकः ॥२०८॥

असम्यग्बहु वा भुक्तं पचेच्छीन्नं तु पित्तजान् ।
 रोगान्कुर्यात्तु मन्दाग्निस्तमाने कफीडिते ॥ २०९ ॥

सम्यग्भुक्तं मितं वाऽपि हितं चान्नं चिरातचेत् ।
 चक्षुशोषाधामानताथ गौरवं चान्त्रकूजनम् ॥ २१० ॥

आटोपमसकृत्कुर्याच्छृंष्टजानामयानपि ।
 स्वश्यानस्थे समाने तु समोऽग्निरभिधीयते ॥ २११ ॥

सम्यग्भुक्तं पचेत्काले त्वारोग्यफलदो भवेत् ।
 असमोऽग्निरमार्गस्थे समाने स्यात्सुभोजनम् ॥ २१२ ॥

चिरात्पचेत्तु दुर्भुक्तमचिराद्वातजान्गदान् ।
 कुर्यात्तसादप्रमत्तस्तमाग्निं रक्षयेत्प्रिये ! ॥ २१३ ॥

यामद्वये पचेत्तीक्ष्णष्टडयामान्मन्दपावकः ।
 कृच्छ्रादन्नं समाग्निस्तु चतुर्यामात्पचेत्सुखम् ॥ २१४ ॥

असमाग्निः कदाचित्तु शीन्नं वा मन्दमेव वा ।
 नाभिस्थाने स्थितो वह्निस्तर्वेषां प्राणिनामपि ॥ २१५ ॥

गजोष्टुरगादीनां वह्निरङ्गुष्ठमात्रकः ।
 पशुमर्त्यमृगणां च यवमात्रानलो भवेत् ॥ २१६ ॥

गृध्रोल्लकबकादीनां जाठराग्निस्तिलोन्मितः ।
 कृमिकीटादिजन्तूनां केशमात्रो हुताशनः ॥ २१७ ॥

स्तोता स्तुत्यस्तुतिस्त्वं हि कर्ता कार्यं च कारकः ।
 सर्वोऽपि हि त्वमेवासि प्रसीद परमेश्वर ! ॥ ८ ॥

त्वन्मायथा जगत्सर्वं सृष्टं त्रातं हृतं तथा ।
 त्वं भूस्त्वमापस्त्वं वहिस्त्वं वायुस्त्वं नमश्शशी ॥ ९ ॥

रविस्त्वं परमात्मा त्वं गुणास्त्वं प्रकृतिस्तथा ।
 पुरुषस्त्वं मनस्त्वं च बुद्धिश्चित्तमहंकृतिः ॥ १० ॥

रसायनं च सकलमास्त्वात् च सवित्सरम् ।
 आज्ञापयाहं यदि ते हृद्या प्राणप्रिया विभो ! ॥ ११ ॥

जीवन्मुक्तिः कथं नाथ ! योगसूपं च कीदृशम् ।
 अनुगृहीत्व देवेश ! सुखोपायं भवापहम् ॥ १२ ॥

श्रुत्वा स्तुतिं स्मितमुखो भैरवः परया सुदा ।
 उवाच देवीं कल्याणीं पर्वताधिपनन्दिनीम् ॥ १३ ॥

त्रीभैरवः—

साधु साधु महामाये ! सर्वं वेत्सि सनातने ! ।
 तथाऽपि पृच्छसीशानि ! लोकानां हितकाम्यया ॥ १४ ॥

प्रवक्ष्यामि समासेन सावधानं शृणु प्रिये ! ।
 त्वत्तोऽन्या वल्लभा का मे रहस्यार्थविभाषणे ॥ १५ ॥

जीवन्मुक्तलक्षणम् ॥

शृणु वक्ष्यामि देवेशि ! जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ।
 कामं क्रोधं भयं लोभं मदं मोहं च मत्सरम् ॥ १६ ॥

मानं लज्जां कुलं शीलं कुत्सां दम्भं च वञ्चनाम् ।
 अविद्यां जडतां गर्वं शीतमुण्णं तथाऽतपम् ॥ १७ ॥

वातं सुखं च दुखं च पापं पुण्यं हिताहितम् ।
 तापतयं पुत्रमित्रकलत्रादीनि यस्त्यजेत् ॥ १८ ॥
 न सक्तसर्वविषये तत्वचिन्तापरायणः ।
 पद्मपत्रमिवाभ्योमिर्णिलिसहृदयो भवेत् ॥ १९ ॥
 मैत्रीकृता(पा)तटोपेक्षामदैतर्मणिडताशयः ।
 ऐहिकामुष्मिकसुखप्राप्तिकार्याविरक्तधीः ॥ २० ॥
 नित्यानित्यविवेकज्ञो ह्यन्तःकरणनिग्रहः ।
 जरामरणहीनश्च शिवसामरसात्मवान् ॥ २१ ॥
 जीवन्मुक्तस्स विज्ञेयस्तीर्णसंसारसागरः ।
 देवदैत्यादिभिर्बन्धस्स सेव्यस्स गुरुक्षिशबः ॥ २२ ॥
 यथाऽहं सर्वलोकेषु पूजनीयो महेश्वरि । ।
 तथाऽसौ सर्वलोकेषु सर्वैसंसंपूज्यते सदा ॥ २३ ॥
 देहान्तेषु तु मुक्तिर्या प्राणिनां साऽप्रयोजना ।
 देहान्ते देहिनसर्वे मुक्ति यान्ति न संशयः ॥ २४ ॥
 भगसन्द्रावणान्मुक्तिर्भवेच्चेद्दर्दभादयः ।
 पक्षिणो वृषभा मेषाः किं मुक्तास्तिपुराञ्चिके ! ॥२५॥
 रेतोविष्मूलसेवायां यदि मुक्तिर्भवेत्प्रये । ।
 कपिश्च सूकराद्याश्च कथं मुक्ता भवन्ति ते ॥ २६ ॥
 न केवलामरत्वाच्च न शिवत्वाद्वेत्तथा ।
 तद्दूयोर्मेलनाच्च स्याज्जीवन्मुक्तिरियं स्मृता ॥ २७ ॥
 सर्वस्मिन्समये शास्त्रे मुक्तिरस्यन्तकालजा ।
 न इश्यते करन्तरथमणिवत्सा च शास्त्रवि ! ॥ २८ ॥
 अतिगोप्यमवाच्यं यदेवानामपि दुर्लभम् ।
 कथायिष्यामि देवेशि ! देहस्थैर्य सदातनम् ॥ २९ ॥

जीवन्मुक्तिसाधकशरीरस्थैर्यसंपादनेपायः ॥
योगसिद्धिः ॥

शिवत्वं खेचरत्वं च सर्वसिद्धिग्रदं शुभम् ।
देहं विवा न किञ्चित्स्याहेहोऽयं सर्वसाधनम् ॥ ३० ॥

तस्माहेहं प्रथलेन रक्षयेत्सर्वतस्सदा ।
देहपाते धर्मनाशो धर्मनाशो क्रियाच्युतिः ॥ ३१ ॥

क्रियाच्युतौ कुतो योगो योगभूशे न चिद्भवेत् ।
चिदभावे कुतो मोक्षो मोक्षे अष्टे न किञ्चच ॥ ३२ ॥

अन्योपायशतेनापि न देहो धार्यते सदा ।
पारदः पवनश्च स्यात्सर्वसिद्धिद उच्चमः ॥ ३३ ॥

सम्भूर्च्छितौ मृतौ बद्धावूमौ पवनपारदौ ।
क्रमाद्रोगहरौ नित्यं मृत्युञ्जौ खेचरप्रदौ ॥ ३४ ॥

रसः पूर्वं मया ख्यातोऽधुना वायुः प्रशस्यते ।
चायोस्सन्धारणाज्ञानं ज्ञानान्मोक्षः प्रजायते ॥ ३५ ॥

सर्वेषां देहमूलं स्यात्तथैर्यं पचनः प्रभुः ।
परस्मादक्षरात्तस्मादाकाशं समभूततः ॥ ३६ ॥

चायुस्तस्माच्च दहनस्तस्मादपस्ततो मही ।
एतेषां पञ्चभूतानामक्षरं कारणं परम् ॥ ३७ ॥

व्योम शब्दात्मकं वायुशशब्दस्पर्शात्मको भवेत् ।
वह्नशशब्दस्पर्शरूपमयस्सलिलमुच्यते ॥ ३८ ॥

शब्दरूपस्पर्शरात्मकं भूमिविशेषतः ।
शब्दरूपरससंर्पणगन्धरूपा भवेत्प्रिये ॥ ३९ ॥

भूवायवग्न्यनिलाकाशाधिष्ठात्यश्चैव देवताः ।
त्रिवा विष्णुश्च रुद्रश्च महेश्वरसदाशिवौ ॥ ४० ॥

भूमिर्वृष्टम्बुरंसमग्ना ताश्च ग्रस्ता महाग्निना ।
 स च चण्डसमीरेण शमितस्सोऽपि पार्वति ! ॥ ४१ ॥
 व्योग्नि लीनः क्रमात्स्मादाकाशाद्वद्वन्ति ते ।
 अन्तर्बहिस्थितं व्याप्तं निराधारं निराश्रयम् ॥ ४२ ॥
 आकाशं चेतसा ध्यायन्मच्छन्दाद्ववन्धनम् ।
 जगत्प्राणमयं वाँयुं चिदानन्दप्रदं जलम् ॥ ४३ ॥
 निश्चलीकुरुते युक्तधा वायुवत्स्यात्स खेचरः ।
 अनन्तार्कांगिनसन्दीप्तं दहन्तं जगतां त्रयम् ॥ ४४ ॥
 तेजो ध्यात्वा स्वहृदये नाग्निना स तु बाध्यते ।
 सुधातरङ्गनिकरप्लाव्यमानमहीतलम् ॥ ४५ ॥
 असत्वं भावयन्वान्ते वारि तं न हि बाधते ।
 अभूतलचराक्रान्तं भूतलं भूतसंप्लवम् ॥ ४६ ॥
 हृदये भावयन्नित्यं तस्य नो पार्थिवं भयम् ।
 यद्यद्वावयते चित्ते तत्रद्वूपमवाप्नुयात् ॥ ४७ ॥
 यथाग्नित्वं व्रजेत्काष्ठः कीटो ऋमरतां यथा ।

योगाङ्गानि ॥

आसनं प्राणनियमः प्रत्याहारश्च धारणा ॥ ४८ ॥
 ध्यानं समाधिष्ठोदा स्युर्योगाङ्गानि क्रमेण च ।

१. आसनविधिः ॥
 चतुरशीतिलक्षणाणि द्व्यासनानि भवन्ति हि ॥ ४९ ॥
 तेषु मुख्यासने द्वे च सिद्धपदासने स्मृते ।

[सिद्धासनम् ।]
 स्वयोर्ग्नि पादमूलेन चैकेन घटयेद्वद्वद्वम् ॥ ५० ॥

अन्यचरणमूलं च मेहनोपरि विन्यसेत् ।
अवकाङ्गसमासीनो वशीभूतेन्द्रियः प्रिये ! ॥ ५१ ॥
निश्चलाक्षो भ्रुवोर्मध्यं पश्यन्निश्चलमानसः ।
सिद्धासनमिदं ज्ञेयं मुक्तिमार्गप्रदायकम् ॥ ५२ ॥

[पद्मासनम् ।]

दक्षिणोरौ पदं वामं वामोरौ दक्षिणं पदम् ।
विन्यस्य करयुग्मेन पृष्ठभागगतेन च ॥ ५३ ॥
विपरीतेन चाङ्गुष्ठं वामं वामकरेण च ।
दक्षिणं दक्षिणैव हृदं धृत्वा निजोरसि ॥ ५४ ॥
विन्यस्य चुबुकं ध्यायेन्नासाग्रं संयतेन्द्रियः ।
एतत्पद्मासनं रुयातं सर्वरोगनिर्वहणम् ॥ ५५ ॥

२. प्राणायामः ॥

[अजपामुद्रा ।]

आधारं तु गुदस्थाने चतुर्दलसरोरुहम् ।
वादिसान्ताक्षरोपेतं बालारुणसमप्रभम् ॥ ५६ ॥
स्वाधिष्ठानं षड्दलाढ्जं बादिलान्ताक्षरान्वितम् ।
विद्युत्पमं ततो देवि ! रत्नामं मणिपूरकम् ॥ ५७ ॥
डादिफान्तार्णसंयुक्तं नाभौ दलशतात्पकम् ।
अनाहतं सुवर्णामं द्वादशच्छदपङ्गजम् ॥ ५८ ॥
हृदये कादिठान्तार्णं विशुद्धिस्तु प्रशस्यते ।
घोडशारं महापद्मं घोडशस्त्रभूषितम् ॥ ५९ ॥
आज्ञाचक्रं द्वयदलं पद्महस्तविराजितम् ।
इवेतमेवं क्रमाइवि ! षट्चक्रं समुदाहृतम् ॥ ६० ॥

नाभेरधस्तान्मेदूस्योपरिष्टत्कन्द उच्यते ।
 विहङ्गमाण्डसङ्काशस्तत्र नाडीसमुद्धवः ॥ ६१ ॥
 सप्ततिद्विसहस्रास्युस्तासु मुख्या दश स्मृताः ।
 इडा च प्रथमा नाडी पिङ्गला च द्वितीयका ॥ ६२ ॥
 सुषुम्ना च तृतीया स्यादान्धारी च चतुर्थिका ।
 पञ्चमी हस्तिजिह्वा स्यात्खण्ठी पूषा तरस्विनी ॥ ६३ ॥
 सप्तम्यलम्बुषा नाडी चाष्टमी च कुहस्मृता ।
 नवमी शंखिनी चैव दशमी च क्रमेण हि ॥ ६४ ॥
 एतास्तु प्राणवाहिन्यो वायवस्तु जपास्मृताः ।
 प्राणापानौ तथा व्यानोदानौ चैव समानकः ॥ ६५ ॥
 नागः कूर्मश्च कूकलो देवदत्तो धनञ्जयः ।
 सर्वेषु नाडीचक्रेषु वर्तन्ते दश वायवः ॥ ६६ ॥
 वामदक्षिणमार्गभ्यामध ऊर्ध्वं च चञ्चलाः ।
 प्राणापानवशो जीवः प्रधावति न ढश्यते ॥ ६७ ॥
 हस्ताभ्यामाहतो भूमौ कन्दुको न स्थिरो यथा ।
 प्राणापानपरिक्षिप्तस्तथा जीवोऽपि न स्थिरः ॥ ६८ ॥
 प्राणापानसमाकृष्टं तथा प्राणमपानतः ।
 वहिर्गच्छद्वकारेण सकारेणान्तराविशेत् ॥ ६९ ..
 हंसस्सोहं मनुमसुं सदा जीवो जपेत्यिये । ।
 एकविंशत्सहस्रं च षट्शताधिकसीध्वरि ! ॥ ७० ॥
 हंसमन्तस्य संख्या स्यादहोरात्रेण सर्वदा ।
 हंसास्योऽयं महामन्त्रो द्यजपेति प्रकीर्तिः ॥ ७१ ।
 जपास्येयं च गायत्री यमिकैवल्यदायिनी ।
 एतत्समं तपो ज्ञानं जपः पुण्यं न किंचन् ॥ ७२ ॥

अनुच्चार्या ह्यवर्णा च कुण्डलिन्याससमुद्ध्रवा ।
 प्राणसञ्चारिणी ह्येषा ज्ञातव्या योगिभिस्सदा ॥ ७३ ॥

माता कुण्डलिनी शक्तिः कन्दादूर्ध्वं प्रतिष्ठिता ।
 अष्टधा परिवृत्ता च प्रसुप्तभुजगाकृतिः ॥ ७४ ॥

ब्रह्मद्वारमुखं सा तु समुखेन पिथाय च ।
 तां च प्रबोधयेदादौ वहियोगेन पार्वति ! ॥ ७५ ॥

वायुना मनसा सार्वं मध्यनाड्या ब्रजेच्छिवे ! ।
 हठादाकुञ्चनाद्वारमुद्धाटयेत् सा ॥ ७६ ॥

यथा नयेद्गुणं सूची तद्वद्व्यविलं तु सा ।
 सुखं पद्मासनासीनः पाणी चोत्तानितौ प्रिये ! ॥ ७७ ॥

अङ्गमध्ये निधायैव चुबुकं वक्षसि न्यसेत् ।
 दृढं गुदमुखं गाढमाकुञ्च्यापानरन्धकर् ॥ ७८ ॥

सुहुर्मुहुर्वायुमूर्ध्वं चालयेत्त्वरितं प्रिये ! ।
 प्राणं सुञ्चन्कुण्डलिन्याः प्रभावान्मोक्षवर्तमजम् ॥ ७९ ॥

उपैति सत्प्रबोधं च देवानामपि दुर्लभम् ।
 तदोदभूतैश्श्रमजलैस्वाङ्गानि परिमार्जयेत् ॥ ८० ॥

क्षीराहारी मितान्नाशी कट्टुम्ललवणं त्यजेत् ।
 जितेन्द्रियो ब्रह्मचारी कुटीस्थः कर्मवर्जितः ॥ ८१ ॥

एवमभ्यासनिरतो वत्सरात्सिद्धिमेति सः ।

प्राणायामे सुद्राः ॥

जालन्धरं मूलवन्धमोडूडीयाणं च खेचरीम् ॥ ८२ ॥

महामुद्रां च यः कुर्यात्स भवेद्देहसिद्धिभाक् ।
 एषां वद्ये लक्षणानि गोप्यानि तत्र शास्त्रवि ! ॥

[जालन्धरवन्धः ।]

जालन्धरं कण्ठशिरासमूहानां च बन्धनम् ।
 कृत्वा ऽधो नमयित्वा कं तदा स्यन्दति मूर्धत; ॥ ८४ ॥
 नमस्तस्यन्दमाना च सुधा दोष्टौ पतेत्र च ।
 न धावति मरुत्तत्र कर्णसंकोचने कृते ॥ ८५ ॥
 कर्णामयसमूहधनं मृत्युधनं तत्परं भवेत् ।

[मूलबन्धः ।]

मूलबन्धं पार्षिणभागादोनिस्थानं प्रपीडयेत् ॥ ८६ ॥
 गुदमाकुञ्जयेदोगी नयेदूर्ध्वमपानकम् ।
 एवं कृते मूलबन्धे क्षीयते मलमूत्रकम् ॥ ८७ ॥
 प्राणपानौ च संयुक्तौ स्यातां वृद्धोऽपि यौवनम् ।
 प्राप्नुयान्मूलबन्धेन मृत्युथोपि विवरताम् (?) ॥ ८८ ॥

[ओड्याणवन्धः ।]

ओड्डियाणे नाभिविवरमूर्ध्वं जठरे दृढम् ।
 आकृष्य पश्चिमं तानं बन्धयेत्पवनस्तदा ॥ ८९ ॥
 विश्रान्तस्यान्महामाये ! चोड्याणोऽयं प्रकीर्तिः ।
 मृत्युदावानलो दीप्तो जरारोगाभिवाडवः ॥ ९० ॥

[खेच्चरी मुद्रा ।]

आस्यान्तर्विवरे जिह्वां तालुरन्धे प्रवेशयेत् ।
 विपरीतां श्रुतोर्मध्ये पश्येनिश्चलया दृशा ॥ ९१ ॥
 एषा हि खेच्चरी मुद्रा गोपनीयाऽतिरुद्धमा ।
 जिह्वा तु खगता यस्मान्मनश्चरति खे ततः ॥ ९२ ॥

खेचरीति प्रसिद्धेयं मृत्युरोगजरापहा ।
 निद्रा क्षुधा तृष्णा नास्ति खेचर्या मुद्रितस्य च ॥९३॥
 मूर्च्छा भवति साध्वी च कर्मबन्धभयं न हि ।
 रमण्या सङ्गतस्यापि रेतो न पतति ब्रुवम् ॥ ९४ ॥
 यावच्छुकं स्थिरं देहे तावत्कालभयं न हि ।
 येन बद्धा नभोमुद्रा वीजस्तस्य न गच्छति ॥ ९५ ॥
 यदि गच्छेत्तस्य वीजो हुताशनमुपैति हि ।
 स वीजश्चोर्ध्वमायाति शक्तया प्रतिहतस्त्वयम् ॥९६॥
 योनिमुद्रानिबद्धः सन्सा मुद्रा तेन दुर्लभा ।
 वीजस्तु द्विविधः प्रोक्तश्चुकं चैव महारजः ॥ ९७ ॥
 शिरस्थानगतं शुकं योनिस्थानगतं रजः ।
 शुकं तु इवेतवर्णं स्यात्मवालामं रजस्समृतम् ॥ ९८ ॥
 शुकं चन्द्रगतं नित्यं रजस्सूर्येण सङ्गतम् ।
 शुकं शिवो रजशक्तिस्या योगस्सुदुर्लभः ॥ ९९ ॥
 मरुता शक्तिचारेण रजश्चोर्ध्वं प्रणीयते ।
 ऐक्यं तद्विन्दुना याति तदा दिव्यं वपुर्भवेत् ॥१००॥

महामुद्रा ॥

वामाङ्ग्रिमूलभागेन योनिस्थानं प्रपीडयेत् ।
 दक्षिणाङ्ग्रिं च विततं हस्ताभ्यामभिधारयेत् ॥१०१॥
 हनुं वक्षसि निक्षिप्य वायुना जठरं ततः ।
 आपूर्य रेचयेदेवि ! स्थित्वा बद्धासनो यमी ॥ १०२ ॥
 एषा स्वाता महामुद्रा मलसंशोधनी वरा ।
 सूर्यन्दू घटयेऽजिह्वाशोषणी पापनाशिनी ॥ १०३ ॥

तथा दक्षिणपादेन योनिस्थानं प्रपीडयेत् ।
 वितर्य वामपादं च कराभ्यां धारयेत्प्रिये ! ॥ १०४ ॥
 शेषं पूर्वोक्तवत्कुर्यादेवं सव्यापसव्ययोः ।
 भागयोस्समकालस्यादभ्यासस्तां विवर्जयेत् ॥ १०५ ॥
 तस्य पथ्यमपथ्यं च षड्सा नीरसा अपि ।
 घोरं विषं वातिसुखं पीयूषमिव जीर्यते ॥ १०६ ॥
 गुल्मोदावर्तकुष्ठादा रोगा नश्यन्त्यसंशयम् ।
 सिद्धिदेयं महामुद्रा कालं हन्ति जराभयम् ॥ १०७ ॥
 न प्रकाश्या न देया च यस्मैकस्मैचन प्रिये ! ।

३. प्रत्याहारः ॥

मुक्तासनस्थितो योगी ऋज्वङ्गीवमस्तकः ॥ १०८ ॥
 घोणाग्रलोचनस्स्थः कुटीस्थः प्रणवं जपेत् ।
 त्रिलोकश्च त्रिकालश्च त्रिदेवास्त्रीधरा अपि ॥ १०९ ॥
 त्रिज्योर्तीषीन्दुमुख्यानि त्रिवेदाश्चाभ्यस्त्रयः ।
 शक्तित्रयं त्रिपदवी ब्राह्मी चैन्द्री च वैष्णवी ॥ ११० ॥
 वर्णत्रयं च भासन्ते यत तज्ज्योतिरोमिति ।
 तमोङ्गारं च मनसा वचसा कर्मणा तु यः ॥ १११ ॥
 ध्यायेजपेदभ्यसेच स मुक्तो भवबन्धनात् ।
 गच्छस्तिष्ठज्ञपञ्चाश्चुचिर्वाऽप्यशुचिर्यदि ॥ ११२ ॥
 न कर्मणा च लिपस्याज्जलेनाङ्गदलं यथा ।
 वायौ चलति सर्वेऽपि चलन्तीन्द्रियधातवः ॥ ११३ ॥
 स्थिते वायौ स्थिरे सर्वं वपुःप्रभृति शाम्भवि ! ।
 तस्माद्वायुं निवन्धीयात्स्थिरे वाते स्थिरं मनः ॥ ११४ ॥

स्थिरे मनसि जीवश्च स्थिरो भवति मैरवि । ।
 यावत्संयमितो वायुर्यावच्चेतोऽपि सुस्थिरम् ॥ ११५ ॥

बीजं यावद्भ्रुवोर्मध्ये तावल्कालभयं न हि ।
 षट्ट्रिंशद्वच्छुलं नित्यं ततः प्राणः प्रकीर्तिः ॥ ११६ ॥

बद्धपद्मासने स्थित्वा नक्षज्वंगस्थिरमानसः ।
 वामनासापुटेनैव पूरयेत्प्राणमारुतम् ॥ ११७ ॥

यावत्खोडशमात्रं च कुंभयेद्द्वादश प्रिये । ।
 रेचयेद्वशमात्रं च दक्षनासापुटेन च ॥ ११८ ॥

पुनश्च सूर्यमार्गण पूरयेत्पूर्ववत्प्रिये । ।
 कुंभयित्वा रेचयेच्च वामनासापुटेन च ॥ ११९ ॥

प्राणायामविधिः प्रोक्तस्त्रिविधो योगिवन्दिते । ।
 अघमो मध्यमो देवि ! ह्युतमोऽपि यथाकमम् ॥ १२० ॥

प्रोक्तोऽयमधमस्तसादद्विगुणो मध्यमस्मृतः ।
 उत्तमस्त्रिगुणः प्रोक्तः प्राणायामोऽयमीश्वरि ! ॥ १२१ ॥

यदा तु वामनासायां पूरयेच्चन्द्रमक्षरम् ।
 ध्यायेद्भूतवारीशमध्यस्थं क्षीरसनिभम् ॥ १२२ ॥

यदा तु दक्षनासायां पूरयेत्सूर्यमक्षरम् ।
 ज्वलज्ज्वलनसङ्काशं नाभिस्थं चिन्तयेत्सदा ॥ १२३ ॥

एवं बीजद्वयं ध्यात्वा नासारन्प्रद्वयेन च ।
 पूरयेदस्तु मतिमानाडीशुद्धिरतो भवेत् ॥ १२४ ॥

एवं मासत्रयाभ्यासादथेष्ट वायुधारणम् ।
 प्रदीप्तो जाठरो वह्निर्दद्व्यक्तिश्च जायते ॥ १२५ ॥

आरोग्यं प्राप्नुयाददेवि ! नित्यमभ्यासयोगतः ।
 प्रथमेवं न(यत्र ?) धर्मस्यादद्वितीये कम्पते वपुः ॥

उत्तिष्ठति तृतीये तु बद्धपद्मासनस्थितेः ।
 प्राणायामादिषट्टकेन प्रत्याहारो भवेच्छिवे ! ॥ १२७ ॥
 तद्द्विषट्टकेन विधिना धारणा तु प्रशस्यते ।
 धारणाद्वादशेन स्याद्वचानं तद्द्वादशात्मकः ॥ १२८ ॥
 समाधिः कथ्यते देवि ! तेन दृश्ये परात्परम् ।
 तस्मिन्परापरे धाम्नि क्षीयते कर्मसञ्चयः ॥ १२९ ॥
 जन्ममृत्यु न भवतो जरारोगश्च नश्यति ।
 युक्तियुक्तेन योगेन चिरायुश्च सुखी भवेत् ॥ १३० ॥
 अयुक्तश्चाऽभ्यासनाद्विक्कार्णरोगशिरोव्यथाः ।
 श्वासकासादयो रोगा दोषास्सुर्वहवस्तथा ॥ १३१ ॥

[विपरीतकरणीमुद्रा ।]

सौम्यस्थानात्समायाता द्वाभ्यां चैका तु भुज्यते ।
 ततस्तृतीयो यः कश्चिवस स्याज्जन्मजरोज्जितः ॥
 प्रज्वलज्जवलनाकारो नाभिमध्ये स्थितो रविः ।
 तालुमध्ये शशी भाति सुधां वर्षत्यवोमुखः ॥ १३३ ॥
 तां ग्रसत्यूर्ध्वदद्नो भास्करः किरणत्विषा ।
 एतस्य विपरीतं यत्करणं विपरीतकम् ॥ १३४ ॥
 काकचञ्चनुवदास्यं च कृत्वा वायुं ससूकृतम् ।
 आदाय नासारन्धेण पुनस्तं श्वसनं त्यजेत् ॥ १३५ ॥
 शीतलीकरणार्थ्योऽयं योगस्तु ज्वरप्रित्तहृत् ।
 अमृतं शीतलं तस्य पिबतश्च जरा न हि ॥ १३६ ॥
 जिह्वा तालुमूलेन प्राप्य यः पिबति प्रिये ! ।
 तस्य षण्मासत्सर्वे रोगा नश्यन्ति योगिनः ॥ १३७ ॥

रसनामूर्धवतः कुत्वा सोमं पिबति यः ग्रिये ! ।
 सिद्धिर्मासार्धं आयाति रोगास्तस्य न सन्ति हि ॥
 जिह्वाश्रेण च संपीड्य रसनान्तर्बिलं महत् ।
 ध्यात्वा अमृतज्ञरीमम्बामधार्घदेन भवेत्कविः ॥ १३९ ॥
 अमृताप्लाविततनोर्योगिनो वत्सरत्रयात् ।
 रेतश्चोर्ध्वं प्रथात्येव सिध्यन्ति ह्यग्निमादयः ॥ १४० ॥
 त्रिविंशं गरलं तस्य शरीरे च न सङ्क्रमेत् ।
 जरा च मरणं नास्ति दुष्टसत्त्वमयं तथा ॥ १४१ ॥

४. धारणम् ॥

उक्तासनसमाख्यः प्राणायामरतस्सदा ।
 प्रत्याहारप्रसन्नस्त्रभ्यसेद्धरणं ततः ॥ १४२ ॥
 चेतसो निश्चलत्वं यद्वारणा सा सृष्टा शिवे ! ।
 पृथव्यादिपञ्चभूतानां या पृथग्धारणा हृदि ॥ १४३ ॥
 चतुरश्चा सुवर्णा सलकारा च हृदि स्थिता ।
 ब्रह्मणा सहिता भूमिर्घ्यातव्या पञ्च नाडिकाः ॥ १४४ ॥
 प्राणं तत्रैव मनसा धारयेत्सह शांभवि ! ।
 एषा स्तम्भकरी विद्या पृथग्वीजयमवाप्नुयात् ॥ १४५ ॥
 अर्धचन्द्रप्रतीकाशं कर्पूरहिमनिर्मलम् ।
 कण्ठस्थानगतं नित्यं सुधाप्लुतवकारयुक् ॥ १४६ ॥
 जलतत्वं च संयुक्तं विष्णुना तत्र धारयेत् ।
 प्राणं चित्तेन सहितं ध्यातव्यं पञ्चनाडिकाः ॥ १४७ ॥
 एषा हि वारुणी विद्या विषपित्तज्वरापहा ।
 ग्रसने कालकूटस्य मयैव परिकल्पिता ॥ १४८ ॥

त्रिकोणं तसहेमाभं सरेफं सुद्रदैवतम् ।
 तालुस्थानगतं ध्यायेद्वद्वितत्वं ज्वलत्प्रभम् ॥ १४९ ॥
 तत्रैव पञ्चघटिकाः प्राणं च मनसा सह ।
 धारयेन्निहितं योगी हृद्येषा वैश्वानरी परा ॥ १५० ॥
 विषाग्निभीति संहर्त्री वातश्लेष्मादिरोगहृत् ।
 वर्तुलं नीलमेघाभं शुब्रोर्मध्ये प्रतिष्ठितम् ॥ १५१ ॥
 सथकारं वायुतत्वं नित्यमीश्वरदैवतम् ।
 तत्रैव नाडिकाः पञ्च प्राणं च मनसा सह ॥ १५२ ॥
 धारयेद्वायर्वीयैषा विद्या खगतिदायिनी ।
 मृगतृष्णाम्बुसङ्काशं हकारेण समन्वितम् ॥ १५३ ॥
 सदाशिवादिदैवं च ब्रह्मरन्ध्रगतं सदा ।
 व्योमतत्वं निराकाशं शान्तं सर्वगतं प्रिये ! ॥ १५४ ॥
 तत्र प्राणं च संयम्य मनसा सह धारयेत् ।
 यावस्त्युः पञ्च घटिका नमोविद्येयमीश्वरि ! ॥ १५५ ॥
 कथिता मोक्षदा देवि ! योगिनां दुःखहारिणी ।
 स्तंभनी पार्थिवी विद्या प्लावनी वारुणी मता ॥ १५६ ॥
 ततो वैश्वानरी विद्या दाहिनीति प्रकीर्तिता ।
 वायवी भ्रामणी प्रोक्ता शमनी व्योमस्त्रपिणी ॥ १५७ ॥
 क्रमशः पञ्चविद्याश्च धारणीयाः पृथक्पृथक् ।
 स्वनामकर्मसदृशं फलं ददति योगिनाम् ॥ १५८ ॥
 एषा पञ्चविद्या देवि ! धारणा भुवि दुर्लभा ।

५. ध्यानम् ॥

तत्त्वेषु निश्चला चिंता या तद्व्यानं प्रकीर्तते ॥ १५९ ॥

ध्यानं द्विधेति विश्वातं सगुणं निर्गुणं प्रिये ॥
 सगुणं वर्णसहितं निर्गुणं वर्णवर्जितम् ॥ १६० ॥
 लक्षं च वाजपेयानामश्वमेघसहस्रकम् ।
 सकृद्ध्यानस्य योगस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥
 प्रत्यज्ञना बहिर्दृष्टिः ऋजुः पद्मासनस्थितः ।
 ध्यानयोगस्स विज्ञेयस्सद्यस्त्रिप्रदशशुभः ॥ १६२ ॥
 मूलाधारे सुवर्णाभे चक्रेऽस्मिन्पथमे प्रिये ।
 ध्यात्वाऽऽत्मानं च नासाग्रे लक्षयेद्वन्ति किल्बिषम् ॥
 स्वाधिष्ठाने च रक्ताभे ह्यात्मानं परिचिन्तयेत् ।
 नासाग्रलक्षो दुःखेभ्यो मुच्यते योगिसत्तमः ॥ १६४ ॥
 बालारुणाभे चात्मानं चक्रेऽस्मिन्मणिपूरके ।
 स्मृत्वा नासाग्रदृष्टिसंस्त्रिजगत्क्षोभयेद्यमी ॥ १६५ ॥
 विद्युन्मालानिभे चक्रेऽनाहते हृदयस्थले ।
 प्राणायामेन बहुधा साधिते परमेश्वरि ! ॥ १६६ ॥
 आत्मानं चिन्तयेद्यस्तु नासाग्रगतलोचनः ।
 भवेद्वक्षसमो योगी वशीकृतमनाः प्रिये ! ॥ १६७ ॥
 घण्टिकायां विशुद्धारूपे स्वर्णचम्पकसन्निभे ।
 प्राणाग्रदृष्टिरात्मानं ध्यात्वाऽऽनन्दमयो भवेत् ॥ १६८ ॥
 लम्बिकायां सुधापूर्णे चन्द्रमण्डलमण्डिते ।
 नासाग्रदृष्टिरात्मानं ध्यात्वाऽऽनन्दमयो भवेत् ॥ १६९ ॥
 श्रुदोर्मध्ये ऽख्नाकारे व्यायेदात्मानमीश्वरि ! ।
 जितप्राणो भवेद्योगी योगानन्दमयो भवेत् ॥ १७० ॥
 निर्गुणं निरपायं च शिवं शान्तं परात्परम् ।
 विश्वतैजसमात्मानं ध्यायेद्भूमध्यलोचनः ॥ १७१ ॥

ब्रह्मानन्दमयो योगी भवत्येव न संशयः ।
 आज्ञाचक्रमिति ख्यातं परे व्योम्नि निरामये ॥१७२॥

शिवमात्मानमाचिन्त्य भवेज्ञानमयो वशी ।
 गगनाकारमलं मृगतृष्णाम्बुसन्निभम् ॥ १७३ ॥

ध्यात्वाऽऽस्मानं सर्वातं मोक्षं ब्रजति संयमी ।
 अपानमेद्दौ नाभिश्च हृदयं घण्टिका तथा ॥ १७४ ॥

लम्बिका च भुवोर्मध्यं नमश्च ब्रह्मरन्ध्रकम् ।
 तव चक्रमिति ख्यातं देयं स्थानं च योगिनाम् ॥

धारणा पञ्चघटिका षण्णाढी ध्यानमुच्यते ।
 समाधिर्द्वादशाहं स्यात्प्राणसंयमनात्मिये ॥ १७६ ॥

६. समाधिः ॥

जलसैन्धवयोर्योगादेकत्वं च यथा भवेत् ।
 चित्तात्मनोस्सामरस्यं समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७७ ॥

मनः प्रलीयते चान्ते यदा प्राणक्षयो भवेत् ।
 सामरस्यं तदा स्याच्च समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७८ ॥

प्रणष्ठाखिलसङ्कल्पो जीवात्मा परमात्मना ।
 यदेकत्वं भजेद्देवि ! समाधिस्स तु कथ्यते ॥ १७९ ॥

परापेक्षोज्जितं चित्तमिन्द्रियेषु प्रवर्तते ।
 यदा जीवो गतश्चैक्यं तदा नैवेन्द्रियं मनः ॥ १८० ॥

शब्दं स्पर्शं च रूपं च रसं गन्धं परं तथा ।
 आत्मानं च सुखं हुःखं मानामानं प्रियाभिये ॥ १८१ ॥

शीताशीतं तथा वातमातरं यो न वेत्ति च ।
 न वाध्यते स्वकर्मान्धैर्न कैदिकदपि वाध्यते ॥ १८२ ॥

न शस्त्रैर्वाध्यते मन्त्रैर्यन्त्रैस्तन्त्रैर्न गृह्णते ।
 नामिना न जलेनापि वायुना न च पीड्यते ॥ १८३ ॥

अवध्यो देहिभिस्सर्वैर्माननीयस्सुरैरपि ।
 आहारे च विहारे च निद्रायामवबोधने ॥ १८४ ॥

सर्वकर्मसु युक्तस्सन्स तत्वं वेत्ति योगिनि ! ।
 निरालम्बं निराकारमनायन्तं निराश्रयम् ॥ १८५ ॥

अनालयं निष्प्रपञ्चं निष्प्रिक्यं निर्मलं महत् ।
 निश्चलं निर्मलं नित्यं निर्गुणं व्योम चिन्मयम् ॥

सदानन्दमनन्तं च सर्वगं विभु सन्ततम् ।
 एतद्वाप्तपदं तत्वं विद्धि त्वं विन्ध्यवासिनि ! ॥ १८७ ॥

अनामये निरालम्बे निरातड़के महाद्युतौ ।
 निराभासे परे तत्वे योगयुक्तः प्रलीयते ॥ १८८ ॥

दुर्घे दुर्घं धृते चाज्यमग्रावग्निर्जले जलम् ।
 क्षिप्तं व्रजेतन्मयत्वं तथा ब्रह्मणि लीयते ॥ १८९ ॥

योगाभ्यासफलम् ॥

मयोदितमिदं सर्वं दिव्यवायुरसायनम् ।
 यस्सेवेत स पुण्यात्मा कृतकृत्यो जगत्त्वये ॥ १९० ॥

सर्वयज्ञफलोपेतस्स स्नातसर्वतीर्थके ।
 स यशस्वी स योगीन्द्रस्स एवामरवन्दितः ॥ १९१ ॥

स एव सिद्धशुद्धश्च मम तुल्यो वरानने ! ।
 तस्मिन्निष्ठ्यति मे चेतस्तच्चित्तं मे निवासभूः ॥

सफलं जीवितं तस्य पूर्तं तदुभयं कुलम् ।
 तत्पदन्यासमात्रेण धरित्री पावनीकृता ॥ १९३ ॥

यत्रोषितं क्षणं तेन पुण्यक्षेत्रं हि सा मही ! ।
 धन्या तज्जनयित्री च पुण्यस्तज्जनकः प्रिये ! ॥ १९४ ॥
 तद्वाक्येनैव सर्वेऽपि लभन्तेऽपि शुभाशुभम् ॥ १९५ ॥
 तन्मूत्रमलसंस्पर्शाल्लोहा यान्ति सुवर्णताम् ।
 किं पुनः कथ्यते देवि ! मम तुल्यपराक्रमः ॥ १९६ ॥
 ॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ विशोलासः ॥

॥ एकविंश उल्लासः ॥

योगसिद्धिद्कुटीनिर्मणविधिः ॥

श्रीभैरवी—

कुटी प्रोक्ता त्वया पूर्वे कथं कायो च कीदृशी ।
 तत्र कालं कियच्छंभो ! वस्तव्यं त्रूहि मे प्रभो ! ॥

श्रीभैरवः—

वक्ष्यामि तां कुटीं सम्यक् शृणु त्रिपुरसुन्दरि ! ।
 मेदिनीमुन्तीकृत्य पुनस्तां सुहृदं प्रिये ! ॥ २ ॥
 स्तंभांश्च क्रमशःषट् षट् पंक्तिशस्थापयेद्वजून् ।
 तुला उपरि चारोप्य दारुणि सुद्वडानि च ॥ ३ ॥
 स्थापयेदिष्टकाः पश्चात्सुधया सान्द्रमालिपैत् ।
 परितो वलभिं कृत्वा भिर्ति त्रिवलयां शुभाम् ॥ ४ ॥
 कुर्यात्कुटीं च तन्मध्ये तृतीयावरणैः पुनः ।
 निखनेच्चतुरश्रं च दशप्रादेशमात्रकम् ॥ ५ ॥

पञ्चप्रादेशमात्रे च त्वयोनिम्नं तथोर्ध्वतः ।
 एवं दशवितस्त्याभिरचिन्त्यां तां मनोहरम् ॥ ६ ॥

प्राग्द्वारं बाह्यवलये द्वितीये वलये शिवे । ।
 याम्यद्वारं तृतीये तु प्रत्यग्द्वारं विर्दीयते ॥ ७ ॥

द्वाराणां च प्रमाणं हि वितस्तिद्वयमुच्यते ।
 सकवाटं प्रतिद्वारमन्छिद्रं चार्गलान्वितम् ॥ ८ ॥

सुधाप्रलेपितं कुर्याद्भित्तिं श्लक्षणतरं स्थलम् ।
 दक्षिणे चोत्तरे चैव कुट्ठन्तवेदिकाद्वयम् ॥ ९ ॥

सार्धत्रयं वितस्तीनां विशालं चायतं देश ।
 प्रादेशमात्रमुत्सेधं मध्यं प्रादेशिकत्यम् ॥ १० ॥

तत्र गोमयसम्भूते भस्स वस्त्रैण गालितम् ।
 पूरयेच्च कुटीभित्तौ चित्रं बहु सुविस्तरम् ॥ ११ ॥

भैरवं कालमेघाभं ज्वलदूर्ध्वशिरोरुहम् ।
 फालाक्षं वकदंष्ट्रं च नागं कुण्डलमण्डितम् ॥ १२ ॥

नागयज्ञोपवीतं च किंकिणीमुण्डमालिनम् ।
 दिगम्बरं तु काकोटीमूषितांधिशिरोरुहम् ॥ १३ ॥

हारकेयूरकटकमुद्रिकादिविभूषितम् ।
 दशहस्तं च डमरुमड्कुंशं खडगशूलकम् ॥ १४ ॥

चरदं सव्यहस्ताक्षैर्नार्गं पाशं च घण्टिकाम् ।
 मधुपात्रं भयहरं विभ्राणं वामबाहुभिः ॥ १५ ॥

कृष्णांगरागमालाढचं सर्वव्याधिविनाशनम् ।
 व्याधिमूत्राहिशत्रुञ्जं द्वैलोदिभयनाशनम् ॥ १६ ॥

ततो मृत्युञ्जयं शान्तं वटुकं विर्लिखेत्पिये । ।
 पारदेन्दुहिमश्वेतं बालं द्विभुजशोभितम् ॥ १७ ॥

किंकिणीमालया बद्धकर्णन् पुरशोभितम् ।
 बालं कुण्डलसच्छोभं त्रिनेत्रं नग्नरूपिणम् ॥ १८ ॥
 श्वेतमालयानुलेपं च पूर्णपात्रं च वामतः ।
 दण्डं दक्षिणहस्तेन दधानं मृत्युनाशनम् ॥ १९ ॥
 मायाबीजं च वटुकं ह्येनं प्रथममुच्चरेत् ।
 आपदुद्भारणायेति लिखेत्पञ्चक्षरद्रव्यम् ॥ २० ॥
 वटुकायेति मायां च वटुकस्य मनुस्समृतः ।
 मूर्तिद्रव्योरयं मन्त्रः कथितसुरवन्दिते ! ॥ २१ ॥
 मन्त्रस्यास्य च यद्यन्त्रं तद्यन्त्रं तत्र संलिखेत् ।
 रमां च भुवनेशीं च कामं चिन्तामणिं क्रमात् ॥ २२ ॥
 कर्णिकायां लिखेत्पूर्वं वटुकायेति वीप्सितम् ।
 अष्टपत्रे लिखेच्छेषाण्यक्षराण्यष्टपत्रके ॥ २३ ॥
 बहिष्पोडशपत्रेषु विलिखेष्पोडश स्वरान् ।
 द्वात्रिंशद्वलके कादिसान्तद्वात्रिंशदक्षरान् ॥ २४ ॥
 अन्ये दले हलक्षांश्च विलिखेद्भूपुरं बहिः ।
 आपदुद्भारणं यन्त्रमपमृत्युनिवारणम् ॥ २५ ॥
 रक्षाकरं ग्रहार्तानां सर्वेषां प्राणिनामपि ।
 स्त्रीवश्यं राजवश्यं च पुंवश्यं पशुवश्यकम् ॥ २६ ॥
 नानासिद्धिप्रदं नित्यं सर्वरोगविषापहम् ।
 हरकेयूरुचिरं कान्त्या विश्वविमोहनम् ॥ २७ ॥
 महामृत्युञ्जयं देवं भावयेनमृत्युजिद्धवेत् ।
 एवं द्वितीयर्वगस्य तृतीयं पञ्चमेन च ॥ २८ ॥
 स्वरेण विन्दुना युक्तं सोन्तं साध्यपदं ततः ।
 रक्षशब्दयुगं पश्चात्पूर्वं बीजत्रयं पुनः ॥ २९ ॥

प्रतिलोमं समुच्चार्य मन्त्रं मृत्युञ्जयं जपेत् ।
 तारं मध्ये ससाध्यास्त्वयं दिग्दले भं समालिखेत् ॥ ३० ॥

आग्नेयादिदलेष्वन्त्यमक्षरं क्रमशो लिखेत् ।
 बाह्ये भूपुरमालित्वय दिक्षु सान्द्रं समालिखेत् ॥ ३१ ॥

चतुष्कोणे ठकारं च यन्त्रं मृत्युञ्जयात्मकम् ।
 अपमृत्युज्ज्वरव्याधिक्षेत्रमोहविनाशनम् ॥ ३२ ॥

तत्र चिन्तामणिं देवं चिन्तितार्थप्रदं लिखेत् ।
 नीलप्रवालरुचिरं त्रिणेत्रं रुचिराननम् ॥ ३३ ॥

पाशारुणोत्पलं वासे दक्षे शूलकपालकौ ।
 दधानमिन्दुमकुटं ध्यायेदर्धाम्बिकेश्वरम् ॥ ३४ ॥

वह्निप्रथमवर्गादिष्मरेकाः क्रमात्ततः ।
 प्राणसद्यांतसहितष्टस्त्रसविन्दुकः ॥ ३५ ॥

इदं चिन्तामणेर्मन्त्रं चिन्तितार्थप्रदं शुभम् ।
 षोडशस्त्रसंवीतं चिन्तामणिमभीष्टदम् ॥ ३६ ॥

ठकारावेष्टितं कुर्याज्ज्वरापस्मृतिमृत्युहम् ।
 ततश्च शारदादेवीमालिखेत्सिद्धिदायिनीम् ॥ ३७ ॥

शङ्खकुन्देन्दुधवलां मकुटेन्दुकलाधराम् ।
 सुधाकुम्भं वराक्षसक्संविन्मुद्रां करांबुजैः ॥ ३८ ॥

बिश्राणां श्वेतवसनां मौक्तिकाभरणोज्ज्वलाम् ।
 वाम्बीजं भुवनेश्च च वदवाक्यद्वयं ततः ॥ ३९ ॥

वाग्वादिनीं ससंबुद्धिमग्निपत्नीं समुच्चरेत् ।
 एष श्रीमातृकामन्त्रः प्रोक्तस्त्रारस्तप्रदः ॥ ४० ॥

आदिवीजद्वयं हित्वा शेषं पूर्ववदुच्चरेत् ।
 दशार्णशारदामन्त्रो वाग्विलासप्रदायकः ॥ ४१ ॥

वियद्वीर्णसुकारञ्च सद्यान्तं सविसर्गकम् ।
 कर्णिकायां लिखेत्पूर्वं किंजलकेषु स्वरानपि ॥ ४२ ॥
 अष्टच्छदेष्वष्टवर्गान्यशहादैः परैस्त्रिभिः ।
 कादैश्च पञ्चभिर्वर्णैरष्टवर्गास्समीरिताः ॥ ४३ ॥
 लिखेद्भूपुरकोणेषु ठकारानिक्षु विन्यसेत् ।
 इदं हि मातृकायन्त्रं विषमृत्युगदापहम् ॥ ४४ ॥
 अघोरं विलिखेद्विः ! नीलजीमूतसन्निभम् ।
 कूरदंष्ट्रं त्रिणेत्रं च नागेन्द्राष्टविभूषितम् ॥ ४५ ॥
 रक्ताङ्गरागवसनं रक्तमालाविराजितम् ।
 परश्वथुं च डमरुं खड्गं खेटमिथुं धनुः ॥ ४६ ॥
 त्रिशूलं पूर्णपात्रं च विश्राणं चाष्टवाहुभिः ।
 भुवनेशीं स्फुरद्वन्द्वं ततः प्रस्फुरवीपिसतम् ॥ ४७ ॥
 घोरं ततोऽघोरतरं तनुरूपं चटद्वयम् ।
 प्रक(च)टद्विगुणं चैव कहशब्दयुगं ततः ॥ ४८ ॥
 वमशब्दद्वयं देवि ! बन्धशब्दं च वीपिसतम् ।
 धात(स्वाद)यद्वितयं देवि ! कवचं च फडन्तकम् ॥ ४९ ॥
 एकोत्तरोऽयं पञ्चाशदर्णोऽघोरस्सृतो मनुः ।
 वश्यार्थं तसद्वेषामं पूर्वोक्ताङ्गतिसंयुतम् ॥ ५० ॥
 मुक्तौ मृत्युज्ञयर्थे तु श्वेतं पूर्वोक्तविग्रहम् ।
 सर्वार्थसिद्धिदं शान्तमघोरास्त्रं लिखेत्प्रिये ! ॥ ५१ ॥
 मायावीजं ससाध्यं स्यान्मध्ये च स्वरसंयुतम् ।
 तद्विकेसरेष्वेवं विलिखेदष्टवर्गकम् ॥ ५२ ॥
 ततस्त्वष्टदले मन्त्रवर्णान्मुणमितान् लिखेत् ।
 अग्रशेषेषु तद्वत्तत्वेष्टकोणे कवचाङ्गकौ ॥ ५३ ॥

तद्विषयपुरं लेख्यमेनदाघोरयन्त्रकम् ॥ ।
 स्फुरद्वयावृतं मध्ये शक्तिबीजं लिखेत्ततः ॥ ५४ ॥

षट्कोणे प्रस्फुरयुगं ततश्चाष्टदले क्रमात् ।
 षड्भिंश्चतुभिर्विदैश्च रसैवस्त्रैश्च गोपदैः ॥ ५५ ॥

ऋतुभिशिष्टमन्त्रार्णैरमीभिर्विलिखेत्ततः ।
 षट्कोणे वहिचा(श)स्नाम्यामुद्भृतं वीतकोणकम् ॥ ५६ ॥

भूपुरेणावृतं यन्त्रमघोरं विलिखेत्प्रिये । ।
 व्यालारिचोरक्षुद्रापस्मारभूतग्रहापहम् ॥ ५७ ॥

अथो महागणपतिं लिखेद्विद्वुमसन्निभम् ।
 कोटीरचन्द्रशकलं गजास्यं लोचनत्रयम् ॥ ५८ ॥

तुन्दिलं रक्तवसनं रक्तमालानुलेपवम् ।
 दशदोर्दण्डसुभगं वामोरुस्थितयोषितम् ॥ ५९ ॥

हारकेयूरकटकमुद्रिकाकुण्डलोज्जवलम् ।
 फलपूरं गदामिक्षुकोदण्डं च त्रिशूलकम् ॥ ६० ॥

चक्रं सरसिंजं पाशमुत्पलं शालिमञ्जरीम् ।
 स्वदन्ततुण्डया रत्नकलशं दशभिः करैः ॥ ६१ ॥

बिग्राणं पद्मकरया वामोरुस्थितया श्रिया ।
 आलिङ्गितं भक्तलोकचिन्तितार्थसुरद्रुमम् ॥ ६२ ॥

प्रणवं कमलं मायां कामराजं वसुन्धराम् ।
 क्रमाद्विषयपतेर्वीजं महागणपतिं ततः ॥ ६३ ॥

चतुर्थ्यं संसंबुद्धि वरं च वरदं तथा ।
 ततस्सर्वजनं मे च वशमानय शब्दकम् ॥ ६४ ॥

अग्निपर्लां समालिख्य चाष्टाविंशतिवर्णकम् ।
 मन्त्रं महागणपतेर्मृत्युदारिद्वयनाशनम् ॥ ६५ ॥

त्रिकोणे बीजमालिख्य सतारे च गणेशितुः ।
 दिक्षु श्रीशक्तिमदनभूवीजानि वहिर्लिखेत् ॥ ६६ ॥
 षट्कोणे बीजषट्कं च तत्संधिष्पद्मन्त्रकम् ।
 ततोऽष्टदलमध्येषु मन्त्राणि गणशो लिखेत् ॥ ६७ ॥
 अन्त्याक्षरे चान्त्यदले मातृकामनुलोमतः ।
 लेखे च प्रतिलोमेनाङ्कुशपाशावृतं ततः ॥ ६८ ॥
 भूमन्दिरेण सुभगं यन्त्रं गणपतेश्चुभम् ।
 गजान्तं श्रीपदं दिव्यमायुष्यारोग्यवर्धनम् ॥ ६९ ॥
 एतानि यन्त्रजालानि कुट्यन्तदेवता लिखेत् ।
 कुटीभित्तिबहिर्भागे भैरवं वर्णमालिखेत् ॥ ७० ॥
 असिताङ्गं रुहं चण्डं क्रोधमुन्मत्तमैरवम् ।
 कपालिनं भीषणं च संहारं भैरवं क्रमात् ॥ ७१ ॥
 द्वितीयावरणस्यान्तर्भित्तिवेकादश क्रमात् ।
 रुद्रांस्तिलोचनांश्चन्द्रकलाजूटजटान् लिखेत् ॥ ७२ ॥
 तद्वाहये नव नाथांश्च नव सिद्धांश्च षोडश ।
 सनकुमारसनकसनन्दादीन् लिखेत्तः ॥ ७३ ॥
 तृतीयावरणस्यान्तर्भित्तौ ब्राह्म्यादिमातरः ।
 चतुष्प्रष्ठैश्च योगिन्यो लेखनीया यथाविधि ॥ ७४ ॥
 तद्भित्तिवाहये देवेन्द्रमुखा दिक्षपतयः क्रमात् ।
 ग्रहाश्च चन्द्रसूर्याद्या अश्विन्याद्याश्च तारकाः ॥ ७५ ॥
 मेषाद्या राशयो लेख्यास्त्सालङ्काराश्च सायुधाः ।
 कुटीद्वारविपाश्वर्णे च गणेन्द्रं भैरवं लिखेत् ॥ ७६ ॥
 द्वितीयावरणद्वारपाश्वर्णे द्वौ शंखपञ्चकौ ।
 गरुदमन्तं हनुमन्तं तृतीयावरणस्य च ॥ ७७ ॥

द्वारस्य पार्श्वयोर्देवि ! विलिखेद्वयमज्जनौ ।
 यस्मिन्देशो कुटी दिव्या कल्पिता योगिसत्तमैः ॥ ७८ ॥

देशो धन्यतरश्लाघ्यः पुण्यक्षेत्रं च पावनम् ।
 तत्रत्याश्च प्रजा धन्यास्फीतार्थाः पुण्यकर्मिणः ॥ ७९ ॥

राष्ट्रं सुभिक्षमारोग्यमनामदसुखावहम् ।
 इतिहीनं कालवृष्टिसहितं धान्यसङ्कुलम् ॥ ८० ॥

तस्करोपद्रवव्याग्रसर्पादिभयवर्जितम् ।
 तत्र तीर्थानि सर्वाणि गङ्गादीनि वसन्ति च ॥ ८१ ॥

इन्द्रादयोऽपि विबुधास्सूर्यचन्द्रादयो ग्रहाः ।
 योगिन्यो भैरवास्तिद्वा गणेशगुहमातरः ॥ ८२ ॥

तत्रस्य महीपस्य जयार्थावाप्तिरायुषः ।
 संभवेच्चकवर्तित्वं पुनर्नित्योत्सवोज्ज्वलम् ॥ ८३ ॥

वन्ध्यानां पुत्रसंपत्तिः कुटीसन्दर्शनाङ्गवेत् ।
 कुष्ठापसारभूतादिमहाव्याधिविनाशनम् ॥ ८४ ॥

कुटीगता भवेयुस्ते ये सेवन्ते रसायनम् ।
 सिद्धिं यान्ति सुखेनैव देवानामपि दुर्लभम् ॥ ८५ ॥

अमरीकल्पः ॥

देवि ! चित्रं प्रवक्ष्यामि दिव्यं गुह्यतमं शिवम् ।
 अमरीकल्पमनधं सुलभं निजदेहजम् ॥ ८६ ॥

अणिमाद्यष्टकैर्ध्यदेहलोहादिसिद्धिदम् ।
 वमनादिविशुद्धाङ्गो लवणाम्लविवर्जितः ॥ ८७ ॥

कुटीगतस्तु देवेशि ! शिवतोयमुदारधीः ।
 स्थूलस्य कतकस्यैव दारुणा पानपात्रकम् ॥ ८८ ॥

कुर्याच्च त्रिफलां पिष्ठा लेपयेच्छकान्तरे ।
 कर्षं शिवाम्बुना रात्रौ पात्रं चाघोमुखं प्रिये ! ॥ ८९ ॥
 स्थापयित्वा पुनः प्रातराघनं प्रसवं त्यजेत् ।
 मध्यधाराश्च तत्वात्रे क्षिपेत्तत्त्वफलां ततः ॥ ९० ॥
 लोडयेदमरीयुक्तं पिबेत्प्राग्ननम्सदा ।
 इष्टदेवान्मुख्यन्वद्धान्तवार्चितगणेश्वरः ॥ ९१ ॥
 मिताहारो युक्तचेष्टो वातातपविवर्जितः ।
 एकमण्डलमात्रेण वाह्यान्तश्शुचिभाग्मवेत् ॥ ९२ ॥
 मण्डलेन द्वितीयेन सर्वकुष्ठविनाशनम् ।
 मण्डलेन तृतीयेन चतुर्विंशविपापहम् ॥ ९३ ॥
 मण्डलेन चतुर्थेन नालिकेरांबुवद्धवेत् ।
 आत्मतोयं पञ्चमेन मलदौर्गन्ध्यनाशनम् ॥ ९४ ॥
 षष्ठमण्डलयोगेन देहदौर्गन्ध्यनाशनम् ।
 सप्तमण्डलयोगेन भवेदिन्द्रियपाटवम् ॥ ९५ ॥
 ततोऽष्टमे मण्डले तु रजनीचूर्णकर्षयुक् ।
 सेवेत शिवतोयं च यावद्द्विभसमण्डलम् ॥ ९६ ॥
 वलीपलितहीनस्यान्महाविषभयोजिज्ञतः ।
 मण्डले पञ्चदशकं कर्षाशौ शृङ्गगन्धकौ ॥ ९७ ॥
 शिवतोयेन सम्मित्रं प्रपिबेदेकविशतिम् ।
 मण्डलं च तदन्ते स्यात्सद्विभागदेहलोहयोः ॥ ९८ ॥
 द्वाविंशमण्डले देवि ! चाब्रकं वरया युतम् ।
 एवं भजेयमी यावद्याविंशतिमण्डलम् ॥ ९९ ॥
 मत्तहस्तिवलोपेतो गृग्रहष्टिरनामयः ।
 एकोनत्रिशति प्राप्ते मण्डले वरया युताम् ॥ १०० ॥

न्सकान्तचूर्णविमलां गोधामपि पिवेत्प्रिये । ।
 पञ्चत्रिंशन्मण्डलानं वज्रकायो भवेत्त्रः ॥ १०१ ॥
 षट्त्रिंशन्मण्डलादि स्वर्णधात्रीरजोऽन्वितम् ।
 आत्मगोधान्वितं पेयं ततु यावद्द्वयाधिकम् ॥ १०२ ॥
 चत्वारिंशन्मण्डलानं सशरीरः खगो भवेत् ।
 त्रिचत्वारिंशन्मण्डले तु प्राप्ते पारदसंयुतम् ॥ १०३ ॥
 वरायुतं पिवेदूनपञ्चाशन्मण्डलावधिः ।
 अणिमादिगुणोपेतो वज्रकायश्च खेचरः ॥ १०४ ॥
 सिद्धैर्युक्तो निरातंको निरपायो निरञ्जनः ।
 यहच्छया सर्वलोके विहरत्येव सर्वदा ॥ १०५ ॥
 आरभ्य प्रथमं देवि ! मण्डलानित्यमाचरेत् ।
 आत्मतोयेन धुतूररसेन परिलोडयेत् ॥ १०६ ॥
 भस्त तेनैव सर्वाङ्गमसकृत्परिमद्येत् ।
 अन्यकालसमायातमात्मतोयं विशेषतः ॥ १०७ ॥
 मूर्धिन नासापुटे कर्णे दृशि पादकरद्रये ।
 शीलयेत्सततं देवि ! शुद्धदेहो भवेत्त्रः ॥ १०८ ॥
 कदाचिदप्यात्मगोधां भूमौ न विस्तजेत्प्रिये ।
 अमरीसेविनः पुंसशिशवतोयेन जायते ॥ १०९ ॥
 सर्वलोहं च कनकं दिव्यं मनुजदुर्लभम् ।
 विजयासहितां गोधां प्रतिवासरमापिबेत् ॥ ११० ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ एकविंशोल्लासः ॥

कुर्याच्च त्रिफलां पिष्टा लेपयेच्चपकान्तरे ।
 कर्षं शिवाम्बुना रात्रौ पात्रं चाधोमुखं प्रिये ! ॥ ८९ ॥
 स्थापयित्वा पुनः प्रातराद्यन्तं प्रस्तवं त्यजेत् ।
 मध्यधाराश्च तत्पात्रे क्षिपेत्तत्त्वफलां ततः ॥ ९० ॥
 लोडयेदमरीयुक्तं पिवेत्यागानन्मसदा ।
 इष्टदेवानगुरुस्त्रद्वाच्चत्वार्चितगणेधरः ॥ ९१ ॥
 मिताहारो युक्तचेष्टो वातातपविवर्जितः ।
 एकमण्डलमात्रेण वाशान्तश्चुचिभाग्मवेत् ॥ ९२ ॥
 मण्डलेन द्वितीयेन सर्वकुष्ठविनाशनम् ।
 मण्डलेन तृतीयेन चतुर्विधविपापहम् ॥ ९३ ॥
 मण्डलेन चतुर्थेन नालिकेरांवुवद्ववेत् ।
 आत्मतोथं पञ्चमेन मलदौर्गन्धयनाशनम् ॥ ९४ ॥
 षष्ठमण्डलयोगेन देहदौर्गन्धयनाशनम् ।
 सप्तमण्डलयोगेन भवेदिन्द्रियपाटवम् ॥ ९५ ॥
 ततोऽष्टमे मण्डले तु रजनीचूर्णकर्षयुक्त् ।
 सेवेत शिवतोथं च यावद्द्विसप्तमण्डलम् ॥ ९६ ॥
 वलीपलितहीनस्त्वान्महाविपभयोजिज्ञतः ।
 मण्डले पञ्चदशके कर्षाशौ शृङ्गगन्धकौ ॥ ९७ ॥
 शिवतोयेन सम्मिश्रं प्रविष्टेकविशतिम् ।
 मण्डलं च तदन्ते स्यात्सिद्धिभागदेहलोहयोः ॥ ९८ ॥
 द्वाविंशत्मण्डले देवि ! चाभ्रकं वरया युतम् ।
 एवं भजेद्यमी यावदष्टाविंशतिमण्डलम् ॥ ९९ ॥
 मत्तहस्तिबलोपेतो गृघ्रदृष्टिरनामयः ।
 एकोनर्त्रिशति प्राप्ते मण्डले वरया युताम् ॥ १०० ॥

॥ द्वार्विंश उल्लासः ॥

वन्दाककल्पः ॥

वन्दाको द्विविधः प्रोक्तः पुरुषस्त्रीविभेदतः ।
 सर्जूरीपत्रवत्पत्रः पुरुषस्सर्वसिद्धिदः ॥ १ ॥
 स्त्रीसंज्ञस्तु गुणैरत्यो वृत्तपत्रः प्रतापवान् ।
 वन्दाकः पादपरुद्दिशखरी तरुरोहिणी ॥ २ ॥
 वृक्षादनी कामिनी च वृक्षरुबधवधकम् ।
 वन्दाकस्तिक्ततुवरः कफपित्तश्रमापहः ॥ ३ ॥
 वश्यादिसिद्धिदो वृप्यो विषभूत रसायनम् ।

[वन्दाकाहरणविधिः ।]

कृतोपवासस्सुखातो रक्तमाल्यानुलेपनः ॥ ४ ॥
 मुक्तकेशाम्बरो भूत्वा रात्रौ संयतमानसः ।
 वृक्षं प्रदक्षिणं कृत्वा गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ५ ॥
 पूजाद्रव्यैस्समर्थ्यर्थं बलिं दध्योदनैः किरेत् ।
 चिन्तामणिं नृसिंहं च मनुमष्टोतरं शतम् ॥ ६ ॥
 जप्त्वा खड्गेन सञ्छिद्य वन्दाकं विधिनाऽऽहरेत् ।
 वन्दाकानां तु सर्वेषां विधिरेष उदाहृतः ॥ ७ ॥
 अश्वन्यां शुचिरश्वस्थवन्दाकं विधिनाऽऽहृतम् ।
 क्षीरेण पिष्टमालोऽय पिवेदश्वबलो भवेत् ॥ ८ ॥
 तथैवाश्वस्थवन्दाकमुपरागेऽर्कचन्द्रयोः ।
 नृसिंहमन्त्रं प्रजपन् खड्गेनाञ्छिद्य चाहरेत् ॥ ९ ॥

वृष्टुंभसा प्रकोष्ठेण लिप्त्वा गोरोचनान्वितम् ।
 विधाय तिलकं पश्येत्सर्ववश्यो भवेद्ब्रुवम् ॥ १० ॥

न्यग्रोधस्य तु वन्दाकमश्विन्यां विधिनाऽहरेत् ।
 सूत्रेण बन्धयेद्दस्ते हृष्टश्यो जायते नरः ॥ ११ ॥

सर्ववश्यं भवेत्क्षीरैः पिष्टा पाने गदाञ्जयेत् ।
 अश्विन्यां तु शिरीषस्य वन्दाकं विधिनाऽहरेत् ॥ १२ ॥

सूत्रेण बन्धयेद्दस्ते वीर्यस्तम्भो भवेद्ब्रुवम् ।
 अश्विन्यामाहरेच्छीमान् पलाशस्य तु बध्नकम् ॥ १३ ॥

हस्ते बध्वा स्पृशेद्यस्तु सा नारी वशगा भवेत् ।
 अंकोलबध्नमश्विन्यां करे बध्वा जगत्प्रियः ॥ १४ ॥

भरण्यां कुशवन्दाकं गृहीत्वा शुभयोगतः ।
 बध्नीयाद्विक्षिणे हस्ते तेनाद्यश्यो भवेन्नरः ॥ १५ ॥

भरण्यां फल्गुवन्दाकं धान्यराशौ विनिक्षिपेत् ।
 तेन वै धान्यवृद्धिस्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥ १६ ॥

भरण्यां बद्रीणां च वन्दाकं विधिनाऽहरेत् ।
 बन्धयेद्विक्षिणे हस्ते संलभेदीप्सितं फलम् ॥ १७ ॥

कृतिकायां तु कतकवन्दाकं विधिनाऽहरेत् ।
 वर्तिमध्ये क्षिपेत्तं च तेन सङ्गृह्य कज्जलम् ॥ १८ ॥

स्त्रीणामङ्गनमात्रेण परिवश्यो भवेद्ब्रुवम् ।
 कृतिकायां शुचिर्मूत्त्वा जन्म्बूवन्दाकमाहरेत् ॥ १९ ॥

क्षीरेण पिष्टं तत्कल्कं पीत्वा रोगैर्विमुच्यते ।
 रोहिण्यां तिन्त्रिणीकस्य वन्दाकं विधिनाऽहरेत् ॥

बध्वा हस्ते स्पृशेद्यं यं सर्ववश्यो भवेन्नरः ।
 तिमिरादिषु शस्तं तदसाध्यं घृतमङ्गनात् ॥ २१ ॥

क्षौद्रघृष्णेन तेनैव कृतं चक्षुष्यमञ्जनम् ।
 बध्नकमुदुम्बरभवं रोहिण्यां गृह्य वलयकं कुर्यात् ।
 तद्वलयोपरि विनिहितभाण्डस्थितमोदकं क्षयं नैति ॥२२॥
 अश्वत्थस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽहरेत् ॥२३॥
 गृहे स्थिते च वन्दाके नित्यैश्वर्यं प्रजायते ।
 कतकस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽहरेत् ॥२४॥
 अङ्गने नेत्रयुगले निर्धिं पश्यति निश्चितम् ।
 तदेव बन्धयेद्धत्ते सर्ववश्यो भवेद्ध्रवम् ॥ २५ ॥
 उदुम्बरस्य वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽहरेत् ।
 हस्ते बध्वा निहन्त्याशु ज्वरं चातुर्थिकं प्रिये ! ॥२६॥
 रोहिण्यां मातुलङ्घस्य बध्नकं तु समाहरेत् ।
 धारयेदक्षिणे कर्णे जगद्वश्यकरं परम् ॥ २७ ॥
 रोहिण्यां विल्ववन्दाकं करे बध्वा जगत्प्रियः ।
 मृगशीर्षे शिरीषस्य वन्दाकं सम्यगाहृतम् ॥ २८ ॥
 हस्ते बध्वा स्पृशेन्नारीं नरं वा वशयेद्ध्रवम् ।
 मृगशीर्षे तु वन्दाकं तिन्त्रिणीवृक्षसम्भवम् ॥ २९ ॥
 क्षीरेण पिष्टा प्रपिबेदद्वश्यो जायते नरः ।
 तद्धना यः पिबेत्यात्सर्वव्याधिहरो भवेत् ॥ ३० ॥
 महिषीतकपिष्ठेन तेन सर्वाङ्गलेपनम् ।
 कृत्वा वहिगतो यस्तु वहिना च न दद्यते ॥ ३१ ॥
 तिन्त्रिणीकस्य वन्दाकं गृहे यस्य प्रतिष्ठितम् ।
 तस्य चोरमयं नास्ति करे द्युतजयो भवेत् ॥ ३२ ॥
 उदुम्बरस्य वन्दाकं मृगशीर्षे समाहरेत् ।
 हस्ते बध्वा स्पृशेन्नारीं सा नारी वशगा भवेत् ॥ ३३ ॥

स्त्रीणां हस्ते तु बध्नीयादन्नमध्ये विनिक्षिपेत् ।
जायते चान्नवृद्धिस्तु नात्र कार्या विचारणा ॥ ३४ ॥

न्यग्रोधस्य तु वन्दाकं मृगशीर्षे समाहरेत् ।
बध्नीयादक्षिणे हस्ते जनवश्यो भवेद्धृवम् ॥ ३५ ॥

आदाय माटरूषस्य वन्दाकं समुदाहृतम् ।
बध्वा हस्ते जनैर्दीर्घ्यन् स्याद्गूतेष्वपराजितः ॥ ३६ ॥

आद्रीयां तौंबुरं ग्राह्यं वन्दाकं विधिना हरेत् ।
क्षीरेण प्रपिबेदस्तु तस्य स्याल्लोहमोटनम् ॥ ३७ ॥

आद्रीकं वा पुष्परचौ वन्दाकं तुम्बुरोहरेत् ।
बध्नीयादक्षिणे हस्ते बाणस्तम्भः प्रजायते ॥ ३८ ॥

पुनर्वसोहृतं वंशवन्दाकं क्षीरपेषितम् ।
पीत्वा स्त्रीपुरुषौ वन्ध्यौ प्रसुवाते सुतान्बहून् ॥ ३९ ॥

नक्तमालस्य वन्दाकमाहरेच्च पुनर्वसौ ।
क्षीरेण पिष्ठा प्रपिबेदस्थिलामयनाशनम् ॥ ४० ॥

तच्चूर्णनस्य मात्रेण नश्यन्ति ग्रहराक्षसाः ।
पुष्ये बन्धूकवन्दाकं गृहीत्वा तं निधापयेत् ॥ ४१ ॥

श्वेतमध्ये रिपोस्तत्र सस्यनाशश्च जायते ।
आश्लेषायां कर्णिकारवन्दाकं सम्पगाहृतम् ॥ ४२ ॥

बध्वा हस्ते दृढं तेन स्पृशन्वशति तेजनात् ।
मधूकस्य च वन्दाकमाश्लेषायां समाहरेत् ॥ ४३ ॥

बन्धयेदक्षिणे हस्ते व्याप्रादिभयनाशनम् ।
मधासु मुखुकुन्दस्य वन्दाकं विधिनाऽहृतम् ॥ ४४ ॥

निधापयेद्वान्यमध्ये तद्वान्यं त्वक्षयं भवेत् ।
विभीतकस्य वन्दाकं फल्गुन्योः पूर्वयोर्हृतम् ॥ ४५ ॥

क्षौद्रघृष्णेन तेनैव कृतं चक्षुष्यमञ्जनम् ।
 वधनकमुदुम्बरभवं रोहिण्यां गृह्ण वलयकं कुर्यात् ।
 तद्वलयोपरि विनिहितभाण्डस्थितमोदकं क्षयं नैति ॥२२॥
 अश्वथस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ॥२३॥
 गृहे स्थिते च वन्दाके नित्यैश्वर्यं प्रजायते ।
 कतकस्य तु वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ॥२४॥
 अङ्गने नेत्रयुगले निर्धिं पश्यति निश्चितम् ।
 तदेव वन्धयेद्धस्ते सर्ववश्यो भवेद्ध्रवम् ॥ २५ ॥
 उदुम्बरस्य वन्दाकं रोहिण्यां विधिनाऽऽहरेत् ।
 हस्ते बध्वा निहन्त्याशु ज्वरं चातुर्थिकं प्रिये ! ॥२६॥
 रोहिण्यां मातुलङ्घस्य वधनकं तु समाहरेत् ।
 धारयेद्दक्षिणे कर्णे जगद्वश्यकरं परम् ॥ २७ ॥
 रोहिण्यां विल्ववन्दाकं करे बध्वा जगत्प्रियः ।
 मृगशीर्षे शिरीषस्य वन्दाकं सम्यगाहृतम् ॥ २८ ॥
 हस्ते बध्वा स्पृशेन्नार्हं नरं वा वशयेद्दध्वम् ।
 मृगशीर्षे तु वन्दाकं तिन्त्रिणीवृक्षसम्भवम् ॥ २९ ॥
 क्षीरेण पिष्टा प्रपिबेद्दश्यो जायते नरः ।
 तदध्ना यः पिबेत्सातसर्वव्याधिहरो भवेत् ॥ ३० ॥
 महिषीतकपिष्ठेन तेन सर्वाङ्गलेपनम् ।
 कृत्वा वहिणातो यस्तु वहिना च न दद्धते ॥ ३१ ॥
 तिन्त्रिणीकस्य वन्दाकं गृहे यस्य प्रतिष्ठितम् ।
 तस्य चोरभयं नास्ति करे द्वूतजयो भवेत् ॥ ३२ ॥
 उदुम्बरस्य वन्दाकं मृगशीर्षे समाहरेत् ।
 हस्ते बध्वा स्पृशेन्नार्हं सा नारी वशगा भवेत् ॥ ३३ ॥

स्त्रीणां हस्ते तु बध्नीयादन्नमध्ये विनिक्षिपेत् ।
जायते चान्नवृद्धिस्तु नात्र कार्या विचारणा ॥ ३४ ॥

न्यग्रोधस्य तु वन्दाकं सृगशीर्षे समाहरेत् ।
बध्नीयादक्षिणे हस्ते जनवश्यो भवेदूध्यवम् ॥ ३५ ॥

आदाय माटखस्य वन्दाकं समुदाहृतम् ।
बध्वा हस्ते जनैदीर्घ्यन् स्यादूद्यूतेष्वपराजितः ॥ ३६ ॥

आद्रियां तौवुरं ग्राह्यं वन्दाकं विधिना हरेत् ।
क्षीरेण प्रपिबेदस्तु तस्य स्याल्लोहमोटनम् ॥ ३७ ॥

आद्रिके वा पुष्पस्वौ वन्दाकं तुम्बुरोहरेत् ।
बध्नीयादक्षिणे हस्ते बाणस्ताम्भः प्रजायते ॥ ३८ ॥

पुनर्वसोहृतं वंशवन्दाकं क्षीरपेषितम् ।
पीत्वा स्त्रीपुरुषौ वन्ध्यौ प्रसुवाते सुतान्बहन् ॥ ३९ ॥

नक्तमालस्य वन्दाकमाहरेच पुनर्वसौ ।
क्षीरेण पिष्टा प्रपिबेदसिलामयनाशनम् ॥ ४० ॥

तच्चूर्णनस्य मात्रेण नश्यन्ति ग्रहराक्षसाः ।
पुष्पे बन्धूकवन्दाकं गृहीत्वा तं निधापयेत् ॥ ४१ ॥

क्षेत्रमध्ये रिपोस्तत्र सस्यनाशश्च जायते ।
आश्लेषायां कर्णिकारवन्दाकं सम्प्यगाहृतम् ॥ ४२ ॥

बध्वा हस्ते द्वं तेन स्पृशन्वशति तेजवात् ।
मधूकस्य च वन्दाकमाश्लेषायां समाहरेत् ॥ ४३ ॥

बन्धयेदक्षिणे हस्ते व्याग्रादिभयनाशनम् ।
मधासु मुचुकुन्दस्य वन्दाकं विधिनाऽहृतम् ॥ ४४ ॥

निधापयेद्वान्यमध्ये तद्वान्यं त्वक्षयं भवेत् ।
विभीतकस्य वन्दाकं फल्पुन्योः पूर्वयोहृतम् ॥ ४५ ॥

स्थापयेद्वान्यमध्येन तदक्षयं क्षणाद्ववेत् ।
 फल्जुन्योरन्यर्थोहस्तेऽप्यथमेव विधिस्मृतः ॥ ४६ ॥
 शाकवृक्षस्य वन्दाकं मधायां विधिनाऽहरेत् ।
 धान्यसंचयकृद्गारे धान्यवृद्धिश्च जायते ॥ ४७ ॥
 मौज्जीवृक्षस्य वन्दाकं मधार्के विधिनाऽहरेत् ।
 शिरसा धारयेनित्यं तस्य श्रीर्वशमाप्नुयात् ॥ ४८ ॥
 पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तक्षेपे विधिनाऽहरेत् ।
 करे शिरसि वधीयाद्यात्रादिग्रहद्वद्ववेत् ॥ ४९ ॥
 तिन्दुकस्य च वन्दाकं चिक्कायामाहृतं तथा ।
 बध्वा हस्ते समस्तानां सधघो भवति द्विषाम् ॥ ५० ॥
 कुटजस्य तु वन्दाकं चित्रायां विधिनाऽहरेत् ।
 बधीयाद्विक्षिणे हस्ते दुर्लभं चेपितं लभेत् ॥ ५१ ॥
 सात्यां लिकुचवन्दाकं गृहीत्वा यत वस्तुनि ।
 निधापयति तत्सर्वमक्षयं नात संशयः ॥ ५२ ॥
 बब्लूलवधकं सात्यां बदर्यास्त्वनुराधके ।
 बधन्यो धारयेद्वस्ते तत्सृष्टा स्त्री वशा भवेत् ॥ ५३ ॥
 आहृत्य धात्रीवन्दाकं विशाखायां यथाविधि ।
 शुक्तकारस्य भवने विरुद्धस्य निधापयेत् ॥ ५४ ॥
 सर्वं मद्यमपेयं स्यान्मोक्षस्तस्मिन्समुद्धृते ।
 अनुराधासु विधिना ऐन्द्रीवन्दाकमाहृतम् ॥ ५५ ॥
 धान्यमध्ये विनिक्षिप्तं धान्यमक्षयतां नयेत् ।
 ज्येष्ठायामात्रवन्दाकं हृत्वा वैश्यागृहे स्तनेत् ॥ ५६ ॥
 सा दुर्भगा भवेत्सत्यमुद्धृते मोक्ष उच्यते ।
 मूले खदिरवन्दाकं गृहीत्वा विधिपूर्वकम् ॥ ५७ ॥

बध्वा हस्ते नरः क्षियं दुर्भगस्तुभगो भवेत् ।
 तदेव पिष्ठं क्षीरेण पीतं कुष्ठादिनाशनम् ॥ ५८ ॥

मूलके गोद्विकायाश्च वन्दाकं विधिनाऽहरेत् ।
 दक्षिणे बन्धयेद्वस्ते स्त्रीवश्यं भवति ध्रुवम् ॥ ५९ ॥

तदेव शिरसा धार्यं सर्वसिद्धिर्भवेद्वम् ।
 करवीरस्य वन्दाकं पूर्वाषाढासु साधितम् ॥ ६० ॥

धारयेच्छिरसा युद्धे स भवेदपराजितः ।
 पूर्वाषाढासु वन्दाकं बदरीवृक्षसम्भवम् ॥ ६१ ॥

पिबेत्क्षीरेण या बन्ध्या सा बहूश्च सुतांलभेत् ।
 कुरवस्य तु वन्दाकं पूर्वाषाढार्कवारके ॥ ६२ ॥

बन्धयेदक्षिणे हस्ते द्वादश्यो जायते नरः ।
 उत्तराषाढनक्षत्रे ग्राहणं मन्दारवधकम् ॥ ६३ ॥

पलाशबधकं वाऽथ करे बध्वा वशंकरम् ।
 श्रवणे चित्कोद्भूतं वन्दाकं प्राप्यते न तु ॥ ६४ ॥

कंकुणीतैलघृष्टेन ताप्रपत्रं च लेपयेत् ।
 पुटपाकविधानेन तत्खण्णं भवति ध्रुवम् ॥ ६५ ॥

एरण्डस्य तु वन्दाकं श्रवणार्के समाहरेत् ।
 बन्धयेदक्षिणे हस्ते सदा द्यूतजयो भवेत् ॥ ६६ ॥

धनिष्ठायां तु बदरीवन्दाकं विधिनाऽहतम् ।
 बध्वा करे स्पृशेद्यं यं स स दासो भवेद्वम् ॥ ६७ ॥

हृतं पुचागवन्दाकं वारुणेषु यथाविधि ।
 क्षीरेण पिष्ठा प्रपिबन्महानागबलो भवेत् ॥ ६८ ॥

नक्तमालस्य वन्दाकं मधार्के विधिनाऽहरेत् ।
 विधिना धारयेद्वाहौ पिशाचानां च दर्शनम् ॥ ६९ ॥

तिन्निवणीकस्य वन्दाकं पुन्न(पूर्व १)क्षें विधिनाऽऽहरेत् ।
बन्धयेददक्षिणे हस्ते नित्यं द्यूतजयो भवेत् ॥ ७० ॥
पुन्न(पूर्व १)क्षें वंशवन्दाकमदृश्यो जायते करे ।
शिरीषस्य तु वन्दाकमुतरे विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७१ ॥
करे शिरसि बध्नीयाव्याग्रादिग्रहंहृदवेत् ।
मध्यायां स्थापयेत्क्षेत्रे वन्दाकं मधुकोद्धवम् ॥ ७२ ॥
पक्षिणां मूषिकानां च जायते तुण्डवन्धनम् ।
पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तक्षें विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७३ ॥
लिङ्गलेपं प्रकुर्वीत वीर्यस्तम्भो भवेद्ग्रुवम् ।
क्षीरेणालोड्य वल्लीकं क्षौद्रं पिष्टा निषेचयेत् ॥ ७४ ॥
वज्रं तु सप्तधा देवि ! तद्वज्रं रजतं भवेत् ।
पलाशस्य तु वन्दाकं हस्तक्षें विधिनाऽऽहरेत् ॥ ७५ ॥
क्षीरेण प्रपिवेद्यस्तु हृदश्यो जायते नरः ।
तिन्दुकस्य च वन्दाकं चित्रायामाहृतं तथा ॥ ७६ ॥
बध्वा हस्ते समस्तानामवध्यो भवति द्विषाम् ।
हरीतकयास्तु वन्दाकं पूर्वभाद्रपदाहृतम् ॥ ७७ ॥
क्षीरेण कस्तिकं पीत्वा चरेद्वरुचेस्समः ।
उत्तरास्वर्कवन्दाकं हृतं भाद्रपदासु तत् ॥ ७८ ॥
प्रलेपादैः परं हन्त्राद्विषं स्थावरजङ्गमम् ।
रेवत्यां बोधिवन्दाकलतया कृतकौतुका ॥ ७९ ॥
वन्ध्याऽपि लभते गर्भं पीत्वा गोपयसा च तत् ।
रेवत्यां वटवन्दाकं वल्मीकमशुद्धिर्षितम् ॥ ८० ॥
अक्षिदोषेष्वतिश्रेष्ठमंक्षरावरणादिषु ।
रेवत्यां वटवन्दाकं गृहीत्वा धारयेद्द्वंजे ॥ ८१ ॥

महानागबलोपेतो महागणश्च जायते ।
 समुद्रूतं विशाखायां वन्दाकं राजवृक्षकम् ॥ ८२ ॥

निवारयति गेहस्थं वैश्वानरभर्यं गृहे ।
 रोहिण्यां वटवन्दाकं कटिस्थं वीर्यवर्धनम् ॥ ८३ ॥

अश्वत्थभववन्दाकं रेवत्यां गर्भदेव स्मृतम् ।
 विषवृक्षोत्थवन्दाकं पूर्वाषाढोद्भूतं यदि ॥ ८४ ॥

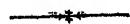
प्रलिप्तं तनुते भूतपिशाचादिप्रभाषणम् ।
 चुल्लिकान्तर्गतं कुर्यात्समक्तां पानसन्ततिम् ॥ ८५ ॥

द्यूते जांचववन्दाकं रेवत्यां जयकारकम् ।
 कुर्यात्कुरववन्दाकं हस्तस्थं बाणवारणम् ॥ ८६ ॥

मधूकवृक्षवन्दाकं धान्वस्थं धान्यवृक्षिदम् ।
 पलाशतस्तवन्दाकं वाक्प्रदं क्षीरसेवितम् ॥ ८७ ॥

वेश्यायां निष्ववन्दाकं गृहान्तर्निहितं यदि ।
 वशं करोति साश्र्वयमाजन्ममरणान्तिकम् ॥ ८८ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ द्वाविशेषासः ॥

॥ त्रयोर्विश्व उल्लासः ॥

विशिष्टा रससंस्काराः ॥

श्रीभैरवी—

श्रुतं सर्वं मया देव ! द्विव्ये सर्वरसायनम् ।
 शंभो ! तत्र प्रसादेन कृपांभोधे सुरेश्वर ॥ ९ ॥

विज्ञापयिष्याम्यपरं सर्वलोकहितङ्करम् ।
 वृद्धस्त्रीबालषण्डानामन्येषां रोगिणामपि ॥ २ ॥
 रसायनेष्वशक्तानां कथं सौख्यं भवेत्प्रभो ! ।
 सर्वानुग्राहक श्रीमन् ! तदाज्ञापय भैरव ! ॥ ३ ॥
 श्रुत्वा देव्यास्तुतिपरं सर्वलोकहितप्रदम् ।
 श्रुत्वा मन्दस्मितं देवो जगादेत्यं परं वचः ॥ ४ ॥

श्रीभैरवः—

साधु साधु महाभागो ! लेकानां जननां यतः ।
 तस्माल्लोकहितं पृष्ठं तद्रक्ष्याम्यहमीश्वरि ! ॥ ५ ॥

रसादिसंस्कारंविधि सर्वरोगनिबर्हणम् ।
 यथाक्रमं प्रवक्ष्यामि श्रूयतामवधानतः ॥ ६ ॥

रसेन्द्रो रसराजश्च।रससूतश्च पारदः ।
 शिवबीजं शिवो जैत्रो रसलोहो महारसः ॥ ७ ॥

रसोत्तमो मंहातेजास्तूतराद् चपलोऽमृतः ।
 शुत्तुरो लोकनाथश्च प्रभुरिन्द्रो भवस्तथा ॥ ८ ॥

रुद्रतेजाः खेचरश्च रसधातुरचिन्त्यजः ।
 अमरो देहदस्तकन्दस्तकन्देशो मृत्युनाशनः ॥ ९ ॥

देवो रसायनश्रेष्ठो यशोदः पावनस्तमृतः ।
 प्रोक्ता दिव्यरसाश्चैव त्रयस्त्रिशब्दं नाम च ॥ १० ॥

दोषयुक्तस्तूतराजो विषमेव वरानने ! ।
 दोषहीनो रससाक्षादमृतेण नाल संशयः ॥ ११ ॥
 तस्मात्पारदसंस्कारं दोषघ्नं शूणु पार्वतिं ! ।
 रसाचार्योऽभिषकश्रेष्ठो यतात्माऽधोरमन्त्रवित् ॥ १२ ॥

रसशोधनसंस्काराः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुभक्षे शुभलग्नेषु सुमुहूर्ते सुवासरे ।
 पूर्वोक्तवत्सूतपूजां कुर्यादादौ शुचिथले ॥ १३ ॥

शतं पलानां पञ्चाशतपञ्चविंशति चा पुनः ।
 दश वा पञ्च वा देवि ! नैतस्सादूनमिष्यते ॥ १४ ॥

लोहजे वा शिलोत्थे वा खल्वे सूतं विनिक्षिपेत् ।
 कलांशं सूतराजस्य चूर्णेष्टकनिशारजः ॥ १५ ॥

जम्बीराम्लेन संमर्द्य तस्खल्वे दिनं प्रिये ! ।
 क्षालयेदुष्णसौवीरैर्नागदोषो विनश्यति ॥ १६ ॥

अंकोलेनेन्द्रवारुण्या वङ्गदोषो विनश्यति ।
 आरघ्वधेन च मलं चित्रके नागदूषणम् ॥ १७ ॥

कृष्णधूर्तेन चाञ्चल्यं त्रिफलाभिर्विषं हरेत् ।
 गिरिदोषं त्रिकटुकैरसद्यानिस्तु गोक्षुरैः ॥ १८ ॥

वङ्गादिसप्तदोषाणां नाशार्थं सप्तवासरम् ।
 तत्तच्चूर्णैः कलांशैश्च कुमार्या रससंयुतैः ॥ १९ ॥

मर्दयित्वा रसं पञ्चात्क्षालयेदुष्णकांजिकैः ।
 पारदस्सकलैदोषैर्मुच्यते सप्तकञ्जुकैः ॥ २० ॥

वैद्यकर्मणि योज्यश्चेद्रसस्यात्सर्वोगहा ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

देवदारुमलयजज्यावायसतुष्ठिका- ॥ २१ ॥

कुमारीमुसलीवन्ध्याकर्केटीरससंयुतम् ।
 सूतं दिनं मर्दयेच्च पुनः पातनयन्त्रके ॥ २२ ॥

पातयेदोजयेत्सुतं शुद्धं वैद्यस्य कर्मणि ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

दर्थं पाषाणचूर्णं च निशाकन्यासौ रसम् ॥ २३ ॥

मर्दयेहिनमेंकं च पूर्वयन्त्रे च पातयेत् ।

षुवं संस्कारसंशुद्धं योजयेद्वैद्यकर्मणि ॥ २४ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

दरदं याममात्रं तु पारिमिदद्रवैः प्रिये ! ।

अथवा जम्बीरसैर्मर्दयित्वा तु पाचयेत् ॥ २५ ॥

यन्त्रे पातनके देवि ! दोषकञ्जुकवर्जितः ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

पुनर्नवारसैः पेष्यं धान्याश्रं पारदं समम् ॥ २६ ॥

तसखलवे दिनं कृत्वा वज्रमूषागतं रसम् ।

पचेद्भूधरयन्त्रे च पुनस्संर्मदयेच्च तम् ॥ २७ ॥

पूर्वद्रवैर्यथापूर्वं मर्दनं पाचनं पुनः ।

कृत्वैतं दशवारं तं पात्यं पातनयन्तके ॥ २८ ॥

शुद्धस्यात्पारदो देवि ! योज्यो योगे रसायने ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

दशमांशं रसाद्वन्धं तसखलवे विनिक्षिपेत् ॥ २९ ॥

वराजम्बीरकन्याग्निद्रवैर्यामं विर्मदयेत् ।

पातयेत्पातनायन्त्रे कुर्यादेवं तु सप्तधा ॥ ३० ॥

सगन्धकं मर्दनं च पातनं भवति प्रिये ! ।

शुद्धस्यात्पारदो देवि ! योज्यः पारदकर्मणि ॥ ३१ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

तिलैलैमर्माहिषिकैमूर्त्रैमद्याम्लकेन च ।
गोमांसैहिङ्गुं पाच्यं लोहपात्रे क्रमाग्निना ॥ ३२ ॥

सप्ताहं लोहदण्डेन चालयेचद्दद्वं मुहुः ।
सार्वं मयूरपित्तेन भावयेदातपे दिनम् ॥ ३३ ॥

पातयेत्पातनायन्त्रे दरदं खरवहिना ।
शुद्धो भवेच्छतुर्यामात्पारदो योगवाहकः ॥ ३४ ॥

जारणार्हो बडबानलविडः ॥

शृणु देवि ! प्रवक्ष्यामि जारणार्हं विडं प्रिये ! ।
चूर्णं कृत्वा दग्धशङ्खं घर्मेऽर्कक्षीरभावितम् ॥ ३५ ॥

कुर्याहिनं ततो देवि ! धूमसारं च भावयेत् ।
दिनं जम्बीरकसैरातपे चातितीव्रके ॥ ३६ ॥

चतुर्याममजामूर्तैषोडशांशं सुवर्चलम् ।
यथा सान्द्रत्वमान्तोति तावत्काण्ठं वरानने ! ॥ ३७ ॥

नरमूत्रे षोडशांशो कण्टकार्णी समूलकाम् ।
यावद्धनीभवेत्तावत्काथनीया प्रयत्नतः ॥ ३८ ॥

तिनिणीक्षारकासीससर्जक्षाराश्शिलाजतु ।
जम्बीरस्य रसैस्सर्वं चतुर्यामं पृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥

जेपालं तत्त्वचाहीनं मूलकक्षारसैन्धवम् ।
गुज्जां च टङ्गणं शिशुद्वैर्माण्यं पृथक्पृथक् ॥ ४० ॥

जम्बीराणां द्रवैर्माण्यं शङ्खाण्यं तत्त्वोदश ।
सर्वं समांशं च दिनमेकीकृत्य तु गालितम् ॥ ४१ ॥

रक्षयेत्सर्वदा ज्ञेयो नाम्ना च बडबानलः ।
सुवर्णादिमलोहानां खानां जारणे तथा ॥ ४२ ॥

अप्राद्युपरसानां च योजनीयं प्रयत्नतः ।

पारदभस्त्रविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुद्धसूतं शुद्धगन्धं मर्दयेद्गोष्टैस्समम् ॥ ४३ ॥

पिण्डीभूतं कुमार्यश्च दलगर्भे निवेशयेत् ।

सम्यक्सूत्रेण संवेष्ट्य तमयस्कान्तसंपुटे ॥ ४४ ॥

निरुद्ध्य तं मृदुपुटे त्रिधा पाच्यं पुनः प्रिये ! ।

आदाय दृढमूषायामन्धयित्वा धमेत्सुधीः ॥ ४५ ॥

भस्मीभवेत्सूतराजो योज्यो योगे रसायने ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

श्यायाशुष्काणि कुर्वीत शाकपक्फलानि च ॥ ४६ ॥

मर्दयेदर्कपयसा तेन मूषोदरं लिपेत् ।

अग्रप्रसूतगोजातजरयोशिशिरितं रजः ॥ ४७ ॥

मूषामध्ये क्षिपेत्यश्चात्सूतं गन्धश्च तद्रजः ।

क्षिप्त्वा निरुद्ध्य च धमेद्भस्मीभवति पारदः ॥ ४८ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

वन्ध्या कार्कोटकी काकतुण्डी च कंडुतुंबिका ।

कंचुकी नलिका काकमाची वै कालमञ्जरी ॥ ४९ ॥

काकजंघास्त्वमास्तर्वाः पिण्डा मूषान्तरे क्षिपेत् ।

पूर्वोक्तवन्ध्यामुख्यांभिरष्टाभिर्दद्येद्दसम् ॥ ५० ॥

तद्रसं लिप्तमूषायां क्षिप्त्वा रुच्वा च भूधरे ।

पचेदेवं चाष्टवारमेवं मूषाप्रलेपनम् ॥ ५१ ॥

मर्दनं धमनं कुर्याद्भूयो भूयस्सुरेश्वरि ।
मृतो भवति सूतेन्द्रो योग्यो रोगे रसायने ॥ ५२ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

नियामकौषधैर्मर्द्य चतुर्यामं रसं हृदम् ।
द्विगुणे गन्धतैले च शर्नैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ ५३ ॥
यावद्खोटत्वमाप्नोति तावदेवं पचेद्रसम् ।
तत्खोटं संपुटे लौहे क्षिप्त्वा स्नध्यादृढं सुधीः ॥ ५४ ॥
पथ्याजलैर्लोहकिट्ठं पिष्टा सम्पुटमालिखेत् ।
तस्योर्ध्वं श्रावके काचं कृत्वा नागं विनिक्षिपेत् ॥ ५५ ॥
स नागो द्रवते यावत्तावदेवं धमेत्प्रिये ।
यावन्न याति काठिन्यं तावन्नैव धमेत्सुधीः ॥ ५६ ॥
युनः कठिनतां प्राप्ते धमेत्पूर्वोक्तवन्मुहुः ।
त्रियामधमनादेवं भस्मीभवति पारदः ॥ ५७ ॥
भस्मीकृते मूलिकाभिराणारहितो रसः ।
देहे लोहे न योज्यस्याद्योज्यो भेषजकर्मणि ॥ ५८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

द्विगुणे गन्धतैले च शुद्धं सूतं विमर्दयेत् ।
एकाहं तं पुनर्मर्द्य सर्पाक्षीभृजराडपि ॥ ५९ ॥
विष्णुक्रन्ता व्यहं चैषां रसैश्लक्षणं विमर्दयेत् ।
पचेद्यन्ते त्रिसधैर्वै व्यष्टवारमिति प्रिये ॥ ६० ॥
कुर्याद्भस्ति सूतेन्द्रो रोगसंघातनाशबः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

इवेतांकोलस्य मूलोत्थरसैर्मर्द्यस्व्यहं रसः ॥ ६१ ॥

मूषायां निक्षिपेदुध्वा पचेद्भूधरयन्त्रके ।
पारदो भस्तां याति सर्वरोगहरः परः ॥ ६२ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

विष्णुकान्तां वेदिकां च काञ्जिकेन विमर्दयेत् ।
तत्कल्पकेन रसो मर्द्यस्सप्तधा मूर्च्छितोहिथतः ॥ ६३ ॥
तं रसं श्रावके क्षिप्त्वा सिञ्चयेत्तद्रसैर्मुहुः ।
दीपाग्निना दिनं पच्याद्वस्म स्थाल्यवणाकृतिः ॥ ६४ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

काकोदुंबरिकाक्षीरैर्मीवयेत्सोमरामठम् ।
पुनः पुनस्सप्तधैवं शोषयेन्मर्दयेत्सुधीः ॥ ६५ ॥
काकोदुम्बरपञ्चाङ्गं षोडशांशो जले क्षिपेत् ।
थैकांशोऽवशिष्टस्यातेन तद्धिङ्गु मर्दयेत् ॥ ६६ ॥
तद्गोलके रसं क्षिप्त्वा मूषायां तं च रोधयेत् ।
भूधरे च पुटेदेवमष्टवारं पुनः पुनः ॥ ६७ ॥
पुटे पुटे च तद्धिङ्गु दद्यात्पूतो घृतो भवेत् ।

[नवमः प्रकारः ।]

उरबूकस्य बीजानि तथाऽपार्मार्गजानि च ॥ ६८ ॥
पूर्णयेत्तच्च मूषायां क्षिप्त्वा सूक्तं ततः क्षिपेत् ।
तद्वृष्टौ पूर्वचूर्णौ च सम्यङ्गमूषां निरोधयेत् ॥ ६९ ॥
फचेलघुपुटैरेवं चतुर्भिर्मस्तां व्रजेत् ।

[दशमः प्रकारः ।]

कुड्हुञ्च्याः कन्दमध्ये कान्तास्तन्यपरिष्ठुतैः ॥ ७० ॥

रसं क्षिप्त्वा मुखं रुध्वा तन्मज्जकल्कतसुधीः ।
तं गोमयैस्समालिप्य स्वेदयेद्गोमयाग्निना ॥ ७१ ॥
एवं कृते सप्तवारं रसो भस्त्वमाप्नुयात् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

अंकोलस्य शिफानीरैसूतं गन्धं समं समम् ॥ ७२ ॥
दिनमेकं मर्दयेच्च मूषागर्भं निरोधयेत् ।
पुटेद्भूधरयन्त्रे च दिनान्ते भस्म जायते ॥ ७३ ॥

[द्वादशः प्रकारः ।]

सूतं धान्याश्रकं तुल्यं मारकौषधिजै रसैः ।
मर्दयेदिनमेकं तु तत्कर्कैवस्त्रलेपनम् ॥ ७४ ॥
तद्वस्त्रं वर्तिकां कृत्वा धृत्वा देशेन दीपयेत् ।
तद्दुर्ति पतितां कांस्ये कृष्णवर्णं च तद्वेत् ॥ ७५ ॥
तत्पुनर्मारकैर्मर्द्यं पातनायन्त्रके पचेत् ।
मृतो भवेद्दिनैकेन तद्भस्माखिलरोगहृत् ॥ ७६ ॥

[त्रयोदशः प्रकारः ।]

कालघुत्तूरतैलेन मर्दनीयश्च पारदः ।
ततो नियामकैर्मर्द्याद्दिनैकं कूर्मयन्त्रके ॥ ७७ ॥
पाचयेद्भस्मतां याति शुभ्रस्यात्सर्वरोगहा ।

[चतुर्दशः प्रकारः ।]

शुद्धसूतादर्धभागं शुद्धं गन्धं विमर्दयेत् ॥ ७८ ॥
मारकौषधजैद्रवैर्दिनं मूषागतं पचेत् ।
यन्ते भूधरसंज्ञे च दिनैकेन भस्मति ॥ ७९ ॥

[पञ्चदशः प्रकारः ।]

सूतमग्रं वटक्षीरेस्त्रियामं मर्दयेत्पिये ।
मूषागर्भे विनिक्षिप्य करीषाग्नौ दिनं पचेत् ॥ ८० ॥
भस्मीभवति सूतेन्दशुभ्रस्सर्वार्तिनाशनः ।

[षोडशः प्रकारः ।]

मुखीकृते वासिते च पारदे समकाञ्चनम् ॥ ८१ ॥
जारयेत्पूर्वयोगेन ततो गन्धं समं क्षिपेत् ।
दिव्यौषधिद्रवैर्मर्द्य दिनं मूषाधृतं रसम् ॥ ८२ ॥
दिवानकं करीषाग्नौ पचेद्वा तुषवहिना ।
स्वेदयेत्तं समुद्धृत्य भूयो दिव्यौषधोद्भवैः ॥ ८३ ॥
बीजैस्समाशैसंसर्वं चतुर्यामं सुरेश्वरि ।
वज्रमूषागतं धार्घं भस्मीभवति पारदः ॥ ८४ ॥
तद्भस्म दिव्यं युज्जीत सदा रोगे रसायने ।

[सप्तदशः प्रकारः ।]

खजीर्णे पारदे स्वर्णं सममल्लेन मर्दयेत् ॥ ८५ ॥
पिण्ठीभूतं काञ्जिकेन प्रक्षाल्यादाय तां पुनः ।
पिण्ठर्धं शुद्धगन्धं च तदर्धं टङ्कणं क्षिपेत् ॥ ८६ ॥
सर्वतुल्यां निशां नारीपुष्परक्तद्रवैर्दिनम् ।
मर्दयेतां दिनान्ते च कुर्यात्तदूगोलकं ततः ॥ ८७ ॥
पचेद्भूक्यन्ते च दिनं मन्दाग्निना सुधीः ।
समादाय विचूर्ण्येव दत्त्वा तत्समगन्धकम् ॥ ८८ ॥
गर्भयन्ते व्यहं पाच्यं लघुना तत्तुषाग्निना ।
रसो भस्म भवेद्विः ! निरुत्थस्याद्रसायनम् ॥ ८९ ॥

[अष्टादशः प्रकारः ।]

कर्षन्त्रयं शुद्धसूतं कर्षं ताप्त्रजः प्रिये । १
 अम्लैसंसंमर्द्येद्वाढं दिनं खल्वे ततो भवेत् ॥ ९० ॥
 पिष्ठिस्तां क्षालयेत्तोयैस्त आदाय निर्सलम् ।
 माक्षीकसत्वं तत्सर्वं चक्रमर्दच्छदद्रवैः ॥ ९१ ॥
 त्रिदिनं मर्दयेद्वाढं तां पिष्ठि गर्भयन्तके ।
 तुषानिना पचेहेवि ! त्रिदिनं वा दिवानिशम् ॥ ९२ ॥
 करीषाम्बौ भवेत्सूतमस्म सैगजरापहम् ।

[एकोनविंशः प्रकारः ।]

सूतं स्वर्णं व्योमसत्वं समे सर्पसमं बिडम् ॥ ९३ ॥
 रम्भादण्डद्रवैस्सर्वं तत्खल्वे मर्दयेद्विनम् ।
 ततो दिव्यैषधोद्भूतैर्जैस्तुल्यं दिनद्रयम् ॥ ९४ ॥
 सह संमर्दयेद्रम्भातोयैस्तदर्भयन्तके ।
 षूर्वकमेण विपचेद्रसभस्म भवेच्छुभम् ॥ ९५ ॥
 जरामरणरोगान्वं सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

[विंशः प्रकारः ।]

रसेन्द्रं चिमलासत्वं तुल्यं मर्द्य दिनत्रयम् ॥ ९६ ॥
 सिन्दुवारच्छदरसैः पिष्ठिस्यातां विनिक्षिपेत् ॥
 काचकूप्यन्तरे कूर्पीं सप्तमृत्कपटैर्लिपेत् ॥ ९७ ॥
 शोषयेद्वालुकायन्वे दिने मन्दानिना पचेत् ।
 रसभस्म भवेद्विव्यं सूजरामरणापहम् ॥ ९८ ॥

[एकविंशः प्रकारः ।]

कर्षद्रव्यं रसेन्द्रं च तदर्धं शुद्धगन्धकस् ॥

माक्षीकसत्वं गन्धांशं तत्सर्वं मर्दयेद् दिनम् ॥ ९९ ॥
 निर्गुण्डीपत्रसारैश्च तं गोलं निक्षिपेत्प्रिये ! ।
 मूषामध्ये ततो मूषावक्त्रं रुद्धा विनिक्षिपेत् ॥ १०० ॥
 तां मूषां गड्ढुकायन्ते पचेन्मन्दामिना दिनम् ।
 रसभस्म भवेद् दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ १०१ ॥
 ज्ञामरणरोगधनं सर्वसिद्धिप्रदं शुभम् ।

[द्वार्दिशः प्रकारः ।]

पक्षमूषोदरे तुल्यगन्धकान्तरितं रसम् ॥ १०२ ॥
 तयोश्चतुर्गुणं दत्ता काकमाचीरसं पुनः ।
 आच्छाद्य गड्ढुकायन्ते तां निधाय पचेत्कमात् ॥
 मृदुमध्यमच्छण्डाल्यवहौ यामचतुष्टयम् ।
 ततश्च सर्वरोगधनं रसभस्म भवेच्छुभम् ॥ १०४ ॥

[त्र्योर्दिशः प्रकारः ।]

स्तुहीक्षीरैर्दिनं सूतं मर्दयेत्तदभावतः ।
 अम्लवल्ल्या रसैरेव तं रसं गन्धकैस्समम् ॥ १०५ ॥
 मर्मयन्ते विनिक्षिप्य पूर्ववद्विपचेद्बुधः ।
 मृतो भवेद्रसस्तोऽयं सर्वरोगहरो भवेत् ॥ १०६ ॥

[चतुर्दिशः प्रकारः ।]

गुञ्जाफलं रससमं मधुटक्कणयावक्तैः ।
 मुङ्गपत्ररसैर्युक्तं दिनमेकं विर्मदयेत् ॥ १०७ ॥
 छादितं वज्रमूषायां धमयेन्मृदुवहिना ।
 अयं रसायनो वृष्यो रसस्याच्छाशिसन्निभः ॥ १०८ ॥

[पञ्चविंशः प्रकारः ।]

समं गन्धरसं शुच्छं कीटमारिणिकाद्रवैः ।
अजमार्येहिमार्योर्वा श्वेतांकोलरसेन वा ॥ १०९ ॥
मर्दयेत्त्रिदिनं क्षिप्त्वा मृण्मये संपुटे ततः ।
दिनमेकं करीषान्मौ तुषान्मौ वा दिनत्रयम् ॥ ११० ॥
पचेत्ततस्सूतभस्म जायते रुजरापहम् ।

[षड्विंशः प्रकारः ।]

ताम्राभ्रपातनायोगाच्छोधितं पारदं प्रिये ! ॥ १११ ॥
बज्रभस्म समं हंसपादीद्रवैर्विमर्दयेत् ।
दिव्यौषधिभवैर्बीजैवज्रमूषान्तरं लिपेत् ॥ ११२ ॥
तस्मिन्पूर्वरसं क्षिप्त्वा रुच्चाडथ त्रिदिनं पचेत् ।
तुषाग्निना ततोद्भूत्य तत्तुल्यं द्रुतपारदम् ॥ ११३ ॥
हंसपादीरसैस्सर्वं मर्दयेत्त्रिदिनं ततः ।
पूर्ववत्तं पचेत्सोऽयं रसो भस्ति निश्चयः ॥ ११४ ॥
जरामरणरोगधनस्सर्वसिद्धिप्रदश्शुभः ।

[सप्तविंशः प्रकारः ।]

वासितं पारदं कर्षमष्टगुञ्जं सुवर्णकम् ॥ ११५ ॥
मृतवज्रं चतुर्गुञ्जं मर्द्य हंसपदीरसैः ।
तस्खल्वे वज्रमूषागतं कृत्वा निरौधयेत् ॥ ११६ ॥
पचेद्भूधरयन्त्रे च पुनरादाय तं रसम् ।
हंसपादीद्रवैर्मर्द्यं तस्खल्वे दिनत्रयम् ॥ ११७ ॥
पूर्ववद्भूधरे यन्त्रे पचेत्तं च पुनः पुनः ।
एवं शतपुटं कृत्वा भस्म स्याद्रक्तवर्णकम् ॥ ११८ ॥

जरामरणदारिद्र्यनाशनं भवनाशनम् ।

[अष्टाविंशः प्रकारः ।]

युगांशशुद्धसूतस्यादेकांशं ताम्रचूर्णकम् ॥ ११९ ॥

अम्ले दिनं मर्दयेत्तं प्रक्षाल्यादाय पिष्ठिकाम् ।

ताप्यसत्वं पिष्ठिसमं चक्रमर्ददलद्रवैः ॥ १२० ॥

मर्दयेत्तिदिनं सर्वं गोलकं गर्भयन्त्रके ।

निक्षिप्य त्रिदिनं पाच्यं तुषाग्नौ वा सुरेश्वरि ! ॥ १२१ ॥

दिवारात्रं करीषाग्नौ पचेद्द्रस्म भवेद्रसः ।

[एकोनत्रिंशः प्रकारः ।]

मुखीकृतरसं चाभ्रसत्वं स्वर्णं त्यं समम् ॥ १२२ ॥

रंभाद्रवेण सम्पर्द्य दिनं सर्वसमं विडम् ।

ततो दिव्यौषधीनां च वीजैर्मर्द्य दिनतयम् ॥ १२३ ॥

गर्भयन्ते पचेत्यश्वात्करीषाग्नौ मृतो भवेत् ।

[त्रिंशः प्रकारः ।]

खजीर्णसूतं विमलां समं निर्गुण्डिकारसैः ॥ १२४ ॥

मर्दयित्वा अथ ह काचकूपिकायां विनिक्षिपेत् ।

सिकतायन्त्रके पाच्याच्छतुर्यमेन भस्मितः ॥ १२५ ॥

[एकत्रिंशः प्रकारः ।]

ताप्यसत्वं समं गन्धं द्वाभ्यां तुल्यं च जारितम् ।

सूतं निर्गुण्डिकां मर्द्य दिनं तदगोलकं पुनः ॥ १२६ ॥

वज्रमूषान्धितं कृत्वा धमेद्वा गड्डुयन्त्रके ।

पचेतद्रक्तवर्णं स्यात्स रसस्सर्वरोगहा ॥ १२७ ॥

रसभस्मलक्षणम् ॥

अक्षयित्वं निरुत्थत्वं निर्लेपत्वं सुभस्मता ।
मारकत्वं च लोहानां लक्ष्येद्रसभस्तः ॥ १२८ ॥

१. गन्धपिण्डी ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सञ्चूर्य शोधितं गन्धं धूतपत्ररसेन च ।
सप्तधा भावयेद्वर्मे स्त्रीणां च रजसा तथा ॥ १२९ ॥
तथा मानवपित्तेन लोलयेद्वन्धकं पुनः ।
पलमेकं शुद्धरसं कर्परे चातपे न्यसेत् ॥ १३० ॥
तदूर्ध्वं लोलितं गन्धं विन्यस्याङ्गुष्ठमर्दितम् ।
कुर्यात्सूतो भवेत्पिण्डिसर्वकर्मसु सिद्धिः ॥ १३१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः— स्वर्णगन्धपिण्डी ।]

गन्धकं शोधितं देवि ! तिलपर्णीरसेन च ।
सप्तधा मर्दयेच्छोष्य छायायां भावयेत्कमात् ॥ १३२ ॥
मूषायां पारदं शुद्धं पलमात्रं विनिक्षिपेत् ।
सुवर्णनिष्कगुलिकां मूषायां निक्षिपेत्तः ॥ १३३ ॥
तत्र नारीरजोमूत्रमलमात्रं विनिक्षिपेत् ।
वालुकायन्त्रमध्ये च तां मूषां स्थापयेच्छिवे ॥ १३४ ॥
अल्पमल्पं पूर्वगन्धं वारं वारं विनिक्षिपेत् ।
मृद्गिनिना पचेद्याचत्कर्षगन्धं च जीर्यते ॥ १३५ ॥
अवतार्य स्वाङ्गशीतमाहरेत्स्वर्णगोलकम् ।
स्वर्णपिण्डिभवेद्विद्वया सर्ववाच्छितदायिनी ॥ १३६ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

भावयेन्मर्कटीतोग्नैश्शतधा शुद्धगन्धकस् ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

त्वे पलं सूर्तं कर्षार्थं गन्धकं क्षिपेत् ।
ना पचेद्यामं कराङ्गुषेन चालयेत् ॥ १४८ ॥
षिर्भवेद् दिव्या सर्वकर्मकरी शुभा ।

पिण्डीस्तम्भनम् ॥ (२)

तं स्तम्भनं वक्ष्ये तिक्तकोशातकीभवम् ॥ १४९ ॥
गङ्गालिनीकन्दं तुल्यं कान्तास्तनोद्भवैः ।
पिण्डा च तां पिण्ठीं लेपयेदङ्गुलं दृढम् ॥ १५० ॥
कन्देऽथवा क्षीरकन्दे वा सूरणोद्भवे ।
वा वज्रकन्दे वा कन्दे वा कुड्हुंचिजे ॥ १५१ ॥
षिं निक्षिपेत्ततन्मज्जया रोधयेन्मुखम् ।
८ च मृदा लिप्त्वा पुटेद्भूधरयन्त्रके ॥ १५२ ॥
कं करीषामावूर्धाधिः परिवर्तनम् ।
हन्दं तु न दहेतथा पाकक्रमस्त्वृतः ॥ १५३ ॥
पेष्टि समानीयाद्भवेत्सा स्तम्भिता प्रिये ! ।

पिण्डीजारणम् ॥ (२)

तं स्तम्भितानां च जारणा वक्ष्यते शिवे ! ॥
न्त्रे लोहकृते गन्धकं पिण्ठितुल्यकम् ।
र्ध्वं च देवेशि ! स्तम्भितां गन्धपिण्ठिकाम् ॥
पिण्ठितुल्यं च गन्धकं चूर्णितं क्षिपेत् ।
९ भूधरे यन्त्रे पाचयेज्जारयेकमात् ॥ १५६ ॥
पुनः पुनर्देयमेवं शतगुणं प्रिये ! ।
शतगुणे गन्धे यन्त्रात्पिण्ठि समाहरेत् ॥ १५७ ॥

सर्वासां गन्धपिष्ठीनां जारणं साच्च रञ्जनम् ।

पिष्ठीमारणम् ॥ (२)

जारितानां च पिष्ठीनां प्रवस्थे मारणक्रमम् ॥ १५८ ॥

तस्खल्वे विनिक्षिप्य जारितां गन्धपिष्ठिकाम् ।

दिव्यौषधिरसैः पिष्टा दिनं कुर्याच्च गोलकम् ॥ १५९ ॥

दिव्यौषधीनां बीजानि पिष्टा दिव्यौषधोद्भवैः ।

स्वरसैर्वज्ञमूषान्तर्लेपयेत्पूर्वगोलकम् ॥ १६० ॥

क्षिप्त्वा निरुद्य मूपास्यं पचेद्भूधरयन्तके ।

प्रवर्तयन्त्वोर्ध्वमधो दिनमेकं पुनः प्रिये ! ॥ १६१ ॥

समाहृत्य यथापूर्वं पूर्वतोर्थैश्च मर्दयेत् ।

पुटयेत्पूर्ववहेवि ! दशवारमिति क्रमात् ॥ १६२ ॥

असंशयं गन्धपिष्ठिर्मियते सर्वकार्यकृत् ।

गन्धपिष्ठिकमाज्ञातरसभसानि भैरवि ! ॥ १६३ ॥

सर्वकर्मसु सुख्यानि विशेषाद्वादकर्मणि ।

रसवन्धाः ॥

[प्रथमः प्रकारः— वैक्रान्तबन्धः ।]

वश्यामि रसवन्धानि शृणु भैरवि ! सम्प्रति ॥ १६४ ॥

शोधितं पारदं खल्वे दशनिष्कं विनिक्षिपेत् ।

निष्कैकं शुद्धगन्धं च स्वल्पं स्वल्पं विनिक्षिपेत् ॥ १६५ ॥

कुड्येनमर्दयेद्ग्राघा पिष्ठिस्याद्याममातके ।

क्षीरकन्देऽथवा वन्ध्याकन्दे वा कुड्यहुत्वजे ॥ १६६ ॥

कन्दे वा निक्षिपेत्पवेशु मे गन्धपिष्ठिकाम् ।

निष्कार्धं भस्म वैक्रान्तमूर्ध्वमधो निक्षिपेत्सुधीः ॥ १६७ ॥

तत्कन्दमज्जया वक्तुं निरुद्य च मृदा बहिः ।
द्विम्पेदङ्गुलिमात्रेण शोषयित्वाऽथ सर्वतः ॥ १६८ ॥
अष्टवारं पचेदन्त्रे भूधरे कौकुटे पुटे ।
करीषाग्नौ पुनः कुर्यादूर्धभागमधः प्रिये ! ॥ १६९ ॥
अधोभागं तथोर्धं च भूयो भूयः प्रवर्तनम् ।
एवमेकदिनं पश्चात्पचेद्युगकरीषकैः ॥ १७० ॥
पकदाडिमबीजाभो बद्धो भवति पासदः ।
वैक्रान्तबद्धनामा स्याच्छूर्णितो योगवाहकः ॥ १७१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः— गन्धकबन्धः ।]

पूर्वोक्तां गन्धपिण्ठीं तां वस्त्रे बध्वाऽथ संपुटे ।
लोहजे पोद्वर्लीं स्थाप्य चोर्धर्वधस्समगन्धकम् ॥ १७२ ॥
निरुद्य संपुटं सम्यक् पचेत् भूधरयन्त्रके ।
यथा जीर्णे भवेद्गन्धो भूयो भूयस्तथाऽपि च ॥ १७३ ॥
एवं षड्गुणगन्धस्तु जारणीयो महेश्वरि ! ।
एवं गन्धकबद्धोऽयं रसस्सर्वामयापहः ॥ १७४ ॥

[तृतीयः प्रकारः— गन्धकबन्धः ।]

घोडशाङ्गुलदीर्घा च जम्बीरफलविस्तृता ।
पकमूषा दृढतरा चालुकायन्त्रमध्यतः ॥ १७५ ॥
त्रिभागमनां कुर्वीत बहिः पादांशसंस्थिताम् ।
तस्यां क्षिपेद्गन्धसूतं पलमेकं सुरेश्वरि ! ॥ १७६ ॥
सूतादथोर्धभागे तु द्विपलं शुद्धगन्धकम् ।
निक्षिपेत्तन्मुखं सम्ब्रयोधयेन्मन्दवहिता ॥ १७७ ॥
पचेन्निर्धमता यावत्तावद्यूमे मने पुनः ।
काकमाचीद्वैः पूर्या तद्दव्वे जीर्णतां भते ॥ १७८ ॥

रसेन नागवल्लयाश्च पूरणीया पुनः प्रिये । ।
 उन्मत्तकरसैः पूर्या शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ १७९ ॥
 गन्धकं जीर्यते यावत्काकमाच्यादिकद्रवैः ।
 घृतूरान्तैः पचेदेवं बद्धो भवति पारदः ॥ १८० ॥
 नाम्ना गन्धकबद्धोऽयं सर्वघोगेषु योजयेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः— गन्धकसुवर्णवन्धः ।]

पूर्ववद्गन्धपिष्ठिं च विशाथाऽङ्गौ विचक्षणः ॥ १८१ ॥
 सप्तार्धनिष्कसूतस्यादध्यर्थं शुद्धहाटकम् ।
 याममलेन सम्मर्द्य स्व्यातोऽयं हेमपिष्ठिका ॥ १८२ ॥
 गन्धपिष्ठिं हेमपिष्ठ्या समयाऽङ्गवेष्ट्य बाह्यतः ।
 स्तनाकारे लोहमये संपुटे वस्त्रबन्धिताम् ॥ १८३ ॥
 कृत्वा तां पिष्ठिकां क्षिप्त्वा पिष्ट्यूर्व्वाधश्च गन्धकम् ।
 सर्वतुल्यं क्षिपेत्सन्धिं रुद्धाऽम्ललवणैस्सुधीः ॥ १८४ ॥
 पचेद्गूधरयन्त्रे च जीर्णे जीर्णे पुनः पुनः ।
 षड्गुणं गन्धकं दद्यात्तो वस्त्रं शनैर्हरेत् ॥ १८५ ॥
 समांशं गन्धकं भूयो भूयो जार्यं शनैश्चानैः ।
 निशेषं गन्धकं नैव कुर्याच्चेत्पारदच्युतिः ॥ १८६ ॥
 एवं शतगुणे जीर्णे गन्धपिष्ठिं समाहरेत् ।
 तत्समांशसुवर्णस्य संपुटे पिष्ठिकां क्षिपेत् ॥ १८७ ॥
 काचं कन्याद्रवैः पिष्टा लेपयेद्वाद्यतोऽङ्गुलम् ।
 ततष्टक्षणकैर्लिप्त्वा पश्चान्मृलवणैः क्रमात् ॥ १८८ ॥
 एकैकं लेपनं कार्यं वेष्ट्यमङ्गुलमानकम् ।
 प्रतिलेपं शोषयेच्च कोषीयन्तवगतं धरेत् ॥ १८९ ॥

वङ्गनालेन तीव्रेण वहिना प्रहरं भवेत् ।
उदयादित्यसङ्काशं खोटं दिव्यरसायनम् ॥ १९० ॥
गन्धहाटकबन्धोऽयं जराव्याधिदरिद्रहा ।

[पञ्चमः प्रकारः— गन्धकबन्धः ।]

अथवा गन्धपिष्ठं तां वस्त्रे बध्वाऽथ गन्धकम् ॥
तुल्यं दत्वा निरुद्धाथ संपुटे लोहजे दृढम् ।
पुटेत्तद्भूधरे तावद्यावज्जीर्यति गन्धकम् ॥ १९२ ॥
एवं पुनः पुनर्देयं यावद्बन्धं तु षड्गुणम् ।
इत्येवं गन्धके बद्धसूतस्यात्सर्वरोगजित् ॥ १९३ ॥

[षष्ठः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

कार्कोटीमूलजैद्रवैः पारदं मर्दयेद् दिनम् ।
मर्कटीमूलजे विष्डे क्षिपेतं मर्दितं रसम् ॥ १९४ ॥
तं पिण्डं वज्रमूषायां रुध्वा तीव्राग्निना पचेत् ।
जायते खोटबद्धोऽयं सर्वकार्यकरश्चुमः ॥ १९५ ॥

[सप्तमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

अर्कमूलं रविक्षीरैः पिष्ठा मूषां प्रलेपयेत् ।
तन्मध्ये रञ्जितं सूतं क्षिप्त्वा बध्वाऽथ रोधयेत् ॥
मृण्ये संपुटे तं च निरुद्धालोहसंपुटे ।
पचेद्गुजपुटे पश्चात्पारदो बन्धमाप्नुयात् ॥ १९७ ॥

[अष्टमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

जलकुम्भीरसैस्तूतं मर्दयेद् दिव्यसत्यम् ।
जलकुम्भीदैर्मूषां कृत्वा तत्र क्षिपेद्रसम् ॥ १९८ ॥
रुध्वा तां वज्रमूषायां छायाशुप्कं पुटेलघु ।

छगणैरेकवृद्धचा तु त्रिशद्वारं पुटैः पचेत् ॥ १९९ ॥
ततो गजपुटे देयं सम्यग्बद्धो भवेद्रसः ।

[नवमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

एकवीराद्रवैर्मर्द्य दिनं शुद्धं तु सूतकम् ॥ २०० ॥
एकवीराकन्दकल्कैर्वज्रमूषां प्रलेपयेत् ।
तस्यां पूर्वरसं क्षिप्त्वा धाते बद्धो भवेद्रसः ॥ २०१ ॥

[दशमः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

आरक्षीरकन्दोत्थद्रवैस्त्रीसन्यसंयुतैः ।
त्रिदिनं पारदं मर्द्य वज्रकन्दद्रवैस्त्र्यहम् ॥ २०२ ॥
क्षीरकन्दस्य कल्केन वज्रमूषां प्रलेपयेत् ।
तत्र पूर्वरसं बध्वा(न्त्वा) धाते बद्धो भवेद्रसः ॥ २०३ ॥

[एकादशः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

अर्कमूलफलं पिण्डा मूषां तेन प्रलेपयेत् ।
तन्मध्ये निक्षिपेन्मूषां पुङ्गमूलविनिर्मिताम् ॥ २०४ ॥
तन्मध्ये सूतकं क्षिप्त्वा पुङ्गमूलसमुद्धैः ।
पूर्यित्वा रसैमूषां निरुद्धात्तमुखं दृढम् ॥ २०५ ॥
एवमन्धीकृतां मूषां क्षिपेत्सम्पुटमध्यतः ।
ततस्तं लेपयेद्यत्ताल्लवणेन मृदा तथा ॥ २०६ ॥
ततोऽसौ पुटयोगेन सूतो बन्धमवाप्नुयात् ।
राजिकाद्वयमात्रेण चित्रकद्रवैसन्धैः ॥ २०७ ॥
चूर्णितो भक्षितः प्रातस्सर्वे गविनाशकः ।

[द्वादशः प्रकारः— मूलिकाबन्धः ।]

कपित्थस्य शिफानीरैर्यामं सूतं विर्मदयेत् ॥ २०८ ॥

अन्यस्यामन्धमूषायां सूतमूषां निरोधयेत् ।
तथा घमेचतो मूषां यथा सिन्धुरवद्धवेत् ॥ २०९ ॥

खं कृते रसेन्द्रोऽसौ बध्यते वात्र संशयः ।
मूलिकाबन्धनं हेतद्रसेन्द्रस्य प्रकीर्तिम् ॥ २१० ॥

इयेते मारितास्थूता मूर्च्छिता बन्धमागताः ।
अत्येकं योजितास्तत्र प्रयोगैर्योगवाहिनः ॥ २११ ॥

रसमूर्च्छनाविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

अथ शुद्धस्य सूतस्य मूर्च्छनाविधिरुच्यते ।
भेघचादवचाहिङ्गुलशुनैर्मद्येद्रसम् ॥ २१२ ॥

दिवं पिण्डं तु तद्गोलं हिङ्गुना वेष्टयेद्वहिः ।
श्चेष्टवयणयन्तस्थं दिनैकं चण्डवहिना ॥ २१३ ॥

ऊर्ध्वरूपानें समादाय दृढं वस्त्रेण बन्धयेत् ।
ऊर्ध्वाधो गन्धकं तुल्यं दत्त्वा सोमानले पचेत् ॥ २१४ ॥

जीर्णे गन्धं पुनर्देयं षड्भिर्वैरैस्समं समम् ।
षड्गुणे गन्धके जीर्णे मूर्च्छितो रोगहा भवेत् ॥ २१५ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

गन्धकं धूमसारं च शुद्धं सूतं समं समम् ।
यामैकं चूर्णयेत्वल्लवे काचकुप्यां निवेशयेत् ॥ २१६ ॥

रुध्वा द्वादशायामान्तं वालुकायन्त्रके पचेत् ।
स्फोटयेत्वांगशीतिं तमूर्ध्वस्थं गन्धकं त्यजेत् ॥ २१७ ॥

अधस्थं रसमादाय सर्वयोगेषु योजयेत् ।

[तृतीयः प्रकारः]

शुद्धसूर्तं तथा गन्धं सूतार्धं सैन्धवं क्षिपेत् ॥ २१८ ॥
 द्रवैस्सितजयन्त्याश्च मर्दयेद् द्रिवसतयम् ।
 कृत्वा गोलं तु संशोष्य मूषाणां तं निरोधयेत् ॥ २१९ ॥
 शोषयित्वा धमेक्तिक्तिक्तिसुतप्तेऽथ जले क्षिपेत् ।
 तस्माद्रसं समुद्भूत्य त्रिकन्दरसभावितम् ॥ २२० ॥
 योजयेत्सर्वरोगेषु धमेद्वा भूधरे पचेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

रसार्थं गन्धकं मर्द्य घृतैर्युक्तं तु गोलकम् ॥ २२१ ॥
 कृत्वा तद्वन्धयेद्वस्त्रे दोलायन्त्रगतं पचेत् ।
 गोमूत्रे तद्वतं यामं नरमूत्रैर्दिनत्रयम् ॥ २२२ ॥
 शोषयेत्तपुर्वस्त्रैवध्वा वेष्टन्यं मृदा हृदम् ।
 शुष्कं निरुद्ध्य मूषायां पचेदथ तुषाग्निना ॥ २२३ ॥
 ऊर्ध्वभागमधः कृत्वा त्वधोभागमथोर्ध्वगम् ।
 इत्यादिपरिवर्त्तेन स्वेदयेदिवसत्रयम् ॥ २२४ ॥
 पश्चादुद्भृत्य तं सूतं योगवाहं रुजापहम् ।
 सद्योजातस्य बालस्य विष्ठां पालाशबीजकम् ॥ २२५ ॥
 चण्डालीसुधिरं सूतं सूतपादं च टङ्कणम् ।
 जयन्त्या मर्द्ययेद्वावैर्दिनमेकं तु गोलकम् ॥ २२६ ॥
 पिष्टया सहदेव्याऽथ लेपयेत्ताप्रसम्पुटम् ।
 तन्मध्ये गोलकं क्षिप्त्वा द्वियामं स्वेदयेलघु ॥ २२७ ।
 बालुकायन्त्रमध्ये तु समुद्धृत्य ततः पुनः ।
 चित्कैस्सहदेव्या च गन्धकं लेपयेहृषिः ॥ २२८ ॥

सम्पुटं बन्धयेद्वस्त्रे मृदा लेप्यं च शोषयेत् ।
 तं रुध्वा चान्यमूषायां धमाते सम्पुटमाहरेत् ॥२२९॥
 सूक्ष्मचूर्णं हरेद्रोगान्योगवाहो महारसः ।
 सम्पुटं सूतहुर्लयं स्याच्छास्त्रहेन कर्मणा ॥ २३० ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

धुत्तरकद्रवैर्मर्द्य दिनं गन्धांशसूतकम् ।
 अन्धमूषागतं स्वेदं भूधरे मूर्च्छितो दिनात् ॥२३१॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

कृत्वा षड्हुलां मूषां सुपकां मृण्यर्ण द्वाम् ।
 मूषागर्भे विलिप्याथ मूर्लैर्वर्तुलपतजैः ॥ २३२ ॥
 तन्मध्ये सूतकं क्षिप्त्वा मूषां पूर्यात् तदद्वैः ।
 रुध्वा तां वालुकायन्त्रे तुल्यां दीपाञ्जिना पचेत् ॥
 सप्ताहान्ते समुद्धृत्य योजयेत्तं जरापहम् ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

कुरण्डकरसैस्सान्द्रमातपे मर्दयेद्वसम् ॥ २३४ ॥
 लताकरञ्जपत्रोत्थैः पादांगुष्ठेन मर्दयेत् ।
 दिनैकं मूर्च्छितं सम्यक् सर्वयोगेषु योजयेत् ॥२३५॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

कासीसं सैन्धवं सूतं तुल्यं तुल्यं विर्मदयेत् ।
 कासीसस्याप्यभावे तु दातव्या फुलतूरिका ॥ २३६ ॥
 स्तोकं स्तोकं क्षिपेत्तुल्वे लयमेकत्र मूर्च्छयेत् ।
 प्रत्येकं शतनिष्कं स्यादूनं नैवाधिकं कत्तित् ॥ २३७ ॥

स्थालीसमुट्यन्त्रेण दिनं चण्डाग्निना पचेत् ।
ऊर्ध्वलग्नं ततश्शुभ्रं मूर्च्छितं चाहरेच्छुभम् ॥ २३८ ॥

[नवमः प्रकारः ।]

अथ शुद्धस्य सूतस्य मूर्च्छितसापरो विधिः ।
सूतहुल्यं सृतं सर्णं द्वाभ्यां तुल्यं च गन्धकम् ॥
रविक्षीरैर्दिनं मर्दमन्धयेद्भूधरे पुटे ।
दिनैकेन भवेत्सिद्धो रसो हैरण्यगर्भकः ॥ २४० ॥
शुभ्रशोणोऽथवा कृष्णवर्णो गुरुतरो रसः ।
पुनरुत्थानवान्यस्तु मूर्च्छितस्स उदाहृतः ॥ १४१ ॥

मूलिकावन्धाः ॥

श्रीभैरवी—

^१कीदृशी ओषधी नाथ ! रसमूर्च्छाकरी शुभा ।
केन वा भस्स सूतश्च केन वा खोटबन्धनम् ॥ २४२ ॥

श्रीभैरवः—

शृणु भैरवि ! तत्वेन रहस्यं रसबन्धनम् ।
ब्रह्मचिण्युसुरेन्द्राद्यैर्न ज्ञातं सुरवन्दिते ! ॥ २४३ ॥

[निशाचरमूलिकाकल्पः ।]

गङ्गायमुनयोर्मध्ये प्रयागो नाम राक्षसः ।
तस्यासने(न्ने) वरारोहे ! क्षणाद्वध्येत सूतकः ॥ २४४ ॥

- इत आरभ्य चतुर्विंशोळासावधिर्भागो रसार्णवे १२-१५ पट छवेनैव पाठेनोपलब्धते । परं अत्तानुपलब्धाः केचन इलोका रसार्णवे उलभ्यन्ते ; ये क्वचिच्छ्रावपोषणाय अर्थविशदनाय क्वचित् संभावितत्रुट पोहनाय चावश्यमनुसन्धेया इति तत्तत्स्थलेऽङ्गनेन पृष्ठस्याधस्तत्र तत्त्वोदयन्ते । मुख्याश्च पाठभेदास्तत्र तत्र () मुद्रया दीयन्ते ॥

निशाचरस्य पताणि गृहीयात्साधकोत्तमः ।
 ततो निपीड्यते देवि ! रसो भवति चोत्तमः ॥२४५॥

रसं सम्बर्धं तेनैव दिनानि त्रीणि वार्तिकः ।
 आरोटं बन्धयेति क्षमं गगनं तत्र जारयेत् ॥ २४६ ॥

तेन पवररसैनैव साधयेद्गन्धकं पुनः ।
 सप्तधा भावितं लेन अ॒ष्ट॒ष्टेन सहैकतः ॥ २४७ ॥

यन्त्रे विद्याधरे देवि ! गगनं तत्र जारयेत् ।
 मासमात्रेण देवेशि ! जीर्यते तु समं समम् ॥२४८॥

समजीर्णे तु गगने शतवेधी भवेद्रसः ।
 निशाचररसे देवि ! गन्धकं भावयेत्ततः ॥ २४९ ॥

भावयेत्सप्तवारं तु द्विपद्याश्च रसेन तु ।
 तारस्य पत्रलेपेन अधर्धं काञ्चनोत्तमम् ॥ २५० ॥

गन्धके समजीर्ण॑स्मिन्शतवेधी भवेद्रसः^१ ।
 निशाचररसैर्भाव्यं सप्तवारं तु तालकम् ॥ २५१ ॥

तेनैव धातयेद्वज्जं ना(वं)गं तारे तु निर्वहेत् ।
 तत्त्वारं जारयेत्सूते तत्सूतं बन्धितं भवेत्^२ ॥ २५२ ॥

१. पुनस्तं गन्धकं दत्त्वा पत्रलेपे रविं हरेत् ।

तं रविं तारमध्ये तु त्रिगुणं वाहयेत्ततः ॥

हेमार्धं मिलितं हेम मातृकासमतां ब्रजेत् ।

पुनस्तं गन्धकं साक्षाद्द्रावयित्वा द्वुतं कुरु ॥

रसेन्द्रं मर्दयेत्तेन गवदेहं तु कारयेत् ।

लेपमात्रेण तेनैव कुञ्चनष्टादश प्रिये ! ॥

अशों भगन्दरं लूतां शिरोरोगांश्च नाशयेत् ।

२. लेपमात्रेण तेनैव चतुष्षष्टितमो भवेत्^३

चतुष्प्रष्ठितमे भागे शुल्बवेदं तु दापयेत् ।
 तदंशं(तारं) जायते श्रेष्ठं धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ २५३ ॥

निशाचरस्य पुष्पाणि सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत् ।
 पूलानि दशचूर्णस्य रसैर्धात्यास्तु भावयेत् ॥ २५४ ॥

घृतेन मधुनाऽऽलोडं नवभाण्डे विनिक्षिपेत् ।
 धान्यराशौ निधातव्यं त्रिससाहं सुरेश्वरि ! ॥ २५५ ॥

तेन भक्षितमात्रेण वलीपलितवर्जितः ।
 वल्कलं सूक्ष्मचूर्ण तु मधुना सहितं लिहेत् ॥ २५६ ॥

अर्धमासप्रयोगेण प्रत्ययोगं(क्षोऽयं) भवेत्स्मिये ! ।
 तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्बं भवति काञ्चनम् ॥ २५७ ॥

मासमात्रप्रयोगेण पत्रगः काञ्चनं भवेत् ।
 आद्यं तत्कलैर्लं तु यन्ने पातालसंज्ञके ॥ २५८ ॥

तेन तैलेन देवेशि ! रसं संकोचयेद्बुधः ।
 तत्क्षणाज्ञायते देवि ! पाटवन्धो महारसः ॥ २५९ ॥

कटकं कङ्कणं कार्यं रसलिङ्गं वरानने ! ।
 संकोचमरणं तेन कर्तव्यं परमाद्भुतम्^१ ॥ २६० ॥

[अङ्गनायिकाकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवन्धं सुदुर्लभम् ।

1. निशाचररसे क्षिप्तं सप्तवारं तु भास्करम् ।
 कालिकारहितं तेन जायते कनकप्रभम् ॥
 तत्तारेण समं वाहृयं तेन सिक्त तु वापितम् ।
 दशांशं वैधयेत्सूतं दश पीतं शतेन च ॥
 शतं वैधयते लक्ष्म सहस्रं कोटिवैधकम् ॥
 दशांशं कोटिवैधि खात्कोटिवैधि समेन च ।

त्रैलोक्यजननी या सा ओषधी अङ्गनायिका ॥ २६१ ॥
 तथा संपर्कमात्रेण वद्धस्तिष्ठति पारदः ।
 सप्ताहं मर्दितस्यास्य महौषध्या रसै रसः ॥ २६२ ॥
 शतांशेनैव वेधेन कुरुते दिव्यकाञ्चनम् ।
 त्रिसप्ताहं रसे तस्या मर्दनाद्वरवर्णिनि ॥ २६३ ॥
 लक्षवेधी रसस्साक्षादष्टौ लोहानि विघ्यति ।
 त्रिसप्ताहेन देवेशि ! दशलक्षणि विघ्यति ॥ २६४ ॥
 चतुर्थे चैव सप्ताहे कोटिवेधी भवेद्रसः ।
 स्वेदतापनिवर्षेण महौषध्या रसेन तु ॥ २६५ ॥
 ददाति खेचरीं सिद्धिमनिवारितगोचरः ।
 कामयेत्कामिनीनां तु सहस्रं दिवसान्तरे ॥ २६६ ॥
 नष्टच्छायो द्युष्मयश्च त्रेलोकयं च अमेदसौ ।
 महौषध्या रसेनैव मृतसंजीवनं भवेत् ॥ २६७ ॥
 अनेन धातयेत्सूतं पञ्चावस्थं कुरु प्रिये ! ।
 मृतस्य दापयेत्वस्यं हस्तौ पादौ तु मर्दयेत् ॥ २६८ ॥
 तस्य तु प्रविशेज्जीवो मृतस्यापि वरानने ! ।

[नरसारकल्पः ।]

पुनरन्व्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्व्यं सुदुर्लभम् ॥ २६९ ॥
 नर(क)सारस्पर्शनेन क्षणाद्विष्येत सूतकः ।
 नर(क)साररसं दत्वा द्विपदीरजसा रसे ॥ २७० ॥
 दिनान्ते बन्धमायाति सर्वलोहानि रजति ।
 नर(क)साररसेनैव भावयेत्तु मनश्शिलाम् ॥ २७१ ॥
 निर्गन्धा जायते सा तु धातयेत्तेन पञ्चगम् ।
 द्विपदीरजसा सार्धं निरुद्धः पञ्चगो भवेत् ॥ २७२ ॥

नर(क)साररसेनैव जीर्णे पद्मगुणपत्रगे ।
 तारे तामेऽपि वा देवि ! कोटिवेधी भवेद्रसः ॥२७३॥

नरसाररसे स्तन्ये भावितं सप्तधा पृथक् ।
 रसस्य दापयेद्ग्रासं यन्त्रे विद्याधराहृये ॥ २७४ ॥

जीर्यते गगनं देवि ! निर्मुखे च वरानने ! ।
 नर(क)साररसेनेशि ! कीटमारीरसेन च ॥ २७५ ॥

द्रावयेद्ग्रानं देवि ! तीक्ष्णलोहं च पत्रगम् ।
 नर(क)साररसेनेशि ! हनुमत्या रसेन च ॥ २७६ ॥

जायते काञ्चनं दिव्यं निषेकाद्वास्करः प्रिये ! ।
 नर(क)साररसे दत्वा मञ्जिष्ठां रक्तचन्दनम् ॥ २७७ ॥

स्वरसैर्मदयन्त्याश्च पन्नगं देवि ! सेचयेत् ।
 तत्क्षणात्काञ्चनं दिव्यं सप्तवारा निषेचितम्^१ ॥२७८॥

अष्टमांशयुतं हेम हेमकर्मणि चौषधम् ।
 नर(क)साररसे भाव्यं सप्तवारं तु हिङ्गुलम् ॥२७९॥

तेनैव धातयेत्तीक्ष्णं भस्मीभूतत्वमाध्युयात् ।
 तद्भ्रस्ता त्रिविष्टे तु त्रिगुणं तेन निर्वहेत् ॥ २८० ॥

तच्छुल्बं हेमसङ्काशं तारे वाऽष्टांशयोजितम् ।
 तारं हेमसमांशं तु द्विवर्णं पतितं भवेत् ॥ २८१ ॥

नर(क)साररसे भाव्यं रसकं सप्तवारतः ।
 नर(क)साररसेनैव रपेन्द्रं सप्तवारतः ॥ २८२ ॥

तं रसं रसकं चैव तीक्ष्णलोहं च पन्नगम् ।
 नर(क)साररसेनैव तेनैकत्र विमर्दयेत् ॥ २८३ ॥

-
1. रविघृष्टं तु तं देवि ! पन्नगं त्रिगुणं प्रिये ! ।
 तच्छुल्बं तारसङ्काशं तारपञ्चांशयोजितम् ॥

तत्क्षणाज्ञायते बद्धो रसस्य रसकस्य च ।
तीक्ष्णनां तथा शुल्बं रसकेन तु रज्जयेत् ॥ २८५ ॥
हठात्तज्ञायते हेम कूशमाण्डकुसुमप्रभम् ।

[कङ्कालखेचरीकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ २८६ ॥
कङ्कालखेचरी नाम्ना ओषधी परमेश्वरि । ।
तस्य तैलं तु संग्राह्यमाद्य(माघ)खेचरिसंयुतम् ॥ २८७ ॥
स्थापयेद्विनमेकं तु पात्रे भास्करनिर्मिते ।
द्वितीये वासरे प्राप्ते वज्ररत्नं तु धातयेत् ॥ २८८ ॥
अनले धामयेत्तं तु सुतप्तं प्रज्वलत्यभम्^१ ।

[मन्त्रसिद्धासनीकल्पः ।]

सबीजा चौषधी ग्राहा काचिद्गुल्मलता प्रिये । ॥
मन्त्रसिद्धासनी नाम तृतीया देवि ! खेचरी ।
पातालयन्त्रे तत्तैलं गृह्णीयात्ताम्रभाजने ॥ २९० ॥
तस्य तैलस्य मध्ये तु प्रक्षिपेत्खेचरीरसम् ।
मेदिनीयन्त्रमध्ये तु स्थापयेच्च वरानने ॥ २९१ ॥

1. कङ्कालखेचरीतैले वज्ररत्नं निषेचयेत् ।
दशवारं निषिक्तं तु भस्माकारं हि जायते ॥
तद्वेषमपवृत्तीजं तु तेन भस्मसमं कुरु ।
त्रिभागं टड्कणं दत्वा अन्धमूषागतं धमेत् ॥
तत्क्षणानिमलति द्वन्द्वं वज्ररत्नं च काङ्कनम् ।
चन्द्रहेम वरारोहे समं जारयते यदि ॥
कोटिवेधी रसो देवि ! लोहान्यष्टौ च विध्यति ।
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥

पूर्वैषध्यां तु तदेवि ! गगनं मैदिनीजले ।
 रसे मा(आ)सं ततो दत्ता मर्दनाद्गोलकं कुरु ॥ २९२ ॥
 बध्वा पोट्टलिकां तेन गगनं जारयेत्प्रये । ।
 समे तु गगने जीर्णे बद्धस्तिष्ठति पारदः ॥ २९३ ॥
 भस्माफूत्कारयुक्तेन धाम्यमानो न नश्यति ।
 काकविष्टासमं रूपं समजीर्णस्य जायते ॥ २९४ ॥
 द्विगुणे गगने जीर्णे द्वाष्टलोहानि संहरेत् ।

[इरिन्दीरीकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ २९५ ॥
 शिवदेहात्समुत्पन्ना ओषधी तु इरिन्दीरी ।
 जारयेद्दन्धकं सा तु जारयेत्साऽपि तालकम् ॥ २९६ ॥
 काञ्चनं जारयेत्सा तु रसेन्द्रं सा च बन्धयेत् ।
 प्रवालं द्रावयेत्सा तु द्रावयेद्गगनं तथा ॥ २९७ ॥
 वर्जुं च धातयेत्सा तु सर्वसत्त्वं च धातयेत् ।
 जारयेत्सर्वलोहानि सत्वान्यपि च जारयेत् ॥ २९८ ॥
 इरिन्दीरीरसे न्यस्य गोशृङ्खे तु वरानने । ।
 धान्यरशौ निधातव्यं द्रुतस्तिष्ठति पारदः ॥ २९९ ॥
 दिव्यौषध्या रसेनैव रसेन्द्रसुरवन्दिते । ।
 समे तु कनके जीर्णे दशकोटि तु वेधयेत् ॥ ३०० ॥
 पञ्चमे लक्षकोटि तु षड्गुणे स्पर्शवेधकः ।
 सप्तमे धूम्रवेधी स्थादष्टमे त्ववलोकतः ॥ ३०१ ॥
 नवमे शब्दवेधी स्थादत ऊर्ध्वं न विद्यते ।
 अमन्ति पश्चादो मूढाः कुलौषधिविवर्जिताः ॥ ३०२ ॥

तृणौषधिरसानां च नैव सिद्धिः प्रजायते ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलौषधिः ॥ ३०३ ॥

दिव्यौषध्यथतुष्ठष्टिः कुलमध्ये व्यवस्थिताः ।
 नैव जानाति मूढास्ताशिशवमोहेन मोहिताः ॥ ३०४ ॥

अदिव्यास्तु तृणौषध्यो जायन्ते गिरिगृहे ।
 तृणौषध्या रसे सूतो नैव वद्धः कदाचन ॥ ३०५ ॥

अक्षयो नैव तिष्ठेत कुलौषधिविवर्जितः ।
 कुलौषध्या विहीनास्तु गगनं चारयन्ति ये ॥ ३०६ ॥

स रसस्तु वरारोहे ! वहिमध्ये न तिष्ठति ।
 न खोटं न च वा भस्स नैव द्रव्यं करोति सः ॥

किंचिद्द्रव्यं प्रकुर्वन्ति धाम्यमःनं न तिष्ठति ।
 पत्रे पाके कपे च्छेदे नैव तिष्ठति काञ्चनम् ॥ ३०८ ॥

न वेधं च शतादूर्ध्वं करोति स रसः प्रिये ! ।
 यावन्न चाब्द(बद्ध)मेकं तु विक्रान्तं(क्रीतं)तपु (ततु) काञ्चनम् ॥

धर्मार्थकाममोक्षेषु नैव दद्यात्ततः प्रिये ! ।

श्रीभैरवी—

निर्जीवत्वं गतस्सूतः कथं जीवं ददाति सः ॥ ३१० ॥

निर्जीवेन तु निर्जीवं कथं जीवति शंकरः ।

श्रीभैरवः—

दिव्यौषध्या यदा देवि ! रसेन्द्रो मर्दितो भवेत् ॥

कालिकारहितस्सूतस्तदा भवति पार्वति ! ।

परस्य हरते कालं कालिकारहितो रसः ॥ ३१२ ॥

अष्टानां चैव लोहानां मलं शमयति क्षणात् ।

महामूर्च्छांगतं सूतं को वा विकथयेन्मृतम् ॥ ३१३ ॥

दिव्यौषध्या रसेनैव जायते नष्टचेतनः ।
पञ्चभूतात्मकस्सूतस्तिष्ठत्येव सदाशिवः ॥ ३१४ ॥

[क्षमापालकल्पः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धनमीश्वरि ! ।
क्षमापालेन हरेद्वज्जु अनेनैव तु काञ्चनम् ॥ ३१५ ॥
वज्रभस्म हेमभस्म तद्वा एकत्र बन्धयेत् ।

[अन्ये कुलमूलिकाकल्पाः ।]

निशाचररसे जार्यं नरजीवेन जारयेत् ॥ ३१६ ॥
तं सूतं मारयेद्वद्रे ! जागरिर्दिव्यं ओषधिः ।
भक्षितस्स रसो येन सोडषि साक्षात्सदाशिवः ॥ ३१७ ॥
भक्षिते तोलकैकेन स्पर्शवेधी भवेन्नरः ।
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य अष्टौ लोहानि काञ्चनम् ॥ ३१८ ॥
लक्ष्वर्षसहस्राणि स जीवेत्साधकोत्तमः ।
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य रसराजश्च बध्यते ॥ ३१९ ॥
अजापतिः कृष्णतेजाः क्षणाद्वज्जाति सूतकम् ।
जागरीस्पर्शनदेवि ! क्षमापालेन च बध्यते ॥ ३२० ॥
तुरु(वज्र)वल्ल्या रसेनैव भावितं गगनं प्रिये ! ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ३२१ ॥
द्वु(मृ)तगोलकमाषैकं माषैकं हेमगोलकम् ।
एकीकृत्य तु सम्मर्द्य लङ्घाम्लेन दिनत्रयम् ॥ ३२२ ॥
कर्षैकं नागपत्ताणि रसकर्केन लेपयेत् ।
वेष्टयेद्वश्चिकालीं च तत्पिण्डं लेपयेत्ततः ॥ ३२३ ॥

मारयेत्पन्नं देवि ! शक्तगोपनिर्भ भवेत् ।
 कर्षेकं तारपर्णानि मृतनागेन लेपयेत् ॥ ३२४ ॥

लेपयेद्वृश्चिकार्लिं च तत्पत्रं लेपयेत्तः ।
 तत्तारं म्रियते देवि ! सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ३२५ ॥

सहस्राशेन तेनैव शुल्ववेदं प्रदापयेत् ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरमूषणम् ॥ ३२६ ॥

क्षीरयुक्ता बहुफला ग्रन्थियुक्ता च पार्वति ! ।
 नाम्ना वर्तुलपत्राणि शस्यते रसवन्धने ॥ ३२७ ॥

एकवारं कन्दकल्के मूकमूषागतं रसम् ।
 धमेन्मुखानिलैर्बद्धो भक्षणाय प्रशस्यते ॥ ३२८ ॥

रक्तकञ्जुकिकन्दं तु स्त्रीस्तन्येन तु पेषितम् ।
 मूषायां पूर्वयोगेन कुरुते सूतवन्धनम् ॥ ३२९ ॥

चृश्चिकापत्रिकाशीजं नारीक्षीरसमन्वितम् ।
 धमयेत्पूर्ववत्सूतं भक्षणार्थाय वार्तिकः ॥ ३३० ॥

वज्रकन्दं समादाय रसं मध्ये विनिक्षिपेत् ।
 गजेन्द्रारुणं पुरुं दद्यात्सप्तथा बन्धतां नयेत् ॥ ३३१ ॥

भक्षयेत्तं रसं प्राज्ञषष्मासादमरो भवेत् ।
 लाङ्गलीकन्दमादाय कर्कोटीकन्दमेव च ॥ ३३२ ॥

रसं तन्मध्यगं कृत्वा स्वेदयेन्मद्येत्पुनः ।
 म्रियते नात्र सन्देहो धातस्तीवनलेन तु ॥ ३३३ ॥

शुकचञ्जुगतं सूतं पुटयेद्वामयेत्तः ।
 शतांशवेधकर्ताऽयं देहसिद्धिकरो भवेत् ॥ ३३४ ॥

हंसपादीरसं सूतं शुष्ककन्दोदरे श्लिपेत् ।
 गजेन्द्रपुटनं दद्यान्म्रियते नात्र संशयः ॥ ३३५ ॥

सहस्रवेधकर्ता च जायते नात संशयः ।
 हंसांग्रि शुकचञ्चुं च गृहीत्वा मर्दयेद्रसम् ॥ ३३६ ॥
 क्रौञ्चपादोदरे क्षिप्त्वा ततो दद्यात्पुटत्रयम् ।
 मियते नात्र सन्देहो लक्षवेधी महारसः ॥ ३३७ ॥

[तृणज्योतिःकल्पः ।]

तृणज्योतिरिति ख्यातां शृणु दिव्यौषधिं प्रिये ! ।
 निशा तु प्रज्वलेनित्यं नाहा ज्वलति पार्वति ! ॥
 तस्य मूले तु संक्षिप्ते क्षीरं रक्तं भवेत्क्षणात् ।
 तन्मूलरसगन्धभैर्मूर्तुलङ्घाम्लपेष्ठितैः ॥ ३३९ ॥
 शुल्बपत्रं विलिप्तं तु भवेद्धेम पुष्टत्यात् ।
 तन्मूलचूणसंयुक्तो रसराजस्तुरेश्वरि ! ॥ ३४० ॥
 मातुलङ्घरसे वृष्टमअकं चरति क्षणात् ।

[उच्चाटाकल्पः ।]

अथोच्चाटां प्रवक्ष्यामि रसबन्धकर्णं प्रिये ! ॥ ३४१ ॥
 एकमेव भवेन्नालं तस्या रोमप्रवेष्टनम् ।
 तस्याग्रे च भवेत्पुष्पं शुकतुण्डस्य सन्निभम् ॥ ३४२ ॥
 तत्पत्राणि च देवेशि ! शुकपिङ्गनिभानि च ।
 तत्कन्दं कूर्मसंस्थानं क्षीरं सिन्दूरसन्निभम् ॥ ३४३ ॥
 जलं स्वेन्मधूच्छिष्टे तत्समादाय पार्वति ! ।
 वेधयेत्सर्वलोहानि काञ्चनानि भवन्ति च ॥ ३४४ ॥
 रसतालकतुत्थानि मर्दयेदुच्चाटारसैः ।
 आतपे मियते तप्तो रसो दिव्यौषधीबलात् ॥ ३४५ ॥
 वेधयेत्सर्वलोहानि लक्षांशेन वरानने ! ।

आवर्तितं भवेद्यावज्जायते ऽर्कसमप्रभम्^१ ॥ ३४६ ॥

[रक्तस्तुहीकल्पः ।]

रसं रक्तस्तुहीक्षीरं कुनटीं गन्धकाग्रकम् ।
दरदं चैव लोहानि सहस्रांशेन वेघयेत् ॥ ३४७ ॥
स्तुहीक्षीरं समादाय निशाचूर्णेन वेष्टयेत्^२ ।
घुटिकीकृत्य तेनैव नागं विष्वति तत्क्षणात् ॥ ३४८ ॥

[स्थलपद्मिनीकल्पः ।]

अथातस्थलपद्मिन्या दिव्यौषध्या विधिं शृणु ।
पद्मिनीसद्वशा पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशी ॥ ३४९ ॥
भज्ञे चैव स्रवेत्क्षीरं रक्तवर्णा सुशोभना ।
आकम्य वामपादेन पश्येद्गनमण्डलम् ॥ ३५० ॥
पश्येच्च तारकायुक्तं ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।
लक्षयोजनतो देवि ! सा ज्ञेया स्थलपद्मिनी ॥ ३५१ ॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय हरगौरीसमन्वितम् ।
मनश्शिलातालयुक्तं माक्षिकेण समन्वितम् ॥ ३५२ ॥
मर्दयेत्सप्तरात्रं तु तेन शुल्बश्च वेघयेत् ।
सहस्रांशेन देवेशि ! विद्धं भवति काञ्चनम् ॥ ३५३ ॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय पूर्वोक्तविधिना प्रिये ! ।
चारयेत्सूतरात्रं तु मूकमूषागतं धमेत् ॥ ३५४ ॥

1. अथातस्तिलतैलेन पाचयेच्च दिनक्षयम् ।
तथा शुल्बश्च पत्राणि वेध्यं जांबूनदं भवेत् ॥
2. स्तुहीक्षीरं समादाय निशार्धं हेमं चोभयम् ।
कुनटीं गन्धचूर्णं च सर्वमेकत्र मर्दयेत् ॥
अनेनैव प्रकारेण निशार्धं हेमं शोधयेत् ।

म्रियते मूषिकामध्ये संकोचेन न संशयः ।
तेनैव सर्वलोहानि सहस्रांशेन वेधयेत्^१ ॥ ३५५ ॥

[चित्रकक्षपः ।]

चित्रकस्य यथा गुह्यं कथयामि समासतः ।
त्रिविधश्चित्रको ज्ञेयः कृष्णो रक्तो रसायनम् ॥ ३५६ ॥

शुक्लो व्याधिप्रशमनश्चेष्टमध्यकनीयसाः ।
कृष्णं रक्तं सिं हाऽपि हेमन्ते नोद्धरेद्बुधः ॥ ३५७ ॥

कृष्णचित्रकमुत्पाटय गोभिर्नाग्रातमीश्वरि ! ।
क्षीरमध्ये क्षिपेत्क्षीरं कृष्णवर्णं भवेत्क्षणात् ॥ ३५८ ॥

तस्य पञ्चाङ्गचूर्णेन पारदं सह मर्दयेत् ।
धमेच्च मूकमूषायां खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ३५९ ॥

रक्तांबरधरो भूत्वा रक्तमाल्यानुलेपनः ।
कृष्णपक्षे तु पञ्चम्यां रक्तमाल्यौदनेन तु ॥ ३६० ॥

बलिं दत्त्वा महादेवि ! रक्तचित्रकमुद्धरेत् ।
रक्तचित्रकचूर्णेन वङ्गं पायै(स्तापै)स्त्रिभिस्त्रिभिः ॥

सर्वदोषविनिर्मुक्तस्त्वं भवमायाति तत्क्षणात् ।
तन्मूलं सूतकं ताम् कुंकुणीतैलसेचनात् ॥ ३६२ ॥

1. [कुमुदिनीकल्पः ।]

अथातसंप्रवक्ष्यामि कुमुदिन्या निधिं प्रिये ! ।
भित्वा काश्मीरिपाषाणे पूर्णिमायां तु कारयेत् ॥

तत्थाः पञ्चाङ्गमादाय भावयेत्तु मनश्चित्ताम् ।
खर्परे धारणित्वा तु भावयेत्तु पुनः पुनः ॥

खर्परे द्रावितं नोर्ण तत्कल्केन युतं क्षुरु ।
काश्मीरद्रवतुल्यं हि जायते कनकं धूवम् ॥

एकविंशतिवरेण शुद्धं शुद्धं भविष्यति ।
 रक्तचित्रकम्लाततैललिप्तं पुटेन तु ॥ ३६३ ॥
 चन्द्रार्कपत्रं देवेशि ! जायते दिव्यकाञ्चनम् ।
 नागिनीकन्दसूतेन्द्ररक्तचित्रकसंयुतम् ॥ ३६४ ॥
 पत्रलेपप्रतीवापैश्चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत्^१ ।

[ज्योतिष्मतीतैलकल्पः ।]

ज्योतिष्मतीतैलविधिं वक्ष्यामि शृणु पर्वति ! ॥ ३६५ ॥
 ज्योतिष्मती नाम लता या च काञ्चनसन्निभा ।
 वर्लीवितानवहुला हेमवर्णफला शुभा ॥ ३६६ ॥
 आषाढपूर्वपक्षेऽस्या गृहीत्वा बीजमुत्तमम् ।
 तिलवत्क्षुथयित्वा वा हस्तपादैरथापि वा ॥ ३६७ ॥
 तस्यास्तैलं समादाय कुम्भे ताम्रमये क्षिपेत् ।
 स्थापयेद्भूगतं कुम्भं क्रमादूर्ध्वतुषाग्निना ॥ ३६८ ॥
 षण्मासे तु व्यतिक्रान्ते स घटः काञ्चनं भवेत् ।
 ताम् हेमसमं कृत्वा तैलमाक्षीकमित्रितम् ॥ ३६९ ॥
 प्रतिवापेन सि(निषि)ब्वेत्तद्वेम ताम्रसमं भवेत् ।
 तथा च शतवेधी स्याद्विद्यारत्नमनुत्तमम् ॥ ३७० ॥

[दग्धरुहाकल्पः ।]

दग्धरुहां प्रवक्ष्यामि रसवन्धकर्णं प्रिये ! ।
 स्पर्शैषधीति सा ज्ञेया सर्वकामार्थसाधनी ॥ ३७१ ॥
 शश्चिंडन्ना महादेवि ! दग्धा सा पावकेन तु ।
 प्रोहति क्षणाद् दिव्या दग्धा सा तु महौषधी ॥ ३७२ ॥

1. रक्तचित्रकसंयुक्तो रसोऽपि सर्वदो भवेत् ।

रक्तं पीतं सितं कृष्णं तस्याः पुर्णं प्रजायते ।
 चणकस्येव पत्राणि सुप्रसूतानि लक्षयेत् ॥ ३७३ ॥
 सा स्थिता गोमतीतीरे गङ्गायामर्बुदे गिरौ ।
 उज्जयिन्या दक्षिणतो वनान्तेषु च दृश्यते ॥ ३७४ ॥
 तस्याः कन्दरसं दिव्यं कृष्णराजीसमन्वितम् ।
 ताम्बूलेन समं कृत्वा शुटिकां कारयेद्बुधः ॥ ३७५ ॥
 सर्वेषामेव लोहानां द्रुतानां वह्निमध्यतः ।
 सहस्रं वेधयित्वा तु काञ्चनं कुरुते क्षणात् ॥ ३७६ ॥
 तथैव म्रियते सूतः कान्तहेमाभ्रसंयुतः ।

[कदुतुम्बीकल्पः ।]

कदुतुम्बी तु विख्याता देवि ! दिव्यौषधिं शृणु ॥
 तस्या बीजानि सङ्घृत्वा सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ।
 एकविंशतिवाराणि भायं धात्रीरसेन च ॥ ३७८ ॥
 पयसा सह तेनैव विश्वभेषजसंयुतम् ।
 वीजं यन्त्रे विनिश्चिप्य तैलं संगृह्य पिण्डितः ॥ ३७९ ॥
 सं मूर्च्छापयेतेन चक्रमर्देन मर्दयेत् ।

[लोहदण्डकल्पः ।]

गोपितं शिखिपितं च कांक्षीकासीससंयुतम् ॥ ३८० ॥
 तारतुल्यानि चैतानि सर्वेषां सूतकं समम् ।
 मेषशङ्के निधातव्यं मासमेकं निरन्तरम् ॥ ३८१ ॥
 लोहदण्डेन संसिक्तं सर्वलोहानि वेधयेत् ।
 गन्धकं लोहदण्डेन एकविंशतिभावितम् ॥ ३८२ ॥

युक्तं लोहकुले(मने)नैव जम्बीररससंयुतम् ।
 सबीजं सूतकोपेतमन्धमूषानिवेशितम् ॥ ३८३ ॥
 भूगतं मासमेकं तु तारं काञ्चनतां नयेत् ।
 दलस्य भागमेकं तु तारपञ्चांशमेव च ॥ ३८४ ॥
 शुल्बं च पञ्चभागं च बीजस्यैकं च योजयेत् ।
 एते द्वादशभागास्युस्सर्वं तद्वारयेत्क्षितौ ॥ ३८५ ॥
 स्थानस्यास्य निषेकं तु सुदण्डेन तु कारयेत् ।
 पञ्चविंशदिनान्ते तु जायते कनकोत्तमम् ॥ ३८६ ॥

[क्षीरकन्दकल्पः ।]

क्षीरकन्दविधिं वक्ष्ये सर्वसिद्धिकरं तथा ।
 चतुर्वर्णं विषं तत्र रक्तकन्दं प्रशस्यते ॥ ३८७ ॥
 भग्नमेतत्सवेत्क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ।
 मेघानां तु निनादेन सज्जातैरुपशोभितम् ॥ ३८८ ॥
 पत्रैस्त्वनुहीसमैस्त्विधैस्त्वमिर्हेमसत्प्रमैः ।
 बन्धनं रसराजस्य सर्वसत्त्ववशंकरम् ॥ ३८९ ॥
 तस्य क्षीरं तु सङ्कृत्य तारं निर्वाहयेद्बूधः ।
 धमेद्धठाग्निना चैव जायते हेम शोभनम् ॥ ३९० ॥
 तिन्तिणीपत्रनिर्यासमीषत्ताम्ररजोयुतम् ।
 मर्दयेत्पारदं प्राज्ञो रसबन्धो भविष्यति ॥ ३९१ ॥
 तोयमध्ये विनिक्षिप्य गुलिका वज्रवद्धवेत् ।

[शाकवृक्षकल्पः ।]

शाकवृक्षस्य देवेशि ! निष्पीड्य रसमुत्तमम् ॥ ३९२ ॥

रक्तचन्दनसंयुक्तं सर्वलोहानि जारयेत् ।

^१मिलन्ति सर्वलोहानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ ३९३ ॥

गन्धकं रसकं ताप्यं पारदं रक्तचन्दनम् ।

रुदन्त्या रससंयुक्तं तारमायाति काञ्चनम् ॥ ३९४ ॥

शाकवृक्षस्य निर्यासं यत्नतः परिगालयेत् ।

शिशुमूलस्य चूर्णं तु तद्रसेन तु मर्दयेत् ॥ ३९५ ॥

प्रलिप्सशुल्घपत्राणि पुटेक्षिप्त्वा विपाचयेत् ।

तदद्वतं काञ्चनं दिव्यं भवेलक्षणसंयुतम् ॥ ३९६ ॥

फलानि शाकवृक्षस्य परिपक्वानि संगृहेत् ।

तद्रसेन तु संप्राप्तः ससरात्रं तु भावयेत् ॥ ३९७ ॥

तद्रसेन समायुक्तं मञ्जिष्ठामिश्रितं तथा ।

लेपयेत्तारपत्राणि धमातं भवाति काञ्चनम् ॥ ३९८ ॥

[देवदालीकल्पः ।]

देवदालया महौषध्या विधिं वक्ष्याम्यतः परम् ।

सा श्वेता व्याधिशमने कृष्णा पीता रसायने ॥ ३९९ ॥

पौर्णमास्यां त्रयोदश्यां राहुग्रस्ते दिवाकरे ।

अथवा कृष्णपञ्चम्यामिमां विधिवदुद्धरेत् ॥ ४०० ॥

देवदालीफलं देनि ! विष्णुक्रान्तां च सूतकम् ।

मूर्च्छ्येद्वन्धयेत्क्षिप्रं शुल्बं हेम करोति च ॥ ४०१ ॥

देवदालीफलं मूलमीधरीरसमेव च ।

तोयेन मर्दितं कृत्वा वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ४०२ ॥

1. गन्धपाषाणगन्धेन आयसे विनियोजयेत् ।

[श्वेतगुज्जाकल्पः ।]

अथातसंप्रवक्ष्यामि इवेतगुज्जाविधिं प्रिये । ।
 कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां च सुरार्चिते ॥ ४०३ ॥
 कपाले मृत्तिकां न्यस्य सेचयेत्सलिलेन तु ।
 बीजानि सितगुज्जायाः पुष्ययोगे तु वापयेत् ॥ ४०४ ॥
 वक्ष्यमाणेन योगेन कुर्यासङ्ग्रहणं तथा ।
 औं नमो भगवति इवेतवस्त्रिल इवेतपर्वतवासिनि ! ॥
 सर्वकार्याणि कुरु कुरु अप्रतिहतं नमो नमस्त्वाहा¹ ।
 शुद्धशुल्वं तु सङ्गृह्य मूषामध्ये तु संस्थितम् ॥ ४०६ ॥
 त्रिपञ्चपलसंस्थ्या तु कर्षीर्धसितगुज्जया ।
 सहैकत भवं तारं तस्य गन्धविवर्जितम् ॥ ४०७ ॥
 ब्रह्मरीतिसमायुक्तं गुज्जाचूर्णं सहैकतः ।
 देवीनां भूषणं देवि ! जायते हेम शोभनम् ॥ ४०८ ॥

[कर्तरीरसबन्धः ।]

अथातसंप्रवक्ष्यामि कर्तरीरसबन्धनम् ।
 असुराणां समायोगे क्रोधाविष्टेन चेतसा ॥ ४०९ ॥
 सुदर्शनं महाचक्रं प्रेषितं मुखैरिणा ।
 भालपद्मात्तस्तस्य निपेतुस्त्वेदविन्दवः ॥ ४१० ॥
 ते भूमौ पतिता दिव्यास्सज्जाताः कर्तरीरसः ।
 रक्षार्थं स्थापितं तत्र विष्णुना च सुदर्शनम् ॥ ४११ ॥
 चक्रतुल्यं अमत्येतदायुधानि निष्कृन्तति ।
 कुरुते गर्जनं नादं धूमज्वालां विमुच्चति ॥ ४१२ ॥

1. अनेन मनुना प्रोक्ता सिद्धिर्भवति नान्यथा ।
 षण्मासेन तथा वल्लीं मन्त्रपूतेन रक्षयेत् ॥

कर्तरीदृष्टिमात्रेण तथाऽन्या शब्दकर्तरी^१ ।
 लोकानां तु हितार्थीय घोरशक्तिव्यवस्थिता ॥ ४ २ ३ ॥
 रसरूपा महाघोरा सा सिद्धानां तु वेदिनी
 तस्य क्षेत्रं यदा गच्छेदघोरास्त्रं जपेत्तदा ॥ ४ १ ४ ॥
 पुनर्वर्णं न्यसेतत्र अथान्ये(स्त्रं) विन्यसेद्बुधः ।
 अनुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य कर्तरीम् ॥ ४ १ ५ ॥
 मुद्रया मुद्रयेत्तां तु अघोरास्त्रेण योजिताम् ।
 दीप्ते(पे)न रोघयेत्तां तु स्तम्भयेद् दी(धू)पनेन तु ॥
 निष्ठया मुद्रया तां तु स्थानयोगेन योजयेत् ।

उद्कवन्धाः ॥

[चन्द्रोदकबन्धः ।]

अथ चन्द्रोदकेनेशि । वक्ष्यामि रसबन्धनम्^२ ॥ ४ १ ७ ॥
 दृष्ट्वा चन्द्रोदकं मन्त्री पौर्णमास्यां विशेषतः ।
 ग्रहणं तत्र कर्तव्यं पौर्णमास्यां प्रयत्नतः ॥ ४ १ ८ ॥
 निर्गच्छति महीं भित्वा चन्द्रवृद्ध्या तु वर्धते ।
 क्षेत्रवन्धं पुरा कृत्वा देवमभ्यर्च्य शङ्करम् ॥ ४ १ ९ ॥
 चतुर्दश्यां तु तत्क्षेत्रं पूजयित्वा विचक्षणः ।

1. सा स्पर्शकर्तरी छायाकर्तरी धूमकर्तरी ।
 सा ज्वालाकर्तरी चैव शाक्तिवर्गस्य कर्तरी ॥
2. शुक्लपक्षे पौर्णमास्यां दृष्ट्वा पूर्णेन्दुमण्डलम् ।
 निर्गच्छन्ति महीं भित्वा चन्द्रतोयान्यनेकधा ॥
 कानिचिन्मृतिवर्णानि रसेन लवणानि तु ।
 कानिचिच्चन्द्रतुल्यानि व्योमाभासानि कानिचित् ॥
 चन्द्रवृद्ध्याऽभिवर्धेन धीयेरस्तत्क्षयेण तु ॥

अहोरात्रोषितो भूत्वा बलिं तत्र निवेदयेत् ॥ ४२० ॥

पौर्णमास्यां च रात्रौ च गत्वा तस्य समीपतः ।

चन्द्रोदकं तु सङ्घृत्य मन्त्रयुक्तसुमन्त्रितम् ॥ ४२१ ॥

आलोड्य मधुसर्पिर्भ्यां पिबेत्तु समाहितः ।

पीतमात्रेण तेनैव मूर्छितो भवति क्षणात् ॥ ४२२ ॥

चन्द्रोदये तथोत्तिष्ठेत्क्षीरं तस्य तु दापयेत् ।

सप्तरात्रप्रयोगेण चन्द्रवन्निर्मलो भवेत् ॥ ४२३ ॥

एकविंशतिरात्रेण जीवेद्विद्विदिनत्रयम् ।

एकमासप्रयोगेण ब्रह्मायुस्स भवेत्वरः ॥ ४२४ ॥

चन्द्रोदकेन गगनं रसं हेम च मर्दयेत् ।

मूषामध्यगातं धातं तत्क्षणादूषुटिका भवेत् ॥ ४२५ ॥

अयं तु स्पर्शमात्रेण लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।

तद्रसं तु रसं चान्यं वज्रेण समजारितम् ॥ ४२६ ॥

चतुष्पष्टचंशतो विध्येद्विगुणेन सहस्रकम् ।

दशसङ्कलिकावद्धं गुज्ञामात्रं रसं ततः ॥ ४२७ ॥

त्रिलोहवेष्टिं वक्त्रे धृत्वा चाहृश्यतां त्रजेत् ।

“ओं नमो रुद्राय दंष्ट्रोत्कटाय विघ्नं नाशय
नाशय दिशो रक्ष रक्ष रुद्रो ज्ञापयति हुं फट्
स्वाहा”

इति दिग्बन्धमन्त्रः ।

“ओं नमो भगवते रुद्राय त्रिशूलहस्ताय अमृतोद्भव
रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा ।”

इति पान मन्त्रः ॥

[विषोदकबन्धः ।]

अथातसंप्रवक्ष्यामि विषोदरसवन्धनम् ॥ ४२८ ॥

सितपीतादिवर्णाद्यचं तत्र देवि ! रसोत्तमम् ।

तत्र गत्वाऽचलोद्देशे स्मरेद्धोरं सहस्रकम् ॥ ४२९ ॥

केशाः क्षिप्तास्फुटन्त्यस्मिन्नात्मच्छायां न हश्यते ।

तैलं च गोलकाकारं वृत्तं तेन विसर्पति ॥ ४३० ॥

गन्धकस्य हरेद्धन्धं पललं लवणायते ।

ज्ञात्वा पलाशपत्रेण कटुकालाबुके क्षिपेत् ॥ ४३१ ॥

विषोदकं गन्धकं च हरवीजं च तत्समम् ।

अजाक्षीरेण पिण्डा तु शुल्वपत्रे तु लेपयेत् ॥ ४३२ ॥

तत्पुटेन भवेद्देवि ! सिन्दूरारुणसन्निभम् ।

शतांशेनैव तदेवि ! सर्वलोहानि वेधयेत् ॥ ४३३ ॥

अनेन विधिना देवि ! नागस्सिन्दूरतां ब्रजेत् ।

सहस्रांशेन तस्यैव तारं भवति काङ्गनम् ॥ ४३४ ॥

रक्तं पीतं तथा कृष्णमुत्तरोत्तरकार्यकृत् ।

त्रिफलाकान्तपत्रे वा पात्रेऽलाबुमयेऽपि वा ॥ ४३५ ॥

गृहीत्वा पूर्वतत्त्रैः पालाशैवेष्टयेद्दृहिः ।

स्थाप्येद्धान्यसध्ये तु दिव्रसानेकविंशतिम् ॥ ४३६ ॥

महिषीक्षीरमध्ये तु बिन्दुमेकं तु साधयेत् ।

पायसं भक्षयेद्यस्तु पयोमध्वाज्यसंयुतम् ॥ ४३७ ॥

यावत्पूर्णं बलं देवि ! जीवेत्तद्बिन्दुसंख्यथा ।

लाङ्गली-गृह्यूमश्च सिन्दूरं रजनीद्वयम् ॥ ४३८ ॥

मेषस्य शृङ्गं शृङ्गीं च कृष्णोन्मत्ताश्वमारकम् ।

सबीजसूतकं चैव विषतोयेन मर्दयेत् ॥ ४३९ ॥

विषतोयेन मेघावी सप्तवाराणि भावयेत् ।
 अथवा भावयेत् तु यावच्चूर्णं तु मर्दयेत् (तद्वेत्) ॥
 तेन नागं प्रतीवाप्य पोडशांशेन खं(सं)भवेत् ।
 मूषास्थं वेणुयन्वे च त्रीणि वाराणि भावयेत् ॥ ४ १ ॥
 धूमं परिहरेत्स्य अङ्गव्याधिकरं परम् ।
 स्थापयेत्वागसिन्दूरं पात्रेऽलावुमये च तत् ॥ ४ २ ॥
 तच्चूर्णं तु शतांशेन तारताम्रादि वेषयेत् ।
 विषपानीयमादाय वङ्गमावर्तिं शुभम् ॥ ४ ३ ॥
 निषिक्तं चैव तचोयैस्तारं भवति काञ्चनम् ।
 विषपानीयमादाय प्रक्षिपेच्च रसोत्तमे ॥ ४ ४ ॥
 कुनटीगन्धपाषाणविषटङ्गपलाङ्गलीः ।
 नष्टपिण्ठं कृतं खल्वे तारपत्राणि लेपयेत् ॥ ४ ५ ॥
 अन्धमूषागतं ध्मातं निर्बीजं कनकं भवेत् ।
 ओं ह्रीं नीलकण्ठाय ठः ठः । अस्य अयुतं जपेत् ।
 इति विषोदकग्रहणपानमन्त्रः ॥

[सञ्जीवनीजलकल्पः ।]

सञ्जीवनीजलस्याथ विधिं वक्ष्यामि पर्वति ! ॥ ४ ६ ॥
 शुक्रेणाराधितो देवि ! प्रागहं सुरवन्दिते ! ।
 दानवानां हितार्थ्यं मृतानां देवसङ्गरे ॥ ४ ७ ॥
 मया सञ्जीवनी विद्या दत्ता चोदकरूपिणी ।
 तथा सञ्जीविता दैत्या ये मृता देवसङ्गरे ॥ ४ ८ ॥
 निक्षिसा मर्त्यलोके सा सम्यक् ते कथयाभ्यहम् ।
 अस्ति मर्त्या महापुण्या पवित्रा दक्षिणापथे^१ ॥ ४ ९ ॥

1. नदी गोदावरी नाम प्रसिद्धा जाह्नवी यथा ।

दक्षिणे तु तटे तस्या उत्पली(कदली)नगरं परम् ।
 तस्य दक्षिणतश्शैलस्सर्वलोकेषु विश्रुतः ॥ ४५० ॥
 नाम्ना कृष्णगिरिश्चेति दृश्यते सर्वमङ्गले ।
 सुप्रसिद्धाभ्यिका नाम ग्रामस्तस्यास्ति सन्निधौ ॥
 तवाप्युदकमालेक्यं परीक्षेत् सुरचिंते ।
 गृहीत्वा शुष्कवंशं तु क्षिपेतोयस्य मध्यतः ॥ ४५२ ॥
 जायते हरितं स्नग्धमहोरात्रेण निश्चितम् ।
 मुञ्चयड्कुस्पत्ताणि दृश्यतेऽतिमनोहरम् ॥ ४५३ ॥
 बलिपुष्पोपहारेण ततो देवि ! समर्चयेत् ।
 क्षेत्राधिं पं गणेशं च चन्द्रं योगिगणं तथा ॥ ४५४ ॥

ओं चन्द्राय पिनाकिने शूलपाणये ओं दिशो
 बन्ध बन्धय दिशो बन्ध बन्धय ठः ठः ।
 तिलांश्च सर्षपांश्चैव मन्त्रेणानेन सर्षपान् ।
 सप्ताभिमन्त्रितान्कृत्वा साधको दिष्टु निक्षिपेत् ॥ ४५५ ॥
 कटुकालाखुके तोयं कृतरक्षस्समाहितः ।
 गृहीत्वा तत्प्रयत्नेन निजं स्थानं समाश्रयेत् ॥ ४५६ ॥

ओं नमो अमृते अमृतरूपिणि अमृतं कुरु कुरु
 एवं रुद्रं आज्ञापयति स्वाहा ।
 सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा मन्त्रेणानेन तज्जलम् ।
 दिनमेकं तथा सूर्यं स्वर्णमाषद्वयान्वितम् ॥ ४५७ ॥
 मर्दयेत्तेन तोयेन पिकेत्तु विचक्षणः ।
 एकविंशतिरात्रं तु क्षीराहारोऽथ यत्तः ॥ ४५८ ॥
 जीवेत्कल्पायुतं साग्रं कामरूपो महाबलः ।
 योजनानां शतं गत्वा पुनरेव निर्वर्तते ॥ ४५९ ॥

अवध्यस्सर्वभूतानां स्वेच्छाहारस्स खेचरः ।
 कनकं पारदं व्योम समसेकत्र योजयेत् ॥ ४६० ॥

मर्दयेत्तेन तोयेन सप्ताहं स्वेदयेत्ततः ।
 स रसस्सर्वलोहानि षष्ठ्यंशेन तु वेधयेत् ॥ ४६१ ॥

अथ वा तं रसं दिव्यं मधुना सह भक्षयेत् ।
 मासमात्रप्रयोगेण जीवेद्वासदिनायुतम् ॥ ४६२ ॥

तस्य मूलमलस्वेदैश्युर्लब्धं भवति काञ्चनम् ।
^१निर्वाते तोयमादाय पारदं च मनश्शिलाम् ॥ ४६३ ॥

मर्दयेत्तत्त्वपाषाणे नष्टपिण्ठं भवेत्ततः ।
 स्वेदयेत्सरात्रं तु त्रिलोहेन च वेष्टयेत् ॥ ४६४ ॥

अन्तर्धानं क्षणाद्गच्छेद्विद्याधरपतिर्भवेत् ।
 सिद्धकन्याशतवृत्तो यावत्कल्पांश्चतुर्दश ॥ ४६५ ॥

दिनेषु तेषु सर्वेषु दद्याच्छाल्योदनं वृतम् ।
 पथसा च समायुक्तं नित्यमेवं च कारयेत् ॥ ४६६ ॥

[उष्णोदककल्पः ।]

उष्णोदकविधिं वक्ष्ये समाहितमनाशशृणु ।

1. निर्वाते तोयमादाय अञ्जलित्रितयं पिवेत् ।
 पीतमाले भवेन्मूर्च्छा स्वास्थ्यं स्यात्प्रहरत्वयात् ॥
 एकविंशद्विनान्येवं क्षीराहारो भवेत्ततः ।
 अष्टवर्षाकृतिः प्राङ्मः कामरूपो महाबलः ॥
 पश्येन्छिद्रां महीं सर्वां सप्तपातालसंयुताम् ।
 अवध्यो देव दैत्यानां कल्पायुश्च प्रजायते ॥
 अथवोदकमादाय पारदं च मनश्शिलाम् ।

पश्यत्युष्णोदकं यत्र वासं तत्रैव कारयेत् ॥ ४६७ ॥
 शर्वरीमुषितां तत्र चणकास्तु दिने दिने ।
 भक्षयेन्मासमात्रं तु जीवेद्वर्षशताष्टकम् ॥ ४६८ ॥
 २तस्य मूलपुरीषेण शुल्बं भवति काञ्चनम् ।
 उष्णोदकं च कासीसं गन्धपापाणसंयुतम् ॥ ४६९ ॥
 चतुर्थाशेन रसकं दशभागं विनिक्षिपेत् ।
 शुल्बं च मर्दयेत्सर्वं नष्टपिण्ठं क्षणेन तु ॥ ४७० ॥
 तेन लेपितमात्रेण शुल्बं भवति काञ्चनम् ।
 निषिक्तं तेन तोयेन प्रतिवापं ददेद्वुधः ॥ ४७१ ॥
 शुल्बं च जायते हेम तस्णादित्यवर्चसम् ।
 तारं च तेन मार्गेण निषिक्तं हेमतां व्रजेत् ॥ ४७२ ॥
 उष्णोदकेन भल्लातं तिलमुष्टिं च भक्षयेत् ।
 मसद्वयप्रयोगेण जीवेद्वर्षशततयम् ॥ ४७३ ॥
 रसगन्धाश्मरसकलुत्थं दरदमाक्षिकम् ।
 यामुष्णाम्बुना वृष्ट्वा तारपत्राणि लेपयेत् ॥ ४७४ ॥

1. अस्ति गोदावरी नाम महाराष्ट्रतिविश्रुता ।
 तस्या उत्तरभागे तु सह्याद्रिः पुण्यपर्वतः ॥
 तत्र मातापुरं नाम प्रसिद्धं देवतागृहम् ।
 तस्मादुच्चरतो देवि ! कम्पाख्यं नगरं परम् ।
 तत्र कम्पेश्वरो देवस्तत्त्वास्त्युष्णोदकं श्रुत्वम् ॥
 प्रणीताख्या नदी तत्र स्नात्वा वै साध्योत्तमः ।
 पश्चादुष्णोदके कुण्डे विधिं कुर्याद्यथोदितः ॥
2. वर्षमेकं प्रयुज्जीत जीवेद्वर्षायुतं सुखी ।
 वलीपलितनिमुक्तो भोगी चैव पुरन्दरः ॥
 वर्षमेकं पिवेत्तोयं जीवेन्द्रार्कतारकम् ।

विभ्राम्य तु धमेहेचि ! स्याच्छुद्दशवर्णकम् ।
 क्रमेणानेत देवेशि ! शुल्वं षोडशवर्णकम् ॥४७५॥

एकैकं हेमतारांशं द्वयं कांताप्रयोः पृथक् ।
 उष्णोदकेन सम्बद्धं धमनाल्खोटतां नयेत् ॥ ४७६ ॥

तं मुखे धारयेन्मासं वज्रकायो भवेत्ततः ।
 तच्चूर्णं यवमात्रं तु भक्षयेन्मधुसर्पिषा ॥ ४७७ ॥

यावत्पलं तस्य मलैश्शुल्वं भवति काञ्चनम् ।
 उष्णोदपाच्चितान्खादेत्कुलुत्थान्क्षीरपो भवेत् ॥ ४७८ ॥

खानमुष्णांभसा कुर्याद्वृष्टिर्षाच्छतायुषः ।
 क्षीरमुष्णोदकं क्षाथं त्रिफलायाश्च पाचयेत् ॥ ४७९ ॥

पाचयेत्पायसं कान्तपात्रे भुक्त्वा महायुषः ।

[शैलोदककल्पः ।]

अतः परं प्रवक्ष्यामि शैलोदकविधिं प्रिये ! ॥ ४८० ॥

कर्दमापो महीशैलशिला चेति चतुर्विधम् ।
 कानिचित्क्षणवेधीनि दिनवेधीनि कानि च ॥ ४८१ ॥

पक्षमासादिष्पमासवेधनानि महीतले ।
 क्षिप्तं जले यदा काष्ठं शैलीमूतं च इश्यते ॥४८२॥

बहिरन्तश्च देवेशि ! वेधकं तत्पकीर्तितम् ।
 ग्हिङ्गुलं हरितालं च गन्धकं च मनश्चिलाम् ॥४८३॥

एषां गन्धापहारं तु कुरुते तच्च वेधकम्¹ ।
 अन्यथा चेवेष्टकं देवि तदग्राहयं चिरर्थकम् ॥

1. गन्धकं तालकञ्चैव तोयपूर्णं घटे क्षिपेत् ।
 यदा तद्बुद्बुदाकारं तदा शैलोदकं भवेत् ॥

श्रीशैले श्रीवनप्रान्ते पर्यङ्गाख्ये शिलातले ।
 ततस्थं क्षणवेधि स्यान्नद्यां भगवतीतटे ॥ ४८५ ॥
 एकाहे वेधकं तत्र गोकर्णे तु दिनवयम् ।
 भद्रांगे दिनवेधि स्यात्तिस्थलान्ते त्रिवत्सरम् ॥ ४८६ ॥
 धारेश्वरे पाक्षिकं स्यात्कर्षपुर्या दिनैकतः ।
 ब्रह्मेश्वरे मासिकं स्यात्त्राप्रपुर्या तु वासरम् ॥ ४८७ ॥
 अधोरेशो मासिकं स्यात्सिद्धद्वये तथा पुनः ।
 दिनमेकं ब्रह्मगिरौ विन्ध्ये तु क्षणवेधकम् ॥ ४८८ ॥
 वासरं माल्यवन्ते तु क्षणवेधी तु तत्र च ।
 किञ्चिकन्धे पर्वते रम्ये पंपातीरे क्षणोदकम् ॥ ४८९ ॥
 तस्य पश्चिमतो देवि ! योजनद्वितये पुनः ।
 भूशैलमस्ति तत्रैव त्रिदिनं वेदपर्वते ॥ ४९० ॥
 ॐ अन्यत यत्र यत्रापि ब्रह्मविष्णुशिवोद्भवम् ।
 अमृतं तत्र तत्रापि वज्रीकरणमुत्तमम् ॥ ४९१ ॥
 तस्योत्पर्ति प्रवक्ष्यामि यथा जानाति साधकः ।
 महीं समुद्रूतवतो वराहस्य कलेबरात् ॥ ४९२ ॥
 यूस्स्वेदः पतितस्तस्माजातं शैलोदकं परम् ।
 तं मुखे क्षणिकं जातं कर्णदेशो तु वासरम् ॥ ४९३ ॥
 बाहुभ्यां व्यहवेधी स्यान्मासवेधी तु पाश्वर्योः ।
 षष्ठ्यासमपराङ्गे च सर्वं समफलं च तत् ॥ ४९४ ॥
 अघोरास्त्रेण तत्क्षेत्रे रक्षां कृत्वा दिशां बलिम् ।

- I. सद्याचले पुरे देव्याः क्षीरक्षेत्रब्य सन्निधौ ।
 शैलोदकं कोटिवेधि दुर्जदेशोऽपि वासरम् ॥
 लक्षवेधि नृसिंहस्य नगरे गोकुलाभिघे ।

दत्वा लक्षं जपित्वा तु गृहीयादमृतं परम् ॥ ४९५ ॥

शरद्ग्रीष्मवसन्तेषु हेमन्ते वा सुरार्चिते ।

आयसे ताम्रपत्रे वा कान्तलोहनयेऽथवा ॥ ४९६ ॥

शिलाम्बुपलमष्टौ तु पलं क्षीरस्य निक्षिपेत् ।

क्षीरावशेषं संकाठ्यं त्रिसप्ताहां पिवेन्नरः ॥ ४९७ ॥

जीवेद्वृष्टसहस्रं तु वलीपलितवर्जितः ।

अथवाऽष्टपलं क्षीरं पलैकेनाम्बुमिश्रितम् ॥ ४९८ ॥

क्षीरावशेषं सेवेत् पूर्वोक्तं लभते फलम् ।

कुलुत्थाष्टगुणं वारि पचेदष्टावशेषितम् ॥ ४९९ ॥

चतुर्गुणेन तेनाऽऽज्यं पाचयेद्वृतशेषितम् ।

लिद्यान्मधुसितोपेतं त्रिसप्ताहाद्वृहस्पतिः ॥ ५०० ॥

द्विरष्टवार्षिकाकारसहस्रायुर्नसंशयः ।

अवशिष्टकुलुत्थं तु पादांशमधुसर्पिषा ॥ ५०१ ॥

भक्षयेत्कर्षमेकं तु मासेनायुतजीवितः ।

तत्सिद्धतैलेनाभ्यङ्गं प्रक्षणं चैव कारयेत् ॥ ५०२ ॥

पामाविचर्चिकाददुकृष्टानि सहसा जयेत् ।

वलीपलितनिर्मुक्तसहस्रायुश्च जायते ॥ ५०३ ॥

यः पिबेत्प्रातस्त्याय शैलाम्बु तुलुकं पयः ।

षष्मासात्स्यात्सहस्रायुर्निर्वलीपलितश्च सः ॥ ५०४ ॥

अथवा सूतकं देवि ! वारिणा सह मर्दयेत् ।

मासेनैकेन देवेशि ! नष्टपिष्टिर्भविष्यति ॥ ५०५ ॥

मासमात्रं समश्नीयात्स भवेदजरामरः ।

अथवा तं रसं हेम्ना धामयेत्प्रदिरान्निना ॥ ५०६ ॥

गुलिका सुन्दरी नाम सर्वायुधनिवारिणी ।
 कर्ता हर्ता स्वयं सिद्धो जीवेच्छन्द्राकर्तारकम् ॥५०७॥
 अथ तेनोदकेनैव क्षीरार्धं पायसं पचेत् ।
 मासमात्रप्रयोगेण वलीपलितवर्जितः ॥ ५०८ ॥
 पूर्वा तेनाभ्मसा पथ्याप्यष्टिस्त्रीणि शतानि च ।
 मधु संयोज्य भाण्डस्थं भूमौ सर्वं निधापयेत् ॥५०९॥
 दिने दिने तदेकैकं भक्षयेत्यात्तरुत्थितः ।
 वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेद्वृष्टसहस्रकम् ॥ ५१० ॥
 शैलीभूतं कुलुत्थं वा भक्षयेन्मधुसर्पिषा ।
 षष्ठ्मासात्तु प्रयोगेण जीवेद्वृष्टसहस्रकम् ॥ ५११ ॥
 कूशमाण्डमादितः कृत्वा यानि कानि फलानि च ।
 जले क्षिसानि लोहानि शैलभूतानि भक्षयेत् ॥ ५१२ ॥
 क्षीराहारश्च जीर्णान्ते वज्रकायो भवेत्वरः ।
 तेनोदकेन सम्मर्द्यमन्त्रकं काथयेत्प्रिये ! ॥ ५१३ ॥
 कटुत्रययुतं खादेज्जीवेद्वृष्टसहस्रकम् ।
 अथवा रसक्वैकं तज्जलेन तु मर्दितम् ॥ ५१४ ॥
 इङ्गुदीफलमध्यस्थं तच्छैलोदकमध्यगः ।
 कालेन त्रिगुणेनैव काठिन्यं तस्य जायते ॥ ५१५ ॥
 षष्ठ्मासं तन्मुखे धार्यं वज्रकायं करोति तत् ।
 दशनागसमप्राणो देवैस्सह स मोदते ॥ ५१६ ॥
 गृहीत्वा त्रिफलां तत्र शैलवारिणि निक्षिपेत् ।
 यदा भवति तच्छैलं गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः ॥ ५१७ ॥
 कान्तजीर्णरसं तेन सार्वं घृतमधुप्लतम् ।
 भक्षयेद्वृष्टमेकं तु ततः क्षीराशनो भवेत् ॥ ५१८ ॥

उदयादित्यसङ्काशो मेधावी प्रियदर्शनः ।
 नीलकुञ्जितकेशश्च जीवेच्छन्द्रार्कतारकम् ॥ ५१९ ॥

पारदं हरितालं च शिलां माक्षिकमेव च ।
 दरदं च विषं चैव सर्वमेकत्वं कारयेत् ॥ ५२० ॥

मर्दयेत्वल्लवपाषाणे मातुलङ्गरसेन तु ।
 गोलकं कारयित्वा तु वारिमध्ये विनिक्षिपेत् ॥ ५२१ ॥

तेन तारं च शुल्बं च कांचनं भवति धूवम् ।
 उपयुज्जीत मासैकं वलीपलितवर्जितः ॥ ५२२ ॥

सहस्रं जीवितं तस्य महाबलपराक्रमः ।
 शैलीभूतहरिदां तु तच्चूर्णवापमान्तः ॥ ५२३ ॥

हेमत्वं लभते नागो बालार्कसद्वशप्रभः ।
 शैलोदके विनिक्षिप्य भूशैले कर्दमेऽपि वा ॥ ५२४ ॥

ज्ञात्वा कालप्रमाणेन बन्धयेत्यारदं ततः ।
 रक्तक्षारयुतं धमातं सुवर्णसमसाग्रितम् ॥ ५२५ ॥

शतांशेन तु ल्योहनां सर्वेषां हेमकारकम्^१ ।
 द्वितीयसारणं प्राप्य सहस्रांशेन विध्यति ॥ ५२६ ॥

तं खोटं धारयेद्वक्त्रे दिव्यत्वं लभते धूवम् ।

[केचन घुटिकायोगः ।]

निचुले ककुभे चैव किंशुके मधुकेऽपि वा ॥ ५२७ ॥

इङ्गुदीफलमध्ये वा रजनीद्वयमार्दके ।
 अमृते कन्दके वाऽथ उक्तकन्दौषधीषु च ॥ ५२८ ॥

-
1. द्वितीयसारणां प्राप्य भक्षयेन्मधुसर्पिषा ।
 तत्कालं चित्तजातानां ऊर्ध्वं भवति चानिलः ॥
- कालज्ञानं भवेत्तत्त्वं जीवेद्युतपञ्चकम् ।

विधाय कोटरं तत्र क्षिप्त्वा तेनैव डोलयेत् ।
 त्रिफलाव्योषकलकेन वेष्टयित्वा प्रयत्नतः ॥ ५२९ ॥
 पादेन कनकं दत्त्वा पारदं तत्र योजयेत् ।
 शैलोदके क्षिपेतत्र गुलिका वज्रवद्धवेत् ॥ ५३० ॥
 पूर्ववत्सारणा कार्या पूर्ववत्सद्धिदा भवेत् ।
 धार्यमाणा मुखे सा तु सहस्रायुष्करी भवेत् ॥ ५३१ ॥
 द्वितीयसारणायोगादयुतं वेघयेत्तु सा ।
 धार्यमाणा मुखे सैवमयुतायुप्यदा भवेत् ॥ ५३२ ॥
 तृतीयसारणायोगाज्ञायते लक्षवेधिनी ।
 तं खोटं धारयेद्वत्तौ लक्षयुर्जायते नरः ॥ ५३३ ॥
 चतुर्थीं सारणा देवि ! कोटिवेधी न संशयः ।
 कोट्यायुर्जीवितं तस्य खेचरत्वं च लभ्यते ॥ ५३४ ॥
 पञ्चमिर्दशकोटिस्यात्थडभिः कोटिशतं भवेत् ।
 यावच्चन्द्रार्कीजीवित्वमन्तबलवीर्यवान् ॥ ५३५ ॥
 ददाति सप्तमी चापि सारणा गुलिका परा ।
 खेचरी नाम विख्याता ऐरवेण प्रचोदिता ॥ ५३६ ॥
 यस्तु तद्राजिकामात्रं मासमेकं तु भक्षयेत् ।
 वज्रदेहस्स सिद्धस्याद्विव्यस्त्रीजनवल्लभः ॥ ५३७ ॥
 क्रीडते खेचरैर्मैत्रैस्त्वेच्छया शिवतां व्रजेत् ।
 नानाविधफलाद्यास्या बुटिकां शृणु सुन्दरि ! ॥ ५३८ ॥
 शुद्धवद्धं रसेन्द्रं तु गन्धकं तत्र जारयेत् ।
 त्रिगुणे गन्धके जीर्णे तेन हेमं तु कारयेत् ॥ ५३९ ॥
 कारयेद्वस्स सूतं तु काञ्चनं तेन सूतकम् ।
 तद्वस्स सूतके ज्ञार्यं रसेन्द्रस्य समे समम् ॥ ५४० ॥

तेन सूतकजीर्णेन वज्ररत्नं तु धातयेत् ।
 तद्वज्रं जायते भस्म सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ५४१ ॥

तद्वस्म जारयेत्सूते त्रिगुणे तु सुरार्चिते ! ।
 हाटकं सारयेत्तं तु बुटिकां तेन कारयेत् ॥ ५४२ ॥

त्रिलोहावेष्टितं तं तु मुखे प्रक्षिप्य साधकः ।
 नष्टच्छायो भवेत्सोऽयमदृश्यो देवदानवैः^१ ॥ ५४३ ॥

लक्ष्वर्षसहस्राणि निर्दलीपलितो भवेत् ।
 शूलिनं शक्तिसंयुक्तं रत्नादिगुणभूषितम् ॥ ५४४ ॥

वक्त्रे करे च बिभृयात्सर्वायुधनिवारणम् ।
 व्योम माक्षिकसत्वं च तारं ताम् सुरायुधम् ॥ ५४५॥

सारलोहं सूतकं च रत्नादिगुणभूषितम् ।
 बुटिका सा वरारोहे ! मधुरत्वयसंयुता ॥ ५४६ ॥

वक्त्रस्था नाशयेत्साक्षात्पलितं नात्र संशयः ।
 शिवशक्तिश्च देवेशि ! रत्नानि सितगोनसा ॥५४७॥

हेम तारं तथा भानुस्समभागानि कारयेत् ।
 स्त्रीरजो व्याघ्रमध्यस्थं पद्मसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ५४८ ॥

सि(त्रि)तयेन तथा वेष्टयं गुद्धस्थाने निवेशयेत् ।
 रणे राजकुले धूते दिव्ये कामे जयो भवेत् ॥५४९॥

वैक्रान्तात्रककान्तं तु सस्यकं तु सुरायुधम् ।
 विभीतकादिसंभूतकांजिकस्य समं भवेत् ॥ ५५० ॥

समावर्त्य तत्सूते योजयेत्पादयोगतः ।
 कुमारीरसङ्घृष्टा कृतैषा बुटिका शुभा ॥ ५५१ ॥

1. तत्क्षणाद्वेधयेद् देवि ! सर्वलोहानि काञ्चनम् ।

रोगमृत्युजरा हन्ति वक्त्रस्था नात्र संशयः ।
पञ्च॑तारं वरारोहे ! सूतकद्वयमेव च ॥ ५५२ ॥

त्रयो गगनभागास्त्युरेकैकं हेमकान्तयोः ।
अर्धं शुल्बं विभागेन गुलिकाऽमसुन्दरी ॥ ५५३ ॥

अक्षयो द्वाजरश्चैव भवेत्तेन महाबलः¹ ।
भस्म सूतपलैकं च मृतकान्तपलं तथा ॥ ५५४ ॥

माक्षिकस्य पलं चैव शिलाजतु पलं तथा ।
पलमेकं विड्जस्य पथ्याचूर्णपलं तथा ॥ ५५५ ॥

एकीकृत्य तु तत्सर्वं मध्वाज्येन तु पेषयेत् ।
गुलिका; कारयेत्तेन षष्ठ्याऽधिकशतत्रयम् ॥ ५५६ ॥

एकैकां भक्षयेन्नित्यं वर्षमेकं निरन्तरम् ।
जीवेद्वृष्टशतायुस्संयथा रुद्रो महाबलः ॥ ५५७ ॥

[केचन रसायनकल्पाः ।]

अतः परं प्रवक्ष्यामि रसमस्सरसायनम् ।
विज्ञेयं निष्परिहारं साक्षाद् दिव्यौषधं परम् ॥ ५५८ ॥

आमलक्यादि कान्तं च पारदं च मनश्शिशलाम् ।
बाकुचीसमभागानि क्षीरिणीरसपेषितम् ॥ ५५९ ॥

मेघनादरसोपेतं मूकमूषागतं पचेत् ।
माषं द्विमाषं त्रिमुणं भक्षयेत्तत्क्रमेण तु ॥ ५६० ॥

वर्षत्रयं परं देवि ! पादनिष्कार्धिकं क्रमात् ।
षट् सप्ताष्टौ च वर्षाणि क्रमान्निष्कप्रमाणतः ॥ ५६१ ॥

1. सर्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेद्वक्त्रे विधारणात् ।

भुज्जीत स च दिव्यान्नं जरावैरूप्यवर्जितः ।
किञ्चित्काञ्चनसंयुक्तं निष्कं निष्कार्धमेव वा ॥ ५६२ ॥

यो भक्षयेत्तिर्मिवर्षेस्सर्वव्याधीञ्जयत्ययम् ।
अष्टवर्षसहस्रायुद्गादशे लक्षवेधकः ॥ ५६३ ॥

घोडशे वसरे देवि ! दिव्यरूपस्स जायते ।
उत्तमो मूलबन्धस्तु मध्यमं सारबन्धनम् ॥ ५६४ ॥

अधमः पाकबन्धस्तु एवं त्रिविधबन्धनम् ।

शतपलमभयानामक्षधात्योस्तथैव
कथितजलसमाष्टौ भागमष्टावशिष्टम् ।
घृतमधुसितयादयं व्योषचित्रं दशैव
रसपलदशसिङ्गं लोहजीर्णं मृतं च ॥ ५६५ ॥

गिरियुत(जतु)सममग्रं कान्तमृज्जं विडज्जं
रससहितविभाव्यं तण्डुलैर्बिल्वमज्जैः ।
हिमकरकृतकल्कं लोहपात्रस्थमासं
त्रिदिनतनुविशुद्धं कल्कमेनं वरिष्ठम् ॥ ५६६ ॥

पलहति शयनकाले चामनेतार्धसेवी
घननिविडसमाधिर्मत्तमातङ्गदर्पः ।
विगतसकलदोषसर्वदकृ दिव्यचक्षुः
मदन इव सुकानिः कामिनीनां प्रवीरः ॥ ५६७ ॥

जलद इव वपुष्मान्कुञ्चिताभ्याग्रकेशः
तुरग इव विशुद्धसत्कविश्चत्रकारी ।
वृषभगतिविचेष्टो मन्दगम्भीरघोषः
सुरगज इव लोके चन्द्रतारार्कजीवी ॥ ५६८ ॥

कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकै-
 गोलकं निहितमिङ्गुदीफले ।
 शैलवारिवरिसिद्धगोलकं
 सुन्दरी ह्यमरसंजिका शुभा ॥ ५६९ ॥

कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं
 वज्ररबरस(महि)राजगोलकम् ।
 क्षिप्तमामलककाष्ठकोदरे
 भूमिशैलनिहितं समुद्रतम् ॥ ५७० ॥

शैलतां गतमथाहितं मुखे
 वज्रकायकरक(म)ल्पवासैः ।
 तारहेमवरशुल्वसूतकै-
 गोलकं वरणकाष्ठयनिक्तम् ॥ ५७१ ॥

शैलवारिकृतसुन्दरीरसैः
 खेचरीति गुलिका निगद्यते ॥ ५७२ ॥

शैलाम्बुनिक्षिप्तपलाशबीजं
 शैलीकृतं क्षौद्रघृतेन खादेत् ।
 त्रिसप्तरात्रं दिनमेकमेकं
 सहस्रजीवी विदितो नरस्यात् ॥ ५७३ ॥

सूतकं चाप्रकं चैव वज्रतीक्ष्णसमन्वितम् ।
 हाटकेन समायुक्तं गुलिका खेचरी भवेत् ॥ ५७४ ॥

करञ्जफलमध्यस्थं सूतं तत्रैव निक्षिपेत् ।
 धृतशैलाम्बुमध्यस्थसहस्रायुः प्रथच्छति ॥ ५७५ ॥

तिन्दुके द्विसहस्रायुजम्बीरे त्रिसहस्रकम् ।
 मातुलुंगे च नारङ्गे चतुःपञ्चसहस्रकम् ॥ ५७६ ॥
 रम्भाफले षट्सहस्रं पनसे सप्तसंख्यकम् ।
 विभीतकफले चैव दशसाहस्रसंख्यकम् ॥ ५७७ ॥
 नालिकेरे महाभागे ! सहस्राणि चतुर्दश ।
 त्रिंशत्सहस्रं पद्धायां लक्षमामलके पुनः ॥ ५७८ ॥
 अग्रपत्रभवात्काथादहोरात्रं शिलोदके ।
 बध्नाति चोद्धृतं सूतं मृत्युदारित्यनाशनम् ॥ ५७९ ॥
 सारणाक्रमयोगेन वज्रवज्जायते वपुः ।
 रसे रसायने चैव लक्षवेधी न संशयः ॥ ५८० ॥
 कर्दमं तु कुमार्याश्च रसेन कृतपिण्डकम् ।
 धमनात्पतते सत्वं मुखस्थं धारयेन्नरः ॥ ५८१ ॥
 घण्मासोपप्रयोगेण ह्यजग्रमरतां ब्रजेत् ।
 स्रोतोऽङ्गनयुतं ध्मातं सत्वं पारदमिश्रितम् ॥ ५८२ ॥
 तत्खोटं धारयेद्वत्तेऽह्यदृश्यो भवति धवम् ।
 यस्य यो विधिराम्नात उदकस्य शिवागमे ॥ ५८३ ॥
 शतेन बत कालेन कुर्याद्देहे रसायनम् ।

बद्धजारणविधिः ॥

या पूर्वा निर्मिता सेयमधमा बालजारणा ॥ ५८४ ॥
 उत्तमा दुर्लभा चैव श्रूयतां बद्धजारणा ।
 अवद्रं जारयेद्यस्तु क्षीय(जीर्य)माणः क्षयं ब्रजेत् ॥
 बद्धस्य जीर्यते ग्रासो जीर्णस्य च मुखं भवेत् ।
 समुखो दुर्मुखं दत्ते सामान्योत्तमलक्षणम् ॥ ५८६ ॥

[बंधप्रकारः ।]

सामान्योऽग्निसहत्वेन महारत्नादिजारकः ।
 सामान्यः प्रथमः कार्यस्सासस्तु समन्ततः ॥ ५८७ ॥

वसुदेहकरो देवि ! सामान्यो हि भवेदयम् ।
 ग्रासहीनस्तु यो बद्धो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ५८८ ॥

उत्तमो मूलबन्धस्तु मध्यमं सारबन्धनम् ।
 अधमः पाकबन्धस्तु एवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ५८९ ॥

मूलबन्धस्तु यो बन्धो मूलसंकुचितं महत् ।
 सारबन्धस्तु यो बन्धो वासनाबन्ध उच्यते ॥ ५९० ॥

स्याच्चतुष्पष्टिमूलेभ्यः किञ्चिन्मूलेन बन्धनम् ।
 प्राण्यज्ञं दैत्यादीनां मूलाङ्गं देवतामयम् ॥ ५९१ ॥

पाषाणं चैव सिद्धानां मानुषाणां च पूजितम् ।
 पीठि(पिण्ड)काद्रुतिसकोचैस्त्रिविधं बन्धनं भवेत् ॥

दिव्याभिरौपधीभिः प्रागुक्तं संकोचबन्धनम् ।

[द्रुतिबन्धः ।]

द्रुतिभिर्विध्यते सूतः क्षणबन्ध उदाहृतः ॥ ५९३ ॥

अग्रकं हरवीजं च षोडशांशेन काच्छनम् ।
 ध्मातं प्रकाशमूषायां शोधयेत्काच्छट्टकौः ॥ ५९४ ॥

दक्षिणावर्तिं ध्मातं हरवीजेन मेलकम् ।
 मूषां त्यक्त्वा वरारोहे ! तिष्ठते खग(बद्ध)वद्रसः ॥

रक्तिकार्धार्धमत्रेण पर्वतानपि वेधयेत् ।
 भक्षणात्तस्य देवेशि ! रुद्रतुल्यो भवेन्नरः ॥ ५९६ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—त्रयोविंशोङ्गासः ।

४४५

क्रीडते सप्तल्येकेषु शिवनुरुद्धपराक्रमः¹ ।

द्रुतिमेलनविधिः ॥

बज्रकन्दं गुह्यची च उच्चटादिसमन्वितम् ॥ ५९७ ॥

अभ्रकं क्रमते शीव्रमन्यथा नास्ति सङ्गमः ।

कृष्णागरुनामिसितैः (शङ्खनामि)रसोचपितरामठैः ॥

नारीकुसमपालशब्दीजैलसमन्वितैः ।

सोष्णैर्मिलन्ति वृदिता द्रुतयस्तकला रसे ॥ ५९९ ॥

बज्रवन्धः ॥

[दशसङ्कलिकाविधिसिद्धः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि बज्रबन्धं सुरार्चिते ।

गन्धकं भक्षयेद्वारी दिनानामेकविंशतिम् ॥ ६०० ॥

तद्रजो रसराजस्य बन्धने जारणे हितम् ।

बज्रभस्म तु भागैकं भागाशुद्धरसात्मयः ॥ ६०१ ॥

द्विपदीरजसा मर्द्य यावत्तक्लक्तां गतम् ।

पादांशेन सुवर्णेन(र्णस्य) पत्रलेपं तु कारयेत् ॥६०२॥

सो(व्यो)मवल्लीरसं कान्तं टङ्गणालं सुचूर्णितम् ।

दद्यात्तमष्टमांशेन मर्दयेच्च प्रयत्नतः ॥ ६०३ ॥

नष्टपिष्टे च शुष्कं तदन्धयित्वा पुटे ततः ।

अन्धमूषागतं धातं क्रामणेन समन्वितम् ॥ ६०४ ॥

खोटस्तु जायते देवि ! शतवेदी महारसः ।

सौवीरं टङ्गणं काचं दत्वा दत्वा विशोधयेत् ॥६०५॥

1. द्रुतीनां मेलनं देवि ! दिव्यैषधिपरं शृणु ।

[बन्धप्रकारः ।]

सामान्योऽग्निसहत्वेन महारत्नादिजारकः ।
सामान्यः प्रथमः कार्यस्संग्रासस्तु समन्ततः ॥ ५८७ ॥

वसुदेहकरो देवि ! सामान्यो हि भवेदयम् ।
ग्रासहीनस्तु यो बद्धो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ५८८ ॥

उत्तमो मूलबन्धस्तु मध्यमं सारबन्धनम् ।
अधमः पाकबन्धस्तु एवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ५८९ ॥

मूलबन्धस्तु यो बन्धो मूलसंकुचितं महत् ।
सारबन्धस्तु यो बन्धो वासनाबन्ध उच्यते ॥ ५९० ॥

स्याच्चतुष्पष्टिमूलेभ्यः किंचिन्मूलेन बन्धनम् ।
प्राण्यङ्गं दैत्यादीनां मूलाङ्गं देवतामयम् ॥ ५९१ ॥

पाषाणं चैव सिद्धानां मानुषाणां च पूजितम् ।
पीठिपिण्डिकाद्वितिसकोचैस्त्रिविधं बन्धनं भवेत् ॥

दिव्याभिरौषधीभिः प्राणुकं संकोचबन्धनम् ।

[द्रुतिबन्धः ।]

द्रुतिभिर्बन्धते सूतः क्षणबन्ध उदाहृतः ॥ ५९३ ॥

अत्रकं हरवीजं च षोडशांशेन काञ्चनम् ।
ध्मातं प्रकाशमूषायां शोधयेत्काचटक्कणैः ॥ ५९४ ॥

दक्षिणावर्तिनं ध्मातं हरवीजेन मेलकम् ।
मूषां त्वक्त्वा वरारोहे ! तिष्ठते खग(बद्ध)वद्रसः ॥

रक्तिकार्धार्धमात्रेण पर्वतानपि वेधयेत् ।
भक्षणात्तस्य देवेशि ! रुद्रतुल्यो भवेन्नरः ॥ ५९६ ॥

अमृतीकरणोवे श्रान्तो—त्रयोविंशोङ्गासः ।

४५५

क्रीडते सप्तलोकेषु शिवतुल्यपराक्रमः^१ ।

द्रुतिमेलनविधिः ॥

बज्रकन्दं गुह्यची च उच्चादिसमन्वितम् ॥ ५९७ ॥

अत्रकं क्रमते शीघ्रमन्यथा नाम्ति सङ्गमः ।

कृष्णागरुनाभिसितैः (शङ्खनाभि)रसोवपितरामठैः ॥

नारीकुसमपालाशवीजतैलसमन्वितैः ।

सोणैर्मिलन्ति सृदिता द्रुतयस्सकला रसे ॥ ५९९ ॥

बज्रवन्धः ॥

[दशसङ्खलिकाविधिसिद्धः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि बज्रवन्धं सुरार्चिते ।^१

गन्धकं भक्षयेन्नारी दिनानामेकविंशतिम् ॥ ६०० ॥

तद्रजो रसराजस्य बन्धने जारणे हितम् ।

बज्रभस्म तु भागैकं भागाशशुद्धरसात्वयः ॥ ६०१ ॥

द्विपदीरजसा भर्द्य यावत्तक्लक्तां गतम् ।

पादांशेन सुवर्णेन(र्णस्य) पत्रलेषं तु कारयेत् ॥ ६०२ ॥

सो(व्यो)मवल्लीरसं कान्तं टङ्कणालं सुचूर्णितम् ।

द्यात्रमष्टमांशेन मर्दयेच्च प्रयत्नतः ॥ ६०३ ॥

नष्टपिण्डं च शुष्कं तदन्धयित्वा पुटे ततः ।

अन्धमूषागतं ध्मातं क्रामणेन समन्वितम् ॥ ६०४ ॥

खोटस्तु जायते देवि ! शतवेदी महारसः ।

सौनीरं टङ्कणं काचं दत्वा दत्वा विशोधयेत् ॥ ६०५ ॥

1. द्रुतीनां मेलनं देवि ! दिव्यैषधिपरं शृणु ।

अक्षीणो मिलते हेम्ना समावर्तश्च जायते ।
 एकोत्तरक्रमे वृद्धच्या सङ्कलैः क्रामयेत्ततः ॥ ६०६ ॥

एकगुणेन सूतेन एका सङ्कलिकोच्यते ।
 त्रिगुणेन तु सूतेन द्वितीया सङ्कलेच्यते ॥ ६०७ ॥

षड्गुणेन तु सूतेन तृतीया सङ्कली भवेत् ।
 दशगुणेन सूतेन चतुर्थीं सङ्कली भवेत् ॥ ६०८ ॥

पञ्चादशगुणेनेशि ! पञ्चमी सङ्कली भवेत् ।
 एकविंशद्गुणेनेशि ! षष्ठी सङ्कलिका भवेत् ॥ ६०९ ॥

अष्टाविंशद्गुणेनेशि ! सप्तमी सङ्कली स्मृता ।
 षट्त्रिंशद्गुणिते बद्धा भवेत्सङ्कलिकाऽष्टमी ॥ ६१० ॥

पञ्चचत्वारिंशगुणे सङ्कली नवमी मता ।
 पञ्चाद्यधिकपञ्चाशाहशसङ्कलिका स्मृता ॥ ६११ ॥

एवं च क्रमवृद्धच्या तु सङ्कली दशबन्धिता ।
 प्रथमे दशवेदी च शतवेदी द्वितीयके ॥ ६१२ ॥

तृतीये सहस्रवेदी स्याच्चतुर्थेऽयुतवेदिकः ।
 पञ्चमे लक्षवेदी स्याद्वशलक्षन्तु षष्ठके ॥ ६१३ ॥

सप्तमे कोटिवेदी स्याद्वशकोटि तथाऽष्टमे ।
 धूमवेदी तु नवमे दशमे शब्दवेदकः ॥ ६१४ ॥

सङ्कलैस्सकलैर्बद्धे वेदो दशगुणो भवेत् ।
 दशसंकलिकावद्धशशब्दवेदी महारसः ॥ ६१५ ॥

यथा लोहे तथा देहे क्रामते नात्र संशयः ।
 वेदयेत्स्तमाणेन धातुंश्चैव शरीरकम् ॥ ६१६ ॥

कार्येद्युषुटिकां दिव्यां बदरास्थिप्रमाणतः ।
 महाकालीं पूजयित्वा धारयेत्सततं बुधः ॥ ६१७ ॥

“ ओं एं ह्रीं श्रीं
कालि कालि महाकालि मांसशोणितभोजनि ! ।

हां ह्रीं हं
रक्ष कृष्णमुखि ! देवि ! रससिद्धि ददख मे ॥
श्रीं ह्रीं एं ॥ ”

पूजयित्वा ततो देवीं सिद्धचक्रं विशेषतः ।
तां क्षिपेच्चक्रमध्ये तु ब्रुटिकां दिव्यरूपिणीम् ॥६१९॥
शतवेधेन या बद्धा रसेन ब्रुटिका प्रिये ! ।
मासमेकं तु वक्त्रस्था जीवेच्चैव यथा विधिः ॥६२०॥
तथा सहस्रवेधेन बद्धा या ब्रुटिका शुभा ।
मासद्रूयं तु वक्त्रस्था जीवेच्चन्द्रार्कक्षारकम् ॥ ६२१ ॥
दशसहस्रवेधेन बद्धा या ब्रुटिका यदि ।
शक्रतुल्यं तदायुप्यं त्रिभिर्मासैस्तु जायते ॥ ६२२ ॥
लक्षवेधेन या बद्धा ब्रुटिका दिव्यरूपिणी ।
चतुर्मासं तु वक्त्रस्था ब्रह्मायुप्यं प्रयच्छति ॥ ६२३ ॥
दशलक्षेण या बद्धा ब्रुटिका दिव्यरूपिणी ।
सप्तमासं तु वक्त्रस्था वैष्णवं लभते फलम् ॥ ६२४ ॥
कोटिवेधेन या बद्धा ब्रुटिका दिव्यरूपिणी ।
षष्माससंस्थिता वक्त्रे साक्षाद्वै रुद्रतां नयेत् ॥ ६२५ ॥
दशकोटिप्रभेदेन ब्रुटिका दिव्यरूपिणी ।
सप्तमासं तु वक्त्रस्था स भवेद्यापको नरः ॥ ६२६ ॥
कर्ता हर्ता स्वयं भोक्ता शापानुग्रहकारकः ।
सर्वज्ञस्सर्वकर्ता च सूक्ष्मरूपो निरञ्जनः ॥ ६२७ ॥
इच्छया कुरुते सृष्टिमिच्छया संहरेजगत् ।

खच्छन्दगमनो भूत्वा शिवरूपो भवेत्वरः ॥ ६२८ ॥
पूज्यते सर्वदेवैश्च ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रबन्धं सुदुर्लभम् ॥ ६२९ ॥
समांशभक्षणं हेम शुद्धसूतेन कारयेत् ।
मृतवज्रं कलांशेन मर्दयेद्द्विपदीरसैः ॥ ६३० ॥
प्रावच्छेषं क्रियाजातं पूर्ववच्च फलं भवेत् ।
वज्रबन्धो मवेत्सिद्धो देवदानवर्दुर्जयः ॥ ६३१ ॥
चतुर्विंशतिसिद्धानां नाथकस्सर्वसिद्धिमान् ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

वज्रचूर्णसमं सूतं हंसपादा विमर्दितम् ॥ ६३२ ॥
पुटिला मारयेत्तत्र पुनस्तुल्यं रसं क्षिपेत् ।
धमातः खोटो भवत्याशु शोधितः काचटङ्गैः ॥ ६३३ ॥
यावच्छुक्रोदयप्रस्थो जायते च रसः प्रिये । ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

वज्रसत्वं च गगनं रसं हेम च मेलयेत् ॥ ६३४ ॥
अमरत्वमवाप्नोति वक्त्रस्थेन सुराधिपे ! ।
जारयित्वा रसं तद्विपुनस्तेनैव जारयेत् ॥ ६३५ ॥
कोटिवैधी न सन्देहो वक्त्रस्थं खेचरं परम् ।
वेधयेत्तत्प्राणेन धातूंश्चैव शरीरकम् ॥ ६३६ ॥
कारयेद्द्वृष्टिकां दिव्यां वज्रसिद्धेन काञ्चने ।
अनेन क्रमयोगेन यावच्छक्यं तु मारयेत् ॥ ६३७ ॥

तद्वस्स सूतकं देवि । सर्वरोगनिवृहणम् ।
हैम्ना च सारयित्वा तु चन्द्रार्कं लेपयेत्ततः ॥ ६३८ ॥
द्वात्रिंशांशेन हेमार्घं मातृकार्यं(भ्य)धिकं भवेत् ।
वदरास्थिप्रमाणेन कारयेद्गुलिकां वृधः ॥ ६३९ ॥
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नान्यथा कचित् ।

[अन्यो वज्रबन्धः ।]

वज्रेण द्वन्द्वितं हेम कान्तशुल्वकपालिना(योजितम्) ॥
रञ्जयेत्सप्तवाराणि तं खोटं सूक्ष्मचूर्णितम् ।
भावितं स्त्रीरजेनैव भूर्जपत्रे निवेशितम् ॥ ६४१ ॥
द्रुतसूतेन संयुक्तं वधा वस्त्रेण पोट्टलीम् ।
स्वेदयेद्गदेवदेवेशि ! याकद्ववति गोलकः ॥ ६४२ ॥
लाङ्गली जीवनी चैव गन्धयुत्तरवासणी ।
एतेषां निक्षिपेत्पिण्डे वज्रगोलं तु वेष्टयेत् ॥ ६४३ ॥
मूषामध्ये विनिक्षिप्य सन्धयित्वा प्रयत्नतः ।
मूमौ मूषां विनिक्षिप्य पुटं मूर्धिन प्रदापयेत् ॥ ६४४ ॥
अनेनैव प्रतापेन बन्धमेति महारसः ।
गोलकं धारयेद्वक्ते वर्षमेकं यदा प्रिये ! ॥ ६४५ ॥
जीवेत्कल्पसहस्राणि यथा नागो महाबलः ।
वर्षैर्द्वादशभिस्साक्षाजायते रसपूरुषः ॥ ६४६ ॥
गात्रस्य तस्य प्रस्वेदादद्यौ लोहास्तु काञ्चनम् ।
वज्रभस्स तथा सूतं काञ्चनेन समन्वितम् ॥ ६४७ ॥
वक्त्रस्थं कुरुते यस्तु अब्दात्पलितवर्जितः ।

अन्ये वेधोपयोगिनो बन्धाः ॥

कृष्णाभ्रकस्य सत्वं च तारं ताम् च हाटकम् ॥ ६४८ ॥

माक्षिकं कान्ततीक्षणं च समभागानि कारयेत् ।

अन्धमूषागतं धमातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥ ६४९ ॥

तं खोटं सूक्ष्म वूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलयेत् ।

मृतसत्व(वज्र)स्य भागैकं भागाश्वत्वारि गोलकम् ॥

मर्दयेत्तसख्लवेन भस्मीभवति सूतकः ।

मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६५१ ॥

गुज्जामात्रं तु तद्भस्म मध्वाजयेन तु लेहयेत् ।

संवत्सरप्रयोगेण ह्ययुतायुभवेन्नरः ॥ ६५२ ॥

बलीपलितनिर्मुक्तो महावल्पराक्रमः ।

तद्भस्म पलमेकं तु पलैकं गन्धकस्य च ॥ ६५३ ॥

अन्धमूषागतं धमातं खोटं भवति तत्क्षणात् ।

जीवेक्लप्सहस्राणि यथा नागो महाबलः ॥ ६५४ ॥

तस्य मूत्रपुरीरैण लोहान्यष्टौ च काञ्चनम् ।

तत्खोटं रज्जयेत्पश्चाद्वज्ञाभ्रककपालिना ॥ ६५५ ॥

रज्जयेत्तसवाराणि भवेत्कुड्कुमसन्निभः ।

हेम्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम्^१ ॥ ६५६ ॥

शतांशेन तु तेनैव शुल्वमध्ये(वेधं) प्रदापयेत् ।

सहस्रांशेन तेनैव सर्वलोहानि वेधयेत् ।

कृष्णाभ्रकस्य सत्वं च तारं ताम् च हाटकम् ॥

तीक्षणं च बद्धसूतं च माक्षिकं च समन्वितम् ।

अन्धमूषागतं धमातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥

हेम्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—ब्रयोविंशोऽलासः ।

जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमूषणम्¹ ॥ ६५७ ॥

वद्वसूतस्य भागैकं भागैकं कुटिलस्य च² ।

अन्धमूषागतं धमातं यावद्वज्ञावशेषितम् ॥ ६५८ ॥

अनेन क्रमयोगेन वज्ञं निर्वाण्य षड्गुणम् ।

अनेन क्रमयोगेन वहनागां च षड्गुणम् ॥ ३५९ ॥

ततस्तं रञ्जयेत्पश्चातीक्षणगुश्वकपालिना³ ।

पक्षसूत(वीज)स्य भागैकं भागैकं द्रुतसूतकम् ॥ ६६० ॥

मर्दयेन्मध्यमाम्लेन गोलकं भवति क्षणात् ।

मृतवज्रस्य भागैक भागाश्रवारि गोलकम् ॥ ६६१ ॥

मर्दयेत्पत्तखल्वेन भस्मीभवति सूतकः ।

मारयेद्भूधरे यन्ते सप्तसंकलिकाक्रमात् ॥ ६६२ ॥

तद्वस्तु पुनः पश्चान्मध्यमाम्लेन मर्दयेत् ।

पुटं दद्यात्प्रयत्नेन षष्ठ्याऽधिकशतत्रयम् ॥ ६६३ ॥

-
1. वद्वसूतस्य भागैकं भागैकं पन्नगस्य च ।
हाटकरय तु भागैकं भागैकं चाभ्रकान्तयोः ॥
एकीकृत्य च तद्वास्यं रसे जीर्णे तु जारयेत् ।
शतांशेनैव तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेन् ॥

2. अन्धमूषागतं धमातं खोटं भवति तत्क्षणात् ।
तत्खोटं भागमेकं च भागैकं गन्धकस्य च ॥

3. रञ्जयेत्प्रयत्नेन यावत्कुड्कुमसन्निभम् ।
हेम्ना सह समावर्त्य सारणालयसारितम् ॥
शतांशे वेधयेच्छुल्वं दिव्यं हेम प्रजायते ।
पुनरन्यं प्रवद्यामि द्रवसंस्कारमुत्तमम् ॥
रञ्जयेच्छुद्धकनकं तीक्ष्णशुल्वकपालिना ।

तद्वस्म जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ।
 तेनैव वेधयेत्तारं सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ६६४ ॥

 मृतवज्रस्य भागैकं भागाप्योडश सूतकम् ।
 देवदालीशङ्खपुष्पीरसेन मृदितं क्रमात् ॥ ६६५ ॥

 मारयेद्भूधरे यन्त्रे भस्मीभवति तत्क्षणात् ।
 पूत्कारणां सहस्रेण धार्यमानं न गच्छति ॥ ६६६ ॥

 ईदृशं भस्म सूतं च देहे लोहे च योजयेत् ।
 तद्वस्म पलमेकं तु पलमेकं च गन्धकम् ॥ ६६७ ॥

 अन्धमूषागातं धातं खोटं भवति तत्क्षणात् ।
 तं खोटं रखयेत्पश्चात्कपालिकमयोगतः ॥ ६६८ ॥

 सारणात्रयोगेन शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं च पैकं पन्नगस्य च ॥ ६६९ ॥

 कान्तपात्रेण तं कृत्वा मर्दयेल्लोहसुष्ठिना ।
 मृद्वग्निना ततः पाच्यं यावन्नागेन मेलकम् ॥ ६७० ॥

 पुटेन जायते भस्म सिन्दूरारुणसप्रभम् ।
 तद्वस्म तु पुनः पश्चाद्गोपितेन तु मर्दयेत् ॥ ६७१ ॥

 तच्चतुर्दशवारांस्तु पुटयेद्वस्मयेत्ततः ।
 तद्वस्म भागमेकं तु भागैकं हेमगोलकम् ॥ ६७२ ॥

 एकीकृत्याऽथ सम्मर्च्य क्रामणेन सहैकतः ।
 तारपि(रिं)ष्टु तु तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ६७३ ॥

 अनेन क्रमयोगेन वज्रमस्म प्रजायते ।
 सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ॥ ६७४ ॥

 तच्छुश्वं जायते तारं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
 श्वेताश्रकं च सत्वं च कांक्षी कान्तं तथाऽयसम् ॥

वङ्गं कान्तं (तारं) तथा श्वेतं वैकान्तं च कदंवकम् ।
 अन्धमूषागतं धातं खोटं कुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६७६ ॥

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलकम् ।
 मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्वत्वारि गोलकः ॥ ६७७ ॥

मर्दयेत्सखल्वेन भस्मीभवति सूतकः ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६७८ ॥

ततश्च जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
 तद्वस्म पलमेकं तु पलमेकं तु गन्धकम् ॥ ६७९ ॥

अन्धमूषागतं धातं खोटं भवति तद्रसः ।
 तारेण च समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ॥ ६८० ॥

सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
 तीक्ष्णचूर्णपलान्यष्टौ पलाष्टौ द्रुतसूतकम् ॥ ६८१ ॥

मर्दयेत्सखल्वेन टेटंचिल्वी(कुष्ठच्छली)रसेन च ।
 तत्क्षणाज्जायते पिण्डं तीक्ष्णेन सह गोलकम् ॥ ६८२ ॥

मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्वत्वारि गोलकम् ।
 मर्दयेत्सखल्वेन भस्मीभवति तत्क्षणात् ॥ ६८३ ॥

मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ।
 घोडशांशेन तेनैव वङ्गवेधं प्रदापयेत् ॥ ६८४ ॥

तद्वस्म पलमेकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।
 अन्धमूषागतं धातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥ ६८५ ॥

तस्य खोटस्य भागं च तीक्ष्णचूर्णं च तत्समम् ।
 द्वौ भागौ द्रुतसूतस्य सर्वमेकत मर्दयेत् ॥ ६८६ ॥

तस्खल्वे तु समर्द्य गोलकं भवति क्षणात् ।
 मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसङ्कलिकाक्रमात् ॥ ६८७ ॥

तत्सर्वं जारयेद्ग्रस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
 तद्ग्रस्म कारयेत्खोटं तीक्ष्णेन द्वन्द्वितं सह ॥ ६८८ ॥

अनेन क्रमयोगेन सप्तसङ्खलिकाक्रमात् ।
 तं खोटं जारयेत्पश्चात्सारणात्रयसारितम् ॥ ६८९ ॥

लक्षांशेन तु तेनैव वज्रवेधं प्रदापयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं तु शुद्धवज्रं प्रदापयेत् ॥ ६९० ॥

मर्दयेदायसे पात्रे वज्रं तु म्रियते क्षणात् ।
 द्विपलं मृतवज्रस्य तारचूर्णपलद्वयम् ॥ ६९१ ॥

द्विपलं गन्धकं द्यात्पलैकं टक्कणस्य च ।
 अन्धमूषागतं धातं खोटं भवति तत्क्षणात् ॥ ६९२ ॥

पलैकं खोटचूर्णस्य पलैकं दु(मृ)तसूतकम् ।
 मर्दयेन्मातुलङ्घाम्लैर्गोलको भवति क्षणात्^१ ॥ ६९३ ॥

घोडशांशेन तेनैव तारारिष्टं तु वेधयेत् ।
 मृतवज्रपलैकं तु पलैकं सूतकस्य च ॥ ६९४ ॥

सर्व(त्व)चूर्णं पलैकं तु त्रयमेकत्र कारयेत् ।
 मर्दयेन्मातुलङ्घाम्लैर्गोलको भवति क्षणात् ॥ ६९५ ॥

मृतवज्रस्य भागैकं भागश्चत्वारि गोलकम् ।
 एकत्र मर्दयेद्गद्दे ! ओषधीद्रवसंयुतम् ॥ ६९६ ॥

मारयेद्गम्भूरे यन्ने पुटानां सप्तकेन तु ।
 तत्सर्वं जायते भस्म वज्रस्यैव प्रभावतः ॥ ६९७ ॥

1. घोडशांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
 वज्रस्थाने देवनानां तारस्थाने च काञ्चनम् ॥
 पूर्ववल्कमयोगेन रसं खोटं तु कारयेत् ।
 तं खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन गोलकम् ॥

सामुद्रं त्रिपलं देवि ! भस्मध्ये प्रदापयेत् ।
 एकीकृत्याऽथ सम्मर्द्य वज्रीक्षीरे दिनत्रयम् ॥ ६९८ ॥

विश्वामित्रकपालस्थं पुटं दद्यातु मूर्धरे ।
 तत्सर्वं जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६९९ ॥

तेनैव यवमात्रेण वज्रं स्तम्भयति क्षणात् ।
 वज्रं तारं तथा सत्वं समसूतेन गोलकम् ॥ ७०० ॥

अनेन क्रमयोगेन मारयेच्च पृथक् पृथक् ।
 तत्सर्वं जायते भस्म वज्रस्यैव प्रभावतः ॥ ७०१ ॥

भस्मसूतपलैकं च वज्रभस्म पलद्वयम् ।
 द्वे पले मृततारस्य सत्वमस्म पलद्वयम् ॥ ७०२ ॥

शङ्खचूर्णं पलं पञ्च सामुद्रस्य पलाष्टकम् ।
 टङ्कणस्य पलान्यष्टौ सर्वमेकत जारयेत् ॥ ७०३ ॥

वज्रीक्षीरेण संवेष्ट्य पुटं दद्याच्चतुर्दश ।
 एष सिद्धरससाक्षाद्दुर्लभस्त्रिदशैरपि ॥ ७०४ ॥

वज्रं तु दाप(द्राव)येत्पश्चाद्भाष्टे चैव तु मृणये ।
 सिद्धं भस्म भवेल्लोहशलकेन च चालयेत् ॥ ७०५ ॥

वापयेच्च प्रयत्नेन यावत्कठिनतां व्रजेत् ।
 अन्धमूषागतं ध्मातं तारं भवति शोभनम् ॥ ७०६ ॥

कदाचित्स्फा(पु)टिते तारे पुर्ववज्रं प्रदापयेत् ।
 पत्रे दाहे कषे छेदे तत्त्वारं शाश्वतं भवेत् ॥ ७०७ ॥

सन्ति(स्तंभि)तं दनु(तत्तु)गोलं च षोडशांशसमन्वितम् ।
 मृतवज्रस्य भागैकमेकैव तु कारयेत् ॥ ७०८ ॥

देवदाली शङ्खपुष्पं तद्रसेन तु मर्दयेत् ।
 मारयेद्दमूर्धरे यन्त्रे पुटानां सत्सकेन तु ॥ ७०९ ॥

तद्भस्म तु पुनः पश्चादीपयन्त्रेण पाचयेत् ।
 भस्मसूतपलैकं च श्वेताभ्रकद(प)लद्वयम् ॥ ७१० ॥
 शङ्खचूर्णपलैकं तु पलैकं टङ्कणस्य तु ।
 एकीकृत्याथ तत्सर्वं वज्रीक्षीरेण पेषयेत् ॥ ७११ ॥
 अरण्योत्पलकैः पश्चात्पुटं दद्याच्छुर्दश ।
 रसोऽर्थं यवमात्रेण वङ्ग स्तम्भयति क्षणात् ॥ ७१२ ॥
 कृष्णाभ्रकपलैकं तु द्विपलेनैव सूतकम् ।
 गन्धकस्य पलैकं च एकीकृत्याथ मर्दयेत् ॥ ७१३ ॥
 मर्द्यमानं प्रयत्नेन गोलकं भवति क्षणात् ।
 मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्वत्वारि गोलकम् ॥ ७१४ ॥
 मर्दयेत्प्रहरैकं तु भस्मीभवति सूतकः ।
 आरण्यगोमयेनैव पुटं दद्यात् भूधरे ॥ ७१५ ॥
 अनेन क्रमयोगेन सप्तसङ्कलिकां कुरु ।
 शतांशेन तु तेनैव नागवेषं प्रदापयेत् ॥ ७१६ ॥
 तं खोटं रञ्जयेत्पश्चात्चुल्बाभ्रककपालिना ।
 पुनस्तं रञ्जयेत्पश्चात्तीक्ष्णशुल्बकपालिना ॥ ७१७ ॥
 पुनस्तं रञ्जयेत्पश्चात्तीग्रागाभ्रककपालिना ।
 हेम्ना सह समावर्त्य सारणात्रयसारितम् ॥ ७१८ ॥
 सहस्रांशेन तेनैव शुल्बवेषं प्रदापयेत् ।
 जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमूषणम् ॥ ७१९ ॥
 वज्रवल्ली(भस्म)स्तुहीक्षीरि पुटिं दशभिः पुटैः ।
 ततुल्यं मर्दयेत्सूतं देवदाल्या रसैः पुटेत् ॥ ७२० ॥
 ततुल्यं पुटयेत्तीक्ष्णं त्रिफलाया रसेन तु ।
 ततुल्यं पुटयेनागमहिमाराटरूपकैः ॥ ७२१ ॥

हेमवर्णपदं तद्वि विशत्यशेन योजितम् ।
 चतुष्पष्टचंशकेनेदं शुद्धतारं च रञ्जयेत् ॥ ७२२ ॥
 अष्टमांशेन तेनैव नागपत्राणि लेपयेत् ।
 पुटयेन्मारयेत्वागं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ७२३ ॥
 तत्सुल्यं मारयेद्देहं काञ्छनाररसे पुटेत् ।
 तत्सुल्यं मारयेच्छुल्वं गृहकन्यारसेन च ॥ ७२४ ॥
 पश्चादम्लेन पुटयेद्यावत्सिन्दूरसन्निभम् ।
 चन्द्राकौं रञ्जयेतेन शतांशेन तु पाचितम् ॥ ७२५ ॥
 सबीजं बीजवर्जं वा वज्रेण सह सूतकः ।
 तद्भस्स मर्दयेत्पश्चात्स्वर्णपत्ररसेन च ॥ ७२६ ॥
 तेनैव वेघयेच्छुल्वं शुल्वं तारेण योजयेत् ।

वज्रहेमद्वन्द्वमेलापनम् ॥

वज्रेण द्वन्द्वयेद्देहं हेम्ना च द्वन्द्वयेद्रसम् ॥ ७२७ ॥
 रसेन द्वन्द्वयेद्देहं स देहो द्वजरामरः ।
 कदलीठङ्गसौवीरं कण्टकारीरसप्लुतम् ॥ ७२८ ॥
 क्रामणं सर्वधातूनां सर्वद्वन्द्वेषु मेलनम् ।
 तिमिरस्य तु पञ्चाङ्गं पेटा(मार्जा)रीबीजसंयुतम् ॥ ७२९ ॥
 एकीकृत्याऽथ सम्मर्द्य वज्रं तेनैव वेष्टयेत् ।
 वज्रमूषागतं धमातं हेमद्वन्द्वं तु कारयेत् ॥ ७३० ॥
 कान्तपाषाणचूर्णं तु भूलता रामठं मधु ।
 गुञ्जाठङ्गणकाचं च कर्कटास्थि स्तुहीपयः ॥ ७३१ ॥
 तत्सर्वं तु समं योज्यं स्त्रीस्तन्येन तु मर्दयेत् ।
 मूषालेपः कृतः प्राञ्छो वज्रमेलापकस्तुखम् ॥ ७३२ ॥

हठान्मौ वज्रमूषाभिर्दृढं वज्रा मिलन्ति च ।
 सुरूक्षमा रवका भूत्या होकीभावं ब्रजन्ति च ॥७३३॥
 काचटङ्कणयोगेन ध्मातशुद्धिमवाप्नुयात् ।
 बहुभिश्चैव मूषाभिस्तेजःपुञ्जोऽपि जायते ॥ ७३४ ॥
 मृतवज्रस्य भागैकं भागाष्पोडश हाटकम् ।
 श्वेतकाचस्य सूतं तु भागं षोडश दापयेत् ॥ ७३५ ॥
 अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रद्रुन्द्रुन्तु कारयेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन सप्तवारांश्च दापयेत् ॥ ७३६ ॥
 मिलते तत्क्षणाद्वज्रं हेम्ना तु सलिलं यथा ।
 चूर्णं नरकपालस्य मृतवज्रं च दापयेत् ॥ ७३७ ॥
 अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलति तत्क्षणात् ।
 भृज्ञपत्रं नृकेशं च सुखं कान्तस्य टङ्कणम् ॥ ७३८ ॥
 बालवत्सपुरीषं च स्त्रीस्तन्येन तु पेषयेत् ।
 अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रं मिलति तत्क्षणात् ॥ ७३९ ॥
 क्षीरेणोत्पलसारिण्या मृतवज्रं तु भावयेत् ।
 हेमपिष्ठिकया मध्ये वज्रं तत्रैव निक्षिपेत् ॥ ७४० ॥
 वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण बाहये वस्त्रेण वेष्टयेत् ।
 धान्यमध्ये तु संस्थाप्य पक्षमेकं निरन्तरम् ॥ ७४१ ॥
 उद्धरेत्तप्यथलेन वज्रवन्धं तु कारयेत् ।

रत्नद्रुतिवन्धः ॥

द्रुता वज्रास्तु सूतेन मेलनीयास्तु पार्वति ! ॥ ७४२ ॥
 द्रुतिवन्धस्स विज्ञेयश्शतसाहस्रवेघकः ।
 रत्नानां द्रुतयस्सर्वा मेलयित्वा यथाविधि ॥ ७४३ ॥

शतसहस्रवेधी च देहसिद्धिप्रदायकः ।
 सुसली चित्रकं बन्ध्या कुकुटीकन्दपद्मिनी ॥७४४॥

कञ्चुकी नीलिसिन्दूरी पाठा नागवला यथा ।
 कंसपात्रे रसश्चैव रत्नानां द्रुतयस्तथा ॥ ७४५ ॥

आतपे धारयित्वा वै अघः कर्षनलं यथा ।
 ओषधीनां रसं दत्त्वा सच्छं कृत्वा पुनः पुनः ॥७४६॥

याममात्रं तु धर्मे च द्रुतिर्मिलति वै रसम् ।
 न तेषां क्रामणे शक्तिर्वकुं वक्त्रशतैरपि ॥ ७४७ ॥

सैन्धवं निवपत्राणि बाकुची द्वेषिणीजके ।
 द्रुताश्रस्य रसेनैव मेलनं परमं मतम् ॥ ७४८ ॥

बज्रद्रुन्द्वानमीशानि ! बज्रेण रसमारणम् ।
 सर्वीजं सारणं प्रोक्तं खोटबन्धनमेव च ॥ ७४९ ॥

तन्ममाचक्षव देवेशि ! किमन्यच्छ्रुतुमहसि ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ त्रयोर्विशोल्लासः ॥

॥ चतुर्विंश उल्लासः ॥

महारसैरुपरसैलोहैश्च रसस्य वेधोपयोगिनो बन्धाः ॥

श्री भैरवः—

महारसैरुपरसैलोहैश्च परमेश्वरि ! ।
 आज्ञापय समस्तं तं रसराजस्य बन्धनम् ॥ १ ॥

करणविश्रान्तौ—चतुर्विशेषासः ।

४६१

तां यातं देहलोहकरं भवेत् ।

३ः प्रकारः— इवेतवैक्रान्तसिद्धः ।]

३ तु हयमूत्रेण मर्दयेत् ॥ ११ ॥

मादाय पले पलशतं क्षिपेत् ।

भस्म विशुद्धस्फटिकाङ्क्षति ॥ १२ ॥

सूते समभागं विचक्षणः ।

ते हयमूत्रेण मर्दयेत् ॥ १३ ॥

गं क्रमेण मृदुवहिना^१ ।

त्रं वा भवेदग्निसहो रसः ॥ १४ ॥

इनि रजतं च करिष्यति ।

४ः प्रकारः— रक्तवैक्रान्तसिद्धः ।]

कर्म जरादारिद्विनाशनम् ॥ १५ ॥

स्य व्याप्रीकन्दाभसा रजः ।

हेम्नः पलं शुद्धरसस्य च ॥ १६ ॥

सर्वं पुनर्हेम्नश्शतं क्षिपेत् ।

सर्वं शुद्धहेमसमप्रभम् ॥ १७ ॥

५ तु पुनर्हेम्ना तु मेलयेत् ।

देवि ! ततो रसवरो भवेत् ॥ १८ ॥

रूतः कोटिविधी महारसः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

६ तु हेम्ना तु सह मेलयेत् ॥ १९ ॥

सूते सारयित्वा समेन तु ।

समायुक्तं मूषामध्ये विचक्षणः ।

सहस्रांशेन लोहानि वेधयेत्वात् संशयः ॥ २० ॥

[सप्तमः प्रकारः— कृष्णवैक्रान्तसिद्धः]

कृष्णवैक्रान्तभागैकं शुद्धसूतं शतांशकम् ।
एकत्र मर्दयेत्वल्लवे चूर्णं भवति तदूद्ग्रयम् ॥ २१ ॥

अस्य चूर्णस्य भागैकं हेमभागसहस्रकम् ।
एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्वस्म तु जायते ॥ २२ ॥
धमेत्तदन्धमूषायां यावत्खोटो भविष्यति¹ ।
समांशभक्षणं तस्य पीठि(पिष्ठि)कां तस्य कारयेत् ॥
वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमात्रेण हेमताम् ।
तच्चूर्णमध्रकं चैव रसेन सह मर्दयेत् ॥ २४ ॥
स्वेदयेज्ञारयेच्चैव ततो वहिसहो भवेत् ।
स रसश्चास्त्रा(स्सा)रितश्चैव सर्वलोहानि विघ्यति ॥ २५ ॥

[अष्टमः प्रकारः— पीतवर्णवैक्रान्तसिद्धः]

पीतवर्णेऽपि वैक्रान्ते रक्तकृष्णविधिस्मृतः ।
पीतवैक्रान्तचूर्णं तु हेमचूर्णसमन्वितम् ॥ २६ ॥
पीताक्रकस्य चूर्णं तु मेलयित्वा महारसः ।
स्वेदितो मर्दितश्चैव मासादग्निसहो भवेत् ॥ २७ ॥

[नीलवैक्रान्तभस्मरसायनम् ।]

नीलवर्णं तु वैक्रान्तं मिश्रते रससंयुतम् । ;

1. समांशभक्षणं तस्य शुद्धसूतं तु कारयेत् ।
वेधयेत्सर्वलोहानि स्पर्शमात्रेण पार्वति ! ॥
तच्चूर्णमध्रकं चैव रसेन सह मर्दयेत् ।
एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्वस्म प्रजायते ।
धमेत्तदन्धमूषायां यावत्खोटो भविष्यति ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्विंशोऽलासः ।

४६३

कृष्णाभ्रकेण सहितं मधुसर्पिर्युतं च तत् ॥ २८ ॥

भक्षयेन्मण्डलं देवि ! जीवेच्छन्द्रार्कतारकम् ।

यस्य यस्य हि यो योगस्तस्य तस्य प्रयोगतः ॥ २९ ॥

मेलयित्वा रसं गुज्जामानं त्रिमधुसंयुतम् ।

खादेत्कीराज्यशाल्यन्वं भोज्यमन्यच्च वर्जयेत् ॥ ३० ॥

[नवमः प्रकारः ।]

वैकान्तसत्वसंयुक्तं लुङ्गाम्ले मर्दयेद्रसम् ।

तापयेदुप्णतोयेन जलेन परिपूरयेत् ॥ ३१ ॥

सत्वं सूतं च संमिश्रं धमेत्स्याद्रसबन्धनम् ।

बद्धं रसं मुखे क्षिप्त्वा भूमिच्छिद्राणि पश्यति ॥ ३२ ॥

[दशमः प्रकारः ।]

निष्कमेकं रसं क्रान्तमध्मूत्रेण मर्दयेत् ।

दिनमेकमिदं देवि ! मर्दयित्वा मृतो भवेत् ॥ ३३ ॥

चतुर्दिनमिदं कृत्वा समसूतं समं नयेत् ।

मर्दनं स्वेदनं चैव पूर्ववच्छुद्धमानसः ॥ ३४ ॥

सप्तद्वन्द्वजमेकैकं सप्तमेऽष्टपलं भवेत्^१ ।

शल्याविशल्यामूलस्य वारिणा मर्दयेद्दिनम् ॥ ३५ ॥

1. मर्दयेन्मातुलुङ्गाम्लेश्चतुष्प्रष्ठिपुटं ददेत् ।

उद्यारुणसङ्काशसर्वलोहानिं वेधयेत् ॥

कृष्णाभ्रकस्य सत्वं च रसं हेससमं भवेत् ।

निक्षिप्य वश्रमूषायां धमित्वा खोटतां नयेत् ॥

बद्धं रसं मुखे क्षिप्त्वा ह्यजरामरतां ब्रजेत् ।

तेनैव भस्म संमिश्रं कृष्णाभ्रकसमं भवेत् ॥

मूर्धीयन्त्रमध्यस्थं पुटं सप्तदिनं ददेत् ।
 तद्वस्म शुद्धं सेव्यं स्यादगुज्जामात्रं तु मण्डलम् ॥ ३६ ॥
 इकाद्यं पञ्चमं मध्यं पुनरेकं प्रशस्यते ।
 पूर्ववद्वन्धनं देवि ! कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ३७ ॥

कान्तवन्धः ॥

रक्तवर्णमयस्कान्तं लाक्षारससमप्रभम् ।
 भिन्नस्त्रीरक्तसंकाशं तच्चूर्णं सूतसंयुतम् ॥ ३८ ॥
 मर्दयेच्छागरक्तेन ध्मातं खोटो भवेत्स्मिये ! ।
 स सूतशशतवेधी तु स तु व्याधिहरो भवेत् ॥ ३९ ॥
 गुलिकां धारयेद्वक्त्वे जीवेद्वर्षसहस्रकम् ।
 षीतवर्णमयस्कान्तं भिन्नहेमसमप्रभम् ॥ ४० ॥
 वेधयेत्पर्शमात्रेण स तु लोहानि सुन्दरि ! ।

चपलबन्धः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

लाङ्गूलीं करवीरं च चितकं गिरिकर्णिकाम् ॥ ४१ ॥
 स्त्रीस्तन्यटङ्गसौवीरं मूषालेपं तु कारयेत् ।
 चपलाद्विगुणं सूतं सूताद्विगुणकाञ्चनम् ॥ ४२ ॥
 नष्टपिण्ठं च तत्कुर्यादन्धमूषागतं धमेत् ।
 लत्र स्थितो रसेन्द्रोऽयं खोटो भवति शोभनः ॥ ४३ ॥
 शतांशं वेधयेन्नागं गुज्जावर्णस्तु जायते ।
 तेन नागशतांशेन शुल्बं रक्तनिमं भवेत् ॥ ४४ ॥
 तेन शुल्बशतांशेन तारं विध्यति काञ्चनम् ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्विशोलासः ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

चपलस्य तु षड्भागास्तारभागास्तु सप्तं च ॥ ४५ ॥

अष्टौ कनकभागास्तु नवं भागा रसस्य च ।

त्रिंशद्द्वागा मिलित्वा तु भवन्ति सुखन्दिते ! ॥ ४६ ॥

चित्रकं कण(र)वीरं च लाङ्गली गृष्णविद् तथा ।

मर्दितं मातुलङ्गाम्लैर्मूषालेपं तु कारयेत् ॥ ४७ ॥

अन्धयित्वा घमेदूदेवि ! खोटो भवति शोभनः ।

तेन खोटदशांशेन विद्धो नागोऽरुणो भवेत् ॥ ४८ ॥

तेन नागेन विद्धं तु शुल्बं गुज्जारुणं भवेत् ।

तेन शुल्बेन तारं तु विद्धं भवति काञ्चनम् ॥ ४९ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

हेमांगं(भं) चपलं देवि ! पारदार्थेन संयुतम् ।

पारदे(देन)कनकं दत्त्वा कुनट्या मर्दयेत्क्षणम् ॥ ५० ॥

लाङ्गली चित्रकं चैव स्त्रीस्तन्यं कण(र)वीरकम् ।

गृष्णविष्टा तथा सर्वं मूषालेपं तु कारयेत् ॥ ५१ ॥

तन्मध्ये तु स्थितं ध्मातं खोटो भवति शोभनः ।

षूर्वोक्तं वेघयेदेतन्निर्बीजं कनकं भवेत् ॥ ५२ ॥

सुतसलोहपत्रे च क्षिपेच्चपलचूर्णकम् ।

सबीजं पारदं कृत्वा चपलस्य तु वापयेत् ॥ ५३ ॥

लाक्षाभो वध्यते सूतोऽड्डकुशोनेव महागजः ।

गन्धकबन्धः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

शुद्धसूतफलैर्कं च पलैर्कं गन्धकस्य च ॥ ५४ ॥

एकीकृत्याऽथ संमर्द्य धुत्तूरकरसेन च ।
 मारयेचक्रयोगेन भस्मीभवति सूतकः ॥ ५५ ॥
 अन्धमूषागतो धातः खोटो भवति शोभनः ।
 सितं हेम च नागं च चन्द्रार्कं चापि वेधयेत् ॥ ५६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

पलैकं शुद्धसूतस्य कर्षकं गन्धकस्य च ।
 मर्दयेत्स्नानधखलवेन देवदालीरसप्लुतम् ॥ ५७ ॥
 मर्दये तु कराङ्गुल्या गन्धपिष्ठिस्तु जायते ।
 जम्बीरस्य रसेनैव दिनमेकं तु मर्दयेत् ॥ ५८ ॥
 पञ्चद्रावकसंयुक्तां वटिकां कारयेच्छुभास् ।
 पलाशमूलकलकेन वटिकां तां प्रलेपयेत् ॥ ५९ ॥
 धमेखोटो भवेच्छृतकाचटकणयोगतः ।
 शोधयेत्प्रयत्नेन यावन्निर्मलतां त्रजेत् ॥ ६० ॥
 स सोटो जायते देवि ! त्रिगुणं पन्नगं ततः ।
 शतशो रज्जयेत्पश्चाच्छुल्वाभ्रककपालिना ॥ ६१ ॥
 शुल्वे तारे च खोटोऽयं सहस्राशेन वेधकः ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

गन्धकेन हते सूते सूतलोहानि वाहयेत् ॥ ६२ ॥
 पुनर्हेम समावर्त्य समांशं भक्षणं कुरु ।
 सारितश्शुल्वतारार्घोषं विद्यति सूतकः ॥ ६३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

रसं हेमसमं कृत्वा विष्टिकार्धेन गन्धकम् ।
 द्विपदीरजसा युक्तं मर्दयेद्वक्णान्वितम् ॥ ६४ ॥

नष्टपिष्ठं च शुप्कं च ध्मातः स्खोटो भवेत्ततः^१ ।
 चन्द्रार्कषोडशांशेन विद्धं भवति काञ्चनम् ॥ ६५ ॥

हेमार्धमिलितं तं तु मातृकासमतां त्रजेत् ।
 कुर्यात्सङ्कलिकायेगाद्रेघो दशगुणोत्तरः ॥ ६६ ॥

यथा हेम्नि तथा तारे व्याटि(पि)बीजेन योजितम् ।
 वृत्तीयसङ्कलाबद्धं पट्टशते नागवेधकम् ॥ ६७ ॥

चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ।
 अनेन क्रमयोगेन सप्त सङ्कलिका यदि ॥ ६८ ॥

कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टलोहानि पार्वति ! ।
 तं पुनश्चूर्णयित्वा तु पुटयेद्वस्म जायते ॥ ६९ ॥

सर्वव्याधिजयो देवि ! पलैकेन सुभक्षिते ।
 द्विपले ब्राह्ममायुष्यं त्रिपले वैष्णवं भवेत् ॥ ७० ॥

चतुष्पले च पञ्चत्वमीशः पञ्चपले भवेत् ।
 षट्पले भक्षिते देवि ! सदाशिवतर्नुभवेत् ॥ ७१ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

सूतकं गन्धकं तारं मेषवल्लीवसा समा ।
 त्रिदिनं मर्दयेलक्ष्मीक्षणं वङ्गं पादेन लेपयेत् ॥ ७२ ॥

अन्वमूषागतं ध्मातं वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ।

१. सौबीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा च शोधयेत् ।
 आक्षीणो मिलते हेम्नि समावर्त्तसु जायते ॥
 समांशं भक्षणं हेम्नि शुद्धसूतेन कारयेत् ।
 नष्टपिष्ठं च तच्छुल्वं ध्मातं खोटो भवेत्ततः ॥
 द्विपदीरजसा त्रुक्तं मर्दयेद्वङ्कणान्वितम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

[गन्धपिष्ठिविधिः ।]

चूर्णितं गन्धकं देवि ! मर्कटीरसभावितम् ॥ ७३ ॥

भावयेच्छतवाराणि जीवमस्स तु गच्छति ।

दापयेन्मृण्ये पात्रे रसेन सह संयुतम् ॥ ७४ ॥

तापयेद्रवितापेन मर्कटीरससंयुतम् ।

गन्धकं ग्रसते सूतः पिष्ठिका भवति क्षणात् ॥ ७५ ॥

तिलपर्णीरसेनैव गन्धकं भावयेत्ततः ।

ससवारांस्तु देवेशि ! छायाशुष्कं पुनःपुनः ॥ ७६ ॥

शोधितं पातितं सूतं पलैकप्रमितं प्रिये ! ।

मूषामध्ये विनिक्षिप्य नरेन्द्रीरससंयुतम् ॥ ७७ ॥

जारयेद्वालुकायन्त्रे भावितं गन्धकं तुनः ।

त्रुटि त्रुटि प्रदातव्यं गन्धकं च पुनः पुनः ॥ ७८ ॥

अनेन क्रमयोगेन जायते गन्धपिष्ठिका ।

गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ॥ ७९ ॥

भावयेत्ससवारांस्तु स्त्रीरजेन(पुष्पेण) तु ससधा ।

शुद्धसूतपलैकं च खर्पे, दापयेत्ततः ॥ ८० ॥

भावितं गन्धकं दद्याक्षरपित्तेन संयुतम् ।

होलयेद्रवितापेन पिष्ठिका भवति क्षणात् ॥ ८१ ॥

गन्धकं सूक्ष्मचूर्णं तु चणकाम्लेन पार्वति ! ।

भावयेत्ससवाराणि स्त्रीपुष्पेण च ससधा ॥ ८२ ॥

द्रुतसूतकमध्ये तु कर्षूरं गन्धकं रुसम् ।

दापयेनिनिक्षिपेद्गोष्ठे संसाहाद्वन्धपिष्ठिका ॥ ८३ ॥

[गन्धकपिट्ठीस्तंभनं वेधश्च]

कटुकोशातकीबीजं चाण्डालीकन्दमेव च ।
स्तन्यक्षीरेण संपेप्य पिष्टिकां तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥

पुटयेद्भूधरे यन्त्रे स्तम्भते नात्र संशयः ।
हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्त तु कारयेत् ॥ ८५ ॥

अष्टमांशेन तेनैव नागवेधं प्रदापयेत् ।
षोडशांशेन तेनैव तारवेधं प्रदापयेत् ॥ ८६ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

गन्धपिष्टिपलैकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
लेपयेन्नागपत्राणि छायायां शोषयेत्ततः ॥ ८७ ॥

आटखूषकपिण्डेन नागपत्राणि लेपयेत् ।
आरण्योत्पलकर्देवि ! दापयेच पुटत्रयम् ॥ ८८ ॥

तन्नागं मियते दिव्यं सिन्दूरारणसप्रभम् ।
तन्नागं पलमेकं तु शुल्वचूर्णपलाष्टकम् ॥ ८९ ॥

वासकस्य रसेनैव प्रहरैकं तु मर्दयेत् ।
मारयेत्पातनायन्त्रे शुल्वं तन्नियते क्षणात् ॥ ९० ॥

षोडशांशेन तेनैव तारवेधं प्रदापयेत् ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ९१ ॥

या काचिद्दुन्धपिष्टी तु आदौ नागं तु मारयेत् ।
नागेन वेधयेन्नशुल्वं शुल्वे तारं तु वेधयेत् ॥ ९२ ॥

कनकं जायते दिव्यं सिद्धयोग उदाहृतः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

गन्धकं मधुसंयुक्तं हरवीजेन मर्दितम् ॥ ९३ ॥

भूमिस्थं मासमेकं तु तारमायाति काञ्चनम् ।
उद्रूतनेन तेनैव सर्वकुष्ठविनाशनम् ॥ ९४ ॥

घनेन सह संयुक्तं ब्रणरोगविनाशनम् ।
संवत्सरप्रयोगेण सहस्रायुभवेन्नरः ॥ ९५ ॥

तालकवन्धः ॥

शुद्धसूतपलैकं तु पलैकं तालकस्य च ।
एकीकृत्याऽथ संमर्द्य उन्मत्तकरसेन च ॥ ९६ ॥

मारयेचकयन्नेण अस्मीभवति सूतकः ।
अन्धमूपागतं ध्मातं खोटो भवति शोभनः ॥ ९७ ॥

वज्जं तारं च शुल्वं च क्रमशो वेधयेद्रसः ।
शुद्धवज्जपलैकं च पलैकं सूतकस्य च ॥ ९८ ॥

द्रे पले तालकं चैतदुन्मत्तरसमर्दितम् ।
मारयेत्पातनायन्त्रे धमनात्खोटतां नयेत् ॥ ९९ ॥

श्वेताश्रकस्य सत्वं च तारं तीक्ष्णं च माक्षिकम् ।
अन्धमूपागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १०० ॥

तत्खोटपलमेकं च पलैकं सूतकस्य च ।
तालकस्य पलं सर्वमेकीकृत्याऽथ मर्दयेत् ॥ १०१ ॥

मारयेत्पातनायन्त्रे धमनात्खोटतां नयेत् ।

अन्ये लघुवन्धाः ॥

शुद्धसूतपलैकं च पलैकं पन्नगस्य च ॥ १०२ ॥

पलद्वयं कुनृत्याश्च सर्वमेकत्र मर्दयेत् ।
मारयेत्पातनायन्त्रे धमनात्खोटतां नयेत् ॥ १०३ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—चतुर्विंशोऽलासः ।

हेमपिष्टपलैकं च पलैकं गन्धकस्य तु ।

एकीकृत्याऽथ समर्द्धं धुत्तुरकरसेन च ॥ १०४ ॥

मारयेत्पातनायन्ने धमनात्सोटतां नयेत् ।

कृष्णाभ्रकस्य सत्वं च कान्तं तीक्ष्णं च हाटकम् ॥

शुद्धं तारं च माक्षीकं समभागानि कारयेत् ।

अनधमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १०५ ॥

तत्खोटपलमेकं तु पलैकं सूतकस्य च ।

पलद्वयं कुनट्याऽथ सर्वमेकत भद्रयेत् ॥ १०६ ॥

मारयेत्पातनायन्ने धमनाखोटतां नयेत् ।

कृष्णाभ्रकपलैकं तु रसकस्य पलं तथा ॥ १०८ ॥

सूतकस्य पलैकं तु सर्वमेकीकृतं प्रिये ! ।

उम्मत्तकरसेनैव मर्दयेत्पाहसद्यम् ॥ १०९ ॥

मर्दयेहिनमेकं चा टङ्गेन समन्वितम् ।

घुटिकां कारयेत्पश्चाच्छायाशुप्कं तु कारयेत् ॥ ११० ॥

महावर्ति(हि)गतं ध्मातं खोटं भवति सूतकः ।

तं खोटं शोधयेत्काचटङ्गणद्रवयोगतः ॥ १११ ॥

हेम्ना सह समावर्त्य सारणातयसारितम् ।

सहस्रांशेन तेनैव शुल्घवेदं प्रदापयेत् ॥ ११२ ॥

अनेन क्रमयोगेन कोटिवेदी भवेद्रसः ।

बीजद्वयं पलाशस्य पलमेकं तु सूतकम् ॥ ११३ ॥

जम्बीराम्लेन संमर्द्धं छायाशुप्कं तु कारयेत् ।

तुं(विर्बिका) मेघनादी च काकजङ्घा च भू(चू)लिका ॥

स्तन्यं च तैः प्रलिप्तायां मूषायां चैव निक्षिपेत् ।

धमयेत्पादिराज्ञारैः खोटो भवति चाक्षयः ॥ ११५ ॥

पलाशतैले संमर्द्ध यावत्साद्ग्रह(द्रस)पिष्ठिका ।
 अन्धमूषागतं धातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ११६ ॥
 पूर्वशुद्धेन सूतेन समहेम्ना च पार्वति ! ।
 गोलकं कारयेतेन मर्दयित्वा दृढं कृतम् ॥ ११७ ॥
 ब्रह्मवृक्षस्य बीजानि कार्पासास्थि विभीतकम् ।
 यवचिञ्चा च वन्ध्या च राजिका च समन्वितम् ॥
 सूक्ष्मपिण्डीकृतं सर्वं तेन लिप्त्वा तु गोलकम् ।
 पुटनैससभिर्देवि ! पिष्ठिकासाम्ननं भवेत् ॥ ११९ ॥
 वृहत्पुर्टं ततो दत्त्वा मूषायां तु धमेततः ।
 समावर्त्य तु तं सूतं समहेम्ना नियोजितम् ॥ १२० ॥
 शतांशेन तु चन्द्रार्कं वेधयेत्तुरवन्दिते ! ।
 पुनस्तेनैव योगेन पिण्ठीस्तंभं तु कारयेत् ॥ १२१ ॥
 सारथित्वा ततो हेम्ना वेघश्चैव सहस्रकः ।
 एवं लक्षणिं कोटि च वेघयेत्कमयोगतः ॥ १२२ ॥
 सससंकलिकादूर्ध्वं कृत्वा वक्तुं तु गोलकम् ।
 वर्षणैकेन स भवेद्वलीपलितवर्जितः¹ ॥ १२३ ॥
 चाण्डालीराक्षसीपुष्पैरथ मध्वाज्यटङ्कौः ।
 महारसाष्टमध्ये तमऋकं वाऽपि योजयेत् ॥ १२४ ॥
 नागवङ्गसमं सूतं हेमतारमथाऽपि वा ।
 अग्रकं द्रुतिसत्वं वा मर्दयेत्प्रहरद्वयम् ॥ १२५ ॥

1. चाण्डाली राक्षसी चाथ गुण्डगोलो भवेद्रसः ।
 बीजं सूतं च वैक्रान्तं मर्दयेत्प्रहरद्वयम् ॥
 विशुष्कगोलकं कृत्वा मूकमूषागतं पुटेत् ।
 खोटस्तु जायते देवि ! सुधमातः खदिराग्निना ॥

आयाशुष्कं ततो गोलं सूक्ष्मपागतं श्रिये ! ।
 दत्वा लघुपुटं धनातः खोटो भवति शोभनः ॥ १२६ ॥
 रंभा वीरा सुहीक्षीरं कञ्चुकी यदचिर्ज्ञका ।
 दीनारी चैव गोरम्भा मीनाक्षी काकमात्रिका ॥ १२७ ॥
 एभिर्मर्दितसूतस्य पुनर्जन्म न विद्यते ।
 पूर्ववत्क्रमयोगेन खोटो भवति शोभनः ॥ १२८ ॥
 विष्णुकान्ता च व(च)क्रांका(गी)चला च तुलसी तत् ।
 महासोमाऽहिवल्ली च सूर्यावर्तं च सुन्दरि ! ॥ १२९ ॥
 एभिम्तु मर्दितसूतः पूर्ववत्क्रोटतां नयेत् ।
 सुहीक्षीरं च काञ्जीरं(कं) वीजानि कनकस्य च ॥
 कञ्चुकी लाङ्गली चेन्द्रवाहणी विष्मुष्टिका ।
 पालाशमूलतोयश्च मर्दयेत्तेन सूतकम् ॥ १३१ ॥
 समहेम्नि समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्वुधः ।
 महारसान्पिष्टिकार्धं मर्दयेदोपधीरसेः ॥ १३२ ॥
 यामतयं मर्दयित्वा गोलकं कारयेद्वुधः ।
 पिष्टिकां वन्धयित्वा तु गन्धतैले विपाचयेत् ॥ १३३ ॥
 अनधमूषागतं गोलं आयाशुष्कं तु कारयेत् ।
 ततो लघुपुटं दत्वा स्वदिराग्नौ तु धामयेत् ॥ १३४ ॥

- मुखेन ग्रसते श्रांतं जारणा तेन सुन्दरि ! ।
 रसोनराजिकामूलैर्मर्दितं वरवर्णिनि ! ॥

दिव्यौपधिपुटं पाच्यं रसखोटस्य लक्षणम् ।
 एतत्ते कथितं गुह्यं विज्ञेयं रसवादिभिः ॥
 मत्प्रसादेन हेवेशि ! तस्य सिद्धिर्न संशयः ।

खोटवज्जायते देवि ! सह हेम्ना तु धामयेत् ।
 अक्षीणो मिलते हेम्नि समावर्तश्च जायते ॥ १३५ ॥
 तत्क्षणादेव सूतस्य दिव्यदेहो भवेत्त्वरः ।
 वेधयेत्सर्वलोहानि रञ्जितः क्रामितो रसः ॥ १३६ ॥
 समांशमक्षणे सूते मर्दयेदोषधीरसैः ।
 नष्टपिण्ठं तु तं कृत्वा पूर्वयोगेन धामयेत् ॥ १३७ ॥
 खोटस्तु जायते दिव्यप्षोडशांशेन वेधकः ।
 बद्धस्सङ्कलिकायोगाद्विध्येदशगुणोत्तरम् ॥ १३८ ॥
 अथवा चूर्णबद्धस्तु विध्येदशगुणोत्तरम् ।
 मृगदूर्वा चन्द्रवल्ली पक्वविंया तथैव च ॥ १३९ ॥
 कांक्षीला करवीरं च वीजं चोन्मत्तकस्य च ।
 काकाण्डीपलसंयुक्तं मर्दयेत्सुरसुन्दरि ! ॥ १४० ॥
 समहेम्नि समं सूतं पिण्ठिकां कारयेद्बुधः ।
 अथवा सारयित्वा तु समेन समसूतकम् ॥ १४१ ॥
 महारसं पिण्ठिकां च मर्दयेदोषधीरसैः ।
 यामत्यं मर्दयित्वा गोलकं कारयेद्बुधः ॥ १४२ ॥
 अन्धमूषागतं गोलं छायाशुप्कं तु कारयेत् ।
 ततो लघुपुटं दत्त्वा ध्मातः खोटो भवेत्प्रिये ! ॥ १४३ ॥
 मृगदूर्वेत्तमासोमारसैस्सूतकसारणम् ।
 मूलैख्याणां लाङ्गल्या रामठेन च हन्यते ॥ १४४ ॥
 समेन हेम्ना संयुक्तं पिण्ठिकां कारयेद्बुधः ।
 अथवा तारपिण्ठं च समसूतेन कारयेत् ॥ १४५ ॥
 पूर्ववल्कमयोगेन खोटो भवति शोभनः ।
 अन्धमूषागतं भूमौ स्वेदयेत्कर्षकाग्निना ॥ १४६ ॥

अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चूर्णवन्धं भवेत्ततः ।
 तच्चूर्णवन्धं कुरुते वेदं दशगुणोत्तरम् ॥ १४७ ॥

शूलिनीरससुतं च सूतोऽज्ञनसमन्वितम् ।
 पूर्वविष्टिकायोगात्खोटो भवति शोभनः ॥ १४८ ॥

सूतोऽज्ञनं सतगरं सृष्टिवययुतं रसम् ।
 भवेद्विहसहः क्षिप्रं सूतकस्सर्वकर्मकृत् ॥ १४९ ॥

हेमाङ्गं चैव ताराङ्गं शुल्वाङ्गं चाप्रतीक्षणकम् ।
 वज्ज्ञाङ्गं चैव नागाङ्गं सह सूतेन बन्धयेत् ॥ १५० ॥

यथालाभौषधीवृष्टं महारससमन्वितम् ।
 हेम्ना तारेण शुल्वेन तीक्ष्णवज्ज्ञोरगैस्तथा ॥ १५१ ॥

एमिर्व्यमत्सैसमस्तैर्वा पिष्ठि कृत्वा समे समाप्त् ।
 मारयेत्पूर्वविधिना गर्भयन्त्रे तुषाग्निना ॥ १५२ ॥

समांशं सूतकं दत्त्वा वारं वारं पुनः पुनः ।
 जायते विविधः खोटः कान्तवद्धो महारसः ॥ १५३ ॥

भवेत्सङ्कलिकायोगाद्वयो दशगुणोत्तरः ।

निगलवन्धः ॥

खोटः पोटस्तथा भस्म धूलीकल्पश्च पञ्चमः ॥ १५४ ॥

एते निगलयोगाभ्यां सर्ववन्धफलोदयः ।
 स्तुष्कर्कसंभवं क्षीरं बन्ध(ब्रह्म)वीजाचि गुम्बुलः ॥ १५५ ॥

सैन्धवं द्विगुणं दत्त्वा मर्दयेत् विचक्षणः ।
 पिष्टिकाबन्धनं कृत्वा कल्केनानेच सुन्दरि ॥ १५६ ॥

विल्वप्रमाणं कृत्वा तु मूषामतिहङ्गं शुभाम् ।
 ऊर्ध्वाधो लवणं दत्त्वा मूषामध्ये रसं क्षिपेत् ॥ १५७ ॥

मूरपामध्ये प्रदातव्यं दग्धशङ्खादिचूर्णकम् ।
 मुखं तस्य दृढं वच्चा लोणमृत्तिकया बुधः ॥ १५८ ॥
 कारयेत्सन्धिलोणं च छायागुणं तु कारयेत् ।
 उक्तो निगलबन्धोऽयं पुत्रस्याऽपि न कथयते ॥ १५९ ॥
 तुषकर्षनिना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
 अहोरात्रं त्रिसत्रं वा पुटं दत्वा प्रयत्नतः ॥ १६० ॥
 सुधातं खदिराङ्गरै रसेन्द्रं खोटतां नयेत् ।
 सौवीरं टङ्गं काचं दत्वा दत्वा तु शोधयेत् ॥ १६१ ॥
 अक्षीणो मिलते हेम्नि समावर्तश्च जायते ।
 समांशभक्षणं तचु शुद्धसूतेन कारयेत् ॥ १६२ ॥
 धमयेत्पूर्वयोगेन रसेन्द्रं खोटतां नयेत् ।
 भवेत्सङ्कलिकायोगाद्वेषो दशगुणोत्तरः ॥ १६३ ॥
 पलाशबीजनिर्यासं कोकिलोन्मत्तवारुणी ।
 शूलिनीरससंयुक्तं पैषयेत्सैन्धवान्वितम् ॥ १६४ ॥
 षिष्ठिकावेष्टनं कृत्वा निगलेन तु बन्धयेत्¹ ।
 अग्रकस्य तु पत्रेण वज्रार्कक्षीरसिन्धुना ॥ १६५ ॥
 ताप्येन लोहकिट्टेन सिकतामृणयेन च ।
 एभिस्तु निगले बद्धः पारदीयो महारसः ॥ १६६ ॥
 नातिकामति मर्यादा वेलामिव महोदधिः ।
 तैलार्कक्षीरकत्कलाङ्गल्या निगलोत्तमः ॥ १६७ ॥
 काकविट् ब्रह्मबीजानि लाङ्गली निगलोऽपरः ।
 वाकुची ब्रह्मबीजानि कर्कटास्थीनि सुन्दरि ! ॥ १६८ ॥

1. मूषायां निगले देवि ! लेपितश्वशासनात् ।
रसस्य परिणामाय महदग्निस्थितो भवेत् ॥

सामुद्रं शाम्बरं चैव लवणं निगलोत्तमः ।

स्तुष्ट्वर्कसम्बवं क्षीरं ब्रह्मवीजानि कारयेत् ॥ १६९ ॥

कन(त)कस्य च वीजानि लोणाष्टेन च मर्दयेत् ।

निगलोऽन्यस्तु गोजिह्वामूलानि स्त्रीरजोऽपरः ॥ १७० ॥

बाकुची ब्रह्मवीजानि स्तुष्ट्वर्कक्षीरसैन्धवम् ।

ज्वालिनी काकविष्टा च प्रशस्तो निगलोत्तमः ॥ १७१ ॥

लवणं टङ्गणं क्षारं शिलातालकगन्धकम् ।

तथाऽम्लवेतसं ताप्यं हिङ्गुलं समभागिकम् ॥ १७२ ॥

स्तुष्ट्वर्कपयसा युक्तं पेषयेन्निगलोत्तमम् ।

पिष्टिकां वेष्टयेदेषामेकेन निगलेन तु ॥ १७३ ॥

लोणमूषागतं प्रावत्खोटं कृत्वा तु वेधयेत् ।

द्वितीयं गोलुकं वक्ष्ये पिष्टिकास्तम्भसुत्तमम् ॥ १७४ ॥

द्विपदीरजमूत्रेण सैन्धवाञ्च सगुगुलम् ।

पिष्टीं संवेष्ट्य कलकेन सृदा तु पुनरष्टधा ॥ १७५ ॥

तुष्टकपर्णिना भूमौ सृदुन्धेदं तु कारयेत् ।

अहोरात्रं त्रिरात्रं वा पूर्ववत्खोटतां नयेत्^१ ॥ १७६ ॥

बाकुची ब्रह्मवीजानि गगनं विमलं मणिम् ।

सौवर्चलं सैन्धवं च टङ्गणं गुगुलुं तथा ॥ १७७ ॥

द्विपदीरजसा मूत्रं सुश्लक्षणं तं च मर्दयेत् ।

पिष्टीमावेष्ट्य कलकेन पूर्ववत्खोटतां नयेत् ॥ १७८ ॥

1. त्रयोविंशोल्लासगतमूलिकावन्धात् (पृ. ४०८) एत त्वर्यन्तं पाठो रसार्णवेऽसुनैव सन्दर्भेणोपलभ्यते ।

रसमूच्छर्त्तविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

अथ मूच्छीं प्रवक्ष्यामि रसस्य परमेश्वरि ।

बाहीकं सैन्धवं कन्या धूशरो लशुनं वचा ॥ १७९ ॥

मेघनादा काकमाची सर्वाशं मर्दयेदसम् ।

शुद्धणं तं गोलकं कृत्वा हिंगुा वेष्टयेद्द्विः ॥ १८० ॥

समेन लोणयन्त्रस्थं कृत्वा तद्विपचेदिनम् ।

चण्डाग्निना स्वाङ्गशीतमधःपात्रे स्थितं रसम् ॥ १८१ ॥

चूर्णीभूतं समादाय सान्दद्विगुणवाससा ।

बध्वा सोमनले यन्त्रे श्वथोर्ध्वं गन्धकं समम् ॥ १८२ ॥

दत्वा पचेत्पुनर्गन्धमेवं गन्धं तु षड्गुणम् ।

जायेत्स रसो देवि ! मूर्च्छितस्सर्वोगहा ॥ १८३ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

गन्धकं नवसारं च शुद्धसूतसमे समम् ।

यामं समर्दयेच्छूल्क्षणं काचकूप्यां विनिक्षिपेत् ॥ १८४ ॥

सप्तमृत्कर्पैर्लिप्त्वा कूपीं धर्मे विशोषयेत् ।

कूपिकां वालुकायन्त्रे द्वादशप्रहरं पचेत् ॥ १८५ ॥

स रसो जायते देवि ! मूर्च्छितो रञ्जितो भवेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

रसार्धं गन्धकं मर्द्य यामयुग्मं खरातपे ॥ १८६ ॥

ततमिसतजयन्त्याश्च रसैसंमर्दयेत्यहम् ।

ततस्तु गोलकं कृत्वा मूषाशां सन्निरोधयेत् ॥ १८७ ॥

अमृतोकरणविश्रान्तौ—चतुर्विशेषासः ।

४७९

शोषयित्वा धर्मेत्किञ्चित्सन्तसां तां जले क्षिपेत् ।
तं रसेन्द्रं समादाय भावयेद्गोक्षुरद्रवैः ॥ १८८ ॥
मूर्च्छितो जायते सूतसर्वरोगहरश्चुभः ।

बद्धरसलक्षणम् ॥

अक्षयश्च लघुद्रावी तेजस्वी निर्मलो गुरुः ॥ १८९ ॥
स्फुट्णः पुनरावर्तो बद्धसूतस्स उच्यते ।

जलूकावन्धाः ॥

[मर्दनजलूका ।]

रसस्याष्टमभागं तु स्वर्णं वा नागमेव वा ॥ १९० ॥
इलेप्मातकफलं पक्वं कोकिलाक्षकवीजिकम् ।
तिलपिण्याकचूर्णं च तसखल्वे विर्मदयेत् ॥ १९१ ॥
शालमल्याशैव पञ्चाङ्गं रसं तत्र विनिक्षिपेत् ।
जलूका जायते यावत्तावन्मर्दाच्चितः क्षिपेत् ॥ १९२ ॥
कर्पूरं बाकुचीतैलं सैन्धवं टङ्गं कणाम् ।
कपिकच्छुकरोमाणि तत्सर्वं पेषयेज्जलैः ॥ १९३ ॥
एतत्पूर्वजलूकां त्रिसप्ताहं तसखल्वके ।
जलूका जायते दिव्या मर्दनारुया सुराच्चिते ॥ १९४ ॥
नारीणामृतुकाले तु सा योज्या योनिगहरे ।
मददर्पहरा तासां मदविह्लकारकम् ॥ १९५ ॥
बाल्ये चाषाङ्गुला योज्या यौवने सा दशाङ्गुला ।
द्वादशाङ्गुलिका योज्या प्रगल्भानां जलूकका ॥ १९६ ॥
यस्तु तां धारयेन्मूर्धिनि वीर्यं तस्य स्थिरं भवेत् ।

[मन्मथजलूका ।]

रसेन्द्रस्याष्टमं भागं स्वर्णं वा नागमेव वा ॥ १९७ ॥

॥ पञ्चविंश उल्लासः ॥

परिभाषा ॥

परिभाषां प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं सावधानतः ।

वैद्यभागः ॥

अर्धं सिद्धरसं देवि ! त्रिप्वेकं हेमभस्म च ॥ १ ॥

पादांशकं रूप्यभस्म षष्ठांशं ताम्रभस्म च ।

अष्टमांशं हि कान्ताभूं कलांशं नवरत्नकम् ॥ २ ॥

रसेश्वरं समुद्दिश्य रसवैद्याय धीमते ।

रसाचार्याय सिद्धाय दद्यादिष्टार्थसिद्धये ॥ ३ ॥

कज्जली पद्मरसश्च ॥

धातुभिर्गन्धकाद्यैथं निर्द्वैर्मर्दितो रसः ।

सुश्लक्षणः कज्जलाभोऽसौ कज्जली साऽभिधीयते ॥ ४ ॥

सद्रवे मर्दितस्सोऽपि इति पा(पं)करसम्मृतः ।

पिण्डी ॥

अर्कांशतुल्याद्रसतोऽथ गन्धा-

निष्पकार्धतुल्याक्तुटिशोऽपि खल्वे ।

अर्कातपे तीव्रतरे विमर्द्या-

तिष्ठिर्भवेत्सा नवनीतरूपा ॥ ५ ॥

खल्वे विमर्द्य गन्धेन दुग्धेन सह पारदम् ॥ ६ ॥

पेषणातिष्ठितां याति सा पिण्डीति मता पैरः ।

पातनपिष्ठी ॥

चतुर्थांशसुवर्णेन रमेन कृतपिष्ठिका ॥ ७ ॥

भवेत्यातनपिष्ठी सा तथा रूप्यादिभिः कृता ।

हेमपिष्ठी तारपिष्ठी च ॥

रूप्यं वा जातरूप वा रसगन्धादिभिर्हृतम् ॥ ८ ॥

समुत्थितं च बहुशस्सा कृष्टी हेमतारयोः ।

कृष्टीं क्षिप्त्वा सुवर्णान्ते न वर्णो हीयते तया ॥ ९ ॥

स्वर्णकृष्ट्या कृतं बीजं रसस्य परिख्वनम् ।

वरलोहकम् ॥

तामूँ तीक्ष्णसमायुक्तं द्रुतं निक्षिप्य भूरिशः ॥ १० ॥

सगन्धे लिकुचद्रावे निर्गतं वरलोहकम् ।

हेमरक्ती ताररक्ती च ॥

तेन रक्तीकृतं स्वर्णं हेमरक्तीत्युदाहृता ॥ ११ ॥

निक्षिप्ता सा द्रुते स्वर्णे वर्णोत्कर्षविधायिनी ।

तारस्य रञ्जनी चापि बीजरागविधायिनी ॥ १२ ॥

एवमेव प्रकर्तव्या ताररक्ती मनोहरा ।

रञ्जनी खलु रूप्यस्य बीजानामपि रञ्जनी ॥ १३ ॥

चन्द्रानलदलम् ॥

मृतेन वा बद्धरसेन वान्य-

लोहेन वा साधितमन्यलोहम् ।

स्तिं हि पीतत्वमुपागतं त-

द्वलं हि चन्द्रानलयोः प्रसिद्धम् ॥ १४ ॥

आभास(१)मृतबन्धेन रसेन सह योजितम् ।
साधिंतं वाऽन्यलोहेन सितं पीतं हि तद्दलम् ॥ १५ ॥

अयोनागम् ॥

ताप्येन निहतं कान्तं सप्तवारं समुत्थितम् ।
तद्द्रूयं द्विपलं वाऽथ ताम्रभस्स पलद्रूयम् ॥ १६ ॥
सर्वं निक्षिप्य मूषायां सप्तवारं धमेद्वृद्धम् ।
तदयोनागमित्युक्तं साधकं देहलोहयोः ॥ १७ ॥
रसेन सारणायन्त्रे तदीया गुलिका कृता ।
सा धृता वदने हन्ति मेहरोगानशेषतः ॥ १८ ॥
कुरुते दन्तदाढचर्चं च दृशौ गृध्रदशाविव ।
तथाऽन्यान्क्षेत्रजान्त्रोगाञ्जन्त्रूर्ध्वसंभवान् ॥ १९ ॥

शुल्वनागम् ॥

माक्षिकेण हतं तामूं दशवारं समुत्थितम् ।
तद्वद्विशुद्धनागं हि द्वितयं तच्चतुष्पलम् ॥ २० ॥
नीलाञ्जनहतं भूयस्सप्तवारं समुत्थितम् ।
इति संसिद्धमेतद्धि शुल्वनागं प्रकीर्तिम् ॥ २१ ॥
साधितस्तेन सूतेन्द्रो वदने विधृतो नृणाम् ।
निहन्ति मासमात्रेण मेहव्यूहमशेषतः ॥ २२ ॥
पथ्याशनस्य वर्षेण पलितं वलिभिस्सह ।
गृध्रदष्टिर्लसद्वृष्टिसर्वशेष्यसमन्वितः ॥ २३ ॥

पिञ्जरी ॥

लोहं लोहान्तरे क्षिप्तं धारां निर्वापितं द्रवे ।
पाण्डुपीतप्रभं जातं पिञ्जरीत्यभिधीयते ॥ २४ ॥

चन्द्रार्कम् ॥

भागाष्ठोदश तारस्य तथा द्वादश भास्तः ।
एकतावर्तितास्ते तु चन्द्रार्कमिति कथ्यते ॥ २५ ॥

निर्वाप(ह)णम् ॥

धार्य(म्य)(साध्य)लोहेऽन्यलोहस्वेतक्षिप्तो वङ्गनालतः ।
निर्वापणं तु तत्पोक्तं वैद्यनिर्वाहणं स्तु ॥ २६ ॥
क्षिपेनिर्वाहणं द्रव्ये निर्वाहये समभागिकम् ।
आवाप्य वापनीयञ्च भागे दृष्टे च हष्टवत् ॥ २७ ॥

लोहभस्मसिद्धिलक्षणम् ॥

मृतं तरति यत्तोये लोहं वारितरं हि तत् ।
अङ्गुष्ठतर्जनीघृष्टं यत्तद्रेखान्तरे विशेत् ॥ २८ ॥
मृतं लोहं तदुदूदिष्टं रेखापूर्णमिधानतः ।

निरुत्थभस्मलक्षणम् ॥

गुडगुज्जासुखस्पर्शमध्वाज्यैस्सह योजितंभ् ॥ २९ ॥
न याति प्रकृतिं धानादपुर्नर्भवमुच्यते ।
लोहेन सह संयुक्तं धातं रूप्येण चेलिलोहे(लगे)त् ॥
तदा निरुत्थमित्युक्तं लोहं तदपुर्नर्भवम् ।
एवं रूप्यं सताम् चेद्धातं ताम् लगोन्न हि ॥ ३१ ॥
तदानिरुत्थं मन्तव्यं रजतं च भिषग्वरैः ।

बीजम् ॥

निर्वाहणविशेषेण तद्वद्वर्णं भवेद्यदा ॥ ३२ ॥
मृदुलं चित्रसङ्काशं तद्वीजमिति कथ्यते ।

उत्तारणम् ॥

इदमेव हि निर्दिष्टं वैद्यसुत्तारणं स्वल्पं ॥ ३३ ॥
संसृष्टलोहयोरेकलोहस्य परिनाशनम् ।

ताडनम् ॥

प्रधातं वङ्गनालेन तत्त्वाडनमुदाहृतम् ॥ ३४ ॥

धरन्याभ्रम् ॥

चूर्णीश्रिं शालिसंयुक्तं वस्त्रवद्धं हि काञ्जिके ।
निर्यातं मर्दनाद्रस्थाद्धान्याभ्रमिति कथ्यते ॥ ३५ ॥

सत्वम् ॥

क्षाराम्लद्रावकैर्युक्तं धातमाकरकोष्ठके ।
यस्ततो निर्गतस्सारस्सत्वमित्यभिधीयते ॥ ३६ ॥

एककोलीशकः ॥

कोष्ठिकाशिखरापूर्णैः कोकिलाध्मानयोगतः ।
मूषाकर्ण(ण्ठ)मनुप्राप्तैरेककोलीशको मतः ॥ ३७ ॥

स्वेदनाद्यहर्वाः कोकिलाः ॥

शिखित्राः पावकोच्छिष्टा मृताङ्गराश्च कोकिलाः ।
कृष्णाङ्गाः कोकिलाश्चेति पर्यायस्ते परस्परम् ॥ ३८ ॥
द्रावणे सत्वपाते च माघूकाः खादिराश्शुभाः ।
दुद्रविं वंशजापे(ता)स्तु स्वेदने वादराश्शुभाः ॥ ३९ ॥

हिङ्गुलाकृष्टरसः ॥

विद्याधरास्ययन्त्रस्थादार्दकद्रवमर्दितात् ।
समाकृष्टो रसो योऽसौ हिंगुलाकृष्ट उच्यते ॥ ४० ॥

घोषाकृष्ण वङ्गम् ॥

स्वल्पतालयुतं कांस्यं वङ्गनालेन ताडितम् ।

मुक्तवङ्गं हि तत्तम् घोषाकृष्टमुदाहृतम् ॥ ४१ ॥

गुह्यनागम् ॥

पलविंशति नागस्य शुद्धस्य कृतचक्रिकम् ।

रूपिकादुग्धसंविष्टशिलायां(लया) परिलेपितम् ॥ ४२ ॥

शरवसंपुटे सध्वा पचेकोडपुटेन ताम् ।

तावद्वारं पचेद्वलाद्यावद्वस्म प्रजायते ॥ ४३ ॥

गुडगुण्डगुञ्जाऽज्यटङ्गैः परिमर्द्य तम् ।

मूषामध्ये निरुद्ध्याऽथ ध्मानादुत्थापितं पुनः ॥ ४४ ॥

चक्रीं तेन पुनः कृत्वा पलप्रसितपारदैः ।

लिप्त्वा लिम्पेत्सितार्कस्य पयसा शिल्याऽपि च ॥ ४५ ॥

पचेद्वजपूटैरेवं वाराणां खलु विंशतिः ।

पुटे पुटे च नागस्य कुर्यादुत्थापनं खलु ॥ ४६ ॥

नीलज्योतिर्द्रिवैस्सभ्यगदशवाराणि ढालयेत् ।

इति सिद्धं हि तत्सीसं कर्षमात्रावशेषितम् ॥ ४७ ॥

गुह्यनागाख्यया ग्रोक्तं श्रेष्ठं रसरसायने ।

निष्कमात्रं तु नागेऽस्मिन् लोहास्त्रे या द्रुते सति ॥

स्वतो लक्षणां हैमीं शालाकां ग्रसते धवम् ।

लगेतैलप्रतप्तं तत्सर्णमुदूरिरति धवम् ॥ ४९ ॥

गुह्यनागोऽयमुद्घशक्तिसच्छन्दभैरवः ।

बरनागम् ॥

तीक्ष्णं नीलाङ्गनोपेतं ध्मातं हि बहुशो दृढम् ॥ ५० ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चविंशोऽलासः ।

सुदु कृष्णं द्रुतद्रावं वरनागं तदुच्यते ।

उत्थापनम् ॥

मृतस्य पुनरुद्भूतिस्सा प्रोक्तोत्थापनाख्यया ॥ ५१ ॥

ढालनम् ॥

द्रुतद्रव्यस्य विक्षेपे द्रवे तत् ढालनं मतम् ।

चपलः ॥

त्रिंशत्पलमितं नागं भानुदुग्धेन मर्दितम् ॥ ५२ ॥

विमृद्धं पुट्येत्तावद्यावत्कर्षावशेषकम् ।

न तत्पुटसहस्रेण क्षयमायाति सर्वदा ॥ ५३ ॥

चपलोऽयं समादिष्टो वार्तिकैर्नागसम्भवः ।

इत्थं हि चपलः कार्यो वङ्गस्यापि न संशयः ॥ ५४ ॥

तत्स्पृष्टहस्तसंस्पृष्टः केवलो बध्यते रसः ।

स रसो धातुवादेषु शस्तते न रसायने ॥ ५५ ॥

अयं हि कर्पणारूपेन लोकनाथेन कीर्तितः ।

आमकाश्मरजस्सूक्ष्मं पञ्चमांशसमच्चितम् ॥ ५६ ॥

कुमारीमूलतोयेन मर्दयेदेकवासरम् ।

शार्ङ्गेरीत्वरसे वाऽपि दिनमेकमनारतम् ॥ ५७ ॥

एवं भूनागधौतं च मर्दयेद् दिवसद्वयम् ।

अथैकपलनागेन तावता त्रिपुणाऽपि च ॥ ५८ ॥

दशनिष्करसेन्द्रेण श्लक्षणपिण्डं समाचरेत् ।

योजयित्वाऽद्यक्षकेन यथापूर्वं विमर्दयेत् ॥ ५९ ॥

ततश्शाणरसेन्द्रेण सत्वेन रंसकंस्य च ।

पिण्डीं कृत्वा तु पूर्वेण पूर्वकल्कैश्च योजयेत् ॥ ६० ॥

अथ प्रक्षाल्य सोष्णेन काञ्जिकेन प्रशोषयेत् ।
 पलर्धं शुद्धस्येन अष्टगुञ्जारसेन च ॥ ६१ ॥

विमर्च्य काञ्जिकैः कुर्यान्मर्चिप्रमिता वटीः ।
 निरुद्य वज्रमूषायां सन्धिबन्धं विधाय च ॥ ६२ ॥

शिखित्रैर्नवभिस्सम्यग्भस्त्राभ्यां प्रधमेत्कल्पु ।
 ततो मूषागतं सत्वं समादाय समन्ततः ॥ ६३ ॥

धमेत्प्रकटमूषायां वङ्गनालेन शोधयेत् ।
 दशशाणं हि तत्सत्वं भस्मना लवणेन च ॥ ६४ ॥

सकाञ्जिकेन संपेप्य पुट्योगेन शोधयेत् ।
 त्रिनिष्कप्रमिते तस्मिन्पूर्वप्रोक्तेन भस्मना ॥ ६५ ॥

अशीतिगुणितं नां धात्वा निर्वाहयेत्कल्पु ।
 इयता पूर्वसूतोऽसौ क्षीयते न कथञ्चन ॥ ६६ ॥

चपलोऽयं समुद्रदिष्टो लोकनाथेन शम्भुना ।
 अनेनापि रसशरीप्रं पूर्ववद्धयते सुखम् ॥ ६७ ॥

कारवल्लीजटाचूर्णदिशधा पुटितो हि सः ।
 भवेत्वागविनिर्मुक्तो ग्रासं गृह्णात्यशेषतः ॥ ६८ ॥

सुखं प्रकटमूषायां भवेच्चातिगुणोत्तरः ।
 जीर्णग्रासो रसो हयेषां देहलोहकरो भवेत् ॥ ६९ ॥

भूनागधौतम् ॥

भूभुजङ्गशकृत्तोयैः प्रक्षाल्यापहतं मलम् ।
 कृष्णवर्णं हि तत्प्रोक्तं धौतास्त्रं रसवादिभिः ॥ ७० ॥

द्रन्द्रानम् ॥

द्रव्ययोर्मेलनं धानाद्वन्द्वानं परिकीर्तितम् ।

भज्जनी ॥

भागाद्वाध्याधिके क्षेपमनुवर्णसर्वर्णकम् ॥ ७१ ॥

दलैर्वा वर्णिकाश्रासो भज्जनी वादिनिर्मिता ।

फुलिलका ॥

पतझीकल्कतो जाता लोहे तारत्वहेमता ॥ ७२ ॥

दिनानि कतिचित्स्थित्वा यात्यसौ फुलिलका मता ।

पतझीरागः ॥

रञ्जितार्घरसाल्लोहादन्यद्वा चिरकालतः ॥ ७३ ॥

विनिर्याति स निर्दिष्टः पतझीरागसंज्ञकः ।

आवापः ॥

दुते इव्यान्तरक्षेपाल्लोहाद्यैः क्रियते हि यः ॥ ७४ ॥

स आवापः प्रतीवाप्तदेवाच्छादनं मतम् ।

अभिषेकः ॥

दुते वहिस्थिते लोहे विरम्याऽष्टनिमेषकम् ॥ ७५ ॥

सलिलस्य परिक्षेपस्सोऽभिषेक इति स्मृतः ।

नागं वा वङ्गं वा प्रद्राव्य निषेचयेच्छतं वारान् ॥ ७६ ॥

उक्तद्रव्ये तद्द्रवताडनमेतद्धि सोऽभिषेकस्तु ।

निर्वापः ॥

तस्याप्सु परिक्षेपो निर्वापस्तपनं च तत् ॥ ७७ ॥

प्रतिवाप्यादिकं कार्यं द्रुतलोहे सुनिर्मले ।

शुद्धावर्तः ॥

यदा हुताशो दीप्तार्चिश्युक्लोत्थानसमन्वितः ॥ ७८ ॥

शुद्धावर्तस्तदा ज्ञेयस्स कालस्सत्वनिर्गमे ।

रेखावर्तः ॥

द्राव्यद्रव्यनिभा ज्वाला दृश्यते धमने यदा ॥ ७९ ॥
द्रवस्योन्मुखता सेयं रेखावर्तस्स कथयते ।

स्वाङ्गशीतं वहि(बहिश्)शीतञ्च ॥
वहिस्थमेव शीतं यत्तदुक्तं स्वाङ्गशीतलम् ॥ ८० ॥
अनेराङ्गषशीतं यद्वहि(बहिश्)शीतं तदीरितम् ।

स्वेदनम् ॥

क्षारान्त्वैरौषधैर्वाऽपि ढोलायन्त्रे स्थितस्य हि ॥ ८१ ॥
पचनं स्वेदनारुयं स्यान्मलैश्चिल्यकारकम् ।

मर्दनम् ॥

उद्दिदैरौषधैस्सार्धं सर्वम्लैः काञ्जिकैरपि ॥ ८२ ॥
पेषणं मर्दनारुयं स्याद्विर्मलविनाशनम् ।

मूच्छनम् ॥

मर्दनादिष्टभैषज्यैर्नष्टपिष्ठित्वकारकम् ॥ ८३ ॥
तन्मूच्छनं हि वार्यद्विभूजकञ्चुकनाशनम् ।

नष्टपिष्ठिः ॥

स्वरूपस्य विनाशेन पिष्ठित्वापादनं हि यत् ॥ ८४ ॥
विश्वद्विद्विर्जितसूतेन(सूतोऽसौ) नष्टपिष्ठिस्स उच्यते ।

उत्थापनम् ॥

स्वेदतापादियोगेन स्वरूपापादनं पुनः ॥ ८५ ॥
तदुत्थापनमित्युक्तं मूच्छाव्यापत्तिनाशनम् ।

अमृतोकरणविश्रान्तौ—षड्विंशोङ्कासः ।

पातनम् ॥

उक्तौषधैर्मदितपारदस्य

यन्त्रस्थितस्योर्ध्वमघश्च तिर्यक् ।

निर्यापनं पातनसंज्ञयोक्तं

बङ्गाहिसंपर्कजकञ्चुकञ्चन् ॥ ८६ ॥

रोधनम् ॥

जलसैन्धवयुक्तस्य रसस्य दिवसत्रयम् ॥ ८७ ॥

स्थितिराष्ट्रायिदी कुरुमे योऽसौ रोधनमुच्यते ।

नियमनम् ॥

रोधनालङ्घवीर्यस्य चपलत्वनिवृत्तये ॥ ८८ ॥

क्रियते यो घटे स्वेदः प्रोक्तं नियमनं हि तत् ।

दीपनम् ॥

चातुपाषाणमूलादैसंयुक्तो घटमध्यतः ॥ ८९ ॥

आसार्थं त्रिदिनं स्वेदो दीपनं तन्मतं बुधैः ।

ग्रासमानम् ॥

इयमानस्य सूतस्य भोज्यद्रव्यात्मिका मितिः ॥ ९० ॥

इयतीसुच्यते योऽसौ ग्रासमानमितीरितम् ।

जारणा ॥

ग्रासस्य चारणं गर्भद्रावणं जारणं तथा ॥ ९१ ॥

इति त्रिलूपा निर्दिष्टा जारणा वरवार्तिकैः ।

ग्रासः पिण्डः परीणामस्तिसश्चास्त्र्याः पराः पुनः ॥ ९२ ॥

समुखा निर्मुखा चेति जारणा द्विविधा मता ।

निर्मुखा जारणा प्रोक्ता बीजादानेन भागतः ॥ ९३ ॥

समुखजारणा ॥

शुद्धं सर्णं च रूच्यं च वीजमित्यभिधीयते ।
चतुष्पष्टचंशतो वीजप्रक्षेपो मुखमुच्यते ॥ ९४ ॥
इवं कृते रसो ग्रासलोलुपो मुखवान् भवेत् ।
कठिनान्यपि लोहानि क्षमो भवति भक्षितुम् ॥ ९५ ॥
इयं हि समुखी प्रोक्ता जारणाऽमृतजार(चारि)णा ।

निर्मुखचारणा ॥

दिव्यौषधिसमायोगात्स्थितः प्रकटकोष्ठिषु ॥ ९६ ॥
मुक्ते निखिललोहाधान्योऽसौ राक्षसवक्त्रवान् ।

चारणा ॥

रसस्य जठरे ग्रासक्षेपणं चारणा मता ॥ ९७ ॥

गर्भद्रुतिः ॥

अस्तस्य द्रावणं गर्भे गर्भद्रुतिरुदाहृता ।

बाह्यद्रुतिः ॥

बहिरेव द्रुतीकृत्य घनसत्त्वादिकं खलु ॥ ९८ ॥

जारणाय रसेन्द्रस्य सा बाह्यद्रुतिरुच्यते ।

द्रुतिलक्षणम् ॥

निर्लेपित्वं द्रवत्वं च तेजस्त्वं लघुता तथा ॥ ९९ ॥

असंयोगश्च सूतेन पञ्चधा द्रुतिलक्षणम् ।

औषधाज्यादियोगेन लोहभात्वादिकं सदा ॥ १०० ॥

उत्तिष्ठते द्रवकारा सा द्रुतिः परिकीर्तिता ।

जारणा ॥

द्रुतग्रासपरीणामो विड्यन्तादियोगतः ॥ १०१ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पञ्चविंशोऽसासः ।

४९३

जारणेत्युच्यते तस्याः प्रकारास्तन्ति कोटिशः ।

बिंडम् ॥

क्षारैरम्लैश्च गन्धाद्यैमूत्रैसपदुभिस्तथा ॥ १०२ ॥

रसग्रासस्य जीर्णार्थं तद्विंडं परिकीर्तितम् ।

रञ्जनम् ॥

संसिद्धवीजसत्त्वादिजारणेन रसस्य हि ॥ १०३ ॥

पीतादिरागजननं रञ्जनं समुदीरितम् ।

सारणा ॥

सूते सतैलयन्त्रस्थे स्वर्णादिक्षेपणं हि यत् ॥ १०४ ॥

वेघाधिक्यकरं लोहे सारणा सा प्रकीर्तिता ।

वेघः ॥

व्यवायिभेषजोपेतो द्रव्ये क्षिप्तो रसः खलु ॥ १०५ ॥

वेघ इत्युच्यते तज्जैः स चानेकविधस्तमृतः ।

लेपः क्षेपश्च कुन्तश्च शब्दास्त्वयो धूमसंज्ञकः ॥ १०६ ॥

लेपवेघः ॥

लेपेन कुरुते लोहं स्वर्णं वा रजतं तथा ।

लेपवेघस्स विज्ञेयः पुटमलं च सौकरम् ॥ १०७ ॥

क्षेपवेघः ॥

प्रक्षेपणं द्रुते लोहे वेघस्यात्क्षेपसंज्ञकः ।

कुन्तवेघः ॥

सन्दंशधृतसूतेन द्रुतद्रव्याहतिश्च यः ॥ १०८ ॥

सुवर्णत्वादिकरणः कुन्तवेघस्स उच्यते ।

धूमवेधः ॥

वहौ धूमायमानेऽन्तःप्रक्षिप्तरसधूमतः ॥ १०९ ॥

सर्णायापादनं लोहे धूमवेधस्स ईरितः ।

शब्दवेधः ॥

मुखस्थिते रसे नाल्या लोहस्य धमनात्वलु ॥ ११० ॥

सर्णरूप्यत्वजननं शब्दवेधस्स कीर्तिः ।

उत्पाटनम् ॥

पिण्डद्रव्यस्य सूतेन कालुष्यादिनिवारणम् ॥ १११ ॥

प्रकाशनं च वर्णस्य तदुत्पाटनमीरितम् ।

स्वेदनम् ॥

क्षाराम्लैषवैस्सार्धं भाण्डे रुद्धाऽतिथलतः ॥ ११२ ॥

भूमौ निखन्यते यच्चत्स्वेदनं समुदीरितम् ।

सन्यासः ॥

रसस्यौषधयुक्तस्य भाण्डे रुद्धस्य यत्वतः ॥ ११३ ॥

सदाऽग्नियुतचुल्यन्तःक्षेपसन्यास उच्यते ।

द्वावेतौ स्वेदसन्यासौ रसराजस्य निश्चितम् ॥ ११४ ॥

गुणप्रभावजननौ शीघ्रव्याप्तिकरौ तथा ।

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ पञ्चविंशोल्लासः ॥

॥ षड्विंश उत्त्वासः ॥

यन्त्राणि ॥

रसो नियन्त्यते येन यन्त्रं तदिति कथयते ।

१. स्खल्वयन्त्रम् ॥

स्खल्वयन्त्रं द्विधा प्रोक्तं मर्दनादिकर्मणि ॥ १ ॥

स्खल्वं लोहमधं देवि ! पाषाणोत्थमधाऽपि वा ।

स्खल्वयोग्या शिला नीला श्यामा स्त्रिग्ना द्वाङ् गुरुः ॥

स्खल्वयन्त्रं द्विधा प्रोक्तं रसादिसुखमर्दने ।

घोडशाङ्कुलिकोत्सेधा नवाङ्कुलिसुविस्तरा ॥ ३ ॥

चतुर्विंशशाङ्कुलीदीर्घर्धर्षणी द्वादशाङ्कुला ।

विंशत्याङ्कुलदीर्घा वा स्यादुत्सेधे दशाङ्कुला ॥ ४ ॥

स्खल्वप्रमाणं तज्ज्ञेयं श्रेष्ठं स्याद्दसमर्दने ।

घोडशाङ्कुलविस्तारः स्खल्वो भवति वर्तुलः ॥ ५ ॥

चतुरङ्कुलनिम्बं च मध्येऽतिमसृणीङ्कुतभ् ।

मर्दनी चिपिटाऽधस्तात्सुग्रहा च शिखोपरि ॥ ६ ॥

अयं हि वर्तुलः स्खल्वो मर्दनेऽतिसुखप्रदः ।

अयसा कान्तलोहेन लोहस्खल्वमपीदशम् ॥ ७ ॥

अधस्ताद्दोणिका कार्या वह्निपञ्चालमोचिता ।

पातनान्तिरथस्योक्तं यन्त्राणां त्रितयं खलु ।
 पातनैश्च विना सूतो नितरां दोषमृच्छति ॥ २७ ॥
 त्रिभिरेवोर्ध्वपातैस्स कस्साद् दोषैर्न मुच्यते ।
 द्वि(वि)भागेन विपाकेन द्रव्यान(न्येण)न्योन्ययोगतः ॥
 पात्रान्तरपरिक्षेपादूगुणास्युर्विविधाःखलु ।
 खण्डान्युलूखलांभोभिस्तप्तुलास्युर्ज(म्)लोज्जिताः ॥
 पातनैव महाशुद्धिस्तप्तुली परिकीर्तिता ।

६. कच्छपयन्त्रम् ॥

विशालवदने भाण्डे तोयपूर्णे निवेशयेत् ॥ ३० ॥
 अपरं पृथुलं सम्यक् प्रत(स्त)रस्तस्य मध्यमे ।
 आलवालं विडैः कृत्वा तन्मध्ये पारदं क्षिपेत् ॥ ३१ ॥
 ऊर्ध्वाधश्च बिंदु दत्त्वा मल्लेनारुद्ध्य यत्ततः ।
 पुटमौचित्ययोगेन दीयते तन्निगद्यते ॥ ३२ ॥
 यन्त्रं कच्छपसंज्ञं हि तदुक्तं रसजारणे ।

७. आन्तरालिकयन्त्रम् ॥

कृत्वा लोहमर्थीं मूषां वर्तुलाधारका(धा)रिणीम् ॥ ३३ ॥
 वितस्त्या संमितां कान्तलोहेन परिनिर्मिताम् ।
 मुण्डलोहोद्धवां वाऽपि कण्ठाधो व्यङ्गुलादधः ॥ ३४ ॥
 व्यङ्गुलं वलयं दद्यान्मध्यदेशे च कण्ठतः ।
 विधानधारकं चिद्वापत्रविस्तीर्णकङ्कणम् ॥ ३५ ॥
 विधानमन्तराविष्टं सशिखं शिलष्टसन्धिकम् ।
 तले प्रविहतच्छिद्रं भाण्डं कृत्वा द्वधोमुखम् ॥ ३६ ॥

अन्नेणालभ्येमूर्धिनि निरुद्ध्य च विशेष्य च ।
स्थालीकण्ठं ततो द्वात्पुटानलविधारणन् ॥ ३७ ॥
एवंस्तुपं भवेद्यन्तमान्तरालिकसंज्ञकम् ।
अनेन जारयेद्गुणं द्रुतिं गर्भकृ(धृ)तामपि ॥ ३८ ॥

८. तापिकायन्त्रम् ॥

तापीमूषां मृदा कृत्वा दृढां चारत्निमात्रिकाम् ।
मुहृदां मध्यदेशे च द्वयज्ञुलच्छिदसंयुताम् ॥ ३९ ॥
कान्तलोहमर्यां खारीं दद्याद्द्रव्यस्य चोपरि ।
तापिकां पूरयेच्छुद्धसिकताभिस्समन्ततः ॥ ४० ॥
तां च चुल्यां समारोप्य क्षेपं क्षेपं बिडद्रवम् ।
पादाङ्गुष्ठमितां ज्वालां ज्वालयेदनलं ततः ॥ ४१ ॥
लोहाभ्रकादिकं सर्वं रसस्योपरि जारयेत् ।
तापिकायन्त्रमित्युक्तं सुकरं रसजारणे ॥ ४२ ॥

९. गर्भयन्त्रम् ॥

स्थाल्यां विनिक्षिप्य रसादिवस्तु
स्वर्णादि खोर्यां प्रविधाय भूयः ।
अम्लेन चोर्ध्वं लवणानि दत्त्वा
चुल्यां पचेत्तपतिर्गर्भयन्त्रम् ॥ ४३ ॥
खोरीमल्लं ततस्थालीं निरुद्ध्यादतियत्ततः ।
स्थाल्यां मल्लेन वा खोर्यां क्षिप्त्वा वस्तु निरुद्ध्य च ॥
क्षिप्त्वा पट्टादिकं सूध्वा पाकस्याद्गर्भयन्त्रकम् ।

१०. पालिकायन्त्रम् ॥

चषकं वर्तुलं लोहं विनाताग्रोर्ध्वदण्डकम् ॥ ४५ ॥

एतद्वि पालिकायन्त्रं वलिजारणहेतवे ।

११. घटीयन्त्रम् ॥

चतुःप्रस्थजलाधारं चतुरङ्गुलकाननम् ॥ ४६ ॥

घटीयन्त्रमिदं प्रोक्तं तदाप्यायनके स्मृतम् ।

१२. इष्टिकायन्त्रम् ॥

विधाय वर्तुलं गर्तं मल्लमत्र निधाय च ॥ ४७ ॥

विनिधायेष्टकां तत्र मध्यगर्तवर्तीं शुभाम् ।

गर्तस्य परितः कुर्यात्पालिकामङ्गुलोच्छ्रयाम् ॥ ४८ ॥

तत्र सूतं विनिक्षिप्य गर्तास्ये वसनं क्षिपेत् ।

निक्षिपेद्वन्धकं तत्र मल्लेनास्यं निरुद्ध्य च ॥ ४९ ॥

मल्लपालिकार्यमध्ये मृदा सम्यड्निरुद्ध्य च ।

वनोत्पलैः पुटं देयं कपोतास्यं न चाऽधिकम् ॥ ५० ॥

इष्टिकायन्त्रमेतत्साद्वन्धकं तेन जारयेत् ।

१३. विद्याधरयन्त्रम् ॥

स्थालिकोपरि विन्यस्य स्थालीं सम्यड्निरुद्ध्य च ॥ ५१ ॥

ऊर्ध्वस्थालीं जलं क्षिप्त्वा वहिं प्रज्वालयेदधः ।

एतद्विद्याधरं यन्त्रं हिङ्गुलाकृष्णहेतवे ॥ ५२ ॥

१४. डमरुकयन्त्रम् ॥

यन्त्रं स्थाल्युपरि स्थालीं न्युञ्जां दत्त्वा निरुद्धते ।

यन्त्रं डमरुकास्यं तद्रसवन्धकृते हितम् ॥ ५३ ॥

१५. नाभियन्त्रम् ॥

मल्लमध्ये चरेदृतं तत्र सूतं सगन्धकम् ।

गर्तस्य परितः कुडयं प्रकुर्यात्यहुलोच्छ्रूतम् ॥ ५४ ॥

ततश्चाच्छादयेत्सम्यगोत्सनाकारमूषया ।

सम्यक्तोयमृदा रुचा सम्यगत्रोच्यमानया ॥ ५५ ॥

[जलमृत्स्ना ।]

लेहवकृतवृूरकवायेन परिमिश्रितम् ।

बीर्णकिङ्गरजस्सूक्ष्मं गुडचूर्णेऽसमन्वितम् ॥ ५६ ॥

इयं हि जलमृत्योक्ता दुर्भेद्या सलिलैः खलु ।

[वहिमृत्स्ना ।]

स्थिटिकापटुकिटृश्च महिनीदुग्धमदितैः ॥ ५७ ॥

वहिमृत्सा भवेद्घोरवहितापसहा खलु ।

इतयोर्मृत्स्ययो रुद्धो न गन्तुं क्षमते रसः ॥ ५८ ॥

न्ततो जलं विनिक्षिप्य वहिं प्रज्वालयेदधः ।

नाभियन्त्रमिदं प्रोक्तं नन्दिना तत्त्ववेदिना ॥ ५९ ॥

अनेन जीर्यते सूते निर्धूमशुद्धगन्धकः ।

१६. ग्रस्तयन्त्रम् ॥

मूषा मूषोदराविष्टा आद्यन्तसमवर्तुला ॥ ६० ॥

चिपिटा च तले प्रोक्तं ग्रस्तयन्त्रं मनीषिभिः ।

मूतेन्द्रबन्धनार्थं हि रसविद्धिरुदीरितम् ॥ ६१ ॥

१७. तुलायन्त्रम् ॥

बृन्ताकाकारमूषे द्वे तयोः कण्ठादधः खलु ।

प्रादेशमात्रां नलिकामृज्जर्णी लम्नां सगन्धकाम् ॥ ६२ ॥

एतद्विं पालिकायन्त्रं बलिजारणहेतवे ।

११. घटीयन्त्रम् ॥

चतुःप्रस्थजलाधारं चतुरङ्गुलकाननम् ॥ ४६ ॥

घटीयन्त्रमिदं प्रोक्तं तदाप्यायनके स्मृतम् ।

१२. इष्टिकायन्त्रम् ॥

विद्याय वर्तुलं गर्तं मल्लमत्र निधाय च ॥ ४७ ॥

विनिधायेष्टकं तत्र मध्यर्गतवर्तीं शुभाम् ।

गर्तस्य परितः कुर्यात्पालिकामङ्गुलोच्छ्रयाम् ॥ ४८ ॥

तत्र सूतं विनिक्षिप्य गर्तास्ये वसनं क्षिपेत् ।

निक्षिपेद्वन्धकं तत्र मल्लेनास्यं निरुद्य च ॥ ४९ ॥

मल्लपालिकर्मध्ये सूदा सम्यडनिरुद्य च ।

वनोत्पलैः पुटं देयं कपोतास्यं न चाऽधिकम् ॥ ५० ॥

इष्टिकायन्त्रमेतत्स्याद्गुन्धकं तेन जारयेत् ।

१३. विद्याधरयन्त्रम् ॥

स्थालिकोपरि विन्यस्य स्थालीं सम्यडनिरुद्य च ॥ ५१ ॥

ऊर्ध्वस्थाल्यां जलं क्षिप्त्वा वह्नि प्रज्वालयेदधः ।

एतद्विद्याधरं यन्त्रं हिङ्गुलाङ्गुष्ठेतवे ॥ ५२ ॥

१४. डमरुकयन्त्रम् ॥

यन्त्रं स्थाल्युपरि स्थालीं न्युञ्जां दत्त्वा निरुद्यते ।

यन्त्रं डमरुकास्यं तद्रसवन्धकृते हितम् ॥ ५३ ॥

१५. नाभियन्त्रम् ॥

मल्लमध्ये चरेद्वर्तं तत्र सूतं सगन्धकम् ।

गर्तस्य परितः कुडयं प्रकुर्यात्यङ्गुलेच्छ्रुतम् ॥ ५४ ॥

ततश्चाच्छादयेत्सम्यगोस्तनाकारमूषया ।

सम्यक्तोयमृदा रुच्चा सम्यगत्रोच्यमानया ॥ ५५ ॥

[जलमृतस्ना ।]

ऋहवक्त्रतधूरकवाथेन परिमित्रितम् ।

जीर्णकिट्टरजससूक्ष्मं गुडचूर्णेस्समन्वितम् ॥ ५६ ॥

इयं हि जलमृतोक्ता दुर्भेद्या सलिलैः खलु ।

[बहिमृतस्ना ।]

खटिकापटुकिट्टश्च महिषीदुर्घमदितैः ॥ ५७ ॥

बहिमृतसा भवेद्घोरवह्नितापसहा खलु ।

इतयोर्मृत्ययो रुद्धो न गन्तुं क्षमते रसः ॥ ५८ ॥

न्तो जलं विनिक्षिप्य वह्नि प्रज्वालयेदधः ।

नाभियन्त्रमिदं प्रोक्तं नन्दिना तत्त्ववेदिना ॥ ५९ ॥

अनेन जीर्यते सूते निर्धूमशुद्धगन्धकः ।

१६. ग्रस्तयन्त्रम् ॥

शूषा मूषोदराविष्टा आदन्तसमर्वतुला ॥ ६० ॥

चिपिटा च तले प्रोक्तं ग्रस्तयन्त्रं मनीषिभिः ।

स्त्रोतेन्द्रबन्धनार्थं हि रसविद्धिरुदीरितम् ॥ ६१ ॥

१७. तुलयन्त्रम् ॥

बृन्ताकाकारमूषे द्वे तयोः कण्ठादधः खलु ।

प्रादेशमात्रां नलिकामृज्जर्णी लम्नां सगन्धकाम् ॥ ६२ ॥

तत्रैकस्यां क्षिपेत्सूतमन्यस्यां गन्धचूर्णकम् ।
 निरुध्य मूषयोर्विक्तं वालुकायन्त्रके क्षिपेत् ॥ ६३ ॥
 अधोऽग्निं ज्वालयेदेततुलायन्त्रमुदाहृतम् ।
 शिलातालकगन्धाश्मजारणाय प्रकीर्तितम् ॥ ६४ ॥

१८. स्थालीयन्त्रम् ॥

स्थाल्यां ताम्रादि निक्षिप्य मरुलेनास्यं निरुध्य च ।
 पञ्चते स्थालिसंस्थं यत्स्थालीयन्त्रमिति स्मृतम् ॥

१९. कोष्ठिकायन्त्रम् ॥

स्थूलभाण्डोदरस्यान्तर्वालुकां निक्षिपेच्छुभाम् ।
 वितस्तिप्रमितोत्सेधां ततस्तत्र निवेशयेत् ॥ ६६ ॥
 सुपक्वां मृण्मयीं कोष्ठां द्वादशाङ्गुलकोच्छ्रुयाम् ।
 षड्ङुलकविस्तीर्णा मध्येऽतिमसृणीकृताम् ॥ ६७ ॥
 पञ्चाङ्गुलपिधानं च तीक्ष्णाग्रं मुकुलीकृतम् ।
 न न्यूनं नाधिकं कोष्ठे काण्ठतो मसृणा बहिः ॥ ६८ ॥
 कोष्ठयां च निक्षिपेद्वन्धं षड्पलं शुक्ष्मचूर्णितम् ।
 ततस्त्रैपादिर्कीं लौहीं निवेश्य च स्थिरीकृताम् ॥ ६९ ॥
 तस्यां च विन्यसेत्खोरीं लौहीं वा कान्तलोहजाम् ।
 तस्यां सूतं क्षिपेच्छुद्वं पलविशतिमानतः ॥ ७० ॥
 टङ्गगन्धकसूतं च भावयेलशुनद्रवैः ।
 अधिक्षिशाखेन पूर्वोक्तपिधानेन पिधाय च ॥ ७१ ॥
 संधिवन्धं प्रकुर्वीत् सुधामृत्खागुडादिभिः ।
 सन्धिवन्धे विशुष्के च क्षिपेदुपरि वालुकाम् ॥ ७२ ॥

अमृतीकरणविश्रान्तौ—षड्विशोऽलासः ।

५०३

भाण्डवत्कुं निरुद्धाऽथ ज्वालयेत्तदघोऽनलम् ।
एवं यामतयं यावत्ततो गन्धकसम्भवः ॥ ७३ ॥
पिधानलम्बधूमोऽसौ गलित्वा विपतेद्रस्ते ।
एवं च षड्गुणं गन्धं भुक्ता सूतोऽरुणो भवेत् ॥ ७४ ॥
करोति कल्पनिर्दिष्टान्विशिष्टानखिलान्गुणान् ।
कोष्ठिकायन्त्रमेतद्धि नन्दिना परिकीर्तितम् ॥ ७५ ॥

२०. वालुकायन्त्रम् ॥

पञ्चादवालुकाचूर्णं भाण्डे निक्षिप्य यत्ततः ।
षच्यते रसगोलाद्यं वालुकायन्त्रकं हि तत् ॥ ७६ ॥

२१. लवणयन्त्रम् ॥

एवं लवणनिक्षेपात्प्रोक्तं लवणयन्त्रकम् ।

२२. धूपयन्त्रम् ॥

याष्टाङ्गुलं पात्रं लोहमष्टांगुलोच्छूल्यम् ॥ ७७ ॥
धो द्व्यज्ञुले देशे जाताधारं च तत्र च ।
लोहशळाका च तस्मिस्तिर्यग्निक्षिपेत् ॥ ७८ ॥
ते सर्णपत्राणि तस्यामुपरि विन्यसेत् ।
धो निक्षिपेद्धूपं वक्ष्यमाणमिहैव हि ॥ ७९ ॥
त्रं न्युब्जपत्रेण छादयेदपरेण हि ।
विलिप्य सन्धि च वहिं प्रज्वालयेदघः ॥ ८० ॥
कृष्णानि पत्राणि हतान्युक्तविधानतः ।
रति वेगेन द्रुतिं गर्भे द्रवन्ति च ॥ ८१ ॥
लकशिलानां हि कज्जल्या वा मृताहिनां ।
सर्णपत्राणां परमं परिकीर्तितम् ॥ ८२ ॥

तारार्थं तारपत्राणि मृतवङ्गेन धूपयेत् ।
धूपयेच यथायोगै रसैरुपरसैरपि ॥ ८३ ॥
धूपयन्त्रमिदं प्रोक्तं जारणाद्रव्यशोधने ।

२३. कन्दुकयन्त्रम् ॥

स्थूलस्थाल्यां द्रवं क्षिप्त्वा वासो बध्वा सुखे दृढम् ॥
तत्र स्वेदं विनिक्षिप्य मृदाऽस्य प्रपिधाय च ।
अधस्ताज्ज्वालयेदग्निं यन्त्रं तत्कन्दुकह्यम् ॥ ८५ ॥

२४. ढेकीयन्त्रम् ॥

आण्डकाण्ठादधश्छिद्रे वेणुनालं विनिक्षिपेत् ।
कान्त(कांस्य)पात्रद्वयं कृत्वा सम्पुटं जलगर्भितम् ॥
नालास्यं तत्र संयोज्यं दृढं तच्चापि कारयेत् ।
दुक्तद्रव्यविनिक्षिपः पूर्वं तत्र पुटे रसः ॥ ८७ ॥
अनिना तापितो नालात्तोये तस्मिन्पतत्यधः ।
बावहुण्णं भवेत्सर्वं भाजनं तावदेव हि ॥ ८८ ॥
जायते रससन्धाने ढेकीयन्त्रमिदं भवेत् ।

२५. सोमानलयन्त्रम् ॥

ऊर्ध्वं वहिरथश्चापो मध्ये तु रससङ्घ्रहः ॥ ८९ ॥
सोमानलमिदं प्रोक्तं जारयेद्गंगनादिकम् ।

२६. नालिकायन्त्रम् ॥

नोहनालगतं सूतं भाण्डे लवणपूरितम् ॥ ९० ॥
निरुद्धं विपच्चेदेतच्चालिकायन्त्रमीरितम् ।

२७ पातालयन्त्रम् ॥

सुसन्धि सन्धिरं कृत्वा दिव्यभाण्डे तु समुखम् ॥
 अष्टाङ्गुलमुखं तं तु दीर्घं स्यात्पोडशाङ्गुलम् ।
 सुसन्धि सन्धिरं कृत्वा वस्त्रमृत्तिकलेपनम् ॥ ९२ ॥
 तत्र पातालयन्त्रे तु सूतकादि निपातयेत् ।

२८. दीपिकायन्त्रम् ॥

कच्छपयन्त्रान्तर्गतमृणनयपीठस्थदीपिकासंस्थः ॥ ९३ ॥
 वस्मिन्निपतति सूतः प्रोक्तं तदीपिकायन्त्रम् ।

२९. गङ्गासागर(भट्टी)यन्त्रम् ॥

द्वादशाङ्गुलमुत्सेधं षोडशाङ्गुलमायतम् ॥ ९४ ॥
 ताम्रीयं मृणमयं वाऽथ सुश्लेषणं चिपिटं शुभम् ।
 पात्रं कर्णा(ण्ठा)दधो द्रोणीं व्यङ्गुलोत्सेधमात्रकाम् ॥
 द्रोण्यां पात्रं न्यमेदन्यतावन्मात्रं सुसन्धितम् ।
 न्युञ्जं सन्धौ तथोर्नालं कुर्याद्गोमुखसन्निभन् ॥ ९६ ॥
 पाच्यद्रव्यमधः पात्रे द्रवद्रव्येण योजितम् ।
 क्षिप्त्वा निधाय मृत्सन्धि यन्त्रोर्ध्वं जलसेचनम् ॥ ९७ ॥
 तुल्यामारोप्य तद्यन्त्रं चण्डाग्निं ज्वालयेदधः ।
 तसामान्यद्विनिर्याति तत्तद्रव्याश्रितो रसः ॥ ९८ ॥
 गङ्गासागरयन्त्रं हि भट्टियन्त्रमिदं स्मृतम् ।
 मुडपुष्पफलादीनामाहरेदद्वुतिमुत्तमाम् ॥ ९९ ॥

३०. डो(दो)लायन्त्रम् ॥

द्रवद्रव्येण भाण्डस्य पूरितार्धोदरस्य च ।
 शुखे तिर्यक्कृते दण्डे रसं सूत्रेण लघ्वितम् ॥ १०० ॥

स्वेदयेतत्तलगतं डोलायन्त्रमिति स्मृतम् ।

३१. कोष्ठीयन्त्रम् ॥

चुल्लीं चरुमुखीं कृत्वा तत्र भाण्डं निवेशयेत् ॥ १०१ ॥
 तत्रौषधं विनिक्षिप्य रुद्धा तद्वाण्डकाननम् ।
 कोष्ठीयन्त्रमिदं नाम्ना तत्रत्यैः परिकीर्तिम् ॥ १०२ ॥

३२. गर्भयन्त्रम् ॥

अयज्ञुलां परिणाहेन दैर्घ्येण चतुरज्ञुलाम् ।
 मृण्मयीं सुद्वदां मूषां वर्तुलं कारयेन्मुखम् ॥ १०३ ॥
 लोणस्य विंशतिं भागान्भागमेकं तु गुग्मुलोः ।
 सुश्लक्षणं पेषयित्वा तु वारं वारं पुनः पुनः ॥ १०४ ॥
 मूषालेपं दृढं कृत्वा लवणार्धमृदा बुधः ।
 कारीषे वा तुषाग्नौ वा भूमौ तु स्वेदयेन्मृदु ॥ १०५ ॥
 अहोरात्रं त्रिरात्रं वा रसेन्द्रो भस्मतां व्रजेत् ।
 गर्भयन्त्रमिदं प्रोक्तं पिष्टिकाभस्मकारकम् ॥ १०६ ॥

३३. हंसपाकयन्त्रम् ॥

खर्परं सिकतापूर्णं कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ।
 अपरं खर्परं तत्र शर्नैर्मृद्धिनिना पचेत् ॥ १०७ ॥
 पञ्चक्षारैस्तथा मूत्रैर्लवणैश्च विडं ततः ।
 हंसपाकस्समाख्यातो यन्त्रं तद्वार्तिकोत्तमैः ॥ १०८ ॥

३४. मूषायन्त्रम् ॥

लोहमूषाद्वयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानतः ।
 मूषयोर्मुखयोर्नालं दत्वा सम्यड्निरोधयेत् ॥ १०९ ॥

एकस्यां सूतकं शुद्धमन्यस्यां शुद्धगन्धकम् ।
देयं जलं सूतकाधो वहिं गन्धोपरि क्षिपेत् ॥ ११० ॥
जारयेत्पद्मुण्डं गन्धमनेनैव क्रमेण हि ।
मूषायन्त्रमिदं ज्ञेयं सिद्धनागार्जुनेरितम् ॥ १११ ॥

३५. स्तनयन्त्रम् ॥

कान्तलोहमयं पात्रमायतं द्वादशाङ्गुलम् ।
दीर्घमष्टाङ्गुलं देवि ! पात्राधस्त्यङ्गुलं शुभम् ॥ ११२ ॥
निम्नं पात्रं पिथानीं च लोहोत्थां चिपिटां शुभम् ।
स्तनयन्त्रमिदं सूतपिष्ठीनां जारणे वरम् ॥ ११३ ॥

३६. नागमायूरयन्त्रम् ॥

वृन्ताकमूषायुगलं पद्म(वर्त)लोहेन कारयेत् ।
एकस्यां निक्षिपेत्सूतमन्यस्यां गरलं क्षिपेत् ॥ ११४ ॥
नागाकारं वक्त्रनालं विषमूषामुखे न्यसेत् ।
मयूराकारनालं हि रसमूषामुखे न्यसेत् ॥ ११५ ॥
मयूरवदने नागमुखं संयोजयेत्सुधीः ।
सन्धित्रयं वज्रमृदा लेपं कुर्यादथा दृढम् ॥ ११६ ॥
सलिलं रसमूषाधो विषाधोऽङ्गारपावकः ।
नागमायूरयन्त्रं हि विषधूपे वरं प्रिये ! ॥ ११७ ॥

३७. चक्रयन्त्रम् ॥

हस्तमात्रायतं गर्त्त वित्स्तिद्वयनिम्नकम् ।
कोष्ठीं गर्तस्य मध्ये तु द्वादशांगुलमायताम् ॥ ११८ ॥
वित्स्तिद्वयमुत्सेधां कोष्ठयामापूरयेच्छुभाम् ।
वालुकां तद्विश्वाणवहिं कोष्ठ्यां रसं प्रिये ! ॥ ११९ ॥

चक्रयन्त्रमिंदं सूतभस्मकर्मणि शास्ते ।

३८. खेचरयन्त्रम् ॥

सुशाल्यां कदलीपुष्पनिमां सच्छिद्रमूपिकाम् ॥ १२० ॥
 अघोमुखीं प्रकुर्वीत लिपेद्वग्रमृदा दृढम् ।
 उपरिष्टादधोवक्त्रां स्थालीमन्यां सुसञ्जिताम् ॥ १२१ ॥
 मूषायां वत्सनामं तु निक्षिपेद्गूर्धभाजने ।
 रसं विलेपयेद्युक्तया यन्त्रोर्ध्वं कैतबो रसः ॥ १२२ ॥
 अघो मृद्गनिना पाकस्त्वेतत्त्वेचरयन्त्रकम् ।
 प्राग्रम्भिसद्वरसेन्द्रस्य विषधूपे वरं प्रिये ! ॥ १२३ ॥

३९. कापालियन्त्रम् ॥

स्थाल्यां सूतादिकानिक्षिप्त्वा हेमरूप्यादि खोरिकाम् ।
 न्युब्जां सनिध मृदा लिप्त्वा वालुकां खोरिकान्तगाम् ॥
 कृत्वा मृद्गनिना पाकस्त्वेतत्कापालियन्त्रकम् ।

४०. वालुकायन्त्रम् ॥

सरसां गूढवक्त्रां च मृद्गाङ्गुलसंयुताम् ॥ १२५ ॥
 शोषितां काचकलशीं पूर्येत्तिषु भागयोः ।
 भाण्डे वितस्तिगंभीरे वालुकासु प्रतिष्ठिता ॥ १२६ ॥
 भागस्य पूरयित्रीभिरन्यामिरवकुण्ठयेत् ।
 भाण्डवक्त्रं मणिकया सनिध लिपेन्मृदा पचेत् ॥ १२७ ॥
 तुल्लयां तृणस्य चादाहान्मणिकापृष्ठवर्तिनः ।
 इतद्वि वालुकायन्त्रं रसगोलादिकान्पचेत् ॥ १२८ ॥

४१. लवणयन्त्रम् ॥

एवं लवणनिक्षेपात्प्रोक्तं लवणयन्त्रकम् ।
अन्तःकृतरसालेपताम्रपात्रमुखस्य च ॥ १२९ ॥
लिप्त्वा मृलवणेनैव सन्धि भाण्डतलस्य च ।
तद्वाण्डं पटुनाऽपूर्य क्षौर्वा पूर्ववत्पत्तेत् ॥ १३० ॥

४२. भूधरयन्त्रम् ॥

वालुकागृदसर्वाङ्गां यन्त्रे मूषां रसान्विताम् ।
दीप्तोत्पलैसंबृण्याद्यन्त्रं तद्भूधराहृयम् ॥ १३१ ॥

४३. नालिकायन्त्रम् ॥

कुम्भस्य पाश्वें सुषिरं कुर्यादद्वृष्टमात्रकम् ।
तावस्थूलमयोनालं वेणुनालमथापि वा ॥ १३२ ॥
छिद्रे संयोजयेन्नालं नालग्रे घटिकां न्यसेत् ।
कुम्भे सर्जादिनिर्यासं क्षिप्त्वा वक्त्रं निरोधयेत् ॥ १३३ ॥
अघोऽर्जिन ज्वालयेदेतन्नालिकायन्त्रमुच्यते ।

४४. पुटयन्त्रम् ॥

शरावसम्पुटान्तस्थं करीषेष्वग्निमानवित् ॥ १३४ ॥
पचेत चुल्यां यामं वा रसं तत्पुटयन्त्रकम् ।

४५. पातालयन्त्रम् ॥

विशालवदनां स्थालीं गर्ते सजलगोमये ॥ १३५ ॥
विन्यस्य वदनान्तश्च पूरयेदपरं घटम् ।
पञ्चसच्छिद्रसहितां स्थालीं वक्त्रे निवेशयेत् ॥ १३६ ॥
तद्वटं पूरयेत्तलपात्यद्रव्यैर्निरोधयेत् ।
भाण्डवक्त्रं शरावेण पुटं दद्यात्समन्ततः ॥ १३७ ॥

छिद्रेभ्यः पतितं तैलं तत्तद्योगेषु योजयेत् ।
 इदं पातालयन्त्रं हि सर्वतैलं निपातयेत् ॥ १३८ ॥
 काष्ठत्वग्बीजमांसास्थिवंशतैलं समाहरेत् ।

४६. धूपयन्त्रम् ॥

स्थाल्यां लदूदिं खरादीनां क्षिप्त्वाऽऽस्ये कांस्यपात्रकम् ॥
 सजलं विन्यसेदूदेवि ! वहिं प्रज्वालयेदधः ।
 कान्तपात्रस्थितं तैलं सर्वव्रणविरोपणम् ॥ १४० ॥
 धूपयन्त्रमिदं देवि ! नन्दिना परिकीर्तिम् ।

४७. अधःपातनयन्त्रम् ॥

वृत्तालाबुसमस्थूलं दीर्घनालं सरन्ध्रकम् ॥ १४१ ॥
 तस्मिन्क्षिप्तैलपात्रद्रव्यं बीजादिकं प्रिये ! ।
 तन्मुखे निक्षिप्तेकेशान्विन्यसेतदधोमुखम् ॥ १४२ ॥
 सच्छिद्रे च घटे नालं भाण्डच्छिद्रे निवेशयेत् ।
 घटमध्ये पुटं दद्याच्चालाधो घटिकां न्यसेत् ॥ १४३ ॥
 अधःपातनयन्त्रं हि श्रेष्ठं स्याचैलपातने ।

४८. अन्यत्-अधःपातनयन्त्रम् ॥

विशालकांस्यपात्रान्तर्न्यसेदुत्तम्भनं समम् ॥ १४४ ॥
 तदूर्ध्वे मृण्यं पात्रं सुदृढं चतुरझुलम् ।
 विन्यसेदपरं पात्रं सन्तप्तं पूर्वपात्रके ॥ १४५ ॥
 विन्यस्य तस्मिन्श्रीस्वप्नद्वृष्णागरुमधुप्लुतम् ।
 एवं द्वितीयं पात्रं तु तृतीयमपि तद्विधम् ॥ १४६ ॥

उपर्युपरि विन्यस्य तदूर्ध्वं मृत्कटाहकम् ।
न्युक्तं न्यसेत्कांस्यपात्रे कटाहं मार्जयेज्जलैः ॥ १४७ ॥
अधःपातनयन्त्रं हि गन्धैतलं चिपातयेत् ।

मूषा ॥

मूषा हि क्रौञ्चिका प्रोक्ता कुसुदी करहाटिका ॥
पाचनी वह्निमित्रा च रसवादिभिरिष्यते ।
मुष्णाति दोषान्दूषेयं सा मूषेति निगद्यते ॥ १४९ ॥
उपादानं भवेत्तस्या मृत्तिका लोहमेव च ।
मूषामुखविनिष्कान्ता वरमेकाऽपि काकिनी ॥ १५० ॥
दुर्जनप्रणिपातेन विग्लक्षमपि मानिनाम् ।
मूषापिधानयोर्बन्धे रन्ध्राणं सुविलेपयेत् ॥ १५१ ॥
अन्ध्राणं रन्धनं चैव संश्लिष्टं सन्धिवन्धनम् ।

[मूषार्थं श्रेष्ठा मृत् ।]

मृत्तिका पाण्डुरस्थूलशोणपाण्डुरमूषरा ॥ १५२ ॥
चिराधानसहा सा हि मूषार्थमतिश्यस्ते ।
तदभावे च वाल्मीकी कौलाली वा समीर्यते ॥ १५३ ॥
या मृत्तिका दग्धतुषैशशणेन
शिखितकैर्वा हयलहिना च ।
लोहेन दण्डेन च कुट्टिता सा-
साधारणा स्यात्त्वल्लु मूषिकार्थम् ॥ १५४ ॥
इवेताश्मानस्तुषा दग्धाद्विशित्रादशणकर्पटम् ।
लहिकिट्टं यथायोग्यं संयोज्या मूषिकामृदि ॥

छिद्रेभ्यः पतितं तैलं तत्त्वोगेषु योजयेत् ।
 इदं पातालयन्त्रं हि सर्वतैलं निपातयेत् ॥ १३८ ॥
 काष्ठत्वग्बीजमांसास्थिवंशतैलं समाहरेत् ।

४६. धूपयन्त्रम् ॥

स्थाल्यां लदूदिं खरादीनां क्षिप्त्वाऽस्ये कांस्यपात्रकम् ॥
 सजलं विन्यसेदूदेवि ! वह्नि प्रज्वालयेदधः ।
 कान्तपात्रस्थितं तैलं सर्वव्रणविरोपणम् ॥ १४० ॥
 धूपयन्त्रमिदं देवि ! नन्दिना परिकीर्तिम् ।

४७. अधःपातनयन्त्रम् ॥

वृत्तालाङ्गुसमस्थूलं दीर्घनालं सरन्ध्रकम् ॥ १४१ ॥
 तस्मिन्क्षिपेत्तैलपात्यद्रव्यं बीजादिकं प्रिये ! ।
 तन्मुखे निक्षिपेत्केशान्विन्यसेत्तदधोमुखम् ॥ १४२ ॥
 सच्छिद्रे च घटे नालं भाण्डच्छिद्रे निवेशयेत् ।
 घटमध्ये पुटं दद्यान्नालाधो घटिकां न्यसेत् ॥ १४३ ॥
 अधःपातनयन्त्रं हि श्रेष्ठं स्यातैलपातने ।

४८. अन्यत्-अधःपातनयन्त्रम् ॥

विशालकांस्यपात्रान्तर्न्यसेदुत्तम्भनं समम् ॥ १४४ ॥
 तदूर्ध्वं मृण्यं पात्रं सुदृढं चतुरङ्गुलम् ।
 विन्यसेदपरं पात्रं सन्तप्तं पूर्वपात्रके ॥ १४५ ॥
 विन्यस्य तस्मिन्श्रीस्वप्नदकृष्णागरुमधुप्लुतम् ।
 एवं द्वितीयं पात्रं तु तृतीयमपि तद्विधम् ॥ १४६ ॥

उपर्युपरि विन्यस्य तदूर्ध्वं मृत्कटाहकम् ।
न्युञ्जं न्यसेत्कांस्यपात्रे कटाहं मार्जयेज्जलैः ॥ १४७ ॥
अघःपातनयन्त्रे हि गन्धैतलं चिपातयेत् ।

मूषा ॥

मूषा हि कौञ्चिका प्रेक्षा कुमुदी करहाटिका ॥
पाचनी वह्निमित्रा च रसवादिभिरिष्यते ।
मुष्णाति दोषान्मूषेयं सा मूषेति निगद्यते ॥ १४९ ॥
उपादानं भवेत्तस्या मृत्तिका लोहमेव च ।
मूषामुखविनिष्कान्ता वरमेकाऽपि काकिनी ॥ १५० ॥
दुर्जनप्रणिपातेन धिग्लक्षमपि मानिनाम् ।
मूषापिधानयोर्बन्धे रन्धाणं सुविलेपयेत् ॥ १५१ ॥
अन्त्रणं रन्धनं चैव संश्लिष्टं सन्धिबन्धनम् ।

[मूषार्थं श्रेष्ठा मृत् ।]

मृत्तिका पाण्डुरस्थूलशोणपाण्डुरमूषरा ॥ १५२ ॥
चिराधानसहा सा हि मूषार्थमतिशस्यते ।
तदभावे च वाल्मीकी कौलाली वा समीर्यते ॥ १५३ ॥
या मृत्तिका दग्धतुषैश्शणेन
शिखितकैर्वा हयलहिना च ।
लोहेन दण्डेन च कुट्टिता सा-
साधारणा स्यात्कल्प मूषिकार्थम् ॥ १५४ ॥
इवेतास्मानस्तुषा दग्धादिशिखित्रादशणर्कर्पटम् ।
लहिकिट्टं यथायोग्यं संयोज्या मूषिकामूदि ॥

वज्रमूषा ॥

मृदस्त्रिभागं शणलद्विभगौ
ना(भा)गश्च निर्दग्धतुषोपलादेः ।
किञ्चिर्धमागं परिखण्डय वज्र-
मूषां विदध्यात्वलु सत्वपाते ॥ १५६ ॥

योगमूषा ॥

दग्धाङ्गारतुषोपेतमृत्वा वल्मीकसम्भवा ।
तत्तद्विडसमायुक्ता तत्तद्विडविलेपिता ॥ १५७ ॥
तथा या विहिता मूषा योगमूषेति कथ्यते ।
अनया साधितस्सूतो जायते गुणवत्तरः ॥ १५८ ॥

वज्रद्रावणमूषा ॥

गारभूनागघैताभ्यां शणैर्दग्धतुषैरपि ।
समैस्समा च मूषामृन्महिषीदुधसंयुता ॥ १५९ ॥
कौञ्जिका वक्ष्यमाणा हि बहुधा परिकीर्तिता ।
तथा विरचिता मूषा वज्रद्रावणके हिता ॥ १६० ॥
यामयुग्मपरिध्यानान्वासौ द्रवति वहिना ।

गारमूषा ॥

दग्धपह्नगुणगारब्या किञ्चाङ्गारशणान्विता ॥ १६१ ॥
कृष्णमृद्धिः कृता मूषा गारमूषेत्युदाहृता ।

वज्रमूषा ॥

वस्त्राङ्गारतुषास्तुल्यास्तच्चतुर्गुणमृतिका ॥ १६२ ॥
गाराश्च मृतिका तुल्या सर्वैरतैर्विनिर्मिता ।
वज्रमूषेति निर्दिष्टा याममर्भिं सहेत सा ॥ १६३ ॥

स्वर्ण(वर)मूषा ॥

रक्तवर्गरजोयुक्ता रक्तवर्गाद्विसाधिता ।
वरमूषेति निर्दिष्टा स्वर्णमूषेत्युदाहृता ॥ १६४ ॥
मृण्मया साधिता मूषा क्षितिखेचरलेपिता ।
वर्णमूषेति सा प्रोक्ता वर्णोल्कर्षे नियुज्यते ॥ १६५ ॥

रूप्यमूषा ॥

एवं हि श्वेतवर्गेण रूप्यमूषा समीरिता ।

बिडमूषा ॥

तत्तद्विडमृदोदमूता तत्तद्विडविलेपिता ॥
देहलोहार्थयोगार्थं बिडमूषेत्युदाहृता ।
सहतेऽर्जिन चतुर्यामं द्रवेण व्यथिता सती ॥ १६७ ॥

मूषाऽप्यायनम् ॥

द्रवीभावमुपेयोश्च मूषायां ध्मानयोगतः ।
क्षणमुद्धरणं यत्तन्मूषाऽप्यायनमुच्यते ॥ १६८ ॥

वृन्ताकमूषा ॥

वृन्ताकाकारमूषायां नालं द्वादशकाङ्गुलम् ।
धुत्तरुपुण्यवच्चोर्ध्वं सुट्ठं शिलष्टसन्धिकम् ॥ १६९ ॥
अष्टाङ्गुलं च सच्छिद्रं सा स्याद्वृन्ताकमूषिका ।
अनया खर्परादीनां मृदूनां सत्त्वमाहरेत् ॥ १७० ॥

गोस्तनी मूषा ॥

मूषा या गोस्तनाकारा शिखायुक्तपिधानका ।
सत्त्वानां द्रावणे शुद्धौ मूषा सा गोस्तनी भवेत् ॥

मङ्गमूषा ॥

निर्दिष्टा मङ्गमूषा या मल्लद्वितयसमुटात् ।
पर्षट्यादिरसादीनां स्वेदनाय प्रकीर्तिता ॥ १७२ ॥

पवमूषा ॥

कुलालभाण्डरूपा या दृढा च परिपाचिता ।
पक्मूषेति सा प्रोक्ता पोद्वल्यादिविपाचने ॥ १७३ ॥

गोलमूषा ॥

निर्वक्त्रा गोलकाकारा पुटनद्रव्यगर्भिणी ।
गोलमूषेति सा प्रोक्ता गत्वरद्रव्यरोधिनी ॥ १७४ ॥

मञ्जुमूषा ॥

तले या कूर्पेराकारा कमादुपरि विस्तृता ।
स्थूलवृन्ताकवत्स्थूला मञ्जुमूषेति संस्मृता ॥ १७५ ॥
सा चायोऽश्रुकसत्वादेः पुटाय द्रावणाय च ।

मञ्जूषामूषा ॥

मञ्जूषाकारमूषा या निम्नतायामविस्तरा ॥ १७६ ॥
षड्हङ्गलप्रमाणेन मूषा मञ्जूषासंजका ।
भूमौ निखन्य तां मूषां दद्यात्पुटमथोपरि ॥ १७७ ॥

मुसलमूषा ॥

मूषा या चिपिटा मूले वर्तुलाऽष्टाङ्गुलोच्छ्रूया ।
मूषा सा मुसलाल्या च चक्रिबद्धरसे तथा ॥ १७८ ॥

अन्या वज्रमूषा ॥

दग्धाङ्गारस्य षड्भागा गैरिकं कृष्णमृतिका ।
गारमङ्गारकिञ्च च वज्रमूषा प्रकीर्तिता ॥ १७९ ॥

गारा दग्धास्तुषा दग्धा वल्मीकमृतिका ।
शणत्वक् च समायुक्ता मूषा वज्रोपमा मता ॥ १८० ॥

अन्धमूषा प्रकाशमूषा च ॥

प्रकाशा चान्ध्रमूषा च मूषा च द्विविधा स्मृता ।
प्रकाशमूषा विज्ञेया शरावाकारसंयुता ॥ १८१ ॥
द्रव्यनिर्वहणे सा च वार्तिकैन्तु प्रशस्यते ।
अन्धमूषा च कर्तव्या गोस्तनाकारसन्निभा ॥ १८२ ॥
पिधानेन समायुक्ता किञ्चिद्दुन्नतमस्तका ।
पत्रलेपे तथा रङ्गे द्वन्द्वमेलापके हितम् ॥ १८३ ॥
सैव छिद्रान्विता नन्दगम्भीरा सारण्येचिता ।

भस्ममूषा ॥

तिलमस्म द्विरंशं तु इष्टकांशसमन्वितम् ॥ १८४ ॥
भस्ममूषेति विज्ञेया तारसशोधने हिता ।

अन्या वज्रमूषा ॥

तुषं वस्त्रं समं दग्धं मृतिका चतुरंशिका ॥ १८५ ॥
कूपीपाषाणसंयुक्ता वज्रमूषा प्रकीर्तिता ।

मूषावङ्कनालकोषिकोपयुक्तमृलुक्षणम् ॥
कृष्णा रक्ता च पीता च शुक्लवर्णा च मृतिका ॥
आद्या श्रेष्ठा कनिष्ठाऽन्या मध्यमे मध्यमे मते ।
गजाश्वानां मलं दग्धा यावत्कृष्णत्वतां गतम् ॥ १८७ ॥
बाशा वज्रलता पत्रं वल्मीकस्य मृदा सह ।
पेषयेद्वज्रतोयेन यावच्छुक्लत्वतां गतम् ॥ १८८ ॥

मर्दयेतेन वधनीयाद्रुक्कनालं च कोष्ठिकाम् ।
 वल्मीकमृतिकालोहकिङ्गवेताश्मनां पृथक् ॥ १८९ ॥
 एकांशौ द्वौ तु दग्धस्य तुषस्य स्त्रीशिरोरुहाम् ।
 समांशत्समस्तं तु छागीदुधेन मर्दयेत् ॥ १९० ॥
 यामद्रूयं दृढं तेन कुर्यान्मूषां च सम्पुटम् ।
 शोषयित्वा रसं क्षिप्त्वा तत्र कंसं निरोधयेत् ॥ १९१ ॥
 वज्रमूषादिकं प्रोक्तं सम्यक्सूतस्य मारणे ।
 मोक्षक्षारस्य भागौ द्वाविष्टिकंकांशसंयुतौ ॥ १९२ ॥
 यकृतौ सा तु मूषा स्यादुत्तमा तारशोधने ।
 रक्तवर्गेण संमिश्रा रक्तवर्गपरिष्लुता ॥ १९३ ॥
 रक्तवर्गकृतालेपा समुक्ता स्वर्णकर्मसु ।
 शुक्लवर्गेण संमिश्रा शुक्लवर्गपरिष्लुता ॥ १९४ ॥
 शुक्लवर्गकृतालेपा शुक्लशुद्धिषु शस्यते ।
 विड्वर्गेण तु संमिश्रा विड्वर्गेण परिष्लुता ॥ १९५ ॥
 विड्वर्गेण कृतालेपा मूषा स्याद्द्रुतिजारणे ।
 क्षारवर्गेण संमिश्रा क्षारवर्गपरिष्लुता ॥ १९६ ॥
 क्षारवर्गकृतालेपा मूषा निर्वहणे हिता ।

मूषायामावर्तनविधिः ॥

विषट्कणगुञ्जभिर्मूषालेपं तु कारयेत् ॥ १९७ ॥
 प्रकाशायां प्रकुर्वीत यदि वाऽङ्गारलेपनम् ।
 तस्यां विन्यस्य मूषायां द्रव्यमावर्तयेद्बुधः ॥ १९८ ॥
 लेपवर्णे पुटे योज्या रक्तमृत्पद्मभूखगाः ।

आर्वर्तितद्वयस्वरूपम् ॥

आर्वर्तमाने कनके पीता तारे सितप्रभा ॥ १९९ ॥

शुल्वे ज(नी)लनिभा तीक्ष्णे शुक्लवर्णा प्रशस्यते ।

यन्त्रमेवौषधीन्यस्याच्छेष्टं सूतस्य यन्त्रणे ॥ २०० ॥

ओषधीसहितेऽप्येषां रसो यन्त्रणं वध्यते ।

कोष्ठी ॥

सत्वानां पातनार्थीय पतितानां विशुद्धये ॥ २०१ ॥

कोष्ठिका विविधाकारस्तासां लक्षणमुच्यते ।

‘आकरकोष्ठी अङ्गारकोष्ठी वा ॥

राजहस्तसमुत्सेधा तदर्धायामविस्तरा ॥ २०२ ॥

चतुरश्चा च कुडचेन वेष्टिता मृण्येन सा ।

एकभित्तौ चरेद्वारां वितस्त्याभोगसंयुतम् ॥ २०३ ॥

द्वारं सार्धवितस्त्या च सम्मितं सुदृढं शुभम् ।

दोहल्यधो विधातव्यं धमनाय यथोचितम् ॥ २०४ ॥

प्रादेशप्रमिता भित्तिरुत्तराङ्गस्य चोर्ध्वतः ।

द्वारं चोपरि कर्तव्यं प्रादेशप्रमितं खलु ॥ २०५ ॥

ततश्चेष्टिकया रुच्चा द्वारसन्धि विलिप्य च ।

शिखित्रैस्तां समाषूर्य धमेद्वाक्षाद्वयेन च ॥ २०६ ॥

शिखित्राधमनद्रव्यमूर्खद्वारेण निक्षिपेत् ।

सत्वपातनगोलांश्च पञ्च पञ्च पुनः पुनः ॥ २०७ ॥

भवेदाकर(दङ्गार)कोष्ठीयं खराणां सत्वपातने ।

पातालकोष्ठी ॥

दृढभूमौ चरेद्वर्तं वितस्त्या सम्मितं शुभम् ॥ २०८ ॥

वर्तुलं चाऽथ तन्मध्ये गर्तमन्यं प्रकल्पयेत् ।

चतुरङ्गुलविस्तारनिम्नत्वेन समन्वितम् ॥ २०९ ॥

गर्ताद्वरणिपर्यन्तं तिर्यग्दल(द्वार)समन्वितम् ।

किञ्चित्समुच्चतं बाह्यगर्ताभिमुखनिम्नकम् ॥ २१० ॥

मृच्क्रीं पञ्चस्न्धाळ्यां गर्भगर्तोपरि क्षिपेत् ।

आपूर्य कोकिलैः कोष्ठीं प्रधमेदेकमल्लया ॥ २११ ॥

पातालकोष्ठिक वृद्धेषा मृदूनां सत्वपातने ।

आनसाध्यपदार्थानां नन्दिना परिकीर्तिता ॥ २१२ ॥

गारकोष्ठी ॥

द्वादशाङ्गुलनिम्ना या आदेशप्रमिता तथा ।

चतुरङ्गुलतश्चोर्ध्वं वलयेन समन्विता ॥ २१३ ॥

भूरिञ्छद्रवतीं चक्रीं वल्योपरि निक्षिपेत् ।

शिखित्रांसत्र निक्षिप्य प्रधमेद्वङ्गनालतः ॥ २१४ ॥

[वङ्गनालम् ।]

मूषामृद्भिः प्रकर्तव्यमरत्नप्रमितं दृढम् ।

अधोमुखं च तद्वक्त्रे नालं पञ्चाङ्गुलं खलु ॥ २१५ ॥

वङ्गनालमिति प्रोक्तं दृढाधमानाय कीर्तितम् ।

गारगोष्ठीयमादिष्ठा सृष्टलोहविनाशिनी ॥ २१६ ॥

कोष्ठी बन्धरसादीनां विधानाय विधीयते ।

द्वादशाङ्गुलकोत्सेधा सा बुधा(धने) चतुरङ्गुला ॥ २१७ ॥

तिर्यक्प्रधमना या सा मृदुद्व्यविशेषधनी ।

अमृतीकरणविश्रान्तौ—पद्मविशेषासः ।

पुटम् ॥

रसादिद्रव्यपाकानां प्रमाणज्ञापनं पुटम् ॥ २१८ ॥

नेष्टो न्यूनाधिकः पाकस्तुपाकं हितमौषधम् ।

लोहादेरपुनर्भवो गुणाधिक्यं तथोग्रता ॥ २१९ ॥

अनप्सु मज्जनं रेखापूर्णता पुटतो भवेत् ।

पुटाद्रागो लघुत्वं च शीत्रं व्याप्तिश्च दीपनम् ॥ २२० ॥

जारितादपि सूतेन्द्रालोहानामधिको गुणः ।

यथाऽश्मनि विशेषद्विर्विहस्थः पुटयोगतः ॥ २२१ ॥

चूर्णत्वाद्धि गुणावाप्तिस्तथा लोहेषु निश्चितम् ।

पाच्यमानौषधं क्षिप्त्वा शराबद्रव्यसम्पुटे ॥ २२२ ॥

सूधा गरुणपचनं पुटं तदिति कथयते ।

महापुटम् ॥

निम्नविस्तरतः कुण्डे द्विहस्ते चतुरश्रके ॥ २२३ ॥

वनोत्पलसहस्रेण पूरिते पुटनौषधम् ।

कोष्ठयां रुद्धं प्रयत्नेन पिण्ठिकोपरि निश्चिपेत् ॥ २२४ ॥

वनोत्पलसहस्रार्थं कोविकोपरि निश्चिपेत् ।

वहिं प्रज्वालयेत्तत्र महापुटमिदं स्मृतम् ॥ २२५ ॥

गजपुटम् ॥

राजहस्तप्रमाणेन चतुरश्रं च निम्नकम् ।

पूर्णं चोपलशाठीभिः कण्ठावध्यथ विन्यसेत् ॥ २२६ ॥

विन्यसेत्कुमुदीं तत्र पुटनद्रव्यपूरिताम् ।

पूर्वच्छगणतोऽद्वानि गरुणानि विनिश्चिपेत् ॥ २२७ ॥

एतद्रजपुटं प्रोक्तं महागुणविधायकम् ।

वाराहपुटम्

इत्थं चारत्निके कुण्डे पुटं वाराहमुच्यते ॥ २२८ ॥

कुकुटपुटम् ॥

पुटं भूमितले यत्तद्रितस्तिद्रितयोच्छ्रयम् ।
तावच्च तलविस्तीर्णं तत्सात्कुकुटकं पुटम् ॥ २२९ ॥

कपोतपुटम् ॥

यत्पुटं दीयते भूमावष्टसंख्यैर्वनोत्पलैः ।
तद्वालसूतभस्मार्थं कपोतपुटमुच्यते ॥ २३० ॥

गोर्वरपुटम् ॥

गोष्ठान्तर्गोखुरक्षुणं शुष्कं चूर्णितगोमयम् ।
गोर्वरं तत्समादिष्टं वरिष्ठं रससाधने ॥ २३१ ॥
गोर्वरैर्वा तुषैर्वाऽपि पुटं यत्र प्रदीयते ।
तद् गोर्वरपुटं प्रोक्तं रसभस्मप्रसिद्धये ॥ २३२ ॥

भाण्डपुटम् ॥

स्थूलभाण्डे तुषापूर्णे मध्ये मूषासमन्विते ।
वह्निना विहिते पाके तद्वाण्डपुटमुच्यते ॥ २३३ ॥

वालुकापुटम् ॥

अधस्तादुपरिष्ठाच्च कोविका छायते खलु ।
वालुकाभिः प्रतसामिर्यन्तं तद्वालुकापुटम् ॥ २३४ ॥

भूधरपुटम् ॥

वह्मित्यां क्षितौ सम्यङ्गनिखन्यादद्वयज्ञुलादधः ।
उपरिष्ठात्पुटं यन्त्रं पुटं तद्भूधराहयम् ॥ २३५ ॥

लघुकपुटम् ॥

उर्ध्वं षोडशिकामानैम्तुषैर्वा गोवैरैः पुटम् ।
यन्त्रं तल्लावकास्त्वं स्यान्मृदुद्रव्यसुसाधने ॥ २३६ ॥
असुक्तपुटमाने तु साध्यद्रव्यवलावलात् ।
युर्टं विज्ञाय दातव्यमूहापोहविचक्षणैः ॥ २३७ ॥

कूपिक्कदिस्वरूपम् ॥

काचायोमृद्धटीनां च कूपिका चषकाणि च ।
रूपिका कूपिका सिद्धा गोलं चैव करण्डकम् ॥ २३८ ॥
चषकं च कठोरी च वाटिका खोरिका तथा ।
कञ्चोली ग्राहिका चेति नामान्येकार्थकानि हि ॥ २३९ ॥
रसोपरसलोहानां त्रिधा संस्कारवह्यः ।
गरुण्डसाधनास्तेषु पुटं कुकुटसंज्ञकम् ।
वराहपुटसंज्ञ हि गजसंज्ञं पुटे भवेत् ॥ २४० ॥
श्रेष्ठा वनोद्भवच्छाणा मध्यमा गोष्ठसम्भवाः ।
अधमाः कुन्त्रिमं काष्ठं खदिरासनसम्भवम् ॥ २४१ ॥
अथवा सारवृक्षोत्थं वितस्तिद्रव्यदीर्घकम् ।
स्थूलप्रकोष्ठमात्रं तु श्रेष्ठं सूतेन्द्रपाचने ॥ २४३ ॥
मृदुमध्यमन्डाग्निसंज्ञं स्याददारुसाधनम् ।
अङ्गाराः खदिरोदभूतास्त्रिफला वृक्षसम्भवाः ॥ २४४ ॥
कर्षास्सारतस्त्रूद्भूताश्रेष्ठा धमनकर्मणि ।

॥ इति श्रीमैरवेन्ते आनन्दकन्दे अमृतीकरणविश्रान्तौ षड्विंशोलासः ॥

॥ इति अमृतीकरणविश्रान्तिः समाप्ता ॥

॥ क्रियाकरणं नाम द्वितीया विश्रान्तिः ।

॥ प्रथम उल्लासः ॥

उपरसशोधनमारणविधिः ॥

श्रीभैरवी—

देवदेव चिदानन्द सच्चिदानन्ददायक ! ॥
त्वयैव प्रतिबुद्धाऽस्मि पूर्वं रसविश्रानकम् ॥ १ ॥
इदानीं त्वत्प्रसादेन श्रोतुमिच्छाम्यहं प्रभो ! ।
गन्धाद्युपरसानां च लोहानां हेमपूर्विणाम् ॥ २ ॥
पद्मरागादिरत्नानां लक्षणं जातिमाहृयम् ।
संस्कारं च मुणान्नूहि यथा ज्ञानाम्यहं प्रभो ! ॥ ३ ॥

उपरसाः ॥

श्रीभैरवः—

गन्धतालशिलाताप्यधनहिङ्कुलगैरिकाः ।
चपलाश्मजभूनागहरिद्राश्माभिनजारकाः ॥ ४ ॥
खर्परीतुत्थकड्कुष्ठगिरिसिन्दूरटङ्गाः ।
कम्पिलुविषकासीसगौरीपाषाणभूत्वगाः ॥ ५ ॥
षोदारशृङ्गी सिन्दूरस्तुवरिश्च रसाञ्जनम् ।
नीलाञ्जनं च सौवीरं स्रोतोञ्जनमफेनकम् ॥ ६ ॥
पुष्पाञ्जनं शङ्खशुक्तिशम्बूकाश्च वराटकाः ।
साकुणी च नवक्षारचीनक्षाराखुमारकाः ॥ ७ ॥
सर्जगुम्बुलुलाक्षाश्च क्षाराश्च लवणानि च ।
गोरोचनोऽम्लवेतश्च काचच्छगणवालुकाः ॥ ८ ॥

एते उपरसाः स्थाता रसराजस्य कर्मणि ।

द्वादश लोहाः ॥

स्वर्णस्तप्यार्ककान्ताप्रसत्वं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ॥ ९ ॥

भुजङ्गं लपुसं चैव रीतिः कांस्यं च वर्तकम् ।

द्वादशैतानि लोहानि मण्डूरो लोहकिद्विकम् ॥ १० ॥

नवरत्नानि ॥

माणिक्यमुक्ताफलविद्विमाणि

ताक्ष्यं च पुष्यं भिदुरं च नीलम् ।

गोमेघकं चाऽथ विहूरकं च

क्रमेण रत्नानि नवग्रहाणाम् ॥ ११ ॥

नव उपरत्नानि ॥

सूर्यकान्तश्चन्द्रकान्तस्तारकान्तस्तु कान्तकः ।

वैक्रान्तश्च नृपावर्तस्सस्यको विमला तथा ॥ १२ ॥

पेरोजश्च नवैतानि हयुपरत्नानि निर्दिशेत् ।

गन्धकः—गन्धकशुद्धिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

उत्पत्तिलक्षणं जातिं गन्धकं शोधयेदतः ॥ १३ ॥

साज्जं भाष्टे पयः क्षिप्त्वा मुखं वस्त्रेण बन्धयेत् ।

तत्पृष्ठे चूर्णितं गन्धं क्षिप्त्वा श्रावेण रोधयेत् ॥ १४ ॥

भाष्टं निक्षिप्य भूम्यन्तरूर्ध्वं देयं पुटं लघु ।

ततः क्षीरे द्रुतं गन्धं शुद्धं योगेषु योजयेत् ॥ १५ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

कङ्गुणीसर्षपैरण्डतैलं वाऽथ कुसुम्भजम् ।
मेषीक्षीरं द्रुतं वाऽथ गोक्षीरं चारनालकम् ॥ १६ ॥
एतेष्वेकं तु भाण्डान्तः किञ्चिदूनं प्रपूरयेत् ।
रुध्या वस्त्रेण तद्वक्त्रं गन्धचूर्णं ततोपरि ॥ १७ ॥
लोहपत्रेण रुध्वाऽथ पृष्ठे स्थाप्य च स्वर्परम् ।
सानिमुत्पलकैः पूर्णमेवं द्राव्यं समुद्धरेत् ॥ १८ ॥
तद्धुतूरद्रवैः पिण्डा शुष्कं द्राव्यं च पूर्ववत् ।
पुनरेवं प्रकर्तव्यं सुशुद्धो गन्धको भवेत् ॥ १९ ॥

[तृतीयः प्रकारः]

यामैकं गन्धकं मर्द्य बृहत्या चाज(श्र)गन्धया ।
भृजीधुतूरयोर्वाऽथ तिलपण्याश्च तद्द्रवैः ॥ २० ॥
तमादाय द्रुतैस्तुल्यैर्लोहपत्रे क्षणं पचेत् ।
बध्वाऽनिना द्रुतं तं वै ह्यजाक्षीरे विनिक्षिपेत् ॥ २१ ॥
इत्येवं सप्तधा कुर्याच्छुद्धिमायाति गन्धकः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

करञ्जैरण्डतैलं च छागीदुम्बं च भाण्डके ॥ २२ ॥
क्षिप्त्वा तस्य मुखं बध्वा स्वच्छवस्त्रेण बुद्धिमान् ।
गन्धकं धूतजैर्द्रवैर्दिनं भाव्यं विशेषयेत् ॥ २३ ॥
तच्चूर्णं पूर्वभाण्डस्य वस्त्रोपरि निधापयेत् ।
आच्छाद्य श्रावकेनैव पृष्ठे देयं पुटं लघु ॥ २४ ॥
द्रुतं गन्धं समादाय भाव्यं धुतूरजैर्द्रवैः ।
तद्वद्वद्वाव्यं पुनर्भाव्यं द्रावयेच्च पुनस्ततः ॥ २५ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—प्रथमोल्लासः ।

आदाय मत्स्यपित्तेन ससधा भाव्यमातपे ।
ततः कोशातकीवीजचूर्णेन सह पेषयेत् ॥ २६ ॥
भावयेद्भूज्जैद्र्वैस्सप्ताहमातपे खरे ।
तोयेन क्षालितं शोष्यं ततो मृद्गमिनना क्षणम् ॥ २७ ॥
घृताक्ते लोहपत्रे तु द्रावितं ढालयेत्ततः ।
भूज्जराजद्रवान्तस्थम्यक् शुद्धस्स जायते ॥ २८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

गन्धकं याममात्रं वा मर्द्य ब्राह्म्यजगन्धयोः ।
भूज्जवृत्तरयोर्वाऽपि तिलपर्णीरसेन वा ॥ २९ ॥
तदादाय घृतोपेतं लोहपत्रे क्षणं पचेत् ।
लघ्वमिना द्रुतं तच्च मेषीक्षीरे विनिक्षिपेत् ॥ ३० ॥
एवं कृतं सप्तवारं शुद्धं भवति गन्धकम् ।

गन्धकतैलम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

देवदाल्यम्लपर्णीं वा नारङ्गं वाऽथ दाढिमम् ॥ ३१ ॥
मातुलङ्गं यथालाभं द्रवमेकस्य चाऽहरेत् ।
गन्धकस्य तु पादांशं टक्कणं द्रवसंयुतम् ॥ ३२ ॥
आतपे त्रिदिनं शुष्कं द्रवं देयं पुनः पुनः ।
वुत्तूरतुलसीकृप्णललशुनं देवदालिका ॥ ३३ ॥
शिशुमूलं काकमाची कर्पूरं शंखिनीद्रयम् ।
कृप्णागरु च कस्तूरी वन्ध्या कर्कोटकी समम् ॥ ३४ ॥
मातुलङ्गरसैः पिष्टा क्षिपेदेरण्डतैलके ।
अनेन लोहपत्रस्थं भावयेत्पूर्वगन्धकम् ॥ ३५ ॥

त्रिवारं क्षौद्रतुल्यं तज्जायते गन्धवर्जितम् ।
इदं गन्धकतैलं स्यात्सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ३६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अथवाऽर्कस्तुहीक्षीरैर्वस्त्रं लेप्यं तु सप्तधा ।
गन्धकं नवनीतेन पिण्डा वस्त्रं लिपेतु ताम् ॥ ३७ ॥
तद्वर्तिं ज्वलितां दंशो धृतां कुर्यादधोमुखीम् ।
तैलं पतेदधो भाण्डे ग्राहयं योगेषु योजयेत् ॥ ३८ ॥

गन्धकसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गन्धकस्तु कुबेराक्षीजैलेन चिरमर्दितः ।
दृढं प्रकटमूषायां ध्मातसत्त्वं विमुच्चति ॥ ३९ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

यद्वा भाण्डोदरे क्षिप्त्वा गन्धकं पूर्वशोधितम् ।
पिघाय ताम्रपात्रेण तस्मिन्शीतोदकं क्षिपेत् ॥ ४० ॥
मन्दं प्रज्वाल्य तदधो वहिमुण्णं जलं हरेत् ।
एवं पुनः पुनश्चीतजलमूर्च्छं विनिक्षिपेत् ॥ ४१ ॥
गन्धकस्याग्नितस्तत्त्वं स्वर्णाभं सर्वकार्यकृत् ।
न चास्य सत्त्वमादद्यात्सत्त्वरूपो हि गन्धकः ॥ ४२ ॥
इति गन्धकतत्त्वज्ञाः केचिदन्ये प्रचक्षते ।

गन्धकद्वितिः ॥

यद्वा सञ्चूर्णितं गन्धं कटुतैलसमन्वितम् ॥ ४३ ॥
वस्त्रे निक्षिप्य तद्वस्त्रं कारयेद्वर्तिकां दृढाम् ।
ततस्सूत्रेण संवेष्ट्य गोद्युतेन परिष्ठुताम् ॥ ४४ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—प्रथमोल्लासः ।

सन्देशेनोद्भुतं कृत्वा वर्ति चाऽधः प्रदीपयेत् ।
पक्षाप्रफलसम्भूतरसवर्णी भवेद्भृतिः ॥ ४५ ॥

गन्धकस्य गुणाः ॥

गन्धकः कडुकः पाके वीर्योप्णो विमलम्सरः ।
विसर्पकुष्ठकण्डूतिकिमिगुलमक्षयापहः ॥ ४६ ॥
अक्षिरोगप्रशमनो वृष्ट्यो विषगदार्तिजित् ।
सर्वसिद्धिप्रदो वल्यस्तिदोषव्यो रपायनः ॥ ४७ ॥

हरितालम् ॥

हरितालच गोदन्ती तालकं नटमण्डनम् ।
गिरिजाललितं पीतमतिगन्धं विडालकम् ॥ ४८ ॥

[हरितालभेदाः ।]

हरितालं द्विधा प्रोक्तं पत्राख्यं पिण्डसंज्ञकम् ।
खर्णवर्णं गुरु स्निग्धं तनुपत्रं च भासुरम् ॥ ४९ ॥
तत्पत्रतालकं प्रोक्तं बहुपत्रं रसायनम् ।
निष्पत्रं पिण्डसद्वशं स्वल्पसत्त्वं तथा गुरु ॥ ५० ॥
स्त्रीपुष्पहरणं ततु गुणाल्पं पिण्डतालकम् ।

[अगुद्धहरितालसेवने दोषाः ।]

वातश्लेष्मप्रमेहादिकरमायुर्निर्वर्हणम् ॥ ५१ ॥
तापस्फोटाङ्गसङ्कोचं हरितालमशोधितम् ।

हरितालशुद्धिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

तालकं कणशः कृत्वा दशाशेन तु टक्कणम् ॥ ५२ ॥
जम्बीरोथद्रवैः क्षाल्यं काञ्जिकैः क्षालयेत्पुनः ।

वस्त्रे चतुर्गुणे बध्वा दोलायन्ने दिनं पचेत् ॥ ५३ ॥

सचूर्णेनारनालेन दिनं कूशमाण्डजै रसैः ।

स्वेदं वा शालमलीतोयैस्तालकं शुद्धिमाप्नुयात् ॥ ५४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

मधुतुल्ये घनीभूते कषाये ब्रह्ममूलजे ।

विवारं तालकं भाव्यं पिण्डां मूत्रेऽथ माहिषे ॥ ५५ ॥

उत्पलैर्दशभिर्देयं पुटं कुर्यात्पुनः पुनः ।

एवं द्वादशधा पाच्यं शुद्धं योगेषु योजयेत् ॥ ५६ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

तालकं पोट्टलं बध्वा सचूर्णे काञ्जिके पचेत् ।

दोलायन्नेण यामैकं ततः कूशमाण्डजे रसे ॥ ५७ ॥

तिलैतले पचेद्यामं यामं च त्रिफलाजले ।

एवं यन्ने चतुर्यामं पाच्यं शुद्ध्यति तालकम् ॥ ५८ ॥

*
तालकसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

लाक्षा राजी तिलाशिशशु टङ्कणं लवणं गुडम् ।

तालकार्येण(?) सम्मर्द्य छिद्रमूषां निरोधयेत् ॥ ५९ ॥

पुटेत्पातालयन्नेण सत्त्वं पतति निश्चयम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

तालकं मर्दयेद्दुग्धैस्सर्पाक्ष्या वा कषायकैः ॥ ६० ॥

पूर्ववज्जनयेत्सत्त्वं छिद्रमूषानिरोधितम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

लाक्षा राजी गुडं शिशु टङ्कणं लवणं तिंलाः ॥ ६१ ॥

एभिम्तुल्यं सत्वतालं मर्दयेद्रविदुध्वैः ।
दिनं वा वज्रिणीदुर्घैः कूशमाण्डस्य द्रवैश्च वा ॥ ६२ ॥
तेन कल्केन लिप्त्वान्तश्छिद्रमूषां निरोधयेत् ।
पुटाद्वा धमनात्सत्वं ग्राह्यं पातालयन्त्रके ॥ ६३ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

तालकादष्टमांशेन देयं सूतं च टक्कणम् ।
कूशमाण्डस्य रसैस्तनुह्वाः क्षीरमर्द्याद्विनतयम् ॥ ६४ ॥
तद्गोलं छिद्रमूषायां ग्राह्यं सत्वं च पूर्ववत् ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

भागाष्ठोडश तालस्य विषपारदटक्कणाः ॥ ६५ ॥
श्वेताभ्रवङ्गयोश्चूर्णं प्रतिभागं विमिश्रयेत् ।
समं स्तुद्विक्पयसा मर्दयेदृदिवसद्वयम् ॥ ६६ ॥
तद्गोलं काचकुप्प्यन्तः क्षिप्त्वा तां काचकूपिकाम् ।
सर्वतोऽङ्गुलमानेन लिम्पेद्रस्त्रे मृदा दृढम् ॥ ६७ ॥
शुष्कां तां वालुकायन्त्रे शनैर्मन्दाग्निना पचेत् ।
शुष्के द्रवे निरुद्याइथ सम्भूमूलवर्णमुखम् ॥ ६८ ॥
चण्डाग्निना पचेद्यावत्तावद्ग्रादशयामकम् ।
स्वाङ्गशीतं समुद्धृत्य भित्वा कूर्पीं समाहरेत् ॥ ६९ ॥
ऊर्ध्वलग्नं तालसत्वं स्फटिकोपलसन्निभम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

भावितं स्तुक्पयस्सिक्तं स्तुहीद्रवैर्द्विसप्त्वा ॥ ७० ॥
तिलसर्षपशिशूणि लवणं मिलपञ्चकम् ।
एभिम्तुल्यं शुद्धतालं दिनमेकं विमर्दयेत् ॥ ७१ ॥

भूधरे च्छिद्रमूषान्तर्भातं सत्वं विमुच्चति ।

तालकस्य गुणः ॥

तालकं शोधितं श्रेष्ठं कुष्ठमृत्युजरापंहम् ॥ ७२ ॥
सौभाग्यसौगन्ध्यकरं परमायुर्विवर्धनम् ।

मनःशिला ॥

मनःशिला स्यात्कुनटी नागास्या रक्तगन्धकः ॥ ७३ ॥
नेपालिका नागजिह्वा कल्याणी सप्तनामकम् ।

[मनःशिलाभेदाः ।]

मनःशिला त्रिधा प्रोक्ता श्यामाङ्गी कणवीरका ॥ ७४ ॥
खण्डारुया चैव तदूर्धं विविच्य परिकल्प्यते ।
श्यामा रक्ता खराङ्गा च भाराढ्वा श्यामिका मता ॥
तेजस्विनी च निर्भीरा ताम्राभा कणवीरका ।
चूर्णीभूताऽतिरक्ताङ्गी सभारा खण्डपूर्विका ॥ ७६ ॥
उत्तरोक्ता गुणैश्चेष्टा भूरिसत्वा प्रकीर्तिता ।

[अशुद्धमनःशिलासेवायां दोषाः ।]

अजमरीं मूत्रकृच्छ्रुं च मन्दार्दिन मलबद्धताम् ॥ ७७ ॥
करोति कुष्ठं तापं च शुद्धिहीना मनःशिला ।

मनःशिलाशुद्धिः ॥

अजामूत्रैस्त्वयहं पच्याद्दोलयन्ते मनःशिलाम् ॥ ७८ ॥
सप्तथा दध्यजापितैर्धर्मे ताप्यं विशुद्धये ।
जीवन्तीभूज्ञराडुक्तागस्त्यद्रवैर्मनःशिलाम् ॥ ७९ ॥

दोलायने पचेद्यामं यामं छागोत्थमूकैः ।
क्षालयेदारनालेन सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ८० ॥
अगस्त्यस्य रसे भाव्या सप्ताहाच्छोधिता शिला ।

मनःशिलासत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

तालवच्च शिलासत्त्वं पातनं शोधनं तथा ॥ ८१ ॥
गोमांसैमर्तुलङ्गाम्लैर्दिनं भाव्या मनःशिला ।
तां रक्तपीतपुष्पाणां रसैः पीतैश्च भावयेत् ॥ ८२ ॥
दिनान्ते र्दयेद्यामं मित्रपञ्चकसंयुतम् ।
गुलिकां काचकूप्यन्तः क्षिप्त्वा तां काचकूपिकाम् ॥
सर्वतोऽङ्गुलमानेन लिङ्मेद्वस्त्रमृदा दृढम् ।
शुष्कां तां वालुकायन्ते शर्नैर्मन्दाग्निना पचेत् ॥ ८४ ॥
शुष्के द्रवे निरुद्ध्याऽथ सम्यङ्ग्मुल्लवण्मुखम् ।
चण्डाग्निना पचेद्यावत्तावद्वादशयामकम् ॥ ८५ ॥
साङ्गशीतं समुद्धृत्य भित्वा कूपीं समाहरेत् ।
ऊर्ध्वलग्नं शिलासत्त्वं बालार्कसद्वशोपमम् ॥ ८६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अगस्त्यशिशुजैस्तोयैस्त्वयहं भाव्या मनःशिला ।
तालकौषधयोगेन सत्त्वं हेमनिमं भवेत् ॥ ८७ ॥

मनःशिलाया गुणाः ॥

मनशिला कटूष्णा च सतिका कफवातजित् ।
कण्ठतिक्षयकासन्धी विषभूताग्निमान्द्यहृत् ॥ ८८ ॥

माक्षिकम् ॥

माक्षिकं मधुधातु स्यान्माक्षीकं हेममाक्षिकम् ।
ताप्यच्च तापिजं ताक्ष्यं तापीदेशसमुद्धवम् ॥ ८९ ॥

[माक्षिकभेदाः ।]

माक्षीकं द्विविधं हेममाक्षिकं तारमाक्षिकम् ।
तत्राऽऽद्यं माक्षिकं कान्यकुञ्जोथं स्वर्णसन्निभम् ॥
तपतीतीरसंभूतं पञ्चवर्णं सुवर्णवत् ।
पाषाणवहलः प्रोक्तस्ताप्यास्त्योऽसौ गुणात्मकः ॥ ९१ ॥
सुवर्णाकारभेदाच्च प्रत्येकं तत्पुनस्तिधा ।
कादम्बं कारवेलास्त्वयं तण्डुलीयकसंज्ञकम् ॥ ९२ ॥

[अशुद्धमाक्षिकसेवने दोषाः ।]

प्राणविष्टभद्रैर्बल्यवहिसादाक्षिरोगकृत् ।
माक्षिकं मारयत्येव शुद्धिहीनं सुरार्चिते ! ॥ ९३ ॥

माक्षिकशुद्धिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

माक्षिकं नरमूत्रेण काथैः कौलुत्थकोद्धैः ।
वेतसेनाश्लवर्गेण टक्कणेन कटुत्रिकैः ॥ ९४ ॥
डोलायन्त्रे दिनं पच्यं सूरणस्त्यैव मध्यगम् ।
दिनं रम्भाद्रैः पच्यादुदृतं पेषयेद्दृतैः ॥ ९५ ॥
एरण्डतैलसंयुक्तैः पुटे पच्यन्विशोधयेत् ।

[द्वितीयः प्रकारः]

माक्षिकस्य त्रयो भागा भागैकं टक्कणस्य च ॥ ९६ ॥
मातुलुङ्गद्रैर्वर्त्तिथ जम्बीरोत्थद्रैः पचेत् ।

लोहपत्रे एचेचावचाक्त्यात्रं सुलोहितम् ॥ ९७ ॥

ताम्रवर्णयमयो चाऽपि तावच्छुद्धयति माक्षिकम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

आगस्त्रपुष्पनियासैश्चयुमूलं चिदर्थेत् ॥ ९८ ॥

द्रवैः पाषाणभेदात्र ऐप्यमेभिश्च माक्षिकम् ।

तद्वर्तीं चाऽथ मूषयां दशभिरुत्पलैः पुटेत् ॥ ९९ ॥

युनः पुनश्च पिष्टाऽथ पुटैष्टडभिर्विशुद्धयति ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

शौदक्षीरास्तालात्र अष्टभागाः पृथक् पृथक् ॥ १०० ॥

गव्यं तकं चतुर्भागं भागः कौलुत्थजो रसः ।

सर्वं संपूर्येद्वाण्डे भागैकं माक्षिकं पचेत् ॥ १०१ ॥

डोलायत्रेण मृद्घमौ याममात्रं पुनः पचेत् ।

उद्धृत्य मातुलुङ्गान्त्वैः पिष्टां दशभिरुत्पलैः ॥ १०२ ॥

युटे पुनः पुनः कुर्यादेवं द्वादशवासरम् ।

शुद्धं भवति माक्षीकं सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १०३ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

माक्षिकं कणशः कृत्वा जालिनीमेघनादयोः ।

पिण्डे निक्षिप्य चिपचेहोलायन्ते कुलुत्थजे ॥ १०४ ॥

काथे तच्छुद्धतां याति प्रशस्तं लोहमारणे ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

तैले तके गवां मूत्रे कौलुत्थे वाऽम्लकाञ्जिके ॥ १०५ ॥

माक्षिकं शोधयेत्याज्ञो गिरिदोषनिवृत्तये ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

कुल्तथकोद्रवकाथनरभूताम्लवेतसैः ॥ १०६ ॥
 टङ्केनाम्लवर्गेण कटुकत्रितयेन वा ।
 ढोलायन्त्रे दिनं पाच्यं सूरणकन्दमध्यगम् ॥ १०७ ॥
 दिनं रम्भाद्रवैः पाच्यं धातमुद्धृत्य पेषितम् ।
 एरण्डतैलसर्पिभ्या पुटैश्चुन्यति माक्षिकम् ॥ १०८ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

सुवर्णवर्णविमलं ताप्यं वा कणशः कृतम् ।
 पुनर्नवायाः कल्कस्थं कौलुत्थे स्वेदयेद्रसे ॥ १०९ ॥
 सैन्धवैर्योजपूराकैर्युक्तं वा पोट्लीकृतम् ।
 ढोलायन्त्रे दिनं स्वेदं शुद्धिमायाति निश्चितम् ॥

माक्षिकसत्त्वपातनविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गोदुग्धैश्च स्तुहीक्षीरैर्भव्यमेरण्डतैलकैः ।
 माक्षिकं दिनमेकं तु मर्दितं वटकीकृतम् ॥ ११ ॥
 अन्नवद्धमने सत्त्वं सस्यकस्याऽप्ययं विधिः ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

ढोलायन्त्रे सारनाले माक्षिकं स्वेदयेहिनम् ॥ ११२ ॥
 चूर्णितं मधुसर्पिभ्या लोहपत्रे पचेहिनम् ।
 आदाय भावयेद्धर्मे वज्रीक्षीरैर्दिनावधि ॥ ११३ ॥
 गृहघौर्धृतैः क्षैद्रैस्सुकैर्मर्दयेद्दिनम् ।
 अन्धमूषागतं धातुं सत्त्वं गुञ्जानिभं भवेत् ॥ ११४ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

कदलीकन्दतोयेन माक्षिकं शतधाऽऽतपे ।
भावितं पाचयेद्यामं साज्जैर्वातारितैलकैः ॥ ११५ ॥
पूर्ववद्वमनात्सत्वमिन्द्रगोपसमं भवेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्तुद्वर्कपयसा स्तन्यैर्माक्षिकं मर्दयेद्दिनम् ॥ ११६ ॥
कड्कुष्टं टक्कणं चैव प्रतिपादांशमिश्रितम् ।
मूकमूषागतं धातं सत्वं मणिनिमं भवेत् ॥ ११७ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

कदलीकन्दतुलसीजंबीराणां द्रवैः क्रमात् ।
भावयेन्माक्षिकं शङ्खं प्रतिद्रावेण सप्तधा ॥ ११८ ॥
रुध्वा ध्माते पतेत्सत्वं शुक्तुण्डनिमं शुभम् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

मूत्रवर्गम्लवर्गाभ्यां द्विसप्ताहं विभावयेत् ॥ ११९ ॥
माक्षीकं तीव्रघर्मेण दिनमम्लैश्च मर्दयेत् ।
मित्रपञ्चकसंयुक्तं वटीकृत्य धमेद्दृढम् ॥ १२० ॥
व्योमवद्वक्कनालेन सत्वं शुल्वनिमं भवेत् ।

[सप्तमः प्रकारः ।]

स्तुहीक्षीरैर्गंवां क्षीरैर्भाव्यमेरण्डतैलकैः ॥ १२१ ॥
माक्षिकं पञ्चमिताकं सप्ताहान्ते वटीकृतम् ।
पूर्ववद्विघमेरेन सत्वं लाक्षानिमं भवेत् ॥ १२२ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

स्तन्यैः कड्कुष्टकैश्चैव कदलीतोयसंयुतैः ।
 मितपञ्चकसंयुक्तर्माक्षिकं दिनसप्तकम् ॥ १२३ ॥
 भावितं मर्दयेद्याम दिनं वातारितैलकैः ।
 मृद्रजिनोना पचेतावद्यावद्द्रवति गोलकम् ॥ १२४ ॥
 सत्वं किंशुकपुष्पाभं व्योमवद्धमनाद्ववेत् ।
 विमलानां च सर्वेषां सस्यकस्याऽप्ययं विधिः ॥ १२५ ॥

[नवमः प्रकारः]

संचूर्ण्य माक्षिकं शुद्धं मर्द्यमम्लेन केनचित् !
 क्षालयेदारनालेन श्वधस्तथं सर्वचूर्णवत् ॥ १२६ ॥
 जारयेत्तस्माहत्य धमेत्सत्वं विमुच्छति ।
 योजयेद्वापने चेदं बीजानां यत्र यत्र वै ॥ १२७ ॥

[दशमः प्रकारः ।]

कदलीपलजैर्नैर्माक्षिकं भावयेद्द्रुतम् ।
 गन्धर्वतैलमध्याज्यैः पक्कमेकदिनं ततः ॥ १२८ ॥
 तत्ताप्यं वज्रमूषायां पक्वायां निक्षिपेत्ततः ।
 लोहसन्धानकरणं तत्समं तत्र निक्षिपेत् ॥ १२९ ॥
 दृढं प्रमूकमूषायां कोष्ठिकायां निवेशयेत् ।
 अङ्गारैः खदिरोदभूतैर्घयेद्वाक्येन वै ॥ १३० ॥
 वङ्कनालयुजा सत्वं ताप्यस्य पतति धुवम् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

माणिबन्ध्यं(मन्थं) वैष्णवं च गृहीयात्समभागतः ॥
 फलपूरसैः पिष्टा सम्पुटे सुहृदं क्षिपेत् ।

सम्पर्गिलप्त्वा वनोद्भूतैश्छाष्टकैः पुटयेत्ततः ॥ १३२ ॥
 कुकुप्तोत्थं (?) तदाकृष्णं स्वांगशीतं प्रमर्दयेत् ।
 फलपूररसैः पक्वैर्मर्दयित्वाऽथ पूर्वबत् ॥ १३३ ॥
 पुटनं छगणेनैव तावत्कुर्याद्विचक्षणः ।
 यावत्तपुटितं कलकं फलपूराम्लमर्दितम् ॥ १३४ ॥
 शाणोरेजितनिस्त्रिशलिप्तं तत्ताम्रतामियात् ।
 इत्थं शुद्धं च गरुडं टङ्कणं नीरजं रसम् ॥ १३५ ॥
 वृतेन मधुना युक्तं सगुडं गुज्जया समम् ।
 प्रावन्मूषागतं कृत्वा धमेचत्वदिरामिना ॥ १३६ ॥
 मृदुसत्वं नागसममिन्द्रगोपकसन्निभम् ।
 पतत्येव न सन्देहसर्वज्ञवचनं तथा ॥ १३७ ॥
 शुक्लदीप्तिरशब्दश्च यदा वैश्वानरो भवेत् ।
 तदा तु सत्वं पतितं जानीयान्नान्यथा क्वचित् ॥ १३८ ॥

माश्विकस्य गुणाः ॥

कषायतिक्रमधुरं कटुकं माश्विकद्रव्यम् ।
 उष्णं रसायनं कुष्ठशोषहिघमावमिपणुत् ॥ १३९ ॥

माश्वीकधातुस्सकलामयज्ञः

प्राणो रसेन्द्रस्य परं हि वृप्यः ।
 दुर्मेललोहद्रव्यमेलकश्च
 गुणोत्तरः पूर्वरसायनाभ्यः ॥ १४० ॥

अश्विकम् ॥

उत्पत्त्यादि धनस्याऽदौ कथितं तद्रसायने ।
 अधुना सम्प्रवक्ष्यामि तस्मियस्तद्गुणानपि ॥ १४१ ॥

अथ्रकभस्मविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

धान्याश्रकं मेघनादद्रवैस्सम्भद्येद्विनम् ।

शतांशं टङ्कणं दत्ता ततो गजपुटे पचेत् ॥ १४२ ॥

मुस्तासूरणकर्षाभूरसैर्व्यस्तैः पुटं त्रिष्णा ।

कासमर्दरसैः पञ्च वरागोमूत्रकैरपि ॥ १४३ ॥

न्यग्रोधस्य जटाकाथैर्मर्द्य दशपुटं पुनः ।

षट् च जम्बीरनीरेण गोक्षीरेण पुटलयम् ॥ १४४ ॥

येषणं धर्मपकं च स्थालीपाकं पुटं क्रमात् ।

कुर्याच्चत्वारि कर्माणि टङ्कणं च पुटे पुटे ॥ १४५ ॥

निश्चन्द्रं जायते ह्यत्रं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

अयं सामान्यसंस्कारो विशेषस्तु निगद्यते ॥ १४६ ॥

[भस्मीकरणे विशिष्टसंस्कारः ।]

निश्चन्द्रकं मृतव्योम सामान्यक्रमसंस्कृतम् ।

तत्तद्रोगहरद्रव्यकाथैः पिष्ठा पुटे पचेत् ॥ १४७ ॥

यन्त्रैस्त्रिसप्तधा कुर्याच्चत्तद्रोगहरं भवेत् ।

अयं विशेषसंस्कारस्तत्तद्रोगहरो भवेत् ॥ १४८ ॥

पूर्वोहे पेषणं कार्यं मध्याहे धर्मपाचनम् ।

सायाहे स्थालिकापाकं कुर्याद्वात्रौ पुटं क्रमात् ॥ १४९ ॥

संस्कारः पञ्चधा प्रोक्तो धनस्य परमेश्वरि ! ।

धान्याश्रकरणं सत्वपातनं निर्मलक्रिया ॥ १५० ॥

सुमृतीकरणं चैव त्वमृतीकरणं तथा ।

मारणे धनसत्वस्य धनपत्रस्य मारणे ॥ १५१ ॥

कमाच्छेष्टतमौ प्रोक्तौ शस्तौ दरदटङ्गांौ ।

[द्वितीयः प्रकारः]

मुम्ताक्याथेन धान्यात्रं पञ्चर्विशत्पुटे पचेत् ॥ १५२ ॥

गोमूत्रैश्च तथा क्वाथैस्तिफलाया सुरेश्वरि ! ।

कासर्मद्वैरेकं गोक्षीरेण पुटं त्रिधा ॥ १५३ ॥

निश्चन्द्रं जायते ह्यत्रं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

विशेषसंस्कारयुतं तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ १५४ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

धान्यात्रकस्य भागौ द्वौ टङ्गणस्य च ।

पिष्ठा तदन्धमूषायां रुध्वा तीव्राग्निना धमेत् ॥ १५५ ॥

स्वभावशीतलं चूर्णं सर्वयोगेषु योजयेत् ।

विशेषसंस्कारयुतं तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ १५६ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

धान्यात्रं मर्दयेदम्लैर्वर्मं संस्यापयेत्ततः ।

पुटं कुर्यात्तोऽम्लेन सेचनं मर्दनं पुनः ॥ १५७ .॥

विशद्वारं ततो दुष्टे पुटनिस्तब्धमऋकम् ।

क्षिपेत्तं मर्दयेद्दूर्घैर्दुर्घे क्षिप्त्वाऽऽतपे न्यसेत् ॥ १५८ ॥

पुटं त्रिसप्तवाराणि कुर्यादेवं पुनः पुनः ।

तण्डुलं वज्रवल्ली च तालमूली पुनर्नवा ॥ १५९ ॥

शाङ्करी मरिचं चैव बला च पयसा सह ।

पूर्वात्रं पेषयेदेतैः प्रत्येकैश्च व्यहं व्यहम् ॥ १६० ॥

क्षिप्त्वाऽऽतपे पुटे पच्यात्पत्येकेन पुनः पुनः ।

एवं निश्चन्द्रकं व्योम कजलाभं मृतं भवेत् ॥ १६१ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

धान्याश्रकस्य शुष्क(द्व)स्य दशांशं मरिचं क्षिपेत् ।
 पेषयेदम्लवर्गेण अम्लैर्भाव्यं दिनत्रयम् ॥ १६२ ॥

तच्छुष्कं सम्पुटे धान्यं खदिराङ्गारकैर्द्वंद्वम् ।
 ऊर्ध्वपात्रे निवार्याऽथ सिञ्चेदम्लेन केन तम् ॥ १६३ ॥

धान्यं तत्रैव षड्वारमम्लैस्सिञ्च्यात्पुनः पुनः ।
 अगस्त्यशिग्रुवर्षाभूमूलपत्रभवै रसैः ॥ १६४ ॥

पिष्टाऽभ्रं सेचयेत्तेन षड्घा धान्यं च सेचयेत् ।
 सितामध्वाज्यगोक्षीरसैतद्वौतं पेष्यमन्नकम् ॥ १६५ ॥

रुच्वा षड्भिः पुटैः पाच्यं पिष्टा चैव पुनः पुनः ।
 मत्स्याद्याश्चैकवीराया द्रवैः पिष्टा त्रिधा पचेत् ॥

एवं गजपुटैः पाच्यं निश्चन्द्रमयतेऽन्नकम् ।
 पत्ताप्रकस्य सिन्दूरं सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १६७ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

धान्यात्रं मर्दयेद्यामं मत्स्याक्षीखरसैस्ततः ।
 पचेद्गजपुटैरेवं सप्तधा तुलसीरसैः ॥ १६८ ॥

कोकिलाक्षरसैस्सप्तं कुमारीखरसैस्तथा ।।
 श्वेतदूर्वारसैस्तद्व्याप्रीकन्दरसैस्तथा ॥ १६९ ॥

पुर्नवारारसैस्सप्तं तद्वत्पञ्चाषृतैस्ततः ।।
 निश्चन्द्रं जायते श्वां सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १७० ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

धान्यात्रं टक्कणं तुल्यं गोमूत्रैस्तुलसीद्रवैः ।।
 वाकुच्या सूरैर्नाल्या दिनं पिष्टा पुटे पचेत् ॥ १७१ ॥

द्रवैः पुनः पुनः पिष्ठा दिनान्तेषु पुटे पचेत् ॥ १७० ॥
रुध्वा रुध्वा पुट्टस्त्वेवं निश्चन्द्रं चात्रकं भवेत् ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

पिष्ठा साम्लारनालेन पेटाली(री)मूलजत्वकम् ॥ १७१ ॥
तदद्वैर्मद्येदद्वै दिनं गजपुटे पचेत् ।
एवं सप्तपुटं कार्यं दश्मा च पुटसप्तकम् ॥ १७२ ॥
यवचिद्वाद्रौस्तद्वनिश्चन्द्रं जायतेऽभ्रकम् ।

[नवमः प्रकारः]

धान्याश्रकं रघिक्षीरै रविमूलद्रवैश्च वा ॥ १७३ ॥
मर्द्य मर्द्य पुटे पच्यात्सप्तधा मियते ध्रुवम् ।

[दशमः प्रकारः ।]

धान्याश्रकं तुषाम्लान्तरातपे स्थापयेहिनम् ॥ १७४ ॥
यामं मर्द्य तु तदगोलं रुध्वा गजपुटे पचेत् ।
एवं कार्पासतोयान्तस्थाप्यं पात्र्यं पुटे पचेत् ॥ १७५ ॥
एवं गोक्षीरमध्यस्थं स्थाप्यं पेष्यं पुटे पचेत् ।
पश्चादम्लैश्च गोक्षीरैः कार्पासैश्च पुनः पुनः ॥ १७६ ॥
घर्षपाकं मर्दनं च स्थालीपाकं पुटं क्रमात् ।
एकविंशत्पुटे प्राप्ते निश्चन्द्रं जायतेऽभ्रकम् ॥ १७७ ॥
सर्वेषां घातितांश्चाममृतीकरणे विधिः ।

अभ्रकस्य गुणाः ॥

अश्रकं गगनं भृङ्गं वहुपुत्रमुभवम् ॥ १७८ ॥
पत्राश्रकस्य सिन्दूरममृतं परमं हितम् ।

त्रिदोषधनं वलकरं वृष्यमारोग्यदं शुचि ॥ १७९ ॥

सर्वरोगहरं सौम्यं विषधनं च रसायनम् ।

हिङ्गुलः ॥

हिङ्गुलो दरदं चूर्णपारदश्च रसोद्धवः ॥ १८० ॥

रसगर्भस्तुरङ्गश्च लोहधनसिंचिपासदः ।

हिङ्गुलस्त्रिविधो ज्ञेयश्चर्मारश्चुक्तुण्डकः ॥ १८१ ॥

हंसपादश्च तत्राऽऽयं तारकर्मणि योजयेत् ।

अधमं तं विजानीयाच्छुक्तुण्डं च मध्यमम् ॥ १८२ ॥

हेमतारकियामार्गे योजयेत्परमेश्वरि ! ।

हंसपादो महाश्रेष्ठः सर्वकर्मकरो हि सः ॥ १८३ ॥

तस्य सत्वं सूत एव दरदस्य त्रिभेदतः ।

हेमकिङ्गस्य सदृशस्तद्रूपस्तीक्ष्णमारकः ॥ १८४ ॥

चर्मारस्तीक्ष्णरूपस्त्यात्मीतश्चुक्तुण्डकः ।

जपाकुसुमसङ्काशो हंसपादो महोत्तमः ॥ १८५ ॥

रसायने सर्वसूतहरणे सर्वरङ्गने ।

लोहानां मारणे श्रेष्ठो वर्णोत्कर्षणकर्मणि ॥ १८६ ॥

रसकस्य तथा रागबन्धे धौरैयकस्मृतः ।

मलदोषादिकं नाऽस्ति सर्वकर्मणेषु पूज्यते ॥ १८७ ॥

हिङ्गुलशुद्धिः ॥

मेषीक्षीरेण दरदमम्लवर्गैश्च भावितम् ।

सप्तवारं प्रयत्नेन शुद्धिमायाति निश्चितम् ॥ १८८ ॥

हिङ्गुलसत्वपातनम् ॥

दरदं पातनायन्त्रे पातितं च जलाशये ।

क्रियाकरणचिशान्तौ—प्रथमोङ्गासः ।

५४३

सत्वं सूतकसङ्काशं विमुच्चति न संशयः ॥ १८९ ॥

हिङ्गुलस्य गुणाः ॥

ये गुणाः पारदे प्रोक्तास्ते गुणास्तनिति हिङ्गुले ।

नवज्वरहरः प्रोक्तः सम्पातज्वरनाशनः ॥ १९० ॥

गैरिकम् ॥

गैरिकं गिरिधातुस्यादूरक्तधातुर्गवेधुकम् ।

गैरिकं द्विविधं प्रोक्तं तत्राऽऽद्यं स्वर्णगैरिकम् ॥ १९१ ॥

पाषाणगैरिकं चान्यत्पूर्वं श्रेष्ठतमं गुणैः ।

गैरिकस्य गुणाः ॥

शोणितं मसृणं स्निग्धं सादु वृष्ट्यं हिमं लघु ॥ १९२ ॥

चक्षुप्यं रक्तपित्तद्वयं विषहिध्मावमिपणुत् ।

तापज्वरहरं श्रेष्ठं हेमधनं रक्तगैरिकम् ॥ १९३ ॥

पाषाणगैरिकं प्रोक्तं कठिनं ताम्रवर्णकम् ।

चपलः ॥

देहवेदी लोहवेदी चपला रसवन्धिनी ॥ १९४ ॥

चपला बहुभेदा च सर्वलोहस्वरूपतः ।

हेमस्तारो रविमयस्सीसात्मा वज्रस्वरूपधृक् ॥ १९५ ॥

तीक्ष्णरूपः कांस्यरूपो रक्तो विषमयस्तथा ।

[चपलस्वरूपम् ।]

सत्वलोहस्वरूपास्ते विषो हरितलोहभाक् ॥ १९६ ॥

विषाल्यं चपलं प्राप्य निर्जीवे तस्य दापयेत् ।

पुटेनारण्यजैश्छाणैस्सधूमं सर्वथा त्यजेत् ॥ १९७ ॥

नश्येत तस्य धूमं वै स्पर्शनं दूरतस्त्यजेत् ।
 अशनातस्य संस्पर्शान्मियते सद्य एव हि ॥ १९८ ॥
 धूमावलोकनाच्छीर्षपीडा सज्जायते ज्वरः ।
 एवं दत्तपुटे शान्ते गृह्णीयाच्चपलं ततः ॥ १९९ ॥

चपलस्य गुणाः ॥

तस्य संस्पर्शमात्रेण हीरको मिथ्यते क्षणात् ।
 सर्वेषां चपलानां वै स्वभावस्समुदाहृतः ॥ २०० ॥
 वज्रस्तम्भे नागराजे क्रमे वाऽतीव शस्यते
 सर्वलोहानि कुर्वन्ति सुवर्णं तारमेव च ॥ २०१ ॥
 युक्तच्याऽथ शोधितस्सूते विना बीजं च वा तथा ।
 शतं वाऽपि सहस्रं वा लक्षं कोटिं च वेधयेत् ॥ २०२ ॥
 वज्रेण रसराजेन बीजेन च समाश्रिता ।
 धूमतो वेधयेल्लोहान् रसजीर्णस्त्वयं गलेत् ॥ २०३ ॥
 निष्पत्य तेन देहस्य चपलेन महात्मना ।

शिलाजतु ॥

अश्मजं गिरिं शैलमश्मलाक्षा शिलाजतु ॥ २०४ ॥
 शिलाधातुर्द्विधा प्रोक्तो गोमूलाऽद्यो रसायनम् ।
 कर्पूरपूर्वकश्चान्यस्तत्राऽद्यो द्विविधस्मृतः ॥ २०५ ॥
 ससत्वश्चैव निःसत्वस्योः पूर्वो गुणाधिकः ।
 ग्रीष्मे तीव्राकृतप्तेभ्यः पादेभ्यो हिमभूभृतः ॥ २०६ ॥
 सर्वरूप्याकगर्भेभ्यः शिलाधातुर्विनिस्सरेत् ।

शिलाजतोर्गुणाः ॥

खर्णर्गर्भगिरेर्जातिं जपापुष्पनिमं गुरु ॥ २०७ ॥

ससत्वं स्वादु परमं परमं तद्रसायनम् ।
 रूप्यगर्भगिरेजातं मधुरं पाण्डुरं गुरु ॥ २०८ ॥
 शिलाजं पाण्डुरोगन्धं विशेषात्पितरोगजित् ।
 ताम्रगर्भगिरेजातं नीलबर्णं घनं गुरु ॥ २०९ ॥
 शिलाजं कफवातध्नं तीक्ष्णोष्णं दीपनं परम् ।
 वहौ क्षिप्तं भवेद्यत्तलिङ्गकारं द्व्याघ्रसकम् ॥ २१० ॥
 सलिलेऽप्यवलीनश्च तत्सिद्धं हि शिलाजतु ।

गोमूत्रगन्धि कृष्णं
 गुगुलुकाभं सशर्करं मृत्तम् ।
 स्निग्धमनम्लकधायं
 मृदु गुरु च शिलाजतु श्रेष्ठम् ॥ २११ ॥
 सर्वं च तिक्कंडुकं स्वादु नात्युष्णशीतलम् ॥ २१२ ॥
 वृष्ट्यं त्रिदोषजिद्भेदि चक्षुष्यं च रसायनम् ।
 क्षयशोफोदराशोर्वं मेहमूत्रग्रहापहम् ॥ २१३ ॥
 नूनं सज्जरपाण्डुशोफशमनं मेहाग्निमान्द्यापहं
 मेददेश्वेदकरं च यक्षमशमनं मूलामयोन्मूलनम् ।
 गुल्मप्लीहविनाशनं जठरहच्छूलम्भमासापहं
 सर्वत्वमादनाशनं किमपरं देहे च लोहे हितम् ॥
 रसोपरससूतेन्द्ररत्नलोहेषु ये गुणाः ।
 वसन्ति ते शिलाधातौ जरामृत्युजिगीषया ॥ २१५ ॥

भूनागः ॥

भूनागः क्षितिनागश्च भूलता रक्तजन्तुकः ।
 क्षितिजः क्षितिजन्तुश्च विषव्वो रक्ततुण्डकः ॥ २१६ ॥

यासां छेदे न रक्तं प्रभवति सततं प्रायशो रक्तभूमौ ।
 सङ्ग्राव्या भूलतास्ता विषहरधनदं पातयेत्तासु सत्त्वम् ।
 तद्युत्तम्या पारदेन्द्रश्चरति यदि समं सारणायन्तयोगैः
 बद्धोऽयं कोटिवेधी समरविरजते(थ तं)योजयेद्भास्करे वा ॥

भूनागसत्त्वस्य गुणाः ॥

सत्त्वं भूनागं इवेलयक्षराक्षसमृद्ध्युजित् ।
 सर्ववश्यकरं सर्वरोगधनं च रसायनम् ॥ २१८ ॥
 रसेन्द्रे जारणाकर्मजास्ति कोटिवेधकृत् ।
 सुवर्णादीनि लोहानि रक्तानि ग्रसति क्षणात् ॥ २१९ ॥

भूनागसत्त्वपातनम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

रक्तभूजातभूनागमृतिकां क्षालयेज्जलैः ।
 यावत्सत्त्वावशेषं स्याद्वौतसत्त्वं तदेव हि ॥ २२० ॥
 मित्रण्डकयुक्तं तन्मूषायां धमयेद्दृढम् ।
 निर्भिद्य मूषां तत्सत्त्वं गृहीत्वा किट्ठकं पुनः ॥ २२१ ॥
 एवं त्रिवारं धमनात्सत्त्वशेषं समाहरेत् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

भूनागमृतिकां भाण्डे भूनागैस्सह निक्षिपेत् ॥ २२२ ॥
 षष्ठासान्तं समान्तं वा जलैस्सिञ्चेन्मुहुर्मुहुः ।
 अस्य सत्त्वं विधानेन गृहीयादअसत्त्वत् ॥ २२३ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

रक्तभूमिजभूनागान्पञ्चरस्थेन वर्द्धिणा ।
 भक्षयेत्तु शरत्काले नित्यं तन्मलमाहरेत् ॥ २२४ ॥

लाक्षार्जसस्तर्जीं गुगुल्मितपञ्चकम् ।
 ऊर्णा क्षाराश्च पटवो नीलसर्पे(र्वेन्द्र)गोपकौ ॥ २२५ ॥
 मत्स्यश्च नीलसरटः कूर्मपृष्ठं शशास्थि च ।
 माक्षीकं शिखि(शख)तुर्थं च सर्वांशं बहिणो मलम् ॥
 सर्वं निक्षिप्य मूषायां धर्मतीव्राग्निना दृढम् ।
 निर्मित्य मूषां तत्सत्वं गृहीत्वा किञ्चकं पुनः ॥
 एवं त्रिवारधमनात्सत्वशेषं समाहरेत् ।

हरिद्राश्मा ॥

हरिद्राश्मा निशाग्रावः पीताङ्गः पीतक(घ)षणः ॥
 तत्सत्वकं सितं स्वर्णं श्रेष्ठं रसरसायने ।

अग्निजारः ॥

अग्निजारोऽग्निनिर्यासोऽप्यग्निगर्भोऽग्निजस्मृतः ॥
 बडबाग्निमलो ज्येष्ठो जरायुश्चार्णदोद्ध्रवः ।
 अग्निज्वालोऽग्निजारश्च प्रोक्तस्मिन्बुप्लवो दश ॥
 सामुद्रस्याग्निनक्षत्र्य जरायुर्बहिरुज्जितः ।
 संशुष्को भानुतापेन, सोऽग्निजार इति स्मृतः ॥ २३१ ॥
 जारामं दहति स्पर्शात्पिच्छिलं सागरोत्त्वम् ।
 जरायुत्तच्चर्तुर्वर्णं श्रेष्ठं तेषु सलोहितम् ॥ २३२ ॥

अग्निजारस्य गुणाः ॥

स्यादग्निजारः कटुकोष्णवीर्यः
 तुन्दामयन्दः कफवातहारी !
 पित्रप्रदः शोणितसन्निपात-
 शूलादिवातामयनाशकश्च ॥ २३३ ॥

अग्निजारस्त्रिदोषघ्नो धनुर्वातादिवातनुत् ।
मर्दनो रसवीर्यस्य दीपनो जारणस्तथा ॥ २३४ ॥

खर्षरी (रसकम्) ॥

खर्षरी रसकं तुत्यतर्पयमृतसम्भवा ।
रसको द्विविधः प्रेक्षो दर्दुरः कारवेलकः ॥ २३५ ॥
सदंशो(दलो)दर्दुरः प्रेक्षो निर्दिशः(दलः)कारवेलकः ।
सत्वपाते शुभः पूर्वो द्वितीयश्चौषधादिषु ॥ २३६ ॥
धनसत्वनिमं बाह्ये शुभं हारिद्रवत्ततः ।
अच्छं खर्षरवत्तुत्थं उत्तमं(स्यात्सि) सतोदरम् ॥२३७॥

खर्षरी शुणाः ॥

रसकस्सर्वदोषघ्नः कफपित्तविनाशनः ।
चक्षुरोगक्षयमन्त्रश्च लोहपारदरज्जनः ॥ २३८ ॥
नागार्जुनेन निर्दिष्टौ रसस्य(श्च) रसकावुभौ ।
श्रेष्ठौ सिद्धरसौ रुद्यातौ देहलोहकरौ परौ ॥ २३९ ॥
रसश्च रसकश्चोभौ येनाग्निसहनौ कृतौ ।
देहलोहमयीं सिद्धं दास्यतस्तु न संशयः ॥ २४० ॥

खर्षरीसत्वपातनम् ॥

जयन्तीत्रिफलाचूर्णं हरिद्रागुडलङ्घणम् ।
पादांशं रसकस्येदं पिष्टा भूषाः प्रलेपयेत् ॥ २४१ ॥
नलिकासम्पुटं वृद्धा शोषयेदातपे 'सदे' ।
ग्राह्यं पातालयन्त्रेण सत्वं आते पुटेऽथ वा ॥२४२॥

खर्षरीशुद्धिः ॥

रजस्त्वलारजोमूत्रै रसकं भावयेहिनम् ।

तैरेव दिनमेकं तु मर्दयेच्छुद्धिमाप्नुयात् ॥ २४३ ॥

मयूरतुत्थम् ॥

मयूरतुत्थं तुत्थं च नीलाश्मा ताम्रभस्म च ।

मयूरग्रीवकं इवेडनाशनं सस्यकं प्रिये ! ॥ २४४ ॥

मयूरग्रीवसङ्काशं वृष्टे गोक्षीरसन्निभम् ।

अप्सु च प्लवते क्षिप्तमेतन्मायूरतुत्थकम् ॥ २४५ ॥

अथवा शुकपिण्ठाभमन्तः काञ्चनविन्दुभिः ।

अङ्गकिर्तं घर्षयेत्तुत्थमायसे चाम्लसंयुते ॥ २४६ ॥

भवेदयस्ताम्रनिभं एतन्मायूरतुत्थकम् ।

मयूरतुत्थशुद्धिः ॥

विष्टया मर्दयेत्तुत्थं मार्जारककपोतयोः ॥ २४७ ॥

दशांशं टक्कणं दत्त्वा पाच्यं मृदुपुटे ततः ।

पुटं दध्ना पुटं क्षीदैर्देयं तुत्थविशुद्धये ॥ २४८ ॥

मयूरतुत्थसत्त्वपातनम् ॥

तुत्थं च टक्कणं चैव तुल्यं क्लक्षणं विमर्दयेत् ।

मूषायां तं विनिक्षिप्य रुद्धा तीव्राग्निना धर्मेत् ॥

इन्द्रगोपनिभं सत्वं पतत्येव न संशयः ।

मयूरतुत्थस्य गुणाः ॥

तुत्थं कटुकषायोप्तं श्विनेतामयापहम् ॥ २५० ॥

विषदोषेषु सर्वेषु प्रशस्तं कान्तिकारकम् ।

कड्कुष्ठम् ॥

कड्कुष्ठं काककुष्ठं च रेचकं रागदायकम् ॥ २५१ ॥

कड्कुष्ठं च द्विधा प्रोक्तं हेमतारात्मकं तथा ।
ब्रणजन्तुज्वरधनं च शूलोदावर्तगुलमहृत् ॥ २५२ ॥

गिरिसिन्दूरम् ॥

महागिरिषु चाल्लो(प्ला)व(वी) पाषाणान्तस्थितो रसः ।
शुष्कः शोणस्स निर्दिष्टो गिरिसिन्दूरसंज्ञया ॥ २५३ ॥
त्रिदोषशमनं भेदि रसवन्धनकारकम् ।
देहलोहकरं नेत्रं गिरिसिन्दूरमीरितम् ॥ २५४ ॥

टङ्कणम् ॥

टङ्कणं टङ्कणक्षारो रसक्षारो रसाधिकः ।
लोहद्रवी रसधनश्च सुभगो रङ्गदश्च सः ॥ २५५ ॥
मालतीतीरसम्भूतः क्षारश्रेष्ठो नवाहृयः ।
अश्मरीमतिसारं च निहन्यात्स्थावरं विषम् ॥ २५६ ॥
रससिद्धिकरः प्रोक्तो नागार्जुनपुरस्सैरः ।

कम्पिलुकः ॥

इष्टचूर्णस्य सङ्काशश्चन्द्रिकाढोऽतिरेचकः ॥ २५७ ॥
सौराष्ट्रदेशखनिजस्स हि कंपिलुको मतः ।
पित्तव्रणाधमानविबन्धनम्भः
श्लेष्मोदरातिक्रिमिगुलमहारी ।
मूलामशूलज्वरशोफहारी
कंपिलुको रिच्य मलापहारी ॥ २५८ ॥

वत्सनाभिः ॥

उत्पत्त्वादि विषस्याऽदौ कथितं हि रसायनम् ॥
अमृतं स्याद्वत्सनाभो विषमुग्रं महौषधम् ।

गरलं मरणं नागस्तोकं प्राणहारकम् ॥ २६० ॥

सर्वकुष्ठहरं प्रोक्तं सर्वब्याधिविनाशनम् ।
सन्निपातादिरोगणां विनिवृत्तिकरं प्रिये ! ॥ २६१ ॥

कासीसम् ॥

कासीसं धातुकासीसं केसरं हंसलोमशम् ।
शोधनं पांशुकासीसं शुञ्च सत्वाहृयं मतम् ॥ २६२ ॥

कासीसं त्रिविवं शुञ्चं कृप्णं पीतनिति स्मृतम् ।
कासीसं पुष्पकासीसं हीरकासीसमित्यथ ॥ २६३ ॥

पीतं कृप्णं सितं रक्तं चतुर्भेति परे जगुः ।
कासीसमुष्णं सक्षारकषायाम्लं सतिक्तकम् ॥ २६४ ॥

वातश्लेष्मप्रशमनं चक्षुप्यं रज्ञकं परम् ।
मूलकृच्छ्राश्मरीकुष्ठकण्डून्नविषापहम् ॥ २६५ ॥

गौरीपाषाणकः ॥

गौरीपाषाणकः पीतो व्यक्तदेहश्च चूर्णकः ।
रसवन्धकरस्त्वग्नो दोषघ्नो रसवीर्यकृत् ॥ २६६ ॥

तुबरी फटकी च ॥

भूमिस्तुवरिका फुलतुबरी रजिका क्षितिः ।
चित्तभूर्शीनकारश्च मञ्जिष्ठारागदायिनी ॥ २६७ ॥

खगस्तु फटकी दुग्धपाषाणो नेत्ररोगहा ।
कर्पूरास्त्वयशिलाधातुर्मञ्जिष्ठारागरज्ञकः ॥ २६८ ॥

पोदारशृङ्गी ॥

सदलं पीतवर्णं च भवेद्गुर्जरमण्डले ।

अर्जुनस्य गिरेः पाश्वे जातं पोदारशृङ्खिम् ॥ २६९ ॥
 सीससल्वं मरुच्छ्लेषमशमनं पुञ्जदापहम् ।
 रसवन्धनमुत्कृष्टं केशरञ्जनमुत्तमम् ॥ २७० ॥

सिन्दूरम् ॥

सिन्दूरनागगर्भे
 सैमन्तिकवीरपांसु नागभवम् ।
 रक्तं च नागरेणुः
 गणपतिभूषा सुरङ्ग इत्याख्या ॥ २७१ ॥
 सौभाग्यं चैव शृङ्गारं मङ्गल्यमरुणं रजः ।
 सिन्दूरं कटुकं तिक्तमुष्णं व्रणविरोपणम् ॥ २७२ ॥
 किलासविषकण्ठतिविसर्पशमनं परम् ।
 हिङ्गुले ये गुणास्सन्ति ते गुणास्तिमुरौ घिये ॥ २७३ ॥

रसाञ्जनम् ॥

रसाञ्जनं रसोद्भूतं रसगर्भं रसाग्रजम् ।
 रीत्यां तु धार्म्यमानायां तत्किट्टुं तु रसाञ्जनम् ॥ २७४ ॥
 तदभावे तु कर्तव्यं दार्ढ्वकाथसमुद्भवम् ।
 कृतकं बालभैषज्यं दार्ढ्वकाथोद्भवं तथा ॥ २७५ ॥
 दार्ढ्वकाथमवं कण्ठ(एत्यं)विकासि क्षिप्तमद्विण यत् ।
 तद्रसाञ्जनमुद्दिष्टं कषायं कटु तिक्तकम् ॥ २७६ ॥
 किञ्चिदुष्णं कफहरं छेदनं लेखनं लघु ।
 रक्तपित्तप्रशमनं नेत्ररोगविनाशनम् ॥ २७७ ॥
 रसाञ्जनं तार्क्ष्यशैलं ज्येयं वर्यञ्जनं तथा ।
 रसनामं चापिनसारं द्वादशाह्यकीर्तितम् ॥ २७८ ॥

नीलाञ्जनम् ॥

नीलं नीलाञ्जनं चैव चक्षुष्यं वारिसम्भवम् ।
कपोतकं च कापोतं सम्बोक्तं शकभूमिजम् ॥ २७९ ॥
शीतं नीलाञ्जनं प्रोक्तं कदुतिक्तकषायकम् ।
चक्षुष्यं कफवातधनं विषधनं च रसायनम् ॥ २८० ॥

सौबीराञ्जनम् ॥

सौबीरमञ्जनं स्निग्धमवृष्टं शिलातले ।
अञ्जनगम्भं शिलारूपमेतच्छृष्टमकृत्रिमम् ॥ २८१ ॥
सौबीरमञ्जनं चैव रक्पित्तहरं हितम् ।
विषहिघ्माक्षिरोगधनं त्रणशोधनरोपणम् ॥ २८२ ॥

सूतोऽञ्जनम् ॥

सूतोऽद्वयं सूतनदीभवं च
सूतोऽञ्जनं वारिभवं तथाऽन्यम् ।
सौबीरसारं च कपोतसारं
वल्मीकशीर्षं मुनिसम्मिताहम् ॥ २८३ ॥
वल्मीकशिस्तराकारं भज्ञे नीलोत्पलद्युतिः ।
वर्षणे गैरिकच्छायं सूतोऽञ्जनमिदं भवेत् ॥ २८४ ॥
सूतोऽञ्जनं शीतकदुकषाधं क्रिमिनाशनम् ।
रसायनं रसे योज्यं स्तन्यवृद्धिकरं परम् ॥ २८५ ॥
सूतोऽञ्जनं हिमं स्निग्धं तुष्णाहृत्स्वादु लेखनम् ।
नेत्रं हिघ्मावभिच्छर्दिकफित्तास्तकोपनुत् ॥ २८६ ॥

अहिफेनम् ॥

श्रान्तस्य मथनाक्षोभाद्वासुकेर्वदनोत्थिताः ।
द्वीपान्तरे पतन्ति स्त्र सविषास्त्वेदविन्दवः ॥ २८७ ॥

यत्र यत्र पतन्ति स प्रसूदा गुरुमूलपतः ।
 तेषु जातं तु निर्यासमफेनं ब्रुवते जनाः ॥ २८८ ॥

चतुर्विधमफेनं स्याज्ञारणं मारणं तथा ।
 धारणं सारणं चैव क्रमाद्वक्ष्यामि लक्षणम् ॥ २८९ ॥

श्वेतं तु जारणं प्रोक्तं कृष्णवर्णं तु मारणम् ।
 धारणं पीतवर्णं च कर्वुरं सारणं तथा ॥ २९० ॥

जारणं जरयेदन्नं मारणं मृत्युदायकम् ।
 धारणं च वयःस्तम्भं सारणं मलसारकम् ॥ २९१ ॥

अफेनं सन्निपातधनं वृष्ट्यं बल्यं च मोहदम् ।
 अहणीमतिसारं च नाशयेत्पण्डितामपि ॥ २९२ ॥

पुष्पाङ्गनम् ॥

पुष्पाङ्गनं पुष्पकेतुः कौस्तुभः कुसुमाङ्गनम् ।
 रीतिकं रीतिकुसुमं रीतिपुष्पं च पुष्पकम् ॥ २९३ ॥

पुष्पाङ्गनं हितं प्रोक्तं पितहिकाप्रदाहनुत ।
 नाशयेद्विषकासातिर्सर्वनेत्रामयापहम् ॥ २९४ ॥

शङ्खः क्षुद्रशङ्खश्च ॥

शङ्खोऽर्णवभवः कंबुर्जलजः पावनधनिः ।
 कुटिलोऽन्तर्महानादः श्वेतपीतस्तुनादकः ॥ २९५ ॥

सखनो दीर्घनादश्य बहुनादो हरप्रियः ।
 क्षुलकः क्षुद्रशङ्खस्याच्छंबूको नखशङ्खकः ॥ २९६ ॥

शङ्खः कटुरसशीतः पुष्टिवीर्यवलप्रदः ।
 गुरुमशूलकफधासनाशनो विक्रदोषहः ॥ २९७ ॥

क्षुलकः कटुकः स्तिंगधशूलहारी च दीपनः ।

शुक्तिः ॥

शुक्तिर्मुक्ताप्रसूश्चैव महाशुक्तिश्च शुक्तिका ॥ २९८ ॥

मुक्तास्फोटस्तौतिकस्तु मौक्तिकप्रसवा च सा ।

ज्ञेया मौक्तिकसूश्चैव मुक्तामाता तथा स्मृता ॥ २९९ ॥

मुक्ताशुक्तिः कदुस्त्विनग्धा श्वासहृदोग्हारिणी ।

शूलप्रशमनी रुच्या मधुरा दीपनी परा ॥ ३०० ॥

जलशुक्तिः ॥

जलशुक्तिः क्षुद्रशुक्तिः किमिसुम्फुटिका च सा ।

जलशुक्तिः कदुस्त्विनग्धा दीपनी गुल्मशूलनुत् ॥ ३०१ ॥

तथा विषहरा रुच्या पाचनी बलदायिनी ।

कर्पदः ॥

कर्पदको वराटश्च कर्पदश्च वराटिका ॥ ३०२ ॥

चराचरश्वरो वर्यो वालकीडनकश्च सः ।

पीताभा ग्रन्थिला पृष्ठे दीर्घवृत्ता वराटिका ॥ ३०३ ॥

रसवैद्यर्विनिर्दिष्टा सा चराचरसंज्ञका ।

सार्वनिष्कभरा श्रेष्ठा निष्कभारा च मध्यमा ॥ ३०४ ॥

पादोननिष्कभारा च कनिष्ठा परिकीर्तिता ।

परिणामादिशूलनी ग्रहणीक्षयनाशनी ॥ ३०५ ॥

कटूष्णा दीपनी वृष्या नेत्र्या वातकफापहा ।

रसेन्द्रजारणे प्रोक्ता विडद्रवयेषु शस्यते ॥ ३०६ ॥

तदन्ये पुंवराटास्युर्युरवश्लेष्मपित्तलाः ।

कर्पदः कदुतिक्तोष्णः कर्णशूलव्रणापहः ॥ ३०७ ॥

गुल्मशूलामयम्भश्च नेतदोषनिकृन्तनः ।

साबुणिः (सर्वक्षारः) ॥

सर्वक्षारो बहुक्षारस्समूहक्षारसाबुणिः ॥ ३०८ ॥

स्तोमक्षारो महाक्षारो मलारिः क्षारमेलकः ।

सर्वक्षारमतिक्षारं चक्षुप्यं बन्तिशोधनम् ॥ ३०९ ॥

उदावर्तकिमिधं च विडवद्रस्त्रशोधनम् ।

नवसारः ॥

करीरपीलुकाष्टेषु पच्यमानेष्टकोद्धवः ॥ ३१० ॥

क्षारोऽसौ नवसारस्याच्चूलिकालवणाभिधः ।

रसेन्द्रजारणं लोहद्रावणं जठराग्निकृत् ॥ ३११ ॥

गुल्मप्लीहास्यशोपन्धं भुक्तमांसादिजारणम् ।

सौराष्ट्री ॥

गोपितेन शतं वारान्सौराष्ट्री भावयेत्ततः ॥ ३१२ ॥

धमित्वा पातयेत्सत्वं क्रामणं चातिगुह्यकम् ।

आखुपाषाणः ॥

मूषकस्याभिधा पूर्वं पाषाणस्याभिधा ततः ॥ ३१३ ॥

आखुपाषाणनामायं लोहसङ्करकारकः ।

आखुयावा सरो रुक्षो वमिशीतज्वरापहः ॥ ३१४ ॥

तारकर्मणि संपूज्यो मेदोदुर्मासकृन्तनः ।

सर्जरसः ॥

रालस्सर्जरसश्चैव यक्षघूपोऽग्निवलभः ॥ ३१५ ॥

देवेष्टसालनिर्यासस्मुरभिष्पवल्लभः ।
 रालस्तु पञ्चधा प्रोक्तो रक्तः पीतस्तोऽसितः ॥
 नानावर्णश्च विज्ञेयः कृष्णस्तेषु गुणोच्चरः ।
 रालस्तु शिशिरस्तनग्रः कषायस्तिक्तको रसे ॥ ३१७ ॥
 चातपित्रहरस्सफोटकण्ठतित्रणनाशनः ।

गुगुलुः ॥

दानवेन्द्रविजितान्पुरा सुरान्
 अष्टकान्तिधृतिधैर्यतेजसः ।
 वीक्ष्य विष्णुरमृतं किलास्तजत्
 गुगुलुङ् वलवपुर्जयपदम् ॥ ३१८ ॥
 मरमूमिषु जायन्ते प्रायशः पुरपादपाः ॥ ३१९ ॥
 भानोर्मयूखैस्सन्तसा ग्रीष्मे मुञ्चन्ति गुगुलुम् ।
 गुगुलुः पञ्चधा प्रोक्तो महिषाक्षश्च नीलकः ॥ ३२० ॥
 पञ्चस्तु कुमुदश्चैव सुवर्णः पञ्चमः प्रिये ! ।
 महिषाक्षश्च नीलश्च दन्तिनां गुणदायकौ ॥ ३२१ ॥
 वाजिनां कुमुदः पद्मो नराणां सर्ववर्णकः ।
 एरण्डबीजतैले वा तिलतैलेऽथवा धृते ॥ ३२२ ॥
 पञ्चतिक्तशृतैः काष्ठैः शुद्धिं कुर्यात्सुगुगुलुम् ।
 दोलायन्त्रे पचेत्तावद्यावन्निर्मलता भवेत् ॥ ३२३ ॥
 एवं विशुद्धं सङ्कृहृतं तत्तदोगेषु योजयेत् ।
 पिटकागण्डमालाद्या नश्यन्ति च मरुददाः ॥ ३२४ ॥

यवक्षारः ॥

यवक्षारोऽमृतः पाक्यो यवजो यवशूकजः ।

यवशूको यवाहश्च यवपाक्यो यवारु(प्र)जः ॥ ३२५ ॥
 यवक्षारः कटूष्णश्च कफवातोदरातिनुत् ।
 आमशूलाश्मरीकृच्छ्रविषदोषहरः परः ॥ ३२६ ॥

सर्जक्षारः ॥

सद्यःक्षारससर्जिकश्च क्षारससज्जी सुवर्जिकः ।
 सर्जिकः कटुरुक्षश्च तीक्ष्णो वातकफातिनुत् ॥ ३२७ ॥
 गुल्मानाहवमिघश्च मेहजाठररोगहृत् ।

लवणक्षारः ॥

लोणारं लवणोत्थं लवणासुरं च लवणमेदश्च ॥ ३२८ ॥
 जतु(ल)जं लवणक्षारं लवणं च क्षारलवणं च ।
 लोणकक्षारमत्युष्णं तीक्ष्णं पित्तप्रथृद्धिदम् ॥ ३२९ ॥
 क्षारं लवणमीषच्च वातगुल्मादिशूलनुत् ।

वज्रकक्षारः ॥

वज्रकं वज्रकक्षारं क्षारश्रेष्ठं विदारकम् ॥ ३३० ॥
 सारं चन्दनसारं च धूमोत्थं धूमजं गजाः ।
 वज्रकक्षारमत्युष्णं तीक्ष्णं क्षारं च रोधनम् ॥ ३३१ ॥
 गुल्मोदरातिविष्टमशूलप्रशमनं परम् ।

सामुद्रलवणम् ॥

सामुद्रकं तु सामुद्रं सामुद्रलवणं शिवम् ॥ ३३२ ॥
 सामुद्रं लघु हृदं च वारितास्त्रजपित्तलम् ।
 विदाहि कफवातञ्च दीप्तनं सूचिकृतिप्रियम् ॥ ३३३ ॥

सैन्धवम् ॥

सैन्धवं स्याच्छीतशिवं नादेयं सिन्धुजं शिवम् ।
शुच्छं शिवात्मकं पथ्यं माणिमन्थं नवाभिधम् ॥ ३३४ ॥

सैन्धवं लवणं वृष्टयं चक्षुप्तयं दीपनं रुचि ।
पूतं नस्यात्तिवदोषधनं त्रणदोषविवन्धजित् ॥ ३३५ ॥

सैन्धवं द्विविधं ज्ञेयं सितं रक्तमिति क्रमात् ।
रसवीर्यविपाकेषु गुणाढ्यं पूतनं सितम् ॥ ३३६ ॥

काचलवणम् ॥

नीलकाचोद्भवं काचति(नी) लकं चैव(काच)सम्भवम् ।
काकसौवर्चलं काचलवणं पाक्यजं स्मृतम् ॥ ३३७ ॥

काचोर्थं हृद्यगन्धं च तत्काललवणं तथा ।
कुरुविन्दं काचमलं कतिमं च चतुर्दश ॥ ३३८ ॥

काचारुथं लवणं रुच्यमीषतक्षारं सपित्तलम् ।
दाहदं कफवातधनं दीपनं गुलमशूलहृत् ॥ ३३९ ॥

विडलवणम् ॥

विडं च विडकं खण्डं कृतक्षारं च आसुरम् ।
सुपाक्यं लवणं खण्डं धूर्ते कृत्रिमकं दश ॥ ३४० ॥

बिडमुष्ठं सलवणं दीपनं वातनाशनम् ।
रुच्यं चाजीर्णशूलधनं गुलमेहविनाशनम् ॥ ३४१ ॥

सौवर्चललवणम् ॥

सौवर्चलं च रुचकं तिलकं हृद्यगन्धकम् ।
अक्षं च कृष्णलवणं रुच्यं कोद्रविकं तथा ॥ ३४२ ॥

सौवर्चेलं लघु क्षारं कटूष्णं गुल्मशूलनुत् ।
अर्धवातामशूलार्तिविबन्धारोचकं जयेत् ॥ ३४३ ॥

अम्लवेतसः ॥

अम्लोऽम्लवेतसो वेधी रसाम्लो वीतवेतसः ।
वेतसारश्याम्लसारश्शरवेधी च वेधकः ॥ ३४४ ॥

नीलश्च भेदनो भेदी राजाम्लश्याम्लभेदनः ।
अम्लाङ्कुशो रक्तसारः फलाम्लश्चाम्लनायकः ॥

सहस्रवेधी वीराम्लो गुल्मकेनुष्ठराक्षिधा ।
शङ्खमांसादिद्रावी स्यादूद्विधा चैवाम्लवेतसः ॥ ३४५ ॥

अम्लवेतसमत्यम्लं कषायोपणामवातजित् ।
कफार्शस्समगुल्माममरोचकहरं परम् ॥ ३४६ ॥

काचः ॥

काचस्तुषारसारश्च रसखोटमलापहः ।
शृङ्गारी चाग्रधारी च सर्वनेत्रामयापहा ॥ ३४८ ॥

छगणम् ॥

पिष्टकं छगणश्छाणमुत्पलं च वनोपलम् ।
करिण्डोपलशाठी च वरटी छगणाभिधा ॥ ३४९ ॥

रसलोहदोषहारि रुयातं तद्वस्तु दुरितसंहृतये ।

अङ्गाराः ॥

शिखित्राः पावकोच्छिष्ठा अङ्गाराः कोलिशा मताः ॥
कोकिलाश्चेति चाङ्गारा निर्वाणाः पथसा विना ।

सिकता ॥

सिकता प्रवाहजनिता सिक्ता पानीयचूर्णका सूक्ष्मा ॥

सा वालुका श्रमव्यं संसेकात्सन्निपातव्यं ।

उपरसानां शोधनम्

कासीसं भावयेद्दर्मे दिनं जम्हीरजैद्रवैः ॥ ३५२ ॥

शुध्यते टङ्कणं गै(गौ)री कड्कुष्ठं च वराटिका ।

शङ्खं नीलाञ्जनं चैव पृथक् शोध्य दिने दिने ॥

गोदुग्धैस्तिफलकार्यभृज्जद्रवैशिशलाजतु ।

मर्दयेदायसे पात्रे दिनैकं तच्च शुध्यति ॥ ३५४ ॥

मेषीक्षीरेण दरदमम्लवर्गैश्च भावितम् ।

सप्तवारं प्रयत्नेन शुद्धिमायाति निश्चयम् ॥ ३५५ ॥

सूर्यावर्तं वज्रकन्दं कदली देवदालिका ।

शिश्रुः कोशातकी वन्ध्या काकमाची च वालुका ॥

आसामेकरसेनैव त्रिक्षारैर्लवणैस्सह ।

भावयेदम्लवर्गैश्च दिनमेकं प्रयत्नतः ॥ ३५७ ॥

सौवीरं कान्तपाषाणः शुद्धा भूनागमृतिका ।

सर्वे उपरसाश्चाथ पृथम्भाव्यं दिनं दिनम् ॥ ३५८ ॥

ततः पाच्यं च तद्दद्रवैर्डेलायन्ते दिनं सुवीरीः ।

शुध्यन्ते नात्र सन्देहसर्वे उपरसाः पृथक् ॥ ३५९ ॥

पुनर्नवामेघनादकपिजम्बीरतिन्दुकैः ।

अगस्तिपुष्पकुमुदयवचिञ्चाम्लवेतसैः ॥ ३६० ॥

वनसूरणभूधात्रीमण्डुकीकरवीरकैः ।

कारवल्लीक्षीरकन्दरक्तोत्पलशमीघनैः ॥ ३६१ ॥

मेषशृङ्गीशशवसाशकवारुणिटङ्गैः ।

तैलमत्स्यवसाव्योषद्रवैरैत्सकाञ्जिकैः ॥ ३६२ ॥

एतैस्समस्तैर्यस्तैर्वा ढोलायन्ते दिनतयम् ।
अप्रपत्नाद्युपरसान्शुद्धिहेतोः प्रपाचयेत् ॥ ३६३ ॥

॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ प्रथमोळासः

॥ द्वितीय उल्लासः ॥

सुवर्णम् ॥

श्रीभैरवः—

स्वर्णादिसर्वलोहानामुत्पत्त्यादिकमं ब्रुवे ।
स्वर्णं सुवर्णकनकोज्ज्वलकाञ्चनानि
कल्याणहाटकहिरण्यमनोहराणि ।
गङ्गेयगैरिकमहारजतामिनीर्थ-
रुक्मानि हेमतपनीयकभास्वराणि ॥ १ ॥
जाम्बूनदाष्टापदजातरूप-
पिञ्जानचामीकरकर्वुराणि ।
कार्तस्वरापिञ्जरवर्णभूरि-
तेजांसि दीपामलदीपि(पीत)कानि ॥ २ ॥
मङ्गल्यसौमेरवशातकुम्भ-
शृङ्गारचन्द्रारजजांबवानि ।
आग्नेयनिष्कामिनिश्चिवानि चेति
नेत्राभ्यनिर्धारितहेमनाम ॥ ३ ॥

[सुवर्णभेदाः ।]

श्राकृतं सहजं वहिसम्भूतं स्वनिसम्भवम् ॥ ४ ॥

रसेन्द्रवेधसञ्जातं सर्वं पञ्चविधं स्मृतम् ।
 ब्रह्माण्डं संवृतं येन रजोगुणभुवा स्तुतम् ॥ ५ ॥

तत्प्राकृतमिति प्रोक्तं देवानामपि दुर्लभम् ।
 ब्रह्मा येनाऽऽवृतो जातसुवर्णं सहजं हि तत् ॥ ६ ॥

विसृष्टमग्निना शैवं तेजः पीतं सुदुम्सहम् ।
 अभूत्सर्वं तदुद्दिष्टं सुवर्णं वह्निसंभवम् ॥ ७ ॥

एतत्सर्वन्त्रयं दिव्यं वर्णेष्ठोडशभिर्युतम् ।
 धारणादेव तत्कुर्याच्छरीरमजरामयम् ॥ ८ ॥

गिरीणां खनिसम्भूतं तत्सर्वं खनिजं स्मृतम् ।
 तच्चतुर्दशवर्णाऽऽद्यं भक्षितं सर्वरोगहृत् ॥ ९ ॥

रसेन्द्रवेधसम्भूतं तद्वेदजसुदाहृतम् ।
 रसायनं महाश्रेष्ठं पवित्रं वेदजं हि तत् ॥ १० ॥

रक्ताभं पीतवर्णं च द्विविधं काञ्चनं भवेत् ।

[ग्राहाग्राद्यसुवर्णस्त्रूपम् ।]

दाहे रक्तं सितं छेदे निकषे कुड्कुमप्रभम् ॥ ११ ॥

गुरु स्तिं गुरु स्तिं निर्दलं रक्तपीतकम् ।
 हेम षोडशवर्णाऽऽद्यं शस्यते देहलोहयोः ॥ १२ ॥

श्वेताङ्गं कठिनं रुक्षं विवर्णं समलं दलम् ।
 दाहे श्वेतासितं श्वेतं निकषे लघु च व्रजेत् ॥ १३ ॥

न शुद्धं न सृतं स्वर्णं रोगवर्णं करोति च ।
 सौख्यं वीर्यं वलं हन्ति तसाच्छुद्धिरुदीर्यते ॥ १४ ॥

सुवर्णशुद्धिः ॥

वल्मीकिमृतिका धूमं गैरिकं चेष्टका पटु ।

इत्येते मृतिकाः पञ्च जम्बीरैर्वाऽरनालकैः ॥ १५ ॥
 पिष्टा लिम्पेत्खर्णपत्रं भस्तच्छन्नं तु कर्परे ।
 यावद् द्रवं पुटं तावत्कुर्यात्तेन विशुद्धति ॥ १६ ॥
 मृतिकां मातुलुङ्गाम्लैः पञ्चवासरभाविताम् ।
 सभस्मलवणं हेम शोधयेत्पुटपाकतः ॥ १७ ॥
 भावयेन्मातुलुङ्गाम्लैस्तिदिनं पञ्चमृतिकाम् ।
 सैन्धवं भूमि(धूम)भस्माभिः(पि)खर्णं शुद्धति पूर्ववत् ॥
 तैले तके गवां मूत्रे ह्यारनाले कुलुत्थके ।
 क्रमानिषेचयेत्पतं सप्तवारं द्रवैद्रवैः ॥ १९ ॥
 स्वर्णादिलोहपत्राणां शुद्धिरेषा प्रशस्यते ।
 द्रावितौ नागवङ्गौ च तद्विसञ्चेद्विशुद्धये ॥ २० ॥
 सुवर्णं दा(शा)लयेत्पूर्वं काञ्चनरोद्धवे रसे ।
 सप्तवारं ततः कर्मयोग्यं हेम भवेद्भूवम् ॥ २१ ॥

सुवर्णभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

नागचूर्णं शिलायुक्तं वज्रीक्षीरसमन्वितम् ।
 लेपनात्पुटयोगाच्च हेमपत्राणि लेपयेत् ॥ २२ ॥
 मृतं नागं स्नुहीक्षीरैरथवाऽम्लेन केनचित् ।
 पिष्टा लेप्य स्वर्णपत्रं रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥ २३ ॥
 आदाय पेषयेदम्ले मृतनागं चाष्टमांशकम् ।
 पचेद्भजपुटे रुध्वा पूर्ववन्नागसंयुतम् ॥ २४ ॥
 एवं पुनः पुनः पाकादष्टधा मियने धुवम् ।

क्रियाकरणविश्रान्तौ—द्वितीयोङ्गासः ।

५६५

[द्वितीयः प्रकारः ।]

शुद्धसूतसमं गन्धं माक्षिकं च सहाम्लकैः ॥ २५ ॥

अष्टभिश्च पुट्टेम् स्मियते पूर्ववस्तिक्या ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

शुद्धसूतसमं स्वर्णं खल्वे कुर्याच्च गोलकम् ॥ २६ ॥

ऊर्ध्वाधो गन्धकं दत्वा सर्वतुल्यं निरुद्ध्य च ।

त्रिशद्वनोत्पलैर्द्यात्पुटानेवं चतुर्दश ॥ २७ ॥

निरुद्धं जायते भस्म गन्धं देयं पुनः पुनः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्वर्णमावर्यं तोलैकं माषैकं शुद्धनागकम् ॥ २८ ॥

क्षिप्त्वाऽऽदाय तु तच्चूर्णं ततुल्ये गन्धमाक्षिके ।

अम्लेन मर्दयेद्यामं सूधा लघुपुटे पचेत् ॥ २९ ॥

गन्धं पुनः पुनर्देयं स्मियते दशभिः पुटैः ।

[रसादिभिः स्वर्णमारणम् ।]

हेमपत्राणि कुर्वीत विलिपेदसभसना ॥ ३० ॥

अम्लपिष्ठेन पुटयेष्ठेम् निर्जीवतां त्रजेत् ।

अथवा ताप्यपुटितं स्वर्णं गच्छति भस्मताम् ॥ ३१ ॥

यद्वा मृतेन करिणा शिलायोगेन भस्मयेत् ।

अथवा मृतवज्रैण योगिन्यंशविलेपितम् ॥ ३२ ॥

भस्मतां यात्युपरसै रसैश्चैव महारसैः ।

अम्लपिष्ठविलिप्तं च पुटितं याति भस्मताम् ॥ ३३ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

सर्वं स्य द्विगुणं सूतं यामम्लेन मर्दयेत् ।
 आरोटं माक्षिकं क्षिप्त्वा मूषायां सर्वं तुल्यकम् ॥ ३४ ॥
 तत्पृष्ठे मर्दितं हेम तत्पृष्ठे शुद्धमाक्षिकम् ।
 देयं स्वर्णसमं तच्च पृष्ठे गन्धं च तत्समम् ॥ ३५ ॥
 सर्वं च चूर्णितं दद्यादुध्वा मूषां धमेदृढदम् ।
 सभावशीतलं ग्राहयं भस्त तद्वगपञ्चकम् ॥ ३६ ॥
 टङ्कणं इवेतकाचं च भागैककं प्रपेषयेत् ।
 नितयं मधुनाऽऽज्येन मेलकं गोलकीकृतम् ॥ ३७ ॥
 धान्यान्त्रस्य च भागैकमधश्चोर्ध्वं च दापयेत् ।
 निरुद्ध्य तद्वमेद्वादं मूषायां घटिकाद्वयम् ॥ ३८ ॥
 निरुत्थं जायते भस्त तत्तद्वोगेषु योजयेत् ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

हेमः पादं सूतं पिष्टमम्लेन केनचित् ॥ ३९ ॥
 पत्रे लिप्त्वा पुटे पच्यादष्टमिर्मियते धुवम् ।
 शुद्धानां सर्वलोहानां मारणे रीतिरीदशी ॥ ४० ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

शुद्धमाक्षीकभागैकं भागं चारोटमाक्षिकम् ।
 द्विभागं सूतकं क्षिप्त्वा लयमम्लेन मर्दयेत् ॥ ४१ ॥
 भागैकं हेमपत्रं च लिप्त्वा चाम्लेन मर्दयेत् ।
 तद्गोलं पातनायन्त्रे हठाद्यामत्रयं पचेत् ॥ ४२ ॥
 इत्येवं मियते स्वर्णं निरुत्थं नात्र संशयः ।

[अष्टुमः प्रकारः ।]

यवचिद्वारजोवृक्षभलातैष्टङ्गेन च ॥ ४३ ॥
लिप्त्वा स्वर्णस्य पत्राणि रुध्वा गजपुटे पचेत् ।
तैर्द्रवैः(कृतया) पिष्ट्या मिश्यते सप्तधा पुटैः ॥ ४४ ॥

[नवमः प्रकारः]

पीलुकड्कुष्ठबुक्काणसौर्वर्चलमपेषितम् ।
लिप्त्वा स्वर्णस्य पत्राणि मिश्यते सप्तभिः पुटैः ॥ ४५॥

सुवर्णस्य गुणाः ॥

सुवर्णं वृहणं स्निधं मधुरं रसपाकयोः ।
विषदोषहरं शीतं सकषायं सतिक्ककम् ॥ ४६ ॥
हृदं कान्तिप्रदं बल्यं सूंसनं गुरु लेखनम् ।
बुद्धिमेधास्मृतिकरं ब्रणधनं वाञ्छिशुद्धिम् ॥ ४७ ॥
क्षयोन्मादप्रशमनं चक्षुष्यं च रसायनम् ।
त्रिदोषशमनं सौम्यमायुष्यं रुचिरं शुचि ॥ ४८ ॥
प्रज्ञावीर्यस्वरकरमैश्वर्यं धारणाद्ववेत् ।

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ द्वितीयोल्लासः ॥

॥ तृतीय उल्लासः ॥

रजतम् ॥

श्रीभैरवः—

रौप्यं शुश्रं वसुश्रेष्ठं रुचिरं चन्द्रलोहकम् ।
 रजतं तस्मूर्प्यं च चन्द्रभूतिस्तु रौप्यकम् ॥ १ ॥
 कलधौतं च सौधं च चन्द्रहासं च तारकम्

[रजतभेदाः ।]

सहजं खनिसज्जातं कृत्रिमं च त्रिधा मतम् ॥ २ ॥
 रजतं पूर्वपूर्वं हि स्वगुणैरुत्तरोत्तरम् ।
 कैलासाद्याद्रिसमूर्तं सहजं रजतं भवेत् ॥ ३ ॥
 तत्पृष्ठं हि महाब्याधिनाशनं देहिनां भवेत् ।
 हिमाचलादिकृष्टेषु यद्गूप्यं जायते हि तत् ॥ ४ ॥
 खनिजं कथयते तज्ज्ञैः परमं हि रसायनम् ।
 श्रीरामपादुकान्यस्तं वज्ञं यद्गूप्यतां गतम् ॥
 तत्पादरूपमित्युक्तं कृत्रिमं सर्वरोगनुत् ।

[ग्राह्याग्राह्यरजतस्वरूपम् ।]

घनं स्निग्धं गुरु स्निग्धं दाहे छेदे सिं सृदु ॥ ६ ॥
 वर्णाद्यं चन्द्रवत्सवच्छं दाहे छेदे समप्रभम् ।
 शङ्खाभं मसृणं स्फोटरहितं रजतं शुभम् ॥ ७ ॥
 दाहे रक्तं च पीतं च कृष्णं रूक्षं स्फुटं लघु ।
 स्थूलाङ्गं कर्कशाङ्गं च रजतं त्याज्यमष्टधा ॥ ८ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—चृतीयोङ्गासः ।

५६९

कठिनं कुत्रिमं रुक्षं विवर्णं समलं दलस् ।
दाहे छेदे धने नष्टं मध्यमं रजतं मतम् ॥ ९ ॥
करोति तापं विद्भेदं क्षयं शुक्लबलायुषाम् ।
न शुद्धं न मृतं तारं तस्माच्छुद्धं च मारयेत् ॥ १० ॥

रजतशुद्धिः ॥

नागेन टङ्कणेनैव द्रावितं शुद्धिमृच्छति ।
तारं त्रिवारं निक्षिप्तं तैले ज्योतिष्मतीभवे ॥ ११ ॥
तप्तं तप्तं तारपत्रं सेचयेच्छुद्धिमाप्नुयात् ।
पिशाचसंभवे यद्वा प्रक्षिप्तं शुद्धिमाप्नुयात् ॥ १२ ॥
रजतं दोषनिर्मुक्तं नागोत्तीर्णं समाहरेत् ।
श्वेतकुम्भोद्भवे नीरे ढालयेत्सप्तवारकान् ॥ १३ ॥

रजतभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

कुरण्डमुनिपुष्पोत्थसलिलैसंप्रमदयेत् ।
तारपत्राणि लिप्तानि पुटयेच्च वनोत्पलैः ॥ १४ ॥
मूर्यते नाडत्र सन्देहः

[द्वितीयः प्रकारः ।]

लिप्तं वा रसभस्ना ।
अम्लवर्गप्रलिप्तेन पूर्ववत्पुटयोगतः ॥ १५ ॥
मूर्यते

[तृतीयः प्रकारः ।]

तालकं सूतं वङ्गमम्लेन पेषयेत् ।
तारपत्राणि संलिप्य पुटित्वा भस्मतां नयेत् ॥ १६ ॥

मियते गन्धयोगाचैवेष्णवेन विपद्यते(मर्द्य तत्) ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

सुहीक्षीरैः पचेत्ताप्यं तारपत्राणि लेपयेत् ॥ १७ ॥

रुध्वा गजपुटे पक्षा पूर्वोक्तैः पाचयेत्पुनः ।

तत्वारिंशत्पुटैरेवं पचेत्तारं मृतं भवेत् ॥ १८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

भूघात्रीं माक्षिकं तुल्यं पिष्पर्दीं सैन्धवाम्लैकैः ।

लिप्त्वा तारस्य पत्राणि रुध्वा सप्तपुटैः पचेत् ॥ १९ ॥

द्रवैः पुनः पुनः पिष्टा मियते नाडत संशयः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

लिकुचद्रवसूताभ्यां तारपिष्टैः प्रकल्पयेत् ॥ २० ॥

रुध्वाऽधो गन्धकं दत्त्वा मूषागर्भे निरुद्ध्य च ।

स्वेदयेद्वालुकायन्त्रे दिनमेकं दृढाग्निना ॥ २१ ॥

स्वाङ्गशीतलतां पिष्टि साम्लतालेन मर्दितम् ।

पुटेद्वादशवाराणि भस्मीभवति रूप्यकम् ॥ २२ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

माक्षिकं चूर्णलुक्षाम्लमर्दितं पुटितं शनैः ।

त्रिशद्वरेण तत्तारं निरुत्थं भस्म जायते ॥ २३ ॥

रागस्यात्सर्वलोहानां पुटाधिक्ये न संशयः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

तारपत्रं चतुर्भागा भगौकं शुद्धतालकम् ॥ २४ ॥

मर्दै जम्बीरजैद्रौवैस्तारपत्राणि लेपयेत् ।
शोषयेदन्धयेतं च त्रिंशद्वनोत्पलैः पुटेत् ॥ २५ ॥
चतुर्दशपुटैरेवं निरुत्थं मियते धूमम् ।

[नवमः प्रकारः ।]

रौप्यपत्रं चतुर्भागा भागैकं मृतवङ्गकम् ॥ २६ ॥
अथवा गन्धभागैकं लेप्यं जम्बीरपेषितैः ।
रुध्वा त्रिभिः पुटैः पात्रं पञ्चविंशद्वनोत्पलैः ॥ २७ ॥
मियते नाऽत्र सन्देहो गन्धो देयः पुनः पुनः ।

[दशमः प्रकारः ।]

रसगन्धौ समं कृत्वा काकुण्डस्य मूलकम् ॥ २८ ॥
मर्दयेन्महिषीक्षीरैः पिण्ठि तां क्षालयेज्जलैः ।
हरिद्रिगोलके क्षिप्त्वा गोलं हयपुरीषके ॥ २९ ॥
क्षिप्त्वा दिनैकविंशत्त तद्भांदुद्धरेत्पुनः ।
तत्पिठ्ठा तारपत्राणि लेप्यमम्लेन केनचित् ॥ ३० ॥
पुटैर्विशतिभिर्भस्म जायते नात्र संशयः ।
भस्मना हाम्लपिष्टेन लिङ्पेत्ताप्रमयं क्षुरम् ॥ ३१ ॥
जायते तं मृतं विद्याद्वस्तु हाटकतारयोः ।

[रजतस्य गुणाः ।]

रौप्यं स्तिंगं कषायाम्लं विपाके मधुरं रसम् ॥ ३२ ॥
वयसस्थापनं शीतं लेखनं वातपित्तजित् ।
वृद्धं रुचिकरं वस्यं जठराग्निप्रदीपनम् ॥ ३३ ॥

॥ इति श्रीमैखोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ तृतीयोळासः ॥

॥ चतुर्थ उप्लासः ॥

ताम्रम् ॥

श्रीभैरवः—

तामूं म्लेच्छमुखं शुल्वं तपनेष्टमुद्भवम् ।
ज्यंबकं चारविन्दं च रविलोहं रविप्रियम् ॥ १ ॥
रक्तं नैपालकं चैव रक्तधातुः करेन्दुधा ।

[ताम्रभेदाः ।]

म्लेच्छं नैपालकं चेति तयोर्नैपालमुत्तमम् ॥ २ ॥
नैपालादन्यखन्युत्थं म्लेच्छमित्यभिधीयते ।

[ग्राहाग्राहताम्रस्तर्लपम् ।]

सुस्तिर्थं मृदुलं शोणं घनघातक्षरं गुरु ॥ ३ ॥
निर्विकारं गुरुश्रेष्ठं तामूं नैपालमुच्यते ।
सितकृष्णारुणच्छायं वामभेदि कठोरकम् ॥ ४ ॥
क्षालितं च पुनः कृष्णभेतन्म्लेच्छकताम्रकम् ।
पाण्डुरं कृष्णशोणं च लघु स्फुटनसंयुतम् ॥ ५ ॥
रुक्षाङ्गं सदलं तामूं नेष्यते रसकर्मणि ।

उत्केदमोहम्रमदाहभेदाः

ताम्रस्य दोषाः सलु दुर्घरास्ते ।

विशोधनात्तद्विगतस्वदोषं

सुघासमं स्याद्रसवीर्यपाके ॥ ६ ॥

वान्तिमूर्च्छाअमोन्मादनानारुक्तुष्टुलकृत् ॥ ७ ॥

आयुःकान्तिवलभ्रंशकरं धातुप्रदूषणम् ।
न शुद्धं न सृतं ताम् तेन संशोध्य मारयेत् ॥ ८ ॥

ताम्रशुद्धिः ॥

ताम् क्षाराम्लसंयुक्तं द्रावितं त(लि)सगैरिकम् ।
निक्षिप्तं महिषीतक्रठगणे सप्तवारकम् ॥ ९ ॥

पञ्चदोषविनिर्मुक्तं सप्तवारेण जायते ।
तामूनिर्द(र्म)लपत्राणि लिप्त्वा नि(नै)म्बवसिन्धुना ॥

धमात्वा सौबीरके क्षेपाद्विशुद्धत्यष्टवारतः ।
निव्वबुपदुलिसानि तापितान्यष्टवारकम् ॥ ११ ॥

विशुद्धयन्यर्कपत्राणि निर्गुण्डीरसमर्दनात् ।
कुमारीपत्रमध्ये तु शुल्वपत्रं निवेशितम् ॥ १२ ॥

पुटितं दोषनिर्मुक्तं पाण्डुरं च प्रजायते ।
इत्थं विशोधितं ताम् सर्वदोषविवर्जितम् ॥ १३ ॥

भवेद्रसायनकरं देहलोहकरं परम् ।
इमां शुद्धिं विजानीयाच्छिवो वा नन्दिकेश्वरः ॥ १४ ॥

बलिना निहतं ताम् सप्तवारं समुत्थितम् ।
सर्वदोषविनिर्मुक्तं भवेदमृतसन्निभम् ॥ १५ ॥

स्तुष्टर्कक्षीरलवणकाञ्जिकैस्ताम्रपत्रकम् ।
लिप्त्वा प्रताप्य निर्गुण्डीरसैस्सञ्च्यात्पुनः पुनः ॥

वारान्द्रादशतशुद्धं लेपात्तापाच्च सेचनात् ।
खटिकां लवणं तक्ररनालैश्च पेषयेत् ॥ १७ ॥

तेन लिप्तं ताम्रपत्रं तप्तं तप्तं निषेचयेत् ।
षड्गुरम्लतकान्तर्निर्गुण्ड्याश्च विशुद्धये ॥ १८ ॥

तसानि ताम्रपत्राणि सेचयेत्तिक्तकारसैः ।
लिप्त्वाऽम्लतक्रलवणकाञ्जिकेन पुनः पुनः ॥ १९ ॥
तप्तं तप्तं त्रिधा सिङ्ग्याच्छुद्धिमायाति निश्चयम् ।
गोमूत्रेण पचेद्यामं ताम्रपात्रं दृढाग्निना ॥ २० ॥
शुद्धते नाडल सन्देहो मारणं चाप्यथोच्यते ।

ताम्रभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

गन्धेन ताम्रतुल्येन ह्यम्लपिष्टेन लेपयेत् ॥ २१ ॥
कण्ठवेधीकृतं पतमन्धयित्वा पुटे पचेत् ।
उद्धृत्य चूर्णयेत्तस्मिन्यादांशं गन्धकं क्षिपेत् ॥ २२ ॥
जम्बीरैरारनालैर्वा मृगदूर्वाथवाद्रवैः ।
पिष्टा पिष्टा पचेद्वुद्धं सगन्धं च चतुष्पुटैः ॥ २३ ॥
मातुलज्जद्रवैः पिष्टा पुरमेकं प्रदापयेत् ।
सितशर्करयाऽप्येकं पुटं देयं मृतं भवेत् ॥ २४ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

पाषाण भेदिमत्स्याक्षीद्रवैद्विंगुणगन्धकम् ।
ताम्रस्य लेपयेत्पिण्डिं(त्यत्र) रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥
समांशेन पुर्नगन्धं दत्त्वा द्रावैश्च लोलयेत् ।
एवं सप्तपुटैः पक्वं ताम्रभस्म भवेद्वम् ॥ २६ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

ताम्रस्य त्रिगुणं सूतं जम्बीसम्लेन मर्दयेत् ।
आदौ मूषान्तरे क्षिप्त्वा धुत्तुरस्य तु पत्रकम् ॥ २७ ॥

तत्पृष्ठे ताम्रतुल्यं च गन्धकं चूर्णितं क्षिपेत् ।
तत्पृष्ठे मर्दितं ताम्रं पूर्वतुल्यं च गन्धकम् ॥ २८ ॥
आच्छाद्य धूतपत्रैस्तु रुध्वा गजपुटे पचेत् ।
स्वाङ्गशीतं ततश्चूर्णं मृतं भवति निश्चितम् ॥ २९ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

किञ्चिद्बून्धेन वाऽम्लेन क्षालयेत्ताम्रपत्रकम् ।
ताम्रपादेन सूतेन सार्द्ध(र्धं) पत्रं प्रलेपयेत् ॥ ३० ॥
ताम्रद्विगुणगन्धेन चाम्लपिष्टेन तत्पुनः ।
लिप्त्वा हथोर्ध्वं देया सुपिष्टा चाम्लपर्णिका ॥ ३१ ॥
तत्पिण्डं भाण्डगर्भे तु रुध्वा चुल्लयां विपाचयेत् ।
यामैकं ताम्रपाकेन भस्मीभवति निश्चितम् ॥ ३२ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

सूतमेकं द्विधा गन्धं यामं कन्याविमर्दयेत् ।
द्वयोस्तुल्ये(ल्यं) ताम्रपत्रे(त्रं) स्थाल्या गर्भे निरोधयेत् ॥
सम्प्रभूत्तुल्यवणैस्सन्धिं पात्रं भस्म निधापयेत् ।
चतुर्थामं पचेच्चुल्लयां पात्रपृष्ठे सगोमयम् ॥ ३४ ॥
जलं पुनः पुनर्देयं स्वाङ्गशीतं विचूर्णयेत् ।
मियते नाऽत्र सन्देहसर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ३५ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

जीर्णं ताम्रं समादाय तत्र चैतान्विनिक्षिपेत् ।
वज्रं धोषं गजं तीक्ष्णमारं कान्तं च षट् समान् ॥ ३६ ॥
प्रत्येकं ताम्रमानेन सर्वानेकत्र धामयेत् ।

वङ्कनालेन तावत्यावदर्कोऽवशिष्यते ॥ ३७ ॥
 तमर्क ढालयेत्पूर्वं निर्गुणीसलिलान्तरे ।
 सप्तवारांश्च तन्मूलचूर्णमर्के प्रवापयेत् ॥ ३८ ॥
 तेन तामेण कुर्वीत वटिकामब्रणां शुभाम् ।
 द्विगुणं गन्धकं लिप्त्वा बलेस्त्वयंशं च पारदम् ॥ ३९ ॥
 शुद्धं हिङ्गुलजं वाऽपि मर्दयेद्बीजपूरकैः ।
 जम्बीरजैर्वा लिकुचनीरैस्सम्यकप्रमदयेत् ॥ ४० ॥
 त्रिदिनं तद्विशोष्याऽथ भाण्डान्तस्तन्निवेशयेत् ।
 उपरिष्टात्ताम्रघटीमधोवक्त्रां निधाय च ॥ ४१ ॥
 दृढं विलेपयेत्पश्चात्कटोरीं मृण्मयीं क्षिपेत् ।
 अतिप्रयत्नालिलम्पेत्तां यथा वारा न भिद्यते ॥ ४२ ॥
 अधिचुल्लिल ततो दत्त्वा पूरयित्वा जलैरधः ।
 प्रज्वालयेद्वीतिहोत्रं मृदुमध्योत्तमक्रमात् ॥ ४३ ॥
 दिनानि षट् समादाय स्वाङ्गशीतं तु पातकम् ।
 निर्भिद्य शुल्बं गृहीत मृतं सूतेन यत्नतः ॥ ४४ ॥
 ततः खर्वे विचूर्ण्येत्वयेष्ट विनियोजयेत् ।

[ताम्रभस्मशुद्धिः ।]

नानाविधं मृतं ताम् शुद्ध्यर्थं भागपञ्चकम् ॥ ४५ ॥
 भागैकं इवेतकाचं च भागं इवेतं च टङ्कणम् ।
 मूषायां मिश्रितं क्षिप्त्वा भागैकं चाम्रपत्रकम् ॥ ४६ ॥
 ऊर्ध्वं दत्त्वा निरुद्ध्याऽथ ध्माते ग्राहयं सुशीतलम् ।
 निर्दोषं तु भवेत्ताम् सर्वरोगहरं भवेत् ॥ ४७ ॥
 अथवा मारितं ताम्रमग्नेनैकेन मर्दयेत् ।

तद्गोलं सूरणस्यान्तः रुद्धा सर्वत्र लेपयेत् ॥ ४८ ॥

शुष्कं गजपुटे पच्यात्सर्वदोषहरं भवेत् ।

वानिं आनिं विरेकं च न करोति कदाचन ॥ ४९ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

विलिप्य लिङ्गद्वावपिष्ठगन्धाम्पयङ्कतः ।

ताप्रपत्राणि सञ्छाद्य स्थालीमध्ये निरुद्ध्य च ॥ ५० ॥

याममात्रं पर्वेत्सम्यक् शीतान्याकृप्य चूर्णयेत् ।

तद्वस्म वल्लमात्रं हि ताम्बूलीदलवेष्टितम् ॥ ५१ ॥

भक्षितं वामयित्वाऽथ रेचयित्वा द्वियामतः ।

ज्वरं विनाशयेन्नृणां शूलाध्मानसमन्वितम् ॥ ५२ ॥

विषं गरं च वेगेन वामयस्येवं निश्चिंतम् ।

पथ्यमन्त्र प्रदातव्यं गव्यं तकं च भक्तकम् ॥ ५३ ॥

अतिरेकेऽतिवान्तौ च समोहे चातिमात्रके ।

तत्तदौचित्ययोगेन कुर्याच्छीतां प्रतिक्रियाम् ॥ ५४ ॥

अंतिवान्तौ भजेदद्र(भृ)ष्टमिक्षुदण्डं सुशीतलम् ।

यद्वा बिल्वभवं कवाथं सितार्थं सह पांचयैर्तं ॥ ५५ ॥

बर्बूरत्वग्रसः पेयो विरेके तकंसंयुतः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

शुल्खतुल्येन सूतेन बलिनां तत्समेन च ॥ ५६ ॥

तदर्धाशेन तालेन शिलया च तदर्धया ।

विधाय कज्जलीं इलक्षणीं भिन्नकल्पसन्निमाम् ॥ ५७ ॥

यन्ताध्यायविनिर्दिष्टगर्भयन्त्रोदरान्तरे ।

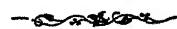
कज्जलीं ताप्रपत्राणि पर्यायेण विनिश्चिष्टेत् ॥ ५८ ॥

प्रपञ्चेद्यामपर्यन्तं स्वाङ्गशीतं विचूर्णयेत् ।

[ताम्रख गुणाः ।]

तत्तद्रोगहरानुपानसहितं ताम्रं द्विवल्लोन्मितं
सल्लीढं परिणामशूलमुदरं शूलं च पाण्डुज्वरम् ।
गुल्मप्लीहयकृत्क्षयाग्निसदनं मेहं च मूलामयं.
दुष्टां च ग्रहणीं हरेदध्रुवमिदं सर्वामयध्वंसनम् ॥
ताम्रं तिक्तकषायकं च मधुरं पाकेऽथ वीर्योष्णकं
कोष्णं पित्तकफापहं जठरस्तकुष्ठामजूर्त्यन्तकृत् ।
ऊर्ध्वाघः परिशोधनं च विषहृत्सौल्यापहं क्षुत्करं
दुर्नीमक्षयपाण्डुरोगशमनं नेत्रं परं लेखनम् ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ चतुर्थोलासः ॥

॥ पञ्चम उल्लासः ॥

कान्ततीक्षणमुण्डलोहाः ॥
लोहोत्पत्तिः ॥

श्रीभैरवः—

कान्तायस्तीक्षणमुण्डास्यलोहोत्पत्तिरथोच्यते ।
देवासुरसमूहेन मथ्यमाने महोदधौ ॥ १ ॥
समुत्सनं पुरा तस्मिन्नमृतं देवजीवनम् ।
पीयमानास्त्वैरस्तस्मान्निपेतुः क्षुद्रबिन्दवः ॥ २ ॥
ज्ञात्वा तान्भूगतान्यन्ता गोपयामास धूर्जटिः ।
लोहपाषाणरूपेण कृत्वा तान्वसुधातले ॥ ३ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—पञ्चमोल्लासः ।

ऐगाभिभूता ये मानवा न भजन्त्वमून् ।
वं शिवगुप्ता ये सुधाया विन्दवः पुरा ॥ ४ ॥
मया समासेन कथ्यते साधनं स्फुटम् ।
दिरेगनशार्थं यथाबुद्ध्यनुसारतः ॥ ५ ॥
तायस्तीक्ष्णमुण्डाख्यं लोहमेवमपि त्रिंधा ।
यनेभ्यस्सर्वेभ्यो विद्याच्छतगुणाधिकम् ॥ ६ ॥

कान्तलोहः ॥

कान्तं कान्तलोहं कान्तं स्यात्कृष्णलोहकम् ।
तायसं महालोहं काललोहं च सप्तधा ॥ ७ ॥

[अशुद्धकान्तलोहसेवनजा दोषाः ।]

डां वह्निर्वल्यं महारोगान्मृतिं तथा ।
ति सेवनाख्लोहमशोधितमारितम् ॥ ८ ॥
त्कान्तस्य संशुद्धिर्मारणं च विधीयते ।

कान्तग्रहणविधिः ॥

न्मत्तगजस्सूतः कान्तमङ्गुशमुच्यते ॥ ९ ॥
ज्ञात्वा गृहीतव्यं तत्प्रयत्नेन भूयसा ।
तातपनिक्षिप्तं वर्जयेत्सुरसुन्दरि ! ॥ १० ॥
स्थितं च यत्कान्तं छागरक्तेन भावयेत् ।
रक्तप्रलिप्तेन चर्मणा तत्प्रवेष्टयेत् ॥ ११ ॥
चर्मं परीवेष्ट्य विन्यसेत्पूर्ववक्षितौ ।
तं सप्तभिर्मासैस्तोयकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ १२ ॥
मुष्पैस्सदा पूज्यं रक्तगन्धानुलेपनैः ।
(जि)तं मध्यमांसैश्च योज्यं रसरसायने ॥ १३ ॥

संस्कृत छापरक्तेन आमकं चुंबकं भवेत् ।
 अनेन क्रमयोगेन द्रावकं भवति प्रिये ! ॥ १४ ॥
 कान्तलोहं विना सूतो देहे न कामति कचित् ॥
 न कान्तेन विना सूतः कान्तसूतविवर्जितः ॥ १५ ॥
 कान्तसूतसमायुक्तः प्रयोगो देहधारकः ।
 पुरा प्रोक्तं मया सर्वे कान्तसत्त्वं यथाविवि ॥ १६ ॥
 अथुना संप्रवक्ष्यामि कान्तसंस्कारतदृगुणान् ।

कान्तशुद्धिः ॥

शशरक्तेन संलिप्तं कान्तपत्रं सुधामितम् ॥ १७ ॥
 त्रिवारं चाग्निना देवि ! दोषं नैसर्गिकं त्यजेत् ।
 त्रिफलाष्टुणे तोये त्रिफला षोडशं पलम् ॥ १८ ॥
 तत्काशपादशेषं च कान्तस्य पलपञ्चकम् ।
 कृत्वा पत्राणि तप्तानि सप्तवारं निषेचयेत् ॥ १९ ॥
 एवं प्रलीयते दोषो गिरिजोः लोहसंभवः ।
 कान्तलोहमयं चूर्णं गोमूत्रेऽष्टुणे पचेत् ॥ २० ॥
 धान्याम्लैः क्षालितं भूयः शोषितं शुद्धिमाप्नुयात् ।
 रत्न(नक्त)माला हंसपादी गोजिहा त्रिफलाऽभृता ॥ २१ ॥
 गोपाली तुंबुरुदन्ती गोमूत्रे पेषयेदिमाः ।
 तत्कल्के कान्तपत्रं तु तप्तं तप्तं द्विसप्ता ॥ २२ ॥
 सेचयेत्कान्तलोहं तु सर्वदोषनिवृत्ये ।

[कान्तसिद्धिक्रमः ।]

क्रमः कान्तस्य सिद्ध्यार्थं कर्तव्यो मन्त्रपूर्वकम् ॥ २३ ॥

उद्भवोद्भवशब्दस्याच्चतुर्थ्यन्तोऽमृतात्परम् ।
 स्वाहान्तः प्रणवश्चाऽऽदौ मन्त्रोऽयं मर्दने स्थितः ॥
 रक्षायै लोहरसयोरयमेवैकसुद्भवम् ।
 विना स्वाहेति तस्यान्ते फडन्तं योजयेत्प्रिये ! ॥ २५ ॥
 प्रणवोध्वं नमश्चण्डं वज्रपाषाणं इत्यपि ।
 ततः परं महावज्रसेनाधिपतये नमः ॥ २६ ॥
 द्विरक्तस(स)रुशब्दस्यान्महाविद्या(वाहो)वलाय च ।
 ततस्वाहेति मन्त्रोऽयं बलिर्कर्मणि पूजितः ॥ २७ ॥
 अनेनैव वर्लिं कृत्वा यथोक्तामाचरेत्क्रियाम् ।

लोहभस्याविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सन्येन हिङ्गुलस्याथ पेषयेत्पलपञ्चकम् ॥ २८ ॥
 तेनैव पत्रं कान्तस्य लिम्पेत्पञ्चपलोन्मितम् ।
 रुध्वा गजपुटे पाच्यं कषायैस्त्रैफलैः पुनः ॥ २९ ॥
 जम्बीरैरारनलैर्वा विशत्यंशेन हिङ्गुलम् ।
 पिष्टाऽऽलिप्य पुटे रुध्वा तल्लोहे पाचयेत्पुनः ॥ ३० ॥
 रुद्धं पुटेत्पचेद्राक्षौ प्रातद्रावैश्च भावयेत् ।
 एवमष्टदिनं कुर्यात्त्रिविधं मित्रयते द्वयः ॥ ३१ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

चिङ्गापतनिभं कुर्यात्कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ।
 मृत्यात्तस्थं क्षिपेद्धर्मे दन्तीद्रावैः प्रपूरयेत् ॥ ३२ ॥
 पत्रं पुनः पुनस्तावद्यावत्तरति तत्त्वयम् ।
 मित्रयते तीव्रधर्मेण तच्छूर्णकृत्य योजयेत् ॥ ३३ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

कान्तायस्तीक्ष्णमुण्डानां चूर्णं मत्स्याक्षिजद्रवैः ।
 आतपे त्रिदिनं भाव्यं त्रिदिनं चित्रकद्रवैः ॥ ३४ ॥
 अग्नं त्रिकाटकरसैस्सहदेवीद्रवैर्दिनम् ।
 गोमूत्रैस्तिफलाकवाथैर्भावयेच्च अग्नं अग्नम् ॥ ३५ ॥
 उक्तद्रवैस्ततो मर्द्य क्रमाददेयं पुरुषं पुटम् ।
 रुध्वा गजपुटैरेवं मृतं योगेषु योजयेत् ॥ ३६ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

स्थाल्यां वा लोहपात्रे वा लोहदर्व्या विचालयन् ।
 पाचयेत्तिफलाकवाथैर्दिनैकं लोहचूर्णकम् ॥ ३७ ॥
 तत्पिण्डं त्रिफलातोयैः पिष्ठा रुध्वा पुटे पचेत् ।
 घोडशाङ्कुलगर्तान्तर्निर्वर्तेऽहर्निशं पचेत् ॥ ३८ ॥
 एवं त्रिधा प्रकर्तव्यं स्थालीपाकं पुटान्तकम् ।
 भृङ्गार्दकं तालमूलं हस्तिकण्याश्च मूलकम् ॥ ३९ ॥
 शतावरीविदार्योश्च मूलं तत्तिफलाभसि ।
 संपेष्य पूर्ववत्स्थाल्यां पाच्यं पेष्यं त्रिधा पुटैः ॥ ४० ॥
 पाच्यं ततः पुनर्नव्याः क्वाथैश्च दशमूलतः ।
 ब्रह्मत्याश्च कषायेण वीजपूरस्य च द्रवैः ॥ ४१ ॥
 ब्रह्मबीजरसैशिशश्युक्वाथैर्गोपयसाऽपि च ।
 प्रत्येकं सम्प्रपेष्याऽदौ पूर्वगतें पुटे पचेत् ॥ ४२ ॥
 भावयेत्तद्द्रवेणैव पुटान्ते याममात्रकम् ।
 प्रत्येकमेवं सम्पेष्य पुटयेद्वावयेत्कमात् ॥ ४३ ॥
 मिथ्यते नाऽन्नं सन्देहः कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ।

[पञ्चमः प्रकारः ।]

शुद्धसूतं द्विधा गन्धं सख्वे कृत्वा तु कज्जलीम् ॥
 द्वयोस्समं कान्तचूर्णं मर्दयेत्कन्यकाद्रवैः ।
 यामद्वयात्समुद्भृत्य तद्गोलं तात्रपातके ॥ ४५ ॥
 आच्छादैरण्डपत्रैश्च यामार्धेऽत्युष्णतां गतम् ।
 धान्यराशौ न्यसेत्पश्चात्रिदिनान्ते समुद्धरेत् ॥ ४६ ॥
 सम्पेष्य गालयेद्वस्त्रे सत्यं वारितरं भवेत् ।
 कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डं च निरुत्थं जायते मृतम् ॥
 स्वर्णादीन्मारयेदेवं चूर्णंकुर्याच्च लोहवत् ।
 सिद्धयोगमथाऽस्त्रयातं सिद्धानां सम्मुखागतम् ॥ ४८ ॥
 अनुभूतं मया देवि ! सर्वरोगापहारकम् ।
 नायः पचेत्पञ्चपलप्रमाणा-
 दधो न चोर्ध्वं त्रिदशप्रमाणात् ॥ ४९ ॥

[षष्ठः प्रकारः ।]

अर्जुनस्य त्वचः पेष्याः काञ्जिकेनातिलोलिताः ।
 तन्मध्ये कान्तचूर्णं च कांस्यपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ ५० ॥
 दिनैकं धारयेद्वर्मे द्रवैः पूर्ये पुनः पुनः ।
 अर्जुनैस्सारनालैर्वा त्रिविधं मारयेदयः ॥ ५१ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

द्रवैः कुकुटपत्रोलैः कान्तचूर्णं विमर्दयेत् ।
 दिनं च श्वातपे तीव्रे द्रवैर्मर्द्यं त्रिकण्ठजैः ॥ ५२ ॥
 वन्ध्यामृक्कपुनर्नव्यास्सगोमूत्रैर्दिनं पुनः ।
 गोमूत्रैस्तिफला क्वाढ्या तत्कषायेण भावयेत् ॥ ५३ ॥

त्रिसप्ताहं प्रयत्नेन दिनैकं मर्दयेत्तः ।
 रुध्वा गजपुटे पच्यादिनं क्वाथेन मर्दयेत् ॥ ५४ ॥
 दिवा मर्द्य पुटेद्रात्रावेकविंशदिनावधि ।
 एकविंशत्पुटैरेवं मियते त्रिविधं ह्यः ॥ ५५ ॥

[अष्टमः प्रकारः ।]

माक्षिकं च शिला ह्यम्लैरहिंद्रिमा मरिचांघि च ।
 पिण्डा लेघ्यं कान्तपत्रं तप्तं तप्तं निषेचयेत् ॥ ५६ ॥
 सप्तधा त्रैफले काथे जलेन क्षालयेत्पुनः ।
 कुट्टयेल्लोहदण्डेन पेषयेत्त्रैफले जले ॥ ५७ ॥
 षोडशांशेन लोहस्य दातव्यं माक्षिकं शिला ।
 अम्लेन मर्दितं रुध्वा गजाख्यैकपुटे पचेत् ॥ ५८ ॥
 निरुथं जायते भस्म कान्तं तीक्ष्णं च मुण्डकम् ।

[नवमः प्रकारः ।]

तिन्दूफलस्य मज्जायां स्वडगं लिप्त्वाऽऽतपे सरे ॥
 धारयेत्कांस्यपात्रान्तर्दिनैकेन स्फुटत्वलम् ।
 लेपं पुनः पुनः कुर्याद्दिनान्ते तं प्रपेषयेत् ॥ ६० ॥
 त्रिफलाकवाथसंयुक्तं दिनैकेन मृतो भवेत् ।

[लोहभस्मनोऽमृतीकरणम् ।]

तोयाष्टभागशोषेण त्रिफला पलपञ्चकम् ॥ ६१ ॥
 वृतं क्वाथस्य तुल्यं स्यादृघ्ततुल्यं मृताऽऽयसम् ।
 पाचयेत्ताप्रपात्रे तु लोहदव्यां विचालयन् ॥ ६२ ॥
 मृद्रग्निना पचेद्यावत्तावज्जीर्यति तद्द्रवम् ।
 लोहतुल्या सिता योज्या सुपक्वामवतारयेत् ॥ ६३ ॥

योगवाहुमिदं स्वातं मृतलोहं महाऽमृतम् ।
इथं कान्तस्य तीक्ष्णस्य मुण्डस्यापि ह्यं विधिः ॥६४॥
वृत्तहुल्यं मृतं लोहं लोहपात्रगतं पचेत् ।
जीर्णे वृते समादाय सर्वयोगेषु योजयेत् ॥ ६५ ॥
“ ओं ओं अमृतेन्द्रं भक्षयामि नमः ”

[कान्तलक्षणम् ।]

पात्रे यस्मिन्प्रविशति जले त्वैलविन्दुने सर्पेत्
हिङ्गुर्गन्धं विसृजति निजां तिक्ततां निम्बकल्कः ।
पाके दुर्घं भवति शिखराकारतां नैव भूमौ
कान्तं लोहं तदिदमुद्दितं लक्षणोक्तं न चान्यत् ॥

[लोहपाकस्वरूपम् ।]

लोहपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुमध्यखरात्मकः ।
पद्मोत्करसमः पूर्वः पिण्डपाकस्तु मध्यमः ॥ ६७ ॥
तृतीयः खरपाकस्याद्वालुकासदशः प्रिये ! ।

[निरूप्यभस्मपरीक्षा ।]

पाकं वर्णं तथा गन्धं ज्ञात्वा लोहस्य वद्वितः ॥ ६८ ॥
उत्तार्याऽथ ततश्शुद्धं लोहपात्रान्तरे न्यसेत् ।
लोहमातङ्गपञ्चास्या गन्धमाक्षीकहिङ्गुलाः ॥ ६९ ॥
सर्वमेतन्मृतं लोहं ध्यातव्यं मित्रपञ्चकैः ।
यद्येवं स्यान्निरूप्यानं सेव्यं वारितरं हितम् ॥ ७० ॥
मध्वाऽऽज्येन समायुक्तं लोहं तारेण संयुतम् ।
अन्धमूषागतं धातं गृहीयात्वाङ्गशीतलम् ॥ ७१ ॥

लोहमध्यगतं तारं पूर्वमानं भवेद्यदि ।
 तदा लोहं निरुत्थं स्यादन्यथा साधयेत्पुनः ॥ ७२ ॥
 गन्धकं चोत्थितं लोहं तुल्यं सत्त्वे विमर्दयेत् ।
 दिनैकं कन्यकाद्रावै सूधा गजपुटे पचेत् ॥ ७३ ॥
 इत्येवं सर्वलोहानां कर्तव्येत्थं निरुत्थितिः ।

कान्तादिभस्मनां गुणाः ॥
 कान्तसिन्दूरमायुष्यमारोग्यं बलवीर्यदम् ॥ ७४ ॥
 देहदादर्चकरं श्रेष्ठं कुर्यादिन्द्रियपाटवम् ।
 त्रिदोषशमनं राजयक्षमरोगविनाशनम् ॥ ७५ ॥
 ज्वरास्त्वं कूपित्पाण्डुदीन्हन्यादष्टमहागदान् ।
 यद्यद्वोगहरैर्योगैस्तत्रदोगहरं भवेत् ॥ ७६ ॥
 तीक्ष्णं शस्त्रायसं शस्त्रं पिण्डं पिण्डायसं शठम् ।
 आयसं निशितं तीव्रं लोहखड्गं च मुण्डजम् ॥ ७७ ॥
 अयश्चिवायसं प्रोक्तं चीनजं च त्रिपञ्चधा ।
 मुण्डं मुण्डायसं लोहं कृष्णलौहं शिलोद्धवम् ॥ ७८ ॥
 कान्तलोहप्रकारेण मारणं तीक्ष्णमुण्डयोः ।
 तीक्ष्णलौहं कषायामर्त्तं तिक्तकं कटुकं लघु ॥ ७९ ॥
 शीतलं लेखनं रुक्षं कफपित्तास्पाण्डुजित् ।
 प्रमेहसर्वशूलधनं तीक्ष्णं मुण्डाधिकं गुणैः ॥ ८० ॥
 चक्षुष्यं मुण्डलोहं तु कषायं स्वादु तिक्तकम् ।
 लेखनं वातहृच्छीतं कृमिपित्तकफप्रणुत् ॥ ८१ ॥
 श्वयथूदरशूलार्शः कुष्ठपाण्डुप्रमेहजित् ।
 ॥ इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ पञ्चमोऽलासः ॥

॥ षष्ठ उत्त्वासः ॥

वज्रम् ॥

श्रीमैरवः—

खुरकं मिश्रकं चेति द्विविधं वज्रमुच्यते ।
 खुरं तत्र गुणैश्चेष्ट गुणहीनं तु मिश्रकम् ॥ १ ॥
 ध्रवलं सृदुलं मिनग्धं द्रुतद्रावं सगौरवम् ।
 निशशब्दं खुरवज्रं स्यान्मिश्रकं श्यामशुभ्रकम् ॥ २ ॥
 तपु त्रपुसमारूपं वज्रं च कुटिलं हिमम् ।
 कुरुप्यं विच्छं रज्जं पूतिगन्धं रसाह्वयम् ॥ ३ ॥
 स्वच्छमुष्णासहं शीतं सूक्ष्मपतकरं लघु ।
 रुड्नाशो रूप्यकरणे तद्वज्रं श्रेष्ठमुच्यते ॥ ४ ॥

वज्रशुद्धिः ॥

द्रावयित्वा निशायुक्ते क्षिप्तं निर्गुणिकारसैः ।
 विशुद्धति त्रिवारेण खुरवज्रं न संशयः ॥ ५ ॥
 अम्लतक्विनिष्पिष्टवर्षाभूत्वा(वि)षसिन्दु(तिन्दु)मिः ।
 कट्वलाबुगतं वज्रं द्वितयं परिशुद्धति ॥ ६ ॥

वज्रमस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सतालेनार्कदुधेन लिप्त्वा वज्रदलान्यथ ।
 वोषिचिञ्चाल्वचः क्षारैद्यालघुपुटानि च ॥ ७ ॥
 मर्दयित्वा चरेद्वस्म तद्वादिषु कीर्तिर्तम् ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

नागवच्छोधयेद्वज्ञं तद्वदश्वत्थचिन्धयोः ॥ ८ ॥
 तद्वस्स हरितालं च तुल्यमग्लेन मर्दयेत् ।
 पलाशोत्थद्वैर्वाऽथ लोलयित्वाऽन्वयेत्पुटे ॥ ९ ॥
 उदृत्य दशमांशेन तालेन सह मर्दयेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

पूर्वद्रावैस्सहालोडं रुध्वा गजपुटे पचेत् ॥ १० ॥
 एकविंशत्पुटैर्वज्ञो मृतो भवति रोगहा ।
 शिरीषरजनीचूर्णैः कुमार्या युतगोलकम् ॥ ११ ॥
 सूतलिप्तं वज्ञपत्रं गोलकं समर्दितम् ।
 रुध्वा लघुपुटैः पकवं मृतं स्यात्पूर्वसंख्यया ॥ १२ ॥
 अक्षभल्लातकीतोयैः पिष्ठा पत्राणि लेपयेत् ।
 ततस्तिलखरीमध्ये क्षिप्त्वा रुध्वा पुटैः पचेत् ॥ १३ ॥
 चत्वारिंशद्वज्ञपुटैर्वज्ञकं भस्स जायते ।

वज्ञस्य गुणाः ॥

वज्ञं तीक्ष्णोप्णकटुकमीषद्वातप्रकोपनम् ॥ १४ ॥
 मेदश्वलेष्मामयधं च क्रिमिघ्नं मेहनाशनम् ।
 हिमं कषायलवणं पाण्डुदाहहरं सरम् ॥ १५ ॥
 लेखनं पित्तलं किङ्चित्पु सीसं च तद्गुणम् ।

सीसकम् ॥

सीसकं तु जडं शीतं यवनेष्टु भुजङ्गमम् ॥ १६ ॥
 योगीष्टु नागमुरगं कुवज्ञं परिपिष्टकम् ।

मृदु कृष्णायसं पक्ष्मतारशुद्धिकरं स्मृतम् ॥ १७ ॥

शिरावृतं च वङ्गं स्याच्चीनपिष्टं च षोडश ।

सीसं तु वङ्गसाम्यं स्यादसवीर्यविपाकतः ॥ १८ ॥

[अशुद्धवङ्गनागसेवने दोषाः ।]

पाकहीनौ नागवङ्गौ कुष्ठगुलमरुजाकरौ ।

मेहपाण्डुज्वरश्लेष्मवातपित्तपदौ स्मृतौ ॥ १९ ॥

[आहाआह्ननागस्वरूपम् ।]

द्रुतद्रावं महाभारं छेदे कृष्णं समुज्ज्वलम् ।

पूतिगन्धं बहिः कृष्णं शुद्धं सीसमतोऽन्यथा ॥ २० ॥

नागशुद्धिः ॥

निर्गुण्डीमूलचूर्णेन सार्कदुधेन लेपयेत् ।

नागपत्रं ततश्शुप्कं द्रावयित्वा निषेचयेत् ॥ २१ ॥

लिप्त्वा द्राव्यं पुनस्सेच्यं ससवारं विशुद्धये ।

निशातुम्बुरुबीजानि कोकिलाक्षीकुवेरकम् ॥ २२ ॥

गौरीफलं मस्तिष्का च मोक्षो ब्रह्मा मयूरकम् ।

यथालाभं तु भस्मैषां वज्रीक्षीरेण भावयेत् ॥ २३ ॥

तमध्ये द्रावितं नागं शुद्धं सेच्यं तु ससधा ।

महिषस्यास्थिचूर्णेन सुषाकं मूतसेचनात् ॥ २४ ॥

वङ्गं शुद्धं भवेत्तद्वागो नागास्थिमूतः ।

नागभस्म ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

अध्यत्थचिञ्चात्वमस नागस्य चतुरंशतः ॥ २५ ॥

क्षिप्त्वा चुल्यां पचेदग्नौ चालयेल्लोहचट्टुना ।
 यावद्दस्म समुद्रत्य भस्मतुल्यां मनःशिलाम् ॥ २६ ॥
 जम्बीरैरारनालैर्वा पिष्ठा रुध्वा पुटे पचेत् ।
 स्वाङ्गशीतं पुनः पिष्ठा विंशत्यशे शिलाम्लके ॥ २७ ॥
 एवं षष्ठिपुटैः पक्ष्मा नागस्स्यात् निरुथितः ।

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अथवा नागपत्राणि चूर्णलिसानि खर्परे ॥ २८ ॥
 अल्पान्नौ पाचयेद्यामं भस्म तच्चतकद्रवैः ।
 भर्जयेल्लोहपात्रे तत्पार्थदण्डेन चालयन् ॥ २९ ॥
 यामषोडशपर्यन्तं द्रवं देयं पुनः पुनः ।
 दण्डेन मर्दयेद्वाद्वाद्वृतं चित्रकद्रवैः ॥ ३० ॥
 लोलयित्वां निरुद्धयाऽथ षट्पुटैर्मियते लघु ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

चित्राक्षमिक्षुभलातवाशावज्ञलताभवैः ॥ ३१ ॥
 अपामार्गर्जिनाश्वत्थसमुद्भूतैश्च भसमिः ।
 दृढं पालाशदण्डेन लोहपात्रे तु भर्जयेत् ॥ ३२ ॥
 सप्तभिर्दिवसैरेवं मियते नात् संशयः ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

पिष्ठाऽगस्त्यं च भूतां लिप्त्वा भाण्डं विशोधयेत् ॥
 तद्वाण्डे द्रावयेत्तां द्रुते नागे त्रिनिक्षिपेत् ।
 वाशाचिन्नट्टयोः क्षारं वाशाकाष्ठेन घट्टयेत् ॥ ३४ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—सप्तमोळासः ।

५९१

यमैकं पाचयेच्चुल्लयां समुद्रत्य विमिश्रयेत् ।
सञ्चूर्ण्य च शिलाताप्ये वाशकक्षारसंयुतस् ॥ ३५ ॥
चतुम्नुब्यं पूर्वनागं विशत्येकपुटैः पचेत् ।
द्विपुटं चिञ्चिकक्षारदर्देयं वशारसान्वितैः ॥ ३६ ॥
नागस्सिसन्दूरवर्णभो मियते सर्वकार्यकृत् ।

[नागभस्मनो गुणाः ।]

अत्युष्णं सीसकं स्निग्धं तिक्तं वातकफापहम् ॥ ३७ ॥

प्रमेहतोयदोषघ्नं दीपनं चाऽमवातनुत् ।

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ षष्ठोळासः ॥

॥ सप्तम उल्लासः ॥

पित्तलम् ॥

भैरवः—

रीतिः शुद्धसुवर्ण
सितकनकं पिङ्गलं च पित्तलकम् ।
लोहितकमारकूटं
पिङ्गललोहं च पीतकं नवधा ॥ १ ॥

रीतिका काकतुण्डीति द्विविधं पित्तलं भवेत् ।
सन्तसा काञ्जिके क्षिसा ताम्राभा रीतिका मता ॥ २ ॥
एवं या जायते कृष्णा काकतुण्डीति सा मता ।

[ग्राह्यग्राहपित्तलस्वरूपम् ।]

गुर्वा मृद्वी च पीता(कपोता)भा साराङ्गी ताडनक्षमा ॥
 सुस्निग्धा मसृणाङ्गी च रीतिरेताद्वशी शुभा ।
 शुद्धा स्निग्धा मृदुश्शीता सुरङ्गा सूत्रपत्रिणी ॥ ४ ॥
 हेमोपमा शुभाश्वस्था जात्या रीतिः प्रकीर्तिता ।
 पाण्डुः पीता खरा रुक्षा वर्बरा घट्टनाक्षमा ॥ ५ ॥
 पूतिगन्धा तथा लघ्वी रीतिर्नेष्टा रसादिषु ।
 रीतिस्तिक्तरसा रुक्षा जन्तुध्नी साक्षपित्तनुत् ॥ ६ ॥
 कृष्णा कुष्ठहरा योगादुष्णवीर्या च शीतला ।
 काकतुण्डी कृ(ग)तस्नेहा राजरीतिगुणानुगा ॥ ७ ॥
 राजरीतिस्तु निर्दिष्टा रीतिकासद्वशी गुणैः ।

[पित्तलस्य गुणाः ।]

रीतिकायुगलं रुक्षं सतिकं लवणं सरम् ॥ ८ ॥
 शोभनं पाण्डुवातधन बलवीर्यायुर्वर्धनम् ।
 रीतिका कटुतिक्तोष्णा प्लीहानाहनिवर्हणी ॥ ९ ॥
 रुक्षा कफास्थितिं च हन्यात्वादु प्रयोजिता ।
 राजरीतिः काकतुण्डी राजपुत्री महेश्वरी ॥ १० ॥
 ब्राह्मणी ब्रह्मरीतिश्च कपिला पिङ्गलाऽपि च ।

कांस्यम् ॥

कांस्यं सौराष्ट्रिकं घोषं कंसीयं वह्निलोहकम् ॥ ११ ॥
 दीप्तलोहं घोषयु(द्वि)ष्यं दीप्तकं च नवाहृयम् ।
 अष्टभागेन ताम्रेण द्विभागकुटिलेन च ॥ १२ ॥

विद्वुतेन भवेत्कांस्यं तत्सौराष्ट्रभवं शुभम् ।

[ग्राह्याग्राहकांस्यस्वरूपम्]

तीक्ष्णशब्दं मृदु स्निग्धमीषच्छयामलशुश्रेकम् ॥ १३ ॥

निर्मलं दाहरक्तं च षोढा कांस्यं प्रशस्ते ।

श्वेतदीप्तं मृदुज्योति शब्दाढ्यं स्निग्धनिर्मलम् ॥

घनाग्निसहस्राङ्गं कांस्यमुत्तमीरितम् ।

तत्पीतं दहने ताम् घनं रुक्षं घनासहम् ॥ १५ ॥

मन्दनादं गतज्योति सप्तधा कांस्यमुत्सृजेत् ।

कांस्यस्य गुणाः ॥

वृतमेकं विना चान्यत्सर्वं कांस्यगतं नृणाम् ॥ १६ ॥

भुक्तमारोग्यसुखदं हितं सात्प्यकरं तथा ।

कांस्यं तु लघुतिक्तोर्प्पं लेखनं इक्षप्रसादनम् ॥ १७ ॥

कृमिकोष्ठहरं वातपित्तव्यं भोजने हितम् ।

वर्तलोहः ॥

वर्तलोहं वर्ततीक्षणं वर्तकं लोहसङ्करः ॥ १८ ॥

नीलिका नीललोहं च लोहकं वट्टलोहकम् ।

कांस्यार्करीतिलोहाहिजातं तद्र्वतलोहकम् ॥ १९ ॥

तदेव पञ्चलोहास्थं लोहविद्युभिरुदाहृतम् ।

तद्वाण्डसाधितं सर्वमन्यन्यज्ञनपूर्वकम् ॥ २० ॥

अम्लेन वर्जितं चातिदीपनं पाचनं शुभम् ।

वर्तलोहशुद्धिर्मारणं च ॥

द्रुतमध्यजले क्षिप्तं वर्तलोहं विशुद्धयति ॥ २१ ॥

मियते गन्धतालाभ्यां पुटितं वर्तलोहकम् ।
तेषु तेषु विभागेषु योजनीयं यथाविधि ॥ २२ ॥

वर्तलोहगुणाः ॥

वर्तलोहं कदूषणं च तिक्तं च शिशिरं तथा ।
कफजित्पित्तशमनं मधुरं दाहमेहनुत् ॥ २३ ॥

रुक्षं रुच्यं कृमिघ्नं च नेत्र्यं मलविशोधनम् ।

पित्तलादीनां शोधनभस्मविधिः ॥

त्रिक्षारं पञ्चलवणं सप्तधाऽम्लेन भावयेत् ॥ २४ ॥

कांस्यारघोषपत्राणि तेन कस्केन लेपयेत् ।
रुध्वा पुटेद्वजपुटे शुद्धिमायाति नान्यथा ॥ २५ ॥

ताम्रवन्मारणं तेषां कृत्वा सर्वत्र योजयेत् ।

मृतानि लोहान्यमृतीभवन्ति
निन्मन्ति युक्तानि महामयांश्च ।

अभ्यासयोगादृढदेहसिद्धिं

कुर्वन्ति रुजन्मजराविनाशम् ॥ २६ ॥

नागेन स्र्वं रजतं च ताप्यैः
गन्धेन ताम् शिलया च नागम् ।

तालेन वङ्गं त्रिविधं तु लोहं

नरीपयो नन्ति च हिङ्कुलेन ॥ २७ ॥

तथाऽप्रसत्त्वं बलिनोपलोहं

वज्रेण सूर्तं विनिहन्ति सद्यः ॥ २८ ॥

अभ्रकसत्त्वम् ॥

बज्जाप्रकस्य सत्सत्त्वं वक्ष्यामि शृणु भैरवि ! ।

चतुर्धाऽभ्रकसत्वं स्थात्कठिनं मृदुलं द्रुतिः ॥ २९ ॥

बीजं च गुणवज्ज्ञेयं तत्कमादुत्तरोत्तरम् ।

सत्वपातनायाभ्रकसिद्धिः ॥

धान्याभ्रकं रविक्षीरे धर्मे स्थाप्य दिनावधि ॥ ३० ॥

तच्छूक्ष्णं पेषयेत्पटे शरावे तं निरोधयेत् ।

सम्यक् पचेद्गजपुटे रविक्षीरे पचेत्पुनः ॥ ३१ ॥

मर्दनं पुटपाकं च कुर्यादेवं तु सप्तधा ।

तथा जम्बीरनीरे च निचुलस्य रसे तथा ॥ ३२ ॥

एतसिद्धघनं श्रेष्ठं निश्चन्द्रं सत्वपातने ।

घनमारकसारैर्वा व्यस्तैर्वाऽथ समस्तकैः ॥ ३३ ॥

पिण्डा धान्याभ्रकं क्षुक्ष्णं रुध्वा गजपुटे पचेत् ।

अभ्रककठिनसत्वम् ॥

लाक्षागुमुलुदग्धोर्णसर्जसर्जरसं पदु ॥ ३४ ॥

शशास्थि क्षुद्रमत्स्याश्थि हरिद्रा मित्रपञ्चकम् ।

पञ्चमाहिषकञ्चापि भलातं च समं समम् ॥ ३५ ॥

सर्वतुलं सिद्धघनं निश्चन्द्रं पेषयेद्दिनम् ।

तत्सर्वं तेन वटकाः कार्यास्ते कर्षमात्रकाः ॥ ३६ ॥

कोष्ठीयन्ते धमेद्गाढमङ्गारैः सदिरोद्गैः ।

त्रियामधमनादेव सत्वं पतति निर्मलम् ॥ ३७ ॥

कठिनं सूक्ष्मरवकं काच्चटङ्गवर्जितम् ।

त्रिवारमेवं कुर्वीत तत्किण्डैः सत्वपातने ॥ ३८ ॥

अभ्रकमृदुसत्वम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि मृदुसत्त्वं सुरेश्वरि । ।

गुग्गुलुं टङ्कणं गुज्जां सर्जसर्जरसं गुडम् ॥ ३९ ॥

क्षुद्रमीनं यवक्षारं काचपिण्याकसूरणम् ।

भूलता त्रिफला वह्निः क्षीरकन्दं पुनर्नवम् ॥ ४० ॥

धुत्तूरं लाङ्गली पारा बला गन्धक(र)सेवकम् ।

गोक्षीरं पञ्चलवणं सर्वं च द्विगुणं मधु ॥ ४१ ॥

षड्बिन्दु क्षुद्रशंबूकमस्थीनि शशकस्य च ।

पारावतमलं व्यूषमिन्द्रगोपं सशिश्रुकम् ॥ ४२ ॥

गोधूमसर्षपं ताप्यं छागक्षीरेण मर्दयेत् ।

एवं व्यस्तं समस्तं वा याममात्रेण मर्दितम् ॥ ४३ ॥

अस्य पिण्डस्य भागैकं द्विभागं सिद्धमऋकम् ।

पञ्चमाहिषभागैकं सर्वमेकत्वं लोडयेत् ॥ ४४ ॥

कर्षभा वटिकाः कार्याः किञ्चिच्छायानिशोषिताः ।

खद्रिराङ्गारसन्तप्ते कोष्ठीयन्त्रे क्षिपेत्क्षिपेत् ॥ ४५ ॥

घुटीपञ्चकपञ्चैव वङ्गनाले धमेदृढम् ।

मृदुसत्त्वं भवेच्छुश्रं रुजरामृत्युनाशनम् ॥ ४६ ॥

त्रिवारमेवं कुर्वीत तस्तिक्ष्मै सत्वपातनम् ।

अनेन क्रमयोगेन कान्तसस्यकमाक्षिकम् ॥ ४७ ॥

कठिनोपरसाश्वान्यैः शुद्धा भूनागमृतिका ।

मुञ्चन्ति द्रुतिसङ्घातं गृह्णन्तीमं पृथकपृथक् ॥ ४८ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

अभ्रसत्त्वं समादाय समांशं काचटङ्कणम् ।

दत्वा दत्वा त्रिवारं तद्वज्रमूषागतं धर्मेत् ॥ ४९ ॥

अम्लवर्णं स्तुहीपत्रं बिवीबीजं सवल्कलम् ।

कल्कयेत्तत्र सन्तप्तं सप्तवारं निषेचयेत् ॥ ५० ॥

मृदु शुश्रुं भवेत्तस्य (सत्वं) रुजरामृत्युनाशनम् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

सिद्धात्रं दशभागं स्याच्छुद्धभागं त्रिभागकम् ॥ ५१ ॥

टङ्गणं माक्षिकं सूतं भागैकं च सुशोघितम् ।

ऊर्णासर्जयवक्षारं भागं भागं विगिश्रयेत् ॥ ५२ ॥

मर्द्य मूत्राम्लवर्गाभ्यां यथा प्रोक्तं दिनावधि ।

अजापञ्चाङ्गसंयुक्तं पूर्ववत्सत्वपातनम् ॥ ५३ ॥

कृत्वाऽऽदाय मृतं साक्षान्निर्मलं मृदु जायते ।

अन्नकबीजपाकः ॥

बीजपाकं प्रवक्ष्यामि घनस्यैतत्परं हितम् ॥ ५४ ॥

सिद्धात्रकं शतपलं स्वर्णरूप्यार्ककान्तकम् ।

रसत्रिगन्धमाक्षीकं विमलाभूलताद्रिजम् ॥ ५५ ॥

नीलाञ्जनं च कड्कुष्ठं कासीसं दरदं तथा ।

प्रत्येकं दशनिष्कं स्यात्ततो गैरिकटङ्गणम् ॥ ५६ ॥

इन्द्रगोपं गुडं गुड्जा मधु सर्पिश्च गुग्मुळः ।

सर्जक्षारो यवक्षारो मत्कुणा नवपञ्चकम् ॥ ५७ ॥

क्षुद्रमीनशशास्थीनि माहिषं शुङ्गमा(मू.)लकम् ।

पृथक्पृथक्पञ्चमूलं पञ्चमाहिषमर्दयेत् ॥ ५८ ॥

तेषां च(कर्षभा)वटिका कार्या किञ्चिच्छायाविशोषिता ।

पूर्ववत्पातयेत्सत्वं रुजरादैन्यमृत्युहृत् ॥ ५९ ॥

अयं सामान्यसंस्कारो विशेषस्तु निगद्यते ।
यद्यद्रोगहरैद्रव्यैस्तत्तद्रोगहरं भवेत् ॥ ८१ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

घनसत्त्वं सुविमलं लोहखल्वे विचूर्णयेत् ।
मुण्डीपत्वरसैर्मद्यं दिनं गजपुटे पचेत् ॥ ८२ ॥

एवं दशपुटं कार्यं निर्गुण्डीस्वरसैस्तथा ।
तथा वटजटाकवाथैः पेटारीमूलजै रसैः ॥ ८३ ॥

ककुभस्य रसैस्तद्वज्ज्ञात्वक्खरसैस्तथा ।
एवं षष्ठिपुटं कार्यं ततस्तस्मिन्विनिक्षिपेत् ॥ ८४ ॥

विंशत्यशेन दरदं स्तन्यैस्समर्दयेद्दिनम् ।
ततस्तत्सम्पुटे रुध्वा भूधरे तु पुटं लघु ॥ ८५ ॥

एवं विंशतिधा कुर्यात्सिन्दूराभं भवेद्ध्रवम् ।

स्थालीपाकविधिः ॥

स्थालीपाकस्त्रिधा प्रोक्तो मृदुर्मध्यः खरात्मकः ॥ ८६ ॥

पड्कोत्करसमः पूर्वः पिण्डपाकस्तु मध्यमः ।
तृतीयः खरपाकस्याद्वालुकासद्वशः प्रिये ! ॥ ८७ ॥

स्थालीपाको रसे युक्तः संयुक्तो दरदेन वा ।
मृदुमध्यमपाकाभ्यां कर्तव्यो भूधरे ततः ॥ ८८ ॥

क्षिप्त्वा लघुपुटे देयं रसहिङ्गुलवर्जितः ।
खरपाकः प्रकर्तव्यो विधिर्गजपुटे पचेत् ॥ ८९ ॥

[लोहभस्मनामभृतीकरणविधिः ।]

सर्वेषां मारितानां च लोहानामभ्रकस्य च ।

सेचयेदक्षपालान्तष्पञ्चारं च पुनः पुनः ॥ १०० ॥
 मण्डूरोऽयं समाख्यातश्शुद्रं श्लक्षणं नियोजयेत् ॥
 गोमूत्रे त्रिफला काख्या तत्काथे सेचयेच्छन्नैः ॥ १०१ ॥

मण्डूरभस्म ॥

लोहकिट्ठुं सुतप्तं च यावच्छी(ती)र्यति तत्स्वयम् ।
 तच्छी(ती)र्ण आहयेत्पेष्यं मण्डूरं यं प्रयोजयेत् ॥
 ये गुणा मारिते मुण्डे ते गुणा मुण्डकिट्ठके ।
 तस्सात्सर्वत्र मण्डूरं रोगशान्त्यै प्रयोजयेत् ॥ १०३ ॥
 किट्ठाहशगुणं मुण्डं मुण्डातीक्षणं शतोन्मितम् ।
 तीक्षणालक्षगुणं कान्तं भक्षणात्कुरुते गुणम् ॥ १०४ ॥

मण्डूरगुणाः ॥

मण्डूरं पाण्डुशोषार्थोग्रहणीकामलापहम् ।
 सर्वशूलप्रमेहाद्यं दीपनं परमं हितम् ॥ १०५ ॥
 शीतं तिक्तं कषायाम्लं हृद्दोगप्लीहनाशनम् ।

रसादिमारणाय द्रव्यमानम् ॥

रसेन्द्रं शोधयेद्देवि ! पलानां द्विसहस्रकम् ॥ १०६ ॥
 सहस्रं वा शतं वाऽपि पञ्चाशद्वा तदर्धकम् ।
 न कुर्याद्वसकमीणि हीनं वै पञ्चविंशतेः ॥ १०७ ॥
 लोहस्य पचनं त्रिशत्पलादूर्ध्वं न कारयेत् ।
 अर्वीकू पञ्चपलादूदेवि ! घनसत्त्वं तथा पचेत् ॥ १०८ ॥
 सर्वं पञ्चपलादूर्ध्वं पलाद्र्वाङ्गनं शोधयेत् ।

तथा रूप्यं च ताम् च शोधयेन्मारयेत्प्रिये ! ॥१०९॥

लोहवद्धनसत्वं च धनपत्रं तथैव च ।

हीनं पञ्चपलादूर्ध्वं न कुर्यात्पलविंशतेः ॥ ११० ॥

द्रावणं शोधनं देवि ! मारणं नागवङ्गयोः ।

वज्रं निष्पाकादधश्चोर्ध्वं न कुर्याच्छोधनं मृतिम् ॥१११॥

पद्मरागादिरत्नानि तथा कुर्यात्सुरेश्वरि ! ।

इति श्रीमैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ सप्तमोल्लासः ॥

॥ अष्टम उल्लासः ॥

रत्नान्युपरत्नानि च ॥

भैरवः—

महाम्बुद्धाशौ सरिति पर्वते काननेऽपि वा ।

रत्नानामाकरं देवि ! स्थानमाघेयगौरकात् ॥ १ ॥

तेषु रक्षोविषव्यालव्याघिदोषहराणि च ।

प्रादुर्भवन्ति रत्नानि तथैव विगुणानि च ॥ २ ॥

प्रदुष्टेनोपजातानि जन्तुनोपहतानि च ।

दोषैस्तान्युपचीयन्ते हीयन्ते गुणसंपदा ॥ ३ ॥

माणिक्यम् ॥

माणिक्यं शोणरत्नं च रत्नराद् रविरत्नकम् ।

शृङ्गारि रङ्गमाणिक्यं तरलो रत्नायकः ॥ ४ ॥

रागद्वृक् पद्मरागश्च रत्नं शोणोपलस्तथा ।
 सौगन्धिकं लोहितकं कुरुविन्दं शरेन्दुकम् ॥ ५ ॥
 माणिक्यं पद्मरागाख्यं द्वितीयं नीलगन्धि च ।
 कुशेशयदलच्छायं स्वच्छं स्निग्धं गुरु स्फुटम् ॥ ६ ॥
 वृत्तायतं समं गात्रं माणिक्यं श्रेष्ठमुच्यते ।
 परीक्षापरिशुद्धानां रत्नानां पृथिवीभूता ॥ ७ ॥
 धारणं सर्वदा कार्यं श्रेयःश्रीकीर्तिकाङ्क्षिणा ।
 ततस्तु शास्त्रतस्तेषां परीक्षादिकमुच्यते ॥ ८ ॥

[माणिक्यभेदाः ।]

यत्सिंहालं कालपुरमन्धं तुम्बुरुसंस्थितम् ।
 क्षेत्रं चतुर्विधं तस्य माणिक्यस्य समुद्घवे ॥ ९ ॥
 सिंहले तु भवेद्रक्तं पद्मरागमनुत्तमम् ।
 पीतं कालपुरोद्भूतं कुरुविन्दमिति स्मृतम् ॥ १० ॥
 अशोकपलुवच्छायमन्धं सौगन्धिकं प्रिये ! ।
 तुम्बुरौ छायमानीलं नीलगन्धि च कीर्तिम् ॥ ११ ॥
 मध्यमे मध्यमं ज्ञेयं माणिक्यं क्षेत्रभेदतः ।
 माणिक्यस्य गुणाः प्रोक्ताश्रत्वारो मुनिपुज्जवैः ॥ १२ ॥
 स्निग्धच्छाया गुरुत्वं च नैर्मल्यमतिरक्तता ।

[माणिक्यस्य गुणाः ।]

माणिक्यं दीपतं वृष्टं कफवातक्षयार्तिहृत् ॥ १३ ॥
 भूतवेतालपापद्नं कर्मजव्याधिनाशनम् ।
 माणिक्यं च महापुण्यं महाभास्यकरं परम् ॥ १४ ॥
 सर्वभूतग्रहोन्मादविषष्टं दोषजित्परम् ।

मुक्ता ॥

मुक्ता सौभ्या मौक्तिकं शौक्तिकेयं
तारं तारा शौक्तिकं तारका च ।
अन्धस्त्वारं शीतलं नीरजं च
नक्षत्रं स्यादिन्दुरत्वं वलक्षणम् ॥ १५ ॥

मुक्तापालं बिन्दुफलं च मुक्ता
शौक्तेयकं शुक्तिमणिशशिप्रियम् ।
सच्छं हिमं हैमवतं च शुश्रं
सुधांशुगुरत्वं च भसंस्वयकाहृम् ॥ १६ ॥

[मुक्ताभेदः ।]

मातङ्गोरगमीनपोत्रिशिरसस्त्वक्सारशङ्खाम्बुभृ-
च्छुक्तीनामुदरच्च मौक्तिकमणिस्पष्टं भवेदष्टधा ।
छायाः पाटलनीलपीतधवलास्तत्रापि सामान्यतः
सप्तानां बहुशो न लङ्घिरितरच्छौक्तेयकं तूलबणम् ॥

नक्षत्राभं शुद्धमत्यन्तमुक्तं
स्तिंघं स्थूलं निर्मलं निर्वूणं च ।
न्यस्तं धते गौरवं यतुलायां
तन्निर्मैल्यं मौक्तिकं सौस्वयदायि ॥ १८ ॥

[मुक्तागुणाः ।]

मौक्तिकं च मधुरं सुशीतलं
द्वष्टिरोगशमनं विषापहम् ।
राजयक्षमपरिकोपनाशनं
क्षीणवीर्यबलपुष्टिवर्धकम् ॥ १९ ॥

मौक्तिकं शिशिरं स्तिंघं विशदं कान्तिवर्धनम् ॥ २० ॥

दाहतृड्भ्रममूर्च्छासृक्षिपत्तज्वरविषापहम् ।

चक्षुष्यं पवनासपित्तविषजित्सर्वेन्द्रियाह्वादनं
तृडदाहज्वरशोकमोहशमनं शीतं श्रमनं हितम् ।
धन्यं मङ्गलमायुषः स्थितिकरं सौभाग्यकान्तिप्रदं
मुक्ता हारविभूषणं तदस्तिलं मूलं शशी प्रीयते ॥

प्रवालः ॥

प्रवालोऽङ्गारकमणिर्विद्वुमोऽन्मोघिपल्लवः ॥ २२ ॥

भौमरलं च रक्ताङ्गो रक्ताङ्गकुरलतामणिः ।
सेतौ सागरमध्ये या जायते वल्लरी शुभा ॥ २३ ॥

विद्वुमाख्या सुरक्षा सा दुर्लभा दीप्तरूपिणी ।

पाषाणत्वं भजत्येषा पाकतः कठिना सती ॥ २४ ॥

प्रवालनाम तद्रक्तं वर्णसौभाग्यकान्तिदम् ।

सिद्धं स्वच्छं स्तिंधरखं पृतं कान्तं समं गुण ॥ २५ ॥

रङ्गगात्रं हृदं पिण्डं प्रवालं श्रेष्ठमुच्यते ।

पक्कविवफलाभासं जपाकुसुमसन्निभम् ॥ २६ ॥

शुक्तुण्डसमच्छायं प्रवालमतिशोभनम् ।

शारदामं दलं सूक्ष्मं वकं रुक्षं सकोटरम् ॥ २७ ॥

विद्धं कृष्णं लघुतमं प्रवालं दोषकृद्वेत् ।

गौररङ्गं जलाक्षनं प्रवालमशुभं त्यजेत् ॥ २८ ॥

प्रवालं कोमलं स्तिंधरं सुरांगं विद्वुमं हितम् ।

[प्रवालगुणः]

धनधान्यकरं मेध्यं विषाहिभयनाशनम् ॥ २९ ॥

प्रवालो मधुराम्लश्च कफपित्तादिदोषनुत् ।
वीर्यकान्तिकरः स्त्रीणां धृतो मङ्गलदायकः ॥ ३० ॥

मरकतम् ॥

मरकतं रौहिणेयं गारुदनं हरिन्मणिः ।
सौर्पणी गरुडोद्गीर्णं बुधरत्नाइमगर्भजे ॥ ३१ ॥

गरलारिवाय(क)वीर्य(यं) गारुडं रुद्रसम्मितम् ।
तुरुक्विषयांभोधौ समीरारोहणाचले ॥ ३२ ॥

तच्छायाश्यामलो देशस्सोऽभून्मरतकाकरः ।
तद्विशेषान्मरकतं जातं दोषगुणान्वितम् ॥ ३३ ॥

दोषास्सपविधास्तस्य गुणाः पञ्चविधास्समृताः ।
भवेदष्टविधा छाया मर्णेऽरकतस्य च ॥ ३४ ॥

अस्तिंघं रुक्षमित्युक्तं विस्फोटं पिट(पीठ)कं तथा ।
जठरं कान्तिहीनं च विच्छायं मलिनं तथा ॥ ३५ ॥

सर्शकरं सपाषाणं कर्कशं सूलसंयुतम् ।
कल्माषवर्णं शबलं समस्तभयदायकम् ॥ ३६ ॥

निर्मलं कथितं सच्छं गुरु स्यादगुरुदायुत(यक)म् ।
स्तिंघं रुक्षं विनिर्मुक्तमरजस्क(मरत्व)मरेणुकम् ॥

सुरागं रागबहुलमिति पञ्च गुणाः स्मृताः ।
एतैर्युक्तं मरकतं सर्वपापहरं परम् ॥ ३८ ॥

[मरकतगुणाः ।]

मरकतं विषद्वनं च शीतलं मधुरं रसे ।
आम(अम्ल)पित्तहरं रुच्यं पुष्टिदं भूतनाशनम् ॥ ३९ ॥

स्तिंघं मरकतं सच्छं सर्वदोषहरं शुभम् ।

कान्तिसौभाग्यदं मेध्यं भूतप्रहविषापहम् ॥ ४० ॥

पुष्यरागः ॥

पीतस्तु पुष्यरागः

पीतस्फुटिकं च पीतरत्नं च ।

पीताश्मा गुरुरत्नं

पीतमणिः पुष्यरागश्च ॥ ४१ ॥

ईषत्पीतं पविच्छायं स्वच्छं कान्त्या मनोहरम् ।
पुष्यराग इति रुयातं रत्नं रत्नपरीक्षकैः ॥ ४२ ॥
हेमच्छायं शिरोवृतं ज्योतिरङ्गारनिर्मलम् ।
पीतगात्रं गुरु स्निग्धं पुष्यरागं प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
रुक्षं क्षतलवृ श्वेतं कृष्णं गौरं सर्शकरम् ।
मलिनं विन्दुमद्रत्नं पुष्यरागं न शस्यते ॥ ४४ ॥

[पुष्यरागगुणाः ।]

पुष्यरागोऽम्लशीतश्च वातजिह्वापनः परम् ।
आयुः श्रियं च प्रज्ञां च धारणाल्कुरुते नृणाम् ॥ ४५ ॥
पुष्यरागं शुभं मेध्यं वस्तुसौभाग्यकीर्तिदम् ।
वाक्पदुत्तकरं हृद्यं विषद्धं दोषजित्परम् ॥ ४६ ॥

वज्रम् ॥

वज्रमिन्द्रायुधं वीरं भिदुरं कुलिशं पविः ।
अमेद्यमसिरं रत्नं हृदं भार्गवकं समृतम् ॥ ४७ ॥
खच्छं विद्युत्पर्मं स्निग्धं सुन्दरं लघु लेखनम् ।
षडारं तीक्ष्णधारं च सुसौम्यारं श्रियं दिशेत् ॥ ४८ ॥

[वज्राकरा वज्रभेदाश्च ।]

पौण्डमतङ्गहिमाचल-
सौराष्ट्रसुपारकोसलकलिङ्गः ।
ऐण्णा(पूर्णा)नदीतटद्वे-
त्यष्टौ वज्राकरा विनिर्दिष्टः ॥ ४९ ॥

श्यामं प्रपौण्डप्रभवं
किञ्चित्पतीतं मतङ्गगिरिजातम् ।
हिमवत्सुराष्ट्रसंभव-
माताम् कृष्णकान्ति सौपारम् ॥ ५० ॥

फुलशिरीषच्छायं
कोसलजं कनककान्ति कालिङ्गम् ।
ऐण्णानदीतटोद्भव
माहुवर्जुं सुधांशुनिभम् ॥ ५१ ॥

कलिङ्गकोसलौ देशौ मतङ्गद्विहिमालयौ ।
सौराष्ट्रपौण्डकौबेरा(ऐण्णा)करसूपारकौ तथा ॥ ५२ ॥

कृतादिषु युगेष्वेतौ वज्राणामाकरौ स्मृतौ ।
आकरेष्वेव वज्राणां खनिः स्रोतः प्रकीर्णकम् ॥ ५३ ॥

समुत्पत्तिस्थलं त्रेधा निर्दिष्टं सुरनाथिके ! ।

[वज्रगता गुणा दोषाश्च ।]

कोट्यः पार्श्वानि धाराश्च षडष्टौ द्वादशैव च ॥ ५४ ॥

इत्यच्छतीक्ष्णधाराग्रा वज्रस्याहुरथो गुणान् ।

मलो विन्दुश्च रेखा च तासः काकपदं तथा ॥ ५५ ॥

एते दोषास्समास्याताः पञ्च वज्रेषु संस्थिताः ।

कुर्यादशोघितं वज्रं कुष्ठदाहाङ्गारवम् ॥ ५६ ॥

हत्पार्श्वपीडां पाण्डुं च ततस्तच्छुद्धिरुच्यते ।

[वज्रशुद्धिः ।]

गृहीत्वाऽथ शुभं वज्रं व्याघ्रीकन्दोदरे क्षिपेत् ॥ ५७ ॥

महिषीशकृदाऽलिप्य करीपानौ विपाचयेत् ।

अहोरात्रात्समुद्भूत्य हयमूत्रेण सेचयेत् ॥ ५८ ॥

एवं पुनः पुनः पक्वं सप्तरात्राद्विशुश्र्यति ।

मेघनादाशमीश्यामाशृङ्गीमदनकोद्धवैः ॥ ५९ ॥

कुलत्थवेत्सागस्त्यसिन्दुवाराखुकर्णिकाः ।

एतेषां हयमूत्रेण कषायं साधितं पुनः ॥ ६० ॥

जम्बीरे कुलिशं क्षिप्त्वा हयमूत्रैस्त्वयं पचेत् ।

डोलायन्त्रविधानेन ततश्शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६१ ॥

कुलत्थकोद्रवक्षाथैर्डोलायन्ते विपाचयेत् ।

व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं सप्तरात्राशुद्धिमाप्नुयात् ॥ ६२ ॥

कुलत्थकोद्रवक्षाथं हयमूत्रं सुहीपयः ।

क्षिप्त्वा भाण्डे पचेत्स्मिन्व्याघ्रीकन्दगतं पविम् ॥ ६३ ॥

डोलायन्ते दिवारात्रं समुद्भूत्य पुनः क्षिपेत् ।

वज्रकन्दे मृदा कन्दं लिप्त्वा गजपुटे पचेत् ॥ ६४ ॥

तत्पक्वं पाचनद्रावैस्सेचितं शुद्धिमाप्नुयात् ।

व्याघ्रीकन्दगतं वज्रं मृदा लिप्तं पुटे पचेत् ॥ ६५ ॥

अहोरात्रात्समुद्भूत्य हयमूत्रेण सेचयेत् ।

वज्रीक्षीरेण वा सिंच्यादेवं शुद्धं तु मारयेत् ॥ ६६ ॥

वज्रमारणविधिः ॥

[विप्रजातीयवज्रमारणम् ।]

वक्ष्यते विप्रजात्यादेशशुद्धवज्रस्य मारणम् ।

विश्रान्तौ—अष्टमोळासः ।

६११

क्षेकं कर्कटास्थि च ॥ ६७ ॥

ग मूषामध्ये प्रलेपयेत् ।

पैषधैस्तैस्ततः परम् ॥ ६८ ॥

ततो मूषां निरोधयेत् ।

टेन महता पुनः ॥ ६९ ॥

टेनैकेन सिद्ध्यति ।

प्रजातीयवज्रमारणम् ।]

रुद्धं(वदरं)च ह्युदुम्बरम् ॥ ७० ॥

तत्कृते गोलके क्षिपेत् ।

पूर्ववन्मारयेद्धुवम् ॥ ७१ ॥

प्रजातीयवज्रमारणम् ।]

शिलायां(हं) पेषयेत्समम् ।

कच्छपास्थि च पेषयेत् ॥ ७२ ॥

कृते गोलके क्षिपेत् ।

पूर्ववत्तन्मृतं भवेत् ॥ ७३ ॥

जातीयवज्रमारणम् ।]

शिलां संपेषयेत्समम् ।

गोलके पूर्ववत्पचेत् ॥ ७४ ॥

तेन सम्यग्भवेन्मृतम् ।

कुञ्जपुंसकवज्रमारणम् ।]

क्षमियते तत्तदौषधैः ॥ ७५ ॥

ग्रुतिर्वज्रे नपुंसके ।

सामान्येन वज्रमारणविधिः ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

सामान्यसर्ववज्राणां वश्यते मारणक्रमः ॥ ७६ ॥

शुद्धं वज्रं मत्कुणानां रक्तैर्लिप्त्वा धमेत्पुनः ।

अग्निवर्णं क्षिपेन्मूत्रे गर्दभस्य पुनः पुनः ॥ ७७ ॥

लेपितं धमापितं तद्वदेवं कुर्यात्तिसप्तधा ।

तालकं मत्कुणैः पिष्टा तस्मिन्नोले क्षिपेत् तम् ॥ ७८ ॥

रुध्वा मूषां धमेद्गाढं हयमूत्रे विनिक्षिपेत् ।

समुद्धृत्य पुनस्तद्वत्सप्तवर्मूतो भवेत् ॥ ७९ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

मेषशूक्रं भुजज्ञास्थि कूर्मपृष्ठं शिलाजतु ।

गन्धकं कान्तपाषाणं मुनिपुष्पं सतालकम् ॥ ८० ॥

त्रिक्षारं पञ्चलवणं मेषशूक्रैन्द्रवारुणी ।

वज्रवल्ली मूषकर्णी बद्री कुट्टमलानि च ॥ ८१ ॥

मूषकस्य मलं स्तन्यं स्तुद्धर्कक्षीरमत्कुणम् ।

पञ्चाङ्गं शरपुंखस्य द्वास्थिनी खरमेषयोः ॥ ८२ ॥

पेटरिवीजं स्त्रीपुष्पं पारावतमलं शिला ।

पुष्पाणि चैव बाकुच्याः पञ्चाङ्गं तिमिरस्य च ॥ ८३ ॥

धात्रीवृक्षस्य पञ्चाङ्गं गोरंभा वाजिमूत्रकम् ।

हंसपादी वज्रकन्दं बृहतीफलसूरणम् ॥ ८४ ॥

गोजिहा कर्कटं मांसं मूत्रवर्गं च मिश्रयेत् ।

एतत्समस्तं व्यस्तं वा यथालाभं सुपिण्डितम् ॥ ८५ ॥

तत्पिण्डे निक्षिपेद्वज्रमन्धमूषागतं पुटेत् ।

कुलुत्थकोद्रवं पिष्टा हयमूने विलोलयेत् ॥ ८६ ॥

तन्मध्ये सेचयेत्तसां मूषापुटविनिर्गतम् ।

एवं पुनः पुनः कुर्यादेकविंशतिवारकम् ॥ ८७ ॥

आदाय तत्पुनर्वज्रं ताले मत्कुणपेषिते ।

गोलके निक्षिपेदुध्वा मूषां तीव्रानले धमेत् ॥ ८८ ॥

इत्येवं सप्तधा ध्वातं हयमूने निषेचयेत् ।

अनेन क्रमयोगेन मृतो भवति निश्चितम् ॥ ८९ ॥

तन्मृतं चूर्णयेत्खल्वे सिद्धयोग उदाहृतः ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

आमकं च मृतं ताप्यं पेटालीबीजटङ्कणम् ॥ ९० ॥

क्षीरं चोत्तरवारुण्या गन्धक तालकं शिला ।

चिञ्चावीजं मेषशृङ्गी स्त्रीपुष्पं चाम्लवेतसः ॥ ९१ ॥

पञ्चाङ्गं शरपुंखायाइशशदन्तं शिलाजतु ।

एतत्समस्तं व्यस्तं वा यथालाभं सुचूर्णयेत् ॥ ९२ ॥

सुहृकोत्तरवारुण्याः क्षीरस्त्वन्यैर्विमर्दयेत् ।

तद्गोलके क्षिपेद्वज्रं रुध्वा चैतान्धमेदृदम् ॥ ९३ ॥

गुद्धची सैन्धवं हिङ्गु समुत्तोतरवारुणी ।

क्वाथैः कौलुत्थकैः पिष्टा तम्भिन्ववाथे विनिक्षिपेत् ॥

तं वज्रं पूर्ववद्गोले कृत्वा रुध्वा धमेतथा ।

सेचनान्तं ततः कुर्यादेकविंशतिवारकम् ॥ ९५ ॥

तालकं मत्कुणायोगे सप्तवारं पुनर्वमेत् ।

सेचयेदध्मूनेण तद्वज्रं मियते ध्रुवम् ॥ ९६ ॥

[चतुर्थः प्रकारः ।]

त्रिवर्षीयोत्थकार्पासमूलमादाय पेषयेत् ।
त्रिवर्षनागवल्लया वा निजद्रावैः प्रपेषयेत् ॥ ९७ ॥
तद्गोलके क्षिपेद्वज्रं सूधा गजपुटे पचेत् ।
एवं सप्तपुटैः पक्वमेकैकेन कृतं भवेत् ॥ ९८ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

तालकासीसौराष्ट्रीभपामार्गस्य भस्म च ।
पिण्डा कौलुत्थैः कवायैस्तस्मिन्वज्रं सुतापितम् ॥ ९९ ॥
क्षिपेत्रिसप्तवाराणि मियते नाऽत्र संशयः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

वैकान्तभस्मना सार्धं पेषयेदम्लवेतसम् ॥ १०० ॥
तद्गोले निक्षिपेद्वज्रमन्धमूषागतं धमेत् ।
सेचयेदश्वमूत्रेण पूर्वगोले पुनः क्षिपेत् ॥ १०१ ॥
रुध्वा ध्मातः पुनस्सेच्यमेवंकुर्यात्तिसप्तधा ।
मियते नाऽत्र सन्देहसर्वयोगेषु योजयेत् ॥ १०२ ॥

[सप्तमः प्रकारः ।]

उत्तरावारुणीक्षीरैः कान्तपाषाणं सुखम् ।
क्षणं पिण्डा तु तद्गोलं क्षिप्त्वा तस्मिन्पचेहिनम् ॥
नृतैले गन्धतैलेन मियते नाऽत्र संशयः ।

[अष्टमः प्रकारः ।]

भूनागं गन्धकं चाऽथ नारीस्तन्येन पेषयेत् ॥ १०४ ॥
तद्गोलस्थं पचेद्वज्रं पूर्वतैले मृतं भवेत् ।

[नवमः प्रकारः]

सुहीक्षिरेण विमलां पिष्ठा तद्गोलके क्षिपेत् ॥ १०५ ॥
 वज्रं निरुद्य मूषां तु शुक्रां तीव्रग्निना धनेत् ।
 क्षिप्तामश्वस्य मूत्रे तु क्षिप्त्वा वज्रं समाहरेत् ॥ १०६ ॥
 इत्येवं सप्तधा कुर्यात्तस्तालकमत्कुण्डः ।
 पिष्ठा गोलं क्षिपेत्तस्मिन्वज्रमूषां निरुद्य च ॥ १०७ ॥
 धापितं पूर्ववत्सेच्यं सप्तवैर्मृतं भवेत् ।

[दशमः प्रकारः ।]

वज्रं मत्कुणरक्तेन लिप्त्वा लिप्त्वाऽतपे क्षिपेत् ॥
 शुक्रं लेप्यं पुनः शोप्यं यावत्सप्तदिनावधि ।
 विष्णुक्रान्तापेटकार्योद्वैसिज्ज्वेत्युनः पुनः ॥ १०९ ॥
 तप्तं तप्तं च तद्वज्रं शतवैर्मृतं भवेत् ।

[एकादशः प्रकारः ।]

गन्धकं चूर्णितं भाव्यं स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ॥ ११० ॥
 पुनस्त्रीरजसाऽलोड्यं तस्मिन्वज्रं सुतापितम् ।
 सेवयेत्तपयेदेकविंशद्वारान्मृतं भवेत् ॥ १११ ॥

[द्वादशः प्रकारः ।]

वज्रं नदीमहाशुक्रौ क्षिप्त्वा भाव्यं मुहुर्मुहुः ।
 स्तुष्ट्वर्केत्तमकन्यानां द्रवेणैकेन चातपे ॥ ११२ ॥
 कृष्णक(म)क्टमांसेन ऐषितं वेष्टयेत्युनः ।
 भूनागस्य मृदा सम्यग्घृतं भस्मत्वमाप्नुयात् ॥ ११३ ॥

[त्रयोदशः प्रकारः ।]

रक्तमूलस्य मूलैश्च मेघनादस्य कुट्टमैः ।
येषितर्वैष्टिं धातं वज्रं भस्म भवत्यलम् ॥ ११४ ॥

[चतुर्दशः प्रकारः ।]

मातुलुङ्गगतं वज्रं रुध्वा लिम्पेन्मृदा बहिः ।
पुटे पचेत्समुद्धृत्य तद्वच्छतपुटे पचेत् ॥ ११५ ॥

वज्रौदनभ्-वज्रमृदूकरणं वा ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

नागपर्णीद्रवैर्लिप्तं तत्पत्रैणैव वेष्टितम् ।
जानुमध्ये स्थितं यामं तद्वज्रं मृदुतां ब्रजेत् ॥ ११६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

मातृवाहकबीजस्य मध्ये वज्रं विनिक्षिपेत् ।
जम्बीरोदरगं वाऽथ दोलायन्त्रे दिनं पचेत् ॥ ११७ ॥
कुलुस्थकोद्रवकाशे त्रैफले वा कषायके ।
अहोरात्रात्समुद्धृत्य जम्बीरान्तः पुनः क्षिपेत् ॥ ११८ ॥
मातृवाहकबीजे वा पचेत्पक्षिप्य पूर्ववत् ।
पुनः क्षेप्यं पुनः पाच्यं त्रिदिनान्ते समुद्धरेत् ॥ ११९ ॥
बदरीवटनिम्बानामङ्कुराणि समाहरेत् ।
पिष्ठा तदगोलके वज्रं पूर्वपक्वं विनिक्षिपेत् ॥ १२० ॥
अश्वत्थपत्रके वेष्ट्य तदगोलं जानुमध्यगम् ।
दिनं वा धारयेत्कक्षे मृदुर्भवति निश्चितम् ॥ १२१ ॥

[तृतीयः प्रकारः ।]

पारदं तीक्ष्णचूर्णं च दिनमस्तेन मर्दयेत् ।

क्रियाकरणविश्रान्तौ—अष्टमोऽहसः ।

६१७

तद्गोले निक्षिपेद्वज्रं सूत्रेणावेष्टयेद्वहिः ॥ १२२ ॥

नागवल्लीदलैश्चैव वेष्टितं धान्वराशिगम् ।

मासान्ते तत्सुदृत्य लिपेत्तागलताद्रवैः ॥ १२३ ॥

तद्वैर्वेष्टितं जानुमध्यस्थं मृदुतां त्रजेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

कान्तपाषाणवक्त्रं वा चूर्णं वा कान्तलोहजम् ॥ १२४ ॥

ससूतमम्लयोगेन दिनमेकं विर्मद्येत् ।

तद्गोले निक्षिपेद्वज्रं निम्बकार्पासकोद्रवैः ॥ १२५ ॥

पत्रैः पिष्टसुसंपेष्य नागवल्लीदलैस्ततः ।

वेष्टितं जानुमध्यस्थं दिनान्ते मृदुतां त्रजेत् ॥ १२६ ॥

[पञ्चमः प्रकारः ।]

एरण्डवृक्षमध्ये तु तत्कले वा क्षिपेत्पविम् ।

मासमात्रात्सुदृत्य जानुमध्ये च पूर्ववत् ॥ १२७ ॥

कोमलं जायते वज्रं दिनान्ते नाडत्र संशयः ।

[षष्ठः प्रकारः ।]

वज्रं तितिरिमासेन वेष्टितं निक्षिपेन्मुखे ॥ १२८ ॥

अतिस्थूलस्य भेकस्य मुखं सूत्रेण वेष्टयेत् ।

निखनेद्वस्तमात्रायां शोण्यां मासात्सुद्धरेत् ॥ १२९ ॥

मण्डूकं सम्पुटे रुध्वा सम्यग्गजपुटे पचेत् ।

तद्रज्रं पूर्वगोलस्थं जानुमध्यगतं दिनम् ॥ १३० ॥

भवेद्वज्रौदनं साक्षात्पश्चादाहर्य योजयेत् ।

सर्ववज्रौदनानां तु मारणं पूर्ववद्ववेत् ॥ १३१ ॥

वज्रद्रुतिः ॥

क्षारत्वयं रामठं च चणकाम्लाम्लवेतसम् ।

ज्वालामुखीं चेक्षुरकं खलकुम्भीफलानि च ॥ १३२ ॥

स्नुहर्कपयसा श्लक्षणं पिण्डा तदगोलके क्षिपेत् ।

वज्रं विशोधितं सम्यग्वस्त्रे वध्वा हठात्पचेत् ॥ १३३ ॥

डोलायन्त्रेण धान्याम्ले द्रुतं मासाष्टकाद्ववेत् ।

वज्रवल्लयन्तरस्थं वा कृत्वा वज्रं निरोधितम् ॥ १३४ ॥

अम्लभाण्डगतं सेच्यं सप्ताहाद्द्रवतां त्रजेत् ।

भस्मौदनं द्रुतिश्चेति त्रिविधं वज्रमारणम् ॥ १३५ ॥

रसबन्धकरं प्रोक्तं नागार्जुनपुरस्सरैः ।

वज्रगुणाः ॥

वज्रं च षड्सोपेतं सर्वरोगापहारकम् ॥ १३६ ॥

सर्वाधशमनं सौख्यं देहदाढर्यं रसायनम् ।

वज्रं रत्नोत्तमं पुण्यं श्रीसौभाग्यविर्वधनम् ॥ १३७ ॥

आयुष्यं धन्यमोजस्यं यशस्यं सर्वपापमजित् ।

आयुर्बलं देहसौख्यं रूपं कान्ति करोति च ॥ १३८ ॥

सेवितं हन्ति रोगांश्च मृतं वज्रं न संशयः ।

नीलम् ॥

नीलस्तु सौरिलं स्याननीलाश्मा नीलरत्नकः ॥ १३९ ॥

नीलोपलस्तुणग्राही महानीलसुनीलकः ।

इन्द्रनीलमणिस्तत्र चतुर्धा जातिभेदतः ॥ १४० ॥

सितच्छायो भवेद्विषो रक्तः क्षत्रियजातिकः ।

पीतस्तु वैश्यजातिर्यो वृषलः कृष्णदीधितिः ॥ १४१ ॥

[नीलस्य गुणा दोषाश्च ।]

नीलीरससमाभासा वैष्णवीपुप्पसन्निभा ।

लबलीपुप्पसङ्काशा नीलेन्दीवरसप्रभा ॥ १४२ ॥

अतसीपुप्पसङ्काशा चाष(भस्म)पक्षसमद्युतिः ।

कृष्णत्रिकर्णिकापुप्पसमानद्युतिधारिणी ॥ १४३ ॥

मयूरकण्ठसच्छाया शमोः कण्ठनिभा तथा ।

विष्णुदेहसमाभासा भृङ्गपत्रसप्रभा ॥ १४४ ॥

एताश्छायाश्चुभक्ता इन्द्रनीलमहामणेः ।

गुरुत्वं स्निग्धकान्तित्वं सुरागं पार्श्वरञ्जनम् ॥ १४५ ॥

तृणग्राहित्वमित्येते गुणाः पञ्च प्रकीर्तिताः ।

न विम्लो(निम्नो)निर्मलो गात्रो मसृणो गुरुदीप्तिकः ॥

तृणग्राही मृदुनीलो दुर्लभो लक्षणान्वितः ।

इन्द्रनीलं शुभं वर्णं सर्वपापनिवर्हणम् ॥ १४७ ॥

आयुर्यशो वलं लक्ष्मीमारोग्यं च प्रयच्छति ।

नीलस्तिक्तकोष्णश्च कफपित्तानिलापहः ॥ १४८ ॥

यो दधाति शरीरेऽस्य सौर्रिङ्गलदो भवेत् ।

गोमेदकः ॥

गोमेदकस्तु गोमेदो राहुरत्वं तमो मणिः ॥ १४९ ॥

स्वर्भानवष्वडाहोऽयं पिङ्गस्फटिक इत्यपि ।

गोमूत्राभं यन्मृदु स्निग्धमुष्णं

शुद्धच्छयं गौरवं यच्च वर्ते ।

हेमारकं श्रीमतां योग्यमेतत्

गोमेदास्यं रत्नमास्याति सन्तः ॥ १५० ॥

मधुविन्दु(धूच्छिष्ट)समच्छायं गोमूत्राज्यसमप्रभम् ॥

हेमरक्तं गुरु सच्छं स्निग्धं गोमेदकं शुभम् ।

श्वेतं कृष्णं रङ्गहीनं त्रासरेखादिदूषितम् ॥ १५२ ॥

कर्कशं पाटलाकारं दुष्टं गोमेदकं त्यजेत् ।

[गोमेदकगुणाः ।]

मेध्यं गोमेदकं रत्नं यशस्यं श्रीविर्घनम् ॥ १५३ ॥

मङ्गल्यं कान्तिजननं स्निग्धं सर्वविषापहम् ।

गोमेदकोऽम्लमुष्णं च वातकोपविकारजित् ॥ १५४ ॥

दीपनं पाचनं चैव धृतोऽयं पापनाशनः ।

वैद्यर्यम् ॥

वैद्यर्यं केतुरत्नं च स्वशब्दाऽकुरञ्जं तथा ॥ १५५ ॥

विद्वरभूमिजं रत्नं प्रावृष्यं पञ्चनाम च ।

कल्पान्तकालक्षुभितांबुराशि-

निदाह(हर्षाद)कल्पादितिजेन्द्रनादात् ।

वैद्यर्यमुत्पन्नमनेकवर्णं

शोभाभिरामद्युतिरत्नवर्यम् ॥ १५६ ॥

अविदूरे विद्वरस्य गिरेरुत्तुङ्गरोधसः ॥ १५७ ॥

कोङ्कचोलकसीमान्ते मणेस्तस्याकरस्सृतः ।

तत्र दैत्येन्द्रनिनदं प्रति मेघसुगर्जितैः ॥ १५८ ॥

समुद्भवन्ति वैद्यर्यमणयः प्रावृढागमे ।

सिताश्रघूमसङ्काशमीषत्कृष्णं सितं तु यत् ॥ १५९ ॥

वैद्यर्यं नाम तत्त्वोक्तं रत्नवर्णपरीक्षकैः ।

वेणुपत्रविडालक्षिशिखिकण्ठसमद्युति ॥ १६० ॥

मिनग्दगात्रं गुरु सच्छं वैद्वर्यं गुणवन्मत्स् ।
रेखाभिन्नं लघु म्पष्टं शिलाङ्गरक्कर्दमम् ॥ १६१ ॥
विवर्णं परुषं कृपणं वैद्वर्यं दोषवत्यजेत् ।

[वैद्वर्यस्य गुणाः ।]

वैद्वर्यं विशदं स्तिंगं प्रीत्यायुर्वलवर्धनम् ॥ १६२ ॥
मङ्गल्यं धारणात्तद्वि सर्वप्रहविषापहम् ।
वैद्वर्यमम्लमुपाणं च कफमारुतनाशनम् ॥ १६३ ॥
गुल्मशूलप्रशमनं भूषितं च शुभावहम् ।

पञ्चरत्नानि ॥

माणिक्यं मौक्तिकं वज्रं नीलं मरकतं तथा ॥ १६४ ॥
पञ्चरत्नमिति प्रोक्तं पाप्मालक्ष्मीविषापहम् ।

नवरत्नानि ॥

गोमेदकं युष्परागं वैद्वर्यमपि विद्मम् ॥ १६५ ॥
पञ्चरत्नैस्सहैतानि नवरत्नानि निर्दिशेत् ।

उपरत्नानि ॥

सूर्यकान्तः ॥

अथ भवति सूर्यकान्तः

तपनमणिस्तापनश्च रविकान्तः ।

दीप्तोपलोऽग्निगर्भे

ज्वलनाशमाऽर्कोपलश्च वसुनामा ॥ १६६ ॥

श्वेताभ्रकसमं वर्णैर्हिमाद्वौ चन्द्रसन्निभम् ॥ १६७ ॥

निर्मलं च प्रभायुक्तं स्फटिकं श्रेष्ठमुच्यते ।

हिमालये सिंहले च विन्ध्ये रेवातटे तथा ॥ १६८ ॥

पद्मरागोद्भवे स्थाने विविधं स्फटिकं भवेत् ।
 सूर्यकान्तं च तत्रैकं चन्द्रकान्तं तथाऽपरम् ॥ १६९ ॥
 सूर्यशुस्पर्शमात्रेण वह्नि वमति तत्क्षणात् ।
 सूर्यकान्तं तदाख्यातं स्फटिकं रत्नवेधितम् ॥ १७० ॥

[सूर्यकान्तस्य गुणः ।]

सूर्यकान्तो भवेदुष्णो निर्मलश्च रसायनम् ।
 वातश्लेष्महरो मेध्यः पूजनाद्रवितुष्टिदः ॥ १७१ ॥

चन्द्रकान्तः ॥

इन्दुकान्तश्चन्द्रकान्तश्चन्द्राश्मा संस्कोपलः ।
 शीताश्मा चन्द्रिकाद्रावः शशिकान्तश्च सतधा ॥ १७२ ॥

स्त्रिघं इवेतं पीतमताऽसमन्ताद्-
 धते चितं स्वस्थां यन्मुनीनाम् ।
 यच्च द्रावं याति चन्द्रांशुसङ्गे
 जात्यं रत्नं चन्द्रकान्ताख्यमेतत् ॥ १७३ ॥

[चन्द्रकान्तस्य गुणः ।]

चन्द्रकान्तस्तु शिशिरः स्त्रिघः पितासदाहनुत् ।
 शिवप्रीतिकरः स्वच्छो ग्रहालक्ष्मीविषापहः ॥ १७४ ॥

स्फटिकम् ॥

स्फटिकस्तोपलस्या-
 दमलमणिस्तारकोपलस्वच्छः ।
 शीतोष्णवीर्यमक्षणः
 पितं वातं निहन्ति शोफमम् ॥ १७५ ॥
 पुरा प्रोक्तं हि कान्तस्य मया ते लक्षणादिकम् ।

वैक्रान्तम् ॥

वैक्रान्तं चैव विक्रान्तं नीलवज्रं कुबञ्जम् ॥ १७६ ॥

गोनाशं क्षुद्रकुलिशं चूर्णवज्रं च गोनसम् ।

श्वेतो रक्तश्च पीतश्च नीलः पारावतच्छविः ॥ १७७ ॥

श्यामलः कृपणवर्णश्च कर्वुरश्चाष्टधा हि सः ।

वज्राभावे तु वैक्रान्तं रसवीर्यादिके समम् ॥ १७८ ॥

अष्टासश्चाष्टफलकष्टकोणो मसृणो गुरुः ।

शुद्धमिश्रितवर्णेश्च युक्तो वैक्रान्त उच्यते ॥ १७९ ॥

[वैक्रान्तशुद्धिः ।]

कुलत्थकाथसंस्विन्नो वैक्रान्तः परिशुद्धति ।

त्रिक्षारैः पञ्चलवर्णवसामूलाम्लकोद्रवैः ॥ १८० ॥

मत्स्यतैलघृतैस्तुल्यैः कुलत्थैः काञ्जिकान्वितैः ।

सप्ताहं डोलिकायन्त्रे व्याप्रीकल्दगतं पचेत् ॥ १८१ ॥

तस्वर्णं तु वैक्रान्तं शुद्धिमायाति निश्चितम् ।

[वैक्रान्तभस्म ।]

हयमूत्रेण तत्सेच्यं तप्तं तप्तं द्विसप्तधा ॥ १८२ ॥

ततश्चोत्तरवारुण्याः पञ्चाङ्गोलके क्षिपेत् ।

रुध्वा मूषां पुटे पक्षा पुनरुद्धृत्य गोलके ॥ १८३ ॥

क्षिप्त्वा रुध्वा पुटेदेवं सप्तधा भस्तां त्रजेत् ।

वैक्रान्तसत्त्वम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

वैक्रान्तस्य पलैकं तु पलैकं टङ्गणस्य च ॥ १८४ ॥

रविक्षीरे दिनं भाव्यं मर्द्य शिशुद्रवैर्दिनम् ।

पद्मरागोद्भवे स्थाने विविधं स्फटिकं भवेत् ।
 सूर्यकान्तं च तत्रैकं चन्द्रकान्तं तथाऽपरम् ॥ १६९ ॥
 सूर्याशुस्पर्शमात्रेण वह्नि वमति तत्क्षणात् ।
 सूर्यकान्तं तदाख्यातं स्फटिकं रत्नवेघितम् ॥ १७० ॥

[सूर्यकान्तस्य गुणाः ।]

सूर्यकान्तो भवेदुष्णो निर्मलश्च रसायनम् ।
 वातश्लेष्महरो मेध्यः पूजनाद्रवितुष्टिदः ॥ १७१ ॥

चन्द्रकान्तः ॥

इन्दुकान्तश्चन्द्रकान्तश्चन्द्राशमा संस्वोपलः ।
 शीताशमा चन्द्रिकाद्रावः शशिकान्तश्च सप्तमा ॥ १७२ ॥

स्त्रियधं इवेतं पीतमत्ताऽसमन्ताद्-
 धते चित्तं स्वस्तरां यन्मुनीनाम् ।
 यच्च द्रावं याति चन्द्रांशुसङ्गे
 जात्यं रत्नं चन्द्रकान्ताख्यमेतत् ॥ १७३ ॥

[चन्द्रकान्तस्य गुणाः ।]

चन्द्रकान्तस्तु शिशिरः स्त्रियः पित्तासदाहनुत् ।
 शिवप्रीतिकरः स्वच्छो ग्रहालक्ष्मीविषापहः ॥ १७४ ॥

स्फटिकम् ॥

स्फटिकस्तोपलस्या-
 दमलमणिस्तारकोपलस्सच्छः ।
 शीतोष्णवीर्यमक्षणः
 पित्तं वातं निहन्ति शोफमम् ॥ १७५ ॥
 पुरा प्रोक्तं हि कान्तस्य मया ते लक्षणादिकम् ।

वैक्रान्तम् ॥

वैक्रान्तं चैव विक्रान्तं नीलवज्रं कुवञ्चकम् ॥ १७६ ॥
 गोनाशं क्षुद्रकुलिं चूर्णवज्रं च गोनसम् ।
 श्वेतो रक्तश्च पीतश्च नीलः पारावतच्छविः ॥ १७७ ॥
 श्यामलः कृष्णवर्णश्च कर्वुरश्चाष्टधा हि सः ।
 वज्रामावे तु वैक्रान्तं रसवीर्यादिके समम् ॥ १७८ ॥
 अष्टासश्चाष्टफलकप्तक्त्वो मसुणो गुरुः ।
 शुद्धमिश्रितवर्णैश्च युक्तो वैक्रान्त उच्यते ॥ १७९ ॥

[वैक्रान्तशुद्धिः ।]

कुल्लथ्यकाथसंस्विन्नो वैक्रान्तः परिशुद्धयति ।
 त्रिक्षारैः पञ्चलवर्णवसामूलाम्लकोद्रवैः ॥ १८० ॥
 मत्स्यतैलघृतस्तुल्यैः कुल्लथैः काङ्जिकावितैः ।
 सप्ताहं डोलिकायन्त्रे व्याघ्रीकन्दगतं पचेत् ॥ १८१ ॥
 तप्तवर्णं तु वैक्रान्तं शुद्धिमायाति निश्चितम् ।

[वैक्रान्तभस्म ।]

हयमूत्रेण तत्सेच्यं तप्तं तप्तं द्विसप्तधा ॥ १८२ ॥
 ततश्चोत्तरवारुण्याः पञ्चाङ्गैर्गोलके क्षिपेत् ।
 रुध्वा मूषां पुटे पक्षा पुनरुद्धृत्य गोलके ॥ १८३ ॥
 क्षिप्त्वा रुध्वा पुटेदेवं सप्तधा भस्तां त्रजेत् ।

वैक्रान्तसत्त्वम् ॥

[प्रथमः प्रकारः ।]

वैक्रान्तस्य पलैर्कं तु पलैर्कं टङ्कणस्य च ॥ १८४ ॥
 रविक्षीरे दिनं भाव्यं मर्द्य शिशुद्रवैर्दिनम् ।

गुज्जापिण्याकवहीनां प्रतिकर्ष वियोजयेत् ॥ १८५ ॥

अनेन गुलिकां कृत्वा कोष्ठीयन्ते धमेद्वद्भम् ।

शङ्खकुन्देन्दुसङ्काशं सत्वं वैक्रान्तजं भवेत् ॥ १८६ ॥

[द्वितीयः प्रकारः ।]

वैक्रान्तं वज्रकन्दं च समं स्तुक्यपथसा सह ।

महिषीनवनीतं च सक्षौद्रं मर्दयेद्विनम् ॥ १८७ ॥

पूर्ववद्धमनात्सत्वमिन्द्रगोपनिमं भवेत् ।

[तृतीयः प्रकारः ।]

वन्ध्याचूर्णं सवैक्रान्तं छायायां मर्दयेत्समम् ॥ १८८ ॥

अजामूर्तैर्दिनैकं तु सत्वं रजतवद्धवेत् ।

[चतुर्थः प्रकारः ।]

मिथ्यतेऽष्टपुर्टैर्गन्धनिम्बुकद्रवसंयुतः ॥ १८९ ॥

सत्वपातनयोगेन मर्दितश्च वटीकृतः ।

मूषायां वटिकां धमातो वैक्रान्तसत्वमुत्सृजेत् ॥ १९० ॥

[वैक्रान्तद्वुतिः ।]

श्वेतवर्णं तु वैक्रान्तमम्लवेतसभावितम् ।

सप्ताहान्नाल सन्देहः स्वरे धर्मे द्रवत्यलम् ॥ १९१ ॥

केतकीस्वरसं तुल्यं सैन्धवं स्वर्णपुष्पिकम् ।

इन्द्रगोपसमं युक्तं सर्वं भाष्डे विनिक्षिपेत् ॥ १९२ ॥

सप्ताहं श्वेदयेत्तस्मिन्वैक्रान्तं द्रवतां ब्रजेत् ।

[वैक्रान्तगुणाः ।]

आयुःप्रदश्च वल्वर्णकरोऽतिष्ठृप्यः
प्रज्ञाप्रदः सकलदोषमदापहारी ।
दीपाग्निकृत्यविसमानगुणस्तरस्वी
वैक्रान्तकः खलु वपुर्वल्लोहकारी ॥ १९३ ॥

राजावर्तः ॥

आवर्तमणिरावर्ते राजावर्तोऽनलाह्यः ॥ १९४ ॥
राजावर्तरसस्याथ लक्षणं कथयाम्यहम् ।
वर्णेन भ्रमराभस्याद्द्विःप्रकारः प्रकर्मतः ॥ १९५ ॥
एकश्चूर्णाकृतिर्जेयो द्वितीयो गोलकात्मकः ।
स्वर्णविन्दुसमायुक्तः स्थिररागस्थिरत्वदः(व्यधः) ॥
रसदो(जतो)द्वावरागस्य(श्च) वर्णोत्कर्षेऽतिदक्षिणः ।
नागस्य रञ्जने श्रेष्ठस्तारे रञ्जनकर्मणि ॥ १९७ ॥
सर्वेषां चलरागाणां रागवन्धनकृन्मतः ।
राजावर्तोऽल्परक्तोरुनीलिकामिश्रितप्रभः ॥ १९८ ॥
गुरुश्च मस्तृणः श्रेष्ठस्तदन्यो मध्यमः स्मृतः ।

[राजावर्तादिशुद्धिः ।]

निम्बुद्रवैस्सगोमूत्रैस्सक्षारैस्स्वेदिताः खलु ॥ १९९ ॥
द्वित्रिवारेण शुद्धन्ति राजावर्तादिधातवः ।

[राजावर्तभस्म ।]

लुङ्गाम्बुगन्धकोपेतो राजावर्तो विचूर्णितः ॥ २०० ॥
पुटनात्सप्तवारेण राजावर्तो मृतो भवेत् ।

[राजावर्तसत्त्वम् ।]

राजावर्तमयः पात्रे पाचयेन्माहिपैर्यृतैः ॥ २०१ ॥

पयोमिश्र दिनं चैकं मित्रपञ्चकमिश्रितम् ।

रजन्या पञ्चरात्रेण पिण्डीभूतं तु कारयेत् ॥ २०२ ॥

खादिराङ्गारयोगेन कोष्ठयां सत्वं विमुच्यति ।

[राजावर्तगुणाः ।]

प्रमेहक्षयदुर्नामपाण्डुश्लेष्मानिलापहः ॥ २०३ ॥

दीपनः पाचनो वृष्यो राजावर्तो रसायनः ।

गरुडोद्भारः ॥

सस्यको गरुडोद्भारः कालजिद्विषसा(मा)रकः ॥ २०४ ॥

कालकूटविधं पीत्वा गरुडसोद्भुमक्षमः ।

तदा निर्गत्य तच्चंचोर्बहुधा सस्यकोऽभवत् ॥ २०५ ॥

महारसस्सस्यकस्स्याल्मभाभिः पञ्चभिर्युतः ।

धबलो मेचकः पीतो हरितश्चातिलोहितः ॥ २०६ ॥

अतिस्थितो वीतिहोतसर्वतस्सर्वरूपमाक् ।

[गरुडोद्भारगुणाः ।]

धबलो हरितश्चैव शस्यते तारकर्मणि ॥ २०७ ॥

लोहितो मेचकः पीतश्चस्यते हेमकर्मणि ।

सस्यकस्सर्वोगन्धो विषमृत्युभयापहः ॥ २०८ ॥

विमलः ॥

विमलो निर्मलस्वच्छो विमलस्वच्छवाहुकः ।

बाणसंख्यामिधं शस्तं तारहेम द्विधाकृतः ॥ २०९ ॥

विमलस्त्रिविधः प्रोक्तो हेमाद्यत्तारपूर्विकः ।
तृतीयः कांस्यविमलस्त्र ऋन्त्या स लक्ष्यते ॥ २१० ॥
वर्तुलः कोणसंयुक्तः स्त्रिघश्च फलकान्वितः ।

[विमलगुणः ।]

मरुतिपत्तहरो वृप्यो विमलोऽतिरसायनः ॥ २११ ॥
पूर्वो हेमक्रियासूक्तो द्वितीयो वृप्यकर्मणि ।
तृतीयो मेषजे तेषु पूर्वपूर्वो गुणोत्तरः ॥ २१२ ॥

[विमलशुद्धिः ।]

आटख्खरसे स्विन्नो विमलो विमलो भवेत् ।
कदलीकन्दतोयेन विमलं प्रथमं पचेत् ॥ २१३ ॥
अम्लवेतसधान्याम्लमेषीमूत्रे ततः पचेत् ।
डोलायन्ने चतुर्थं शुद्धिरेषां महोत्तमा ॥ २१४ ॥
कार्कोटीमेषशृङ्गयुत्थैर्द्वैर्जीवैर्जीवैर्दिनम् ।
भावयेदातपे तीव्रे विमला शुद्धयति ध्रुवम् ॥ २१५ ॥

[विमलसत्त्वम् ।]

विमलं शिश्रुतोयेन कांक्षीकासीसटङ्गैः ।
वज्रकन्दसमायुक्तमर्मवयेत्कदलीरसैः ॥ २१६ ॥
मोक्षकक्षारसंयुक्तमन्धमूषागतं धमेत् ।
सत्वं चन्द्रार्कसङ्काशं पतत्यस्य न संशयः ॥ २१७ ॥

पेरोजः— हरिताश्मा ॥

हरिताश्मा च पेरोजो विषारातिर्हरिन्मणिः ।
रसवीर्यविपाकेषु सस्यकस्य गुणानुगः ॥ २१८ ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ अष्टमोल्लासः ॥

॥ नवम उत्त्वासः ॥

दिव्यौषधिमहौषधिप्रशंसा ॥

श्रीभैरवी—

कीदृशी ओषधी नाथ ! रसकर्मकरी शुभा ।

केन वा भस्स सूतश्च केन वा खोटबन्धनम् ॥ १ ॥

निर्जीवत्वं गतस्सूतः कथं जीवं ददाति सः ।

निर्जीवेन तु जीवत्वं कथं जीवति शङ्कर ! ॥ २ ॥

एतन्मे संशयं ब्रूहि यथा जानाम्यहं शिव ! ।

श्रीभैरवः—

श्रुणु भैरवि ! तत्सर्वमपूर्वं कथयामि ते ॥ ३ ॥

ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राद्यैर्न ज्ञातं वीरवन्दिते ! ।

वलीपलितरोगन्ना मृत्युदारिद्यभज्जनाः ॥ ४ ॥

रसकर्मकरा दिव्याः कुलौषध्यस्सुसिद्धिदाः ।

अमन्ति पशवो मूढाः कुलौषधिविवर्जिताः ॥ ५ ॥

तृणौषधिरसानां च नैव सिद्धिः प्रजायते ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलौषधिः ॥ ६ ॥

दिव्यौषधयश्चतुष्पष्टिः कुलमध्ये व्यवस्थिताः ।

नैव जानन्ति मूढास्ताशिशवमोहेन मोहिताः ॥ ७ ॥

अदिव्यास्तु तृणौषध्यो जायन्ते गिरिगृहे ।

तृणौषध्या रसे सूतं नैव बन्धं कदाचन ॥ ८ ॥

अक्षयं नैव तिष्ठेतु कुलौषधिविवर्जितम् ।

कुलौषध्या विहीनास्तु गगनं च न हन्ति ते ॥ ९ ॥

स रसस्तु वररोहे वह्मध्ये न तिष्ठति ।
 न स्तो न च वा भस्तु नैव द्रव्यं करोति सः ॥१०॥

किञ्चिद्द्रव्यं प्रकुर्वन्ति धाम्यमानं न तिष्ठति ।
 पत्रे पाके कषे छेदे नैव तिष्ठति काञ्चनम् ॥ ११ ॥

नैव वेषं शतादूर्ध्वं करोति स रसः प्रिये ! ।
 यावन्न चावद्मेकं तु विकीर्तं ततु काञ्चनम् ॥ १२ ॥

धर्मर्थिकाममोक्षेषु नैव दद्यात् तथिये ! ।
 दिव्यौषध्या यदा देवि ! रसेन्द्रो मर्दितो भवेत् ॥१३॥

कालिकारहितसूतसदा भवति पार्वति ! ।
 परस्य हरते कालं कालिकारहितो रसः ॥ १४ ॥

अष्टानां चैव लोहानां मलं शमयति क्षणात् ।
 महामूर्च्छार्गतं सूतं को वाऽपि कथयेन्मृतम् ॥ १५ ॥

दिव्यौषध्या रसेनैव जायते नष्टचेतनः ।
 पञ्चभूतात्मकसूतस्तिष्ठते च सदाशिवः ॥ १६ ॥

रसौषध्यो महौषध्यस्त्रिष्ठौषध्यस्तथाऽपराः ।
 दिव्यौषध्य इति प्रोक्ता मया प्रोक्ताश्चतुर्विधाः ॥१७॥

दिव्यौषध्यो निगद्यन्ते तासु ता गुणवत्तराः ।
 वृक्षवल्लीलतागुल्मतृणवन्दानिका इति ॥ १८ ॥

रसवन्धकरौषध्यषष्ठुविधा परिकीर्तिः ।

चतुष्प्रश्निर्दिव्यौषध्यः ॥

१. सोमवल्ली ।

सोमवल्ली महागुल्मा यक्ष(ज्ञ)श्रेष्ठा धनुर्लता ॥ १९ ॥

सोमाहा गुल्मवल्ली च यज्ञवल्ली द्विजप्रिया ।

सोमक्षीरा च सोमा च यज्ञा दिव्यलता स्मृता ॥ २० ॥

सोमवल्ली कदुशशीता मधुरा पित्तदाहनुत् ।

तृष्णाविशेषशमनी पाचनी च रसायनी ॥ २१ ॥

पञ्चाङ्गका पञ्चदशच्छदाढ्या

सर्पाकृतिश्शोणितपर्वदेशा ।

सा सोमवल्ली रसबन्धकर्म

करोति राकादिवसोपनीता ॥ २२ ॥

कृष्णो पक्षे प्रगलति दलं प्रत्यहं चैकमेकं

शुक्ले पक्षे प्रभवति पुनर्लंबमाना लता स्यात् ।

तस्याः कन्दः कलयति तरां पूर्णिमायां गृहीतो

बघ्वा सूतं कनकसहितं देहलोहं विधत्ते ॥

इयं सोमलता नाम वल्ली परमदुर्लभा ।

अनया बद्धसूतेन्द्रो लक्षवेधी प्रजायते ॥ २४ ॥

चतुर्विशतिसोमानां लक्ष्म व्यक्तं रसायने ।

२. सोमवृक्षः- महिषवल्ली च ।

करोति सोमवृक्षोऽपि रसबन्धवधादिकम् ॥ २५ ॥

पूर्णिमादिवसानीतस्तर्योर्वल्ली गुणाधिका ।

प्रोक्ता महिषवल्ली च प्रतिसोमाऽन्तवस्त्रिका ॥ २६ ॥

अपत्रवस्त्रिका प्रोक्ता काण्डशास्त्रा पर्यस्विनी ।

रसवीर्यविपाकेषु सोमवल्ली समा स्मृता ॥ २७ ॥

३. स्थलपद्मिनी ।

अथातस्थलपद्मिन्या दिव्यौषध्या विधि शृणु ।

पद्मिनीसद्वशा पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशी ॥ २८ ॥

भङ्गे चैव स्वेतकीरं रक्तवर्णं मुशोभनम् ।
आकम्य बामपादेन पश्येद्गनमण्डलम् ॥ २९ ॥
पश्येच तारकायुक्तं ग्रहनक्षत्रमण्डलम् ।
लक्ष्योजनतो देवि ! सा ज्ञेया स्थलपदमिनी ॥ ३० ॥

४. गोनसा ।

गोनसाकारवल्ली स्याच्चित्रमण्डलमण्डिता ।
जरारुद्भूत्युशमनी रसवन्धवधक्षमा ॥ ३१ ॥

५. उच्चटा ।

अथोच्चटां प्रवक्ष्यामि रसवन्धकर्णी प्रिये ! !
एकमेव भवेत्तालं तस्या रोमप्रवेष्टनम् ॥ ३२ ॥
तस्याग्रे च भवेत्पुष्पं शुक्तुण्डस्य सन्निभम् ।
तत्पत्राणि च देवेशि ! शुकपिञ्छनिभानि च ॥ ३३ ॥
तत्कन्दं कूर्मसंस्थानं क्षीरं सिन्दूरसन्निभम् ।
जलं स्वेन्मधूच्छिष्टे तत्समादाय पार्वति ! ॥ ३४ ॥
वेदयेत्सर्वलोहानि काञ्चनानि भवन्ति च ।

६. ईश्वरी ।

ईश्वरीत्युच्यते काचिदीश्वरीतुल्यरूपिणी ॥ ३५ ॥
भूरिक्षीरपरिक्षावा सवीजरसवन्धिनी ।

७. भूतकेशी ।

निष्पत्रसद्वक्षत्रा भूतकेशीति कथ्यते ॥ ३६ ॥
न व(व)ध्यते यथा सूतसूतोऽसौ भि(हि)निवन्धकः ।

८. कृष्णलता ।

भिन्नकज्जलसङ्काशा लता कृष्णलतेत्यसौ ॥ ३७ ॥

निर्वीजमपि वध्नाति रसं सर्वविषापहा ।

९. लशुनवल्ली ।

नामा लशुनवल्ली च तद्वैससद्वशच्छदा ॥ ३८ ॥
क्षरत्क्षीरा सुकन्दा च रसं वध्नाति वेगतः ।

१०. रुदन्ती ।

चणपत्रोपमैः पत्रैः पुष्पैरपि च तादृशी ॥ ३९ ॥
रुदन्ती नाम विस्थाता धधस्ताजलवर्षिणी ।
रुदन्तीव जनान्हट्टा मृत्युदैन्यजराकुलान् ॥ ४० ॥
चतुर्विधा तु सा ज्ञेया पीता रक्ता सिताऽसिता ।
जारितांत्रं रसं हन्याद्वध्नाति च रसायनी ॥ ४१ ॥

११. वाराही ।

मुसलीकन्दवत्कन्दा तद्वलाकारवद्वला ।
सुक्षीरा रोमशा सोक्ता वाराही रसबन्धनी ॥ ४२ ॥

१२. सप्तपत्री ।

सप्तपलवसंपूर्णा सप्तपत्रीत्यसौ मता ।
रसायनी जश्वनी च वध्यते पारदस्तथा ॥ ४३ ॥

१३. नागिनी ।

नागिनीत्युदिता वल्ली नागभोगसमाङ्गिका ।
सर्पादिकविषब्धी च सा स्वच्छरसबन्धनी ॥ ४४ ॥

१४. सर्पिणी ।

सर्पिणी लतिका चान्या सर्पवद्रुक्यष्टिका ।
सक्षीरा स्निघपता च बालपारदबन्धनी ॥ ४५ ॥

१५. छत्रिणी ।

छत्रवद्दण्डपता या नातिनीचा न चोक्ता ।
सुक्षीरा छत्रिणी नाम रसवन्धकरी मता ॥ ४६ ॥

१६. गोशृङ्खी ।

पर्वतेऽस्मसमुद्भूता गोकन्दाकृतिकल्दयुक् ।
क्षता मुच्चति सा क्षीरं गोशृङ्खी रसवन्धिनी ॥ ४७ ॥

१७. ज्योतिर्लता ।

ज्योतिर्नाम्नी त्रिधा प्रोक्ता वृक्षकन्दतृणात्मिका ।
गिरौ ज्वलति सा रात्रौ लतापारदबन्धिनी ॥ ४८ ॥

१८. रक्तवल्ली ।

रक्तक्षीरदलाङ्गा या नातिविस्तरवल्लिका ।
रक्तवल्लीयसौ दिव्या निर्दिष्टा रसवन्धिनी ॥ ४९ ॥

१९. पद्मचल्ली ।

या पद्मपत्राकृतिपत्रवल्ली
सा पत्रवल्लीत्युदिता रसज्जैः ।
सक्षीरकन्दा सलिलोद्भवा च
क्षितौ न तिष्ठेद्रसवन्धनी सा ॥ ५० ॥

२०. काकिनी ।

स्थूलकण्टकवर्णाङ्गा सा प्रोक्ता काकिनी लता ।
रसवन्धकरी सैषा जरामृत्युविनाशिनी ॥ ५१ ॥

२१. चाण्डाली ।

चाण्डालीति विनिर्दिष्टा त्रिचतुःपत्रधारिणी।
सा च रक्ता क्षीरकन्दा तया सूतो निवध्यते ॥ ५२ ॥

प्रोक्तश्चण्डालकन्दस्यादेकपत्रो द्विपत्रकः ।
त्रिपत्रोऽथ चतुःपत्रः पञ्चपत्रश्च मेदतः ॥ ५३ ॥

२२. ताम्रवल्ली ।

ताम्रवर्णलतापत्रपुष्पक्षीरसमन्विता ।
सा ताम्रवल्लिका प्रोक्ता रसलोहादिसाक्षनी ॥ ५४ ॥

२३. पीतवल्ली ।

पीतपत्रलतापुष्परसयुक्ताऽतिदुर्लभा ।
सा पीतवल्लिकेत्युक्ता रसबन्धविधौ हिता ॥ ५५ ॥

२४. विजया ।

सितक्षीराऽऽढकीपत्रछदना नाऽतिविस्तृता ।
विश्वाता विजयेत्येषा रसबन्धविधौ हिता ॥ ५६ ॥

२५. महौषधी ।

त्रिकोणकन्दसंयुक्ता चितकच्छदनच्छदा ।
महौषधीति सा प्रोक्ता रसबन्धे परं हिता ॥ ५७ ॥

२६. देवदाली ।

शिखिकण्ठाभपत्राऽऽढया चन्दनामोदमेदुरा ।
देवदालीत्यसौ दिव्या रसं बधाति सा क्षणात् ॥ ५८ ॥

२७. नवनीतकगन्धी ।

नवनीतकगन्धीति तिक्ता मूक्षणगन्धनी ।
सक्षीरा रक्तपुष्पा च रसेन्द्रो बध्यते तथा ॥ ५९ ॥

२८. गरुडवल्ली ।

सक्षीरा रक्तपुष्पा च बदरीदलवद्वला ।
उक्ता गरुडवल्लीति शीत्रं बधाति पारदम् ॥ ६० ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—नवसोङ्गासः ।

६३५

२९. तुंगिनी ।

तुम्भिनीत्युदिता वल्ली तत्पत्रकुमुमान्विना ।
तिक्तरक्तपयोयुक्ता तत्फला रसवन्धिनी ॥ ६१ ॥

३०. भूतुम्भिनी ।

या तुम्भिनीपत्रसमानपत्रा
भूतुम्भिनी नातिविसर्पिणी सा ।
निवृसमानैश्च फलैरुपेता
सर्वामयधनी रसवन्धनी च ॥ ६२ ॥

३१. गन्धर्वा ।

एरण्डपत्रवत्पत्रा सक्षीरा नातिविस्तृता ।
गन्धर्वेत्युदिता सा हि तथा वन्धं रसो व्रजेत् ॥ ६३ ॥

३२. व्याघ्रपादी ।

व्याघ्रांत्रिसमपत्रा या रक्तपुष्पा पयस्त्विनी ।
व्याघ्रपादीति निर्दिष्टा रसं वज्ञाति निश्चितम् ॥ ६४ ॥

३३. महौषधी ।

सप्तच्छदसटकपत्रा कृशाङ्गी नातिविस्तृता ।
महौषधीत्यसौ प्रोक्ता रसं वज्ञाति हन्ति च ॥ ६५ ॥

३४. गोमारी ।

गोमारीनामिका वल्ली वेणुपत्रसमच्छदा ।
तस्या मूलं समासाद्य शस्त्रसूतो निवध्यते ॥ ६६ ॥

३५. त्रिशूली ।

त्रिशूलाकारपत्रा या शम्याकफलवत्फला ।
त्रिशूलीति समाख्याता विस्थाता रसवन्धने ॥ ६७ ॥

३६. रुतसी ।

रुतसीपत्रवत्पत्रफला सा क्षीरकन्दयुक् ।
रुतसी वल्लिकेत्युक्ता गिरिजा रसबन्धनी ॥ ६८ ॥

३७. त्रिदण्डी ।

सुपुष्णा तिलकोपेता रक्तत्यन्ति(त्वक्त्रिफलान्विता ।
रसबन्धविधौ प्रोक्ता त्रिदण्डीति कृताभिधा ॥ ६९ ॥

३८. भृङ्गवल्ली ।

भृङ्गवद्वर्णपत्राऽऽडग्या क्षीरिणी पीतपुष्पिका ।
भृङ्गवल्लीति सा प्रोक्ता प्रयुक्ता रसबन्धने ॥ ७० ॥

३९. चमरिका ।

चमराकारपत्राऽऽडग्या क्षीरयुक्तन्दधारिणी ।
लता चमरिका नाम सा च बधनाति पारदम् ॥ ७१ ॥

४०. करवीरलता ।

हयमारसमाकारदलपुष्पवती लता ।
करवीरलतेत्युक्ता नितरां सूतबन्धनी ॥ ७२ ॥

४१. वज्रवल्ली ।

कोरण्डपत्रच्छिदनोपमान-
प्रसूनपत्रा च सदुग्धकन्दा ।
सा वज्रवल्ली कटुतिक्तसारा
वज्राङ्गपत्रा रसबन्धनी च ॥ ७३ ॥

४२. वारवल्ली ।

रक्तक्षीरवती विल्वदलोपमदलान्विता ।
वारवल्लीति सा सूतबन्धनी रोगनाशिनी ॥ ७४ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—नवमोङ्गलसः ।

६३७

४३. रोहिणी ।

शणपुष्पदलाकारदशपुष्पा च दुरघयुक् ।
सा रोहिणीति निर्दिष्टा रसराजस्य बन्धनी ॥ ७५ ॥

४४. विश्वनी ।

ज्योतिष्मतीदलाकारवर्णपर्णा यश(पय)स्विनी ।
रसबन्धविघौ प्रोक्ता विश्वनीति निगद्यते ॥ ७६ ॥

४५. गोरोचनलता ।

गोरोचनप्रभायुक्तदलवल्लीसमन्विता ।
गोरोचनलता भूतमोचनी रसबन्धनी ॥ ७७ ॥

४६. करीरी ।

श्रीशैलशिखरोद्भूता मार्कण्डीसहशौषधी ।
रक्तं क्षीरं क्षता मुञ्चेत्करीरी रसबन्धनी ॥ ७८ ॥

४७. अक्षरा ।

पतसीसा(?) पतवत्यत्रा त्रिवर्षात्कलदायिनी ।
अक्षरेति समास्याता रसस्यातिनिवन्धनी ॥ ७९ ॥

४८. अपदा ।

सोमवल्लीव निष्पत्रा कज्जलभरसान्विता ।
अपत्राऽसौ भवेद्विन्द्ये नात्युच्चा रसबन्धनी ॥ ८० ॥
आद्ये वर्षे भवेदम्ला भवेत्तिक्ता द्वितीयके ।
तृतीयेऽब्दे च मधुरैः फल्युक्ता प्रजायते ॥ ८१ ॥
पित्तज्वरहरा सद्यः सुपत्रफलसंयुता ।

४९. कुटजवल्ली ।

लता कुटजवल्लीति तत्कला तद्वलान्विता ॥ ८२ ॥

मधुरा रुधिरग्रन्थिसूतराजनिवन्धनी ।

५०. मूलकन्दा ।

मूलकन्देति विस्त्याता मूलवत्कलपत्रिणी ॥ ८३ ॥
लता क्षीरान्विता सूतवन्धनं कुरुते ध्रुवम् ।

५१. ब्राह्मणी ।

पारिजाताद्रिजा वल्ली शतपुष्पदलच्छदा ॥ ८४ ॥
कृष्णक्षीरफला प्रोक्ता ब्राह्मणी रसवन्धनी ।

५२. मुनिवल्ली- घृतगन्धा ।

अगस्तिपत्रतत्पता तद्रूपाऽरुणपुष्पिणी ॥ ८५ ॥
घृतगन्धा रसधीं सा मुनिवल्लीति कथयते ।

५३. निवल्ली ।

दलैः पुष्पैः फलैर्वल्ली निवृक्षस्य सन्निभा ॥ ८६ ॥
तन्मूलैर्वध्यते सूतस्सा प्रोक्ता निम्बका लता ।

५४. तिलकन्दा ।

तिलकन्देति विस्त्याता मूलवत्कलपत्रिणी ॥ ८७ ॥
लता क्षीरवती सूतं निवधनात्यातपे खरे ।

५५. अतसीवल्ली ।

अतस्य इव पुष्पाणि फलानि च दलानि च ॥ ८८ ॥
अतसीवल्लिका सा हि पारदस्य निवन्धनी ।

५६. बोधिलता ।

उक्ता बोधिलता बोधिपत्रदुर्घेम संयुता ॥ ८९ ॥
बधनाति रसराजं सा दानवेन्द्रमिवाच्युतः ।

५७. मद्यगन्धा ।

मद्यगन्धेति विस्तयाता निष्पत्रा फलपत्रयुक् ॥ ९० ॥
तस्याः कन्दो रसं शीघ्रं बन्धनं नयति ध्रुवम् ।

५८. कूर्मलता ।

उक्ता कूर्मलता कूर्मरूपकन्दा पयोऽन्विता ॥ ९१ ॥
मल्लिकोपमतत्पत्रप्रसवा रसवन्धिनी ।

५९. माधवी ।

माधवीमूलवन्मूला नागवल्लीदलान्विता ॥ ९२ ॥
माधवीत्युदिता वल्ली तन्मूलैर्बध्यते रसः ।

६०. विशाला ।

श्वेतपत्रतया वल्ली श्वेतपुष्पफला तथा ॥ ९३ ॥
विशालेति विनिर्दिष्टा साऽपि पारदबन्धिनी ।

६१. महानागा ।

नागाकुण्डलवत्कन्दा तत्कणासद्वशच्छदा ॥ ९४ ॥
महानागोत्यसौ वल्ली विनिबध्नाति पारदम् ।

६२. मण्डकलता ।

मण्डुकाकारवत्कन्दा मण्डुकीदलवद्वला ॥ ९५ ॥
मण्डुकलतिकेत्येषा तन्मूलैर्बध्यते रसः ।

६३. उदुम्बरलता ।

उदुम्बरफलाकारफलवद्वलवद्वदला ॥ ९६ ॥
सोदुम्बरलतेत्युक्ता सूतराजस्य बन्धिनी ।

६४. चित्रवल्ली ।

या दुर्घकंदा वटपत्रपत्रा
विचित्रपर्णोरुफला सुदीर्घा ।
सा चित्रवल्लीत्युदिता रसेन्द्रो
निवश्यते तत्कलमध्यसंस्थः ॥ ९७ ॥

चतुष्पष्टिद्व्यौपधिनामसङ्ग्रहः ॥

चतुष्पष्टिरिति प्रोक्ता दिव्यौषध्यो महाबलाः ॥ ९८ ॥

आभिर्वद्धो रसो नृणां देहलोहार्थसाधकः ।
सोमवल्ली सोमवृक्षः स्थलपद्ममिनिका ततः ॥ ९९ ॥

गोनसाकारवल्ली च उच्चटा ईश्वरी ततः ।
भूतकेशी कृष्णलता ज्ञेया लशुनवल्लरी ॥ १०० ॥

रुदन्ती चैव वाराही ससपत्री च नागिनी ।
सर्पिणी छत्रिणी चैव गोशृङ्खी सर्वसिद्धिदा ॥ १०१ ॥

ज्योतिर्नाम्नी त्रिधा रक्तवल्लरी पत्रवल्लरी ।
काकिनी चैव चाण्डाली वल्लरी ताम्रवल्लरी ॥ १०२ ॥

पीतवल्ली च विजया विज्ञेया च महौषधी ।
ज्ञातव्या देवदाली च स्यान्नवानीतगन्धिनी ॥ १०३ ॥

ज्ञेया गरुडवल्ली च तुंबिनी भूमितुंबिनी ।
गन्धर्वा व्याघ्रपादी च विज्ञेया च महौषधी ॥ १०४ ॥

गोमारी च त्रिशूली च रुतसी च त्रिदण्डिका ।
भृङ्गवल्ली चमरिका करवीरलता ततः ॥ १०५ ॥

वज्रवल्ली वारवल्ली रोहिणी बिल्लिनी तथा ।
गोरोचनलता चैव करीरी चाक्षरा तथा ॥ १०६ ॥

अपनी कुटजा वल्ली मूलकन्दा च ब्राह्मणी ।
 वृतगन्धा निववल्ली तिलकन्दाऽतसी तथा ॥ १०८ ॥
 वेधिवल्ली मधगन्धा कूर्मवल्ली च माधवी ।
 विशाला च महानागा ज्ञेया मण्डकवल्ली ॥ १०९ ॥
 उदुम्बरलता चित्रवल्ली चैव सुरार्चिते ! ।
 चतुष्पष्टिरिति प्रोक्ता दिव्यौषध्यो महावलाः ॥ ११० ॥

इति श्रीभैरवोक्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ नवमोळासः ॥

॥ दशम उल्लासः ॥

महौषध्यः ॥

श्रीभैरवः—

१. हिमजा ।

हिमजा काञ्चनक्षीरी यवचित्ता(त्रा) महादिजा ।

हिमावती पीतदुधा रेचनी पटुपर्णिका ॥ १ ॥

तंदुग्धं हेमकङ्कुषं पुलकं रेचनं तथा ।

तेजोवती बहुरसा कनकप्रभाऽन्या

तीक्ष्णगिनगर्भा सुरवल्लरी च ॥ २ ॥

हिमजा कटुका तिक्ता रेचनी सर्ववातनुत् ।

कृमिशोषो(फो)दरध्नी च पित्तज्वरहरा तु सा ॥ ३ ॥

२. कारवी ।

कारवी कारवल्ली च कषायोष्णा कफापहा ।

कासश्वासहरा वल्या ज्ञेया रसनियामिका ॥ ४ ॥

३. कटुतुंबी ।

कटुतुंबी कटुफला राजपुत्री महत्फला ।
 कटुतुंबी कटुस्तिक्तम् वान्तिकृच्छासवान्तिजित् ॥ ५ ॥
 कासधनी शोधनी शोफनणशूलविषापहा ।
 तिक्ततुम्बी तु तिक्ता स्यात्कटुका कटुतुम्बिका ॥ ६ ॥
 तुम्बी च कटुतिक्तादितुम्बीपर्यायगा स्मृता ।

४. ज्योतिष्मती ।

ज्योतिष्मती नाम लताऽनलपभा
 ज्योतिर्लता सा कटभी सुपिङ्गला ।
 दीप्या च मेध्या मतिदा च दुर्जरा
 सारस्वती स्यादमृतार्कसंख्या ॥ ७ ॥

५. लिङ्गिनी ।

लिङ्गिनी वहुपुत्री स्यादीश्वरी शैववल्लरी ॥ ८ ॥
 खयंभूलिङ्गसंभूता लैङ्गी चित्रफलान्तिता ।
 अयस्तम्भकरी लिङ्गीजा च शिववल्लरी ॥ ९ ॥
 लिङ्गिनी कटुरुक्षा च दुर्गन्धा च रसायनी ।
 सर्वसिद्धिकरी दिव्या रसराजनियामिका ॥ १० ॥

६. पातालगरुडी ।

पातालगरुडी तार्कीं सौवर्णीं गरुडी तथा ।
 वत्सादनी दीर्घकाण्डा दृढकाण्डा महाबला ॥ ११ ॥
 दीर्घवल्ली दृढलता दर्शनामानि पार्वति ! ।
 सर्ववश्यकरी सैषा सर्पदिविषनाशनी ॥ १२ ॥

७. गिरिकर्णी ।

गिरिकर्णी च कटभी गर्दभी दधिपुष्पिका ।
 सितपुष्पी विषधनी च इवेताध्यखुरपुष्पिका ॥ १३ ॥
 गिरिकर्णी हिमा तिक्ता पितोषद्वनाशिनी ।
 चक्षुप्या विषदोषधनी त्रिदोषशमनी च सा ॥ १४ ॥
 नीलपुष्पा महानीला स्यान्नीलगिरिकर्णिका ।

नीलाद्रिकर्णी शिशिरा सतिक्ता
 रक्तातिसारज्वरदाहहन्ती ।
 प्रतदिंकोन्मादमदश्रमार्ति-
 शासार्तिहा स्याद्विषहारिणी च ॥ १५ ॥

८. आखुकर्णी ।

आखुकर्णी भूमिचरा द्रवन्ती बहुपादिका ॥ १६ ॥
 सुतश्रेणी द्रवन्ती च न्यग्रोधा माक्षिकाहया ।
 चित्रा मूषकपुच्छी च प्रत्यक्ष्रेणी च शंबरी ॥ १७ ॥
 सुतश्रेणी च चक्षुप्या कटुकाऽऽखुविषापहा ।
 ब्रणदोषहरा चैव नेत्रामयविनाशिनी ॥ १८ ॥
 कृष्णिका बहुपर्णी च प्रत्यक्षोणी च शंबरी ।
 पूर्तिपर्णी शिवा चाखुकर्णवत्पर्व(र्ण)शालिनी॥ १९ ॥
 आखुकर्णी कटूप्णा च कफपित्तहरा सरा ।
 आनाहशूलजूत्यर्तिनाशनी पाचनी परा ॥ २० ॥

९. वाराही ।

वाराही स्यात्सूकरी कोडकन्या
 गृष्टिर्विष्वक्सेनकान्ता कुमारी ।

कौमारी स्याद्रुप्तपत्री त्रिनेत्रा
क्रौडीकन्या गृष्टिका माधवेष्टा ॥ २१ ॥

वाराही तिक्तकटुका विषपितकफापहा ।
कुष्ठमेहकृमिहरा वृप्त्या बल्या रसायनी ॥ २२ ॥

१०. देवदाली ।

देवदाली त्रिधा प्रोक्ता श्वेता कृष्णा च पीतला ।
सा श्वेता व्याधिशमनी कृष्णा पीता रसायने ॥ २३ ॥

देवदाली कोशफला दाली लोमशापत्रिका ।
कृष्णबीजा कटुफला वृत्तकोशाऽम्लवल्लरी ॥ २४ ॥

जीमूतं कण्टकफला वेणी चारुविषापहा ।
तुरङ्गिका जालफला गरारिस्सारमूषिका ॥ २५ ॥

देवदाली तु तीक्ष्णोष्णा कटुः पाण्डुकफापहा ।
दुर्नामश्वासकासध्नी कामिलालूतिकापहा ॥ २६ ॥

सर्वलोहद्रुतिकरा पीनसाहिविषापहा ।

११. ऐन्द्री ।

ऐन्द्रीन्द्रवारुप्यरुणा भृगादिनी
गवादनी क्षुद्रसहेन्द्रचिद्धटा ।

सूर्या विषध्नी रु(गु)णकर्णिकाऽमरा
सुपर्णिका स्यात्कलतारका च ॥ २७ ॥

वृषभाक्षी गवाक्षी च पीतपुष्पेन्द्रवल्लरी ॥ २८ ॥

हेमपुष्पी क्षुद्रफला वारुणी बालकप्रिया ।
रक्तोर्वार्सिर्विषलता चक्रवल्ली विषापहा ॥ २९ ॥

अमृता च विशाला च ज्ञेयोनर्तिशदाह्या ।

इन्द्रवारुणिका तिक्ता कटुस्थीता च रेचनी ॥ ३० ॥

गुल्मपितोदरश्लेष्मकुष्ठज्वरापहा ।

महेन्द्रवारुणी रम्या चक्रवल्ली महाफला ॥ ३१ ॥

सा महेन्द्री वृत्तफला त्रिपुरी त्रिपुरा तथा ।

आत्मरक्षा विशाला च दीर्घवल्ली महाफला ॥ ३२ ॥

स्यादूहद्वारुणी सौम्या नामान्यस्याश्चतुर्दश ।

माहेन्द्रवारुणी ज्ञेया पूर्वोक्ता गुणवाहिनी ॥ ३३ ॥

रसे वीर्ये विपाके च किञ्चिदेषा गुणविका ।

१२. गोजिहा ।

गोजिहा शुरपत्री स्यादघोण्या त्वंगेमुखी ॥ ३४ ॥

गोजिहा कठुका तीव्रा शीतला पित्तनाशिनी ।

त्रणप्रशमनी चैव सप्तदन्तविधापनुत् ॥ ३५ ॥

१३. काकतुण्डी ।

काकतुण्डी काकनासा काकसिंही च रक्तला ।

काकदन्ती काकपीलुर्वृत्तरक्तफला तथा ॥ ३६ ॥

काकप्राणा वल्कशश्या कृष्णबीजा च रञ्जकी ।

काकतुण्डी च मधुरा शिशिरा पित्तहारिणी ॥ ३७ ॥

रसायनी दाढर्चकरी विशेषात्पलितापहा ।

१४. रक्तपादी ।

रक्तपादी शमीपत्रपता खदिरपत्रिका ॥ ३८ ॥

सङ्कोचनी समझा च नमस्कारी प्रसारणी ।

लज्जालुस्सपणी स्यात्सदिरी मण्डमालिका ॥ ३९ ॥

रक्तमूला ताम्रमूला स्वगुप्ताऽङ्गलिकारिका ।

क्रियाकरणविश्रान्तौ—दृशमोल्लासः ।

१७. कर्कोटकी ।

कार्कोटकी द्विधा बन्ध्या श्रेष्ठाऽन्या फलमारिणी ।
मृदुकण्टकिनी वृत्तफला सा बनवासिनी ॥ ५१ ॥

वन्ध्या देवी वन्ध्यकार्कोटकी सा-
शागरातिर्नागहन्त्री मनोजा ।
पथ्या दिव्या पुत्रदात्री त्रिकन्दा
श्रीकन्दा सा कन्दवल्ली विषद्धनी ॥ ५२ ॥

योगीधरी न्याप्रपादी कन्या स्यात्खोडशः ह्या ।
वन्ध्या कक्षेष्टकी तिक्ता कटूष्णा च कफापहा ॥५३॥
स्थावरादिविषव्नी स्याद्दसवन्धे रसायने ।

१८. शरणुक्ता ।

शराभिधानपुद्धा स्याच्छरपुद्धसीति कथयते ॥ ५४ ॥

शरपुड्यस्य त्रिधा श्वेता रक्ता कृष्णा च कण्टका ।

इवेताऽप्येषा गुणाऽऽहं च स्यात्प्रयोगे च रसायने ॥

अन्या तु कण्टपुंखा स्यात्कण्टसायकपुंखिका ।

कण्टमृशेव कुण्डी कण्टकशरपुङ्मूलनिर्यूहः ॥ ५६ ॥

तर्णमजीर्णविषूचीमहापरतिकृशानुकाश्यं च ।

सर्वाश्च शरपुञ्जास्तु कटूण्णः कफवातहाः ॥ ५७ ॥

अजीर्णशूलकृमिहा ग्रहणीशमनाः परम् ।

१९ भुजराजः ।

मार्कवो भृङ्गराजस्यादभृङ्गाहः केशरञ्जकः ॥ ५८ ॥

पितृप्रियो ब्रह्मपत्री केशः कुन्तलवर्धनः ।

पीतोऽन्यः सर्वभूजारो हरिवासो हरमियः ॥ ५९ ॥

लज्जालुश्च कटुशशीता पित्तातीसारनाशिनी ॥ ४० ॥

शोफदाहज्वरश्वासवणकुष्टकफार्तिनुत् ।

लज्जालुवैपरीत्याहः कटुरुष्णः कफामनुत् ॥ ४१ ॥

रसे नियामकेऽत्यन्तं नानाविज्ञानकारकः ।

१५. पुर्ननवा ।

पुर्ननवा त्रिथा प्रोक्तम् श्वेता रक्ता च मेचका ॥ ४२ ॥

पुर्ननवा विषहरा कठिला नेत्रोगहा ।

पृथ्वीका सितवर्षा भूर्दीर्घपता सिताङ्गका ॥ ४३ ॥

श्वेता पुर्ननवा सोष्णा तिक्ता कफविषापहा ।

कासहृदोगशूलास्थपाण्डुशोफानिलार्तिनुत् ॥ ४४ ॥

पुर्ननवाऽन्या रक्ताख्या कृतमण्डलपत्रिका ।

वैशाखी रक्तसर्वाङ्गा शोफधनी विषहा परा ॥ ४५ ॥

पुर्ननवो नवो नव्या प्रावृष्टेण्या च सारिणी ।

रक्ता पुर्ननवा तिक्ता सारणी शोफनाशिनी ॥ ४६ ॥

रक्तप्रदरदोषधनी पाण्डुपित्तप्रमर्दनी ।

श्यामाख्या नीलवर्षा भूर्दीर्घपत्रा पुर्ननवा ॥ ४७ ॥

नीला पुर्ननवा तिक्ता कटूष्णा च रसायनी ।

हृदोगपाण्डुश्वयथुश्वासवातकफापहा ॥ ४८ ॥

१६. अत्यम्लपर्णी ।

अत्यम्लपर्णीं तीक्ष्णाम्ला कण्ठूला वल्लिसारसा ।

वनस्थाऽरण्यवासी च कन्दाळच्छा कर्कशच्छदा ॥ ४९ ॥

अत्यम्लपर्णीं तीक्ष्णाम्ला प्लीहशूलविनाशिनी ।

वातहीपनी रुच्या गुल्मश्लेष्मामयापहा ॥ ५० ॥

१७. कर्कोटकी ।

कर्कोटकी द्विधा वन्ध्या श्रेष्ठाऽन्या फलमारिणी ।
मृदुकण्टकिनी वृत्तफला सा वनवासिनी ॥ ५१ ॥

वन्ध्या देवी वन्ध्यकर्कोटकी स्या-
न्नागारातिर्नागहन्त्री मनोज्ञा ।
पथ्या दिव्या पुत्रदात्री त्रिकन्दा
श्रीकन्दा सा कन्दवल्ली विषष्वनी ॥ ५२ ॥

योगीश्वरी व्याघ्रपादी कन्या स्यात्खोडशाह्या ।
वन्ध्या कर्कोटकी तिक्ता कटूष्णा च कफापहा ॥ ५३ ॥
स्थावरादिविषष्वनी स्याद्रसवन्धे रसायने ।

१८. शरपुङ्गा ।

शरभिधानपुङ्गा स्याच्छरपुङ्गवीति कथ्यते ॥ ५४ ॥
शरपुङ्गवी त्रिधा श्वेता रक्ता कृष्णा च कण्टका ।
श्वेताऽप्येषा गुणाऽऽद्यच्या स्यात्ययोगे च रसायने ॥
अन्या तु कण्टपुंखा स्यात्कण्टसायकपुंखिका ।
कण्टपृशेव कुण्डी कण्टकशरपुङ्गमूलनिर्यूहः ॥ ५६ ॥
तूर्णमजीर्णविषूचीमहापरतिकृशानुकाश्य च ।
सर्वाश्च शरपुङ्गास्तु कटूष्णाः कफवातहाः ॥ ५७ ॥
अजीर्णशूलकृमिहा ग्रहणीशमनाः परम् ।

१९. भृङ्गराजः ।

मार्कवो भृङ्गराजस्याद्भृङ्गाहः केशरञ्जकः ॥ ५८ ॥
पितृप्रियो ब्रह्मपत्री केशः कुन्तलवर्वनः ।
पीतोऽन्यः सर्वंभृङ्गारो हरिवासो हरप्रियः ॥ ५९ ॥

नीलस्तु भुज्जराजोऽन्यो महानीलस्तु नीलकः ।
 महाभूजो नीलपुष्पश्यामलस्तु षडाह्यः ॥ ६० ॥
 भुज्जराजास्तु चक्षुप्यास्तिक्तोप्णा: केशरञ्जकाः ।
 कफशोफनिषद्ध्यश्च तत्र नीलो रसायनः ॥ ६१ ॥

२०. गुड्डची ।

गुड्डची द्विविधा प्रोक्ता कन्दाऽऽङ्ग्लया कन्दवर्जिता ।
 पूर्वा श्रेष्ठा रसधनी सा रुग्वलीपलितापहा ॥ ६२ ॥
 अपरा व्याधिशमनी तयोस्सामान्यलक्षणम् ।
 कञ्चुकाङ्ग्लया स्त्रिघणर्णी विशल्या भूरिवलरी ॥ ६३ ॥
 कन्या कन्दगुड्डची च पिण्डाङ्गुः कन्दरोहिणी ।
 कन्दामृता बहुरुहा ज्ञेया पिण्डगुड्डचिका ॥ ६४ ॥
 कु(क)न्दोङ्ग्लवा गुड्डची च कटूप्णा सन्निपातहा ।
 ज्वरधनी विषभूतधनी वलीपलितनाशिनी ॥ ६५ ॥
 छिन्नोङ्ग्लवा गुड्डची स्यादकन्दाऽमृतवलरी ।

ज्ञेया गुड्डचीद्वयमुप्णवीर्या

तिक्ता कथाया ज्वरनाशिनी च ।

दाहार्तिरृप्णावमिरक्तवात्-

प्रमेहपाण्डुभ्रमहारिणी च ॥ ६६ ॥

२१. मूर्वा ।

मूर्वा च द्विविधा प्रोक्ता महती च कनीयसी ॥ ६७ ॥
 मूर्वाऽमरा दिव्यलता गोकर्णी च त्रिकर्णिका ।
 भिन्नच्छदा मधुरसा दाहनी दिव्यपर्णिका ॥ ६८ ॥
 रक्तला गोपवल्ली च गुञ्जपुष्णा पयस्त्विनी ।

मूर्वा तिक्ता कषायोष्णा हृदोगकफवातहृत् ॥ ६९ ॥

बमिप्रमेहकुष्टानि विषमज्वरनाशिनी ।

रसकर्मणि सा श्रेष्ठा गर्भधनी वर्तियोगतः ॥ ७० ॥

२२. शङ्खपुष्पी ।

शङ्खपुष्पी सुपुष्पी च शङ्खाहा कम्बुमालिनी ।

सितपुष्पी च भूलभा मेध्या वनविलासिनी ॥ ७१ ॥

शङ्खपुष्पी हिमा तिक्ता मेधाकृत्सरकारिणी ।

भूतग्रहादिदोषधनी वशीकरणसिद्धिदा ॥ ७२ ॥

२३. काकजङ्घा ।

काकजङ्घा वायसी च पारावतपदी तथा ।

काकजङ्घा तु तिक्तोष्णा कृमिव्रणकफापहा ॥ ७३ ॥

बाधिर्याजीर्णजीर्णादिविषमज्वरनाशिनी ।

२४. शतावरी ।

शतावरी शतपदी शताहा सूक्ष्मपत्रिका ॥ ७४ ॥

बहुमूला जटामूला तैलबल्ली च वैष्णवी ।

शस्त्रा च शतमूला च केशिका शतनेत्रिका ॥ ७५ ॥

महाशतावरी वीरा तुङ्गिनी बहुपत्रिका ।

सहस्रवीर्या सुरसा महापुरुषदन्तिका ॥ ७६ ॥

दग्ध(ऊर्ध्व)कणा(पटा)महावीर्या फणिजिहा महाशना ।

शतावरीद्वयं वृप्यं मधुरं पितजिद्धिमम् ॥ ७७ ॥

महती कफवातधनी तिक्ता श्रेष्ठा रसायनी ।

२५. गोक्षुरः ।

गोकण्टकः कण्टकलो गोक्षुरो व्यालदंष्ट्रकः ॥ ७८ ॥

त्रिकण्टकश्चेष्टुरकः श्वदंष्ट्रो वहुकण्टकः ।
वनशृङ्गाटकश्चैव स्मलशृङ्गाटकस्तथा ॥ ७९ ॥

स्यात्ममौ गोक्षुरकौ सुशीतलौ
बलप्रदौ तौ मधुरौ च वृंहणौ ।
कृच्छ्राश्मरीमेहविदाहनाशनौ
रसायनौ तत्र वृहदगुणोत्तरः ॥ ८० ॥

२६. काकमाची ।

काकमाची वहुफला वायस्यकफला च सा ।
काकमाता गुच्छफला स्वादुपाकरसायनी ॥ ८१ ॥

२७. आदित्यभक्ता ।

आदित्यभक्ता वरदा सूर्यकान्ताकवल्लरी ।
आदित्यभक्ता शिशिरा सतिका
कदुस्तथोग्रा कफहारिणी च ।
त्वदोषकण्डूत्रणकुष्ठभूत-
ग्रहोमशीतज्वरहारिणी च ॥ ८२ ॥

२८. नाकुली ।

नाकुली सर्पगन्धा च सुगन्धा रक्तपत्रिका ॥ ८३ ॥
ईश्वरी नागगन्धा च द्विभुक्सरसा च सा ।
अन्या महासुगन्धा च सुवहा गन्धनाकुली ॥ ८४ ॥
सर्पाक्षी फणिहन्त्री च नकुलाल्याऽरिवल्लरी ।
सर्पाक्षी सर्वरोगन्धी पुत्रोत्पादकरी च सा ॥ ८५ ॥

२९. क्षीरकन्दः ।

क्षीरकन्दो द्विधा प्रोक्तो विनालस्तु सनालकः ।
 विनालो रोगहन्ता स्याद्बूयस्तंभे सनालकः ॥ ८६ ॥

चतुर्वर्णं विषं तत्र रक्तकन्दं च शस्यते ।
 भग्नात्तसात्सवेत्क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ ८७ ॥

मेघानां तु निनादेन सज्जाते सुरशोभिते । ।
 स्तुहीपत्रसमैः पत्रैस्सप्तभिर्हमसप्रभैः ॥ ८८ ॥

क्षीरकन्दस्तु सूतेन्द्रमारणे बन्धने हितः ।
 गुल्मशोफोदरप्लीहनाशनस्तु विरेककृत् ॥ ८९ ॥

३०. सिन्दुवारः ।

सिन्दुवारश्वेतपुष्पस्सिद्धकश्चावसिद्धिदः ।
 सुगन्धाऽन्या शितसहा निर्गुण्डी नीलसिन्दुकः ॥ ९० ॥

इन्द्राणी सूतकेशी च नीलपुष्पा च नीलिका ।
 सिन्दुवारः कटुस्तिक्तः कफवातक्षयापहः ॥ ९१ ॥

कुष्टकण्ठतिशमनश्शूलहृदैहसिद्धिदः ।
 कटूष्प्णा नीलनिर्गुण्डी तिक्ता रूक्षा च कासजित् ॥

इलेष्मशोफसमीर्तिप्रदराध्मानहारिणी ।

३१. अरण्यकार्पासी ।

वनजाऽरण्यकार्पासी भारद्वाजी तथाभिधा ॥ ९३ ॥

भारद्वाजी हिमा रुच्या ब्रणशब्दक्षतापहा ।
 तृतीया रक्तका स्तन्या वातपित्तकफापहा ॥ ९४ ॥

तृष्णादाहश्रमआन्तिमूर्च्छाद्विग्वलकारिणी ।
 तृतीया रक्तकार्पासी रक्तकार्पासकस्तस्तृतः ॥ ९५ ॥

आनन्दकन्दे

३२. कोकिलाक्षः ।

किलाक्षशृङ्खली च शृङ्खलो वज्रकण्टकः ।
मुम्पपत्रो वज्रास्थि तिलपुष्पस्तु शोफहा ॥ ९६ ॥
॥ लकण्ठी क्षुरक इश्वरः पविकण्टकः ।
किलाक्षस्तु मधुरक्षीतः पिच्चातिसारजित् ॥ ९७ ॥
यशोफहरो वस्यो रुच्यस्सन्तर्पणः परः ।

३३. बृहती ।

ती बृहती सिंही वार्ताकी राष्ट्रकाकली ॥ ९८ ॥
क्षणकण्टकसर्वाङ्गा बहुपत्री च डोरली ।
एडकी वनवृन्ताकी गुद्रसंख्याभिधानका ॥ ९९ ॥
ती कटुतिक्तोष्णा वातजिज्वरहारिणी ।
ऐचकामकासन्नी श्वासहृदोगनाशिनी ॥ १०० ॥
दा श्वेतबृहती श्वेतपुष्पफला शुभा ।
ज्ञेया श्वेतबृहती वातश्लेष्मविनाशिनी ॥ १०१ ॥
या चाङ्गनयोगे च नानानेत्रामयापहा ।
ग द्रव्यविशेषेण पारदस्तम्भसिद्धिदा ॥ १०२ ॥

३४. कण्टकारी ।

एकारी कण्टकिनी दुःस्पर्शा च निदिग्धिका ।
इ व्यान्त्री चित्रफला ज्ञेया सर्वाङ्गकण्टका ॥ १०३ ॥
टकारी कटुस्तिक्ता दीपनी श्वासकासजित् ।
इयायत्रिदोषघनी कफवातज्वरार्तिनुत ॥ १०४ ॥
व्या दीपनी पुत्रप्रदा रसनियाभिका ।

३५. गुज्जा ।

गुज्जा च द्विविधा प्रोक्ता इवेता रक्ता च कृष्णल्य ॥
 गुज्जा चूडामणिस्सेवा शिखण्डी कृष्णलाङ्गुणा ।
 कृष्णचूडा रक्तिका च कांभोजी मिलभूषण ॥ १०६ ॥
 गुज्जात्रयं तु तिक्तोषणं वानितकृदेवनी शिव ।
 शूलघ्नं विषहृत्पत्रं ततैर्लं सर्वकुष्ठजित् ॥ १०७ ॥
 द्रावणे सर्वलोहानां रक्ता पण्ये सिताऽपरा ।

३६. वृद्धदारकः ।

वृद्धदारुक आवेणी जुङ्गको दीर्घवालुकः ॥ १०८ ॥
 वृद्धः कोटरपुष्पी स्यादजान्त्री क्षगलानितिका ।
 जीर्णदारु द्वितीयं स्याज्जीर्णभञ्जी सुपुणिका ॥ १०९ ॥
 अजरा सूक्ष्मपर्णी च विज्ञेया च घडाहृया ।
 वृद्धदारुद्वयं गौल्यं पिच्छिले कफवातहृत् ॥ ११० ॥
 बल्यं कासामदोषध्नं द्वितीयं स्वल्पवीर्यदम् ।

३७. बाकुची ।

बाकुची सोमराजी च शशिरेखा च कुष्ठहा ॥ १११ ॥
 कांभोजी पूतिगन्धा च कालमेषी तथैन्दवी ।
 बाकुची कटुतिक्तोषणा कृमिकुष्ठकफापहा ॥ ११२ ॥
 त्वग्दोषविषकण्डूतिसर्जुप्रशमनी च सा ।

३८. अपामार्गः ।

अपामार्गशेसरिको मर्कटी दुरभिग्रहः ॥ ११३ ॥
 स्वरमञ्जरिका नन्दी स्वञ्जो मर्कटपिपली ।
 अवाक्षपुष्पी च वशिरः क्षवकः पठक्तिकण्टकः ॥ ११४ ॥

अपामार्गस्तु तिक्तोष्णः कटुश्च कफनाशनः ।
 अर्शः कण्ठदरामन्नो रक्तहृद्याहि वान्तिकृत् ॥ ११५ ॥
 स्त्रीपामार्गकः पीतः कटुकः कफवातनुत् ।
 त्रणकण्ठविषम्बन्ध सज्जाही वान्तिकृत्सरः ॥ ११६ ॥

४३. प्रपुचाटः ।

प्रपुचाटश्चकमर्दो ददुन्नश्च कुलादनः ।
 व्यावर्तकश्चैडगञ्जः स्वर्जन्नो दृढबीजकः ॥ ११७ ॥
 चकमर्दः कटुस्तीक्ष्णो मेदोवातकम्पापहः ।
 त्रणकण्ठतिकुष्ठार्तिददुपामादिदोषनुत् ॥ ११८ ॥

४४. विषमुष्टिः ।

विषमुष्टिः केशमुष्टिसुमुष्टी रणमूषिका ।
 विषमुष्टिः कटुस्तिको दीपनः कफवातहृत् ॥ १२० ॥
 कण्ठामयहरो रुच्यो रक्तपित्तार्तिदाहनुत् ।

४५. काण्डीरः ।

काण्डीरः काण्डकटुको नाम(सा)संवेदनः पटुः ॥ १२१ ॥
 उग्रकाण्डस्तोयवल्ली कारवल्ली सुकाण्डकः ।
 काण्डीरः कटुतिक्तोष्णः सरदुष्टत्रणार्तिनुत् ॥ १२२ ॥
 लक्षागुलमोदरप्लीहशूलमन्दाश्चिनाशनः ।

४६. हस्तिकन्दः ।

हस्तिकन्दो हस्तिपलः स्थूलकन्दोऽतिकन्दकः ॥ १२३ ॥
 वृहत्पत्रोऽतिपत्रश्च हस्तिकर्णसुकर्णिकः ।
 त्वग्दोषारिः कुष्ठहन्ता गिरिवासी नगाश्रयः ॥ १२४ ॥

हस्तिकन्दः कटूष्णस्यात्कफवातामयापहः ।

४३. समुद्रशोषी ।

समुद्रशोषी च महालता च
महावला धूसरपत्रिका च ।
स्यात्कामवृद्धिसरवृद्धिसंज्ञः
कन्दपंजीवी च जितेन्द्रिया च ॥ १२५ ॥

कामवृद्धेस्तु बीजं स्यान्मधुरं बलवर्धनम् ॥ १२६ ॥
कामवृद्धिकरं रुच्यं बहलेन्द्रियवृद्धिदम् ।

४४. गोरक्षदुर्घी ।

गोरक्षदुर्घी गोरक्षी ताम्रदुर्घी रसायनी ॥ १२७ ॥
तिलक्षीरिणिका धन्या बहुपता तिलांकिता ।
गोरक्षदुर्घी मयुरा शृण्या च ग्राहिणी हिमा ॥ १२८ ॥
सर्ववश्यकरी चैव ब्रणसिद्धिगुणप्रदा ।

४५. भूपाटली ।

भूपाटली च कुम्भी च भूनाली रक्तपुष्पिका ॥ १२९ ॥
भूपाटला कटूष्णा च पारदे सुप्रयोजिता ।

४६—५३. अष्टवर्गः

द्विमेदोभयकाकोली वृक्त्यवृद्धिर्जीविकर्षमम् ॥ १३० ॥
अष्टवर्गमिदं वातपित्तजिद्वृहणं परम् ।
नखत्वग्निकर्णात्रिप्राणजिह्वाङ्गुलीनिमाः ॥ १३१ ॥
समूलाश्च सतूलाश्च दुर्गन्धाश्चाष्टवर्गकाः ।

अपामार्गस्तु तिक्तोष्णः कटुश्च कफनाशनः ।
 अर्शः कण्ठदरामन्त्रो रक्तहृदग्राहि वान्तिकृत् ॥ ११५ ॥
 स्त्रापामार्गकः पीतः कटुकः कफवातनुत् ।
 व्रणकण्ठविषमन्त्रं सज्जाही वान्तिकृत्सरः ॥ ११६ ॥

३९. ग्रपुन्नाटः ।

ग्रपुन्नाटश्चकर्मदो दद्रुघश्च कुलादनः ।
 व्यावर्तकश्चैडगजः सर्जन्त्रो दृढबीजकः ॥ ११७ ॥
 चक्रमर्दः कटुम्तीक्ष्णो मेदोवातकफापहः ।
 व्रणकण्ठतिकृष्टार्तिददुपामादिदोषनुत् ॥ ११८ ॥

४०. विषमुष्टिः ।

विषमुष्टिः केशमुष्टिसुमुष्टी रणमूषिका ।
 विषमुष्टिः कटुस्तिक्तो दीपनः कफवातहृत् ॥ १२० ॥
 कण्ठामयहरो रुच्यो रक्तपित्तार्तिदाहनुत् ।

४१. काण्डीरः ।

काण्डीरः काण्डकटुको नाम(सा)संवेदनः पटुः ॥ १२१ ॥
 उग्रकाण्डस्तोयवल्ली कारवल्ली सुकाण्डकः ।
 काण्डीरः कटुतिक्तोष्णः सरदुष्टव्रणार्तिनुत् ॥ १२२ ॥
 लक्तागुल्मोदरप्लीहशूलमन्दाग्निनाशनः ।

४२. हस्तिकन्दः ।

हस्तिकन्दो हस्तिपतः स्थूलकन्दोऽतिकन्दकः ॥ १२३ ॥
 बृहस्पत्रोऽतिपत्रश्च हस्तिकर्णसुकर्णिकः ।
 त्वग्दोषारिः कुष्ठहन्ता गिरिवासी नगाश्रयः ॥ १२४ ॥

इस्तिकन्दः कटूष्णस्यात्कफवातामयापहः ।

४३. समुद्रशोषी ।

समुद्रशोषी च महालता च

महावला धूसरपत्रिका च ।

स्यात्कामवृद्धिस्वरवृद्धिसंज्ञः

कन्दपूजीवी च जितेन्द्रिया च ॥ १२५ ॥

कामवृद्धेस्तु वीजं स्यान्मधुरं बलवर्धनम् ॥ १२६ ॥

कामवृद्धिकरं रुच्यं बहलेन्द्रियवृद्धिदम् ।

४४. गोरक्षदुग्धी ।

गोरक्षदुग्धी गोरक्षी ताम्रदुग्धी रसायनी ॥ १२७ ॥

तिलक्षीरिणिका धन्या बहुपत्रा तिलांकिता ।

गोरक्षदुग्धी मधुरा वृष्ण्या च ग्राहिणी हिमा ॥ १२८ ॥

सर्ववश्यकरी चैव ब्रणसिद्धिगुणप्रदा ।

४५. भूपाटली ।

भूपाटली च कुम्भी च भूनाली रक्तपुष्पिका ॥ १२९ ॥

भूपाटला कटूष्णा च पारदे सुप्रयोजिता ।

४६—५३. अष्टवर्गः

द्विमेदोभयकाकोली वृक्षवृद्धिर्जीवकर्षभम् ॥ १३० ॥

अष्टवर्गमिदं वातपित्तजिद्बृहणं परम् ।

नखत्ववृष्टिकर्णांप्रित्राणजिह्वाङ्गुलीनिभाः ॥ १३१ ॥

समूलाश्च सतूलाश्च दुर्गन्धाश्चाष्टवर्गकाः ।

[मेदा ।]

मेदा वसा मणिश्छद्रा जीवनी शल्यपर्णिका ॥ १३२ ॥
 मेदस्सारा स्नेहवर्ती नखी पुरुषदन्तिका ।
 मेदा तु मधुरा शीता पित्तदाहर्तिकासनुत् ॥ १३३ ॥

[महामेदा ।]

महामेदा वसुश्छिद्रा जीवनीया च रागिणी ।
 देवेष्ट्यसुरमेदा च दिव्या त्वंपिणी तथा ॥ १३४ ॥
 देवगन्धा देवमणिर्वक्षहारि(रु)द्रसमिता ।
 महामेदा हिमा रुच्या कफशुक्रविवर्धनी ॥ १३५ ॥

[काकोली ।]

काकोली दीर्घसद्वशा क्षीरशुक्रा च मेदुरा ।
 कालिका च वयस्था च जीवनी च नवाह्या ॥ १३६ ॥
 काकोली शीतमधुरा क्षयपित्तानिलार्तिनुत् ।
 रक्तदाहज्वरनी च कफशुक्रविवर्धनी ॥ १३७ ॥

[क्षीरकाकोली ।]

द्वितीया क्षीरकाकोली क्षीरशुक्रा पयस्त्वनी ।
 वयस्था कर्णसद्वशा क्षीरवल्ली विषाणिका ॥ १३८ ॥
 रसवीर्यविपाकेषु काकोलीसद्वशा च सा ।

[वृद्धिः ऋद्धिश्च ।]

वृद्धिस्तुष्टिः पुष्टिदा तुष्टिदात्री
 भङ्गल्या स्यादंग्रिरूपा च भद्रा ।
 ऋद्धिसिद्धिः प्राणदा जीवदात्री
 प्राणाकारा चेतनीया रथाङ्गी ॥ १३९ ॥

क्रियाकरणविश्रान्तौ—दशमोहासः ।

६५७

बृद्धिरुद्धिश्च मधुरा सुस्निधा रक्तदा हिमा ॥ १४० ॥

रुचिमेधाकरी श्लेष्मकुष्ठक्षमिहरा परा ।

[जीवकः ।]

जीवको जीवनो जीव्यः प्राणदश्चरजीविकः ॥ १४१ ॥

हस्ताङ्गः कूर्चशीर्षश्च जिह्वाकारः सुमङ्गलः ।

जीवको मधुरशशीतो रक्तपित्तानिलार्तिहृत् ॥ १४२ ॥

दाहज्वरक्षयं हन्ति शुक्लश्लेष्मविवर्धनः ।

[ऋषभः ।]

गोपतेस्तु यथा नाम ऋषभश्चाङ्गुलीनिभः ॥ १४३ ॥

ओषधी वनवासी च दुर्यन्धः प्राणदश्शुभः ।

जीवके ये गुणास्सन्ति ते गुणास्सन्ति गोपतेः ॥

५४. आदित्यपुत्रः ।

आदित्यपुत्रः कुष्ठानि सुपुत्रश्चार्कपत्रकः ।

आदित्यपुत्रः कटुरुष्णवीर्यः

कफापहा वातरुजापहश्च ।

सन्दीपको जाठरगुल्महारी

ज्येयस्स चारोचकनाशनश्च ॥ १४५ ॥

५५. हस्तिकर्णी ।

हस्तिकर्णी हस्तिकर्णच्छदनो दीर्घकन्दकः ॥ १४६ ॥

बृहन्नालो दण्डपुष्पः कण्डलोद्यानभूषणः ।

हस्तिकर्णी प्लीहगुल्मशोफज्वरविनाशनः ॥ १४७ ॥

५६. कपिकच्छूः ।

कपिकच्छूरात्मगुप्ता मर्कट्यज्ञारवलरी ।

कपिरोमफला चण्डा दुःस्पर्शा दूरविग्रहा ॥ १४८ ॥

कच्छूरशशूकशिवी च शिविवीजा महाफला ।

कपिकच्छूस्त्वादुरसा वृष्या वातक्षयापहा ॥ १४९ ॥

शीतपित्तास्तहन्त्री च विकृतव्रणनाशनी ।

५७. कर्णस्फोटा ।

कर्णस्फोटा कटुस्तिका हिमा सर्वविषापहा ॥ १५० ॥

ग्रहभूतादिदोषधनी सर्वव्याधिनिकृतनी ।

५८. रुद्रजटा ।

रुद्रा रुद्रजटा सौम्या सुगन्धा सुवहा घना ॥ १५१ ॥

पतवल्ली जटावल्ली रुद्राणी पिङ्गला जटा ।

जटा कटुरसा थासकासह्नदोगनाशनी ॥ १५२ ॥

भूतविद्रावणी चैव रक्षसां च निर्बहणी ।

५९. नीलिका ।

नीलिका भृङ्गपत्री स्यान्नीलिपुष्पी च रञ्जनी ॥ १५३ ॥

कालिका हारवाही च रङ्गपुष्पी महाफला ।

नीली कटुकतिक्तोप्ता केश्या कासकफ्लामनुत् ॥ १५४ ॥

मरुद्विषोदरव्याधिगुलमागन्तुज्वरापहा ।

अन्या चैव महानीली अमला राजनीलिका ॥ १५५ ॥

महानीली गुणाळ्या स्याद्रङ्गश्रेष्ठा सुवीर्यदा ।

६०. कोशातकी ।

कोशातकी कृतच्छिद्रा जालिनी कृतवेधनी ॥ १५६ ॥

घोढा(क्षेडा)सुतिका घटाली मुद्रङ्गलिनी तथा ।

कर्कशच्छदना पीतपुष्पा वहुवितानका ॥ १५७ ॥

कोशातकी तु शिशिरा कटुकाऽल्पकषायका ।

वातपित्तकफूनी च मलाधमानविनाशिनी ॥ १५८ ॥

दुर्नामविषभूतधनी श्वासकासहरा शुभा ।

तिक्तकोशातकी पीतपुष्पा धूसरपत्रिका ॥ १५९ ॥

कटुकोशातकी तिक्ता दुर्नामविषभूतहा ।

पीनसधासकासारोल्लतादिवर्णनाशिनी ॥ १६० ॥

६१. जीवन्ती ।

जीवन्ती स्याउजीवनी जीवनीया

जीवा जीव्या जीवदा जीवदात्री ।

शाकश्रेष्ठा जीवभद्रा च भद्रा

मङ्गल्या च क्षुद्रजीवा यशास्या ॥ १६१ ॥

सुजीवन्ती बृहत्पूर्वा पतमद्रा प्रियङ्करी ।

मधुरी जीववृक्षश्च ब्रह्मजन्मा यशस्करी ॥ १६२ ॥

जीवन्ती मधुरा शीता रक्तपितानिलापहा ।

क्षयदाहज्वरान्दन्ति कफवीर्यविवर्धनी ॥ १६३ ॥

एवमेव महत्पूर्वा जीवन्ती बहुवीर्यदा ।

सूतविद्राविणी ज्ञेया वेगाद्रसनियामिका ॥ १६४ ॥

हैम हैमवती सौम्या तृणगन्धा हिमप्रिया ।

स्वर्णवन्ती सुजीवन्ती स्वर्णजीवा सुपर्णिका ॥ १६५ ॥

हैमपुष्पा स्वर्णलता स्वर्णजीवन्तिका च सा ।

स्वर्णजीवन्तिका वृष्पा चक्षुष्पा मधुरा तथा ॥ १६६ ॥

शिशिरा वातपित्तासदाहजिङ्गलवर्धनी ।

६२. जतुका ।

जतुका जन्तुकारी च जीमूता चक्रवर्तिनी ॥ १६७ ॥
 तिर्यक्फला विषा(निशा)न्धा च बहुपत्रा सुपत्रिका ।
 राजकृष्णा दिनेष्टा च कपिकच्छुफलोपमा ॥ १६८ ॥
 राजनी सूक्ष्मवल्ली च अमरी कृष्णवल्लिका ।
 तरुवल्ली दिव्यफला विजेया घोडशामिधा ॥ १६९ ॥
 जतुका शिशिरा पितरक्तपित्तकफापहा ।
 दाहतृष्णावमिघ्नी च रुचिकृदीपनी परा ॥ १७० ॥

६३. मुण्डी ।

इवेता रक्ता च पीता च कृष्णा मुण्डी चतुर्विधा ।
 सावर्णी स्यन्मुण्डिनिका भिक्षुः श्रवणशीर्षिकः ॥ १७१ ॥
 श्रावणी च प्रजविका परित्राजी तपोधना ।
 स्त्रावणी तु कषाया स्याक्तदूष्णा कफपित्तनुत् ॥ १७२ ॥
 अशर्णविकारकासव्नी विषच्छर्दिविनाशिनी ।
 महास्त्रावणिकाऽन्या स्यान्महामुण्डी च लोचनी ॥ १७३ ॥
 कदंबपुष्पी विकचाऽलंयुषा लोहिनी तथा ।
 महामुण्डी च तिक्तोष्णा ईषद्गौल्या मरुच्छदा ॥
 सरकृद्रेचनी चैव मेहकृच रसायनी ।

६४. विष्णुक्रान्ता ।

विष्णुक्रान्ता नीलपुष्पा नीलक्रान्ताऽपराजिता ॥ १७५ ॥
 विष्णुक्रान्ता कटुस्तिका कफवातामयापहा ।

६५. कुमारी ।

नदीतीरेऽथवा आमे नगरेऽद्वितटेऽथवा ॥ १७६ ॥

मृदुकण्टकपत्राणि पीतान्यहिसमानि च ।
 प्रवालसमपुष्पाणि सकलेदहरितानि च ॥ १७७ ॥

यस्याः पत्नाणि तिष्ठन्ति सा कुमारीति कथ्यते ।
 गृहकन्या कुमारी च दीर्घपता जरामरा ॥ १७८ ॥

गृहकन्या हिमा तिक्ता मदगन्धिः कफापहा ।
 पित्तकासनिषध्यासकुष्ठब्धी च रसायनी ॥ १७९ ॥

६६. भूम्यामली ।

भूम्यामली तमाली च भूधात्री दृढपादिका ।
 भूधात्री तु कषायाम्ला पित्तमेहविनाशिनी ॥ १८० ॥

शिशिरा मूत्ररोगार्तिशमनी विषनाशिनी ।

६७. बर्हिचूडा ।

बर्हिचूडा शिखिशिखा मयूरदामिधा शिखा ॥ १८१ ॥

बर्हिचूडा शिवा स्वादुर्मूलकच्छ्रविनाशिनी ।
 चालग्रहादिशोफद्वी विषकर्मणि शस्यते ॥ १८२ ॥

६८. ब्राह्मी ।

ब्रह्मा सरस्वती सौम्या सुरश्रेष्ठा सुवर्चला ।
 कपोतवेधा वैधात्री दिव्यतेजा महौषधी ॥ १८३ ॥

स्वायंभुवी सोमलता सुरेज्या गृहकन्यका ।
 मण्डूकी सुरसा मेघा विज्ञेया षोडशाह्या ॥ १८४ ॥

ब्राह्मी हिमा कषाया च तिक्ता वातास्थपित्रजित् ।
 बुद्धिं मेधां च प्रज्ञां च कुर्यादायुष्यवर्धनी ॥ १८५ ॥

ब्राह्मी तु सूक्ष्मपत्राऽन्या लघुब्राह्मी जलोद्धवा ।
ब्राह्मी तिक्ता मदोष्णा च रसो वातामशोफहा ॥ १८६ ॥

७१. तण्डुलीयकः ।

तण्डुलीयस्तु भण्डीरो ग्रन्थिलो बहुवीर्यकः ।
मेघनादसुशाखश्च पथ्यशकश्च सप्तधा ॥ १८७ ॥
तण्डुलीयस्तु शिशिरो मधुरो विषनाशनः ।
रुचिकृदूरीपनः पथ्यः पित्तदाहग्रापहः ॥ १८८ ॥

७०. पाषाणभेदनः ।

पाषाणभेदनोऽशमध्नो नगजिञ्छैरुगर्भजः ।
पाषाणभेदी मधुरस्तिक्तो वातविनाशनः ॥ १८९ ॥
सदाहस्रकृच्छ्रुद्धनो शीतलश्वाशमरीहरः ।

७१. हस्तिशुण्डी ।

हस्तिशुण्डी नागशुण्डी शुण्डी धूसरपत्रिका ॥ १९० ॥
हस्तिशुण्डी कषाया स्यात्सन्निपातज्वरापहा ।

७२. क्षुद्राम्लिका ।

क्षुद्राम्लिका तु शार्ङ्गीरी चुक्राम्ला चुक्रिका च सा ॥
क्षुद्राम्ली च रसे चाम्ला सोष्णा वहिप्रवर्धनी ।
रुचिकृदूर्घणी दोषदुर्नामन्त्री कफापहा ॥ १९२ ॥

७३. ब्रह्मदण्डी ।

ब्रह्मदण्डयजदण्डी च कण्टपत्रफला च सा ।
ब्रह्मदण्डी कट्टोष्णा स्यात्कफशोफ्ननिलापहा ॥ १९३ ॥

७४. ताली ।

ताली तमाली ताम्रा च ताम्रवल्ली तमालिका ।
 सूक्ष्मवल्ली सुलोमा च शोधनी तालिका नव ॥ १९४ ॥
 ताम्रवल्ली कषाया स्यात्कफदोषविनाशनी ।
 मुखकर्णाऽस्यरोगधनी श्लेष्मशुद्धिकरा परा ॥ १९५ ॥

७५. खवल्ली ।

खवल्ली वासवल्ली स्यादूप्स्पर्शी व्योमवल्लरी ।
 आकाशनामपूर्वा स्याद्वल्लिपर्यायगा स्मृता ॥ १९६ ॥
 आकाशवल्ली कडुका मधुरा पित्तनाशनी ।
 वृष्ट्या रसायनी बल्या दिव्यौषधिवरा स्मृता ॥ १९७ ॥

७६. सहदेवी ।

सहदेवी देवसहा देवी दण्डोत्पलाह्या ।
 सहदेवी ज्वरहरा रक्तपित्तप्रसादनी ॥ १९८ ॥

७७. लक्ष्मणा ।

लक्ष्मणा पुत्रिकन्दा च पुत्रदा नागिनी तथा ।
 नागाह्वा नागपर्णी च कुलिनी मल्लिका च सा ॥
 अस्त्रविन्दुच्छदा चैव पुंस्कन्धा दशदाह्या ।
 वृष्ट्या रसायनी बल्या नारीबन्धविनाशिनी ॥ २०० ॥

७८. भूकदम्बः ।

भूकदंबस्तिथा प्रोक्तश्वेतो रक्तश्च मेचकः ।
 कदम्बपत्तवत्पत्रः पञ्चषड्दलसंयुतः ॥ २०१ ॥
 भूलग्नश्च जटामध्ये तिक्तस्सूक्ष्मैकदण्डकः ।
 भूकदंब इति प्रोक्तः सूक्ष्मगन्धोभगन्धवान् ॥ २०२ ॥

भूकदम्बोऽहिविषहा वीर्यवृद्धिकरः परः ।

७९. तैलकन्दः ।

अथ तैलकन्द उत्तो

द्रावककन्दस्तिलांकितदलश्च ।

करवीरकन्दसंज्ञो

लोहद्रावी विषापहारी च ॥ २०३ ॥

अश्वारियत्रसङ्काशस्तिलबिन्दुसमन्वितः ॥ २०४ ॥

सस्तिग्न्या चैव भूमिश्च तैलकन्दो हि विश्रुतः ।

शोफापस्मारहा सूतबन्धनो देहसिद्धिदः ॥ २०५ ॥

८०. विष्णुकन्दः ।

विष्णुकन्दो विष्णुगुप्तसुपुटो बहुसंपुटः ।

जलवासी बृहत्कन्दो दीर्घपत्रो हरिप्रियः ॥ २०६ ॥

सर्पादिविषहारी स्याद्रसबन्धकरो हिताः ।

८१. त्रिकर्णिका ।

त्रिकर्णिका बृहत्पत्रा छञ्चग्रन्थनिका च सा ॥ २०७ ॥

विश्वगन्धा कीटमारी हंसांत्रिसूतरञ्जनी ।

८२. नागदन्ती ।

नागदन्ती श्वेतकणा मधुपुष्पा विशोधनी ॥ २०८ ॥

नागस्फोटा विशालाक्षी नागच्छत्री विचक्षणा ।

सर्पपुष्पी शुक्लपुष्पी स्वादुका सा च दन्तिका ॥

नागदन्ती कटुस्तिका रूक्षा वातकफापहा ।

मेधाकृद्विषदोषधनी भावि(पाच)नी शुभदायिका ॥

४३. द्रोणपुष्पी ।

द्रोणपुष्पी दीर्घपत्रा चित्रपत्रा कुरुंबिका ।
 द्रोणपुष्पी कटुस्सोष्णा रुच्या वातकफापहा ॥ २११ ॥
 अग्निमान्द्यहरा चैव पथ्या वातापहारिणी ।
 अन्या चैव महाद्रोणी कुरुम्बादेव पूर्वकः ॥ २१२ ॥
 दिव्यपुष्पी महाद्रोणी देवी काञ्जी पडाह्या ।
 देवद्रोणी कटुस्तिक्ता मेघ्या वातार्तिभूतनुत ॥ २१३ ॥
 कफवृद्धयपहा चैव युक्त्या पारदशोधनी ।

४४. अमृतस्त्रवा ।

ज्ञेयाऽमृतस्त्रवा वृक्षरुहास्त्या तोयन्त्रस्त्रिलक्षा ॥ २१४ ॥
 धनवल्ली सितलता नामभिश्शरसमिता ।
 उक्ताऽमृतस्त्रवा पथ्या ईषत्त्रिक्ता रसायनी ॥ २१५ ॥
 विषधनी व्रणकुष्ठामकामिलाश्वयथूञ्जयेत् ।

४५. पुत्रदात्री ।

पुत्रदात्री तु वातारित्रमरी इवेतपुष्पिका ॥ २१६ ॥
 वृत्तपत्रा तु गन्धालुबेशी जाता सुवस्त्रिलनी ।
 पुत्रदात्री तु वातधनी कटुरुक्षा कफापहा ॥ २१७ ॥
 सुरभिः सर्वदा पथ्या वन्ध्यादोषविनाशनी ।

४६. शाल्मलीकन्दः ।

शाल्मलीकन्दकश्चाऽथ विजुलो वनवासकः ॥ २१८ ॥
 वनवासी मल्लमध्य मल्लहन्ता पडाह्यः ।
 मधुरः शाल्मलीकन्दो मल्लसङ्कुहरोघजित् ॥ २१९ ॥

शिशिरः पित्तदाहार्तिशोषसन्तापनाशनः ।

८७. आर्वत्की ।

आर्वत्की तिन्दुकिनी विभाण्डी
विषाणिका रङ्गलता मनोज्ञा ।
सा रक्तपुण्डी महदादिजाली
सा पीतकीलाऽपि च पीतरङ्गा ॥ २२० ॥
वामावर्ती च संप्रोक्ता रुद्रसंख्याऽभिधानका ॥ २२१ ॥
आर्वत्की कषायाम्ला शीतला पित्तनाशिनी ।

८८. अम्लपत्री ।

अम्लपत्री दीर्घिपत्री रसाम्ला चाम्लिका रसा ॥ २२२ ॥
आग्रातकी काञ्जिका च पर्णवल्ली पलाशिका ।
पलाशी वल्लपत्री च दीर्घवल्ली विषादनी ॥ २२३ ॥
सरपत्री सुवर्णी च स्याच्चतुर्दशधाभिधा ।
अरोचकहरा पथ्या पित्तकोपकरी च सा ॥ २२४ ॥

अष्टाशीतिमहौषधीनां नामसङ्क्रहणम् ॥

हिमजा कारवी चैव कटुतिक्कादितुंबिका ।
ज्योतिष्मती लिङ्गिनी च पातालगरुणी खरी ॥ २२५ ॥
आखुकर्णी नीलपुण्डी वाराही देवदालिका ।
इन्द्रवारुणिका चैव हेन्द्रवारुणिका तथा ॥ २२६ ॥
गोजिहा काकतुण्डी च लज्जालुश्च पुनर्नवा ।
अम्लवल्ली वन्ध्या च शरपुंसी च भृङ्गराट् ॥ २२७ ॥
गुलची चाथ मूर्वी च काकजङ्घा शतावरी ।

गोक्षुरः काकमाची चादित्यभक्ता च नाकुली ॥२२८॥

क्षीरकन्दस्तु निर्गुण्डी कार्पासी कोकिलाक्षकः ।

बृहती क्षुद्रिका गुज्जा वृद्धदारुश्च बाकुची ॥ २२९ ॥

अपामार्गश्चकमर्दो विषमुष्ट्यं बुवल्लरी ।

हस्तिकन्दश्चाभिप्रशोषी गोरक्षी भूमिपाटली ॥ २३० ॥

अष्टवर्गश्चार्कपुत्री हस्तिकर्ण्यनिवल्लरी ।

कर्णस्फोता रुद्रजटा नीली कोशातकी तथा ॥ २३१ ॥

जीवन्ती जतुका मुण्डी विष्णुकान्ता कुमारिका ।

भूम्यामली वर्हिचूडा ब्राह्मी स्यात्पञ्चलीयकः ॥२३२॥

पाषाणभिद्वस्तिशुण्डी शार्ङ्गेरी ब्रह्मदण्डिका ।

ताम्रवल्ली खवल्ली च सहदेवी च लक्ष्मणा ॥२३३॥

भूकदम्बस्तैलकन्दो विष्णुकन्दस्तिकर्णिका ।

हंसपादी नागदन्ती द्रोणपुष्प्यमृतस्वा ॥ २३४ ॥

पुत्रदा शालमलीकन्द आर्वतन्यम्लपत्रिका ।

अष्टाशीतिमहौषध्यो रसकर्मणि पूजिताः ॥ २३५ ॥

इति श्रीभैरवोत्ते आनन्दकन्दे क्रियाकरणविश्रान्तौ दशमोङ्गासः ॥

॥ इति आनन्दकन्दः समाप्तः ॥

॥ परिशिष्टम् ॥

१. परिभाषा:^१ ॥

रसनियामिका ओषध्यः ।

सर्पाक्षी वहि(वन्ध्य)कर्कोटी कञ्चुकी जलबिन्दुना(जम्बुका) ।
 शतावरी भृङ्गराजः शरपुङ्गा पुनर्नवा ॥ १ ॥

मण्डूकपर्णी मत्स्याक्षी ब्रह्मदण्डी शिखण्डिनी ।
 अनन्ता काकजङ्घा च काकमाची कपोतिका ॥ २ ॥

विष्णुक्रान्ता सहचरा सहादेवी महाबला ।
 बला नागबला कृष्णा चक्रमर्दः कुरु(तुर)ङ्गिणी ॥ ३ ॥

पाठा चामलकी नीली ज्वालिनी पद्मचारिणी ।
 गोजिहा फणिजिहा च कोकिलाक्षो घनधनिः ॥ ४ ॥

आखुपर्णी त्रिपर्णी च द्विपर्णी चैकपर्णिका ।
 तितिडी क्षीरिणी रास्ता मेषशृङ्गी च कुकुटी ॥ ५ ॥

कृष्णपर्णी च तुलसी इवेता च गिरिकर्णिका ।
 एता नियामकौषध्यः पुष्पमूलदलान्विताः ॥ ६ ॥

दोलास्वेदः प्रकर्तव्यो मूलेनानेन सुव्रते ! ।

रसनिर्जीविकर्य ओषध्यः^२ ।

चाण्डाली राक्षसी व्याप्री खडगारी गजकर्णिका ॥ ७ ॥

1. अस्मिन्परिशिष्टे एतद्वन्थोद्भृतानां परिभाषिकपदानां परिभाषो-
 ह्सासे यन्वादिवर्णनपर उल्लासे चाव्याकृतानां विवरणं रसार्णव-रसरत्नसमु-
 चय-रसहृदय-रसरत्नाकर-रसचूडामण्यादिभ्य उद्भृत्य दीथते ।

2. रसार्णवादुद्भृताः ।

शङ्खपुष्प्यग्निधमनी लाङ्गली वालमोचका ।
 रक्तस्नुही रक्तशृङ्गी रक्तिका नीलचित्रकः ॥ ८ ॥

शृगालजिह्वा ब्रह्मती वज्री चक्री च (प)राजिका(ता) ।
 एकवीरा नरकसा रुदन्ती ब्रह्मचारिणी ॥ ९ ॥

उच्चाटा मानि(नागि)नीकन्दा कुमारी रक्तचित्रकः ।
 लक्ष्मीः शास्त्रोटकश्चैव कञ्चुकी मेषशृङ्गिका ॥ १० ॥

हिमावती सोमलता मोदा व्याप्रनखी शमी ।
 काञ्चनी वनराजी च काकमाची च केशिनी ॥ ११ ॥

अजमारी कोटराक्षी हनूमत्यङ्गनायिका ।
 नरजीवा हेमपुण्पी काकमुण्डी च कालिका ॥ १२ ॥

तोयवल्ली गजारी च हंसांग्री कदुंतुविका ।
 तांबूली सूर्यभक्ता च रसनिर्जीविकास्तिकाः ॥ १३ ॥

रसमारिका ओषध्यो दिव्यौषधिवीजानि च^१ ।
 कदुतुम्बी च गोसन्धी देवदालीन्द्रवारुणी ।
 वाकुची ब्रह्मबीजानि कार्पासं कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥

कञ्चुकी कृष्णकनकं इवेतार्कं च पिपीलुकम् ।
 दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी कारवस्त्रिका ॥ १५ ॥

गोजिह्वा काकजड्डा च महाकाली च शंचरी ।
 इवेतगुञ्जा सिताढ्कोलः पटोली बिल्वमेव च ॥ १६ ॥

एकैकमौषधीबीजं मारयेद्दसमैरवम् ।

रसवन्धकर्य ओषध्यः^१ ।

रक्तस्नुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रकम् ॥ १७ ॥

1. रसार्णवादुद्धृताः ।

शाखोटकी दग्धरुहा मोदिनी वृद्धदारुकः ।
 त्रिशूली कृष्णमार्जरी चक्रिका क्षीरकुकुटी ॥ १८ ॥
 देवदाली शङ्खापुणी काकमाची हनूमती ।
 नीलज्योतिस्तृणज्योतिरुत्कटा हेमवल्लरी ॥ १९ ॥
 त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राड्की स्थलपद्मिनी ।
 नागजिहा नागपर्णी वीरा वर्तुलपर्णिका ॥ २० ॥
 अर्कपत्री वंशपत्री ताम्रपर्णी तथेश्वरी ।
 इन्दुरी देवदेवेशि ! रसबन्धकराः प्रिये ! ॥ २१ ॥

रसद्राविका ओषध्यः¹ ।

सूर्यवर्तश्च कदली वन्धा कोशातकी तथा ।
 वज्रकन्दोदककणा काकमाची च शिश्रुकः ॥ २२ ॥
 देवदाली च देवेशि ! द्राविकाः परिकीर्तिताः ।
 दोषान्हरन्ति योगेन धातूनां पारदस्य च ॥ २३ ॥

रसक्रामिका ओषध्यः¹ ।

काकमाची घनरवः कासमर्दः कृताञ्जलिः ।
 वराहकर्णी सटिरी हंसपादी शतावरी ॥ २४ ॥
 तांबूली नागिनी ब्रह्मी हंसपादी च लक्ष्मणा ।
 अर्जुनी क्षीरनाली च कारवेल्लोर्कर्पत्रिका ॥ २५ ॥
 व्यान्त्री चवी कुरवका क्रामिकाः सुरवन्दिते ! ।

रसायनिका ओषध्यः¹ ।

ब्रह्मदण्डसुदण्डश्च लोहदण्डस्तृतीयकः ॥ २६ ॥
 एते रसायने योग्याः ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।

1. रसार्णवादुद्धृतः ।

पञ्चरत्नम्^१ ।

मन्त्रसिद्धासना देवी तथा कङ्कालखेचरी ॥ २७ ॥

इन्दिरा च क्षमापाली पञ्चमी तु निशाचरी ।

पञ्चरत्नमिदं देवि ! रसशोधनजारणे ॥ २८ ॥

क्षीरवर्गः^२ ।

न्यग्रोधोदुंबराध्यथस्तुहीतिल्वकभास्करः ।

दुग्धमुत्तमकन्याश्च क्षीरवर्ग उदाहृतः ॥ २९ ॥

उदुंबरवटाध्यथन्यग्रोधार्कस्तुहीद्रुमाः ।

कुरुटका क्षीरकर्णी कण्टकी च सुगन्धिका ॥ ३० ॥

एतेषां क्षीरवृक्षाणां क्षीरवर्ग उदाहृतः ।

क्षारवर्गः^२ ।

क्षारत्रयं समाख्यातं यवस्वर्जिकटङ्कणम् ॥ ३१ ॥

पलाशो मुष्पककक्षारो यवक्षारम्भुर्वर्चलः ।

तिलानामुद्धवः क्षारस्तदुत्तं क्षारपञ्चकम् ॥ ३२ ॥

तिलापामार्गकदलीचित्वकार्द्रकमूलकम् ।

शिश्रुमोक्षपलाशश्च केतकी च स्तुहीलयम् ॥ ३३ ॥

चित्वात्वर्गकनिष्पावदेवदारुधोमुखी ।

चलपत्रं लाङ्गली च तालमेघरवं तथा ॥ ३४ ॥

ये चान्ये क्षारवृक्षाश्च सर्वमन्तःपुटे दहेत् ।

तमालोल्य जर्लैवस्त्रैर्बृद्धा ग्राहमधोजलम् ॥ ३५ ॥

1. रसार्णवदुद्धृतः ।

2. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयत उद्धृतः । अयं सरस्वतीमहालये उपलभ्यमानोऽन्यत्र मुद्रितादुपलभ्यमानात् कचन द्वित्रचित्समानश्च विद्यते । (ग्र. सं. 10731.)

शोषयेत्पाचयेदग्नौ मृद्धाण्डेन तु तज्जलम् ।
ग्राहयं क्षारावशेषं तद्वक्षारेऽयमीरितः ॥ ३६ ॥

तैलवर्गः^१ ।

कज्जुणीतुम्बिनीघोषाकरञ्जश्रीफलोद्भवम् ।
कटुवातारिसिद्धार्थसोमराजीविमीतजम् ॥ ३७ ॥
अतसीजं महाकालनिष्वंजं तिलजं तथा ।
अपामार्गदेवदालीदन्तितुम्बुरुबीजकात् ॥ ३८ ॥
अड्कोलोन्मत्तमल्लातपलाशेभ्यस्तथैव च ।
एते भ्यस्तैलमादाय रसकर्मणि योजयेत् ॥ ३९ ॥

अम्लवर्गः^१ ।

अम्लवेतसजंबीरं निंबुकं बीजपूरकम् ।
शाङ्गेरी चणकाम्लं च साम्लं कोलदाढिमम् ॥ ४० ॥
अम्बष्टा तिन्तिणीकं च नारं पारावताङ्गध्रिका ।
करमर्दं च मदं च अम्लवर्गः प्रकीर्तितः ॥ ४१ ॥
चणकाम्लं च सर्वेषां एकमेव प्रशस्यते ।
रसानां च विशुद्धयर्थं जारणाद्रावणे हितः ॥ ४२ ॥
अम्लवेतसमेकं वा सर्वेषामुत्तमोत्तमम् ।

अम्लवेतससन्धानक्रमः^१ ।

तद्बीजरहितं चिञ्चाफलं काञ्जिकसंयुतम् ॥ ४३ ॥
पक्ता कुर्याद्वस्त्रपूतं जम्बीराम्लं च तत्समम् ।
शाङ्गेरीमातुलुज्जाम्लं यथाप्रोक्तं समाहरेत् ॥ ४४ ॥
वस्त्रपूतं तु तत्सर्वं पचेत्यादावशेषितम् ।

1. सरस्वतीमहालयगतरसरलसमुच्चयत उद्घृतः ।

सौराष्ट्री तु तथकासीं सं त्रिक्षारं पदुपच्चकम् ॥ ४५ ॥
 धूमसारं च तु ल्यांशं सर्वं सञ्चूर्ण्य निक्षिपेत् ।
 पूर्वपूर्वे तु पादांशं पुनर्मृद्वग्निना पचेत् ॥ ४६ ॥
 वनीभूतं भवेद्यावच्छृनैकेन चालयन् ।
 अम्लवेतस इत्येतज्जायतेऽम्लतरं परम् ॥ ४७ ॥

अथवा—

चिञ्चाफलं काञ्जिकेन सम्यगालोङ्घ्य गालितम् ।
 नारङ्गलुङ्गलिकुचधात्रीवृक्षाम्लसंयुतः ॥ ४८ ॥
 शतावर्यैरावताभ्यां सर्वतस्सद्दशो भवेत् ।
 एतत्सर्वं समालोङ्घ्य शनैर्मृद्वग्निना पचेत् ॥ ४९ ॥
 पादावशिष्टे तस्मिस्तु तत्पादं पदुपच्चकम् ।
 सौराष्ट्री तु तथकासीं सं त्रिक्षारगृहधूमकम् ॥ ५० ॥
 एतत्सर्वं समावाप्य तद्यावच्छूर्णतां व्रजेत् ।
 द्रवेऽवलोङ्घ्य पक्षीनं योजयेद्रसकर्मणि ॥ ५१ ॥
 अम्लवेतसनामाऽयं रसशास्त्रेषु कीर्तिः ।

मलवर्गः^१ ।

कपोतछागगृध्राणां शिखिकुकुटग्रोश्च विद् ॥ ५२ ॥
 गोखराश्वाजनागानां शकुद्वर्गः प्रकीर्तिः ।

मूत्रवर्गः^२ ।

नरोष्ठ्रहस्तिकरभमहिषीखरवाजिनाम् ॥ ५३ ॥
 गोजाविकारां मूत्राणि मूलवर्ग इतीरितः ।

1. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयादुद्धृतः ।

रक्तवर्गः^१ ।

मञ्जिष्ठा कुड्कुमं लाक्षा दाढिमं रक्तचन्दनम् ॥ ५४ ॥

बन्धूककरवीराक्षि किंशुकं रक्तवर्गकः ।

श्वेतवर्गः^१ ।

तगरः कुटजः कुन्दो गुज्जा जीवन्तिका तथा ॥ ५५ ॥

सितांभोरुहकन्दश्च श्वेतवर्ग उदाहृतः ।

पीतवर्गः^१ ।

वरानिलाग्निकासीसं कदली कारवलिलका ॥ ५६ ॥

अतः परं निशाद्वन्द्वं कर्णिकारेन्द्रवारुणी ।

मूलकं चापि कौसुम्भं अक्षनारङ्गकिंशुकम् ॥ ५७ ॥

मदयन्ती पुण्डरीकं पीतवर्ग वदन्ति वै ।

कृष्णवर्गः ।

कदली कारवलली च त्रिफला नीलिकानला ॥ ५८ ॥

पङ्कः कासीसबालाम् कृष्णवर्ग उदाहृतः ।

वसावर्गः^१ ।

जल्दूकाकालमण्डूककरिप्लाविनराहिजाः ॥ ५९ ॥

शिंशुमारमेषशिखिकर्कटीमीनगोमवाः ।

शूकरस्य वसावर्गे रसकर्मणि कीर्तिः ॥ ६० ॥

पित्तवर्गः ।

महिषीकोडमत्याक्षिशिखिमार्जालगोनृणाम् ।

नकुलस्य च पित्तेन पित्तवर्ग उदाहृतः ॥ ६१ ॥

1. सरस्वतीमहालयगतरसरत्नसमुच्चयादुद्युताः ।

शोधनत्रयम्^१ ।

सौवीरं टङ्कणं काचमित्युक्तं शोधनत्रयम् ।

मधुरत्रयम्^२ ।

घृतं गुडं मासिकं च विज्ञेयं मधुरत्रयम् ॥ ६२ ॥

मित्रपञ्चकम्^३ ।

मध्वाज्यटङ्कणं गुड्णा गुडं स्यान्मित्रपञ्चकम् ।

लोहपर्षटी^४ ।

लोहस्य कुट्यमानस्य सुतस्म्य दलानि वै ॥ ६३ ॥

पतन्ति तानि स्वीकृत्य रुयातोऽथ लोहपर्षटः ।

तुलायन्त्रम्^५ (मूषायन्त्रं वा) ।

तुलायन्त्रं तुलाऽऽकारं मूषायन्त्रं तदुच्यते ॥ ६४ ॥

लोहमूषाद्रयं कृत्वा द्रादशाङ्गुलमानतः ।

ईषच्छिद्रान्वितामेकां तत्र गन्धकसंयुताम् ॥ ६५ ॥

मूषायां रसयुक्तायामन्यस्तां तां प्रवेशयेत ।

तोयं स्यात्सूतकस्याधो गन्धाधो वहिदीपनम्^६ ॥ ६६ ॥

नियामकं यन्त्रम्^७ ।

भूगो पूरितपूर्ववारिणि रसं निक्षिप्य वस्त्रावृतं

भाण्डे योजितलोहखर्परमुखे चोर्ध्वं पुटे रोधयेत्^८ ।

1. सरस्वतामहालयगतरसरत्नसमुच्चयादुद्ध्रुताः ।

2. रसरत्नाकरतः ऋद्धिखण्डात् । 3. रसपद्धतेः ।

4. इदमेव जारणायन्त्रमिति रसरत्नसमुच्चये ।

5. पूरितयवचिङ्गाद्यालोडितारनाले भूम्यन्तर्गते भाण्डे रसं वर निक्षिप्य लोहखर्परं मुखे दत्त्वा ऊर्ध्वं करीपांगिन दक्षादित्यर्थः ।

विद्याधरयन्त्रम्^१ ।

यन्त्रं विद्याधरं ज्ञेयं स्थालीद्वितयसंपुटात् ।
चुल्लीं चतुर्मुखीं कृत्वा यन्त्रभाण्डं निवेशयेत् ॥ ६८ ॥

तत्रौषधं विनिक्षिप्य निरुद्धयाद्ग्राण्डकाननम् ।
यन्त्रं विद्याधरं नाम तन्त्रज्ञः परिकीर्तिम् ॥ ६९ ॥

सारणायन्त्रम्^२ ।

धूर्तपुष्पसमाकारा मूषाऽष्टाङ्गुलदीर्घिका ।
मुखे सुविस्तृता कार्या चतुरङ्गुलसम्मिता ॥ ७० ॥
मृग्नया साऽपि शुष्का च मध्येऽतिमसृणीकृता ।
अन्या पिधानिका मूषा सुनिम्ना छिद्रसंयुता ॥ ७१ ॥

आवर्तितलोहादिस्खरूपम्^३ ।

आवर्तमाने कलके पीता तारे सिता प्रभा ।
शुल्बे नीलनिभा तीक्ष्णे कृष्णवर्णा सुरेश्वरि ! ॥ ७२ ॥
वङ्गे ज्वाला कपोताभा नागे मलिनधूमका ।
शैले तु धूसरा देवि ! आयसे कपिलप्रभा ॥ ७३ ॥
अयस्कान्ते धूम्रवर्णा सस्यके लोहिता भवेत् ।
वज्रे नानाविधा ज्वाला खसत्वे पाण्डुरप्रभा ॥ ७४ ॥

आवर्तितलोहविशुद्धिलक्षणम्^३ ।

न विस्फुलिङ्गो न च बुद्बुदश्च
यदा न रेखा पट्टं न शब्दः ।
मूषागतं रत्नसमं स्थिरञ्च
तदा विशुद्धं प्रवदन्ति लोहम् ॥ ७५ ॥

1. रसरत्नसमुच्यतः ।

2. रसप्रकाशसुधाकरतः ।

3. रसार्णवतः ।

प्रतीवाप-निषेकाभिषेकसमयनिर्देशः^१ ।

प्रतीवाप; पुरा योज्यो निषेकस्तदनन्तरम् ।

छादनं तु प्रतीवापो निषेकं मज्जनं विदुः ॥ ७६ ॥

अभिषेकं तदिच्छन्ति स्नपनं क्रियते तु यत् ।

वापो निषेकस्नपनं द्रुते निर्मलतां गते ॥ ७७ ॥

उष्णोनैव हि वाञ्छन्ति शीतलं न च वाञ्छति ।

सूतरसपरीक्षा^२ ।

अतेजा अगुरुशुओ लोहहा चाचलो रसः ॥ ७८ ॥

यदा नार्वते वहौ नोर्ध्वं गच्छेतदा मृतः ।

रसवन्धप्रकाराः^३ ।

पञ्चविंशतिसंख्याकान्रसवन्धान्प्रचक्षमहे ॥ ७९ ॥

येन येन हि चाञ्चल्यं दुर्ग्रहत्वं च नश्यति ।

रसराजस्य संप्रोक्तो बन्धनार्थो हि वार्तिकैः ॥ ८० ॥

हठारेटौ तथाऽभासः क्रियाहीनश्च पिण्डिका ।

क्षारः खोटश्च पोटश्च कल्कन्धश्च कज्जलिः ॥ ८१ ॥

सजीवश्चैव निर्जीवो निर्झीजश्च सभीजकः ।

शृङ्खलाद्विबन्धौ च बालकश्च कुमारकः ॥ ८२ ॥

तरुणश्च तथा वृद्धो भूर्तिवद्वस्तथाऽपरः ।

जलबन्धोऽग्निबन्धश्च सुसंस्कृतकृताभिधः ॥ ८३ ॥

महाबन्धाभिघश्चेति पञ्चविंशतिरीरिताः ।

केचिद्वदन्ति षड्विंशो जलौकाबन्धसंज्ञकः ॥ ८४ ॥

स तावन्नेष्यते देहे स्त्रीणां द्रावेऽतिशास्यते ।

1. रसार्णवतः । 2. रससङ्केतकालिकातः । 3. रसरत्नसमुद्ययतः ।

हठवन्धः ।

हठो रसस्स विज्ञेयसम्यकशुद्धिविवर्जितः ॥ ८५ ॥

स सेवितो नृणां कुर्यान्मृत्युं वा व्याधिमुद्रतम् ।

आरोटवन्धः ।

सुशोधितो रससम्यगारोट इति कथ्यते ॥ ८६ ॥

स क्षेत्रीकरणे श्रेष्ठश्शनैर्व्याधिविनाशनः ।

आभासवन्धः ।

पुष्टितो यो रसो याति योगं मुक्ता सभावताम् ॥ ८७ ॥

भावितो धातुमूलादैराभासो गुणवैकृतेः ।

क्रियाहीनवन्धः ।

असंशोधितलोहादैस्साधितो यो रसोत्तमः ॥ ८८ ॥

क्रियाहीनस्स विज्ञेयो विक्रियां यात्यरथ्यतः ।

पिष्ठिकावन्धः ।

तीव्रातपे गाठतरावमर्दात्

पिष्ठीयवेत्सा नवनीतरूपा ।

स्वातस्स सूतः किल पिष्ठिवन्धः

स्नन्दीपनः पाचनकुद्दिशेषात् ॥ ८९ ॥

क्षारबन्धः ।

शङ्खशुक्तिवराटादैर्योऽसौ संसाधितो रसः ॥ ९० ॥

क्षारबन्धः परं दीप्तिपुष्टिकुच्छूलनाशनः ।

खोटबन्धः ।

बन्धो यः खोटतां याति धातो धातः क्षयं व्रजेत् ॥ ९१ ॥

खोटवन्धस्स विज्ञेयः शीघ्रं सर्वगदापहः^१ ।

पोटवन्धः ।

द्रुतकज्जलिका मोचापत्रके चिपिटीकृता ॥ ९२ ॥
स पोटः पर्फी सैव बालाद्यखिलरोगनुत् ।

कल्कवन्धः ।

स्वेदाद्यैस्साधितः सूतः पङ्कत्वं समुपागतः ॥ ९३ ॥
कल्कबद्धस्स विज्ञेयो योगोक्तफलदायकः ।

कज्जलीवन्धः ।

कज्जली रसगन्धोत्था सुश्लक्षणा कज्जलोपमा ॥ ९४ ॥
तत्तद्योगेन संयुक्ता कज्जलीवन्ध उच्यते ।

सज्जीववन्धः ।

भस्मीकृतो गच्छति वहियोगात्
रससज्जीवस्स खलु प्रदिष्टः ।
संसेवितोऽसौ न करोति भस्म-
कार्यं जरारोगविनाशनं च ॥ ९५ ॥

निर्जीववन्धः ।

जीर्णाश्रको चा परिजीर्णगन्धो
भस्मीकृतथाखिललोहमौलिः ।
निर्जीवनामा हि स भस्मसूतो
निश्चेषरोगान्विनिहन्ति सद्यः ॥ ९६ ॥

1. “ पिण्डीस्तम्भस्तु खोटकः । ध्मातो द्रुतो भवेत्खोटस्त्वाहतश्चूणितां ब्रजेत् । पुनर्धर्मातो द्रुतः खोट इति खोटस्य लक्षणम् । ” इति रससङ्केत-कलिकायाम् ।

निर्बीजबन्धः ।

रसस्तु पादांशसुवर्णजर्णिः
पिष्ठीकृतो गन्धकयोगतश्च ।
तुल्यांशगन्धैः पुटितः क्रमेण
निर्बीजनामा सकलामयमः ॥ ९७ ॥

सबीजबन्धः ।

^१पिष्ठीकृतैरत्रकसत्त्वहेम-
ताराकिकान्तैः परिजारितो यः ।
हतस्ततपष्डुगुणगन्धकेन
सबीजबद्धो विपुलप्रभावः ॥ ९८ ॥

शृङ्खलाबन्धः^२ ।

वज्रादिनिहतस्सूतो हतस्सूतस्समोऽपरः ॥ ९९ ॥
शृङ्खलाबद्धसूतस्तु देहलोहविधायकः ।
चित्रप्रभावां वेगेन व्याप्तिं जानाति शङ्करः ॥ १०० ॥

द्रुतिबन्धः ।

युक्तोऽपि बाह्यद्रुतिभिश्च सूतो
बन्धं गतो वा भसितस्वरूपः ।
स राजिकापादमितो निहन्ति
दुस्साध्यरोगान्द्रुतिबद्धनामा ॥ १०१ ॥

बालकबन्धः ।

समान्नर्जीर्णशिशवजस्तु बालः
संसेवितो योगयुतो जवेन ।

1. बीजीकृतैः इति रसमञ्जर्यां आयुर्वेदप्रकाशे च पाठः ।

2. अयं बन्धप्रकारः आनन्दकन्दे वज्रबन्धप्रकरणे (पृ. ४४५) दश-
सङ्क(शृङ्खलिकाविधिनिरूपणावसरे मूल एव प्रपञ्चितः ।

रसायनो भाविगदापहश्च
सोपद्रवारिष्टगदान्निहन्ति ॥ १०२ ॥

कुमारबन्धः ।

हरोद्भवो यो द्विगुणाभ्रजीर्णः
स स्याल्कुमारो मिततण्डुलोऽसौ ।
त्रिससरात्रैः खलु पापरोग-
सञ्जातधाती च रसायनं च ॥ १०३ ॥

तरुणबन्धः ।

चतुर्गुणव्योमकृताशनोऽसौ
रसायनाग्रहस्तरुणाभिघानः ।
स सप्तरात्रात्सकलामयधनो
रसायनो वीर्यबलप्रदाता ॥ १०४ ॥

वृद्धबन्धः ।

यस्याभ्रकष्ठड्गुणितो हि जीर्णः
प्रासाग्निसख्यः स हि वृद्धनामा ।
देहे च लोहे च नियोजनीयः
शिवाहते कोऽस्य गुणान्प्रवक्ति ॥ १०५ ॥

मूर्तिबन्धः ।

यो दिव्यमूलिकाभिश्च कृतोऽत्यग्निसहो रसः ।
विनाऽप्रजारणात्स्यान्मूर्तिबन्धो महारसः ॥ १०६ ॥
अयं हि जार्यमाणस्तु नागिना क्षीयते रसः ।
योजितस्सर्वयोगेषु निरौपम्यफलप्रदः ॥ १०७ ॥

जलबन्धः ।

शिलातोयसुखैस्तोयैर्द्भोऽसौ जलबन्धवान् ।
स जरारोगमृत्युन्नः कल्पोक्तफलदायकः ॥ १०८ ॥

अग्निवन्धः ।

केवलो लोहयुक्तो वा ध्मातः स्याद्गुटिकाकृतिः ।
अक्षीणश्चाग्निवन्द्वोऽसौ खेचरत्वादिकृत्स हि ॥ १०९ ॥

संस्कृतवन्धः ।

विष्णुक्रान्ताशशिलताकुंभीकनकमूलकैः ।
विशालानागिनीकन्दव्याप्रपादीकुरण्टैः ॥ ११० ॥
बृशिकालीभशुण्डीभ्यां हंसपादीसहासुरैः ।
अप्रसूतगवां मूत्रैः पिष्ठं बाकुलके पचेत् ॥ १११ ॥
पक्वमेवं मृतैर्लोहैर्मर्दितं विपचेद्रसम् ।
यन्त्रेषु मूर्च्छा सूतानामेष कल्पः सुसंस्कृतः ॥ ११२ ॥

महावन्धः ।

हेम्ना वा रजतेन वा सहचरो ध्मातो व्रजत्येकता
अक्षीणो निनिडो गुरुश्च गुटिकाकारोऽतिदीर्घेज्ज्वलः ।
चूर्णत्वं पटुवत्प्रयाति निहतो धृष्टो न मुञ्चेन्मलं
निर्गन्धो द्रवति क्षणात्स हि महावन्धाभिधानो रसः ॥ ११३ ॥

सृष्टिः ।

गोऽजाविनरनारीणां मूत्रं शुक्रं च शोणितम् ।
सृष्टिरेषा समाख्याता षण्डदोषविनाशिनी¹ ॥ ११४ ॥
स्त्रीपुंसोः शुक्रयुगलमप्रसूतारजस्तथा ।
एतत्सृष्टित्रयं प्रोक्तं गुणमेतद्वरानने² ! ॥ ११५ ॥

वासनामुखचारणप्रकारः³ ।

अथ शुद्धस्य सूतस्य जायेत्पूर्वभावितम् ।
गन्धकं तु तुलायन्त्रे पश्चात्सर्वं पलं पलम् ॥ ११६ ॥

1. शक्त्यवतारात् । 2. रसावतारात् । 3. रसरत्नाकरतः ।

मूषा नालान्विता ऊर्ध्ववक्त्रा स्यादद्वादशाङ्कुला ।
 हृषा लोहमयी कार्या त्वनया सदृशी परा ॥ ११७ ॥
 एकस्यां निक्षिपेत्सूतमन्यस्यां गन्धकं समम् ।
 एकस्या मुखमध्ये तु ह्यपरस्या मुखं क्षिपेत् ॥ ११८ ॥
 लिप्त्वा मृलवैस्सार्धं गन्धकोर्ध्वं पुटेलघु ।
 रसस्याधो जलं स्थाप्य धूमं गन्धं पिबत्यलम् ॥ ११९ ॥
 जीर्णं गन्धे समुद्धाट्य तुल्यगन्धं च दापयेत् ।
 इत्येवं घोडशगुणं गन्धं जार्यं पुनः पुनः ॥ १२० ॥
 जायते सूतराजोऽयं वासनामुखितो भवेत् ।

ग्राह्याग्राह्यारसलक्षणम्^१ ।
 अन्तस्सुनीलो बहिरुज्ज्वलो यो
 मध्याह्नसूर्यप्रतिमप्रकाशः ।
 शस्तोऽथ धूमः परिपाण्डुरश्च
 चित्रो न योज्यो रसकर्मसिद्धौ ॥ १२१ ॥

२. ग्रकीर्णकम्^२ ॥

सिद्धसारायन्त्रम्^३ ।
 चुल्यामारोपयेत्पात्रं गंभीरं कल्कपूरितम् ।
 तत्पार्श्वनलिकामार्गादुदुतसत्वस्य विषषाः ॥ १ ॥
 पतन्ति येन तद्यन्तं सिद्धसारास्त्यमीरितम् ।

गर्भसारायन्त्रम्^३ ।
 तशैव पात्रं गंभीरं सच्छिद्वकपिधानकम् ॥ २ ॥

-
1. रसमङ्गर्याः ।	2. इतः परं रससंस्कारोपयुक्तानामन्येषामपि
3. रसकामधेनुतः ।	विषयाणामत्र विवरणं दीयते ।

पिधाय पात्रान्तरतो मध्ये स्वल्पकचोलके ।
पातने बाष्पबिन्दूनां गर्भसारं प्रचक्षते ॥ ३ ॥

एमानन्दमूर्तियन्त्रम्^१ ।

तथैव पार्श्वनाली तु दीर्घा पात्रान्तरं गता ।
द्रवपातो यतः प्रोक्तं परमानन्दमूर्ति तद् ॥ ४ ॥

(अत्राम्लक्षारकाञ्जिकद्रवसत्वपातनम् ।)

प्रातालयन्त्रम्^१ ।

स्निग्धद्रव्यभृतं पात्रं सच्छिद्रमन्यपात्रके ।
गर्ते निधायोपर्यग्निर्यन्त्रं प्रातालसंज्ञकम् ॥ ५ ॥

प्राकाशयन्त्रम्^१ ।

उपर्यग्निर्घटस्यार्थं खर्परं सम्मुखस्थितम् ।
न्युञ्जमुच्चैर्वस्त्रबद्धमुखं मल्लपिधानकम् ॥ ६ ॥
वस्त्रान्तस्थं द्रव्यचूर्णं द्रवीभूय पतेदधः ।
अन्यपात्रे काचजादौ यन्त्रमाकाशसंज्ञितम् ॥ ७ ॥
तन्मुखे काचकूपी वा साऽधश्लिद्रा सवस्त्रमृत् ।

अथवा—

मृतिकादिकूपीवालुकायन्त्रे स्थिता उपरि लम्बमानसकल्कघटाऽध-
श्लिद्राद्रवविन्दुपरिपतद्रसादिद्रव्या यदि च स्यात्तदाऽप्याकाशयन्त्रमुक्तम् ।

रञ्जकयन्त्रम्^१ ।

रञ्जकद्रवपूर्णायां स्थालिकायां तु विन्यसेत् ॥ ८ ॥

मृतिकाकाचजं पात्रं गंभीरोच्चं मनोहरम् ।

1. रसकामधेनुतः ।

सूक्ष्मच्छिद्रान्वितां तत्र समारोप्य त्रिपादिकाम् ॥ ९ ॥
 तत्र क्षिप्त्वा गन्धचूर्णं तस्तीदणशलाकया ।
 सन्दृश्य सद्यस्तत्पात्रोपरि पात्रं च तद्विधम् ॥ १० ॥
 तथा पिदध्यात्तपात्रधानं मज्जेद्द्रवान्तरे ।
 तत्तलान्तर्धूमसत्त्वं लम्नं स्याच्च तथा चरेत् ॥ ११ ॥
 छिद्रान्तरादद्रुतं तैलं मध्यपात्रे पतेदपि ।
 इदं श्रीरञ्जकं यन्त्रं सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥ १२ ॥

करुणाकरयन्त्रम्^१ ।

सकल्कपात्रं गम्भीरं चुल्लीस्थं च तिरोहितम् ।
 स्थाल्यां तप्यान्तस्थरसैश्चयुतस्यात्करुणाकरम् ॥ १३ ॥

वारुणीयन्त्रम्^२ ।

कूपीद्रयमुखं तिर्यक्कृत्वैकाघोऽग्निदीपनम् ।
 ततः क्षारद्वोऽन्यस्यां पतेद्वारुणिकं च तत् ॥ १४ ॥

ज्योतिर्यन्त्रम्^१ ।

हण्डिकाघस्तु दीपाग्निरूर्ध्वच्छिद्रस्थकूपके ।
 तालादिसत्त्वपातार्थं ज्योतिर्यन्तमिदं स्मृतम् ॥ १५ ॥

साध्ययन्त्रम्^१ ।

चुल्लीसंस्थेष्टिकागर्तेऽन्यपत्रेण तिरोहिते ।
 तालादिसत्त्वं निपतेत्साध्ययन्त्रं तदुच्यते ॥ १६ ॥

स्थलकूर्मयन्त्रम्^२ ।

सर्पं पृथुलं सम्यग्भिस्तरे तस्य मध्यमे ।

1. रसकामधेनुतः । 2. रसदर्पणतः ।

आलवालं सृदा कृत्वा तन्मध्ये पारदं न्यसेत् ॥ १७ ॥

जारणार्थं रसस्योक्तं गन्धादीनामशेषतः ।

जलकूर्मयन्त्रम्^१ ।

दैर्घ्यादधस्सालिकाया मानं स्याद्द्वादशाङ्कुलम् ॥ १८ ॥

घोडशाङ्कुलविस्तारां चतुःकीलयुतां मुखे ।

जलेनापूर्यं तां स्थालीं निखनेदभूमिमध्यतः ॥ १९ ॥

उपरिष्ठाच्छरावं तु मुखं कीलेषु निश्चिपेत् ।

अधो भाण्डे जले मग्नं शरावं च तथा भवेत् ॥ २० ॥

जलकूर्ममिदं यन्तं शस्तं जारणकर्मणि ।

पञ्चमृत्तिकाः^२ ।

वल्मीकमृतिका धूमो गैरिकं खटिका पटु ॥ २१ ॥

इत्येते मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रसकर्मणि ।

लोपाद्यर्थं मृत्तिकांसाधनम्^३ ।

मृत्कार्पासककिट्टैश्च मृत्तिका साधिताऽपरा ॥ २२ ॥

लाक्षामृच्चूर्णतृणतो मेषीक्षीरेण मर्देयेत् ।

कार्पासजीर्णतृणतो मेषीक्षीरेण मर्देयेत् ॥ २३ ॥

कुकुटाण्डरसेनापि मृत्तिकाऽन्या विमर्दिता ।

काचकूपीविलेपार्थमेते द्वे मृत्तिके वरे ॥ २४ ॥

कासीसचूर्णमण्डूरं टङ्गणं नवसादरम् ।

पट्टनि पञ्च निष्कूरसैसंमर्दयेन्मृदम् ॥ २५ ॥

1. देवीयांस्मलतः । इदमेव सोमानलं यन्त्रमिति यन्त्राद्याद्ये विनिर्दिष्टपूर्वम् ।

2. रसेन्द्रचूडामणितः ।

3. रसकामवेतुतः ।

फेनतुल्यं च उमरुयन्त्रलप मृदुच्यते ।
 कुलालकरमृकृष्णा पीतमृच्च करंभकम् ॥ २६ ॥
 नरकेशः कागदं च तुषा एतद्विर्मदयेत् ।
 द्राक्षागुडादिशुक्तन वज्रमूषामृदुच्यते ॥ २७ ॥
 तुषं भागद्वयं ग्राहचं भागैकं वस्त्रवण्डकम् ।
 मृदं च त्रिगुणीकृत्य जलं दत्त्वा विर्मदयेत् ॥ २८ ॥
 नरकेशं समं कृत्वा किञ्चित्तावत्पुद्धयेत् ।
 यावत्सिक्थसमाभासं मृत्पिण्डं जायते तथा ॥ २९ ॥
 यथा न शुष्कतामेति तथा यत्नं समाचरेत् ।
 एवं सप्तदिनादूर्ध्वं मृदे योगे प्रयोजयेत् ॥ ३० ॥
 कूपिकादिविलेपार्थं यन्त्रादेशं भिषक्कमात् ।
 जलं बबूलनिर्यासं समितां तत्समं कुरु ॥ ३१ ॥
 तयोस्तुल्यं लोहकिट्ठं शुद्धमञ्जनसन्निभम् ।
 मुद्रां वै वारियन्तस्य सिद्धयर्थं दुर्लभां कुरु ॥ ३२ ॥
 जलग्नियोगतो नैव भिद्यतेऽल कदाचन ।
 सूतकस्तु न सङ्घच्छेष्टप्लयानिजवेन वै ॥ ३३ ॥
 १रत्नपुष्पाभवं तैलं कुडवे द्वे जलेन वै ।
 प्रस्थेन मिश्रितं वहौ तैलशेषं तु कारयेत् ॥ ३४ ॥
 तन्मध्ये भूजपत्रं तु कुट्टिं चाङ्गनोपमम् ।
 पांशुशूक्रादिरहितं पलमेकं प्रयोजयेत् ॥ ३५ ॥
 पलैकं लोहकिट्ठं च शुद्धाञ्जनसमप्रभम् ।
 विमर्द्य निम्बुनीरेण लेपयेद्वा तदर्थकृत् ॥ ३६ ॥

I. अतसी ।

काचभागो भवेदेको द्विगुणं मृतभास्करम् ।
रसकात्पञ्चभागासस्तुष्वद्भागा धौतमृतिका ॥ ३७ ॥

आटस्त्रजलैः पिष्टा संपुटं तेन कारयेत् ।
मूषां विरचयेत्सत्यं रसस्य निगडो भवेत् ॥ ३८ ॥

वहिमध्यात्म गच्छेद्वि पक्षच्छेदी च तिष्ठति ।
काचकूपी द्वितीया च वृतीयो लोहसंपुटः ॥ ३९ ॥

हठमुद्रा ।

चुबुकं लोहचूर्णं च क्रोडरकेन संयुतम् ।
तत्र सर्वं प्रदातव्यं घनधातेन ताडयेत् ॥ ४० ॥

सन्ध्यारभ्योदयो यावत्सूर्यविंशं च दृश्यते ।
हठमुद्रेति विस्थ्याता सर्वसिद्धैर्नमस्कृता ॥ ४१ ॥

अथवा—

ग्रिट्टकं चुंबकं देयं नवटङ्गमयोरजः ।
नररकेन संयुक्तं मेलयित्वा सकृत्सकृत् ॥ ४२ ॥

घनेन कुट्टिं सर्वं चतुर्यामं च मर्दितम् ।
हठमुद्रेति विस्थ्याता सर्वसिद्धैर्नमस्कृता ॥ ४३ ॥

अथवा—

लोहकिट्टं समानीय चूर्णयेद्वै पलानि षट् ।
गालयेद्वद्वामध्ये तु स्वल्वमध्ये निधाय च ॥ ४४ ॥

अजैडकहृदिस्थं च मांसं संमिश्रितं नयेत् ।
कुट्टयेद्वद्वहस्तेन मध्ये निक्षिप्य चूर्णकम् ॥ ४५ ॥

सिक्खथतुल्यं तु तथावत्सिद्धा भवति मृतिका ।

अथवा—

काचटङ्गणमण्डूरेष्टकासंसाधिता भृशम् ॥ ४६ ॥
वटाकोदुम्बरक्षीरैर्दिनमेकं हठा भवेत् ।

मदनमुद्रा ।

औदुंबरास्वयवटदुग्धपलं पलं च
लाक्षा पलमृष्पिलं त्वथं चुम्बकस्य ।
सङ्कुट्यमानमतसीफलतैलमिश्रं
सूतस्य जारणविधौ मदनास्वयमुद्रा ॥ ४७ ॥

अथवा—

चतुर्षु लोहकुण्डेषु क्रमतस्तस्तोयतः ॥ ४८ ॥
उत्तरोत्तरतः क्षेपात्कटाहे क्वाथयेद्भृशम् ।
यावत्तलस्थितं सिक्थं तावत्तोये भृतं भवेत् ॥ ४९ ॥
तत्सिक्थं जलयन्त्रादौ लेपे प्रबरमीरितम् ।

कूपिकापाकविधिः ।

जीर्णसूक्ष्मस्य वस्त्रस्य कुर्यात्त्वण्डद्वयं बुधः ॥ ५० ॥
चतुरस्तकाच्कूप्यामध्यार्धप्रमाणतः ।
पक्वपादांशतो मध्ये द्विघा कुर्वीत विस्तृतम् ॥ ५१ ॥
ममनं तन्मृतिकापड्के काचकूप्यां नियोजयेत् ।
यवप्रमाणलिसायां दृढमृतिकया पुनः ॥ ५२ ॥
खण्डमेकं तु वस्त्रस्य मध्ये छिद्रसमवितम् ।
निवेश्य कूपिकानालात्समीकुर्यान्मृदाऽभितः ॥ ५३ ॥
खण्डमन्यमधस्तद्वत्काचकूप्यां नियोजयेत् ।
आतपे तां विशोष्याथ मृदा तद्विलेपयेत् ॥ ५४ ॥

पुनस्तथा वस्त्रखण्डद्वयेन विनियोजयेत् ।
 एवं विशेष्य संयोज्य मृतिका कर्मटत्यम् ॥ ५५ ॥

रसादिपिष्ट प्रक्षिप्य मुद्रां कुर्यात्प्रयत्नतः ।
 पिधाय भस्मना कूर्णीं कण्ठनालविवर्जितम् ॥ ५६ ॥

कण्ठे कोकिलकान्दत्वा पञ्चषाब्दलितान्मृशम् ।
 लोहवंशादिनालीभिर्धमेन्मुखसमीरणैः ॥ ५७ ॥

काचकूर्णीकण्ठगतं यावद्भिर्गलितं भवेत् ।
 सन्दंशेन समीकृत्य सन्धिरोधं प्रयत्नतः ॥ ५८ ॥

मुद्रां गलितकाचस्य कुर्याद्गोररक्षनिर्मिताम् ।
 शनैश्चनैः कोकिलकान्सन्दंशेनापसारयेत् ॥ ५९ ॥

शीतीभूतविभूत्यास्तु गृहीयात्कृपिकां ततः ।
 मृत्कर्पटचतुष्केण पूर्ववद्विनियोजयेत् ॥ ६० ॥

छिद्रवर्ज्य केशतुष्मृदभिर्लिप्त्वा विशेषयेत् ।
 यन्ते चक्रादिके धृत्वा जारणादिक्रियां चरेत् ॥ ६१ ॥

एवं निर्धूमपाकेन सिद्धिः कोटिगुणोत्तरा ।

चुल्लीविधानम् ।

भवेदेकमुखी चुल्ली पातनादिक्रियाकरी ॥ ६२ ॥

चुल्ली च द्विमुखी प्रोक्ता स्वेदनादिषु कर्मसु ।
 महास्वेदादिषु तथा चुल्ली तु त्रिमुखी सृता ॥ ६३ ॥

चतुर्मुखी जारणादौ सत्त्वपाते च कीर्तिता ।
 श्रीनाथास्त्वा तथा चुल्ली जारणे बहुमिर्मुखैः ॥ ६४ ॥

भावनामात्रा ।

औषधादीनां रसैर्यावत्कर्दमाभो भवेद्रसः ।
 संप्लावितः परं मानं भावनाया प्रकीर्तितम् ॥ ६५ ॥

बिंडमात्रा ।

ऊर्ध्वाधश्च बिंडं दद्याद्रसेन्द्रादष्टमांशतः ।

न न्यूनाधिकमादद्यादन्यथा दोषकुद्धवेत् ॥ ६६ ॥

औषधं शोधनार्थं यदूर्ध्वाधो दीयते बुधैः ।

बिंडसंज्ञां तु लभते तदिति प्रतिबोधितम् ॥ ६७ ॥

स्नेहाम्लादीनां गुणाः ।

सर्वे मृदुकराः स्नेहाः सर्वे चाम्लाः प्रवोधकाः ।

सर्वे मलहराः क्षाराः सर्वे रक्ताश्च रक्तकाः ॥ ६८ ॥

द्रावकाम्ला हि तीक्ष्णाश्च पाचना ह्यामयापहाः ।

रोचको द्रावयेल्लोहान्क्षीरिणो रसबन्धकाः ॥ ६९ ॥

तैलपातनविधिः¹ ।

तैलानां पातनं वक्ष्ये सूर्यपाकेन चानलात् ।

जलयोगेन तत्रैलं ग्राहयं योगेषु योजयेत् ॥ ७० ॥

धतूरबीजचूर्णानि वस्त्रपूतानि कारयेत् ।

समूलोत्तरवारुण्याः कषायेण विलोडयेत् ॥ ७१ ॥

आलिप्य कांस्यपात्रे तु धारयेदातपे खरे ।

सन्तप्ते स्वच्छवस्त्रेण पीडयेतैलमाहरेत् ॥ ७२ ॥

शिशुपुष्पार्ककार्पासनीजानामपमार्जनात् ।

ग्राहयं धतूरवत्तैलमेकैकस्य पृथक्पृथक् ॥ ७३ ॥

काकतुण्ड्यास्समूलाया बाकुचीतैलमाहरेत् ।

देवदाल्याश्च जालिन्यास्तिक्ककाकोलितो भवेत् ॥ ७४ ॥

अपामार्गकषायेण तैलं स्याद्विषमुष्टिजम् ।

मूलक्वाईः कुमार्यास्तु जैपालजं भवेत् ॥ ७५ ॥

1. रसरत्नाकरतः ।

रक्तापामार्गक्वाथेन बाकुचीतैलमाहरेत् ।
 क्वाथेन चेन्द्रवारुण्यास्तैलमारम्बधं भवेत् ॥ ७६ ॥

कदुतुंबी देवदाली पटोली चेन्द्रवारुणी ।
 तिक्तकोशातकी चैषां शुष्कबीजानि कारयेत् ॥ ७७ ॥

काकतुण्ड्या अपामार्गक्वाथे तैलं समाहरेत् ।
 बीजानि कदुतुंब्याश्च गोमयेन विलोडयेत् ॥ ७८ ॥

शुष्कधान्यतुषैस्सार्धे कुट्टयेच्च ह्युद्धसले ।
 निस्त्वगक्षान्विचूर्ण्यथ भृङ्गराजरसैस्सह ॥ ७९ ॥

मर्दगित्वाऽतपे तैलं गृहीयातीडने सति ।
 महाकालस्य बीजानि चूर्णितानि विभावयेत् ॥ ८० ॥

धात्रीफलरसैनैव सप्तवारं पुनः पुनः ।
 सोष्णं कृत्वा तु तच्चूर्णं तैलयन्नेण पीडयेत् ॥ ८१ ॥

कृष्णायाः कदुतुंब्याश्च बीजचूर्णानि कारयेत् ।
 कान्तपाषाणचूर्णं च हयेकीकृत्य विचूर्णयेत् ॥ ८२ ॥

धान्यराशिगतं पक्षादुद्धृत्य तैलमाहरेत् ।
 चूर्णं करञ्जबीजोत्थं भृङ्गराजरसैस्सह ॥ ८३ ॥

समालोड्यातपे तप्तं पीडनातैलमाहरेत् ।
 धात्रीफलरसैर्भव्यं चूर्णं पालशबीजजम् ॥ ८४ ॥

दिनैकं वर्तते यन्त्रे तैलं ग्राहयं च तैलके ।
 गुडत्वगबीजजं चूर्णं नरमूत्रेण भावयेत् ॥ ८५ ॥

सप्तवारं ततो धर्मे लेपयेत्कांस्यभाजने ।
 उद्धृतं ढालयेत्तं च तैलं पतति नान्यथा ॥ ८६ ॥

रत्नानामारनालेन पिष्ठा चूर्णं विभावयेत् ।

ज्योतिष्मत्याश्च वीजानि चातपे तैलमाहरेत् ॥ ८७ ॥
 चूर्णं वस्त्रणवीजोत्थं चिञ्चावीजत्वगान्वितम् ।
 नालिकेराम्बुनाऽऽलोडय ध्वातपे तैलमाहरेत् ॥ ८८ ॥
 गुञ्जाभलातबीजोत्थं चूर्णं चित्रकमूलजम् ।
 नारिकेलाम्बुनाऽऽलोडय धर्मे तच्चालयेत्क्षणम् ॥ ८९ ॥
 पीडयेत्तं च पट्टाभ्यां तैलं पतति तद्गतम् ।
 आग्रातबीजचूर्णस्य दशांशो चित्रमूलकम् ॥ ९० ॥
 नारिकेलाम्बुना पिष्टं धर्मे तैलं समाहरेत् ।
 पुलजीवस्य वीजानि चूर्णं वा तिन्दुबीजजम् ॥ ९१ ॥
 आग्रातवत्सकर्तव्यं तेषां तैलं पृथक्पृथक् ।
 नारिकेलाम्बुना भाव्यं विल्ववीजस्य चूर्णकम् ॥ ९२ ॥
 दिनैकं तैलयन्त्रेण तैलमाहत्य योजयेत् ।
 निस्तुषाङ्कोलबीजानां मुखं किञ्चिद्विर्घष्येत् ॥ ९३ ॥
 प्रोहयेत्कांस्यपात्रे पिष्टा चणकलेपितम् ।
 तन्मध्ये टङ्कणं स्थिनं किञ्चित्किञ्चित्पलेपयेत् ॥ ९४ ॥
 धारयेदातपे तीव्रे मुखातैलं समाहरेत् ।
 अथवा कांस्यपात्रे तद्धर्मे धार्यमधोमुखम् ॥ ९५ ॥
 अघःस्थे कांस्यपात्रे च तैलं पतितमाहरेत् ।
 स्वर्जायुतं समं पिष्टा छिद्रभाण्डे निवेशयेत् ॥ ९६ ॥
 तत्क्षणाद्द्रवरूपं च केशतैलमिदं भवेत् ।
 अथवोत्तरवारुण्याः कषायेण समाहरेत् ॥ ९७ ॥
 तैलं समस्तबीजानां ग्राहयेदातपे स्वरे ।
 पक्वभाण्डानुमालाणां रसमादाय भावयेत् ॥ ९८ ॥
 समस्तं वीजचूर्णं तु हृयुक्तानुकं पृथक्पृथक् ।

आतपे मुच्यते तैलं साध्यासाध्यं न संशयः ॥ ९९ ॥

गर्भवीजास्थिवीजाद्यं शुकविष्टासनादिकम् ।
सर्ववीजेषु वा तैलं ग्राहयं पातालयन्त्रके ॥ १०० ॥

शुक्रं सूक्रं वा^१ ।

गुडमधुकाज्जिकमस्तु-
प्रविभागास्सर्युथोत्तरं द्विगुणाः ।
त्रिदिनानि धान्यराशौ
स्थापितमिदमुच्यते शुक्रम् ॥ १०१ ॥

अम्लकाज्जिकवर्गः^२ ।

वारिणा काज्जिकं रक्षोहरं सात्कुण्डगोलकम् ।
काज्जिकोच्चाहधातुधनकुञ्जलानि महारसम् ॥ १०२ ॥
म्लक्षणं सोमशुकलारुद्यं कुरुमाषाभिषुतं च तद् ।
अवन्तिसोमसंज्ञं तच्चेत्तण्डुलकृतं भवेत् ॥ १०३ ॥

घान्यैधान्याम्लकैः शूक्रश्चैः स्याच्च युगन्धरम् ।
दैः पक्वैर्निस्तुष्टैस्तु सौवीरं यवजैमितम् ॥ १०४ ॥

तुषोदकं तदामैस्त्यादूगोधूमैरनालकम् ।
बाह्लीकनिर्वृतं शिष्मैस्तुतं कन्दफलादिभिः ॥ १०५ ॥
तत्कर्त(र्च)रभिः पिण्याकी शाण्डाकी मूलसर्षपैः ।
मधुद्राक्षाशुडादैस्तु सूक्तमिक्षुरसेन च ॥ १०६ ॥
कुरुमाषधान्यमण्डादैगर्गोहांबुकमिति स्मृतम् ।
कलाम्लं वटकादैस्त्याच्चुकं नष्टम्लसन्धितम् ॥ १०७ ॥

1. अजीर्णमञ्जरीतः ।

2. अभिधानकामवेनुतः ।

लवणवर्णः^१ ।

सिन्धुसामुद्ररुचकैः प्रदिष्टं लवणतयम् ।
 तदुद्भिदविडाभ्यां च प्रोक्तं लवणपञ्चकम् ॥ १०८ ॥
 पांशुपाक्यविडारुचैश्च पट्टपट्कं प्रचक्षते ।
 सिन्धूथगन्धगुटिकं गडकं विडाहं
 शाकंभरं रुचककाचरजो जलेत्थम् ।
 भौमोषकादिलवणानि तथा द्विभेदाः;
 क्षाराश्च लावणिकर्वग इति प्रदिष्टः ॥ १०९ ॥

त्रिगन्धकम्^२ ।

गन्धतालशिलाभिस्तु त्रिगन्धकमितीरितम् ॥ ११० ॥

रङ्गाकृष्टिः^३ ।

रङ्गाकृष्टिं प्रवक्ष्यामि यथाज्ञातं तु तत्वतः ।
 न कुत्रचित्प्रयोगोऽस्ति शास्त्रे वाऽपि न दृश्यते ॥ १११ ॥
 रसोपरसधातूर्णां रङ्गद्रावं तु शोभनम् ।
 एतद्बौद्धा विजानन्ति भोटदेशनिवासिनः ॥ ११२ ॥
 मणैकं लोहचूर्णस्य स्वर्जिकाया मणद्वयम् ।
 त्रिभागं चूर्णकं दत्त्वा हृचेकस्थमतिमद्येत् ॥ ११३ ॥
 क्षिप्त्वा चूर्णं तु मृद्घाण्डे हृजामत्रेण पूरयेत् ।
 चुरुलिकोपरि संस्थाप्य वहिं प्रज्वालयेत्ततः ॥ ११४ ॥
 यदा फेनस्समागच्छेच्छुकलवर्णस्तदुर्ध्वतः ।
 अन्यपात्रे तदा स्थाप्य यावद्धनाति रक्तताम् ॥ ११५ ॥
 पश्चात्च रक्तफेनं च क्षिपेत्पात्रान्तरे पुनः ।
 क्षीणे मूत्रजलं दद्यावद्रक्तं च दृश्यते ॥ ११६ ॥

1. रसकामधेनुतः ।

2. रससारतः ।

तावद्रक्तं तु गृहीयात्पुचः पात्रे निधापयेत् ।
यदा रक्तं न दृश्येत तदा वहिं चिवारयेत् ॥ ११७ ॥

रक्तं वस्त्रेण संगाल्य मलशेषं विवर्जयेत् ।
इवेतफेनेन संयुक्तं तस्यैव जलशोषणम् ॥ ११८ ॥

काचसारितघट्यां च तद्वार्यं तदनन्तस्म् ।
बृहद्बाण्डं समादाय कुक्ष्मौ च छिद्रसंयुतम् ॥ ११९ ॥

भाण्डमध्ये घटीं क्षिप्त्वा मुखं छिद्रेण योजयेत् ।
घटीं चैका च न्युञ्जा स्याच्चस्या नालमधोमुखम् ॥ १२० ॥

रुध्वा तदा तयोस्सर्विं मध्ये चिलाणकं भवेत् ।
भाण्डं वालुकयाऽपूर्य तस्य द्वारं निरुच्येत् ॥ १२१ ॥

वहिप्रज्वालनं तावद्यावच्चिलाणको द्रवेत् ।
शीतं यन्त्रं समुचार्यं घटीं प्रक्षालयेत्ततः ॥ १२२ ॥

द्रावं क्षिप्त्वा पुर्नद्यात्पुनः पाको विधीयते ।
एवं रङ्गद्रुतिः प्रोक्ता द्रेगयन्त्रेऽतिशोभना ॥ १२३ ॥

तालो नागः शिला चौरश्शुल्बं हंसश्च गन्धकः ।
एते रङ्गं विमुच्चन्ति विद्वुम् गैरिकं तथा ॥ १२४ ॥

वालुकाद्रेगयन्त्रेण पिच्छाः केशा द्रवन्ति च ।
अम्लादिद्रावणं कार्यं यन्नेणानेन यत्ततः ॥ १२५ ॥

तारारिष्टम् ।

तारारिष्टं रज्जितं तु कपाल्यादिकरञ्जकैः ।
नाशयेत्तारकं क्षिप्रं सर्वलोहस्य कालिकाम् ॥ १२६ ॥

1. तदास्ये काचनालं च तद्वा नालमधोमुखम् । इति पाठभेदः ।

कपालीयोगाः^१ ।

शुल्बपत्रपलैकं तु पलार्धं गन्धकस्य च ।

टङ्कणं कर्षमेकं तु कर्षेका रसकज्जली ॥ १२७ ॥

माक्षिकं कर्षमेकं तु सर्वमेकत्वं कारयेत् ।

अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२८ ॥

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णं तु २दनुजाम्लेन मर्दयेत् ।

आरण्यगोमयेनैव पुटान्दद्याच्चतुर्दश ॥ १२९ ॥

इन्द्रगोपकसङ्काशं जायते नात्र संशयः ।

तच्चूर्णं मधुना युक्तं शुद्धतारं तु रखयेत् ॥ १३० ॥

रखयेत्तीर्णि वाराणि शोभनं हैमं जायते ।

एष कापालिकायोगसर्वलोहानि रखयेत् ॥ १३१ ॥

रखयेद्दद्दसूतं च वज्रवद्धं च रखयेत् ।

आरचूर्णपलैकं च मृतनागं पलं तथा ॥ १३२ ॥

वज्ञाभ्रकं पलैकं च तीक्ष्णचूर्णं पलं तथा ।

त्रिशुल्वं नागवज्ञौ च शतैकांशे समन्वितम् ॥ १३३ ॥

त्रिशुल्वं गैरिकैकमथवा तीक्ष्णमाक्षिकम् ।

अथवा तीक्ष्णभागौ द्वौ लयो घोषाच्चवोरगात् ॥ १३४ ॥

तप्रस्थं नवं भागास्त्युस्तारभागचतुष्टयम् ।

अथवा देवदेवेश ! माक्षिकस्य पलद्वयम् ॥ १३५ ॥

मयूरश्रीवतुथैकं मृतनागपलं तथा ।

अथवा वज्ञनागाभ्रमेकैकं सुरवन्दिते ! ॥ १३६ ॥

तीक्ष्णद्वयं त्रिशुल्वं च हेमताप्यचतुष्टयम् ।

यद्वा विमलवैकान्तं वज्ञं नागस्तृतीयकम् ॥ १३७ ॥

1. रसार्णवतः ।

2. चणकाम्लेन इति पाठः ।

सशुल्बमथवा हेम विमलं च मुजङ्गमः ।
एषामन्यतम् देवि ! ^१पूर्वकल्पसमन्वितम् ॥ १३८ ॥

अन्धमूषागतं धातं खोटो भवति तत्क्षणात् ।

पुटयेत्पूर्वयोगेन रञ्जयेत्पूर्वयोगतः ॥ १३९ ॥

नाग शुल्बं तथा तीक्ष्णं ^२कापालीक्रम उत्तमः ।

तेनैव रञ्जयेत्तारं सप्तवारं पुनः पुनः ॥ १४० ॥

तेनैव रञ्जयेद्देहम् सप्तवारं पुनः पुनः ।

पवचबीजमिदं श्रेष्ठं सर्वकर्मणि योजयेत् ॥ १४१ ॥

^३वङ्गं तीक्ष्णं कपाली च शुल्बतारं च रञ्जयेत् ।

रञ्जयेत्सह हेम्ना तु भवेत्कुड्कुमसन्निभम् ॥ १४२ ॥

रक्तौले निषिक्तं तु लोहसङ्कान्तिनाशनम् ।

आरकापालिचूर्णं तु शुद्धतारं तु रञ्जयेत् ॥ १४३ ॥

विमलेन च नागेन कपाली परमेश्वरि ! ।

रञ्जयेत्सर्वलोहानि तारं हेम विशेषतः ॥ १४४ ॥

रञ्जयेत्त्रीणि वाराणि जायते हेम शोभनम् ।

तेनैव रञ्जयेद्देहम् सप्तवारं पुनः पुनः ॥ १४५ ॥

वङ्गं नागं तथा कान्तं शुल्बं तीक्ष्णं च माक्षिकम् ।

रविनागकपाली च शुल्बतारं च रञ्जयेत् ॥ १४६ ॥

रञ्जयेत्त्रीणि वाराणि तारारिष्टं तु जायते ।

तेनैव रञ्जयेद्देहम् सप्तवाराणि पार्वति ! ॥ १४७ ॥

१. पूर्वकल्पस्तु पल्लधगन्धकं कर्षकजलीमाक्षिकटङ्गैः पूर्वयोगेन पुटयेदारण्यगोमयेनेति रसकामधेनुः ।

२. पूर्ववत्खोटं कृत्वाऽम्लेन मर्दयित्वा चतुर्दशधा पुटनम् ।

३. वङ्गतीक्ष्णकपाल्या चेति पाठः ।

रक्तवर्गनिविक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ।
 लवणोदनिविक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ॥ १४८ ॥

वङ्गं नागं तथा शुल्वं कपाली सुरवन्दिते ! ।
 हिङ्गुलं नीलकाञ्चेन तुत्थाम्ललवणेन च ॥ १४९ ॥

विषपित्ताम्लपिष्ठेन हन्यात्सङ्क्रान्तिकालिकाम् ।
 गैरिकं गन्धकं सूतं तिलतैलेन पेपयेत् ॥ १५० ॥

लेपयेत्तारपत्राणि दत्त्वा शुल्वकपालिकाम् ।
 ऊर्ध्वाधस्त्वन्धमूषायां शुभं हेमदलं भवेत् ॥ १५१ ॥

भागैकं हरितालस्य भागैकं गैरिकस्य च ।
 माक्षीकरकभागैकं चत्वारोऽगोलकस्य च ॥ १५२ ॥

अन्धमूषागतं धारतं हेम रञ्जयति क्षणात् ।
 अनेन क्रमयोगेन चतुर्वारं तु रञ्जयेत् ॥ १५३ ॥

पक्वबीजमिदं श्रेष्ठं बालार्कसद्वशप्रभम् ।
 तेन वर्णद्वयोत्कर्षः षोडशांशेन जायते ॥ १५४ ॥

रक्ततैले निविक्तं तु लोहसङ्क्रान्तिनाशनम् ।

मूर्तिबद्धरसलक्षणम्^२ ।

गुरुत्वमरुणत्वं च तेजसा सूर्यसन्निभम् ॥ १५५ ॥

शिखिमध्ये द्रुतं तिष्ठन्मूर्तिबन्धनलक्षणम् ।
 शलाकाजार(प्रह)णाद्वाऽपि मूर्तिबन्धत्वमिष्यते ॥ १५६ ॥

पट्टबद्धरसलक्षणम्^२ ।

श्वेतं पीतं गुरु तथा मृदुसिक्थकसन्निभम् ।
 अरिनिमध्ये यदा तिष्ठत्पट्टबन्धस्य लक्षणम् ॥ १५७ ॥

1. मनश्शलायाः ।

2. रसार्णवे ।

एतलक्षणसंयुक्तं सूर्यकेटिसमप्रभम् ।
पट्टबन्ध तु वस्त्राभं खेचरत्वादिकारकम् ॥ १५८ ॥

टोटबद्धरसलक्षणम्^१ ।

कुकुटाण्डनिमं यतु लक्ष्यते सैन्धवं यथा ।
आवर्तिते रसस्तद्वत्त्वोटबद्धस्य लक्षणम् ॥ १५९ ॥
अथवा छेदने स्निग्धं रश्मिना मृदुता भवेत् ।
अक्षयं कठिनं श्वेतं खोटबन्धस्य लक्षणम् ॥ १६० ॥

नागजीर्णशुद्धरसलक्षणम्^१ ।

श्वेतं च विद्धि सुस्तिनयं गुरुमोजनमोजि(मेदि)नम् ।
नागजीर्णं विजानीयाद्वसेन्द्रं कफकोपनम् ॥ १६१ ॥

प्रारजीर्णशुद्धरसलक्षणम्^१ ।

आकृष्णश्वपलो रूक्षः कपिलः कालिकावृतः ।
तमारजीर्णं जानीयात्सूतकं वातकोपनम् ॥ १६२ ॥

रसकजीर्णशुद्धरसलक्षणम्^१ ।

प्रागुक्तलक्षणौर्युक्तं समस्तैर्जीर्णतां गतम् ।
तथा रसकजीर्णं च रसेन्द्रं सानिपातिकम् ॥ १६३ ॥
तादृशं वर्जयेदत्तात्तथा खलु घनं गुरु ।

कन्दस्य सपरिशिष्टस्य णानुक्रमणिका ॥

पृष्ठसंख्या	विषयः ।	पृष्ठसंख्या
	अन्नपाकक्रमः	३४५
६३७	अपत्रा	६३७
५४७	अपामार्गः	६५३
,,	अभिषेकः	४८९
७७	अभिषेकसमयः	६७८
६८३	अभ्यङ्गरसायनं	२६७
२६३	अभ्यङ्गविधिः	२९८
४१०	अञ्चक	५२७
५१७	अञ्चककठिनसत्वं	५९६
५६०	अञ्चकगुणाः	१३५-५४१
३५३	अञ्चकचारणम्	५९
२९२	अञ्चकचारणे फलम्	५८
२९४	अञ्चकचारणे श्रेष्ठा दिव्यमूल्यः	,,
६३८	अञ्चकचारणे संस्कारः	५३
६४६	अञ्चकजारणम्	८०
४८	अञ्चकजारणे फलं	८१
४२७-५१०	अञ्चकजीर्णरसभस्म	१४२
४८२	अञ्चकद्रुतिः	८७-१२१-१३५
५	अञ्चकद्रुतिभस्म	१३६
३०७	अञ्चकबीजपाकः	५९७
४९	अञ्चकभस्म	५३८
९१-९३	अञ्चकभस्मकरणे विशिष्ट-	
५१५	संस्काराः	

चिषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
अभ्रकभस्मनोऽमृतीकरणविधिः	५४२	अशुद्धकान्तलोहसेवने दोषाः	५७९
अभ्रकभेदाः	१३२	अशुद्धताम्रसेवने दोषाः	५७२
अभ्रकमृदुसत्त्वं	५९६	अशुद्धतालकसेवने दोषाः	५२७
अभ्रकरसायनं	१४२	अशुद्धनागसेवने दोषाः	५८८
अभ्रकसत्त्वगुणाः	६००	अशुद्धमनःशिलासेवने दोषाः	५३०
अभ्रकसत्त्वनिर्मलोकरणम्	५९८	अशुद्धमाक्षिकसेवने दोषाः	५३२
अभ्रकसत्त्वनिर्माणम्	६०	अशुद्धरजतसेवने दोषाः	५६९
अभ्रकसत्त्वपातनम्	१३३-५९४	अशुद्धवज्रसेवने दोषाः	५८८
अभ्रकसत्त्वभस्म	१३३	अशुद्धरुर्णसेवने दोषाः	५६३
अभ्रकसत्त्वमृदूकरणम्	६१	अश्वगन्धाकल्पः	२३०
अभ्रकसत्त्वरसायनसेवाक्रमः	१३४	अष्टवर्गः	६५५
अभ्रकसत्त्वसिन्दूरविधिः	५९८	असद्याग्निः रसदोषः	५
अभ्रकसिद्धिः सत्त्वपातनाय	५९५	अहिकेनं	५५३
अभ्रकस्त्रूपम्	१३२	आ	
अभ्रकाभिषेकः	५३	आकरकोष्ठी	५१७
अभ्रकोत्पत्तिः	१३१	आकाशयन्त्रं	६८५
अमरीकल्पः	३७३	आखुकर्णी	६४३
अमृतस्त्रवा	६६९	आखुपापाणः	५५६
अमृतोद्धवमन्त्रः	१२८	आनेयो रसदोपः	४
अम्लकाञ्जिकवर्गः	६१९	आचमनविधिः	२८७
अम्लदोषहरयोगः	१०७	आचार्यदीक्षा	३९
अम्लपत्री	६६६	आदानविसर्गकालस्त्रूपं	३३२
अम्लवर्गः	६७३	आदित्यपुत्री	६५७
अम्लवेतसः	५६०	आदित्यभक्ता	६५०
अम्लवेतसासन्धानक्रमः	६७३	आन्तरालिकयन्त्रं	४९८
अयोनागः	४८३	आप्यो रसदोषः	४
अरण्यकार्पासी	६५१	आभासबन्धः	६७९
अरिष्टमद्यं	३३५	आमलकीकल्पः	२१९

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
आरजीर्णशुद्धरसलक्षणं	७०१	उपरत्तानि	५२३-६२१
आरोटबन्धः	६७९	उपरसाः	५२२
आरोटरसः	१०८-१४८	उपरसानां शोधनम्	५६१
आरोटरससेवाक्रमः	१०८	उषःपानगुणाः	२८३
आवर्तकी	६६६	उषःपानसायनं	२७७
आवर्तनविधिः	५१६	उष्णीषधारणविधिः	३०२
आवर्तितद्रव्यस्त्रूपं	५१७	उष्णोदककल्पः	४३१
आवर्तितलोहविशुद्धिलक्षणं	६७७	ऊ	
आवर्तितलोहादि स्त्रूपं	"	ऊर्ध्वपातनं	४७
आवापः	४८९	ऊर्ध्वपातनयन्त्रं	४९७
आसनविधिः	३५२	ऋ	
आसनमयं	३२५	ऋतुचर्या	३२८
इ		ऋद्धिः	६५६
इन्द्रवल्लीकल्पः	२२९	ऋषभकः	६५७
इरिन्द्रीकल्पः	४१४	ए	
इष्टिकायन्त्रम्	५००	एलाद्यं तैलम्	२६५
ई		एककोलीसकः	४८५
ईश्वरी	६३१	ऐ	
ऊ		ऐन्द्री	६४४
उच्चाटा	६३१	ओ	
उच्चाटाकल्पः	४१८	ओड्याणवन्धः	३५६
उत्तारणं	४८५	ओ	
उत्थापनं	४६-४८७-४९०	औपाधिका दोषाः	५
उत्पाटनं	४८३	क	
उद्कवन्धः	४२६	कङ्काल खेचरीकल्पः	४१३
उदुंबरलता	६३९	कच्छपयन्त्रे	४२८
उद्वर्तनयोगाः	२६८	कज्जली	४८१
उद्वर्तनविधिः	२७७	कज्जलीवन्धः	६८०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
कञ्चुकाः	५	काचः	५६०
कञ्चुकीकल्पः	२५१	काचलवर्णं	५५९
कञ्चुकोषणपादवधारण- विधिः	३०२	काण्डीरः	६५८
कटुतुंबीकल्पः	४२२	कान्तं	१२५-५७९
कटुतुंबी	६४२	कान्तप्रहणविधिः	५७९
कण्टकारी	६५२	कान्तद्रुतिः	१३१
कन्द्रपूजलक्ष्मा	४८०	कान्तवन्धः	४६६
कन्दुकयन्त्रं	५०४	कान्तभस्म	१२८
कपर्दः	५५५	कान्तभस्मगुणाः	१२९-५८
कपालीयोगाः	६९८	कान्तभेदाः	१२९
कपिकच्छूः	६५७	कान्तरसायनं	१४४
कपोतपुटं	५२०	कान्तलक्षणम्	१२५-५८
कपोती रसदोषः	५	कान्तलोहरसायनसेवाक्रमः	१२९
कम्पिलकः	५५०	कान्तवज्रजीर्णरसभस्म	१५५
करबीरलता	६३६	कान्तवज्रसायनम्	१४४
करीरी	६३७	कान्तवज्राभ्रकजीर्णरसभस्म	१५५
करुणाकरयन्त्रं	६८६	कान्तशुद्धिः	१२७-५८
कर्कोटकी	६४७	कान्तसत्त्वजारणम्	८
कर्तरीकल्पः	४२५	कान्तसत्त्वपातनं	१२
कल्कवन्धः	६८०	कान्तसिद्धिक्रमः	५८
काकजङ्घा	६४९	कान्तस्वरूपं	१२१
काकतुण्डी	६४५	कान्ताभ्रजीर्णरसभस्म	१४४
काकमाची	६५०	कान्ताभ्रसायनम्	१४४
काकिनी	६३३	कापालियन्त्रम्	५०
काकिनीलक्षणं	८	कापालियोगाः	६९
काकिनीत्वापादनं	„	कामसेवाप्रकारः	३८
काकोली	६५६	कामेश्वरीघुटिका	११

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
कांशगुणाः	५९३	कोकिलः	४८९
कांसं	५९२	कोकिलाक्षः	६५२
कांशभस्म	५९४	कोशातकी	६५९
कारवी	६४१	कोष्ठिकायन्तं	५०२
कालविध्वंसिनी घुटिका	१६५	कोष्ठिकोपयुक्ता मृत्	५१५
कालविधागः	३२८	कोष्ठी	५१७
कालिका रसदोषः	५	कोष्ठीयन्त्रम्	५०६
कासीसं	५५१	क्रमणानि	१६७
किट्टगतिः रसदोषः	४	क्रिमिपातनयोगाः	१०८
कुक्कुटपुट्ट	५२०	क्रियाहीनबन्धः	६७९
कुक्कुटीकल्पः	२५२	क्षत्रियजातीयवज्रमारणं	६११
कुटजवल्ली	६३७	क्षारदोषहरयोगः	१०७
कुटीप्रावेशिकरसायनं	३६६	क्षारवन्धः	६७८
कुन्तवेधः	४२३	क्षारवर्गः	६७२
कुमारवन्धः	६८२	क्षीरकन्दा	६५१
कुमारी	६६०	क्षीरकन्दाकल्पः	४२३
कुमारीकल्पः	२२६	क्षीरकाकोली	६५६
कुमुदिनीकल्पः	४२०	क्षीरवर्गः	६७२
कुलमूलिकाबन्धः	४०८-४१६	क्षुद्राम्लिका	६६२
कूपिकादिस्तरूपं	५२१	क्षेत्रपालमन्तोद्धारः	३५
कूपिकापाकविधि	६९०	क्षेपवेधः	४९५
कूर्मलता	६३९	क्षमापालकल्पः	४१६
कृष्णलता	६३१	ख	
कृष्णवर्गः	६७५	खर्परी	५४८
कृष्णवैक्रान्तवन्धः	४६२	खर्परीगुणाः	"
केशधूपनविधिः	३००	खर्परीशुद्धिः	"
केशरञ्जनतैलं	२६९	खर्परीसत्वपातनं	"
केशरञ्जनयोगाः	„	खल्वयन्त्रम्	४९५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
खवलभीयन्त्रम्	४२६	गन्धकभेदाः	१९६
खवली	६६३	गन्धकरसायनं	१९७
खेचरयन्त्रम्	५०८	गन्धकशुद्धिः	१९६-५२३
खेचरीघुटिका	१६२	गन्धकसत्त्वपातनं	५२६
खेचरीजारणा	९८	गन्धोत्पत्तिः	१९३
खेचरी मुद्रा	३९६	गन्धर्वा	६३५
खोटबद्धरसलक्षणं	७०१	गन्धानुलेपनविधिः	३०१
खोटबद्धरसेवाप्रकारः	१०८	गरुडवल्ली	६३४
खोटबद्धरससेवायां क्रामणम्	१०९	गरुडोदारः	६२६
खोटबन्धः	६७२-६८०	गरुडोदारगुणाः	६२६
ग		गर्भद्रावणयोग्यबीजसिद्धिः	८३
गगनेश्वरीघुटिका	१६५	गर्भद्रावणे मूपायन्त्रम्	८५
गङ्गासागरयन्त्रम्	५०५	गर्भद्रुतिः	८३-८९२
गजचर्मरसदोषः	५	गर्भद्रुतिप्रकाराः	८५
गजपुंड	५१९	गर्भयन्त्रम्	४९९-५०६
गण्डूषविधिः	२२४	गर्भसारयन्त्रं	६४४
गणपतिमन्त्रः	३४	गारकोष्ठी	५१८
गन्धकः	१९३-५२३	गारमूषा	५१२
गन्धकगुणाः	५२५	गिरिकणी	६४३
गन्धकचारणम्	५९	गिरिजा रसदोषः	५
गन्धकतैलं	५२७	गिरिसिन्दूरं	५५०
गन्धकद्रुतिः	५२६	गुगुलुः	५५७
गन्धकपिण्डी	३९७-४६८	गुगुलुकल्पः	२३३
गन्धकपिण्डीजारणम्	३९९-४६९	गुज्जा	६५३
गन्धकपिण्डीमारणम्	४००	गुह्यी	६४८
गन्धकपिण्डीसंभन्नं	३९९-४६९	गुह्यचीकल्पः	२५८
गन्धकबन्धः	४०१-४६५	गुह्यनागः	४८६
गन्धकभावना	५८	गुह्यसूतः	५१

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
गैरिकं	५४३	घ	
गैरिकस्य गुणाः	"	घटीयन्त्रम्	५००
गोक्षुरः	६४९	घुटिकासिद्धौमन्त्रप्रयोगः १५८-१६९	
गोजिङ्गा	६४७	घृतगन्धा	६३८
गोनसा	६३१	घोषाकृष्टवङ्गं	४८०
गोमारी	६३५		च
गोमेदकः	६१९	चक्रयन्त्रम्	५०७
गोमेदकगुणाः	६२०	चतुर्वीजक्रमः	६८
गोरक्षदुर्घटी	६५५	चन्दनाद्यं तैलं	२६८
गोरोचनलता	६२७	चन्द्रकान्तः	६२२
गोर्वरपुटम्	५१९	चन्द्रकान्तगुणाः	::
गोलमूषा	५१४	चन्द्रदलं	४८२
गोशृङ्गी	६३३	चन्द्रनलदलं	::
गौरीपाषाणकम्	५५१	चन्द्रोक्तिक्रमः	४८४
अस्त्रयन्त्रम्	५०१	चन्द्रोदकबन्धः	४२६
प्रासमानम्	४२१	चपलः	४८७-५४३
प्रासमानभेदेन स्वरूप-		चपलगुणाः	५४३
भेदः	१०४	चपलबन्धः	४७९
प्राह्याप्राह्यकांशस्वरूपं	५९३	चपलस्वरूपं	५४३
प्राह्याप्राह्यताम्रस्वरूपं	५७२	चमरिका	६३६
प्राह्याप्राह्यनागस्वरूपं	५८८	चाणडाली	६३३
प्राह्याप्राह्यपित्तलस्वरूपं	५९२	चारणं	५०-५२२
प्राह्याप्राह्यरजतस्वरूपं	५६८	चारणीयाभ्रकसंस्कारः	५३
प्राह्याप्राह्यरसस्वरूपं	६८४	चिटिचिटी रसदोषः	४
प्राह्याप्राह्यस्वर्णस्वरूपं	५६३	चित्रकक्लपः	२२३-४२०
प्राह्याप्राह्यभ्रकस्वरूपं	१३२	चित्रभानुविडः	७८
श्रीष्मर्तुं चर्या	३३७	चित्रवल्ली	६४७
श्रीष्मर्तुं स्वरूपं	३३०	चुल्लीविधानं	६११

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
छ	छ	जीर्णद्रव्यमानभेदाद्वेषे	
छगणम्	५६०	विशेषः	१०३
छत्रिणी	६२३	जीर्णाभ्रकरसलक्षणम्	८१
ज	ज	जीवकः	६५७
जतुका	६६०	जीवगतिः	४
जलकूर्मयन्त्रं	६८७	जीवत एव द्रिव्यदेहसिद्धिः	१७२
जलगतिः	४	जीवन्ती	६५९
जलपानकल्पः	२७६	जीवन्मुक्तलक्षणम्	३४२
जलपानकल्पे पथ्यम्	२७९	जीवन्मुक्तिः	"
जलपानकल्पेऽपथ्यम्	,,	जीवन्मुक्तिसाधकशरीरस्थैर्य-	
जलबन्धः	६८२	संपादनम्	३५१
जलभूत्स्ना	५००	ज्योतिर्द्रुमकल्पः	२२९
जलशुक्तिः	५५५	ज्योतिर्यन्तं	६८६
जलाजीर्ण	२८१	ज्योतिर्लिता	६३३
जलाजीर्णपरिहारः	,,	ज्योतिष्मती	६४२
जलकाबन्धः	४७९	ज्योतिष्मतीकल्पः	२३०
जारणा	६०-४९१-४९३	ज्योतिष्मतीतैलकल्पः	४२१
जारणाफलम्	८२	ज्योतिष्मतीतैलाहरणम्	२३०
जारणायन्त्रम्	६७१	ज्वालामुखविडः	७७
जारणार्हो बडचानल- बिडः	३८७	ठ	५५०
जारणाविशेषाः	९७	टङ्कणं	
जारणे क्रमः	६०-१०४	ठ	४८७
जारणे ग्रासमानभेदेन स्वरूप- भेदः	१०४	ठालनं	
जारितरसमारणम्	१४०	डमरुयन्तं	५००
जालन्धरबन्धः	३५६	डोलायन्त्रम्	५०५
जिह्वाविलेखनविधिः	२९२	ढ	
		ढेकीयन्तं	५०४

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
त		तिर्थकपातनं	४८
तण्डुलीयकः	६६२	तिर्थकपातनयन्त्रम्	४९७
तप्तखद्वयन्त्रम्	४९६	तिलक्ष्मीरिणिकाकल्पः	२६२
तरुणबन्धः	६८२	तिलकन्दा	६३८
ताडनं	४८५	तीक्ष्णम्	१३१-५७८
तापिकायन्त्रं	४९९	तीक्ष्णजारणम्	८२
तांबूलचर्वणविधिः	२९६	तीक्ष्णभस्म	१२८
ताम्	५७२	तीक्ष्णभस्मगुणाः	५८६
ताम्रवीजं	७६	तीक्ष्णशुद्धिः	१२७
ताम्रभस्म	५७४	तीक्ष्णभ्रम्	६३
ताम्रभस्मगुणाः	"	तुम्बिनी	६३५
ताम्रभस्मशुद्धिः	५७६	तुलायन्त्रम्	५०१-६७६
ताम्रभेदाः	५७२	तुवरककल्पः	२५९
ताम्रवल्ली	६३४	तुवरी	५५१
ताम्रशुद्धिः	५७३	तृणज्योतिः कल्पः	४१८
तारक्त्वी	४८२	तैलकन्दः	६६४
तारबीजं	७३	तैलपातनविधिः	६३२
तारबीजरञ्जनं	९१	तैलवर्गः	६७३
ताररक्ती	४८२	त्रिकर्णिका	६६४
ताराम्	६३	त्रिगन्धकः	६९६
तारारिष्टं	६९७	त्रिदण्डी	६३५
तालकं	५२७	त्रिपुरमैरवी शुटिका	१६७
तालकगुणाः	५३०	त्रिफलाकल्पः	२२०
तालकबन्धः	४७०	त्रिशूली	६३५
तालकभेदाः	५२७	द	
तालकशुद्धिः	"	दग्धरुद्धाकल्पः	४२९
तालकसत्त्वपातनं	५२८	दन्तशोधनविधिः	२८८
ताली	६६३	दशशृङ्ख(सङ्क)लिकाबन्धः	४४९

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
दिनचर्या	२८५	ध	
दिव्या शुटिका	१६०	धातुमलाद्युत्पत्तिक्रमः	३४५
दिव्यौषधिग्रहणविधिः	२७४	धान्याभ्रकं	१३३-४८५
दिव्यौषधिग्रहणयोग्यस्थल-		धान्यास्त्लसन्धानम्	४४
निर्देशः	२७३	धारणम्	३६१
दिव्यौषधिबीजानि	६७०	धूपयन्त्रम्	५०३-५१०
दिव्यौषधिमहौषधिः		धूमः	४
प्रशंसा	६२८	धूमगतिः	"
दिव्यौषधिरसायनानि	२०४	धूमपानविधिः	२९५
दिव्यौषध्यश्चतुषषट्टिः	६२९	धूमवेघः	४९४
दीपनं	४२-४२१	धौति	४८८
दीपिकायन्तं	५०५	ध्यानम्	३६२
देवदाली	६३४-६४४	n	
देवदालीकल्पः	२११-४२४	नरसारकल्पः	४११
देहकेशधूपनविधिः	३००	नवनीतगन्धी	६३४
देहवेघक्रमः	९४-१०५	नवरत्नानि	६२१
दोलायन्तम्	५०५	नवसारः	५५६
दोषशोधकयोगः	१०७	नष्टपिण्डिः	४९०
दुतिः	४९२	नखविधिः	२९३
दुतिबन्धः	४४४-६८१	नाकुली	६५०
दुतिमेलनम्	८७	नागः	५८८
दुतिमेलनविधिः	४४५	नागगुणाः	५९१
द्रेणपुष्पी	६६५	नागदन्ती	६६४
द्वन्द्वजारणम्	८८	नागदोषः	५
द्वन्द्वमेलनम्	६३	नागबीजं	७६
द्वन्द्वमेलनाय मूषालेपः	६२	नागबीजरञ्जनं	८८
द्वन्द्वनं	४८८	नागभस्म	५८८
द्वन्द्वतानामभिषेकः	६७	नागमायूरयन्तं	५०७

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
नागशुद्धिः	५८८	निर्वाहणं	४८४
नागभ्रं	६३	निवापसमयः	६७८
नागजीर्णाशुद्धरसलक्षणं	७०१	निशाचरमूलिकाकल्पः	४०८
नागिनी	६३२	निष्कलरसस्तोत्रं	४१
नाभसदोषः	५	नीलम्	६१९
नाभियन्त्रं	५००	नीलगुणाः	"
नारङ्गदोषः	५	नीलदोषाः	"
नालिकायन्त्रं	५०५-५०९	नीलवैकान्तबन्धः	४६२
नासाजलपानरसायनं	२८४	नीलाञ्जनं	५५३
निगलबन्धः	४७४	नीलिका	६५८
निद्रास्त्रहूपं	३२६	नीलिकातैलं	२६५
निद्रासेवने नियमाः	३२६	नीलीकल्पः	२२८
निष्ववली	६३८	नेत्रप्रक्षालनविधिः	२९६
नियमनं	४९१		
नियामनं	४९	प	
नियामकं यन्त्रं	६७६	पक्वबीजम्	६८
निरुत्थलोहभस्परीक्षा	४८४-५८५	पक्वबीजजारणम्	८२
निरोधनं	४८	पक्वमूषा	५१४
निरोधनयन्त्रम्	"	पङ्करसः	४८१
निर्गुणडीकल्पः	२१५	पञ्चकर्माणि	१०६
निर्गुणडीपञ्चाङ्गकल्पः	२१६	पञ्चदशघुटिकाफलं	१६८
निर्गुणडीपत्रकल्पः	"	पञ्चबाणचूर्णं	२४७
निर्गुणडीमूलकल्पः	२१५	पञ्चमृतिकाः	६८७
निर्जीवबन्धः	६८०	पञ्चरत्नं	६७२
निर्बाजिबन्धः	६८१	पञ्चरत्नानि	६२५
निर्मुखचारणा	४९२	पञ्चसारः	३३८
निर्मुखचारणप्रकारः	५२	पट्टबद्धरसलक्षणं	७००
निर्वाणडीक्षा	३८	पतञ्जीरागः	४८९
निर्वापः	४८९	पथ्याकल्पः	२१८

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	चिपयाः ।	पृष्ठसंख्या
पथ्याभेदाः	२१८	पीतजलाजीर्णपरिहारः	२८१
पथ्योत्पत्तिः	„	पीतवर्गः	६४५
पद्मरागगदिरत्वोत्पत्तिः	११७	पीतवल्ली	६३४
पद्मवल्ली	६३३	पीतवैक्रान्तबन्धः	४६२
पद्मासनं	३५३	पुटयन्त्रम्	५०९
परमानन्दमूर्तियन्त्रं	६८५	पुटानि	५१९
पाचनं	१०६	पुण्डरीकदोषः	५
पाचकाग्निस्वरूपं	३४६	पुलदात्री	६६५
पातनं	४८-४९१	पुर्ननवा	६५६
पातनपिण्डी	४८१	पुर्ननवाकल्पः	२२४
पातालकोष्ठी	५१८	पुंवज्ञमारणम्	६११
पातालगरुडी	६४२	पुष्पधारणविधिः	३०१
पातालयन्त्रं	५०५-५०२-६८५	पुष्परागः	६०८
पानकं	३३८	पुष्परागगुणाः	„
पारदपूजाफलं	२५	पुष्पाङ्गनं	५५४
पार्थिवदोषः	५	पेरोजः	६२७
पालिकायन्त्रं	४९९	पोटबन्धः	६८०
पाषाणभेदनः	६६२	पोदारशृङ्खी	५५१
पिङ्गली	५	प्रकाशमूपा	५१५
पिङ्गरी	४८३	प्रतिसारणा	९१९३
पित्तलम्	५९१	प्रतीवापसमयः	६७८
पित्तलगुणाः	५९२	प्रत्याहारः	३५८
पित्तलभस्म	५९४	प्रपुश्चाटः	६५४
पित्तवर्गः	६७५	प्रबोधविधिः	२८९
पित्तलीकल्पः	२२२	प्रवालं	६०९
पिण्डिकाबन्धः	६७९	प्रवालगुणाः	„
पिण्डी	४८१	प्राणायामः	३५३
पीतजलाजीर्णलक्षणं	२८१	प्राणायामे मुद्राः	३५५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
फ		ब्रह्मदण्डी	६६२
फटकी	५५१	ब्रह्मवृक्षकल्पः	२०४
फुलिका	४८९	ब्रह्मवृक्षकल्पसिद्धिः	२०९
ब		ब्रह्मवृक्षतैलकल्पः	२०४
बडवानलविडः	७७-३८७	ब्रह्मवृक्षनिर्यासकल्पः	२०७
बडवामुखविडः	७७-७९	ब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः	२०८
बद्धजारणविधिः	४४३	ब्रह्मवृक्षपलवकल्पः	२०५
बद्धरसलक्षणम्	१०२-४७९	ब्रह्मवृक्षपुष्पकल्पः	२०६
बन्धप्रकाराः	४४४-६७८	ब्रह्मवृक्षवैजकल्पः	२०७
बर्हिचूडा	६६१	ब्रह्मवृक्षमूलगुप्तधात्रीकल्पः	२०८
बलतैलं	२९८	ब्रह्मवृक्षवस्तुकल्पः	२०७
बहिरशीतं	४९०	ब्राह्मणी	६३८
बाषुची	६५३	ब्राह्मी	६६२
बालकबन्धः	६८१	ब्राह्मीकल्पः	२६२
बालजारणा	६०	भ	
बालरसः	८२	भञ्जनी	४८९
बाल्यद्रुतिः	८६-४९२	भट्टीयन्वं	५०५
बिडः	४२३	भलातककल्पः	२२४
बिडमाला	६९२	भस्ममूषा	५१५
बिडमूषा	५१३	भाण्डपुटं	५२०
बिडयोगाः	७७	भावनामात्रा	६९१
बिडलवणं	५५९	भूकदंबः	६६३
बिलिवनी	६३७	भूचरीजारणा	९७
बीजं	४८५	भूतकालान्तकरसः	१७२
बीजरञ्जनं	८९	भूतकेशी	६३१
बीजानि	८३	भूतगुद्धिः	१४
बृहती	६५२	भूतुं विनी	६३५
बोधिलता	६३८	भूधरपुटं	५२०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
पथ्याभेदाः	२१८	पीतजलाजीर्णपरिहारः	२८१
पथ्योत्पत्तिः	„	पीतवर्गः	६७५
पद्मरागादिरल्लोत्पत्तिः	११७	पीतबल्ली	६३४
पद्मवल्ली	६३३	पीतवैक्रान्तबन्धः	४६२
पद्मासनं	३५३	पुटयन्त्रम्	५०९
परमानन्दमूर्तियन्त्रं	६८५	पुटानि	५१९
पाचनं	१०६	पुण्डरीकदोषः	५
पाचकाग्निस्वरूपं	३४६	पुत्रदात्री	६६५
पातनं	४८-४९१	पुर्ननवा	६४६
पातनपिण्डी	४८१	पुर्ननवाकल्पः	२२४
पातालकोष्ठी	५१८	पुंवरभारणम्	६११
पातालगरुडी	६४२	पुण्डधारणविधिः	३०१
पातालयन्त्रं	५०५-५०२-६८५	पुष्परागः	६०८
पानकं	३३८	पुष्परागगुणाः	„
पारदपूजाफलं	२५	पुष्पाङ्गनं	५५४
पार्थिवदोषः	५	पेरोजः	६२७
पालिकायन्त्रं	४८९	पोटबन्धः	६८०
पावाणभेदनः	६६२	पोदारशृङ्खली	५५१
पिङ्गली	५	प्रकाशमूपा	५१५
पिङ्गरी	४८३	प्रतिसारणा	११९३
पितलम्	५९१	प्रतीवापसमयः	६७८
पितलगुणाः	५९२	प्रत्याहारः	३५८
पितलभस्म	५९४	प्रपुत्राटः	६५४
पित्तवर्गः	६७५	प्रबोधविधिः	२८५
पिप्पलीकल्पः	२२२	प्रवालं	६०६
पिष्टिकाबन्धः	६७९	प्रवालगुणाः	„
पिष्ठी	४८१	प्राणायामः	३५३
पीतजलाजीर्णलक्षणं	२८१	प्राणायामे मुद्राः	३५५

वर्णानुक्रमणिका ।

७१५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
फ		ब्रह्मदण्डी	६६२
फट्की	५५१	ब्रह्मवृक्षकल्पः	२०४
फुलिका	४८९	ब्रह्मवृक्षकल्पसिद्धिः	२०९
ब		ब्रह्मवृक्षतैलकल्पः	२०४
बडवानलबिडः	७७-३८७	ब्रह्मवृक्षनिर्यासकल्पः	२०७
बडवामुखबिडः	७७-७९	ब्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः	२०८
बद्धजारणविधिः	४४३	ब्रह्मवृक्षपल्लवकल्पः	२०५
बद्धरसलक्षणम्	१०२-४७९	ब्रह्मवृक्षपुष्पकल्पः	२०६
बन्धप्रकाराः	४३४-६७८	ब्रह्मवृक्षबीजकल्पः	२०७
बहिर्चूडा	६६१	ब्रह्मवृक्षमूलगुप्तावीकल्पः	२०८
बलतैलं	२९८	ब्रह्मवृक्षवत्कल्पकल्पः	२०७
बहिरङ्गीतं	४९०	ब्राह्मणी	६३८
बाकुची	६५३	ब्राह्मी	६६२
बालकबन्धः	६८१	ब्राह्मीकल्पः	२६२
बालजारणा	६०	भ	
बालसः	८२	भञ्जनी	४८९
बाह्यद्रुतिः	८६-४९२	भट्टयन्तं	५०५
बिडः	४९३	भलातककल्पः	२२४
बिडमाला	६९२	भस्ममूपा	५१५
बिडमूषा	५१३	भाण्डपुटं	५२०
बिडयोगाः	७७	भावनामात्रा	६९१
बिडलवणं	५५९	भूकदंवः	६६३
बिलिवनी	६३७	भूचरीजारणा	९७
बीजं	४८९	भूतकालान्तरसः	१७२
बीजरङ्गनं	८९	भूतकेशी	६३१
बीजानि	८३	भूतशुद्धिः	१५
बूहती	६५२	भूतुंबिनी	६३५
बोधिलता	६३८	भूधरपुटं	५२०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
भूधरयन्त्रं	५०९	मनःशिला	५३०
भूनागः	५४५	मनःशिलागुणाः	५३१
भूनागधौतं	४८८	मनःशिलाभेदाः	५३०
भूनागसत्वगुणाः	५४६	मनःशिलाशुद्धिः	,
भूनागसत्वपातनं	,	मनःशिलासत्वपातनं	,
भूपाटली	६५५	मन्दसिन्हासनीकल्पः	४१३
भूस्यामलकी	६६१	मन्मथजलूका	४७९
भृङ्गराजः	६४७	मयूरतुथं	५४९
भृङ्गराजकल्पः	२२५	मयूरतुथगुणाः	,
भृङ्गवल्ली	६३६	मयूरतुथशुद्धिः	,
भोजनविधिः	३०३	मयूरतुथसत्वपातनम्	,
भोजनानन्तरकर्तव्यं	३११	मरकतं	६०७
भोजने वर्ज्याः प्रकाराः	,	मरकतगुणाः	,
म		मर्दनं	४५
मञ्जुमूषा	५१४	मर्दनजलूका	४७९
मञ्जूषामूषा	,	मलवर्गः	६७४
मण्डूकदोपः	५	मलिनी	५
मण्डूकपल्लुतिः	४	मल्लमूषा	५१४
मण्डूकलता	६३९	महाकामेश्वरकल्पः	२६५
मण्डूरं	६०१	महानागा	६३९
मण्डूरगुणाः	६०२	महानीलीतैलं	२६७
मण्डूरभस्म	,	महापुटं	५१९
मण्डूरशुद्धिः	,	महाबन्धः	६८३
मदनजलूका	४८०	महाविडः	७९
मदनमुद्रा	६१०	महाभैरवीघुटिका	१६७
मदनसुन्दरी घुटिका	१६२	महामुद्रा	३५७
मद्यगन्धा	६३९	महामेदा	६५६
मधुरत्रयं	६७६	महावज्रेश्वरीघुटिका	१६३

वर्णानुक्रमाणिका ।

विषया: ।	पृष्ठसंख्या	विषया: ।	पृष्ठसंख्या
महावैश्वानरबिद्धः	७८	मूच्छी	४६-५०।
महिषवल्ली	६३०	मूर्तिवद्वरसलक्षणं	७००
महौषधिः	६३४-६३९	मूर्तिवन्धः	६८२
महौषध्यः	६४१	मूर्वा	६४८
माक्षिकं	५६२	मूलकन्दा	६४८
माक्षिकगुणाः	५३७	मूलवन्धः	३५६
माक्षिकभेदाः	५३२	मूलिकाकल्पेषु रसाभ्रकादि-	
माक्षिकशुद्धिः	"	मेलनातिदेशः	२६७
माक्षिकसत्त्वपातनं	५३४	मूलिकावन्धः	४०३-४०५
माणिक्यं	६०३	मूर्पा	५११
माणिक्यगुणाः	"	मूर्पाच्यायनं	५१३
माणिक्यभेदाः	"	मूर्पायन्त्रं	५०६-५०८
माधवमद्यं	३३९	मूर्पायामावर्तनविधिः	५६
माधवी	६३९	मूर्पार्थे श्रेष्ठा मृत्	५११
मार्द्विकमद्यं	३३५	मूर्पावङ्कनालकोष्ठिकोपयुक्ता	
मित्रपञ्चकं	६७६	मृत्	५११
मुक्ता	६०५	मृतरसपरीक्षा	६७८
मुक्तागुणाः	"	मृतसङ्खीवनीघुटिका	१५८
मुक्तभेदाः	"	मेदा	१५६
मुखीकरणं	५०	य	
मुण्डभ्रस्म	१२८-५८६	यवक्षारः	५१३
मुण्डशुद्धिः	१२७	युवा रसः	८८
मुण्डी	६६०	योगमूर्पा	५१३
मुण्डीकल्पः	२१०	योगरसायनं	३४८
मुनिवल्ली	६३८	योगसिद्धिः	१५१
मुसल्मूषा	५१४	योगसिद्धिदक्षिणीमाणविधिः	३६६
मुसल्लीकल्पः	२२८	योगाङ्गानि	३५२
मूत्रवर्गः	६७४	योगाभ्यासफलं	३६१

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
भूधरयन्त्रं	५०९	मनःशिला	५३०
भूनागः	५४५	मनःशिलागुणाः	५३१
भूनागधौतं	४८८	मनःशिलासेदाः	५३०
भूनागसत्वगुणाः	५४६	मनःशिलाशुद्धिः	,,
भूनागसत्वपातनं	,,	मनःशिलासत्वपातनं	,,
भूपाटली	६५५	मन्दसिह्नासनीकल्पः	४१३
भूस्यामलकी	६६१	मन्मथजल्का	४७९
भृङ्गराजः	६४७	मयूरतुत्थं	५४९
भृङ्गराजकल्पः	२२५	मयूरतुत्थगुणाः	,,
भृङ्गवल्ली	६३६	मयूरतुत्थशुद्धिः	,,
भोजनविधिः	३०३	मयूरतुत्थसत्वपातनम्	,,
भोजनानन्तरकर्तव्यं	३११	मरकतं	६०७
भोजने वर्ज्याः प्रकाराः	,,	मरकतगुणाः	,,
म	मर्दनं	४५	
मञ्जुमूषा	५१४	मर्दनजल्का	४७९
मञ्जूषामूषा	,,	मर्लवर्गः	६७४
मण्डूकदोपः	५	मलिनी	५
मण्डूकप्लुतिः	४	मलमूपा	५१४
मण्डूकलता	६३९	महाकामेश्वरकल्पः	२६५
मण्डूरं	६०१	महानागा	६३९
मण्डूरगुणाः	६०२	महानीलीतैलं	२६७
मण्डूरभस्म	,,	महापुटं	५१९
मण्डूरशुद्धिः	,,	महावन्धं	६८३
मदनजल्का	४८०	महाविडः	७९
मदनमुद्रा	६९०	महाभैरवीघुटिका	१६७
मदनसुन्दरी घुटिका	१६२	महामुद्रा	३५७
मद्यगन्धा	६३९	महामेदा	६५६
मधुरत्रयं	६७६	महावज्रेश्वरीघुटिका	१६३

वर्णानुक्रमणिका ।

७१७

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
महावैशानरबिडः	७८	मूर्च्छी	४६-५००
महिषवल्ली	६३०	मूर्तिवद्वरमल्लभाणं	७००
महौषधिः	६३४-६३५	मूर्तिवन्धः	६४२
महौषध्यः	६४१	मूर्वा	६४८
माक्षिकं	५३२	मूलकन्दा	६३८
माक्षिकगुणाः	५३७	मूलवन्धः	३५६
माक्षिकभेदाः	५३२	मूलिकाकल्पेषु रसाभकादि-	
माक्षिकशुद्धिः	"	मेलनानिदेशः	२६७
माक्षिकसत्त्वपातनं	५३४	मूलिकावन्धः	४०३-४०५
माणिक्यं	६०३	मूर्पा	५११
माणिक्यगुणाः	"	मूरपायायनं	५१३
माणिक्यभेदाः	"	मूरपायन्त्रं	५०६-५०७
माधवमर्द्यं	३३९	मूरपायामावर्तनविधिः	५६
माधवी	६३९	मूरपार्थं श्रेष्ठा मूर्	५११
माढ्वीकमर्द्यं	३३५	मूरपाचक्षनालोचिकोपयुक्ता	
मित्रपञ्चकं	६७६	मूर्तु	५११
मुक्ता	६०५	मृतरसपरीक्षा	६७८
मुक्तागुणाः	"	मृतसङ्खीवनीघुटिका	११८
मुक्ताभेदाः	"	मेदा	६३६
मुखीकरणं	५०	य	
मुण्डभस्म	१२८-५८६	यवक्षारः	५१७
मुण्डशुद्धिः	१२७	युवा रसः	८२
मुण्डी	६६०	योगमूर्पा	५१२
मुण्डीकल्पः	२१०	योगरसायनं	३४८
मुनिवल्ली	६३८	योगसिद्धिः	५११
मुसलमूषा	५१४	योगसिद्धिवकुटीनिर्माणविधिः	३६६
मुसलीकल्पः	२२८	योगाङ्गानि	३५२
मूत्रवर्गः	६७४	योगभ्यासफलं	३६५

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
र		रसक्रामिका ओषध्यः	६७१
रक्तकञ्चुकदोषः	५	रसगतयः	४
रक्तचर्मदोषः	५	रसगता दोषाः	„
रक्तपादी	६३५	रसगायत्री	३७
रक्तविनुदोषः	५	रसदीक्षा	३२
रक्तरज्जनतैलं	८८	रसदीक्षायोग्यास्तिथ्यादयः	„
रक्तवर्गः	६७५	रसदोषस्वरूपम्	५
रक्तवल्ली	६३३	रसद्राविका ओषध्यः	६७१
रक्तवैकान्तबन्धः	४६१	रसनिर्जीविकर्य ओषध्यः	६६९
रक्तसुहीकरणः	४१९	रसनियामिका ओषध्यः	„
रजाकृष्टिः	६९६	रसपर्यायाः	३
रजतं	५६८	रसपर्यायनिरुक्तिः	„
रजतसुणाः	५७१	रसपूजाफलम्	२५
रजतभस्म	५६९	रसबन्धकर्म ओषध्यः	६७०
रजतभेदाः	५६८	रसबन्धग्रकाराः	४००-६७८
रजतशुद्धिः	५६९	रसभस्मप्रकारः	१३९-१४८-३८८
रज्जकयन्नं	६८५	रसभस्मलक्षणम्	३९७
रज्जनं	८८-४९२	रसभेदाः	२
रज्जनक्रमः	९१	रसभेदानामुपयोगः	४
रलद्वुतिः	८७-१२१	रसभैरवगायत्री	११
रलद्वुतिबन्धः	४५८	रसभैरवध्यानं	„
रलधारणविधिः	३०१	रसभैरवमन्तोद्धारः	१२
रलानि	५२३-६०३	रसमन्तोद्धारः	४३
रलोत्पत्तिः	११७	रसमारिका ओषध्यः	६७०
रसः	२	रसमुखवन्धः	१३
रसकं	५४८	रसमुखीकरणम्	५०
रसकर्मण्यर्हाः	८	रसमूर्छनाविधिः	४०५-४७८
रसकाजीर्णाशुद्धरसलक्षणं	७०१	रसलिङ्गप्राणप्रतिष्ठा	२०

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
रसलिङ्गभेदाः	१९	रसादिमारणाय द्रव्यमात्रं	६०२
रसलिङ्गार्चना	१३	रसादिभिस्वर्णमारणम्	५६५
रसवर्णभेदाः	२	रसायनकल्पाः	२६४-४४०
रसशालानिर्माणं	९	रसायनयोगाः	१४२
रसशिष्यलक्षणम्	७	रसायनसेवायां क्रामणम्	१३७
रसशुद्धिः	१३८	रसायनर्वा रससंस्काराः	१३८
रसशोधनसंस्काराः	३८५	रसानोपयोगविधिः	१०८
रससंस्कारप्रकाराः	४४	रसाला	३३८
रससंस्काराः	४३	रसावस्थाः	४
रससंस्कारा विशिष्टाः	३८३	रसेन्द्रपूजाविधिः	१०
रससन्ध्याविधिः	१०	रसेन्द्रबलिक्रमः	२४
रससेवायां पथ्यापथ्यम्	११३	रसेन्द्रस्तोत्रं	२७
रससेवायामपथ्यजनिता रोगास्तपरिहारश्च	११५	रसेसंस्कारैर्जीयमाना गुणाः	१०५
रसद्य औपाधिका दोषाः	५	रसोत्पत्तिः	२
रसस्य किट्टगतिः	४	रसोपदेशकलक्षणम्	७
„ जलगतिः	„	रागः	३३९
„ जीवगतिः	„	राजावर्तीः	६२५
„ धूमगतिः	„	राजावर्तभस्म	„
„ नैसर्गिका दोषाः	„	राजावर्तसत्त्वं	६२६
„ मुखवन्धः	९३	राजावर्तादिशुद्धिः	६२५
„ यौगिका दोषाः	५	रात्रिचर्या	३१९
„ स्थानान्तरगतिः	६	रात्रिभोजननियमाः	३२०
„ हंसगतिः	४	रासायनिका ओषध्यः	६७१
रसाङ्कुशमन्त्रोद्धारः	१२	रुतसी	६३६
रसाङ्कुशीध्यानम्	११	रुदन्ती	६३२
„ मन्त्रोद्धारः	१२	रुदन्तीकल्पः	२१४
रसाञ्जनं	५५२	रुद्रजटा	६५८

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
रूप्यमूर्पा	५१३	लोहशुद्धिः	१२७
रेखावर्तः	४९०	-संस्कारमन्वाः	१२८
रोधनं	४९१	लोहाः	५२३
ल		लोहोत्पत्तिः	५७८
लक्षणा	६६३	व	
लघुबन्धाः	४३०	वङ्गनालं	५१८
लवणक्षारः	५५८	वङ्गनालोपयुक्तमृलक्षणं	५१९
-दोपहरयोगः	१०७	वङ्गम्	५८७
-यन्वं	५०३-५०९	-गुणाः	५८८
-वर्गः	६९६	-वीजं	७६
लशुनवस्त्री	६३२	-भस्म	५८७
लावकपुटं	५२१	-शुद्धिः	"
लिङ्गिनी	६४२	वङ्गाभ्रम्	६३
लेपवेधः	४२४	वअं	११८-६०८
लेपाद्यर्थे मृत्तिकासाधनं	६८७	वश्रकक्षारः	५५८
लोहगुणाः	१३१	वश्रकान्ताश्चरसायनं	१४६
-दण्डकल्पः	४२२	-खेचरी घुटिका	१६४
-पर्पटी	६७६	-गता गुणाः	६०९
-पाकभेदाः	१२९	-गता दोषाः	"
-पाकस्त्रूपं	५८५	-घण्टेश्वरीघुटिका	१६६
-भस्म	१२८-५८१	-जीर्णरसभस्म	१५३
-भस्मनोऽमृती-		-द्वुतिः	१२१-६१८
कूरणं	१२९-५८४-६००	-द्वुतिभस्म	१२२
-भस्मसिद्धिः	४८४	-द्रावणमूर्पा	५१२
-भेदाः	१३१	-वन्धः	४४५-४४८
-रसायनसेवाक्रम	१२९	-वीजं	९१
-वेधक्रमः	९५	-भस्मगुणाः	१२२-६१८
-वेधे क्रामणयोगाः		-भेदाः	११८-६०९

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
अभैरवीघुटिका	१६६	वर्तलोहगुणाः	७९४
-मारणविधिः	६१०-६१२	वर्तलोहभस्म	५९३-५९४
-मूषा	५१२-५१४-५१५	वर्तलोहगुद्धिः	५९३
-मृदुसत्त्वभस्म	१२२	वर्षत्तुचर्या	३४२
-मृदूकरणं	१२१-६१६	वर्षत्तुस्वरूपं	३२१
-रसायनं	११९-१४६	वसन्ततुचर्या	३३५
-लक्षणं	११८	वसन्ततुस्वरूपं	३३०
-वल्ली	६३६	वसावर्गः	६७५
-वल्लीकल्पः	२६२	वहिविडः	७८
-शुद्धिः	६१०	वहिमृत्स्ना	५०१
-संस्कारः	११९	वारवल्ली	६२६
-हेममेलनं	६६-४५६	वाराहपुटं	५२०
-हेममेलने मूषालेपः	६५	वाराही	६३२-६४३
अग्नाकरः	६०९	वाराहीयोगः	२४९
अग्नानलविडः	७९	वारुणीयन्वं	६८६
अग्नीभ्रजीर्णरसभस्म	१५३	वालुकापुटं	५२०
अग्नाभ्रसायनं	१४५	वालुकायन्त्रं	५०३-५०८
अग्नेश्वरीघुटिका	१६२	वासनामुखचारणं	५३-६८३
वज्जौदनं	१२१-६१६	विकस्पः	४
वत्सनाभिः	१९९-५५०	विजया	२३४-६३४
वन्दाककल्पः	३७६	, कल्पः	२३४
वन्दाकाहरणविधिः	३७६	, भेदाः	२३६
वस्मनं	१०७	विजयायाः अग्निपाकः	२३९
वरनागं	४८६	, चन्द्रपाकः	२४०
वरमूषा	५१३	, सूर्यपाकः	२४०
वरलोहः	४८२	, योगाः	२३९-२४१
वर्ज्यानि दन्तकाष्ठानि	२९१	विजयोत्पत्तिः	२३४
वर्तलोहः	५९३	विजयालक्षणं	२३६

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
विजयावधीनक्रमः	२३७	विपसेवनासेवनयोर्नियमः	२०३
विजयाव्यापत्तिसद्धि	२५०	विपोत्पत्तिः	१९९
विजयाहरणविधिः	२३८	विपोदकबन्धः	४२८
विजयोत्पत्तिः	२३४	विपोपद्रवचिकित्सा	२०२
विष्मूत्रोत्सर्जनविधिः	२८६	विपोपद्रवहरमन्वयोगाः	२०३
विद्याधरयन्त्रे	५००-६७७	विपोपद्रवाः	२०२
विपरीतकरणी मुद्रा	३६०	विष्णुकन्दः	६६४
विप्रजातीयवज्रमारणं	६१२	विष्णुक्रान्ता	६५४
विमलं	६२६	विसर्पकृद्गोपः	५
विमलगुणाः	६२७	वृद्धदारककल्पः	२६०
विमलशुद्धिः	"	वृद्धदारकः	६५३
विमलसत्त्वं	"	वृद्धवन्धः	६८२
विरुद्धान्तं	३०९	वृद्धिः	६५६
विरुद्धान्तवर्जनोपदेशः	३०९	वृद्धो रसः	८२
विरेचनं	१०७	वृन्ताकमूपा	५१३
विशाला	६३९	वेधः	९३-९४५
विशिष्टरोगेषु दन्तकाष्ठधावन		वेधप्रकाराः	१०२
वर्जनातिदेशः	२९०	वेधोपयोगिनो बन्धाः	४५०
विशिष्टे काले दन्तकाष्ठधावन		वैक्रान्तं	६२३
निषेधः	२९१	वैक्रान्तगुणाः	६२५
विशेषजागरणाक्रमः	१७	वैक्रान्तद्वुतिः	६२४
विषं	१९९-५५०	वैक्रान्तबन्धाः	४००-४६०
विषदोषः	५	वैक्रान्तभस्म	६२३
विषभेदाः	२००	वैक्रान्तशुद्धिः	"
विषमुष्टिः	६५४	वैक्रान्तसत्त्वं	"
विषयुक्तौदनलक्षणं	३०८	वैक्रान्तसत्त्वबन्धः	४६३
विषरसायनं	२०१	वैद्यर्य	६२०
विषशुद्धिः		वैद्यर्यगुणाः	"

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
वैद्यभागः	४८१	शुनकशाल्मलीपुष्पकल्पः	२१७
वैश्यजातीयवज्रमारणं	६१२	शुनकशाल्मलीफलकल्पः	"
वैश्वानरबिडः	७७	शुनकशाल्मलीमूलकल्पः	"
व्यञ्जनयोगराद्	२४८	शुल्वनागं	४८३
व्याघ्रपादी	६२५	शुल्वाभ्रं	६३
व्यायामविधिः	२७७	शूद्रजातीयवज्रमारणं	६११
श		शृङ्खलाबन्धः	६८१
शङ्खः	५५४	शैलोदककल्पः	४३३
शङ्खपुष्पी	६४९	शोधननत्रयं	६७६
शतावरी	"	झौचविधिः	२८७
शब्दवेधः	४२४	श्रीशैले सिद्धिक्रमः	१९२
शयनविधिः	३२३	श्रीशैले सिद्धिलाभः	१७६
शयनीयप्रकाराः	"	श्वेतगुज्जाकल्पः	४२५
शरहृतुचर्चा	३४३	श्वेतव्रह्मवृक्षकल्पः	२०९
शरहृतुस्वरूपं	३३१	श्वेतव्रह्मवृक्षपञ्चाङ्गकल्पः	"
शरपुंखा	६४७	श्वेतव्रह्मवृक्षवीजकल्पः	"
शाकवृक्षकल्पः	४२३	श्वेतरञ्जनतैलं	९१
शाल्मलीकन्दः	६१५	श्वेतवर्गः	६७५
शिलाजतु	५४४	श्वेतवैक्रान्तवन्धः	४६१
शिलाजतुगुणाः	"	श्वेतार्क्ककल्पः	२१३
शिशिरर्तुचर्चा	३३५	श्वेतार्क्कपर्णकल्पः	"
शिशिरर्तुस्वरूपं	३३५	प	
शीघ्रमद्य	३३६	षड्गुणाभ्रजारणेन सर्वदोष-	
शुक्तं	६१५	नाशः	१०३
शुक्तिः	५५५	षाढवं	३३९
शुण्ठीकल्पः	२२१	स	
शुद्धावर्तः	४८९	सकूप्यः	४
शुनकशाल्मलीकल्पः	२१७	सजीववन्धः	६८०

विपया: ।	पृष्ठसंख्या	विपया: ।	पृष्ठसंख्या
संजीवनीजलकल्पः	४२९	सामुद्रं लवणं	५५८
सत्त्वं	४८५	सारणा	९१-४२५
सदाचाररसायनं	२८५	सारणातैलं	९२
सन्ध्यावन्दनादि नित्यकर्म- विधिः	३००	सारणात्रयं	९१
सन्यासः	४२७	सारणाप्रकारः	९३
सप्तधातुवेधः	११६	सारणायन्त्रं	६७७
सप्तपत्री	६३२	सारणार्थे वज्रबीजं	९१
सर्वीजवन्धः	६८१	सिकता	५६०
समयादीक्षा	३२	सिद्धचूर्णं	१५८
समाधिः	३६४	सिद्धर्दाक्षा	४०
समुखचारणं	५०-४९२	सिद्धयिडः	८०
समुद्रशोपी	६५५	सिद्धयोगः	२४४
संस्कृतवन्धः	६८३	सिद्धसारयन्त्रं	६४४
सर्जिक्षारः	५५८	सिद्धाः	३६
सर्जरसः	५५६	सिद्धासनं	३५२
सर्पिणी	६३२	सिन्दुवारः	६५१
सर्वक्षारः	५५८	सिन्दूरं	५५२
सर्वजारको विडः	८०	सीसकं	५८८
सर्वदोपहरयोगः	१०८	सूक्तं	६९५
सर्वरत्नद्रुतिः	८७	सूर्यकान्तः	६२१
सर्वतुसाधारणी चर्या	३४४	सैन्धवं	५५९
सर्वस्वादुगणः	२४३	सोमराजीकल्पः	२५९
सलोमी	५	सोमलताकल्पः	२५३
सहदेवी	६६३	सोमलताभेदाः	"
साधकदीक्षा	३७	सोमलतास्त्रूपं	"
साध्ययन्त्रं	६८६	सोमलोपयोगविधिः	२५५
सात्रुणिः	५५६	सोमवल्ली	६२९
		सोमवृक्षः	६३०

विषया: ।	पृष्ठसंख्या	विषया: ।	पृष्ठसंख्या
सोमानलयन्त्रं	५०४	स्वर्ण भस्म	१२३-५६९
सौराष्ट्री	५२६	,, भरमगुणाः	५६७
सौवर्चलं लवणं	५५९	,, भेदाः	१२२-५६२
सौवीराज्ञनं	५५३	,, मूषा	५१३
तनयन्त्रं	५०७	,, रसायनं	१२३-१४३
त्रीजातीयवज्रमारणविधिः	६११	,, वज्रजीर्णरसभस्म	१५५
थलकूर्मयन्त्रं		,, वज्ररसायनं	१४६
थलपद्मिनी	६३०	,, वज्राभ्रकजीर्णरसभस्म	१५५
थलपद्मिनीकल्पः	६१९	,, वज्राभ्रकरसायनं	१४७
थालीपाकविधिः	६००	,, शुद्धिः	१२२-५६२
थालीयन्त्रं	५०२	स्वर्णाभ्रकजीर्णरसभस्म	१५१
नानविधिः	२९९	स्वर्णाभ्रकरसायनं	१४४
नेहनं	१०६	स्वर्णाभ्रकान्तररसायनं	१४४
नेहास्लादीनां गुणाः	६९२	स्वस्थहिता धर्म्या आचाराः	३२३
कटिकं	६२२	स्वाङ्गशीर्ति	४२०
त्रोडज्ञनं	५५३	स्वेदनं	४४-१०६, ४२०-४२७
दण्डं	१२२-५६२	ह	
वर्ण कान्तजीर्णरसभस्म	१५२	हठबन्धः	६७९
,, कान्तरसायनं	१४४	हठमुद्रा	६८९
,, कान्तवज्रजीर्णरसभस्म	१५६	हंसगतिः	४
,, कान्तवज्ररसायनं	१४७	हंसपाकयन्त्रं	५०६
,, कान्तवज्राभ्रकजीर्णरस- भस्म	१५६	हरिताद्म	६२७
,, कान्तवज्राभ्रकरसायनं	१४७	हरिद्राद्म	५४७
,, कान्ताभ्रजीर्णरसभस्म	१५२	हस्तिकन्दः	६५४
,, गन्धपिष्ठी	३९७	हस्तिकर्णी	६५७
,, जीर्णरसभस्म	१५१	हस्तिकर्णीकल्पः	२१३
,, द्रुतिः	८७-१२३	हस्तिकर्णीपञ्चाङ्गकल्पः	"
		हस्तिकर्णीपत्रकल्पः	

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
संजीवनीजलकल्पः	४२९	सामुद्रं लवणं	५५८
सत्त्वं	४८५	सारणा	९१-४२५
सदाचाररसायनं	२८५	सारणातैलं	९२
सन्ध्यावन्दनादि नित्यकर्म-		सारणात्रयं	९१
विधिः	३००	सारणाप्रकारः	९३
सन्यासः	४२७	सारणायनं	६७७
सप्तधातुवेधः	११६	सारणार्थे वज्रबीजं	९१
सप्तपत्री	६३२	सिकता	५६०
सबीजवन्धः	६८३	सिद्धचूर्णं	१५८
समयादीश्वा	३२	सिद्धदीश्वा	४०
समाधिः	३६४	सिद्धविडः	८०
समुखचारणं	५०-४९२	सिद्धयोगः	२४४
समुद्रशोपी	६५५	सिद्धसारयन्त्रं	६८४
संस्कृतवन्धः	६८३	सिद्धाः	३६
सर्जक्षारः	५५८	सिद्धासनं	३५२
सर्जरसः	५५६	सिन्दुवारः	६५१
सर्पिणी	६३२	सिन्दूरं	५५२
सर्वक्षारः	५५६	सीसकं	५८८
सर्वजारको विडः	८०	सूक्तं	६९५
सर्वदोपहरयोगः	१०८	सूर्यकान्तः	६२१
सर्वरत्नद्वुतिः	८७	सैन्धवं	५५९
सर्वतुसाधारणी चर्या	३४४	सोमराजीकल्पः	२५९
सर्वस्वादुगणः	२४३	सोमलताकल्पः	२५३
सलोमी	५	सोमलताभेदाः	"
सहदेवी	६६३	सोमलतास्त्रूपं	"
साधकदीश्वा	३७	सोमलतोपयोगविधिः	२५५
साध्ययन्त्रं	६८६	सोमवल्ली	६२९
सातुणिः	५५६	सोमवृक्षः	६३०

वर्णानुक्रमणिका ।

७२१

विषयः ।	पृष्ठसंख्या	विषयः ।	पृष्ठसंख्या
सोमानलयन्त्रं	५०४	स्वर्ण भस्म	१२३-१६५
सौराश्री	५१६	„ भस्मगुणाः	१६७
सौवर्चलं लवणं	५५९	„ भेदाः	१२२-१६२
सौवीराज्ञनं	५१३	„ मूपा	१६३
स्तनयन्त्रं	५०७	„ रसायनं	१२३-१५३
स्त्रीजातीयवज्रमारणविधिः	६११	„ वश्रजीर्णरसभस्म	१५१
स्थलकूर्मयन्त्रं		„ वश्रमायनं	१५८
स्थलपद्मिनी	६३०	„ वश्राभ्रकज्जीर्णरसभस्म	१५८
स्थलपद्मिनीकल्पः	६१९	„ वश्राभ्रकरसायनं	१५७
स्थालीपाकविधिः	६००	„ शुद्धिः	१२२-१६२
स्थालीयन्त्रं	५०२	स्वर्णाभ्रकज्जीर्णरसभस्म	१५१
स्तानविधिः	२९९	स्वर्णाभ्रकरसायनं	१५४
स्नेहनं	१०६	स्वर्णाभ्रकान्तरसायनं	१५४
स्नेहाम्लादीनां गुणाः	६९२	स्वस्थहिता धर्म्या आचाराः	३१३
स्फटिकं	६२२	स्वाङ्गशीति	४००
स्रोतोडज्ञनं	५५३	स्वेदनं	४४-५०६, ५००-५२७
स्वर्णं	१२२-५६२	ह	
स्वर्ण कान्तजीर्णरसभस्म	१५२	हठवन्धः	६३७
„ कान्तरसायनं	१४४	हठमुद्रा	६४०
„ कान्तवज्रजीर्णरसभस्म	१५६	हंसगतिः	४
„ कान्तवज्रसायनं	१४७	हंसपाकयन्त्रं	१०६
„ कान्तवज्राभ्रकज्जीर्णरस- भस्म	१५६	हरिताश्म	१२७
„ कान्तवज्राभ्रकरसायनं	१४७	हरिद्राश्म	१५७
„ कान्ताभ्रजीर्णरसभस्म	१५२	हस्तिकन्दः	१५४
„ गन्धपिष्ठी	३१७	हस्तिकर्णी	१५७
„ जीर्णरसभस्म	१५१	हस्तिकर्णीकल्पः	११३
„ द्रुतिः	८७-१२३	हस्तिकर्णीपञ्चाङ्गाद्याद्याद्य-	..
	A—182.	हस्तिकर्णीपित्रकल्पः	

विषयाः ।	पृष्ठसंख्या	विषयाः ।	पृष्ठसंख्या
हस्तशुण्डी	६६२	हेमवीजं	६६
हारिद्रदोपः	५	„ ताम्रभस्मसिद्धं	७०
हिमजा	६५१	„ तीक्ष्णभस्मसिद्धं	„
हिङ्गुलं	५४२	„ नागभस्मसिद्धं	६९
हिङ्गुलगुणाः	५४३	„ वज्रभस्मसिद्धं	„
हिङ्गुलशुद्धिः	५४२	हेमरक्ती	४८२
हिङ्गुलसत्वपातनं	„	हेमसुन्दरी घुटिका	१६१
हिङ्गुलाकृष्णरसः	४८९	हेमाम्र	६३
हेमकृष्णी	४८२	हेमिनि नागादिनिर्वहणेन वर्ण-	
हेमन्तुचर्या	३३३	व्यत्यासः	७३
हेमन्तुस्त्रूपं	३२९		

पाठशुद्धिः ॥

पृष्ठ- पड्कि-
संख्या । संख्या । अशुद्धः पाठः । शुद्धः पाठः ।

५	९	यौगिकश्च	यौगिकाश्च
६	१६	कोविदः	कोविदैः ।
१४	६	प्रतीच्योत्त	प्रतीच्युत्त
२४	२२	अज्ञाना व	अज्ञानाद्भवति
५३	२	दोलारुये	तुलारुये
७१	३	ताम्रमयं	ताम्रमयः
९०	२३	अन्यः प्रकार इति मास्तु ।	
९३	११	सविष्ये(?)	सविडे
१०१	५	नीलोत्पलानि	नीलोपलानि
१०४	१३	शतांशो	समांशो
१०९	७	आरोटरसः	आरोटरससेवायै क्षेत्री- करणम् ।
१४६	७	वज्राभ्रकरसायनम्	वज्राभ्रकान्तरसायनम् ।
१५०	१३	कान्ताभ्रकजीर्णरस- भस्म	इति तु मुखीकृत इति इलो- क्षाधर्लाक् निधेयम् ।
”	२०	वैकान्तसत्वस्य	वै कान्तसत्वस्य
१६१	२	मारयेत्	जारयेत्
१७६	१०	दिव्यो सिद्ध	दिव्यः सिद्ध
२०४	२०	विनिक्षि	विनिक्षिपेत् ।

पृष्ठ-
संख्या । पद्धति-
संख्या । अशुद्धः पाठः । शुद्धः पाठः ।

२१५	६	पलत्रयं	फलत्रयम्
२२१	१२	शतफलं	शतपलं
२३२	१६	समानं	समन्नं
४२०	१९	निधिं	विधिं
४२१	११	तिलवक्त्राथ	तिलवत्काथ
४८२	४	हेमपिण्डी तारपिण्डी च	हेमकृष्णी तारकृष्णी च ।
४९२	७	निर्मुख चारणा	निर्मुखजारणा ।
४९७	१७	नताधो	नतायो
५२५	८	मद्य	मर्द्य